المجلد، ۲۵

بازارکتاب

بحار الأنوار

الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار

علامه مجلسی

العربية

فارسی

بسم الله الرحمن الرحیم

بحارالانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار علیهم السلام با ترجمه فارسی

كاتب:

محمدباقر بن محمدتقی علامه مجلسی

نشرت فی الطباعهٔ:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

رقمی الناشر:

مرکز القائمیهٔ باصفهان للتحریات الکمبیوتریهٔ

الفهرس

بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الأطهار المجلد ۲۵ : کتاب امامت – ۳

اشاره

سرشناسه: مجلسی محمد باقربن محمدتقی ۱۰۳۷ – ۱۱۱۱ق.

عنوان و نام پدیدآور: بحارالانوار: الجامعه لدرر أخبار الائمه الأطهار تالیف محمدباقر المجلسی.

مشخصات نشر: بیروت داراحیاء التراث العربی [۱۴۴۰].

مشخصات ظاهری: ج – نمونه.

یادداشت: عربی.

یادداشت: فهرست نویسی بر اساس جلد بیست و چهارم، ۱۴۰۳ق. [۱۳۶۰].

یادداشت: جلد۲۴،۵۲،۶۵،۶۶،۶۷،۸۷،۹۲،۹۱،۹۴،۱۰۳،۱۰۸(چاپ سوم: ۱۴۰۳ق.=۱۹۸۳م.=[۱۳۶۱]).

یادداشت: کتابنامه.

مندرجات: ج .۲۴. کتاب الامامه. ج.۵۲. تاریخ الحجه. ج۶۵،۶۶،۶۷. الایمان و الکفر. ج.۸۷. کتاب الصلاه . ج. ۹۱،۹۲ .الذکر و الدعا. ج. ۹۴. کتاب السوم. ج.۱۰۳.فهرست المصادر. ج.۱۰۸.الفهرست.-

موضوع: احادیث شیعه — قرن ۱۱ق

رده بندی کنگره: BP۱۳۵/م۳ب ۳۱۳۰۰ ی ح

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی: ۱۶۸۰۹۴۶

ص: ۱

**[ترجمه]

سرشناسه : مجلسی، محمد باقربن محمدتقی، ۱۰۳۷ – ۱۱۱۱ق.

عنوان قراردادی : بحار الانوار .فارسی .برگزیده

عنوان و نام پدیدآور : ترجمه بحارالانوار/ مترجم گروه مترجمان؛ [برای] نهاد کتابخانه های عمومی کشور.

مشخصات نشر : تهران: نهاد کتابخانه های عمومی کشور، موسسه انتشارات کتاب نشر، ۱۳۹۲ -

مشخصات ظاهری : ج.

شابک : دوره : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۶-۵ ؛ ج.۱ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۷-۲ ؛ ج.۲ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۸-۹ ؛ ج.۳ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۹-۶ ؛ ج.۴ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰۷۰-۲ : ؛ ج.۵ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۱-۹ : ؛ ج.۶ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۲-۶ : ؛ ج.۷ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۳-۳ : ؛ ج.۸ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۴-۰ ؛ ج.۱۰ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۶-۴ : ؛ ج.۱۱ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۳-۲ : ؛ ج.۱۲ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۶-۵ : ؛ ج.۱۳ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۵-۶ : ؛ ج.۱۴ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۶-۳ : ؛ ج.۱۵ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۷-۰ : ؛ ج.۹۷۸:۱۶-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۸-۷ ؛ ج.۹۷۸:۱۷-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۹-۴ ؛ ج.۱۸ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۰-۰ ؛ ج.۹۷۸:۱۹-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۱-۷ ؛ ج.۹۷۸:۲۰-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۲-۴ ؛ ج.۲۱: ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۳-۱ ؛ ج.۹۷۸:۲۲-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۴-۸ ؛ ج.۹۷۸:۲۳-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۵-۵

مندرجات : ج.۱. کتاب عقل و علم و جهل.- ج.۲. کتاب توحید.- ج.۳. کتاب عدل و معاد.- ج.۴. کتاب احتجاج و مناظره.- ج. ۵. تاریخ پیامبران.- ج.۶. تاریخ حضرت محمد صلی الله علیه وآله.- ج.۷. کتاب امامت.- ج.۸. تاریخ امیرالمومنین.- ج.۹. تاریخ حضرت زهرا و امامان والامقام حسن و حسین و سجاد و باقر علیهم السلام.- ج.۱۰. تاریخ امامان والامقام حضرات صادق، کاظم، رضا، جواد، هادی و عسکری علیهم السلام.- ج.۱۱. تاریخ امام مهدی علیه السلام.- ج.۱۲. کتاب آسمان و جهان - ۱.- ج.۱۳. آسمان و جهان - ۲.- ج.۱۴. کتاب ایمان و کفر.- ج.۱۵. کتاب معاشرت، آداب و سنت ها و معاصی و کبائر.- ج.۱۶. کتاب مواعظ و حکم.- ج.۱۷. کتاب قرآن، ذکر، دعا و زیارت.- ج.۱۸. کتاب ادعیه.- ج.۱۹. کتاب طهارت و نماز و روزه.- ج.۲۰. کتاب خمس، زکات، حج، جهاد، امر به معروف و نهی از منکر، عقود و معاملات و قضاوت

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

ناشر دیجیتالی : مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

یادداشت : ج.۲ - ۸ و ۱۰ - ۱۶ (چاپ اول: ۱۳۹۲) (فیپا).

موضوع : احادیث شیعه -- قرن ۱۱ق.

شناسه افزوده : نهاد کتابخانه های عمومی کشور، مجری پژوهش

شناسه افزوده : نهاد کتابخانه های عمومی کشور. موسسه انتشارات کتاب نشر

رده بندی کنگره : BP۱۳۵/م۳ب۳۰۴۲۱۶۷ ۱۳۹۲

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی : ۳۳۴۸۹۸۵

ص: ۱

**[ترجمه]

أبواب خلقهم و طينتهم و أرواحهم صلوات الله عليهم

باب ۱ بدو أرواحهم و أنوارهم و طينتهم عليهم السلام و أنهم من نور واحد

الأخبار

«۱»

مع، معانی الأخبار أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنْ دَاوُدَ بْنِ مُحَمَّدٍ النَّهْدِیِّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا قَالَ: دَخَلَ ابْنُ أَبِی سَعِیدٍ الْمُکَارِی (۱) عَلَی الرِّضَا صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ فَقَالَ لَهُ أَبْلَغَ اللَّهُ مِنْ قَدْرِکَ أَنْ تَدَّعِیَ مَا ادَّعَی أَبُوکَ فَقَالَ لَهُ مَا لَکَ أَطْفَأَ اللَّهُ نُورَکَ وَ أَدْخَلَ الْفَقْرَ بَیْتَکَ أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَوْحَی إِلَی عِمْرَانَ أَنِّی وَاهِبٌ لَکَ ذَکَراً فَوَهَبَ لَهُ مَرْیَمَ وَ وَهَبَ لِمَرْیَمَ عِیسَی- فَعِیسَی مِنْ مَرْیَمَ وَ مَرْیَمُ مِنْ عِیسَی وَ مَرْیَمُ وَ عِیسَی شَیْ ءٌ وَاحِدٌ وَ أَنَا مِنْ أَبِی وَ أَبِی مِنِّی وَ أَنَا وَ أَبِی شَیْ ءٌ وَاحِدٌ (۲).

فس، تفسير القمی أبی عن داود النهدی قال دخل أبو سعيد المکاری و ذکر مثله (۳).

**[ترجمه]معانی الاخبار: ابو سعید مکاری به محضر حضرت رضا علیه السّلام رسید و به ایشان عرض کرد: آیا خداوند به شما به قدری منزلت داده است که بتوانید ادعای پدرتان موسی بن جعفر علیه السّلام را بنمایید؟ حضرت فرمودند: ترا چه شده خداوند نورت را خاموش کند و فقر را به خانهات وارد کند! آیا نمی‌دانی که خداوند متعال به عمران وحی کرد که من به تو پسری خواهم داد و به او مریم را عطا کرد و به مریم عیسی را؟ پس عیسی از مریم و مریم از عیسی است، و مریم و عیسی یک چیز هستند. من از پدرم هستم و پدرم از من است، و پدرم و من یکی هستیم. - . معانی الاخبار : ۶۵ و ۶۶ -

تفسیر علی بن إبراهیم نیز، مانند همین روایت را نقل کرده است. - . تفسیر قمی : ۵۵۱ -

**[ترجمه]

«۲»

ختص، الإختصاص عَنْهُمْ علیهم السلام إِنَّ اللَّهَ خَلَقَنَا قَبْلَ الْخَلْقِ بِأَلْفَیْ أَلْفِ عَامٍ فَسَبَّحْنَا فَسَبَّحَتِ الْمَلَائِکَهُ لِتَسْبِیحِنَا (۴).

١- لعل الصحيح: أبو سعيد المكارى.

٢- معانى الأخبار: ۶۵ و ۶۶.

٣- تفسير القمّىّ: ۵۵۱.

۴- الاختصاص ...

**[ترجمه]اختصاص: از ائمه علیهم السّلام نقل شده که فرمودند: خداوند ما را دو ملیون سال قبل از خلقت آفرید ما خدا را تسبیح کردیم و ملائکه به تسبیح ما تسبیح نمودند. - . اختصاص : ۹۱ -

ص: ۱

**[ترجمه]

«۳»

کِتَابُ فَضَائِلِ الشِّیعَهِ، لِلصَّدُوقِ رَحِمَهُ اللَّهُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ قَالَ: کُنَّا جُلُوساً مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذْ أَقْبَلَ إِلَیْهِ رَجُلٌ فَقَالَ یَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِی عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لِإِبْلِیسَ أَسْتَکْبَرْتَ أَمْ کُنْتَ مِنَ الْعالِینَ فَمَنْ هُمْ یَا رَسُولَ اللَّهِ الَّذِینَ هُمْ أَعْلَی مِنَ الْمَلَائِکَهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ أَنَا وَ عَلِیٌّ وَ فَاطِمَهُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ کُنَّا فِی سُرَادِقِ الْعَرْشِ نُسَبِّحُ اللَّهَ وَ تُسَبِّحُ الْمَلَائِکَهُ بِتَسْبِیحِنَا قَبْلَ أَنْ یَخْلُقَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ آدَمَ بِأَلْفَیْ عَامٍ فَلَمَّا خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ آدَمَ أَمَرَ الْمَلَائِکَهَ أَنْ یَسْجُدُوا لَهُ وَ لَمْ یَأْمُرْنَا بِالسُّجُودِ فَسَجَدَتِ الْمَلَائِکَهُ کُلُّهُمْ إِلَّا إِبْلِیسَ فَإِنَّهُ أَبَی أَنْ یَسْجُدَ فَقَالَ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَسْتَکْبَرْتَ أَمْ کُنْتَ مِنَ الْعالِینَ أَیْ مِنْ هَؤُلَاءِ الْخَمْسِ الْمَکْتُوبِ أَسْمَاؤُهُمْ فِی سُرَادِقِ الْعَرْشِ فَنَحْنُ بَابُ اللَّهِ الَّذِی یُؤْتَی مِنْهُ بِنَا یَهْتَدِی الْمُهْتَدُونَ فَمَنْ أَحَبَّنَا أَحَبَّهُ اللَّهُ وَ أَسْکَنَهُ جَنَّتَهُ وَ مَنْ أَبْغَضَنَا أَبْغَضَهُ اللَّهُ وَ أَسْکَنَهُ نَارَهُ وَ لَا یُحِبُّنَا إِلَّا مَنْ طَابَ مَوْلِدُهُ (۱).

**[ترجمه]فضائل الشیعه: شیخ صدوق با اسناد خود از ابو سعید خدری نقل می‌کند: ما در محضر رسول الله صلی الله علیه و آله نشسته بودیم که مردی به سوی ایشان آمد و عرض کرد: معنای این آیه که خداوند عزّ و جلّ به شیطان می‌فرماید: «أَسْتَکْبَرْتَ أَمْ کُنْتَ مِنَ الْعالِینَ» - . ص / ۷۵ - {کبر ورزیدی یا از شخصیت های برجسته خود را انگاشتی} را برایم بگویید، چه کسانی هستند که از ملائکه برترند؟ رسول الله فرمودند: من و علی و فاطمه و حسن و حسین دو هزار سال قبل از خداوند عزّ و جلّ آدم را بیافرینند، در سرادق عرش خدا را تسبیح می‌کردیم و ملائکه به تسبیح ما تسبیح می کردند. پس از اینکه خداوند عزّ و جلّ آدم را خلق کرد، به ملائکه دستور داد برایش سجده کنند، اما به ما فرمان سجود نداد، همه ملائکه سجده کردند مگر ابلیس که از سجده کردن امتناع کرد. خداوند متعال فرمود: «أَسْتَکْبَرْتَ أَمْ کُنْتَ مِنَ الْعالِینَ» {کبر ورزیدی یا از شخصیت های برجسته خود را انگاشتی؟}، یعنی خود را از آن پنج نفر که نامشان در سرادق عرش نوشته شده است به حساب آوردی؟

ما درب به سوی خدا هستیم که از آن باید وارد شد، به وسیله ما هدایت شدگان هدایت یافته اند، هر که ما را دوست بدارد، خدا او را دوست می‌دارد و در بهشت خود جایش خواهد داد، و هر که با ما کینه ورزد خدا او را دشمن می‌دارد و در جهنم جایش می‌دهد. ما را دوست نخواهند داشت مگر کسانی که ولادت پاکی داشته باشند. - . فضائل الشیعه : ۷ و ۸ -

**[ترجمه]

«۴»

فر، تفسير فرات بن إبراهيم جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْفَزَارِيُّ بِإِسْنَادِهِ عَنْ قَبِيصَهَ (۲) بْنِ يَزِيدَ الْجُعْفِيِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهما السلام وَ عِنْدَهُ الدَّوْسُ بْنُ أَبِي الدَّوْسِ وَ ابْنُ ظَبْيَانَ وَ الْقَاسِمُ الصَّيْرَفِيُّ فَسَلَّمْتُ وَ جَلَسْتُ وَ قُلْتُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَدْ أَتَيْتُكَ مُسْتَفِيداً قَالَ سَلْ وَ أَوْجِزْ قُلْتُ أَيْنَ كُنْتُمْ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ اللَّهُ سَمَاءً مَبْنِيَّهً وَ أَرْضاً مَدْحِيَّهً أَوْ ظُلْمَهً وَ نُوراً قَالَ يَا قَبِيصَهُ لِمَ سَأَلْتَنَا عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ فِي مِثْلِ هَذَا الْوَقْتِ أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ حُبَّنَا قَدِ اكْتُتِمَ وَ بُغْضَنَا قَدْ فَشَا وَ أَنَّ لَنَا أَعْدَاءً مِنَ الْجِنِّ يُخْرِجُونَ حَدِيثَنَا إِلَى أَعْدَائِنَا مِنَ الْإِنْسِ وَ إِنَّ الْحِيطَانَ لَهَا آذَانٌ كَآذَانِ النَّاسِ قَالَ قُلْتُ قَدْ سَأَلْتُ عَنْ ذَلِكَ قَالَ يَا قَبِيصَهُ كُنَّا أَشْبَاحَ نُورٍ حَوْلَ الْعَرْشِ نُسَبِّحُ اللَّهَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ آدَمَ بِخَمْسَهَ عَشَرَ أَلْفَ عَامٍ فَلَمَّا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ فَرَّغَنَا فِي صُلْبِهِ فَلَمْ يَزَلْ يَنْقُلُنَا مِنْ صُلْبٍ طَاهِرٍ إِلَى رَحِمٍ مُطَهَّرٍ حَتَّى بَعَثَ اللَّهُ مُحَمَّداً صلى الله عليه و آله فَنَحْنُ عُرْوَهُ اللَّهِ الْوُثْقَى مَنِ اسْتَمْسَكَ بِنَا نَجَا وَ مَنْ تَخَلَّفَ عَنَّا هَوَى لَا نُدْخِلُهُ (۳) فِي بَابِ ضَلَالٍ وَ لَا نُخْرِجُهُ مِنْ بَابِ هُدًى وَ نَحْنُ رُعَاهُ شَمْسِ اللَّهِ وَ نَحْنُ

۱- فضائل الشيعه: ۷ و ۸. و الآيه فی ص: ۷۵.

۲- فی المصدر: (فيضه) بالفاء و كذا فيما يأتی.

۳- أی لا ندخل من استمسک بنا فی باب ضلاله.

عِتْرَهُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ نَحْنُ الْقُبَّهُ الَّتِی طَالَتْ أَطْنَابُهَا وَ اتَّسَعَ فِنَاؤُهَا مَنْ ضَوَی إِلَیْنَا نَجَا إِلَی الْجَنَّهِ وَ مَنْ تَخَلَّفَ عَنَّا هَوَی إِلَی النَّارِ قُلْتُ لِوَجْهِ رَبِّیَ الْحَمْدُ (۱).

**[ترجمه]تفسیر فرات: قبیصه بن یزید جعفی می گوید: خدمت حضرت صادق علیه السّلام رسیدم و دوس بن ابی‌الدوس و ابن ظبیان و قاسم صیرفی نیز در محضر ایشان بودند، سلام کردم و نشستم. عرض کردم: ای فرزند رسول خدا! آمده ام از شما بهره مند شوم. فرمودند: سؤال کن اما کوتاه. عرض کردم: شما قبل از این‌که خداوند آسمان را افراشته و زمین را گسترده و تاریکی و روشنائی را بیافریند، کجا بودید؟ فرمودند: چرا در این شرایط از این سخن سؤال کردی؟ مگر نمی‌دانی که در حال حاضر محبت ما پنهانی و دشمنی با ما آشکار است؟ و ما از میان جنیان هم دشمنانی داریم که سخنان ما را به دشمنان انسانی ما می‌رسانند و دیوارها نیز مانند انسان‌ها گوش دارند؟ عرض کردم: چنین سؤالی برایم پیش آمده است. فرمودند: ای قبیصه! ما در اطراف عرش اشباحی از جنس نور بودیم و پانزده هزار سال قبل از آفرینش آدم خدا را تسبیح می‌کردیم، وقتی خداوندآدم را آفرید، ما را در صلب او قرار دادند و پیوسته از نهادی پاک به رحمی پاک منتقل می‌شدیم تا خداوند محمّد صلی الله علیه و آله را برانگیخت، پس ما دستاویز محکم خداییم؛ هر که بما چنگ زند، نجات می یابد و هر که از ما عقب بیفتد، گم می‌شود، هر که بما چنگ زند، او را به گمراهی نمی کشانیم و از هدایت خارج نمی کنیم، ما کسانی هستیم که مراقب خورشید خداوندیم، ما

ص: ۲

خاندان رسول الله صلی الله علیه و آله هستیم، و ما آن خیمه ای هستیم که طناب‌هایش طولانی و داخلش وسیع است، هر که بما پناه آورد، به جانب بهشت رهسپار می‌گردد و هر که از ما عقب بیفتد، به جهنم می‌رود. گفتم: خدای را بر این نعمت سپاسگزارم. -. تفسیر فرات : ۲۰۷ و ۲۰۸ -

**[ترجمه]

بیان

رعاه شمس الله أی نرعیها (۲) ترقبا لأوقات الفرائض و النوافل و یحتمل أن یراد بها النبی صلی الله علیه و آله و ضوی إلیه کرمی أوی إلیه و انضم.

lt;meta info="\\"مراقب خورشید خداوندیم\\"" یعنی مراقبش هستیم تا اوقات نمازهای واجب و مستحب مشخص باشد. ممکن است منظور از خورشید خداوند، پیامبر صلی الله علیه و آله باشد.

**[ترجمه]

«۵»

كنز، كنز جامع الفوائد و تأويل الآيات الظاهره رَوَى الصَّدُوقُ رَحِمَهُ اللَّهُ فِي كِتَابِ الْمِعْرَاجِ، عَنْ رِجَالِهِ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ (۳) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ هُوَ يُخَاطِبُ عَلِيّاً عليه السلام وَ يَقُولُ يَا عَلِيُّ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى كَانَ وَ لَا شَيْ ءَ مَعَهُ فَخَلَقَنِي وَ خَلَقَكَ رُوحَيْنِ مِنْ نُورِ جَلَالِهِ فَكُنَّا أَمَامَ عَرْشِ رَبِّ الْعَالَمِينَ نُسَبِّحُ اللَّهَ وَ نُقَدِّسُهُ وَ نُحَمِّدُهُ وَ نُهَلِّلُهُ وَ ذَلِكَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِينَ فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يَخْلُقَ آدَمَ خَلَقَنِي وَ إِيَّاكَ مِنْ طِينَةٍ وَاحِدَةٍ مِنْ طِينَةِ عِلِّيِّينَ وَ عَجَنَنَا بِذَلِكَ النُّورِ وَ غَمَسَنَا فِي جَمِيعِ الْأَنْوَارِ وَ أَنْهَارِ الْجَنَّةِ ثُمَّ خَلَقَ آدَمَ وَ اسْتَوْدَعَ صُلْبَهُ تِلْكَ الطِّينَةَ وَ النُّورَ فَلَمَّا خَلَقَهُ اسْتَخْرَجَ ذُرِّيَّتَهُ مِنْ ظَهْرِهِ فَاسْتَنْطَقَهُمْ وَ قَرَّرَهُمْ (۴) بِالرُّبُوبِيَّةِ فَأَوَّلُ خَلْقٍ (۵) إِقْرَاراً بِالرُّبُوبِيَّةِ أَنَا وَ أَنْتَ وَ النَّبِيُّونَ عَلَى قَدْرِ مَنَازِلِهِمْ وَ قُرْبِهِمْ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَقَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى صَدَقْتُمَا وَ أَقْرَرْتُمَا يَا مُحَمَّدُ وَ يَا عَلِيُّ وَ سَبَقْتُمَا خَلْقِي إِلَى طَاعَتِي وَ كَذَلِكَ كُنْتُمَا فِي سَابِقِ عِلْمِي فِيكُمَا فَأَنْتُمَا صَفْوَتِي مِنْ خَلْقِي وَ الْأَئِمَّةُ مِنْ ذُرِّيَّتِكُمَا وَ شِيعَتُكُمَا وَ كَذَلِكَ خَلَقْتُكُمْ ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله يَا عَلِيُّ فَكَانَتِ الطِّينَةُ فِي صُلْبِ آدَمَ وَ نُورِي وَ نُورُكَ بَيْنَ عَيْنَيْهِ فَمَا زَالَ ذَلِكَ النُّورُ يَنْتَقِلُ بَيْنَ أَعْيُنِ النَّبِيِّينَ وَ الْمُنْتَجَبِينَ حَتَّى وَصَلَ النُّورُ وَ الطِّينَةُ إِلَى صُلْبِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَافْتَرَقَ نِصْفَيْنِ فَخَلَقَنِيَ اللَّهُ مِنْ نِصْفِهِ وَ اتَّخَذَنِي نَبِيّاً وَ رَسُولًا وَ خَلَقَكَ مِنَ النِّصْفِ

۱- تفسير فرات: ۲۰۷ و ۲۰۸.

۲- فی النسخه المصحّحه: مرعاها.

۳- فی المصدر: مرفوعا عن ابن عبّاس.

۴- فی المصدر: و قررهم بدينه.

۵- فاول خلق اللّه خ ل. أقول: فی المصدر: فاول من خلقه فاقر له بالربوبيه.

الْآخَرِ فَاتَّخَذَکَ خَلِیفَهً (۱) وَ وَصِیّاً وَ وَلِیّاً فَلَمَّا کُنْتُ مِنْ عَظَمَهِ رَبِّی کَقَابِ قَوْسَیْنِ أَوْ أَدْنی قَالَ لِی یَا مُحَمَّدُ مَنْ أَطْوَعُ خَلْقِی لَکَ فَقُلْتُ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ فَاتَّخِذْهُ خَلِیفَهً وَ وَصِیّاً فَقَدِ اتَّخَذْتُهُ صَفِیّاً وَ وَلِیّاً یَا مُحَمَّدُ کَتَبْتُ اسْمَکَ وَ اسْمَهُ عَلَی عَرْشِی مِنْ قَبْلِ أَنْ أَخْلُقَ الْخَلْقَ مَحَبَّهً مِنِّی لَکُمَا وَ لِمَنْ أَحَبَّکُمَا وَ تَوَلَّاکُمَا وَ أَطَاعَکُمَا فَمَنْ أَحَبَّکُمَا وَ أَطَاعَکُمَا وَ تَوَلَّاکُمَا کَانَ عِنْدِی مِنَ الْمُقَرَّبِینَ وَ مَنْ جَحَدَ وَلَایَتَکُمَا وَ عَدَلَ عَنْکُمَا کَانَ عِنْدِی مِنَ الْکَافِرِینَ الضَّالِّینَ ثُمَّ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله یَا عَلِیُّ فَمَنْ ذَا یَلِجُ بَیْنِی وَ بَیْنَکَ وَ أَنَا وَ أَنْتَ مِنْ نُورٍ وَاحِدٍ وَ طِینَهٍ وَاحِدَهٍ فَأَنْتَ أَحَقُّ النَّاسِ بِی فِی الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ وَ وُلْدُکَ وُلْدِی وَ شِیعَتُکُمْ شِیعَتِی وَ أَوْلِیَاؤُکُمْ أَوْلِیَائِی وَ أَنْتُمْ مَعِی غَداً فِی الْجَنَّهِ (۲).

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره: صدوق رحمه الله علیه، در کتاب معراج از ابن عباس نقل می کند که: شنیدم رسول الله صلی الله علیه و آله به علی علیه السّلام می فرمودند: یا علی! زمانی بود که خداوند متعال بود و هیچ چیزی وجود نداشت. سپس من و تو را به صورت دو روح از نور جلال خود آفرید، ما در جلو عرش پروردگار جهانیان تسبیح و تقدیس و سپاس و تهلیل خدا می کردیم. و این پیش از آن بود که آسمان‌ها و زمین ها را بیافریند. وقتی خواست آدم را بیافریند، من و تو را از سرشتی واحد از طینت علیین آفرید و ما را با آن نور در آمیخت و در تمام نورها و نهرهای بهشت فرود برد. سپس آدم را آفرید و آن طینت و نور را در نهاد او قرار داد. پس از آفریدن آدم، فرزندان و ذریه او را از نهادش خارج کرد و از آن‌ها اعتراف گرفت و آن‌ها اقرار به ربوبیت کردند. پس اولین مخلوقی که به ربوبیت اقرار نمود، من و تو بودیم و سپس سایر پیامبران به نسبت مقام و قربشان به خداوند عزّ وجلّ.

خداوند متعال فرمود: ای محمّد و ای علی! راست گفتید و اقرار کردید و از همه خلایق بر طاعت من سبقت گرفتید و در علم سابق من نیز چنین بودید؛ شما دو برگزیده از آفریده های من هستید و ائمه، از نسل و پیروان شمایند و این چنین شما را آفریدم. آن‌گاه پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: یا علی! طینت و سرشت در صلب آدم بود و نور من و تو در پیشانی او، پیوسته این نور به پیشانی پیامبران و برگزیده‌گان منتقل می‌شد تا نور و طینت منتهی به صلب عبد المطلب شد، آن‌گاه به دو نصف تقسیم گردید، خداوند مرا از یک نیمه آن آفرید و مرا پیامبر و رسول قرار داد و تو را از نیمه دیگر آفرید

ص: ۳

و جانشین و وصی و ولی قرار داد. وقتی از عظمت پروردگارم، به فاصله یک زه کمان یا کمتر از آن رسیدم، خداوند به من فرمود: چه کسی بیشتر از تمام بندگانم تو را اطاعت می کند؟

عرض کردم: علی بن ابی طالب. خداوند عزّ وجلّ فرمود: او را جانشین و وصی خود قرار بده که من او را برگزیده و ولی قرار داده ام. نام تو و او را، به جهت محبتم به شما و کسانی که شما را دوست دارند و از شما اطاعت می‌کنند و شما را ولی خود گرفته‌اند، قبل از آفرینش بر عرش خود نوشته ام. هر که شما را دوست بدارد و اطاعت کند و شما را ولی خود بگیرد، نزد من از مقربین است. و هر که منکر ولایت شما باشد و از شما روی گرداند، نزد من از کافران گمراه است. سپس پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: ای علی! چه کسی می‌تواند بین من و تو فاصله بیاندازد، با این‌که من و تو از یک نور و یک طینت هستیم؟ تو در دنیا و آخرت، از همه مردم، نسبت به من شایسته تر هستی، فرزندان تو فرزندان من و پیروان تو پیروان من و دوستان تو دوستان منند و شما فردا در بهشت با من خواهید بود. - . کنز الفوائد : ۳۷۴ و ۳۷۵ -

**[ترجمه]

«۶»

کِتَابُ الْمُحْتَضَرِ، لِلْحَسَنِ بْنِ سُلَيْمَانَ مِمَّا رَوَاهُ مِنْ كِتَابِ الْمِعْرَاجِ عَنِ الصَّدُوقِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ فُرَاتِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ ظُهَيْرٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَاشِدٍ وَ الْفَضْلِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ بِشْرٍ عَنْ لَيْثِ بْنِ أَبِي سُلَيْمٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لَمَّا أُسْرِيَ بِهِ إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَهِ ثُمَّ أُهْبِطَ إِلَى الْأَرْضِ يَقُولُ لِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليهما السلام يَا عَلِيُّ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى كَانَ وَ سَاقَ الْحَدِيثَ مِثْلَ مَا مَرَّ إِلَى قَوْلِهِ وَ وُلْدُكَ وُلْدِي وَ شِيعَتُكَ شِيعَتِي وَ أَوْلِيَاؤُكَ أَوْلِيَائِي وَ هُمْ مَعَكَ غَداً فِي الْجَنَّهِ جِيرَانِي (۳).

**[ترجمه]همین حدیث در کتاب محتضر از صدوق نقل می شود تا آن‌جا که می‌فرماید: فرزندان تو فرزندان من و شیعیان تو شیعیان من و دوستانت دوستان منند و آن‌ها در قیامت با تو هستند و در بهشت همسایه منند. -. المحتضر : ۱۲۹ -

**[ترجمه]

«۷»

وَ مِمَّا رَوَاهُ مِنْ كِتَابِ مَنْهَجِ التَّحْقِيقِ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ رَفَعَهُ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَلَقَ أَرْبَعَهَ عَشَرَ نُوراً مِنْ نُورِ عَظَمَتِهِ قَبْلَ خَلْقِ آدَمَ بِأَرْبَعَهَ عَشَرَ أَلْفَ عَامٍ فَهِيَ أَرْوَاحُنَا فَقِيلَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ عُدَّهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَمَنْ هَؤُلَاءِ الْأَرْبَعَهَ عَشَرَ نُوراً فَقَالَ مُحَمَّدٌ وَ عَلِيٌّ وَ فَاطِمَهُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ تِسْعَهٌ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ وَ تَاسِعُهُمْ قَائِمُهُمْ ثُمَّ عَدَّهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ

ص: ۴

۱- خلیفه علی خلقه خ ل.

۲- کنز الفوائد: ۳۷۴ و ۳۷۵.

۳- المحتضر: ۱۲۹.

ثُمَّ قَالَ نَحْنُ وَ اللَّهِ الْأَوْصِيَاءُ الْخُلَفَاءُ مِنْ بَعْدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ نَحْنُ الْمَثَانِی الَّتِی أَعْطَاهَا اللَّهُ نَبِیَّنَا وَ نَحْنُ شَجَرَهُ النُّبُوَّهِ وَ مَنْبِتُ الرَّحْمَهِ وَ مَعْدِنُ الْحِکْمَهِ وَ مَصَابِیحُ الْعِلْمِ وَ مَوْضِعُ الرِّسَالَهِ وَ مُخْتَلَفُ الْمَلَائِکَهِ وَ مَوْضِعُ سِرِّ اللَّهِ وَ وَدِیعَهُ اللَّهِ جَلَّ اسْمُهُ فِی عِبَادِهِ وَ حَرَمُ اللَّهِ الْأَکْبَرُ وَ عَهْدُهُ الْمَسْئُولُ عَنْهُ فَمَنْ وَفَی بِعَهْدِنَا فَقَدْ وَفَی بِعَهْدِ اللَّهِ وَ مَنْ خَفَرَهُ (۱) فَقَدْ خَفَرَ ذِمَّهَ اللَّهِ وَ عَهْدَهُ عَرَفَنَا مَنْ عَرَفَنَا وَ جَهِلَنَا مَنْ جَهِلَنَا نَحْنُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَی الَّتِی لَا یَقْبَلُ اللَّهُ مِنَ الْعِبَادِ عَمَلًا إِلَّا بِمَعْرِفَتِنَا وَ نَحْنُ وَ اللَّهِ الْکَلِمَاتُ الَّتِی تَلَقَّاهَا آدَمُ مِنْ رَبِّهِ فَتَابَ عَلَیْهِ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَی خَلَقَنَا فَأَحْسَنَ خَلْقَنَا وَ صَوَّرَنَا فَأَحْسَنَ صُوَرَنَا وَ جَعَلَنَا عَیْنَهُ عَلَی عِبَادِهِ وَ لِسَانَهُ النَّاطِقَ فِی خَلْقِهِ وَ یَدَهُ الْمَبْسُوطَهَ عَلَیْهِمْ بِالرَّأْفَهِ وَ الرَّحْمَهِ وَ وَجْهَهُ الَّذِی یُؤْتَی مِنْهُ وَ بَابَهُ الَّذِی یَدُلُّ عَلَیْهِ وَ خُزَّانَ عِلْمِهِ وَ تَرَاجِمَهَ وَحْیِهِ وَ أَعْلَامَ دِینِهِ وَ الْعُرْوَهَ الْوُثْقَی وَ الدَّلِیلَ الْوَاضِحَ لِمَنِ اهْتَدَی وَ بِنَا أَثْمَرَتِ الْأَشْجَارُ وَ أَیْنَعَتِ الثِّمَارُ وَ جَرَتِ الْأَنْهَارُ وَ نَزَلَ الْغَیْثُ مِنَ السَّمَاءِ وَ نَبَتَ عُشْبُ الْأَرْضِ وَ بِعِبَادَتِنَا عُبِدَ اللَّهُ وَ لَوْلَانَا مَا عُرِفَ اللَّهُ وَ ایْمُ اللَّهِ لَوْ لَا وَصِیَّهٌ سَبَقَتْ وَ عَهْدٌ أُخِذَ عَلَیْنَا لَقُلْتُ قَوْلًا یَعْجَبُ مِنْهُ أَوْ یَذْهَلُ مِنْهُ الْأَوَّلُونَ وَ الْآخِرُونَ (۲).

**[ترجمه]منهج التحقیق: جابر از حضرت باقر علیه السّلام نقل می کند که فرمودند: خداوند چهارده نور از نور عظمت خود را، چهارده هزار سال قبل از آفرینش آدم آفرید که آنها ارواح ما هستند. عرض شد: ای فرزند رسول خدا! آنها را نام ببرید که آن چهارده نور چه کسانی هستند؟ فرمودند: محمّد و علی و فاطمه، حسن و حسین و نه نفر از فرزندان حسین که نهمی آنها قائم ایشان است، سپس یکایک ایشان را نام بردند

ص: ۴

و بعد فرمودند: به خدا قسم ما اوصیا و جانشینان بعد از رسول الله صلی الله علیه و آله هستیم، ما آن مثانی هستیم که خداوند به پیامبرمان عنایت کرد، و ما درخت نبوت و زادگاه رحمت و معدن حکمت و چراغ های دانش و پایگاه رسالت و محل رفت و آمد ملائکه و رازداران خداوند و امانت خداوند بلند مرتبه در میان بندگانش و حرم بزرگ خدا و پیمان بازخواست شدنی او هستیم، هر کس پیمان ما را وفادار باشد، عهد خدا را وفا کرده و هر کس پیمان ما را نقض کند، عهد خدا را نقض کرده است. آن که ما را می شناسد، ما را می شناسد و آن که نمی شناسد، نمی شناسد. ما آن اسمای حسنایی هستیم که خداوند جز با معرفت ما، عملی را از بندگان قبول نخواهد کرد. و به خدا قسم ما همان کلماتی هستیم که آدم از پروردگارش فرا گرفت و بعد توبه اش پذیرفته شد. خداوند ما را به نیکوترین وجه آفرید به نیکوترین صورت درآورد و ما را چشم خویش بر بندگانش و زبان گویای خویش در میان خلقش قرار داد، و ما را دست رأفت و رحمتش که بر بندگان آرمیده و جهتی که از آن جانب باید به سوی او رفت و دربی که راهنمای به اوست قرار داد و ما را گنجینه های علمش و ترجمان وحیش و برجستگان دینش و دستاویز محکم و دلیل آشکار برای هدایت جویان قرار داد. به سبب ما درختان میوه می دهند و میوه ها می رسند و نهرها جاری می گردند و باران از آسمان می بارد و گیاه در زمین می روید. با عبادت ماست که خدا پرستش می شود و اگر ما نبودیم، خدا شناخته نمی شد. به خدا سوگند اگر سفارش قبلی نبود و پیمان از ما نگرفته بودند، سخنی می گفتم که موجب شگفتی شود یا گذشتگان و آیندگان به حال خود واگذاشته شوند. - . همان :۱۲۹ -

**[ترجمه]

وَ مِنْ كِتَابِ الْآلِ، لِابْنِ خَالَوَيْهِ رَفَعَهُ إِلَى أَبِی مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِیِّ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَ حَوَّاءَ علیهما السلام تَبَخْتَرَا فِی الْجَنَّهِ فَقَالَ آدَمُ لِحَوَّاءَ مَا خَلَقَ اللَّهُ خَلْقاً هُوَ أَحْسَنُ مِنَّا فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى جَبْرَئِيلَ أَنِ ائْتِنِی بِعَبْدَتِیَ الَّتِی فِی جَنَّهِ الْفِرْدَوْسِ الْأَعْلَى فَلَمَّا دَخَلَا الْفِرْدَوْسَ نَظَرَا إِلَى جَارِيَهٍ عَلَى دُرْنُوكٍ (۳) مِنْ دَرَانِيكِ الْجَنَّهِ عَلَى رَأْسِهَا تَاجٌ مِنْ نُورٍ وَ فِی أُذُنَيْهَا قُرْطَانِ مِنْ نُورٍ قَدْ أَشْرَقَتِ الْجِنَانُ مِنْ حُسْنِ وَجْهِهَا قَالَ آدَمُ حَبِيبِی جَبْرَئِيلُ مَنْ هَذِهِ الْجَارِيَهُ الَّتِی قَدْ أَشْرَقَتِ الْجِنَانُ مِنْ حُسْنِ وَجْهِهَا فَقَالَ هَذِهِ فَاطِمَهُ (۴) بِنْتُ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله نَبِیٍّ مِنْ وُلْدِكَ يَكُونُ فِی آخِرِ

۱- أی و من نقض عهدنا فقد نقض عهد اللّه و غدر به.

۲- المحتضر: ۱۲۹.

۳- الدرنوک: نوع من البسط له خمل.

۴- لعل المراد مثالها النوریّ.

الزَّمَانِ قَالَ فَمَا هَذَا التَّاجُ الَّذِی عَلَی رَأْسِهَا قَالَ بَعْلُهَا عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ قَالَ فَمَا الْقُرْطَانِ اللَّذَانِ فِی أُذُنَیْهَا قَالَ وَلَدَاهَا الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ قَالَ حَبِیبِی جَبْرَئِیلُ أَ خُلِقُوا قَبْلِی قَالَ هُمْ مَوْجُودُونَ فِی غَامِضِ عِلْمِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قَبْلَ أَنْ تُخْلَقَ بِأَرْبَعَهِ آلَافِ سَنَهٍ (۱).

**[ترجمه]ابن خالویه در کتاب آل از حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام و ایشان از پدران خودشان علیهم السلام نقل می کنند که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: وقتی خداوند آدم و حوا علیهما السلام را آفرید، در بهشت به خویشتن مغرور شدند؛ آدم به حوا گفت: خداوند موجودی از ما نیکوتر نیافریده است. خداوند عزّ وجلّ به جبرئیل وحی کرد که این دو بنده مرا به فردوس اعلی ببر! همین که آن دو وارد فردوس اعلی شدند، چشمشان به دختری افتاد که بر فرشی مرصع از فرش های بهشت نشسته و بر سر، تاجی از نور و بر دو گوش، دو گوشواره از نور دارد که از زیبایی رویش او بهشت روشن شده است، آدم به جبرئیل گفت: ای حبیب من! این دختر کیست که از نور جمالش بهشت درخشان شده است؟ گفت: این فاطمه دختر محمّد صلی الله علیه و آله، یکی از فرزندان تو است که در آخر الزمان خواهد بود.

گفت: این تاج چیست که بر سر دارد؟ گفت: شوهرش علی بن ابی طالب است. باز گفت: آن دو گوشواره که بر دو گوشش است، چیستند؟ گفت: دو فرزندش حسن و حسین هستند.گفت: ای حبیب من جبرئیل! آیا آن ها قبل از من آفریده شده اند؟ گفت: آن ها در علم غامض خداوند عزّ و جلّ، چهار هزار سال پیش از خلقت تو وجود داشتند. - . همان : ۱۳۱ و ۱۳۲ -

**[ترجمه]

«۹»

وَ مِنْ کِتَابِ السَّیِّدِ حَسَنِ بْنِ کَبْشٍ، مِمَّا أَخَذَهُ مِنَ الْمُقْتَضَبِ وَ وَجَدْتُهُ فِی الْمُقْتَضَبِ أَیْضاً مُسْنَداً عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِیِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَلَمَّا نَظَرَ إِلَیَّ قَالَ یَا سَلْمَانُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَمْ یَبْعَثْ نَبِیّاً وَ لَا رَسُولًا إِلَّا جَعَلَ لَهُ اثْنَیْ عَشَرَ نَقِیباً قَالَ قُلْتُ یَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ عَرَفْتُ هَذَا مِنَ الْکِتَابَیْنِ (۲) قَالَ یَا سَلْمَانُ فَهَلْ عَلِمْتَ نُقَبَائِیَ الِاثْنَیْ عَشَرَ الَّذِینَ اخْتَارَهُمُ اللَّهُ لِلْإِمَامَهِ مِنْ بَعْدِی فَقُلْتُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ یَا سَلْمَانُ خَلَقَنِیَ اللَّهُ مِنْ صَفَاءِ نُورِهِ فَدَعَانِی فَأَطَعْتُهُ وَ خَلَقَ مِنْ نُورِی عَلِیّاً فَدَعَاهُ إِلَی طَاعَتِهِ فَأَطَاعَهُ وَ خَلَقَ مِنْ نُورِی وَ نُورِ عَلِیٍّ علیه السلام فَاطِمَهَ فَدَعَاهَا فَأَطَاعَتْهُ وَ خَلَقَ مِنِّی وَ مِنْ عَلِیٍّ وَ مِنْ فَاطِمَهَ الْحَسَنَ وَ الْحُسَیْنَ فَدَعَاهُمَا فَأَطَاعَاهُ فَسَمَّانَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِخَمْسَهِ أَسْمَاءٍ مِنْ أَسْمَائِهِ فَاللَّهُ الْمَحْمُودُ وَ أَنَا مُحَمَّدٌ وَ اللَّهُ الْعَلِیُّ وَ هَذَا عَلِیٌّ وَ اللَّهُ فَاطِرٌ وَ هَذِهِ فَاطِمَهُ وَ اللَّهُ الْإِحْسَانُ (۳) وَ هَذَا الْحَسَنُ وَ اللَّهُ الْمُحْسِنُ وَ هَذَا الْحُسَیْنُ- ثُمَّ خَلَقَ مِنْ نُورِ الْحُسَیْنِ تِسْعَهَ أَئِمَّهٍ فَدَعَاهُمْ فَأَطَاعُوهُ قَبْلَ أَنْ یَخْلُقَ اللَّهُ سَمَاءً مَبْنِیَّهً أَوْ أَرْضاً مَدْحِیَّهً أَوْ هَوَاءً أَوْ مَاءً أَوْ مَلَکاً أَوْ بَشَراً وَ کُنَّا بِعِلْمِهِ أَنْوَاراً نُسَبِّحُهُ وَ نَسْمَعُ لَهُ وَ نُطِیعُ فَقَالَ سَلْمَانُ قُلْتُ یَا رَسُولَ اللَّهِ بِأَبِی أَنْتَ وَ أُمِّی مَا لِمَنْ عَرَفَ هَؤُلَاءِ فَقَالَ یَا سَلْمَانُ مَنْ عَرَفَهُمْ حَقَّ مَعْرِفَتِهِمْ وَ اقْتَدَی بِهِمْ فَوَالَی وَلِیَّهُمْ وَ تَبَرَّأَ مِنْ عَدُوِّهِمْ فَهُوَ وَ اللَّهِ مِنَّا یَرِدُ حَیْثُ نَرِدُ وَ یَسْکُنُ حَیْثُ نَسْکُنُ قُلْتُ یَا رَسُولَ اللَّهِ یَکُونُ إِیمَانٌ بِهِمْ بِغَیْرِ

١- المحتضر: ١٣١ و ١٣٢.

٢- أی التوراه و الإنجيل.

٣- لعل الصحيح: و اللّه ذو الاحسان، او قديم الاحسان.

مَعْرِفَتِهِمْ وَ أَسْمَائِهِمْ وَ أَنْسَابِهِمْ فَقَالَ لَا يَا سَلْمَانُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَأَنَّى لِي بِهِمْ قَالَ قَدْ عَرَفْتَ إِلَى الْحُسَيْنِ ثُمَّ سَيِّدُ الْعَابِدِينَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ ثُمَّ ابْنُهُ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بَاقِرُ عِلْمِ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الْمُرْسَلِينَ ثُمَّ ابْنُهُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ لِسَانُ اللَّهِ الصَّادِقُ ثُمَّ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ الْكَاظِمُ غَيْظَهُ صَبْراً فِي اللَّهِ ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرِّضَا لِأَمْرِ اللَّهِ ثُمَّ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَوَادُ الْمُخْتَارُ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْهَادِي إِلَى اللَّهِ ثُمَّ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الصَّامِتُ الْأَمِينُ الْعَسْكَرِيُّ ثُمَّ ابْنُهُ حُجَّةُ بْنُ الْحَسَنِ الْمَهْدِيُّ النَّاطِقُ الْقَائِمُ بِأَمْرِ اللَّهِ قَالَ سَلْمَانُ فَسَكَتُّ ثُمَّ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ادْعُ اللَّهَ لِي بِإِدْرَاكِهِمْ قَالَ يَا سَلْمَانُ إِنَّكَ مُدْرِكُهُمْ وَ أَمْثَالُكَ وَ مَنْ تَوَلَّاهُمْ بِحَقِيقَةِ الْمَعْرِفَةِ قَالَ سَلْمَانُ فَشَكَرْتُ اللَّهَ كَثِيراً ثُمَّ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مُؤَجَّلٌ فِيَّ إِلَى أَنْ أُدْرِكَهُمْ فَقَالَ يَا سَلْمَانُ اقْرَأْ فَإِذا جاءَ وَعْدُ أُولاهُما بَعَثْنا عَلَيْكُمْ عِباداً لَنا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجاسُوا خِلالَ الدِّيارِ وَ كانَ وَعْداً مَفْعُولًا ثُمَّ رَدَدْنا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَ أَمْدَدْناكُمْ بِأَمْوالٍ وَ بَنِينَ وَ جَعَلْناكُمْ أَكْثَرَ نَفِيراً (١) قَالَ سَلْمَانُ فَاشْتَدَّ بُكَائِي وَ شَوْقِي فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ بِعَهْدٍ مِنْكَ فَقَالَ إِي وَ الَّذِي أَرْسَلَ مُحَمَّداً إِنَّهُ بِعَهْدٍ مِنِّي وَ عَلِيٍّ وَ فَاطِمَةَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ وَ تِسْعَةِ أَئِمَّةٍ وَ كُلِّ مَنْ هُوَ مِنَّا وَ مَظْلُومٍ فِينَا إِي وَ اللَّهِ يَا سَلْمَانُ ثُمَّ لَيُحْضَرَنَّ إِبْلِيسُ وَ جُنُودُهُ وَ كُلُّ مَنْ مَحَضَ الْإِيمَانَ مَحْضاً وَ مَحَضَ الْكُفْرَ مَحْضاً حَتَّى يُؤْخَذَ بِالْقِصَاصِ وَ الأوثار (٢) (الْأَوْتَارِ) وَ التُّرَاثِ وَ لَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَداً وَ نَحْنُ تَأْوِيلُ هَذِهِ الْآيَةِ وَ نُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوارِثِينَ وَ نُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَ نُرِيَ فِرْعَوْنَ وَ هامانَ وَ جُنُودَهُما مِنْهُمْ ما كانُوا يَحْذَرُونَ (٣) قَالَ سَلْمَانُ فَقُمْتُ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ

١- الإسراء: ۵ و ۶.

٢- هكذا فى الكتاب و لعلّ الصحيح: الآثار: او الأثآر جمع الثأر و هو أن تطلب المكافاه بجنايه جنيت عليك.

٣- القصص: ۵ و ۶.

وَ مَا یُبَالِی سَلْمَانُ مَتَی لَقِیَ الْمَوْتَ أَوْ لَقِیَهُ (۱).

**[ترجمه]کتـاب سـید حسن بن کبش از مقتضب، که من خـود نیز در مقتضب این خـبر را مسـتند به سـلمان فارسـی مشاهـده کردم، نقل می کنـد که، سـلمان می‌گویـد: خـدمت رسول الله صـلی اللّٰه علیه و آله رسـیدم، وقتی مرا دیدند، فرمودند: خداوند هیـچ پیـامبر و یـا رسـولی را برنیـانگیخت مگر این‌که برای او دوازده نقیب قرار داد. عرض کردم: ای رسول خـدا! من این را از تورات و انجیـل می دانسـتم. فرمودنـد: ای سـلمان! آیـا نقیبـان دوازده گـانه مرا، که خداونـد آن‌هـا را برای امـامت بعـد از من برگزیـده است، می‌شناسـی؟ عرض کردم: خـدا و رسولش بهتر می‌داننـد. فرمودنـد: ای سـلمان! خداوند مرا از نور خالص خود آفرید، سپس مرا خواند و من اطاعت نمودم. از نور من علی را آفرید، او را دعوت به اطاعت خود کرد و او اطاعت کرد. از نور من و نور علی فاطمه را آفریـد، او را دعوت کرد و او نیز اطاعت نمود. از من و علی و فاطمه، حسن و حسـین را آفریـد، آن دو را هم خوانـد، هر دو اطاعت کردنـد. ما را به پنـج اسم از اسـمهای خود نامید؛ خداوند محمود است و من محمّد، خداوند علی است و این هم علی، خداوند فاطر است و این فاطمه، خداوند صاحب احسان است و این حسن، او محسن است و این حسین.

آن‌گاه از نور حسین نه امام آفرید و آن‌ها را دعوت کرد و اطاعت نمودند. این‌ها همه، قبل از آن بود که آسـمان را افراشـته یا زمین را گسترده کنـد یا هوا و یا آب و ملک یا بشـری را بیافرینـد. ما در علم خدا انواری بودیم که او را تسبیح می‌کردیم و به فرمانش گوش می‌دادیم و او را اطاعت می‌کردیم.

سلمان می‌گویـد: عرض کردم: پـدر و مادرم به فـدایتان ای رسول خـدا! کسانی که این‌ها را بشناسـند، چه چیزی در انتظارشان اسـت؟ فرمودنـد: هر کس آن‌هـا را بـه حقیقـت معرفـت بشـناسد و بـه آن‌هـا اقتـدا کنـد و دوسـت‌دار دوسـت آن‌هـا و بیزار از دشـمنانشان باشد، به خدا قسم او از ماست، و به هر جا که ما وارد شویم، وارد خواهد شد و هر جا که منزل بگیریم او نیز منزل بگیرد. عرض کردم: آیا ممکن است، بدون شناختن ایشان و نام و نژادشان، ایمان به آن‌ها داشت؟

ص: ۶

فرمودند: نه ای سلمان.

عرض کردم: ای رسول خدا! پس من چگونه آن‌ها را بشـناسم؟ فرمودند: تا حسین علیه السّلام را که شناخته ای، پس از او سید العابدین علی بن الحسـین، سـپس پسرش محمّد بن علی باقر و شکافنده علم پیشینیان و پسینیان از پیامبران و مرسلین، بعد جعفر بن محمّـد زبان راستین خدا، سـپس موسـی بن جعفر که خشم خود را در راه خدا فرو می‌برد، سـپس علی بن موسـی الرضا که راضـی به امر خـداست، سـپس محمّـد بن علی جواد که برگزیـده خلق خداست، سـپس علی بن محمّد راهنما و هادی به سوی خـدا، سـپس حسن بن علی خـاموش و امین و عسـکری، سـپس فرزنـدش حجه بن الحسن المهـدی گوینـده و قائم به امر خـدا. سلمان می‌گوید: سپس ایشان ساکت شدند.

آن‌گاه عرض کردم: ای رسول خـدا! پیش خـدا برایم دعا کنید که آن‌ها را درک کنم. فرمودند: ای سـلمان! تو آن‌ها را درک خواهی کرد و همچنین کسانی که مثل تو باشـند و هر کس که آن‌ها را به حقیقت معرفت دوست بدارد. سلمان می‌گوید: خدا

را بسیار شکر کردم. بعد عرض کردم: آیا عمر من آن‌قدر خواهد شد که ایشان را درک کنم؟ فرمودند: ای سلمان! این آیه را بخوان: «فَإِذا جاءَ وَعْدُ أُولاهُما بَعَثْنا عَلَيْكُمْ عِباداً لَنا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجاسُوا خِلالَ الدِّيارِ وَ كانَ وَعْداً مَفْعُولًا * ثُمَّ رَدَدْنا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَ أَمْدَدْناكُمْ بِأَمْوالٍ وَ بَنِينَ وَ جَعَلْناكُمْ أَكْثَرَ نَفِيراً» - . اسراء / ۵ و ۶ - {پس آنگاه که وعده [تحقق] نخستین آن دو فرا رسد بندگانی از خود را که سخت نیرومندند بر شما می گماریم تا میان خانه ها[یتان برای قتل و غارت شما] به جستجو درآیند و این تهدید تحقق یافتنی است * پس [از چندی] دوباره شما را بر آنان چیره می کنیم و شما را با اموال و پسران یاری می دهیم و [تعداد] نفرات شما را بیشتر می گرداند}.

سلمان می‌گوید: از شوق سخت به گریه افتادم، عرض کردم: آیا چنین تعهدی می‌فرمایید؟ فرمودند: آری، قسم به آن خدایی که محمّد را به رسالت برانگیخت، من و علی و فاطمه و حسن و حسین و نه نفر از امامان فرزند حسین، و هر کس از ما محسوب شود و در باره ما به او ستم روا گردد، این تعهد را می‌نماییم. ای سلمان! به خدا قسم سپس شیطان و سپاهش حاضر می‌شوند و همه کسانی که ایمان واقعی داشته‌اند و یا واقعا کافر بوده‌اند نیز حاضر می شوند تا این‌که قصاص‌ها و کیفرها و ارث‌ها باز پس گرفته شود و هرگز پروزدگارت به احدی ستم روا نمی‌دارد. و ما هستیم تأویل این آیه که: «وَ نُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوارِثِينَ * وَ نُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَ نُرِيَ فِرْعَوْنَ وَ هامانَ وَ جُنُودَهُما مِنْهُمْ ما كانُوا يَحْذَرُونَ» - . قصص / ۵ و ۶ - {و خواستیم بر کسانی که در آن سرزمین فرو دست شده بودند منت نهیم و آنان را پیشوایان [مردم] گردانیم و ایشان را وارث [زمین] کنیم * و در زمین قدرتشان دهیم و [از طرفی] به فرعون و هامان و لشکریانشان آن‌چه را که از جانب آنان بیمناک بودند بنمایانیم}. سلمان می‌گوید: از مقابل رسول خدا برخاستم

ص: ۷

و دیگر سلمان باکی نداشت که چه وقت مرگ را ملاقات خواهد کرد و یا چه هنگام مرگ در برش بگیرد. - . المحتضر : ۱۵۲ و ۱۵۳ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ما، الأمالي للشيخ الطوسی الْمُفِيدُ عَنِ ابْنِ قُولَوَيْهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدٍ الْبَرْقِيِّ عَنْ فَضَالَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّا وَ شِيعَتَنَا خُلِقْنَا مِنْ طِينَةٍ مِنْ عِلِّيِّينَ وَ خُلِقَ عَدُوُّنَا مِنْ طِينَةِ خَبَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ (۲).

**[ترجمه]امالی طوسی: ابوبصیر از حضرت باقر روایت می‌کند که فرمودند: ما و شیعیانمان از طینت علیین آفریده شده ایم و دشمنان ما از طینت خبال که گلی سیاه و بدبو است. - . امالی ابن الشیخ : ۹۲ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجزری فیه من شرب الخمر سقاه الله من طینه الخبال یوم القیامه جاء تفسیره فی الحدیث أن الخبال عصاره أهل النار و الخبال فی الأصل الفساد و یکون فی الأفعال و الأبدان و العقول.

**[ترجمه]جزری می گوید: در آن است که هر که شراب بنوشد، خداوند در روز قیامت به او طینت خبال می نوشاند، خبال در حیث تفسیر به عصاره اهل آتش شده است و در لغت، خبال به معنای فساد است که در مورد کارها و بدن‌ها و عقل‌ها گفته می‌شود.

**[ترجمه]

«۱۱»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ عِیسَی عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ بِشْرِ بْنِ (أَبِی عُقْبَهَ) (عَنْ) أَبِی جَعْفَرٍ وَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیهما السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله مِنْ طِینَهٍ مِنْ جَوْهَرَهٍ تَحْتَ الْعَرْشِ وَ إِنَّهُ کَانَ لِطِینَتِهِ نَضْحٌ فَجَبَلَ طِینَهَ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام مِنْ نَضْحِ طِینَهِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ کَانَ لِطِینَهِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام نَضْحٌ فَجَبَلَ طِینَتَنَا مِنْ فَضْلِ طِینَهِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام وَ کَانَتْ لِطِینَتِنَا نَضْحٌ فَجَبَلَ طِینَهَ شِیعَتِنَا مِنْ نَضْحِ طِینَتِنَا فَقُلُوبُهُمْ تَحِنُّ إِلَیْنَا وَ قُلُوبُنَا تَعْطِفُ عَلَیْهِمْ تَعَطُّفَ الْوَالِدِ عَلَی الْوَلَدِ وَ نَحْنُ خَیْرٌ لَهُمْ وَ هُمْ خَیْرٌ لَنَا وَ رَسُولُ اللَّهِ لَنَا خَیْرٌ وَ نَحْنُ لَهُ خَیْرٌ (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: بشر بن ابی‌جعفر از حضرت صادق علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: خداوند محمّد صلی اللّه علیه و آله را، از طینتی که از جنس گوهری در زیر عرش بود، آفرید. در سرشت او یک زیادی بود، که طینت امیرالمؤمنین علیه السلام را از زیادی طینت رسول الله صلی اللّه علیه و آله آفرید و در طینت امیرالمؤمنین علیه السلام نیز اضافه ای بود، که طینت ما را از زیادی طینت امیرالمؤمنین علیه السلام آفرید، و در طینت ما نیز اضافه ای بود، که طینت شیعیان ما را از آن اضافه طینت ما آفرید، برای همین، دل‌های آن‌ها به ما کشش دارد و دل‌های ما، مانند مهربانی که پدر به فرزند دارد، بر آن‌ها مهربان است. ما برای آن‌ها خیر هستیم و آن‌ها برای ما. و رسول الله برای ما خیر است و ما برای ایشان. - . بصائر الدرجات : ۵ -

**[ترجمه]

«۱۲»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَی عَنْ أَبِی الْحَجَّاجِ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَا أَبَا الْحَجَّاجِ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ مُحَمَّداً وَ آلَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله مِنْ طِینَهِ عِلِّیِّینَ وَ خَلَقَ قُلُوبَهُمْ مِنْ طِینَهٍ فَوْقِ ذَلِکَ وَ خَلَقَ شِیعَتَنَا مِنْ طِینَهٍ دُونِ عِلِّیِّینَ وَ خَلَقَ قُلُوبَهُمْ مِنْ طِینَهِ عِلِّیِّینَ فَقُلُوبُ شِیعَتِنَا مِنْ أَبْدَانِ آلِ مُحَمَّدٍ وَ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ عَدُوَّ آلِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله مِنْ طِینِ سِجِّینٍ وَ خَلَقَ قُلُوبَهُمْ مِنْ طِینٍ أَخْبَثَ مِنْ ذَلِکَ وَ خَلَقَ شِیعَتَهُمْ مِنْ طِینٍ دُونَ طِینِ سِجِّینٍ وَ خَلَقَ قُلُوبَهُمْ مِنْ طِینِ سِجِّینٍ فَقُلُوبُهُمْ مِنْ أَبْدَانِ أُولَئِکَ وَ کُلُّ قَلْبٍ یَحِنُّ إِلَی بَدَنِهِ (۴).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابوالحجاج نقل کرده، حضرت باقر علیه السّلام به من فرمودند: ای اباالحجاج! خداوند محمّد و آل

محمّد صلی الله علیه و آله را از طینت علیین آفرید و دل‌های آن‌ها را از طینتی بالاتر از آن آفرید، و شیعیان ما را از طینتی پایین تر از علیین و دل‌های آن‌ها را از طینت علیین آفرید. بنابراین دل‌های شیعیان ما از سرشت بدن‌های آل محمّد است. و خداوند دشمنان آل محمّد را از طینت سجین و دل‌های آن‌ها را از طینتی خبیث تر از سجین آفرید، و پیروان آن‌ها را از طینتی بدتر از طینت سجین و دل‌های آن‌ها را از سجین آفرید. بنابراین دل‌های آن‌ها از سرشت بدن‌های ایشان است و هر دلی متمایل به بدن خود خواهد بود. - . همان : ۵ -

**[ترجمه]

بیان

قال الفیروزآبادی سجین کسکین الدائم و الشدید و موضع فیه

ص: ۸

۱- المحتضر: ۱۵۲ و ۱۵۳.

۲- أمالی ابن الشیخ: ۹۲.

۳- بصائر الدرجات: ۵.

۴- بصائر الدرجات: ۵.

کتاب الفجار و واد فی جهنم أعاذنا الله منها أو حجر فی الأرض السابعه.

**[ترجمه]فیروز آبادی می گوید: سجین به معنای دائم و شدید است و محلی است

ص: ۸

که نامه عمل تبهکاران آنجا است و جای گاهی است در جهنم و یا سنگی است در زمین هفتم.

**[ترجمه]

«۱۳»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنِ النَّضْرِ بْنِ شُعَیْبٍ عَنْ عَبْدِ الْغَفَّارِ الْجَازِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْمُؤْمِنَ مِنْ طِینَهِ الْجَنَّهِ وَ خَلَقَ النَّاصِبَ مِنْ طِینَهِ النَّارِ وَ قَالَ إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَیْراً طَیَّبَ رُوحَهُ وَ جَسَدَهُ فَلَا یَسْمَعُ شَیْئاً مِنَ الْخَیْرِ إِلَّا عَرَفَهُ وَ لَا یَسْمَعُ شَیْئاً مِنَ الْمُنْکَرِ إِلَّا أَنْکَرَهُ قَالَ وَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ الطِّینَاتُ ثَلَاثَهٌ طِینَهُ الْأَنْبِیَاءِ وَ الْمُؤْمِنُ مِنْ تِلْکَ الطِّینَهِ إِلَّا أَنَّ الْأَنْبِیَاءَ هُمْ صَفْوَتُهَا وَ هُمُ الْأَصْلُ وَ لَهُمْ فَضْلُهُمْ وَ الْمُؤْمِنُونَ الْفَرْعُ مِنْ طِینٍ لازِبٍ کَذَلِکَ لَا یُفَرِّقُ اللَّهُ بَیْنَهُمْ وَ بَیْنَ شِیعَتِهِمْ وَ قَالَ طِینَهُ النَّاصِبِ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ وَ أَمَّا الْمُسْتَضْعَفُونَ فَ مِنْ تُرابٍ لَا یَتَحَوَّلُ مُؤْمِنٌ عَنْ إِیمَانِهِ وَ لَا نَاصِبٌ عَنْ نَصْبِهِ وَ لِلَّهِ الْمَشِیَّهُ فِیهِمْ جَمِیعاً (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: عبد الغفار جازی از حضرت صادق روایت می کند که فرمودند: خداوند مؤمن را از طینت بهشت آفرید و ناصب را از طینت آتش، و فرمودند: هر گاه خداوند خیر بنده ای را بخواهد روح و بدنش را پاک و طیب می‌نماید که هیچ چیز خیری به گوشش نمی‌رسد مگر آن‌که خیر بودنش را در می‌ابد و هیچ منکری را نمی‌شنود مگر آن‌که آن را طرد کند.

و می گوید: شنیدم که می‌فرمودند: طینت ها بر سه نوعند: طینت انبیاء، که مؤمن از آن طینت است جز این‌که طینت انبیاء از قسمت برگزیده آن است و از قسمت اصل آن طینت هستند و فضیلت خود را دارند، ولی مؤمنین فرع آن هستند و از طینتی که به آن چسبیده است. و این‌چنین است که خداوند بین انبیاء و پیروانشان فاصله نمی اندازد. و فرمودند: طینت ناصب از گِلی سیاه و بدبو است. و اما مستضعفین از خاک هستند، مؤمن از ایمان خود و ناصب از دشمنی خویش برنمی گردد و خداوند درباره همه آن‌ها صاحب مشیت است. - . همان : ۶ -

**[ترجمه]

بیان

الظاهر أن الضمیر فی قوله علیه السلام فیهم راجع إلی الجمیع و یحتمل رجوعه إلی المستضعفین لأنه علیه السلام لما ذکر حال الفریقین فالظاهر أن هذا حال الفریق الثالث لکن قوله جمیعا یأبی عن ذلک و لیس فی الکافی و لعله زید من النساخ.

ثم اعلم أن هذا الخبر يدل على وجه جمع بین الآیات الوارده فی طینه آدم علیه السلام و وصفها مره باللازب و مره بالحمإ المسنون و مره بالطین مطلقا بأن تکون تلک الطینات أجزاء لطینه آدم بسبب الاختلاف الذی یکون فی أولاده فاللازب طینه الشیعه من لزب بمعنی لصق لأنها تلصق و تلحق بطینه أئمتهم علیهم السلام أو بمعنی صلب فإنهم المتصلبون فی دینهم و الحمأ المسنون أی الطین الأسود المتغیر المنتن طینه الکفار و المخالفین و الطین البحت طینه المستضعفین و قد مر القول فی تلک الأخبار فی کتاب العدل و کتاب قصص الأنبیاء علیهم السلام.

**[ترجمه]ظاهراً منظور از \\"آن‌ها\\" در جمله آخر همه گروه‌ها هستند و ممکن است که منظور فقط مستضعفین باشد؛ زیرا حضرت پیش از این وضع آن دو گروه دیگر را گفته‌اند و ظاهراً این جمله وضع گروه سوم است. ولی این که فرموده‌اند \\"همه\\" این توضیح را بعید می‌نماید. واین کلمه در کافی نیست و شاید از طرف نسخه نویسان زیاد شده باشد.

باید توجه داشت این روایت توجیهی است برای رفع اختلاف بین آیاتی که در باره طینت آدم وجود دارد؛ که گاهی از آن به چسبنده تعبیر می کند و گاهی به گِل بدبو و گاهی نیز فقط به گِل. به این صورت که این طینت ها، اجزاء طینت آدم است به سبب اختلافی که در اولاد او وجود دارد. لازب به معنای چسبنده، طینت شیعه است زیرا به امامان خود علیهم السلام می‌چسبند و به آن‌ها ملحق می‌شوند. یا به معنای سخت و محکم است که یعنی آن‌ها در دین خود محکم هستند. حمأ مسنون، که گِل سیاه و متغیر و بدبوست، طینت کفار و مخالفین است. و گِل خالص که طینت مستضعفین است. بحث در مورد روایات این موضوع، قبلاً در کتاب عدل و کتاب قصص انبیا ذکر شد.

**[ترجمه]

«۱۴»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ عِیسَی (۲) عَنْ مُحَمَّدٍ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِی نَهْشَلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ

ص: ۹

۱- بصائر الدرجات: ۶.

۲- فی المصدر: أحمد بن محمّد.

عَنِ الثُّمَالِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَنَا مِنْ أَعْلَى عِلِّيِّينَ وَ خَلَقَ قُلُوبَ شِيعَتِنَا مِمَّا خَلَقَنَا مِنْهُ وَ خَلَقَ أَبْدَانَهُمْ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَقُلُوبُهُمْ تَهْوِي إِلَيْنَا لِأَنَّهَا خُلِقَتْ مِمَّا خُلِقْنَا مِنْهُ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ كَلَّا إِنَّ كِتابَ الْأَبْرارِ لَفِي عِلِّيِّينَ وَ ما أَدْراكَ ما عِلِّيُّونَ كِتابٌ مَرْقُومٌ يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ وَ خَلَقَ عَدُوَّنَا مِنْ سِجِّينٍ وَ خَلَقَ قُلُوبَ شِيعَتِهِمْ مِمَّا خَلَقَهُمْ مِنْهُ وَ أَبْدَانَهُمْ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَقُلُوبُهُمْ تَهْوِي إِلَيْهِمْ لِأَنَّهَا خُلِقَتْ مِمَّا خُلِقُوا مِنْهُ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ كَلَّا إِنَّ كِتابَ الفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ وَ ما أَدْراكَ ما سِجِّينٌ كِتابٌ مَرْقُومٌ (١)

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ثمالی روایت کرده،

ص: ۹

از حضرت باقر علیه السلام شنیدم که می فرمودند: خداوند ما را از اعلی علیین آفرید و دل‌های شیعیان ما را از سرشت ما آفرید و بدن‌های آن‌ها را از سرشتی پایین تر از این سرشت. به همین جهت دل‌های ایشان متمایل به ما است؛ زیرا از سرشت ما آفریده شده است. سپس این آیه را تلاوت فرمودند: «كَلَّا إِنَّ كِتابَ الْأَبْرارِ لَفِي عِلِّيِّينَ * وَ ما أَدْراكَ ما عِلِّيُّونَ * كِتابٌ مَرْقُومٌ * يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ» - . مطففین / ۱۸-۲۱ - {نه چنین است در حقیقت کتاب نیکان در علیون است * و تو چه دانی که علیون چیست * کتابی است نوشته شده * مقربان آن را مشاهده خواهند کرد}. و دشمنان ما را از سجین آفرید و دل‌های پیروان ایشان را از سرشت ایشان و بدن های ایشان را از پایین تر از این سرشت آفرید، به همین جهت دل‌های ایشان متمایل به آن‌ها است؛ چون از سرشت آن‌ها آفریده شده است. بعد این آیه را تلاوت فرمودند: «كَلَّا إِنَّ كِتابَ الفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ * وَ ما أَدْراكَ ما سِجِّينٌ * كِتابٌ مَرْقُومٌ» - . مطففین / ۷-۹ - {نه چنین است [که می پندارند] که کارنامه بدکاران در سجین است * و تو چه دانی که سجین چیست * کتابی است نوشته شده}. - . بصائر الدرجات : ۵ -

**[ترجمه]

بیان

اعلم أن المفسرين اختلفوا في تفسير عليين فقيل هي مراتب عالية محفوفة بالجلالة أو السماء السابعة أو سدرة المنتهى أو الجنة أو لوح من زبرجد أخضر معلق تحت العرش أعمالهم مكتوبة فيه و قال الفراء أي في ارتفاع بعد ارتفاع لا غاية له و السجين الأرض السابعة أو أسفل منها أو جب في جهنم و قال أبو عبيدة هو فعيل من السجن.

فالمعنى أن كتابة أعمالهم أو ما يكتب منها في عليين أي في دفتر أعمالهم أو المراد أن دفتر أعمالهم في تلك الأمكنة الشريفة و على الأخير فيه حذف مضاف أي و ما أدراك ما كتاب عليين هذا ما قيل في الآية و أما استشهاده عليه السلام بها فهو إما لمناسبة كون كتاب أعمالهم في مكان أخذ منه طينتهم أو هو مبني على كون المراد بكتابهم أرواحهم إذ هي محل لارتسام علومهم.

**[ترجمه]مفسرین در تفسیر علیین نظرات متفاوتی دارند؛ بعضی گفته اند: علیون مقام های عالی است که همراه با جلالت است، یا گفته شده: منظور آسمان هفتم است، یا سدره المنتهی، یا بهشت، یا لوحی از زبرجد سبز که در زیر عرش آویخته شده است و اعمال بندگان در آن مکتوب است. فراء گفته است: علیین یعنی مرتبه بلندی که نهایت ندارد. و سجین زمین هفتم

یا پایین تر از آن است، و یا چاهی است در جهنم. ابو عبیده گفته است: بر وزن فعیّل از ریشه سجن است.

پس معنای آیه این می شود که اعمال آن‌ها یا آن‌چه از اعمال ایشان نوشـته می شود در علیین است، یعنی در دفتر اعمال آن‌ها یـا مراد این است که دفتر اعمـال آن‌هـا در این مکانهـای شـریف است و بنابراین معنای اخیر، کلمه‌ای به \\"علیین\\" مضاف بوده که حذف شده است؛ یعنی و ما ادراک ما کتاب علیین. این بیاناتی بود که درباره آیه گفته شده است. اما این‌که امام علیه السلام به این آیه استشهاد می‌نمایند، یا به مناسبت این است که کتاب اعمال آن‌ها در محلی است که طینت ایشان از آن گرفته شده است، و یا منظور از کتاب، ارواح آن‌ها است. زیرا ارواح محل نقش بستن علوم آن‌ها می‌باشد .

**[ترجمه]

«۱۵»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ عِیسَی (۲) عَنْ مُحَمَّدٍ الْبَرْقِیِّ عَنْ فَضَالَهَ عَنِ الْبَطَائِنِیِّ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّا وَ شِیعَتَنَا خُلِقْنَا مِنْ طِینَهٍ وَاحِدَهٍ وَ خُلِقَ عَدُوُّنَا مِنْ طِینَهِ خَبَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ (۳)

۱- بصائر الدرجات، ۵. فی المطففین: ۷- ۹ و ۱۸- ۲۱.
۲- فی المصدر: أحمد بن محمّد.
۳- بصائر الدرجات: ۵.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو بصیر از حضرت باقر علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: ما و شیعیانمان از یک طینت آفریده شده ایم و دشمنان ما از گِل بدبوی فاسد. - . همان -

ص: ۱۰

**[ترجمه]

«۱۶»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیِّ بْنِ هَیْثَمٍ عَنْ إِدْرِیسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ الْعَبْدِیِّ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِیِّ قَالَ: کُنْتُ مَعَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام فَقَالَ یَا جَابِرُ خُلِقْنَا نَحْنُ وَ مُحِبِّینَا مِنْ طِینَهٍ وَاحِدَهٍ بَیْضَاءَ نَقِیَّهٍ مِنْ أَعْلَی عِلِّیِّینَ فَخُلِقْنَا نَحْنُ مِنْ أَعْلَاهَا وَ خُلِقَ محبینا (۱) (مُحِبُّونَا) مِنْ دُونِهَا فَإِذَا کَانَ یَوْمُ الْقِیَامَهِ الْتَفَّتِ (۲) الْعُلْیَا بِالسُّفْلَی وَ إِذَا کَانَ یَوْمُ الْقِیَامَهِ ضَرَبْنَا بِأَیْدِینَا إِلَی حُجْزَهِ نَبِیِّنَا وَ ضَرَبَ أَشْیَاعُنَا بِأَیْدِیهِمْ إِلَی حُجْزَتِنَا فَأَیْنَ تَرَی یُصَیِّرُ اللَّهُ نَبِیَّهُ وَ ذُرِّیَّتَهُ وَ أَیْنَ تَرَی یُصَیِّرُ ذُرِّیَّتُهُ مُحِبِّیهَا فَضَرَبَ جَابِرٌ یَدَهُ عَلَی یَدِهِ فَقَالَ دَخَلْنَاهَا وَ رَبِّ الْکَعْبَهِ ثَلَاثاً (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: جابر جعفی می گوید: در خدمت حضرت باقر علیه السّلام بودم که فرمودند: ای جابر! ما و دوست‌دارانمان از یک طینت آفریده شده ایم؛ سفید، پاک و از اعلی علیین. ما از قسمت برتر این طینت و دوست‌دارانمان از قسمتی پایین تر. در روز قیامت که والا و پست به هم می پیوندد، ما دست به دامن پیامبر می‌زنیم و پیروان ما نیز دست به دامن ما می‌زننـد. فکر می کنی خداونـد، پیامبر و ذریه او را کجا خواهـد برد و ذریه پیامبر، محبین خود را کجا می برند؟ جابر دست خود را بر هم زده و سه مرتبه گفت: به پروردگار کعبه داخل بهشت شدیم. - . همان : ۶ -

**[ترجمه]

«۱۷»

یر، بصائر الدرجات عِمْرَانُ بْنُ مُوسَی عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ عَلِیٍّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ (۴) الْهَاشِمِیِّ عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِیرٍ (۵) عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَجَنَ طِینَتَنَا وَ طِینَهَ شِیعَتِنَا فَخَلَطَنَا بِهِمْ وَ خَلَطَهُمْ بِنَا فَمَنْ کَانَ فِی خَلْقِهِ شَیْ ءٌ مِنْ طِینَتِنَا حَنَّ إِلَیْنَا فَأَنْتُمْ وَ اللَّهِ مِنَّا (۶).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حنان بن سدیر از حضرت صادق علیه السّلام روایت می کند که فرمودند: خداوند طینت ما و شیعیانمان را با هم سرشت و ما را با آنها و آنها را با ما مخلوط نمود. هر کس در او مقداری از طینت ما است به ما تمایل دارد، پس به خدا قسم شما از ما هستید. - . همان -

**[ترجمه]

«۱۸»

یر، بصائر الدرجات بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَيْمُونٍ (۷) عَمَّنْ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَنَا مِنْ عِلِّيِّينَ وَ خَلَقَ مُحِبِّينَا مِنْ دُونِ مَا خَلَقَنَا مِنْهُ وَ خَلَقَ عَدُوَّنَا مِنْ سِجِّينٍ وَ خَلَقَ مُحِبِّيهِمْ مِمَّا خَلَقَهُمْ مِنْهُ فَلِذَلِكَ يَهْوِی كُلٌّ إِلَى كُلٍّ (۸)

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حسن بن میمون از شخصی و او از حضرت صادق علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: خداوند عزّ و جلّ ما را از علیین آفرید و دوست‌داران ما را از پایین تر از آن آفرید، و دشمنان ما را از سجین و دوستان آن‌ها را هم از آن آفرید. به همین جهت هر کسی متمایل دسته‌ای است. - . همان -

**[ترجمه]

«۱۹»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ حَمَّادٍ عَنْ أَخِيهِ أَحْمَدَ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ

ص: ۱۱

۱- فی نسخه من الکتاب و المصدر: محبونا.

۲- فی نسخه: التقت.

۳- بصائر الدرجات: ۶.

۴- فی نسخه: عن الحسن بن محمّد الهاشمی.

۵- فی نسخه و فی المصدر: حنان بن منذر.

۶- بصائر الدرجات: ۶.

۷- الحسن بن شمون خ ل.

۸- بصائر الدرجات: ۶.

أَبِيهِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْأَوَّلِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ خَلَقَ اللَّهُ الْأَنْبِيَاءَ وَ الْأَوْصِيَاءَ يَوْمَ الْجُمُعَهِ وَ هُوَ الْيَوْمُ الَّذِی أَخَذَ اللَّهُ فِيهِ مِيثَاقَهُمْ وَ قَالَ خُلِقْنَا نَحْنُ وَ شِيعَتُنَا مِنْ طِينَهٍ مَخْزُونَهٍ لَا يَشِذُّ مِنْهَا شَاذٌّ إِلَی يَوْمِ الْقِيَامَهِ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابراهيم بن عبد الحميد

ص: ۱۱

از پدر خود از حضرت موسی بن جعفر عليه السّلام نقل می‌كند كه شنيدم كه ايشان می فرمودند: خداوند انبياء و اوصيا را در روز جمعه آفريد و جمعه روزی است كه خداوند ميثاق آن‌ها را گرفته است. و فرمودند: ما و شيعيانمان از طينتی مخزون و با ارزش آفريده شده ايم كه هيچ كدام از آن‌ها تا روز قيامت از آن طينت جدا نخواهند شد. - . همان -

**[ترجمه]

«۲۰»

ير، بصائر الدرجات ابْنُ عِيسَی (۲) عَنْ مُحَمَّدٍ الْبَرْقِيِّ عَنْ صَالِحِ بْنِ سَهْلٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام الْمُؤْمِنُ مِنْ طِينَهِ الْأَنْبِيَاءِ علیهم السلام قَالَ نَعَمْ (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: صالح بن سهيل نقل كرده، به حضرت صادق عليه السّلام عرض كردم: آيا طينت مؤمنين از طينت انبيا عليهم السّلام است؟ فرمودند: آری. - . همان : ۶ و ۷ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ير، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُوسَی عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَی عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ مُحَمَّداً وَ عِتْرَتَهُ مِنْ طِينَهِ الْعَرْشِ فَلَا يَنْقُصُ مِنْهُمْ وَاحِدٌ وَ لَا يَزِيدُ مِنْهُمْ وَاحِدٌ (۴).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: عبد الرحمن بن كثير از حضرت صادق عليه السّلام نقل كرده كه فرمودند: خداوند محمّد و عترتش را از طينت عرش آفريد؛ از آن‌ها كسی كم نمی‌شود و به آن‌ها كسی اضافه نمی‌شود. - . همان -

**[ترجمه]

«۲۲»

ير، بصائر الدرجات يَعْقُوبُ بْنُ يَزِيدَ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَی عَنْ زِيَادٍ الْعَبْدِيِّ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ عِيسَی الْهَاشِمِيِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَا وَ أَبِی عِيسَی فَقَالَ لَهُ أَ مِنْ قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله سَلْمَانُ رَجُلٌ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ فَقَالَ نَعَمْ فَقَالَ

أَیْ مِنْ وُلْدِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَ مِنَّا أَهْلَ الْبَیْتِ فَقَالَ لَهُ أَیْ مِنْ وُلْدِ أَبِی طَالِبٍ فَقَالَ مِنَّا أَهْلَ الْبَیْتِ فَقَالَ لَهُ إِنِّی لَا أَعْرِفُهُ فَقَالَ فَاعْرِفْهُ یَا عِیسَی فَإِنَّهُ مِنَّا أَهْلَ الْبَیْتِ ثُمَّ أَوْمَأَ بِیَدِهِ إِلَی صَدْرِهِ ثُمَّ قَالَ لَیْسَ حَیْثُ تَذْهَبُ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ طِینَتَنَا مِنْ عِلِّیِّینَ وَ خَلَقَ طِینَهَ شِیعَتِنَا مِنْ دُونِ ذَلِکَ فَهُمْ مِنَّا وَ خَلَقَ طِینَهَ عَدُوِّنَا مِنْ سِجِّینٍ وَ خَلَقَ طِینَهَ شِیعَتِهِمْ مِنْ دُونِ ذَلِکَ وَ هُمْ مِنْهُمْ وَ سَلْمَانُ خَیْرٌ مِنْ لُقْمَانَ (۵).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: فضل بن عیسی هاشمی نقل کرده، به همراه پدرم عیسی خدمت حضرت صادق علیه السّلام رسیدیم. پدرم پرسید: آیا این فرمایش رسول الله صلی الله علیه و آله است که: سلمان از ما اهل بیت است؟ فرمودند: آری. پدرم عرض کرد: یعنی از اولاد عبدالمطلب است؟ فرمودند: از ما اهل بیت است. پدرم گفت: یعنی از فرزندان ابو طالب است؟ فرمودند: از ما اهل بیت است. پدرم گفت: من او را نمی شناسم فرمودند: ای عیسی! او را بشناس! او از ما اهل بیت است.

سپس ایشان اشاره به سینه خود نموده و فرمودند: آن طور که تو گمان کرده ای نیست، خداوند طینت ما را از علیین آفرید و شیعیانمان را از طینتی پایین تر آن؛ پس آن‌ها از ما هستند. و طینت دشمنان ما را از سجین آفرید و پیروان آن‌ها را از پست تر از آن؛ و آن‌ها از ایشان‌اند. و سلمان بهتر از لقمان است. - . همان -

**[ترجمه]

«۲۳»

یر، بصائر الدرجات بَعْضُ أَصْحَابِنَا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِیسَی عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی خَلَقَ مُحَمَّداً وَ آلَ مُحَمَّدٍ مِنْ طِینَهِ عِلِّیِّینَ وَ خَلَقَ قُلُوبَهُمْ مِنْ طِینَهٍ فَوْقِ ذَلِکَ وَ خَلَقَ شِیعَتَهُمْ مِنْ طِینَهِ عِلِّیِّینَ وَ خَلَقَ قُلُوبَ شِیعَتِهِمْ مِنْ طِینَهٍ فَوْقِ عِلِّیِّینَ (۶).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: عبد الرحمن بن حجاج می گوید: خداوند تبارک و تعالی محمّد و آل محمّد را از طینت علیین آفرید و دل‌های آن‌ها را از طینتی بالاتر آفرید، و شیعیان را از طینت علیین و قلوب آن‌ها را از طینتی بالاتر از علیین آفرید. - . همان -

**[ترجمه]

«۲۴»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی یَحْیَی الْوَاسِطِیِّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا قَالَ قَالَ

۱- بصائر الدرجات: ۶.

۲- فی المصدر: أحمد بن محمّد.

٣- بصائر الدرجات: ۶ و ٧.

۴- بصائر الدرجات: ۶ و ٧.

۵- بصائر الدرجات: ۶ و ٧.

۶- بصائر الدرجات: ۶ و ٧.

أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام خَلَقَنَا مِنْ عِلِّيِّينَ وَ خَلَقَ أَرْوَاحَنَا مِنْ فَوْقِ ذَلِکَ وَ خَلَقَ أَرْوَاحَ شِيعَتِنَا مِنْ عِلِّيِّينَ وَ خَلَقَ أَجْسَادَهُمْ مِنْ دُونِ ذَلِکَ فَمِنْ أَجَلِ تِلْکَ الْقَرَابَهِ بَيْنَنَا وَ بَيْنَهُمْ قُلُوبُهُمْ تَحِنُّ إِلَيْنَا (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: یکی از اصحاب از حضرت صادق علیه السّلام نقل کرده که فرمودند:

ص: ۱۲

ما را از علیین آفریده اند و ارواح ما را از بالاتر از علیین و ارواح شیعیان ما را از علیین و بدن هایشان از پائین تر از آن و به جهت این نزدیکی است که دل های آن‌ها مشتاق به ماست. - . همان -

**[ترجمه]

بیان

الحنین الشوق و توقان النفس تقول منه حن إلیه یحن حنینا فهو حان ذکره الجوهری.

و فی الکافی و من أجل ذلک القرابه بیننا و بینهم و قلوبهم (۲).

**[ترجمه]جوهری گفته است: حنین، به معنای شوق و تمایل نفس است.

و در کتاب کافی قسمت اخیر روایت این گونه نقل شده است: و به جهت این نزدیکی بین ما و ایشان و دل های ایشان است است که دل های آن‌ها مشتاق به ماست. - . اصول کافی ۱ : ۳۸۹ -

**[ترجمه]

«۲۵»

یر، بصائر الدرجات عِمْرَانُ بْنُ مُوسَى عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ أَخِيهِ عَلِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ جَابِرٍ وَ كَرَّامٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُضَارِبٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَى جَعَلَنَا مِنْ عِلِّيِّينَ وَ جَعَلَ أَرْوَاحَ شِيعَتِنَا مِمَّا جَعَلَنَا مِنْهُ وَ مِنْ ثَمَّ تَحِنُّ أَرْوَاحُهُمْ إِلَيْنَا وَ خَلَقَ أَبْدَانَهُمْ مِنْ دُونِ ذَلِکَ وَ خَلَقَ عَدُوَّنَا مِنْ سِجِّينٍ وَ خَلَقَ أَرْوَاحَ شِيعَتِهِمْ مِمَّا خَلَقَهُمْ مِنْهُ وَ خَلَقَ أَبْدَانَهُمْ مِنْ دُونِ ذَلِکَ وَ مِنْ ثَمَّ تَهْوِي أَرْوَاحُهُمْ إِلَيْهِمْ (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد بن ضارب از حضرت صادق علیه السّلام روایت می‌کند که فرمودند: خداوند تبارک و تعالی ما را از علیین آفرید و ارواح شیعیان ما را نیز از همان قرار داد؛ و از همین روست که ارواح ایشان مشتاق به ماست و بدن‌های ایشان را از چیزی پایین تر از آن آفرید و دشمن ما را از سجین آفرید و ارواح پیروان آن‌ها را هم از همان آفرید و بدن‌هایشان را از چیزی پایین تر از آن؛ و از این روست که ارواح آن‌ها میل به ایشان دارد. - . بصائر الدرجات : ۷ -

**[ترجمه]

«۲۶»

ير، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ إِسْحَاقَ الزَّعْفَرَانِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ خَلَقَنَا اللَّهُ (۴) مِنْ نُورِ عَظَمَتِهِ ثُمَّ صَوَّرَ خَلْقَنَا (۵) مِنْ طِينَةٍ مَخْزُونَةٍ مَكْنُونَةٍ مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ فَأَسْكَنَ ذَلِكَ النُّورَ فِيهِ فَكُنَّا نَحْنُ خَلْقاً وَ بَشَراً نُورَانِيِّينَ (۶) لَمْ يَجْعَلْ لِأَحَدٍ فِی مِثْلِ الَّذِی خَلَقَنَا مِنْهُ نَصِيباً وَ خَلَقَ أَرْوَاحَ شِيعَتِنَا مِنْ أَبْدَانِنَا (۷) وَ أَبْدَانَهُمْ مِنْ طِينَةٍ مَخْزُونَةٍ مَكْنُونَةٍ أَسْفَلَ مِنْ ذَلِكَ

ص: ۱۳

۱- بصائر الدرجات: ۷.

۲- أصول الكافی ۱: ۳۸۹.

۳- بصائر الدرجات: ۷.

۴- أی خلق اللّه ارواحنا.

۵- لعل المراد الصوره المثاليه.

۶- نيرا خ ل.

۷- أی من فاضل طينه أبداننا.

الطِّينَه وَ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لِأَحَدٍ فِی مِثْلِ ذَلِکَ الَّذِی خَلَقَهُمْ مِنْهُ نَصِیباً إِلَّا الْأَنْبِیَاءِ وَ الْمُرْسَلِینَ فَلِذَلِکَ صِرْنَا نَحْنُ وَ هُمُ النَّاسَ وَ (۱) سَائِرُ النَّاسِ هَمَجاً فِی النَّارِ وَ إِلَی النَّارِ (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمّد بن مروان می گوید از حضرت صادق علیه السّلام شنیدم که می فرمودند: خداوند ما را از نور عظمت خود آفرید سپس ما را از طینتی مخزون و پنهان از زیر عرش صورت بخشید، آن نور را در این طینت قرار داد؛ بنابراین ما هم از جهت خلقت و هم از جهت بشر بودن نورانی هستیم. و هیچ کس بهره ای از گونه خلقت ما ندارد. و ارواح شیعیان ما را از بدن‌های ما آفرید و بدن‌هایشان را از طینتی مخزون و پنهان که پایین تر از آن طینت بود.

ص: ۱۳

و برای هیچ کس نصیبی در چگونگی خلقت آن‌ها قرار نداد به جز انبیا و مرسلین. و به همین جهت ما و آن‌ها انسان هستیم و بقیه مردم مانند همج در آتشند و به سوی آتش رهسپارند. - . همان -

**[ترجمه]

توضیح

فی القاموس الهمج محرکه ذباب صغیر کالبعوض یسقط علی وجوه الغنم و الحمیر و الغنم المهزوله و الحمقی انتهی.

أقول: لعل وجه تشبیههم بالهمج ازدحامهم دفعه علی کل ناعق و تفرقهم عنه بأدنی سبب کما أنها تتفرق بمذبه و المراد بالناس أولا الإنسان بحقیقه الإنسانیه و به ثانیا ما یطلق علیه الإنسان.

**[ترجمه]در قاموس می گوید: همج، جنبنده‌ای است مانند پشه کوچک که بر گوسفند و الاغ و چهار پایان لاغر و احمق ها می‌نشیند.

می گویم: شاید وجه تشبیه به همج، ازدحام یکباره آن‌ها و نیز پراکنده شدن آن‌ها با کوچک‌ترین وسیله‌ای مانند مگس‌پران باشد و منظور از انسان در عبارت اول حقیقت انسانیت و در عبارت دوم هر آن‌چه که انسان گفته شود است.

**[ترجمه]

«۲۷»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عُلْوَانَ عَنْ سَعْدِ بْنِ طَرِیفٍ عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَهَ قَالَ: کُنْتُ مَعَ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ عَلَیْهِ السَّلَامُ فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَسَلَّمَ عَلَیْهِ ثُمَّ قَالَ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ إِنِّی وَ اللَّهِ لَأُحِبُّکَ فِی اللَّهِ وَ أُحِبُّکَ فِی السِّرِّ کَمَا أُحِبُّکَ فِی الْعَلَانِیَهِ وَ أَدِینُ اللَّهَ بِوَلَایَتِکَ فِی السِّرِّ کَمَا أَدِینُ بِهَا فِی الْعَلَانِیَهِ وَ بِیَدِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام عُودٌ فَطَأْطَأَ بِهِ رَأْسَهُ ثُمَّ نَکَتَ (۳) بِعُودِهِ فِی الْأَرْضِ سَاعَهً ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَیْهِ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَدَّثَنِی بِأَلْفِ حَدِیثٍ لِکُلِّ حَدِیثٍ

أَلْفُ بَابٍ وَ إِنَّ أَرْوَاحَ الْمُؤْمِنِينَ تَلْتَقِی فِی الْهَوَاءِ فَتَشَامُّ فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ وَ مَا تَنَاکَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ وَیْحَکَ لَقَدْ کَذَبْتَ فَمَا أَعْرِفُ وَجْهَکَ فِی الْوُجُوهِ وَ لَا اسْمَکَ فِی الْأَسْمَاءِ قَالَ ثُمَّ دَخَلَ عَلَیْهِ آخَرُ فَقَالَ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ إِنِّی أُحِبُّکَ فِی اللَّهِ وَ أُحِبُّکَ فِی السِّرِّ کَمَا أُحِبُّکَ فِی الْعَلَانِیَهِ وَ أَدِینُ اللَّهَ بِوَلَایَتِکَ فِی السِّرِّ کَمَا أَدِینُ اللَّهَ بِهَا فِی الْعَلَانِیَهِ قَالَ فَنَکَتَ بِعُودِهِ الثَّانِیَهَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَیْهِ فَقَالَ لَهُ صَدَقْتَ إِنَّ طِینَتَنَا طِینَهٌ مَخْزُونَهٌ أَخَذَ اللَّهُ مِیثَاقَهَا مِنْ صُلْبِ آدَمَ فَلَمْ یَشِذَّ مِنْهَا شَاذٌّ وَ لَا یَدْخُلُ مِنْهَا دَاخِلٌ مِنْ غَیْرِهَا اذْهَبْ وَ اتَّخِذْ لِلْفَقْرِ جِلْبَاباً (۴) فَإِنِّی سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ یَا عَلِیُّ وَ اللَّهِ الْفَقْرُ أَسْرَعُ

ص: ۱۴

۱- فی المصدر: و صار سائر الناس.

۲- بصائر الدرجات: ۷.

۳- نکت الأرض بقضیب او باصبعه: ضربها به حال التفکر فاثر فیها.

۴- إشاره الی ما سیبتلی بعده الشیعه من الفقر و الفاقه و ضیق المعیشه فی دوله المخالفین.

إِلَى مُحِبِّينَا مِنَ السَّيْلِ إِلَى بَطْنِ الْوَادِي (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: اصبغ بن نباته می گوید با امیرالمومنین علیه السلام بودم که شخصی نزد ایشان آمد و عرض سلام کرد و گفت: ای امیرالمومنین! به خدا سوگند من به خاطر خدا دوستدار شمایم و همان‌گونه که در جلوت شما را دوست دارم در خلوت هم دوست‌دار شمایم و به ولایت شما در خفا پای بندم همان طور که در عیان پای بندم. در دستان امیرالمؤمنیین علیه السلام تکه شاخه ای بود. ایشان سرشان را به زیر انداخته و مدتی آن شاخه روی زمین را حرکت می‌دادند. سپس سرشان را بالا آورده و به آن مرد فرمودند: رسول خدا صلی الله علیه و آله هزار حدیث برایم گفتند که هر کدامشان هزار در دارند، و ارواح مؤمنین در هوا با هم ملاقات می کنند و هم‌دیگر را بو می کشند و آن‌ها که با هم آشنایند به هم می‌پیوندند و آن‌ها که مناسبتی با هم ندارند هم‌دیگر را ترک می‌کنند. وای بر تو که دروغ گفتی! صورت تو را در میان دوستان نمی‌بینم و نام تو در میان نام دوستداران نیست.

اصبغ می گوید: بعد شخص دیگری نزد حضرت آمد و گفت: ای امیرالمؤمنین! من دوست‌دار شما در راه خدا هستم و و همان‌گونه که در جلوت شما را دوست دارم، در خلوت هم دوستدار شمایم و به ولایت شما در خفا پای‌بندم همان طور که در عیان پای‌بندم. باز هم حضرت آن شاخه روی زمین را حرکت دادند و سپس سرشان را بالا آورده و به آن مرد فرمودند: راست گفتی! طینت ما طینت حفظ شده‌ایست که خداوند میثاق آن را در صلب آدم گرفته و هیچ کس از آن منحرف نمی‌شود و نیز هیچ کس نمی تواند از بیرون به آن داخل شود. برو و جلبابی از فقر بر تن بیفکن که من از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می فرمود: یا علی به خدا سوگند هجمه فقر بر شیعیان ما

بیش از هجوم سیل بر روی زمین‌هاست. - . بصائر الدرجات : ۱۱۵ -

**[ترجمه]

بیان

تشاما أی شم أحدهما الآخر

وَ قَالَ فِي النِّهَايَةِ فِي حَدِيثِ عَلِيٍّ عليه السلام مَنْ أَحَبَّنَا أَهْلَ الْبَيْتِ فَلْيُعِدَّ لِلْفَقْرِ جِلْبَاباً.

أی لیزهد فی الدنیا و لیصبر علی الفقر و القله و الجلباب الإزار و الرداء و قیل هو کالمقنعه تغطی به المرأه رأسها و ظهرها و صدرها و جمعه جلابیب کنی به عن الصبر لأنه یستر الفقر کما یستر الجلباب البدن.

و قیل إنما کنی بالجلباب عن اشتماله بالفقر أی فلیلبس إزار الفقر و یکون منه علی حاله تعمه و تشمله لأن الغنی من أحوال أهل الدنیا و لا یتهیأ الجمع بین حب الدنیا و حب أهل البیت انتهی.

و فی القاموس الجلباب کسرداب و سنمار القمیص و ثوب واسع للمرأه دون الملحفه أو ما تغطی به ثیابها من فوق کالملحفه أو هو الخمار.

**[ترجمه]در نهایه گفته است: در حدیث علی علیه السلام است که فرمودند: هر کس ما اهل بیت را دوست داشته باشد، جلبابی از فقر برای خود مهیا کند. جلباب، روپوش و رداء را گویند و گفته شده همان مقنعه است که زنان بر سر می‌اندازند تا پشت و رویشان پوشیده باشد و در این‌جا کنایه از صبر است؛ چرا که صبر، فقر را می‌پوشاند همان‌طور که مقنعه بدن را می... پوشاند. گفته شده که جلباب فقر، کنایه از پوشیدن لباس فقر است به این معنا که باید به گونه‌ای باشد که با فقر همراه باشد، چرا که ثروت از حالات اهل دنیاست و حب دنیا با حب اهل بیت جمع نمی‌شود.

در قاموس اللغهٔ آمده است: جلباب لباس بلندی است برای زنان که کوچک‌تر از ملحفه است، یا آن چیزی را گویند که زن روی لباس‌هایش می اندازد یا همان خمار است.

**[ترجمه]

«۲۸»

ک، إکمال الدین الْعَطَّارُ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْعُصْفُرِیِّ عَنْ عَمْرِو بْنِ ثَابِتٍ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ قَالَ سَمِعْتُ عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ علیهما السلام یَقُولُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ مُحَمَّداً وَ عَلِیّاً وَ الْأَئِمَّهَ الْأَحَدَ عَشَرَ مِنْ نُورِ عَظَمَتِهِ أَرْوَاحاً فِی ضِیَاءِ نُورِهِ یَعْبُدُونَهُ قَبْلَ خَلْقِ الْخَلْقِ یُسَبِّحُونَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ یُقَدِّسُونَهُ وَ هُمُ الْأَئِمَّهُ الْهَادِیَهُ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ أَجْمَعِینَ (۲).

**[ترجمه]إکمال الدین: أبی‌حمزه از امام زین العابدین علیه السلام نقل کرده که شنیدم ایشان می‌فرمودند: خداوند عزّ و جلّ، محمد و علی و یازده امام را به صورت ارواحی در نورش از نور عظمت خویش آفرید؛ ایشان خداوند را قبل از خلقت اطاعت می‌کردند و او را تسبیح و تقدیس می نمودند، و ایشان همان امامان هدایت‌گر آل محمد صلوات الله علیهم اجمعین هستند. - . إکمال الدین : ۱۸۴ -

**[ترجمه]

«۲۹»

ک، إکمال الدین ابْنُ إِدْرِیسَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ زَیْدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ سَمَاعَهَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ رِبَاطٍ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْمُفَضَّلِ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ عَلَیْهِ السَّلَامُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی خَلَقَ أَرْبَعَهَ عَشَرَ نُوراً قَبْلَ خَلْقِ الْخَلْقِ بِأَرْبَعَهَ عَشَرَ أَلْفَ عَامٍ فَهِیَ أَرْوَاحُنَا فَقِیلَ لَهُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَ مَنِ الْأَرْبَعَهَ عَشَرَ فَقَالَ مُحَمَّدٌ وَ عَلِیٌّ وَ فَاطِمَهُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ وَ الْأَئِمَّهُ مِنْ وُلْدِ الْحُسَیْنِ علیه السلام آخِرُهُمُ الْقَائِمُ الَّذِی یَقُومُ

۱- بصائر الدرجات: ۱۱۵.

۲- اکمال الدین: ۱۸۴.

بَعْدَ غَيْبَتِهِ فَيَقْتُلُ الدَّجَّالَ وَ يُطَهِّرُ الْأَرْضَ مِنْ كُلِّ جَوْرٍ وَ ظُلْمٍ (۱).

**[ترجمه]إکمال الـدین: مفضل از حضـرت صادق علیه السـلام روایت می کنـد که فرمودنـد: خداوند تبارک و تعالی چهارده هزار سال قبل از خلقت، چهارده نور را آفرید که آن چهارده نور روح‌های ما بودند. شخصـی گفت: ای فرزند رسول خدا! آن چهارده نفر چه کسانی هسـتند؟ حضـرت فرمودند: محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و امامان از نسل حسین علیهم السلام که آخرینشان قائم است، بعد از غیبتش قیام می کند

ص: ۱۵

و دجال را می کشد و زمین را از هر ظلم و جوری پاک می‌نماید. - . همان :۱۹۲ و ۱۹۳ -

**[ترجمه]

«۳۰»

مِنْ كِتَابِ رِيَاضِ الْجِنَانِ، لِفَضْلِ اللَّهِ بْنِ مَحْمُودٍ الْفَارِسِيِّ بِحَذْفِ الْأَسَانِيدِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: بَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله صَلَّى صَلَاةَ الْفَجْرِ ثُمَّ اسْتَوَى فِي مِحْرَابِهِ كَالْبَدْرِ فِي تَمَامِهِ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ رَأَيْتَ أَنْ تُفَسِّرَ لَنَا هَذِهِ الْآيَةَ قَوْلَهُ تَعَالَى فَأُولئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الصِّدِّيقِينَ وَ الشُّهَداءِ وَ الصَّالِحِينَ (۲) فَقَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله أَمَّا النَّبِيُّونَ فَأَنَا وَ أَمَّا الصِّدِّيقُونَ فَعَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ وَ أَمَّا الشُّهَدَاءُ فَعَمِّي حَمْزَةُ- وَ أَمَّا الصَّالِحُونَ فَابْنَتِي فَاطِمَةُ وَ وَلَدَاهَا الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ فَنَهَضَ الْعَبَّاسُ مِنْ زَاوِيَةِ الْمَسْجِدِ إِلَى بَيْنِ يَدَيْهِ صلی الله علیه و آله وَ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَ لَسْتُ أَنَا وَ أَنْتَ وَ عَلِيٌّ وَ فَاطِمَةُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ مِنْ يَنْبُوعٍ وَاحِدٍ قَالَ صلی الله علیه و آله وَ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ يَا عَمَّاهْ قَالَ لِأَنَّكَ لَمْ تَذْكُرْنِي حِينَ ذَكَرْتَهُمْ وَ لَمْ تُشَرِّفْنِي حِينَ شَرَّفْتَهُمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَا عَمَّاهْ أَمَّا قَوْلُكَ أَنَا وَ أَنْتَ وَ عَلِيٌّ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ مِنْ يَنْبُوعٍ وَاحِدٍ فَصَدَقْتَ وَ لَكِنْ خَلَقَنَا اللَّهُ نَحْنُ حَيْثُ لَا سَمَاءَ مَبْنِيَّةَ وَ لَا أَرْضَ مَدْحِيَّةَ وَ لَا عَرْشَ وَ لَا جَنَّةَ وَ لَا نَارَ كُنَّا نُسَبِّحُهُ حِينَ لَا تَسْبِيحَ وَ نُقَدِّسُهُ حِينَ لَا تَقْدِيسَ فَلَمَّا أَرَادَ اللَّهُ بَدْءَ الصَّنْعَةِ فَتَقَ نُورِي فَخَلَقَ مِنْهُ الْعَرْشَ فَنُورُ الْعَرْشِ مِنْ نُورِي وَ نُورِي مِنْ نُورِ اللَّهِ وَ أَنَا أَفْضَلُ مِنَ الْعَرْشِ ثُمَّ فَتَقَ نُورَ ابْنِ أَبِي طَالِبٍ فَخَلَقَ مِنْهُ الْمَلَائِكَةَ فَنُورُ الْمَلَائِكَةِ مِنْ نُورِ ابْنِ أَبِي طَالِبٍ (۳) وَ نُورُ ابْنِ أَبِي طَالِبٍ مِنْ نُورِ اللَّهِ وَ نُورُ ابْنِ أَبِي طَالِبٍ أَفْضَلُ مِنَ الْمَلَائِكَةِ وَ فَتَقَ نُورَ ابْنَتِي فَاطِمَةَ مِنْهُ فَخَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ فَنُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ مِنْ نُورِ ابْنَتِي فَاطِمَةَ وَ نُورُ فَاطِمَةَ مِنْ نُورِ اللَّهِ وَ فَاطِمَةُ أَفْضَلُ مِنَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ ثُمَّ فَتَقَ نُورَ الْحَسَنِ فَخَلَقَ مِنْهُ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ فَنُورُ الشَّمْسِ وَ الْقَمَرِ مِنْ نُورِ الْحَسَنِ وَ نُورُ الْحَسَنِ مِنْ نُورِ اللَّهِ وَ الْحَسَنُ أَفْضَلُ مِنَ الشَّمْسِ وَ الْقَمَرِ ثُمَّ فَتَقَ نُورَ الْحُسَيْنِ فَخَلَقَ مِنْهُ الْجَنَّةَ وَ الْحُورَ الْعِينَ فَنُورُ الْجَنَّةِ وَ الْحُورِ

ص: ۱۶

۱- اکمال الدین: ۱۹۲ و ۱۹۳.

۲- النساء: ۶۸.

۳- فی النسخه المصحّحه: فنور الملائکه من ابن أبی طالب.

الْعِينِ مِنْ نُورِ الْحُسَيْنِ وَ نُورُ الْحُسَيْنِ مِنْ نُورِ اللَّهِ وَ الْحُسَيْنُ أَفْضَلُ مِنَ الْجَنَّهِ وَ الْحُورِ الْعِينِ ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الظُّلْمَهَ بِالْقُدْرَهِ فَأَرْسَلَهَا فِي سَحَائِبِ الْبَصَرِ فَقَالَتِ الْمَلَائِكَهُ سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبَّنَا مُذْ عَرَفْنَا هَذِهِ الْأَشْبَاحَ مَا رَأَيْنَا سُوءاً فَبِحُرْمَتِهِمْ إِلَّا كَشَفْتَ مَا نَزَلَ بِنَا فَهُنَالِكَ خَلَقَ اللَّهُ تَعَالَى قَنَادِيلَ الرَّحْمَهِ وَ عَلَّقَهَا عَلَى سُرَادِقِ الْعَرْشِ فَقَالَتْ إِلَهَنَا لِمَنْ هَذِهِ الْفَضِيلَهُ وَ هَذِهِ الْأَنْوَارُ فَقَالَ هَذَا نُورُ أَمَتِي فَاطِمَهَ الزَّهْرَاءِ فَلِذَلِكَ سُمِّيَتْ أَمَتِيَ (۱) الزَّهْرَاءَ لِأَنَّ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِينَ بِنُورِهَا ظَهَرَتْ وَ هِيَ ابْنَهُ نَبِيِّي وَ زَوْجَهُ وَصِيِّي وَ حُجَّتِي عَلَى خَلْقِي أُشْهِدُكُمْ يَا مَلَائِكَتِي أَنِّي قَدْ جَعَلْتُ ثَوَابَ تَسْبِيحِكُمْ وَ تَقْدِيسِكُمْ لِهَذِهِ الْمَرْأَهِ وَ شِيعَتِهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ فَعِنْدَ ذَلِكَ نَهَضَ الْعَبَّاسُ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَ قَبَّلَ مَا بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَ قَالَ يَا عَلِيُّ لَقَدْ جَعَلَكَ اللَّهُ حُجَّهً بَالِغَهً عَلَى الْعِبَادِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ.

**[ترجمه]ریاض الجنان: انس بن مالک می‌گوید: روزی رسول الله صلی الله علیه و آله به نماز صبح اشتغال داشتند، سپس چون ماه تابان در محرابشان ایستادند. به ایشان عرض کردیم: اگر صلاح بدانید این آیه را برای ما تفسیر فرمایید: «فَأُولئِکَ مَعَ الَّذِینَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ مِنَ النَّبِیِّینَ وَ الصِّدِّیقِینَ وَ الشُّهَداءِ وَ الصَّالِحِینَ» - . نساء / ۶۹ -

{در زمره کسانی خواهند بود که خدا ایشان را گرامی داشته [یعنی] با پیامبران و راستان و شهیدان و شایستگانند}. پیامبر فرمودند: منظور از پیامبران من هستم، صدیقین علی بن ابی طالب، شهدا عمویم حمزه و صالحین دخترم زهرا و دو فرزندش حسن و حسین.

در این هنگام عباس از گوشه مسجد برخاست و به مقابل رسول الله صلی الله علیه و آله آمده و گفت: مگر من و شما و علی و فاطمه و حسن و حسین از یک سرچشمه نیستیم؟ فرمودند: ای عمو جان! منظورتان چیست؟ عباس گفت: زیرا مرا در میان ایشان نام نبردی و به این مقام مفتخر نکردی. رسول الله فرمودند: ای عمو جان! این‌که گفتی من و تو و علی و حسن و حسین از یک سرچشمه هستیم، صحیح است. ولی خداوند ما را موقعی آفرید که نه آسمان افراشته و نه زمین گسترده شده بود و نه عرش و نه بهشت و جهنمی موجود بود. ما او را تسبیح و تقدیس می کردیم هنگامی که تسبیح و تقدیسی وجود نداشت. وقتی خداوند اراده آفرینش کرد نور مرا شکافت و از آن عرش را آفرید؛ پس نور عرش از نور من است و نور من از نور خداست و من از عرش برترم.

سپس نور علی بن ابی‌طالب را شکافت و از آن ملائکه را آفرید؛ پس نور ملائکه از نور علی بن ابی‌طالب است و نور پسر ابی‌طالب از نور خدا است و نور پسر ابی‌طالب برتر از ملائکه است. و نور دخترم فاطمه را از او شکافت و آسمان‌ها و زمین را آفرید؛ پس نور آسمان‌ها و زمین از نور دخترم فاطمه است و نور فاطمه از نور خدا است و فاطمه بهتر از آسمان‌ها و زمین است. سپس نور حسن را شکافت و از آن خورشید و ماه را آفرید؛ پس نور خورشید و ماه از نور حسن است و نور حسن از نور خدا است و حسن از خورشید و ماه بهتر است. آن‌گاه نور حسین را شکافت و از آن بهشت و حورالعین را آفرید؛ پس نور بهشت و حور العین

از نور حسین است و نور حسین از نور خداست و حسین از بهشت و حورالعین بهتر است.

سپس خداونـد به قـدرت خود ظلمت را آفریـد و آن را به ابرهای چشم فرسـتاد. ملائکه گفتنـد: سـبوح قـدوس، پروردگارا! از وقتی که این اشـباح را شـناختهایم چیز بـدی مشاهـده نکردیم. تو را به احترام آن‌ها سوگنـد می دهیم که این گرفتاری را از ما برطرف فرمایی! در این هنگام خداوند قندیل های رحمت را آفرید و بر سرادق عرش آویخت. ملائکه گفتند: ای معبود ما! این فضـیلت و نورهـا از آن چه کسـانی است؟ خداونـد فرمود: این نور کنیزم فاطمه زهرا است و به همین جهت او را زهرا نامیـدم. چون آسـمان‌ها و زمین با نور او پدیدار شد. او دختر پیامبرم و همسـر وصـی او و حجت من بر خلقم است. ای ملائکه من! شما را گواه می‌گیرم که ثواب تسبیـح و تقـدیس شـما را تـا روز قیـامت به این بـانو و شـیعیانش دادم. در این هنگـام عباس از جای برخـاست و پیش علی بن ابی طـالب رفت و پیشـانی ایشـان را بوسـید و گفت: یـا علی! خـدا تو را تا روز قیامت حجت بالغه بر مردم قرار داده است .

**[ترجمه]

«۳۱»

وَ بِإِسْنَادِهِ مَرْفُوعاً إِلَی جَابِرِ بْنِ یَزِیدَ الْجُعْفِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ الْبَاقِرُ علیهما السلام یَا جَابِرُ کَانَ اللَّهُ وَ لَا شَیْ ءَ غَیْرُهُ وَ لَا مَعْلُومَ وَ لَا مَجْهُولَ فَأَوَّلُ مَا ابْتَدَأَ مِنْ خَلْقِ خَلْقِهِ أَنْ خَلَقَ مُحَمَّداً صـلی الله علیه و آله وَ خَلَقَنَا أَهْلَ الْبَیْتِ مَعَهُ مِنْ نُورِهِ وَ عَظَمَتِهِ فَأَوْقَفَنَا أَظِلَّةً خَضْـرَاءَ بَیْنَ یَدَیْهِ حَیْثُ لَا سَـمَاءَ وَ لَا أَرْضَ وَ لَا مَکَانَ وَ لَا لَیْلَ وَ لَا نَهَارَ وَ لَا شَـمْسَ وَ لَا قَمَرَ یَفْصِلُ نُورُنَا مِنْ نُورِ رَبِّنَا کَشُـعَاعِ الشَّمْسِ مِنَ الشَّمْسِ نُسَبِّحُ اللَّهَ تَعَالَی وَ نُقَدِّسُهُ وَ نَحْمَـدُهُ وَ نَعْبُـدُهُ حَقَّ عِبَادَتِهِ ثُمَّ بَـدَا لِلَّهِ (۲) تَعَـالَی عَزَّ وَ جَـلَّ أَنْ یَخْلُقَ الْمَکَـانَ فَخَلَقَهُ وَ کَتَبَ عَلَی الْمَکَـانِ لَـا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُـولُ اللَّهِ- عَلِیٌّ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ وَ وَصِـیُّهُ بِهِ أَیَّدْتُهُ وَ نَصَـرْتُهُ ثُمَّ خَلَقَ اللَّهُ الْعَرْشَ فَکَتَبَ عَلَی سُـرَادِقَاتِ الْعَرْشِ مِثْلَ ذَلِکَ ثُمَّ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ فَکَتَبَ عَلَی أَطْرَافِهَا مِثْلَ ذَلِکَ ثُمَّ خَلَقَ الْجَنَّةَ وَ النَّارَ فَکَتَبَ عَلَیْهَا مِثْلَ ذَلِکَ ثُمَّ خَلَقَ

۱- فی النسخه المصحّحه: (سمیت ابنتی الزهراء) و لعلّ فیه تصحیف.

۲- فی نسخه: ثم بدأ اللّه و تقدم معنی البداء فی کتاب التوحید.

الْمَلَائِكَهَ وَ أَسْكَنَهُمُ السَّمَاءَ ثُمَّ تَرَاءَى (۱) لَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى وَ أَخَذَ عَلَيْهِمُ الْمِيثَاقَ لَهُ بِالرُّبُوبِيَّهِ وَ لِمُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله بِالنُّبُوَّهِ وَ لِعَلِيٍّ عليه السلام بِالْوَلَايَهِ فَاضْطَرَبَتْ فَرَائِصُ (۲) الْمَلَائِكَهِ فَسَخِطَ اللَّهُ عَلَى الْمَلَائِكَهِ وَ احْتَجَبَ عَنْهُمْ فَلَاذُوا بِالْعَرْشِ سَبْعَ سِنِينَ يَسْتَجِيرُونَ اللَّهَ مِنْ سَخَطِهِ وَ يُقِرُّونَ بِمَا أَخَذَ عَلَيْهِمْ وَ يَسْأَلُونَهُ الرِّضَا فَرَضِيَ عَنْهُمْ بَعْدَ مَا أَقَرُّوا بِذَلِكَ وَ أَسْكَنَهُمْ بِذَلِكَ الْإِقْرَارِ السَّمَاءَ وَ اخْتَصَّهُمْ لِنَفْسِهِ وَ اخْتَارَهُمْ لِعِبَادَتِهِ ثُمَّ أَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى أَنْوَارَنَا أَنْ تُسَبِّحَ فَسَبَّحَتْ فَسَبَّحُوا (۳) بِتَسْبِيحِنَا وَ لَوْ لَا تَسْبِيحُ أَنْوَارِنَا مَا دَرَوْا كَيْفَ يُسَبِّحُونَ اللَّهَ وَ لَا كَيْفَ يُقَدِّسُونَهُ ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ الْهَوَاءَ فَكَتَبَ عَلَيْهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ عَلِيٌّ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ وَصِيُّهُ بِهِ أَيَّدْتُهُ وَ نَصَرْتُهُ ثُمَّ خَلَقَ اللَّهُ الْجِنَّ وَ أَسْكَنَهُمُ الْهَوَاءَ وَ أَخَذَ الْمِيثَاقَ مِنْهُمْ بِالرُّبُوبِيَّهِ وَ لِمُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله بِالنُّبُوَّهِ وَ لِعَلِيٍّ عليه السلام بِالْوَلَايَهِ فَأَقَرَّ مِنْهُمْ بِذَلِكَ مَنْ أَقَرَّ وَ جَحَدَ مِنْهُمْ مَنْ جَحَدَ فَأَوَّلُ مَنْ جَحَدَ إِبْلِيسُ لَعَنَهُ اللَّهُ فَخُتِمَ لَهُ بِالشَّقَاوَهِ وَ مَا صَارَ إِلَيْهِ ثُمَّ أَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى عَزَّ وَ جَلَّ أَنْوَارَنَا أَنْ تُسَبِّحَ فَسَبَّحَتْ فَسَبَّحُوا (۴) بِتَسْبِيحِنَا وَ لَوْ لَا ذَلِكَ مَا دَرَوْا كَيْفَ يُسَبِّحُونَ اللَّهَ ثُمَّ خَلَقَ اللَّهُ الْأَرْضَ فَكَتَبَ عَلَى أَطْرَافِهَا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ عَلِيٌّ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ وَصِيُّهُ بِهِ أَيَّدْتُهُ وَ نَصَرْتُهُ فَبِذَلِكَ يَا جَابِرُ قَامَتِ السَّمَاوَاتُ بِغَيْرِ عَمَدٍ وَ ثَبَتَتِ الْأَرْضُ ثُمَّ خَلَقَ اللَّهُ تَعَالَى آدَمَ عليه السلام مِنْ أَدِيمِ الْأَرْضِ فَسَوَّاهُ وَ نَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ ثُمَّ أَخْرَجَ ذُرِّيَّتَهُ مِنْ صُلْبِهِ فَأَخَذَ عَلَيْهِمُ الْمِيثَاقَ لَهُ بِالرُّبُوبِيَّهِ وَ لِمُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله بِالنُّبُوَّهِ وَ لِعَلِيٍّ عليه السلام بِالْوَلَايَهِ أَقَرَّ مِنْهُمْ مَنْ أَقَرَّ

۱- تراءى له: تصدى له ليراه، و المراد هاهنا أن اللّه عزّ و جلّ عرف نفسه لهم فعرفوه.

۲- الفرائص جمع الفريصه: اللحمه بين الجنب و الكتف، او بين الثدى و الكتف ترعد عند الفزع، و المراد أن الملائكه تزلزلوا فى قبول ذلك.

۳- أى الملائكه.

۴- أى الجن.

وَ جَحَدَ مَنْ جَحَدَ فَكُنَّا أَوَّلَ مَنْ أَقَرَّ بِذَلِكَ ثُمَّ قَالَ لِمُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ عِزَّتِی وَ جَلَالِی وَ عُلُوِّ شَأْنِی لَوْلَاكَ وَ لَوْ لَا عَلِيٌّ وَ عِتْرَتُكُمَا الْهَادُونَ الْمَهْدِيُّونَ الرَّاشِدُونَ مَا خَلَقْتُ الْجَنَّةَ وَ النَّارَ وَ لَا الْمَكَانَ وَ لَا الْأَرْضَ وَ لَا السَّمَاءَ وَ لَا الْمَلَائِكَةَ وَ لَا خَلْقاً يَعْبُدُنِی يَا مُحَمَّدُ أَنْتَ خَلِيلِی وَ حَبِيبِی وَ صَفِيِّی وَ خِيَرَتِی مِنْ خَلْقِی أَحَبُّ الْخَلْقِ إِلَيَّ وَ أَوَّلُ مَنِ ابْتَدَأْتُ إِخْرَاجَهُ مِنْ خَلْقِی ثُمَّ مِنْ بَعْدِكَ الصِّدِّيقُ عَلِيٌّ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ وَصِيُّكَ بِهِ أَيَّدْتُكَ وَ نَصَرْتُكَ وَ جَعَلْتُهُ الْعُرْوَةَ الْوُثْقَى وَ نُورَ أَوْلِيَائِی وَ مَنَارَ الْهُدَى ثُمَّ هَؤُلَاءِ الْهُدَاةُ الْمُهْتَدُونَ مِنْ أَجْلِكُمْ ابْتَدَأْتُ خَلْقَ مَا خَلَقْتُ وَ أَنْتُمْ خِيَارُ خَلْقِی فِيمَا بَيْنِی وَ بَيْنَ خَلْقِی خَلَقْتُكُمْ مِنْ نُورِ عَظَمَتِی وَ احْتَجْتُ (۱) بِكُمْ عَمَّنْ سِوَاكُمْ مِنْ خَلْقِی وَ جَعَلْتُكُمْ أُسْتَقْبَلُ (۲) بِكُمْ وَ أُسْأَلُ بِكُمْ فَكُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهِی وَ أَنْتُمْ وَجْهِی (۳) لَا تَبِيدُونَ وَ لَا تَهْلِكُونَ وَ لَا يَبِيدُ وَ لَا يَهْلِكُ مَنْ تَوَلَّاكُمْ وَ مَنِ اسْتَقْبَلَنِی (۴) بِغَيْرِكُمْ فَقَدْ ضَلَّ وَ هَوَى وَ أَنْتُمْ خِيَارُ خَلْقِی وَ حَمَلَةُ سِرِّی وَ خُزَّانُ عِلْمِی وَ سَادَةُ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ أَهْلِ الْأَرْضِ ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى هَبَطَ (۵) إِلَى الْأَرْضِ فِی ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَ الْمَلَائِكَةِ وَ أَهْبَطَ أَنْوَارَنَا أَهْلَ الْبَيْتِ مَعَهُ وَ أَوْقَفَنَا نُوراً صُفُوفاً بَيْنَ يَدَيْهِ (۶) نُسَبِّحُهُ فِی أَرْضِهِ كَمَا سَبَّحْنَاهُ فِی سَمَاوَاتِهِ وَ نُقَدِّسُهُ فِی

۱- هكذا فی المطبوع و النسخه المصحّحه، و فی نسخه اخری: احتجبت و لعله الصحيح أو: احتججت.

۲- استظهر فی الهامش انه مصحف: استقال.

۳- النسخه المصحّحه خاليه عن قوله: و أنتم وجهی.

۴- استظهر فی الهامش أنّه مصحف: و من استقالنی.

۵- فی النسخه المصحّحه: (اهبط) و لعله مصحف، أو الصحيح ما فی نسخه اخری: (اهبط إلی الارض ظللا من الغمام) ونسبه الهبوط اليه تعالی للتشريف وعظمه ما أهبط ، أو كنايه عن أمره وتوجهه إلی الارض لجعل الخليفه فيه.

۶- كنايه عن قربهم المعنوی إليه تعالی و كونهم فی هذا الحال أيضا مشمولين لرحمته و عنايته.

أَرْضِهِ كَمَا قَدَّسْنَاهُ فِی سَمَائِهِ وَ نَعْبُدُهُ فِی أَرْضِهِ كَمَا عَبَدْنَاهُ فِی سَمَائِهِ فَلَمَّا أَرَادَ اللَّهُ إِخْرَاجَ ذُرِّيَّهِ آدَمَ عليه السلام لِأَخْذِ الْمِيثَاقِ سَلَكَ ذَلِكَ النُّورَ (۱) فِيهِ ثُمَّ أَخْرَجَ ذُرِّيَّتَهُ مِنْ صُلْبِهِ يُلَبُّونَ فَسَبَّحْنَاهُ فَسَبَّحُوا بِتَسْبِيحِنَا وَ لَوْ لَا ذَلِكَ لَا دَرَوْا كَيْفَ يُسَبِّحُونَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ ثُمَّ تَرَاءَى لَهُمْ بِأَخْذِ الْمِيثَاقِ مِنْهُمْ لَهُ بِالرُّبُوبِيَّهِ وَ كُنَّا أَوَّلَ مَنْ قَالَ بَلَى عِنْدَ قَوْلِهِ أَ لَسْتُ بِرَبِّكُمْ ثُمَّ أَخَذَ الْمِيثَاقَ مِنْهُمْ بِالنُّبُوَّهِ لِمُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله وَ لِعَلِيٍّ عليه السلام بِالْوَلَايَهِ فَأَقَرَّ مَنْ أَقَرَّ وَ جَحَدَ مَنْ جَحَدَ ثُمَّ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام فَنَحْنُ أَوَّلُ خَلْقِ اللَّهِ وَ أَوَّلُ خَلْقٍ عَبَدَ اللَّهَ وَ سَبَّحَهُ وَ نَحْنُ سَبَبُ خَلْقِ الْخَلْقِ وَ سَبَبُ تَسْبِيحِهِمْ وَ عِبَادَتِهِمْ مِنَ الْمَلَائِكَهِ وَ الْآدَمِيِّينَ فَبِنَا عُرِفَ اللَّهُ وَ بِنَا وُحِّدَ اللَّهُ وَ بِنَا عُبِدَ اللَّهُ وَ بِنَا أَكْرَمَ اللَّهُ مَنْ أَكْرَمَ مِنْ جَمِيعِ خَلْقِهِ وَ بِنَا أَثَابَ مَنْ أَثَابَ وَ بِنَا عَاقَبَ مَنْ عَاقَبَ ثُمَّ تَلَا قَوْلَهُ تَعَالَى وَ إِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ وَ إِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ (۲) قَوْلَهُ تَعَالَى قُلْ إِنْ كانَ لِلرَّحْمنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعابِدِينَ (۳) فَرَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَوَّلُ مَنْ عَبَدَ اللَّهَ تَعَالَى وَ أَوَّلُ مَنْ أَنْكَرَ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ أَوْ شَرِيكٌ ثُمَّ نَحْنُ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ ثُمَّ أَوْدَعَنَا بِذَلِكَ النُّورِ صُلْبَ آدَمَ عليه السلام فَمَا زَالَ ذَلِكَ النُّورُ يَنْتَقِلُ مِنَ الْأَصْلَابِ وَ الْأَرْحَامِ مِنْ صُلْبٍ إِلَى صُلْبٍ وَ لَا اسْتَقَرَّ فِی صُلْبٍ إِلَّا تَبَيَّنَ عَنِ الَّذِی انْتَقَلَ مِنْهُ انْتِقَالُهُ وَ شَرَّفَ الَّذِی اسْتَقَرَّ فِيهِ حَتَّى صَارَ فِی صُلْبِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَوَقَعَ بِأُمِّ عَبْدِ اللَّهِ فَاطِمَهَ فَافْتَرَقَ النُّورُ جُزْءَيْنِ جُزْءٌ فِی عَبْدِ اللَّهِ وَ جُزْءٌ فِی أَبِی طَالِبٍ فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى وَ تَقَلُّبَكَ فِی السَّاجِدِينَ (۴) يَعْنِی فِی أَصْلَابِ النَّبِيِّينَ وَ أَرْحَامِ نِسَائِهِمْ فَعَلَى هَذَا أَجْرَانَا اللَّهُ تَعَالَى فِی الْأَصْلَابِ وَ الْأَرْحَامِ وَ وَلَّدَنَا الْآبَاءُ وَ الْأُمَّهَاتُ مِنْ لَدُنْ آدَمَ عليه السلام.

ص: ۲۰

۱- أی نورهم علیهم السلام.

۲- الصافّات: ۱۶۵ و ۱۶۶.

۳- الزخرف: ۸۱.

۴- الشعراء: ۲۱۹.

**[ترجمه]باز همان کتاب با اسناد خود از جابر بن یزید جعفی نقل کرده که حضرت باقر علیه السّلام فرمودند: ای جابر! خدا بود و هیچ چیزی غیر از او نبود، نه معلوم و نه مجهول. اولین موجودی که آفرید محمّد صلی الله علیه و آله بود و ما اهل بیت را به همراه ایشان و از نور خود و از عظمتش آفرید و به صورت سایه ای سبز در مقابل خود نگاه داشت. در آن هنگام نه آسمان و زمین و نه شب و روز و نه خورشید و ماه، هیچ‌کدام وجود نداشتند. نور ما از نور خدا مانند پرتو خورشید از خورشید جدا شد. ما خداوند را تسبیح و تقدیس و ستایش می‌کردیم و عبادتی که خداوند شایسته‌اش است، می‌نمودیم.

بعد خداوند متعال تصمیم گرفت که مکان را بیافریند و آن را آفرید و بر آن نوشت: لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ علی امیرالمؤمنین و وصیّه به أیّدتُهُ و نصَرتُه (معبودی جز خدا نیست، محمد فرستاده خداست، علی امیر المؤمنین و وصی اوست، بوسیله علی او را تأیید کردم و نصرت نمودم). سپس عرش را آفرید و بر سرادق‌های عرش نیز همان جملات را نوشت. سپس آسمان‌ها را آفرید و بر اطراف آن هم همین کلمات را نوشت. بعد بهشت و جهنم را آفرید و بر آن‌ها نیز همین جملات را نوشت.

ص: ۱۷

سپس ملائکه را آفرید و آن‌ها را ساکن آسمان گردانید. آن‌گاه خداوند نفس خود را به آن‌ها ارائه نمود - . منظور این است که خداوند عزّ و جلّ خودش را به آن‌ها شناساند و آن‌ها او را شناختند. -

و از آن‌ها پیمان ربوبیت برای خود و نبوت برای محمّد صلی الله علیه و آله و ولایت برای علی علیه السّلام گرفت. فرائص ملائکه مضطرب شد. - . فرائص، جمع فریصه، گوشتی است که بین پهلو و کتف یا بین سینه و کتف قرار دارد. مراد این است که ملائکه در قبول آن متزلزل شدند. - خداوند بر آن‌ها خشم گرفت و از آن‌ها در حجاب رفت. ملائکه هفت سال به عرش پناهنده شدند و از خدا تقاضا می‌کردند آن‌ها را از خشم خود پناه دهد و اقرار به پیمان خود می‌کردند و تقاضای رضا می نمودند. بعد از اقرار خداوند از آن‌ها راضی شد و به جهت همین اقرار آن‌ها را ساکن آسمان گردانید و به خدمت‌گزاری خویش اختصاص بخشید و آن‌ها را برای عبادت اختیار نمود .

آن‌گاه خداوند متعال به انوار ما دستور داد تسبیح کنید و انوار ما تسبیح کردند و آن‌ها به تسبیح ما تسبیح نمودند و اگر تسبیح ما نبود آن‌ها نمی دانستند چگونه خداوند را تسبیح کنند و چگونه تقدیس نمایند.

آن‌گاه خداوند عزّ و جلّ هوا را آفرید و بر آن نوشت: لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ علی امیرالمؤمنین و وصیّه به أیّدتُهُ و نصَرتُه. سپس جنیان را آفرید و آن‌ها را ساکن هوا نمود و از ایشان برای خود ربوبیت و برای محمّد صلی الله علیه و آله به نبوت و برای علی بولایت پیمان گرفت. هر که خواست اقرار کرد و هر که خواست انکار نمود. و اولین کسی که انکار نمود ابلیس بود که خدا او را لعنت کند. کار او منتهی به شقاوت و وضعی که اکنون دارد شد.

بعد خداوند تعالی و عزّ و جلّ به انوار ما امر کرد که تسبیح نمایند و تسبیح کردند. و جنیان به تسبیح ما تسبیح کردند و اگر نه نمی‌دانستند چگونه خدا را تسبیح کنند. سپس خداوند زمین را آفرید و در اطراف آن نوشت: لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ

علی امیرالمؤمنین و وصیّه به أیّدتُهُ و نصَرتُه. ای جابر! به همین جهت است آسمان‌ها بدون ستون پا برجاست و زمین استوار است. سپس خداوند آدم را از پهن‌دشت زمین آفرید و شکلش داد و از روح خویش در او دمید. آن‌گاه ذریه او را از نهادش خارج کرد و از ایشان به ربوبیت خود و نبوت محمّد و ولایت علی پیمان گرفت. هر که خواست اقرار کرد

ص: ۱۸

و هر که خواست انکار نمود.

ما اولین گروهی بودیم که به آن اقرار نمودیم. آن‌گاه به محمّد صلی اللّه علیه و آله فرمود: به عزت و جلال و مقام والایم سوگند که اگر تو و علی و عترت هدایتگر و هدایت شده و رشد یافته تو نمی‌بودند، بهشت و جهنم و مکان و زمین و آسمان و ملائکه و هیچ موجودی را که مرا بپرستد نمی آفریدم. ای محمّد تو دوست و حبیب و صفیّ و برگزیده خلق من و محبوبترین آن‌ها در نزد منی و اولین کسی هستی که او را از میان مخلوقات خود برمی‌گزینم، سپس بعد از تو امیرالمؤمنین، علی صدیق، وصی تو را که به وسیله او تو را نصرت و تأیید نمودم و او را دستاویز محکم و روشنی بخش دوستان و چراغ راهنما قرار دادم. و پس از او این راهنمایان هدایت یافته را. آنچه آفریدم را به خاطر شما آفریدم. شما برگزیدگان خلق بین من و خلایق دیگرید. شما را از نور عظمتم آفریدم و به شما بر سایر مخلوقات احتجاج می‌کنم. و به وسیله شما رو می‌کنم - . در حاشیه نسخه آمده که این جمله در اصل این بوده: به وسیله شما می‌آمرزم. - و از شما سؤال می‌نمایم. به جز وجه من هر چیزی نابود می شود و شما وجه هستید - . نسخه تصحیح شده جمله \\"شما وجه من هستید\\" را ندارد. - که نابود نمی شوید و هلاک نمی گردید. و هر که شما را دوست بدارد نابود و هلاک نمی‌شود. هر که بخواهد از راه غیر شما پیش من آید - . در حاشیه آمده که این جمله در اصل این‌گونه بوده است: هر که از راهی غیر از شما ازمن طلب آمرزش کند گمراه است. -

گمراه است و عمرش را به هدر داده است. شما برگزیدگان خلق من و حامل اسرار من و گنجینه علم من و سروران اهل آسمان ها و اهل زمین هستید. سپس خداوند متعال در سایبانی از ابر و ملائکه به سمت زمین هبوط کرد - . در نسخه تصحیح شده، هبوط داد آمده است. در نسخه دیگر، سایبانی از لبر را به زمین پایین فرستاد، است. در هر حال، نسبت دادن هبوط به خداوند، برای تشریف و عظمت چیزی است که پایین فرستاده است، یا کنایه از امر و توجهش به زمین برای جعل خلیفه و جانشین روی زمین است. - و انوار ما اهل بیت را با آن به زمین فرستاد و به صورت صفوفی از نور در مقابل خود قرار داد - . کنایه از قرب معنوی ایشان به خداوند متعال و این‌که در این حال مشمول رحمت و عنایت خداوند هستند - و ما در زمین، او را همان‌طور که در آسمان تسبیح وتقدیس نمودیم، تسبیح و تقدیس می‌کردیم

ص: ۱۹

و او را، همان گونه که در آسمان پرستیدیم، می‌پرستیدیم. وقتی خداوند خواست ذریه آدم علیه السلام را برای گرفتن پیمان خارج کند، آن نور را - . یعنی نور ائمه علیهم السلام را. - در آن راه داد. آن‌گاه ذریه او را از نهادش خارج کرد در حالی که لبیک می‌گفتند. ما خدا را تسبیح کردیم و آن‌ها به تسبیح ما تسبیح نمودند و اگر نه نمی‌دانستند چگونه تسبیح کنند. آن‌گاه خداوند عزّ و جلّ برای گرفتن پیمان ربوبیت خود را به آن‌ها ارائه نمود. ما اولین کسانی بودیم که وقتی فرمود: \\"آیا

پروردگار شما نیستم؟\\" \\"آری\\" گفتیم. سپس برای محمّد صلی الله علیه و آله به نبوت و برای علی علیه السلام به ولایت پیمان گرفت و هر که خواست اقرار کرد و هر که خواست انکار نمود.

سپس حضرت باقر علیه السلام فرمودند: پس ما اولین مخلوق خدا و اولین پرستنده او و اولین تسبیح کننده او هستیم. ما سبب آفرینش موجودات و موجب تسبیح و عبادت ملائکه و انسان‌ها هستیم و به وسیله ما خدا شناخته شد و به یکتایی‌اش معلوم شد و پرستش گردید. و هر کس از مخلوقات کرامتی یافت به وسیله ما گرامی شد. ما سبب پاداش، پاداش گیران و کیفر تبهکاران هستیم. سپس حضرت این آیه را تلاوت نمودند: «وَ إِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ * وَ إِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ» - .

الصافات / ۱۶۵ و ۱۶۶ - {و در حقیقت ماییم که [برای انجام فرمان خدا] صف بسته ایم * و ماییم که خود تسبیح گویانیم} و بعد این آیه را «قُلْ إِنْ كانَ لِلرَّحْمنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعابِدِينَ» - . زخرف / ۸۱ - {بگو اگر برای [خدای] رحمان فرزندی بود خود من نخستین پرستندگان بودم}. بنابراین رسول الله صلی الله علیه و آله اولین کسی است که خدا را پرستش کرده و اول کسی است که منکر فرزند یا شریک داشتن خدا شده و ما پس از رسول الله قرار داریم.

سپس نور ما را در صلب آدم علیه الصلاه و السّلام قرار داد و پیوسته این نور از صلب و رحمی به صلب دیگری منتقل می‌گردید. و از هر صلبی که منتقل می‌شد کاملا واضح بود که این نور از او منتقل شده است، و در صلب دیگر که قرار می‌گرفت شرافت می‌یافت تا بالاخره به صلب عبد المطلب رسید و به رحم فاطمه مادر عبد اللّه منتقل شد در این هنگام به دو قسمت تقسیم گردید: یک قسمت در عبد اللّه قرار گرفت و قسمت دیگر در ابوطالب. و همان است سخن خداوند که: «وَ تَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ» - . شعراء / ۲۱۹ -

{ و حرکت تو را در میان سجده کنندگان [می نگرد]} که منظور اصلاب پیامبران و رحم‌های زنان ایشان است. بدین طریق خداوند ما را در اصلاب و ارحام پدران و مادران حرکت داد و پدران و مادران از زمان آدم علیه السلام ما را متولد کردند.

ص: ۲۰

**[ترجمه]

«۳۲»

وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام اتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ قَالَ فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ كَيْفَ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ علیه السلام لِأَنَّا خُلِقْنَا مِنْ نُورِ اللَّهِ وَ خُلِقَ شِيعَتُنَا مِنْ شُعَاعِ نُورِنَا فَهُمْ أَصْفِيَاءُ أَبْرَارٌ أَطْهَارٌ مُتَوَسِّمُونَ نُورُهُمْ يُضِيءُ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ كَالْبَدْرِ فِي اللَّيْلَةِ الظَّلْمَاءِ.

**[ترجمه]ابن عباس از حضرت امیر المؤمنین علی علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: از تیزهوشی مؤمن بر حذر باشید که مؤمن با نور خدا می‌بیند. به ایشان عرض کردم: چگونه مؤمن با نور خداوند عزّ و جلّ می بیند؟ فرمودند: زیرا ما از نور خدا خلق شده ایم و شیعیان ما از پرتو نور ما آفریده شده اند؛ آنها برگزیده و پاک و پاکیزه و مشخص هستند. نور آنها بر

دیگران، مانند قرص کامل ماه در شبی تیره و ظلمانی، درخشش دارد.

**[ترجمه]

«۳۳»

وَ رَوَی صَفْوَانُ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِینَ اسْتَوَی عَلَی الْعَرْشِ فَأَمَرَ نُورَیْنِ مِنْ نُورِهِ فَطَافَا حَوْلَ الْعَرْشِ سَبْعِینَ مَرَّةً فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ هَذَانِ نُورَانِ لِی مُطِیعَانِ فَخَلَقَ اللَّهُ مِنْ ذَلِکَ النُّورِ مُحَمَّداً وَ عَلِیّاً وَ الْأَصْفِیَاءَ مِنْ وُلْدِهِ علیه السلام وَ خَلَقَ مِنْ نُورِهِمْ شِیعَتَهُمْ وَ خَلَقَ مِنْ نُورِ شِیعَتِهِمْ ضَوْءَ الْأَبْصَارِ.

**[ترجمه]صفوان از حضرت صادق علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: وقتی خداوند آسمان‌ها و زمین ها را آفرید بر عرش استیلاء یافت و به دو نور از نورهای خود دستور داد که هفتاد مرتبه در اطراف عرش طواف کنند. خداوند عزّ و جلّ فرمود: این دو نور از آن من و مطیع و فرمانبردار من هستنند. خداوند از آن نور محمّد و علی و برگزیدگان از نژادش را آفرید و از نور آن‌ها شیعیان را آفرید و از نور شیعیان نور چشم ها را آفرید.

**[ترجمه]

«۳۴»

وَ سَأَلَ الْمُفَضَّلُ الصَّادِقَ علیه السلام مَا کُنْتُمْ قَبْلَ أَنْ یَخْلُقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِینَ قَالَ علیه السلام کُنَّا أَنْوَاراً حَوْلَ الْعَرْشِ نُسَبِّحُ اللَّهَ وَ نُقَدِّسُهُ حَتَّی خَلَقَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ الْمَلَائِکَةَ فَقَالَ لَهُمْ سَبِّحُوا فَقَالُوا یَا رَبَّنَا لَا عِلْمَ لَنَا فَقَالَ لَنَا سَبِّحُوا فَسَبَّحْنَا فَسَبَّحَتِ الْمَلَائِکَةُ بِتَسْبِیحِنَا أَلَا إِنَّا خُلِقْنَا مِنْ نُورِ اللَّهِ وَ خُلِقَ شِیعَتُنَا مِنْ دُونِ ذَلِکَ النُّورِ فَإِذَا کَانَ یَوْمُ الْقِیَامَهِ الْتَحَقَتِ السُّفْلَی بِالْعُلْیَا ثُمَّ قَرَنَ علیه السلام بَیْنَ إِصْبَعَیْهِ السَّبَّابَهِ وَ الْوُسْطَی وَ قَالَ کَهَاتَیْنِ ثُمَّ قَالَ یَا مُفَضَّلُ أَ تَدْرِی لِمَ سُمِّیَتِ الشِّیعَهُ شِیعَهً یَا مُفَضَّلُ شِیعَتُنَا مِنَّا وَ نَحْنُ مِنْ شِیعَتِنَا أَ مَا تَرَی هَذِهِ الشَّمْسَ أَیْنَ تَبْدُو قُلْتُ مِنْ مَشْرِقٍ وَ قَالَ إِلَی أَیْنَ تَعُودُ قُلْتُ إِلَی مَغْرِبٍ قَالَ علیه السلام هَکَذَا شِیعَتُنَا مِنَّا بَدَءُوا وَ إِلَیْنَا یَعُودُونَ.

**[ترجمه]مفضل از حضرت صادق علیه السّلام پرسید: شما پیش از آفرینش آسمان‌ها و زمین ها چه بودید؟ ایشان فرمودند: ما انواری در اطراف عرش بودیم که به تسبیح و تقدیس خدا می‌نمودیم، تا این‌که خداوند ملائکه را آفرید و به آن‌ها فرمود: تسبیح کنید! عرض کردند: خدایا ما علم و اطلاعی نداریم. خداوند به ما فرمود: تسبیح کنید! ما تسبیح نمودیم و ملائکه به تسبیح ما تسبیح کردند. ما از نور خدا آفریده شده ایم و شیعیان ما از پایین‌تر از آن نور آفریده شده اند. در روز قیامت پایین به بالا می پیوندد، در این زمان امام علیه السلام بین دو انگشت سبابه و میانی خود را جمع نموده و فرمودند: مانند این دو.

سپس فرمودند: ای مفضل! آیا می‌دانی چرا شیعه را به این نام نامیده اند؟ ای مفضل شیعیان ما از ما و ما از آن‌هاییم. آیا می‌- دانی خورشید از کجا طلوع می کند؟ گفتم: از مشرق. فرمودند: کجا غروب می کند؟ گفتم: مغرب. فرمودند: شیعیان ما نیز همین‌طورند؛ از ما آغاز شده اند و به ما باز می گردند.

**[ترجمه]

«۳۵»

وَ رَوَی أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: کُنْتُ أَنَا وَ عَلِیٌّ نُوراً بَیْنَ یَدَیِ الرَّحْمَنِ قَبْلَ أَنْ یَخْلُقَ عَرْشَهُ بِأَرْبَعَهَ عَشَرَ أَلْفَ عَامٍ.

**[ترجمه]احمد بن حنبل از پیامبر اکرم نقل کرده که فرمودند: من و علی، چهارده هزار سال قبل از آفرینش عرش، در برابر خداوند رحمان به صورت نور بودیم.

**[ترجمه]

«۳۶»

وَ مِنْ ذَلِکَ مَا رَوَاهُ ابْنُ بَابَوَیْهِ مَرْفُوعاً إِلَی عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُبَارَکِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ نُورَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله قَبْلَ الْمَخْلُوقَاتِ بِأَرْبَعَهَ عَشَرَ أَلْفَ سَنَهٍ وَ خَلَقَ مَعَهُ اثْنَیْ عَشَرَ حِجَاباً وَ الْمُرَادُ بِالْحُجُبِ الْأَئِمَّهُ علیهم السلام.

**[ترجمه]و از این قبیل است روایتی که ابن بابویه از عبد اللّه بن مبارک از حضرت صادق علیه السّلام از قول امیرالمؤمنین علیه السّلام نقل کرده‌اند، که ایشان فرمودند: خداوند نور محمّد صلی اللّه علیه و آله را چهارده هزار سال قبل از مخلوقات آفرید و به همراه او دوازده حاجب و نگهبان آفرید که مراد از حاجب ائمه علیهم السّلام هستند.

**[ترجمه]

«۳۷»

وَ مِنْ ذَلِکَ مَا رَوَاهُ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قُلْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَوَّلُ

شَیْ ءٍ خَلَقَ اللَّهُ تَعَالَی مَا هُوَ فَقَالَ نُورُ نَبِیِّکَ یَا جَابِرُ خَلَقَهُ اللَّهُ ثُمَّ خَلَقَ مِنْهُ کُلَّ خَیْرٍ ثُمَّ أَقَامَهُ بَیْنَ یَدَیْهِ فِی مَقَامِ الْقُرْبِ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ جَعَلَهُ أَقْسَاماً فَخَلَقَ الْعَرْشَ مِنْ قِسْمٍ وَ الْکُرْسِیَّ مِنْ قِسْمٍ وَ حَمَلَهَ الْعَرْشِ وَ خَزَنَهَ الْکُرْسِیِّ مِنْ قِسْمٍ وَ أَقَامَ الْقِسْمَ الرَّابِعَ فِی مَقَامِ الْحُبِّ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ جَعَلَهُ أَقْسَاماً فَخَلَقَ الْقَلَمَ مِنْ قِسْمٍ وَ اللَّوْحَ مِنْ قِسْمٍ وَ الْجَنَّهَ مِنْ قِسْمٍ وَ أَقَامَ الْقِسْمَ الرَّابِعَ فِی مَقَامِ الْخَوْفِ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ جَعَلَهُ أَجْزَاءً فَخَلَقَ الْمَلَائِکَهَ مِنْ جُزْءٍ وَ الشَّمْسَ مِنْ جُزْءٍ وَ الْقَمَرَ وَ الْکَوَاکِبَ مِنْ جُزْءٍ وَ أَقَامَ الْقِسْمَ الرَّابِعَ فِی مَقَامِ الرَّجَاءِ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ جَعَلَهُ أَجْزَاءً فَخَلَقَ الْعَقْلَ مِنْ جُزْءٍ وَ الْعِلْمَ وَ الْحِلْمَ مِنْ جُزْءٍ وَ الْعِصْمَهَ وَ التَّوْفِیقَ مِنْ جُزْءٍ وَ أَقَامَ الْقِسْمَ الرَّابِعَ فِی مَقَامِ الْحَیَاءِ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نَظَرَ إِلَیْهِ بِعَیْنِ الْهَیْبَهِ فَرَشَحَ ذَلِکَ النُّورُ وَ قَطَرَتْ مِنْهُ مِائَهُ أَلْفٍ وَ أَرْبَعَهٌ وَ عِشْرُونَ أَلْفَ قَطْرَهٍ فَخَلَقَ اللَّهُ مِنْ کُلِّ قَطْرَهٍ رُوحَ نَبِیٍّ وَ رَسُولٍ ثُمَّ تَنَفَّسَتْ أَرْوَاحُ الْأَنْبِیَاءِ فَخَلَقَ اللَّهُ مِنْ أَنْفَاسِهَا أَرْوَاحَ الْأَوْلِیَاءِ وَ الشُّهَدَاءِ وَ الصَّالِحِینَ.

**[ترجمه]و نیز از این قبیل است روایتی که جابر بن عبد اللّه نقل کرده که: به رسول الله صلی الله علیه و آله عرض کردم: اولین چیزی که

ص: ۲۱

خداوند آفرید چه بود؟ فرمودند: نور پیامبرت، ای جابر! خداوند او را آفرید و از او تمام خوبی‌ها را آفرید و سپس او را در مقام قرب خود، در مقابلش، هر چه خواست نگه داشت. و بعد به چند قسمتش نمود؛ از یک قسمت عرش، و از قسمت دیگر کرسی، و از قسمت دیگر حاملین عرش و نگهبانان کرسی و قسمت چهارم را تا وقتی که خواست در مقام حبّ نگه داشت و آن‌گاه به چند قسم تقسیم نمود؛ از یک قسمت قلم، از قسمتی لوح و از قسمت دیگر بهشت را آفرید.

قسمت چهارم را تا زمانی که می خواست در مقام خوف نگه داشت و بعد به چند قسمت تقسیم نمود؛ ملائکه را از یک قسمت، خورشید را از قسمت دیگر، و ماه و ستارگان را از قسمت سوم آفرید و قسمت چهارم را تا هنگامی که خواست در مقام رجاء نگه داشت و آن‌گاه آن را تقسیم کرد. عقل را از یک قسمت، علم و حلم را از قسمت دیگر، و عصمت و توفیق را از قسمت سوم آفرید و قسمت چهارم را تا وقتی که خواست در مقام حیاء قرار داد. سپس با دیده هیبت بر او نگریست و آن نور به صورت قطراتی درآمد و یکصد و بیست و چهار هزار قطره شد و از هر قطره ای روح پیامبر و رسولی را آفرید. سپس ارواح انبیا تنفسی کردند و از تنفس آن‌ها ارواح اولیا و شهداء و صالحین را آفرید.

**[ترجمه]

«۳۸»

وَ یُؤَیِّدُ ذَلِکَ مَا رَوَاهُ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ فِی تَفْسِیرِ قَوْلِهِ تَعَالَی کُنْتُمْ خَیْرَ أُمَّهٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ (۱) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ نُورِی ابْتَدَعَهُ مِنْ نُورِهِ وَ اشْتَقَّهُ مِنْ جَلَالِ عَظَمَتِهِ فَأَقْبَلَ یَطُوفُ بِالْقُدْرَهِ حَتَّی وَصَلَ إِلَی جَلَالِ الْعَظَمَهِ فِی ثَمَانِینَ أَلْفَ سَنَهٍ ثُمَّ سَجَدَ لِلَّهِ تَعْظِیماً فَفَتَقَ مِنْهُ نُورَ عَلِیٍّ علیه السلام فَکَانَ نُورِی مُحِیطاً بِالْعَظَمَهِ وَ نُورُ عَلِیٍّ مُحِیطاً بِالْقُدْرَهِ ثُمَّ خَلَقَ الْعَرْشَ وَ اللَّوْحَ وَ الشَّمْسَ وَ ضَوْءَ النَّهَارِ وَ نُورَ الْأَبْصَارِ وَ الْعَقْلَ وَ الْمَعْرِفَهَ وَ أَبْصَارَ الْعِبَادِ وَ أَسْمَاعَهُمْ وَ قُلُوبَهُمْ مِنْ نُورِی وَ نُورِی مُشْتَقٌّ مِنْ نُورِهِ فَنَحْنُ الْأَوَّلُونَ وَ نَحْنُ الْآخِرُونَ وَ نَحْنُ السَّابِقُونَ وَ نَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ وَ نَحْنُ الشَّافِعُونَ وَ نَحْنُ کَلِمَهُ اللَّهِ

وَ نَحْنُ خَاصَّهُ اللَّهِ وَ نَحْنُ أَحِبَّاءُ اللَّهِ وَ نَحْنُ وَجْهُ اللَّهِ وَ نَحْنُ جَنْبُ اللَّهِ وَ نَحْنُ يَمِينُ اللَّهِ وَ نَحْنُ أَمَنَاءُ اللَّهِ وَ نَحْنُ خَزَنَهُ وَحْيِ اللَّهِ وَ سَدَنَهُ (۲) غَيْبِ اللَّهِ وَ نَحْنُ مَعْدِنُ التَّنْزِيلِ

ص: ۲۲

۱- آل عمران: ۱۱۰.

۲- سدنه جمع سادن: البواب و الحاجب، فكما ان الحاجب يخبر عن الملك فهم أيضا يخبرون عن اللّه تعالى و عما هو يخفى على الناس.

وَ مَعْنَى التَّأْوِيلِ وَ فِي أَبْيَاتِنَا هَبَطَ جَبْرَئِيلُ وَ نَحْنُ مَحَالُّ قُدْسِ اللَّهِ وَ نَحْنُ مَصَابِيحُ الْحِكْمَةِ وَ نَحْنُ مَفَاتِيحُ الرَّحْمَةِ وَ نَحْنُ يَنَابِيعُ النِّعْمَةِ وَ نَحْنُ شَرَفُ الْأُمَّةِ وَ نَحْنُ سَادَةُ الْأَئِمَّةِ وَ نَحْنُ نَوَامِيسُ الْعَصْرِ وَ أَحْبَارُ الدَّهْرِ (۱) وَ نَحْنُ سَادَةُ الْعِبَادِ وَ نَحْنُ سَاسَةُ (۲) الْبِلَادِ وَ نَحْنُ الْكُفَاةُ وَ الْوُلَاةُ وَ الْحُمَاةُ وَ السُّقَاةُ وَ الرُّعَاةُ وَ طَرِيقُ النَّجَاةِ وَ نَحْنُ السَّبِيلُ وَ السَّلْسَبِيلُ (۳) وَ نَحْنُ النَّهْجُ الْقَوِيمُ وَ الطَّرِيقُ الْمُسْتَقِيمُ مَنْ آمَنَ بِنَا آمَنَ بِاللَّهِ وَ مَنْ رَدَّ عَلَيْنَا رَدَّ عَلَى اللَّهِ وَ مَنْ شَكَّ فِينَا شَكَّ فِي اللَّهِ وَ مَنْ عَرَفَنَا عَرَفَ اللَّهَ وَ مَنْ تَوَلَّى عَنَّا تَوَلَّى عَنِ اللَّهِ وَ مَنْ أَطَاعَنَا أَطَاعَ اللَّهَ وَ نَحْنُ الْوَسِيلَةُ إِلَى اللَّهِ وَ الْوُصْلَةُ إِلَى رِضْوَانِ اللَّهِ وَ لَنَا الْعِصْمَةُ وَ الْخِلَافَةُ وَ الْهِدَايَةُ وَ فِينَا النُّبُوَّةُ وَ الْوَلَايَةُ وَ الْإِمَامَةُ وَ نَحْنُ مَعْدِنُ الْحِكْمَةِ وَ بَابُ الرَّحْمَةِ وَ شَجَرَةُ الْعِصْمَةِ وَ نَحْنُ كَلِمَةُ التَّقْوَى وَ الْمَثَلُ الْأَعْلَى وَ الْحُجَّةُ الْعُظْمَى وَ الْعُرْوَةُ الْوُثْقَى الَّتِي مَنْ تَمَسَّكَ بِهَا نَجَا (۴).

**[ترجمه]این مطلب را روایتی که جابر بن عبد اللّه در تفسیر آیه: «كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ» - . آل عمران / ۱۱۰ - {شما بهترین امتی هستید که برای مردم پدیدار شده اید به کار پسندیده فرمان می دهید} نقل کرده تأیید می... کند. جابر می گوید: رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: اولین چیزی که خداوند آفرید نور من بود؛ آن را از نور خود آفرید و از جلال عظمت خویش جدا کرد. نور شروع به طواف به گرد قدرت الهی نمود تا در هشتاد هزار سال به جلال عظمت رسید. سپس بر عظمت خدا سجده کرد و از آن نور، نور علی علیه السلام جدا گردید. نور من محیط بر عظمت بود و نور علی محیط بر قدرت. آن گاه خداوند، عرش و لوح و خورشید و روشنایی روز و نور چشم ها و عقل و معرفت و دیده های مردم و گوش ها و دل‌های آن‌ها را از نور من آفرید. و نور من از نور خدا جدا شده بود.

پس ماییم اولین و ماییم آخرین و ماییم سابقین و ماییم مسبحین و ماییم شافعین. ما کلمه اللّه و خواص اوییم. ما دوستان خداوند و وجه اللّه هستیم. ما جنب اللّه و دست راست خدا و امناء اللّه هستیم. و ما گنجینه وحی خدا و سدنه - . سدنه جمع سادن و به معنای دربان و نگهبان است. همان‌طور که نگهبان از پادشاه خبر می‌آورد، ایشان هم از خداوند متعال و آن چه که از مردم مخفی است خبر می‌آورند. - غیب خدا و معدن تنزیل

ص: ۲۲

و معنی تأویل هستیم. جبرئیل در خانه های ما فرود می آید. ما جایگاه‌های قدس خدا و چراغ های حکمت و کلیدهای رحمت و سرچشمه های نعمتیم و باعث شرافت امتیم. ما پیشوایان بزرگوار و نوامیس دوران و احبار - . یعنی رؤسای عالم هستیم. -

زمانه‌ایم. ما آقا و ساسه - . ساسه، جمع سائس و به معنای کسی است که قوم را تدبیر می کند و کارشان را به دست می گیرد و به سیاست می‌پردازد. و سیاست به معنای صلاح مردم را خواستن از راه راهنمایی آن‌ها به راه نجات‌بخش است چه در آینده و چه در زمان حال. و سیاست مدنی، تدبیر زندگانی به همراه عموم بر پایه روش‌های عادلانه و درست است. -

بندگان هستیم و ما کافیان و والیان و حامیان خلق و ساقیان و موظفان عالم و راه نجات آن‌هاییم. ما سبیل و سلسبیل - . آب گوارایی است که راحت از گلو پایین می‌رود. نام چشمه‌ایست در بهشت. - ، راه پایدار و طریق مستقیم هستیم.

هر که به ما ایمان آورد، به خدا ایمان آورده و هر که ما را کنار نهد، خدا را کنار نهاده و هر که در ما شک کند، در خدا

شک کرده است. هر که ما را بشناسد، خدا را شناخته و هر که به ما پشت کند، به خدا پشت کرده و هر که ما را اطاعت کند، خدا را اطاعت کرده است. ما وسیله به سوی خدا و رساننده به رضوان اوییم. عصمت و خلافت و هدایت متعلق به ما است. نبوت و امامت و ولایت در میان ما است. ما معدن حکمت و درب رحمت و درخت عصمت‌ایم. و ما کلمه تقوی و مثل اعلی و حجت کبری و دست‌گیره محکم هستیم که هر کس به آن چنگ زند، نجات می یابد. - . ریاض الجنان دست‌نویس، نسخه دست‌نویس را نیافتیم. -

**[ترجمه]

«۳۹»

أَقُولُ رَوَى الْبُرْسِيُّ فِي مَشَارِقِ الْأَنْوَارِ، مِنْ كِتَابِ الْوَاحِدَهِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الثُّمَالِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ تَفَرَّدَ فِي وَحْدَانِيَّتِهِ ثُمَّ تَكَلَّمَ بِكَلِمَهٍ فَصَارَتْ نُوراً ثُمَّ خَلَقَ مِنْ ذَلِكَ النُّورِ مُحَمَّداً وَ عَلِيّاً وَ عِتْرَتَهُ عليه السلام ثُمَّ تَكَلَّمَ بِكَلِمَهٍ فَصَارَتْ رُوحاً وَ أَسْكَنَهَا فِي ذَلِكَ النُّورِ وَ أَسْكَنَهُ فِي أَبْدَانِنَا فَنَحْنُ رُوحُ اللَّهِ وَ كَلِمَتُهُ احْتَجَبَ بِنَا عَنْ خَلْقِهِ فَمَا زِلْنَا فِي ظِلٍّ عَرْشِهِ خَضْرَاءَ مُسَبِّحِينَ نُسَبِّحُهُ وَ نُقَدِّسُهُ حَيْثُ لَا شَمْسَ وَ لَا قَمَرَ وَ لَا عَيْنَ تَطْرِفُ ثُمَّ خَلَقَ شِيعَتَنَا وَ إِنَّمَا سُمُّوا شِيعَهً لِأَنَّهُمْ خُلِقُوا

۱- أی و نحن رؤساء العالم.

۲- الساسه جمع السائس: و هو من یدبر القوم و یتولی امرهم و یقوم بالسیاسه.والسیاسه : استصلاح الخلق بارشادهم إلی الطریق المنجی فی العاجل أو الاجل. والسیاسه المدنیه : تدبیر المعاش مع العموم علی سنن العدل والاستقامه.

۳- السلسبیل: الماء العذب السهل المساغ. اسم عین فی الجنه.

۴- ریاض الجنان: مخطوط، لم نظفر بنسخته.

مِنْ شُعَاعِ نُورِنَا.

**[ترجمه]برسی در مشارق الانوار از کتاب واحده با سند خویش از ثمالی نقل کرده: حضرت باقر علیه السّلام فرمودند: خداوند سبحان در وحدانیت خویش یکتا بود، به کلمه ای تکلم کرد و آن کلمه تبدیل به نور شد و از آن نور محمّد و علی و عترتش علیهم السلام را آفرید. بعد تکلم به کلمه دیگری کرد که به روحی تبدیل شد و آن روح را در آن نور قرار داد و آن را ساکن بدن‌های ما گردانید. از این روست که ما روح اللّه و کلمه خدا هستیم که در قالب ما از خلق خود در حجاب قرار گرفته است. آن زمان که نه خورشیدی، نه ماهی و نه چشمی بر هم زنی وجود داشت، ما پیوسته در سایه عرش سبز در حال تسبیح و تقدیس بودیم، سپس خداوند شیعیان ما را آفرید. و شیعه را به این نام نامیده اند، چون آن‌ها از

شعاع نور ما آفریده شده اند .

**[ترجمه]

«۴۰»

وَ عَنِ الثُّمَالِيِّ قَالَ: دَخَلَتْ حَبَابَهُ الْوَالِبِيَّهُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَتْ أَخْبِرْنِي يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَيَّ شَيْ ءٍ كُنْتُمْ فِي الْأَظِلَّهِ فَقَالَ علیه السلام كُنَّا نُوراً بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ قَبْلَ خَلْقِ خَلْقِهِ فَلَمَّا خَلَقَ الْخَلْقَ سَبَّحْنَا فَسَبَّحُوا وَ هَلَّلْنَا فَهَلَّلُوا وَ كَبَّرْنَا فَكَبَّرُوا وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَنْ لَوِ اسْتَقامُوا عَلَى الطَّرِيقَهِ لَأَسْقَيْناهُمْ ماءً غَدَقاً (۱) الطَّرِيقَهُ حُبُّ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ الْمَاءُ الْغَدَقُ الْمَاءُ الْفُرَاتُ وَ هُوَ وَلَايَهُ آلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ.

**[ترجمه]ثمالی می گوید حبابه والبیه خدمت حضرت باقر علیه السّلام رسید و عرض کرد: ای فرزند رسول خدا! برایم بگویید شما در اظله چه بوده‌اید؟ امام علیه السلام فرمودند: پیش از آفرینش موجودات ما به صورت نوری در پیشگاه پروردگار بودیم؛ وقتی خداوند خلق را آفرید، ما تسبیح کردیم و خلق هم تسبیح کردند، ما تهلیل کردیم و آن‌ها تهلیل کردند، ما تکبیر گفتیم و آن‌ها تکبیر گفتند. و همان است سخن خداوند که: «وَ أَنْ لَوِ اسْتَقامُوا عَلَى الطَّرِيقَهِ لَأَسْقَيْناهُمْ ماءً غَدَقاً» - . جن / ۱۶ - { و اگر [مردم] در راه درست پایداری ورزند قطعا آب گوارایی بدیشان نوشانیم} که منظور از \\"طریقه\\" محبت علی علیه السّلام است و منظور از \\"ماء غدق» آب فرات است که همان ولایت آل محمّد علیهم السلام است.

**[ترجمه]

«۴۱»

وَ رُوِيَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: نَحْنُ شَجَرَهُ النُّبُوَّهِ وَ مَعْدِنُ الرِّسَالَهِ وَ نَحْنُ عَهْدُ اللَّهِ وَ نَحْنُ ذِمَّهُ اللَّهِ لَمْ نَزَلْ أَنْوَاراً حَوْلَ الْعَرْشِ نُسَبِّحُ فَيُسَبِّحُ أَهْلُ السَّمَاءِ لِتَسْبِيحِنَا فَلَمَّا نَزَلْنَا إِلَى الْأَرْضِ سَبَّحْنَا فَسَبَّحَ أَهْلُ الْأَرْضِ فَكُلُّ عِلْمٍ خَرَجَ إِلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ

وَ الْأَرْضِ فَمِنَّا وَ عَنَّا وَ كَانَ فِي قَضَاءِ اللَّهِ السَّابِقِ أَنْ لَا يَدْخُلَ النَّارَ مُحِبٌّ لَنَا وَ لَا يَدْخُلَ الْجَنَّهَ مُبْغِضٌ لَنَا لِأَنَّ اللَّهَ يَسْأَلُ الْعِبَادَ يَوْمَ الْقِيَامَهِ عَمَّا عَهِدَ إِلَيْهِمْ وَ لَا يَسْأَلُهُمْ عَمَّا قَضَى عَلَيْهِمْ.

**[ترجمه]از حضرت صادق علیه السّلام نقل شده که فرمودند: ما درخت نبوت و معدن رسالت و پیمان خدا و پیماندار او هستیم. پیوسته به صورت انوار در اطراف عرش تسبیح می‌کردیم و اهل آسمان به تسبیح ما تسبیح می کردند. وقتی به زمین فرود آمدیم تسبیح نمودیم و اهل زمین به تسبیح ما تسبیح کردند. هر دانشی که به اهل آسمان‌ها و زمین می رسد از ماست. در قضای سابق خدا این چنین رقم خورده بود که محب ما که داخل جهنم نشود و دشمن ما داخل بهشت نگردد. زیرا خداوند در روز قیامت از پیمانی که با بندگان بسته است بازخواست می‌کند و از آن‌چه برای ایشان رقم خورده بازخواست نمی‌نماید.

**[ترجمه]

«۴۲»

وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَأَقْبَلَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ علیهما السلام فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله مَرْحَباً بِمَنْ خَلَقَهُ اللَّهُ قَبْلَ أَبِيهِ بِأَرْبَعِينَ أَلْفَ سَنَهٍ قَالَ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَ كَانَ الِابْنُ قَبْلَ الْأَبِ فَقَالَ نَعَمْ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَنِي وَ عَلِيّاً مِنْ نُورٍ وَاحِدٍ قَبْلَ خَلْقِ آدَمَ بِهَذِهِ الْمُدَّهِ ثُمَّ قَسَمَهُ نِصْفَيْنِ ثُمَّ خَلَقَ الْأَشْيَاءَ مِنْ نُورِي وَ نُورِ عَلِيٍّ علیه السلام ثُمَّ جَعَلَنَا عَنْ يَمِينِ الْعَرْشِ فَسَبَّحْنَا فَسَبَّحَتِ الْمَلَائِكَهُ فَهَلَّلْنَا فَهَلَّلُوا وَ كَبَّرْنَا فَكَبَّرُوا فَكُلُّ مَنْ سَبَّحَ اللَّهَ وَ كَبَّرَهُ فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ تَعْلِيمِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

**[ترجمه]ابن عباس نقل کرده: در خدمت رسول الله صلی الله علیه و آله بودیم که علی بن ابی‌طالب علیه السّلام وارد شد. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: مرحبا به کسی که خداوند او را چهل هزار سال قبل از پدرش آفرید. عرض کردیم: ای رسول خدا! آیا ممکن است پسر قبل از پدر به وجود بیاید؟ فرمودند: آری، خداوند من و علی را، به همین مدت پیش از آفرینش آدم، از یک نور آفرید؛ سپس آن را به دو قسمت تقسیم کرد و سپس موجودات را از نور من و علی آفرید. بعد ما را در طرف راست عرش قرار داد، ما تسبیح کردیم و ملائکه تسبیح نمودند، تهلیل کردیم و تهلیل کردند و تکبیر گفتیم و تکبیر گفتند. پس هر کس خدا را تسبیح و تکبیر کند از تعلیم علی علیه السّلام است.

**[ترجمه]

«۴۳»

قَالَ وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ بَابَوَيْهِ مَرْفُوعاً إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُبَارَكِ عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ نُورَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله قَبْلَ خَلْقِ الْمَخْلُوقَاتِ كُلِّهَا بِأَرْبَعِمِائَهِ أَلْفِ سَنَهٍ وَ أَرْبَعَهٍ وَ عِشْرِينَ أَلْفَ سَنَهٍ

١- الجن: ١٦.

وَ خَلَقَ مِنْهُ اثْنَيْ عَشَرَ حِجَاباً وَ الْمُرَادُ بِالْحُجُبِ الْأَئِمَّهُ علیهم السلام.

**[ترجمه]سفیان ثوری از امام جعفر صادق علیه السلام روایت کرده که ایشان از قول پدرانشان از امیرالمؤمنین علیهم السلام نقل کردند که: خداوند نور محمد صلی الله علیه و آله را چهارصد و بیست و چهار هزار سال قبل از همه مخلوقات خلق کرد

ص: ۲۴

و از آن نور دوازده نگهبان آفرید که آن نگهبانان، امامان علیهم السلام هستند.

**[ترجمه]

«۴۴»

وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي جَعْفَرٍ الثَّانِي علیه السلام فَذَكَرْتُ اخْتِلَافَ الشِّيعَهِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَزَلْ فَرْداً مُتَفَرِّداً فِي وَحْدَانِيَّتِهِ ثُمَّ خَلَقَ مُحَمَّداً وَ عَلِيّاً وَ فَاطِمَهَ فَمَكَثُوا أَلْفَ أَلْفِ دَهْرٍ ثُمَّ خَلَقَ الْأَشْيَاءَ وَ أَشْهَدَهُمْ خَلْقَهَا وَ أَجْرَى عَلَيْهَا طَاعَتَهُمْ وَ جَعَلَ فِيهِمْ مِنْهُ مَا شَاءَ وَ فَوَّضَ أَمْرَ الْأَشْيَاءِ إِلَيْهِمْ فَهُمْ قَائِمُونَ مَقَامَهُ يُحَلِّلُونَ مَا شَاءُوا وَ يُحَرِّمُونَ مَا شَاءُوا وَ لَا يَفْعَلُونَ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ فَهَذِهِ الدِّيَانَهُ الَّتِي مَنْ تَقَدَّمَهَا غَرِقَ وَ مَنْ تَأَخَّرَ عَنْهَا مُحِقَ خُذْهَا يَا مُحَمَّدُ فَإِنَّهَا مِنْ مَخْزُونِ الْعِلْمِ وَ مَكْنُونِهِ.

**[ترجمه]محمّد بن سنان نقل کرده: خدمت حضرت امام محمّد تقی علیه السلام بودم؛ سخن از اختلاف شیعه به میان آوردم. ایشان فرمودند: خداوند پیوسته یکتا و تنها در وحدانیت خویش بوده است. سپس محمّد و علی و فاطمه علیهم السّلام را آفرید؛ یک ملیون سال گذشت، آن‌گاه مخلوقات را آفرید و آن‌ها را گواه بر آفرینش مخلوقات قرار داد و اطاعت ایشان را بر مخلوقات لازم گردانید، و هر چه را که از خود می‌خواست در ایشان قرار داد و اختیار مخلوقات را به ایشان سپرد. آن‌ها جانشین خدا هستند؛ هر چه را بخواهند حلال و هر چه را بخواهند حرام می‌کنند و جز آن‌چه خدا بخواهد انجام نمی‌دهند.

این دیانتی است که هر که از آن پیشی گیرد غرق می‌شود و هر که عقب بماند نابود می‌گردد. ای محمد! این مطلب را به خاطر بسپار که از علم مخزون و مکنون می باشد.

**[ترجمه]

«۴۵»

وَ عَنْ أَبِي حَمْزَهَ الثُّمَالِيِّ قَالَ سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ علیهما السلام يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ مُحَمَّداً وَ عَلِيّاً وَ الطَّيِّبِينَ مِنْ نُورِ عَظَمَتِهِ وَ أَقَامَهُمْ أَشْبَاحاً قَبْلَ الْمَخْلُوقَاتِ ثُمَّ قَالَ أَ تَظُنُّ أَنَّ اللَّهَ لَمْ يَخْلُقْ خَلْقاً سِوَاكُمْ بَلَى وَ اللَّهِ لَقَدْ خَلَقَ اللَّهُ أَلْفَ أَلْفِ آدَمَ وَ أَلْفَ أَلْفِ عَالَمٍ وَ أَنْتَ وَ اللَّهِ فِي آخِرِ تِلْكَ الْعَوَالِمِ (۱).

**[ترجمه]ابوحمزه ثمالی نقل کرده، از حضرت زین‌العابدین علیه السّلام شنیدم که می فرمودند: خداوند محمّد و علی و

فرزنـدان پـاکش را، قبـل از آفرینش مخلوقـات، از نـور عظمت خـود آفریـد و آن‌هـا را به صـورت شـبح‌هـایی قرار داد. سـپس فرمودنـد: آیـا تو خیـال می‌کنی خداونـد جز شـما چیزی نیافریـده است؟ بلی، به خـدا سوگنـد هزار هزار آدم و هزار هزار عالم آفریده که تو در آخرین این عوالم قرار گرفته ای. - . مشارق الانوار -

**[ترجمه]

أقول

الأخبار المأخوذه من کتابی الفارسی و البرسی لیست فی مرتبه سائر الأخبار فی الاعتبار و إن کان أکثرها موافقا لسائر الآثار و الله أعلـم بأسـرار الأـئمه الأـبرار و الاختلافـات الـوارده فی أزمنـه سـبق الأـنوار یمکـن حملهـا علی اختلاـف معـانی الخلـق و مراتب ظهوراتهم فی العوالم المختلفه فـإن الخلق یکون بمعنی التقـدیر و قـد ینسب إلی الأرواح و إلی الأجساد المثالیه و إلی الطینات و لکل منها مراتب شتی.

مع أنه قـد یطلق العـدد و یراد به الکثره لا خصوص العـدد و قـد یراعی فی ذلک مراتب عقول المخاطبین و أفهامهم و قد یکون بعضها لعدم ضبط الرواه و سیأتی بعض القول فی ذلک فی کتاب السماء و العالم إن شاء الله تعالی.

**[ترجمه]اخباری که از دو کتاب فارسـی و برسی نقل شد گر چه اکثر آن‌ها موافق سایر اخبار است، ولی اعتبار سایر اخبار را ندارد و خدا خود داناتر به اسرار ائمه است. اختلافی که در اخبار راجع به زمان آفرینش انوار وجود دارد، ممکن است حمل بر اختلاف معنای خلقت ایشان و مراتب ظهور آن‌ها در عوالم مختلف شود. زیرا خلق به معنای تقـدیر نیز هست و گاهی به ارواح و اجساد مثالی و گاهی به طینت ها نیز نسبت داده می شود که هر کدام دارای مراتب متعددی هستند.

به علاـوه این‌که گـاهی عـددی ذکر می شود و منظور فقـط کثرت است نه تعـداد معین، و گاهی مراعات عقل و مقـدار درک مخاطب را می نمایند. گاهی نیز اختلاف از درست ضـبط نکردن راویان است که توضـیح بعضـی از این مطالب إن شاء الله در کتاب سماء و عالم خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۴۶»

وَ رَوَی عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ الْمَسْعُودِیُّ فِی کِتَابِ إِثْبَاتِ الْوَصِیَّهِ، عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ

ص: ۲۵

۱- مشارق الأنوار ... أقول: کنت عند اشـرافی علی هذا المجلد و تصحیحه معتقلا و لم یکن عندی فی المحبس بعض المصادر، و لذا لم اوفق لاخراج بعض الأحادیث و تطبیقه مع مصادره.

صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ آلِهِ هَذِهِ الْخُطْبَةَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی تَوَحَّدَ بِصُنْعِ الْأَشْیَاءِ وَ فَطَرَ أَجْنَاسَ الْبَرَایَا عَلَی غَیْرِ أَصْلٍ وَ لَا مِثَالٍ سَبَقَهُ فِی إِنْشَائِهَا وَ لَا إِعَانَهِ مُعِینٍ عَلَی ابْتِدَاعِهَا بَلِ ابْتَدَعَهَا بِلُطْفِ قُدْرَتِهِ فَامْتَثَلَتْ فِی مَشِیَّتِهِ (۱) خَاضِعَهً ذَلِیلَهً مُسْتَحْدَثَهً لِأَمْرِهِ الْوَاحِدِ الْأَحَدِ الدَّائِمِ بِغَیْرِ حَدٍّ وَ لَا أَمَدٍ وَ لَا زَوَالٍ وَ لَا نَفَادٍ وَ کَذَلِکَ لَمْ یَزَلْ وَ لَا یَزَالُ لَا تُغَیِّرُهُ الْأَزْمِنَهُ وَ لَا تُحِیطُ بِهِ الْأَمْکِنَهُ وَ لَا تَبْلُغُ صِفَاتِهِ الْأَلْسِنَهُ وَ لَا تَأْخُذُهُ نَوْمٌ وَ لَا سِنَهٌ لَمْ تَرَهُ الْعُیُونُ فَتُخْبِرَ عَنْهُ بِرُؤْیَهٍ وَ لَمْ تَهْجُمْ عَلَیْهِ الْعُقُولُ فَتَتَوَهَّمَ کُنْهَ صِفَتِهِ وَ لَمْ تَدْرِ کَیْفَ هُوَ إِلَّا بِمَا أَخْبَرَ عَنْ نَفْسِهِ لَیْسَ لِقَضَائِهِ مَرَدٌّ وَ لَا لِقَوْلِهِ مُکَذِّبٌ ابْتَدَعَ الْأَشْیَاءَ بِغَیْرِ تَفَکُّرٍ وَ لَا مُعِینٍ (۲) وَ لَا ظَهِیرٍ وَ لَا وَزِیرٍ فَطَرَهَا بِقُدْرَتِهِ وَ صَیَّرَهَا إِلَی (۳) مَشِیَّتِهِ وَ صَاغَ أَشْبَاحَهَا وَ بَرَأَ أَرْوَاحَهَا وَ اسْتَنْبَطَ أَجْنَاسَهَا خَلْقاً مَبْرُوءاً مَذْرُوءاً (۴) فِی أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِینَ لَمْ یَأْتِ بِشَیْ ءٍ عَلَی غَیْرِ مَا أَرَادَ أَنْ یَأْتِیَ عَلَیْهِ لِیُرِیَ عِبَادَهُ آیَاتِ جَلَالِهِ وَ آلَائِهِ فَسُبْحَانَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ وَ صَلَّی اللَّهُ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ تَسْلِیماً اللَّهُمَّ فَمَنْ جَهِلَ فَضْلَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله فَإِنِّی مُقِرٌّ بِأَنَّکَ مَا سَطَحْتَ أَرْضاً وَ لَا بَرَأْتَ خَلْقاً حَتَّی أَحْکَمْتَ خَلْقَهُ وَ أَتْقَنْتَهُ مِنْ نُورٍ سَبَقَتْ بِهِ السُّلَالَهُ وَ أَنْشَأْتَ آدَمَ لَهُ جِرْماً فَأَوْدَعْتَهُ مِنْهُ قَرَاراً مَکِیناً وَ مُسْتَوْدَعاً مَأْمُوناً وَ أَعَذْتَهُ مِنَ الشَّیْطَانِ وَ حَجَبْتَهُ عَنِ الزِّیَادَهِ وَ النُّقْصَانِ (۵) وَ حَصَّلْتَ (۶) لَهُ الشَّرَفَ الَّذِی یُسَامِی (۷) بِهِ عِبَادُکَ

۱- فی المصدر: فامتثلت لمشیته.

۲- فی المصدر: ابتدع الأشیاء بلا تفکیر و خلقها بلا معین.

۳- و صیرها بمشیته.

۴- صاغ الشی ء: هیأه علی مثال مستقیم. و الاشباح جمع الشبح: الشخص و استنبط اخترع و المبروء: المخلوق من العدم. و ذرأ اللّه الخلق: خلقه.

۵- کنایه عن ملکه العصمه.

۶- فی المصدر: و جعلت.

۷- سامی الرجل: فاخره و باراه.

فَأَیُّ بَشَرٍ کَانَ مِثْلَ آدَمَ فِیمَا سَابَقَتْ بِهِ الْأَخْبَارُ وَ عَرَّفَتْنَا کُتُبُکَ فِی عَطَایَاکَ أَسْجَدْتَ لَهُ مَلَائِکَتَکَ وَ عَرَّفْتَهُ مَا حَجَبْتَ عَنْهُمْ مِنْ عِلْمِکَ (۱) إِذْ تَنَاهَتْ (۲) بِهِ قُدْرَتُکَ وَ تَمَّتْ فِیهِ مَشِیَّتُکَ دَعَاکَ بِمَا أَکْنَنْتَ فِیهِ فَأَجَبْتَهُ إِجَابَةَ الْقَبُولِ فَلَمَّا أَذِنْتَ اللَّهُمَّ فِی انْتِقَالِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله مِنْ صُلْبِ آدَمَ أَلَّفْتَ بَیْنَهُ وَ بَیْنَ زَوْجٍ خَلَقْتَهَا لَهُ سَکَناً وَ وَصَلْتَ لَهُمَا بِهِ سَبَباً فَنَقَلْتَهُ مِنْ بَیْنِهِمَا إِلَی شَیْثٍ اخْتِیَاراً لَهُ بِعِلْمِکَ فَإِنَّهُ بَشَرٌ کَانَ اخْتِصَاصُهُ بِرِسَالَتِکَ ثُمَّ نَقَلْتَهُ إِلَی أَنُوشَ فَکَانَ خَلَفَ أَبِیهِ فِی قَبُولِ کَرَامَتِکَ وَ احْتِمَالِ رِسَالاتِکَ ثُمَّ قَدَّرْتَ الْمَنْقُولَ إِلَیْهِ قَیْنَانَ (۳) وَ أَلْحَقْتَهُ فِی الْحُظْوَهِ (۴) بِالسَّابِقِینَ وَ فِی الْمِنْحَهِ بِالْبَاقِینَ ثُمَّ جَعَلْتَ مَهْلَائِیلَ رَابِعَ أَجْرَامِهِ قُدْرَهً تُودِعُهَا مِنْ خَلْقِکَ مَنْ تَضْرِبُ (۵) لَهُمْ بِسَهْمِ النُّبُوَّهِ وَ شَرَفِ الْأُبُوَّهِ حَتَّی إِذَا قَبِلَهُ (۶) بُرْدٌ عَنْ تَقْدِیرِکَ تَنَاهَی بِهِ تَدْبِیرُکَ إِلَی أَخْنُوخَ فَکَانَ أَوَّلَ مَنْ جَعَلْتَ مِنَ الْأَجْرَامِ نَاقِلًا لِلرِّسَالَهِ وَ حَامِلًا أَعْبَاءَ النُّبُوَّهِ (۷) فَتَعَالَیْتَ یَا رَبِّ لَقَدْ لَطُفَ حِلْمُکَ (۸) وَ جَلَّ قُدْرَتُکَ (۹) عَنِ التَّفْسِیرِ إِلَّا بِمَا دَعَوْتَ إِلَیْهِ مِنَ الْإِقْرَارِ بِرُبُوبِیَّتِکَ وَ أَشْهَدُ أَنَّ الْأَعْیُنَ لَا تُدْرِکُکَ وَ الْأَوْهَامَ لَا تَلْحَقُکَ وَ الْعُقُولَ لَا تَصِفُکَ وَ الْمَکَانَ لَا یَسَعُکَ وَ کَیْفَ یَسَعُ مَنْ کَانَ قَبْلَ الْمَکَانِ وَ مَنْ خَلَقَ الْمَکَانَ (۱۰)

۱- إشاره الی قوله تعالی: وَ عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْماءَ کُلَّها. اه.

۲- فلما تناهت خ ل.

۳- فی المصدر: ثم قدرت نقل النور الی قینان.

۴- الحظوه: المکانه و المنزله.

۵- فی المصدر: فیمن تضرب.

۶- ذکرنا فیما تقدم فی کتاب النبوّه اختلاف النسخ فی أسماء أولاد آدم؛ راجعه.

۷- الاعباء جمع العب ء: الثقل و الحمل.

۸- فی المصدر: لطف علمک.

۹- فی النسخه المصحّحه: و جل قدرک.

۱۰- فی المصدر: و کیف یسع المکان من خلقه و کان قبله؟.

أَمْ كَیْفَ تُـدْرِکُهُ الْأَوْهَامُ وَ لَمْ تُؤَمِّرِ (١) (٢) الْأَوْهَـامُ عَلَى أَمْرِهِ وَ كَیْفَ تُؤَمِّرُ الْأَوْهَـامُ عَلَى أَمْرِهِ وَ هُوَ الَّذِی لَـا نِهَـایَهَ لَهُ وَ لَا غَایَهَ وَ كَیْفَ تَكُونُ لَهُ نِهَـایَهٌ وَ غَایَهٌ وَ هُوَ الَّذِی ابْتَـدَأَ الْغَایَاتِ وَ النِّهَایَاتِ أَمْ كَیْفَ تُـدْرِكُهُ الْعُقُولُ وَ لَمْ یَجْعَلْ لَهَا سَبِیلًا إِلَى إِدْرَاكِهِ (٣) وَ كَیْفَ یَكُونُ لَهُ إِدْرَاكُهُ (۴) بِسَـبَبٍ وَ قَدْ لَطُفَ بِرُبُوبِیَّتِهِ عَنِ الْمَحَاسَّهِ وَ الْمَجَاسَّهِ (۵) وَ كَیْفَ لَـا یَلْطُفُ عَنْهُمَا مَنْ لَا یَنْتَقِلُ عَنْ حَالٍ إِلَى حَالٍ وَ كَیْفَ یَنْتَقِلُ مِنْ حَالٍ إِلَى حَالٍ وَ قَدْ جَعَلَ الِانْتِقَالَ نَقْصاً وَ زَوَالًا فَسُـبْحَانَكَ مَلَأْتَ كُلَّ شَـیْ ءٍ وَ بَایَنْتَ كُلَّ شَـیْ ءٍ فَأَنْتَ الَّذِی لَا یَفْقِدُكَ شَـیْ ءٌ وَ أَنْتَ الْفَعَّالُ لِمَا تَشَاءُ تَبَارَكَ یَا مَنْ كُلُّ مُدْرَكٍ مِنْ خَلْقِهِ وَ كُلُّ مَحْدُودٍ مِنْ صُـنْعِهِ أَنْتَ الَّذِی لَا یَسْتَغْنِی عَنْكَ الْمَكَانُ (۶) وَ لَا نَعْرِفُكَ إِلَّا بِانْفِرَادِكَ بِالْوَحْـدَانِیَّهِ وَ الْقُـدْرَهِ وَ سُـبْحَانَكَ مَا أَبْیَنَ اصْـطِفَاءَكَ لِإِدْرِیسَ عَلَى مَنْ سَـلَكَ مِنَ الْحَامِلِینَ (٧) لَقَـدْ جَعَلْتَ لَهُ دَلِیلًا مِنْ كِتَابِكَ إِذْ سَـمَّیْتَهُ صِـدِّیقاً نَبِیّاً وَ رَفَعْتَهُ مَكَاناً عَلِیّاً وَ أَنْعَمْتَ عَلَیْهِ نِعْمَهً حَرَّمْتَهَا عَلَى خَلْقِكَ إِلَّا مَنْ نَقَلْتَ إِلَیْهِ نُورَ الْهَاشِـمِیِّینَ وَ جَعَلْتَهُ أَوَّلَ مُنْـذِرٍ مِنْ أَنْبِیَائِـكَ ثُمَّ أَذِنْتَ فِی انْتِقَـالِ مُحَمَّدٍ صـلى الله علیه و آله (٨) مِنَ الْقَابِلِینَ لَهُ مُتَوَشْـلِخَ وَ لَمَكَ الْمُفْضِیِّیْنِ إِلَى نُوحٍ (٩) فَأَیَّ آلَائِكَ یَا رَبِّ عَلَى (١٠) ذَلِـكَ لَمْ تُوَلِّهِ وَ أَیَّ خَوَاصِّ كَرَامَتِكَ لَمْ تُعْطِهِ ثُمَّ أَذِنْتَ فِی إِیدَاعِهِ سَاماً دُونَ حَامٍ وَ یَافِثَ فَضُرِبَ لَهُمَا بِسَهْمٍ فِی الذِّلَّهِ وَ جَعَلْتَ مَا أَخْرَجْتَ

١- تعثر خ ل ظ.

٢- تعثر خ ل ظ.

٣- فی المصدر: و لم یجعل لها سبیل الی ادراكه.

۴- ادراك خ ل.

۵- جسه: مسه بیده لیتعرفه.

۶- فی المصدر: لا یستغنی عنك المكان و الزمان.

٧- فی المصدر: على سائر خلقك من العالمین.

٨- فی المصدر: فی انتقال نور محمد.

٩- المفضیین به الى نوح.

١٠- المصدر خال من: على ذلك .

مِنْ بَيْنِهِمَا لِنَسْلِ سَام خَوَلًا (۱) ثُمَّ تَتَابَعَ عَلَيْهِ الْقَابِلُونَ مِنْ حَامِلٍ إِلَى حَامِلٍ وَ مُودِعٍ إِلَى مُسْتَوْدَعٍ مِنْ عِتْرَتِهِ فِي فَتَرَاتِ الدُّهُورِ حَتَّى قَبِلَهُ تَارُخُ أَطْهَرُ الْأَجْسَامِ وَ أَشْرَفُ الْأَجْرَامِ وَ نَقَلْتَهُ مِنْهُ إِلَى إِبْرَاهِيمَ فَأَسْعَدْتَ بِذَلِكَ جَدَّهُ وَ أَعْظَمْتَ بِهِ مَجْدَهُ وَ قَدَّسْتَهُ فِي الْأَصْفِيَاءِ وَ سَمَّيْتَهُ دُونَ رُسُلِكَ خَلِيلًا ثُمَّ خَصَصْتَ بِهِ إِسْمَاعِيلَ دُونَ وُلْدِ إِبْرَاهِيمَ فَأَنْطَقْتَ لِسَانَهُ بِالْعَرَبِيَّهِ الَّتِي فَضَّلْتَهَا عَلَى سَائِرِ اللُّغَاتِ فَلَمْ تَزَلْ تَنْقُلُهُ مَحْظُوراً عَنِ الِانْتِقَالِ فِي كُلِّ مَقْذُوفٍ مِنْ أَبٍ إِلَى أَبٍ حَتَّى قَبِلَهُ كِنَانَهُ عَنْ مُدْرِكَهَ فَأَخَذْتَ لَهُ مَجَامِعَ الْكَرَامَهِ وَ مَوَاطِنَ السَّلَامَهِ وَ أَجْلَلْتَ لَهُ الْبَلْدَهَ الَّتِي قَضَيْتَ فِيهَا مَخْرَجَهُ فَسُبْحَانَكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَيُّ صُلْبٍ أَسْكَنْتَهُ فِيهِ لَمْ تَرْفَعْ ذِكْرَهُ وَ أَيُّ نَبِيٍّ بُشِّرَ بِهِ فَلَمْ يَتَقَدَّمْ فِي الْأَسْمَاءِ اسْمُهُ وَ أَيُّ سَاحَهٍ مِنَ الْأَرْضِ سَلَكْتَ بِهِ لَمْ تُظْهِرْ بِهَا قُدْسَهُ حَتَّى الْكَعْبَهِ الَّتِي جَعَلْتَ مِنْهَا مَخْرَجَهُ غَرَسْتَ أَسَاسَهَا بِيَاقُوتَهٍ مِنْ جَنَّاتِ عَدْنٍ وَ أَمَرْتَ الْمَلَكَيْنِ الْمُطَهَّرَيْنِ جَبْرَئِيلَ وَ مِيكَائِيلَ فَتَوَسَّطَا بِهَا أَرْضَكَ وَ سَمَّيْتَهَا بَيْتَكَ وَ اتَّخَذْتَهَا مَعْمَداً (۲) لِنَبِيِّكَ وَ حَرَّمْتَ وَحْشَهَا وَ شَجَرَهَا وَ قَدَّسْتَ حَجَرَهَا وَ مَدَرَهَا وَ جَعَلْتَهَا مَسْلَكاً لِوَحْيِكَ وَ مَنْسَكاً لِخَلْقِكَ وَ مَأْمَنَ الْمَأْكُولَاتِ وَ حِجَاباً لِلْآكِلَاتِ الْعَادِيَاتِ تُحَرِّمُ عَلَى أَنْفُسِهَا إِذْعَارَ مَنْ أَجَرْتَ ثُمَّ أَذِنْتَ لِلنَّضْرِ فِي قَبُولِهِ وَ إِيدَاعِهِ مَالِكاً ثُمَّ مِنْ بَعْدِ مَالِكٍ فِهْراً ثُمَّ خَصَصْتَ مِنْ وُلْدِ فِهْرٍ غَالِباً وَ جَعَلْتَ كُلَّ مَنْ تَنْقُلُهُ إِلَيْهِ أَمِيناً لِحَرَمِكَ حَتَّى إِذَا قَبِلَهُ لُؤَيُّ بْنُ غَالِبٍ آنَ لَهُ حَرَكَهُ تَقْدِيسٍ فَلَمْ تُودِعْهُ مِنْ بَعْدِهِ صُلْباً إِلَّا جَلَّلْتَهُ نُوراً تَأْنَسُ بِهِ الْأَبْصَارُ وَ تَطْمَئِنُّ إِلَيْهِ الْقُلُوبُ فَأَنَا يَا إِلَهِي وَ سَيِّدِي وَ مَوْلَايَ الْمُقِرُّ لَكَ بِأَنَّكَ الْفَرْدُ الَّذِي لَا يُنَازَعُ وَ لَا

۱- الخول: العبيد و الإماء و غيرهم من الحاشيه، و في النسخه المصحّحه: الحول بالمهمله اى القدره على التصرف، الحذق و جوده النظر.

۲- في المصدر: معبدا.

يُغَالَبُ وَ لَا يُشَارَكُ (١) سُبْحَانَكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ مَا لِعَقْلٍ مَوْلُودٍ وَ فَهْمٍ مَفْقُودٍ مُدْحَقٍ مِنْ ظَهْرٍ مَرِيجٍ نَبَعَ مِنْ عَيْنٍ مَشِيجٍ بِمَحِيضِ (٢) لَحْمٍ وَ عَلَقٍ وَ دَرٍّ (٣) إِلَى فُضَالَهِ الْحَيْضِ وَ عُلَالاتِ الطَّعْمِ وَ شَارَكَتْهُ الْأَسْقَامُ وَ الْتَحَقَتْ (۴) عَلَيْهِ الْآلَامُ لَا يَقْدِرُ عَلَى فِعْلٍ وَ لَا يَمْتَنِعُ مِنْ (۵) عِلَّهٍ ضَعِيفِ التَّرْكِيبِ وَ الْبِنْيَهِ مَا لَهُ وَ الِاقْتِحَامَ عَلَى قُدْرَتِكَ وَ الْهُجُومَ عَلَى إِرَادَتِكَ وَ تَفْتِيشَ مَا لَا يَعْلَمُهُ غَيْرُكَ سُبْحَانَكَ أَيُّ عَيْنٍ تَقُومُ نُصْبَ بَهَاءِ نُورِكَ وَ تَرْقَى إِلَى نُورِ ضِيَاءِ قُدْرَتِكَ وَ أَيُّ فَهْمٍ يَفْهَمُ مَا دُونَ ذَلِكَ إِلَّا أَبْصَارٌ (۶) كَشَفْتَ عَنْهَا الْأَغْطِيَهَ وَ هَتَكْتَ عَنْهَا الْحُجُبَ الْعَمِيَّهَ فَرَقَتْ أَرْوَاحُهَا إِلَى أَطْرَافِ أَجْنِحَهِ (٧) الْأَرْوَاحِ فَنَاجَوْكَ فِي أَرْكَانِكَ وَ أَلَحُّوا بَيْنَ (٨) أَنْوَارِ بَهَائِكَ وَ نَظَرُوا مِنْ مُرْتَقَى التُّرْبَهِ إِلَى مُسْتَوَى كِبْرِيَائِكَ فَسَمَّاهُمْ أَهْلُ الْمَلَكُوتِ زُوَّاراً وَ دَعَاهُمْ أَهْلُ الْجَبَرُوتِ عُمَّاراً فَسُبْحَانَكَ يَا مَنْ لَيْسَ فِي الْبِحَارِ قَطَرَاتٌ وَ لَا فِي مُتُونِ الْأَرْضِ جَنَبَاتٌ (٩) وَ لَا فِي رِتَاجِ الرِّيَاحِ حَرَكَاتٌ وَ لَا فِي قُلُوبِ الْعِبَادِ خَطَرَاتٌ وَ لَا فِي الْأَبْصَارِ لَمَحَاتٌ وَ لَا عَلَى مُتُونِ السَّحَابِ نَفَحَاتٌ إِلَّا وَ هِيَ فِي قُدْرَتِكَ مُتَحَيِّرَاتٌ أَمَّا السَّمَاءُ فَتُخْبِرُ عَنْ عَجَائِبِكَ وَ أَمَّا الْأَرْضُ فَتَدُلُّ عَلَى مَدَائِحِكَ وَ أَمَّا الرِّيَاحُ

١- في المصدر: و لا يغالب و لا يجادل و لا يشارك سبحانك سبحانك.

٢- بمخيض خ ل.

٣- ورد خ ل.

۴- و التحفت خ ل.

۵- في المصدر: لا يمتنع من قيل و لا يقدر على فعل.

۶- انصارا: خ ل. أقول: و في المصدر: بصائر.

٧- الأرواح خ ل. أقول: لعل معنى اجنحه الأرواح القوى الروحانيه فتكون الأجنحه كنايه عن القوى و الاستعدادات التي تكون للأرواح.

٨- و ولجوا خ ل.

٩- في المصدر: جنات.

فَتَنْشُرُ فَوَائِدَكَ وَ أَمَّا السَّحَابُ فَتُهْطِلُ مَوَاهِبَكَ وَ كُلَّ ذَلِكَ يُحَدِّثُ بِتَحَنُّنِكَ وَ يُخْبِرُ أَفْهَامَ الْعَارِفِينَ بِشَفَقَتِكَ وَ أَنَا الْمُقِرُّ بِمَا أَنْزَلْتَ عَلَى أَلْسُنِ أَصْفِيَائِكَ أَنَّ أَبَانَا آدَمَ عِنْدَ اعْتِدَالِ نَفْسِهِ وَ فَرَاغِكَ مِنْ خَلْقِهِ رَفَعَ وَجْهَهُ فَوَاجَهَهُ مِنْ عَرْشِكَ وَسْمٌ (۱) فِيهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَقَالَ إِلَهِي مَنِ الْمَقْرُونُ بِاسْمِكَ فَقُلْتَ مُحَمَّدٌ خَيْرُ مَنْ أَخْرَجْتُهُ مِنْ صُلْبِكَ وَ اصْطَفَيْتُهُ بَعْدَكَ مِنْ وُلْدِكَ وَ لَوْلَاهُ مَا خَلَقْتُكَ فَسُبْحَانَكَ لَكَ الْعِلْمُ النَّافِذُ وَ الْقَدْرُ الْغَالِبُ لَمْ تَزَلِ الْآبَاءُ تَحْمِلُهُ (۲) وَ الْأَصْلَابُ تَنْقُلُهُ كُلَّمَا أَنْزَلْتَهُ سَاحَةَ صُلْبٍ جَعَلْتَ لَهُ فِيهَا صُنْعاً يَحُثُّ الْعُقُولَ عَلَى طَاعَتِهِ وَ يَدْعُوهَا إِلَى مُتَابَعَتِهِ (۳) حَتَّى نَقَلْتَهُ إِلَى هَاشِمٍ خَيْرِ آبَائِهِ بَعْدَ إِسْمَاعِيلَ فَأَيَّ أَبٍ وَ جَدٍّ وَ وَالِدِ أُسْرَةٍ (۴) وَ مُجْتَمَعِ عِتْرَةٍ وَ مَخْرَجِ طُهْرٍ وَ مَرْجِعِ فَخْرٍ جَعَلْتَ يَا رَبِّ هَاشِماً لَقَدْ أَقَمْتَهُ لَدُنْ بَيْتِكَ وَ جَعَلْتَ لَهُ الْمَشَاعِرَ وَ الْمَتَاجِرَ (۵) ثُمَّ نَقَلْتَهُ مِنْ هَاشِمٍ إِلَى عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَأَنْهَجْتَهُ سَبِيلَ إِبْرَاهِيمَ وَ أَلْهَمْتَهُ رُشْداً لِلتَّأْوِيلِ وَ تَفْصِيلِ الْحَقِّ وَ وَهَبْتَ لَهُ عَبْدَ اللَّهِ وَ أَبَا طَالِبٍ وَ حَمْزَةَ وَ فَدَيْتَهُ فِي الْقُرْبَانِ بِعَبْدِ اللَّهِ كَسِمَتِكَ فِي إِبْرَاهِيمَ بِإِسْمَاعِيلَ وَ وَسَمْتَ بِأَبِي طَالِبٍ (۶) فِي وُلْدِهِ كَسِمَتِكَ فِي إِسْحَاقَ بِتَقْدِيسِكَ عَلَيْهِمْ وَ تَقْدِيمِ الصَّفْوَةِ لَهُمْ فَلَقَدْ بَلَّغْتَ إِلَهِي بِبَنِي أَبِي طَالِبٍ الدَّرَجَةَ الَّتِي رَفَعْتَ إِلَيْهَا فَضْلَهُمْ فِي الشَّرَفِ الَّذِي مَدَدْتَ بِهِ أَعْنَاقَهُمْ وَ الذِّكْرِ الَّذِي حَلَّيْتَ بِهِ أَسْمَاءَهُمْ وَ جَعَلْتَهُمْ مَعْدِنَ النُّورِ وَ جَنَّتَهُ وَ صَفْوَةَ الدِّينِ وَ ذِرْوَتَهُ وَ فَرِيضَةَ الْوَحْيِ وَ سُنَّتَهُ ثُمَّ أَذِنْتَ لِعَبْدِ اللَّهِ فِي نَبْذِهِ

۱- رسم خ ل.

۲- أی تحمل محمّدا صلّی اللّه علیه و آله.

۳- إشاره الی خوارق عاده کانت تظهر من آبائه بسببه.

۴- الاسره: اهل الرجل المعروفون بالعائله.

۵- و المفاخر. خ ل.

۶- فی أبی طالب خ ل.

عِنْدَ مِيقَاتِ تَطْهِيرِ أَرْضِكَ مِنْ كُفَّارِ الْأَمَمِ الَّذِينَ نَسُوا عِبَادَتَكَ وَ جَهِلُوا مَعْرِفَتَكَ وَ اتَّخَذُوا أَنْدَاداً وَ جَحَدُوا رُبُوبِيَّتَكَ وَ أَنْكَرُوا وَحْدَانِيَّتَكَ وَ جَعَلُوا لَكَ شُرَكَاءَ وَ أَوْلَاداً وَ صَبَوْا إِلَى عِبَادَهِ الْأَوْثَانِ وَ طَاعَهِ الشَّيْطَانِ فَدَعَاكَ نَبِيُّنَا صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ بِنُصْرَتِهِ (۱) فَنَصَرْتَهُ بِي وَ بِجَعْفَرٍ وَ حَمْزَهَ فَنَحْنُ الَّذِينَ اخْتَرْتَنَا لَهُ وَ سَمَّيْتَنَا فِي دِينِكَ لِدَعْوَتِكَ أَنْصَاراً لِنَبِيِّكَ قَائِدُنَا إِلَى الْجَنَّهِ خِيَرَتُكَ وَ شَاهِدُنَا أَنْتَ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِينَ جَعَلْتَنَا ثَلَاثَهً مَا نَصَبَ لَنَا عَزِيزٌ إِلَّا أَذْلَلْتَهُ بِنَا وَ لَا مَلِكٌ إِلَّا طَحْطَحْتَهُ (۲) أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَماءُ بَيْنَهُمْ تَراهُمْ رُكَّعاً سُجَّداً وَ وَصَفْتَنَا يَا رَبَّنَا بِذَلِكَ وَ أَنْزَلْتَ فِينَا قُرْآناً (۳) جَلَّيْتَ بِهِ عَنْ وُجُوهِنَا الظُّلَمَ وَ أَرْهَبْتَ بِصَوْلَتِنَا الْأُمَمَ إِذَا جَاهَدَ مُحَمَّدٌ رَسُولُكَ عَدُوّاً لِدِينِكَ تَلُوذُ بِهِ أُسْرَتُهُ وَ تَحُفُّ بِهِ عِتْرَتُهُ كَأَنَّهُمُ النُّجُومُ الزَّاهِرَهُ إِذَا تَوَسَّطَهُمُ الْقَمَرُ الْمُنِيرُ لَيْلَهَ تَمه (تِمِّهِ) فَصَلَوَاتُكَ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَ نَبِيِّكَ وَ صَفِيِّكَ وَ خِيَرَتِكَ وَ آلِهِ الطَّاهِرِينَ أَيُّ مَنِيعٍ لَمْ تَهْدِمْهَا دَعْوَتُهُ وَ أَيُّ فَضِيلَهٍ لَمْ تَنَلْهَا عِتْرَتُهُ جَعَلْتَهُمْ خَيْرَ أَئِمَّهٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِكَ وَ يَتَوَاصَلُونَ بِدِينِكَ طَهَّرْتَهُمْ بِتَحْرِيمِ الْمَيْتَهِ وَ الدَّمِ وَ لَحْمِ الْخِنْزِيرِ وَ مَا أُهِلَّ وَ نُسِكَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ تَشْهَدُ لَهُمْ وَ مَلَائِكَتُكَ أَنَّهُمْ بَاعُوكَ أَنْفُسَهُمْ وَ ابْتَذَلُوا مِنْ هَيْبَتِكَ أَبْدَانَهُمْ شَعِثَهً رُءُوسُهُمْ تَرِبَهً وُجُوهُهُمْ تَكَادُ الْأَرْضُ مِنْ طَهَارَتِهِمْ تَقْبِضُهُمْ إِلَيْهَا وَ مِنْ فَضْلِهِمْ تَمِيدُ بِمَنْ عَلَيْهَا رَفَعْتَ شَأْنَهُمْ بِتَحْرِيمِ أَنْجَاسِ الْمَطَاعِمِ وَ الْمَشَارِبِ مِنْ أَنْوَاعِ الْمُسْكِرِ فَأَيُّ شَرَفٍ يَا رَبِّ جَعَلْتَهُ فِي مُحَمَّدٍ وَ عِتْرَتِهِ فَوَ اللَّهِ لَأَقُولَنَّ قَوْلًا لَا يُطِيقُ أَنْ يَقُولَهُ أَحَدٌ مِنْ خَلْقِكَ أَنَا عَلَمُ الْهُدَى وَ كَهْفُ

۱- في المصدر: لنصرته.

۲- في المصدر: الا طحطحته بنا.

۳- هو قوله تعالى: وَ الَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَماءُ بَيْنَهُمْ الآيه. راجع سوره الفتح: ۲۹.

التُّقَی وَ مَحَلَّ السَّخَاءِ وَ بَحْرُ النَّدَی وَ طَوْدُ النُّهَی وَ مَعْدِنُ الْعِلْمِ وَ نُورٌ فِی ظُلَمِ الدُّجَا وَ خَیْرُ مَنْ آمَنَ وَ اتَّقَی وَ أَکْمَلُ مَنْ تَقَمَّصَ وَ ارْتَدَی وَ أَفْضَلُ مَنْ شَهِدَ النَّجْوَی بَعْدَ النَّبِیِّ الْمُصْطَفَی وَ مَا أُزَکِّی نَفْسِی وَ لَکِنْ بِنِعْمَهِ رَبِّی أُحَدِّثُ (۱) أَنَا صَاحِبُ الْقِبْلَتَیْنِ وَ حَامِلُ الرَّایَتَیْنِ فَهَلْ یُوَازِی فِیَّ أَحَدٌ وَ أَنَا أَبُو السِّبْطَیْنِ فَهَلْ یُسَاوِی بِی بَشَرٌ وَ أَنَا زَوْجُ خَیْرِ النِّسْوَانِ فَهَلْ یَفُوقُنِی (۲) أَحَدٌ وَ أَنَا الْقَمَرُ الزَّاهِرُ بِالْعِلْمِ الَّذِی عَلَّمَنِی رَبِّی وَ الْفُرَاتُ الزَّاخِرُ أَشْبَهْتُ مِنَ الْقَمَرِ نُورَهُ وَ بَهَاءَهُ وَ مِنَ الْفُرَاتِ بَذْلَهُ وَ سَخَاءَهُ أَیُّهَا النَّاسُ بِنَا أَنَارَ اللَّهُ السُّبُلَ وَ أَقَامَ الْمَیَلَ وَ عُبِدَ اللَّهُ فِی أَرْضِهِ وَ تَنَاهَتْ إِلَیْهِ مَعْرِفَهُ خَلْقِهِ وَ قَدَّسَ اللَّهَ جَلَّ وَ تَعَالَی بِإِبْلَاغِنَا الْأَلْسُنُ وَ ابْتَهَلَتْ بِدَعْوَتِنَا الْأَذْهَانُ فَتَوَفَّی اللَّهُ مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله سَعِیداً شَهِیداً هَادِیاً مَهْدِیّاً قَائِماً بِمَا اسْتَکْفَاهُ حَافِظاً لِمَا اسْتَرْعَاهُ تَمَّمَ بِهِ الدِّینَ وَ أَوْضَحَ بِهِ الْیَقِینَ وَ أَقَرَّتِ الْعُقُولُ بِدَلَالَتِهِ وَ أَبَانَتْ حُجَجَ أَنْبِیَائِهِ وَ انْدَمَغَ الْبَاطِلُ زَاهِقاً وَ وَضَّحَ الْعَدْلَ نَاطِقاً وَ عَطَّلَ مَظَانَّ الشَّیْطَانِ وَ أَوْضَحَ الْحَقَّ وَ الْبُرْهَانَ اللَّهُمَّ فَاجْعَلْ فَوَاضِلَ صَلَوَاتِکَ وَ نَوَامِیَ بَرَکَاتِکَ وَ رَأْفَتِکَ وَ رَحْمَتِکَ عَلَی مُحَمَّدٍ نَبِیِّ الرَّحْمَهِ وَ عَلَی أَهْلِ بَیْتِهِ الطَّاهِرِینَ (۳).

**[ترجمه]مسعودی در کتاب اثبات الوصیه این خطبه را از امیرالمؤمنین صلوات الله علیه و آله نقل می کند:

ص: ۲۵

ستایش خدایی راست که اشیاء را به تنهایی آفرید و موجودات را آفرید بدون اقتباس و شبه و نظیری که قبلا باشد و کسی در آفرینش به او کمک نکرد، بلکه به لطف قدرت خویش آفرید. و اشیاء با کمال خواری پیرو فرمان و خواست او قرار گرفتند.

یکتای بی همتای دائم و بدون اندازه و زمان و زوال و نیستی، پیوسته خواهد بود. زمان در او تغییری بوجود نیاورد و مکان احاطه اش ننماید، صفاتش را زبانی نتواند بازگو کند و نه خواب سنگین و نه خواب سبک او را نمی گیرد. چشم‌ها از دیدنش عاجزند که خبر از رؤیتش دهند و عقل ها او را نمی یابند تا کنه صفاتش را درک کنند و نمی دانند چگونه است مگر به مقداری که خود خبر داده است. کسی نمی‌تواند فرمان او را برگرداند و سخنش را کسی نمی‌تواند تکذیب نکند.

اشیاء را بدون فکر و اندیشه و کمک و یاور و پشتیبان آفرید. به قدرت خویش به وجود آورد و تحت مشیت خود قرار داد. پیکرها را صورت بخشید و ارواحشان آفرید و در گوشه و کنار آسمان‌ها و زمین ها، به هر صورت که خود می‌خواست، موجودات را از عدم بیرون کشید و مگر آن‌گونه که خود می خواست چیزی را نیافرید، تا بندگان شاهد نشانه ها و نعمت های او باشند. منزه است پروردگاری که جز او معبودی نیست و او یکتای چیره است و درود و سلام فراوان بر محمّد و آل او باد! بار خدایا! اگر کسی منکر فضل آل محمّد باشد، ولی من اقرار می کنم که زمین را مسطح نکرده ای و موجودی را نیافریده ای مگر این‌که آفرینش او را از نوری پیش از سلاله متین و متقن کردی و آدم را جرم آن نور قرار دادی و در جایگاه امن و امان نهادی و از شیطان در پناه داشتی و از کم و زیاد نگه داشتی - . کنایه از عصمت است. - و به او شرافتی عنایت کردی که بندگانت به آن تفاخر کنند.

ص: ۲۶

بر حسب اخبار گذشته و آن‌چه از کتاب های آسمانی دریافته ایم، کدام بشری مانندآدم بوده است؟ ملائکه را به سجده او

واداشتی و به او مطالبی آموختی که از ملائکه پوشانده بودی - . اشاره به آیه: «وَعَلَّمَ آدَمَ الأَسْمَاء كُلَّهَا» {[خدا] همه [معانی] نامها را به آدم آموخت}. بقره / ۳۱ - ،

چرا که کمال قدرت و تمام اراده خویش را در او به کار بستی. به وسیله چیزی که در نهادش پنهان کرده بودی، از تو درخواست کرد و دعایش را پذیرفتی. وقتی اذن در انتقال نور محمد صلی الله علیه و آله از نهاد آدم را دادی، بین آدم و همسرش، که مایه آرامش او بود، محبت برقرار کردی و آن دو را وسیله انتقال نور گرداندی. نور را از میان این دو، به علم و دانش خود، به شیث منتقل نمودی که او انسانی بود که به پیامبری برگزیده شد.

سپس به انوش منتقل کردی که او در قبول مقام نبوت جانشین پدرش بود. سپس به قینان منتقل نمودی و او را مفتخر به منزلت سابقین و لطفی که به بعدی‌ها داشتی، گردانیدی. پس از آن مهلائیل را چهارمین جرمی قرار دادی که از میان خلایق نور را به امانت گرفت و برایش نبوت و شرافت پدری مرقوم شد. تا تقدیرت به برد رسید و پس از او به اخنوخ انجامید و او اول کسی بود که ناقل رسالت و حامل بار سنگین نبوت بود .

خداوندا، حلم تو لطیف و قدرتت با شکوه، بلند مرتبه تر از از آنی که علم و قدرت تو را تفسیر نمایند مگر به همان اندازه ای که بندگان را دعوت کرده ای که اقرار به ربوبیت تو کنند. گواهی می‌دهم که دیده ها تو را درک نمی‌کنند و اوهام تو را نمی ماند و عقلها نمی توانند تو را وصف نمایند و مکان تو را در بر نمی‌گیرد. و چگونه مکان کسی که قبل از مکان بوده و آن را آفریده را در برگیرد؟

و یا چگونه اوهام تو را دریابد، با این‌که به اوهام چنین اختیاری داده نشده است؟ و چگونه می‌توانند اوهام درک کنند خدایی را که نهایت و اندازه ای ندارد؟ و چگونه او را اندازه و نهایتی است، با این‌که تمام اندازه ها و نهایت ها را او آفریده؟ و چگونه عقل‌ها او را در یابد، با اینکه راهی به سوی درکش ندارد؟ و چگونه راه به درکش می یابد، با این‌که از حس شدن و یا لمس شدن لطیف‌تر است؟ و چگونه از حس و لمس به دور نباشد، کسی که تغییر از حالی به حال دیگر در او راه ندارد؟ و چگونه تغییر از حالی به حال دیگر در او راه پیدا کند، با این‌که تغییر و انتقال را نقص و زوال قرار داده است؟ منزهی خداوندا! همه جا را پر کرده ای و از همه جدایی، هیچ چیز از اختیار تو خارج نیست و هر چه بخواهی می‌کنی. بزرگ است خدایی که هر چه درک می شود مخلوق اوست و هر محدودی مصنوع او. تو آنی هستی که مکان از تو بی نیاز نیست و ما تو را جز به انفراد در وحدانیت و قدرت نمی شناسیم. منزهی تو! چقدر واضح است دلیل گزینش تو ادریس را از سایر مردم برای حمل امانت. دلیلش را خود در کتابت آورده‌ای؛ چون او را صدیق و نبی بر شمرده‌ای و دارای مقامی رفیع گردانیده ای و به او نعمتی عنایت کرده‌ای که دیگران جز آن‌ها که محل انتقال نور بنی هاشمند از آن نعمت محرومند و او را اولین بیم دهنده در میان پیامبرانت قرار دادی.

سپس اجازه انتقال محمّد صلی الله علیه وآله را به متوشلخ و لمک که آن دو به نوح رسانیدند، دادی. و خدایا چه نعمتها که به سبب آن به نوح ندادی و چه کرامت های مخصوصی که به او نبخشیدی! بعد اجازه دادی انتقال را به سام و نه به حام و نه به

یافث، و آن دو را به تیر خواری زدی و اولاد آن دو را خادمانی برای نسل سام قرار دادی.

ص: ۲۸

سپس حاملین و امانتداران در گذر روزگاران یکی پس از دیگری این نور را از عترت نوح گرفتند تا به تارخ که پاک‌ترین و شریف‌ترین بود، رسید و از او به ابراهیم منتقل نمودی که جدش را به بخت حمل آن سعادتمند نمودی و مقامش را به آن بزرگ گردانیدی و در میان برگزیدگان قداستش بخشیدی و از میان پیامبران خلیلش نام بنهادی. و سپس از میان فرزندان ابراهیم به اسماعیل اختصاص دادی او را گویا به زبان عربی که بهترین زبان است گردانیدی. پیوسته این نور را، محظور از انتقال به افراد بدنام، از پدر به پدری دیگر منتقل می‌کردی تا بالاخره کنانه از مدرکه دریافت کرد؛ به او مجامع کرامت و محل امن و سلامت دادی و برایش سرزمینی را که پیامبرت را از آن‌جا مبعوث نمودی، عطا داشتی. منزهی خداوندا که معبودی جز تو نیست! این نور را در کدام نهادی قرار دادی که یادش را نکو نداشته باشی؟ و کدام پیامبر را بشارت به حملش ندادی مگر آن‌که نام او را مقدم بر دیگران نداشته باشی؟ و کدام سرزمین را محل حمل او قرار ندادی که قداستش فزونی نگرفته باشد؟ حتی کعبه، که بعثت او را در آن قرار دادی و ریشه آن را با یاقوتی از بهشت عدن بنا نمودی و به دو ملک و فرشته پاک نهاد؛ جبرئیل و میکائیل دستور دادی که وسط زمینش قرار دهند و آن را خانه خود نامیدی و معمد پیامبرت کردی و وحوش و گیاه آن را حرمت نهادی و سنگ و ریگ آن را مقدس کردی و منزل وحی و عبادتگاه خلق و پناه‌گاه خورده... شونده‌ها و مانع خورنده های متجاوز. هر که را در آن پناه دادی ترسانیدن و آزارش را حرام نمودی.

سپس اجازه دادی که نضر، آن نور را بپذیرد و به مالک بسپارد و پس از مالک فهر و از میان فرزندان فهر غالب را این امتیاز بخشیدی. و هر کس محل انتقال نور قرار می گرفت امین حرم بود، تا رسید به لوی بن غالب که قداست نور جریان

بیشتری در او داشت و پس از آن در هر صلبی که قرار دادی با نوری که دیده ها را مأنوس خویش می کرد و دل ها را اطمینان می‌بخشید شکوهش می دادی .

و من ای معبود و سید و مولایم! معترفم تو آن یکتایی هستی که کسی منازع

ص: ۲۹

و غالب و شریک تو نیست. منزهی بارخدایا! جز تو معبودی نیست. چگونه عقل زاییده شده و فهم سردرگم و مدحق از صلب انسانی که مریج از گوشت و پاره‌ای خون و شیر و مشیج در محیض است و رهسپار بقیه حیض و مناشئ غذایی است، و پیوسته دچار بیماریها و گرفتار ناراحتی ها است و قدرت بر انجام کاری نداشته و یارای زدودن بیماری ندارد، ترکیبی ضعیف و بنیه ای ناتوان دارد، چگونه می تواند بر قدرت تو استیلا یابد و بر اراده تو پیروز شود و اطلاع از چیزی پیدا کند که جز تو کسی خبر ندارد؟

منزهی بارخدایا! کدام چشم می تواند در مقابل شدت نور تو بایستد و نور درخشان قدرت تو را دریابد و کدام فهمی می تواند حتی کمتر از این را درک کند؟ مگر فهم‌هایی که پرده از آن‌ها برداشته شده و حجاب های غلیظ و ضخیم از ایشان

برطرف گردیـده و روحشان تا دو سوی بال‌های ارواح - . شایـد منظور از بال‌های ارواح نیروهای روحانی باشد که با این معنا، بـال‌هـا کنـایه از قوا و اسـتعدادهای روح است. - اوج گرفته تـا جـایی که تو را در اسـاست مناجـات می کننـد و در میـان انوار تابناکت بر تو التماس می نماینـد و از مقام خاکی خود به جایگاه کبریاییت می نگرند. اهل ملکوت آن‌ها را زائران می نامند و ساکنان جبروت ایشان را آبادکنندگان.

منزهی خداوندا! ای کسـی که نه قطره ای در دریا و نه پهنه ای در زمین ها و نه وزشـی در بادها و نه خطوری در دل بندگان و نه بر هم‌زدنی در چشم‌ها و نه اهتزازی در دل ابرها نیستند، مگر این‌که همگی مبهوت قدرت تواند.

اما آسمان، خبر از شگفتی‌های توست و زمین رهنمون کننده به ستایش تو و بادها

ص: ۳۰

پخش کننـده فایـده‌هایت و ابرها موهبت های تو را می بارند. تمام این‌ها بازگوی مهربانی توست و فهم‌های عارفین خبر دهنده از شفقت تو.

من اقرار می‌کنم به آن‌چه نازل کرده ای بر زبان برگزیدگانت، که پدرمان آدم هنگام اعتدال نفس و فارغ شدن از خلق محض تو، سـر به جانب عرش بلنـد نمود و دیـد که آن‌جا نوشـته شـده: لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ، مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ. و گفت: خدایا این کیست که همراه نام تو است؟ و فرمودی: محمّد است؛ بهترین کسی که از نهاد تو خارج می شود که از بین فرزندان بعد از تو برگزیده ام و اگر او نبود تو را نمی آفریدم.

منزهی ای خدایی که دارای علمی نافذ و مقامی ارجمندی! پیوسـته نور محمّد در نهاد پدران حمل می‌شد و اصلاب او را چون کلمـاتی منتقل می‌کردنـد که به هر صـلبی وارد می شـد، عقل ها را وادار به اطاعت می‌کرد - . اشاره‌ایست به اعمال غیر عادی که پـدران پیامبر به سـبب وجود نور ایشان انجام می‌دادنـد. - و به پیروی فرا می‌خوانـد، تا این‌که به هاشم بهترین پـدران پیامبر پس از اسـماعیل منتقل گردیـد. پس خدایا کدام پدر و کدام جد و کدام بزرگ خاندان و کدام فرمانروای قبیله و منبع پاکی و مرجع فخری را مانند هاشم قرار دادی؟ او را در جوار خانه خود قرار دادی و به او مشاعر و تجارت بخشیدی. سپس از هاشم به عبدالمطلب منتقل کردی و او را به راه ابراهیم راهنما شدی و به او فهم تأویل و قوه تشخیص حق از باطل عطا کردی و عبد اللَّه و ابو طالب و حمزه را به او بخشدی و در قربانی به جای عبد اللَّه فدیه را پذیرفتی مانند همان کاری که با ابراهیم در باره قربان کردن اسـماعیل نمودی و او را برجسـته کردی به ابوطـالب در نژادش همـان امتیـازی که به اسـحاق دادی، بخشـیدی؛ آن‌هـا را مقـدس نمودی و برگزیـده ها را در آن‌ها قرار دادی. خدایا چنان مقام فرزندان ابوطالب را در شـرافت بلند کردی که گردن ها به این امتیاز افراشـته شـد و نام‌های ایشان به آن فضایل در زبان‌ها افتاد. آن‌ها را معـدن نور و بهشت آن و برگزیـدگان بزرگان دین و فریضه و سنت وحی قرار دادی، سپس به عبداللَّه اذن در خارج کردن آن نور دادی

ص: ۳۱

در جایی که، زمینش از کافرانی که عبادتت را فراموش کرده و جاهل به معرفتت شـده بودند و مشـرک شده و ربوبیتت را نفی

و یکتاییت را انکار کرده بودند و برایت شریک و فرزند قرار داده و به بت پرستی و پیروی شیطان مشغول شده بودند، مطهر گشته بود. پیامبر ما صلوات الله علیهاز تو درخواست یاری کرد و تو او را به وسیله من و جعفر و حمزه یاری نمودی .

ما کسانی هستیم که برای پیامبر خود انتخاب کردی و ما را یاران او، که پیشوای ما به بهشت خوبانت است، در راه دعوت دین بر شمردی. و گواه ما، خود تو هستی که پروردگار آسمان‌ها و زمین‌ها می‌باشی. ما را آن سه نفری قرار دادی که هر کس که به دشمنی ما برمی‌خاست به وسیله ما خوارش می‌نمودی و هر پادشاهی را هلاک می‌کردی. و این‌گونه وصفمان کردی: بر کفار سخت‌گیر و در میان خود مهربان و پیوسته به رکوع و سجود - . اشاره به آیه: «وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاء عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاء بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا» { و کسانی که با اویند بر کافران سختگیر [و] با همدیگر مهربانند آنان را در رکوع و سجود می بینی}. فتح / ۲۹ - .

و قرآنی در میان ما نازل کردی که و با آن ستم را از چهره ما زدودی و از هیبت ما امت های دیگر را به وحشت انداختی. هر گاه محمّد، پیامبرت، با دشمنی از دشمنان دینت پیکار می‌کرد، چنان خانواده اش او را در پناه و اقوامش در میان می‌گرفتند که گویی ستارگان درخشان‌اند که در میان آن‌ها ماهی در شب تمام باشد.

صلوات تو بر محمّد بنده و پیامبرت و برگزیده و منتخب تو و بر آل پاکش! کدام منیعه‌ای بود که دعوت او منهدمش نکرد و کدام مقام بود که به عترت او ارزانی نداشتی؛ آن‌ها را بهترین پیشوا برای مردم قرار دادی، چه این که امر به معروف و نهی از منکر می‌کردند و در راه تو پیکار می‌نمودند و دینت را به بعدی‌هایشان می‌رساندند. آن‌ها را از مصرف مردار و خون و گوشت خوک و آن‌چه نام تو به هنگام ذبح بر آن برده نشده، پاک و پاکیزه کردی. خود و ملائکه ات گواهی دادید که ایشان جان خویش را با تو معامله کرده‌اند و از هیبت و جلال خود را کوچک شمردند، سرهایی غبار گرفته و صورت‌هایی خاک‌آلود، چنان تطهیر شدند که زمین نزدیک بود آن‌ها را در برگیرد و از فضلشان با هر آن کس که روی زمین است به حرکت درآید. با حرام نمودن مسکرات چه خوردنی و چه آشامیدنی شأن ایشان را رفیع گردانیدی.

خدایا چه مقام و منزلتی است ای که در محمّد و عترتش قرار دادی! به خدا قسم سخنی می‌گویم که احدی از خلق نمی‌تواند ادعا کند: من، پس از پیامبر مصطفی، پرچم هدایت و پناهگاه تقوی

ص: ۳۲

و جایگاه سخاوت و دریای جود و کوه بلند عقل و معدن دانش و نور تاریکی‌های تیره و بهترین مؤمنان و متقیان و کامل‌ترین شخصی که جامه و ردا پوشیده و بالاترین شخصی که شاهد نجوی بوده هستم. من خود را نمی ستایم، بلکه نعمت خدای را بازگو می‌کنم - . اشاره به آیه: «وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ» {و از نعمت پروردگار خویش [با مردم] سخن گوی}. ضحی / ۱۱ - . من صاحب دو قبله و حامل دو پرچم هستم. و وقتی من پدر حسن و حسینم آیا کسی با من برابر است؟ آیا کسی مساوی من هست با این‌که من همسر بهترین زنان هستم؟ آیا کسی برتر از من هست با اینکه من ماه درخشنده علم، علمی که پروردگارم آموخته، و نهر پر آبی که در نور و درخشش چون ماه است و رودخانه جود و بخشش هستم؟

ای مردم! خداوند به وسیله ما راه‌ها را روشن نموده و کجی را راست نموده، و به وسیله ما خداوند پرستش می‌شود و معرفت مردم به او منتهی شده. خداوند به واسطه تبلیغ ما زبان‌ها را مقدس گردانیده و با دعوت ما ذهن‌ها را بتضرع درآورده است. محمّد صلی الله علیه و آله را از دنیا برد در حالی که او سعید و شهید و هادی و مهدی بود و انجام دهنده وظایف و نگهبان دستورات، دین را به او تکمیل کرد و یقین را با او آشکار نمود و عقل‌ها گواهی بر راهنمایی او دادند. او دلایل پیامبران را آشکار نمود و باطل را از میان برد و عدالت را به وضوح به سخن در آورد و کمین گاه‌های شیطان را تعطیل کرد و حق و برهان را آشکار کرد. خدایا بهترین درودها و بالاترین برکات و رأفت‌ها و رحمت‌های خود را بر محمّد، پیامبر رحمت، و اهل بیت پاکش نازل گردان! - . اثبات الوصیه : ۱۰۰-۱۰۵ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام خلقه الظاهر أن الضمیر راجع إلی النبی صلی الله علیه و آله و قوله سبقت به السلاله لعل فیه تصحیفا و یحتمل أن یکون المراد أن السلاله إنما سبقت خلقته لأجل ذلک النور و لیکون محلا له.

و المراد بالسلاله آدم علیه السلام کما قال تعالی وَ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسانَ مِنْ سُلالَهٍ مِنْ طِینٍ و یحتمل أن یکون صغت فصحف و فی القاموس الجرم بالکسر الجسد قوله بما أکننت أی دعاک مستشفعا بالنور الذی سترته فیه و قوله قدره إن لم یکن تصحیفا فهو حال عن ضمیر أجرامه.

و برد هو الخامس من الآباء وقع هنا مکان زیادا و ماردا و إیادا و أدد فی الأخبار

ص: ۳۳

۱- إشاره الی قوله تعالی: وَ أَمَّا بِنِعْمَهِ رَبِّکَ فَحَدِّثْ.

۲- فی المصدر: فهل یفوقنی رجل.

۳- اثبات الوصیه: ۱۰۰- ۱۰۵.

الأخر و قوله أول من جعلت يدل على أن من بينه و بين آدم لم يكونوا رسلا و لا ينافى كونهم أنبياء قوله و لم تؤمر الأوهام على بناء التفعيل بصيغه المجهول أى لم تجعل الأوهام أميرا على أمر معرفته أو بالتخفيف بتضمين أو يكون على بمعنى الباء أى لم يأمر الله الأوهام بمعرفته و الظاهر لم يعثر كما فى موضع آخر من العثور بمعنى الاطلاع.

و قوله من خلقه خبر كل قوله عليه السلام سلك أى مضى أو انسلك فى سلك الحاملين لكن لا يساعده اللغه قوله المفضيين أى قبل النور متوشلخ ثم لمك و أوصلاه إلى نوح عليه السلام قوله على ذلك أى بسبب قبول النور و ضميرا لم توله و لم تعطه راجعان إلى نوح.

قوله محظورا أى ممنوعا من أن ينتقل إلى من يقذف بسوء و قوله من أب متعلق بقوله تنقله و مدركه اسم والد خزيمه و خزيمه والد كنانه قوله معمدا كمقصد بمعناه أى قبله يتوجهون إليه فى الصلاه أو يقصدونه للحج و العمره و الإذعار التخويف.

قوله عليه السلام إن له حركه تقديس أى صار النور بعد ذلك أظهر و تأثير الكرامه للآباء لقربهم أكثر و قال فى القاموس دحقه كمنعه طرده و أبعده كأدحقه و الرحم بالماء رمته و لم تقبله و المريج المختلط و المضطرب و يقال خوط مريج أى متداخل فى الأغصان.

و المشيج المختلط من كل شى ء و جمعه أمشاج قوله بمحيض فى المنقول منه بالحاء المهمله فيكون متعلقا بمشيج أى مختلط بالحيض و يحتمل أن يكون بالمعجمه من قولهم مخض اللبن إذا أخذ زبده فهو مخيض و مخض الشى ء حركه شديدا فالباء زائده أو للملابسه أو على التجريد.

و الحاصل أنه شبه النطفه بلبن مخيض إذ هى تحصل من الحركه و هى تخرج من اللحم و تنعقد من الدم و على الأول لحم و علق بدلان من قوله مدحق لبيان تغيراتها و انقلاباتها و الفضاله بالضم البقيه و العاله بالضم ما يتعلل به و بقيه

اللبن و غيره و قوله ما له تأكيد لقوله ما لعقل.

قوله الحجب العميه أى الكثيفه الحاجبه قال الجزرى فى حديث الصوم فإن عمى عليكم قيل هو من العماء السحاب الرقيق أى حال دونه ما أعمى الأبصار عن رؤيته و فيه من قتل تحت رايه عميه قيل هو من فعيله من العمى الضلاله قوله أجنحه الأرواح هو إما جمع الروح بمعنى الرحمه أو الراحه أو جمع الريح بمعنى الرحمه أو الغلبه و النصره و كان يحتمل المنقول منه الدال المهمله جمع دوح و هو جمع دوحه الشجره العظيمه و الجنبات جمع جنبه بالتحريك و هو من الوادى ناحيته. قوله عليه السلام و لا فى رتاج الرياح الرتاج ككتاب الباب المغلق و لا يناسب المقام إلا بتكلف و يحتمل أن يكون من قولهم رتج البحر أى هاج و كثر ماؤه فغمر كل شى ء و يحتمل أن يكون رجاج الرياح من الرج و هو التحريك و التحرك و الاهتزاز و الرجرجه الاضطراب و الهطل تتابع المطر و الصنع بالضم المعروف.

قوله فى نبذه الضمير راجع إلى النور و يقال صبا إلى الشى ء إذا حن و مال و قوله قائدنا صفه لنبيك و كذا خيرتك و يحتمل أن يكون قائدنا مبتدأ و خيرتك خبره كما أن شاهدنا مبتدأ و أنت خبره و يقال نصب لفلان أى عاداه و له الحرب وضعها و كلما رفع و استقبل به شى ء فقد نصب ذكره الفيروزآبادى فيمكن أن يقرأ هنا على المعلوم و المجهول و يقال طحطح أى كسر و فرق و بدد إهلاكا.

قوله عليه السلام ليله تمه بكسر التاء و فتحها و ضمها أى تمامه قال الجوهرى قمر تمام و تمام إذا تم ليله البدر و ليله التمام مكسور و هو أطول ليله فى السنه و يقال أبى قائلها إلا تما و تما و تما ثلاث لغات أى تماما و مضى على قوله لم يرجع منه و الكسر أفصح.

قوله عليه السلام أى منيعه أى بنيه رفيعه حصينه من أبنيه الضلاله و ابتذال الثوب

ص: ٣٥

و غیره امتهانه تکاد الأرض أی کانت الأرض تحبهم بحیث تکاد تقبضهم إلیها و تهتز بکونهم علیها بحیث یخاف أن تمید بمن علیها فرحا و السخاء ممدود و لعله قصره لرعایه السجع و الندی بالقصر الجود و المطر و البلل و الطود الجبل العظیم و النهی بضم النون جمع نهیه و هی العقل.

قوله علیه السلام من شهد النجوی أی أفضل الأفاضل فإنهم یشهدون النجوی و المشوره أو أفضل من اطلع علی نجوی الخلق و أسرارهم بنور الإمامه قوله علیه السلام و أقام المیل لعله بالتحریک و هو ما کان من المیل و الاعوجاج بحسب الخلقه فهو أوفق لفظا و أبلغ معنی.

قوله علیه السلام و تناهت یقال تناهی أی بلغ أی بنا اختبر الله الخلق و اطلع علی أحوالهم اطلاعا یوجب الثواب و العقاب أو بنا عرف الخلق ربهم فانتهی معرفتهم إلیهم و اعلم أن النسخه کانت سقیمه جدا فصححناها بحسب الإمکان.

lt;meta info="\\"مگر این‌که آفرینش او را از نوری پیش از سلاله متین و متقن کردی\\" ظاهراً ضمیر \\"او\\" به پیامبر صلی الله علیه و آله برمی‌گردد. و \\"پیش از سلاله\\" ظاهراً اشتباه نسخه‌برداری باشد و ممکن است منظور این باشد که سلاله هم به خاطر آن نور است زودتر آفریده شد تا محلی برای آن نور باشد.

منظور از سلاله، آدم علی نبینا و آله و علیه السلام است که خداوند متعال در قرآن فرموده است: «و لقد خلقنا الانسان من سلاله من طین» - . مؤمنون / ۱۲ - {و به یقین انسان را از عصاره ای از گل آفریدیم} و محتمل است که به جای \\"سبقت\\"، \\"صغت\\" به معنای ساخته شد، بوده باشد که مورد تصحیف واقع شده است. \\"جرم\\" به کسر یعنی جسد. \\"به وسیله چیزی که در نهادش پنهان کرده بودی\\" یعنی با نوری که در وجودش پنهان کرده بودی. قدرت اگر غلط نسخه‌برداری نباشد، حال از اجرام است.

\\"برد\\"، پنجمین پدر بوده است. در روایات دیگر در به جای برد زیاد و مارد و ایاد و ادد نیز واردشده است.

ص: ۳۳

\\"او اول کسی بود که ناقل رسالت و حامل بار نبوت بود\\" این‌که اخنوخ را اولین رسول بعد از آدم نام برده شده نشان می‌دهد که بین او و آدم فرستاده ای نبوده است و البته این با وجود مقام نبوت برای ایشان منافات ندارد. \\"به اوهام چنین اختیاری داده نشده است\\" این معنا بنابر این است که \\"لم تؤمر الاوهام علی أمره\\" از باب تفعیل و به ساخت مجهولی باشد. ممکن است میم \\"لم تؤمر\\" مشدد نباشد و \\"علی\\" هم به معنای باء باشد که یعنی خداوند اوهام را امر به شناخت خود نکرده است.

\\"سپس اجازه انتقال محمّد... دادی\\" یعنی اجازه انتقال نور محمد را دادی. \\"به سبب آن\\" یعنی به سبب حمل آن نور.

\\"محظور از انتقال به افراد بدنام\\" یعنی مانع از انتقال این نور به افراد بدنام می‌شدی. \\"مدرکه\\" پدر خزیمه و خزیمه

پدر \\"کنانه\\" است.

\\"معمد پیامبرت کردی\\" معمد بر وزن مقصد و به همان معنای مقصد است، یعنی قبله ای که در نماز به سمت آن بایستند و برای حج و عمره به سمت آن بیایند .

\\"که قداست نور جریان بیشتری در او داشت\\" یعنی هر چه پدران نزدیک‌تر می‌شدند، نور در آن‌ها ظاهرتر و تأثیر کرامت در آن‌ها به جهت نزدیک‌تر شدن بیشتر می‌شد. \\"مدحق\\" دَحَقَه بر وزن مَنَعَه، همانند أدحَقَه به معنای طرد و دور کردن است و أدحق الرحم بالماء، یعنی آن را پرت کرد و قبول نکرد. مریج یعنی مخلوط شده و مضطرب، و گفته می‌شود خوط مریج، یعنی در داخل استخوان‌ها.

\\"مشیج\\" به معنای مختلط از هر چیزی است و جمع آن امشاج است. و \\"محیض\\" متعلق به مشیج است، یعنی مخلوط شده با حیض. و ممکن است مخیض بوده که به معنای عصاره و زبده شیر است.

حاصل این‌که نطفه، به شیر مخیض تشبیه شده است؛ چون از از گوشت بیرون می‌آید و از خون تشکیل می‌شود.

ص: ۳۴

\\"ارواح\\" یا جمع روح است و منظور از دو بال آن رحمت و آسایش است و یا جمع ریح به معنای رحمت است و دو بال آن پیروزی و نصرت می باشد. و محتمل است که ادواح بوده باشد که در مراحل نسخه‌برداری به این شکل درآمده است. ادواح جمع و دوحه، به معنای درخت بزرگ است.

\\"نه وزشی در بادها\\". رتاج الریاح، رتاج بر وزن کتاب، درب بسته شده را گویند و این معنا به سختی مناسب این‌جاست. و ممکن است از رتج البحر گرفته شده باشد که یعنی آب دریا زیاد شد و همه چیز را در خود غرق کرد. و ممکن است رجاج الریاح بوده که از رجّ و به معنای تحریک و تحرک و اهتزاز و رجرجه به معنای اضطراب است.

\\"ماهی در شب تمام\\" لیله تمّه، جوهری می گوید: به کسر و فتح و ضم تاء، و به معنای تمام است. و قمر تِمام و تَمام، یعنی قرص ماه کامل. و لیله التِمام یعنی بلنترین شب سال.

کدام منیعه‌ای بود... یعنی بنای بلند و ایمنی از بناهای ضلالت. زمین نزدیک بود

ص: ۳۵

آن‌ها را در برگیرد یعنی به قدری آن‌ها را دوست داشت، می‌خواست آن‌ها را در خود بکشد و به جهت وجود ایشان بر رویش طوری از روی شادی خود را تکان دهد که اهل زمین به هراس بیافتند.

\\"شاهد نجوی\\" یعنی با فضل‌ترین فضیلت‌داران که نجوی و مشورت را مشاهده می‌کنند، یا بهترین کسی که بر نجوا و

اسرار مردمان، به سبب نور امامت، آگاه است.

\\"معرفت مردم به او منتهى شده\\" يعنى معرفت مردم به او رسيده است. يعنى به وسيله ما خداوند مردم را به بوته آزمايش نهاده و بر احوال آن‌ها براى دادن پاداش و كيفر مطلع مى‌شود. يا اين‌كه معنا اين است كه به وسيله ما مردمان پروردگارشان را مى‌شناسند .

**[ترجمه]

باب ۲ أحوال ولادتهم عليهم السلام و انعقاد نطفهم و أحوالهم فى الرحم و... عند الولاده و بركات ولادتهم صلوات اللّه عليهم و فيه بعض غرائب علومهم و شئونهم *

الأخبار

«۱»

ما، الأمالى للشيخ الطوسى الْمُفِيدُ عَنِ ابْنِ قُولَوَيْهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَهَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ إِنَّ فِی اللَّيْلَهِ الَّتِی يُولَدُ فِيهَا الْإِمَامُ لَا يُولَدُ فِيهَا مَوْلُودٌ إِلَّا كَانَ مُؤْمِناً وَ إِنْ وُلِدَ فِی أَرْضِ الشِّرْكِ نَقَلَهُ اللَّهُ إِلَى الْإِيمَانِ بِبَرَكَهِ الْإِمَامِ (۱).

**[ترجمه]أمالى طوسى: ابو بصير نقل كرده، از حضرت صادق عليه السّلام شنيدم كه فرمودند: در شبى كه امام متولد مى شود هيچ فرزندى متولد نخواهد شد مگر اين‌كه مؤمن باشد و اگر هم در بلاد كفر متولد شود، خداوند به بركت امام او را به ايمان رهبرى مى‌كند. - . أمالى إبن طوسى : ۲۶۳ -

**[ترجمه]

«۲»

فس، تفسير القمى أَبِی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِذَا خَلَقَ اللَّهُ الْإِمَامَ فِی بَطْنِ أُمِّهِ يَكْتُبُ عَلَى عَضُدِهِ الْأَيْمَنِ وَ تَمَّتْ كَلِمَهُ رَبِّكَ صِدْقاً

۱- أمالى ابن الطوسىّ: ۲۶۳.

وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِكَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: ابن مسکان از حضرت صادق علیه السّلام نقل کرده که فرمودند: وقتی خداوند امام را در رحم مادر می آفریند بر بازوی راست او نوشته می شود: «وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً

ص: ۳۶

وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ» - . انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستی و داد سرانجام گرفته است و هیچ تغییردهنده ای برای کلمات او نیست و او شنوای داناست}.

**[ترجمه]

«۳»

وَ حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ حُمَیْدِ بْنِ شُعَیْبٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَحَبَّ أَنْ یَخْلُقَ (۱) الْإِمَامَ أَخَذَ شَرْبَهً مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ فَأَعْطَاهَا مَلَکاً فَسَقَاهَا إِیَّاهَا (۲) فَمِنْ ذَلِکَ یَخْلُقُ الْإِمَامَ فَإِذَا وُلِدَ بَعَثَ اللَّهُ ذَلِکَ الْمَلَکَ إِلَی الْإِمَامِ فَکَتَبَ (۳) بَیْنَ عَیْنَیْهِ وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ فَإِذَا مَضَی ذَلِکَ الْإِمَامُ الَّذِی قَبْلَهُ رَفَعَ لَهُ مَنَاراً یُبْصِرُ بِهِ أَعْمَالَ الْعِبَادِ فَلِذَلِکَ یَحْتَجُّ بِهِ عَلَی خَلْقِهِ (۴).

**[ترجمه]حسن بن راشد نقل کرده، حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: وقتی خداوند بخواهد امام را بیافریند شربتی از زیر عرش بر می گیرد و به فرشته ای می‌دهد تا به مادر او بخوراند - . در بعضی نسخه ها آمده: أباه: به پدرش، و در مصدر إیّاه: به خودش، آمده است. - و امام از آن شربت آفریده می شود. پس از تولد خداوند همان فرشته را می‌فرستد و تا در پیشانی امام بنویسد: «وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ» - . انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستی و داد سرانجام گرفته است و هیچ تغییردهنده ای برای کلمات او نیست و او شنوای داناست} و وقتی آن امام قبلی از دنیا برود برایش ستونی می‌افرازد که اعمال بندگان را ببیند و از همین طریق، خداوند خلقش احتجاج می کند. - . تفسیر قمی : ۲۰۲ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام إیاها أی أُم الإمام علیه السلام و فی بعض النسخ إیاه کما فی الکافی و فی بعضها أباه بالموحده و مفادهما واحد قوله فلذلک فی بعض النسخ فبذلک أی یرفع المنار حیث یطلعه علی أعمالهم فیصیر شاهدا علیهم یحتج به یوم القیامه علیهم و فی الکافی و فیما سیأتی و بهذا یحتج الله علی خلقه أی بمثل هذا الرجل المتصف بتلک الأوصاف یحتج الله علی خلقه و یوجب علی الناس طاعته.

**[ترجمه]یعنی در آن محل رفیع می‌برد تا اعمال بندگان را دیده به عنوان شاهد در روز قیامت بر اعمالشان شهادت دهد. در کتاب کافی و نیز احادیث بعدی این‌گونه آمده است: با این خداوند بر مردم احتجاج می کند؛ یعنی با مردی که چنین اوصافی دارد خداوند حجت را بر خلق تمام کرده و اطاعت خویش را بر آن‌ها واجب می کند.

**[ترجمه]

«۴»

یر، بصائر الدرجات عَبَّادُ بْنُ سُلَیْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ الدَّیْلَمِیِّ عَنْ أَبِیهِ سُلَیْمَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ نُطْفَهَ الْإِمَامِ مِنَ الْجَنَّهِ وَ إِذَا وَقَعَ مِنْ بَطْنِ أُمِّهِ إِلَی الْأَرْضِ وَقَعَ وَ هُوَ وَاضِعٌ یَدَهُ إِلَی الْأَرْضِ رَافِعٌ رَأْسَهُ إِلَی السَّمَاءِ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ وَ لِمَ ذَاکَ قَالَ علیه السلام لِأَنَّ مُنَادِیاً یُنَادِیهِ مِنْ جَوِّ السَّمَاءِ مِنْ بُطْنَانِ الْعَرْشِ مِنَ الْأُفُقِ الْأَعْلَی یَا فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ اثْبُتْ فَإِنَّکَ صَفْوَتِی مِنْ خَلْقِی وَ عَیْبَهُ عِلْمِی وَ لَکَ وَ لِمَنْ تَوَلَّاکَ أَوْجَبْتُ رَحْمَتِی وَ مَنَحْتُ جِنَانِی وَ أُحِلُّکَ جِوَارِی ثُمَّ وَ عِزَّتِی وَ جَلَالِی لَأُصْلِیَنَّ مَنْ عَادَاکَ أَشَدَّ عَذَابِی وَ إِنْ أَوْسَعْتُ عَلَیْهِمْ فِی دُنْیَایَ مِنْ سَعَهِ رِزْقِی قَالَ فَإِذَا انْقَضَی صَوْتُ الْمُنَادِی أَجَابَهُ هُوَ شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لا

۱- لما أحبّ ان خلق خ ل.

۲- فی نسخه: اباه و فی المصدر: ایاه و لعله مصحف.

۳- فی المصدر: أن یکتب.

۴- تفسیر القمّیّ: ۲۰۲. و الآیه فی سوره الأنعام: ۱۱۵.

إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ الْمَلائِكَةُ وَ أَولُوا الْعِلْمِ قائِماً بِالْقِسْطِ لا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ فَإِذَا قَالَهَا أَعْطَاهُ اللَّهُ الْعِلْمَ الْأَوَّلَ وَ الْعِلْمَ الْآخِرَ وَ اسْتَحَقَّ زِيَادَةَ الرُّوحِ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: سلیمان دیلمی از حضرت صادق علیه السّلام روایت کرده که ایشان فرمودند: نطفه امام از بهشت است و وقتی از شکم مادرش به زمین گذاشته می‌شود دست بر زمین می گذارد و سر به آسمان بلند می کند. عرض کردم: فدایتان شوم، چرا چنین می کند؟ فرمودند: زیرا یک منادی از آسمان، از بطن عرش و افق اعلی فریاد ندا می‌دهد: ای فلانی پسر فلانی! پایدار باش که تو برگزیده ی من از میان خلقی و گنجینه ی دانشم هستی، رحمت خود را برای تو و کسی که تو را دوست داشته باشد لازم گردانیم و بهشت را به تو بخشیدم و همسایگی خویش را بر تو حلال می کنم.

به عزت و جلالم سوگند هر که تو را دشمن بدارد گرفتار بدترین عذاب خود می‌کنم، گر چه در دنیا رزق خود را بر آن‌ها وسعت دهم. فرمودند: وقتی صدای منادی پایان می یابد امام او را چنین جواب می‌دهد: «شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لا

ص: ۳۷

إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ الْمَلائِكَةُ وَ أُولُوا الْعِلْمِ قائِماً بِالْقِسْطِ لا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ» - . آل عمران / ۱۸ - {خدا که همواره به عدل قیام دارد گواهی می دهد که جز او هیچ معبودی نیست و فرشتگان [او] و دانشوران [نیز گواهی می دهند که] جز او که توانا و حکیم است هیچ معبودی نیست}. وقتی این کلمات را بگوید خداوند به او علم اول و علم آخر را عطا می کند و در شب قدر مستحق زیادت روح می گردد. - . بصائر الدرجات : ۶۱ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجزری فیه ینادی مناد من بطنان العرش أی من وسطه و قیل من أصله و قیل البطنان جمع بطن و هو الغامض من الأرض یرید من دواخل العرش أقول لعل المراد بالعلم الأول علوم الأنبیاء و الأوصیاء السابقین و بالعلم الآخر علوم خاتم الأنبیاء أو بالأول العلم بأحوال المبدإ و أسرار التوحید و علم ما مضی و ما هو کائن فی النشأه الأولی و الشرائع و الأحکام و بالآخر العلم بأحوال المعاد و الجنه و النار و ما بعد الموت من أحوال البرزخ و غیر ذلک و الأول أظهر.

**[ترجمه]جزری می گوید: بطن عرش یعنی وسط آن و گفته شده که یعنی ریشه آن و گفته شده مراد اعماق عرش است. شاید مراد از علم اول، علوم انبیا و اوصیای گذشته و منظور از علم آخر، علوم خاتم‌الانبیاء باشد، و شاید هم مراد از علم اول، علم به احوال مبدء آفرینش و أسرار توحید و علم به هر آن‌چه که در این دنیا گذشته و خواهد آمد و علم به شرایع و احکام باشد و مراد از علم آخر، علم به احوال معاد و بهشت و جهنم و اتفاقات بعد از مرگ و احوال برزخ و غیر آن باشد. معنای اول ظهور بیشتری دارد.

**[ترجمه]

«۵»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنْ أَبِی دَاوُدَ الْمُسْتَرِقِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَرَادَ أَنْ یَخْلُقَ الْإِمَامَ أَنْزَلَ قَطْرَهً مِنْ مَاءِ الْمُزْنِ فَیَقَعُ عَلَی کُلِّ شَجَرَهٍ فَیَأْکُلُ مِنْهُ ثُمَّ یُوَاقِعُ فَیَخْلُقُ اللَّهُ مِنْهُ الْإِمَامَ فَیَسْمَعُ الصَّوْتَ فِی بَطْنِ أُمِّهِ فَإِذَا وَقَعَ عَلَی الْأَرْضِ رُفِعَ لَهُ مَنَارٌ مِنْ نُورٍ یَرَی أَعْمَالَ الْعِبَادِ فَإِذَا تَرَعْرَعَ کُتِبَ عَلَی عَضُدِهِ الْأَیْمَنِ وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ (۲)

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمّد بن مروان نقل کرده که از حضرت صادق علیه السّلام شنیدم که می‌فرمودند: وقتی خداوند بخواهد امام را بیافریند، قطره ای از آب مزن فرو می‌ریزد که بر هر درختی فرو می‌افتد. پدر امام آن را می‌خورد و بعد با همسر خود همبستر می شود و خداوند امام را از آن می آفریند. او در شکم مادرش صداها را می‌شنود و وقتی بر زمین قرار گرفت، مناره ای از نور برایش افراشته می شود که اعمال بندگان را می بیند، و وقتی به حرکت در آمد و رشد کرد، بر بازوی راست او نوشته می شود: «وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ» - . انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستی و داد سرانجام گرفته است و هیچ تغییردهنده ای برای کلمات او نیست و او شنوای داناست}. - . بصائر الدرجات : ۱۲۷ و ۱۲۸ -

**[ترجمه]

بیان

الأکثر فسروا المزن بالسحاب أو أبیضه أو ذی الماء و یظهر من الأخبار أنه اسم للماء الذی تحت العرش.

**[ترجمه]بیشتر مفسیرین مزن را به ابر یا ابر سفید ابر باران زا تفسیر کرده‌اند، و از روایات استفاده می‌شود که مزن نام آبی است در زیر عرش .

**[ترجمه]

«۶»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام إِذَا دَخَلَ أَحَدُکُمْ عَلَی الْإِمَامِ فَلْیَنْظُرْ مَا یَتَکَلَّمُ بِهِ فَإِنَّ الْإِمَامَ یَسْمَعُ الْکَلَامَ فِی بَطْنِ أُمِّهِ فَإِذَا هِیَ وَضَعَتْهُ سَطَعَ لَهَا نُورٌ سَاطِعٌ إِلَی السَّمَاءِ وَ سَقَطَ وَ فِی عَضُدِهِ الْأَیْمَنِ مَکْتُوبٌ وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ فَإِذَا هُوَ تَکَلَّمَ رَفَعَ اللَّهُ لَهُ عَمُوداً یُشْرِفُ (۳) بِهِ عَلَی أَهْلِ الْأَرْضِ یَعْلَمُ بِهِ أَعْمَالَهُمْ (۴).

۱- بصائر الدرجات: ۶۱ و الآیه فی آل عمران: ۱۸.

۲- بصائر الدرجات: ۱۲۷ و ۱۲۸.

۳- أشرف علیه: اطلع علیه من فوق.

۴- بصائر الدرجات: ۱۲۸ و الآیه فی الانعام: ۱۱۵.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد بن مروان روایت کرده، حضرت باقر علیه السّلام فرمودند: وقتی یکی از شما به خدمت امام می‌رسد، مراقب باشد که چه می گوید؛ زیرا امام سخن گفتن را حتی وقتی در شکم مادر است هم می‌شنود و وقتی مادر او را می‌زاید، نوری به طرف آسمان برایش می‌درخشد و در حالی که بر بازوی راستش نوشته شده: «وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ» - . انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستی و داد سرانجام گرفته است و هیچ تغییردهنده ای برای کلمات او نیست و او شنوای داناست}. و وقتی شروع به سخن گفتن کرد، خداوند برایش ستونی مرتفع می‌افرازد که با آن مشرف بر اهل زمین می گردد و اعمال بندگان را می‌داند. - . بصائر الدرجات : ۱۲۸ -

ص: ۳۸

**[ترجمه]

«۷»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ سَیْفِ بْنِ عَمِیرَهَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام الْإِمَامُ یَسْمَعُ الصَّوْتَ فِی بَطْنِ أُمِّهِ فَإِذَا سَقَطَ إِلَی الْأَرْضِ کُتِبَ عَلَی عَضُدِهِ الْأَیْمَنِ وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ فَإِذَا تَرَعْرَعَ نَصَبَ لَهُ عَمُوداً مِنْ نُورٍ مِنَ السَّمَاءِ إِلَی الْأَرْضِ یَرَی بِهِ أَعْمَالَ الْعِبَادِ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: اسحاق بن عمار از حضرت صادق علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: امام در شکم مادر صداها را می‌شنود و وقتی به زمین پای گذارد، بر بازوی راست او نوشته می‌شود: «وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ» - . انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستی و داد سرانجام گرفته است و هیچ تغییردهنده ای برای کلمات او نیست و او شنوای داناست} و وقتی بر پای خود بایستد، ستونی از نور از زمین به آسمان برایش نصب می شود که اعمال بندگان را با آن می‌بیند. - . بصائر الدرجات : ۱۲۸ و ۱۲۹ -

**[ترجمه]

«۸»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ سَهْلٍ الْهَمَدَانِیِّ وَ غَیْرِهِ رَوَاهُ عَنْ یُونُسَ بْنِ ظَبْیَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا أَرَادَ اللَّهُ أَنْ یَقْبِضَ رُوحَ إِمَامٍ وَ یَخْلُقَ مِنْ بَعْدِهِ إِمَاماً أَنْزَلَ قَطْرَهً مِنْ مَاءٍ تَحْتَ الْعَرْشِ إِلَی الْأَرْضِ فَیُلْقِیهَا عَلَی ثَمَرَهٍ أَوْ عَلَی بَقْلَهٍ فَیَأْکُلُ تِلْکَ الثَّمَرَهَ أَوْ تِلْکَ الْبَقْلَهَ الْإِمَامُ الَّذِی یَخْلُقُ اللَّهُ مِنْهُ نُطْفَهَ الْإِمَامِ الَّذِی یَقُومُ مِنْ بَعْدِهِ قَالَ فَیَخْلُقُ اللَّهُ مِنْ تِلْکَ الْقَطْرَهِ نُطْفَهً فِی الصُّلْبِ ثُمَّ یَصِیرُ إِلَی الرَّحِمِ فَیَمْکُثُ فِیهَا أَرْبَعِینَ لَیْلَهً فَإِذَا مَضَی لَهُ أَرْبَعُونَ لَیْلَهً سَمِعَ الصَّوْتَ فَإِذَا مَضَی لَهُ أَرْبَعَهُ أَشْهُرٍ کُتِبَ عَلَی عَضُدِهِ الْأَیْمَنِ وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ فَإِذَا خَرَجَ إِلَی الْأَرْضِ أُوتِیَ الْحِکْمَهَ وَ زُیِّنَ بِالْعِلْمِ وَ الْوَقَارِ وَ أُلْبِسَ الْهَیْبَهَ وَ جُعِلَ لَهُ مِصْبَاحٌ مِنْ نُورٍ یَعْرِفُ بِهِ الضَّمِیرَ وَ یَرَی بِهِ أَعْمَالَ الْعِبَادِ (۲).

یر، بصائر الدرجات أحمد بن محمد عن الأهوازی عن مقاتل عن الحسین بن أحمد عن یونس بن ظبیان مثله (۳)

- یر، بصائر الدرجات محمد بن عبد الجبار عن ابن أبی نجران عن ابن محبوب عن مقاتل مثله (۴) بتغییر ما أوردناه فی باب صفات الإمام علیه السلام شی، تفسیر العیاشی عن یونس مثله (۵).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: یونس بن ظبیان روایت کرده، حضرت صادق علیه السلام فرمودند: وقتی خداوند بخواهد امامی را قبض روح کند و امام بعد از او را بیافریند، قطره ای از آب زیر عرش فرو می‌فرستد و آن را بر میوه و یا دانه ای قرار می‌دهد. او از آن میوه یا دانه می‌خورد و خداوند از همان قطره نطفه امام بعدی را در صلب او می آفریند. سپس منتقل به رحم مادر می شود و پس از چهل شب، صدا را در رحم مادر می‌شنود و پس از این‌که چهار ماه گذشت، بر بازوی راستش نوشته می شود: «وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ» - . انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستی و داد سرانجام گرفته است و هیچ تغییردهنده ای برای کلمات او نیست و او شنوای داناست}. و وقتی بر زمین قرار گیرد به او حکمت داده می شود و به علم و وقار آراسته می گردد و هیبت و جلال بر پیکرش پوشانده می‌شود و برایش چراغی از نور قرار داده می‌شود که با آن ضمیر مردمان را می فهمد و اعمال مردم را می‌بیند. - . بصائر الدرجات : ۱۲۸ و ۱۲۹ -

بصائر الدرجات، با سندی دیگر نیز این روایت را از یونس بن ظبیان نقل کرده است. - . همان -

بصائر الدرجات، باز با سندی متفاوت این روایت را نقل کرده که ما آن را در باب صفات امام آورده‌ایم. - . همان -

تفسیر عیاشی نیز مانند همین روایت را از یونس نقل کرده است. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۷۴ -

**[ترجمه]

«۹»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنْ مُوسَی بْنِ سَعْدَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی إِذَا أَحَبَّ أَنْ

۱- بصائر الدرجات: ۱۲۸ و ۱۲۹. و الآیه فی الانعام: ۱۱۵.

۲- بصائر الدرجات: ۱۲۸ و ۱۲۹. و الآیه فی الانعام: ۱۱۵.

۳- بصائر الدرجات: ۱۲۸ و ۱۲۹. و الآیه فی الانعام: ۱۱۵.

۴- بصائر الدرجات: ۱۲۸ و ۱۲۹. و الآیه فی الانعام: ۱۱۵.

۵- تفسیر العیّاشیّ ۱: ۳۷۴.

يَخْلُقَ الْإِمَامَ أَمَرَ مَلَكاً أَنْ يَأْخُذَ شَرْبَةً مِنْ مَاءٍ تَحْتَ الْعَرْشِ فَيَسْقِيَهَا إِيَّاهُ فَمِنْ ذَلِكَ يَخْلُقُ الْإِمَامَ وَ يَمْكُثُ أَرْبَعِينَ يَوْماً وَ لَيْلَةً فِي بَطْنِ أُمِّهِ لَا يَسْمَعُ الصَّوْتَ ثُمَّ يَسْمَعُ بَعْدَ ذَلِكَ الْكَلَامَ فَإِذَا وُلِدَ بَعَثَ ذَلِكَ الْمَلَكَ فَيَكْتُبُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِكَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ فَإِذَا مَضَى الْإِمَامُ الَّذِي كَانَ مِنْ قَبْلِهِ رَفَعَ لِهَذَا مَنَاراً مِنْ نُورٍ يَنْظُرُ بِهِ إِلَى أَعْمَالِ الْخَلَائِقِ فَبِهَذَا يَحْتَجُّ اللَّهُ عَلَى خَلْقِهِ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حسن بن راشد نقل كرده، شنيدم كه حضرت صادق عليه السّلام مى‌فرمودند: وقتى خداوند تبارك و تعالى دوست داشته باشد

ص: ۳۹

امام را بيافريند، فرشته‌اى را دستور مى‌دهد تا شربتى از زير عرش بگيرد وآن را به پدرش بنوشاند. امام از همان آفريده مى‌شود و چهل روز و چهل شب در شكم مادرش مى‌ماند كه صدا را نمى‌شنود و بعد از آن صدا را مى‌شنود. وقتى زاده مى‌شود، خداوند آن فرشته را بر مى‌انگيزد تا در بين دو چشمانش بنويسد: «وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِكَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» - . انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستى و داد سرانجام گرفته است و هيچ تغييردهنده اى براى كلمات او نيست و او شنواى داناست}. وقتى امام قبلى از دنيا مى‌رود براى اين امام مناره‌اى از نور بالا مى رود كه با آن اعمال خلايق را مى‌نگرد و با همين خداوند بر خلق خود احتجاج مى كند. - . بصائر الدرجات : ۱۲۸ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ير، بصائر الدرجات الْهَيْثَمُ بْنُ أَبِي مَسْرُوقٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ فُضَيْلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام يَقُولُ إِنَّ الْإِمَامَ مِنَّا يَسْمَعُ الْكَلَامَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ فَإِذَا وَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ بَعَثَ اللَّهُ مَلَكاً فَكَتَبَ عَلَى عَضُدِهِ (۲) وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِكَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ثُمَّ يُرْفَعُ لَهُ عَمُودٌ مِنْ نُورٍ يَرَى بِهِ أَعْمَالَ الْعِبَادِ (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد بن مروان نقل كرده، شنيدم كه امام صادق عليه السلام مى‌فرمودند: امام از ما كلام را در شكم مادر مى‌شنود. هنگامى كه امام به دنيا مى‌آيد خداوند فرشته‌اى را بر مى‌انگيزد و بر بازويش - . در مصدر اين‌طور است: بر بازوى راستش. - مى‌نويسد: «وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِكَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» - . انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستى و داد سرانجام گرفته است و هيچ تغييردهنده اى براى كلمات او نيست و او شنواى داناست}. و بعد عمودى از نور برايش بر مى‌افرازد كه با آن اعمال بندگان را مى‌بيند. - . بصائر الدرجات : ۱۲۸ -

**[ترجمه]

«۱۱»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِی الْحُسَيْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْحُصَيْنِ الْحُصَيْنِيِّ وَ الْمُخْتَارِ بْنِ زِيَادٍ جَمِيعاً عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِی سُكَيْنَةَ عَنْ بَعْضِ رِجَالِهِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أُوَدِّعُهُ فَقَالَ اجْلِسْ شِبْهَ الْمُغْضَبِ ثُمَّ قَالَ يَا إِسْحَاقُ كَأَنَّكَ تَرَى أَنَّا مِنْ هَذَا الْخَلْقِ أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ الْإِمَامَ مِنَّا بَعْدَ الْإِمَامِ يَسْمَعُ فِی بَطْنِ أُمِّهِ فَإِذَا وَضَعَتْهُ أُمُّهُ كَتَبَ اللَّهُ عَلَى عَضُدِهِ الْأَيْمَنِ وَ تَمَّتْ كَلِمَهُ رَبِّكَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِكَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ فَإِذَا شَبَّ وَ تَرَعْرَعَ نُصِبَ لَهُ عَمُودٌ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ يَنْظُرُ بِهِ إِلَى أَعْمَالِ الْعِبَادِ (۴).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: اسحاق بن عمار نقل کرده، برای وداع به محضر حضرت صادق علیه السّلام رسیدم. با حالتی شبیه به عصبانیت فرمودند: بنشین! آن‌گاه فرمودند: ای اسحاق! مثل این‌که تو فکر می‌کنی من هم مانند همین مردمم؟ مگر نمی‌دانی امامان یکی پس از دیگری در شکم مادر صدا را می‌شنوند وقتی از مادر متولد شدند، بر بازوی راست آن‌ها نوشته می شود: «وَ تَمَّتْ كَلِمَهُ رَبِّكَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِكَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» - . انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستی و داد سرانجام گرفته است و هیچ تغییردهنده ای برای کلمات او نیست و او شنوای داناست} و همین که بزرگ شد و شروع به حرکت و رشد کرد، ستونی از آسمان تا زمین برایش نصب می شود که با آن اعمال بندگان را می بینند. - . بصائر الدرجات : ۱۲۸ -

**[ترجمه]

بيان

شب أی صار شابا و ترعرع الصبی تحرک و نشأ.

و اعلم أنه لا تنافی بين تلك الأخبار إذ يحتمل أن تكون الكتابه فی جميع المواضع و الأوقات المذكوره إما حقيقه أو تجوزا كنايه عن جعله مستعدا للإمامه و الخلافه و محلا لإفاضه العلوم الربانيه و مستنبطا منه آثار العلم و الحكمه من جميع جهاته و حركاته و سكناته و كذا عمود النور إما المراد به النور حقيقه بأن يخلق الله تعالى

۱- بصائر الدرجات: ۱۲۸.

۲- فی المصدر: فكتب على عضده الايمن. ظ.

۳- بصائر الدرجات: ۱۲۸.

۴- بصائر الدرجات: ۱۲۸.

له نورا يظهر فيه أعمال العباد أو هو كنايه عن روح القدس كما سيأتى فى الخبر أو ملك يأتى بالأخبار إليه كما دلت روايه عليه أو جعله محلا للإلهامات الربانيه و الإفاضات السبحانيه و الله يعلم.

**[ترجمه]باید توجه داشت که منافاتی بین این اخبار نیست؛ زیرا ممکن است این کتابت و نوشتن، واقعی و در زمان‌های مختلف باشد، و یا مجاز و کنایه باشد از مستعد شدن برای امامت و خلافت و افاضه علوم الهی، که از آن آثار علم و حکمت در تمام جهات و حرکات و سکناتش استنباط می شود. همین‌طور است ستون نور، که یا واقعا خداوند برایش نوری می آفریند،

ص: ۴۰

که اعمال مردم در آن نور برای امام آشکار می‌شود، و یا کنایه از روح‌القدس است چنان‌چه در روایتی خواهد آمد، و یا همان‌طور که روایتی دیگر شاهد بر این مطلب است مراد، فرشته دیگری است که اخبار را به او می‌رساند، و یا امام را محل الهام های ربانی و افاضات الهی قرار می‌دهد. خدا خودش می‌داند.

**[ترجمه]

«۱۲»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَحْمَدَ الْمِنْقَرِیِّ عَنْ يُونُسَ (۱) عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَرَادَ خَلْقَ إِمَامٍ أَنْزَلَ قَطْرَةً مِنْ تَحْتِ عَرْشِهِ عَلَى بَقْلَةٍ مِنْ بَقْلِ الْأَرْضِ أَوْ ثَمَرَةٍ مِنْ ثِمَارِهَا فَأَكَلَهَا الْإِمَامُ الَّذِی يَكُونُ مِنْهُ الْإِمَامُ فَكَانَتِ النُّطْفَةُ مِنْ تِلْكَ الْقَطْرَةِ فَإِذَا مَكَثَ فِی بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْماً سَمِعَ الصَّوْتَ فَإِذَا مَضَى أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ كُتِبَ عَلَى عَضُدِهِ الْأَيْمَنِ وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِكَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ فَإِذَا سَقَطَ مِنْ بَطْنِ أُمِّهِ أُوتِیَ الْحِكْمَةَ وَ جُعِلَ لَهُ مِصْبَاحٌ يَرَى بِهِ أَعْمَالَهُمْ (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: یونس - . منظور یونس بن ظبیان است. - روایت کرده، امام صادق علیه السلام فرمودند: وقتی خداوند بخواهد امامی را خلق کند، قطره‌ای را از زیر عرش خود بر دانه‌ای از دانه‌های زمین یا میوه‌ای از میوه‌های زمین فرو می‌ریزد و امامی که قرار است امام بعدی از او متولد شود، آن را می‌خورد و نطفه از همان قطره شکل می گیرد. وقتی چهل روز در شکم مادر بر او بگذرد، صدا را می‌شنود و وقتی چهار ماه بگذرد، بر بازوی راستش نوشته می شود: «وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِكَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» - . انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستی و داد سرانجام گرفته است و هیچ تغییردهنده ای برای کلمات او نیست و او شنوای داناست}، و وقتی از شکم مادر متولد شد به او حکمت داده می‌شود و چراغی برایش افروخته می‌شود که اعمالشان را می‌بیند. - . بصائر الدرجات : ۱۲۸-۱۳۰ -

**[ترجمه]

«۱۳»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ خَالِدٍ الْجَوَّانِ عَنْ أَحَدِهِمَا علیهما السلام قَالَ: إِنَّ الْإِمَامَ لَيَسْمَعُ الصَّوْتَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ فَإِذَا فُصِلَ مِنْ أُمِّهِ كُتِبَ عَلَى عَضُدِهِ الْأَيْمَنِ وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ فَإِذَا أُفْضِيَتْ إِلَيْهِ الْأُمُورُ رُفِعَ لَهُ عَمُودٌ مِنْ نُورٍ يَرَى بِهِ أَعْمَالَ الْخَلَائِقِ (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: خالد الجوان از یکی از دو امام (امام باقر و امام صادق علیهما السلام) نقل کرده که فرمودند: امام قطعاً صدا را در شکم مادرش می‌شنود و وقتی از شکم مادرش جدا شود، بر بازوی راستش نوشته می‌شود: «وَ تَمَّتْ کَلِمَةُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» - . انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستی و داد سرانجام گرفته است و هیچ تغییردهنده ای برای کلمات او نیست و او شنوای داناست} و وقتی امور به او واگذار می‌شود، عمودی از نور برایش بالا برده می‌شود که اعمال بندگان را می‌بیند. - . بصائر الدرجات : ۱۲۸-۱۳۰ -

**[ترجمه]

«۱۴»

یر، بصائر الدرجات عَمَّارُ بْنُ يُونُسَ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْمُسْلِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَا مُحَمَّدُ إِنَّ الْإِمَامَ يَسْمَعُ الصَّوْتَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ فَإِذَا وُلِدَ خُطَّ عَلَى مَنْكِبَيْهِ خَطٌّ ثُمَّ قَالَ هَكَذَا بِيَدِهِ وَ ذَلِکَ قَوْلُ اللَّهِ وَ تَمَّتْ کَلِمَةُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (۴)

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد بن مروان از حضرت صادق علیه السلام روایت کرده که فرمودند: ای محمد! امام صدا را در شکم مادرش می‌شنود؛ وقتی متولد شود بر دو کتفش چیزی نوشته می‌شود. سپس فرمودند: بر دستانش این قول خداوند نوشته می‌شود: «وَ تَمَّتْ کَلِمَةُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» - . انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستی و داد سرانجام گرفته است و هیچ تغییردهنده ای برای کلمات او نیست و او شنوای داناست}. - . بصائر الدرجات : ۱۲۸-۱۳۰ -

**[ترجمه]

«۱۵»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْخَزَّازِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَحْمَدَ الْمِنْقَرِيِّ عَنْ يُونُسَ بْنِ ظَبْيَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ إِذَا أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يُحْبَلَ بِإِمَامٍ أُوتِيَ بِسَبْعِ وَرَقَاتٍ مِنَ الْجَنَّةِ فَأَكَلَهُنَّ قَبْلَ أَنْ يَقَعَ فَإِذَا وَقَعَ فِي الرَّحِمِ سَمِعَ الْكَلَامَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ فَإِذَا وَضَعَتْهُ رُفِعَ لَهُ عَمُودٌ مِنْ نُورٍ فِيمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ وَ كَتَبَ عَلَى عَضُدِهِ الْأَيْمَنِ

۱- أی یونس بن ظبیان.

۲- بصائر الدرجات: ۱۲۸- ۱۳۰ و الآیه فی الانعام: ۱۱۵.

۳- بصائر الدرجات: ۱۲۸- ۱۳۰ و الآیه فی الانعام: ۱۱۵.

۴- بصائر الدرجات: ۱۲۸- ۱۳۰ و الآیه فی الانعام: ۱۱۵.

وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ (۱)

شی، تفسیر العیاشی عن یونس مثله (۲)

**[ترجمه]بصائر الدرجات: یونس بن ظبیان نقل کرده، از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمودند: وقتی خداوند بخواهد امامی در حمل قرار بگیرد، هفت برگ از بهشت به او داده می‌شود که قبل از آمیزش آن‌ها را بخورد. وقتی امام در رحم قرار گرفت، در شکم مادر سخن را می‌شنود. وقتی متولد شد، ستونی از نور، بین آسمان و زمین، برایش افراشته می شود و بر بازوی راستش نوشته می شود:

ص: ۴۱

«وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ» - . انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستی و داد سرانجام گرفته است و هیچ تغییردهنده ای برای کلمات او نیست و او شنوای داناست}. - . بصائر الدرجات : ۱۳۰ -

تفسیر عیاشی نیز، مانند همین روایت را از یونس نقل کرده است. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۷۴ -

**[ترجمه]

بیان

أوتی أی أبوه بقرینه المقام أو یكون الإسناد فیه و فی الأكل علی المجاز فإنه لما كان ماده له فكأنه أكله و یمكن الجمع بینه و بین سائر الأخبار الوارده فی ماده نطفه الإمام بتحقق جمیع تلك الأمور و انعقادها منها جمیعا أو بأنه لا بد من تحقق أحدها و الأول أظهر.

<meta info="\\"به او داده می‌شود\\" به تناسب مقام پدر امام منظور است، و یا بگوییم اسناد در آن و در خوردن اسنادی مجازی است؛ زیرا از آن‌جا که ماده اولیه امام در آن است، گویی که خود امام آن را خورده است. توجیه اختلاف این روایت و سایر روایات، درباره تفاوت ماده نطفه ی امام، ممکن است این‌گونه باشد: همه آن امور اتفاق می‌افتد و نطفه امام از تمام آن‌ها ترکیب می شود، و یا این‌که باید یکی از این‌ها منشأ نطفه شود. توجیه اول ظهور بیشتری دارد.

**[ترجمه]

«۱۶»

یر، بصائر الدرجات عَبَّادُ بْنُ سُلَیْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ الدَّیْلَمِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا اسْتَقَرَّتْ نُطْفَهُ الْإِمَامِ فِی الرَّحِمِ أَرْبَعِینَ لَیْلَهً نَصَبَ اللَّهُ لَهُ عَمُوداً مِنْ نُورٍ فِی بَطْنِ أُمِّهِ فَإِذَا تَمَّ لَهُ أَرْبَعَهُ أَشْهُرٍ فِی بَطْنِ أُمِّهِ أَتَاهُ مَلَکٌ یُقَالُ لَهُ حَیَوَانُ فَیَکْتُبُ عَلَی عَضُدِهِ الْأَیْمَنِ وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ (۳)

**[ترجمه]بصائر الدرجات: سلیمان دیلمی از حضرت صادق علیه السلام روایت کرده که فرمودند: وقتی نطفه امام چهل روز در رحم مادر می‌ماند، خداوند ستونی از نور در شکم مادر برایش بر می‌افرازد. وقتی چهار ماه بر او گذشت، فرشته‌ای که حیوان نام دارد، نزدش می‌آید و بر بازوی راستش می‌نویسد: «وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ» - . انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستی و داد سرانجام گرفته است و هیچ تغییردهنده ای برای کلمات او نیست و او شنوای داناست}. - . بصائر الدرجات : ۱۳۰ -

**[ترجمه]

«۱۷»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنِ الْمُخْتَارِ بْنِ زِیَادٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْم (۴) عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: کُنْتُ مَعَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی السَّنَهِ الَّتِی وُلِدَ فِیهَا ابْنُهُ مُوسَی علیه السلام فَلَمَّا نَزَلْنَا الْأَبْوَاءَ وَضَعَ لَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام الْغَدَاءَ وَ لِأَصْحَابِهِ وَ أَکْثَرَهُ وَ أَطَابَهُ فَبَیْنَا نَحْنُ نَتَغَدَّی إِذْ أَتَاهُ رَسُولُ حَمِیدَهَ أَنَّ الطَّلْقَ قَدْ ضَرَبَنِی وَ قَدْ أَمَرْتَنِی أَنْ لَا أَسْبِقَکَ بِابْنِکَ هَذَا فَقَامَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَرِحاً مَسْرُوراً فَلَمْ یَلْبَثْ أَنْ عَادَ إِلَیْنَا حَاسِراً عَنْ ذِرَاعَیْهِ ضَاحِکاً سِنُّهُ فَقُلْنَا أَضْحَکَ اللَّهُ سِنَّکَ وَ أَقَرَّ عَیْنَکَ مَا صَنَعَتْ حَمِیدَهُ فَقَالَ وَهَبَ اللَّهُ لِی غُلَاماً وَ هُوَ خَیْرُ مَنْ بَرَأَ اللَّهُ وَ لَقَدْ خَبَّرَتْنِی عَنْهُ بِأَمْرٍ کُنْتُ أَعْلَمَ بِهِ مِنْهَا قُلْتُ

۱- بصائر الدرجات: ۱۳۰ و الآیه فی الانعام: ۱۱۵.

۲- تفسیر العیّاشیّ ۱: ۳۷۴.

۳- بصائر الدرجات: ۱۳۰.

۴- فی نسخه: سلیمان و فی المصدر: مسلم.

جُعِلْتُ فِدَاکَ وَ مَا خَبَّرْتُکَ عَنْهُ حَمِیدَهُ قَالَ ذَکَرَتْ أَنَّهُ لَمَّا وَقَعَ مِنْ بَطْنِهَا وَقَعَ وَاضِعاً یَدَیْهِ عَلَى الْأَرْضِ رَافِعاً رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ فَأَخْبَرْتُهَا أَنَّ تِلْکَ أَمَارَهُ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله علیه و آله وَ أَمَارَهُ الْإِمَامِ مِنْ بَعْدِهِ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ وَ مَا تِلْکَ مِنْ عَلَامَهِ الْإِمَامِ فَقَالَ إِنَّهُ لَمَّا کَانَ فِی اللَّیْلَهِ الَّتِی عُلِقَ بِجَدِّی فِیهَا أَتَى آتٍ جَدَّ أَبِی وَ هُوَ رَاقِدٌ فَأَتَاهُ بِکَأْسٍ فِیهَا شَرْبَهٌ أَرَقُّ مِنَ الْمَاءِ وَ أَبْیَضُ مِنَ اللَّبَنِ وَ أَلْیَنُ مِنَ الزُّبْدِ وَ أَحْلَى مِنَ الشَّهْدِ وَ أَبْرَدُ مِنَ الثَّلْجِ فَسَقَاهُ إِیَّاهُ وَ أَمَرَهُ بِالْجِمَاعِ فَقَامَ فَرِحاً مَسْرُوراً فَجَامَعَ فَعُلِقَ فِیهَا بِجَدِّی وَ لَمَّا کَانَ فِی اللَّیْلَهِ الَّتِی عُلِقَ فِیهَا بِأَبِی أَتَى آتٍ جَدِّی فَسَقَاهُ کَمَا سَقَى [(۱)](#content_note_43_1) جَدَّ أَبِی وَ أَمَرَهُ بِالْجِمَاعِ فَقَامَ فَرِحاً مَسْرُوراً فَجَامَعَ فَعُلِقَ بِأَبِی وَ لَمَّا کَانَ فِی اللَّیْلَهِ الَّتِی عُلِقَ بِی فِیهَا أَتَى آتٍ أَبِی فَسَقَاهُ وَ أَمَرَهُ کَمَا أَمَرَهُمْ فَقَامَ فَرِحاً مَسْرُوراً فَجَامَعَ فَعُلِقَ بِی وَ لَمَّا کَانَ فِی اللَّیْلَهِ الَّتِی عُلِقَ فِیهَا بِابْنِی هَذَا أَتَانِی آتٍ کَمَا أَتَى جَدَّ أَبِی وَ جَدِّی وَ أَبِی فَسَقَانِی کَمَا سَقَاهُمْ وَ أَمَرَنِی کَمَا أَمَرَهُمْ فَقُمْتُ فَرِحاً مَسْرُوراً بِعِلْمِ اللَّهِ [(۲)](#content_note_43_2) بِمَا وَهَبَ لِی فَجَامَعْتُ فَعُلِقَ بِابْنِی وَ إِنَّ نُطْفَهَ الْإِمَامِ مِمَّا أَخْبَرْتُکَ فَإِذَا اسْتَقَرَّتْ فِی الرَّحِمِ أَرْبَعِینَ لَیْلَهً نَصَبَ اللَّهُ لَهُ عَمُوداً مِنْ نُورٍ فِی بَطْنِ أُمِّهِ یَنْظُرُ مِنْهُ مَدَّ بَصَرِهِ فَإِذَا تَمَّتْ لَهُ فِی بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعَهُ أَشْهُرٍ أَتَاهُ مَلَکٌ یُقَالُ لَهُ حَیَوَانُ وَ کَتَبَ عَلَى عَضُدِهِ الْأَیْمَنِ وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ فَإِذَا وَقَعَ مِنْ بَطْنِ أُمِّهِ وَقَعَ وَاضِعاً یَدَهُ عَلَى الْأَرْضِ رَافِعاً رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ فَإِذَا وَضَعَ یَدَهُ إِلَى الْأَرْضِ فَإِنَّهُ یَقْبِضُ کُلَّ عِلْمٍ أَنْزَلَهُ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ وَ أَمَّا رَفْعُهُ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ فَإِنَّ مُنَادِیاً یُنَادِی مِنْ بُطْنَانِ الْعَرْشِ مِنْ قِبَلِ رَبِّ الْعِزَّهِ

۱- فی المصدر: کما سقاه.

۲- فی نسخه: بعلمی بما وهب.

مِنَ الْأُفُقِ الْأَعْلَى بِاسْمِهِ وَ اسْمِ أَبِيهِ يَقُولُ يَا فُلَانُ اثْبُتْ تَثْبُتْ ثَبَّتَكَ اللَّهُ فَلِعَظِيمٍ مَا خَلَقْتُكَ (۱) أَنْتَ صِفْوَتِي مِنْ خَلْقِي وَ مَوْضِعُ سِرِّي وَ عَيْبَةُ عِلْمِي لَكَ وَ لِمَنْ تَوَلَّاكَ أَوْجَبْتُ رَحْمَتِي وَ أَسْكَنْتُ جَنَّتِي وَ أَحْلَلْتُ جِوَارِي ثُمَّ وَ عِزَّتِي لَأُصْلِيَنَّ مَنْ عَادَاكَ أَشَدَّ عَذَابِي وَ إِنْ أَوْسَعْتُ عَلَيْهِمْ مِنْ سَعَةِ رِزْقِي فَإِذَا انْقَضَى صَوْتُ الْمُنَادِي أَجَابَهُ الْوَصِيُّ شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ وَ الْمَلائِكَةُ (۲) إِلَى آخِرِهَا فَإِذَا قَالَهَا أَعْطَاهُ اللَّهُ عِلْمَ الْأَوَّلِ وَ عِلْمَ الْآخِرِ وَ اسْتَوْجَبَ زِيَارَةَ الرُّوحِ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ لَيْسَ الرُّوحُ جَبْرَئِيلَ فَقَالَ جَبْرَئِيلُ مِنَ الْمَلَائِكَةِ وَ الرُّوحُ خَلْقٌ أَعْظَمُ مِنَ الْمَلَائِكَةِ أَ لَيْسَ اللَّهُ يَقُولُ تَنَزَّلُ الْمَلائِكَةُ وَ الرُّوحُ (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو بصیر نقل کرده، من سالی که امام موسی علیه السّلام متولد شدند، در محضر امام صادق علیه السّلام بودم. وقتی به ابواء وارد شدیم، امام علیه السّلام برای ما و اصحابشان، صبحانه ای فراوان و نیکو تدارک دیدند. ما مشغول صرف صبحانه بودیم که پیکی از جانب حمیده آمد و از طرف او پیغام آورد که: حالت زایمان به من دست داده است؛ به من امر کرده بودید که در مورد این فرزند از قبل شما را مطلع نمایم.

حضرت صادق علیه السّلام با شادی و شفقت برخاستند. طولی نکشید که آستین بالا زده و خنده به لب بازگشتند. عرض کردیم: خدا لبانتان را خندان و چشمتان را روشن بگرداند! حمیده چه کرد؟ فرمودند: خداوند به من پسری عنایت کرده که بهترین خلق خدا است، مادرش چیزی برایم نقل کرد که خودم بهتر از او می‌دانستم، عرض کردم:

ص: ۴۲

فدایتان شوم، حمیده چه چیزی نقل کرد؟ فرمودند: گفت که وقتی طفل متولد شد، دو دست خود را بر زمین گذاشت و سر به آسمان بلند کرد. به او گفتم: این نشانه پیامبر اکرم و نشان امام های بعد از او است.

عرض کردم: چگونه این جریان علامت امام است؟ فرمودند: در آن شبی که نطفه جدم بسته شد، شخصی در حال خواب نزد جد پدرم آمد و ظرفی آورد که در آن شربتی رقیق تر از آب و سفیدتر از شیر و گواراتر از کره و شیرینتر از عسل و سردتر از یخ قرار داشت و آن را به او خورانید و او را امر به همبستر شدن نمود. ایشان شادمان برخاسته و آمیزش نمودند و نطفه جدم در آن شب منعقد شد. در شبی که نطفه پدرم بسته شد، شخصی پیش جدم آمد همان شربتی که برای جد پدرم آورده بود را به او نیز داد و امر به آمیزش کرد. جدم با شادی و سرور برخاست و آمیزش کرد و نطفه پدرم بسته شد.

و شبی که نطفه من بسته شد، شخصی پیش پدرم آمد و همان شربت را آورد و همان دستور را داد. پدرم با شادی و سرور برخاست و همبستر شد و نطفه من منعقد گردید. و شبی که نطفه این فرزندم بسته شد، شخصی آمد، همان‌طور که پیش جد پدرم و جدم و پدرم آمده بود، و به من از همان شربت خورانید و همان دستور را داد با شادی برخاستم، می‌دانستم خداوند چه چیزی به من موهبت کرده است، همبستر شدم و نطفه فرزندم بسته شد. و نطفه امام از همان چیزی که گفتم بسته می شود.

وقتی چهل شبانه روز در رحم استقرار یافت، خداوند ستونی از نور در رحم مادر برایش قرار می‌دهد که با آن نور به اندازه دید چشم می بیند. پس از چهار ماه در شکم مادر فرشته ای به نام حیوان می آید و بر بازوی راست او می‌نویسد: «وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِكَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» - . انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستی و داد سرانجام

گرفته است و هیچ تغییردهنده ای برای کلمات او نیست و او شنوای داناست} .

وقتی از مادر متولد می‌شود، دست بر زمین می گذارد و سر به آسمان بلند می کند؛ وقتی دست بر زمین می گذارد هر دانشی که خداوند از آسمان به زمین نازل کرده را فرا می گیرد، و اما سربلند کردن به آسمان به این دلیل است که منادی از بطن عرش از جانب پروردگار عزیز،

ص: ۴۲

از افق اعلی او را به نام و نام پدرش صدا می‌زند و می گوید: ای فلان! ثابت قدم باش! خدا پایدارت بدارد! به جهت عظمت خلقت، تو برگزیده من از میان خلقی و محل اسرار و گنجینه دانش منی، تو و هر که تو را دوست داشته باشد، مستوجب رحمت من است و ساکن بهشت می شود و همسایه من می گردد.

به عزت و جلالم سوگند کسی که تو را دشمن بدارد، گر چه در دنیا برایش توسعه ای در رزق قرار دهم، در آخرت گرفتار شدیدترین عذاب خود می کنم. وقتی صدای منادی پایان یافت، امام جواب می‌دهد: «شَهِدَ اللّهُ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ وَالْمَلاَئِكَةُ وَأُوْلُواْ الْعِلْمِ قَآئِمًا بِالْقِسْطِ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ» - . آل عمران / ۱۸ - {خدا که همواره به عدل قیام دارد گواهی می دهد که جز او هیچ معبودی نیست و فرشتگان [او] و دانشوران [نیز گواهی می دهند که] جز او که توانا و حکیم است هیچ معبودی نیست}، و وقتی این را بگوید، خداوند به او علم اول و علم آخر را عنایت می کند و مستوجب زیادی روح در شب قدر می گردد. عرض کردم: فدایتان شوم، مگر روح جبرئیل نیست؟

فرمودند: جبرئیل، از جمله ملائکه است و روح آفرینشی عظیم تر از ملائکه دارد. مگر خداوند نفرموده: «تَنَزَّلُ الْمَلائِكَةُ وَ الرُّوحُ» - . قدر / ۴ - . - . بصائرالدرجات : ۱۳۰ و ۱۳۱ -

**[ترجمه]

«۱۸»

یر، بصائر الدرجات الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْمُعَلَّى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ سَمَاعَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ الْإِمَامَ يَعْرِفُ نُطْفَةَ الْإِمَامِ الَّتِی يَكُونُ مِنْهَا إِمَامٌ بَعْدَهُ (۴).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابوبصیر روایت کرده، حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: امام می‌داند نطفه کسی که پس از او امام می شود، کدام است. - . همان : ۱۴۱ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ک، إکمال الدین ابْنُ عُبْدُوسٍ عَنِ ابْنِ قُتَیْبَهَ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ یَزِیدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِیَادٍ الْأَزْدِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَی علیه السلام یَقُولُ لَمَّا وُلِدَ الرِّضَا علیه السلام إِنَّ ابْنِی هَذَا وُلِدَ مَخْتُوناً طَاهِراً مُطَهَّراً وَ لَیْسَ مِنَ الْأَئِمَّهِ أَحَدٌ یُولَدُ إِلَّا مَخْتُوناً طَاهِراً مُطَهَّراً وَ لَکِنَّا سَنُمِرُّ الْمُوسَی (۵) لِإِصَابَهِ السُّنَّهِ وَ اتِّبَاعِ الْحَنِیفِیَّهِ.

**[ترجمه]اکمال الدین: محمّد بن زیاد ازدی نقل کرده، وقتی حضرت رضا علیه السّلام متولد شده بودند، از حضرت موسی بن جعفر علیه السّلام شنیدم که می‌فرمودند: این پسرم ختنه شده و پاک و پاکیزه متولد شده است و هیچ یک از امامان متولد نمی‌شوند مگر پاک و پاکیزه. ولی ما به جهت انجام سنت پیامبر اکرم و پیروی از آیین حنفیت تیغ را به کار می بریم.

**[ترجمه]

«۲۰»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِیزِ عَنِ الْخَیْبَرِیِّ عَنْ یُونُسَ بْنِ ظَبْیَانَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ ثُمَّ قَالَ هَذَا حَرْفٌ فِی الْأَئِمَّهِ خَاصَّهً ثُمَّ قَالَ یَا یُونُسُ إِنَّ الْإِمَامَ

۱- خلقتک خ ل.

۲- آل عمران: ۱۸.

۳- بصائر الدرجات: ۱۳۰ و ۱۳۱. و الآیه الأخیره فی القدر: ۴.

۴- بصائر الدرجات: ۱۴۱.

۵- الموسی مقصورا: آله یحلق بها، یقال لها بالفارسیه: تیغ.

يَخْلُقُهُ اللَّهُ بِيَدِهِ لَا يَلِيهِ أَحَدٌ غَيْرُهُ وَ هُوَ جَعَلَهُ يَسْمَعُ وَ يَرَى فِي بَطْنِ أُمِّهِ حَتَّى إِذَا صَارَ إِلَى الْأَرْضِ خَطَّ كَتِفَيْهِ (۱) وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ الْآيَهَ (۲).

**[ترجمه]بصائرالدرجات: یونس بن ظبیان روایت کرده، حضرت صادق علیه السّلام تلاوت کردند: «وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِكَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» - . انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستی و داد سرانجام گرفته است و هیچ تغییردهنده ای برای کلمات او نیست و او شنوای داناست}. سپس فرمودند: این حرف اختصاص به امامان دارد. و بعد فرمودند: ای یونس! امام را

ص: ۴۴

خداوند به دست خود می آفریند و آفرینشش را به احدی نمی سپارد، و اوست که در شکم مادر، شنوا و بینایش می کند. وقتی که بر زمین قرار گرفت، بر شانه اش نوشته می شود: «وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِكَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ». - . بصائرالدرجات : ۱۳۰ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ير، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَدِيدٍ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ يُونُسَ رَوَاهُ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِنَا قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام لَا تَكَلَّمُوا فِي الْإِمَامِ فَإِنَّ الْإِمَامَ يَسْمَعُ الْكَلَامَ وَ هُوَ جَنِينٌ فِي بَطْنِ أُمِّهِ فَإِذَا وَضَعَتْهُ كَتَبَ الْمَلَكُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِكَلِماتِهِ (۳) فَإِذَا قَامَ بِالْأَمْرِ رَفَعَ اللَّهُ لَهُ فِي كُلِّ بَلَدٍ مَنَاراً يَنْظُرُ بِهِ إِلَى أَعْمَالِ (۴) الْخَلَائِقِ (۵).

ير، بصائر الدرجات أحمد بن الحسين عن الحسين بن سعيد عن علی بن حديد مثله (۶)

- كا، الكافي العده عن أحمد بن محمد عن ابن حديد عن جميل بن دراج قال روى غير واحد من أصحابنا أنه قال لا تتكلموا و ذكر مثله (۷)

**[ترجمه]بصائرالدرجات: منصور بن یونس از عده‌ای از اصحاب نقل کرده، امام باقر علیه السلام فرمودند: در مورد امام سخنی نگویید که امام در زمان جنینی در شکم مادر هم صدا را می‌شنود، وقتی زاییده می‌شود فرشته‌ای در بین دو چشمش می‌نویسد: «وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِكَلِماتِهِ - . در اصول کافی، «وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» هم آورده شده است. - » - . انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستی و داد سرانجام گرفته است و هیچ تغییردهنده ای برای کلمات او نیست} و وقتی به امامت برسد، خداوند در هر سرزمینی ستونی می افرازد که از آن به اعمال خلایق - . در بصائر الدرجات، \\"اعمال بندگان\\" آمده است. - می‌نگرد. - . بصائرالدرجات : ۱۲۹ -

بصائرالدرجات با طریقی دیگر نیز، مانند همین را نقل کرده است. - . همان -

کـافی نیز مانند همین روایت را - . در کافی نیز، \\"اعمال بنـدگان\\" آمـده است. - از جمیل بن دراج نقل کرده است. - . اصول کافی ۱ : ۳۸۸ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام لا تتکلموا أی فی نصب الإمام و تعیینه بآرائکم أو فی توصیفه لأن أمره عجیب لا تصل إلیه أحلامکم.

<meta info="\\"سـخن نگوییـد\\" منظور این است که در نصب و تعیین امـام سـخن نگوییـد، یا در وصف امام سـخن نگویید؛ چون امر عجیبی است که درک شما به آن نمی‌رسد.

**[ترجمه]

«۲۲»

کا، الکافی الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْمُعَلَّی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ الْجَعْفَرِیِّ قَالَ سَمِعْتُ إِسْحَاقَ بْنَ جَعْفَرٍ یَقُولُ سَمِعْتُ أَبِی یَقُولُ الْأَوْصِیَاءُ إِذَا حَمَلَتْ بِهِمْ أُمَّهَاتُهُمْ أَصَابَهَا فَتْرَةٌ شِبْهُ الْغَشْیَهِ فَأَقَامَتْ فِی ذَلِکَ یَوْمَهَا ذَلِکَ إِنْ

ص: ۴۵

۱- فی المصدر: خط بین کتفیه.

۲- بصائر الدرجات: ۱۳۰.

۳- فی الکافی: و هو السمیع العلیم.

۴- أعمال العباد خ ل.

۵- بصائر الدرجات: ۱۲۹. فیه: رفع اللّه له فی کل بلد منارا من نور ینظر به الی أعمال العباد.

۶- بصائر الدرجات: ۱۲۹.

۷- أصول الکافی ۱: ۳۸۸. فیه: رفع له فی کل بلده منار ینظر منه الی اعمال العباد.

كَانَ نَهَاراً أَوْ لَيْلَتَهَا إِنْ كَانَ لَيْلًا ثُمَّ تَرَى فِي مَنَامِهَا رَجُلًا يُبَشِّرُهَا بِغُلَامٍ عَلِيمٍ حَلِيمٍ فَتَفْرَحُ لِذَلِكَ ثُمَّ تَنْتَبِهُ مِنْ نَوْمِهَا فَتَسْمَعُ مِنْ جَانِبِهَا الْأَيْمَنِ فِي جَانِبِ الْبَيْتِ صَوْتاً يَقُولُ حَمَلْتِ بِخَيْرٍ وَ تَصِيرِينَ إِلَى خَيْرٍ وَ جِئْتِ بِخَيْرٍ أَبْشِرِي بِغُلَامٍ عَلِيمٍ حَلِيمٍ وَ تَجِدُ خِفَّةً فِي بَدَنِهَا لَمْ تَجِدْ بَعْدَ ذَلِكَ امْتِنَاعاً (۱) مِنْ جَنْبَيْهَا وَ بَطْنِهَا فَإِذَا كَانَ لِتِسْعٍ مِنْ شَهْرِهَا (۲) سَمِعَتْ فِي الْبَيْتِ حِسّاً شَدِيداً فَإِذَا كَانَتِ اللَّيْلَةُ الَّتِي تَلِدُ فِيهَا ظَهَرَ لَهَا فِي الْبَيْتِ نُورٌ تَرَاهُ لَا يَرَاهُ غَيْرُهَا إِلَّا أَبُوهُ فَإِذَا وَلَدَتْهُ وَلَدَتْهُ قَاعِداً وَ تَفَتَّحَتْ لَهُ حَتَّى يَخْرُجَ مُتَرَبِّعاً ثُمَّ يَسْتَدِيرُ بَعْدَ وُقُوعِهِ إِلَى الْأَرْضِ فَلَا يُخْطِئُ الْقِبْلَةَ حَتَّى كَانَتْ (۳) بِوَجْهِهِ ثُمَّ يَعْطِسُ ثَلَاثاً يُشِيرُ بِإِصْبَعِهِ بِالتَّحْمِيدِ وَ يَقَعُ مَسْرُوراً مَخْتُوناً وَ رَبَاعِيَتَاهُ مِنْ فَوْقٍ وَ أَسْفَلَ وَ نَابَاهُ وَ ضَاحِكَاهُ وَ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ مِثْلُ سَبِيكَةِ الذَّهَبِ نُورٌ وَ يُقِيمُ يَوْمَهُ وَ لَيْلَتَهُ تَسِيلُ يَدَاهُ ذَهَباً وَ كَذَلِكَ الْأَنْبِيَاءُ إِذَا وُلِدُوا وَ إِنَّمَا الْأَوْصِيَاءُ أَعْلَاقٌ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ (۴).

**[ترجمه]کافی: ابراهیم جعفری نقل کرده، از اسحاق بن جعفر شنیدم که می گفت: از پدرم شنیدم که می‌فرمودند: وقتی مادر اوصیاء به آن‌ها حامله می‌شود، حالتی شبیه غش آن‌ها را می گیرد که اگر روز باشد، تمام روز را

و اگر شب باشد، همه شب را به همان حالت می‌ماند. سپس مردی را در خواب می بیند که او را به پسری دانا و حلیم مژده می‌دهد و به این مژده شادمان می گردد. سپس از خواب بیدار می‌شود و از طرف راست خود، از کنار خانه، صدایی می‌شنود که می گوید: به بهترین فرد حامله شده ای و به نیکی رهسپار می‌شوی و به خوبی آمده‌ای. مژده باد تو را به پسری علیم و حلیم! و در خود احساس سبکی می کند و دیگر ناراحتی از جنین و شکم خود ندارد.

وقتی نه ماه گذشت، در خانه حس شدیدی را می‌شنود. در آن شبی که فرزندش متولد می گردد، نوری در خانه مشاهده می... کند که جز او و پدرش، کسی آن نور را نمی بیند، هنگام زایمان او را نشسته می‌زاید، چنان گشوده می گردد که چهار زانو متولد می شود. سپس بعد از قرار گرفتن روی زمین، دور می‌زند و در قبله اشتباه نمی‌کند. بعد سه مرتبه عطسه می کند و با انگشت خود به نشانه حمد اشاره می‌نماید. ناف‌بریده و ختنه‌شده متولد می گردد و دندان‌های جلویش از بالا و پایین قبل و دو دندان نیش دو پیشین او، در مقابل رویش چون نور شمش طلا می‌درخشد. در طول آن شب و روز پیوسته از دو دستش طلا می‌ریزد. پیامبران نیز این‌گونه متولد می شوند و حقیقتا اوصیاء اعلاق انبیاء هستند. - . همان : ۳۸۷ و ۳۸۸ -

**[ترجمه]

توضیح

قوله حتی کانت کأنه غایه للاستداره أی یستدیر حتی تصیر القبله محاذیه لوجهه و فی بعض النسخ (۵) حیث کانت فقوله بوجهه متعلق بقوله لا یخطئ أی لا یخطئ القبله بوجهه حیث کانت القبله.

قوله علیه السلام و رباعیتاه لعل نبات خصوص تلک الأسنان لمزید مدخلیتها فی الجمال مع أنه یحتمل أن یکون المراد کل الأسنان و إنما ذکرت تلک علی سبیل المثال قوله مثل سبیکه الذهب أی نور أصفر أو أحمر شبیه بها و المسرور مقطوع السره و الأعلاق جمع علق بالکسر و هو النفیس من کل شی ء أی أشرف أولادهم أو من أشرف أجزائهم و طینتهم.

۱- ثم تجد بعد ذلك اتساعا خ ل.

۲- من شهورها خ ل.

۳- حيث كانت خ ل.

۴- أصول الكافى ۱: ۳۸۷ و ۳۸۸.

۵- و هو الموجود فى المصدر المطبوع.

أقول: أثبتنا بعض الأخبار المناسبه لهذا الباب فی باب صفات الإمام و باب أنهم كلمات الله و أبواب علمهم و باب ولاده كل منهم علیهم السلام.

lt;meta info="\\"دور می‌زند و در قبله اشتباه نمی‌کند\\" یعنی رویش را دقیقاً به سوی قبله می‌کند و در این اشتباه نمی‌کند.

دندان‌های جلویش شاید به خاطر تأثیر بیشتر دندان‌های جلو در زیبایی است و یا منظور همه دندان‌هاست و دندان‌های جلو به عنوان مثال آمده است. \\"چون نور شمش طلا\\" مراد نوری زرد یا قرمز شبیه به طلا است. \\"اعلاق\\" جمع علق و نفیس ترین فرد هر چیزی را گویند؛ یعنی اشرف فرزندان پیامبران یا از شریف‌ترین اجزاء و گِل پیامبران.

ص: ۴۶

بعضی روایات مناسب با این باب را در باب \\"صفات امام\\" و باب \\"امامان کلمات خداوند و درهای علم او هستند\\" و نیز باب \\"ولادت هر یک از ایشان\\" آورده‌ایم .

**[ترجمه]

باب ۳ الأرواح التی فیهم و أنهم مؤیدون بروح القدس و نور إِنَّا أَنْزَلْناهُ فِی لَیلَهِ الْقَدْرِ و بیان نزول السوره فیهم علیهم السلام

الآیات

النحل: «یُنَزِّلُ الْمَلائِکَهَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلی مَنْ یَشاءُ مِنْ عِبادِهِ أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ»(۲)

الإسراء: «وَ یَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی وَ ما أُوتِیتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِیلًا»(۸۵)

المؤمن: «یُلْقِی الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلی مَنْ یَشاءُ مِنْ عِبادِهِ»(۱۵)

النبأ: «یَوْمَ یَقُومُ الرُّوحُ وَ الْمَلائِکَهُ صَفًّا»(۳۸)

lt;meta info="-«یُنَزِّلُ الْمَلائِکَهَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلی مَنْ یَشاءُ مِنْ عِبادِهِ أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ.» - . نحل / ۲ - {فرشتگان را با روح به فرمان خود بر هر کس از بندگانش که بخواهد نازل می کند که بیم دهید که معبودی جز من نیست پس از من پروا کنید}

-«وَ یَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی وَ ما أُوتِیتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِیلًا.» - . اسرا / ۸۵ - {و در باره روح از تو می پرسند بگو روح از [سنخ] فرمان پروردگار من است و به شما از دانش جز اندکی داده نشده است}

-«یُلْقِی الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلی مَنْ یَشاءُ مِنْ عِبادِهِ.» - . غافر / ۱۵ - {به هر کس از بندگانش که خواهد آن روح [=فرشته] را به

فرمان خویش می فرستد}

-«یَوْمَ یَقُومُ الرُّوحُ وَ الْمَلائِکَهُ صَفًّا.» - . نبأ / ۳۸ - {روزی که روح و فرشتگان به صف می ایستند}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

فس، تفسیر القمی وَ یَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی- حَدَّثَنِی أَبِی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: هُوَ مَلَکٌ أَعْظَمُ مِنْ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ کَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ مَعَ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام (۱).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: «وَ یَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی» - . اسرا / ۸۵ - {و در باره روح از تو می پرسند بگو روح از [سنخ] فرمان پروردگار من است} ابو بصیر از حضرت صادق علیه السّلام نقل کرده که فرمودند: روح فرشته ایست بزرگتر از جبرئیل و میکائیل، با رسول الله صلی الله علیه و آله بود و با ائمه علیهم السّلام نیز هست. - . تفسیر قمی : ۳۸۸ -

**[ترجمه]

«۲»

وَ فِی خَبَرٍ آخَرَ هُوَ مِنَ الْمَلَکُوتِ (۲).

**[ترجمه]در روایت دیگر آمده است: روح از ملکوت است. - . همان : ۳۸۸ -

**[ترجمه]

«۳»

فس، تفسیر القمی رَفِیعُ الدَّرَجاتِ ذُو الْعَرْشِ یُلْقِی الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلی مَنْ یَشاءُ مِنْ عِبادِهِ قَالَ رُوحُ الْقُدُسِ وَ هُوَ خَاصٌّ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الْأَئِمَّهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ (۳).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: «رَفِیعُ الدَّرَجاتِ ذُو الْعَرْشِ یُلْقِی الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلی مَنْ یَشاءُ مِنْ عِبادِهِ» - . غافر / ۱۵ -

{بالابرنده درجات خداوند عرش به هر کس از بندگانش که خواهد آن روح [=فرشته] را به فرمان خویش می فرستد}. فرمودند: روح القدس است که اختصاص به رسول الله صلی الله علیه و آله و ائمه صلوات الله علیهم اجمعین دارد. - . تفسیر

قمی : ۵۸۴ -

**[ترجمه]

«۴»

فس، تفسیر القمی وَ كَذٰلِكَ أَوْحَيْنا إِلَيْكَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتابُ وَ لَا الْإِيمانُ قَالَ رُوحُ الْقُدُسِ هِيَ الَّتِي قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام فِي قَوْلِهِ وَ يَسْئَلُونَكَ عَنِ

ص: ۴۷

۱- تفسیر القمّیّ: ۳۸۸ و الآیه فی الاسراء: ۸۵.

۲- تفسیر القمّیّ: ۳۸۸ و الآیه فی الاسراء: ۸۵.

۳- تفسیر القمّیّ: ۵۸۴ و الآیه فی المؤمن: ۱۵.

الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی قَالَ هُوَ مَلَکٌ أَعْظَمُ مِنْ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ کَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ مَعَ الْأَئِمَّهِ ثُمَّ کَنَی عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فَقَالَ وَ لکِنْ جَعَلْناهُ نُوراً نَهْدِی بِهِ مَنْ نَشاءُ مِنْ عِبادِنا (۱) وَ الدَّلِیلُ عَلَی أَنَّ النُّورَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَوْلُهُ وَ اتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِی أُنْزِلَ مَعَهُ الْآیَهَ (۲).

أَقُولُ سَیَأْتِی فِی بَابِ جِهَاتِ عُلُومِهِمْ أَنَّهُ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام وَ إِنَّ مِنَّا لَمَنْ یَأْتِیهِ صُورَهٌ أَعْظَمُ مِنْ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: «وَ کَذلِکَ أَوْحَیْنا إِلَیْکَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما کُنْتَ تَدْرِی مَا الْکِتابُ وَ لَا الْإِیمانُ» - . شوری / ۵۲ - {وهمین گونه روحی از امر خودمان به سوی تو وحی کردیم تو نمی دانستی کتاب چیست و نه ایمان [کدام است]}، منظور روح‌القدس است، همان که حضرت صادق علیه السلام در باره آیه: «وَ یَسْئَلُونَکَ عَنِ

ص: ۴۷

الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی» - . اسرا / ۸۵ - {و در باره روح از تو می پرسند بگو روح از [سنخ] فرمان پروردگار من است} فرمودند که: او فرشته‌ایست بزرگتر از جبرئیل و میکائیل، با رسول الله صلی الله علیه و آله بود و با ائمه علیهم السّلام نیز هست. سپس از امیر المؤمنین علیه السّلام یاد کردند و در مورد ایشان فرمودند: «وَ لکِنْ جَعَلْناهُ نُوراً نَهْدِی بِهِ مَنْ نَشاءُ مِنْ عِبادِنا» - . شوری / ۵۲ - {ولی آن را نوری گردانیدیم که هر که از بندگان خود را بخواهیم به وسیله آن راه می نماییم } و دلیل بر این... که \\"نور\\" در این آیه امیر المؤمنین علیه السّلام است این آیه است: «وَ اتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِی أُنْزِلَ مَعَهُ» - . اعراف / ۱۵۷ -

{و نوری را که با او نازل شده است پیروی کردند}. - . تفسیر قمی : ۶۰۵ و ۶۰۶ -

می‌گویم: در باب جهات علوم امامان خواهد آمد که، حضرت صادق علیه السّلام می‌فرمایند: از خاندان ما کسانی هستند که بر آن‌ها صورتی بزرگتر از جبرئیل و میکائیل وارد می شود.

**[ترجمه]

«۵»

فس، تفسیر القمی أُولئِکَ کَتَبَ فِی قُلُوبِهِمُ الْإِیمانَ هُمُ الْأَئِمَّهُ وَ أَیَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ قَالَ مَلَکٌ أَعْظَمُ مِنْ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ وَ کَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ مَعَ الْأَئِمَّهِ عَلَیْهِمُ السَّلَامُ (۳).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: «أُولئِکَ کَتَبَ فِی قُلُوبِهِمُ الْإِیمانَ» - . مجادله / ۲۲ - {در دل این‌هاست که [خدا] ایمان را نوشته}، منظور ائمه علیهم السّلام است. «وَ أَیَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ» - . مجادله / ۲۲ -

{آن‌ها را با روحی از جانب خود تایید کرده است}، فرمودند: فرشته‌ایست بزرگتر از جبرئیل و میکائیل، با رسول الله صلی الله علیه و آله بود و با ائمه علیهم السّلام نیز هست. - . تفسیر قمی : ۶۷۱ -

**[ترجمه]

«۶»

فس، تفسیر القمی جَعْفَرُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَی عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی قَوْلِهِ وَ السَّماءِ وَ الطَّارِقِ قَالَ (۴) السَّمَاءُ فِی هَذَا الْمَوْضِعِ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام وَ الطَّارِقُ الَّذِی یَطْرُقُ الْأَئِمَّهَ مِنْ عِنْدِ رَبِّهِمْ مِمَّا یَحْدُثُ بِاللَّیْلِ وَ النَّهَارِ وَ هُوَ الرُّوحُ الَّذِی مَعَ الْأَئِمَّهِ یُسَدِّدُهُمْ قُلْتُ وَ النَّجْمُ الثَّاقِبُ قَالَ ذَاکَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۵).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: ابابصیر از حضرت صادق علیه السّلام در باره آیه: « وَ السَّماءِ وَ الطَّارِقِ» - . طارق / ۱ - {سوگند به آسمان و آن اختر شبگرد} نقل کرده که فرمودند: سماء در این آیه امیرالمؤمنین علیه السّلام است، و طارق همان است که از طرف پروردگار بر ائمه نازل می شود و وقایع شبانه روز را برایشان بازگو می کند و او همان روحی است که با ائمه است و ایشان را ثابت‌قدم می کند. عرض کردم: «النَّجْمُ الثَّاقِبُ» - . طارق / ۳ - { آن اختر فروزان} فرمودند: منظور رسول الله صلی الله علیه و آله است. - . تفسیر قمی : ۸۲۰ -

**[ترجمه]

«۷»

ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام تَمِیمٌ الْقُرَشِیُّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیٍّ الْأَنْصَارِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْجَهْمِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَیَّدَنَا بِرُوحٍ مِنْهُ مُقَدَّسَهٍ مُطَهَّرَهٍ لَیْسَتْ بِمَلَکٍ لَمْ تَکُنْ مَعَ أَحَدٍ مِمَّنْ مَضَی إِلَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هِیَ مَعَ الْأَئِمَّهِ مِنَّا تُسَدِّدُهُمْ وَ تُوَفِّقُهُمْ وَ هُوَ عَمُودٌ مِنْ نُورٍ بَیْنَنَا وَ بَیْنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الْخَبَرَ (۶).

ص: ۴۸

۱- الشوری: ۵۲.

۲- تفسیر القمّیّ: ۶۰۵- ۶۰۶ و الآیه الأخیره فی الأعراف، ۱۵۷.

۳- تفسیر القمّیّ: ۶۷۱ و الآیه فی المجادله: ۲۲.

۴- فی نسخه: قال: قال.

۵- تفسیر القمّیّ: ۸۲۰ و الآیتان فی الطارق ۱ و ۳.

۶- عیون الأخبار: ۳۲۴.

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: حسن بن جهم از حضرت رضا علیه السّلام نقل کرده که فرمودند: خداوند ما را به روحی مقدس و پاک از جانب خود تأیید کرد که آن روح، فرشته نیست، با هیچ یک از گذشتگان جز رسول الله صلی الله علیه و آله نبوده است. آن روح با ائمه است که ایشان را ثابت‌قدم می کند و موفق می‌دارد. او ستونی از نور، بین ما و بین خداوند عزّ و جلّ است. - . عیون اخبار الرضا : ۳۲۴ -

ص: ۴۸

**[ترجمه]

«۸»

فس، تفسیر القمی فِی رِوَایَهِ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی قَوْلِهِ رُوحُ الْقُدُسِ قَالَ الرُّوحُ هُوَ جَبْرَئِیلُ وَ الْقُدُسُ الطَّاهِرُ لِیُثَبِّتَ الَّذِینَ آمَنُوا هُمْ آلُ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ هُدیً وَ بُشْری لِلْمُسْلِمِینَ (۱)

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: أبی‌جارود روایت کرده که حضرت باقر علیه السّلام در باره آیه «رُوحُ الْقُدُسِ» - . نحل / ۱۰۲ - فرمودند: روح همان جبرئیل است و قدس یعنی پاک، «لِیُثَبِّتَ الَّذِینَ آمَنُوا» - . همان - {تا کسانی را که ایمان آورده اند، استوار گرداند}، منظور آل محمّد صلی اللّه علیه و آله هستند. «وَ هُدیً وَ بُشْری لِلْمُسْلِمِینَ» - . همان - {و برای مسلمانان هدایت و بشارتی است}. - . تفسیر قمی : ۳۶۵ و ۳۶۶ -

**[ترجمه]

«۹»

یر، بصائر الدرجات عَلِیُّ بْنُ حَسَّانَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عَطِیَّهَ الزَّیَّاتِ یَرْفَعُهُ إِلَی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ لِلَّهِ نَهَراً دُونَ عَرْشِهِ وَ دُونَ النَّهَرِ الَّذِی دُونَ عَرْشِهِ نُورٌ مِنْ نُورِهِ وَ إِنَّ فِی حَافَتَیِ النَّهَرِ (۲) رُوحَیْنِ مَخْلُوقَیْنِ- رُوحُ الْقُدُسِ وَ رُوحٌ مِنْ أَمْرِهِ وَ إِنَّ لِلَّهِ عَشْرَ طِینَاتٍ خَمْسَهً مِنَ الْجَنَّهِ وَ خَمْسَهً مِنَ الْأَرْضِ فَفَسَّرَ الْجِنَانَ وَ فَسَّرَ الْأَرْضَ ثُمَّ قَالَ مَا مِنْ نَبِیٍّ وَ لَا مَلَکٍ إِلَّا وَ مِنْ بَعْدِ جَبْلِهِ نَفَخَ فِیهِ مِنْ إِحْدَی الرُّوحَیْنِ وَ جَعَلَ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله مِنْ إِحْدَی الطِّینَتَیْنِ فَقُلْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ علیه السلام (۳) مَا الْجَبْلُ قَالَ الْخَلْقُ غَیْرَنَا أَهْلَ الْبَیْتِ فَإِنَّ اللَّهَ خَلَقَنَا مِنَ الْعَشْرِ الطِّینَاتِ جَمِیعاً وَ نَفَخَ فِینَا مِنَ الرُّوحَیْنِ جَمِیعاً فَأَطْیِبْ (۴) بِهَا طِیباً (۵).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: علی بن عطیه زیات در سندی که آن را به امیرالمؤمنین علیه السّلام می‌رساند، نقل می کند که ایشان فرمودند: خداوند در پایین عرش نهری دارد که پایین آن نهر نوری از نور خداست و در دو طرف نهر - . در مصدر \\"بر دو طرف نهر\\" آمده است. - دو روح آفریده است: روح‌القدس و روحٌ من أمره. خداوند ده طینت و سرشت دارد: پنج سرشت از بهشت و پنج سرشت از زمین. سپس ایشان بهشت و زمین را تفسیر نمود. بعد فرمودند: هیچ پیامبر و فرشته ای نیست مگر این‌که پس از جبلش، در او یکی از این دو روح دمیده می شود. و پیامبر صلی الله علیه و آله را از یکی از این دو سرشت قرار داد. راوی می گوید: به حضرت رضا علیه السّلام عرض کردم: جبل چیست؟ فرمودند: آفرینش، البته غیر از ما اهل

بیت، چون خداوند ما را از تمام ده طینت و سرشت آفرید و در ما از هر دو روح دمید و چه سرشت خوبیست. - . بصائر الدرجات : ۱۳۲ -

**[ترجمه]

«۱۰»

وَ رَوَى غَيْرُهُ عَنْ أَبِي الصَّامِتِ قَالَ طِينُ الْجِنَانِ جَنَّةُ عَدْنٍ وَ جَنَّةُ الْمَأْوَى وَ النَّعِيمِ وَ الْفِرْدَوْسُ وَ الْخُلْدُ وَ طِينُ الْأَرْضِ مَكَّةُ وَ الْمَدِينَةُ وَ الْكُوفَةُ وَ بَيْتُ الْمَقْدِسِ (۶) وَ الْحَيْرُ (۷).

کا، الکافی علی بن إبراهیم عن علی بن حسان و محمد بن یحیی عن سلمه بن الخطاب و غیره عن علی بن حسان عن علی بن عطیه عن علی بن رئاب رفعه إلی أمیر المؤمنین علیه السلام و ذکر مثله (۸)

۱- تفسیر القمّیّ: ۳۶۵ و ۳۶۶ و الآیه فی النحل: ۱۰۲.

۲- فی المصدر: علی حافتی النهر.

۳- فی المصدر: قلت لابی الحسن علیه السّلام.

۴- فی المصدر: فأطیبها طینتنا.

۵- بصائر الدرجات: ۱۳۲.

۶- فی نسخه: (و الحائر) و هو الموجود فی الکافی.

۷- بصائر الدرجات: ۱۳۲.

۸- أصول الکافی ۱: ۳۸۹ و ۳۹۰ فیه: و لا ملک من بعده جبله الا نفخ فیه و فیه: لابی الحسن الأول و فیه: و جنه النعیم.

**[ترجمه]ابوصامت از غیر از او نقل کرده که ایشان فرمودند: سرشت بهشت، جنت عدن و جنه المأوی و نعیم و فردوس و خلد و سرشت زمین، مکّه و مدینه و کوفه و بیت المقدس و حیر - . در نیخه دیگر بصائر الدرجات و کافی به جای حیر، \\"حائر\\" آمده است. -

است. - . بصائر الدرجات : ۱۳۲ -

اصول کافی نیز، مانند همین را از امیرالمؤمنین علیه السلام نقل کرده است. - . اصول کافی ۱ : ۳۸۹ و ۳۹۰ -

\\"ابوصامت از غیر او نقل کرده\\" ضمیر او به علی علیه السلام یا به زیات بر می گردد و منظور از \\"ایشان\\" در \\"که ایشان فرمودند\\" امیرالمؤمنین یا امام باقر و یا امام صادق علیهما السلام است. و \\"حیر\\" حائر و گنبد حسینی است.

ص: ۴۹

**[ترجمه]

بیان

حافتا النهر بتخفیف الفاء جانباه قوله ففسر الجنان أی بما سیأتی فی روایه أبی الصامت قوله علیه السلام إلا و من بعد جبله فی الکافی و لا ملک من بعده جبله إلا نفخ فقوله من بعده أی من بعد النبی صلی الله علیه و آله فإن الملک بعده فی الرتبه و إرجاع الضمیر إلی الله بعید و یقال جبله الله أی خلقه و جبله علی الشی ء تبعه علیه و جبره.

قوله و جعل النبی صلی الله علیه و آله إنما لم یذکر الملک هنا لأنه لیس للملک جسد مثل جسد الإنسان قوله ما الجبل هو بسکون الباء سؤال عن مصدر الفعل المتقدم علی ما فی الکافی و قوله الخلق غیرنا الأظهر عندی أن قوله الخلق تفسیر للجبل و قوله غیرنا تتمه للکلام السابق علی الاستثناء المنقطع و إنما اعترض السؤال و الجواب بین الکلام قبل تمامه.

و قال الشیخ البهائی قدس الله روحه یعنی ماده بدننا لا تسمی جبله لأنها خلقت من العشر طینات و قیل حاصله أن مصداق الجبل فی الکلام المتقدم خلق غیرنا أهل البیت لأن الله تعالی خلق طینتنا من عشر طینات و لأجل ذلک شیعتنا منتشره فی الأرضین و السماوات.

أقول: و هذا أیضا وجه قریب و قوله فأطیب بها طیبا صیغه التعجب و فی بعض النسخ طینا بالنون و نصبه علی التمیز أی ما أطیبها من طینه. (۱) و روی غیره کلام الصفار و الضمیر لعلی أو للزیات و ضمیر قال لأمیر المؤمنین أو الباقر أو الصادق علیهم السلام لأن أبا الصامت راویهما و الحیر حائر الحسین علیه السلام.

lt;meta info="\\" بهشت و زمین را تفسیر نمود\\" یعنی تفسیر نمود به آنچه که در روایت ابوصامت خواهد آمد. در کافی عبارت به این شکل آمده است: \\"هیچ پیامبری و هیچ فرشته‌ای که بعد از او جبل نشده، مگر این که در او یکی از این دو روح دمیده می شود\\" که بعد از او یعنی بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله، چرا که فرشته از جهت رتبه بعد از ایشان است

و این‌که ضمیر به خدا برگردد، بعید است. \\"جبل\\" به معنای خلق است.

و این که گفته پیامبر را از یکی از این دو طینت قرار داده و فرشته را نگفته، از این روست که فرشته مانند انسان دارای جسد نیست. در \\"آفرینش غیر از ما خانواده\\" به نظر می رسد این آفرینش در اینجا همان تفسیر جبل باشد.

شیخ بهایی قدس الله روحه گفته است: یعنی به ماده بدن ما جبل گفته نمی‌شود؛ زیرا از طینت‌های دهگانه آفریده شده است. و گفته شده منظور امام این است که : ما اهل بیت مصداق جبل نیستیم، زیرا خداوند طینت ما را از ده طینت آفریده است و از همین رو شیعیان ما در جاهای مختلف زمین وجود دارند.

**[ترجمه]

«۱۱»

یر، بصائر الدرجات عَلِيُّ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو الزَّيَّاتِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ إِنَّ مِنَّا لَمَنْ يُعَايِنُ مُعَايَنَةً وَ إِنَ

ص: ۵۰

۱- و الصحیح ما تقدم ان الموجود فی المصدر: فأطیبها طینتنا.

مِنَّا لَمَنْ یُنْقَرُ فِی قَلْبِهِ کَیْتَ وَ کَیْتَ وَ إِنَّ مِنَّا لَمَنْ یَسْمَعُ کَوَقْعِ السِّلْسِلَهِ تَقَعُ فِی الطَّسْتِ (۱) قَالَ قُلْتُ فَالَّذِینَ یُعَایِنُونَ مَا هُمْ قَالَ خَلْقٌ (۲) أَعْظَمُ مِنْ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابابصیر نقل کرده، شنیدم حضرت صادق علیه السّلام می‌فرمودند: بعضی از ما کاملا با چشم می... بیند، بعضی

ص: ۵۰

از ما به دلش خطور می شود که چنین و چنان است، بعضی از ما صدائی، مانند صدای زنجیری که به روی طشتی بیافتد، می... شنود. عرض کردم: آن‌هایی که با چشم می بینند، چه چیزی می‌بینند؟ فرمودند: آفریده‌ای بزرگتر از جبرئیل و میکائیل. - . بصائر الدرجات : ۶۳ -

**[ترجمه]

«۱۲»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَبَّاسِ بْنِ جَرِیشٍ (۴) عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَیْتِهِ عَنْ سُورَهِ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ فَقَالَ وَیْلَکَ سَأَلْتَ عَنْ عَظِیمٍ إِیَّاکَ وَ السُّؤَالَ عَنْ مِثْلِ هَذَا فَقَامَ الرَّجُلُ قَالَ فَأَتَیْتُهُ یَوْماً فَأَقْبَلْتُ عَلَیْهِ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ نُورٌ عِنْدَ الْأَنْبِیَاءِ وَ الْأَوْصِیَاءِ لَا یُرِیدُونَ حَاجَهً مِنَ السَّمَاءِ وَ لَا مِنَ الْأَرْضِ إِلَّا ذَکَرُوهَا لِذَلِکَ النُّورِ فَأَتَاهُمْ بِهَا فَإِنَّ مِمَّا ذَکَرَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام مِنَ الْحَوَائِجِ أَنَّهُ قَالَ لِأَبِی بَکْرٍ یَوْماً لا تَحْسَبَنَّ الَّذِینَ قُتِلُوا فِی سَبِیلِ اللَّهِ أَمْواتاً بَلْ أَحْیاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ فَاشْهَدْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ مَاتَ شَهِیداً فَإِیَّاکَ أَنْ تَقُولُ إِنَّهُ مَیِّتٌ وَ اللَّهِ لَیَأْتِیَنَّکَ فَاتَّقِ اللَّهَ إِذَا جَاءَکَ الشَّیْطَانُ غَیْرَ مُتَمَثِّلٍ بِهِ فَبَعَثَ (۵) بِهِ أَبُو بَکْرٍ فَقَالَ إِنْ جَاءَنِی وَ اللَّهِ أَطَعْتُهُ وَ خَرَجْتُ مِمَّا أَنَا فِیهِ قَالَ وَ ذَکَرَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام لِذَلِکَ النُّورِ فَعَرَجَ إِلَی أَرْوَاحِ النَّبِیِّینَ فَإِذَا مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله قَدْ أُلْبِسَ وَجْهَهُ ذَلِکَ النُّورُ وَ أَتَی وَ هُوَ یَقُولُ یَا أَبَا بَکْرٍ آمِنْ بِعَلِیٍّ علیه السلام وَ بِأَحَدَ عَشَرَ مِنْ وُلْدِهِ إِنَّهُمْ مِثْلِی إِلَّا النُّبُوَّهَ وَ تُبْ إِلَی اللَّهِ بِرَدِّ مَا فِی یَدَیْکَ إِلَیْهِمْ فَإِنَّهُ لَا حَقَّ لَکَ فِیهِ قَالَ ثُمَّ ذَهَبَ فَلَمْ یُرَ فَقَالَ أَبُو بَکْرٍ أَجْمَعُ النَّاسَ فَأَخْطُبُهُمْ بِمَا رَأَیْتُ وَ أَبْرَأُ إِلَی اللَّهِ مِمَّا أَنَا فِیهِ إِلَیْکَ

ص: ۵۱

۱- فی نسخه: لمن یسمع کما تقع السلسله فی الطست و یوجد ذلک فی المصدر مع تصحیف.

۲- خلق اللّه خ.

۳- بصائر الدرجات: ۶۳.

۴- لعل الصحیح: حریش بالحاء المهمله. و فی الرجل و حدیثه هذا کلام للنجاشیّ راجع فهرسته.

۵- فی نسخه: فبعث به و فی أخری: فلعب به.

یَا عَلِيُّ عَلَى أَنْ تُؤْمِنَنِي قَالَ مَا أَنْتَ بِفَاعِلٍ وَ لَوْ لَا أَنَّکَ تَنْسَى مَا رَأَيْتَ لَفَعَلْتَ (۱) قَالَ فَانْطَلَقَ أَبُو بَكْرٍ إِلَى عُمَرَ وَ رَجَعَ نُورُ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِلَى عَلِيٍّ علیه السلام فَقَالَ لَهُ قَدِ اجْتَمَعَ أَبُو بَكْرٍ مَعَ عُمَرَ فَقُلْتُ أَ وَ عَلِمَ النُّورُ قَالَ إِنَّ لَهُ لِسَاناً نَاطِقاً وَ بَصَراً نَافِذاً يَتَجَسَّسُ الْأَخْبَارَ لِلْأَوْصِيَاءِ وَ يَسْتَمِعُ الْأَسْرَارَ (۲) وَ يَأْتِيهِمْ بِتَفْسِيرِ كُلِّ أَمْرٍ يَكْتَتِمُ بِهِ أَعْدَاؤُهُمْ فَلَمَّا أَخْبَرَ أَبُو بَكْرٍ الْخَبَرَ عُمَرَ قَالَ سَحَرَكَ وَ إِنَّهَا لَفِي بَنِي هَاشِمٍ لَقَدِيمَةٌ قَالَ ثُمَّ قَامَا يُخْبِرَانِ النَّاسَ فَمَا دَرَيَا مَا يَقُولَانِ قُلْتُ لِمَا ذَا قَالَ لِأَنَّهُمَا قَدْ نَسِيَاهُ وَ جَاءَ النُّورُ فَأَخْبَرَ عَلِيّاً علیه السلام خَبَرَهُمَا فَقَالَ بُعْداً لَهُمَا كَما بَعِدَتْ ثَمُودُ (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: عباس بن جریش - . شاید صحیحش حریش باشد. نجاشی در مورد او و این روایتش کلامی دارد، به فهرست نجاشی رجوع کنید. - از حضرت جواد علیه السّلام نقل می کند که فرمودند: شخصی از خویشاوندان امام صادق علیه السّلام از ایشان درباره سوره «إِنَّا أَنْزَلْناهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» - . قدر / ۱ - { ما [قرآن را] در شب قدر نازل کردیم} سؤال کرد؛ ایشان فرمودند: سؤال بزرگی کردی، از چنین سؤال‌هایی بپرهیز! آن مرد از برخاست و رفت.

یک روز من به محضرشان رسیدم و رو به ایشان نموده و همان سؤال را کردم، فرمودند: «إِنَّا أَنْزَلْناهُ» نوری است در نزد انبیاء و اوصیاء که هر حاجتی در آسمان یا زمین داشته باشند به آن نور می گویند و او آن را برآورده می کند. از جمله حوائجی که امیرالمؤمنین علیه السلام به این نور گفت، آن بود که: روزی ایشان به ابوبکر فرمودند: «وَ لا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتاً بَلْ أَحْياءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ» - . آل عمران / ۱۶۹ - {هرگز کسانی را که در راه خدا کشته شده اند، مرده مپندار! بلکه زنده اند که نزد پروردگارشان روزی داده می شوند}. من گواهی می‌دهم که رسول الله صلی الله علیه و آله، شهید از دنیا رفتند، مبادا بگویی: ایشان مرده‌اند! به خدا قسم ایشان را برای تو حاضر می کنم. از خدا بترس وقتی شیطان با شکلی متفاوت پیش تو بیاید.

ابابکر برای ایشان پیغام فرستاد - . در یکی از نسخه‌ها، به جای \\"ابابکر برای ایشان پیغام فرستاد\\"، \\"ابابکر این سخن را به شوخی گرفت\\" آمده و در نسخه دیگری، \\" ابابکر این سخن را به بازی گرفت\\" آمده است. - که: به خدا قسم اگر پیامبر را حاضر کنی، از او اطاعت می کنم و دست از خلافت برمی‌دارم. امیرالمؤمنین به آن نور دستور دادند؛ او به جانب ارواح پیامبران رفت، ناگاه محمّد صلی الله علیه و آله در حالی که صورتش غرق در آن نور بود آمدند و فرمودند: ای ابابکر! به علی و یازده فرزندش ایمان بیاور! آن‌ها جز در نبوت، همانند منند. با برگرداندن آن‌چه در اختیار گرفته ای به خدا توبه کن که تو حقی در آن مقام نداری. سپس ایشان رفتند و دیگر دیده نشدند.

ابو بکر گفت: ای علی! مردم را جمع کن تا با آن‌ها در مورد آن‌چه دیده ام صحبت کنم و خود را نزد خداوند از این چیزی که هستم تبرئه کنم،

ص: ۵۱

مشروط بر این که به من امان دهی. امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند: تو چنین کاری نمی کنی، ولی اگر آن‌چه را که دیدی فراموش نکنی، کاری خواهی کرد. - . در حاشیه نسخه تصحیح شده آمده که: یعنی اگر آن‌چه را که دیدی فراموش نکنی، خود را تبرئه می‌کنی و خلافت را بر می گردانی. -

ابو بکر پیش عمر رفت و نور إنا انزلناه پیش علی علیه السّلام بازگشت و به ایشان گفت: ابو بکر پیش عمر رفته است. به ایشان عرض کردم: مگر نور می‌دانست؟ فرمودند: او دارای زبانی گویا و چشمی بیناست؛ خبرها را برای اوصیا پیدا می کند و اسرار را می‌شنود و تمام نقشه های پنهان دشمنان را برای ایشان فاش می‌کند.

وقتی ابابکر جریان را به عمر خبر داد، او گفت: سحرت کرده، جادوگری از قدیم در میان بنی هاشم بوده است. بعد هر دو از جای برخاستند که به مردم خبر دهند، ولی ندانستند چه بگویند. پرسیدم: چرا؟ فرمودند: زیرا فراموش کرده بودند. آن نور پیش علی علیه السّلام آمد و جریان آن دو را برای ایشان نقل کرد. ایشان فرمودند: آن دو از رحمت خدا دور باشند، چنانچه قوم ثمود دور شدند! - . بصائر الدرجات : ۸۰ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام لفعلت لعل المعنی لفعلت أشیاء أخر من التشنیع و النسبه إلی السحر و غیرهما کما یومی إلیه آخر الخبر و یمکن أن یقرأ علی صیغه المتکلم لکنه یأبی عنه ما بعده فی الجمله.

lt;meta info="\\"کاری خواهی کرد\\"" شاید معنایش این است که مسخره می‌کنی و مرا به سحر نسبت می‌دهی و کارهای دیگری می‌کنی، چنان‌چه در آخر روایت هم به آن اشاره شده است.

**[ترجمه]

«۱۳»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ عُمَرَ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَا جَابِرُ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ النَّاسَ ثَلَاثَهَ أَصْنَافٍ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَی وَ کُنْتُمْ أَزْواجاً ثَلاثَهً فَأَصْحابُ الْمَیْمَنَهِ ما أَصْحابُ الْمَیْمَنَهِ وَ أَصْحابُ الْمَشْئَمَهِ ما أَصْحابُ الْمَشْئَمَهِ وَ السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولئِکَ الْمُقَرَّبُونَ فَالسَّابِقُونَ هُوَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ خَاصَّهُ اللَّهِ مِنْ خَلْقِهِ جَعَلَ فِیهِمْ خَمْسَهَ أَرْوَاحٍ أَیَّدَهُمْ بِرُوحِ الْقُدُسِ فَبِهِ بُعِثُوا أَنْبِیَاءَ (۴) وَ أَیَّدَهُمْ بِرُوحِ الْإِیمَانِ فَبِهِ خَافُوا اللَّهَ وَ أَیَّدَهُمْ بِرُوحِ الْقُوَّهِ فَبِهِ قَوُوا عَلَی طَاعَهِ اللَّهِ وَ أَیَّدَهُمْ بِرُوحِ الشَّهْوَهِ فَبِهِ اشْتَهَوْا طَاعَهَ اللَّهِ وَ کَرِهُوا مَعْصِیَتَهُ وَ جَعَلَ فِیهِمْ رُوحَ الْمَدْرَجِ الَّذِی یَذْهَبُ بِهِ النَّاسُ وَ یَجِیئُونَ

۱- فی هامش النسخه المصحّحه: أی ان کنت لا تنسی ما رأیت لفعلت الابراء و لرددت الخلافه.

۲- فی نسخه من الکتاب و فی المصدر: و یسمع الاسرار.

۳- بصائر الدرجات: ۸۰.

۴- فبه عرفوا الأشياء. خ ل.

وَ جَعَلَ فِی الْمُؤْمِنِینَ أَصْحَابِ الْمَیْمَنَهِ رُوحَ الْإِیمَانِ فَبِهِ خَافُوا اللَّهَ وَ جَعَلَ فِیهِمْ رُوحَ الْقُوَّهِ فَبِهِ قَوُوا عَلَی الطَّاعَهِ مِنَ اللَّهِ وَ جَعَلَ فِیهِمْ رُوحَ الشَّهْوَهِ فَبِهِ اشْتَهَوْا طَاعَهَ اللَّهِ وَ جَعَلَ فِیهِمْ رُوحَ الْمَدْرَجِ الَّذِی یَذْهَبُ النَّاسُ بِهِ وَ یَجِیئُونَ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: جابر جعفی روایت کرده، حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: ای جابر! خداوند مردم را سه گونه آفریده است؛ این آیه اشاره به همین است «وَ کُنْتُمْ أَزْواجاً ثَلاثَهً * فَأَصْحابُ الْمَیْمَنَهِ ما أَصْحابُ الْمَیْمَنَهِ * وَ أَصْحابُ الْمَشْئَمَهِ ما أَصْحابُ الْمَشْئَمَهِ * وَ السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ * أُولئِکَ الْمُقَرَّبُونَ.» - . واقعه / ۷-۱۱ - {و شما سه دسته شوید: یاران دست راست کدامند یاران دست راست و یاران چپ کدامند یاران چپ و سبقت گیرندگان مقدمند. آنانند همان مقربان [خدا] }

سابقون رسول الله صلی الله علیه و آله و خواص خدا از میان خلق هستند، که در آن‌ها پنج روح قرار داده است: به روح القدس تأییدشان نموده است، که به سبب آن به مقام پیامبری مبعوث شده اند. به روح ایمان تأییدشان کرده است، که به سبب آن از خدا خوف دارند. و به روح قوت تأییدشان کرده، که به سبب آن بر اطاعت خدا نیرو می گیرند. و با روح شهوت تأییدشان کرده، که به سبب آن میل به اطاعت خدا دارند و از معصیت بیزارند. و در آن‌ها روح مدرج قرار داده که با مردم با آن می‌روند و می‌آیند.

ص: ۵۲

و در مؤمنین که اصحاب میمنه هستند روح ایمان قرار داده، که به سبب آن از خدا خوف دارند. و در آن‌ها روح قوت قرار داده، که با آن بر اطاعت خدا قوت می گیرند. و در آن‌ها روح شهوت قرار داده، که با آن میل به اطاعت خدا دارند. و در آن‌ها روح مدرج قرار داده، که با مردم با آن می‌روند و می‌آیند. - . بصائر الدرجات : ۱۳۲ -

**[ترجمه]

تبیین

أَزْواجاً أی أَصْنَافاً ما أَصْحابُ الْمَیْمَنَهِ الاستفهام للتعجب من علو حالهم و الجمله الاستفهامیه خبر بإقامه الظاهر مقام الضمیر و سموا بذلک لأنهم عند المیثاق کانوا علی الیمین أو یکونون فی الحشر عن یمین العرش أو یؤتون صحائفهم بأیمانهم أو لأنهم أهل الیمن و البرکه و أصحاب المشأمه علی خلاف ذلک وَ السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أی الذین سبقوا إلی الإیمان و الطاعه أو إلی حیازه الفضائل أو الأنبیاء (۲) و الأوصیاء فإنهم مقدمو أهل الإیمان هم الذین عرفت حالهم و مآلهم و الذین سبقوا إلی الجنه أُولئِکَ الْمُقَرَّبُونَ أی الذین قربت درجاتهم فی الجنه و أعلیت مراتبهم و خاصه الله أی سائر الأنبیاء و جمیع الأوصیاء الذین اختصهم الله لخلافته.

ثم اعلم أن الروح یطلق علی النفس الناطقه و علی النفس الحیوانیه الساریه فی البدن و علی خلق عظیم إما من جنس الملائکه أو أعظم منهم و الأرواح المذکوره هنا یمکن أن تکون أرواحا مختلفه متباینه بعضها فی البدن و بعضها خارجه عنه أو یکون المراد بالجمیع النفس الناطقه باعتبار أعمالها و أحوالها و درجاتها و مراتبها أو أطلقت علی تلک الأحوال و الدرجات کما أنه تطلق علیها النفس الأماره و اللوامه و الملهمه و المطمئنه بحسب درجاتها و مراتبها فی الطاعه و العقل الهیولانی و بالملکه و بالفعل و

المستفاد بحسب مراتبها فى العلم و المعرفه. و يحتمل أن تكون روح القوه و الشهوه و المدرج كلها الروح الحيوانيه و روح الإيمان و روح القدس النفس الناطقه بحسب كمالاتها أو تكون الأربعه سوى روح

ص: ۵۳

۱- بصائر الدرجات: ۱۳۲. و الآيات فى الواقعه: ۷- ۱۱.

۲- فى نسخه: و هم الأنبياء.

القـدس مراتب النفس و روح القـدس الخلق الأعظم و يحتمـل أن يكون ارتبـاط روح القـدس متفرعـا على حصول تلك الحاله القدسـيه للنفس فتطلق روح القـدس على النفس فى تلـك الحـاله و على تلـك الحـاله و على الجوهر القدسـى الـذى يحصـل له الارتبـاط بالنفس فى تلك الحاله كما تقول الحكماء فى ارتباط النفس بالعقل الفعال بزعمهم و به يؤولون أكثر الآيات و الأخبار اعتمادا على عقولهم القاصره و أفكارهم الخاسره.

فبه قووا على طـاعه الله أقول روح القوه روح بهـا يقوون على الأعمـال و هى مشتركه بين الفريقين لكن لما كان أصـحاب اليمين يصرفونها إلى طاعه الله عبر عنها كذلك و كذا روح الشهوه هى ما يصير سببا للميل إلى المشتهيات فأصحاب الشمال يستعملونها فى المشـتهيات الجسـمانيه و أصحاب اليمين فى اللذات الروحانيه و عدم ذكر أصحاب المشأمه لظهور أحوالهم مما مر لأنه ليس لهم روح القدس و لا روح الإيمان ففيهم الثلاثه الباقيه التى هى موجوده فى الحيوانات أيضا كما قال سـبحانه إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا (١) و سيأتى تفصيل القول فى ذلك فى كتاب السماء و العالم إن شاء الله تعالى.

**[ترجمه]ازواج در آيه به معناى اصـناف است و اسـتفهام در «ما أصـحاب الميمنه» براى تعجب از بلندى مقامشان مى‌باشد. از اين رو اصـحاب يمين ناميـده شـده‌اند، چون در هنگام ميثاق بر جانب راست بوده‌اند، يا در وقت حشـر در سـمت راست عرش خواهند بود، يا كتاب اعمالشان به دست راسـتشان سپرده مى‌شود و يا چون اهل يمن و بركت‌اند. و اصـحاب مشـئمه، بر خلاف اين‌هـا هسـتند. «السابقون السابقون» يعنى كسانى كه بر ايمان و اطاعت خداونـد يا در كسب فضائل سـبقت گرفته‌انـد، يا منظور انبيـا و اوصـياست؛ چرا كه آن‌هـا اولين ايمـان آورنـدگان‌انـد، كه حال و عاقبت آن‌ها را دانستى، همان‌ها كه سـبقت به بهشـت گرفته‌انـد. «اولئـك المقربون» يعنى كسـانى كه از مقربين بهشت و بلنـد مرتبگـان جنت‌انـد و خواص خداينـد؛ يعنى ساير انبيا و اوصيا كه خداوند آن‌ها را جانشينان خود در زمين قرار داده است.

بايـد توجه داشت كه كلمه روح در مورد نفس نـاطقه، آن روح حيوانى كه در بـدن جـارى است، و آفريـده اى عظيم كه يا از جنس ملائكه است و يا بزرگتر از آن‌هاست، نيز گفته مى شود. روح هايى كه در اين روايت نام برده شـده، ممكن است ارواح مختلف و متغاير با هم باشـند كه بعضـى در بدن هستند و برخى خارج از بدن، و ممكن است منظور از همه‌اشان نفس ناطقه به اعتبار اعمال و احوال و درجات و مراتب آن باشـد، و يا اين كه بر خود همين احوال و درجات، روح اطلاق شـده باشد. چنان... چه به حسب درجه و مراتب آن در اطاعت خدا، نفس امّاره و لوّامه و ملهمه و مطمئنّه نيز بر آن اطلاق مى شود و به حسب علم و معرفتش، عقل هيولانى و ملكه و فصل و مستفاد نيز گفته مى شود.

ممكن است روح‌القوه و روح‌الشـهوه و روح‌المـدرج، همگى روح حيوانى باشـند و روح‌الايمـان و روح‌القـدس، نفس ناطقه به حسب كمالات آن باشد. و يا چهار روح غير از روح‌القدس

ص: ۵۳

مراتب و درجات نفس باشند و روح‌القدس خلقت بزرگترى باشد كه بعد از حصول آن حالت قدسى براى نفس به وجود مى... آيـد، و در آن حـالت به آن روح‌القـدس گفته مى‌شود، يا به خود اين حالت يا به آن جوهر قدسـى كه در اين حالت ارتباط با نفس برايش حاصل مى شود، روح‌القـدس گفته مى‌شود، چنان‌چه نظر حكما درباره ارتباط نفس با عقل فعال همين طور است

و اکثر آیات و روایات را به اتکای عقل قاصر و افکار ناموزون خود و به همین معنی تأویل می کنند.

\\" که به سبب آن بر اطاعت خدا نیرو می گیرند.\\" این روح بین هر دو دسته مشترک است، ولی چون اصحاب یمین این روح را صرف در اطاعت خدا می کنند، در این‌جا از آن چنین تعبیر شده است. روح شهوت، که موجب میل به مشتهیات است، نیز همین طور است؛ اصحاب شمال آن را در مشتهیات جسمانی به کار می گیرند و اصحاب یمین در لذتهای روحانی. این که در روایت ذکری از اصحاب شمال نشده، چون حال آن‌ها معلوم است؛ زیرا دارای روح القدس و روح ایمان نیستند.یعنی در آن‌ها، آن سه روح دیگر وجود دارد که در حیوانات نیز هست. چنان‌چه خداوند سبحان می‌فرماید: «إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا» - . فرقان / ۴۴ - {آنان جز مانند ستوران نیستند بلکه گمراه ترند}. و تفصیل این بحث إن شاء الله در کتاب آسمان و جهان خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۱۴»

یر، بصائر الدرجات عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ صَالِحٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الْأَسَدِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ (۲) عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ: فِي الْأَنْبِيَاءِ وَ الْأَوْصِيَاءِ خَمْسَةُ أَرْوَاحٍ رُوحُ الْبَدَنِ وَ رُوحُ الْقُدُسِ وَ رُوحُ الْقُوَّةِ وَ رُوحُ الشَّهْوَةِ وَ رُوحُ الْإِيمَانِ وَ فِي الْمُؤْمِنِينَ أَرْبَعَةُ أَرْوَاحٍ أَفْقَدَهَا رُوحَ الْقُدُسِ (۳) رُوحُ الْبَدَنِ وَ رُوحُ الْقُوَّةِ وَ رُوحُ الشَّهْوَةِ وَ رُوحُ الْإِيمَانِ وَ فِي الْكُفَّارِ ثَلَاثَةُ أَرْوَاحٍ رُوحُ الْبَدَنِ رُوحُ الْقُوَّةِ وَ رُوحُ الشَّهْوَةِ ثُمَّ قَالَ رُوحُ الْإِيمَانِ يُلَازِمُ الْجَسَدَ مَا لَمْ يَعْمَلْ بِكَبِيرَةٍ فَإِذَا عَمِلَ بِكَبِيرَةٍ

ص: ۵۴

۱- الفرقان: ۴۴.

۲- فی المصدر: عن الحسن بن جهم.

۳- انما فقدوا روح القدس. خ ل ظ.

فَارَقَهُ الرُّوحُ وَ رُوحُ الْقُدُسِ مَنْ سَكَنَ فِيهِ فَإِنَّهُ لَا يَعْمَلُ بِكَبِيرَهٍ أَبَداً (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حسن بن ابراهیم از حضرت صادق علیه السّلام نقل کرده که فرمودند: در انبياء و اوصياء پنج روح است: روح‌البدن و روح‌القدس و روح‌القوه و روح‌الشهوه و روح‌الایمان. و در مؤمنين چهار روح است: كه روح القدس را ندارند ولی روح‌البدن و روح‌القوه و روح‌الشهوه و روح‌الایمان را دارند. و در كفار سه روح است: روح‌البدن و روح‌القوه و روح‌الشهوه.

سپس فرمودند: روح ایمان، تا وقتی که مرتکب گناه کبیره ای نشده باشد، همراه با جسد هست، وقتی کبیره ای انجام داد،

روح از او جدا می شود. ولی اگر روح‌القدس در کسی موجود باشد، هرگز گناه کبیره‌ای انجام نمی‌دهد. - . بصائر الدرجات : ۱۳۲ -

**[ترجمه]

«۱۵»

یر، بصائر الدرجات بَعْضُ أَصْحَابِنَا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ عَمَّارِ بْنِ مَرْوَانَ عَنِ الْمُنَخَّلِ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ عِلْمِ الْعَالِمِ فَقَالَ يَا جَابِرُ إِنَّ فِی الْأَنْبِيَاءِ وَ الْأَوْصِيَاءِ خَمْسَهَ أَرْوَاحٍ رُوحَ الْقُدُسِ وَ رُوحَ الْإِيمَانِ وَ رُوحَ الْحَيَاهِ وَ رُوحَ الْقُوَّهِ وَ رُوحَ الشَّهْوَهِ فَبِرُوحِ الْقُدُسِ يَا جَابِرُ عَرَفُوا (۲) مَا تَحْتَ الْعَرْشِ إِلَى مَا تَحْتَ الثَّرَى ثُمَّ قَالَ يَا جَابِرُ إِنَّ هَذِهِ الْأَرْوَاحَ يُصِيبُهَا الْحَدَثَانُ إِلَّا أَنَّ رُوحَ الْقُدُسِ (۳) لَا يَلْهُو وَ لَا يَلْعَبُ (۴).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: جابر از حضرت باقر علیه السلام روایت کرده که فرمودند: ای جابر! در انبیاء و اوصیا پنج روح است: روح‌القدس و روح‌الایمان و روح‌الحیاه و روح‌القوه و روح‌الشهوه؛ ای جابر! به وسیله روح‌القدس از زیر عرش تا زیر زمین را می‌دانند. سپس فرمودند: ای جابر! این ارواح دستخوش حدثان می‌شوند، ولی در روح‌القدس، لهو و لعب راهی ندارد. - . همان -

**[ترجمه]

بيان

روح الحياه هنا هی روح المدرج.

و فی الصحاح حدث أمر أی وقع و الحدث و الحادثه و الحدثان كله بمعنى و المراد هنا ما يمنعها عن أعمالها كرفع بعض الشهوات عند الشيخوخه و ضعف القوى بها و بالأمراض و مفارقه روح الإيمان بارتكاب الكبائر و أما من أعطی روح القدس فلا

یصیبه ما یمنعه عن العلم و المعرفه و لا یلهو أی لا یغفل و لا یسهو عن أمر و لا یلعب أی لا یرتکب أمرا لا منفعه فیه.

**[ترجمه]مراد از حدثان، چیزی است که روح را از کارهایش باز دارد؛ مانند مرتفع شدن برخی شهوات و ضعیف شدن آن... ها به هنگام پیری و بیماری‌ها. لهو در روح القدس راه ندارد؛ یعنی از کاری غافل نمی‌ماند و اشتباهی نمی‌کند و لعب در آن راه ندارد؛ یعنی کاری که در آن نفعی نباشد، انجام نمی‌دهد.

**[ترجمه]

«۱۶»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ مَعْرُوفٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عُرْوَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ تُسْأَلُونَ عَنِ الشَّیْ ءِ فَلَا یَکُونُ عِنْدَکُمْ عِلْمُهُ فَقَالَ رُبَّمَا کَانَ ذَلِکَ قَالَ قُلْتُ کَیْفَ تَصْنَعُونَ قَالَ تَتَلَقَّانَا بِهِ رُوحُ الْقُدُسِ (۵).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: یکی از اصحاب حضرت صادق علیه السلام نقل کرده که به ایشان عرض کردم: فدایتان شوم، آیا شده از شما چیزی بپرسند که جواب آن را ندانید؟ فرمودند: گاهی اتفاق می افتد. عرض کردم: در این مواقع چه می کنید؟ فرمودند: روح‌القدس ما را در جریان می گذارد. - . همان : ۱۳۳ و ۱۳۴ -

**[ترجمه]

«۱۷»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدٍ الْبَرْقِیِّ وَ الْأَهْوَازِیِّ عَنِ النَّضْرِ عَنْ یَحْیَی الْحَلَبِیِّ

۱- بصائر الدرجات: ۱۳۲.

۲- فی المصدر: علمنا.

۳- الأرواح القدس فانها. خ ل.

۴- بصائر الدرجات: ۱۳۲.

۵- بصائر الدرجات: ۱۳۳ و ۱۳۴.

عَنْ بَشِيرٍ الدَّهَّانِ عَنْ حُمْرَانَ بْنِ أَعْيَنَ عَنْ جُعَيْدٍ الْهَمْدَانِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِأَيِّ حُكْمٍ تَحْكُمُونَ قَالَ نَحْكُمُ بِحُكْمِ آلِ دَاوُدَ فَإِنْ عَيِينَا شَيْئاً تَلَقَّانَا بِهِ رُوحُ الْقُدُسِ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: جعید همدانی نقل کرده،

به امام زین‌العابدین علیه السلام عرض کردم: با چه چیزی در میان مردم قضاوت می‌کنید؟ فرمودند: با حکم آل داود حکم می‌کنیم، اگر چیزی از ما پوشیده ماند، روح‌القدس ما را در جریان می‌گذارد. - .

همان : ۱۳۴ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام بحکم آل داود أی نحکم بعلمنا و لا نسأل بینه کما کان داود علیه السلام أحیانا یفعله.

lt;meta info="\\"حکم آل داود\\"" یعنی با علم خود قضاوت می‌نماییم و احتیاج به شاهد نداریم. همان‌طور که حضرت داود گاهی این گونه حکم می‌کردند.

**[ترجمه]

«۱۸»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنِ السَّابَاطِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام بِمَا تَحْكُمُونَ إِذَا حَكَمْتُمْ فَقَالَ بِحُكْمِ اللَّهِ وَ حُكْمِ دَاوُدَ فَإِذَا وَرَدَ عَلَيْنَا شَيْ ءٌ لَيْسَ عِنْدَنَا تَلَقَّانَا بِهِ رُوحُ الْقُدُسِ (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ساباطی نقل کرده، به امام صادق علیه السلام عرض کردم: وقتی حکم می‌کنید، بر چه اساسی حکم می‌کنید؟ فرمودند: به حکم خدا و حکم داود، و وقتی چیزی پیش بیاید که پیش ما نباشد، روح‌القدس آن را به ما القا می‌کند. - . همان -

**[ترجمه]

«۱۹»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِي الْجَهْمِ عَنْ أَسْبَاطٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ تُسْأَلُونَ عَنِ

الشَّيْ ءِ فَلَا يَكُونُ عِنْدَكُمْ عِلْمُهُ قَالَ رُبَّمَا كَانَ ذَلِكَ قُلْتُ كَيْفَ تَصْنَعُونَ قَالَ تَلَقَّانَا بِهِ رُوحُ الْقُدُسِ (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: اسباط نقل کرده، به امام صادق علیه السلام عرض کردم: آیا شده سؤالی از شما بپرسند که علمش نزد شما نباشد؟ فرمودند: گاهی اتفاق می‌افتد. عرض کردم: چه می‌کنید؟ فرمودند: روح‌القدس آن را به ما القا می‌کند. - . همان -

**[ترجمه]

«۲۰»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَبِي خَالِدٍ الْقَمَّاطِ عَنْ حُمْرَانَ بْنِ أَعْيَنَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنْبِيَاءُ أَنْتُمْ قَالَ لَا قُلْتُ فَقَدْ حَدَّثَنِي مَنْ لَا أَتَّهِمُ أَنَّكَ قُلْتَ إِنَّا أَنْبِيَاءُ قَالَ مَنْ هُوَ أَبُو الْخَطَّابِ قَالَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ كُنْتُ إِذاً أَهْجُرُ قَالَ قُلْتُ فَبِمَا تَحْكُمُونَ قَالَ بِحُكْمِ آلِ دَاوُدَ فَإِذَا وَرَدَ عَلَيْنَا شَيْ ءٌ لَيْسَ عِنْدَنَا تَلَقَّانَا بِهِ رُوحُ الْقُدُسِ (۴).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حمران بن أعین نقل کرده، به امام صادق علیه السلام عرض کردم: آیا شما پیامبر هستید؟ فرمودند: خیر. عرض کردم: شخصی که او را راست‌گو می‌دانم برایم گفته که شما فرموده‌اید: ما پیامبر هستیم. فرمودند: چه کسی؟ ابوالخطاب؟ گفتم: آری. فرمودند: در این صورت هذیان گفته‌ام. عرض کردم: پس با چه چیزی حکم می‌کنید؟ فرمودند: با حکم آل داود، و وقتی چیزی پیش بیاید که حکمش را ندانیم روح‌القدس آن را به ما القا می‌کند. - . همان -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام کنت إذا أهجر أی لم أقل ذلک و کذب علی إذ لو قلت ذلک لکان هذیانا و لا یصدر مثله عن مثلی.

lt;meta info="\\"در این صورت هذیان گفته‌ام\\"" یعنی من آن را نگفته‌ام و بر من دروغ بسته است؛ چون اگر من آن را گفته باشم، هذیان گفته‌ام و از مثل منی هذیان صادر نمی‌شود.

**[ترجمه]

«۲۱»

خص، منتخب البصائر یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ عَمَّارٍ أَوْ غَيْرِهِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَبِمَا تَحْكُمُونَ إِذَا حَكَمْتُمْ فَقَالَ بِحُكْمِ اللَّهِ وَ حُكْمِ دَاوُدَ وَ حُكْمِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله فَإِذَا وَرَدَ عَلَيْنَا مَا لَيْسَ فِي كِتَابِ عَلِيٍّ علیه السلام تَلَقَّانَا بِهِ رُوحُ الْقُدُسِ وَ أَلْهَمَنَا اللَّهُ إِلْهَاماً (۵).

۱- بصائر الدرجات: ۱۳۴.

۲- بصائر الدرجات: ۱۳۴.

۳- بصائر الدرجات: ۱۳۴.

۴- بصائر الدرجات: ۱۳۴.

۵- مختصر بصائر الدرجات: ۱، بصائر الدرجات: ۱۳۴.

**[ترجمه]منتخب البصائر، بصائر الدرجات: عمار یا شخص دیگری نقل کرده، به امام صادق علیه السلام عرض کردم: وقتی حکم می‌کنید بر چه اساسی حکم می‌کنید؟ فرمودند: به حکم خدا و حکم داود و حکم محمد صلی الله علیه و آله، وقتی چیزی پیش آید که حکمش در کتاب علی علیه السلام نباشد روح‌القدس آن را به ما القا می‌کند و خداوند به ما الهام می... نماید. - . مختصر بصائر الدرجات : ۱ ،بصائر الدرجات : ۱۳۴ -

ص: ۵۶

**[ترجمه]

«۲۲»

خص، منتخب البصائر یر، بصائر الدرجات إِبْرَاهِیمُ بْنُ هَاشِمٍ عَنْ مُحَمَّدٍ الْبَرْقِیِّ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ أَوْ غَیْرِهِ عَنْ بَشِیرٍ عَنْ حُمْرَانَ عَنْ جُعَیْدٍ الْهَمْدَانِیِّ وَ کَانَ جُعَیْدٌ مِمَّنْ خَرَجَ مَعَ الْحُسَیْنِ علیه السلام بِکَرْبَلَاءَ (۱) قَالَ: فَقُلْتُ لِلْحُسَیْنِ علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاکَ بِأَیِّ شَیْ ءٍ تَحْکُمُونَ قَالَ یَا جُعَیْدُ نَحْکُمُ بِحُکْمِ آلِ دَاوُدَ فَإِذَا عَیِینَا (۲) عَنْ شَیْ ءٍ تَلَقَّانَا بِهِ رُوحُ الْقُدُسِ (۳).

**[ترجمه]منتخب البصائر، بصائر الدرجات: جعید همدانی که از کسانی است به همراه امام حسین علیه السلام به سمت کربلا حرکت کرد - . در منتخب البصائر این جمله هم آمده است: و \\"در کربلا کشته شد\\". گویا همان که در خود بصائر الدرجات آمده است، صحیح باشد؛ چون شیخ در رجالش، او را از جمله اصحاب علی و حسن و حسین و علی بن الحسین علیهم السلام، ذکر کرده است، و او را از شهدای کربلا نشمرده است. کمی قبل گذشت که او این روایت را از علی بن الحسین علیه السلام نقل کرده است. شاید یکی از این دو، ناشی از اشتباه در نسخه‌برداری باشد، اگرچه احتمال دارد این را، از هر دو امام علیهما السلام روایت کرده باشد. - ، نقل کرده، به امام حسین علیه السلام عرض کردم: فدایتان شوم! شما با چه چیزی حکم می‌کنید؟ فرمودند: ای جعید! به حکم آل داود، و وقتی چیزی بر ما پوشیده باشد، روح‌القدس آن را به ما القا می... کند. - . مختصر بصائر الدرجات : ۱ ،بصائر الدرجات : ۱۳۴ -

**[ترجمه]

«۲۳»

خص، منتخب البصائر یر، بصائر الدرجات عِمْرَانُ بْنُ مُوسَی عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عَبْدِ الْعَزِیزِ عَنْ أَبِیهِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنَّ النَّاسَ یَزْعُمُونَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَجَّهَ عَلِیّاً علیه السلام إِلَی الْیَمَنِ لِیَقْضِیَ بَیْنَهُمْ فَقَالَ عَلِیٌّ علیه السلام فَمَا وَرَدَتْ عَلَیَّ قَضِیَّةٌ إِلَّا حَکَمْتُ فِیهَا بِحُکْمِ اللَّهِ وَ حُکْمِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ صَدَقُوا قُلْتُ وَ کَیْفَ ذَاکَ وَ لَمْ یَکُنْ أُنْزِلَ الْقُرْآنُ کُلُّهُ وَ قَدْ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله غَائِباً عَنْهُ فَقَالَ تَتَلَقَّاهُ بِهِ رُوحُ الْقُدُسِ (۴).

**[ترجمه]منتخب البصائر، بصائر الدرجات: علی بن عبدالعزیز از پدر خود نقل کرده که به حضرت صادق علیه السلام عرض

کردم: فـدایتان شوم! مردم می‌گوینـد: رسول الله صـلی الله علیه و آله، علی علیه السـلام را به یمن فرسـتادند، تـا ایشان بین مردم قضاوت کننـد. و علی علیه السـلام فرموده است: در هیچ قضـیه‌ای برایم پیش نیامد، مگر این‌که به حکم خدا و حکم رسول الله صلی الله علیه و آله، قضاوت کردم. حضـرت فرمودنـد: درست می‌گوینـد. عرض کردم: این چگونه ممکن است با این‌که هنوز تمـام قرآن نازل نشـده بود و رسول الله صـلی الله علیه و آله نیز، در آن‌جا حضور نداشـتند؟ فرمودنـد: روح‌القـدس به ایشان القا می‌نمود. -. همان -

**[ترجمه]

«۲۴»

خص، منتخب البصائر یر، بصائر الدرجات أَبُو عَلِيٍّ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْعَبَّاسِ بْنِ جَرِيشٍ (۵) عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی علیه السلام قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ الْبَاقِرُ علیهما السلام إِنَّ الْأَوْصِيَاءَ مُحَدَّثُونَ يُحَدِّثُهُمْ رُوحُ الْقُدُسِ وَ لَا يَرَوْنَهُ وَ كَانَ عَلِيٌّ علیه السلام يَعْرِضُ عَلَى رُوحِ الْقُدُسِ مَا يُسْأَلُ عَنْهُ فَيُوجِسُ فِی نَفْسِهِ أَنْ قَدْ أَصَبْتَ (۶) بِالْجَوَابِ فَيُخْبَرُ فَيَكُونُ كَمَا قَالَ (۷).

**[ترجمه]منتخب البصـائر، بصـائر الـدرجات: حسن بن عبـاس بن جریش از قول امـام جواد علیه السـلام از حضـرت بـاقر علیه السّـلام نقل کرده که فرمودند: اوصـیاء محدث هسـتند، روح‌القدس با آن‌ها صحبت می‌کند، ولی او را نمی بینند. حضرت علی علیه السـلام آن‌چه از او می پرسـیدند را به روح‌القـدس عرضه می‌داشت و در دل خـود احسـاس می‌کرد که به جـواب رسـیده است، بعد جواب را می‌گفت، جواب همان بود که فرموده بود. -. مختصر بصائر الدرجات : ۱ و ۲ ، بصائر الدرجات : ۱۳۴ -

**[ترجمه]

«۲۵»

یر، بصائر الدرجات الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْمُعَلَّى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ

ص: ۵۷

۱- فی منتخب البصائر: (فقتل بکربلا) و کأنّ ما فی کتاب الصـفار أصح لان الشیخ فی الرجال عده من أصحاب علی و الحسن و الحسـین و علیّ بن الحسین علیهم السلام، و لم یعد من الشهداء و قد مرّ أنّه روی هذا الخبر عن علیّ بن الحسین، و کأنّ أحدهما تصحیف الآخر و ان احتمل روایته عنهما معا. منه مد ظله.

۲- غیبنا خ ل.

۳- مختصر بصائر الدرجات: ۱، بصائر الدرجات: ۱۳۴.

۴- مختصر بصائر الدرجات: ۱، بصائر الدرجات: ۱۳۴.

۵- لعل الصحیح: حریش بالحاء المهمله.

۶- اصیب خ ل.

٧- مختصر بصائر الدرجات: ١ و ٢، بصائر الدرجات: ١٣٤.

عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام سَأَلْتُهُ عَنْ عِلْمِ الْإِمَامِ (۱) بِمَا فِی أَقْطَارِ الْأَرْضِ وَ هُوَ فِی بَیْتِهِ مُرْخًی عَلَیْهِ سِتْرُهُ فَقَالَ یَا مُفَضَّلُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی جَعَلَ لِلنَّبِیِّ صلی الله علیه و آله خَمْسَهَ أَرْوَاحٍ رُوحَ الْحَیَاهِ فَبِهِ دَبَّ وَ دَرَجَ وَ رُوحَ الْقُوَّهِ فَبِهِ نَهَضَ وَ جَاهَدَ (۲) وَ رُوحَ الشَّهْوَهِ فَبِهِ أَکَلَ وَ شَرِبَ وَ أَتَی النِّسَاءَ مِنَ الْحَلَالِ وَ رُوحَ الْإِیمَانِ فَبِهِ أَمَرَ وَ عَدَلَ وَ رُوحَ الْقُدُسِ فَبِهِ حَمَلَ النُّبُوَّهَ فَإِذَا (۳) قُبِضَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله انْتَقَلَ رُوحُ الْقُدُسِ فَصَارَ فِی الْإِمَامِ وَ رُوحُ الْقُدُسِ لَا یَنَامُ وَ لَا یَغْفُلُ وَ لَا یَلْهُو وَ لَا یَسْهُو وَ الْأَرْبَعَهُ الْأَرْوَاحُ تَنَامُ وَ تَلْهُو وَ تَغْفُلُ وَ تَسْهُو وَ رُوحُ الْقُدُسِ ثَابِتٌ یَرَی بِهِ مَا فِی شَرْقِ الْأَرْضِ وَ غَرْبِهَا وَ بَرِّهَا وَ بَحْرِهَا قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ یَتَنَاوَلُ الْإِمَامُ مَا بِبَغْدَادَ بِیَدِهِ قَالَ نَعَمْ وَ مَا دُونَ الْعَرْشِ (۴).

خص، منتخب البصائر سعد عن إسماعیل بن محمد البصری عن عبد الله بن إدریس مثله (۵).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: مفضل بن عمر نقل کرده،

ص: ۵۷

از حضرت صادق علیه السلام پرسیدم: چگونه امام از همه جای زمین اطلاع دارد با این‌که در خانه نشسته و پرده خانه‌اش آویخته است. فرمودند: ای مفضل! خداوند برای پیامبر صلی الله علیه و آله پنج روح قرار داده است: روح‌الحیات که با آن می... رود و می‌آید، و روح‌القوه که با آن قیام می‌کند و جهاد می نماید - . در مختصر البصائر این‌گونه است: با دشمنش جهاد می... کند. - ، و روح‌الشهوه با آن می‌خورد و می آشامد و از حلال با زنان همبستر می شود، و روح‌الایمان که با آن دستور می‌دهد و عدالت می‌ورزد، و روح‌القدس که با آن بار نبوت را بر می‌دارد، وقتی پیامبر صلی الله علیه و آله از دنیا رفت، روح القدس منتقل شد و در امام قرار گرفت.

و روح‌القدس به خواب نمی‌رود و غافل نمی‌شود و عمل لهو انجام نمی‌دهد و سهو ندارد، ولی چهار روح دیگر می‌خوابند و دارای لهو و غفلت و سهو هستند. روح‌القدس ثابت است، به وسیله‌اش آن‌چه در شرق و غرب زمین و خشکی و دریا است دیده می‌شود. عرض کردم: آیا امام می‌تواند چیزی را که در بغداد است، با دست خود بردارد؟ فرمودند: آری، و هر چه پائین تر از عرش را می‌تواند. - . بصائر الدرجات : ۱۳۴ -

منتخب البصائر نیز مانند این روایت را با طریقی دیگر نقل کرده است. - . مختصر بصائر الدرجات : ۲ -

**[ترجمه]

«۲۶»

یر، بصائر الدرجات بَعْضُ أَصْحَابِنَا عَنْ مُوسَی بْنِ عُمَرَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ بَشَّارٍ عَنْ عَمَّارِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْأَنْبِیَاءَ وَ الْأَئِمَّهَ عَلَی خَمْسَهِ أَرْوَاحٍ رُوحِ الْإِیمَانِ وَ رُوحِ الْحَیَاهِ وَ رُوحِ الْقُوَّهِ وَ رُوحِ الشَّهْوَهِ وَ رُوحِ الْقُدُسِ فَرُوحُ الْقُدُسِ مِنَ اللَّهِ وَ سَائِرُ هَذِهِ الْأَرْوَاحِ یُصِیبُهَا الْحَدَثَانُ فَرُوحُ الْقُدُسِ لَا یَلْهُو وَ لَا یَتَغَیَّرُ وَ لَا یَلْعَبُ وَ بِرُوحِ الْقُدُسِ عَلِمُوا یَا جَابِرُ مَا دُونَ الْعَرْشِ إِلَی مَا تَحْتَ الثَّرَی (۶).

خص، منتخب البصائر سعد عن موسى بن عمر مثله (۷).

۱- فی مختصر البصائر: سألت أبا عبد اللّه علیه السّلام عن علم الامام.

۲- فی مختصر البصائر: و جاهد عدوه.

۳- فی مختصر البصائر: و لما قبض.

۴- بصائر الدرجات: ۱۳۴.

۵- مختصر بصائر الدرجات: ۲. فیه: و بروح القدس کان یری ما فی شرق الأرض.

۶- بصائر الدرجات: ۱۳۴.

۷- مختصر بصائر الدرجات: ۲. فیه: و بروح القدس یا جابر علمنا ما دون العرش.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: جابر از حضرت باقر علیه السلام روایت کرده که فرمودند: خداوند پیامبران و امامان را بر پنج روح آفریده است؛ روح‌الایمان و روح‌الحیاه و روح‌القوه و روح‌الشهوه و و روح‌القدس. روح‌القدس از خداوند است و دیگر روح ها دست‌خوش تغییرند. ولی روح‌القدس دچار لهو انجام نمی‌دهد و متغیر نمی‌شود و لعب نمی کند. ای جابر! با روح... القدس است که آن‌ها از زیر عرش تا زیر زمین را می‌دانند. - . بصائر الدرجات : ۱۳۴ -

منتخب البصائر نیز مانند این روایت را با طریقی دیگر نقل کرده است. - . مختصر بصائر الدرجات : ۲ -

ص: ۵۸

**[ترجمه]

«۲۷»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِیدِ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ یُونُسَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاکَ أَخْبِرْنِی عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی وَ کَذلِکَ أَوْحَیْنا إِلَیْکَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما کُنْتَ تَدْرِی مَا الْکِتابُ وَ لَا الْإِیمانُ وَ لکِنْ جَعَلْناهُ نُوراً نَهْدِی بِهِ مَنْ نَشاءُ مِنْ عِبادِنا وَ إِنَّکَ لَتَهْدِی إِلی صِراطٍ مُسْتَقِیمٍ صِراطِ اللَّهِ الَّذِی لَهُ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ أَلا إِلَی اللَّهِ تَصِیرُ الْأُمُورُ قَالَ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ خَلْقٌ (۱) وَ اللَّهِ أَعْظَمُ مِنْ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ وَ قَدْ کَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یُخْبِرُهُ وَ یُسَدِّدُهُ وَ هُوَ مَعَ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام یُخْبِرُهُمْ وَ یُسَدِّدُهُمْ (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابابصیر نقل کرده، به امام صادق علیه السّلام عرض کردم: فدایتان شوم! درباره این سخن خداوند تبارک و تعالی برایم توضیح فرمایید: «وَ کَذلِکَ أَوْحَیْنا إِلَیْکَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما کُنْتَ تَدْرِی مَا الْکِتابُ وَ لَا الْإِیمانُ وَ لکِنْ جَعَلْناهُ نُوراً نَهْدِی بِهِ مَنْ نَشاءُ مِنْ عِبادِنا وَ إِنَّکَ لَتَهْدِی إِلی صِراطٍ مُسْتَقِیمٍ * صِراطِ اللَّهِ الَّذِی لَهُ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ أَلا إِلَی اللَّهِ تَصِیرُ الْأُمُورُ.» - . شوری / ۵۲ و ۵۳ - {وهمین گونه روحی از امر خودمان به سوی تو وحی کردیم تو نمی دانستی کتاب چیست و نه ایمان [کدام است] ولی آن را نوری گردانیدیم که هر که از بندگان خود را بخواهیم به وسیله آن راه می نماییم و به راستی که تو به خوبی به راه راست هدایت می کنی * راه همان خدایی که آن‌چه در آسمانها و آن‌چه در زمین است از آن اوست هش دار که [همه] کارها به خدا بازمی گردد}

فرمودند: ای ابامحمّد! به خدا قسم آفریده ای است - . منظور، روح است. -

بزرگتر از جبرئیل و میکائیل، که با رسول الله صلی اللّه علیه و آله بود و به او خبر می‌داد و او را ثابت قدم می‌کرد. او با ائمه نیز هست و آن‌ها را خبر می‌دهد و ثابت قدم می کند. - . بصائر الدرجات : ۱۳۵ -

**[ترجمه]

«۲۸»

خص، منتخب البصائر یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَیْدٍ عَنْ یَحْیَی الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی الصَّبَّاحِ الْکِنَانِیِّ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی وَ کَذلِکَ أَوْحَیْنا إِلَیْکَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما کُنْتَ تَدْرِی مَا الْکِتابُ وَ لَا الْإِیمانُ قَالَ خَلْقٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ أَعْظَمُ مِنْ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ کَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یُخْبِرُهُ وَ یُسَدِّدُهُ وَ هُوَ مَعَ الْأَئِمَّهِ مِنْ بَعْدِهِ (۳).

**[ترجمه]منتخب البصائر، بصائر الدرجات: ابابصیر نقل کرده، از حضرت صادق علیه السلام در مورد این سخن خداوند تبارک و تعالی: «وَ کَذلِکَ أَوْحَیْنا إِلَیْکَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما کُنْتَ تَدْرِی مَا الْکِتابُ وَ لَا الْإِیمانُ» - . شوری / ۵۲ - {وهمین گونه روحی از امر خودمان به سوی تو وحی کردیم تو نمی دانستی کتاب چیست و نه ایمان [کدام است]} سؤال کردم. ایشان فرمودند: آفریده‌ای از آفریدگان خداست، بزرگتر از جبرئیل و میکائیل است، با رسول الله صلی اللّه علیه و آله بود و به او خبر می‌داد و او را ثابت قدم می‌کرد و با امامان بعد از او نیز هست. - . مختصر بصائر الدرجات : ۲ ، بصائر الدرجات : ۱۳۵ -

**[ترجمه]

«۲۹»

یر، بصائر الدرجات الْعَبَّاسُ بْنُ مَعْرُوفٍ عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبَانِ بْنِ تَغْلِبَ قَالَ: الرُّوحُ خَلْقٌ أَعْظَمُ مِنْ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ کَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یُسَدِّدُهُ وَ یُوَفِّقُهُ وَ هُوَ مَعَ الْأَئِمَّهِ مِنْ بَعْدِهِ (۴).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: أبان بن تغلب می گوید: روح، آفریده‌ای بزرگتر از جبرئیل و میکائیل است که با رسول الله صلی اللّه علیه و آله بود، او را ثابت قدم می‌کرد و توفیق می‌داد و با امامان بعد از او نیز هست. - . بصائر الدرجات : ۱۳۵ -

**[ترجمه]

«۳۰»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ طَلْحَهَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَخْبِرْنِی یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ عَنِ الْعِلْمِ الَّذِی تُحَدِّثُونَّا بِهِ أَ مِنْ صُحُفٍ عِنْدَکُمْ أَمْ مِنْ رِوَایَهٍ یَرْوِیهَا بَعْضُکُمْ عَنْ بَعْضٍ أَوْ کَیْفَ حَالُ الْعِلْمِ عِنْدَکُمْ قَالَ یَا عَبْدَ اللَّهِ الْأَمْرُ أَعْظَمُ مِنْ ذَلِکَ وَ أَجَلُّ أَ مَا تَقْرَأُ کِتَابَ اللَّهِ قُلْتُ بَلَی قَالَ أَ مَا تَقْرَأُ

۱- أی الروح.

۲- بصائر الدرجات: ۱۳۵. و الآیتان فی الشوری: ۵۲ و ۵۳.

۳- مختصر بصائر الدرجات: ۲ بصائر الدرجات: ۱۳۵. و الآیه فی الشوری: ۵۲.

۴- بصائر الدرجات: ۱۳۵.

وَ كَذٰلِكَ أَوْحَيْنا إِلَيْكَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتابُ وَ لَا الْإِيمانُ أَ فَتَرَوْنَ أَنَّهُ كَانَ فِي حَالٍ لَا يَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَ لَا الْإِيمَانُ قَالَ قُلْتُ هَكَذَا نَقْرَؤُهَا قَالَ نَعَمْ قَدْ كَانَ فِي حَالٍ لَا يَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَ لَا الْإِيمَانُ حَتَّى بَعَثَ اللَّهُ تِلْكَ الرُّوحَ فَعَلَّمَهُ بِهَا الْعِلْمَ وَ الْفَهْمَ وَ كَذَلِكَ تَجْرِي تِلْكَ الرُّوحُ إِذَا بَعَثَهَا اللَّهُ إِلَى عَبْدٍ عَلَّمَهُ بِهَا الْعِلْمَ وَ الْفَهْمَ (۱).

یر، بصائر الدرجات محمد بن عبد الحمید عن منصور بن یونس عن أبی الصباح الکنانی عن أبی عبد الله علیه السلام مثله (۲)

یر، بصائر الدرجات إبراهیم بن هاشم عن أبی عبد الله البرقی عن ابن سنان أو غیره عن عبد الله بن طلحه مثله (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد بن عیسی از عبد اللّه بن طلحه نقل کرده، به امام صادق علیه السّلام عرض کردم: ای فرزند رسول خدا! به من بگویید آیا علمی که برای ما بیان می‌کنید، از نوشته‌هایی است که در نزد شماست، یا از طریق روایت‌هایی است که هر کدام از یک‌دیگر نقل می‌کنید؟ به هر صورت، حال علمی که پیش شماست، چگونه است؟ فرمودند: جریان بزرگتر و عظیم تر از آن‌چه تو می‌گویی است؛ مگر قرآن نخوانده ای؟ عرض کردم: بله،

ص: ۵۹

خوانده‌ام. فرمودند: این آیه را نخوانده ای: «وَ كَذٰلِكَ أَوْحَيْنا إِلَيْكَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتابُ وَ لَا الْإِيمانُ» -. شوری / ۵۲ - { وهمین گونه روحی از امر خودمان به سوی تو وحی کردیم تو نمی دانستی کتاب چیست و نه ایمان [کدام است]}؟ آیا به نظر شما این یعنی پیامبر قبلاً در حالی بوده که کتاب و ایمان را نمی‌دانسته است؟ عرض کردم: ما این طور می‌خوانیم. فرمودند: آری، در یک زمان کتاب و ایمان را نمی‌دانست، تا آن‌که خداوند آن روح را فرستاد و او به پیامبر علم و فهم را آموخت. و همین‌طور این روح در جریان است؛ وقتی خداوند آن را به سوی بنده ای برانگیزد، به وسیله آن علم و فهم را به او می آموزد. -. بصائر الدرجات : ۱۳۵ و ۱۳۶ -

بصائر الدرجات مانند همین روایت را از طریق ابی الصباح کنانی نیز، از عبدالله بن طلحه نقل کرده است. -. این حدیث را با مانند همین الفاظ نیافتیم. بله، در بصائر : ۱۳۵ حدیثی که سندش همین سند و متنش موافق حدیث رقم ۲۹ این‌جاست، وجود دارد. شاید تقدیم و تأخیری در این‌جا اتفاق افتاده است. -

بصائر الدرجات از ابن سنان یا شخصی غیر از او نیز مانند همین روایت را از عبدالله بن طلحه نقل کرده است. -. بصائر الدرجات : ۱۳۶ -

**[ترجمه]

«۳۱»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنْ مُوسَى بْنِ سَعْدَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ سَمَاعَةَ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ إِنَّ الرُّوحَ خَلْقٌ أَعْظَمُ مِنْ جَبْرَئِيلَ وَ مِيكَائِيلَ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يُسَدِّدُهُ وَ يُرْشِدُهُ وَ هُوَ مَعَ

الْأَوْصِيَاءِ مِنْ بَعْدِهِ (۴).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: سماعه بن مهران نقل کرده، از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمودند: روح آفریده‌ایست عظیم‌تر از جبرئیل و میکائیل، با رسول الله صلی الله علیه وآله بود و ایشان را ثابت قدم می کرد و ارشاد می‌نمود و با اوصیای بعد از او نیز هست. - . همان : ۱۳۵ -

**[ترجمه]

«۳۲»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ أَسْبَاطٍ بَيَّاعِ الزُّطِّيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ لَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ هِيتَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ كَذلِكَ أَوْحَيْنا إِلَيْكَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتابُ وَ لَا الْإِيمانُ قَالَ فَقَالَ مَلَكٌ مُنْذُ أَنْزَلَ اللَّهُ ذَلِكَ الْمَلَكَ لَمْ يَصْعَدْ إِلَى السَّمَاءِ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ مَعَ الْأَئِمَّهِ يُسَدِّدُهُمْ (۵).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: اسباط بیاع زطی نقل کرده، مردی از اهالی هیت، این سخن خداوند عزّ و جلّ «وَ كَذلِكَ أَوْحَيْنا إِلَيْكَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتابُ وَ لَا الْإِيمانُ» را برای امام صادق علیه السّلام خواند؛ ایشان فرمودند: روح فرشته ای است که از زمانی که خداوند آن را به زمین نازل کرده، دیگر به آسمان صعود نکرده است، پیوسته با رسول الله صلی اللّه علیه و آله بود، و با امامان نیز هست، آن‌ها را ثابت قدم می کند. - . همان -

**[ترجمه]

«۳۳»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ أَبِي الصَّبَّاحِ الْكِنَانِيِّ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: قُلْتُ قَوْلُ اللَّهِ وَ كَذلِكَ أَوْحَيْنا إِلَيْكَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا قَالَ هُوَ خَلْقٌ أَعْظَمُ مِنْ

۱- بصائر الدرجات: ۱۳۵ و ۱۳۶.

۲- لم نجد الحديث بهذه الألفاظ: نعم يوجد فی البصائر ص ۱۳۵ حديث بالاسناد يوافق متنه ما تقدم تحت رقم ۲۹. و لعلّ هنا وقع تقديم و تأخير.

۳- بصائر الدرجات: ۱۳۶.

۴- بصائر الدرجات: ۱۳۵.

۵- بصائر الدرجات: ۱۳۵.

جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ وُکِّلَ بِمُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله یُخْبِرُهُ وَ یُسَدِّدُهُ وَ هُوَ مَعَ الْأَئِمَّهِ یُخْبِرُهُمْ وَ یُسَدِّدُهُمْ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: أبابصیر نقل کرده، این سخن خدا را: «وَ کَذلِکَ أَوْحَیْنا إِلَیْکَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا» - . شوری / ۵۲ - {و همین گونه روحی از امر خودمان به سوی تو وحی کردیم} عرض کردم، گفتند: آفریده‌ای عظیم‌تر از جبرئیل و میکائیل است

ص: ۶۰

که همگام با محمد صلی الله علیه وآله بود و ایشان را خبر می‌داد و ثابت قدم می‌نمود. و با امامان هم هست و ایشان را خبر می‌دهد و ثابت قدم می‌کند. - . بصائر الدرجات : ۱۳۵ -

**[ترجمه]

«۳۴»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ کَذلِکَ أَوْحَیْنا إِلَیْکَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما کُنْتَ تَدْرِی مَا الْکِتابُ وَ لَا الْإِیمانُ فَقَالَ خَلْقٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ أَعْظَمُ مِنْ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ کَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یُخْبِرُهُ وَ یُسَدِّدُهُ وَ هُوَ مَعَ الْأَئِمَّهِ مِنْ بَعْدِهِ (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد بن مسلم در مورد این سخن خداوند عزّ و جلّ: «وَ کَذلِکَ أَوْحَیْنا إِلَیْکَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما کُنْتَ تَدْرِی مَا الْکِتابُ وَ لَا الْإِیمانُ» - . شوری / ۵۲ - {و همین گونه روحی از امر خودمان به سوی تو وحی کردیم تو نمی دانستی کتاب چیست و نه ایمان [کدام است]} از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمودند: آفریده‌ایست از آفریدگان خداوند، عظیم‌تر از جبرئیل و میکائیل، با رسول الله صلی الله علیه وآله بود، ایشان را خبر می‌داد و ثابت قدم می‌نمود و با اوصیای بعد از او نیز هست. - . بصائر الدرجات : ۱۳۵ -

**[ترجمه]

«۳۵»

یر، بصائر الدرجات عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَبَلَهَ عَنْ أَبِی الصَّبَّاحِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ إِنَّهُ کَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله خَلْقٌ أَعْظَمُ مِنْ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ کَانَ یُوَفِّقُهُ وَ یُسَدِّدُهُ وَ هُوَ مَعَ الْأَئِمَّهِ مِنْ بَعْدِهِ (۳).

**[ترجمه]أبی اصباح کنانی نقل کرده، از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمودند: با رسول الله صلی الله علیه وآله آفریده‌ای بزرگتر از جبرئیل و میکائیل بود، ایشان را توفیق می‌داد و ثابت قدم می‌نمود و با امامان بعد از او نیز هست. - . همان -

**[ترجمه]

«۳۶»

یر، بصائر الدرجات الْبَرْقِيُّ (۴) عَنْ أَبِي الْجَهْمِ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ قَالَ: سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام رَجُلٌ وَ أَنَا حَاضِرٌ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَ كَذلِكَ أَوْحَيْنا إِلَيْكَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا فَقَالَ مُنْذُ أَنْزَلَ اللَّهُ ذَلِكَ الرُّوحَ عَلَى مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله لَمْ يَصْعَدْ إِلَى السَّمَاءِ وَ إِنَّهُ لَفِينَا (۵).

یر، بصائر الدرجات محمد بن الحسين عن ابن أسباط مثله (۶).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: أبی‌الجهم إبن أسباط نقل کرده، در محضر امام صادق علیه السلام بودم که شخصی از ایشان در مورد این سخن خداوند «وَ كَذلِكَ أَوْحَيْنا إِلَيْكَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا» - . شوری / ۵۲ - {و همین گونه روحی از امر خودمان به سوی تو وحی کردیم} سؤال کرد؛ ایشان فرمودند: از زمانی که خداوند آن روح را به محمد صلی الله علیه وآله نازل کرده، دیگر به آسمان صعود نکرده است و به راستی که او در میان ماست. - . بصائر الدرجات : ۱۳۵. در بصائر آمده است: در محضر ایشان بودم که شخصی از اهل هیت از ایشان سؤال کرد. -

بصائر الدرجات این روایت را، از طریق محمد بن حسین نیز از إبن أسباط نقل کرده است. - . بصائر الدرجات : ۱۳۵ -

**[ترجمه]

«۳۷»

خص، منتخب البصائر یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ كَذلِكَ أَوْحَيْنا إِلَيْكَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتابُ وَ لَا الْإِيمانُ وَ لكِنْ جَعَلْناهُ نُوراً نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشاءُ مِنْ عِبادِنا فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام مُنْذُ أَنْزَلَ اللَّهُ ذَلِكَ الرُّوحَ عَلَى نَبِيِّهِ صلی الله علیه و آله مَا صَعِدَ إِلَى السَّمَاءِ وَ إِنَّهُ لَفِينَا (۷).

۱- بصائر الدرجات: ۱۳۵.

۲- بصائر الدرجات: ۱۳۵.

۳- بصائر الدرجات: ۱۳۵.

۴- في المصدر: أحمد بن محمّد عن البرقي.

۵- بصائر الدرجات: ۱۳۵ فيه: سأله رجل من أهل هيت و انا حاضر و فيه: ما صعد.

۶- بصائر الدرجات: ۱۳۵ فيه: سأله رجل من أهل هيت و انا حاضر و فيه: ما صعد.

٧- مختصر بصائر الدرجات: ٢ و ٣، بصائر الدرجات: ١٣٥.

**[ترجمه]منتخب البصائر، بصائر الدرجات: زراره روايت كرده، امام باقر عليه السلام در مورد اين سخن خداوند عزّ و جلّ: «وَ كَذلِكَ أَوْحَيْنا إِلَيْكَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما كُنْتَ تَدْرِى مَا الْكِتابُ وَ لَا الْإِيمانُ وَ لكِنْ جَعَلْناهُ نُوراً نَهْدِى بِهِ مَنْ نَشاءُ مِنْ عِبادِنا» - . شورى / ۵۲ -

فرمودند: از زمانى كه خداوند آن روح را بر پيامبرش صلى الله عليه وآله نازل كرده، ديگر به آسمان صعود نكرده است و به راستى كه او در ميان ماست. - . مختصر بصائر الدرجات : ۲ و ۳ ، بصائر الدرجات : ۱۳۵ -

ص: ۶۱

**[ترجمه]

«۳۸»

ير، بصائر الدرجات سَلَمَةُ بْنُ الْخَطَّابِ عَنْ يَحْيَى بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَسْبَاطِ بْنِ سَالِمٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِى عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فَدَخَلَ عَلَيْهِ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ هِيتَ فَقَالَ أَصْلَحَكَ اللَّهُ قَوْلُ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فِى كِتَابِهِ وَ كَذلِكَ أَوْحَيْنا إِلَيْكَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا قَالَ عليه السلام ذَلِكَ فِينَا مُنْذُ هَبَطَهُ اللَّهُ إِلَى الْأَرْضِ وَ مَا يَعْرُجُ إِلَى السَّمَاءِ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: أسباط بن سالم نقل كرده، خدمت امام صادق عليه السلام بودم كه شخصى از اهالى هيت به محضر ايشان رسيد و گفت: خداوند شما را صلاح دهد! اين سخن خداوند تبارك و تعالى در قرآن: «وَ كَذلِكَ أَوْحَيْنا إِلَيْكَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا» - . شورى / ۵۲ - {و همين گونه روحى از امر خودمان به سوى تو وحى كرديم}؟ ايشان فرمودند: آن روح از زمانى كه خداوند او را به زمين فرو فرستاده، در بين ماست و به آسمان نمى‌رود. - . بصائر الدرجات : ۱۳۵ -

**[ترجمه]

«۳۹»

ير، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْأَحْوَلِ عَنْ سَلَّامِ بْنِ الْمُسْتَنِيرِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام وَ سُئِلَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ كَذلِكَ أَوْحَيْنا إِلَيْكَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا فَقَالَ الرُّوحُ الَّذِى قَالَ اللَّهُ وَ كَذلِكَ أَوْحَيْنا إِلَيْكَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا فَإِنَّهُ هَبَطَ مِنَ السَّمَاءِ عَلَى مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله ثُمَّ لَمْ يَصْعَدْ إِلَى السَّمَاءِ مُنْذُ هَبَطَ إِلَى الْأَرْضِ (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: سلام بن المستنير نقل كرده از حضرت باقر عليه السلام، هنگامى كه از ايشان در مورد اين سخن خداوند كه «وَ كَذلِكَ أَوْحَيْنا إِلَيْكَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا» - . شورى / ۵۲ - {و همين گونه روحى از امر خودمان به سوى تو وحى كرديم} سؤال شده بود، شنيدم كه فرمودند: آن روحى كه خداوند فرموده: «أَوْحَيْنا - . شايد در در مرحله نقل افتادگى صورت گرفته باشد و صحيحش، «و كذلك آوحينا» باشد. شايد هم اختصارگويى شده است. -

إِلَيْكَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا» از آسمان بر محمد صلى الله عليه وآله فرود آمد و از آن زمان كه فرود آمده، هنوز به آسمان نرفته

است. - . بصائر الدرجات : ۱۳۵ -

**[ترجمه]

«۴۰»

یر، بصائر الـدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَـی عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَـی عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام أَخْبِرْنِی عَنِ الْعِلْمِ الَّذِی تَعْلَمُونَهُ أَ هُوَ شَیْ ءٌ تَعَلَّمُونَهُ مِنْ أَفْوَاهِ الرِّجَالِ بَعْضُکُمْ مِنْ بَعْضٍ أَوْ شَیْ ءٌ مَکْتُوبٌ عِنْدَکُمْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ الْأَمْرُ أَعْظَمُ مِنْ ذَلِکَ أَ مَا سَـمِعْتَ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِی کِتَابِهِ وَ کَذلِکَ أَوْحَیْنا إِلَیْکَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما کُنْتَ تَـدْرِی مَا الْکِتـابُ وَ لَا الْإِیمـانُ قَالَ قُلْتُ بَلَی قَالَ فَلَمَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ تِلْکَ الرُّوحَ عَلِمَ بِهَا وَ کَذَلِکَ هِیَ إِذَا انْتَهَتْ إِلَی عَبْـدٍ عَلِمَ بِهَا الْعِلْمَ وَ الْفَهْمَ یُعَرِّضُ بِنَفْسِهِ علیه السلام (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابراهیم بن عمر نقل کرده، به امام صادق علیه السّلام عرض کردم: در مورد علمی که می آموزید، آیـا شـفاهی از یک‌دیگر اسـتفاده می کنیـد، یا نوشـته ای از رسول الله صـلی اللّه علیه و آله و سـلم در نزد شـماست؟ فرمودنـد: بزرگتر از این است؛ آیـا این سـخن خداونـد عزّ و جلّ در کتابش را شـنیده ای که: «وَ کَذلِکَ أَوْحَیْنا إِلَیْکَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما کُنْتَ تَـدْرِی مَا الْکِتابُ وَ لَا الْإِیمانُ» - . شوری / ۵۲ - {و همین گـونه روحی از امر خودمـان به سوی تو وحی کردیم تو نمی دانستی کتـاب چیست و نه ایمـان [کـدام است]}؟ عرض کردم: بله. فرمودنـد: وقتی خداونـد این روح را به پیامبر عطا کرد، به سبب آن دانـا شـد. و همین‌طـور این روح وقـتی به یکی از بنـدگان خـدا برسـد به وسـیله او علم و فهم می‌یابـد. منظـور ایشـان خودشان بود. - . بصائر الدرجات : ۱۳۶ -

**[ترجمه]

«۴۱»

یر، بصائر الـدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَـیْنِ بْنِ سَـعِیدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِـنَانٍ عَنْ زِیَادِ بْنِ أَبِی الْحَلَّالِ قَالَ: کُنْتُ سَـمِعْتُ مِنْ جَابِرٍ أَحَادِیثَ فَاضْـطَرَبَ فِیهَا فُؤَادِی وَ ضِـقْتُ فِیهَا ضِـیْقاً شَدِیداً فَقُلْتُ وَ اللَّهِ إِنَّ الْمُسْتَرَاحَ لَقَرِیبٌ وَ إِنِّی عَلَیْهِ لَقَوِیٌّ فَابْتَعْتُ بَعِیراً وَ خَرَجْتُ إِلَی الْمَـدِینَهِ وَ طَلَبْتُ الْإِذْنَ عَلَی أَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام فَأَذِنَ لِی فَلَمَّا نَظَرَ إِلَیَّ قَالَ رَحِمَ اللَّهُ جَابِراً کَانَ یَصْـدُقُ عَلَیْنَا وَ لَعَنَ اللَّهُ الْمُغِیرَهَ فَإِنَّهُ کَانَ یَکْذِبُ عَلَیْنَا قَالَ ثُمَّ قَالَ

۱- بصائر الدرجات: ۱۳۵ فیه: و ما یخرج الی السماء.

۲- بصائر الـدرجات: ۱۳۵ فیه: هبـط من السـماء الی محمّـد صـلی الله علیه و آله قـوله: (و أوحینـا) لعـل فیه سـقط و صـحیحه: و کذلک اوحینا أو فیه اختصار.

۳- بصائر الدرجات: ۱۳۶.

فِينَا رُوحُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: زیاد بن ابی حلال نقل کرده، از جابر احادیثی می‌شنیدم که بسیار مضطرب می‌شدم و به شدت در مضیقه می‌افتادم. با خود گفتم که: به خدا سوگند به زودی به آرامش خواهم رسید، می‌توانم دلم را آرام کنم، شتری خریدم و راه مدینه را پیش گرفتم. برای شرفیابی خدمت حضرت صادق علیه السّلام اذن خواستم و ایشان اجازه دادند. همین که چشمشان به من افتاد، فرمودند: خداوند جابر را رحمت کند! همواره از ما به راستی نقل می‌کرد، و خدا مغیره را لعنت کند که پیوسته بر ما دروغ می بست. سپس فرمودند:

ص: ۶۲

روح پیامبر صلی اللَّه علیه و آله در میان ماست. - . همان -

**[ترجمه]

«۴۲»

خص، منتخب البصائر یر، بصائر الدرجات أَبُو مُحَمَّدٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مُوسَی (۲) عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ الْبَغْدَادِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَیْلِ عَنْ أَبِی حَمْزَةَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الْعِلْمِ مَا هُوَ أَ عِلْمٌ یَتَعَلَّمُهُ الْعَالِمُ مِنْ أَفْوَاهِ الرِّجَالِ أَوْ فِی کِتَابٍ عِنْدَکُمْ تَقْرَءُونَهُ فَتَعَلَّمُونَ مِنْهُ (۳) فَقَالَ الْأَمْرُ أَعْظَمُ مِنْ ذَاکَ وَ أَجَلُّ أَ مَا سَمِعْتَ قَوْلَ اللَّهِ تَبَارَکَ تَعَالَی وَ کَذلِکَ أَوْحَیْنا إِلَیْکَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما کُنْتَ تَدْرِی مَا الْکِتابُ وَ لَا الْإِیمانُ ثُمَّ قَالَ وَ أَیُّ شَیْ ءٍ یَقُولُ أَصْحَابُکُمْ فِی هَذِهِ الْآیَهِ یَرَوْنَ أَنَّهُ کَانَ فِی حَالٍ لَا یَدْرِی مَا الْکِتَابُ وَ لَا الْإِیمَانُ حَتَّی (۴) بَعَثَ اللَّهُ إِلَیْهِ تِلْکَ الرُّوحَ الَّتِی یُعْطِیهَا اللَّهُ مَنْ یَشَاءُ فَإِذَا أَعْطَاهَا اللَّهُ عَبْداً عَلَّمَهُ الْفَهْمَ وَ الْعِلْمَ (۵).

**[ترجمه]منتخب البصائر، بصائر الدرجات: أبی‌حمزه نقل کرده، از حضرت صادق علیه السلام پرسیدم که: علم چیست؟ آیا همان که عالم آن را از زبان مردم فرا می گیرد، علم است؟ یا در کتابی نزد شماست که آن را می‌خوانید و فرا می گیرید؟ فرمودند: عظیم تر و جلیل تر از این است؛ آیا این سخن خداوند تبارک و تعالی را شنیده‌ای که: «وَ کَذلِکَ أَوْحَیْنا إِلَیْکَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما کُنْتَ تَدْرِی مَا الْکِتابُ وَ لَا الْإِیمانُ» - . شوری / ۵۲ - {و همین گونه روحی از امر خودمان به سوی تو وحی کردیم تو نمی دانستی کتاب چیست و نه ایمان [کدام است]}؟ سپس فرمودند: اصحاب شما در مورد این آیه چه می گویند؟ فکر می کنند پیامبر زمانی از کتاب و ایمان چیزی نمی دانسته، - . در مصدر تصحیح شده‌ای که پیش ماست، در این قسمت این جملات هم وجود دارد: فدایتان شوم! نمی‌دانم چه می گویند. فرمودند: بله، زمانی ایشان نمی‌دانستند کتاب و ایمان چیست تا این که... -

تا این که خداوند آن روح را، که به هر کس می‌خواهد عطا می کند، برایشان برانگیخت و وقتی که آن را به بنده ای عطا کند فهم و علم را به او می‌آموزد. - . مختصر البصائر : ۳، بصائر الدرجات : ۱۳۶ -

**[ترجمه]

«۴۳»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ (۶) عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ یُنَزِّلُ الْمَلائِکَهَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلی مَنْ یَشاءُ مِنْ عِبادِهِ فَقَالَ جَبْرَئِیلُ الَّذِی نُزِّلَ عَلَی الْأَنْبِیَاءِ وَ الرُّوحُ تَکُونُ مَعَهُمْ وَ مَعَ الْأَوْصِیَاءِ لَا تُفَارِقُهُمْ تُفَقِّهُهُمْ وَ تُسَدِّدُهُمْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَ إِنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ- مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَ بِهِمَا عُبِدَ اللَّهُ وَ اسْتَعْبَدَ اللَّهُ عَلَی هَذَا الْجِنَّ وَ الْإِنْسَ وَ الْمَلَائِکَهَ وَ لَمْ یَعْبُدِ اللَّهَ مَلَکٌ وَ لَا نَبِیٌّ وَ لَا إِنْسَانٌ وَ لَا جَانٌّ إِلَّا بِشَهَادَهِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ وَ مَا خَلَقَ اللَّهُ خَلْقاً إِلَّا لِلْعِبَادَهِ (۷).

ص: ۶۳

۱- بصائر الدرجات: ۱۳۶.

۲- فی البصائر: ابو محمّد عن حمران بن موسی.

۳- فی المصدر: فتتعلمون منه.

۴- زاد فی المصدر المصحح الذی عندی: فقلت: لا أدری جعلت فداک ما یقولون قال: بلی قد کان فی حال لا یدری ما الکتاب و لا الایمان حتّی.

۵- مختصر البصائر: ۳. بصائر الدرجات: ۱۳۶.

۶- فی المصدر: عن عبید بن اسباط.

۷- بصائر الدرجات: ۱۳۷. و الآیه فی النحل: ۲.

خص، منتخب البصائر سعد عن محمد بن عیسی و محمد بن الحسین و موسی بن عمر عن ابن أسباط مثله (۱)

- یر، بصائر الدرجات بعض أصحابنا عن موسی بن عمر عن علی بن أسباط هذا الحدیث بهذا الإسناد بعینه (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابابصیر می گوید از امام باقر علیه السّلام در مورد این سخن خداوند عزّ و جلّ «یُنَزِّلُ الْمَلائِکَهَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلی مَنْ یَشاءُ مِنْ عِبادِهِ» - . نحل / ۲ - {فرشتگان را با روح به فرمان خود بر هر کس از بندگانش که بخواهد نازل می کند} سؤال کردم؛ فرمودند: جبرئیل است که بر انبیاء نازل می شود، ولی روح با آن‌ها و اوصیاء همراه هست و هرگز از آن‌ها جدا نمی‌شود، آن‌ها را می‌فهماند و از جانب خدا ایشان را ثابت قدم می کند، و این که: هیچ معبودی جز خدا نیست و محمد فرستاده اوست. با این دو جمله خدا پرستش شده است، و از جن و انس و ملائکه تسلیم در برابر همین را خواسته اند، و هیچ‌یک از فرشتگان و پیامبران و انسان‌ها و جنّیان خداوند را پرستش نکرده‌اند مگر به شهادتین لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ و مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ. و خداوند هیچ موجودی را نیافریده، مگر برای عبادت کردن. - . بصائر الدرجات : ۱۳۷ -

ص: ۶۳

در منتخب البصائر مانند همین روایت، با طریقی دیگر نقل شده است. - . منتخب بصائر الدرجات : ۳ و ۴ -

در بصائر الدرجات نیز مانند همین، با سندی متفاوت آورده شده است. - . بصائر الدرجات : ۱۳۷ -

**[ترجمه]

«۴۴»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ أَبِی الْعَلَاءِ عَنْ سَعْدٍ الْإِسْکَافِ قَالَ: أَتَی رَجُلٌ عَلِیَّ بْنَ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام یَسْأَلُهُ عَنِ الرُّوحِ أَ لَیْسَ هُوَ جَبْرَئِیلَ فَقَالَ لَهُ عَلِیٌّ علیه السلام جَبْرَئِیلُ مِنَ الْمَلَائِکَهِ وَ الرُّوحُ غَیْرُ جَبْرَئِیلَ وَ کَرَّرَ ذَلِکَ عَلَی الرَّجُلِ فَقَالَ لَهُ لَقَدْ قُلْتَ عَظِیماً مِنَ الْقَوْلِ مَا أَحَدٌ یَزْعُمُ أَنَّ الرُّوحَ غَیْرُ جَبْرَئِیلَ فَقَالَ لَهُ عَلِیٌّ علیه السلام إِنَّکَ ضَالٌّ تَرْوِی عَنْ أَهْلِ الضَّلَالِ یَقُولُ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی لِنَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله أَتی أَمْرُ اللَّهِ فَلا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحانَهُ وَ تَعالی عَمَّا یُشْرِکُونَ یُنَزِّلُ الْمَلائِکَهَ بِالرُّوحِ وَ الرُّوحُ غَیْرُ الْمَلَائِکَهِ (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: سعد اسکاف نقل کرده، مردی خدمت امیرالمؤمنین علیه السّلام آمد و سؤال از روح کرد که آیا روح همان جبرئیل نیست؟ علی علیه السّلام فرمودند: جبرئیل از ملائکه است و روح غیر جبرئیل است و این سخن را چند مرتبه برای آن مرد تکرار کردند. آن مرد عرض کرد: سخن بزرگی را مدعی شدی، هیچ کس نمی‌گوید که روح چیزی غیر از جبرئیل است. امیرالمؤمنین علیه السّلام به او فرمودند: تو هم گمراهی و هم از گمراهان نقل می کنی، خداوند تبارک و تعالی به پیامبرش صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «أَتی أَمْرُ اللَّهِ فَلا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحانَهُ وَ تَعالی عَمَّا یُشْرِکُونَ * یُنَزِّلُ الْمَلائِکَهَ بِالرُّوحِ» - . نحل / ۱ و ۲ - {[هان] امر خدا در رسید، پس در آن شتاب مکنید او منزه و فراتر است از آن‌چه [با وی] شریک می سازند * فرشتگان را با روح نازل می کند}، پس روح غیر از ملائکه است. - . بصائر الدرجات : ۱۳۷ -

**[ترجمه]

«۴۵»

خص، منتخب البصائر یر، بصائر الـدرجات أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَـيْنِ عَنِ الْمُخْتَارِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ سُـلَيْمَانَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِی بَصِـيرٍ قَالَ: كُنْتُ مَعَ أَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام فَـذَكَرَ شَـيْئاً مِنْ أَمْرِ الْإِمَامِ إِذَا وُلِـدَ قَالَ وَ اسْـتَوْجَبَ زِيَارَهَ الرُّوحِ فِی لَيْلَهِ الْقَدْرِ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِـدَاكَ أَ لَيْسَ الرُّوحُ جَبْرَئِيـلَ فَقَـالَ جَبْرَئِيـلُ مِنَ الْمَلَـائِكَهِ وَ الرُّوحُ خَلْقٌ أَعْظَمُ مِنَ الْمَلَـائِكَهِ أَ لَيْسَ اللَّهُ يَقُـولُ تَنَزَّلُ الْمَلائِكَهُ وَ الرُّوحُ (۴)

**[ترجمه]منتخب البصـائر، بصائر الـدرجات: ابابصـیر نقل کرده، در محضـر امام صادق علیه السّـلام بودم که صـحبت از زمان تولـد امـام شـد. ایشـان فرمودنـد: در شب قـدر روح بر امـام نـازل می شود. عرض کردم فـدایتان شوم! مگر روح همان جبرئیل نیست؟ فرمودنـد: جبرئیل از ملائکه است و روح موجودی بزرگتر از ملائکه است. مگر خداونـد نمی فرماید: «تَنَزَّلُ الْمَلائِكَهُ وَ الرُّوحُ» - . قدر / ۴ - {فرشتگان با روح فرود می آیند}. - . مختصر بصائر الدرجات : ۴ ، بصائر الدرجات : ۱۳۷ -

**[ترجمه]

«۴۶»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَـيْنِ بْنِ سَـعِيدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ دَاوُدَ عَنْ أَبِی هَارُونَ الْعَبْدِیِّ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَهَ قَالَ: أَتَى رَجُلٌ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام فَقَالَ أُنَاسٌ يَزْعُمُونَ أَنَّ الْعَبْدَ لَا يَزْنِی وَ هُوَ مُؤْمِنٌ وَ لَا يَسْرِقُ وَ هُوَ مُؤْمِنٌ وَ لَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ وَ هُوَ مُؤْمِنٌ وَ لَا يَأْكُلُ الرِّبَا وَ هُوَ مُؤْمِنٌ وَ لَا يَسْفِكُ الدَّمَ الْحَرَامَ وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَقَدْ كَبُرَ هَذَا

۱- مختصر بصائر الدرجات: ۳ و ۴.

۲- بصائر الدرجات: ۱۳۷.

۳- بصائر الدرجات: ۱۳۷. و الآيتان فی النحل: ۱ و ۲.

۴- مختصر بصائر الدرجات: ۴، بصائر الدرجات: ۱۳۷. و الآيه فی القدر: ۴.

عَلَيَّ وَ حَرِجَ مِنْهُ صَدْرِی (۱) حَتَّی زُعِمَ أَنَّ هَذَا الْعَبْدَ الَّذِی یُصَلِّی إِلَی قِبْلَتِی وَ یَدْعُو دَعْوَتِی وَ یُنَاكِحُنِی وَ أُنَاكِحُهُ وَ یُوَارِثُنِی وَ أُوَارِثُهُ فَأُخْرِجُهُ مِنَ الْإِیمَانِ مِنْ أَجْلِ ذَنْبٍ یَسِیرٍ أَصَابَهُ فَقَالَ لَهُ عَلِیٌّ علیه السلام صَدَقَكَ أَخُوكَ إِنِّی سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ یَقُولُ خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ وَ هُوَ عَلَی ثَلَاثِ طَبَقَاتٍ وَ أَنْزَلَهُمْ ثَلَاثَ مَنَازِلَ فَذَلِكَ قَوْلُهُ فِی الْكِتَابِ أَصْحابُ الْمَیْمَنَهِ وَ أَصْحابُ الْمَشْئَمَهِ وَ السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ (۲) فَأَمَّا مَا ذَكَرْتُ مِنَ السَّابِقِینَ فَأَنْبِیَاءُ مُرْسَلُونَ وَ غَیْرُ مُرْسَلِینَ جَعَلَ اللَّهُ فِیهِمْ خَمْسَهَ أَرْوَاحٍ- رُوحَ الْقُدُسِ وَ رُوحَ الْإِیمَانِ وَ رُوحَ الْقُوَّهِ وَ رُوحَ الشَّهْوَهِ وَ رُوحَ الْبَدَنِ فَبِرُوحِ الْقُدُسِ بُعِثُوا أَنْبِیَاءَ مُرْسَلِینَ وَ غَیْرَ مُرْسَلِینَ وَ بِرُوحِ الْإِیمَانِ عَبَدُوا اللَّهَ وَ لَمْ یُشْرِكُوا بِهِ شَیْئاً وَ بِرُوحِ الْقُوَّهِ جَاهَدُوا عَدُوَّهُمْ وَ عَالَجُوا مَعَایِشَهُمْ وَ بِرُوحِ الشَّهْوَهِ أَصَابُوا اللَّذِیذَ مِنَ الطَّعَامِ وَ نَكَحُوا الْحَلَالَ مِنْ شَبَابِ النِّسَاءِ وَ بِرُوحِ الْبَدَنِ دَبُّوا وَ دَرَجُوا ثُمَّ قَالَ تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنا بَعْضَهُمْ عَلی بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَ رَفَعَ بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجاتٍ وَ آتَیْنا عِیسَی ابْنَ مَرْیَمَ الْبَیِّناتِ وَ أَیَّدْناهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ (۳) ثُمَّ قَالَ فِی جَمَاعَتِهِمْ وَ أَیَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ (۴) یَقُولُ أَكْرَمَهُمْ بِهَا وَ فَضَّلَهُمْ عَلَی مَنْ سِوَاهُمْ وَ أَمَّا مَا ذَكَرْتُ مِنْ أَصْحَابِ الْمَیْمَنَهِ فَهُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقّاً بِأَعْیَانِهِمْ فَجَعَلَ فِیهِمْ أَرْبَعَهَ أَرْوَاحٍ رُوحَ الْإِیمَانِ وَ رُوحَ الْقُوَّهِ وَ رُوحَ الشَّهْوَهِ وَ رُوحَ الْبَدَنِ وَ لَا یَزَالُ الْعَبْدُ یُسْتَكْمَلُ بِهَذِهِ الْأَرْوَاحِ حَتَّی تَأْتِیَ حالاتٌ قَالَ وَ مَا هَذِهِ الْحَالاتُ فَقَالَ عَلِیٌّ علیه السلام أَمَّا أَوَّلُهُنَّ فَهُوَ كَمَا قَالَ اللَّهُ

۱- أی و ضاق منه صدری.

۲- زاد فی نسخه و فی المصدر: اولئك المقربون أقول: و الآیات فی الواقعه: ۸-۱۰ و فیها اختصار.

۳- البقره: ۲۵۳.

۴- المجادله: ۲۲.

وَ مِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئاً (۱) فَهَذَا يَنْتَقِصُ مِنْهُ جَمِيعُ الْأَرْوَاحِ وَ لَيْسَ مِنَ الَّذِي يَخْرُجُ مِنْ دِينِ اللَّهِ لِأَنَّ اللَّهَ الْفَاعِلَ ذَلِكَ بِهِ رَدَّهُ إِلَى أَرْذَلِ عُمُرِهِ فَهُوَ لَا يَعْرِفُ لِلصَّلَاةِ وَقْتاً وَ لَا يَسْتَطِيعُ التَّهَجُّدَ بِاللَّيْلِ وَ لَا الصِّيَامَ بِالنَّهَارِ وَ لَا الْقِيَامَ فِي صَفٍّ مَعَ النَّاسِ (۲) فَهَذَا نُقْصَانٌ مِنْ رُوحِ الْإِيمَانِ فَلَيْسَ يَضُرُّهُ شَيْ ءٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ يَنْتَقِصُ مِنْهُ رُوحُ الْقُوَّةِ فَلَا يَسْتَطِيعُ جِهَادَ عَدُوِّهِ وَ لَا يَسْتَطِيعُ طَلَبَ الْمَعِيشَهِ وَ يَنْتَقِصُ مِنْهُ رُوحُ الشَّهْوَهِ فَلَوْ مَرَّتْ بِهِ أَصْبَحُ بَنَاتِ آدَمَ لَمْ يَحِنَّ إِلَيْهَا (۳) وَ لَمْ يَقُمْ وَ يَبْقَى رُوحُ الْبَدَنِ فَهُوَ يَدِبُّ وَ يَدْرُجُ حَتَّى يَأْتِيَهُ مَلَكُ الْمَوْتِ فَهَذَا حَالٌ خَيْرٌ لِأَنَّ اللَّهَ فَعَلَ ذَلِكَ بِهِ وَ قَدْ تَأْتِي عَلَيْهِ حَالاتٌ فِي قُوَّتِهِ وَ شَبَابِهِ يَهُمُّ بِالْخَطِيئَهِ فَتُشَجِّعُهُ رُوحُ الْقُوَّهِ وَ تُزَيِّنُ لَهُ رُوحُ الشَّهْوَهِ وَ تَقُودُهُ رُوحُ الْبَدَنِ حَتَّى تُوقِعَهُ فِي الْخَطِيئَهِ فَإِذَا مَسَّهَا انْتَقَصَ مِنَ الْإِيمَانِ وَ نُقْصَانُهُ مِنَ الْإِيمَانِ لَيْسَ بِعَائِدٍ فِيهِ أَبَداً أَوْ يَتُوبَ (۴) فَإِنْ تَابَ وَ عَرَفَ الْوَلَايَهَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ إِنْ عَادَ وَ هُوَ تَارِكُ الْوَلَايَهِ أَدْخَلَهُ اللَّهُ نَارَ جَهَنَّمَ وَ أَمَّا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَهِ فَهُمُ الْيَهُودُ وَ النَّصَارَى قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى الَّذِينَ آتَيْناهُمُ الْكِتابَ يَعْرِفُونَهُ كَما يَعْرِفُونَ أَبْناءَهُمْ فِي مَنَازِلِهِمْ وَ إِنَّ فَرِيقاً مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَ هُمْ يَعْلَمُونَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ الرَّسُولُ مِنَ اللَّهِ إِلَيْهِمْ بِالْحَقِّ فَلا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ (۵) فَلَمَّا جَحَدُوا مَا عَرَفُوا ابْتَلَاهُمُ اللَّهُ بِذَلِكَ الذَّمِّ فَسَلَبَهُمْ رُوحَ الْإِيمَانِ وَ أَسْكَنَ أَبْدَانَهُمْ ثَلَاثَهَ أَرْوَاحٍ رُوحَ الْقُوَّهِ وَ رُوحَ الشَّهْوَهِ وَ رُوحَ الْبَدَنِ ثُمَّ أَضَافَهُمْ إِلَى الْأَنْعَامِ فَقَالَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا (۶) لِأَنَّ الدَّابَّهَ إِنَّمَا تَحْمِلُ بِرُوحِ الْقُوَّهِ

۱- النحل: ۷۰.

۲- فی المصدر: فی صف من الناس.

۳- صبح: کان وضیئا لامعا. حن إلیه: اشتاق.

۴- أی الا ان یتوب.

۵- البقره: ۱۴۶ و ۱۴۷.

۶- الفرقان: ۴۴.

وَ تَعْتَلِفُ بِرُوحِ الشَّهْوَهِ وَ تَسِيرُ بِرُوحِ الْبَدَنِ فَقَالَ لَهُ السَّائِلُ أَحْيَيْتَ قَلْبِی بِإِذْنِ اللَّهِ تَعَالَی.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: اصبغ بن نباته روایت کرده مردی پیش امیرالمؤمنین علیه السّلام آمد و عرض کرد: بعضی هستند که معتقدند، بنده‌ای که مؤمن است زنا نمی کند و دزدی نمی کند و شراب نمی‌خورد و ربا نمی‌خورد و خون حرام نمی‌ریزد؛ این مطلب خیلی برایم گران است

ص: ۶۴

و بر سینه‌ام سنگینی می کند. او حتی معتقد است، همین غلامان و کنیزانی که به قبله من نماز می‌خوانند و مانند من دعا می... کنند و با آن ها ازدواج می‌نمایم و به آن ها زن می‌دهم از من ارث می‌برند و من از آن‌ها ارث می برم، با گناهی کوچک از ایمان خارج می شوند. علی علیه السّلام فرمودند: او درست گفته است، من از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می... فرمودند: خداوند مردم را سه دسته آفریده و ایشان را در سه جایگاه قرار داده است. و به همین اشاره دارد آیه شریفه «فَأَصْحابُ الْمَيْمَنَهِ ما أَصْحابُ الْمَيْمَنَهِ * وَ أَصْحابُ الْمَشْئَمَهِ ما أَصْحابُ الْمَشْئَمَهِ * وَ السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ» - . واقعه / ۸-۱۰ - {یاران دست راست کدامند یاران دست راست * و یاران چپ کدامند یاران چپ * و سبقت گیرندگان مقدمند}. اما سابقین عبارتند از: انبیاء، چه آن‌ها که رسول هم هستند و چه غیر رسولان، که خداوند در آن‌ها پنج روح قرار داده: روح‌القدس و روح‌الایمان و روح‌القوه و روح‌الشهوه و روح‌البدن.

چه رسولان و چه غیر رسولانشان با روح‌القدس به مقام پیامبری مبعوث شده اند، با روح‌الایمان خدا را پرستش می کنند و شریکی برایش قرار نمی‌دهند، و با روح‌القوه به پیکار دشمنان و امور زندگی خود می پردازند، و با روح‌الشهوه از غذاهای لذیذ بهره می‌برند و با زنان جوان از راه حلال نکاح می کنند، و با روح‌البدن در رفت و آمدند. سپس فرمودند: «تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنا بَعْضَهُمْ عَلى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَ رَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجاتٍ وَ آتَيْنا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّناتِ وَ أَيَّدْناهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ» - . بقره / ۲۵۳ - {برخی از آن پیامبران را بر برخی دیگر برتری بخشیدیم از آنان کسی بود که خدا با او سخن گفت و درجات بعضی از آنان را بالا برد و به عیسی پسر مریم دلایل آشکار دادیم و او را به وسیله روح‌القدس تایید کردیم} و درباره همه پیامبران می فرماید: «وَ أَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ» - . مجادله / ۲۲ - {و آن‌ها را با روحی از جانب خود تایید کرده است} به وسیله آن روح ایشان را گرامی داشته و بر دیگران فضیلت بخشیده است.

اما اصحاب میمنه، همان مؤمنین واقعی هستند که در آن ها چهار روح قرار داده شده است: روح‌الایمان و روح‌القوه و روح... الشهوه و روح‌البدن. و پیوسته این ارواح در عبد کامل‌تر می‌شود تا حالاتی در او پیدا شود.

آن مرد عرض کرد: آن حالات چیست؟ علی علیه السلام فرمودند: اولین حالت همان است که خداوند می فرماید:

ص: ۶۵

«وَ مِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئاً» - . نحل / ۷۰ - {و بعضی از شما تا خوارترین [دوره] سال‌های زندگی [فرتوتی] بازگردانده می شود به طوری که بعد از [آن همه] دانستن [دیگر] چیزی نمی دانند}، به سبب این حالت همه

روح ها در او رو به نقصان می‌رود، اما نه این که از ایمان خارج شود؛ زیرا خداوند چنین کاری را با او کرده و او را به دوره فرتوتی زندگی رسانیده است که نه وقت نماز را می‌داند و نه قدرت تهجد و نافله نیمه شب را دارد و نه می‌تواند روزه بگیرد و نه در صف با مردم بایستد.

این نقصان در روح‌الایمان است، اما إن شاء اللّٰه موجب زیان برای او نخواهد شد. روح‌القوه نیز به سبب آن حالت کم می شود، که دیگر نه قادر به جهاد و نه توانا بر جستجوی روزی است. روح‌الشهوه نیز در او کم می شود، که اگر زیباترین دختران آدم از جلو او بگذرد، اشتیاقی به او ندارد و حرکتی نمی‌کند. و فقط روح‌البدن باقی می‌ماند که رفت و آمدی دارد، تا وقتی فرشته مرگ به سراغش آید. این حال خوبی است، زیرا خداوند این حالت را به او داده است. و گاهی در حال قدرت و جوانی برایش حالاتی پیش می آید که به سوی گناه می‌رود، روح‌القوه او را تشویق می‌کند و روح‌الشهوه برایش جلوه می‌دهد و روح‌البدن او را می کشاند، تا بالاخره گناه می‌کند، وقتی گناه کرد از ایمان او کاسته می گردد و این ایمان دیگر باز نمی‌گردد، مگر این‌که توبه کند. اگر توبه کرد و ولایت را بازشناخت خدا از او می گذرد. اگر باز تکرار کرد و ولایت را ترک کرد، خداوند او را داخل در آتش جهنم می کند.

اما اصحاب مشئمه، که یهود و نصاری هستند. خداوند متعال می فرماید: «الَّذِينَ آتَيْناهُمُ الْكِتابَ يَعْرِفُونَهُ كَما يَعْرِفُونَ أَبْناءَهُمْ وَ إِنَّ فَرِيقاً مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَ هُمْ يَعْلَمُونَ * الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ، رسول به حق از جانب خدا بر آن‌ها فرستاده شده بود، فَلا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ» - . بقره / ۱۴۶ و ۱۴۷ - {کسانی که به ایشان کتاب [آسمانی] داده ایم همان‌گونه که پسران خود را [در منزل هایشان] می شناسند او [=محمد] را می شناسند و مسلما گروهی از ایشان حقیقت را نهفته می دارند و خودشان [هم] می دانند * حق از جانب پروردگار توست پس مبادا از تردیدکنندگان باشی}. چون پیامبری که می شناختند را انکار کردند، خداوند آن‌ها را مبتلا به آن سرزنش نمود و روح‌الایمان را از آن‌ها سلب نمود و در بدن‌های آن‌ها سه روح قرار داد: روح‌القوه و روح‌الشهوه و روح‌البدن. بعد آن‌ها را به چارپایان نسبت می‌دهد؛ فرمود: «إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا» - . فرقان / ۴۴ - {آنان جز مانند ستوران نیستند بلکه گمراه ترند}، چون چهارپا با روح‌القوه بار می برد

ص: ۶۶

و با روح‌الشهوه علوفه می‌خورد و با روح‌البدن راه می‌رود. آن مرد گفت: دلم را به اذن خدای متعال زنده کردی. - . بصائر الدرجات : ۱۳۳ -

**[ترجمه]

بیان

قال فی القاموس دب یدب دبا و دبیبا مشی علی هنیئه و قال الجوهری درج الرجل مشی و درج أی مضی.

**[ترجمه]قال فی القاموس دب یدب دبا و دبیبا مشی علی هنیئه و قال الجوهری درج الرجل مشی و درج أی مضی.

**[ترجمه]

«۴۷»

خص، منتخب البصائر یر، بصائر الدرجات ابْنُ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ یَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی قَالَ خَلْقٌ أَعْظَمُ مِنْ خَلْقِ جَبْرَئِیلَ (۱) وَ مِیکَائِیلَ لَمْ یَکُنْ مَعَ أَحَدٍ مِمَّنْ مَضَی غَیْرِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ مَعَ الْأَئِمَّهِ یُوَفِّقُهُمْ وَ یُسَدِّدُهُمْ وَ لَیْسَ کُلُّ مَا طُلِبَ وُجِدَ (۲).

**[ترجمه]منتخب البصائر، بصائر الدرجات: هشام بن سالم نقل کرده، از امام صادق علیه السّلام شنیدم که می فرمودند: «یَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی» - . اسراء / ۸۵ - {و در باره روح از تو می پرسند بگو روح از [سنخ] فرمان پروردگار من است}. فرمودند: آفریده ایست عظیم‌تر از جبرئیل و میکائیل. جز پیامبر اسلام، با هیچ یک از گذشتگان نبوده است، و او با ائمه علیهم السّلام نیز هست آن‌ها را توفیق می‌دهد و ثابت قدم می گرداند. و این گونه نیست که هر که بجوید، آن را بیابد. - . مختصر بصائر الدرجات : ۳ ، بصائر الدرجات : ۱۳۶ -

**[ترجمه]

«۴۸»

یر، بصائر الدرجات إِبْرَاهِیمُ بْنُ هَاشِمٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ الْخَزَّازِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مِثْلَهُ (۳) (۴).

**[ترجمه]بصائر الدجات: أبا بصیر نیز، مانند همین را از امام صادق علیه السّلام نقل کرده است. - . بصائر الدرجات : ۱۳۶ -

**[ترجمه]

توضیح

هذا الخبر یدل علی اختصاص الروح بالنبی و الأئمه صلوات الله علیهم و قد اشتملت الأخبار السالفه علی أن روح القدس یکون فی الأنبیاء أیضا و یمکن الجمع بوجهین الأول أن یکون روح القدس مشترکا و الروح الذی من أمر الرب مختصا و قد دل علی مغایرتهما بعض الأخبار السالفه.

و الثانی أن یکون روح القدس نوعا تحته أفراد کثیره فالفرد الذی فی النبی صلی الله علیه و آله و الأئمه علیهم السلام أو الصنف الذی فیهم لم یکن مع من مضی و علی القول بالصنف یرتفع التنافی بین ما دل علی کون نقل الروح إلی الإمام بعد فوت النبی صلی الله علیه و آله و بین ما دل علی کون الروح مع الإمام من عند ولادته فلا تغفل.

ص: ۶۷

۱- بصائر الدرجات: ۱۳۳.

۲- فی المختصر: أعظم من جبرئیل.

۳- مختصر بصائر الدرجات: ۳، بصائر الدرجات: ۱۳۶. و الآیه فی الاسراء: ۸۵.

۴- بصائر الدرجات: ۱۳۶.

قوله علیه السلام و لیس کل ما طلب وجد أی لیس حصول تلک المرتبه الجلیله یتیسر بالطلب بل ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء أو ذلک الروح قد یحضر و قد یغیب و لیس کل ما طلب وجد فلذا قد یتأخر جوابهم حتی یحضر و الأول أظهر.

**[ترجمه]این خبر نشان می دهد، روح اختصاص به پیامبر و ائمه علیهم السّلام دارد، با این‌که اخبار دیگر حکایت داشت که روح‌القدس در سایر انبیاء نیز هست. ممکن است بین آن‌ها به دو صورت جمع نمود: اول این که بگوییم: روح‌القدس مشترک است, ولی روح من أمر ربّ، به پیامبر صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السّلام اختصاص دارد. بعضی از روایات شاهدی بر مغایرت بین این دو روح بود.

و دوم این‌که: ممکن است روح‌القدس دارای افراد یا انواع زیادی باشد و آن فرد یا نوعی که با پیامبر صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السلام است با قبلی‌ها نبوده است. با این توجیه بین روایاتی که دلالت می کنند روح پس از فوت پیامبر صلی الله علیه و آله، به ائمه علیهم السلام منتقل شده با روایاتی که دلالت دارد که روح از هنگام ولادت با ائمه علیهم السلام است، نیز رفع تنافی می شود.

ص: ۶۷

این که فرمودند: \\"این گونه نیست که هر که بجوید، آن را بیابد\\" یعنی: رسیدن به آن مرتبه گران سنگ با جستجو کردن نیست، بلکه آن فضلی است که خداوند به هر کس که بخواهد می‌دهد و یا به این معناست که: گاهی آن روح حاضر است و گاهی غایب، و این‌طور نیست که هر چه بخواهد را بیابد و برای همین گاهی وقت ها جواب آن‌ها به تأخیر می‌افتد. معنای اول ظهور بیشتری دارد.

**[ترجمه]

«۴۹»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ الْخَزَّازِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ یَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی قَالَ مَلَکٌ أَعْظَمُ مِنْ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ لَمْ یَکُنْ مَعَ أَحَدٍ مِمَّنْ مَضَی غَیْرِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ مَعَ الْأَئِمَّهِ وَ لَیْسَ کُلُّ مَا طُلِبَ وُجِدَ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدجات: أبی‌أیوب خزاز نقل کرده، از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمودند: «یَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی» - . اسراء / ۸۵ - {و در باره روح از تو می پرسند بگو روح از [سنخ] فرمان پروردگار من است}. فرمودند: فرشته‌ایست عظیم‌تر از جبرئیل و میکائیل که جز محمد صلی الله علیه و آله با هیچ یک از گذشتگان نبوده، او همراه ائمه علیهم السّلام نیز هست و این‌طور نیست که هر که بجوید، آن را بیابد. - . بصائر الدرجات : ۱۳۶ -

**[ترجمه]

«۵۰»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ الْبَخْتَرِیِّ عَنْهُ علیه السلام مِثْلَهُ (۲).

**[ترجمه]بصائر الدجات: حفص بن بختری نیز مانند همین را از امام صادق علیه السلام نقل کرده است. - . همان -

**[ترجمه]

بیان

لعل المراد بالملک فی تلک الأخبار مثله فی الخلق و الروحانیه لا الملک حقیقه.

**[ترجمه]شاید منظور از فرشته در این روایات موجودی باشد که در خلقت و روحانیت مانند فرشته است، نه این که منظور فرشته حقیقی باشد .

**[ترجمه]

«۵۱»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنْ فَضَالَهَ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبَانٍ الْکَلْبِیِّ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی وَ ما أُوتِیتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِیلًا قَالَ هُوَ خَلْقٌ أَعْظَمُ مِنْ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ کَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یُوَفِّقُهُ وَ هُوَ مَعَنَا أَهْلَ الْبَیْتِ (۳).

یر، بصائر الدرجات أحمد بن محمد عن علی بن الحکم عن حفص الکلبی عن أبی بصیر مثله (۴).

**[ترجمه]بصائر الدجات: أبابصیر نقل کرده، برای حضرت صادق علیه السّلام این آیه را خواندم: «یَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی وَمَا أُوتِیتُم مِّن الْعِلْمِ إِلاَّ قَلِیلًا» - . اسراء / ۸۵ - {و در باره روح از تو می پرسند بگو روح از [سنخ] فرمان پروردگار من است و به شما از دانش جز اندکی داده نشده است}، فرمودند: آفریده‌ایست بزرگتر از جبرئیل و میکائیل، با رسول الله صلی الله علیه و آله بود و توفیقش می‌داد و با ما اهل بیت نیز هست. - . بصائر الدرجات : ۱۳۶ -

بصائر الدجات مانند همین روایت را با سندی دیگر نیز، از أبابصیر نقل شده است. - . همان -

**[ترجمه]

«۵۲»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ یَزِیدَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَسْبَاطِ بْنِ سَالِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ

يَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی قَالَ خَلْقٌ أَعْظَمُ مِنْ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ وَ هُوَ مَعَ الْأَئِمَّهِ (۵).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: أسباط بن سالم نقل کرده، از امام صادق علیه السّلام در مورد این سخن خداوند عزّ و جلّ: «یَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی» - . اسراء / ۸۵ - {و در باره روح از تو می پرسند بگو روح از [سنخ] فرمان پروردگار من است}پرسیدم. ایشان فرمودند: موجودی است عظیم‌تر از جبرئیل و میکائیل، او با امامان علیهم السلام هست. - . بصائر الدرجات : ۱۳۶ -

**[ترجمه]

«۵۳»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ سَیْفِ بْنِ عَمِیرَهَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ:

ص: ۶۸

۱- بصائر الدرجات: ۱۳۶.

۲- بصائر الدرجات: ۱۳۶.

۳- بصائر الدرجات: ۱۳۶.

۴- بصائر الدرجات: ۱۳۶، فیه: هو شی ء أعظم من جبرئیل.

۵- بصائر الدرجات: ۱۳۶ و الآیه فی الاسراء: ۸۵.

سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام خَلْقٌ أَعْظَمُ مِنْ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ وَ هُوَ مَعَ الْأَئِمَّهِ یُفَقِّهُهُمْ قُلْتُ وَ نَفَخَ فِیهِ مِنْ رُوحِهِ قَالَ مِنْ قُدْرَتِهِ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابابصیر نقل کرده،

ص: ۶۸

از امام صادق علیه السّلام این آیه را پرسیدم: «عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی» - . اسراء / ۸۵ - {در باره روح، بگو روح از [سنخ] فرمان پروردگار من است}، فرمودند: آفریده ای عظیم‌تر از جبرئیل و میکائیل است و با ائمه است و به آن‌ها می‌فهماند. عرض کردم: «وَ نَفَخَ فِیهِ مِنْ رُوحِهِ» - . سجده / ۹ - {و از روح خویش در او دمید}، فرمودند: یعنی از قدرت خود. - . بصائر الدرجات : ۱۳۶ -

**[ترجمه]

«۵۴»

یر، بصائر الدرجات إِبْرَاهِیمُ بْنُ هَاشِمٍ عَنْ یَحْیَی بْنِ أَبِی عِمْرَانَ عَنْ یُونُسَ عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ یَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی قَالَ خَلْقٌ أَعْظَمُ مِنْ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ کَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ مَعَ الْأَئِمَّهِ وَ هُوَ مِنَ الْمَلَکُوتِ (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو بصیر نقل کرده، از حضرت صادق علیه السّلام در مورد این سخن خداوند عزّ و جلّ پرسیدم: «وَ یَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی» - . اسرا / ۸۵ - {و در باره روح از تو می پرسند بگو روح از [سنخ] فرمان پروردگار من است}. فرمودند: خلقی بزرگتر از جبرئیل و میکائیل است، با رسول الله صلی الله علیه و آله بوده و با ائمه علیهم السّلام نیز هست و از ملکوت است. - . بصائر الدرجات : ۱۳۶ و ۱۳۷ -

**[ترجمه]

بیان

أی من السماویات و قیل أی من المجردات (۳) و لم یثبت هذا الاصطلاح فی الأخبار و لم یثبت وجود مجرد سوی الله تعالی.

lt;meta info="\\"از ملکوت است\\"" یعنی از موجوداتی آسمانی است. بعضی گفته اند: یعنی از مجردات است، - . و محتمل است ملکوت به معنای نیرویی باشد که موجودات به آن قائمند و قوامشان که با آن به ملک درمی‌آیند به آن است. مثلاً می گویند: ملاک امر، که قوام آن با آن به ملک درمی‌آید و این آیه «بِیَدِهِ مَلَکُوتُ کُلِّ شَیْءٍ» یس / ۸۳ هم از این باب است -

ولی این اصطلاح در روایات به اثبات نرسیده و وجود مجردی غیر از خدای متعال ثابت نشده است.

**[ترجمه]

«۵۵»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ الْقَلَانِسِيِّ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ فِي هَذِهِ الْآيَهِ يَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی قَالَ مَلَکٌ أَعْظَمُ مِنْ جَبْرَئِيلَ وَ مِيكَائِيلَ لَمْ يَكُنْ مَعَ أَحَدٍ مِمَّنْ مَضَى غَيْرِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله وَ هُوَ مَعَ الْأَئِمَّهِ وَ لَيْسَ كَمَا ظَنَنْتَ (۴).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حسین قلانسی نقل کرده، درباره این آیه: «يَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی» - . اسرا / ۸۵ - {و در باره روح از تو می پرسند بگو روح از [سنخ] فرمان پروردگار من است} شنیدم که می‌فرمودند: فرشته‌ای عظیم‌تر از جبرئیل و میکائیل است، با هیچ‌یک از گذشتگان غیر از محمّد صلی اللّٰه علیه و آله و سلم نبوده و با ائمه هم هست و آن‌طور که تو خیال کرده ای نیست. - . بصائر الدرجات : ۱۳۷ -

**[ترجمه]

«۵۶»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِيِّ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُمَرَ الْيَمَانِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْعَلَاءِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ مِثْلَهُ (۵).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: أبابصیر نیز مانند همین روایت را نقل کرده است. - . همان -

**[ترجمه]

بیان

لعل المراد أنه ليس كما ظننت أنه روح الله حقيقه أو ليس كما ظننت أنه روح سائر الخلق (۶).

ص: ۶۹

۱- بصائر الدرجات: ۱۳۶. و الآيه الأخيره فی سوره السجده: ۹.

۲- بصائر الدرجات: ۱۳۶ و ۱۳۷.

۳- و يحتمل أن يكون الملكوت بمعنى القوّه التی تقوم بها الأشياء و بها قوامها التی تملك بها، من قولهم: ملاك الامر ای قوامه الذی يملك به، و منه قوله تعالى: (بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْ ءٍ).

۴- بصائر الدرجات: ۱۳۷.

۵- بصائر الدرجات: ۱۳۷.

۶- أو أنّه مختص بالنبى (صلى الله عليه و آله).

**[ترجمه]شاید منظور از جمله \\"آن‌طور که تو خیال کرده ای نیست\\" یعنی آن طور نیست که روح، حقیقتاً روح خدا باشد، یا روح سایر موجودات باشد. - . یا این‌که مربوط به پیامبر صلی الله علیه و آله باشد. -

ص: ۶۹

**[ترجمه]

«۵۷»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ ابْنُ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِی جَمِیلَهَ عَنْ مُحَمَّدٍ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ یَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَحَدٌ صَمَدٌ وَ الصَّمَدُ الشَّیْ ءُ الَّذِی لَیْسَ لَهُ جَوْفٌ وَ إِنَّمَا الرُّوحُ خَلْقٌ مِنْ خَلْقِهِ لَهُ بَصَرٌ وَ قُوَّهٌ وَ تَأْیِیدٌ یَجْعَلُهُ اللَّهُ فِی قُلُوبِ الرُّسُلِ وَ الْمُؤْمِنِینَ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمّد حلبی از حضرت صادق علیه السّلام درباره آیه «وَ یَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی» - . اسرا / ۸۵ - {و در باره روح از تو می پرسند بگو روح از [سنخ] فرمان پروردگار من است} نقل کرده که ایشان فرمودند: خداوند تبارک و تعالی یکتا و صمد است و صمد چیزی است که درون ندارد. ولی روح یکی از مخلوقات خداست که دارای چشم و قدرت و تأیید است، که خداوند آن را در دل پیامبران و مؤمنین قرار می‌دهد. - . بصائر الدرجات : ۱۳۷ -

**[ترجمه]

«۵۸»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُذَافِرٍ (۲) الصَّیْرَفِیِّ عَمَّنْ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی خَلَقَ رُوحَ الْقُدُسِ وَ لَمْ یَخْلُقْ خَلْقاً أَقْرَبَ إِلَیْهِ مِنْهَا وَ لَیْسَتْ بِأَکْرَمِ خَلْقِهِ عَلَیْهِ فَإِذَا أَرَادَ أَمْراً أَلْقَاهُ إِلَیْهَا فَأَلْقَاهُ إِلَی النُّجُومِ فَجَرَتْ بِهِ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: صیرفی از شخصی نقل کرده که حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: خداوند تبارک و تعالی روح القدس را آفرید و مخلوقی نزدیکتر از او به خودش نیافرید، نه این‌که بهترین مخلوق خدا باشد. هر گاه کاری را بخواهد به او القا می کند آن‌گاه او به ستارگان القا می‌نماید و آن‌ها به آن عمل می کنند. - . تفسیر عیاشی ۲ :۲۷۰ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام و لیست بأکرم خلقه علیه أی هی أقرب خلق الله إلیه من جهه الوحی و لیست بأکرم خلق الله إذ النبی و الأئمه صلوات علیهم الذین خلق الروح لهم أکرم علی الله منها و الظاهر أن المراد بالنجوم الأئمه علیهم السلام و جریانها به کنایه عن عملهم بما یلقی إلیهم و نشر ذلک بین الخلق و حملها علی النجوم حقیقه لدلالتها علی الحوادث بعید.

lt;meta info="\\"نه این که بهترین مخلوق خدا باشد\\" یعنی او از جهت وحی نزدیک‌ترین موجود به خداوند است، ولی بهترین آن‌ها نیست؛ چون پیامبر و امامان صلوات الله علیهم که روح برای ایشان آفریده شده در نزد خدا از روح گرامی‌تر ترند. و ظاهراً \\"ستارگان\\" کنایه از أئمه علیهم السلام می‌باشند، و این که، از آن‌جا که ستارگان دلالت بر رویدادها می‌کنند، مراد ستارگان واقعی باشد، بعید است.

**[ترجمه]

«۵۹»

کنز، کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی قَوْلِهِ تَعَالَی خَیْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ قَالَ مِنْ مُلْکِ بَنِی أُمَیَّهَ قَالَ وَ قَوْلُهُ تَنَزَّلُ الْمَلائِکَهُ وَ الرُّوحُ فِیها بِإِذْنِ رَبِّهِمْ أَیْ مِنْ عِنْدِ رَبِّهِمْ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ بِکُلِّ أَمْرٍ سَلَامٍ (۴).

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره: ابابصیر از امام صادق علیه السلام در باره آیه: «خَیْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ» - . قدر / ۳ - {از هزار ماه ارجمندتر است} نقل کرده که فرمودند: منظور از ملک بنی‌امیه است. و درباره: «تَنَزَّلُ الْمَلائِکَهُ وَ الرُّوحُ فِیها بِإِذْنِ رَبِّهِمْ» - . قدر / ۴ - {در آن [شب] فرشتگان با روح به فرمان پروردگارشان فرود آیند} فرمودند: یعنی از نزد پروردگارشان بر محمّد و آل محمّد در باره هر کار سلامی. - . کنز الفوائد : ۳۹۵ -

**[ترجمه]

«۶۰»

وَ رُوِیَ أَیْضاً عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هَوْذَهَ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ إِسْحَاقَ بِإِسْنَادِهِ (۵) عَنْ أَبِی

۱- بصائر الدرجات: ۱۳۷.

۲- هکذا فی النسخه المصحّحه، و فی نسخه اخری و فی المصدر: محمّد بن عرامه.

۳- تفسیر العیّاشیّ ۲: ۲۷۰.

۴- کنز الفوائد: ۳۹۵. و الآیات فی سوره القدر.

۵- الاسناد هکذا: إبراهیم بن إسحاق عن عبد اللّه بن حماد عن ابی یحیی الصنعانی عن أبی عبد اللّه علیه السّلام.

عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ قَالَ لِی أَبِی مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ قَرَأَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام إِنَّا أَنْزَلْناهُ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ وَ عِنْدَهُ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ عَلَیْهِمَا السَّلَامُ فَقَالَ لَهُ الْحُسَیْنُ علیه السلام یَا أَبَتَا کَأَنَّ بِهَا مِنْ فِیکَ حَلَاوَهً فَقَالَ لَهُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَ ابْنِی إِنِّی أَعْلَمُ فِیهَا مَا لَمْ تَعْلَمْ إِنَّهَا لَمَّا نَزَلَتْ بَعَثَ إِلَیَّ جَدُّکَ رَسُولُ اللَّهِ فَقَرَأَهَا عَلَیَّ ثُمَّ ضَرَبَ عَلَی کَتِفِیَ الْأَیْمَنِ وَ قَالَ یَا أَخِی وَ وَصِیِّی وَ وَالِیَ أُمَّتِی (۱) بَعْدِی وَ حَرْبَ أَعْدَائِی إِلَی یَوْمِ یُبْعَثُونَ هَذِهِ السُّورَهُ لَکَ مِنْ بَعْدِی وَ لِوُلْدِکَ مِنْ بَعْدِکَ إِنَّ جَبْرَئِیلَ أَخِی مِنَ الْمَلَائِکَهِ حَدَّثَ إِلَیَّ أَحْدَاثَ أُمَّتِی فِی سَنَتِهَا وَ إِنَّهُ لَیُحَدِّثُ ذَلِکَ إِلَیْکَ کَأَحْدَاثِ النُّبُوَّهِ وَ لَهَا نُورٌ سَاطِعٌ فِی قَلْبِکَ وَ قُلُوبِ أَوْصِیَائِکَ إِلَی مَطْلَعِ فَجْرِ الْقَائِمِ علیه السلام (۲).

**[ترجمه]ابراهیم بن اسحاق با اسناد خود از شخصی نقل می کند که از حضرت صادق علیه السّلام شنیدم که می‌فرمودند: پدرم حضرت باقر علیه السّلام به من فرمود: علی بن ابی‌طالب علیه السّلام این آیه را قرائت کردند: «إِنَّا أَنْزَلْناهُ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ» - . قدر / ۱ - {ما [قرآن را] در شب قدر نازل کردیم} و در نزدشان حضرت امام حسن و امام حسین علیهما السلام نیز حضور داشتند. امام حسین علیه السلام عرض کردند: پدر جان مثل این‌که از این آیه در دهان خود شیرینی مخصوصی احساس می کنید؟ امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند: ای فرزند رسول خدا و ای پسرم! من در مورد این آیه چیزی می دانم که تو نمی‌دانی؛ وقتی این آیه نازل شد، جدت رسول الله در پی من فرستاد و آن را بر من قرائت فرمودند، سپس دست بر شانه راستم گذاشتند و فرمودند: ای برادر من و وصی و فرمانروای امتم بعد از من و ای جنگجوی با دشمنان تا روز قیامت! این سوره پس از من برای تو است و بعد از تو برای فرزندانت. برادرم جبرئیل برایم پیش آمدهای امت را نقل کرده، و برای تو هم، مانند زمان نبوت، آن‌ها را خواهد گفت و برای این سوره نوری درخشان در قلب تو و قلوب اوصیاء و جانشینانت تا طلوع فجر قائم علیه السلام خواهد بود. - . کنز الفوائد : ۳۹۶ -

**[ترجمه]

«۶۱»

وَ رُوِیَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی قَالَ کَانَ (۳) عَلِیٌّ علیه السلام یَقُولُ مَا اجْتَمَعَ التَّیْمِیُّ وَ الْعَدَوِیُّ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ یَقْرَأُ إِنَّا أَنْزَلْناهُ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ بِتَخَشُّعٍ وَ بُکَاءٍ إِلَّا وَ یَقُولَانِ مَا أَشَدَّ رِقَّتَکَ لِهَذِهِ السُّورَهِ فَیَقُولُ لَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِمَا رَأَتْ عَیْنِی وَ وَعَاهُ قَلْبِی وَ لِمَا یَلْقَی قَلْبُ هَذَا مِنْ بَعْدِی فَیَقُولَانِ وَ مَا الَّذِی رَأَیْتَ وَ مَا الَّذِی یَلْقَی فَیَکْتُبُ لَهُمَا فِی التُّرَابِ تَنَزَّلُ الْمَلائِکَهُ وَ الرُّوحُ فِیها بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ کُلِّ أَمْرٍ قَالَ ثُمَّ یَقُولُ لَهُمَا هَلْ بَقِیَ شَیْ ءٌ بَعْدَ قَوْلِهِ مِنْ کُلِّ أَمْرٍ فَیَقُولَانِ لَا فَیَقُولُ فَهَلْ تَعْلَمَانِ مَنِ الْمُنْزَلُ إِلَیْهِ ذَلِکَ الْأَمْرُ فَیَقُولَانِ أَنْتَ یَا رَسُولَ اللَّهِ فَیَقُولُ نَعَمْ فَیَقُولُ هَلْ تَکُونُ لَیْلَهُ الْقَدْرِ مِنْ بَعْدِی وَ هَلْ یَنْزِلُ ذَلِکَ الْأَمْرُ فِیهَا فَیَقُولَانِ نَعَمْ فَیَقُولُ فَإِلَی مَنْ فَیَقُولَانِ لَا نَدْرِی فَیَأْخُذُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِرَأْسِی وَ یَقُولُ إِنْ لَمْ تَدْرِیَا فَادْرِیَا هُوَ هَذَا مِنْ بَعْدِی قَالَ وَ إِنَّهُمَا کَانَا لَیَعْرِفَانِ تِلْکَ اللَّیْلَهَ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنْ شِدَّهِ مَا یُدَاخِلُهُمَا مِنَ الرُّعْبِ (۴).

**[ترجمه]حضرت جواد علیه السّلام فرمودند: امیرالمؤمنین علیه السّلام بارها می‌فرمودند: هیچ گاه نشد که تیمی و عدوی در محضر رسول الله صلی الله علیه و آله باشند و ایشان نیز در حال خواندن «إِنَّا أَنْزَلْناهُ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ» - . قدر / ۱ - {ما [قرآن را] در شب قدر نازل کردیم}، با خشوع و گریه باشند، مگر این که آن‌دو بگویند: چقدر شما نسبت به این سوره رقت قلب

دارید؟ و رسول الله صلی الله علیه و آله به آن‌دو بفرمایند: این رقت به سبب چیزی است که با چشمم دیده‌ام و دلم آن را در بر گرفته است، همان چیزی که پس از من بر دل این شخص وارد می شود. آن‌دو می گفتند: شما چه دیده اید و او چه خواهد دید؟ آن‌گاه روی خاك برای آن ها می نوشت: «تَنَزَّلُ الْمَلائِكَةُ وَ الرُّوحُ فِيها بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ» - . همان / ۴ - {در آن [شب] فرشتگان با روح به فرمان پروردگارشان برای هر کاری [که مقرر شده است] فرود آیند}. سپس می فرمودند: آیا بعد از این‌که خداوند می فرماید: «مِنْ كُلِّ أَمْرٍ» دیگر چیزی باقی می ماند؟ آن ها در جواب می گفتند: نه. ایشان می پرسیدند: آیا می دانید این امر به چه کسی نازل می شود؟ می گفتند: به شما؟ می فرمودند: آری. باز می پرسیدند: آیا لیله‌القدری بعد از من نیز هست؟ و آیا این امر پس از من نیز نازل می شود؟ جواب می‌دادند: آری. ایشان سؤال می کردند: بر که نازل می شود؟ در جواب می گفتند: نمی دانیم. پیامبر دست بر سر من می‌گذاشتند و می فرمودند: اگر نمی دانید اینک بدانید! آن شخص بعد از من این است. و آن دو این شب را پس از رحلت رسول الله صلی اللّٰه علیه و آله و سلم، به جهت وحشت شدیدی که در جانشان انداخته بود، به خاطر داشتند. - . کنز الفوائد : ۳۹۶ -

**[ترجمه]

«۶۲»

وَ رُوِیَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: يَا مَعْشَرَ الشِّيعَهِ خَاصِمُوا

ص: ۷۱

۱- فی المصدر و ولی امتی بعدی.

۲- کنز الفوائد: ۳۹۶.

۳- فی المصدر: و عن أبی عبد اللّٰه علیه السّلام کان علی علیه السّلام کثیرا ما یقول.

۴- کنز الفوائد: ۳۹۶.

بِسُورَهِ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ (١) فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ تَفْلُجُوا (٢) فَوَ اللَّهِ إِنَّهَا لَحُجَّهُ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی عَلَی الْخَلْقِ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ إِنَّهَا لَسَیِّدَهُ دِینِکُمْ وَ إِنَّهَا لَغَایَهُ عِلْمِنَا یَا مَعْشَرَ الشِّیعَهِ خَاصِمُوا ب حم وَ الْکِتابِ الْمُبِینِ (٣) فَإِنَّهَا لِوُلَاهِ الْأَمْرِ خَاصَّهً بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ یَا مَعْشَرَ الشِّیعَهِ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی یَقُولُ وَ إِنْ مِنْ أُمَّهٍ إِلَّا خَلا فِیها نَذِیرٌ (۴) فَقِیلَ یَا أَبَا جَعْفَرٍ نَذِیرُ هَذِهِ الْأُمَّهِ مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله قَالَ صَدَقْتَ فَهَلْ کَانَ نَذِیرٌ وَ هُوَ حَیٌّ مِنَ الْبَعْثَهِ فِی أَقْطَارِ الْأَرْضِ فَقَالَ السَّائِلُ لَا (۵) فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام أَ رَأَیْتَ أَنَّ بَعِیثَهُ لَیْسَ نَذِیرَهُ کَمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی بِعْثَتِهِ مِنَ اللَّهِ تَعَالَی نَذِیرٌ فَقَالَ بَلَی قَالَ فَکَذَلِکَ لَمْ یَمُتْ مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله إِلَّا وَ لَهُ بَعِیثٌ نَذِیرٌ فَإِنْ قُلْتَ لَا فَقَدْ ضَیَّعَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ فِی أَصْلَابِ الرِّجَالِ مِنْ أُمَّتِهِ فَقَالَ السَّائِلُ أَ وَ لَمْ یَکْفِهِمُ الْقُرْآنُ قَالَ بَلَی إِنْ وَجَدُوا لَهُ مُفَسِّراً قَالَ أَ وَ مَا فَسَّرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ بَلَی وَ لَکِنْ فَسَّرَهُ لِرَجُلٍ وَاحِدٍ وَ فَسَّرَ لِلْأُمَّهِ شَأْنَ ذَلِکَ الرَّجُلِ وَ هُوَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام قَالَ السَّائِلُ یَا أَبَا جَعْفَرٍ کَأَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَاصٌّ لَا یَحْتَمِلُهُ الْعَامَّهُ قَالَ نَعَمْ أَبَی اللَّهُ أَنْ یُعْبَدَ إِلَّا سِرّاً حَتَّی یَأْتِیَ إِبَّانُ أَجَلِهِ (۶) الَّذِی یُظْهِرُ فِیهِ دِینَهُ کَمَا أَنَّهُ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَعَ خَدِیجَهَ علیها السلام مُسْتَتِراً حَتَّی أُمِرَ بِالْإِعْلَانِ قَالَ السَّائِلُ أَ یَنْبَغِی

ص: ٧٢

١- السوره: ٩٧.

٢- فلج و أفلج علی خصمه. استظهر علیه و فاز.

٣- سوره الدخان: ١ و ٢. و زاد فی المصدر: انا انزلناه فی لیله مبارکه انا کنا منذرین فیها یفرق کل امر حکیم.

۴- فاطر: ٢۴.

۵- فی المصدر: فهل کان بد من البعثه فی اقطار الأرض فقال السائل فقال أقول:فیه سقط ولعل الصحیح : (فقال السائل : نعم فقال) وهو اصح مما فی المتن.

۶- ابان الشی ء: اوله. حینه.

لِصَاحِبِ هَذَا الدِّينِ أَنْ يَكْتُمَ قَالَ أَ وَ مَا كَتَمَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ علیهما السـلام يَوْمَ أَسْـلَمَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَتَّى أَظْهَرَ أَمْرَهُ قَالَ بَلَى قَالَ فَكَذَلِكَ أَمْرُنَا حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ.

**[ترجمه]و با همین سند از اباجعفر علیه السّلام روایت شده که فرمودند: ای گروه شیعه بر مخالفین خود

ص: ۷۱

با سوره «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» - . قدر / ۱ - {ما [قرآن را] در شب قدر نازل کردیم} استدلال کنید که سرفراز می شوید. به خدا قسم آن حجت خدای متعال بر مردم، پس از رسول الله صلی اللّه علیه و آله و سلم است، و آن سوره از امتیازات دین شماست و نیز نهایت دانش ما اهل بیت. ای شیعیان! با سوره «حم * وَ الْكِتابِ الْمُبِينِ» - . دخان / ۱ و ۲ - { حاء میم * سوگند به کتاب روشنگر} بر دشمنان خود استدلال کنید، زیرا این آیات اختصاص به والیان امر پس از رسول الله صلی اللّه علیه و آله و سلم دارد. ای شیعیان! خداوند تبارک و تعالی می فرماید: «وَ إِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلا فِيها نَذِيرٌ» - . فاطر / ۲۴ - {و هیچ امتی نبوده مگر اینکه در آن هشداردهنده ای گذشته است} شخصی عرض کرد: ای أباجعفر! نذیر این امت محمّد صلی اللّه علیه و آله است. فرمودند: درست است، آیا در همان زمان که پیامبر زنده و از مبعوث شدگان بود، روی زمین نذیر دیگری وجود داشت؟ آن شخص جواب داد: نه. حضرت فرمودند: به نظر تو آیا فرستاده خدا همان نذیر او نیست؟ همان طور که رسول الله صلی اللّه علیه و آله هم فرستاده از جانب خداوند و هم نذیر بود؟ آن شخص عرض کرد: بله، هست. حضرت فرمودند: محمّد صلی اللّه علیه و آله نیز باید قبل از این که از دنیا برود، نذیر و جانشینی تعیین کند. اگر بگویی نه، پس رسول الله صلی اللّه علیه و آله، آن‌هایی را که در صلب و نهاد امتش بوده‌اند، به حال خود رها کرده است. سائل عرض کرد: مگر قرآن برای آن‌ها کافی نیست؟ فرمودند: کافی است، اگر مفسری برایش داشته باشند.آن شخص عرض کرد: مگر رسول الله صلی اللّه علیه و آله برای آن‌ها تفسیر نکرده است؟ حضرت فرمودند: تفسیر کرده ولی فقط برای یک نفر، و برای امت خصوصیات او را مشخص نموده است و او علی بن ابی‌طالب علیه السّلام است.

سائل عرض کرد: ای اباجعفر! گویا این مطلب خاصی است که عموم مردم تاب تحمل آن را ندارند. فرمودند: آری، خداوند می‌خواهد تا وقتی که زمان اظهار دین فرا برسد، در نهان پرستش شود. همان‌طور که رسول الله صلی اللّه علیه و آله با خدیجه پنهان پرستش می کردند، تا وقتی که دستور رسید که آشکار کنند. سائل عرض کرد: آیا رواست

ص: ۷۲

که صاحب این دین پنهان باشد؟ فرمودند: مگر علی بن ابی‌طالب علیه السلام روزی را که پیش رسول الله صلی اللّه علیه و آله اسلام آورد، تا زمان علنی نمودن دین پنهان نکرد؟ عرض کرد: بله، کرد. فرمودند: همین‌طور است وضع ما تا موقعی که وقتش برسد.

**[ترجمه]

وَ رُوِیَ أَیْضاً بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَقَدْ خَلَقَ اللَّهُ تَعَالَی لَیْلَهَ الْقَدْرِ أَوَّلَ مَا خَلَقَ الدُّنْیَا وَ لَقَدْ خَلَقَ فِیهَا أَوَّلَ نَبِیٍّ یَکُونُ وَ أَوَّلَ وَصِیٍّ یَکُونُ وَ لَقَدْ قَضَی أَنْ یَکُونَ فِی کُلِّ سَنَهٍ لَیْلَهٌ یَهْبِطُ فِیهَا بِتَفْسِیرِ الْأُمُورِ إِلَی مِثْلِهَا مِنَ السَّنَهِ الْمُقْبِلَهِ فَمَنْ جَحَدَ ذَلِکَ فَقَدْ رَدَّ عَلَی اللَّهِ تَعَالَی عِلْمَهُ لِأَنَّهُ لَا یَقُومُ الْأَنْبِیَاءُ وَ الرُّسُلُ وَ الْمُحَدَّثُونَ إِلَّا أَنْ یَکُونَ عَلَیْهِمْ حُجَّهٌ بِمَا یَأْتِیهِمْ فِی تِلْکَ اللَّیْلَهِ مَعَ الْحُجَّهِ الَّتِی یَأْتِیهِمْ مَعَ جَبْرَئِیلَ علیه السلام قَالَ قُلْتُ وَ الْمُحَدَّثُونَ أَیْضاً یَأْتِیهِمْ جَبْرَئِیلُ أَوْ غَیْرُهُ مِنَ الْمَلَائِکَهِ قَالَ أَمَّا الْأَنْبِیَاءُ وَ الرُّسُلُ فَلَا شَکَّ فِی ذَلِکَ وَ لَا بُدَّ لِمَنْ سِوَاهُمْ مِنْ أَوَّلِ یَوْمٍ خُلِقَتْ فِیهِ الْأَرْضُ إِلَی آخِرِ فَنَاءِ الدُّنْیَا مِنْ أَنْ یَکُونَ عَلَی أَهْلِ الْأَرْضِ حُجَّهٌ یَنْزِلُ ذَلِکَ الْأَمْرُ فِی تِلْکَ اللَّیْلَهِ إِلَی مَنْ أَحَبَّ مِنْ عِبَادِهِ وَ هُوَ الْحُجَّهُ وَ ایْمُ اللَّهِ لَقَدْ نَزَلَ الْمَلَائِکَهُ وَ الرُّوحُ بِالْأَمْرِ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ عَلَی آدَمَ علیه السلام وَ ایْمُ اللَّهِ مَا مَاتَ آدَمُ إِلَّا وَ لَهُ وَصِیٌّ (۱) وَ کُلُّ مَنْ بَعْدَ آدَمَ مِنَ الْأَنْبِیَاءِ قَدْ أَتَاهُ الْأَمْرُ فِیهَا وَ وَضَعَهُ لِوَصِیِّهِ (۲) مِنْ بَعْدِهِ وَ ایْمُ اللَّهُ إِنَّهُ کَانَ لَیُؤْمَرُ النَّبِیُّ فِیمَا یَأْتِیهِ مِنَ الْأَمْرِ فِی تِلْکَ اللَّیْلَهِ مِنْ آدَمَ إِلَی مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله أَنْ أَوْصِ إِلَی فُلَانٍ وَ لَقَدْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی فِی کِتَابِهِ لِوُلَاهِ الْأَمْرِ مِنْ بَعْدِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله خَاصَّهً وَعَدَ اللَّهُ الَّذِینَ آمَنُوا مِنْکُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَیَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْأَرْضِ کَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ إِلَی قَوْلِهِ هُمُ الْفاسِقُونَ (۳) یَقُولُ أَسْتَخْلِفُکُمْ لِعِلْمِی وَ دِینِی وَ عِبَادَتِی بَعْدَ نَبِیِّکُمْ کَمَا اسْتَخْلَفْتُ وُصَاهَ آدَمَ مِنْ بَعْدِهِ حَتَّی یَبْعَثَ النَّبِیَّ الَّذِی یَلِیهِ یَعْبُدُونَنِی لا یُشْرِکُونَ بِی شَیْئاً یَقُولُ

۱- فی المصدر: الا و أوصی.

۲- فی الکافی: و وضع لوصیه.

۳- النور: ۵۵.

يَعْبُدُونَنِي بِإِيمَانٍ أَنْ لَا نَبِيَّ بَعْدَ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله فَمَنْ قَالَ غَيْرَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ فَقَدْ مَكَّنَ وُلَاةَ الْأَمْرِ بَعْدَ مُحَمَّدٍ بِالْعِلْمِ وَ نَحْنُ هُمْ فَاسْأَلُونَا فَإِنْ صَدَقْنَاكُمْ فَأَقِرُّوا وَ مَا أَنْتُمْ بِفَاعِلِينَ أَمَّا عِلْمُنَا فَظَاهِرٌ وَ أَمَّا إِبَّانُ أَجَلِنَا الَّذِي يَظْهَرُ فِيهِ الدِّينُ مِنَّا حَتَّى لَا يَكُونَ بَيْنَ النَّاسِ اخْتِلَافٌ فَإِنَّ لَهُ أَجَلًا مِنْ مَمَرِّ اللَّيَالِي وَ الْأَيَّامِ إِذَا أَتَى ظَهَرَ الدِّينُ وَ كَانَ الْأَمْرُ وَاحِداً وَ ايْمُ اللَّهِ لَقَدْ قُضِيَ الْأَمْرُ أَنْ لَا يَكُونَ بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ اخْتِلَافٌ وَ لِذَلِكَ جَعَلَهُمُ اللَّهُ شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ لِيَشْهَدَ مُحَمَّدٌ صلى الله عليه و آله عَلَيْنَا وَ لِنَشْهَدَ نَحْنُ عَلَى شِيعَتِنَا وَ لِتَشْهَدَ شِيعَتُنَا عَلَى النَّاسِ أَبَى اللَّهُ أَنْ يَكُونَ فِي حُكْمِهِ اخْتِلَافٌ أَوْ بَيْنَ أَهْلِ عِلْمِهِ تَنَاقُضٌ ثُمَّ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام فَفَضْلُ إِيمَانِ الْمُؤْمِنِ بِحَمْلِهِ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ وَ بِتَفْسِيرِهَا عَلَى مَنْ لَيْسَ مِثْلَهُ فِي الْإِيمَانِ بِهَا كَفَضْلِ الْإِنْسَانِ عَلَى الْبَهَائِمِ وَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيَدْفَعُ بِالْمُؤْمِنِينَ بِهَا عَنِ الْجَاحِدِينَ لَهَا فِي الدُّنْيَا لِكَمَالِ عَذَابِ الْآخِرَةِ لِمَنْ عَلِمَ أَنَّهُ لَا يَتُوبُ مِنْهُمْ مَا يَدْفَعُ بِالْمُجَاهِدِينَ عَنِ الْقَاعِدِينَ وَ لَا أَعْلَمُ فِي هَذَا الزَّمَانِ جِهَاداً إِلَّا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ وَ الْجِوَارَ (۱).

**[ترجمه]با همین اسناد از آن حضرت نقل شده که فرمودند: خداوند لیله‌القدر را در اول آفرینش دنیا آفرید و در آن شب اولین پیامبر و اولین وصی را نیز آفرید، و مقرر نمود که در هر سال یک شب باشد که تفسیر تمام جریان‌ها را تا سال آینده در آن شب نازل کند. هر کس منکر این مطلب باشد، ردّ علم خدا را نموده است؛ زیرا پیامبران و رسل و پیشوایان کاری نمی... کنند، مگر به وسیله آن‌چه که در این شب بر آن‌ها وارد می شود و حجتی که جبرئیل برای آن‌ها می آورد.

راوی می گوید پرسیدم: آیا بر ائمه هم جبرئیل یا ملائکه دیگری نازل می شود؟ فرمودند: در مورد انبیا و رسل که شکّی نیست، و برای دیگران نیز، از اول آفرینش زمین تا آخر زوال دنیا، باید حجتی، از هر یک از بندگان خدا که خود بخواهد، بر روی زمین وجود داشته باشد که آن امر در آن شب بر او نازل شود که او همان حجت است. به خدا سوگند که ملائکه و روح در شب قدر بر آدم علیه السلام نازل شدند .

و به خدا سوگند آدم از دنیا نرفت مگر اینکه وصیی برای خود داشت، و همه پیامبران پس از آدم، در شب قدر برایش مأموریت می‌آمد و آن را برای وصی بعد از خود توصیف می‌نمود. به خدا قسم از جمله چیزهایی که پیامبران از آدم گرفته تا محمد صلی اللّه علیه و آله، در این شب به آن مأمور می شدند این بود که: فلان کس را وصیّ خود قرار بده! خداوند متعال در کتابش، درباره والیان امر بعد محمد صلی اللّه علیه و آله می فرماید: « وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُم فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ» - . نور / ۵۵ - {خدا به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند وعده داده است که حتما آنان را در این سرزمین جانشین [خود] قرار دهد همان گونه که کسانی را که پیش از آنان بودند جانشین [خود] قرار داد و آن دینی را که برایشان پسندیده است به سودشان مستقر کند و بیمشان را به ایمنی مبدل گرداند [تا] مرا عبادت کنند و چیزی را با من شریک نگردانند و هر کس پس از آن به کفر گراید آنانند که نافرمانند} می فرماید: شما را پس از پیامبرتان جانشین خود در علم و دین و عبادت قرار دادم، چنان‌چه جانشینان آدم بعد از او همین مرتبه را داشتند تا وقتی که پیامبر بعد مبعوث شود. «يَعْبُدُونَنِي لا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئاً» - . همان -

{ [تا] مرا عبادت کنند و چیزی را با من شریک نگردانند}

یعنی مرا به این ایمان که بعد از محمّد صلی اللَّه علیه و آله و سلم پیامبری نیست، بپرستند و هر کس جز این بگوید از فاسقین است. خداوند در اختیار والیان امر بعد از محمّد، علم قرار داده و ما آن والیان امر هستیم. از ما بپرسید؛ اگر درست گفتیم، تصدیق کنید و اگر نه، تصدیق نکنید.

اما دانش و علم ما آشکار است. و اما زمان ما که در آن دین، از طرف ما، طوری که اختلافی بین مردم نباشد، آشکار گردد، یک زمان معینی در گذر شب‌ها و روزها دارد، که وقتی فرا برسد، دین آشکار خواهد شد و آن هنگام فقط یک امر خواهد بود. به خدا سوگند، خداوند چنین قرار داده که روزی برسد که بین مؤمنان اختلافی نباشد. و به همین جهت مؤمنان را گواه بر مردم قرار داده است، تا محمّد صلی اللَّه علیه و آله و سلم گواه بر ما باشد و ما گواه بر شیعیان و شیعیان ما گواه بر مردم. هرگز خدا حکم خود را تغییر نمی‌دهد و بین اهل علمش تناقضی نمی‌اندازد.

سپس فرمودند: فضیلت ایمان مؤمنی که حامل إنا انزلناه و تفسیر آن است بر کسی که در ایمان مانند او نیست، مانند فضیلت انسان است بر چهارپایان است. خداوند، همان‌طور به سبب مجاهدین بلا را از قاعدین و کناره گیران از جنگ دفع می‌کند، به سبب کسانی که ایمان به این سوره دارند بلا را از کسانی که منکر آن هستند دفع می‌کند چه این که عذاب آخرت برای آن... هایی که می‌داند توبه نمی‌کنند، کافی و کامل است. در این زمان جهادی جز حج و عمره و حسن جوار نیست. - . کنز الفوائد : ۳۹۵ و ۳۹۸ -

**[ترجمه]

«۶۴»

کا، الکافی مُحَمَّدُ بْنُ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِیَادٍ وَ مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ جَمِیعاً عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْعَبَّاسِ بْنِ الْجَرِیشِ (۲) عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی علیه السلام قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام بَیْنَا أَبِی علیه السلام یَطُوفُ بِالْکَعْبَةِ إِذَا رَجُلٌ مُعْتَجِرٌ قَدْ قُیِّضَ لَهُ فَقَطَعَ عَلَیْهِ أُسْبُوعَهُ حَتَّی أَدْخَلَهُ إِلَی دَارٍ جَنْبَ الصَّفَا فَأَرْسَلَ إِلَیَّ فَکُنَّا ثَلَاثَةً فَقَالَ مَرْحَباً یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ ثُمَّ وَضَعَ یَدَهُ عَلَی رَأْسِی وَ قَالَ بَارَکَ اللَّهُ فِیکَ یَا أَمِینَ اللَّهِ بَعْدَ آبَائِهِ یَا یَا جَعْفَرٍ إِنْ شِئْتَ فَأَخْبِرْنِی وَ إِنْ شِئْتَ فَأَخْبَرْتُکَ وَ إِنْ شِئْتَ سَلْنِی وَ إِنْ شِئْتَ سَأَلْتُکَ وَ إِنْ شِئْتَ فَاصْدُقْنِی وَ إِنْ شِئْتَ صَدَقْتُکَ قَالَ کُلَّ ذَلِکَ أَشَاءُ قَالَ فَإِیَّاکَ أَنْ یَنْطِقَ لِسَانُکَ عِنْدَ مَسْأَلَتِی بِأَمْرٍ تُضْمِرُ لِی غَیْرَهُ قَالَ إِنَّمَا یَفْعَلُ ذَلِکَ مَنْ فِی قَلْبِهِ عِلْمَانِ یُخَالِفُ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ وَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَبَی أَنْ یَکُونَ لَهُ

۱- کنز الفوائد: ۳۹۵ و ۳۹۸.

۲- فی المصدر: الحریش بالمهمله.

عِلْمٌ فِيهِ اخْتِلَافٌ قَالَ هَذِهِ مَسْأَلَتِی وَ قَدْ فَسَّرْتَ طَرَفاً مِنْهَا أَخْبِرْنِی عَنْ هَذَا الْعِلْمِ الَّذِی لَيْسَ فِيهِ اخْتِلَافٌ مَنْ يَعْلَمُهُ قَالَ أَمَّا جُمْلَهُ الْعِلْمِ فَعِنْدَ اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ وَ أَمَّا مَا لَا بُدَّ لِلْعِبَادِ مِنْهُ فَعِنْدَ الْأَوْصِيَاءِ قَالَ فَفَتَحَ الرَّجُلُ عُجْرَتَهُ (۱) وَ اسْتَوَی جَالِساً وَ تَهَلَّلَ وَجْهُهُ وَ قَالَ هَذِهِ أَرَدْتُ وَ لَهَا أَتَيْتُ وَ زَعَمْتُ أَنَّ عِلْمَ مَا لَا اخْتِلَافَ فِيهِ مِنَ الْعِلْمِ عِنْدَ الْأَوْصِيَاءِ فَكَيْفَ يَعْلَمُونَهُ قَالَ كَمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله عليه و آله يَعْلَمُهُ إِلَّا أَنَّهُمْ لَا يَرَوْنَ مَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله عليه و آله يَرَی لِأَنَّهُ كَانَ نَبِيّاً وَ هُمْ مُحَدَّثُونَ وَ أَنَّهُ كَانَ يَفِدُ إِلَی اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ فَيَسْمَعُ الْوَحْیَ وَ هُمْ لَا يَسْمَعُونَ فَقَالَ صَدَقْتَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ سَآتِيكَ بِمَسْأَلَهٍ صَعْبَهٍ أَخْبِرْنِی عَنْ هَذَا الْعِلْمِ مَا لَهُ لَا يَظْهَرُ كَمَا كَانَ يَظْهَرُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله عليه و آله قَالَ فَضَحِكَ أَبِی عليه السلام وَ قَالَ أَبَی اللَّهُ أَنْ يُطْلِعَ عَلَی عِلْمِهِ إِلَّا مُمْتَحَناً لِلْإِيمَانِ بِهِ كَمَا قَضَی عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله عليه و آله أَنْ يَصْبِرَ عَلَی أَذَی قَوْمِهِ وَ لَا يُجَاهِدَهُمْ إِلَّا بِأَمْرِهِ فَكَمْ مِنِ اكْتِتَامٍ قَدِ اكْتَتَمَ بِهِ حَتَّی قِيلَ لَهُ فَاصْدَعْ بِما تُؤْمَرُ وَ أَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ (۲) وَ ايْمُ اللَّهِ أَنْ لَوْ صَدَعَ قَبْلَ ذَلِكَ لَكَانَ آمِناً وَ لَكِنَّهُ إِنَّمَا نَظَرَ فِی الطَّاعَهِ وَ خَافَ الْخِلَافَ فَلِذَلِكَ كَفَّ فَوَدِدْتُ أَنَّ عَيْنَكَ تَكُونُ مَعَ مَهْدِیِّ هَذِهِ الْأُمَّهِ وَ الْمَلَائِكَهُ بِسُيُوفِ آلِ دَاوُدَ بَيْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ تُعَذِّبُ أَرْوَاحَ الْكَفَرَهِ مِنَ الْأَمْوَاتِ وَ تُلْحِقُ بِهِمْ أَرْوَاحَ أَشْبَاهِهِمْ مِنَ الْأَحْيَاءِ ثُمَّ أَخْرَجَ سَيْفاً ثُمَّ قَالَ هَا إِنَّ هَذَا مِنْهَا قَالَ فَقَالَ أَبِی إِی وَ الَّذِی اصْطَفَی مُحَمَّداً عَلَی الْبَشَرِ قَالَ فَرَدَّ الرَّجُلُ اعْتِجَارَهُ وَ قَالَ أَنَا إِلْيَاسُ مَا سَأَلْتُكَ عَنْ أَمْرِكَ وَ بِی بِهِ جَهَالَهٌ غَيْرَ أَنِّی أَحْبَبْتُ أَنْ يَكُونَ هَذَا الْحَدِيثُ قُوَّهً لِأَصْحَابِكَ وَ سَأُخْبِرُكَ بِآيَهٍ أَنْتَ تَعْرِفُهَا إِنْ خَاصَمُوا بِهَا فَلَجُوا قَالَ فَقَالَ لَهُ أَبِی إِنْ شِئْتَ أَخْبَرْتُكَ بِهَا قَالَ قَدْ شِئْتُ قَالَ إِنَّ شِيعَتَنَا إِنْ قَالُوا لِأَهْلِ الْخِلَافِ لَنَا إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ لِرَسُولِهِ

۱- عجيرته خ ل.

۲- الحجر: ۹۴.

إِنَّا أَنْزَلْناهُ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ إِلَی آخِرِهَا فَهَلْ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَعْلَمُ مِنَ الْعِلْمِ شَیْئاً لَا یَعْلَمُهُ فِی تِلْکَ اللَّیْلَهِ أَوْ یَأْتِیهِ بِهِ جَبْرَئِیلُ علیه السلام فِی غَیْرِهَا فَإِنَّهُمْ سَیَقُولُونَ لَا فَقُلْ لَهُمْ فَهَلْ کَانَ لِمَا عَلِمَ بُدٌّ مِنْ أَنْ یُظْهِرَ فَیَقُولُونَ لَا فَقُلْ لَهُمْ فَهَلْ کَانَ فِیمَا أَظْهَرَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنْ عِلْمِ اللَّهِ عَزَّ ذِکْرُهُ اخْتِلَافٌ فَإِنْ قَالُوا لَا فَقُلْ لَهُمْ فَمَنْ حَکَمَ بِحُکْمِ اللَّهِ فِیهِ اخْتِلَافٌ فَهَلْ خَالَفَ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَیَقُولُونَ نَعَمْ فَإِنْ قَالُوا لَا فَقَدْ نَقَضُوا أَوَّلَ کَلَامِهِمْ فَقُلْ لَهُمْ ما یَعْلَمُ تَأْوِیلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَ الرَّاسِخُونَ فِی الْعِلْمِ فَإِنْ قَالُوا مَنِ الرَّاسِخُونَ فِی الْعِلْمِ فَقُلْ مَنْ لَا یُخْتَلَفُ فِی عِلْمِهِ فَإِنْ قَالُوا فَمَنْ هُوَ ذَاکَ فَقُلْ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله صَاحِبَ ذَلِکَ فَهَلْ بَلَّغَ أَوْ لَا فَإِنْ قَالُوا قَدْ بَلَّغَ فَقُلْ فَهَلْ مَاتَ صلی الله علیه و آله وَ الْخَلِیفَهُ مِنْ بَعْدِهِ یَعْلَمُ عِلْماً لَیْسَ فِیهِ اخْتِلَافٌ فَإِنْ قَالُوا لَا فَقُلْ إِنَّ خَلِیفَهَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مُؤَیَّدٌ وَ لَا یَسْتَخْلِفُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِلَّا مَنْ یَحْکُمُ بِحُکْمِهِ وَ إِلَّا مَنْ یَکُونُ مِثْلَهُ إِلَّا النُّبُوَّهَ (۱) فَإِنْ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمْ یَسْتَخْلِفْ فِی عِلْمِهِ أَحَداً فَقَدْ ضَیَّعَ مَنْ فِی أَصْلَابِ الرِّجَالِ مِمَّنْ یَکُونُ بَعْدَهُ فَإِنْ قَالُوا لَکَ فَإِنَّ عِلْمَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَانَ مِنَ الْقُرْآنِ فَقُلْ حم وَ الْکِتابِ الْمُبِینِ إِنَّا أَنْزَلْناهُ فِی لَیْلَهٍ مُبارَکَهٍ إِلَی قَوْلِهِ إِنَّا کُنَّا مُرْسِلِینَ (۲) فَإِنْ قَالُوا لَکَ لَا یُرْسِلُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَّا إِلَی نَبِیٍّ فَقُلْ هَذَا الْأَمْرُ الْحَکِیمُ الَّذِی یُفْرَقُ فِیهِ هُوَ مِنَ الْمَلَائِکَهِ وَ الرُّوحِ الَّتِی تَنْزِلُ مِنْ سَمَاءٍ إِلَی سَمَاءٍ أَوْ مِنْ سَمَاءٍ إِلَی الْأَرْضِ (۳) فَإِنْ قَالُوا مِنْ سَمَاءٍ إِلَی سَمَاءٍ فَلَیْسَ فِی السَّمَاءِ أَحَدٌ یَرْجِعُ مِنْ طَاعَهٍ إِلَی مَعْصِیَهٍ فَإِنْ قَالُوا مِنْ سَمَاءٍ إِلَی أَرْضٍ وَ أَهْلُ الْأَرْضِ أَحْوَجُ الْخَلْقِ إِلَی ذَلِکَ فَقُلْ فَهَلْ لَهُمْ بُدٌّ مِنْ سَیِّدٍ یَتَحَاکَمُونَ إِلَیْهِ

۱- أی إلا فی النبوّه.

۲- الدخان: ۱- ۵.

۳- فی المصدر: من سماء الی ارض.

فَإِنْ قَالُوا فَإِنَّ الْخَلِيفَهَ هُوَ حَكَمُهُمْ فَقُلْ اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُماتِ إِلَى النُّورِ إِلَى قَوْلِهِ خالِدُونَ (۱) لَعَمْرِی مَا فِی الْأَرْضِ وَ لَا فِی السَّمَاءِ وَلِیٌّ لِلَّهِ عَزَّ ذِکْرُهُ إِلَّا وَ هُوَ مُؤَیَّدٌ وَ مَنْ أُیِّدَ لَمْ یُخْطِ وَ مَا فِی الْأَرْضِ عَدُوٌّ لِلَّهِ عَزَّ ذِکْرُهُ إِلَّا وَ هُوَ مَخْذُولٌ وَ مَنْ خُذِلَ لَمْ یُصِبْ کَمَا أَنَّ الْأَمْرَ لَا بُدَّ مِنْ تَنْزِیلِهِ مِنَ السَّمَاءِ یَحْکُمُ بِهِ أَهْلُ الْأَرْضِ کَذَلِکَ لَا بُدَّ مِنْ وَالٍ فَإِنْ قَالُوا لَا نَعْرِفُ هَذَا فَقُلْ لَهُمْ قُولُوا مَا أَحْبَبْتُمْ أَبَى اللَّهُ بَعْدَ مُحَمَّدٍ أَنْ یَتْرُکَ الْعِبَادَ وَ لَا حُجَّهَ عَلَیْهِمْ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام ثُمَّ وَقَفَ فَقَالَ هَاهُنَا یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ بَابٌ غَامِضٌ أَ رَأَیْتَ إِنْ قَالُوا حُجَّهُ اللَّهِ الْقُرْآنُ قَالَ إِذَنْ أَقُولَ لَهُمْ إِنَّ الْقُرْآنَ لَیْسَ بِنَاطِقٍ یَأْمُرُ وَ یَنْهَى وَ لَکِنْ لِلْقُرْآنِ أَهْلٌ یَأْمُرُونَ وَ یَنْهَوْنَ وَ أَقُولُ قَدْ عَرَضَتْ لِبَعْضِ أَهْلِ الْأَرْضِ مُصِیبَهٌ مَا هِیَ فِی السُّنَّهِ وَ الْحُکْمِ الَّذِی لَیْسَ فِیهِ اخْتِلَافٌ وَ لَیْسَتْ فِی الْقُرْآنِ أَبَى اللَّهُ لِعِلْمِهِ بِتِلْکَ الْفِتْنَهِ أَنْ تَظْهَرَ فِی الْأَرْضِ وَ لَیْسَ فِی حُکْمِهِ رَادٌّ لَهَا وَ مُفَرِّجٌ عَنْ أَهْلِهَا فَقَالَ هَاهُنَا یَفْلُجُونَ (۲) یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ ذِکْرُهُ قَدْ عَلِمَ بِمَا یُصِیبُ الْخَلْقَ مِنْ مُصِیبَهٍ فِی الْأَرْضِ أَوْ فِی أَنْفُسِهِمْ مِنَ الدِّینِ أَوْ غَیْرِهِ فَوَضَعَ الْقُرْآنَ دَلِیلًا قَالَ فَقَالَ الرَّجُلُ هَلْ تَدْرِی یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ دَلِیلَ مَا هُوَ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام نَعَمْ فِیهِ جُمَلُ الْحُدُودِ وَ تَفْسِیرُهَا عِنْدَ الْحَکَمِ فَقَدْ أَبَى (۳) اللَّهُ أَنْ یُصِیبَ عَبْداً بِمُصِیبَهٍ فِی دِینِهِ أَوْ فِی نَفْسِهِ أَوْ مَالِهِ لَیْسَ فِی أَرْضِهِ مِنْ حَکَمٍ قَاضٍ بِالصَّوَابِ فِی تِلْکَ الْمُصِیبَهِ قَالَ فَقَالَ الرَّجُلُ أَمَّا فِی هَذَا الْبَابِ فَقَدْ فَلَجْتُمْ بِحُجَّهٍ إِلَّا أَنْ یَفْتَرِیَ خَصْمُکُمْ عَلَى اللَّهِ فَیَقُولَ لَیْسَ لِلَّهِ جَلَّ ذِکْرُهُ حُجَّهٌ وَ لَکِنْ أَخْبِرْنِی عَنْ تَفْسِیرِ لِکَیْلا تَأْسَوْا

۱- البقره: ۲۵۷.

۲- فی المصدر: تفلجون.

۳- فی نسخه: فقال أبی اللّه.

عَلى ما فاتَكَمْ وَ لا تَفْرَحُوا بِما آتاكُمْ قَالَ فِي أَبِي فُلَانٍ وَ أَصْحَابِهِ وَاحِدَةٌ مُقَدَّمَةٌ وَ وَاحِدَةٌ مُؤَخَّرَةٌ لَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكَمْ مِمَّا خُصَّ بِهِ عَلِيٌّ علیه السلام وَ لَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ مِنَ الْفِتْنَهِ الَّتِي عَرَضَتْ لَكُمْ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ الرَّجُلُ أَشْهَدُ أَنَّكُمْ أَصْحَابُ الْحُكْمِ الَّذِي لَا اخْتِلَافَ فِيهِ ثُمَّ قَامَ الرَّجُلُ وَ ذَهَبَ فَلَمْ أَرَهُ (۱).

**[ترجمه]کافی: عباس بن جریش از ابو جعفر حضرت جواد علیه السّلام روایت کرده که ایشان از قول امام صادق علیه السلام فرمودند: پدرم (امام باقر علیه السلام) مشغول طواف خانه کعبه بود که مردی، که مقداری از عمامه خود را به صورت بسته بود، راه بر او گرفت و نگذاشت هفت مرتبه طواف خود را تمام کند. تا این‌که او را به خانه ای نزدیک صفا برد و به من هم پیغام داد تا که با هم، سه نفر شدیم. سپس گفت: مرحبا به فرزند رسول خدا! و بعد دستش را روی سر من گذاشت و گفت: خداوند برکت تو را افزون نماید ای امانت‌دار خدا پس از پدرانت! ای ابوجعفر! اکنون اگر می‌خواهید، شما به من بگویید و اگر بخواهید، من به شما می گویم، اگر می‌خواهید، شما از من بپرسید و اگر بخواهید، من از شما سؤال می کنم، اگر خواستید، شما مرا تصدیق کنید و اگر خواستید، من شما را تصدیق کنم، حضرت باقر علیه السلام فرمودند: من همه این‌ها را می‌خواهم.

گفت: مبادا در جواب من سخنی نگویید که غیر از آن را در دل خود پنهان نموده باشید. حضرت فرمودند: چنین کاری را کسی می کند که در دلش، دو علم با هم متفاوت داشته باشد و خداوند عزّ و جلّ امتناع دارد از این که

ص: ۷۴

در علمش اختلاف باشد. آن مرد گفت: همین سؤال من بود که مقداری از آن را روشن نمودی، برای من بگویید، این علمی که در آن اختلافی نیست را چه کسی می‌داند؟ فرمودند: آن علم مجموعش در نزد خداست، اما مقداری که برای بندگان لازم است، در نزد اوصیاء است.

در این موقع آن مرد روبند خود را گشود و درست نشست و برق شادی در چهره اش نمایان شد و گفت: منظورم همین بود و برای همین آمده بودم؛ شما مدعی هستید علمی که اختلافی در آن نیست، نزد اوصیاء است، از کجا این علم را به دست می آورند؟

ایشان فرمودند: همان طوری که پیامبر به دست می آورد، جز این‌که آن‌ها آن‌چه را که رسول الله صلی الله علیه و آله می دیدند، نمی بینند. زیرا او پیامبر بود و آن‌ها محدثند، و او پیش خدا می‌رفت و استماع وحی می‌نمود، اما به آن‌ها وحی نمی... شود. آن مرد عرض کرد: درست فرمودید. اینک سؤالی مشکل می کنم؛ بگو این علم چرا همان‌طور که در زمان رسول الله صلی اللّه علیه و آله آشکار می‌شد، آشکار نمی‌شود؟ پدرم خندیدند و فرمودند: خداوند امتناع دارد از این که، مگر کسی که ایمانش را آزموده باشد، بر علمش مطلع نماید. چنان‌چه مقدر کرده بود پیامبر بر آزار قریش صبر کند و جز به فرمان خدا با آن‌ها پیکار نکند. چه مسائل زیادی بود که ایشان پنهان می کردند تا وقتی که دستور رسید: «فَاصْدَعْ بِما تُؤْمَرُ وَ أَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ» - . حجر / ۹۴ - {پس آن‌چه را بدان ماموری آشکار کن و از مشرکان روی برتاب} و به خدا سوگند، اگر قبل از این فرمان، علنی می‌نمود، باز هم در امان بود. ولی مقید به انجام دستور بود و از مخالفت می‌ترسید و به همین جهت خودداری

می کرد. مایل بودم چشمت به مهدی این امت می افتاد، در حالی که فرشتگان با شمشیرهای آل داود بین آسمان و زمین‌اند و ارواح کفار مرده را عذاب می کنند و ارواح اشخاص زنده شبیه ایشان را هم، به آن‌ها ملحق می‌نمایند. در این هنگام آن مرد شمشیری را بیرون آورد و گفت: آیا این هم از همان شمشیرها است؟ پدرم فرمودند: به آن خدایی که محمّد مصطفی را برای بشر برانگیخته است، آری.

مرد روبند خود را دو مرتبه بست و گفت: من الیاسم. این سؤال‌هایی که کردم چنان نبود که خود جوابشان را ندانم، فقط می... خواستم این حدیث قوتی برای اصحاب شما باشد. اکنون آیه‌ای را که خود می‌دانید می گویم که اگر شیعیان با آن استدلال نمایند، پیروز می‌شوند. پدرم به او فرمودند: اگر مایلی من می گویم. گفت: آری. فرمودند: اگر شیعیان ما به مخالفین خود بگویند: خداوند به پیامبرش می فرماید:

ص: ۷۵

«إِنَّا أَنْزَلْناهُ فِی لَیلَهِ الْقَدْرِ» تا آخر سوره، حال، آیا رسول الله صلی الله علیه و آله چیزی از علمش را در غیر از آن شب آموخته بود یا جبرئیل در غیر از آن شب چیزی برایش آورده بود؟ آن‌ها خواهند گفت: نه. به ایشان بگو: آیا ایشان چاره ای جز اظهار آن‌چه می‌دانستند را داشتند؟ آن‌ها خواهند گفت: نه. بگو: آیا در آن‌چه رسول الله صلی الله علیه و آله از علم خداوند بلندمرتبه اظهار می کرد، اختلافی وجود داشت؟ اگر گفتند: نه، بگو: پس آیا کسی که به حکم خدایی که در آن اختلاف باشد حکم کند، مخالفت با رسول الله صلی الله علیه و آله نموده است؟ می گویند: آری. اگر بگویند نه، حرف اول خود را نقض کرده‌اند. به آن‌ها بگو: «ما یعْلَمُ تَأْوِیلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَ الرَّاسِخُونَ فِی الْعِلْمِ» - . آل عمران / ۷ - {با آن‌که تاویلش را جز خدا و ریشه داران در دانش کسی نمی داند}. اگر گفتند: راسخین در علم کیانند؟ بگو: کسی که در علمش اختلافی نباشد. اگر پرسیدند: آن شخص کیست؟ بگو: خود رسول الله صلی الله علیه و آله باید این شخص را معرفی کند، آیا او را معرفی کرده یا نه؟

اگر گفتند: معرفی کرده است. بگو: آیا پس از در گذشت پیامبر، جانشینش دارای علمی بود که اختلاف در آن نباشد؟ اگر گفتند: نه، بگو: خلیفه رسول الله صلی الله علیه و آله از جانب خدا تأیید می شود و رسول الله صلی الله علیه و آله کسی را به جانشینی خود انتخاب می کند که مانند خود او حکم نماید و جز در نبوت، شبیه خودش باشد. اگر کسی را به جانشینی در علم انتخاب نکرده باشد امت آینده خویش را که در اصلاب مردم است به حال خویش رها نموده است.

اگر گفتند: علم پیامبر از قرآن بود. بگو: «حم * وَ الْکِتابِ الْمُبِینِ * إِنَّا أَنْزَلْناهُ فِی لَیلَهٍ مُبارَکَهٍ إِنَّا کُنَّا مُنْذِرِینَ * فِیهَا یفْرَقُ کُلُّ أَمْرٍ حَکِیمٍ * أَمْرًا مِّنْ عِندِنَا إِنَّا کُنَّا مُرْسِلِینَ» - . دخان / ۱- ۵ -

{ حاء میم * سوگند به کتاب روشنگر * [که] ما آن را در شبی فرخنده نازل کردیم [زیرا] که ما هشداردهنده بودیم * در آن [شب] هر [گونه] کاری [به نحوی] استوار فیصله می یابد * [این] کاری است [که] از جانب ما [صورت می گیرد] ما فرستنده [پیامبران] بودیم}. اگر آن‌ها مدعی شدند که خداوند ملائکه را فقط بر پیامبران نازل می‌کند، بگو: این امر حکیم که با آن همه چیز فیصله داده می شود، آیا از ملائکه و یا روحی است که از آسمانی به آسمان دیگر می‌روند، یا از آسمان به زمین؟ اگر گفتند: از آسمانی به آسمان دیگر، باید گفت که در آسمان کسی نیست که به معصیت آلوده باشد و در صورتی که

قبول کننـد از آسـمان به زمین و حـال آن که اهـل زمین از همه بیشتر احتیاج به آن دارنـد، بگو: آیا چاره ای جز این هست که کسی بین آن‌ها باشد که گرفتاری‌های خود را به او مراجعه کنند؟

ص: ۷۶

اگر گفتنـد: همان خلیفه داور و رفع کننـده گرفتاری‌های آن‌هاست، بگو: «اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُماتِ إِلَى النُّورِ تـا آن جا که می فرمایـد: خالِدُونَ» - . بقره / ۲۵۷ - {خداونـد سـرور کسانی است که ایمان آورده انـد آنان را از تاریکیها به سـوی روشـنایی بـه در می برد و[لی] کسـانی کـه کفر ورزیـده انـد سـرورانشان [همـان عصـیانگران=] طاغوتنـد که آنـان را از روشنایی به سوی تاریکیها به در می برند آنان اهل آتشند که خود در آن جاودانند}. به جان خود سوگند یاد می کنم در زمین و آسمان کسی ولیّ خداوند بلند مرتبه نیست، مگر این که خدا او را تأیید کرده باشد، و هر کسی خدا تأییدش کند خطا نمی... کنـد و در زمین دشـمنی برای خداونـد بلنـد مرتبه نیست، مگر این‌که خوار است و هر که مورد خواری و خذلان قرار گیرد، به هـدفش نمی رسد. همان‌طوری که لازم است امر از آسـمان نازل شود و اهل زمین در آن باره حکم کنند، همچنین لازم اسـت فرمانروایی در زمین باشد. اگر گفتند: ما چنین فرمانروایی نمی شناسـیم، بگو: هر چه دوست دارید بگویید. هرگز خداوند امت محمّد را پس از درگذشت او بی سرپرست و بدون حجت رها نمی‌کند.

حضـرت صـادق علیه السّـلام فرمودنـد: او ایسـتاد، سـپس گفت: ای فرزنـد رسول خـدا! این‌جـا بابب غامضـی است؛ اگر آن‌ها بگوینـد: حجت خـدا قرآن است چه جوابی بایـد داد؟ فرمودنـد: من خواهم گفت: قرآن دارای زبان نیست که امر و نهی کنـد، ولی قرآن اهلی دارد که امر و نهی می‌کننـد و نیز می‌گویم: پیش‌آمـدی برای مردم اتفاق می افتـد که نه در سنّت، نه در حکم بی اختلاف و نه در قرآن در موردش چیزی نیست، هرگز خـدایی که واقف به این پیش‌آمـد است، این فتنه را در زمین ظـاهر نمی‌کند که اهل زمین راه و چاره ای برای دفع آن و گشوده‌شدنش نداشته باشند .

آن مرد گفت: ای فرزنـد رسول خـدا! با این سـخن آن‌ها از پای در می‌آینـد. من گواهی می‌دهم که خداوند می‌داند به خلایق چه مصیبت‌هایی، چه در زمین چه در خودشان از دین گرفته تا مسائل دیگر، می‌رسد و قرآن را راهنما قرار داده است.

باز گفت: ای فرزنـد رسول خدا! آیا می‌دانی قرآن دلیل و راهنمای چیست؟ حضـرت باقر علیه السـلام فرمودند: آری، در قرآن جملاـتی از حـدود هست که تفسـیر آن نزد حـاکم است. هرگز خداونـد مردم را رها نخواهـد کرد که در زمین یا جانشان و یا مالشان پیش‌آمدی روی دهد و قاضی عادلی نباشد که حکم صحیح را در آن مورد بگوید.

مرد گفت: در این مورد شـما پیروز شدیـد، مگر این‌که دشـمن شـما بر خداونـد افترا بزنـد و بگویـد: خداونـد را حجتی نیست. اینک برایم بگویید تفسیر این آیه را: «لِكَيْلا تَأْسَوْا

ص: ۷۷

عَلى ما فاتَكُمْ وَ لا تَفْرَحُوا بِما آتاكُمْ» - . حدیـد / ۲۳ - {تا بر آن‌چه از دست شـما رفته اندوهگین نشوید و به [سبب] آن‌چه به شما داده است شادمانی نکنید} فرمودند: این آیه درباره أبافلان و یارانش است؛ قسـمتی مربوط به گذشـته و قسمتی مربوط به

بعـد است؛ یعنی در بـاره چیزی که به علی علیه السـلام اختصـاص یـافت، متأثر و ناراحت نشویـد و از فتنه و آشوبی که بعـد از پیامبر، به نفع شـما روی می دهد، شاد نباشـید. مرد گفت: من گواهی می‌دهم که شما همان حاکمان که در حکمشان اختلافی نیست. سپس برخاست و رفت و دیگر او را ندیدم. - . اصول کافی : ۲۴۲ و ۲۴۷ -

**[ترجمه]

«۶۵»

وَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام قَالَ: بَیْنَا أَبِی علیه السلام جَالِسٌ وَ عِنْدَهُ نَفَرٌ إِذَا اسْتَضْحَکَ حَتَّی اغْرَوْرَقَتْ عَیْنَاهُ دُمُوعاً ثُمَّ قَالَ هَلْ تَـدْرُونَ مَـا أَضْـحَکَنِی قَالَ فَقَالُوا لَا قَالَ زَعَمَ ابْنُ عَبَّاسٍ أَنَّهُ مِنَ الَّذِینَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْـتَقامُوا فَقُلْتُ لَهُ هَلْ رَأَیْتَ الْمَلَائِکَهَ یَا ابْنَ عَبَّاسٍ تُخْبِرُکَ بِوَلَایَتِهَـا لَـکَ فِی الـدُّنْیَا وَ الْـآخِرَهِ مَـعَ الْـأَمْنِ مِنَ الْخَـوْفِ وَ الْحُزْنِ قَـالَ فَقَـالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَـارَکَ وَ تَعَـالَی یَقُولُ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَهٌ (۲) وَ قَدْ دَخَلَ فِی هَذَا جَمِیعُ الْأُمَّهِ فَاسْتَضْحَکْتُ ثُمَّ قُلْتُ صَدَقْتَ یَا ابْنَ عَبَّاسٍ أَنْشُدُکَ اللَّهَ هَلْ فِی حُکْمِ اللَّهِ جَلَّ ذِکْرُهُ اخْتِلَافٌ قَالَ فَقَالَ لَا فَقُلْتُ مَا تَرَی فِی رَجُلٍ ضَـرَبَ رَجُلًا أَصَابِعَهُ بِالسَّیْفِ حَتَّی سَقَطَتْ ثُمَّ ذَهَبَ وَ أَتَی رَجُلٌ آخَرُ فَأَطَارَ کَفَّهُ فَأُتِیَ بِهِ إِلَیْکَ وَ أَنْتَ قَاضٍ کَیْفَ أَنْتَ صَانِعٌ بِهِ قَالَ أَقُولُ لِهَذَا الْقَاطِعِ أَعْطِهِ دِیَهَ کَفِّهِ وَ أَقُولُ لِهَذَا الْمَقْطُوعِ صَالِحْهُ عَلَی مَا شِـئْتَ وَ أَبْعَثُ بِهِ إِلَی ذَوَیْ عَـدْلٍ قُلْتُ جَـاءَ الِاخْتِلَافُ فِی حُکْمِ اللَّهِ (۳) جَـلَّ ذِکْرُهُ وَ نَقَضْتَ الْقَوْلَ الْأَوَّلَ أَبَی اللَّهُ عَزَّ ذِکْرُهُ أَنْ یُحْـدِثَ فِی خَلْقِهِ شَـیْئاً مِنَ الْحُدُودِ فَلَیْسَ تَفْسِـیرُهُ فِی الْأَرْضِ اقْطَعْ قَاطِعَ الْکَفِّ أَصْـلًا ثُمَّ أَعْطِهِ دِیَهَ الْأَصَابِعِ هَکَذَا حُکْمُ اللَّهِ لَیْلَهً یَنْزِلُ فِیهَا أَمْرُهُ إِنْ جَحَـدْتَهَا بَعْدَ مَا سَـمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَأَدْخَلَکَ اللَّهُ النَّارَ کَمَا أَعْمَی بَصَـرَکَ یَوْمَ جَحَدْتَهَا عَلَی ابْنِ أَبِی طَالِبٍ قَالَ فَلِذَلِکَ عَمِیَ بَصَرِی قَالَ وَ مَا عِلْمُکَ بِذَلِکَ فَوَ اللَّهِ إِنْ عَمَی بَصَرِهِ (۴)

۱- أصول الکافی ۱: ۲۴۲ و ۲۴۷.

۲- الظـاهر أنّه اسـتدلّ بها علی اشتراک المؤمنین فی جمیع الصـفات و الکمالات فیمکنهم ان یشترکوا و یکونوا من الـذین قالوا: ربنا اللّه، فلا یکون علیهم خوف و لا هم یحزنون.

۳- فی نسخه: هذا حکم اللّه.

۴- فی نسخه: بصری.

إِلَّا مِنْ صَفْقَهِ جَنَاحِ الْمَلَکِ قَالَ فَاسْتَضْحَکْتُ ثُمَّ تَرَکْتُهُ یَوْمَهُ ذَلِکَ لِسَخَافَهِ عَقْلِهِ ثُمَّ لَقِیتُهُ فَقُلْتُ یَا ابْنَ عَبَّاسٍ مَا تَکَلَّمْتَ بِصِدْقٍ مِثْلَ أَمْسِ قَالَ لَکَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ إِنَّ لَیْلَهَ الْقَدْرِ فِی کُلِّ سَنَهٍ وَ إِنَّهُ یَنْزِلُ فِی تِلْکَ اللَّیْلَهِ أَمْرُ السَّنَهِ (۱) وَ إِنَّ لِذَلِکَ الْأَمْرِ وُلَاهً بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقُلْتَ مَنْ هُمْ فَقَالَ أَنَا وَ أَحَدَ عَشَرَ مِنْ صُلْبِی أَئِمَّهٌ مُحَدَّثُونَ فَقُلْتَ لَا أَرَاهَا کَانَتْ إِلَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَتَبَدَّی لَکَ الْمَلَکُ الَّذِی یُحَدِّثُهُ فَقَالَ کَذَبْتَ یَا عَبْدَ اللَّهِ رأیت (رَأَتْ) عَیْنَایَ الَّذِی حَدَّثَکَ بِهِ عَلِیٌّ وَ لَمْ تَرَهُ عَیْنَاهُ وَ لَکِنْ وَعَی قَلْبُهُ وَ وَقَرَ فِی سَمْعِهِ ثُمَّ صَفَقَکَ بِجَنَاحِهِ فَعَمِیتَ قَالَ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ مَا اخْتَلَفْنَا فِی شَیْ ءٍ فَحُکْمُهُ إِلَی اللَّهِ فَقُلْتُ لَهُ فَهَلْ حَکَمَ اللَّهُ فِی حُکْمٍ مِنْ حُکْمِهِ بِأَمْرَیْنِ قَالَ لَا فَقُلْتُ هَاهُنَا هَلَکْتَ وَ أَهْلَکْتَ (۲).

**[ترجمه]از حضرت صادق علیه السلام روایت شده که فرمودند: روزی در خدمت پدرم نشسته بودم و گروهی نیز حضور داشتند. ناگاه پدرم به شدت خندیدند طوری که چشم‌هایشان پر از اشک شد، سپس فرمودند: می‌دانید چه چیز موجب خنده من شد؟ گفتند: نه. فرمودند: ابن‌عباس فکر می کند که او از آن‌هاییست که خداوند درباره آن‌ها فرموده: «الَّذِینَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقامُوا» - . فصلت / ۳۰ - {در حقیقت کسانی که گفتند پروردگار ما خداست سپس ایستادگی کردند}. به او گفتم: آیا هرگز ملائکه را دیده ای که به تو بگویند: تو در دنیا و آخرت با ملائکه‌ای و از خوف و اندوه در امان خواهی بود؟ او گفت: خداوند می‌فرماید: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَهٌ» - . حجرات / ۱۰ - {در حقیقت مؤمنان با هم برادرند} - . ظاهراً او با این آیه قصد داشته که بر اشتراک مؤمنین در همه صفات و کمالات دلیل بیاورد، که در آن صورت ممکن است همگی مشترک باشند و همگی از کسانی باشند که می گویند: پروردگار ما خداست، پس نباید ترس و نگرانی داشته باشند. - و همه امت در این عموم داخل هستند، که من خنده ام گرفت .

سپس گفتم: درست است ای ابن‌عباس! تو را به خدا قسم آیا در حکم خدا اختلافی وجود دارد؟ گفت: نه. گفتم: کسی با شمشیر انگشتان یک نفر را قطع کرده و رفته است، مرد دیگری آمده و دست همان شخص را بریده است. او را پیش تو می‌آورند و تو قاضی هستی؛ چه حکمی درباره او می کنی؟ گفت: به شخصی که دست را قطع نموده، می گویم: خونبهای دست او را بده، و به این مرد که دستش قطع شده می گویم: به هر مقدار که مایلی با او مصالحه کن، و او را پیش دو نفر عادل می‌فرستم تا تعیین مبلغ کنند.

گفتم: در حکم خدا اختلاف پیدا شد و آن حرف اولت را نقض کردی؛ هرگز خداوند در میان مردم پیش آمدی از حدود را به وجود نمی آورد که حکم آن در زمین نباشد. باید دست کسی که قطع کرده را، از همان جایی که قطع نموده، ببری و بعد خون‌بهای انگشتان را به او بدهی. این است حکم خدا که در شب قدر نازل شده است، اگر بعد از این‌که آن را از رسول الله صلی الله علیه و آله شنیدی منکرش شوی، خداوند تو را به آتش جهنم می‌اندازد؛ همان طور که روزی که منکر علی بن ابی‌طالب شدی، چشمت را کور کرد.

ابن‌عباس گفت: بله، چشمان من برای همین کور شدند. ولی شما از کجا می‌دانید؟

سپس امام باقر علیه السلام به جمع حاضر فرمودند: به خدا سوگند کوری چشم او دلیلش،

جز برخورد بال ملائکه نبود.

من خندیـدم و آن روز به سـبب کم خردی‌اش، رهایش کردم. بعـد که او را دیـدم، گفتم: ای ابن‌عباس! تا به حال مانند دیروز راست نگفته بودی. علی بن ابی‌طـالب به تو فرمود: در هر سال یک شب قـدر وجود دارد، و در آن شب تکلیف کل سال نازل می شـود و آن امر در اختیـار فرمانروایـان و پیشوایـان پس از رسـول الله صـلی الله علیـه و آلـه است. تـو به ایشـان گفـتی: آن‌ها کیانند؟ فرمودند: من و یازده فرزندم؛ ائمه‌ای که ملائکه با ما صـحبت می کنند. تو گفتی: من ملائکه را مگر به همراه رسول الله صلی اللّه علیه و آله نمی دانم. در آن وقت فرشـته ای که با علی سـخن می گفت آشکار شد و به تو گفت: دروغ گفتی بنده ی خـدا! چشـمان من آن‌چه که علی دربـاره‌اش به تـو می گفت را دیـد. امـا او آن‌هـا را نمی دیـد، بلکه بر دلش خطـور می کرد و گوشش می شنید. سپس در این موقع با بال خود بر چشم تو زد و کور شدی.

ابن عبـاس گفت: مـا در هر چیزی که اختلاـف کنیم، حکمش در نزد خـداست. گفتم: آیـا خداونـد در یک چیز هست که دو حکم نموده باشد؟ گفت: نه. گفتم: همین است که خود و دیگران را هلاک نموده ای. - . اصول کافی ۱ : ۲۴۷ و ۲۴۸ -

**[ترجمه]

«۶۶»

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ فِیها یُفْرَقُ کُلُّ أَمْرٍ حَکِیم (۳) یَقُولُ یَنْزِلُ فِیهَا کُلُّ أَمْرٍ حَکِیمٍ وَ الْمُحْکَمُ لَیْسَ بِشَیْئَیْنِ إِنَّمَا هُوَ شَیْ ءٌ وَاحِدٌ فَمَنْ حَکَمَ بِمَا لَیْسَ فِیهِ اخْتِلَافٌ فَحُکْمُهُ مِنْ حُکْمِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَنْ حَکَمَ بِأَمْرٍ فِیهِ اخْتِلَافٌ فَرَأَی أَنَّهُ مُصِیبٌ فَقَدْ حَکَمَ بِحُکْمِ الطَّاغُوتِ إِنَّهُ لَیَنْزِلُ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ إِلَی وَلِیِّ الْأَمْرِ تَفْسِیرُ الْأُمُورِ سَنَهً سَنَهً یُؤْمَرُ فِیهَا فِی أَمْرِ نَفْسِهِ بِکَذَا وَ کَذَا وَ فِی أَمْرِ النَّاسِ بِکَذَا وَ کَذَا وَ إِنَّهُ لَیَحْدُثُ لِوَلِیِّ الْأَمْرِ سِوَی ذَلِکَ کُلَّ یَوْمٍ عِلْمُ اللَّهِ عَزَّ ذِکْرُهُ الْخَاصُّ وَ الْمَکْنُونُ الْعَجِیبُ الْمَخْزُونُ مِثْلَ مَا یَنْزِلُ فِی تِلْکَ اللَّیْلَهِ مِنَ الْأَمْرِ ثُمَّ قَرَأَ وَ لَوْ أَنَّ ما فِی الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَهٍ أَقْلامٌ وَ الْبَحْرُ یَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَهُ أَبْحُرٍ ما نَفِدَتْ کَلِماتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِیزٌ حَکِیمٌ (۴)

۱- فی نسخه: امر تلک السنه.

۲- أصول الکافی ۱: ۲۴۷ و ۲۴۸.

۳- الدخان: ۳.

۴- أصول الکافی ۱: ۲۴۸ و الآیه الأخیره فی لقمان: ۲۷.

**[ترجمه]و با همین اسناد از حضرت باقر علیه السّلام روایت شده که فرمودند: خداوند در باره شب قدر می‌فرماید: «فِيها يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ» - . دخان / ۴ - {در آن [شب] هر [گونه] کاری [به نحوی] استوار فیصله می یابد} می‌فرماید: هر امر حکیم در شب قدر نازل می شود. آن‌چه محکم است دو چیز نمی‌شود، محکم فقط یک چیز است. هر کس به چیزی حکم کند که در آن اختلاف نباشد، حکمش، حکم خداوند عزّ و جلّ است و هر کس به چیزی حکم کند که در آن اختلاف است و مدعی باشد که صحیح است، به حکم طاغوت حکم کرده است. در شب قدر، امور کل سال تا سال دیگر، به ولی امر نازل می شود، به او دستور می‌دهند که در مورد خود چنین و چنان کن و در مورد مردم چنان و چنین، و برای ولی امر در غیر از این شب هم، هر روز علم خدا که خاص و مخزون و مکنون عجیب است، مانند همان شب قدر، باز گو می‌شود. سپس این آیه را قرائت کردند: «وَ لَوْ أَنَّ ما فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلامٌ وَ الْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ ما نَفِدَتْ كَلِماتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ.» - . لقمان / ۲۷ - {و اگر آن چه درخت در زمین است قلم باشد و دریا را هفت دریای دیگر به یاری آید سخنان خدا پایان نپذیرد قطعا خداست که شکست ناپذیر حکیم است}. - . اصول کافی ۱ : ۲۴۸ -

ص: ۷۹

**[ترجمه]

«۶۷»

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام يَقُولُ إِنَّا أَنْزَلْناهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ صَدَقَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْزَلَ اللَّهُ الْقُرْآنَ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَ ما أَدْراكَ ما لَيْلَةُ الْقَدْرِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا أَدْرِي قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ لَيْسَ فِيهَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هَلْ تَدْرِي لِمَ هِيَ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ قَالَ لَا قَالَ لِأَنَّهَا تَنَزَّلُ فِيهَا الْمَلَائِكَةُ وَ الرُّوحُ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ وَ إِذَا أَذِنَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِشَيْ ءٍ فَقَدْ رَضِيَهُ سَلامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ يَقُولُ يُسَلِّمُ عَلَيْكَ يَا مُحَمَّدُ مَلَائِكَتِي وَ رُوحِي بِسَلَامِي مِنْ أَوَّلِ مَا يَهْبِطُونَ إِلَى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ثُمَّ قَالَ فِي بَعْضِ كِتَابِهِ وَ اتَّقُوا فِتْنَةً لا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً (۱) فِي إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَ قَالَ فِي بَعْضِ كِتَابِهِ وَ ما مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَ فَإِنْ ماتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلى أَعْقابِكُمْ وَ مَنْ يَنْقَلِبْ عَلى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئاً وَ سَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ (۲) يَقُولُ فِي الْآيَةِ الْأُولَى إِنَّ مُحَمَّداً حِينَ يَمُوتُ يَقُولُ أَهْلُ الْخِلَافِ لِأَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَضَتْ لَيْلَةُ الْقَدْرِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَهَذِهِ فِتْنَةٌ أَصَابَتْهُمْ خَاصَّةً وَ بِهَا ارْتَدُّوا عَلَى أَعْقَابِهِمْ لِأَنَّهُمْ إِنْ قَالُوا لَمْ يَذْهَبْ (۳) فَلَا بُدَّ أَنْ يَكُونَ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِيهَا أَمْرٌ وَ إِذَا أَقَرُّوا بِالْأَمْرِ لَمْ يَكُنْ لَهُ مِنْ صَاحِبٍ بُدٌّ (۴).

**[ترجمه]با همین سند از حضرت صادق علیه السّلام نقل شده که فرمودند: حضرت زین العابدین علیه السّلام می‌فرمود: «إِنَّا أَنْزَلْناهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» - . قدر / ۱ - {ما [قرآن را] در شب قدر نازل کردیم}، خداوند عزّ و جلّ راست فرموده که قرآن را در شب قدر نازل کرده است. «وَ ما أَدْراكَ ما لَيْلَةُ الْقَدْرِ» - . همان / ۲ - {و از شب قدر چه آگاهت کرد}، رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: نمی‌دانم. خداوند عزّ و جلّ فرمود: «لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ» - . همان / ۳ - {شب قدر از هزار ماه ارجمندتر است}، آیا می‌دانی چرا شب قدر از هزار ماه بهتر است؟ فرمودند: نه. خداوند فرمود: به جهت آن‌که ملائکه و روح

در این شب با اجازه پروردگار از هر امری نازل می‌شونـد و وقتی خداوند عزّ و جلّ چیزی را اجازه می‌دهد، قطعا به آن راضـی است: «سَلامٌ هِیَ حَتَّی مَطْلَعِ الْفَجْرِ» - . همان / ۵ - {[آن شب] تا دم صبح صلح و سلام است}، می‌فرماید: ای محمد! ملائکه‌ام و روحم، از همان اول که فرود می آیند تا هنگام فجر، به سلام من بر تو سلام می کنند.

سپس خداونـد در جای دیگری از قرآن در مورد «إِنَّا أَنْزَلْناهُ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ» می‌فرماید: «وَ اتَّقُوا فِتْنَهً لا تُصِیبَنَّ الَّذِینَ ظَلَمُوا مِنْکُمْ خَاصَّهً» - . انفال / ۲۵ - {و از فتنه ای که تنها به ستمکاران شما نمی رسد بترسید} و در جای دیگری می‌فرماید: «وَ ما مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَ فَإِنْ ماتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلی أَعْقابِکُمْ وَ مَنْ یَنْقَلِبْ عَلی عَقِبَیْهِ فَلَنْ یَضُرَّ اللَّهَ شَیْئاً وَ سَیَجْزِی اللَّهُ الشَّاکِرِینَ» - . آل عمران / ۱۴۴ - {محمد جز فرستاده ای که پیش از او [هم] پیامبرانی [آمده و] گذشتند نیست آیا اگر او بمیرد یا کشته شود از عقیده خود برمی گردید و هر کس از عقیده خود بازگردد هرگز هیچ زیانی به خدا نمی رساند و به زودی خداوند سپاسگزاران را پاداش می دهد}

در آیه اول می‌فرماید: وقتی محمّد از دنیا برود، مخالفین امر خدا می گویند: لیله‌القدر با رسول الله صلی الله علیه و آله از میان رفت. و این فتنه و آشوبی است که دامن آن‌ها را خصوصا می گیرد و موجب بازگشت آن‌ها به کفر اول می شود؛ زیرا اگر بگویند لیله‌القدر از بین نرفته، باید خداوند در شب قدر امری نازل کند و اگر اقرار به امر خدا در شب قدر نمایند، چاره‌ای نیست که صاحبی داشته باشد. - . اصول کافی ۱ : ۲۴۸ و ۲۴۹ -

**[ترجمه]

«۶۸»

عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ کَانَ عَلِیٌّ علیه السلام کَثِیراً مَا یَقُولُ مَا اجْتَمَعَ التَّیْمِیُّ وَ الْعَدَوِیُّ وَ سَاقَ الْحَدِیثَ نَحْوَ مَا مَرَّ إِلَی قَوْلِهِ إِلَّا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ وَ الْجِوَارَ.

قَالَ وَ قَالَ رَجُلٌ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ لَا تَغْضَبْ عَلَیَّ قَالَ

۱- الأنفال: ۲۵.

۲- آل عمران: ۱۴۴.

۳- فی المصدر: لم تذهب.

۴- أصول الکافی ۱: ۲۴۸ و ۲۴۹.

لِمَ‌ا ذَا قَالَ لِمَا أُرِيـدُ أَنْ أَسْأَلَكَ عَنْهُ قَالَ قُلْ قَالَ وَ لَا تَغْضَبُ قَالَ وَ لَا أَغْضَبُ قَالَ أَ رَأَيْتَ قَوْلَكَ فِی لَیْلَهِ الْقَـدْرِ وَ تَنَزُّلِ الْمَلَائِکَهِ وَ الرُّوحِ فِیهَا إِلَی الْأَوْصِیَاءِ یَأْتُونَهُمْ بِأَمْرٍ لَمْ یَکُنْ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَـدْ عَلِمَهُ أَوْ یَأْتُونَهُمْ بِأَمْرٍ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَعْلَمُهُ وَ قَدْ عَلِمْتَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَاتَ وَ لَیْسَ مِنْ عِلْمِهِ شَیْ ءٌ إِلَّا وَ عَلِیٌّ علیه السلام لَهُ وَاعٍ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام مَا لِی وَ لَکَ أَیُّهَا الرَّجُلُ وَ مَنْ أَدْخَلَکَ عَلَیَّ قَالَ أَدْخَلَنِی الْقَضَاءُ لِطَلَبِ الدِّینِ قَالَ فَافْهَمْ مَا أَقُولُ لَکَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا أُسْرِیَ بِهِ لَمْ یَهْبِطْ حَتَّی أَعْلَمَهُ اللَّهُ جَلَّ ذِکْرُهُ عِلْمَ مَا قَدْ کَانَ وَ مَا سَیَکُونُ وَ کَانَ کَثِیرٌ مِنْ عِلْمِهِ ذَلِکَ جُمَلًا یَأْتِی تَفْسِیرُهَا فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ وَ کَذَلِکَ کَانَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام قَدْ عَلِمَ جُمَلَ الْعِلْمِ وَ یَأْتِی تَفْسِیرُهُ فِی لَیَالِی الْقَدْرِ کَمَا کَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ السَّائِلُ أَ وَ مَا کَانَ فِی الْجُمَلِ تَفْسِیرٌ قَالَ بَلَی وَ لَکِنَّهُ إِنَّمَا یَأْتِی بِالْأَمْرِ مِنَ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی فِی لَیَالِی الْقَدْرِ إِلَی النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله وَ إِلَی الْأَوْصِیَاءِ افْعَلْ کَذَا وَ کَذَا لِأَمْرٍ (۱) قَدْ کَانُوا عَلِمُوهُ أُمِرُوا کَیْفَ یَعْمَلُونَ فِیهِ قُلْتُ فَسِّرْ لِی هَذَا قَالَ لَمْ یَمُتْ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِلَّا حَافِظاً لِجُمْلَهِ الْعِلْمِ وَ تَفْسِیرِهِ قُلْتُ فَالَّذِی کَانَ یَأْتِیهِ فِی لَیَالِی الْقَدْرِ عِلْمُ مَا هُوَ قَالَ الْأَمْرُ وَ الْیُسْرُ فِیمَا کَانَ قَدْ عَلِمَ قَالَ السَّائِلُ فَمَا یَحْدُثُ لَهُمْ فِی لَیَالِی الْقَدْرِ عِلْمٌ سِوَی مَا عَلِمُوا قَالَ هَذَا مِمَّا أُمِرُوا بِکِتْمَانِهِ وَ لَا یَعْلَمُ تَفْسِیرَ مَا سَأَلْتَ عَنْهُ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ السَّائِلُ فَهَلْ یَعْلَمُ الْأَوْصِیَاءُ مَا لَمْ یَعْلَم الْأَنْبِیَاءُ (۲) قَالَ لَا وَ کَیْفَ یَعْلَمُ وَصِیٌّ غَیْرَ عِلْمِ مَا أُوصِیَ إِلَیْهِ قَالَ السَّائِلُ فَهَلْ یَسَعُنَا أَنْ نَقُولَ إِنَّ أَحَداً مِنَ الْأَوْصِیَاءِ یَعْلَمُ مَا لَا یَعْلَمُ الْآخَرُ قَالَ لَا لَمْ یَمُتْ نَبِیٌّ إِلَّا وَ عِلْمُهُ فِی جَوْفِ وَصِیِّهِ وَ إِنَّمَا تَنَزَّلُ الْمَلَائِکَهُ وَ الرُّوحُ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ بِالْحُکْمِ الَّذِی یَحْکُمُ بِهِ بَیْنَ الْعِبَادِ قَالَ السَّائِلُ وَ مَا کَانُوا عَلِمُوا ذَلِکَ الْحُکْمَ قَالَ بَلَی قَدْ عَلِمُوهُ وَ لَکِنَّهُمْ

۱- الامر. خ ل.

۲- فی المصدر: ما لا یعلم الأنبیاء؟.

لَا یَسْتَطِیعُونَ إِمْضَاءَ شَیْ ءٍ مِنْهُ حَتَّی یُؤْمَرُوا فِی لَیَالِی الْقَدْرِ کَیْفَ یَصْنَعُونَ إِلَی السَّنَهِ الْمُقْبِلَهِ قَالَ السَّائِلُ یَا أَبَا جَعْفَرٍ لَا أَسْتَطِیعُ إِنْکَارَ هَذَا قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام مَنْ أَنْکَرَهُ فَلَیْسَ مِنَّا قَالَ السَّائِلُ یَا أَبَا جَعْفَرٍ أَ رَأَیْتَ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله هَلْ کَانَ یَأْتِیهِ فِی لَیَالِی الْقَدْرِ شَیْ ءٌ لَمْ یَکُنْ عَلِمَهُ قَالَ لَا یَحِلُّ لَکَ أَنْ تَسْأَلَنِی (۱) عَنْ هَذَا أَمَّا عِلْمُ مَا کَانَ وَ مَا سَیَکُونُ فَلَیْسَ یَمُوتُ نَبِیٌّ وَ لَا وَصِیٌّ إِلَّا وَ الْوَصِیُّ الَّذِی بَعْدَهُ یَعْلَمُهُ أَمَّا هَذَا الْعِلْمُ الَّذِی تَسْأَلُ عَنْهُ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ عَلَا أَبَی أَنْ یُطْلِعَ الْأَوْصِیَاءَ عَلَیْهِ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ قَالَ السَّائِلُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ کَیْفَ أَعْرِفُ أَنَّ لَیْلَهَ الْقَدْرِ تَکُونُ فِی کُلِّ سَنَهٍ قَالَ إِذَا أَتَی شَهْرُ رَمَضَانَ فَاقْرَأْ سُورَهَ الدُّخَانِ فِی کُلِّ لَیْلَهٍ مِائَهَ مَرَّهٍ فَإِذَا أَتَتْ لَیْلَهُ ثَلَاثٍ وَ عِشْرِینَ فَإِنَّکَ نَاظِرٌ إِلَی تَصْدِیقِ الَّذِی سَأَلْتَ عَنْهُ (۲) وَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام لَمَا یَزُورُ (۳) مَنْ بَعَثَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِلشَّقَاءِ عَلَی أَهْلِ الضَّلَالَهِ مِنْ أَجْنَادِ الشَّیَاطِینِ وَ أَزْوَاجِهِمْ أَکْثَرُ مِمَّا أَنْ یَزُورَ (۴) خَلِیفَهَ اللَّهِ الَّذِی بَعَثَهُ لِلْعَدْلِ وَ الصَّوَابِ مِنَ الْمَلَائِکَهِ قِیلَ یَا بَا جَعْفَرٍ وَ کَیْفَ یَکُونُ شَیْ ءٌ أَکْثَرَ مِنَ الْمَلَائِکَهِ قَالَ کَمَا شَاءَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ السَّائِلُ یَا بَا جَعْفَرٍ إِنِّی لَوْ حَدَّثْتُ بَعْضَ الشِّیعَهِ بِهَذَا الْحَدِیثِ لَأَنْکَرُوهُ قَالَ کَیْفَ یُنْکِرُونَهُ قَالَ یَقُولُونَ إِنَّ الْمَلَائِکَهَ علیهم السلام أَکْثَرُ مِنَ الشَّیَاطِینِ قَالَ صَدَقْتَ افْهَمْ عَنِّی مَا أَقُولُ إِنَّهُ لَیْسَ مِنْ یَوْمٍ وَ لَا لَیْلَهٍ إِلَّا وَ جَمِیعُ الْجِنِّ وَ الشَّیَاطِینِ تَزُورُ أَئِمَّهَ الضَّلَالَهِ وَ یَزُورُ إِمَامَ الْهُدَی عَدَدُهُمْ مِنَ الْمَلَائِکَهِ حَتَّی إِذَا أَتَتْ لَیْلَهُ الْقَدْرِ فَیَهْبِطُ فِیهَا مِنَ الْمَلَائِکَهِ إِلَی وَلِیِّ الْأَمْرِ خَلَقَ اللَّهُ أَوْ قَالَ قَیَّضَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِنَ الشَّیَاطِینِ بِعَدَدِهِمْ ثُمَّ زَارُوا وَلِیَّ الضَّلَالَهِ فَأَتَوْهُ بِالْإِفْکِ وَ الْکَذِبِ حَتَّی لَعَلَّهُ یُصْبِحُ فَیَقُولُ رَأَیْتُ کَذَا

۱- فی المصدر: أن تسأل.

۲- أصول الکافی ۱: ۲۴۹ و ۲۵۱ و ۲۵۲.

۳- فی نسخه: لما ترون و هو الموجود فی المصدر. و فی أخری: ما تزور.

۴- فی نسخه: مما ترون و هو الموجود فی المصدر.

وَ كَذَا فَلَوْ سَأَلَ وَلِيَّ الْأَمْرِ عَنْ ذَلِكَ لَقَالَ رَأَيْتَ شَيْطَاناً أَخْبَرَكَ بِكَذَا وَ كَذَا حَتَّى يُفَسِّرَ لَهُ تَفْسِيرَهَا (۱) وَ يُعْلِمَهُ الضَّلَالَهَ الَّتِی هُوَ عَلَيْهَا وَ ايْمُ اللَّهِ إِنَّ مَنْ صَدَّقَ بِلَيْلَهِ الْقَدْرِ لَعَلِمَ (۲) أَنَّهَا لَنَا خَاصَّهً لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِعَلِیٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ حِينَ دَنَا مَوْتُهُ هَذَا وَلِيُّكُمْ مِنْ بَعْدِی فَإِنْ أَطَعْتُمُوهُ رَشَدْتُمْ وَ لَكِنْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِمَا فِی لَيْلَهِ الْقَدْرِ مُنْكِرٌ وَ مَنْ آمَنَ بِلَيْلَهِ الْقَدْرِ مِمَّنْ عَلَى غَيْرِ رَأْيِنَا فَإِنَّهُ لَا يَسَعُهُ فِی الصِّدْقِ إِلَّا أَنْ يَقُولَ إِنَّهَا لَنَا وَ مَنْ لَمْ يَقُلْ فَإِنَّهُ كَاذِبٌ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَعْظَمُ مِنْ أَنْ يُنَزِّلَ الْأَمْرَ مَعَ الرُّوحِ وَ الْمَلَائِكَهِ إِلَى كَافِرٍ فَاسِقٍ فَإِنْ قَالَ إِنَّهُ يُنَزِّلُ إِلَى الْخَلِيفَهِ الَّذِی هُوَ عَلَيْهَا فَلَيْسَ قَوْلُهُمْ ذَلِكَ بِشَیْ ءٍ وَ إِنْ قَالُوا إِنَّهُ لَيْسَ يُنَزِّلُ إِلَى أَحَدٍ فَلَا يَكُونُ أَنْ يُنَزَّلَ شَیْ ءٌ إِلَى غَيْرِ شَیْ ءٍ وَ إِنْ قَالُوا وَ سَيَقُولُونَ لَيْسَ هَذَا بِشَیْ ءٍ فَ قَدْ ضَلُّوا ضَلالًا بَعِيداً (۳).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمودند: علی علیه السلام بارها می‌فرمودند: هیچ‌گاه نشد که تیمی و عدوی ... و مانند حدیث سابق را تا، مگر حج و عمره و جوار، آوردند.

و فرمودند: مردی به حضرت باقر علیه السّلام عرض کرد: آقا بر من خشم نگیرید! فرمودند:

ص: ۸۰

برای چه؟ مرد گفت: از سؤالی که می‌خواهم بکنم، فرمودند: بگو! باز گفت خشمگین نمی‌شوید؟ فرمودند: خشمگین نمی... شوم.

عرض کرد: در شب قدر که ملائکه و روح به اوصیاء نازل می شوند، آیا امری می آورند که رسول الله صلی الله علیه و آله آن را نمی دانست یا امری می آورند که رسول الله صلی الله علیه و آله از آن اطلاع داشت؟ با این‌که همان‌طور که می‌دانید رسول الله صلی الله علیه و آله از دنیا رفت و تمام علوم ایشان به علی علیه السّلام سپرده شد.

حضرت باقر علیه السّلام فرمودند: من و شما را به این کارها چه؟ چه کسی تو را به این‌جا آورده؟ مرد گفت: قضای الهی من را برای طلب دین آورده است. فرمودند: این‌هایی که می‌گویم را خوب درک کن! شبی که رسول الله صلی الله علیه و آله به معراج رفتند، خداوند او را به تمام علوم گذشته و آینده دانا کرد، اما بیشتر آن‌ها جمله‌هایی بود که تفسیر آن‌ها در شب قدر نازل می‌شد. علی بن ابی‌طالب علیه السّلام نیز همانند رسول الله صلی اللّه علیه و آله، جمله‌هایی از علم پیش خود داشت که تفسیر آن در شب قدر می آمد.

آن مرد پرسید: مگر در خود جمله ها تفسیرش نبود؟ فرمودند: بود، ولی در شب قدر است که امر از جانب خدا برای رسول الله صلی اللّه علیه و آله و اوصیا می آید که درباره چیزی که می‌دانند این‌طور یا آن‌طور کنند و در مورد آن چگونه عمل کنند. به ایشان عرض کردم: این مطلب را برایم توضیح دهید! فرمودند: رسول الله صلی اللّه علیه و آله از دنیا نرفت مگر این‌که حافظ تمام علم و تفسیر آن بود. گفتم: پس در شب قدر برایش علم چه چیزی را می آوردند؟ فرمودند: امر و یسر چیزی که قبلاً می دانستند. آن شخص پرسید؟ آیا آن‌چه در شب قدر برای آن‌ها پیش می آمد، غیر از مطالبی بود که می دانستند؟ فرمودند: این از مطالبی است که دستور دارند پنهان کنند و توضیح آن‌چه پرسیدی را جز خدا کسی نمی‌داند. سائل گفت: آیا اوصیاء مطالبی را می‌دانند که پیامبران نمی‌دانستند. فرمودند: خیر، چگونه وصی غیر از آن‌چه که از نبی به او وصیت می‌شود، چیزی

بداند؟ و پرسید: آیا می‌توانیم بگوییم که ممکن است یکی از اوصیا چیزی می‌داند که آن دیگری نداند؟ فرمودند: نه، هیچ پیامبری از دنیا نرفت مگر این که علمش در وجود وصیش قرار گرفت، و ملائکه و روح در شب قدر حکمی را که، بر اساس آن بین بندگان قضاوت می‌شود، نازل می کنند.

مرد پرسید: آیا خودشان آن حکم را نمی‌دانستند؟ فرمودند: آری، می‌دانستند،

ص: ۸۱

ولی نمی‌توانستند کاری را انجام دهند، در شب قدر به آن‌ها دستور داده می‌شد که تا سال دیگر چه کنند.

مرد گفت: ای أباجعفر! نمی توانم این مطالب را انکار کنم. فرمودند هر کس انکار کند از ما نیست.

باز پرسید: ای أباجعفر! آیا در شب قدر برای پیامبر صلی اللّٰه علیه و آله مطلبی می آید که اطلاع نداشته باشند؟ فرمودند: تو مجاز نیستی در این مورد از من سؤال کنی، اما علم گذشته و آینده؛ پیامبر و یا وصی نمی‌میرد مگر آن که کسی که وصی بعد از اوست آن را می‌داند، اما این علمی که از آن سؤال کردی؛ خداوند نمی گذارد، که غیر از خود اوصیا از آن مطلع شوند.

مرد پرسید: ای فرزند رسول خدا! از کجا بدانم که در هر سال شب قدری هست؟ فرمودند: هر وقت ماه رمضان آمد، سوره دخان را در هر شب صد مرتبه بخوان، شب بیست و سوم که رسید، تو شاهد مطلبی خواهی بود که تصدیق جواب سؤال خود را خواهی نمود. - . اصول کافی ۱ : ۲۴۹ و ۲۵۱ و ۲۵۲ -

و نیز فرمودند: که حضرت باقر علیه السلام فرمودند: سوگند می‌خورم که آن‌هایی که خداوند عزّ و جلّ از میان جنود و ارواح شیاطین برای ظلم بر گمراهان برانگیخته است، بیشتر از خلیفه اللهی که خداوند او را برای عدالت و درستی از میان فرشتگان بر انگیخته است دیده می‌شوند. شخصی گفت: چطور می‌شود چیزی بیشتر از ملائکه باشد؟ فرمودند: همان‌طور که خداوند عزّ و جلّ می‌خواهد.

سائل گفت: یا أباجعفر! اگر این را بگویم بعضی شیعیان آن را انکار می کنند. فرمودند؟ انکارشان چگونه است؟ شخص گفت: می گویند: ملائکه علیهم السلام

بیشتر از شیاطین‌اند. فرمودند: درست است، در آن‌چه که می گویم دقت کن! در هر شب و روز، تمامی جنیان و شیاطین، ائمه ضلالت را زیارت می کنند. ولی ائمه هدایت را فقط گروهی از ملائکه زیارت می کنند، تا آن‌که شب قدر برسد، که در آن شب همه ملائکه به سوی ولیّ امر فرود می آیند. یا این‌که فرمودند: خداوند گروهی از شیاطین را می‌آورد. سپس آن‌ها پیشوای ضلالت را دیدار می کنند و برایش مطالبی نادرست و دروغ می‌برند تا صبح شود، بعد او می گوید چنین و چنان دیدم.

ص: ۸۲

و اگر تفسیر آن‌ها را از ولیّ امر بپرسد، او خواهد فرمود که شیطانی را مشاهده کردی که به تو چنین و چنان گفته است، تا

این که تمام آن‌ها را برایش تفسیر می کند و ضلالتی که در آن است را برایش توضیح می‌دهد .

به خدا سوگند هر کس شب قدر را تصدیق نماید، خواهد دانست که شب قدر به ما اختصاص دارد؛ به جهت فرمایش رسول الله صلی الله علیه و آله هنگامی که رحلتشان نزدیک شده بود، که به علی صلوات الله علیه فرمودند: این شخص بعد از من ولی شما است؛ اگر پیرو او باشید، رشد می کنید. ولی کسی که ایمان به آن‌چه در شب قدر نازل می شود نداشته باشد، منکر خواهد بود. هر کس ایمان به شب قدر داشته باشد ولی معتقد به ما نباشد، او را چاره ای نیست مگر این که بگوید شب قدر اختصاص به ما دارد. اگر قبول نکند دروغگو است. زیرا خداوند بزرگتر از آن است که امر را با روح و ملائکه بر شخص کافر فاسق نازل کند.

اگر بگوید در شب قدر روح و ملائکه بر همین خلیفه که بر مصدر خلافت تکیه زده نازل می شود، مسلم است که این ادعا قابل قبول نیست و اگر بگویند که به هیچ کس نازل نمی شود و چیزی بر چیزی نازل نمی شود، چه این که خواهند گفت، در گمراهی دوردستی قرار گرفته اند. - . اصول کافی ۱ : ۲۵۲ و ۲۵۳ -

**[ترجمه]

بیان

الاعتجار التنقب ببعض العمامه و یقال قیض الله فلانا بفلان أی جاء به و أتاحه له قوله یا با جعفر أی ثم التفت إلی أبی و قال یا با جعفر قوله بأمر تضمر لی غیره أی لا تخبرنی بشی ء یکون فی علمک شی ء آخر یلزمک لأجله القول بخلاف ما أخبرت کما فی أکثر علوم أهل الضلال فإنه یلزمهم أشیاء لا یقولون بها أو المعنی أخبرنی بعلم یقینی لا یکون عندک احتمال خلافه فقوله علیه السلام علمان أی احتمالان متناقضان أو المراد به لا تکتم عنی شیئا من الأسرار فقوله علیه السلام إنما یفعل ذلک أی فی غیر مقام التقیه و هو بعید.

و یقال: تهلل وجهه أی استنار و ظهرت علیه أمارات السرور أن علم ما لا اختلاف فیه العلم مصدر مضاف إلی المفعول و من فی قوله من العلم إما للبیان و العلم بمعنی المعلوم أو للتبعیض قوله کما کان رسول الله صلی الله علیه و آله یعلمه أی بعض علومهم

۱- تفسیرا. خ ل.

۲- فی المصدر: لیعلم.

۳- أصول الکافی ۱: ۲۵۳ و ۲۵۳.

کذلک وفد إلیه و علیه قدم و ورد.

قوله علیه السلام فضحک أبی لعل الضحک کان لهذا النوع من السؤال الذی ظاهره إراده الامتحان تجاهلا مع علمه بأنه عارف بحاله أو لعده المسأله صعبه و لیست عنده علیه السلام کذلک و حاصل الجواب أن ظهور هذا العلم مع رسول الله صلی الله علیه و آله دائما فی محل المنع فإنه کان فی سنین من أول بعثته مکتتما إلا عن أهله لخوف عدم قبول الخلق منه حتی أمر بإعلانه فکذلک الأئمه علیهم السلام یکتمون عمن لا یقبل منهم حتی یؤمروا بإعلانه فی زمن القائم علیه السلام.

و یقال: صدع بالحق أی تکلم به جهارا و أعرض عن المشرکین أی لا تلتفت إلی ما یقولون من استهزاء و غیره فی الطاعه أی طاعه الأمه أو طاعه الله.

قوله ثم أخرج أی إلیاس علیه السلام سیفا ثم قال ها و هو حرف تنبیه أو بمعنی خذ إن هذا منها أی من تلک السیوف الشاهره فی زمانه علیه السلام لأن إلیاس من أعوانه و لعل رد الاعتجار لأنه مأمور بأن لا یراه أحد بعد المعرفه الظاهره.

قوله قوه لأصحابک أی بعد أن تخبرهم به أنت أو أولادک المعصومون قوله إن خاصموا بها أی أصحابک أهل الخلاف فلجوا أی ظفروا و غلبوا.

ثم اعلم أن حاصل هذا الاستدلال هو أنه قد ثبت أن الله سبحانه أنزل القرآن فی لیله القدر علی نبیه صلی الله علیه و آله و أنه کان ینزل الملائکه و الروح فیها من کل أمر ببیان و تأویل سنه فسنه کما یدل علیه فعل المستقبل الدال علی التجدد الاستمراری فنقول هل کان لرسول الله طریق إلی العلم الذی یحتاج إلیه الأمه سوی ما یأتیه من السماء من عند الله سبحانه إما فی لیله القدر أو فی غیرها أم لا-و الأول باطل لقوله تعالی إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْیٌ یُوحی (۱) فثبت الثانی ثم نقول فهل یجوز أن لا یظهر هذا العلم الذی یحتاج إلیه الأمه أم لا بد من ظهوره لهم و الأول باطل لأنه إنما یوحی إلیه لیبلغ إلیهم و یهدیهم إلی الله عز و جل فثبت الثانی ثم نقول فهل

ص: ۸۴

۱- النجم: ۴.

لذلک العلم النازل من السماء من عند الله إلی الرسول اختلاف بأن یحکم فی أمر فی زمان بحکم ثم یحکم فی ذلک الأمر بعینه فی ذلک الزمان بعینه بحکم آخر أم لا ـ و الأول باطل لأن الحکم إنما هو من عند الله عز و جل و هو متعال عن ذلک کما قال تعالی وَ لَوْ کانَ مِنْ عِنْدِ غَیْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِیهِ اخْتِلافاً کَثِیراً (۱) ثم نقول فمن حکم بحکم فیه اختلاف کالاجتهادات المتناقضه هل وافق رسول الله صلی الله علیه و آله فی فعله ذلک أم خالفه و الأول باطل لأنه صلی الله علیه و آله لم یکن فی حکمه اختلاف فثبت الثانی.

ثم نقول فمن لم یکن فی حکمه اختلاف فهل له طریق إلی ذلک الحکم من غیر جهه الله إما بغیر واسطه أو بواسطه و من دون أن یعلم تأویل المتشابه الذی بسببه یقع الاختلاف أم لا ـ و الأول باطل فثبت الثانی ثم نقول فهل یعلم تأویل المتشابه إلا الله و الراسخون فی العلم الذین لیس فی علمهم اختلاف أم لا و الأول باطل لقوله تعالی وَ ما یَعْلَمُ تَأْوِیلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَ الرَّاسِخُونَ فِی الْعِلْمِ (۲) ثم نقول فرسول الله الذی هو من الراسخین هل مات و ذهب بعلمه ذلک و لم یبلغ طریق علمه بالمتشابه إلی خلیفته أم بلغه و الأول باطل لأنه لو فعل ذلک فقد ضیع من فی أصلاب الرجال ممن یکون بعده فثبت الثانی.

ثم نقول فهل خلیفته من بعد کسائر آحاد الناس یجوز علیه الخطاء و الاختلاف فی العلم أم هو مؤید من عند الله یحکم بحکم رسول الله صلی الله علیه و آله بأن یأتیه الملک فیحدثه من غیر وحی و رؤیه أو ما یجری مجری ذلک و هو مثله إلا فی النبوه و الأول باطل لعدم إغنائه حینئذ لأن من یجوز علیه الاختلاف لا یؤمن علیه الاختلاف فی الحکم و یلزم التضییع من ذلک أیضا فثبت الثانی.

۱- النساء: ۸۷.

۲- آل عمران: ۹.

فلا بد من خلیفه بعد رسول الله صلی الله علیه و آله راسخ فی العلم عالم بتأویل المتشابه مؤید من عند الله لا یجوز علیه الخطاء و لا الاختلاف فی العلم یکون حجه علی العباد و هو المطلوب هذا إن جعلنا الکل دلیلا واحدا و یحتمل أن یکون دلائل کما سنشیر إلیه و لعله أظهر.

قوله علیه السلام أو یأتیه معطوف علی یعلمه فینسحب علیه النفی و المعنی هل له علم من غیر تینک الجهتین کما عرفت قوله فقد نقضوا أول کلامهم حیث قالوا لا اختلاف فیما أظهر رسول الله من علم الله فهذا یقتضی أن لا یکون فی علم من لا یخالفه فی العلم أیضا اختلاف و بهذا یتم دلیل علی وجود الإمام لأن من لیس فی علمه اختلاف لیس إلا المعصوم المؤید من عند الله تعالی.

قوله فقل لهم ما یعلم تأویله هذا إما دلیل آخر سوی مناقضه کلامهم علی أنهم خالفوا رسول الله أو علی أصل المدعی أی إثبات الإمام.

قوله علیه السلام فقل من لا یختلف فی علمه لعله استدل علیه السلام علی ذلک بمدلول لفظ الرسوخ فإنه بمعنی الثبوت و المتزلزل فی علمه المنتقل عنه إلی غیره لیس بثابت فیه. قوله علیه السلام فإن قالوا لک إن علم رسول الله صلی الله علیه و آله کان من القرآن لعل هذا إیراد علی الحجه تقریره أن علم رسول الله صلی الله علیه و آله لعله کان من القرآن فقط و لیس مما یتجدد فی لیله القدر شی ء فأجاب علیه السلام بأن الله تعالی یقول فِیها یُفْرَقُ کُلُّ أَمْرٍ حَکِیمٍ (۱) فهذه الآیه تدل علی تجدد الفرق و الإرسال فی تلک اللیله المبارکه بإنزال الملائکه و الروح فیها من السماء إلی الأرض دائما و لا بد من وجود من یرسل إلیه الأمر دائما.

ثم قوله فإن قالوا لک سؤال آخر تقریره أنه یلزم مما ذکرتم جواز إرسال

۱- الدخان: ۴.

الملائکه إلی غیر النبی مع أنه لا یجوز ذلک فأجاب عنه بالمعارضه بمدلول الآیه التی لا مرد لها. و قوله علیه السلام و أهل الأرض جمله حالیه قوله فهل لهم بد لعله مؤید للدلیل السابق بأنه کما أنه لا بد من مؤید ینزل إلیه فی لیله القدر فکذلک لا بد من سید یتحاکم العباد إلیه فإن العقل یحکم بأن الفساد و النزاع بین الخلق لا یرتفع إلا به فهذا مؤید لنزول الملائکه و الروح علی رجل لیعلم ما یفصل به بین العباد و یحتمل أن یکون استئناف دلیل آخر علی وجود الإمام.

فإن قالوا فإن الخلیفه التی فی کل عصر هو حکمهم بالتحریک فقل إذا لم یکن الخلیفه مؤیدا معصوما محفوظا من الخطاء فکیف یخرجه الله و یخرج به عباده من الظلمات إلی النور و قد قال سبحانه اللَّهُ وَلِیُّ الَّذِینَ آمَنُوا (۱) الآیه.

و الحاصل أن من لم یکن عالما بجمیع الأحکام و کان ممن یجوز علیه الخطاء فهو أیضا محتاج إلی خلیفه آخر لرفع جهله و النزاع الناشی بینه و بین غیره.

و أقول: یمکن أن یکون الاستدلال بالآیه من جهه أنه تعالی نسب إخراج المؤمنین من ظلمات الجهل و الکفر إلی نور العلم إلی نفسه فلا بد من أن یکون من یهدیهم منصوبا من قبل الله تعالی مؤیدا من عنده و المنصوب من قبل الناس طاغوت یخرجهم من النور إلی الظلمات لعمری بالفتح قسم بالحیاه إلا و هو مؤید لقوله تعالی یُخْرِجُهُمْ (۲) و لما مر أنه لو لم یکن کذلک کان محتاجا إلی إمام آخر کذلک لا بد من وال أی من یلی الأمر و یتلقاه من الملائکه و الروح.

فإن قالوا لا نعرف هذا أی الوالی أو الاستدلال المذکور نظیر قوله تعالی قالُوا یا شُعَیْبُ ما نَفْقَهُ کَثِیراً مِمَّا تَقُولُ (۳) و قولوا ما أحببتم نظیر قوله تعالی اعْمَلُوا ما شِئْتُمْ (۴) و قوله تَمَتَّعُوا قَلِیلًا (۵) قوله ثم وقف أی ترک أبی الکلام فقال أی

ص: ۸۷

۱- البقره: ۲۵۷.

۲- البقره: ۲۵۷.

۳- هود: ۱۹.

۴- فصّلت: ۴۰.

۵- المرسلات: ۴۶.

إلياس عليه السلام أو ضمير وقف أيضا لإلياس أى قام تعظيما.

باب غامض أى شبهه مشكله استشكلها المخالفون لقول عمر حسبنا كتاب الله و قيل الغامض بمعنى السائر المشهور من قولهم غمض فى الأرض أى ذهب و سار إن القرآن ليس بناطق أى ليس القرآن بحيث يفهم منه الأحكام كل من نظر فيه فإن كثيرا من الأحكام ليست فى ظاهر القرآن و ما فيه أيضا تختلف فيه الأمه و فى فهمه فظهر أن القرآن إنما يفهمه الإمام و هو دليل له على معرفه الأحكام أو المراد أن القرآن لا يكفى لسياسه الأمه و إن سلم أنهم يفهمون معانيه بل لا بد من آمر و ناه و زاجر يحملهم على العمل بالقرآن و يكون معصوما عاملا بجميع ما فيه فقوله عليه السلام و أقول قد عرضت مشيرا إلى ما ذكرنا أولا دليل آخر و الحكم الذى ليس فيه اختلاف ضروريات الدين أو السنه المتواتره أو ما أجمعت عليه الأمه و ليست فى القرآن أى فى ظاهره الذى يفهمه الناس و إن كان فى باطنه ما يفهمه الإمام عليه السلام.

قوله ثم وقف أى أبو جعفر عليه السلام فقال أى إلياس قوله أن تظهر أى الفتنه و هو مفعول أبى و قوله و ليس فى حكمه جمله حاليه و الضمير فى حكمه راجع إلى الله قوله فى الأرض أى فى غير أنفسهم كالمال أو فى أنفسهم كالدين أو القصاص إلا أن يفترى خصمكم أى يكابر بعد إتمام الحجه معانده أو مانعا للطف أو اشتراط التكليف بالعلم.

قوله قال فى أبى فلان و أصحابه أقول يحتمل وجوها.

الأول ما خطر ببالى و هو أن الآيه نزلت فى أبى بكر و أصحابه أى عمر و عثمان و الخطاب معهم فقوله لِكَيْلاـ تَأْسَوْا عَلى ما فاتَكُمْ أى لا تحزنوا على ما فاتكم من النص و التعيين للخلافه و الإمامه و خص على عليه السلام به حيث نص الرسول صلى الله عليه و آله عليه بالخلافه و حرمكم عنها وَ لا تَفْرَحُوا بِما آتاكُمْ من الخلافه الظاهريه بعد الرسول صلى الله عليه و آله أى مكنكم من غصبها من مستحقها و لم يجبركم على ترك ذلك واحده مقدمه أى قوله لِكَيْلا تَأْسَوْا إشاره إلى قضيه متقدمه و هى النص

بالخلافه فی حیاه الرسول صلی الله علیه و آله و واحده مؤخره أی قوله وَ لا تَفْرَحُوا إشاره إلی واقعه مؤخره و هی غصب الخلافه بعد الرسول صلی الله علیه و آله.

و لا یخفی شده انطباق هذا التأویل علی الآیه حیث قال ما أَصابَ مِنْ مُصِیبَهٍ فِی الْأَرْضِ وَ لا فِی أَنْفُسِکُمْ إِلَّا فِی کِتابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَها (۱) أی ما یحدث مصیبه و قضیه فی الأرض و فی أنفسکم إلا و قد کتبناها و الحکم المتعلق بها فی کتاب من قبل أن نخلق المصیبه أو الأنفس لِکَیْلا تَأْسَوْا عَلی ما فاتَکُمْ من الخلافه و تعلموا أن الخلافه لا یستحقها إلا من ینزل علیه الملائکه و الروح بالوقائع و الأحکام المکتوبه فی ذلک الکتاب و لا تفرحوا بما تیسر لکم من الخلافه و تعلموا أنکم لا تستحقونه و أنه غصب و سیصیبکم وباله. فظهر أن ما ذکره الباقر علیه السلام قبل ذلک السؤال أیضا کان إشاره إلی تأویل صدر تلک الآیه فلذا سأل إلیاس علیه السلام عن تتمه الآیه و یحتمل وجها آخر مع قطع النظر عما أشار علیه السلام إلیه أولا بأنا قدرنا المصائب الوارده علی الأنفس قبل خلقها و قدرنا الثواب علی من وقعت علیه و العقاب علی من تسبب لها لِکَیْلا تَأْسَوْا عَلی ما فاتَکُمْ و تعلموا أنها لم تکن مقدره لکم فلذا لم یعطکم الرسول صلی الله علیه و آله وَ لا تَفْرَحُوا بِما آتاکُمْ للعقاب المترتب علیه. الثانی ما أفاده الوالد العلامه قدس الله روحه و هو أن السؤال عن هذه الآیه لبیان أنه لا یعلم علم القرآن غیر الحکم إذ کل من یسمع تلک الآیه یتبادر إلی ذهنه أن الخطابین لواحد لاجتماعهما فی محل واحد و الحال أن الخطاب فی قوله لِکَیْلا تَأْسَوْا لعلی علیه السلام لما فاته من الخلافه و فی قوله وَ لا تَفْرَحُوا لأبی بکر و أصحابه لما غصبوا من الخلافه فقوله واحده مقدمه و واحده مؤخره لبیان اتصالهما و انتظامهما فی آیه واحده فلذا قال الرجل أشهد أنکم أصحاب الحکم الذی لا اختلاف فیه حیث تعلمون بطون الآیات و تأویلاتها و أسرارها.

الثالث ما ذکره المولی محمد أمین الأسترآبادی رحمه الله حیث قال لِکَیْلا تَأْسَوْا

۱- الحدید: ۲۲.

خطاب مع أهل البيت عليهم السلام أى لا تحزنوا على مصيبتكم للذى فات عنكم وَ لا تَفْرَحُوا خطاب مع المخالفين أى لا تفرحوا بالخلافه التى أعطاكم الله إياها بسبب سوء اختياركم و إحدى الآيتين مقدمه و الأخرى مؤخره فاجتمعتا فى مكان واحد فى تأليف عثمان الرابع ما قيل إن قوله لِكَيْلا تَأْسَوْا عَلى ما فاتَكُمْ خطاب للشيعه حيث فاتهم خلافه على عليه السلام. وَ لا تَفْرَحُوا بِما آتاكُمْ خطاب لمخالفيهم حيث أصابتهم الخلافه المغصوبه و إحدى القضيتين مقدمه على الأخرى.

أقول: إذا تأملت فى تلك الوجوه لا يخفى عليك حسن ما ذكرنا أولا و شده انطباقه على الآيه و الخبر أولا و آخرا و الله يعلم حقائق أخبار حججه عليهم السلام.

قوله عليه السلام إذا استضحك كأنه مبالغه فى الضحك و يقال اغرورقت عيناه أى دمعتا كأنهما غرقتا فى دمعهما.

قوله عليه السلام هل رأيت الملائكه إشاره إلى تتمه الآيه إذ هى هكذا إِنَّ الَّذِينَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلائِكَةُ أَلَّا تَخافُوا وَ لا تَحْزَنُوا وَ أَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ فيظهر منه أنه عليه السلام فسر الآيه بأن هذا الخطاب من الملائكه سيكون فى الدنيا بحيث يسمعون كلامهم و ذهب جماعه إلى أن الخطاب فى الدنيا و هم لا يسمعون أو عند الموت و هم يسمعون و ما ذكره عليه السلام ألصق بالآيه فالمراد بالاستقامه الاستقامه على الحق فى جميع الأقوال و الأفعال و هو ملزوم العصمه قوله عليه السلام صدقت أى فى قولك إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ لكن لا ينفعك إذ الأخوه لا يستلزم الاشتراك فى جميع الكمالات أو قال ذلك على سبيل المماشاه و التسليم أو على التهكم و إنما ضحك عليه السلام لوهن كلامه و عدم استقامته.

قوله عليه السلام و أبعث به إلى ذوى عدل لعل ذلك للأرش و قد قال ابن إدريس و بعض أصحابنا فيه بالأرش و الاختلاف الذى ألزمه عليه السلام عليه إما بين قوله صالحه و قوله و ابعث لتنافيهما أو بينهما و بين قوله أعطه ديه كفه أو لاختلاف تقويم المقومين فلا يبتنى عليه حكم الله و فيه شى ء أو المراد بالاختلاف

الحکم بالظن الذی یزول بظن آخر کما مر.

قوله اقطع قاطع الکف عمل به أکثر أصحابنا و إن ضعف الخبر عندهم قوله فلذلک عمی بصری هذا اعتراف منه کما یدل علیه ما سیأتی لا استفهام إنکار کما یتراءی من ظاهره ثم بعد اعترافه قال له علیه السلام و ما علمک بذلک و قوله فو الله من کلام الباقر علیه السلام و قائل فاستضحک أیضا الباقر علیه السلام و قوله ما تکلمت بصدق إشاره إلی اعترافه.

ثم لما استبعد ابن عباس فی الیوم السابق علمه علیه السلام بتلک الواقعه ذکر علیه السلام تفصیلها بقوله قال لک علی بن أبی طالب لیظهر لابن عباس علمه بتفاصیل تلک الواقعه قوله تتبدا لک الملک یمکن أن یکون المراد ظهور کلامه له و علی التقدیرین لعله بإعجاز أمیر المؤمنین علیه السلام فقال أی الملک رأت عینای ما حدثک به علی علیه السلام من نزول الملائکه لأنی من جمله الملائکه النازلین علیه و لم تره عینا علی لأنه محدث و لا یری الملک فی وقت إلقاء الحکم.

وقر فی سمعه کوعد أی سکن و ثبت ثم صفقک أی الملک و هو کلام الباقر علیه السلام و الصفقه الضربه یسمع لها صوت قوله ما اختلفنا فی شی ء لعل غرضه أن الله یعلم المحق منا و المبطل تعریضا بأنه محق أو غرضه الرجوع إلی القرآن فی الأحکام فأجاب علیه السلام بأنه لا ینفع لرفع الاختلاف و کان هذه المناظره بین الباقر علیه السلام و ابن عباس فی صغره و فی حیاه أبیه علیه السلام إذ ولادته علیه السلام کانت فی سنه سبع و خمسین و وفاه ابن عباس سنه ثمان و ستین و وفاه سید الساجدین علیه السلام سنه خمس و تسعین.

قوله علیه السلام و المحکم لیس بشیئین الحکیم فعیل بمعنی مفعول أی المعلوم الیقینی من حکمه کنصره إذا أتقنه کأحکمه و المراد بشیئین أمران متنافیان (۱) کما یکون فی المظنونات و المراد بالعلم الخاص العلوم اللدنیه (۲) من المعارف

۱- فی النسخه المصحّحه: امران متباینان.

۲- فی النسخه المصحّحه: من العلوم الدینیه.

الإلهیه و بالمکنون العجیب المغیبات البدائیه أسرار القضاء و القدر کما سیأتی إن شاء الله.

قوله فقد رضیه إما تفسیر للإذن بالرضا أو هو لبیان أن من ینزلون علیه هو مرضی لله یسلم علیک التخصیص علی المثال أو لأنه کان مصداقه فی زمان نزول الآیه.

قوله علیه السلام فهذه فتنه أقول فی الآیه قراءتان إحداهما لا تُصِیبَنَّ و هی المشهوره و الأخری لَتُصِیبَنَّ باللام المفتوحه و قال الطبرسی هی قراءه أمیر المؤمنین علیه السلام و زید بن ثابت و أبو جعفر الباقر علیهما السلام و غیرهم (1) فعلی الأول قیل إنه جواب الأمر علی معنی إن أصابتکم لا تصیب الظالمین منکم خاصه و قیل صفه لفتنه و لا للنفی أو للنهی علی إراده القول و قیل جواب قسم محذوف و قیل إنه نهی بعد الأمر باتقاء الذنب عن التعرض للظلم فإن وباله یصیب الظالم خاصه و قیل کلمه لا زائده و قیل إن أصلها لتصیبن فزید الألف للإشباع و علی القراءه الثانیه جواب القسم.

فما ذکره علیه السلام شدید الانطباق علی القراءه الثانیه و کذا ینطبق علی بعض محتملات القراءه الأولی ککونه نهیا أو لا زائده أو مشبعه و أما علی سائر المحتملات فیمکن أن یقال إنه لما ظهر من الآیه انقسام الفتنه إلی ما یصیب الظالمین خاصه و ما یعمهم و غیرهم فسر علیه السلام الأولی بما أصاب الثلاثه الغاصبین للخلافه و أتباعهم الذین أنکروا کون لیله القدر بعد الرسول صلی الله علیه و آله و وجود إمام بعده تنزل الملائکه و الروح علی أحد بعده.

و أیده بآیه أخری نزلت فی الذین فروا یوم أحد مرتدین علی أعقابهم و هم الذین غصبوا الخلافه بعده و أنکروا الإمامه جهارا و أما الفتنه العامه فهی التی شملت عامه الخلق من اشتباه الأمر علیهم و تمسکهم بالبیعه الباطله و الإجماع المفتری

۱- مجمع البیان ۴: ۵۳۲.

و التحذير إنما هو عن هذه الفتنه.

قوله عليه السلام (۱) و إنها لسيده دينكم أى الحجه القويه التى ترجعون إليها فى أمر دينكم و إنها لغايه علمنا أى داله على غايه علمنا قوله فإنها أى الآيات لولاه الأمر أى الأئمه عليهم السلام و فى شأنهم و الإنزال إنما هو عليهم بعده و الإنذار بهم.

ثم استشهد عليه السلام بقوله وَ إِنْ مِنْ أُمَّةٍ حيث يدل على وجود المنذر فى كل عصر من الماضين فكيف لا يكون فى الأعصار بعده نذير و النبى صلى الله عليه و آله لم يكف لإنذار من بعده بدون نائب يبلغ عنه كما أنه فى زمانه صلى الله عليه و آله بعث قوما لإنذار من بعد عنه و الفرق بين بعثته فى حال الحياه و المنذر بعد الوفاه أن فى الأول لم يشترط العصمه بخلاف الثانى لأنه إن ظهر منهم فسق فى حياته كان يمكنه عزلهم بخلاف ما بعد الوفاه.

قوله من البعثه هى بالتحريك أى المبعوثين و إبان الشى ء بكسر الهمزه و تشديد الباء حينه أو أوله قوله فقد رد على الله عز و جل علمه أى معلومه و هو ما يعلمه من نزول العلوم فيها على الأوصياء أو علمه الذى أهبطه على أوليائه لأن علم الله فى الأمور المتجدده فى كل سنه لا بد أن ينزل فى ليله القدر إلى الأرض ليكون حجه على الأنبياء و المحدثين لنبوتهم و ولايتهم فالراد لليله القدر هو الراد على الله علمه الجاحد أن كون علمه فى الأرض.

قوله صلى الله عليه و آله فلا شك أى فى نزول جبرئيل عليهم و إنما أبهم عليهم السلام الأمر فى الأوصياء إما للتقيه أو لقصور عقل السائل لئلا يتوهم النبوه فيهم قوله و وصفه أى وصف الأمر لوصيه و فى نسخ الكافى و وضع على بناء المعلوم أو المجهول أى وضع الله و قرر نزول الأمر لوصيه و ربما يقرأ و وضع بالتنوين عوضا عن المضاف إليه عطفا على الأمر قوله عليه السلام أستخلفكم بصيغه المتكلم بعلمى أى لحفظه.

۱- فى الحديث المتقدم تحت رقم: ۶۲.

قوله صلی الله علیه و آله یعبدوننی بإیمان کأنه علیه السلام فسر الشرک باعتقاد النبوه فی الخلیفه فمن قال غیر ذلک هذا تفسیر لقوله وَ مَنْ کَفَرَ بَعْدَ ذلِکَ فَأُولئِکَ هُمُ الْفاسِقُونَ یعنی و من کفر بهذا الوعد بأن قال مثل هذا الخلیفه لا یکون إلا نبیا و لا نبی بعد محمد فالوعد غیر صادق أو کفر بالموعود بأن قال إذا ظهر أمره هذا نبی أو قال لیس بخلیفه لإنکار العامه المرتبه المتوسطه بین النبوه و آحاد الرعیه.

فقد مکن إشاره إلی قوله لَیُمَکِّنَنَّ لَهُمْ فهذا یشمل جمیعهم و قوله وَ لَیُبَدِّلَنَّهُمْ إشاره إلی غلبتهم فی زمان القائم علیه السلام فظاهر أی فی کل زمان و أما إبان أجلنا أی تبدیل الأمن بالخوف.

قوله و کان الأمر أی الدین واحدا لا اختلاف فیه قوله علیه السلام و لذلک أی لعدم الاختلاف جعلهم شهداء لأن شهاده بعضهم علی بعض بالحقیه لا یکون إلا مع التوافق و کذا علی غیرهم لا یتأتی إلا مع ذلک إذ الاختلاف فی الشهاده موجب لرد الحکم و یحتمل أن یکون المراد بالمؤمنین الأئمه علیهم السلام أی حکم الله حکما حتما أن لا یکون بین أئمه المسلمین اختلاف و أن یکونوا مؤیدین من عنده تعالی و لکونهم کذلک جعلهم شهداء علی الناس قوله لمن علم أی کون الدفع لکمال عذاب الآخره و شدته إنما هو لمن علم أنه لا یتوب و أما من علم أنه یتوب فإنما یدفع عنه لعلمه بأنه یتوب قوله علیه السلام (۱) و الجوار أی المحافظه علی الذمه و الأمان أو رعایه حق المجاورین فی المنزل أو مطلق المجاورین و المعاشرین و التقیه منهم و حسن المعاشره معهم و الصبر علی أذاهم.

قوله علیه السلام الأمر و الیسر لعل المراد أنه کان یعلم العلوم علی الوجه الکلی الذی یمکنه استنباط الجزئیات منه و إنما یأتیه فی لیله القدر تفصیل أفراد تلک الکلیات لمزید التوضیح و لتسهیل الأمر علیه فی استعلام الجزئیات ثم ذکر علیه السلام بعد ذلک فائده أخری لنزول لیله القدر و هی أن إخبار ما یلزمهم إخباره و إمضاء ما أمروا به من التکالیف موقوف علی تکریر الإعلام فی لیله القدر و یحتمل أن یکون المراد

۱- فی الحدیث المتقدم تحت رقم: ۶۸.

بالجمل ما يقبل البداء من الأمور و بالتفسير و التفصيل تعيين ما هو محتوم و ما يقبل البداء كما يظهر من سائر الأخبار و لما كان علم البداء غامضا و فهمه مشكلا أبهم عليهم السلام على السائل و لم يوضحه له فقوله هذا مما أمروا بكتمان أمر البداء من غير أهله لقصور فهمهم أو أنهم قبل أن يعين لهم الأمور البدائيه و المحتومه لا يجوز لهم الإخبار بها و لذا

قال أمير المؤمنين عليه السلام لو لا آيه فى كتاب الله لأخبرت بما يكون إلى يوم القيامه.

فقوله لا- يعلم تفسير ما سألت أى لا يعلم ما يكون محتوما و ما ليس بمحتوم فى السنه قبل نزول الملائكه و الروح إلا الله و أما قوله عليه السلام لا يحل لك فهو إما لقصوره عن فهم معنى البداء أو لأن توضيح ما ينزل فى ليله القدر و العلم بخصوصياته مما لا- يمكن لسائر الناس غير الأوصياء عليهم السلام الإحاطه به و يؤيد هذا قوله فإن الله عز و جل أبى و على الأول يمكن تعميم الأنفس على وجه يشمل خواص أصحابهم و أصحاب أسرارهم مجازا و الحاصل أن توضيح أمر البداء و تفصيله لأكثر الخلق ينافى حكمه البداء و تعيينه إذ هذه الحكمه لا تحصل لهم إلا بجهلهم بأصله ليصير سببا لإتيانهم بالخيرات و تركهم الشرور كما أومأنا إليه فى باب البداء أو بالعلم بكنه حقيقه ذلك و هذا العلم لا يتيسر لعامه الخلق و لذا منعوا الناس عن تعلم علم النجوم و التفكر فى مسائل القضاء و القدر و هذا بين لمن تأمل فيه و أيضا الإحاطه بتفاصيل كيفيات ما ينزل فى ليله القدر و كنه حقيقتها إنما يتأتى بعد الإحاطه بغرائب أحوالهم و شئونهم و هذا مما تعجز عنه عقول عامه الخلق و لو أحاطوا بشى ء من ذلك لطاروا إلى درجه الغلو و الارتفاع و لذا كانوا عليهم السلام يتقون من شيعتهم أكثر من مخالفيهم و يخفون أحوالهم و أسرارهم منهم خوفا من ذلك

وَ لِذَا قَالُوا عليهم السلام إِنَّ عِلْمَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يَحْتَمِلُهُ إِلَّا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ.

و فى بعض الأخبار لا يحتمله ملك مقرب كما مر و سيأتى.

قوله لما يزور كذا ينبغى و فى أكثر النسخ لما يرون و هو تصحيف و كذا فيما سيأتى من قوله مما يزور خليفه الله و اللام موطئه للقسم و الموصول مبتدأ و أكثر

خبره و فی هذا السؤال و الجواب أیضا تشویش و إعضال و یمکن توجیههما بأن یکون ما یزور أئمه الضلال من الشیاطین مع ما یخلق الله منهم فی لیله القدر أکثر من الملائکه النازلین علی الإمام و إن کان جمیع الملائکه أکثر من الشیاطین فیستقیم قوله علیه السلام صدقت و یمکن حمل الکلام علی جمیع الملائکه و قوله صدقت علی أن التصدیق لقول الشیعه لا لقولهم و هذا أنسب بقوله کما شاء الله لکنه مخالف للأخبار الداله علی أن الملائکه أکثر من سائر الخلق.

قوله فلو سأل أی إمام الجور و ولی الأمر و هو المسئول.

قوله لقال أی ولی الأمر و قوله رأیت علی صیغه الخطاب قوله الذی هو علیها الظاهر أن المراد به خلیفه الجور و ضمیر علیها راجع إلی الضلاله أو الخلافه و قیل ضمیر علیها راجع إلی خلیفه الجور و المراد بالخلیفه خلیفه العدل و لا یخفی بعده علی الأول فالمراد بقوله لیس بشی ء أن بطلانه ظاهر لما تقدم و علی الثانی المراد به أنه مخالف لمذهبهم و قوله و سیقولون جمله حالیه نظیر قوله تعالی فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَ لَنْ تَفْعَلُوا (۱) لیس هذا بشی ء أی هذا الکلام الأخیر أو سائر ما مر مباهته و عنادا و قیل أی إن قالوا لا ینزل إلی أحد فسیقولون بعد التنبیه إنه لیس بشی ء و لا یخفی ما فیه.أَقُولُ وَ رَوَی الشَّیْخُ شَرَفُ الدِّینِ رَحِمَهُ اللَّهُ فِی کِتَابِ تَأْوِیلِ الْآیَاتِ الْبَاهِرَهِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْکَانَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ خَیْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ هُوَ سُلْطَانُ بَنِی أُمَیَّهَ وَ قَالَ لَیْلَهٌ مِنْ إِمَامِ عَدْلٍ خَیْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ مِنْ مُلْکِ بَنِی أُمَیَّهَ وَ قَالَ تَنَزَّلُ الْمَلائِکَهُ وَ الرُّوحُ فِیها بِإِذْنِ رَبِّهِمْ أَیْ مِنْ عِنْدِ رَبِّهِمْ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله بِکُلِّ أَمْرٍ سَلَامٌ (۲)

۱- البقره: ۲۴.

۲- کنز الفوائد: ۳۷۳ (النسخه الرضویه) و روی أیضا فی ص ۴۷۵ بإسناده عن محمّد بن العباس رحمه اللّه عن أحمد بن القاسم عن أحمد بن محمّد عن محمّد بن خالد عن صفوان عن ابن مسکان عن ابی بصیر عن أبی عبد اللّه علیه السّلام فی قوله عزّ و جلّ: «خَیْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ» قال: من ملک بنی أمیّه قال: و قوله: «تَنَزَّلُ الْمَلائِکَهُ وَ الرُّوحُ فِیها بِإِذْنِ رَبِّهِمْ» ای من عند ربهم علی محمّد و آل محمد «بکل امر سلام».

lt;meta info="\\"مبادا در جواب من سـخنی بگوییـد که غیر از آن را در دل پنهان نموده باشـید\\" یعنی: مبادا به خاطر چیز دیگری که در دل داریـد مجبور به سـخنی غیر از جواب واقعی شویـد، همان‌طور که در بیشتر علوم اهل گمراهی این‌گونه است که مجبور به سـخنانی می‌شونـد که خودشان آن‌ها را قبول ندارند. یا یعنی: طوری جواب من را بدهید که در آن احتمال خلافی نباشـد. و یـا منظور این است که، چیزی از اسـرار را از من پنهان نکنیـد.\\" دو علم مختلف با هم\\" یعنی دو احتمال متناقض .

ص: ۸۳

\\" پـدرم خندیـد\\" شایـد دلیـل خنـده این بوده که، ایشـان می‌دانسـتند که سائل جواب سؤال را می‌دانـد و با این حال برای امتحان کردن ایشان، وانمود به ندانستن می‌کند، یا به خاطر این بوده که این پرسش در نزد سائل سخت بوده است، ولی در نزد ایشان نه. و محصل جواب ایشان این است که: همان‌طور که پیامبر در آغاز بعثت از خوف عـدم قبول دعوت خود را، تا زمانی که مأمور به علنی کردن شود، پنهان می‌داشـتند، امامان علیهم السلام نیز از کسی که نمی‌پذیرد، پنهان می‌کنند تا زمانی که در زمان قائم علیه السلام مأمور به آشکار کردن شوند.

\\"این هم از همـان شمشـیرها است؟\\" یعنی از آن شمشـیرهایی که در زمـان قـائم علیه السـلام بیرون کشـیده می‌شود، زیرا إلیاس علیه السلام از یاران ایشان خواهد بود.

\\"مرد روبنـد خـود را دو مرتبـه بسـت\\" شایـد به این دلیـل بـوده که او مـأمور به این بـوده بعـد از این که برای آن دو امـام بزرگوار شناخته شده دیگر نمی‌بایست دیده شود.

\\"این حـدیث قوتی برای اصـحاب شـما باشـد\\" یعنی بعد از این‌که شـما و فرزندان معصومتان این قضـیه را برای آن‌ها نقل کنند.

بیـان اسـتدلال امـام این است که: این ثـابت است که خداونـد قرآن را در شب قـدر بر پیـامبرش نـازل فرموده است و ملائکه و روح، هر سـال در آن شب، هر امری را بـا بیـان و تـأویلش فرو می‌آورنـد. حال می‌گوییم: رسول الله برای علمی که امت به آن احتیاج دارنـد، یا راهی جز آن چه در شب قدر یا غیر از آن شب، از آسـمان، از جانب خداوند برایش می‌آید دارد و یا ندارد، فرض اول نادرست است؛ چون خداونـد می‌فرماید: «إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى» - . نجم / ۴ - {این سخن بجز وحیی که وحی می شـود نیست}، پس دومی درست است. سـپس می‌گـوییم: آیـا رسـول الله می‌توانـد این علمی را که امت به آن احتیـاج دارنـد، اظهار نکنـد یا بایـد حتماً اظهارش کنـد؟ اولی نادرست است، چون به این سـبب به ایشان وحی می‌شود تا به مردم برسانـد و به سوی خدا هدایتشان کند. پس دومی ثابت می‌شود. بعد می‌گوییم: آیا

ص: ۸۴

در این علمی، که از آسـمان و از سوی خـدا به رسول نازل می‌شود اختلافی وجود دارد؛ به این شـکل که در زمانی خاص، در مورد چیزی، طوری حکم کنـد و سـپس در مورد همان چیز، در همان زمان طور دیگری حکم کنـد؟ اولی نادرست است، چرا

که حکم از جانب خداست و او بلند مرتبه تر از آن است، همان طور که خود فرموده است: « وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ اللّهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ اخْتِلاَفًا كَثِيرًا» - . نساء / ۸۲ - {اگر از جانب غیر خدا بود قطعا در آن اختلاف بسیاری می یافتند}. سپس می گوییم: آیا کسی که حکمی می کند که در آن اختلاف وجود دارد، مانند اجتهادهایی که با هم تناقض دارد، موافق با رسول الله عمل کرده یا مخالف ایشان؟ اولی نادرست است، چون در حکم ایشان اختلافی وجود نداشت. پس دومی ثابت می‌شود.

سپس می گوییم: کسی که در حکم او اختلافی نباشد، آیا جز از طریق خداوند، با واسطه یا بدون واسطه، و بدون این که تأویل متشابهاتی که سبب اختلاف در حکم می‌شوند را بداند، راهی برای رسیدن به حکم دارد یا ندارد؟ اولی نادرست است؛ پس دومی ثابت می‌شود. سپس می گوییم: آیا تأویل متشابهات را جز خدا و راسخان در علم، که در علمشان اختلافی وجود ندارد، کسی می‌داند یا نه؟ اولی نادرست است؛ چون خداوند می‌فرماید: «وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلاَّ اللّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ» - . آل عمران / ۷ - {با آن‌که تاویلش را جز خدا و ریشه داران در دانش کسی نمی داند}.

سپس می گوییم: رسول الله که از راسخان در علم بوده، آیا با رحلتشان، علم خویش را هم برده‌اند و راه علم به متشابه را به جانشین بعد از خودشان نیاموخته اند یا آموخته‌اند؟ اولی نادرست است؛ زیرا اگر ایشان این کار را نکرده باشند، در آن صورت، امت اسلام را بعد از خودشان به حال خویش رها کرده‌اند. پس دومی ثابت می‌شود .

سپس می گوییم: آیا جانشین ایشان نیز مانند سایر مردمان، اشتباه می کند و در علمش اختلافی وجود دارد، یا باید کسی باشد که از جانب خدا تأیید شده باشد و به حکم رسول الله حکم کند؟ به این صورت که همانند رسول الله جز در نبوت، فرشته ای پیش او بیاید و بدون اینکه به صورت وحی یا مانند آن باشد با او سخن بگوید. اولی نادرست است؛ چون در آن صورت دیگر نمی‌تواند جای رسول الله را بگیرد، و کسی که در علمش اختلاف وجود دارد، ایمنی از اختلاف در حکم ندارد. و در نتیجه این هم منجر به رها گذاشتن امت به حال خود می‌شود، پس دومی ثابت می شود.

ص: ۸۵

پس چاره‌ای نیست جز این که جانشین رسول الله، راسخ در علم، دانای به تأویل متشابهات و تأیید شده از جانب خدا باشد، خطا از او سر نزند و در علمش اختلافی نباشد تا حجت خداوند بر مردم باشد و این همان است که مقصود ما بود.

\\" حرف اول خود را نقض کرده اند.\\" زیرا قبلا گفته بودند: در علمی که رسول الله آن را اظهار می کند اختلافی نیست، پس باید در علم کسی که در علم با رسول الله اختلافی ندارد نیز اختلافی نباشد و با این دلیل، وجود امام ضرورت می‌یابد؛ چون تنها کسی که در علمش اختلافی وجود ندارد، امام معصومی است که از جانب خدا تأیید شده باشد.

به آن‌ها بگو: «ما يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ» - . آل عمران / ۷ - {با آن‌که تاویلش را جز خدا و ریشه داران در دانش کسی نمی داند}، این دلیل یا دلیل دیگری غیر از تناقضی است که در سخن آن‌ها وجود داشت؛ بنابراین که آن‌ها با رسول الله مخالفت کردند، و یا دلیلی بر اصل کلام، یعنی اثبات امام است.

\\"بگو: کسی که در علمش اختلافی نباشد.\\" شاید این استدلال، به جهت معنای کلمه رسوخ که به معنای ثبوت است،

باشد. و کسی که در علمی که از او به دیگری منتقل می‌شود متزلزل باشد، در آن ثابت نیست .

\\" اگر گفتند: علم پیامبر از قرآن بود.\\" این ایرادی است که به استدلال وارد شده به این صورت که: شاید علم رسول الله فقط از قرآن باشد و نیاز به تجدید در شب قدر نداشته باشد. امام علیه السلام ایراد را با آیه‌ای از قرآن پاسخ می‌دهند: «فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ» - . دخان / ۴ - {در آن [شب] هر [گونه] کاری [به نحوی] استوار فیصله می یابد}؛ که این آیه دلالت بر این دارد که پیوسته در آن شب مبارک، با فرود آمدن ملائکه و روح از آسمان به زمین، رسالت تجدید می شود و باید همیشه کسی وجود داشته باشد که امر به او نازل شود.

ص: ۸۶

\\" اگر آن‌ها مدعی شدند که خداوند ملائکه را فقط بر پیامبران نازل می‌کند\\" سؤال دیگریست که جوابش با مدلول آیه داده شده است.

آیا چاره ای جز این هست که کسی بین آن‌ها باشد شاید این مؤیدی برای دلیل سابق باشد، همان‌طور که لازم است شخصی که از جانب خدا تأیید شده، وجود داشته باشد که در شب قدر بر او نازل شود، باید کسی باشد که بندگان برای قضاوت پیش او روند. عقل حکم می‌کند که فساد و نزاع بین مردم جز با وجود چنین شخصی مرتفع نمی‌شود. این خود مؤید این است ملائکه و روح بر کسی نازل می‌شوند تا آن شخص بدین وسیله آن‌چه که با آن بین بندگان تفصیل داده شود را بداند. احتمال هم دارد که این خودش دلیل دیگری بر وجود امام باشد.

\\" اگر گفتند: همان خلیفه داور و رفع کننده گرفتاری‌های آن‌ها است\\" بگو: اگر خلیفه از جانب خدا تأیید نشده باشد و معصوم و ایمن از خطا نباشد، خداوند چگونه او را و بندگان را به واسطه او، از تاریکی‌ها به سوی نور ببرد؟ در حالی که خداوند فرموده: «اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا...» - . بقره / ۲۵۷ - {خداوند سرور کسانی است که ایمان آورده اند...} حاصل آن که، کسی که به همه احکام دانا نباشد و راه خطا برایش باز باشد، خود محتاج به خلیفه دیگری است تا جهالتش را برطرف کند و نزاع بین او و دیگران را حل کند.

ممکن است استدلال به این آیه به آن جهت باشد که: خداوند در این آیه، خودش عهده‌دار بیرون آوردن مؤمنان از تاریکی‌ها به سوی نور شده است، پس باید شخصی از جانب خدا برای هدایت مؤمنان نصب شده باشد، که مورد تأیید خدا باشد. و کسی که از جانب مردم نصب شده باشد، طاغوت است و آن ها را از نور به تاریکی می‌برد.

\\"لازم است فرمانروایی در زمین باشد\\" یعنی کسی که امر را به عهده بگیرد و آن را از ملائکه و روح دریافت کند.

\\"ما چنین فرمانروایی را نمی شناسیم\\" این استدلال آن‌ها مانند این آیه است: «قَالُواْ يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِّمَّا تَقُولُ» - . هود / ۹۱ - {گفتند: ای شعیب بسیاری از آن‌چه را که می گویی نمی فهمیم}، و \\"هر چه دوست دارید بگویید\\" مانند این آیه که: «اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ» - . فصلت / ۴۰ - {هر چه می خواهید بکنید} یا این آیه که: «تَمَتَّعُوا قَلِيلًا» - . مرسلات / ۴۶ - {اندکی برخوردار شوید}. \\"او ایستاد، سپس گفت\\" یعنی پدرم از سخن باز ایستاد و الیاس گفت.

ص: ۸۷

یا این‌که منظور از \\"ایستاد\\" برخاستن الیاس جهت احترام است.

معمولاً ـ اشکالی پیش می آید یعنی شبهه‌ای که مخالفین آن را، به جهت سخن عمر که گفت: کتاب خدا برای ما کافیست، مطرح می کنند

\\" قرآن دارای زبان نیست\\" یعنی طوری نیست که هر کس در آن بنگرد، بتواند احکام را بفهمد. چه این‌که بسیاری از احکام در ظاهر قرآن وجود ندارد، و آن‌هایی که هست نیز در فهمش، بین امت اختلاف است. پس معلوم می‌شود قرآن را تنها، امام می‌فهمد و امام است که احکام را از قرآن در می‌یابد. یا شاید مراد این باشد که ، حتی اگر بپذیریم که معانی قرآن قابل فهم است، ولی برای راه‌بری امت کافی نیست و نیاز به فرمان‌دهنده و نهی‌کننده و بازدارنده‌ایست که امت را بر عمل به قرآن وادارد و خود معصوم باشد و به تمام آن‌چه در آن است عمل کند.

\\" حکم بی اختلاف\\" منظور حکمی است که از ضروریات دین و یا سنتی قطعی باشد، و یا مورد اتفاق همگان باشد، هر چند در قرآن نیامده باشد. یعنی بی‌اختلاف از جهت ظاهری، که مردم هم آن را می‌فهمند، اگرچه از جهت باطنی، فقط امام علیه السلام است که آن را می‌فهمد.

\\"مگر این‌که دشمن شما بر خداوند افترا بزند\\" یعنی بعد از این‌که حجت بر او تمام شد، از سر عناد یا منع لطف و یا شرط کردن علم در تکلیف، این گونه بگوید.

\\"این آیه در باره أبافلان و یارانش است؛\\" چند احتمال در این کلام هست:

احتمال اول: این که آیه در مورد ابوبکر و یاران او یعنی عمر و عثمان نازل شده است. بنابراین، «لِكَيْلا تَأْسَوْا عَلى ما فاتَكُمْ» یعنی بر چیزی که از دستتان رفته، یعنی نص و تعیین برای خلافت و امامت، محزون نشوید که آن به علی علیه السلام اختصاص دارد، چرا که رسول الله تصریح به او کرد و شما را از آن محروم نمود.

ص: ۸۸

و به خلافتی که بعد از رسول الله ظاهراً به شما رسیده شادمان نشوید. و \\" قسمتی مربوط به بعد است \\" منظور «ولا تفرحوا» است که اشاره به واقعه‌ای‌ایست که بعد اتفاق افتاده است، یعنی غصب خلافت بعد از رسول الله صلی الله علیه و آله.

و پوشیده نیست که این احتمال بر آیه تطبیق زیادی دارد؛ چرا که خداوند می‌فرماید: « مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَا» - . حدید / ۲۲ - {هیچ

مصیبتی نه در زمین و نه در نفسهای شما [= به شما] نرسد مگر آن‌که پیش از آنکه آن را پدید آوریم در کتابی است}، یعنی هیچ رویدادی در زمین و در شما رخ نمی‌دهد مگر آن‌که قبلاً مقدرش کرده‌ایم و حکم آن، قبل از این که آن مصیبت را و

قبل از این که شما را بیافرینیم، در کتابی موجود است تا شما بر خلافت از دست رفته حسرت نخورید و بدانید که فقط کسی که ملائکه و روح، با وقایعی که در آن کتاب نوشته شده، بر او نازل می‌شوند مستحق خلافت است و به خلافتی که ظاهراً برای شما میسر شده شادمان نشوید و بدانید که شما مستحق آن نیستید و آن را غصب نموده‌اید و وبالش دامنتان را می گیرد.

معلوم می‌شود آن‌چه امام باقر علیه السلام قبل از این سؤال فرموده بودند، اشاره‌ای به صدر همین آیه بوده است، و الیاس علیه السلام هم برای همین از ادامه آیه سؤال کرده است. ممکن است با قطع نظر از اشاره حضرت، وجه دیگری در میان باشد به این صورت که: مصیبت‌هایی که بر ما وارد می‌شود و همچنین ثواب‌ها و عقاب‌ها، از قبل در تقدیر الهی وجود داشته است، بنابراین، شما نباید بر حرمان از خلافت رسول الله حسرت نخورید و بدانید که چون در تقدیر شما نبوده است، رسول الله خلافت را به شما ندادند. و برای این که الان خلافت به شما رسیده خوشحال نباشید؛ زیرا که به دنبالش عقاب است.

احتمال دوم، که پدر علامه قدس الله روحه آن را بیان کرده‌اند: سؤال از این آیه، به جهت بیان این مطلب است که، غیر از حاکم کسی علم قرآن را نمی‌داند؛ زیرا هر کس این آیه را بشنود، این به ذهنش می‌رسد که هر دو خطاب متوجه یک نفر است، در حالی که مخاطب «لِکَیْلا تَأْسَوْا» علی علیه السلام است که خلافت از دست او در آمده و «ولا تفرحوا» متوجه ابوبکر و یارانش است که خلافت را غصب کرده‌اند. بنابراین \\"قسمتی مربوط به گذشته و قسمتی مربوط به بعد است\\" برای بیان اتصال این دو و آمدن هر دو در یک سیاق است. و به همین جهت الیاس گفت: من گواهی می‌دهم که شما همان حاکمان و فرمانروایانی هستید که در ایشان اختلافی نیست.

احتمال سوم که امین استرآبادی آن را ذکر کرده: خطاب «لا تَأْسَوْا»

ص: ۸۹

با اهل بیت علیهم السلام است؛ یعنی بر این مصیبت که خلافت از دستتان رفت محزون نباشید، و خطاب «لا تفرحوا» با مخالفین است؛ یعنی به آن خلافتی که خداوند به سبب تصمیم غلطتان به شما داده، شادمان نشوید. یکی از این دو آیه متقدم و دیگری متأخر است و در قرآنی که در عهد عثمان جمع آوری شده به یک آیه تبدیل شده‌اند.

احتمال چهارم: گفته شده «لِکَیْلا تَأْسَوْا عَلی ما فاتَکُمْ» خطاب به شیعه است که خلافت علی علیه السلام را از دست داده‌اند. «وَ لا تَفْرَحُوا بِما آتاکُمْ» خطاب به مخالفین شیعه است که به خلافتی غصبی دست یافتند و یکی از این دو مقدم بر دیگری شده است.

من می گویم: اگر در این این احتمالات تأملی کنید، پوشیده نخواهد ماند که آن‌چه که ما در اول گفتیم، چه از جهت انطباق بیشتر با آیه و چه از جهت هماهنگی با روایت، نیکوتر است و البته خود خداوند بهتر معنای حقیقی روایات ائمه علیهم السلام را می‌داند.

\\"آیا هرگز ملائکه را دیده ای\\" اشاره‌ایست به ادامه آیه که این چنین است: «إِنَّ الَّذِینَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَیْهِمُ الْمَلَائِکَهُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّهِ الَّتِی کُنتُمْ تُوعَدُونَ» - . فصلت / ۳۰ - {در حقیقت کسانی که گفتند

پروردگار ما خداست سپس ایستادگی کردند فرشتگان بر آنان فرود می آیند [و می گویند] هان بیم مدارید و غمین مباشید و به بهشتی که وعده یافته بودید شاد باشید}. از این معلوم می‌شود که امام علیه السلام آیه را تفسیر کرده‌اند به این که: این خطاب ملائکه، در همین دنیاست، طوری که صدایشان را می‌شنوند. و بعضی گفته‌اند: خطاب در دنیاست ولی صدا را نمی‌شنوند، یا در وقت مرگ است و صدا را می‌شنوند. ولی آن‌چه امام علیه السلام فرموده‌اند، بیشتر با آیه سازگار است. بنابراین مراد از ایستادگی، ایستادگی بر حق در همه اقوال و افعال است که لازمه اش عصمت است.

\\"درست گفتی\\" یعنی این‌که گفتی: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ» را درست گفتی، ولی چون برادر بودن مستلزم اشتراک در همه کمالات نیست، این آیه سودی برای مقصود تو ندارد. یا این‌که حضرت \\"درست گفتی\\" را برای مماشات با ابن عباس و یا برای قوت کلام خود فرموده‌اند. و خنده ایشان هم به جهت سستی کلام ابن عباس بوده است.

\\" و او را پیش دو نفر عادل می‌فرستم\\" شاید فرستادن آن شخص به جهت أرش بوده است. ابن ادریس و بعضی فقهای دیگر در این مسأله قائل به أرش شده اند. و آن اختلافی که حضرت در کلام ابن عباس خاطر نشان کرده اند که: \\"در حکم خدا اختلاف پیدا شد و آن حرف اولت را از نقض کردی\\" یا بین این دو حرف ابن عباس است که: \\"می گویم مصالحه کن\\" و \\" او را پیش دو نفر عادل می‌فرستم\\" زیرا این دو با هم ناسازگارند، و یا به جهت اختلافی است که بین این دو کلام و \\" خون‌بهای دست او را بده\\" وجود دارد، و یا به جهت اختلاف دو کارشناس قیمت، در قیمتی که تعیین می کنند، می‌باشد. در هر حال حکم خداوند نمی‌شود که این‌طور باشد. و یا مراد از اختلاف،

ص: ۹۰

حکم کردن بر اساس گمانی است که با آمدن گمان بعدی از میان برود.

\\"تا به حال مانند دیروز راست نگفته بودی\\" اشاره به اعتراف ابن عباس است که گفته بود: \\"چشمان من برای همین کور شدند\\"

\\" چشمان من آن‌چه که علی درباره‌اش به تو می گفت را دید\\" یعنی سخنان ایشان درباره نزول ملائکه را دید و شنید، چون من از ملائکه ای هستم که بر او نازل می‌شوم، ول چشم علی علیه السلام آن‌ها را نمی‌بیند، چون او محدث است و محدثان در وقت القای حکم فرشته را نمی‌بینند.

\\"ما در هر چیزی که اختلاف کنیم حکمش در نزد خدا است\\" این گفته ابن عباس، شاید کنایه‌ایست بر این که خودش بر حق است، و یا منظورش رجوع به قرآن در احکام است. که امام جواب داده‌اند: برای رفع اختلاف کافی نیست.

این مناظره در سنین نوجوانی امام باقر علیه السلام و در زمان حیات پدرشان امام زین العابدین علیه السلام بوده است، زیرا ولادت ایشان در سال ۵۷ هجری و وفات ابن عباس در سال ۶۸ بوده است و وفات امام زین العابدین در سال ۹۵ هجری.

\\"آنچه محکم است دو چیز نمی شود\\" محکم یعنی معلوم یقینی، یعنی دو چیز متنافی نمی‌تواند درست باشد، مانند

مظنونات که این اتفاق در مورد آن‌ها می‌افتد.

\\"علم خدا که خاص و مخزون و مکنون عجیب است\\" مراد از علم خاص، علوم لدنّی از معارف الهی

ص: ۹۱

و منظور از مکنون، علم عجیب و علم غیب و اسرار قضا و قدر می باشد.

\\"قطعا به آن راضی است\\" یا تفسیر همان اجازه است، یا به معنای این است که کسی که ملائکه بر او نازل می‌شوند، مورد رضای الهی است. بر تو سلام می‌کنند تخصیص آیه به ایشان یا بنابر مثال است، و یا به جهت این است که ایشان مصداق ولی امر در زمان نزول آیه بودند.

«وَ اتَّقُوا فِتْنَةً لا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً» - . انفال / ۲۵ - {و از فتنه ای که تنها به ستمکاران شما نمی رسد بترسید}، این آیه دو گونه قرائت شده است: یکی همین قرائت مشهور، و دیگری با لام مفتوحه، یعنی: «لَتُصِيبنَّ» که طبرسی قائل است قرائت امیرالمؤمنین علیه السلام و زید بن ثابت و امام باقر علیه السلام این طور بوده است. - . مجمع البیان ۴ : ۵۳۲ -

بنا بر قرائت اول، گفته شده، «لا تُصِيبَنَّ» جواب امر است و معنا این گونه می‌شود: اگر فتنه برسد، فقط به ظالمین نمی‌رسد. و گفته شده صفت «فِتْنَةً» است و «لا» یا برای نفی و یا برای نهی است، و گفته شده جواب قسم محذوف است، و گفته شده نهیی است بعد از امر، به این معنا که: اول امر شده که از ظلم بپرهیزید، وبال ظلم فقط ظالم را می گیرد. و گفته شده «لا» زائده است. و گفته شده اصل آن «لَتُصِيبنَّ» بوده و الف برای اشباع اضافه شده است.

بنا بر قرائت دوم، «لَتُصِيبنَّ» جواب قسم است.

بیان امام علیه السلام در این روایت با قرائت دوم سازگاری بیشتری دارد، و البته با بعضی از احتمالات قرائت اول هم همخوانی دارد؛ مانند این که «لا» برای نهی باشد، یا زائده و یا برای اشباع باشد. اما بنا بر احتمالات دیگر می‌توان گفت: از آن‌جا که در ظاهر آیه، فتنه، به دو نوع تقسیم شده است؛ که قسمی از فتنه ها، فقط به ظالمین می‌رسد و قسمی دیگر شامل همه می‌شود، امام علیه السلام اولی را تفسیر به فتنه‌ای کردند که شامل سه غاصب خلافت و همراهانشان شده، که وجود شب قدر و نیز وجود امامی که بعد از رسول الله صلی الله علیه و آله ملائکه و روح بر او نازل می‌شوند، را انکار کردند. و این مطلب را با آیه‌ای، که درباره کسانی که در جنگ احد به عقب گریختند نازل شده، تأیید کردند. و آن‌ها کسانی هستند که بعد از رسول الله صلی الله علیه و آله خلافت را غصب کرده و آشکارا امامت را انکار کردند. و اما فتنه عام همان است که شامل عموم مردم شد؛ که امر بر آن‌ها مشتبه شد و به بیعتی باطل و شورایی بی اساس

ص: ۹۲

و دروغین تن دادند.

\\"آن سوره از امتیازات دین شما است\\" یعنی حجتی قوی است که در امور دینی آن را مرجع قرار دهید.

\\"نهایت دانش ما\\" یعنی نشان گر نهایت علم ماست .

امـام علیه السـلام آیه: «وَ إِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلا فِيها نَـذِير» - . فاطر / ۲۴ - {و هیـچ امتی نبوده مگر اینکه در آن هشداردهنـده ای گذشـته است} را شاهـد قرار می‌دهنـد که: این آیه بر وجود بیم دهنده‌ای در همه دوران‌های گذشـته خبر می‌دهد، پس چطور دوران‌های آینده می‌توانند بدون منذر باشـند؟ و پیامبر صـلی الله علیه و آله و سلم، برای انذار بعد از خود جانشین اعلام کرده... اند، همان‌طور که در زمان خودشان نیز گروهی را برای انذار به دوردست‌ها می‌فرسـتادند، و فرق بین آن‌ها که در زمان حیات از طرف ایشان و کسانی که بعـد از وفات ایشان مأمور به به انذار می‌شدند این است که، در اوّلی عصـمت لازم نیست، ولی در دومی عصـمت شـرط است؛ زیرا به خلاـف بعـد از وفـات، اگر در زمـان حیات ایشان، فسـقی از گروهی که ایشان برای انـذار گسیل کرده‌اند سر بزند، ایشان می‌توانند آن‌ها را عزل کنند.

\\"ردّ علم خـدا را نموده است\\" یعنی معلوم خـدا که نزول علوم بر اوصـیا باشـد را رد نموده است یا علمش به آن‌چه که بر اولیای خود فرو می‌فرسـتد را رد نموده است، چرا که علم خدا در اموری که هر سال تجدید می‌شود، باید در شب قدر هر سال به زمین فرسـتاده شود تا نشانه‌ای باشد بر نبوت انبیا و ولایت امامان، پس کسـی که شب قدر را انکار کند علم خدا در زمین را انکار کرده است.

\\"در مورد انبیا و رسل که شـکّی نیست\\" یعنی در نزول جبرئیل بر آن‌ها شـکی نیست، امام علیه السلام یا از جهت تقیه این سخن را در مورد امامان رها کرده است و یا به خاطر کوتاهی اندازه فهم سائل نفرموده‌اند، چون امکان داشته او توهم نبوت در مورد ائمه علیهم السلام کند.

ص: ۹۳

\\"یعنی مرا به این ایمان که بعد از محمّد صـلی اللَّه علیه و آله و سلم پیامبری نیست، بپرستند\\" گویا امام علیه السلام شرک را به اعتقاد نبوت در خلیفه تفسیر کرده‌اند .

\\"و هر کس جز این بگویـد\\" این کلام تفسیر این قسـمت از آیه است: «وَمَن كَفَرَ بَعْـدَ ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْفَاسِـقُونَ» یعنی کسـی که این وعده را منکر شود و بگوید: تنها پیامبران می‌توانند چنین خصوصـیاتی داشـته باشـند و از آن‌جا که بعد از محمد صلی الله علیه و آله پیامبری نخواهـد آمـد، پس این وعده درست نیست. یا این‌که منظور کسـی است که موعود را انکار کند و وقتی ظهور کرد بگویـد این پیامبر است، یا بگویـد این جانشـین نیست؛ چرا که وجود داشـتن مرتبه‌ای بین نبوت و سایر رعیت، برای مردم عامی دشوار است.

\\"آن هنگام فقط یک امر خواهد بود\\" یعنی دین واحدی که اختلافی در آن نباشد.

\\"خداونـد در اختیـار والیـان امر بعـد از محمّـد، علـم قرار داده\\" اشـاره بـه «وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ» که این همه را شامـل می‌شـود و

«وَلَيُبَدِّلَنَّهُم» اشاره به پیروزی آن‌ها در زمان قائم علیه السلام است. \\"اما دانش و علم ما آشکار است\\" یعنی در هر زمانی آشکار است. \\"و اما زمان ما\\" یعنی زمانی که خوف به امنیت تبدیل می‌شود.

\\"و به همین جهت مؤمنان را گواه بر مردم قرار داده است...\\" یعنی به جهت عدم اختلاف، زیرا شهادت بعضی از ایشان به حق‌بودن بعضی دیگر و نیز بر غیر مؤمنان، ممکن نیست مگر با توافق، زیرا اختلاف در شهادت موجب رد

حکم می‌شود. و ممکن است مراد از مؤمنین، أئمه علیهم السلام باشند، یعنی این حکم قطعی خداوند است که بین ائمه مسلمانان اختلافی نباشد و ایشان از جانب خداوند مورد تأیید باشند و به خاطر همین ایشان را گواه بر مردم قرار داده است. \\"برای آن‌هایی که می‌داند توبه نمی‌کنند\\" عذاب کامل آخرت و شدت آن برای کسانی است که خدا می‌داند توبه نمی-کنند، اما کسانی که می‌داند که توبه می‌کنند، عذاب را از آن‌ها دفع می‌کند.

\\"جوار\\" یعنی محافظت از آن‌هایی که در امان قرار گرفته‌اند، یا به معنای رعایت حقوق همسایگان و یا رعایت حقوق همه نزدیکان و آشنایان و گزند نرساندن به آن‌ها و خوش‌رفتاری با ایشان و صبر بر آزار ایشان است.

\\"امر و یسر چیزی که قبلاً می دانستند\\" شاید مراد این است که رسول الله صلی الله علیه و آله، علوم را به صورت کلی، که جزئیات از دل آن کلیات بیرون آید، می‌دانستند و در شب قدر جزئیات برای توضیح بیشتر و آسان شدن، نازل می‌شده است. سپس امام علیه السلام فایده دیگری برای نزول در شب قدر بیان می‌کنند: خبرهایی که باید به آن‌ها داده شود و انجام دادن تکالیفی که به آن مأمور شده‌اند، متوقف بر این است که در شب قدر دوباره اعلام شود. و شاید هم

ص: ۹۴

\\"جمله ها\\" اموری که قابل تغییر و پذیرای بداء هستند و \\"تفسیر و تفصیل\\" اموری شامل حتمی‌ها و تغییر پذیرها باشد، و چون علم بداء علمی دشوار و فهم آن برای سائل سخت بوده، امام آن را توضیح نداده‌اند و فرموده‌اند \\" این از مطالبی است که دستور داشتند پنهان کنند\\". یا این که منظور ایشان این است که: آن‌ها نمی‌توانند قبل از این که امور بدائیه و حتمیه برایشان معین شود از آن خبر دهند و از همین رو امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند: اگر به خاطر آیه ای که در قرآن است نبود، تمامی رویدادهای عالم را تا روز قیامت بازگو می کردم.

\\"و تفسیر آن‌چه پرسیدی را جز خدا کسی نمی‌داند\\" یعنی این‌که قبل از نزول ملائکه و روح در شب قدر، چه چیزی در سال آینده حتمی است و چه چیزی حتمی نیست را، تنها خدا می‌داند.

\\"تو مجاز نیستی در این مورد از من سؤال کنی\\" یا به جهت قصور فهم معنای بداء است که ممکن است اصحاب خاص را نیز به نحو مجاز شامل شود، و یا به این جهت است که توضیح آن‌چه که در شب قدر نازل می‌شود و علم به خصوصیات آن، غیر از اوصیا برای سایر مردم قابل درک نیست. و این احتمال با این سخن امام که \\"خداوند نمی گذارد که غیر از اوصیا، کسی از آن مطلع شود\\" هم‌خوانی دارد. و حاصل این که توضیح دادن بداء برای بیشتر مردم با حکمت بداء سازگار نیست؛ چرا که همان‌طور که در باب بداء به آن اشاره کردیم، حکمت بداء، بدون جهل به اصلش، که موجب می‌شود

کارهای نیک را انجام دهند و بدی‌ها را ترک کنند، نصیب آن‌ها نمی‌شود، و این علم برای همه مقدور نیست و از همین روست که معصومین علیهم السلام ما را از پیگیری علم ستارگان و مسائل قضا و قدر منع کرده‌اند. همچنین دانستن جزئیات و تفاصیل آن‌چه که در شب قدر بر ایشان نازل می‌شود ممکن نیست مگر بعد از احاطه به حالات و شؤون عجیب و غریب ایشان که عقل مردمان عادی از آن عاجز است، که اگر چیزی از آن را در بیابند مرتکب غلو و بالابینی می‌شوند. از همین رو ایشان از شیعیان بیشتر از مخالفانشان بر حذر بودند و احوال و اسرارشان را از خوف این مطلب از آن‌ها مخفی می‌نمودند و فرموده‌اند علم ما، مشکل و بسیار سخت است که جز فرشتگان مقرب و پیامبران مرسل و بنده مؤمنی که خداوند قلب او را برای ایمان آزموده آن را بر نمی‌تابد .

ص: ۹۵

\\"آن‌هایی که خداوند عزّ وجلّ از میان جنود و ارواح شیاطین...\\" در این سؤال و جواب تشویش و به هم‌ریختگی وجود دارد. در توجیه می‌توان گفت: تعداد زائران پیشوایان گمراهی که شیاطین و همدستان آن‌ها می‌باشند، بیشتر از تعداد ملائکه‌ای است که در شب قدر بر امام نازل می‌شوند، اگر چه تعداد مجموع ملائکه از مجموع شیاطین بیشتر است. با این توجیه، این سخن امام که فرمودند: \\"درست است\\" هم موجه می‌شود. ممکن هم است که بگوییم منظور همه ملائکه است و \\"درست است\\" تصدیق عقیده شیعیان باشد که این با \\"همان طور که خدا می‌خواهد\\" نیز بیشتر سازگار است، ولی مخالف روایاتی است که دلالت دارند که ملائکه بیشترین مخلوقات خداوند هستند.

شیخ شرف الدین - خدایش بیامرزد- در کتاب تأویل الآیات الباهره با سند خویش از ابابصیر روایت کرده که حضرت صادق علیه السلام فرمودند: «خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ» - . قدر / ۳ - {از هزار ماه ارجمندتر است}، منظور از هزار ماه، سلطنت بنی‌امیه است و یک شب امامت امام عادل، از هزار ماه حکومت بنی‌امیه بهتر است. و فرمودند: « تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِم» - . همان / ۴ - {در آن [شب] فرشتگان با روح به فرمان پروردگارشان فرود آیند} یعنی از جانب پروردگارشان بر محمد و آل محمد صلی الله علیه و آله، با هر امر سلامی، فرود می‌آیند.

ص: ۹۶

**[ترجمه]

«۶۹»

وَ رَوَى أَيْضاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ عَنْ مُوسَى بْنِ بَكْرٍ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ حُمْرَانَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَمَّا يُفْرَقُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ هَلْ هُوَ مَا يُقَدِّرُ اللَّهُ فِيهَا قَالَ لَا تُوصَفُ قُدْرَةُ اللَّهِ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ فَكَيْفَ يَكُونُ حَكِيماً إِلَّا مَا فُرِقَ وَ لَا تُوصَفُ قُدْرَةُ اللَّهِ سُبْحَانَهُ لِأَنَّهُ يُحْدِثُ مَا يَشَاءُ وَ أَمَّا قَوْلُهُ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ يَعْنِي فَاطِمَةَ علیها السلام وَ قَوْلُهُ تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَ الرُّوحُ فِيها وَ الْمَلَائِكَةُ فِي هَذَا الْمَوْضِعِ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ يَمْلِكُونَ عِلْمَ آلِ مُحَمَّدٍ علیهم السلام وَ الرُّوحُ رُوحُ الْقُدُسِ وَ هُوَ فِي فَاطِمَةَ علیها السلام مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلامٌ يَقُولُ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ مُسَلَّمَةٍ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ يَعْنِي حَتَّى يَقُومَ الْقَائِمُ علیه السلام.

**[ترجمه]حمران نقل کرده که از حضرت صادق علیه السّلام پرسیدم: در شب قدر چه چیزی مشخص و توضیح داده می شود؟ آیا همان چیزهائی که خدا مقدر کرده است؟ فرمودند: قدرت خداوند را نمی‌توان توصیف کرد، مگر این که فرموده است: «فِيها يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ» - . دخان / ۴ - { در آن [شب] هر [گونه] کاری [به نحوی] استوار فیصله می یابد} چگونه می تواند چیزی محکم باشد مگر این‌که جدا و معین شود، قدرت خداوند سبحان توصیف نمی‌شود؛ زیرا او هر چه را بخواهد انجام می دهد. اما این آیه: « لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ» - . قدر / ۳ - {شب قدر از هزار ماه ارجمندتر است}، یعنی فاطمه علیها السّلام. و این آیه: «تَنَزَّلُ الْمَلائِكَةُ وَ الرُّوحُ فِيها» - . همان / ۴ - {در آن [شب] فرشتگان با روح فرود آیند}، ملائکه در اینجا مؤمنینی هستند که دارای علم آل محمّد علیهم السلام‌اند. روح عبارت از روح القدس است که در فاطمه علیها السّلام است «مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلامٌ» - . همان / ۴ و ۵ - {هر کار سلامی} می‌فرماید: از هر امری در سلامت هستند. «حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ» - . همان / ۵ - {تا دم صبح}، یعنی تا وقتی که قائم علیه السلام قیام کند.

**[ترجمه]

«۷۰»

قَالَ وَ فِي هَذَا الْمَعْنَى مَا رَوَاهُ الشَّيْخُ أَبُو جَعْفَرٍ الطُّوسِيُّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ عَنْ رِجَالِهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَجْلَانَ السَّكُونِيِّ قَالَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام يَقُولُ بَيْتُ عَلِيٍّ وَ فَاطِمَةَ مِنْ حُجْرَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَ سَقْفُ بَيْتِهِمْ عَرْشُ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ فِي قَعْرِ بُيُوتِهِمْ فُرْجَةٌ مَكْشُوطَةٌ إِلَى الْعَرْشِ مِعْرَاجُ الْوَحْيِ وَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِلُ عَلَيْهِمْ بِالْوَحْيِ صَبَاحاً وَ مَسَاءً وَ فِي كُلِّ سَاعَةٍ وَ طَرْفَةِ عَيْنٍ وَ الْمَلَائِكَةُ لَا يَنْقَطِعُ فَوْجُهُمْ فَوْجٌ يَنْزِلُ وَ فَوْجٌ يَصْعَدُ وَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى كَشَطَ لِإِبْرَاهِيمَ علیه السلام عَنِ السَّمَاوَاتِ حَتَّى أَبْصَرَ الْعَرْشَ وَ زَادَ اللَّهُ فِي قُوَّةِ نَاظِرِهِ وَ إِنَّ اللَّهَ زَادَ فِي قُوَّةِ نَاظِرَةِ مُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ وَ فَاطِمَةَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَ كَانُوا يُبْصِرُونَ الْعَرْشَ (۱) وَ لَا يَجِدُونَ لِبُيُوتِهِمْ سَقْفاً غَيْرَ الْعَرْشِ فَبُيُوتُهُمْ مُسَقَّفَةٌ بِعَرْشِ الرَّحْمَنِ وَ مَعَارِجُ مِعْرَاجُ الْمَلَائِكَةِ وَ الرُّوحِ فَوْجٍ بَعْدَ فَوْجٍ لَا انْقِطَاعَ لَهُمْ وَ مَا مِنْ بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ الْأَئِمَّةِ مِنَّا إِلَّا وَ فِيهِ مِعْرَاجُ الْمَلَائِكَةِ لِقَوْلِ اللَّهِ تَنَزَّلُ الْمَلائِكَةُ وَ الرُّوحُ فِيها بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلامٌ قَالَ قُلْتُ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ قَالَ بِكُلِّ أَمْرٍ قُلْتُ هَذَا التَّنْزِيلُ قَالَ نَعَمْ (۲).

**[ترجمه]در همین معناست آن‌چه شیخ طوسی در رجال خود از عبد اللّه بن عجلان سکونی روایت نموده که: از حضرت باقر علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: خانه علی و فاطمه از خانه رسول الله صلوات الله علیهم است و سقف خانه آن‌ها عرش پروردگار است و در دل خانه آن‌ها شکافی است تا عرش، که معراج وحی است و ملائکه در شب و روز بر آن‌ها وحی نازل می کنند و در هیچ ساعت و هیچ چشم به هم‌زدنی، فوج از فوج ملائکه قطع نمی‌شود، فوجی فرود می آیند و فوجی صعود می کنند، خداوند تبارک و تعالی آسمان‌ها را برای ابراهیم گشود تا عرش را دید و خداوند قدرت چشم او را افزون کرد. و خداوند قدرت دید محمّد و علی و فاطمه و حسن و حسین صلوات اللّه علیهم را افزایش داد، تا جایی که عرش را در میان خانه خود مشاهده می‌کردند و برای خانه آن‌ها سقفی جز عرش نبود. پس سقف خانه های آن‌ها عرش خداست و محل عروج بدون انقطاع فوج فوج ملائکه. و همه خانه های ما ائمه معراج ملائکه است، به دلیل این سخن خداوند:« تَنَزَّلُ الْمَلائِكَةُ وَ الرُّوحُ فِيها بِإِذْنِ رَبِّهِمْ» - . همان / ۴ - بکل «أَمْرٍ سَلامٌ». گفتم آیه: «مِنْ كُلِّ أَمْرٍ» است. فرمودند: « بکل امر». گفتم: این‌طور نازل شده؟ فرمودند: آری. - . کنز الفوائد : ۴۷۳ و ۴۷۴ -

**[ترجمه]

«۷۱»

قَالَ وَ رُوِیَ عَنْ أَبِی ذَرٍّ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ قُلْتُ یَا رَسُولَ اللَّهِ لَیْلَهُ

ص: ۹۷

۱- أی یبصرون ملکوت السماوات و الأرض او یدرکون علوم اللّه تبارک و تعالی و معارفه و آیاته.

۲- کنز الفوائد: ۴۷۳ و ۴۷۴ (النسخه الرضویه).

الْقَدْرِ شَیْ ءٌ یَکَونُ عَلَی عَهْدِ الْأَنْبِیَاءِ یَنْزِلُ فِیهَا عَلَیْهِمْ الْأَمْرُ فَإِذَا مَضَوْا رُفِعَتْ قَالَ لَا بَلْ هِیَ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ (۱).

**[ترجمه]از ابوذر رضوان الله علیه روایت شده که: عرض کردم: ای رسول خدا! آیا شب قدر

ص: ۹۷

که امر در آن فرود می‌آید، فقط در زمان پیامبران است و وقتی آن‌ها از دنیا بروند دیگر شب قدری نخواهد بود؟ فرمودند: نه، بلکه تا روز قیامت ادامه دارد. - . کنز الفوائد : ۴۷۴ -

**[ترجمه]

«۷۲»

وَ جَاءَ فِی حَدِیثِ الْمِعْرَاجِ عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا عُرِجَ بِالنَّبِیِّ صلی الله علیه و آله وَ عَلَّمَهُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ الْأَذَانَ وَ الْإِقَامَهَ وَ الصَّلَاهَ فَلَمَّا صَلَّی أَمَرَهُ سُبْحَانَهُ أَنْ یَقْرَأَ فِی الرَّکْعَهِ الْأُولَی بِالْحَمْدِ وَ التَّوْحِیدِ وَ قَالَ لَهُ هَذَا نِسْبَتِی وَ فِی الثَّانِیَهِ بِالْحَمْدِ وَ سُورَهِ الْقَدْرِ وَ قَالَ یَا مُحَمَّدُ (۲) هَذِهِ نِسْبَتُکَ وَ نِسْبَهُ أَهْلِ بَیْتِکَ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ (۳).

**[ترجمه]در حدیث معراج که از حضرت باقر علیه السّلام روایت شده، آمده است که: وقتی پیامبر صلی الله علیه و آله به معراج رفت و خداوند اذان و اقامه و نماز را به ایشان آموخت. وقتی نماز خواندند، خداوند دستور داد که در رکعت اول حمد و سوره توحید را بخواند و به ایشان فرمود: این سوره مربوط به من است و در رکعت دوم حمد و سوره قدر را و فرمود: یا محمّد! این سوره مربوط به تو و خانواده تو تا روز قیامت است. - . همان : ۴۷۵ -

**[ترجمه]

«۷۳»

وَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّهَا (۴) بَاقِیَهٌ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ لِأَنَّهَا لَوْ رُفِعَتْ لَارْتَفَعَ الْقُرْآنُ (۵).

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمودند: سوره قدر تا روز قیامت باقیست، زیرا اگر برداشته شود، قرآن هم از میان می‌رود. - . همان : ۴۷۴ . نویسنده کنزالفوائد بر این حدیث استدلال کرده که، در این سوره، نزول ملائکه و روح با لفظ مستقبل آمده و نگفته \\"نزّل\\" که با لفظ ماضی است. و این حق است، زیرا آن‌ها برای گروه خاصی یا دیگر مخلوقات نازل نمی‌شوند، پس باید شخصی وجود داشته باشد که ملائکه و روح امر محتوم هر سال را بر او نازل کنند، اگر این‌طور نباشد، دیگر \\"بکلّ امر\\" صدق نمی‌کند. در زمان پیامبر صلی الله علیه و آله بر ایشان نازل می‌کردند و بعد از ایشان بر اوصیای ایشان که اولین آن‌ها امیرالمؤمنین و آخرین آن‌ها قائم علیهم السلام است که تا روز قیامت بر ایشان نازل می‌شود؛ زیرا زمین از حجت خدا بر روی آن خالی نمی‌شود، و ایشان حجت باقی خدا تا روز قیامت هستند. -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام فی الخبر الأول بکل أمر سلام لعل تقدیره لهم بکل أمر سلام أی یسلمون علی الإمام بسبب کل أمر أو مع کل أمر یفضون إلیه و یحتمل أن یکون سلام متعلقا بما بعده و لم یذکر علیه السلام تتمه الآیه اختصارا قوله علیه السلام لا توصف قدره الله لعله علیه السلام لم یبین کیفیه التقدیر للسائل لما ذکرنا فی الخبر السابق من المصالح بل قال ینبغی أن تعلم أن الأمر المحکم المتقن الذی یفضی إلی الإمام لا یکون إلا مفروقا مبینا واضحا غیر ملتبس علیه و لکن مع ذلک لا ینافی احتمال البداء فی

ص: ۹۸

۱- کنز الفوائد: ۴۷۴ (النسخه الرضویه).

۲- أی سوره القدر.

۳- کنز الفوائد: ۴۷۵.

۴- أی سوره القدر.

۵- کنز الفوائد: ۴۷۴. و استدلّ مصنف الکنز لذلک بان فیها تنزیل الملائکه و الروح بلفظ المستقبل و لم یقل: نزل، بلفظ الماضی و ذلک حقّ لأنّها لا تجی ء لقوم دون قوم بل لسائر الخلق فلا بد من رجل تنزل علیه الملائکه و الروح فیها بالامر المحتوم فی لیله القدر فی کل سنه و لو لم یکن کذلک لم یکن بکل امر، ففی زمن النبیّ صلّی اللّه علیه و آله کان هو المنزل علیه، و من بعده علی اوصیائه اولهم أمیر المؤمنین و آخرهم القائم علیهم السلام و هو المنزل علیه الی یوم القیامه لان الأرض لا تخلو من حجه اللّه علیها و هو الحجه الباقیه الی یوم القیامه.

تلك الأمور أيضا لأنه تعالى يحدث ما يشاء فى أى وقت شاء أو المراد أن فى تلك الليله تفرق كل أمر محكم لا بداء فيه و أما سائر الأمور فلله فيه البداء و الحاصل أن فى ليله القدر يميز للإمام عليه السلام بين الأمور الحتميه و الأمور التى تحتمل البداء ليخبر بالأمور الأوله حتما و بالأمور الثانيه على وجه إن ظهر خلافه لا ينسب إلى الكذب و سيأتى مزيد تحقيق لذلك.

و أما تأويله عليه السلام ليله القدر بفاطمه عليها السلام فهذا بطن من بطون الآيه و تشبيهها بالليله إما لسترها و عفافها أو لما يغشاها من ظلمات الظلم و الجور و تأويل الفجر بقيام القائم بالثانى أنسب فإنه عند ذلك يسفر الحق و تنجلى عنهم ظلمات الجور و الظلم و عن أبصار الناس أغشيه الشبه فيهم و يحتمل أن يكون طلوع الفجر إشاره إلى طلوع الفجر من جهه المغرب الذى هو من علامات ظهوره و المراد بالمؤمنون الأئمه عليهم السلام و بين عليه السلام أنهم إنما سموا ملائكه لأنهم يملكون علم آل محمد صلى الله عليه و آله و يحفظونها و نزولهم فيها كنايه عن حصولهم منها موافقا لما ورد فى تأويل آيه سوره الدخان أن الكتاب المبين أمير المؤمنين عليه السلام و الليله المباركه فاطمه عليها السلام فِيها يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ أى حكيم بعد حكيم و إمام بعد إمام.

و قوله مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلامٌ هِيَ على هذا التأويل هى مبتدأ و سلام خبره أى ذات سلامه و من كل أمر متعلق بسلام أى لا يضرها و أولادها ظلم الظالمين و لا ينقص من درجاتهم المعنويه شيئا أو العصمه محفوظه فيهم فهم معصومون من الذنوب و الخطاء و الزلل إلى أن تظهر دولتهم و يتبين لجميع الناس فضلهم.

lt;meta info="\\"با هر امر سلامی\\" شاید معنا این باشد: به سبب هر امری یا با هر امری که برایش می‌برند بر امام سلام می‌دهند. امام علیه السلام ادامه آیه را به جهت اختصار ذکر نکرده‌اند.

\\"قدرت خداوند را نمی‌توان توصیف کرد\\" شاید ایشان به جهت مصالحی که در روایت سابق گفته شد کیفیت تقدیر را بیان نکرده‌اند و فرموده‌اند: بهتر است بدانی آن امر محکم و متقنی که پیش امام آورده می‌شود، جدا شده، واضح و بی ابهام است. ولی با این حال همچنان در آن احتمال بداء وجود دارد،

ص: ۹۸

چرا که خداوند در هر زمان که بخواهد، هر کاری که بخواهد انجام می‌دهد. و یا مراد این است که در آن شب آن اموری محکمی که بداء در آن‌ها راه ندارد، توزیع می‌شود، ولی سایر امور همچنان قابل تغییرند. حاصل این‌که، در شب قدر امور حتمی و امور قابل تغییر برای امام علیه السلام جدا می‌شوند تا در هنگام خبر دادن از امور حتمی به صورت قطعی خبر دهند، و از امور قابل تغییر طوری خبر دهند که اگر خلاف آن روی بدهد، متهم به کذب نشوند .

اما در مورد این که ایشان شب قدر را به فاطمه علیها السلام تأویل کردند؛ این یکی از معانی پنهان آیه است و تشبیه ایشان به شب، یا به جهت پوشیده بودن و عفاف ایشان است یا به جهت تاریک ظلم و جوری است که به ایشان رفته، که در این صورت فجر به قیام قائم تأویل می‌شود؛ که در آن هنگام پرده از حق برداشته می‌شود و تاریکی جور و ستم بر طرف می‌شود و لایه‌هایی که مانع دید می‌شوند، از مقابل چشم‌ها کنار می‌روند. و ممکن است طلوع فجر اشاره‌ای به طلوع خورشید از سمت مغرب باشد که از نشانه های ظهور قائم علیه السلام می باشد.

\\"ملائکه در اینجا مؤمنینی هستند\\" منظور از مؤمنین، أئمه علیهم السلام هستند و امام علیه السلام بیان کرده‌اند که چرا از ائمه تعبیر به مَلِک شده است؛ زیرا آن ها مالک علوم آل محمد صلی الله علیه و آله هستند و آن را حفظ می‌کنند. و نزول آن‌ها در شب قدر کنایه از به وجود آمدن آن‌ها از شب قدر است، چنان‌چه این مطلب موافق با چیزی است که در تأویل آیات اول سوره دخان وارد شده است که: «الکتاب المبین»، امیرالمؤمنین علیه السلام و «اللیله المبارکه»، فاطمه علیها السلام است و «فیها یفرق کل أمر حکیم» یعنی حکیمی بعد حکیمی و امامی بعد امامی.

\\"از هر امری در سلامت هستند\\" یعنی ظلم ستم کاران به فاطمه علیها السلام و اولادش زیانی نمی‌رسانند و از درجات معنوی ایشان کم نمی‌شود. یا این‌که مراد این است که: عصمت همیشه در بین ایشان است و آن‌ها از گناه و اشتباه و لغزش ایمن‌اند، تا زمانی برسد که دولتشان آشکار و فضلشان برای همگان مشخص شود.

ص: ۹۹

**[ترجمه]

باب ۴ أحوالهم علیهم السلام فی السن

الأخبار

«۱»

یر، بصائر الدرجات عَلِيُّ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَسْبَاطٍ قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام قَدْ خَرَجَ عَلَيَّ فَأَحْدَدْتُ (۱) النَّظَرَ إِلَيْهِ وَ إِلَى رَأْسِهِ وَ إِلَى رِجْلِهِ لِأَصِفَ قَامَتَهُ لِأَصْحَابِنَا بِمِصْرَ فَخَرَّ سَاجِداً وَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ احْتَجَّ فِي الْإِمَامَهِ بِمِثْلِ مَا احْتَجَّ فِي النُّبُوَّهِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَ آتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا (۲) وَ قَالَ اللَّهُ وَ لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ (۳) وَ بَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَهً (۴) فَقَدْ يَجُوزُ أَنْ يُؤْتَى الْحِكْمَهَ وَ هُوَ صَبِيٌّ وَ يَجُوزُ أَنْ يُؤْتَى وَ هُوَ ابْنُ أَرْبَعِينَ سَنَهً (۵).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: على بن أسباط نقل كرده، حضرت جواد عليه السلام را ديدم كه مى آيد، با دقت چشم به سر و پاى ايشان دوختم تا قامت ايشان را براى دوستان در مصر تعريف كنم. در اين هنگام به سجده افتادند و فرمودند: خداوند در مورد امامت همان استدلالى را مى‌كند كه در مورد نبوت كرده است. خداوند مى‌فرمايد: «وَ آتَيْناهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا» - . مريم / ۱۲ - {و از كودكى به او نبوت داديم} و مى‌فرمايد: «و لما بَلَغَ أَشُدَّهُ» - . يوسف / ۲۲ - {و چون به حد رشد رسيد} «وَ بَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَهً» - . احقاف / ۱۵ - {و به چهل سال برسد}. جايز است حكمت را در حال صباوت بدهد و جايز است در حال چهل سالگى بدهد. - . بصائر الدرجات : ۶۵ -

**[ترجمه]

بيان

فى الكافى بعد قوله بمصر فبينا أنا كذلك حتى قعد (۶) فقال يا على إن الله إلخ. (۷) ثم اعلم أن قوله وَ لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ إلخ (۸) لا يطابق ما فى المصاحف فإن مثله فى القرآن فى ثلاث مواضع أحدها فى سوره يوسف وَ لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْناهُ

۱- احد إليه النظر: بالغ فى النظر إليه.

۲- مريم: ۱۲.

۳- يوسف: ۲۲.

۴- الأحقاف: ۱۴.

۵- بصائر الدرجات: ۶۵.

۶- فى نسخه: حتى بعد.

۷- أصول الكافى: ۱: ۳۸۴ فيه: فجعلت انظر الى رأسه و الى رجليه و فيه: (ما احتج به فى النبوه) وفيه يؤتاها ابن اربعين سنه.

۸- مجموعها ليست آيه واحده بل هما آيتان ذكر عليه السّلام من كل جزء.

حُكْماً وَ عِلْماً (۱) و ثانیها فی الأحقاف حَتَّی إِذا بَلَغَ أَشُـدَّهُ وَ بَلَغَ أَرْبَعِینَ سَـنَهً قالَ رَبِّ أَوْزِعْنِی (۲) الآیه و ثالثها فی القصص فی قصه موسی علیه السلام وَ لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَ اسْتَوی آتَیْناهُ حُکْماً وَ عِلْماً (۳) و فی الکافی أیضا کما هنا و لعله من تصحیف الرواه و النساخ و الصواب ما سیأتی فی روایه العیاشی مع أن الراوی فیهما واحد.

و یحتمـل أن یکون علیه السـلام نقـل الآیه بالمعنی إشاره إلی آیتی سوره یوسف و الأحقاف و حاصـله حینئـذ أنه تعالی قال فی سوره یوسف وَ لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَیْناهُ حُکْماً و فسر الأشد فی الأحقاف بقوله وَ بَلَغَ أَرْبَعِینَ سَنَهً کما حمله علیه جماعه من المفسرین فیتم الاستدلال بل یحتمل کونه إشاره إلی الآیات الثلاث جمیعا.

**[ترجمه]در کـافی پس از جمله \\"برای دوسـتان در مصـر تعریـف کنم\\" این جمله است: در آن بین که تماشـا می‌کردم امام علیه السّلام روی زمین نشست و فرمود: ای علی! خداوند در مورد امامت... تا آخر. - . اصول کافی ۱ : ۳۸۴ -

ضمنا بایـد توجه داشت «و لما بَلَغَ أَشُدَّهُ وَ بَلَغَ أَرْبَعِینَ سَـنَهً» مطابق قرآن نیست؛ زیرا این جمله در سه جای قرآن هست: یکی در سوره یوسف: «لَمَّا بَلَغَ أَشُـدَّهُ آتَیْنـاهُ حُکْمـاً وَ عِلْمـاً» - . یوسف / ۲۲ - {و چـون به حـد رشـد رسـید او را حکمت و دانش عطا کردیم}.

ص: ۱۰۰

دوم: در سوره احقاف: «حَتَّی إِذا بَلَغَ أَشُـدَّهُ وَ بَلَغَ أَرْبَعِینَ سَـنَهً قالَ رَبِّ أَوْزِعْنِی» - . احقاف / ۱۵ - {تا آن‌گاه که به رشد کامل خود برسد و به چهل سال برسد می گوید پروردگارا بر دلم بیفکن}. و سومی: در سوره قصص، داستان موسی علیه السّلام: «وَ لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَ اسْتَوی آتَیْناهُ حُکْماً وَ عِلْماً» - . قصص / ۱۴ - {و چون به رشد و کمال خویش رسید به او حکمت و دانش عطا کردیم}. در کافی نیز همین طور است که در این‌جاست. شاید این تغییر به وسـیله راویان یا نسـخه‌برداران صورت گرفته باشد. صحیحش آن است که در روایت عیاشی خواهد آمد، با این که راوی در هر دو روایت یک نفر است.

و احتمال دارد که حضرت آیه را نقل به معنی فرموده باشند و با بیان واحدی اشاره به آیه سوره یوسف و احقاف نموده باشند. در این صورت حاصـل این می شود که: خداونـد در سوره یوسف می‌فرمایـد: «وَ لَمَّا بَلَغَ أَشُـدَّهُ آتَیْنـاهُ حُکْمـاً» و رشـد را با آیه سوره احقاف تفسـیر فرموده‌انـد: «وَ بَلَغَ أَرْبَعِینَ سَـنَهً» یعنی رشدش وقتی بود که به چهل سالگی رسـید. گروهی از مفسـرین نیز معنی را بر همین حمل کرده اند که در این صورت استدلال کامل است. بلکه محتمل است اشاره به هر سه آیه باشد.

**[ترجمه]

«۲»

شی، تفسیر العیاشـی عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَسْـبَاطٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی علیه السـلام قَالَ: قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنَّهُمْ یَقُولُونَ فِی الْحَدَاثَهِ (۴) قَالَ وَ أَیَّ شَیْ ءٍ یَقُولُونَ (۵) إِنَّ اللَّهَ تَعَالَی یَقُولُ قُلْ هذِهِ سَبِیلِی أَدْعُوا إِلَی اللَّهِ عَلی بَصِیرَهٍ أَنَا وَ مَنِ اتَّبَعَنِی (۶) فَوَ اللَّهِ مَا کَانَ اتَّبَعَهُ إِلَّا عَلِیٌّ علیه السلام وَ هُوَ ابْنُ سَبْعِ سِنِینَ (۷) وَ مَضَی أَبِی وَ أَنَا ابْنُ تِسْعِ سِنِینَ فَمَا عَسَی أَنْ یَقُولُوا (۸) إِنَّ اللَّهَ یَقُولُ فَلا وَ رَبِّکَ لا

يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ إِلَى قَوْلِهِ وَ يُسَلِّمُوا تَسْلِيماً (۹).

ص: ۱۰۱

۱- يوسف: ۲۲.

۲- الأحقاف: ۱۵.

۳- القصص: ۱۴.

۴- فی نسخه من المصدر: فی حداثه سنک.

۵- فی المصدر: و لیس شی ء یقولون.

۶- یوسف: ۱۰۸.

۷- فی المصدر: و هو ابن تسع سنین.

۸- زاد هنا فی المصدر: قال: ثم کانت أمارات فیها و قبلها اقوام، الطریقان فی العاقبه سواء الظاهر مختلف هو رأس الیقین: ان اللّه یقول فی کتابه.

۹- تفسیر العیّاشیّ ۲: ۲۰۰ و الآیه فی النساء: ۶۵.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: علی بن أسباط نقل کرده، به حضرت جواد علیه السلام عرض کردم: مردم در مورد کم سن و سالی حرف‌هایی می‌زنند. فرمودند: چه می گویند؟ - . در مصدر به جای \\"چه می گویند؟\\" عبارت \\"چیزی نیست که بگویند\\" آمده است. -

خداوند متعال می‌فرماید: «قُلْ هذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلى بَصِيرَةٍ أَنَا وَ مَنِ اتَّبَعَنِي» - . یوسف / ۱۰۸ - {بگو این است راه من که من و هر کس پیروی ام کرد با بینایی به سوی خدا دعوت می کنیم}. به خدا قسم در آن زمان کسی جز علی علیه السّلام، که در آن وقت هفت ساله بود، - . در مصدر آمده است: \\"در آن وقت هفت ساله بود آمده است\\". -

پیامبر را پیروی نکرد و وقتی پدرم از دنیا رفت من نه ساله بودم، چه می‌خواهند بگویند؟ - . در مصدر، در این قسمت این جملات نیز آمده است: سپس در آن نشلنه‌هایی بود که عده‌ای قبول کردند. هر دو را در نتیجه یکی‌اند. ظاهر مختلف است که رأس یقین است. -

خداوند می‌فرماید: «فَلا وَ رَبِّكَ لا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ تا وَ يُسَلِّمُوا تَسْلِيماً» - . نساء / ۶۵ - {ولی چنین نیست به پروردگارت قسم که ایمان نمی آورند مگر آن‌که تو را در مورد آن‌چه میان آنان مایه اختلاف است داور گردانند}. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۰۰ -

ص: ۱۰۱

**[ترجمه]

بیان

ما کان اتبعه أی أولا أو حین نزول الآیه فلما خصه الله تعالی بالدعوه إلی الله مع الرسول صلی الله علیه و آله و قرنه به فهو دلیل علی أنه سیأتی الدعوه إلی الله ممن لم یبلغ الحلم و یکون فی مثل هذا السن و أنه تعالی لما وصفه بالمتابعه و مدحه بها دل علی أن المتابعه معتبره فی هذا السن فدل علی أن الأحکام تختلف بالنظر إلی الأشخاص و المواد فجاز أن یحصل لی الإمامه فی هذا السن.

lt;meta info="\\"کسی جز علی علیه السّلام پیامبر را پیروی نکرد\\" یعنی اولین نفری که از پیامبر پیروی کرد، یا این که در هنگام نزول این آیه، کسی جز علی علیه السّلام، پیامبر را پیروی نکرد. و این‌که خداوند متعال، امیرالمؤمنین را به همراه رسول صلی اللّه علیه و آله به دعوت به خویش مخصوص کرده و قرین با ایشان داده نشان می‌دهد، دعوت به سوی خدا از کسی که به بلوغ نرسیده و دارای چنین سنّی باشد نیز بر می‌آید و از آن‌جا که خداوند ایشان را به متابعت توصیف و مدح نموده، معلوم می شود متابعت در چنین سنّی نیز معتبر است که این خود دلیلی است بر این‌که احکام به تناسب اشخاص مختلف، مختلف می شود. پس جایز است که من (امام جواد علیه السلام) هم در این سن امام باشم.

**[ترجمه]

«۳»

کنز، کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره رَوَی الْعَیَّاشِیُّ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَسْبَاطٍ قَالَ: قَدِمْتُ الْمَدِینَهَ وَ أَنَا أُرِیدُ مِصْرَ فَدَخَلْتُ عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الرِّضَا علیه السلام وَ هُوَ إِذْ ذَاکَ خُمَاسِیٌّ فَجَعَلْتُ أَتَأَمَّلُهُ لِأَصِفَهُ لِأَصْحَابِنَا بِمِصْرَ فَنَظَرَ إِلَیَّ وَ قَالَ یَا عَلِیُّ إِنَّ اللَّهَ أَخَذَ فِی الْإِمَامَهِ کَمَا أَخَذَ فِی النُّبُوَّهِ فَقَالَ سُبْحَانَهُ عَنْ یُوسُفَ وَ لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَ اسْتَوی آتَیْناهُ حُکْماً وَ عِلْماً وَ قَالَ عَنْ یَحْیَی وَ آتَیْناهُ الْحُکْمَ صَبِیًّا (۱).

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره: علی بن أسباط نقل کرده، وارد مدینه شدم و می‌خواستم به مصر بروم. به محضر امام جواد علیه السلام رسیدم، ایشان در آن هنگام پنج سال داشتند. در ایشان دقت کردم تا برای دوستانمان در مصر وصفشان کنم. ایشان به من نگاه کرده و فرمودند: ای علی! خداوند همان‌گونه که در نبوت شروع کرد، در امامت نیز شروع کرده است. خداوند سبحان در مورد یوسف فرموده: «وَ لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَ اسْتَوی آتَیْناهُ حُکْماً وَ عِلْماً» -. یوسف / ۱۰۸ - {و چون به رشد و کمال خویش رسید به او حکمت و دانش عطا کردیم} و در مورد یحیی فرمود: «وَ آتَیْناهُ الْحُکْمَ صَبِیًّا» -. مریم / ۱۲ - {و از کودکی به او نبوت دادیم}. -. کنزالفوائد : ۱۵۱ -

**[ترجمه]

«۴»

کا، الکافی مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ صَفْوَانَ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا علیه السلام قَدْ کُنَّا نَسْأَلُکَ قَبْلَ أَنْ یَهَبَ اللَّهُ لَکَ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام فَکُنْتَ تَقُولُ یَهَبُ اللَّهُ لِی غُلَاماً فَقَدْ وَهَبَ اللَّهُ لَکَ فَقَرَّ عُیُونَنَا فَلَا أَرَانَا اللَّهُ یَوْمَکَ فَإِنْ کَانَ کَوْنٌ فَإِلَی مَنْ فَأَشَارَ بِیَدِهِ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام وَ هُوَ قَائِمٌ بَیْنَ یَدَیْهِ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ هَذَا ابْنُ ثَلَاثِ سِنِینَ قَالَ وَ مَا یَضُرُّهُ مِنْ ذَلِکَ شَیْ ءٌ قَدْ قَامَ عِیسَی علیه السلام بِالْحُجَّهِ وَ هُوَ ابْنُ ثَلَاثِ سِنِینَ (۲).

**[ترجمه]کافی: صفوان نقل کرده، به حضرت رضا علیه السلام عرض کردم: قبل از این که خداوند به شما امام جواد علیه السّلام را موهبت کند، ما همیشه در مورد فرزند از شما سؤال می‌کردیم و شما می‌فرمودید: خداوند به من پسری خواهد داد. اینک که خداوند به شما ایشان را موهبت کرده و چشمان ما را روشن نموده است، خدا آن روز را نیاورد که شما از بین ما بروید! اگر چنین چیزی پیش بیاید، چه کسی امام خواهد بود؟ حضرت با دست اشاره به امام جواد علیه السلام، که روبرویش ایستاده بودند، نمودند. عرض کردم: فدایتان شوم! او که سه ساله است. فرمودند: این مسأله مشکلی به وجود نمی‌آورد؛ عیسی علیه السلام هم حجت بود، او در سه سالگی. -. اصول کافی ۱ : ۳۸۳ -

**[ترجمه]

بیان

أی کان فی ثلاث سنین حجه و إن کان قبله أیضا کذلک فلا ینافی ما دل علی أنه علیه السلام کان فی المهد حجه و یمکن أن

یکون ضـمیر هو راجعا إلی أبی جعفر علیه السلام أی قام عیسی بالحجه فی المهد و أبو جعفر علیه السلام ابن ثلاث سنین فلم لا یجوز أن یقوم بالحجه و فیه بعد.

**[ترجمه]منظور این است که عیسـی در سه سالگی حجت بوده است، اگرچه قبل از آن هم همین‌طور بود. پس منافاتی ندارد که او در گهواره هم حجت بوده است. شاید هم منظور \\" در سه سالگی\\" امام جواد علیه السـلام باشد، که یعنی عیسی در گهواره حجت بود، آیا امام جواد علیه السلام که سه ساله‌اند نمی‌تواند حجت باشد؟ البته این احتمال بعید است .

**[ترجمه]

«۵»

کا، الکافی عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ غَیْرُهُ عَنْ سَهْلٍ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنْ مُصْعَبٍ عَنْ مَسْعَدَهَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ أَبُو بَصِیرٍ دَخَلْتُ إِلَیْهِ وَ مَعِی غُلَامٌ خُمَاسِیٌّ لَمْ یَبْلُغْ

ص: ۱۰۲

۱- کنز الفوائد: ۱۵۱. و الآیه الأولی فی سوره یوسف: ۲۲ و الثانیه فی مریم: ۱۲.

۲- أصول الکافی ۱: ۳۸۳.

فَقَالَ (۱) كَيْفَ أَنْتُمْ إِذَا احْتُجَّ عَلَيْكُمْ (۲) بِمِثْلِ سِنِّهِ (۳).

**[ترجمه]کافی: ابابصیر نقل کرده، به محضر امام صادق علیه السّلام رسیدم در حالی که پسری خماسی هم با من بود که بالغ نشده بود.

ص: ۱۰۲

ایشان فرمودند: اگر زمانی برای شما حجتی با این سن و سال قرار دهند، چگونه‌اید؟ -. همان -

**[ترجمه]

بیان

الخماسی من کان طوله خمسه أشبار کما ذکره اللغویون و قد یطلق فی العرف علی من له خمس سنین فعلی الأول إشاره إلی الجواد علیه السلام و علی الثانی إلی القائم علیه السلام مع أنه یحتمل أن یکون التشبیه فی محض عدم البلوغ.

**[ترجمه]خماسی، در لغت یعنی کسی که پنج وجب قامت او باشد و گاهی در عرف به کسی که پنج ساله باشد نیز گفته می‌شود. بنا بر معنای اول اشاره به حضرت جواد علیه السلام است و بنابر معنای دوم اشاره به حضرت قائم علیه السلام. و هم احتمال دارد تشبیه فقط در مورد بالغ نبودن باشد.

**[ترجمه]

«۶»

کا، الکافی الْعِدَّهُ عَنْ سَهْلٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنِ ابْنِ بَزِیعٍ قَالَ: سَأَلْتُهُ یَعْنِی أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ شَیْ ءٍ مِنْ أَمْرِ الْإِمَامِ فَقُلْتُ یَکُونُ الْإِمَامُ ابْنَ أَقَلَّ مِنْ سَبْعِ سِنِینَ فَقَالَ نَعَمْ وَ أَقَلَّ مِنْ خَمْسِ سِنِینَ (۴).

**[ترجمه]کافی: ابن بزیع نقل کرده، از حضرت جواد علیه السّلام سؤالی در مورد امامت کردم؛ عرض کردم: ممکن است امام کمتر از هفت سال داشته باشد؟ فرمودند: آری، و همین طور کمتر از پنج سال. -. همان : ۳۸۳ و ۳۸۴ -

**[ترجمه]

بیان

إشاره إلی القائم علیه السلام لأنه علیه السلام علی أکثر الروایات کان ابن أقل من خمس سنین بأشهر أو بسنه و أشهر.

ص: ۱۰۳

۱- فی المصدر: و معی غلام یقودنی خماسی لم یبلغ، فقال لی.

۲- فی نسخه من المصدر: او قال: سیلی علیکم بمثل سنه.

۳- أصول الکافی ۱: ۳۸۳.

۴- أصول الکافی ۱: ۳۸۳ و ۳۸۴.

**[ترجمه]اشاره به حضرت قائم علیه السلام است؛ چون ایشان بنا بر اکثر روایات، وقتی پدرشان از دنیا رفتند، چند ماه یا یک سال و چند ماه از پنج سالگی کمتر داشتند .

ص: ۱۰۳

**[ترجمه]

أبواب علامات الإمام و صفاته و شرائطه و ما ینبغی أن ینسب إلیه و ما لا ینبغی

باب ۱ أن الأئمه من قریش و أنه لم سمی الإمام إماما

الأخبار

«۱»

ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام بِإِسْنَادِ التَّمِیمِیِّ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله الْأَئِمَّهُ مِنْ قُرَیْشٍ (۱).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: تمیمی از حضرت رضا و ایشان از پدران خودشان علیهم السلام روایت کردند که، پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: ائمه از قریش هستند. - . عیون اخبار الرضا : ۲۲۳ . اهل سنت نیز این روایت را در کتاب‌هایشان آورده‌اند. -

**[ترجمه]

«۲»

مع، معانی الأخبار سُمِّیَ الْإِمَامُ إِمَاماً لِأَنَّهُ قُدْوَهٌ لِلنَّاسِ مَنْصُوبٌ مِنْ قِبَلِ اللَّهِ تَعَالَی ذِکْرُهُ مُفْتَرَضُ الطَّاعَهِ عَلَی الْعِبَادِ (۲).

**[ترجمه]معانی الاخبار: امام را امام نامیده اند؛ چون پیشوای مردم است و از جانب خدای متعال تعیین شده و اطاعت او بر مردم واجب است. - . معانی الأخبار : ۶۴ -

**[ترجمه]

«۳»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی قَوْلِ اللَّهِ إِنِّی جاعِلُکَ لِلنَّاسِ إِماماً قَالَ فَقَالَ لَوْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّ اسْماً أَفْضَلُ مِنْهُ لَسَمَّانَا بِهِ (۳).

۱- عيون الأخبار: ۲۲۳. رواها العامّه أيضا فی كتبهم.

۲- معانی الأخبار: ۶۴.

۳- تفسير العيّاشیّ ۱: ۵۸.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: هشام بن حکم از حضرت صادق علیه السّلام نقل کرده که ایشان در باره آیه «إِنِّی جاعِلُکَ لِلنّاسِ إِماماً» - . بقره / ۱۲۴ - {من تو را پیشوای مردم قرار دادم} فرمودند: اگر خداوند بهتر از این (امام) نامی را سراغ داشت، ما را به آن نام می نامید. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۵۸ -

ص: ۱۰۴

**[ترجمه]

باب ۲ أنه لا یکون إمامان فی زمان واحد إلا و أحدهما صامت

الأخبار

«۱»

ع، علل الشرائع ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام فِی عِلَلِ الْفَضْلِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام فَإِنْ قَالَ (۱)

فَلِمَ لَا یَجُوزُ أَنْ یَکُونَ فِی الْأَرْضِ إِمَامَانِ فِی وَقْتٍ وَاحِدٍ أَوْ أَکْثَرُ مِنْ ذَلِکَ قِیلَ لِعِلَلٍ مِنْهَا أَنَّ الْوَاحِدَ لَا یَخْتَلِفُ فِعْلُهُ وَ تَدْبِیرُهُ وَ الِاثْنَیْنِ لَا یَتَّفِقُ فِعْلُهُمَا وَ تَدْبِیرُهُمَا وَ ذَلِکَ أَنَّا لَمْ نَجِدِ اثْنَیْنِ إِلَّا مُخْتَلِفِی الْهِمَمِ وَ الْإِرَادَهِ فَإِذَا کَانَا اثْنَیْنِ ثُمَّ اخْتَلَفَ هَمُّهُمَا وَ إِرَادَتُهُمَا وَ تَدْبِیرُهُمَا وَ کَانَا کِلَاهُمَا مُفْتَرَضَیِ الطَّاعَهِ لَمْ یَکُنْ أَحَدُهُمَا أَوْلَی بِالطَّاعَهِ مِنْ صَاحِبِهِ فَکَانَ یَکُونُ اخْتِلَافُ الْخَلْقِ وَ التَّشَاجُرُ وَ الْفَسَادُ ثُمَّ لَا یَکُونُ أَحَدٌ مُطِیعاً لِأَحَدِهِمَا إِلَّا وَ هُوَ عَاصٍ لِلْآخَرِ فَتَعُمُّ الْمَعْصِیَهُ أَهْلَ الْأَرْضِ ثُمَّ لَا یَکُونُ لَهُمْ مَعَ ذَلِکَ السَّبِیلُ إِلَی الطَّاعَهِ وَ الْإِیمَانِ وَ یَکُونُونَ (۲) إِنَّمَا أُتُوا فِی ذَلِکَ مِنْ قِبَلِ الصَّانِعِ الَّذِی وَضَعَ لَهُمْ بَابَ الِاخْتِلَافِ وَ التَّشَاجُرِ (۳) إِذْ أَمَرَهُمْ بِاتِّبَاعِ الْمُخْتَلِفَیْنِ وَ مِنْهَا أَنَّهُ لَوْ کَانَ إِمَامَانِ لَکَانَ لِکُلٍّ مِنَ الْخَصْمَیْنِ أَنْ یَدْعُوَ إِلَی غَیْرِ مَا یَدْعُو إِلَیْهِ صَاحِبُهُ فِی الْحُکُومَهِ (۴) ثُمَّ لَا یَکُونُ أَحَدُهُمَا أَوْلَی بِأَنْ یُتَّبَعَ مِنْ صَاحِبِهِ فَتَبْطُلُ الْحُقُوقُ وَ الْأَحْکَامُ وَ الْحُدُودُ وَ مِنْهَا أَنَّهُ لَا یَکُونُ وَاحِدٌ مِنَ الْحُجَّتَیْنِ أَوْلَی بِالنُّطْقِ (۵) وَ الْحُکْمِ وَ الْأَمْرِ

ص: ۱۰۵

۱- فی المصدر: فان قیل.

۲- فی نسخه: و یکونوا.

۳- فی المصدر: و سبب التشاجر.

۴- فی المصدر: الی غیر الذی یدعو إلیه الآخر فی الحکومه.

۵- فی المصدر: اولی بالنظر.

وَ النَّهْيِ مِنَ الْآخَرِ فَإِذَا كَانَ هَذَا كَذَلِكَ وَجَبَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَبْتَدِئَا بِالْكَلَامِ وَ لَيْسَ لِأَحَدِهِمَا أَنْ يَسْبِقَ صَاحِبَهُ بِشَيْءٍ إِذَا كَانَا فِي الْإِمَامَةِ شَرَعاً وَاحِداً فَإِنْ جَازَ لِأَحَدِهِمَا السُّكُوتُ جَازَ السُّكُوتُ لِلْآخَرِ مِثْلَ ذَلِكَ (۱) وَ إِذَا جَازَ لَهُمَا السُّكُوتُ بَطَلَتِ الْحُقُوقُ وَ الْأَحْكَامُ وَ عُطِّلَتِ الْحُدُودُ وَ صَارَ (۲) النَّاسُ كَأَنَّهُمْ لَا إِمَامَ لَهُمْ (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع، عیون اخبار الرضا: در قسمت علت‌های برتری امام، از حضرت رضا علیه السّلام نقل شده که فرمودند: اگر کسی بگوید: چرا نمی‌شود که در زمین دو امام یا بیشتر در یک زمان وجود داشته باشند؟ در جواب گفته می شود: به چند دلیل؛ که از آن جمله است: یک امام، کار و تدبیرش اختلاف پذیر نیست و دو تا، کار و تدبیرشان اتفاق پذیر نخواهد بود، زیرا اگر دو نفر باشند و سپس تصمیم و اراده و تدبیرشان مختلف شود و هر دو واجب‌الاطاعه باشند، هیچ کدام در فرمانبرداری مقدم بر دیگری نیستند، در نتیجه بین مردم اختلاف و مشاجره و فساد به وجود خواهد آمد. همچنین اگر کسی مطیع یکی از آن دو باشد، نسبت به دیگری عاصی و نافرمان است، در نتیجه تمام اهل زمین معصیت‌کار خواهند بود.

و با وجود دو امام، مردم راهی بر اطاعت و ایمان نخواهند داشت و این گرفتاری برای آن‌ها از جانب خدا به وجود آمده، که با دستورش مبنی بر پیروی ازدو نفر مختلف باب اختلاف و مشاجره را گشوده است.

دلیل دیگر این که: اگر دو امام وجود داشته باشند، هر کدام از آن دو امام می‌توانند در مورد دو نفری که با هم اختلاف دارند، حکمی مخالف با حکم دیگری بنمایند و هیچ کدام مزیتی بر دیگری در پیروی و اطاعت نداشته باشند که در نتیجه حقوق و احکام و حدود از میان می‌رود .

دلیل دیگر این که: هیچ کدام از دو امام صلاحیت بیشتری از دیگری درمورد سخن گفتن و حکم و امر و نهی،

ص: ۱۰۵

نخواهند داشت، در چنین صورتی، هر دو باید با هم شروع به حرف‌زدن کنند، و وقتی هر دو در امامت مساوی‌اند، هیچ کدام نمی تواند جلوتر از دیگری تصمیمی بگیرد، در نتیجه اگر برای یکی از آن دو سکوت جایز باشد، برای دیگری نیز مانند آن جایز خواهد بود، و وقتی برای هر دو سکوت جایز باشد، حقوق و احکام باطل و حدود تعطیل می شود و مانند آن می‌شود مردم که امامی نداشته باشند. - . علل الشرایع / ۹۵، عیون اخبار الرضا : ۲۴۹ و ۲۵۰ -

**[ترجمه]

بیان

لعل المراد نفی إمامه من کان فی عصر الأئمه علیهم السلام من أئمه الضلال إذ کانت أحکامهم مخالفه لأحکام أئمتنا و أفعالهم مناقضه لأفعالهم و یحتمل أن یکون إلزاما علی المخالفین القائلین باجتهاد النبی و الأئمه صلوات الله علیهم إذ فی الاجتهاد لا بد من الاختلاف کما قالوا فی علی علیه السلام و معاویه.

ثم المراد إما الإمامان على طائفه واحده أو الإمام الذى له الرئاسه العامه لئلا ينافى تعدد أنبياء بنى إسرائيل فى عصر واحد.

**[ترجمه]شايد منظور، نفى امامت ائمه ضلالت در زمان ائمه عليهم السّلام است كه احكام آن‌ها مخالف احكام ائمه ما بوده و در افعالشان نيز در جهت خلاف كردار ائمه عليهم السلام بوده است. و احتمال دارد كه رد بر مخالفين باشد كه معتقدند: پيامبر و ائمه صلوات الله عليهم داراى اجتهاد هستند؛ زيرا در اجتهاد، بدون شک، اختلاف وجود دارد. چنان‌چه درباره على عليه السّلام و معاويه چنين مى گويند.

ضمنا منظور ايشان، يا دو امامى است كه در ميان يک طايفه و گروه باشند و يا دو امامى كه رياست عامه دارد تا با تعدد انبياء بنى اسرائيل در يک زمان واحد، منافات نداشته باشد.

**[ترجمه]

«۲»

ك، إكمال الدين أَبِى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ أَبِى عِيسَى عَنِ الْبَزَنْطِيِّ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ ابْنِ أَبِى يَعْفُورٍ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام هَلْ يُتْرَكُ الْأَرْضُ بِغَيْرِ إِمَامٍ قَالَ لَا قُلْتُ فَيَكُونُ إِمَامَانِ قَالَ لَا إِلَّا وَ أَحَدُهُمَا صَامِتٌ (۴).

**[ترجمه]اكمال الدين: إبن ابى‌يعفور نقل كرده، از حضرت صادق عليه السّلام سؤال كردم: آيا ممكن است زمين بدون امام باشد؟ فرمودند: خير. عرض كردم: آيا دو امام امكان دارد؟ فرمودند: خير، مگر اين كه يكى از آن دو صامت و خاموش باشد.
- . اكمال الدين : ۱۳۵ -

**[ترجمه]

«۳»

ك، إكمال الدين الطَّالَقَانِيُّ عَنِ ابْنِ عُقْدَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ قَالَ: قُلْتُ لِلصَّادِقِ عليه السلام هَلْ يَكُونُ إِمَامَانِ فِى وَقْتٍ (۵) قَالَ لَا إِلَّا أَنْ يَكُونَ أَحَدُهُمَا صَامِتاً مَأْمُوماً لِصَاحِبِهِ وَ الْآخَرُ نَاطِقاً إِمَاماً لِصَاحِبِهِ وَ أَمَّا أَنْ يكون (يَكُونَا) إِمَامَيْنِ نَاطِقَيْنِ فِى وَقْتٍ وَاحِدٍ فَلَا (۶).

۱- فى العلل: جاز للآخر مثل ذلک.

۲- فى نسخه من المصدر: و حار الناس.

۳- علل الشرائع: ۹۵، عيون أخبار الرضا: ۲۴۹ و ۲۵۰.

۴- اكمال الدين: ۱۳۵.

۵- فی المصدر: فی وقت واحد.

۶- اکمال الدین: ۲۳۲.

**[ترجمه]اكمال الدين: هشام بن سالم روايت كرده، به حضرت صادق عليه السّلام عرض كردم: ممكن است دو امام در يک زمان باشند؟ فرمودند: خير، مگر اين‌كه يكى خاموش و مأمور بر پيروى از ديگرى باشد و ديگرى گويا و امام بر او باشد. اما دو امام ناطق در يک زمان ممكن نيست. - . همان : ۲۳۲ -

ص: ۱۰۶

**[ترجمه]

«۴»

ك، إكمال الدين ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ بِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ وَ قَصْرٍ مَشِيدٍ (۱) فَقَالَ الْبِئْرُ الْمُعَطَّلَةُ الْإِمَامُ الصَّامِتُ وَ الْقَصْرُ الْمَشِيدُ الْإِمَامُ النَّاطِقُ (۲).

**[ترجمه]اكمال الدين: ابابصير روايت كرده، حضرت صادق عليه السّلام در مورد آيه: «وَ بِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ وَ قَصْرٍ مَشِيدٍ» - . حج / ۴۵ - {چاههاى متروك و كوشكهاى افراشته را} فرمودند: بئر معطله امام صامت و قصر مشيد امام ناطق است. - . اكمال الدين : ۲۳۲ -

**[ترجمه]

«۵»

ير، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْعَلَاءِ عَنِ ابْنِ أَبِي يَعْفُورٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: لَا يَكُونُ إِمَامَانِ إِلَّا وَ أَحَدُهُمَا صَامِتٌ لَا يَتَكَلَّمُ حَتَّى يَمْضِيَ الْأَوَّلُ (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابن ابى‌يعفور از حضرت صادق عليه السّلام روايت كرده كه فرمودند: دو امام نخواهند بود، مگر اين‌كه يكى از آن‌دو، تا زمانى كه امام ديگر از دنيا برود، خاموش باشد و سخنى نگويد. - . بصائر الدرجات : ۱۵۰ . ابتداى اين روايت چنين است: على بن أبى‌طالب، عالم اين امت بود و علم به ارث مى‌رسد. هيچ كس از ما نمى‌ميرد مگر اين‌كه علمش را به فرزندش، كه علم او را فرا مى‌گيرد، نشان دهد و زمين يك روز هم بدون امامى از ما، كه امت به او بگرايند، باقى نمى‌ماند. عرض كردم: دو امام ممكن است؟ فرمودند: خير، مگر اين‌كه... -

**[ترجمه]

«۶»

ير، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ زُرَارَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ

عليه السلام تُرِكَ الْأَرْضُ بِغَيْرِ إِمَامٍ قَالَ لَا قُلْنَا تَكُونُ الْأَرْضُ وَ فِيهَا إِمَامَانِ قَالَ لَا إِلَّا إِمَامَانِ أَحَدُهُمَا صَامِتٌ لَا يَتَكَلَّمُ وَ يَتَكَلَّمُ الَّذِی قَبْلَهُ وَ الْإِمَامُ يَعْرِفُ الْإِمَامَ الَّذِی بَعْدَهُ (۴).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: عبید بن زراره نقل کرده، به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: آیا ممکن است زمین بدون امام باشد؟ فرمودند: خیر. عرض کردیم: آیا می شود در زمین دو امام باشد؟ فرمودند: خیر، مگر دو امامی که یکی از آن‌ها خاموش باشد و سخن نگوید و امام قبل از او سخن بگوید. فقط امام است که امام بعد از خود را می شناسد. - . بصائر الدرجات : ۱۵۱ -

**[ترجمه]

«۷»

ک، إكمال الدين أَبِی عَنْ سَعْدٍ وَ الْحِمْيَرِیِّ مَعاً عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ أَخِيهِ عَلِیٍّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ (۵) عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِی الْعَلَاءِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ تَكُونُ الْأَرْضُ بِغَيْرِ إِمَامٍ قَالَ لَا قُلْتُ أَ فَيَكُونُ إِمَامَانِ فِی وَقْتٍ وَاحِدٍ قَالَ لَا إِلَّا وَ أَحَدُهُمَا صَامِتٌ قُلْتُ فَالْإِمَامُ يَعْرِفُ الْإِمَامَ الَّذِی مِنْ بَعْدِهِ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ الْقَائِمُ

ص: ۱۰۷

۱- الحجّ: ۴۵.

۲- اکمال الدين: ۲۳۲.

۳- بصائر الدرجات: ۱۵۰ صدره هكذا: قال كان علىّ بن أبی طالب عالم هذه الأمه و العلم يتوارث و ليس يمضی منا أحد حتّى يرى من ولده من يعلم علمه و لا تبقى الأرض يوما بغير امام منا تفرغ إليه الأمه قلت: يكون امامان؟ قال: لا، الا.

۴- بصائر الدرجات: ۱۵۱.

۵- فی المصدر: علی بن مهزيار عن فضاله عن أبان بن عثمان عن ابن أبی عمير راجعه فانه لا يخلو عن تصحيف.

إِمَامٌ قَالَ نَعَمْ إِمَامٌ ابْنُ إِمَامٍ وَ قَدْ أُوذِنْتُمْ (۱) بِهِ قَبْلَ ذَلِکَ (۲).

**[ترجمه]اکمال الدین: حسین بن ابی‌العلا نقل کرده، به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: آیا زمین بدون امام می شود؟ فرمودند: خیر. عرض کردم: ممکن است دو امام در یک زمان باشد؟ فرمودند: خیر، مگر این‌که یکی از آن دو خاموش باشد. عرض کردم: آیا امام می‌داند چه کسی بعد از او امام می‌شود؟ فرمودند: آری. عرض کردم: قائم، امام است؟

ص: ۱۰۷

فرمودند: آری، هم امام است و هم پسر امام، امامت او را - . در یکی از نسخه‌ها این‌طور آمده است: او قبل از این هم به امامت پذیرفته شده است. -

پیش از این به شما اعلان کرده‌اند. - . اکمال الدین : ۱۲۹ -

**[ترجمه]

«۸»

یر، بصائر الدرجات عَلِیُّ بْنُ إِسْمَاعِیلَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ أَبِی الْعَلَاءِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام تَکُونُ الْأَرْضُ وَ فِیهَا إِمَامَانِ قَالَ لَا إِلَّا إِمَامٌ صَامِتٌ لَا یَتَکَلَّمُ وَ یَتَکَلَّمُ الَّذِی قَبْلَهُ (۳)

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حسین بن ابی العلا نقل کرده، به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: ممکن است در روی زمین دو امام باشد؟ فرمودند: نه، مگر این‌که یک امام خاموش باشد و سخنی نگوید و امام پیش از او سخن بگوید. - . بصائر الدرجات : ۱۴۳ -

**[ترجمه]

رفع شبهه

اعلم أن قوما من الجهال ظنوا أن تلک الأخبار منافیه للأخبار الداله علی رجعه النبی و الأئمه صلوات الله علیهم و بذلک اجترءوا علی رد الأخبار المستفیضه بل المتواتره المأثوره عن الأئمه الأطهار و هو فاسد من وجوه:

الأول أنه لیس فی أکثر أخبار الرجعه التصریح باجتماعهم فی عصر واحد فلا تنافی بل ظاهر بعض الأخبار أن رجعه بعض الأئمه علیهم السلام بعد القائم علیه السلام أو فی آخر زمانه و ما روی أن بعد القائم علیه السلام تقوم الساعه بعد أربعین یوما فهو خبر واحد لا یعارض الأخبار الکثیره.

مع أنه قال بعض علمائنا فی کتاب کتبه فی الرجعه إن للقائم علیه السلام أیضا رجعه بعد موته فیحتمل أن یکون مورد الخبر

الموت بعد الرجعه و يؤيده الأخبار الكثيره الداله على أن لكل من المؤمنين موتا و قتلا فإن مات فى تلك الحياه يقتل فى الرجعه و إن قتل فى تلك الحياه يموت فى الرجعه و الأخبار الداله على عدم خلو الأرض من حجه لا ينافى ذلك بوجه.

الثانى أن ظاهر تلك الأخبار عدم اجتماع إمامين فى تلك الحياه المعروفه بل بعضـها صريح فى ذلك و لو تنزلنا عن ظهورها فى ذلك فلا بد من الحمل عليه قضيه للجمع (۴) بين الأخبار إذ الظاهر أن زمان الرجعه ليس زمان تكليف فقط بل هو

۱- فى نسخه: قد اؤتم به.

۲- اكمال الدين: ۱۲۹.

۳- بصائر الدرجات: ۱۴۳ صدره: تترك الأرض بغير امام؟ قال: لا فقلنا له: تكون.

۴- لعل الصحيح: قضيه الجمع.

واسطه بين الدنيا و الآخره بالنسبه إلى جماعه دار تكليف و بالنسبه إلى جماعه دار جزاء فكما يجوز اجتماعهم فى القيامه لا يبعد اجتماعهم فى ذلك الزمان.

الثالث أن أخبار الرجعه أكثر و أقوى من تلك الأخبار فلا ينبغى ردها و الأخذ بهذه و منهم من يشبه على العوام و الجهال فيقول مع اجتماعهم أيهم يتقدم فى الصلاه و الحكم و القضاء مع أن القائم عليه السلام هو صاحب العصر و الجواب أنا لم نكلف بالعلم بذلك و ليس لنا رد أخبارهم المستفيضه بمحض الاستبعادات الوهميه و نعلم مجملا أنهم يعملون فى ذلك و غيره بما أمروا به.

و هذا القائل لم يعرف أنه لا فرق بين حيهم و ميتهم و أنه ليس بينهم اختلاف و إن كلا منهم إمام أبدا و أنهم عليهم السلام نواب النبى صلى الله عليه و آله فى حياته و بعد وفاته و أيضا مع اجتماعهم فى الزمان لا يلزم اجتماعهم فى المكان مع أنه يحتمل أن يكون اجتماعهم فى زمان قليل و أيضا يحتمل أن يكون رجوعهم عليهم السلام بعد انقضاء زمان حكومه القائم عليه السلام و جهاده و ما أمر به منفردا مع أن هذا الزمان الطويل الذى مضى من زمانه يكفى لما توهمتم.

و إن قلتم إنه عليه السلام كان مخفيا و لم يكن باسط اليد فأكثر أئمتنا عليهم السلام كانوا مختفين خائفين غير متمكنين ثم نقول قد وردت أخبار مستفيضه فى أن النبى صلى الله عليه و آله ظهر فى مسجد قباء لأبى بكر و أمره برد الحق إلى أمير المؤمنين عليه السلام و أنه ظهر أمير المؤمنين و بعض الأئمه عليهم السلام بعد موتهم للإمام الذى بعدهم فيلزم رد تلك الأخبار أيضا لتلك العلل. و لو كان عدم العلم بخصوصيات أمر مجوزا لرده لجاز رد المعاد للاختلاف الكثير فيه و ورود الشبه المختلفه فى خصوصياته و لجاز نفى علمه تعالى للاختلاف فى خصوصياته و لجاز نفى علم الأئمه عليهم السلام للأخبار المختلفه فى جهات علومهم و بأمثال هذه تطرقت الشبه و الشكوك و الرد و الإنكار فى أكثر ضروريات الدين فى زماننا إذ لو كان محض استبعاد الوهم مجوزا لرد الأخبار المستفيضه كانت الشبه القويه التى عجزت عقول أكثر الخلق عن حلها أولى بالتجويز.

فلذا تراهم یقولون بقدم العالم تاره و بنفی المعراج أخری و ینفون المعاد الجسمانی و الجنه و النار و غیرها من ضروریات الدین المبین أعاذ الله الإیمان و المؤمنین من شر الشیاطین و المضلین من الجنه و الناس أجمعین.

**[ترجمه]گروهی از نادانان خیال کرده اند این اخبار منافی با اخبار رجعت پیامبر و ائمه صلوات الله علیهم است و به همین جهت بی محابا این اخبار مستفیضه و بلکه متواتره که از ائمه علیهم السّلام نقل شده است را رد کرده اند. ادعای آن‌ها از چند جهت باطل است:

اول این که: در بیشتر اخبار رجعت، تصریح نشده که آن‌ها در یک زمان با هم اجتماع دارند، پس منافاتی نخواهد بود. بلکه ظاهر بعضی از اخبار چنین است که رجعت ائمه علیهم السّلام پس از حضرت قائم است یا در انتهای دوره ایشان است. و روایتی که می گوید \\"چهل روز بعد از قائم علیه السّلام قیامت خواهد شد\\" خبری واحد است که یارای معارضه با اخبار فراوان را ندارد.

علاوه بر این، یکی از دانشمندان شیعه در کتاب رجعت خود می نویسد: \\"قائم علیه السلام نیز پس از فوتش رجعت خواهد کرد\\" پس ممکن است روایت \\"چهل روز بعد از قائم علیه السّلام قیامت خواهد شد\\" مربوط به بعد از رجعت ایشان باشد. و مؤید این مطلب روایات فراوانی است که دلالت دارند بر این که: هر مؤمنی یک مرگی دارد و یک کشته شدن و شهادتی، اگر در این زندگی بمیرد در رجعت کشته می شود و اگر در این زندگی به شهادت برسد در رجعت می‌میرد. و نیز اخباری که دلالت دارند بر این که: زمین از حجت خالی نمی‌شود. پس به هیچ وجه منافاتی وجود ندارد.

دوم این که: ظاهر این روایات عدم اجتماع دو امام در این دوره از زندگی است، و بلکه بعضی از آن‌ها در این معنی صراحت دارد. اگر هم ظهور در این معنی را نپذیریم، ناچاریم به جهت جمع بین روایات، حمل بر همین معنی کنیم؛ زیرا ظاهراً زمان رجعت دار تکلیف نیست، بلکه

ص: ۱۰۸

فاصله‌ایست بین دنیا و آخرت که نسبت به دسته ای دار تکلیف و نسبت به دسته ای دیگر دار جزاست. و همان‌طور که اجتماع ائمه در قیامت جای اشکال ندارد، اجتماعشان در این زمان نیز بعید نیست.

سوم این که: روایات رجعت، بیشتر و قوی تر از این دسته روایات است و نمی توان آن‌ها را رد کرد و به این اخبار تمسک جست. بعضی از ایرادگیران برای مردم عوام و جاهلان شبهه می‌کنند که: اگر ائمه با هم باشند، با این‌که حضرت قائم علیه السلام امام عصر است، کدام یک تقدم در نماز و حکومت و قضاوت خواهند داشت؟ جواب این است که لزومی ندارد ما این مطلب را بدانیم، و از طرف دیگر به ما اجازه داده نشده که اخبار مستفیض را با مختصر استبعادهای واهی رد کنیم. ما به طور خلاصه می‌دانیم که ائمه علیهم السّلام در این موارد و غیر این طبق دستور خدا عمل می‌کنند. این ایرادگیر نمی‌داند که فرقی بین مرده و زنده ائمه علیهم السّلام نیست و بین ایشان هیچ اختلافی وجود ندارد. آن‌ها برای همیشه امام و نماینده های پیامبر صلی الله علیه و آله چه در حیات و چه بعد از وفاتش هستند. و گذشته از این با فرض اجتماعشان در یک زمان، لزومی ندارد

که همگی در یک مکان اجتماع داشته باشند، و نیز محتمل است که مدت کمی با هم اجتماع داشته باشند، و این احتمال نیز هست که رجوع ائمه علیهم السلام پس از اتمام حکومت قائم علیه السلام و جهاد و دستورات خصوصی ایشان باشد. به علاوه، همین زمان طولانی که از دوره ایشان گذشته، برای جواب به این توهم شما کافی است.

و این که می گویید امام علیه السلام مخفی‌اند و دستشان باز نیست، باید گفت بیشتر ائمه ما علیهم السلام پنهان و بیمناک بوده‌اند و اختیاردار نبوده‌اند. سپس می گوییم روایات مستفیضی رسیده که پیامبر صلی الله علیه و آله در مسجد قبا برای ابابکر ظاهر شده و به او دستور داده‌اند که حق را به امیرالمؤمنین علیه السّلام برگرداند و امیرالمؤمنین و بعضی از ائمه علیهم السّلام پس از مرگشان برای امام بعد ظاهر شده اند. پس باید این اخبار را هم به همان دلایل شما کنار بگذاریم.

اگر نداشتن اطلاع از خصوصیات مطلبی، مجوز رد آن باشد، می‌توانیم معاد را هم به خاطر اختلاف زیادی که در آن هست و شبهات زیادی که درباره خصوصیات آن وجود دارد منکر شویم. و همچنین می‌توان منکر علم خدا شد؛ چون در خصوصیات آن اختلاف وجود دارد و نیز منکر علم ائمه علیهم السّلام؛ زیرا روایات مختلفی در کیفیت علم ایشان به دست ما رسیده است. و به این طریق در زمان ما، در بیشتر ضروریات دین شبهه و شک و رد و انکار راه می‌یابد. زیرا در صورتی که مجرد یک استبعاد، مجوز رد روایات مستفیض بشود، شبهه های قوی‌ای که عقل اکثر مردم عاجز از حلّ آن‌ها است، بیشتر جای رد و انکار دارد.

ص: ۱۰۹

به همین جهت بعضی معتقد به قدم عالم می‌شوند و برخی منکر معراج، و برخی دیگر معاد جسمانی و بهشت و جهنم و دیگر ضروریات دین را انکار می کنند. خداوند ایمان و مؤمنین را از شر شیاطین و گمراه کنندگان پناه دهد .

**[ترجمه]

باب ۳ عقاب من ادعى الإمامه بغير حق أو رفع رايه جور أو أطاع إماما جائرا

الأخبار

«۱»

ثو، ثواب الأعمال ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ حَبِيبٍ السِّجِسْتَانِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَأُعَذِّبَنَّ كُلَّ رَعِيَّهٍ فِي الْإِسْلَامِ أَطَاعَتْ إِمَاماً جَائِراً لَيْسَ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ إِنْ كَانَتِ الرَّعِيَّهُ فِي أَعْمَالِهَا بَرَّهً تَقِيَّهً وَ لَأَعْفُوَنَّ عَنْ كُلِّ رَعِيَّهٍ فِي الْإِسْلَامِ أَطَاعَتْ إِمَاماً هَادِياً مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ إِنْ كَانَتِ الرَّعِيَّهُ فِي أَعْمَالِهَا ظَالِمَهً مُسِيئَهً (۱).

سن، المحاسن أبی عن ابن محبوب مثله (۲).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: حبیب سجستانی از زبان حضرت باقر علیه السّلام روایت کرده: رسول الله صلی اللّٰه علیه و آله و سلم فرمودند: خداوند عزّ و جلّ فرمودند: هر گروهی از مسلمانان که از امام ستمگری، که جانب خدا نیست، اطاعت کنند را کیفر خواهم نمود، اگرچه آن گروه اعمال و کردار نیک داشته باشند و هر گروه مسلمان که از امامی هدایتگر، که از جانب خداست اطاعت کنند را خواهم بخشید، اگر چه آن‌ها ستم‌کار و بدکردار باشند. - . ثواب الأعمال : ۱۹۸ و ۱۹۹ -

محاسن نیز مانند همین روایت را با طریقی متفاوت نقل کرده است. - . محاسن برقی : ۹۴ -

**[ترجمه]

«۲»

سن، المحاسن مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ إِنَّ أَئِمَّةَ الْجَوْرِ وَ أَتْبَاعَهُمْ لَمَعْزُولُونَ عَنْ دِینِ اللَّهِ وَ الْحَقِّ قَدْ ضَلُّوا بِأَعْمَالِهِمُ الَّتِی یَعْمَلُونَهَا کَرَمادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّیحُ فِی یَوْمٍ عاصِفٍ لَا یَقْدِرُونَ عَلَی شَیْ ءٍ مِمَّا کَسَبُوا ذلِکَ هُوَ الضَّلالُ الْبَعِیدُ (۳).

**[ترجمه]محاسن: محمد نقل کرده، از حضرت باقر علیه السّلام شنیدم که می‌فرمودند: پیشوایان ستمگر و پیروان آن‌ها از دین خدا و حق برکنارند، به جهت اعمالی که انجام می‌دهند، چنان گمراه شده اند که مانند خاکستری که طوفانی سهمگین بر آن بوزد، به هیچ یک از نتایج کردارهای خوب خود هم نمی‌رسند و این همان گمراهی آشکار است. - . همان : ۹۳ -

**[ترجمه]

«۳»

سن، المحاسن ابْنُ عِیسَی (۴) عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنِ ابْنِ بُکَیْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ سَمِعْتُ

۱- ثواب الأعمال: ۱۹۸ و ۱۹۹.

۲- محاسن البرقی: ۹۴.

۳- محاسن البرقی: ۹۳.

۴- المصدر خال عن (ابن عیسی).

أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام يَقُولُ أَرْبَعٌ مِنْ قَوَاصِمِ الظَّهْرِ مِنْهَا إِمَامٌ يَعْصِی اللَّهَ وَ يُطَاعُ أَمْرُهُ (۱).

**[ترجمه]محاسن: محمّد بن مسلم روایت کرده که: از حضرت باقر علیه السّلام شنیدم

ص: ۱۱۰

که می‌فرمودند: چهار چیز کمرشکن است: یکی از آن‌ها امامی است که معصیت می کند و امرش پیروی می‌شود. -. محاسن برقی : ۹۴ -

**[ترجمه]

«۴»

شی، تفسیر العیاشی عَنِ الثُّمَالِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: ثَلَاثَةٌ لا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيامَهِ وَ لا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ ... وَ لا يُزَكِّيهِمْ وَ لَهُمْ عَذابٌ أَلِيمٌ مَنْ جَحَدَ إِمَاماً مِنَ اللَّهِ أَوِ ادَّعَى إِمَاماً مِنْ غَيْرِ اللَّهِ أَوْ زَعَمَ أَنَّ لِفُلَانٍ وَ فُلَانٍ فِی الْإِسْلَامِ (۲) نَصِيباً (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ثمالی از حضرت زین‌العابدین علیه السّلام نقل کرده که فرمودند: سه دسته هستند که خدا در قیامت با آن‌ها سخن نمی گوید و به آن‌ها توجهی دارد و آن‌ها را پاک نمی گرداند و عذابی دردناک در پیش دارند: کسی که امامی از جانب خدا را انکار کند، یا امامی از غیر خدا را بپذیرد، یا گمان کند که فلانی و فلانی در اسلام -. در یکی از نسخه‌ها این‌طور است: فلانی و فلانی در بهشت نصیبی دارند. -

بهره و نصیبی داشته اند. -. تفسیر عیاشی ۱ : ۱۷۸ -

**[ترجمه]

«۵»

مع، معانی الأخبار مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْكُوفِيِّ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ فُرَاتِ بْنِ أَحْنَفَ قَالَ: سَأَلَ رِجَالٌ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ إِنَّ مَنْ قِبَلَنَا يَقُولُونَ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَ شَرِّ السُّلْطَانِ وَ شَرِّ النَّبَطِيِّ إِذَا اسْتَعْرَبَ فَقَالَ نَعَمْ أَ لَا أَزِيدُكَ مِنْهُ قَالَ بَلَى قَالَ وَ مِنْ شَرِّ الْعَرَبِيِّ إِذَا اسْتَنْبَطَ فَقُلْتُ وَ كَيْفَ ذَاكَ فَقَالَ مَنْ دَخَلَ فِی الْإِسْلَامِ فَادَّعَى مَوْلًى غَيْرَنَا فَقَدْ تَعَرَّبَ بَعْدَ هِجْرَتِهِ فَهَذَا النَّبَطِيُّ إِذَا اسْتَعْرَبَ وَ أَمَّا الْعَرَبِيُّ إِذَا اسْتَنْبَطَ فَمَنْ أَقَرَّ بِوَلَايَهِ (۴) مَنْ دَخَلَ بِهِ فِی الْإِسْلَامِ فَادَّعَاهُ دُونَنَا فَهَذَا قَدِ اسْتَنْبَطَ (۵).

**[ترجمه]معانی الأخبار: فرات بن احنف نقل کرده: مردی از حضرت صادق علیه السّلام پرسید: در میان ما کسانی هستند که می گویند: پناه می بریم به خدا از شر شیطان و شر سلطان و شر نبطی که اعرابی شود. امام علیه السّلام فرمودند: آری، مایلی من هم چیز دیگری بیافزایم؟ مرد گفت: بلی. فرمودند: و از شر اعرابی که از نبطیها گردد. من عرض کردم: چطور؟ فرمودند: هر

کس مسلمان شود و مولا‌یی غیر از ما را بپذیرد، پس از هجرت بادیه نشینی را اختیار کرده است، این همان نبطی است که اعرابی شده است. و اما اعرابی که نبطی شود، کسی است که اقرار به ولایت کسی - . در یکی از نسخه‌ها و نیز در مصدر این... طور است: کسی است که اقرار به ولایت ما بکند و ... - که به وسیله او در اسلام داخل شده بکند و آن‌گاه آن را برای خود و نه برای ما ادعا نماید. این اعرابی است که نبطی شده است. - . معانی الأخبار : ۴۷ -

**[ترجمه]

بیان

فادعاه أی الولاء یعنی ادعی الخلافه بعد ما بایع الخلیفه و أقر به کعمر أو المعنی أقر بالنبی صلی الله علیه و آله أو بأمیر المؤمنین الذی دخل بسببه فی الإسلام و أنکر إمامه سائر الأئمه علیهم السلام و الأول أظهر (۶) و إطلاق النبطی علی من دخل فی الإسلام لأنه استنبط العلم کما ورد فی الخبر أو لأنه خرج عن کونه أعرابیا و المراد بالعربی هنا الأعرابی العاری عن العلم و الدین.

lt;meta info="\\"آن‌گاه آن را برای خود و نه ما ادعا نماید\\" یعنی بعد از آن که با خلیفه بیعت کرده و به آن اقرار نموده است آن را برای خود ادعا کند مانند عمر. (یا معنایش این است که: به پیامبر صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین، که باعث مسلمان شدن او شده، اقرار کند و سایر أئمه را انکار نماید. معنای اول ظهور بیشتری دارد.) - . مابین دو پرانتز فقط در نسخه چاپ شده وجود دارد و دو نسخه خطی آن را ندارند. -

و این‌که به کسی که مسلمان می‌شود، همان‌طور در روایت آمده است، نبطی گفته شده، از این روست که علم را استنباط می... کند. یا به این خاطر است که از بادیه‌نشینی و اعرابی بودن خارج شده است. منظور از از اعرابی در این‌جا بادیه‌نشینان عاری از علم و دین هستند.

**[ترجمه]

«۶»

فس، تفسیر القمی أَبِی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ أَبِی الْمَغْرَاءِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی قَوْلِهِ تَعَالَی وَ یَوْمَ الْقِیامَهِ تَرَی الَّذِینَ کَذَبُوا عَلَی اللَّهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّهٌ قَالَ مَنِ ادَّعَی

ص: ۱۱۱

۱- محاسن البرقی: ۹۴.

۲- فی نسخه: فی الجنه نصیبا.

۳- تفسیر العیّاشیّ ۱: ۱۷۸.

۴- فی نسخه و فی المصدر: فمن اقر بولایتنا.

۵- معانی الأخبار: ۴۷.

۶- ما بین الهلالین مختص بالمطبوع و النسختان المخطوطتان خالیتان عنه.

أَنَّهُ إِمَامٌ وَ لَيْسَ بِإِمَامٍ قُلْتُ وَ إِنْ كَانَ عَلَوِيّاً فَاطِمِيّاً قَالَ وَ إِنْ كَانَ عَلَوِيّاً فَاطِمِيّاً (۱).

ثو، ثواب الأعمال أبی عن سعد عن ابن أبی الخطاب عن ابن فضال عن معاويه بن وهب عن أبی سلام عن سوره بن كليب عن أبی جعفر عليه الصلاه و السلام مثله و فيه من زعم أنه إمام (۲)

- نی، الغيبه للنعمانی ابن عقده عن علی بن الحسن بن فضال عن العباس بن عامر عن أبی المغراء عن أبی سلام عن سوره مثله (۳).

**[ترجمه]تفسير قمی: ابی‌المغرا نقل كرده، حضرت صادق عليه السّلام درباره آيه: «وَ يَوْمَ الْقِيامَهِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّهٌ» - . زمر / ۶۰ - {روز قيامت كسانی را كه بر خدا دروغ بسته اند رو سياه می بينی} فرمودند: كسی است كه،

ص: ۱۱۱

با اين‌كه امام نيست، مدعی امامت شود. به ايشان عرض كردم: حتی اگر از سادات علوی فاطمی باشد؟ فرمودند: حتی اگر علوی فاطمی باشد. - . تفسير قمی : ۵۷۹ -

ثواب الاعمال: سوره بن كليب نيز از حضرت باقر عليه السّلام مانند همين را نقل كرده كه در آن اين‌گونه آمده است: هر كس كه گمان كند امام است. - . ثواب الأعمال : ۲۰۶ -

در غيبت نعمانی نيز، همين روايت با طريقی ديگر از سوره نقل شده است. - . غيبت نعمانی : ۵۵ -

**[ترجمه]

«۷»

ثو، ثواب الأعمال ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبَانٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنِ ادَّعَى الْإِمَامَهَ وَ لَيْسَ مِنْ أَهْلِهَا فَهُوَ كَافِرٌ (۴).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: مفضل از حضرت صادق عليه السّلام نقل كرده كه فرمودند: هر كس ادعای امامت كند با اين‌كه اهل آن نيست، كافر است. - . ثواب الأعمال: ۲۰۶ -

**[ترجمه]

«۸»

ثو، ثواب الأعمال أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي هَاشِمٍ عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنِ ادَّعَى الْإِمَامَهَ وَ لَيْسَ بِإِمَامٍ فَقَدِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ وَ عَلَى رَسُولِهِ وَ عَلَيْنَا (۵).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: داود بن فرقد از حضرت صادق علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: هر کس با این‌که امام نیست، ادعای امامت کند، بر خدا و بر پیامبر و بر ما افترا زده است. - . همان -

**[ترجمه]

«۹»

ثو، ثواب الأعمال أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ یَحْیَی أَخِی أُدَیْمٍ عَنِ الْوَلِیدِ بْنِ صَبِیحٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ لَا یَدَّعِیهِ غَیْرُ صَاحِبِهِ إِلَّا بَتَرَ اللَّهُ (۶) عُمُرَهُ (۷).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: ولید بن صبیح نقل کرده از حضرت صادق علیه السّلام شنیدم که می‌فرمودند: ادعای این مقام را غیر از صاحب آن نمی‌کند، مگر این‌که خداوند عمرش را قطع نماید. - . ثواب الأعمال: ۲۰۶ -

**[ترجمه]

«۱۰»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَیْمُونٍ الصَّائِغِ عَنِ ابْنِ أَبِی یَعْفُورٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ

۱- تفسیر القمّیّ: ۵۷۹. و الآیه فی سوره الزمر.

۲- ثواب الأعمال: ۲۰۶.

۳- غیبه النعمانیّ: ۵۵.

۴- ثواب الأعمال: ۲۰۶.

۵- ثواب الأعمال: ۲۰۶.

۶- بتره: قطعه.

۷- ثواب الأعمال: ۲۰۶.

عليه السـلام يَقُولُ ثَلَاثَةٌ لا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيامَةِ (۱) وَ لا يُزَكِّيهِمْ وَ لَهُمْ عَذابٌ أَلِيمٌ مَنِ ادَّعَى إِمَامَةً مِنَ اللَّهِ لَيْسَتْ لَهُ وَ مَنْ جَحَدَ إِمَاماً مِنَ اللَّهِ وَ مَنْ قَالَ إِنَّ لِفُلَانٍ وَ فُلَانٍ فِي الْإِسْلَامِ نَصِيباً (۲).

نی، الغیبه للنعمانی الکلینی عن الحسین بن محمد عن المعلی عن أبی داود المسترق عن علی بن میمون مثله (۳)

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابن ابی‌یعفور نقل کرده، از حضرت صادق علیه السلام شنیدم

ص: ۱۱۲

که فرمودند: سه گروه هستند که خداوند در روز قیامت به آن‌ها نگاه نمی‌کند - . در غیبت نعمانی آمده است: که خداوند در روز قیامت با آن‌ها صحبت نمی‌کند. - و آن‌ها را پاک نمی‌گرداند و عذاب دردناکی پیش رو دارند: کسی که ادعای امامت از طرف خدا بکند با این‌که این مقام را ندارد، و کسی که امامی که از جانب خداست را انکار کند، و کسی که بگوید: فلان و فلان در اسلام حقی دارند. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۷۸ -

غیبت نعمانی نیز مانند همین روایت را آورده است. - . غیبت نعمانی : ۵۵ . در غیبت نعمانی این‌گونه است: کسی که فکر کند آن‌دو در اسلام نصیبی دارند. -

**[ترجمه]

«۱۱»

نی، الغیبه للنعمانی ابْنُ عُقْدَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زُرَارَةَ عَنْ مَرْزُبَانَ الْقُمِّيِّ عَنْ حُمْرَانَ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام مِثْلَهُ (۴)

**[ترجمه]غیبت نعمانی: عمران اشعری نیز مانند روایت قبل را از حضرت صادق علیه السلام نقل کرده است. - . غیبت نعمانی : ۵۵ ، که در آن روایت به این صورت است: کسی که فکر کند امام است، حال آن که امام نیست. کسی که امامی که حقیقتاً امام است را امام نداند. و کسی که فکر کند آن‌دو در اسلام نصیبی دارند. -

**[ترجمه]

«۱۲»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرى عَلَى اللَّهِ كَذِباً أَوْ قالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَ لَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْ ءٌ وَ مَنْ قالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ ما أَنْزَلَ اللَّهُ قَالَ مَنِ ادَّعَى الْإِمَامَةَ دُونَ الْإِمَامِ علیه السلام (۵).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابابصیر نقل کرده، حضرت باقر علیه السّلام در مورد آیه «وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرى عَلَى اللَّهِ كَذِباً أَوْ قالَ

أَوحِیَ إِلَیَّ وَ لَمْ یُوحَ إِلَیْهِ شَیْ ءٌ وَ مَنْ قالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ ما أَنْزَلَ اللّهُ» - . انعام / ۹۳ - {کیست ستم‌کارتر از آن کس که بر خدا دروغ می بندد یا می گوید به من وحی شده در حالی که چیزی به او وحی نشده باشد و آن کس که می گوید به زودی نظیر آن‌چه را خدا نازل کرده است نازل می کنم} فرمودند: کسی است که در مقابل امام علیه السلام ادعای امامت نماید. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۷۰ -

**[ترجمه]

«۱۳»

نی، الغیبه للنعمانی ابْنُ عُقْدَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِیَادٍ (۶) عَنْ جَعْفَرِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ أَحْمَدَ الْمُقْرِی عَنِ ابْنِ ظَبْیَانَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ یَوْمَ الْقِیامَهِ تَرَی الَّذِینَ کَذَبُوا عَلَی اللَّهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّهٌ أَ لَیْسَ فِی جَهَنَّمَ مَثْویً لِلْمُتَکَبِّرِینَ قَالَ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ إِمَامٌ وَ لَیْسَ بِإِمَامٍ (۷).

**[ترجمه]غیبت نعمانی: ابن ظبیان روایت کرده امام صادق علیه السلام درباره آیه «وَیَوْمَ الْقِیَامَهِ تَرَی الَّذِینَ کَذَبُواْ عَلَی اللّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّهٌ أَلَیْسَ فِی جَهَنَّمَ مَثْوًی لِّلْمُتَکَبِّرِینَ» - . زمر / ۶۰ - {روز قیامت کسانی را که بر خدا دروغ بسته اند رو سیاه می بینی آیا جای سرکشان در جهنم نیست} فرمودند: کسی است که ادعای امامت کند در حالی که امام نیست. - . غیبت نعمانی : ۵۴ -

**[ترجمه]

«۱۴»

نی، الغیبه للنعمانی عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ الرَّزَّازِ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ

۱- فی الغیبه: ثلاثه لا یکلمهم اللّه یوم القیامه.

۲- تفسیر العیّاشیّ ۱: ۱۷۸.

۳- غیبه النعمانیّ: ۵۵ فیه: و من زعم ان لهما فی الإسلام.

۴- غیبه النعمانیّ: ۵۵ فیه: من زعم انه امام و لیس بامام، و من زعم فی امام حق أنه لیس بامام و من زعم ان لهما فی الإسلام نصیبا.

۵- تفسیر العیّاشیّ ۱: ۳۷۰. و الآیه فی الانعام: ۹۳.

۶- فی المصدر: حمید بن زیاد عن جعفر بن إسماعیل المقری قال: اخبرنی شیخ بمصر یقال له: الحسین بن أحمد المقری.

۷- غیبه النعمانیّ: ۵۴. و الآیه فی الزمر: ۶۰.

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی سَلَّامٍ عَنْ سَوْرَهَ بْنِ كُلَيْبٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الْبَاقِرِ علیهما السلام فِی قَوْلِهِ يَوْمَ الْقِيامَهِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّهٌ أَ لَيْسَ فِی جَهَنَّمَ مَثْوىً لِلْمُتَكَبِّرِينَ قَالَ مَنْ قَالَ إِنِّی إِمَامٌ وَ لَيْسَ بِإِمَامٍ قُلْتُ وَ إِنْ كَانَ عَلَوِيّاً فَاطِمِيّاً قَالَ وَ إِنْ كَانَ عَلَوِيّاً فَاطِمِيّاً قُلْتُ وَ إِنْ كَانَ مِنْ وُلْدِ عَلِيِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ قَالَ وَ إِنْ كَانَ مِنْ وُلْدِ عَلِيِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ (۱).

نی، الغیبه للنعمانی الکلینی عن محمد بن یحیی عن أحمد بن محمد عن محمد بن سنان مثله (۲).

**[ترجمه]غیبت نعمانی: سوره بن کلیب روایت کرده،

ص: ۱۱۳

حضرت باقر علیه السلام درباره آیه «وَيَوْمَ الْقِيَامَهِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُواْ عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّهٌ أَلَيْسَ فِی جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ» - . زمر / ۶۰ - {روز قیامت کسانی را که بر خدا دروغ بسته اند رو سیاه می بینی آیا جای سرکشان در جهنم نیست} فرمودند: کسی است که می گوید من امام هستم، حال آن که امام نیست. عرض کردم: حتی اگر علوی فاطمی باشد؟ فرمودند: حتی اگر علوی فاطمی باشد. گفتم: حتی اگر از فرزندان علی بن ابی‌طالب باشد؟ فرمودند: حتی اگر از فرزندان علی بن ابیطالب باشد. - . غیبت نعمانی : ۵۶ -

غیبت نعمانی نیز مانند این روایت با طریقی متفاوت نقل کرده است. - . همان -

**[ترجمه]

«۱۵»

نی، الغیبه للنعمانی عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ (۳) عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَعْيَنَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: كُلُّ رَايَهٍ تُرْفَعُ قَبْلَ رَايَهِ الْقَائِمِ علیه السلام صَاحِبُهَا طَاغُوتٌ (۴).

**[ترجمه]غیبت نعمانی: مالک بن اعین نقل کرده، حضرت باقر علیه السّلام فرمودند: هر پرچمی که قبل از قیام قائم علیه السّلام برافراشته گردد، صاحبش طاغوت است. - . همان -

**[ترجمه]

«۱۶»

نی، الغیبه للنعمانی عَبْدُ الْوَاحِدِ عَنِ ابْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَيُّوبَ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْخَثْعَمِيِّ عَنْ أَبَانٍ عَنْ أَبِی الْفَضْلِ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام مَنِ ادَّعَى مَقَامَنَا يَعْنِی الْإِمَامَهَ (۵) فَهُوَ كَافِرٌ أَوْ قَالَ مُشْرِكٌ (۶).

**[ترجمه]غیبت نعمانی: ابو الفضل روایت کرده، حضرت باقر علیه السّلام فرمودند: هر کس ادعای مقام ما یعنی امامت را

بنماید کافر است. یا فرمودند: مشرک است. - . همان : ۵۶ و ۵۷ -

**[ترجمه]

«۱۷»

نی، الغیبه للنعمانی عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الرَّازِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْکُوفِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنْ مَالِکٍ الْجُهَنِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: کُلُّ رَایَهٍ تُرْفَعُ قَبْلَ قِیَامِ الْقَائِمِ صَاحِبُهَا طَاغُوتٌ (۷).

ص: ۱۱۴

۱- غیبه النعمانیّ: ۵۶.

۲- غیبه النعمانیّ: ۵۶.

۳- فی المصدر: أحمد بن محمّد بن رباح الزهری قال: حدّثنا محمّد بن العباس بن عیسی الحسینی.

۴- غیبه النعمانیّ: ۵۶.

۵- فی نسخه من المصدر: من ادعی مقاما لیس له.

۶- غیبه النعمانیّ: ۵۶ و ۵۷.

۷- غیبه النعمانیّ: ۵۷. و رواه أیضا عن علیّ بن أحمد البندنیجی عن عبد اللّه بن موسی العلوی عن إبراهیم بن هشام (علی بن إبراهیم بن هاشم، فی) عن أبیه عن عبد اللّه بن المغیره عن عبد اللّه بن مسکان.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: مالک جهنی روایت کرده، امام باقر علیه السلام فرمودند: هر پرچمی قبل از قیام قائم برافراشته شود، صاحبش طاغوت است. - . همان: ۵۷ -

ص: ۱۱۴

**[ترجمه]

«۱۸»

نی، الغیبه للنعمانی عَلِیُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِیُّ (۱) عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ أَبَانٍ عَنِ الْفُضَیْلِ (۲) قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ مَنْ خَرَجَ یَدْعُو النَّاسَ وَ فِیهِمْ مَنْ هُوَ أَفْضَلُ مِنْهُ فَهُوَ ضَالٌّ مُبْتَدِعٌ (۳).

**[ترجمه]غیبت نعمانی: فضیل - . در مصدر، فضیل بن یسار است. -

نقل کرده، از حضرت صادق علیه السّلام شنیدم که می‌فرمودند: هر کس قیام کند و مردم را به اطاعت خویش دعوت نماید، در حالی که در میان آن‌ها شخصی برتر از او هست، گمراه و بدعت گذار است. - . غیبت نعمانی : ۵۷ ، برقی در محاسن : ۹۳ ، در حدیثی که سند آن به وسیله پدر عرزمی تا رسول الله صلی الله علیه بالا برده شده، آورده است: هر کس بر قومی امامت کند حال آن‌که در میان آن قوم عالم‌تر و فقیه‌تر از او هم وجود داشته باشد، کار آن قوم تا روز قیامت در فرودستی خواهد بود. مصنف نیز این روایت را با همین سند و نیز سندی دیگر، در کتاب صلاه جماعت آورده است. -

**[ترجمه]

باب ۴ جامع فی صفات الإمام و شرائط الإمامه

الآیات

البقره: «قالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفاهُ عَلَیْکُمْ وَ زادَهُ بَسْطَهً فِی الْعِلْمِ وَ الْجِسْمِ وَ اللَّهُ یُؤْتِی مُلْکَهُ مَنْ یَشاءُ وَ اللَّهُ واسِعٌ عَلِیمٌ»(۲۴۷)

یونس: «أَ فَمَنْ یَهْدِی إِلَی الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ یُتَّبَعَ أَمَّنْ لا یَهِدِّی إِلَّا أَنْ یُهْدی فَما لَکُمْ کَیْفَ تَحْکُمُونَ»(۳۵)

lt;meta info="- إِنَّ اللَّهَ اصْطَفاهُ عَلَیْکُمْ وَ زادَهُ بَسْطَهً فِی الْعِلْمِ وَ الْجِسْمِ وَ اللَّهُ یُؤْتِی مُلْکَهُ مَنْ یَشاءُ وَ اللَّهُ واسِعٌ عَلِیمٌ. - . بقره / ۲۴۷ - {در حقیقت خدا او را بر شما برتری داده و او را در دانش و [نیروی] بدنی بر شما برتری بخشیده است و خداوند پادشاهی خود را به هر کس که بخواهد می دهد و خدا گشایشگر داناست}

- أَ فَمَنْ یَهْدِی إِلَی الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ یُتَّبَعَ أَمَّنْ لا یَهِدِّی إِلَّا أَنْ یُهْدی فَما لَکُمْ کَیْفَ تَحْکُمُونَ. - . یونس / ۳۵ - {آیا کسی که به سوی حق رهبری می کند سزاوارتر است مورد پیروی قرار گیرد یا کسی که راه نمی نماید مگر آنکه [خود] هدایت شود شما را چه شده چگونه داوری می کنید}

**[ترجمه]

تفسير

لاـ يخفى على منصف أن تعليق الاصـطفاء و تعليله فى الآـيه الأـولى على زياده البسـطه فى العلم و الجسم يـدل على أن الأعلم و الأشـجع أولى بالخلاـفه و الإمـامه و بيـان أولويه متـابعه من يهـدى إلى الحق على متابعه من يحتاج إلى التعلم و السؤال على أبلغ وجه و أتمه فى الثـانيه يـدل على أن الأـعلم أولى بالخلافه و لا خلاف فى أن أمير المؤمنين صـلوات الله عليه كان أعلم و أشـجع من المتقـدمين عليه و لاـ فى أن كلا من أئمتنا عليهم السـلام كان أعلم ممن كان فى زمانه من المـدعين للخلافه و بالجمله دلاله الآيتين

١- فى المصدر: على بن عبد اللّه بن موسى عن أحمد بن محمّد بن خالد.

٢- فى المصدر: الفضيل بن يسار.

٣- غيبه النعمانىّ: ٥٧. اقول: و روى البرقى فى المحاسن: ٩٣ عن أبيه عن القاسم الجوهرىّ عن الحسن بن أبى العلا عن العرزمى عن أبيه رفع الحديث الى رسول اللّه صـلى الله عليه و آله قال: من أم قوما و فيهم اعلم منه او افقه منه لم يزل امرهم فى سفال الى يوم القيامه و رواه المصنّف عنه و عن غيره فى كتاب صلاه الجماعه.

علی اشتراط الأعلمیه و الأشجعیه فی الإمام ظاهر.

قال البیضاوی فی تفسیر الآیه الأولی لما استبعدوا تملکه لفقره و سقوط نسبه رد علیهم ذلک أولا بأن العمده فیه اصطفاء الله و قد اختاره علیکم و هو أعلم بالمصالح منکم و ثانیا بأن الشرط فیه وفور العلم لیتمکن به من معرفه الأمور السیاسیه و جسامه البدن لیکون أعظم خطرا فی القلوب و أقوی علی مقاومه العدو و مکابده الحروب و قد زاده فیهما.

و ثالثا بأنه تعالی مالک الملک علی الإطلاق فله أن یؤتیه من یشاء.

و رابعا بأنه واسع الفضل یوسع علی الفقیر و یغنیه علیم بمن یلیق الملک انتهی. (۱)

أقول: إذا تأملت فی کلامه یظهر لک وجوه من الحجه علیه کما أومأنا إلیه و قد مر سائر الآیات فی أوائل هذا المجلد و ستأتی فی المجلدات الآتیه لا سیما المجلد التاسع فلم نوردها هاهنا حذرا من التکرار.

**[ترجمه]بر هر منصفی پوشیده نیست این که در آیه اول، زیادی علم و نیروی بدنی را در توجیه برتری و برگزیدگی ذکر کرده است، که این نشان می‌دهد کسی که عالم‌تر و شجاع‌تر است برای خلافت و امامت شایسته تر است. و در آیه دوم بیان این که: \\"پیروی از کسی که راهنمای به سوی حق است، در مقایسه با کسی که خودش احتیاج به یادگیری و پرسش دارد اولویت دارد\\" آن هم به رساترین و کامل ترین وجه بیان، نشان می‌دهد که کسی که علم بیشتری دارد به خلافت شایسته‌تر است. و هیچ‌کس مخالف این نیست که امیرالمؤمنین علیه السّلام از آن‌هایی که بر او پیش دستی کردند، عالم‌تر و شجاع‌تر بوده است و باز هم کسی مخالف این نیست که هر یک ائمه ما علیهم السّلام اعلم از کسانی بودند که در زمانشان مدعی خلافت بودند. و به هر حال هر دو آیه آشکارا دلالت دارند

ص: ۱۱۵

که امامت و خلافت مشروط به اعلمیت و اشجع بودن است.

بیضاوی در تفسیر آیه اولی گفته است: چون مردم حکومت و رهبری او (طالوت) را به سبب فقر و گمنامی بعید می‌دانستند، خداوند آن‌ها را با چهار دلیل رد کرد: اول این که: دلیل عمده، گزینش خداست که او را انتخاب کرده و او مصالح امور را از شما بهتر می‌داند. دوم این که: شرط رهبری، وفور علم است تا بتواند مسائل سیاسی را بشناسد، و نیروی بدنی نیز لازم است تا موقعیت بیشتری در دل‌ها پیدا کند و در مقابل دشمن و در پیکارها قوی تر باشد، که خداوند این دو موقعیت را در او افزایش داده است. سوم این که: خداوند مالک الملک علی الاطلاق است و می‌تواند این مقام را به هر کس که بخواهد بدهد. و چهارم این که: خداوند فضل فراوان دارد، بر فقیر وسعت می‌بخشد و او را بی نیاز می‌کند، او می‌داند چه کسی شایسته رهبری است. - . انوار التنزیل ۱ : ۷۰ -

می گویم: اگر در سخن بیضاوی دقت کنید، چیزهایی بر ضد آن‌چه معتقد است در کلامش آشکار می‌شود، چنان‌چه ما قبلاً هم به این اشاره کردیم. آیات دیگری در مورد شرایط امامت در ابتدای همین جلد گذشت و در جلدهای آینده مخصوصا

جلد نهم خواهد آمد که جهت تکراری نشدن، آن‌ها را در این‌جا نمی‌آوریم .

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

مع، معانی الأخبار ل، الخصال ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام الطَّالَقَانِیُّ عَنْ أَحْمَدَ الْهَمْدَانِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی الرِّضَا علیهما السلام قَالَ: لِلْإِمَامِ عَلَامَاتٌ یَکُونُ أَعْلَمَ النَّاسِ وَ أَحْکَمَ النَّاسِ وَ أَتْقَی النَّاسِ وَ أَحْلَمَ النَّاسِ وَ أَشْجَعَ النَّاسِ وَ أَسْخَی النَّاسِ وَ أَعْبَدَ النَّاسِ وَ یلد (۲) (یُولَدُ) مَخْتُوناً وَ یَکُونُ مُطَهَّراً وَ یَرَی مِنْ خَلْفِهِ کَمَا یَرَی مِنْ بَیْنِ یَدَیْهِ وَ لَا یَکُونُ لَهُ ظِلٌّ وَ إِذَا وَقَعَ إِلَی الْأَرْضِ مِنْ بَطْنِ أُمِّهِ وَقَعَ عَلَی رَاحَتَیْهِ رَافِعاً صَوْتَهُ بِالشَّهَادَتَیْنِ وَ لَا یَحْتَلِمُ وَ تَنَامُ عَیْنُهُ وَ لَا یَنَامُ قَلْبُهُ وَ یَکُونُ مُحَدَّثاً وَ یَسْتَوِی عَلَیْهِ دِرْعُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ لَا یُرَی لَهُ بَوْلٌ وَ لَا غَائِطٌ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ وَکَّلَ الْأَرْضَ بِابْتِلَاعِ مَا یَخْرُجُ مِنْهُ وَ تَکُونُ رَائِحَتُهُ أَطْیَبَ مِنْ رَائِحَهِ الْمِسْکِ

۱- أنوار التنزیل ۱: ۱۷۰.

۲- و یولد خ ل أقول: فی الخصال و المعانی و العیون و الاحتجاج: و یولد.

وَ يَكُونُ أَوْلَى بِالنَّاسِ مِنْهُمْ بِأَنْفُسِهِمْ وَ أَشْفَقَ عَلَيْهِمْ مِنْ آبَائِهِمْ وَ أُمَّهَاتِهِمْ وَ يَكُونُ أَشَدَّ النَّاسِ تَوَاضُعاً لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ يَكُونُ آخَذَ النَّاسِ بِمَا يَأْمُرُ بِهِ وَ أَكَفَّ النَّاسِ عَمَّا يَنْهَى عَنْهُ وَ يَكُونُ دُعَاؤُهُ مُسْتَجَاباً حَتَّى إِنَّهُ لَوْ دَعَا عَلَى صَخْرَةٍ لَانْشَقَّتْ بِنِصْفَيْنِ وَ يَكُونُ عِنْدَهُ سِلَاحُ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ سَيْفُهُ ذُو الْفَقَارِ وَ تَكُونُ عِنْدَهُ صَحِيفَةٌ فِيهَا أَسْمَاءُ شِيعَتِهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ وَ صَحِيفَةٌ فِيهَا أَسْمَاءُ أَعْدَائِهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ وَ تَكُونُ عِنْدَهُ الْجَامِعَهُ وَ هِيَ صَحِيفَةٌ طُولُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعاً فِيهَا جَمِيعُ مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ وُلْدُ آدَمَ وَ يَكُونُ عِنْدَهُ الْجَفْرُ الْأَكْبَرُ وَ الْأَصْغَرُ إِهَابُ مَاعِزٍ وَ إِهَابُ كَبْشٍ فِيهِمَا جَمِيعُ الْعُلُومِ حَتَّى أَرْشُ الْخَدْشِ وَ حَتَّى الْجَلْدَهُ وَ نِصْفُ الْجَلْدَهِ وَ ثُلُثُ الْجَلْدَهِ وَ يَكُونُ عِنْدَهُ مُصْحَفُ فَاطِمَهَ عليها السلام (۱).

ج، الإحتجاج الحسن بن علی بن فضال عنه علیه السلام مثله (۲).

**[ترجمه]معانی الأخبار، خصال و عیون اخبار الرضا: حسن بن فضال از پدرش نقل کرده، حضرت علی بن موسی الرضا علیه السّلام فرمودند: امام دارای علامت هایی است: او اعلم مردم و واردترین آن‌ها به مسائل قضایی و باتقواترین و بردبار ترین و شجاع‌ترین و سخاوتمندترین و عابدترین مردم است، ختنه شده و پاک به دنیا می آید، همان‌طور که از پیش رویش را می بیند، پشت سرش را نیز می بیند و سایه ندارد.

وقتی از شکم مادر پا به زمین که می‌گذارد، دو دست خود را بر زمین گذاشته و صدای خویش را به شهادتین بلند می‌کند. و محتلم نمی‌شود. چشمانش به خواب می‌روند ولی دلش بیدار است و ملائکه با او صحبت می‌کنند. و زره پیامبر بر تن او راست می آید، و ادرار و مدفوعی از او دیده نمی‌شود؛ زیرا خداوند زمین را مأمور کرده که آن‌چه از امام خارج می شود را ببلعد، و رایحه او از بوی مشک نیز نیکوتر است.

ص: ۱۱۶

اولی به جان مردم از خودشان است، و مهربان‌تر از پدر و مادر بر آن‌هاست، و از همه مردمان بیشتر در برابر خدا تواضع دارد، و از همه بیشتر توجه به انجام وظیفه دارد، و از کارهای بد بیشتر از همه خودداری می‌نماید. و دعایش مستجاب است؛ حتی اگر سنگی را نفرین کند، آن سنگ دو نیمه می شود.

و سلاح رسول الله صلی الله علیه و آله پیش اوست و شمشیرش ذوالفقار است. و صحیفه‌ای نزد اوست که نام‌های شیعیانشان تا روز قیامت در آن است و نیز صحیفه‌ای که نام‌های دشمنانشان تا روز قیامت در آن می‌باشد.

جامعه، در نزد امام است که نوشته ایست به طول هفتاد ذراع که تمام احتیاجات انسان در آن نوشته شده است و جفر اکبر و اصغر نیز که پوست بز و پوست گوسفندی می‌باشند و تمام علوم، حتی جریمه خدشه وارد کردن و مقدار تازیانه زدن و نیز نصف و ثلث تازیانه، در آن‌دو است، پیش اوست و مصحف فاطمه علیها السّلام نیز در نزد اوست. - . معانی الأخبار : ۳۵ . الخصال ۲ : ۱۰۵ و ۱۰۶ . عیون الأخبار : ۱۱۸ و ۱۱۹ . اختلافات لفظی بین نقل‌های این سه کتاب وجود دارد، مراجعه کنید. -

احتجاج نیز مانند همین روایت از حسن بن علی بن فضال آورده است. - . احتجاج طبرسی : ۲۴۰ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، الخصال ن، عيون أخبار الرضا عليه السلام وَ فِي حَدِيثٍ آخَرَ أَنَّ الْإِمَامَ مُؤَيَّدٌ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَمُودٌ مِنْ نُورٍ يَرَى فِيهِ أَعْمَالَ الْعِبَادِ وَ كُلَّ مَا احْتَاجَ إِلَيْهِ لِدَلَالَةٍ اطَّلَعَ عَلَيْهِ (۳) وَ يُبْسَطُ لَهُ فَيَعْلَمُ وَ يُقْبَضُ عَنْهُ فَلَا يَعْلَمُ.

و الإمام يولد و يلد (۴) و يصح و يمرض و يأكل و يشرب و يبول و يتغوط و ينكح و ينام و ينسى و يسهو (۵) و يفرح و يحزن و يضحك و يبكى

ص: ۱۱۷

۱- معانى الأخبار: ۳۵. الخصال ۲: ۱۰۵ و ۱۰۶. عيون الأخبار: ۱۱۸ و ۱۱۹ راجعها ففيها اختلافات لفظيه.

۲- احتجاج الطبرسیّ: ۲۴۰. زاد فيه: و درعه ذو الفضول.

۳- فى الخصال و قال الصادق عليه السّلام: يبسط لنا فنعلم و يقبض عنا فلا نعلم.

۴- الظاهر أن ما يأتى بعد ذلك إلى آخره من كلام الصدوق قدّس سرّه أخذه من روايات اخرى، أو قاله على معتقد الشيعه.

۵- الخصال خال عما بين الهلالين، و اما عيون الأخبار فيه: و ينكح و لا ينسى و لا يسهو (و ينسى و يسهو خ ل) و قال المحشى فى هامشه: اكثر النسخ ليس فيها: ينسى و يسهو و فى بعضها: لا ينسى و لا يسهو.

و یحیا و یموت و یقبر فیزار (۱) و یحشر و یوقف و یعرض و یسأل و یثاب و یکرم و یشفع (۲).

و دلالته فی العلم و استجابه الـدعوه و کل ما أخبر به من الحوادث التی تحدث قبل کونها فذلک بعهد معهود إلیه من رسول الله صلی الله علیه و آله توارثه عن آبائه عنه علیه السلام و یکون ذلک مما عهده إلیه جبرئیل عن علام الغیوب عز و جل.

و جمیع الأئمه الأحد عشر بعد النبی صلی الله علیه و آله قتلوا منهم بالسیف و هو أمیر المؤمنین بعد النبی صلی الله علیه و آله و الحسین علیه السلام و الباقون قتلوا بالسم قتل کل واحد منهم طاغوت (۳) زمانه و جری ذلک علیهم علی الحقیقه و الصحه لا کما تقوله الغلاه و المفوضه لعنهم الله.

فإنهم یقولون إنهم علیهم السلام لم یقتلوا علی الحقیقه و إنه شبه للناس أمرهم و کذبوا علیهم غضب الله فإنه ما شبه أمر أحد من أنبیاء الله و حججه علیهم السلام للناس إلاـ أمر عیسی ابن مریم علیه السلام وحده لأنه رفع من الأرض حیا و قبض روحه بین السماء و الأرض ثم رفع إلی السماء و رد علیه روحه و ذلک قول الله عز و جل إِذْ قالَ اللَّهُ یا عِیسی إِنِّی مُتَوَفِّیکَ وَ رافِعُکَ إِلَیَّ (۴) و قال الله عز و جل حکایه لقول عیسی یوم القیامه وَ کُنْتُ عَلَیْهِمْ شَهِیداً ما دُمْتُ فِیهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّیْتَنِی کُنْتَ أَنْتَ الرَّقِیبَ عَلَیْهِمْ وَ أَنْتَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ شَهِیدٌ (۵) و یقول المتجاوزون للحد فی أمر الأئمه علیهم السلام إنه إن جاز أن یشبه أمر عیسی للناس فلم لا یجوز أن یشبه أمرهم أیضا و الذی یجب أن یقال لهم أن عیسی

۱- فی العیون: (و یزار) و فی الخصال: و یزار فیعلم.

۲- الخصال خال عما بین الهلالین.

۳- فی نسخه: طاغیه زمانه.

۴- آل عمران: ۵۵.

۵- المائده: ۱۱۷.

علیه السلام هو مولود من غیر أب فلم لا یجوز أن یکونوا مولودین من غیر آباء فإنهم لا یجسرون علی إظهار مذهبهم لعنهم الله فی ذلک و متی جاز أن یکون جمیع أنبیاء الله و رسله و حججه بعد آدم علیه السلام مولودین من الآباء و الأمهات و کان عیسی من بینهم مولودا من غیر أب جاز أن یشبه للناس أمره دون أمر غیره من الأنبیاء و الحجج علیهم السلام کما جاز أن یولد من غیر أب دونهم و إنما أراد الله عز و جل أن یجعل أمره علیه السلام آیه و علامه لیعلم بذلک (۱) أنه علی کل شی ء قدیر (۲).

lt;meta info="\\"پاک به دنیا می آید\\" یعنی پاک از خون و سایر آلودگی‌های هنگام تولد. یا منظور از پاک، ناف بریده و یا همان ختنه شده است که در این صورت تأکید قبلی است.

\\"پشت سرش را می بیند\\" ظاهراً منظور این است که از پشت سرش باخبر است، چرا که دیدن واقعی بدون فراهم شدن شرایط ممکن نیست. و آن‌چه بعضی گفته‌اند که: خداوند، چنان‌چه دست و پا را در قیامت به سخن گفتن می‌کشاند، برای ایشان نیز قوه ادراکی در پشت خلق کرده است. یا گفته شده: شعاع نور چشمان ایشان وقتی به روبرو برخورد کند، مانند آینه باز می‌تابد و پشت را هم نشان می‌دهد، همگی تکلفاتی هستند که لزومی ندارد قائل به آن شویم.

و این سخن که: ایشان با چشمانشان، از طریق خرق عادت، چیزی را که در مقابل نیست هم می‌بینند، یا خداوند می‌تواند به صورت غیر عادی به اعضای دیگر غیر از چشم هم قدرت دید بدهد و از این دست احتمالات، با مبانی اشاعره سازگار است که قائلند می‌توان خدا را دید. و بنا بر اصول کلامی معتزله این احتمالات جایی ندارند. و البته خداوند حقیقت امر را بهتر می... داند.

\\"زره پیامبر بر تن او راست می آید\\" منظور از این زره، زره ذات الفضول نیست که در جای خود خواهد آمد بر پاشدنش از علامات قائم علیه السلام است. شاید هم مراد این است که این یکی از علامات ائمه علیهم السلام است نه این که همه اشان این علامت را داشته باشند .

\\"اولی به جان مردم از خودشان است\\" احتمال دارد این هم از معجزات باشد نه از خصوصیات. یعنی خداوند طوری دل... های شیعیان را به تسخیر امام در می‌آورد که در هنگام اضطرار امام را بر خود ترجیح می‌دهند و خویش را فدای او می‌کنند. و شاید این معنا با سیاق روایت تناسب بیشتری داشته باشد. - . بلکه مناسب‌تر این است که این مورد و موارد بعدی‌اش در روایت، از احکام ائمه علیهم السلام باشد. -

**[ترجمه]

بیان

و یلد مختونا کذا فی أکثر نسخ ل، الخصال و ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام و الظاهر یولد کما فی ج، الإحتجاج و غیره و یکون مطهرا أی من الدم و سائر الکثافات أو مقطوع السره أو مختونا فیکون تأکیدا.

و یری من خلفه یمکن أن یقرأ فی الموضعین بالکسر حرف جر و بالفتح اسم موصول و علی الأول مفعول یری محذوف أی

الأشیاء و الظاهر أن الرؤیه فی الأول بمعنی العلم فإن الرؤیه الحقیقیه لا تکون إلا بشرائطها.

و ما یقال من أن الرؤیه بمعنی العلم یتعدی إلی مفعولین و بالعین إلی مفعول واحد فهو إذا استعمل فی العلم حقیقه و أما إذا استعمل فی الرؤیه بالعین ثم استعیر للعلم للدلاله علی غایه الانکشاف فیتعدی إلی مفعول واحد کما مر

مِنْ قَوْلِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام لَمْ أَکُنْ لِأَعْبُدَ رَبّاً لَمْ أَرَهُ ثُمَّ قَالَ علیه السلام لَمْ تَرَهُ الْعُیُونُ بِمُشَاهَدَهِ الْأَبْصَارِ وَ لَکِنْ رَأَتْهُ الْقُلُوبُ بِحَقَائِقِ الْإِیمَانِ.

وَ أَمْثَالُ ذَلِکَ کَثِیرَهٌ و ما قیل من أن الله تعالی خلق لهم إدراکا فی القفا کما یخلق النطق فی الید و الرجل فی الآخره أو أنه کان ینعکس شعاع أبصارهم إذا وقع علی ما یقابله کما فی المرآه فهما تکلفان مستغنی عنهما.

۱- فی نسخه و فی الخصال: ان اللّه.

۲- الخصال ۲: ۱۰۶. عیون الأخبار: ۱۱۹ و ۱۲۰.

و القول بأن یـدرکوا بالعین ما لیس بمقابل لها من باب خرق العاده بناء علی أن شـروط الإبصار إنما هی بحسب العاده فیجوز أن تنخرق فیخلق الله الإبصار فی غیر العین من الأعضاء فیری المرئی أو یری بالعین ما لا یقابله فهی إنما یستقیم علی أصول الأشاعره المجوزین للرؤیه علی الله سبحانه و أما علی أصول المعتزله و الإمامیه فلا یجری هذا الاحتمال و الله أعلم بحقیقه الحال.

و یستوی علیه درع رسول الله کـأن هـذه غیر الـدرع ذات الفضول التی اسـتواؤها من علامات القائم علیه السـلام کما سیأتی فی محله أو المعنی أن هذه من علامات الأئمه علیهم السلام و إن کان بعضها مختصا ببعضهم و الأول أظهر.

و یکون أولی بالناس یحتمل أن یکون هـذا أیضا من معجزاته و صـفاته لا من أحکامه کسائر ما فی الخبر أی یسـخر الله له قلوب شیعته بحیث یکون عندهم اضطرارا أولی من أنفسهم و یفدون أنفسهم دونه و لعله أنسب بسیاق الخبر (۱).

**[ترجمه]خصال، عیون اخبار الرضا: و در حدیث دیگری آمده است: امام مؤید به روح‌القدس است، بین او و خدا استوانه ای از نور است که اعمال مردم را در آن می‌بیند و از هر چه که برای راهنمایی به آن احتیاج دارد مطلع می‌شود، و اگر نور برایش گشـوده شود، می‌دانـد و اگر جمع شود، نمی‌دانـد. - . در خصـال آمـده است: امـام صـادق علیه السـلام فرمودنـد: اگر برای ما گشوده شود، می‌دانیم و اگر بسته شود، نمی‌دانیم. -

امـام زاییـده می شود و می‌زایـد، - . شایـد آن‌چه بعـد از این جمله تا آخر کلام آمـده، کلام صـدوق قـدّس سرّه باشـد که از روایات دیگر گرفته و یا بنابر عقایـد شـیعیان آن را گفته است. - گاهی تنـدرست است و گاه بیمار می شود، و می‌خورد و می آشامد و دارای ادرار و مدفوع است، ازدواج می کند و می‌خوابد و فراموشی و اشتباه دارد. - . در عیون الأخبار این گونه است: \\"فراموشـی و اشتباه ندارد\\" و در حاشیه آن نوشته شده: در اکثر نسخه ها جمله\\"فراموشی و اشتباه دارد\\" وجود ندارد و در بعضی نسخه ها \\"فراموشی و اشتباه ندارد\\" آمده است -

محزون و شاد می شود، و می‌خندد و می گرید،

ص: ۱۱۷

زنـدگی می کنـد و می‌میرد و دفن می‌شـود و زیـارت می شود، (و محشور می شود و در مقابـل پروردگـار می‌ایسـتد و کتـاب اعمالش عرضه می‌شود و از او سؤال می شود، پاداشـش می‌دهنـد و گرامی‌اش می‌دارند و شـفاعت می کند) - . جملات مابین دو پرانتز در خصال وجود ندارد. - .

راهنمایی‌اش در علم، اسـتجابتش در دعا و هر خبری که از حوادث آینده می‌دهد، همگی طبق عهدی است که از جانب رسول الله صـلی اللَّه علیه و آله و سـلم بسته شده و از پدران خود علیهم السلام به ارث برده است، و این‌ها را جبرئیل از جانب خداوند والایی که دانای به نهان‌هاست می‌آورد.

تمام یازده امام علیهم السّـلام کشـته شده اند؛ بعضـی با شمشیر مانند امیرالمؤمنین و امام حسین علیه السّلام، و بقیه مسموم شده انـد، که هر کـدام را سـتمگر و طـاغوت زمـانه شـهید کرده است و قتـل‌هایشـان واقعی و عـادی است، نه آن‌طـور که غلات و

مفوضه، که لعنت خدا بر آن‌ها باد، می گویند؛ آن‌ها می گویند: واقعا کشته نشده اند و برای مردم چنین نشان داده شده است. دروغ می گویند، خدا بر آن‌ها خشم گیرد! امر هیچ یک از پیامبران و حجت‌های خداوند بر مردم مشتبه نشده، مگر فقط عیسی بن مریم؛ زیرا او را زنده از زمین بلند کردند و در بین آسمان و زمین قبض روح نمودند، سپس به آسمان بردند و در آن‌جا روحش را برگرداندند، که همان سخن خداوند است که: «إِذْ قالَ اللّٰهُ یا عِیسیٰ إِنِّی مُتَوَفِّیکَ وَرافِعُکَ إِلَیَّ» - . آل عمران / ۵۵ - {هنگامی

را که خدا گفت: ای عیسی من تو را برگرفته و به سوی خویش بالا- می برم} و خداوند عزّ و جلّ از قول عیسی در قیامت حکایت می کند که می گوید: «وَ کُنْتُ عَلَیْهِمْ شَهِیداً ما دُمْتُ فِیهِمْ فَلَمّا تَوَفَّیْتَنِی کُنْتَ أَنْتَ الرَّقِیبَ عَلَیْهِمْ وَ أَنْتَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ شَهِیدٌ» - . مائده / ۱۱۷ - {و تا وقتی در میانشان بودم بر آنان گواه بودم، پس چون روح مرا گرفتی تو خود بر آنان نگهبان بودی و تو بر هر چیز گواهی} کسانی که در امر ائمه علیهم السّلام از حد گذشته‌اند، می گویند: اگر جایز باشد امر عیسی بر مردم مشتبه شود، چرا امر ائمه علیهم السّلام مشتبه نشود؟ چیزی که باید به آن‌ها گفت این است که: عیسی

ص: ۱۱۸

بدون پدر متولد شد، چرا ائمه بدون پدر نباشند؟ که آن‌ها جسارت آشکار کردن عقیده خود در آن را نخواهند داشت، خدا آن‌ها را لعنت کند! وقتی تمام پیامبران و فرستادگان و حجت های خدا بعد از آدم علیه السلام از پدر و مادر متولد شدند و فقط عیسی بدون پدر متولد شده باشد، فقط امر او می‌تواند بر مردم مشتبه شود نه سایر انبیاء و امامان. و خداوند خواسته امر او را نشانه‌ای قرار دهد تا همگان بدانند که او بر هر کاری قادر و تواناست. - . خصال ۲ : ۱۰۶ . عیون الأخبار : ۱۱۹ و ۱۲۰ -

**[ترجمه]

«۳»

شا، الإرشاد ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ الْکُلَیْنِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مِهْرَانَ (۲) عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْجَهْمِ قَالَ: کُنْتُ مَعَ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام جَالِساً فَدَعَا بِابْنِهِ وَ هُوَ صَغِیرٌ فَأَجْلَسَهُ فِی حَجْرِی وَ قَالَ لِی جَرِّدْهُ وَ انْزِعْ قَمِیصَهُ فَنَزَعْتُهُ فَقَالَ لِیَ انْظُرْ بَیْنَ کَتِفَیْهِ قَالَ فَنَظَرْتُ فَإِذَا فِی أَحَدِ کَتِفَیْهِ شِبْهُ الْخَاتَمِ دَاخِلَ اللَّحْمِ ثُمَّ قَالَ لِی أَ تَرَی هَذَا مِثْلُهُ فِی هَذَا الْمَوْضِعِ کَانَ مِنْ أَبِی علیه السلام (۳).

**[ترجمه]ارشاد مفید: حسن بن جهم نقل کرده، در محضر امام رضا علیه السّلام نشسته بودم که پسرشان را صدا زدند؛ پسری کوچک بود، او را در دامن من نشاندند و فرمودند: لباس از تنش خارج کن، و من پیراهن از پیکر ایشان در آوردم. جضرت فرمودند: میان دو کتفش را نگاه کن، نگاه کردم، در یکی از شانه هایشان چیزی شبیه مهر، داخل در گوشت بود، سپس به من فرمودند: می‌بینی؟ شبیه همین چیز، و در همین محل، در پدرم هم بود. - . ارشاد مفید : ۳۴۱ -

**[ترجمه]

بيان

ظاهره أن للإمام أيضا علامه فی جسده تدل علی إمامته علیه السلام کخاتم النبوه و یحتمل اختصاصها بالإمامین علیهما السلام.

**[ترجمه]ظـاهراً امـام نیز در بـدنش علاـمتی شبیه به مهر نبوت دارد. احتمال هم دارد که این علامت اختصاص به آن دو امام علیهما السّلام داشته باشد.

**[ترجمه]

«۴»

ک، إکمـال الـدین مع، معـانی الأخبـار لی، الأمـالی للصـدوق ن، عیون أخبار الرضا علیه السـلام الطَّالَقَانِیُّ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْهَارُونِیِّ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مُوسَی عَنِ الْحَسَنِ بْنِ قَاسِمٍ الرَّقَّامِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَخِیهِ عَبْدِ الْعَزِیزِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: کُنَّا فِی أَیَّامِ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی الرِّضَا علیهما السلام بِمَرْوَ فَاجْتَمَعْنَا فِی مَسْجِدِ جَامِعِهَا فِی یَوْمِ جُمُعَهٍ فِی بَدْءِ مَقْدَمِنَا

ص: ۱۲۰

۱- بل الانسب أن ذلک و ما بعده یکون من احکامهم علیهم السلام.

۲- فی المصدر: أحمد بن مهران.

۳- إرشاد المفید: ۳۴۱.

فَأَدَارَ النَّاسُ أَمْرَ الْإِمَامَهِ وَ ذَكَرُوا كَثْرَهَ اخْتِلَافِ النَّاسِ فِيهَا فَدَخَلْتُ عَلَى سَيِّدِى وَ مَوْلَایَ الرِّضَا علیه السلام فَأَعْلَمْتُهُ مَا خَاضَ النَّاسُ فِيهِ فَتَبَسَّمَ ثُمَّ قَالَ يَا عَبْدَ الْعَزِيزِ جَهِلَ الْقَوْمُ وَ خُدِعُوا عَنْ أَدْيَانِهِمْ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَى لَمْ يَقْبِضْ نَبِيَّهُ صلی الله علیه و آله حَتَّى أَكْمَلَ لَهُ الدِّينَ وَ أَنْزَلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنَ فِيهِ تَفْصِيلُ كُلِّ شَيْ ءٍ بَيَّنَ فِيهِ الْحَلَالَ وَ الْحَرَامَ وَ الْحُدُودَ وَ الْأَحْكَامَ وَ جَمِيعَ مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ النَّاسُ كَمَلًا فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ ما فَرَّطْنا فِي الْكِتابِ مِنْ شَيْ ءٍ (۱) وَ أَنْزَلَ فِي حَجَّهِ الْوَدَاعِ وَ هِيَ آخِرُ عُمُرِهِ صلی الله علیه و آله الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلامَ دِيناً (۲) فَأَمْرُ الْإِمَامَهِ مِنْ تَمَامِ الدِّينِ (۳) وَ لَمْ يَمْضِ علیه السلام حَتَّى بَيَّنَ لِأُمَّتِهِ مَعَالِمَ دِينِهِ (۴) وَ أَوْضَحَ لَهُمْ سُبُلَهُ (۵) وَ تَرَكَهُمْ عَلَى قَصْدِ الْحَقِّ (۶) وَ أَقَامَ لَهُمْ عَلِيّاً علیه السلام عَلَماً وَ إِمَاماً وَ مَا تَرَکَ (۷) شَيْئاً تَحْتَاجُ إِلَيْهِ الْأُمَّهُ إِلَّا بَيَّنَهُ فَمَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَمْ يُكْمِلْ دِينَهُ فَقَدْ رَدَّ كِتَابَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَنْ رَدَّ كِتَابَ اللَّهِ فَهُوَ كَافِرٌ هَلْ يَعْرِفُونَ (۸) قَدْرَ الْإِمَامَهِ وَ مَحَلَّهَا مِنَ الْأُمَّهِ فَيَجُوزَ فِيهَا اخْتِيَارُهُمْ إِنَّ الْإِمَامَهَ أَجَلُّ قَدْراً وَ أَعْظَمُ شَأْناً وَ أَعْلَى مَكَاناً وَ أَمْنَعُ جَانِباً (۹) وَ أَبْعَدُ غَوْراً مِنْ أَنْ يَبْلُغَهَا النَّاسُ بِعُقُولِهِمْ أَوْ يَنَالُوهَا بِآرَائِهِمْ أَوْ يُقِيمُوا إِمَاماً بِاخْتِيَارِهِمْ إِنَّ الْإِمَامَهَ خَصَّ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهَا إِبْرَاهِيمَ الْخَلِيلَ علیه السلام بَعْدَ النُّبُوَّهِ وَ الْخُلَّهِ مَرْتَبَهً ثَالِثَهً وَ فَضِيلَهً شَرَّفَهُ بِهَا وَ أَشَادَ بِهَا (۱۰) ذِكْرَهُ فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ إِنِّي جاعِلُکَ لِلنَّاسِ

۱- الأنعام: ۳۸.

۲- المائده: ۵.

۳- فی الاکمال: فامر الإمامه من کمال الدين و اتمام النعمه.

۴- فی الاکمال و الأمالی و المعانی و الغيبه: معالم دينهم.

۵- فی الاکمال و الغيبه: سبيلهم و فی المعانی و التحف: سبلهم.

۶- فی المعانی: علی قصد سبيل الحق.

۷- فی الاکمال: و لم يترک.

۸- فی المعانی و الغيبه: تعرفون.

۹- فی الاکمال: و اوسع جانبا.

۱۰- أی رفع بها ذکره و شهره بها.

إماماً فَقَالَ الْخَلِيلُ علیه السلام سُرُوراً بِهَا وَ مِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لا يَنالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ (۱) فَأَبْطَلَتْ هَذِهِ الْآيَهُ إِمَامَهَ كُلِّ ظَالِمٍ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ وَ صَارَتْ فِي الصَّفْوَهِ ثُمَّ أَكْرَمَهُ اللَّهُ بِأَنْ جَعَلَهَا فِي ذُرِّيَّتِهِ أَهْلِ (۲) الصَّفْوَهِ وَ الطَّهَارَهِ فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ وَهَبْنا لَهُ إِسْحاقَ وَ يَعْقُوبَ نافِلَهً وَ كُلًّا جَعَلْنا صالِحِينَ وَ جَعَلْناهُمْ أَئِمَّهً يَهْدُونَ بِأَمْرِنا وَ أَوْحَيْنا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْراتِ وَ إِقامَ الصَّلاهِ وَ إِيتاءَ الزَّكاهِ وَ كانُوا لَنا عابِدِينَ (۳) فَلَمْ تَزَلْ فِي ذُرِّيَّتِهِ يَرِثُهَا بَعْضٌ عَنْ بَعْضٍ قَرْناً فَقَرْناً حَتَّى وَرِثَهَا النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْراهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَ هذَا النَّبِيُّ وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ اللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ (۴) فَكَانَتْ لَهُ خَاصَّهً فَقَلَّدَهَا صلی الله علیه و آله عَلِيّاً علیه السلام بِأَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى رَسْمِ مَا فَرَضَهَا اللَّهُ فَصَارَتْ فِي ذُرِّيَّتِهِ الْأَصْفِيَاءِ الَّذِينَ آتَاهُمُ اللَّهُ الْعِلْمَ وَ الْإِيمَانَ بِقَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ قالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَ الْإِيمانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتابِ اللَّهِ إِلى يَوْمِ الْبَعْثِ (۵) فَهِيَ فِي وُلْدِ عَلِيٍّ علیه السلام خَاصَّهً إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ (۶) إِذْ لَا نَبِيَّ بَعْدَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله فَمِنْ أَيْنَ يَخْتَارُ هَؤُلَاءِ الْجُهَّالُ (۷) إِنَّ الْإِمَامَهَ هِيَ مَنْزِلَهُ الْأَنْبِيَاءِ وَ إِرْثُ الْأَوْصِيَاءِ إِنَّ الْإِمَامَهَ خِلَافَهُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ خِلَافَهُ الرَّسُولِ وَ مَقَامُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ مِيرَاثُ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ علیهما السلام إِنَّ الْإِمَامَهَ زِمَامُ

۱- البقره: ۱۲۴.

۲- فی الاکمال: (و أهل) و فی الاحتجاج: (بان جعل) .

۳- الأنبياء: ۷۲.

۴- آل عمران: ۶۸.

۵- الروم: ۵۶. سيقت الآيه فی الاکمال و التحف إلی آخرها.

۶- فی التحف: علی رسم ما جری و ما فرضه اللّه فی ولده الی یوم القیامه.

۷- فی الاکمال: (هؤلاء الجهال الإمامه) و فی المعانی و الغيبه: (هؤلاء الجهال الامام) و فی التحف: (هذه الجهال الإمامه بآرائهم) و فی العيون: فمن این يختارها.

الدِّينِ وَ نِظَامُ الْمُسْلِمِينَ وَ صَلَاحُ الدُّنْيَا وَ عِزُّ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ الْإِمَامَةَ أَسُّ الْإِسْلَامِ النَّامِي وَ فَرْعُهُ السَّامِي بِالْإِمَامِ تَمَامُ الصَّلَاةِ وَ الزَّكَاةِ وَ الصِّيَامِ وَ الْحَجِّ وَ الْجِهَادِ وَ تَوْفِيرُ الْفَيْ ءِ وَ الصَّدَقَاتِ وَ إِمْضَاءُ الْحُدُودِ وَ الْأَحْكَامِ وَ مَنْعُ الثُّغُورِ وَ الْأَطْرَافِ وَ الْإِمَامُ يُحَلِّلُ حَلَالَ اللَّهِ وَ يُحَرِّمُ حَرَامَ اللَّهِ وَ يُقِيمُ حُدُودَ اللَّهِ وَ يَذُبُّ عَنْ دِينِ اللَّهِ وَ يَدْعُو إِلَى سَبِيلِ رَبِّهِ بِالْحِكْمَةِ وَ الْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَ الْحُجَّةِ الْبَالِغَةِ الْإِمَامُ كَالشَّمْسِ الطَّالِعَةِ لِلْعَالَمِ (۱) وَ هِيَ فِي الْأُفُقِ بِحَيْثُ لَا تَنَالُهُ (۲) الْأَيْدِي وَ الْأَبْصَارُ الْإِمَامُ الْبَدْرُ الْمُنِيرُ وَ السِّرَاجُ الزَّاهِرُ وَ النُّورُ السَّاطِعُ وَ النَّجْمُ الْهَادِي فِي غَيَاهِبِ (۳) الدُّجَى وَ الْبَلَدِ الْقِفَارِ (۴) وَ لُجَجِ الْبِحَارِ الْإِمَامُ الْمَاءُ الْعَذْبُ عَلَى الظَّمَإِ وَ الدَّالُّ عَلَى الْهُدَى وَ الْمُنْجِي مِنَ الرَّدَى الْإِمَامُ النَّارُ عَلَى الْيَفَاعِ (۵) الْحَارُّ لِمَنِ اصْطَلَى بِهِ وَ الدَّلِيلُ فِي الْمَهَالِكِ (۶) مَنْ فَارَقَهُ فَهَالِكٌ الْإِمَامُ السَّحَابُ الْمَاطِرُ وَ الْغَيْثُ الْهَاطِلُ وَ الشَّمْسُ الْمُضِيئَةُ وَ السَّمَاءُ الظَّلِيلَةُ وَ الْأَرْضُ الْبَسِيطَةُ وَ الْعَيْنُ الْغَزِيرَةُ وَ الْغَدِيرُ وَ الرَّوْضَةُ الْإِمَامُ الْأَمِينُ الرَّفِيقُ (۷) وَ الْأَخُ الشَّقِيقُ

۱- في الغيبة: و الشمس الطالعه المجلله بنورها العالم و في التحف الامام كالشمس الطالعه المجلله بنورها للعالم و هو.

۲- في الاكمال و المعاني و الأمالي و الغيبه: لا تنالها.

۳- في تحف العقول: في غيابات الدجى.

۴- في العيون و الاحتجاج: و البيداء القفار.

۵- اليفاع: التل المشرف. او كل ما ارتفع من الأرض و المراد ان الامام يهدى كل من ضل عن طريق الايمان الى سبيل الرحمن. و في الغيبه: الامام النار على اليفاع هاد لمن استضاء به و الدليل على الهلكه لمن سلكه من فارقه فهالك.

۶- في الاكمال: (و الدليل في الظلماء) و في الأمالي و الاحتجاج و نسخه من العيون: و الدليل على المسالك.

۷- زاد في نسخه: (و الوالد الرفيق) يوجد ذلك في الأمالي و العيون و في الاكمال: (والوالد الرؤف والاخ الشفيق) وفي المعاني : (والولد الرفيق والاخ الشقيق) و في الاحتجاج : (والولد الشفيق والاخ الشقيق) وفي التحف : والولد الشفيق والاخ الشقيق وكالام البره بالولد الصغير ومفزع العباد.

وَ مَفْزَعُ الْعِبَادِ فِی الدَّاهِیَهِ (۱) الْإِمَامُ أَمِینُ اللَّهِ فِی أَرْضِهِ وَ حُجَّتُهُ عَلَی عِبَادِهِ وَ خَلِیفَتُهُ فِی بِلَادِهِ الدَّاعِی إِلَی اللَّهِ وَ الذَّابُّ عَنْ حُرَمِ اللَّهِ الْإِمَامُ الْمُطَهَّرُ مِنَ الذُّنُوبِ الْمُبَرَّأُ مِنَ الْعُیُوبِ مَخْصُوصٌ بِالْعِلْمِ مَوْسُومٌ بِالْحِلْمِ نِظَامُ الدِّینِ وَ عِزُّ الْمُسْلِمِینَ وَ غَیْظُ الْمُنَافِقِینَ وَ بَوَارُ الْکَافِرِینَ الْإِمَامُ وَاحِدُ دَهْرِهِ لَا یُدَانِیهِ أَحَدٌ وَ لَا یُعَادِلُهُ عَالِمٌ (۲) وَ لَا یُوجَدُ مِنْهُ بَدَلٌ وَ لَا لَهُ مِثْلٌ وَ لَا نَظِیرٌ مَخْصُوصٌ بِالْفَضْلِ کُلِّهِ مِنْ غَیْرِ طَلَبٍ مِنْهُ لَهُ (۳) وَ لَا اکْتِسَابٍ بَلِ اخْتِصَاصٌ مِنَ الْمُفْضِلِ الْوَهَّابِ (۴) فَمَنْ ذَا الَّذِی یَبْلُغُ مَعْرِفَهَ الْإِمَامِ وَ یُمْکِنُهُ اخْتِیَارُهُ هَیْهَاتَ هَیْهَاتَ ضَلَّتِ الْعُقُولُ وَ تَاهَتِ الْحُلُومُ وَ حَارَتِ الْأَلْبَابُ وَ حَسَرَتِ الْعُیُونُ وَ تَصَاغَرَتِ الْعُظَمَاءُ وَ تَحَیَّرَتِ الْحُکَمَاءُ وَ تَقَاصَرَتِ الْحُلَمَاءُ وَ حَصِرَتِ الْخُطَبَاءُ وَ جَهِلَتِ الْأَلِبَّاءُ وَ کَلَّتِ الشُّعَرَاءُ وَ عَجَزَتِ الْأُدَبَاءُ وَ عَیِیَتِ (۵) الْبُلَغَاءُ عَنْ وَصْفِ شَأْنٍ مِنْ شَأْنِهِ أَوْ فَضِیلَهٍ مِنْ فَضَائِلِهِ فَأَقَرَّتْ بِالْعَجْزِ وَ التَّقْصِیرِ

۱- فی نسخه: (فی النار) و فی أخری: (فی الداهیه و الرهبه) و الموجود فی الأمالی و العیون و المعانی و الاحتجاج و الغیبه: (و مفزع العباد فی الداهیه) و فی الاکمال: فی الرهبه و الداهیه.

۲- فی الاحتجاج: و لا یعادله عدل.

۳- أی من غیر طلب منه للفضل.

۴- فی الاکمال: من المفضل المنان الوهاب الجواد الکریم اقول: لعل الزیاده من النسّاخ.

۵- تاه: ذهب متحیرا. ضل. حار: تحیر. حسر البصر: ضعف و کل. حصر: عیی فی النطق. عی بامره و عن امره: عجز عنه و لم یطق احکامه او لم یهتد لوجه مراده.

وَ کَیْفَ یُوصَفُ أَوْ یُنْعَتُ بِکَنْهِهِ أَوْ یُفْهَمُ شَیْ ءٌ مِنْ أَمْرِهِ أَوْ یُوجَدُ مَنْ یَقُومُ مَقَامَهُ (۱) وَ یُغْنِی غَنَاءَهُ لَا کَیْفَ (۲) وَ أَنَّی وَ هُوَ بِحَیْثُ النَّجْمُ مِنْ أَیْدِی الْمُتَنَاوِلِینَ (۳) وَ وَصْفِ الْوَاصِفِینَ فَأَیْنَ الِاخْتِیَارُ مِنْ هَذَا وَ أَیْنَ الْعُقُولُ عَنْ هَذَا أَوْ أَیْنَ یُوجَدُ مِثْلُ هَذَا ظَنُّوا أَنَّ ذَلِکَ یُوجَدُ فِی غَیْرِ آلِ الرَّسُولِ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِمْ کَذَبَتْهُمْ وَ اللَّهِ أَنْفُسُهُمْ وَ مَنَّتْهُمُ الْبَاطِلَ (۴) فَارْتَقَوْا مُرْتَقًی صَعْباً دَحْضاً تَزِلُّ عَنْهُ إِلَی الْحَضِیضِ أَقْدَامُهُمْ رَامُوا إِقَامَهَ الْإِمَامَهِ بِعُقُولٍ حَائِرَهٍ بَائِرَهٍ نَاقِصَهٍ وَ آرَاءٍ مُضِلَّهٍ فَلَمْ یَزْدَادُوا مِنْهُ إِلَّا بُعْداً قاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّی یُؤْفَکُونَ لَقَدْ رَامُوا صَعْباً وَ قَالُوا إِفْکاً وَ ضَلُّوا ضَلالًا بَعِیداً وَ وَقَعُوا فِی الْحَیْرَهِ إِذْ تَرَکُوا الْإِمَامَ عَنْ بَصِیرَهٍ وَ زَیَّنَ لَهُمُ الشَّیْطانُ أَعْمالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِیلِ وَ کانُوا مُسْتَبْصِرِینَ رَغِبُوا عَنِ اخْتِیَارِ اللَّهِ وَ اخْتِیَارِ رَسُولِهِ إِلَی اخْتِیَارِهِمْ وَ الْقُرْآنُ یُنَادِیهِمْ وَ رَبُّکَ یَخْلُقُ ما یَشاءُ وَ یَخْتارُ ما کانَ لَهُمُ الْخِیَرَهُ سُبْحانَ اللَّهِ وَ تَعالی عَمَّا یُشْرِکُونَ (۵) وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ ما کانَ لِمُؤْمِنٍ وَ لا مُؤْمِنَهٍ إِذا قَضَی اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَمْراً أَنْ یَکُونَ لَهُمُ الْخِیَرَهُ مِنْ أَمْرِهِمْ (۶) وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ ما لَکُمْ کَیْفَ تَحْکُمُونَ أَمْ لَکُمْ کِتابٌ فِیهِ تَدْرُسُونَ إِنَّ لَکُمْ فِیهِ لَما تَخَیَّرُونَ أَمْ لَکُمْ أَیْمانٌ عَلَیْنا بالِغَهٌ إِلی یَوْمِ الْقِیامَهِ إِنَّ لَکُمْ لَما تَحْکُمُونَ سَلْهُمْ أَیُّهُمْ بِذلِکَ زَعِیمٌ أَمْ لَهُمْ شُرَکاءُ فَلْیَأْتُوا بِشُرَکائِهِمْ إِنْ کانُوا صادِقِینَ (۷)

۱- فی التحف: (فکیف یوصف بکلیته او ینعت بکیفیته او یوجد) و فی الغیبه: (فکیف یوصف بکله او ینعت بکنهه او یفهم شئ من امره او یوجد) وفی الاکمال والمعانی : او یقوم احد مقامه.

۲- فی الاحتجاج: لا و کیف.

۳- فی الاکمال: و هو بحیث النجم إذا بدا ان تناله أیدی المتناولین.

۴- فی الأمالی و التحف و الکافی: منتهم الاباطیل.

۵- القصص: ۶۸.

۶- الأحزاب: ۳۶.

۷- القلم: ۳۶- ۴۱.

وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ أَ فَلا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلى قُلُوبٍ أَقْفالُها (۱) أَمْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ أَمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَ هُمْ لَا يَسْمَعُونَ (۲) إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لا يَعْقِلُونَ وَ لَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْراً لَأَسْمَعَهُمْ وَ لَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَ هُمْ مُعْرِضُونَ (۳) وَ قالُوا سَمِعْنا وَ عَصَيْنا (۴) بَلْ هُوَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشاءُ وَ اللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيم (۵) فَكَيْفَ لَهُمْ بِاخْتِيَارِ الْإِمَامِ وَ الْإِمَامُ عَالِمٌ لَا يَجْهَلُ داعى (۶) (دَاعٍ) لَا يَنْكُلُ مَعْدِنُ الْقُدْسِ وَ الطَّهَارَهِ وَ النُّسُكِ وَ الزَّهَادَهِ (۷) وَ الْعِلْمِ وَ الْعِبَادَهِ مَخْصُوصٌ بِدَعْوَهِ الرَّسُولِ صلى الله عليه و آله وَ هُوَ نَسْلُ الْمُطَهَّرَهِ الْبَتُولِ لَا مَغْمَزَ فِيهِ فِى نَسَبٍ وَ لَا يُدَانِيهِ ذُو حَسَبٍ فِى الْبَيْتِ مِنْ قُرَيْشٍ وَ الذِّرْوَهِ مِنْ هَاشِمٍ وَ الْعِتْرَهِ مِنْ آلِ الرَّسُولِ وَ الرِّضَا مِنَ اللَّهِ شَرَفُ الْأَشْرَافِ وَ الْفَرْعُ (۸) مِنْ عَبْدِ مَنَافٍ نَامِى (۹) الْعِلْمِ كَامِلُ الْحِلْمِ مُضْطَلِعٌ بِالْإِمَامَهِ عَالِمٌ بِالسِّيَاسَهِ مَفْرُوضُ الطَّاعَهِ قَائِمٌ بِأَمْرِ اللَّهِ نَاصِحٌ لِعِبَادِ اللَّهِ حَافِظٌ لِدِينِ اللَّهِ (۱۰)

۱- محمّد: ۲۴.

۲- مأخوذ من المصحف الشريف.

۳- الأنفال: ۲۲ و ۲۳.

۴- البقره: ۹۳.

۵- مأخوذ من القرآن الكريم.

۶- فى الأمالى و المعانى و الاحتجاج و العيون و الكافى: راع و فى التحف:وراع لا يمكر.

۷- فى الاكمال: (معدن الطهر و الطهاره و السناء و الزهاده) و فى التحف: معدن النبوّه لا يغمز فيه بنسب.

۸- فى العيون: و فرع الأذكياء و الفرع من عبد مناف.

۹- فى تحف العقول: تام العلم.

۱۰- فى الغيبه: حافظ لسر اللّه.

إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ وَ الْأَئِمَّهَ يُوَفِّقُهُمُ اللَّهُ وَ يُؤْتِيهِمْ مِنْ مَخْزُونِ عِلْمِهِ وَ حُكْمِهِ (۱) مَا لَا يُؤْتِيهِ غَيْرَهُمْ فَيَكُونُ عِلْمُهُمْ فَوْقَ كُلِّ (۲) عِلْمِ أَهْلِ زَمَانِهِمْ فِي قَوْلِهِ (۳) تَبارَكَ وَ تَعَالَى أَ فَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمَّنْ لا يَهِدِّي إِلَّا أَنْ يُهْدى فَما لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ (۴) وَ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَنْ (۵) يُؤْتَ الْحِكْمَهَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْراً كَثِيراً وَ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي طَالُوتَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفاهُ عَلَيْكُمْ وَ زادَهُ بَسْطَهً فِي الْعِلْمِ وَ الْجِسْمِ وَ اللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشاءُ وَ اللَّهُ واسِعٌ عَلِيمٌ (۶) وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ لِنَبِيِّهِ صلى الله عليه و آله وَ كانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيماً (۷) وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ فِي الْأَئِمَّهِ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ عِتْرَتِهِ وَ ذُرِّيَّتِهِ أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلى ما آتاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنا آلَ إِبْراهِيمَ الْكِتابَ وَ الْحِكْمَهَ وَ آتَيْناهُمْ مُلْكاً عَظِيماً فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ بِهِ وَ مِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ وَ كَفى بِجَهَنَّمَ سَعِيراً (۸) وَ إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا اخْتَارَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِأُمُورِ عِبَادِهِ شَرَحَ صَدْرَهُ لِذَلِكَ وَ أَوْدَعَ قَلْبَهُ يَنَابِيعَ الْحِكْمَهِ وَ أَلْهَمَهُ الْعِلْمَ إِلْهَاماً فَلَمْ يَعْيَ بَعْدَهُ بِجَوَابٍ وَ لَا يُحَيَّرُ فِيهِ (۹) عَنِ الصَّوَابِ وَ هُوَ مَعْصُومٌ مُؤَيَّدٌ مُوَفَّقٌ مُسَدَّدٌ قَدْ أَمِنَ الْخَطَايَا وَ الزَّلَلَ وَ الْعِثَارَ يَخُصُّهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِذَلِكَ لِيَكُونَ حُجَّتَهُ عَلَى عِبَادِهِ (۱۰) وَ شَاهِدَهُ عَلَى خَلْقِهِ وَ ذلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ

۱- في الاكمال و الأمالي: و حلمه و في التحف: و حكمته.

۲- كلمه (كل) مختصه بالامالي و العيون.

۳- في الاكمال و الاحتجاج: (من قوله و في التحف: و قد قال اللّه جل و عز.

۴- يونس: ۳۵.

۵- هكذا في النسخه و الصحيح: (و من يؤت راجع سوره البقره، ۲۶۹.

۶- البقره: ۲۴۹.

۷- النساء: ۱۱۲، و ذكر في الاكمال و المعاني و الكافي و الغيبه و التحف الآيه بتمامها.

۸- النساء: ۵۴ و ۵۵.

۹- في الغيبه و العيون: و لا يحيد معه عن صواب و في المعاني: و لا يحار فيه عن الصواب و في التحف: و لم يجد فيه غير صواب فهو موفق مسدد مؤيد.

۱۰- في الاكمال: (حجته البالغه) و في التحف: ليكون ذلك حجه على خلقه شاهدا على عباده فهل يقدرون.

مَنْ یَشاءُ وَ اللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیم فَهَلْ یَقْدِرُونَ عَلَی مِثْلِ هَـذَا فَیَخْتَارُوهُ أَوْ یَکُونُ مُخْتَارُهُمْ بِهَـذِهِ الصِّفَهِ فَیُقَدِّمُوهُ (۱) تَعَدَّوْا (۲) وَ بَیْتِ اللَّهِ الْحَقَّ وَ نَبَذُوا کِتَابَ اللَّهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ کَأَنَّهُمْ لَا یَعْلَمُونَ وَ فِی کِتَابِ اللَّهِ الْهُدَی وَ الشِّفَاءُ فَنَبَذُوهُ وَ اتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ فَذَمَّهُمُ اللَّهُ وَ مَقَتَهُمْ وَ أَتْعَسَهُمْ (۳) فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَواهُ بِغَیْرِ هُدیً مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لا یَهْدِی الْقَوْمَ الظَّالِمِینَ (۴) وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ فَتَعْساً لَهُمْ وَ أَضَلَّ أَعْمالَهُمْ (۵) وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ کَبُرَ مَقْتاً عِنْدَ اللَّهِ وَ عِنْدَ الَّذِینَ آمَنُوا کَذلِکَ یَطْبَعُ اللَّهُ عَلی کُلِّ قَلْبِ مُتَکَبِّرٍ جَبَّارٍ (۶).

قال و حدثنی بهذا الحدیث ابن عصام و الدقاق و الوراق و المکتب و الحسن بن أحمد المؤدب جمیعا عن الکلینی عن أبی محمد القاسم بن العلاء عن القاسم بن مسلم عن أخیه عنه علیه السلام (۷) لی، الأمالی للصدوق ابن المتوکل عن الکلینی مثله (۸)

- ج، الإحتجاج القاسم بن مسلم عن أخیه عنه علیه السلام مثله (۹)

- ف، تحف العقول عبد العزیز مثله (۱۰)

ص: ۱۲۸

۱- فیقدمونه خ ل. أقول: یوجد ذلک فی کتاب الغیبه.

۲- فی المعانی: (بعدوا) و فی الاکمال: (تعدوا) و ثبت اللّه الحق و کانه مصحف و فی الغیبه: فیقدمونه بعد و یثبت اللّه الحق.

۳- فی الغیبه: و ابغضهم.

۴- القصص: ۵.

۵- محمّد: ۸.

۶- اکمال الدین: ۳۸۰- ۳۸۳. و الآیه فی غافر: ۳۵. معانی الأخبار: ۳۳ و ۳۴.

۷- عیون أخبار الرضا: ۱۲۰- ۱۲۳.

۸- الأمالی: ۳۹۹- ۴۰۲.

۹- الاحتجاج: ۲۳۷- ۲۴۰.

۱۰- تحف العقول: ۴۳۶- ۴۴۲.

- نی، الغیبه للنعمانی الکلینی عن القاسم بن العلاء عن عبد العزیز بن مسلم عنه علیه السلام مثله (۱)

- کا، الکافی أبو محمد عن القاسم بن العلاء عن عبد العزیز بن مسلم مثله (۲)

**[ترجمه]إکمال الدین، معانی الأخبار، أمالی صدوق، عیون أخبار الرضا: عبد العزیز بن مسلم نقل کرده، در زمان علی بن موسی الرضا علیه السلام در مرو بودیم. روز جمعه ای، در اوایل ورودمان به مرو، در مسجد جامع مرو جمع شده بودیم

ص: ۱۲۰

که صحبت از امامت و اختلاف زیادی که مردم در این مورد دارند، به میان آمد. به محضر آقا و مولایم امام رضا علیه السّلام رسیدم و اختلاف مردم و سخنان آن‌ها را برای ایشان بازگو کردم. ایشان لبخندی زده و فرمودند: ای عبدالعزیز! مردم جاهلند و در دین‌هایشان فریب خورده اند؛ خداوند پیامبرش صلی الله علیه و آله را از دنیا نبرد، مگر این‌که دین را برایش کامل نمود و قرآن را بر او نازل نمود، که تفصیل هر چیزی در آن هست، حلال و حرام و حدود و احکام و آن‌چه مردم به آن نیازمندند را در قرآن کاملاًـ بیان کرد و فرمود: «ما فَرَّطْنا فِی الْکِتابِ مِنْ شَیْ ءٍ» - . انعام / ۳۸ - {ما هیچ چیزی را در کتاب [لوح محفوظ] فروگذار نکرده ایم} و در حجه‌الوداع که در آخر عمر ایشان صلی الله علیه و آله بود این آیه را نازل کرد: «الْیَوْمَ أَکْمَلْتُ لَکُمْ دِینَکُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَیْکُمْ نِعْمَتِی وَ رَضِیتُ لَکُمُ الْإِسْلامَ دِیناً» - . مائده / ۳ - {امروز دین شما را برایتان کامل و نعمت خود را بر شما تمام گردانیدم و اسلام را برای شما [به عنوان] آیینی برگزیدم}. و امر امامت نیز از تمام دین است - . در اکمال الدین این‌گونه است: امر امامت نیز از کمال دین و اتمام نعمت است. - و پیامبر قبل از رفتن از دنیا، معالم دین را برای امت توضیح داد و راه ها را روشن کرد و آن‌ها را به راه حق کشاند و علی علیه السّلام را به عنوان نشانه و امام تعیین نمود و هر احتیاجی که امت داشتند را بیان نمود.

هر کس فکر کند که خداوند عزّ و جلّ دینش را کامل نکرده، قرآن را رد کرده است و هر کس قرآن را رد کند، کافر است. آیا می‌دانند قدر و منزلت امامت و جایگاه آن نسبت به امت چگونه است تا بتوانند امام انتخاب کنند؟ امامت، ارزشمندتر، والا مقام‌تر، بالاـ دست‌تر، و وسیع‌تر و عمیق‌تر از آن است که مردم با عقل خویش به آن دست یازند و یا با رأی خویش امامی انتخاب کنند و یا امامی را به اختیار خود تعیین نمایند.

خداوند عزّ و جلّ امامت را بعد از نبوت و مقام خلّت، در مرتبه سوم، به ابراهیم خلیل عطا می‌کند که با این فضیلت به او شرافت می‌دهد و آوازه اش را بلند می‌کند، می‌فرماید: «إِنِّی جاعِلُکَ لِلنَّاسِ

ص: ۱۲۱

إِماماً» - . بقره / ۱۲۴ - {من تو را پیشوای مردم قرار دادم}. ابراهیم خلیل از شادمانی گفت: «وَ مِنْ ذُرِّیَّتِی» - . همان - {و از دودمانم [چطور]}؟ خداوند عزّ و جلّ فرمود: «لا یَنالُ عَهْدِی الظَّالِمِینَ» - . همان - {پیمان من به بیدادگران نمی رسد}. این آیه امامت و رهبری هر ستمگری را تا روز قیامت باطل کرد و امامت را در برگزیدگان قرار داد .

سپس خداوند با قرار داد امامت را در فرزندان برگزیده و پاکش، او را تکریم نمود و فرمود: «وَ وَهَبْنا لَهُ إِسْحاقَ وَ يَعْقُوبَ نافِلَةً وَ كُلًّا جَعَلْنا صالِحِينَ * وَ جَعَلْناهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنا وَ أَوْحَيْنا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْراتِ وَ إِقامَ الصَّلاةِ وَ إِيتاءَ الزَّكاةِ وَ كانُوا لَنا عابِدِينَ» - . انبیا / ۷۲ و ۷۳ - {و اسحاق و یعقوب را [به عنوان نعمتی] افزون به او بخشودیم و همه را از شایستگان قرار دادیم * آنان را پیشوایانی قرار دادیم که به فرمان ما هدایت می کردند و به ایشان انجام دادن کارهای نیک و برپاداشتن نماز و دادن زکات را وحی کردیم و آنان پرستنده ما بودند}

امامت پیوسته در فرزندان او بود که یکی پس از دیگری آن را به ارث می بردند. قرن‌ها گذشت تا به پیامبر صلی اللّه علیه و آله و سلم به ارث رسید. خداوند عزّ و جلّ فرمود: «إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْراهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَ هذَا النَّبِيُّ وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ اللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ» - . آل عمران / ۶۸ - {در حقیقت نزدیکترین مردم به ابراهیم همان کسانی هستند که او را پیروی کرده اند و [نیز] این پیامبر و کسانی که [به آیین او] ایمان آورده اند و خدا سرور مؤمنان است} این مقام اختصاص به پیامبر داشت. سپس به امر خداوند عزّ و جلّ و بنا بر رسمی که لازمش نموده بود، آن را به علی علیه السّلام سپرد و سپس به فرزندان علی علیه السّلام، که برگزیدگان بودند و خداوند به ایشان علم و ایمان عطا کرده بود، رسید. با این سخن خداوند که: «وَ قالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَ الْإِيمانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتابِ اللَّهِ إِلى يَوْمِ الْبَعْثِ» - . روم / ۵۶ ، آیه در إکمال الدین و تحف العقول به صورت کامل آمده است. - {و[لی] کسانی که دانش و ایمان یافته اند می گویند قطعا شما [به موجب آنچه] در کتاب خدا[ست] تا روز رستاخیز مانده اید}. پس امامت تا روز قیامت - . در تحف العقول در این قسمت این جمله را هم دارد: بنا بر رسم جاری و چیزی که خدا واجبش کرده در فرزندان... - در فرزندان علی علیه السلام خواهد بود؛ زیرا بعد از حضرت محمّد صلی اللّه علیه و آله، پیامبری نخواهد بود، پس چگونه این جاهلان بتوانند امام انتخاب کنند؟

امامت منزلت پیامبران و ارث اوصیاء است. امامت خلافت خداوند عزّ و جلّ و جانشینی رسول و مقام امیرالمؤمنین و میراث حسن و حسین علیهم السّلام است. امامت زمام

ص: ۱۲۲

دین و نظام مسلمین و صلاح دنیا و عزت مؤمنین است. امامت اساس اسلام پیشرو و شاخه بلند این دین است. با امام است که نماز و زکات و روزه و حج و جهاد تامّ می شود و غنائم و صدقات فراوان می‌شود و حدود و احکام امضاء و اجرا می شود و مرزها و گوشه و کنارها حفظ می گردد.

امام کسی است که حلال خدا را حلال و حرام او را حرام می‌نماید و اقامه حدود می کند و دفاع از دین می نماید و مردم را با حکمت و پند عالی و دلیل کافی به راه خدا راهنمایی می کند. امام چون خورشید تابان جهان - . در غیبت نعمانی این گونه است: خورشید تابانی است که با نورش عالم را درخشان می کند. - است که بر فراز افق قرار دارد و دست‌ها و چشم‌ها از رسیدن به او کوتاه‌اند. امام ماه درخشان و چراغ روشن و نور خیره کننده و ستاره راهنما در تاریکی های وحشت‌زا و بیابان‌های بی آب و علف و دریاهای ژرف است.

امام آب خوش گوار برای تشنگان و راهنمای راه هدایت و نجات بخش از بدبختی است. امام آتشی افروخته بر فراز یفاع، - .

بلندی مشرف یا هر چه که ارتفاعش از زمین بالاتر باشد را، یفاع می گویند. منظور این است که امام هر که را که از طریق ایمان گم شده باشد، به راه رحمان هدایت می کند. در غیبت نعمانی این گونه است: امام، آتش بر یفاع واست که هر که به دنبال نور است را هدایت می کند و هر که آن را همراه شود، به او مکان‌های هلاکت را نشان می‌دهد. هر کسی از او جدا شود هلاک می گردد. - کسی که به جستجوی آتش گیره آید گرم می کند و راهنمای در مهلکه‌هاست - . در إکمال الدین: راهنمای در تاریکی‌ها، و در أمالی و إحتجاج و نسخه‌ای از عیون: راهنمای بر راه‌ها، آمده است - که هر کسی از او جدا شود هلاک می گردد .

امام ابر باران‌زا و باران سیل‌آسا و خورشید جهان‌افروز و آسمان سایه‌افکن و زمین گسترده و چشمه پرآب و آب گیر و باغستان پرمیوه است. امام امین رفیق و برادر شفیق - ۱. در یکی از نسخه ها این جمله هم آمده است: و پدر رفیق، در أمالی و عیون الأخبار نیز همین‌طور است. در إکمال الدین: پدر رؤوف و برادر شقیق، و در معانی الأخبار: فرزند رفیق و برادر شقیق، و در احتجاج: فرزند شفیق و برادر شقیق، و در تحف العقول: فرزند شفیق و برادر شقیق و مانند مادری نیکو برای فرزند کوچک و پناعه بندگان، آمده است. -

ص: ۱۲۳

و پناه بندگان در نگرانی است. - . در یکی از نسخه‌ها این‌طور است: پناه بندگان در آتش، و در دیگری: در نگرانی و وحشت. در أمالی و عیون الأخبار و معانی الأخبار و احتجاج و غیبت نعمانی این گونه است: پناه بندگان در نگرانی، و در إکمال الدین: در وحشت و نگرانی آمده است. -

امام امانت‌دار خدا در زمین، و حجت او بر بندگان، و خلیفه خدا در زمین خدا، و دعوت کننده به سوی خدا و مدافع حریم اوست. امام پاک از گناه ، منزه از عیب، مخصوص به علم و نامیده به حلم است. نظام دین و شرف مؤمنین و موجب خشم منافقین و نابودی کافرین است.

امام یگانه روزگارش است که کسی به مرتبه اش نزدیک نمی‌شود و هیچ دانشمندی در حد او نیست - . در احتجاج: با این که او مانندی ندارد. - ،

جایگزینی برایش یافت نمی‌شود و مثل و مانند ندارد و در علم و فضل ممتاز است، و همه این‌ها بدون آن است که از کسی طلب کرده و یا آموخته باشد، بلکه اختصاصی است که خداوند بخشنده وهاب - . در إکمال الدین: بخشنده منان وهاب جواد کریم، آمده است. می گویيم: شاید این چند کلمه از جانب نسخه‌برداران اضافه شده باشد. -

به او عنایت نموده است، پس چه کسی می‌تواند به معرفت امام برسد و یا او را انتخاب کند؟

هیهات! هیهات! عقل ها سر گردان و فکرها پریشان و خردها حیران و چشم ها نگران و بزرگان به زانو در آمده و دانشمندان متحیر و خردمندان فرومانده و سخنوران درمانده و دانایان در گرداب افتاده و شاعران زبان‌بند شده و ادیبان عاجز گشته و بلیغان فرومانده از وصف و ستایش یک مقام یا فضیلت امام هستند و همه اقرار به عجز و ناتوانی خود می کنند .

ص: ۱۲۴

چگونه می توان حقیقت او را وصف کرد و نعت نمود یا چیزی از امر او را فهمید و یا برایش جایگزینی یافت - . در تحف العقول: چگونه می‌توان کلیت او را وصف کرد و کیفیت او را نعت نمود و برایش جایگزینی یافت، و در غیبت نعمانی: چگونه می‌توان کل او را وصف کرد و حقیقت او را نعت نمود و چیزی از امرش را فهمید و برایش جایگزینی یافت، و در إکمال الدین و معانی الأخبار: یا کسی جایگزین او شود. - و یا از او بی نیاز شد؟ نه، نمی‌توان. چگونه بتوان با این‌که او چون ستاره ایست که از دسترس مردم دور است - . او چون ستاره‌ایست که بدا حاصل شود و در دسترس قرار بگیرد. - و از وصف توصیف‌کنندگان فاصله ها دارد؟ چطور می شود انتخاب چنین شخصی با مردم باشد؟ یا چطور عقل ها می‌توانند او را بیابند؟ و یا چگونه چنین کسی را پیدا شود؟

گمان می کنند که امامت را می‌توان در غیر خاندان رسول الله صلی الله علیه و آله یافت، به خدا قسم که دل‌های آن‌ها گواهی بر دروغ گفتنشان می‌دهد و در آرزویی باطل فرورفته اند. به پرتگاه بس دشوار و بلندی قصد کرده‌اند که با سر به زمین می افتند. می خواهند با عقل های سرگردان، بی ارزش و ناقص خود و با آراء گمراه کننده خویش امام را تعیین کنند، که هر چه بیشتر بکوشند فاصله بیشتری از آن پیدا می کنند. خدا آن‌ها را بکشد! به کجا می‌روند؟ بر گردنه ای بلند بالا رفته اند و دروغ بزرگی می گویند و بسی در گمراهی فرورفته اند و در حیرت و نادانی گرفتارند؛ چون با بصیرت و بینایی امام را رها کرده اند. با این‌که چشمانشان بیناست، شیطان کارهایشان را در نظرشان نیک جلوه داده و از راه حقیقت بازشان داشته است.

کسی را که خدا و رسولش انتخاب نموده را کنار زده اند و به کسی که خود انتخاب نموده اند روی آورده اند. با این‌که قرآن خطاب به آن‌ها می‌گوید: «وَ رَبُّکَ یَخْلُقُ ما یَشاءُ وَ یَخْتارُ ما کانَ لَهُمُ الْخِیَرَةُ سُبْحانَ اللَّهِ وَ تَعالی عَمَّا یُشْرِکُونَ» - . قصص / ۶۸ - {و پروردگار تو هر چه را بخواهد می آفریند و برمی گزیند و آنان اختیاری ندارند منزه است خدا و از آنچه [با او] شریک می گردانند برتر است}. و می‌فرماید: «وَ ما کانَ لِمُؤْمِنٍ وَ لا مُؤْمِنَةٍ إِذا قَضَی اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَمْراً أَنْ یَکُونَ لَهُمُ الْخِیَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ» - . احزاب / ۳۶ - {و هیچ مرد و زن مؤمنی را نرسد که چون خدا و فرستاده اش به کاری فرمان دهند برای آنان در کارشان اختیاری باشد} و می فرماید: «ما لَکُمْ کَیْفَ تَحْکُمُونَ * أَمْ لَکُمْ کِتابٌ فِیهِ تَدْرُسُونَ * إِنَّ لَکُمْ فِیهِ لَما تَخَیَّرُونَ * أَمْ لَکُمْ أَیْمانٌ عَلَیْنا بالِغَةٌ إِلی یَوْمِ الْقِیامَةِ إِنَّ لَکُمْ لَما تَحْکُمُونَ * سَلْهُمْ أَیُّهُمْ بِذلِکَ زَعِیمٌ أَ*مْ لَهُمْ شُرَکاءُ فَلْیَأْتُوا بِشُرَکائِهِمْ إِنْ کانُوا صادِقِینَ» - . قلم / ۳۶-۴۱ - {شما را چه شده چگونه داوری می کنید * یا شما را کتابی هست که در آن فرا می گیرید * که هر چه را برمی گزینید برای شما در آن خواهد بود * یا اینکه شما تا روز قیامت [از ما] سوگندهایی رسا گرفته اید که هر چه دلتان خواست حکم کنید * از آنان بپرس کدامشان ضامن این [ادعا]یند * یا شریکانی دارند پس اگر راست می گویند شریکانشان را بیاورند}

ص: ۱۲۵

و می فرماید: «أَ فَلا یَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلی قُلُوبٍ أَقْفالُها» - . محمد / ۲۴ - {آیا به آیات قرآن نمی اندیشند یا [مگر] بر دل... هایشان قفلهایی نهاده شده است} یا «طَبَعَ اللَّهُ عَلَی قُلُوبِهِمْ» - . توبه / ۹۳ - {خدا

بر دلهایشـان مهر نهاد}«فَهُمْ لاَ یَفْقَهُونَ» - . همان / ۸۷ - {در نتیجه قدرت درک ندارند} یا «قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لاَ یَسْمَعُونَ» - . انفال / ۲۱ - {گفتند

شنیدیم در حالی که نمی شـنیدند} «إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُکْمُ الَّذِینَ لا یَعْقِلُونَ * وَ لَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِیهِمْ خَیْراً لَأَسْمَعَهُمْ وَ لَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَ هُمْ مُعْرِضُونَ» - . همان / ۲۲ و ۲۳ - {قطعا بدترین جنبندگان نزد خدا کران و لالانی اند که نمی اندیشـند * و اگر خـدا در آنـان خیری می یـافت قطعـا شـنوایشان می ساخت و اگر آنان را شـنوا می کرد حتما باز به حال اعراض روی برمی تافتند} «و قالُوا سَمِعْنا و عصینا» - . بقره / ۹۳ - {گفتند شنیدیم و نافرمانی کردیم}، بلکه امامت «فَضْلُ اللَّهِ یُؤْتِیهِ مَن یَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیمِ» - . حدیـد / ۲۱ - { فضل خـداست که به هر کس بخواهـد آن را می دهـد و خداوند را فزون بخشـی بزرگ است}.

چگونه بتواننـد امام را انتخاب کننـد؟ امامی که عالمی است که جهل بر او راه ندارد، دعوت کنندهایست که نمی‌ترسد، - . در أمـالی و معـانی الأخبـار و احتجـاج و عیون الأخبار و کافی: حاکمی است که نمی‌ترسـد، و در تحف العقول: حاکمی است که مکر نمی‌کند. - معدن قدس و طهارت و اعمال نیکو و زهد و دانش و عبادت است، - . در إکمال الدین: معدن طهر و طهارت و نور و زهد، و در تحف العقول: معدن نبوت است که در نسب او خدشه‌ای وارد نیست. -

مخصـوص به دعـوت رسول علیه السـلام و از نژاد پـاک فـاطمه زهرا علیهـا السّلام است که در نسب او خـدشه‌ای وارد نیست، کسـی در شـرافت و نجـابت در پـایه او نیسـت، خانـدانش از قریش و تیره اش از هـاشم و خـانواده اش از رسـول اسـت، مـورد خشنودی خدا و افتخار بزرگان و از نژاد عبد مناف است. - . در عیون الأخبار: نژاد هوشمندان و از نژاد عبد مناف است. -

دارای علمی والا - . در تحف العقول: دارای علمی کامل، آمده است. -

و حلمی فراوان است، تسـلط امـامت و علم سـیاست را دارد، اطـاعتش واجب است و امر خـدا را بپا می دارد، خیر خواه مردم و حافظ دین خداست. - . در غیبت نعمانی: حافظ سر خداست. -

خداونـد پیـامبران و امامان را توفیق می‌دهـد و به آن‌ها از خزینه علم و حکمت خود، به مقـداری که به دیگران نمی دهـد، می بخشد. به همین جهت دانش آن‌ها بالاتر از علم اهل زمان است؛ در این آیه: «أَ فَمَنْ یَهْدِی إِلَی الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ یُتَّبَعَ أَمَّنْ لا یَهِدِّی إِلَّا أَنْ یُهْدی فَما لَکُمْ کَیْفَ تَحْکُمُونَ» - . یونس / ۳۵ - {آیـا کسـی که به سوی حق رهبری می کنـد سزاوارتر است مورد پیروی قرار گیرد، یا کسی که راه نمی نمایـد مگر آنکه [خود] هـدایت شود؟ شـما را چه شده چگونه داوری می کنید} و این آیه: «یُؤْتِی الْحِکْمَهَ مَنْ یَشاءُ وَ مَنْ یُؤْتَ الْحِکْمَهَ فَقَدْ أُوتِیَ خَیْراً کَثِیراً» - . بقره / ۲۶۹ - {به هر کس که بخواهـد حکمت می بخشـد، و به هر کس حکمت داده شود، به یقین، خیری فراوان داده شده است؛ و جز خردمندان، کسـی پند نمی گیرد} و آن... چه دربـاره طـالوت می فرمایـد: «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفاهُ عَلَیْکُمْ وَ زادَهُ بَسْطَهً فِی الْعِلْمِ وَ الْجِسْمِ وَ اللَّهُ یُؤْتِی مُلْکَهُ مَنْ یَشاءُ وَ اللَّهُ واسِعٌ عَلِیمٌ» - . همـان / ۲۴۷ - {در حقیقـت خـدا او را بر شـما برتری داده و او را در دانش و [نیروی] بـدنی بر شـما برتری بخشـیده

است و خداوند پادشاهی خود را به هر کس که بخواهد می دهد و خدا گشایشگر داناست} و به پیامبرش صلی الله علیه و آله می فرماید: «وَ کانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَیْکَ عَظِیماً» - . نساء / ۱۱۳ ، در إکمال الدین و معانی الأخبار و کافی و غیبت نعمانی و تحف العقول، آیه به صورت کامل آورده شده است. - {تفضل خدا بر تو همواره بزرگ بود}

و درباره امامان اهل بیت و خاندان و فرزندان پیامبر می‌فرماید: «أَمْ یَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلی ما آتاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَیْنا آلَ إِبْراهِیمَ الْکِتابَ وَ الْحِکْمَةَ وَ آتَیْناهُمْ مُلْکاً عَظِیماً * فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ بِهِ وَ مِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ وَ کَفی بِجَهَنَّمَ سَعِیراً» - . نساء / ۵۴ و ۵۵ - {بلکه به مردم برای آن‌چه خدا از فضل خویش به آنان عطا کرده، رشک می ورزند. در حقیقت ما به خاندان ابراهیم کتاب و حکمت دادیم و به آنان ملکی بزرگ بخشیدیم * پس برخی از آنان به وی ایمان آوردند و برخی از ایشان از او روی برتافتند و [برای آنان] دوزخ پرشراره بس است}

وقتی خداوند عزّ و جلّ بنده‌ای را برای امور بندگانش برگزیند، سینه‌اش را برای این کار گشاده می‌سازد و چشمه‌های حکمت را در دلش به ودیعه می‌نهد و به او علم الهام می‌کند که دیگر در جواب فرو نماند و از جواب درست متحیر نماند. - . در غیبت نعمانی و عیون الأخبار: و از جواب درست منحرف نمی‌شود، در معانی الأخبار: در جواب درست منحرف نمی‌شود، و در تحف العقول: در او جز جواب درست یافت نمی‌شود و او موفق و مسدد و مؤید است. -

او معصوم، مؤید، موفق و پشتیبانی شده از جانب خداست، که از خطاها و لغزش‌ها در امان است. خداوند این امتیازات را به او می بخشد تا حجتش بر بندگان - . در إکمال الدین: حجت بالغه‌اش بر بندگان، و در تحف این‌گونه است: تا آن حجت بر مخلوقات و گواه بر بندگان باشد، آیا می‌توانند؟ - و گواه او در میانشان باشد. «ذَلِکَ فَضْلُ اللّهِ یُؤْتِیهِ

ص: ۱۲۷

مَن یَشَاءُ وَاللّهُ وَاسِعٌ عَلِیمٌ» - . مائده / ۵۴ - {این فضل خداست آن را به هر که بخواهد می دهد و خدا گشایشگر داناست}

آیا شخصی با این امتیازات می یابند تا انتخابش کنند؟ و آیا منتخب آن‌ها می تواند دارای چنین صفاتی باشد تا او را مقدم بدارند - . قسمت \\"تا او را مقدم بدارند\\" فقط در غیبت نعمانی وجود دارد. - ؟ قسم به خانه خدا، تجاوز نمودند - . در معانی الأخبار: دور شدند، در إکمال الدین: به جای \\"قسم به خانه خدا، تجاوز نمودند\\"، تجاوز نمودند و خداوند حق را تثبیت می‌کند، آمده که گویا اشتباه است و در غیبت نعمانی: که بعد او را مقدم بدارند و خداونر حق را تثبیت می‌کند. -

و با این‌که در قرآن هدایت و شفاء نهاده شده کتاب خدا را پشت سر انداختند، گویی که چیزی نمی‌دانند. آن را کنار گذاشتند و پیرو هوای نفس خویش گشتند و خداوند آن‌ها را سرزنش نموده و مورد خشم خویش قرار داده و بر آن‌ها نفرین نموده است. - . در غیبت نعمانی: آن‌ها را دشمن داشته است. - خداوند می فرماید: «وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَواهُ بِغَیْرِ هُدیً مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لا یَهْدِی الْقَوْمَ الظَّالِمِینَ» - . قصص / ۵۰ - {و کیست گمراه تر از آن‌که بی راهنمایی خدا از هوسش پیروی کند؟ بی تردید خدا مردم ستمگر را راهنمایی نمی کند} و فرمود: «فَتَعْساً لَهُمْ وَ أَضَلَّ أَعْمالَهُمْ» - . محمد / ۸ - {کسانی که کفر ورزیدند نگونساری بر آنان باد و [خدا] اعمالشان را بر باد داد} و فرمود: «کَبُرَ مَقْتاً عِنْدَ اللَّهِ وَ عِنْدَ الَّذِینَ آمَنُوا کَذلِکَ یَطْبَعُ اللَّهُ

عَلی کُلِّ قَلْبِ مُتَکَبِّرٍ جَبّارٍ» - . غافر / ۳۵ - {در نزد خدا و نزد کسانی که ایمان آورده اند [مایه] عداوت بزرگی است این گونه خدا بر دل هر متکبر و زورگویی مهر می نهد}. - . اکمال الدین : ۳۸۰-۳۸۳ . معانی الأخبار : ۳۳ و ۳۴ -

این حدیث را ابن عصام و دقاق و وراق و مکتب و حسن بن احمد مؤدب همگی از کلینی نقل کرده اند، که کلینی نیز از ابامحمّد قاسم بن علا و او نیز از قاسم بن مسلم و او نیز از برادر خود از حضرت رضا علیه السّلام روایت کرده است. - . عیون اخبار الرضا : ۱۲۰-۱۲۳ -

امالی صدوق نیز مانند همین را از طریق ابن متوکل از کلینی نقل کرده است. - . امالی : ۳۹۹-۴۰۲ -

در احتجاج نیز، مانند همین با طریقی متفاوت نقل شده است. - . احتجاج : ۲۳۷-۲۴۰ -

در تحف العقول نیز، مانند همین از عبد العزیز آورده شده است. - . تحف العقول : ۴۳۶-۴۴۲ -

ص: ۱۲۸

در غیبت نعمانی نیز، از کلینی، از قاسم بن علاء، از عبد العزیز بن مسلم، مانند همین حدیث را نقل کرده است. - . غیبت نعمانی : ۱۱۶_۱۱۹ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام و خدعوا عن أدیانهم أی خدعهم الشیطان صارفا لهم عن أدیانهم و فی الکافی عن آرائهم فعن تعلیلیه قوله تعالی ما فَرَّطْنا الاستشهاد بالآیه علی وجهین الأول أن الإمامه أعظم الأشیاء فیجب أن یکون مبینا فیه الثانی أنه تعالی أخبر ببیان کل شی ء فی القرآن و لا خلاف فی أن غیر الإمام لا یعرف کل شی ء من القرآن فلا بد من وجود الإمام المنصوص و علی التقدیرین مبنی الاستدلال علی کون المراد بالکتاب القرآن کما هو الظاهر و قیل هو اللوح قوله علیه السلام من تمام الدین أی لا شک أنه من أمور الدین بل أعظمها کیف لا و قد قدموه علی تجهیز الرسول صلی الله علیه و آله الذی کان من أوجب الأمور فلا بد أن یکون داخلا فیما بلغه صلی الله علیه و آله و القصد الطریق الوسط و الإضافه بیانیه.

إلا بینه لعلی علیه السلام أو للناس بالنص علیه قوله علیه السلام هل یعرفون الغرض أن نصب الإمام موقوف علی العلم بصفاته و شرائط الإمامه و هم جاهلون بها فکیف یتیسر لهم نصبه و تعیینه.

قوله و أمنع جانبا أی جانبه أشد منعا من أن یصل إلیه ید أحد و الإشاده رفع الصوت بالشی ء یقال أشاده و أشاد به إذا أشاعه و رفع ذکره.

و صارت فی الصفوه مثلثه أی أهل الطهاره و العصمه أو أهل الاصطفاء و الاختیار و النافله العطیه الزائده أو ولد الولد یهدون

بأمرنـا أی لاـ بتعيين الخلق قرنـا فقرنـا منصوبـان على الظرفيه قوله تعـالى إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْراهِيمَ أی أخصـهم و أقربهم من الولی بمعنی القرب أو أحقهـم بمقـامه و الاسـتدلال بالآـيه مبنی علی أن المراد بـالمؤمنين فيهـا الأـئمه عليهـم السـلام أو علی أن تلك الإمامه انتهت إلى النبی صلى الله عليه و آله و هو لم يستخلف غير علی عليه السلام بالاتفاق.

ص: ١٢٩

١- غيبه النعمانیّ: ١١۶- ١١٩.

٢- أصول الكافی ١: ١٩٨ و ٢٠٣.

قوله وَ قالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أقول قبل هـذه الآيه قوله تعالى وَ يَوْمَ تَقُومُ السّاعَهُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ ما لَبِثُوا غَيْرَ ساعَهٍ كَذٰلِكَ كانُوا يُؤْفَكُونَ فالظاهر أن هـذا جـواب قول المجرمين و القائـل هم الـذين أوتوا العلم و الإيمـان و مصـداقهم الأكمـل النـبى و الأـئمه صلوات الله عليهم أو هم المقصودون لا غيرهم.

و ربما يوهم ظاهر الخبر أن المخاطب هم الأئمه عليهم السلام و المراد لبثهم فى علم الكتاب لكن لا يساعده سابقه و لاحقه. (1) نعم قال على بن إبراهيم هـذه الآيه مقـدمه و مؤخره و إنما هو و قال الـذين أوتوا العلم و الإيمان فى كتاب الله لقـد لبثتم إلى يوم البعث و هو لا ينافى ما ذكرنا قوله عليه السـلام إذ لا نبى إما تعليل لكون الخلافه فيهم و التقريب أنه لا نبى بعـد محمد صـلى الله عليه و آله حتى يجعل الإمامه فى غيرهم بعـد جعل النبى صـلى الله عليه و آله فيهم أو لكونهم أئمه لا أنبياء أو لامتداد ذلك إلى يوم القيامه و التقريب ظاهر و هو قريب من الأول.

منزله الأنبياء أى منزله لهم و لمن هو فى مثلهم أو كانت لهم فيجب أن ينتقل إلى من هو مثلهم.

و الزمـام الخيـط الـذى يشـد فى طرفه المقود و قـد يطلق على المقود و الأـس أصـل البنـاء و السـامى العالى و الثغور حـدود بلاد الإسلام المتصله ببلاد الكفر و الذب المنع و الدفع و الفعل كنصر.

قوله عليه السـلام لاـ تنـاله الأيـدى أى أيـدى الأوهام و العقول و الساطع المرتفع و الغيهب الظلمه و شـده السواد و الـدجى بضـم الدال الظلمه و الإضافه للمبالغه و اسـتعير لظلمات الفتن و الشكوك و الشبهه و فى الكافى و أجواز البلدان القفار و جوز كل شى ء وسطه و القفار جمع القفر و هو مفازه لا نبات فيها و لا ماء و فى الإحتجاج و البيد القفار جمع البيداء و هو أظهر و اللجه بالضم معظم الماء و الظمأ بالتحريك شده العطش و الردى الهلاك و البقاع ما ارتفع من الأرض

۱- تفسير القمّىّ: ۵۰۴.

و الاصطلاء افتعال من الصلی بالنار و هو التسخن بها و الهطل بالسکون و التحریک تتابع المطر و سیلانه و الغزیره الکثیره.

قوله علیه السلام الأمین فی الکافی الأنیس الرفیق و الوالد الشفیق و الأخ الشقیق و إنما وصف الأخ بالشقیق لأنه شق نسبه من نسبه و بعده و الأم البره بالولد الصغیر و مفزع العباد فی الداهیه الناد یقال ند أی شرد و نفر و الأظهر أنه مهموز کسحاب أو کحبالی فی القاموس نأد الداهیه فلانا دهته و النآد کسحاب و النآدی کحبالی الداهیه و فی الصحاح النآد و النأدی الداهیه قال الکمیت

فإیاکم و داهیه نآدی. أظلتکم بعارضها المخیل.

قوله علیه السلام الذاب عن حرم الله الحرم بضم الحاء و فتح الراء جمع الحرمه و هی ما لا یحل انتهاکه و تضییعه أی یدفع الضرر و الفساد عن حرمات الله و هی ما عظمها و أمر بتعظیمها من بیته و کتابه و خلفائه و فرائضه و أوامره و نواهیه و البوار الهلاک و الحلوم أیضا العقول کالألباب.

و ضلت و تاهت و حارت متقاربه المعانی و حسر بصره کضرب أی کل و انقطع نظره من طول مدی و ما أشبه ذلک و فی کا خسأت کمنعت بمعناه و یقال تصاغرت إلیه نفسه أی صغرت و التقاصر مبالغه فی القصر أو إظهاره کالتطاول و حصر کعلم عیی فی المنطق و یقال ما یغنی عنک هذا أی ما ینفعک و یجدیک و الغناء بالفتح النفع.

لا تصریح بالإنکار المفهوم من الاستفهام حذفت الجمله لدلاله ما قبلها علی المراد أی لا یوصف إلی آخر الجمل کیف تکرار للاستفهام الإنکاری الأول تأکیدا و أنی مبالغه أخری بالاستفهام الإنکاری عن إمکان الوصف و ما بعده و هو بحیث النجم الواو للحال و الباء بمعنی فی و الخبر محذوف أی مرئی لأن حیث لا یضاف إلا إلی الجمل من أیدی المتناولین متعلق بحیث.

قوله علیه السلام کذبتهم أی قال لهم کذبا أو بالتشدید أی إذا رجعوا إلی أنفسهم شهدت أنفسهم بکذب مقالهم قوله و منتهم الباطل و فی کا، الکافی و غیره الأباطیل

أی ألقت فی أنفسهم الأمانی و یقال منّه السیر أی أضعفه و أعیاه و یقال مکان دحض و دحض بالتحریک أی زلق و فی القاموس رجل حائر بائر أی لم یتجه لشی ء و لا یأتمر رشدا و لا یطیع مرشدا قوله علیه السلام أم طبع الله علی قلوبهم هذا من کلامه علیه السلام اقتبسه من الآیات و لیس فی القرآن بهذا اللفظ و کذا قوله أم قالوا سمعنا و فی القرآن هکذا وَ لا تَکُونُوا کَالَّذِینَ قالُوا و کذا قوله و قالُوا سَمِعْنا وَ عَصَیْنا و إن کان موافقا للفظ الآیه کما لا یخفی و کذا قوله بل هو فضل الله لعدم الموافقه و وجه الاستدلال بالآیات ظاهر و تفسیرها موکول إلی مظانها.

و أما قوله تعالی وَ لَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا فلم یرد به العموم بأن یکون المراد و لو أسمعهم علی أی وجه کان لتولوا حتی ینتج و لو علم الله فیهم خیرا لتولوا بل المراد أنه لو أسمعهم و هم علی تلک الحال التی لا یعلم الله فیهم خیرا لتولوا فهو کالتأکید و التعلیل للسابق و قد أجیب عنه بوجوه لا یسمن و لا یغنی من جوع و لا نطیل الکلام بإیرادها.

قوله لا ینکل بالضم أی لا یجبن و النسک بالضم العباده و الجمع بضمتین قوله علیه السلام بدعوه الرسول أی بدعوه الخلق نیابه عن الرسول

کَمَا قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله لَا یُبَلِّغُهُ إِلَّا أَنَا أَوْ رَجُلٌ مِنِّی.

و کما قال تعالی أَدْعُوا إِلَی اللَّهِ عَلی بَصِیرَهٍ أَنَا وَ مَنِ اتَّبَعَنِی (۱) أو بدعاء الرسول صلی الله علیه و آله إیاه للإمامه أو بدعاء الرسول له فی قوله اللهم وال من والاه و قوله اللهم أذهب عنهم الرجس و قوله اللهم ارزقهم فهمی و علمی و غیرها.

قوله لا مغمز أی لا مطعن و یقال فلان مضطلع بهذا الأمر أی قوی علیه قوله قائم بأمر الله أی لا باختیار الأمه أو بإجراء أمر الله قوله فی قوله تعالی متعلق بمقدر أی ذلک مذکور فی قوله تعالی و یحتمل أن یکون تعلیلیه.

۱- یوسف: ۱۰۸.

قوله و قال عز و جل لنبیه صلی الله علیه و آله فی الکافی بعد ذلک أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَیْکَ الْکِتابَ وَ الْحِکْمَهَ وَ عَلَّمَکَ ما لَمْ تَکُنْ تَعْلَمُ وَ کانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَیْکَ عَظِیماً و الغرض من إیراد هذا الآیه أن الله تعالی امتن علی نبیه صلی الله علیه و آله بإنزال الکتاب و الحکمه و إیتاء نهایه العلم و عد ذلک فضلا عظیما و أثبت ذلک الفضل لجماعه من تلک الأمه بأنهم المحسودون علی ما آتاهم الله من فضله ثم بین أنهم من آل إبراهیم فهم الأئمه علیهم السلام و الفضل العلم و الحکمه و الخلافه مع أنه یظهر من الآیتین أن الفضل و الشرف بالعلم و الحکمه و لا ریب فی أنهم علیهم السلام أعلم من غیرهم من المدعین للخلافه و منه یظهر وجه الاستشهاد بقوله تعالی وَ مَنْ یُؤْتَ الْحِکْمَهَ (۱) و التعس الهلاک و العثار و السقوط و الشر و البعد و الانحطاط.

lt;meta info="\\"در دین‌هایشان فریب خورده اند\\" یعنی شیطان آن‌ها را با انحراف از دینشان فریفته است. در کتاب کافی، در آراءشان، آمده است که معنا این می شود: به خاطر آراءشان فریب خورده‌اند.

\\"«ما فَرَّطْنا فِی الْکِتابِ مِنْ شَیْ ءٍ»\\" استشهاد به این آیه به دو جهت می‌تواند باشد: یکی این که: امامت از بزرگ‌ترین امور است و باید در قرآن بیان شده باشد. و دیگری این که: خداوند فرموده که در قرآن از همه چیز خبر داده است؛ و مخالفی در این مطلب نیست که غیر از امام هیچ کس توانایی فهمیدن همه چیز را از قرآن ندارد، پس باید امامی از جانب خدا، وجود داشته باشد. و بنابر هر دو وجه، مبنای استدلال این است که مراد از کتاب در آیه، قرآن است که ظاهرش هم همین است و گفته شده: مراد از کتاب لوح است.

\\"امر امامت نیز از مسائلی است که برای تمام شدن دین لازم است\\" یعنی بدون شک امامت از امور دین و بلکه از بزرگ‌ترین آن‌هاست. چگونه نباشد در حالی که خودشان آن را بر مراسم تجهیز بدن رسول الله صلی الله علیه و آله، که خود از اوجب امور بود، مقدمش داشتند؟ پس امامت نیز باید داخل اموری باشد که رسول الله آن را بیان کرده است.

\\"آیا می‌دانند\\" منظور این است که، نصب امام متوقف بر علم به صفات و شرایط امامت است که مردم آن ها را نمی... دانند، پس چگونه بتوانند امام را نصب و تعیین کنند؟

\\"امامت را در در برگزیدگان قرار داد\\" یعنی اهل طهارت و عصمت یا برگزیدگان و انتخاب شدگان.

\\"آنان را پیشوایانی قرار دادیم که به فرمان ما هدایت می کردند\\" یعنی نه با تعیین بشر.

\\"در حقیقت نزدیکترین مردم به ابراهیم...\\" استدلال مبنی بر این است که مراد از مؤمنین در آیه ائمه علیهم السلام باشند، یا این که آن امامت در آیه به پیامبر صلی الله علیه و آله منتهی شده باشد و ایشان هم بنابر اتفاق همگان، جز علی علیه السلام را برای جانشینی تعیین نکرده باشند.

ص: ۱۲۹

«وَ قالَ الَّذِینَ أُوتُوا الْعِلْمَ...» باید گفت: قبل از این آیه، آیه: «وَیَوْمَ تَقُومُ السَّاعَهُ یُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَیْرَ سَاعَهٍ كَذَلِکَ کَانُوا یُؤْفَکُونَ» - . روم / ۵۵ - {و روزی که رستاخیز بر پا شود مجرمان سوگند یاد می کنند که جز ساعتی [بیش] درنگ نکرده اند

[در دنیـا هم] این گونه به دروغ کشانیـده می شدنـد} قرار دارد. بنابراین، این آیه ظاهراً جواب سخن مجرمین است و مصداق اکمل جواب‌دهندگان یعنی «الَّذِینَ أُوتُوا الْعِلْمَ» پیامبر و امامان صلوات الله علیهم هستند یا این که بگوییم: جواب‌دهندگان فقط آن‌هاینـد نـه غیر آن‌هـا. ممکن است ظاهر روایت طوری باشـد که مراد از مخـاطب در آیه را، ائمه علیهم السـلام القـا کنـد و معنایش درنگ ایشان در علم‌الکتاب باشد، ولی این با قبل و بعدش سازگار نیست.

\\"زیرا پیـامبری بعـد از حضـرت محمّـد صـلی اللّه علیه و آله و سـلم نیست\\" دلیلی است بر این که جانشـینی در ائمه علیهم السـلام است و تقریب آن به این صورت است که: بعـد از پیـامبر صـلی اللّه علیه و آله، پیـامبری نیست تـا امامت در غیر ائمه به ودیعه نهاده شود؛ یا به این سبب که آن‌ها امامند و پیامبر نیستند و یا به جهت امتداد آن تا روز قیامت.

\\"منزلت پیـامبران\\" یعنی منزلتی برای آن‌هـا و برای کسـانی که مثـل آن‌ها هسـتند، یا منزلتی که برای آن‌ها بوده و بایـد به کسانی که مثل آن‌هایند منتقل کنند.

\\"دست‌ها از رسیدن به آن کوتاه‌اند\\" یعنی دست اوهام و عقول.

\\"بیابانهـای بی آب و علـف\\" در کـافی \\"وسـط بیابانهـای بی آب و علـف\\" و در احتجـاج \\"صـحراهای بی آب و علف\\" آمده است.

\\"امـام امین رفیق و برادر شـفیق\\" در کافی این‌گونه است: انیس رفیق و پـدر شـفیق و برادر شـقیق. برادر را از این جهت به شقیق وصف کرده، زیرا نسبش از نسب او منشق می‌شود.

\\"مـدافع حرم اوست\\" حرم به ضمّ حـاء و فتـح راء، جمع حرمه، یعنی چیزی که هتـک و تضـییعش جـایز نیست؛ یعنی امام ضرر و فساد را از حرمات خدا دفع می‌کند، و حرمات خدا اموری هستند که خداوند امر به احترام آن‌ها کرده است، مانند خانه خدا و کتاب خدا و جانشینان خدا و واجبات و اوامر و نواهی خدا.

\\"و اگر آنـان را شـنوا می کرد حتمـا بـاز به حال اعراض روی برمی تافتنـد\\" منظور این نیست که به هر نحوی که آن‌ها را شنوا می‌کرد روی برمی تافتنـد تـا نتیجه این شود که: حتی اگر خداونـد خیری در ایشـان می‌دانست، باز هم روی برمی تافتنـد، بلکه مراد این است که: اگر خداونـد آنـان را در آن حـال که در آن‌هـا خیری نمی‌دانست شـنوا می کرد، روی برمی تافتنـد. و بعضی جواب‌های ناقصی از این اشکال داده‌اند که آن‌ها را به جهت طولانی شدن ذکر نمی‌کنیم.

\\"مخصوص به دعوت رسول\\" یعنی به دعوت مردم به نیابت از رسول، همان‌طوری که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: آن را جز من یا مردی از من ابلاغ نمی‌کنـد. و همان‌طوری که خداوند تعالی فرمود: «أَدْعُو إِلَى اللّهِ عَلَى بَصِيرَهٍ أَنَاْ وَمَنِ اتَّبَعَنِی» - . یوسـف / ۱۰۸ - {که من و هر کس پیروی ام کرد بـا بینـایی به سـوی خـدا دعـوت می کنیم}. یـا منظور از دعوت رسول، دعای رسول صـلی الله علیه و آله برای امامت امام است، یا ممکن است دعای رسول در «اللهم وال من والاه»، خداوندا دوسـت بـدار هر که او را دوست بـدارد و «اللهم أذهب عنهم الرجس»، خداونـد پلیـدی را از ایشان ببر و «اللهم ارزقهم فهمی و علمی»، خداوندا فهم و علم مرا به ایشان روزی کن، مراد باشد.

ص: ۱۳۲

\\"به پیامبرش می فرماید: «وَ کانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَیْکَ عَظِیماً»\\" در کتاب کافی، «أَنزَلَ اللّهُ عَلَیْکَ الْکِتَابَ وَالْحِکْمَهَ وَعَلَّمَکَ مَا لَمْ تَکُنْ تَعْلَمُ وَکَانَ فَضْلُ اللّهِ عَلَیْکَ عَظِیمًا» - . نساء / ۱۱۳ - {خدا

کتاب و حکمت بر تو نازل کرد و آن‌چه را نمی دانستی به تو آموخت و تفضل خدا بر تو همواره بزرگ بود} است و غرض از آوردن این آیه این است که: خداوند متعال فرموده که بر پیامبرش کتاب و حکمت فرو فرستاده و نهایت دانش را به او عطا کرده و این را تفضلی بزرگ بر شمرده است، و این فضیلت را برای گروهی از امت نیز قرار داده که به سبب آن‌چه خداوند به ایشان عنایت کرده مورد حسد قرار گرفته‌اند. سپس توضیح داده که آن‌ها از آل ابراهیم‌اند که همان ائمّه علیهم السلام می... باشند و فضل هم همان علم و حکمت و جانشینی است. علاوه بر این از این دو آیه استفاده می‌شود که فضل و شرف به علم و حکمت است و شکی نیست که ائمّه علیهم السلام از دیگر مدعیان خلافت علم بیشتری دارند. همچنین مورد استشهاد آیه «مَنْ یُؤْتَ الْحِکْمَهَ» نیز همین موضوع می‌باشد.

**[ترجمه]

«۵»

ب، قرب الإسناد مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ الطَّیَالِسِیُّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْمَاضِی علیه السلام قَالَ: دَخَلْتُ عَلَیْهِ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ بِمَ یُعْرَفُ الْإِمَامُ فَقَالَ بِخِصَالٍ أَمَّا أَوَّلُهُنَّ فَشَیْ ءٌ تَقَدَّمَ مِنْ أَبِیهِ فِیهِ وَ عَرَّفَهُ النَّاسَ وَ نَصَبَهُ لَهُمْ عَلَماً حَتَّی یَکُونَ حُجَّهً عَلَیْهِمْ لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله نَصَبَ عَلِیّاً (۲) وَ عَرَّفَهُ النَّاسَ وَ کَذَلِکَ الْأَئِمَّهُ یُعَرِّفُونَهُمُ النَّاسَ وَ یَنْصِبُونَهُمْ لَهُمْ حَتَّی یَعْرِفُوهُ وَ یُسْأَلُ فَیُجِیبُ وَ یُسْکَتُ عَنْهُ فَیَبْتَدِئُ وَ یُخْبِرُ النَّاسَ بِمَا فِی غَدٍ وَ یُکَلِّمُ النَّاسَ بِکُلِّ لِسَانٍ فَقَالَ لِی یَا أَبَا مُحَمَّدٍ السَّاعَهَ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ أُعْطِیکَ عَلَامَهً تَطْمَئِنُّ إِلَیْهَا فَوَ اللَّهِ مَا لَبِثْتُ أَنْ دَخَلَ عَلَیْنَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ خُرَاسَانَ فَتَکَلَّمَ الْخُرَاسَانِیُّ بِالْعَرَبِیَّهِ فَأَجَابَهُ هُوَ بِالْفَارِسِیَّهِ فَقَالَ لَهُ الْخُرَاسَانِیُّ أَصْلَحَکَ اللَّهُ مَا مَنَعَنِی أَنْ أُکَلِّمَکَ بِکَلَامِی إِلَّا أَنِّی ظَنَنْتُ أَنَّکَ لَا تُحْسِنُ فَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ إِذَا کُنْتُ لَا أُحْسِنُ أُجِیبُکَ فَمَا فَضْلِی عَلَیْکَ ثُمَّ قَالَ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ الْإِمَامَ لَا یَخْفَی عَلَیْهِ کَلَامُ أَحَدٍ مِنَ النَّاسِ وَ لَا طَیْرٍ وَ لَا بَهِیمَهٍ وَ لَا شَیْ ءٍ فِیهِ رُوحٌ بِهَذَا یُعْرَفُ الْإِمَامُ فَإِنْ لَمْ تَکُنْ فِیهِ هَذِهِ الْخِصَالُ فَلَیْسَ هُوَ بِإِمَامٍ (۳).

ص: ۱۳۳

۱- هکذا فی النسخه و الصحیح: و من یؤت.

۲- فی نسخه: (علما) و فی المصدر: نصب علیا علما.

۳- قرب الإسناد: ۱۴۶.

**[ترجمه]قرب الاسناد: ابابصیر نقل کرده، به محضر موسی بن جعفر علیه السّلام رسیدم و عرض کردم: فدایتان شوم! امام را چگونه می توان شناخت؟ فرمودند: به چند خصلت: اولینش: تصریح پدرش درباره او و معرفی او به مردم و معلوم کردنش به عنوان امام تا حجت بر آنها باشد؛ زیرا رسول الله صلی الله علیه و آله، علی علیه السّلام را به امامت منصوب کرد و به مردم معرفی نمود، همین طور ائمه علیهم السّلام نیز جانشین خود را به مردم معرفی می‌نمایند و او را برایشان نصب می کنند. اگر از او سؤال کنند جواب می‌دهد و اگر ساکت باشند خود او شروع می کند و مردم را از آن‌چه فردا اتفاق خواهد افتاد خبر می... دهد. و با تمام زبان‌ها با مردم سخن می گوید. سپس به من فرمودند: ای ابامحمد! اندکی درنگ کن! قبل از این که از جایت برخیزی به تو علامتی نشان می‌دهم که اطمینان حاصل کنی.

به خدا قسم چیزی نگذشت که مردی از اهالی خراسان وارد شد و شروع به صحبت به زبان عربی کرد. امام علیه السّلام به فارسی جوابش را دادند. خراسانی گفت: آقا خدا نگهدار شما باشد! تنها چیزی که مانع صحبت کردن من به فارسی شد این بود که گمان می کردم شما فارسی را خوب نمی‌دانید. امام فرمودند: سبحان اللَّه اگر نتوانم جواب تو را بدهم پس من چه فضیلتی بر تو دارم؟ سپس فرمودند: ای ابامحمد! زبان هیچ یک از مردم و پرنده ها و چهارپایان و نه هیچ جاندار دیگری بر امام پوشیده نیست، با چنین دلایلی می توان امام را شناخت، اگر چنین خصلت‌هایی در او نباشد، امام نیست. - . قرب الإسناد : ۱۴۶ -

ص: ۱۳۳

**[ترجمه]

«۶»

ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام تَمِیمٌ الْقُرَشِیُّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیٍّ الْأَنْصَارِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْجَهْمِ قَالَ: حَضَرْتُ مَجْلِسَ الْمَأْمُونِ یَوْماً وَ عِنْدَهُ عَلِیُّ بْنُ مُوسَی الرِّضَا علیهما السلام وَ قَدِ اجْتَمَعَ الْفُقَهَاءُ وَ أَهْلُ الْکَلَامِ مِنَ الْفِرَقِ الْمُخْتَلِفَهِ فَسَأَلَهُ بَعْضُهُمْ فَقَالَ لَهُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ بِأَیِّ شَیْ ءٍ تَصِحُّ الْإِمَامَهُ لِمُدَّعِیهَا قَالَ بِالنَّصِّ وَ الدَّلَائِلِ (۱) قَالَ لَهُ فَدَلَالَهُ الْإِمَامِ فِیمَا هِیَ قَالَ فِی الْعِلْمِ وَ اسْتِجَابَهِ الدَّعْوَهِ قَالَ فَمَا وَجْهُ إِخْبَارِکُمْ بِمَا یَکُونُ قَالَ ذَلِکَ بِعَهْدٍ مَعْهُودٍ إِلَیْنَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ فَمَا وَجْهُ إِخْبَارِکُمْ بِمَا فِی قُلُوبِ النَّاسِ قَالَ علیه السلام أَ مَا بَلَغَکَ قَوْلُ الرَّسُولِ صلی الله علیه و آله اتَّقُوا فِرَاسَهَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ یَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ قَالَ بَلَی قَالَ فَمَا مِنْ مُؤْمِنٍ إِلَّا وَ لَهُ فِرَاسَهٌ یَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ عَلَی قَدْرِ إِیمَانِهِ وَ مَبْلَغِ اسْتِبْصَارِهِ وَ عِلْمِهِ وَ قَدْ جَمَعَ اللَّهُ لِلْأَئِمَّهِ مِنَّا مَا فَرَّقَهُ فِی جَمِیعِ الْمُؤْمِنِینَ وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ فِی کِتَابِهِ إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِینَ (۲) فَأَوَّلُ الْمُتَوَسِّمِینَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ثُمَّ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام مِنْ بَعْدِهِ ثُمَّ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ وَ الْأَئِمَّهُ مِنْ وُلْدِ الْحُسَیْنِ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ قَالَ فَنَظَرَ إِلَیْهِ الْمَأْمُونُ فَقَالَ لَهُ یَا أَبَا الْحَسَنِ زِدْنَا مِمَّا جَعَلَ اللَّهُ لَکُمْ أَهْلَ الْبَیْتِ فَقَالَ الرِّضَا علیه السلام إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ أَیَّدَنَا بِرُوحٍ مِنْهُ مُقَدَّسَهٍ مُطَهَّرَهٍ لَیْسَتْ بِمَلَکٍ لَمْ تَکُنْ مَعَ أَحَدٍ مِمَّنْ مَضَی إِلَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هِیَ مَعَ الْأَئِمَّهِ مِنَّا تُسَدِّدُهُمْ وَ تُوَفِّقُهُمْ وَ هُوَ عَمُودٌ مِنْ نُورٍ بَیْنَنَا وَ بَیْنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ لَهُ الْمَأْمُونُ یَا أَبَا الْحَسَنِ بَلَغَنِی أَنَّ قَوْماً یَغْلُونَ فِیکُمْ وَ یَتَجَاوَزُونَ فِیکُمُ الْحَدَّ فَقَالَ لَهُ الرِّضَا علیه السلام حَدَّثَنِی أَبِی مُوسَی بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ أَبِیهِ

الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا تَرْفَعُونِی فَوْقَ حَقِّی فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ

ص: ۱۳۴

۱- فی المصدر: بالدلیل.

۲- الحجر: ۷۵.

وَ تَعَالَى اتَّخَذَنِی عَبْداً قَبْلَ أَنْ یَتَّخِذَنِی نَبِیّاً قَالَ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی ما کانَ لِبَشَرٍ أَنْ یُؤْتِیَهُ اللَّهُ الْکِتابَ وَ الْحُکْمَ وَ النُّبُوَّهَ ثُمَّ یَقُولَ لِلنَّاسِ کُونُوا عِباداً لِی مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ لکِنْ کُونُوا رَبَّانِیِّینَ بِما کُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْکِتابَ وَ بِما کُنْتُمْ تَدْرُسُونَ وَ لا یَأْمُرَکُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلائِکَهَ وَ النَّبِیِّینَ أَرْباباً أَ یَأْمُرُکُمْ بِالْکُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ (۱) وَ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام یَهْلِکُ فِیَّ اثْنَانِ وَ لَا ذَنْبَ لِی مُحِبٌّ مُفْرِطٌ وَ مُبْغِضٌ مُفْرِطٌ وَ إِنَّا لَنَبْرَأُ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِمَّنْ یَغْلُو فِینَا فَیَرْفَعُنَا فَوْقَ حَدِّنَا کَبَرَاءَهِ عِیسَی ابْنِ مَرْیَمَ علیه السلام مِنَ النَّصَارَی قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ إِذْ قالَ اللَّهُ یا عِیسَی ابْنَ مَرْیَمَ أَ أَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِی وَ أُمِّی إِلهَیْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ قالَ سُبْحانَکَ ما یَکُونُ لِی أَنْ أَقُولَ ما لَیْسَ لِی بِحَقٍّ إِنْ کُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ ما فِی نَفْسِی وَ لا أَعْلَمُ ما فِی نَفْسِکَ إِنَّکَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوبِ ما قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا ما أَمَرْتَنِی بِهِ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّی وَ رَبَّکُمْ وَ کُنْتُ عَلَیْهِمْ شَهِیداً ما دُمْتُ فِیهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّیْتَنِی کُنْتَ أَنْتَ الرَّقِیبَ عَلَیْهِمْ وَ أَنْتَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ شَهِیدٌ (۲) وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ لَنْ یَسْتَنْکِفَ الْمَسِیحُ أَنْ یَکُونَ عَبْداً لِلَّهِ وَ لَا الْمَلائِکَهُ الْمُقَرَّبُونَ (۳) وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ مَا الْمَسِیحُ ابْنُ مَرْیَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَ أُمُّهُ صِدِّیقَهٌ کانا یَأْکُلانِ الطَّعامَ (۴) وَ مَعْنَاهُ أَنَّهُمَا کَانَا یَتَغَوَّطَانِ فَمَنِ ادَّعَی لِلْأَنْبِیَاءِ رُبُوبِیَّهً أَوِ ادَّعَی لِلْأَئِمَّهِ رُبُوبِیَّهً أَوْ نُبُوَّهً أَوْ لِغَیْرِ الْأَئِمَّهِ إِمَامَهً فَنَحْنُ مِنْهُ بِرَاءٌ فِی الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ فَقَالَ الْمَأْمُونُ یَا أَبَا الْحَسَنِ فَمَا تَقُولُ فِی الرَّجْعَهِ فَقَالَ الرِّضَا علیه السلام إِنَّهَا الْحَقُّ (۵) وَ قَدْ کَانَتْ فِی الْأُمَمِ السَّالِفَهِ وَ نَطَقَ بِهَا الْقُرْآنُ وَ قَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَکُونُ فِی هَذِهِ الْأُمَّهِ کُلُّ مَا کَانَ فِی الْأُمَمِ السَّالِفَهِ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ وَ الْقُذَّهِ بِالْقُذَّهِ وَ قَالَ

۱- آل عمران: ۷۹ و ۸۰.

۲- المائده: ۱۱۶ و ۱۱۷.

۳- النساء: ۱۷۲.

۴- المائده: ۷۵.

۵- فی المصدر: انها لحق.

عليه السلام إِذَا خَرَجَ الْمَهْدِيُّ مِنْ وُلْدِی نَزَلَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ عليه السلام فَصَلَّى خَلْفَهُ وَ قَالَ عليه السلام بَدَأَ الْإِسْلَامُ (۱) غَرِيباً وَ سَيَعُودُ غَرِيباً فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ثُمَّ يَكُونُ مَا ذَا قَالَ ثُمَّ يَرْجِعُ الْحَقُّ إِلَى أَهْلِهِ فَقَالَ الْمَأْمُونُ يَا أَبَا الْحَسَنِ فَمَا تَقُولُ فِي الْقَائِلِينَ بِالتَّنَاسُخِ فَقَالَ الرِّضَا عليه السلام مَنْ قَالَ بِالتَّنَاسُخِ فَهُوَ كَافِرٌ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ يُكَذِّبُ (۲) بِالْجَنَّةِ وَ النَّارِ فَقَالَ الْمَأْمُونُ فَمَا تَقُولُ فِي الْمُسُوخِ قَالَ الرِّضَا عليه السلام أُولَئِكَ قَوْمٌ غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ فَمَسَخَهُمْ فَعَاشُوا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ثُمَّ مَاتُوا وَ لَمْ يَتَنَاسَلُوا فَمَا يُوجَدُ فِي الدُّنْيَا مِنَ الْقِرَدَةِ وَ الْخَنَازِيرِ وَ غَيْرِ ذَلِكَ مِمَّا أُوْقِعَ عَلَيْهِ اسْمُ الْمُسُوخِيَّةِ فَهِيَ مِثْلُهَا (۳) لَا يَحِلُّ أَكْلُهَا وَ الِانْتِفَاعُ بِهَا قَالَ الْمَأْمُونُ لَا أَبْقَانِيَ اللَّهُ بَعْدَكَ يَا أَبَا الْحَسَنِ وَ اللَّهِ (۴) مَا يُوجَدُ الْعِلْمُ الصَّحِيحُ إِلَّا عِنْدَ أَهْلِ هَذَا الْبَيْتِ وَ إِلَيْكَ انْتَهَى (۵) عُلُومُ آبَائِكَ فَجَزَاكَ اللَّهُ عَنِ الْإِسْلَامِ وَ أَهْلِهِ خَيْراً قَالَ الْحَسَنُ بْنُ جَهْمٍ فَلَمَّا قَامَ الرِّضَا عليه السلام تَبِعْتُهُ فَانْصَرَفَ إِلَى مَنْزِلِهِ فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ وَ قُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی وَهَبَ لَكَ مِنْ جَمِيلِ رَأْيِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ مَا حَمَلَهُ عَلَى مَا أَرَى مِنْ إِكْرَامِهِ لَكَ وَ قَبُولِهِ لِقَوْلِكَ فَقَالَ عليه السلام يَا ابْنَ الْجَهْمِ لَا يَغُرَّنَّكَ مَا أَلْفَيْتَهُ عَلَيْهِ مِنْ إِكْرَامِي وَ الِاسْتِمَاعِ مِنِّي فَإِنَّهُ سَيَقْتُلُنِي بِالسَّمِّ وَ هُوَ ظَالِمٌ لِي أَعْرِفُ (۶) ذَلِكَ بِعَهْدٍ مَعْهُودٍ إِلَيَّ مِنْ آبَائِي عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَاكْتُمْ هَذَا عَلَيَّ مَا دُمْتُ حَيّاً قَالَ الْحَسَنُ بْنُ الْجَهْمِ فَمَا حَدَّثْتُ أَحَداً بِهَذَا الْحَدِيثِ إِلَى أَنْ مَضَى الرِّضَا عليه السلام

ص: ۱۳۶

۱- فی المصدر: «ان الإسلام بدأ غريبا» و لعلّ الصحيح: بدئ بالبناء للمفعول.

۲- فی المصدر: كذب.

۳- فی المصدر: مما وقع عليه اسم المسوخيه فهو مثلها.

۴- فی المصدر: فو اللّه.

۵- فی المصدر: انتهت.

۶- فی المصدر: انی اعرف.

بِطُوسَ مَقْتُولًا بِالسَّمِّ وَ دُفِنَ فِي دَارِ حُمَيْدِ بْنِ قَحْطَبَهَ الطَّائِيِّ فِي الْقُبَّهِ الَّتِي فِيهَا قَبْرُ هَارُونَ إِلَى جَانِبِهِ (۱).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: حسن بن جهم نقل کرده، روزی به مجلس مأمون رفتم و حضرت رضا علیه السّلام نیز حضور داشت. فقها و کلامیون از فرقه های مختلف نیز جمع بودند. یکی از آن‌ها از حضرت رضا علیه السّلام پرسید: ای پسر رسول خدا! با چه چیزی ثابت می‌شود کسی امام است ؟ ایشان فرمودند: با نص و تصریح بر امامت او و دلایلش.

سائل پرسید: چه چیزهایی از جمله دلائل امامت است؟ فرمودند: علم و استجابت دعا. باز پرسید: چگونه شما خبر از آینده می‌دهید؟ فرمودند: طبق عهدی که از رسول الله صلی الله علیه و آله به ما رسیده است. پرسید؟ چگونه از دل مردم خبر می‌دهید؟

فرمودند: مگر این فرمایش رسول الله صلی الله علیه و آله را نشنیده ای که: از فراست و هوشیاری مؤمن بر حذر باشید که او با نور خدا می بیند. گفت: بله، شنیده‌ام. فرمودند: هر مؤمنی دارای فراستی است که به نسبت ایمان و هوشیاری و علمش با نور خدا می بیند، و خداوند برای ما امامان، ، به اندازه همه مؤمنین از این فراست عنایت کرده است. خداوند عزّ و جلّ در کتابش فرمود: «إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآياتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ» - . حجر / ۷۵ - {به یقین در این [کیفر] برای هوشیاران عبرت‌هاست} پس اولین هوشیاران رسول الله صلی اللَّه علیه و آله و سلم است و سپس امیرالمؤمنین علیه السلام، سپس حسن و حسین و ائمه از فرزندان حسین علیه السّلام تا روز قیامت. مأمون نگاهی به جانب امام انداخت و گفت: ای ابالحسن! در مورد چیزهایی که خداوند به شما اهل بیت عنایت کرده توضیح بیشتری بفرمایید.

حضرت رضا علیه السلام فرمودند: خداوند عزّ و جلّ ما را به روحی از خود تأیید کرده است، روحی مقدس و پاک که از ملائکه نیست و با هیچ یک از گذشتگان، جز پیامبر اسلام، نبوده است، آن روح همراه امامان از ما خانواده است و آن‌ها را ثابت قدم می‌کند و توفیق می‌دهد، و او استوانه ای از نور است بین ما و خدای عزّ و جلّ. مأمون گفت: ای اباالحسن! شنیده ام گروهی در باره شما غلو دارند و بیش از اندازه برای شما مقام قائلند .

حضرت رضا علیه السلام فرمودند: پدرم موسی بن جعفر از پدرش جعفر بن محمّد از پدرش محمّد بن علی از پدرش علی بن الحسین از پدرش حسین بن علی از پدرش علی بن ابی‌طالب برایم نقل کرده که: رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: مرا بیش از اندازه ای که هستم بالا نبرید، خداوند تبارک و تعالی

ص: ۱۳۴

پیش از آن‌که مرا پیامبر قرار دهد، مرا بنده خود قرار داده است. و خداوند تبارک و تعالی فرمود: «ما كانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتابَ وَ الْحُكْمَ وَ النُّبُوَّهَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِباداً لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ لٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِما كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتابَ وَ بِما كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ * وَ لا يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلائِكَهَ وَ النَّبِيِّينَ أَرْباباً أَ يَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ» - . آل عمران / ۷۹ و ۸۰ - {هیچ بشری را نسزد که خدا به او کتاب و حکم و پیامبری بدهد، سپس او به مردم بگوید به جای خدا بندگان من باشید بلکه [باید بگوید] به سبب آن‌که کتاب [آسمانی] تعلیم می دادید و از آن رو که درس می خواندید علمای دین باشید * و [نیز] شما را فرمان نخواهد داد که فرشتگان و پیامبران را به خدایی بگیرید آیا پس از آنکه سر به فرمان [خدا] نهاده اید [باز] شما را

به کفر وامی دارد} و علی علیه السّلام نیز فرموده اند: دو دسته در مورد من به هلاکت می‌رسند و مرا گناهی نیست: دوستداری که زیاده روی می کند و کینه ورزی که زیاده روی می کند.

و ما در پیش گاه خداوند عزّ و جلّ از کسانی که در باره ما غلو دارند و ما را بیش از حد بلند می کنند بیزاری می‌جوییم، همان‌طور که عیسی بن مریم از نصاری بیزاری جست. خداوند عزّ و جلّ فرمود: «وَ إِذْ قالَ اللَّهُ یا عِیسَی ابْنَ مَرْیَمَ أَ أَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِی وَ أُمِّی إِلهَیْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ قالَ سُبْحانَکَ ما یَکُونُ لِی أَنْ أَقُولَ ما لَیْسَ لِی بِحَقٍّ إِنْ کُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ ما فِی نَفْسِی وَ لا أَعْلَمُ ما فِی نَفْسِکَ إِنَّکَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوبِ * ما قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا ما أَمَرْتَنِی بِهِ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّی وَ رَبَّکُمْ وَ کُنْتُ عَلَیْهِمْ شَهِیداً ما دُمْتُ فِیهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّیْتَنِی کُنْتَ أَنْتَ الرَّقِیبَ عَلَیْهِمْ وَ أَنْتَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ شَهِیدٌ» - . مائده / ۱۱۶ و ۱۱۷ - {و [یاد کن] هنگامی را که خدا فرمود: ای عیسی پسر مریم آیا تو به مردم گفتی من و مادرم را همچون دو خدا به جای خداوند بپرستید؟ گفت: منزهی تو مرا نزیبد که [در باره خویشتن] چیزی را که حق من نیست بگویم، اگر آن را گفته بودم قطعا آن را می دانستی. آن‌چه در نفس من است تو می دانی و آن‌چه در ذات توست من نمی دانم چرا که تو خود دانای رازهای نهانی * جز آن‌چه مرا بدان فرمان دادی [چیزی] به آنان نگفتم [گفته ام] که خدا پروردگار من و پروردگار خود را عبادت کنید و تا وقتی در میانشان بودم بر آنان گواه بودم پس چون روح مرا گرفتی تو خود بر آنان نگهبان بودی و تو بر هر چیز گواهی} و فرمود: «لَنْ یَسْتَنْکِفَ الْمَسِیحُ أَنْ یَکُونَ عَبْداً لِلَّهِ وَ لَا الْمَلائِکَةُ الْمُقَرَّبُونَ» - . نسا ء / ۱۷۲ - {مسیح از اینکه بنده خدا باشد هرگز ابا نمی ورزد و فرشتگان مقرب [نیز ابا ندارند]} و فرمود: «مَا الْمَسِیحُ ابْنُ مَرْیَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَ أُمُّهُ صِدِّیقَةٌ کانا یَأْکُلانِ الطَّعامَ» - . مائده / ۷۵ - {مسیح پسر مریم جز پیامبری نبود که پیش از او [نیز] پیامبرانی آمده بودند و مادرش زنی بسیار راستگو بود، هر دو غذا می خوردند} و معنایش این است که آن‌ها تغوط می‌کنند. هر کس مدعی ربوبیت برای انبیاء و یا ائمه گردد، و یا مقام نبوت را برای ائمه ادعا کند، و یا برای غیر از ائمه مدعی امامت باشد، ما در دنیا و آخرت از او بیزاریم.

مأمون گفت: ای ابالحسن! نظر شما در باره رجعت چیست؟ حضرت رضا علیه السلام فرمودند: رجعت حقیقت دارد و در امت های قبل نیز بوده و قرآن از آن سخن گفته است، و زسول الله صلی الله علیه و آله نیز فرموده‌اند: هر چه در امت های پیشین اتفاق افتاده، قدم به قدم و بدون ذره ای پس و پیش، در این امت نیز روی خواهد داد.

ص: ۱۳۵

و باز فرموده است: وقتی مهدی از فرزندانم ظهور کند، عیسی بن مریم فرود می آید و پشت سر او نماز می‌خواند. و هم فرموده است: اسلام غریب آغاز شد و در آینده نیز به حال غربت می‌افتد، خوشا به حال غریبان. یکی از اصحاب عرض کرد: یا رسول اللَّه! بعد از آن چه خواهد شد؟ فرمودند: بعد حق به اهل خود برگردانده می‌شود .

مأمون گفت: ای ابالحسن! در باره قائلین به تناسخ چه می‌فرمایید؟ حضرت رضا علیه السّلام فرمودند: هر کس قائل به تناسخ باشد، به خدای بزرگ کافر شده و بهشت و جهنم را تکذیب نموده است. مأمون گفت: درباره مسخ شده ها چه می‌فرمایید؟ حضرت رضا علیه السّلام فرمودند: آن‌ها گروهی بودند که خداوند بر آن‌ها خشم گرفت و آن‌ها را مسخ نمود، سه روز زنده بودند و بعد مردند و تولید و تناسلی نکردند. و آن‌چه در دنیا به صورت میمون و خوک و سایر چیزهایی که نام مسوخ دارند وجود دارد، شبیه آن‌هایند، خوردن آن‌ها حلال نیست و نمی توان از آن‌ها منتفع شد.

مأمون گفت: خدا مرا بعد از شما باقی نگذارد ای ابالحسن! به خدا قسم دانش صحیح، مگر در نزد این خانواده، یافت نمی‌شود و علوم اجدادتان به شما رسیده است، خداوند پاداش نیکویی از اسلام به شما عنایت کند.

حسن بن جهم می گوید: وقتی حضـرت رضا علیه السّلام از جای حرکت کرد من به دنبال ایشان رفتم، حضرت به منزل خویش رفتند. من به محضـرشان رسیدم و عرض کردم: ای پسر رسول خدا! سپاس خدای را که امیرالمؤمنین را چنان به شما خوش بین نموده که این قدر نسبت به شـما احترام کرد و گفتارتان را به دل پذیرفت. فرمودند: ای پسـر جهم! از این احترام که نسـبت به من نمود و سـخنان مرا قبول کرد فریب نخوری! به زودی و در حالی که به من سـتم روا می‌دارد، مرا با زهر خواهد کشت. این مطلب را به قراری که پدرانم از رسول الله صـلی اللَّه علیه و آله و سـلم با من داشـته‌اند می دانم. تا من زنده هستم این مطلب را پنهان دار.

حسن بن جهم می گوید: این جریان را به هیچ کس نگفتم تا حضرت رضا علیه السّلام

ص: ۱۳۶

در طوس با سم شـهید شدنـد و در خانه حمیـد بن قحطبه طائی در بقعه ای که هارون مـدفون بود، در کنارش، دفن شدنـد. - . عیون اخبار الرضا : ۳۲۴ و ۳۲۵ -

**[ترجمه]

بیان

القذه بالضم ریش السـهم بدأ الإسـلام غریبا أی فی زمان شاع الکفر و یعدّ مسـتغربا و یقل أهله و من یقبله و سـیعود کذلک فی زمان القائم علیه السـلام عند انقطاع الإسلام و الإیمان فطوبی للتابعین للحق فی ذلک الزمان أو فی الزمانین قال فی النهایه فیه إن الإسلام بدأ غریبا و سیعود کما بدأ فطوبی للغرباء.

أی إنه کان فی أول أمره کالغریب الوحید الذی لا أهل له عنده لقله المسلمین یومئذ و سیعود غریبا کما کان أی یقل المسلمون فی آخر الزمان فیصـیرون کالغرباء فطوبی للغرباء أی الجنه لأولئک المسلمین الذین کانوا فی أول الإسلام و یکونون فی آخره و إنما خصهم بها لصبرهم علی أذی الکفار أولا و آخرا و لزومهم دین الإسلام.

lt;meta info="\\"اسـلام غریب آغاز شده...\\" یعنی در زمانی که کفر رواج داشـته و تعداد اهل اسلام و نیز کسانی که آن را می‌پذیرفتند کم بوده، شـروع شده و باز هم در زمان قائم علیه السلام، زمانی که اسلام و ایمان منقطع می‌شوند، به غربت خواهد افتاد، پس خوشا به حال آن‌ها که در آن برهه یا در هر دو برهه پیرو حق‌اند. در نهایه در این‌باره آمده است: \\"اسـلام غریب آغاز شده و به همان حال آغاز باز خواهد گشت؛ پس خوشا به حال آن ها که غریبند\\" یعنی: اسلام در آغاز کارش، از جهـت کمی مسـلمانان، ماننـد غریبـه‌ای تنهـا کـه خـانواده‌اش پیش او نیسـتند بـود، و بـاز هـم غزیـب خواهـد شـد؛ یعنی در آخرالزمان، تعـداد مسـلمانان کم می شود و مانند غریب‌ها می‌شوند، پس خوشا به حال غریب‌ها! یعنی بهشت از آن مسـلمانانی

است که در اول اسلام و آخرالزمان هستند. آن‌ها به این جهت ممتاز شده‌اند که بر اذیت کافران صبر می‌کنند و مسلمان باقی می‌مانند.

**[ترجمه]

«۷»

ل، الخصال أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ أَبِیهِ قَالَ: إِنَّ الْإِمَامَهَ لَا تَصْلُحُ إِلَّا لِرَجُلٍ فِیهِ ثَلَاثُ خِصَالٍ وَرَعٌ یَحْجُزُهُ عَنِ الْمَحَارِمِ وَ حِلْمٌ یَمْلِکُ بِهِ غَضَبَهُ وَ حُسْنُ الْخِلَافَهِ عَلَی مَنْ وُلِّیَ عَلَیْهِ حَتَّی یَکُونَ لَهُ کَالْوَالِدِ الرَّحِیمِ (۲).

**[ترجمه]خصال: حنان بن سدیر از حضرت صادق علیه السّلام و آن حضرت از پدرشان نقل کرده که ایشان فرمودند: صلاحیت امامت را ندارد مگر شخصی که در او سه امتیاز باشد: چنان پرهیزکار باشد که از او عمل حرام سر نزند، و چنان بردبار باشد که خشم خویش را در اختیار گیرد، و چنان حسن رفتار و رهبری بر مردم را داشته باشد که برای آن‌ها همچون پدری مهربان باشد. - . خصال ۱ : ۵۷ -

**[ترجمه]

«۸»

ل، الخصال أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ الْبَزَنْطِیِّ قَالَ: سُئِلَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام الْإِمَامُ بِأَیِّ شَیْ ءٍ یُعْرَفُ بَعْدَ الْإِمَامِ قَالَ إِنَّ لِلْإِمَامِ عَلَامَاتٍ أَنْ یَکُونَ أَکْبَرَ وُلْدِ أَبِیهِ بَعْدَهُ وَ یَکُونَ فِیهِ الْفَضْلُ وَ إِذَا قَدِمَ الرَّاکِبُ (۳) الْمَدِینَهَ قَالَ إِلَی مَنْ أَوْصَی فُلَانٌ قَالُوا إِلَی فُلَانٍ وَ السِّلَاحُ فِینَا بِمَنْزِلَهِ التَّابُوتِ فِی بَنِی إِسْرَائِیلَ یَدُورُ مَعَ السِّلَاحِ (۴) حَیْثُ کَانَ (۵).

۱- عیون الأخبار: ۳۲۴ و ۳۲۵.

۲- الخصال ۱: ۵۷.

۳- الرکب خ ل. و فی الکافی: و یقدم الرکب فیقول: الی من أوصی فلان؟ فیقال.

۴- فی الخصال: یدور مع الامام و فی الکافی: تکون الإمامه مع السلاح.

۵- الخصال ۱: ۵۷.

كا، الكافى محمد بن يحيى عن أحمد بن محمد عن البزنطى مثله (١).

**[ترجمه]خصال: بزنطی نقل کرده، از حضرت رضا علیه السّلام سؤال شد: چگونه می‌توان امام را پس از فوت امام قبل شناخت؟ حضرت فرمودند: امام نشانه‌هایی دارد: بزرگترین فرزند پدر خویش است، پس از او بیشترین فضیلت را دارد، وقتی کسی وارد شهر می شود و می پرسد: فلانی به چه کسی وصیت نمود؟ او را معرفی می‌نمایند، و سلاح در میان ما خانواده، مانند تابوت بنی اسرائیل است؛ در هر جا که باشد، امامت در همان جاست. - . همان -

ص: ١٣٧

کافی نیز همین را با طریقی دیگر از بزنطی نقل کرده است. - . اصول کافی ١ : ٢٨۴ -

**[ترجمه]

«٩»

ل، الخصال أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ الْخَشَّابِ عَنْ يَزِيدَ بْنِ إِسْحَاقَ شَعِرٍ (٢) عَنِ الْغَنَوِيِّ (٣) عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا الْحُجَّةُ عَلَی الْمُدَّعِی لِهَذَا الْأَمْرِ بِغَيْرِ حَقٍّ قَالَ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْحُجَّةِ لَمْ يَجْتَمِعْنَ فِی رَجُلٍ إِلَّا كَانَ صَاحِبَ هَذَا الْأَمْرِ أَنْ يَكُونَ أَوْلَى النَّاسِ بِمَنْ قَبْلَهُ وَ يَكُونَ عِنْدَهُ سِلَاحُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ يَكُونَ صَاحِبَ الْوَصِيَّةِ الظَّاهِرَةِ الَّذِی إِذَا قَدِمْتَ الْمَدِينَةَ سَأَلْتَ الْعَامَّةَ وَ الصِّبْيَانَ إِلَى مَنْ أَوْصَى فُلَانٌ فَيَقُولُونَ إِلَى فُلَانٍ (۴).

كا، الكافى محمد بن يحيى عن محمد بن الحسين عن يزيد شعر مثله (۵)

**[ترجمه]خصال: عبدالاعلی نقل کرده، به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: برای رد کردن کسی که مدعی امامت بدون استحقاق می شود، چه دلیلی می توان آورد؟ فرمودند: سه دلیل هست که در هر کس جمع شود او امام است؛ به امام قبلی نسبت به سایر مردم اولویت داشته باشد، سلاح رسول الله صلی اللّه علیه و آله نزد او باشد و آشکارا تصریح به امامت او شده باشد؛ طوری که اگر وارد شهر شوی و از مردم و کودکان سؤال کنی: فلانی به چه کسی وصیت کرد؟ می گویند: به فلان کس. - . خصال ١ : ۵٧ و ۵٨ -

کافی نیز مانند همین را با طریقی متفاوت نقل کرده است. - . اصول کافی ١ : ٢٨۴ ، در کافی چنین است: به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: چگونه می‌توان با کسی که بر امر امامت پریده و مدعی آن شده را احتجاج کرد؟ فرمودند: از او در مورد حلال و حرام سؤال شود. سپس رویشان را به من کرده و فرمودند: سه نشانه است که هیچ‌گاه در یک نفر جمع نمی... شود... -

**[ترجمه]

بیان

أولی الناس بمن قبله أی فی النسب أو فی الخلطه و العلم و الإخلاص و الأول أظهر کما مر.

lt;meta info="\\" به امام قبلی نسبت به سایر مردم اولویت داشته باشد \\" یعنی در نسب اولی از بقیه باشد. یا در همنشینی و علم و اخلاص اولی از سایرین باشد. همان‌طور که گذشت، احتمال اول ظهور بیشتری دارد.

**[ترجمه]

«۱۰»

ل، الخصال أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْوَلِیدِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِیرَهِ النَّضْرِیِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام بِمَا یُعْرَفُ صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ قَالَ بِالسَّکِینَهِ وَ الْوَقَارِ وَ الْعِلْمِ وَ الْوَصِیَّهِ (۶).

ص: ۱۳۸

۱- أصول الکافی ۱: ۲۸۴.

۲- اختلف فی ضبط شعر فنقل عن نسخه رجال الکشّیّ المصحح أنّه بالشین و الغین المعجمتین و ضبطه العلامه فی الخلاصه بالشین المعجمه و العین المهمله.

۳- هو هارون بن حمزه الغنوی الصیرفی.

۴- الخصال ۱: ۵۷ و ۵۸.

۵- أصول الکافی ۱: ۲۸۴ فیه: قال: قلت لابی عبد اللّه علیه السّلام: المتوثب علی هذا الامر المدعی له ما الحجه علیه؟ قال: یسأل عن الحلال و الحرام، قال: ثم اقبل علی فقال: ثلاثه من الحجه لم تجتمع فی احد. و فیه: بمن کان قبله و فیه: عنده السلاح و فیه سألت عنها.

۶- الخصال ۱: ۹۳ و ۴۴.

یر، بصائر الدرجات الحسین بن محمد عن المعلی عن محمد بن جمهور عن موسی عن حنان عن الحارث مثله (۱).

**[ترجمه]خصال: حارث بن مغیره نضری روایت کرده، به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: چگونه می‌توان امام را شناخت؟ ایشان فرمودند: از آرامش و وقار و علم و وصیت امام قبلی. - . خصال ۱ : ۹۳ و ۴۴ -

ص: ۱۳۸

در بصائر الدرجات نیز، مانند همین روایت با طریق دیگری از حارث نقل شده است. - . بصائر الدرجات : ۱۴۴ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ل، الخصال أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِذَا مَضَی عَالِمُكُمْ أَهْلَ الْبَیْتِ فَبِأَیِّ شَیْ ءٍ یَعْرِفُونَ (۲) مَنْ یَجِی ءُ بَعْدَهُ قَالَ بِالْهَدْیِ (۳) وَ الْإِطْرَاقِ وَ إِقْرَارِ آلِ مُحَمَّدٍ لَهُ بِالْفَضْلِ وَ لَا یُسْأَلُ عَنْ شَیْ ءٍ مِمَّا بَیْنَ صَدَفَیْهَا (۴) إِلَّا أَجَابَ فِیهِ (۵).

یر، بصائر الدرجات الحسین بن محمد عن أبی جعفر محمد بن الربیع عن رجل من أصحابنا عن الجارود مثله (۶)

**[ترجمه]خصال: ابی‌الجارود نقل کرده، به حضرت باقر علیه السّلام عرض کردم: فدایتان شوم! وقتی امام شما خانواده از دنیا رود، با چه چیزی می توان امام بعد را شناخت؟ ایشان فرمودند: با هدی - . در حاشیه بصائر آمده است: با هداه، یعنی هدایت... گران. می گوییم: آن‌چه در بصائر موجود است، هدایت است - و اطراق و اقرار آل محمّد به فضل و شخصیت او و این که از هر چه روی زمین است - . در بصائر این‌چنین است: از هرچه که بین دو طرف جلد از او سؤال کنی، جواب می‌دهد. - سؤال کنی جواب آن را می دهد. - . خصال ۱ : ۴۹ -

در بصائر الدرجات نیز، مانند همین روایت با طریقی دیگر نقل شده است. - . بصائر الدرجات : ۱۴۴ -

**[ترجمه]

بیان

الهَدْی السیره الحسنه و یحتمل الهُدَی بالضم و الإطراق لعله أراد به السکوت فی حال التقیه أو کنایه عن السکینه و الوقار قال الفیروزآبادی أطرق سکت و لم یکلم و أرخی عینیه ینظر إلی الأرض و قوله بین صدفیها أی جمیع الأرض فإن الجبل محیط بالدنیا و صدف الجبل هو ما قابلك من جانبه و فی البصائر بین دفتین و دافتا المصحف ضامتاه کنایه عن الکل.

lt;meta info="\\"هدی\\" رفتار نیکو را گویند و احتمال هم دارد به ضم هاء و به معنای هدایت باشد.

\\"اطراق\\" شاید مراد از آن سکوت در حال تقیه است، و یا کنایه از آرامش و وقار باشد.

**[ترجمه]

«۱۲»

یر، بصائر الدرجات عِمْرَانُ بْنُ مُوسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ عُبَیْسِ بْنِ هِشَامٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ یُونُسَ (۷) عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا أَرَادَ اللَّهُ أَنْ یَخْلُقَ إِمَاماً أَخَذَ اللَّهُ بِیَدِهِ شَرْبَةً مِنْ تَحْتِ عَرْشِهِ فَدَفَعَهُ إِلَی مَلَکٍ مِنْ مَلَائِکَتِهِ فَأَوْصَلَهَا إِلَی الْإِمَامِ فَکَانَ الْإِمَامُ مِنْ

۱- بصائر الدرجات: ۱۴۴.

۲- فی البصائر: یعرف الذی یجی ء من بعد.

۳- فی الهامش: بالهداه. یر. أقول: الموجود فی البصائر: بالهدایه.

۴- فی البصائر: مما بین الدفتین الا اجاب عنه.

۵- الخصال ۱: ۴۹.

۶- بصائر الدرجات: ۱۴۴.

۷- هکذا فی الکتاب و مصدره و لعلّ الصحیح: الحسین عن یونس و الحسین هو ابن أحمد المنقریّ و یونس هو ابن ظبیان الکوفیّ.

بَعْدِهِ مِنْهَا (۱) فَإِذَا مَضَتْ عَلَيْهِ أَرْبَعُونَ يَوْماً سَمِعَ الصَّوْتَ وَ هُوَ فِي بَطْنِ أَمِّهِ فَإِذَا وُلِدَ أُوتِيَ الْحِكْمَةَ (۲) وَ كُتِبَ عَلَى عَضُدِهِ الْأَيْمَنِ وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِكَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ فَإِذَا كَانَ الْأَمْرُ يَصِلُ إِلَيْهِ (۳) أَعَانَهُ اللَّهُ بِثَلَاثِمِائَةٍ وَ ثَلَاثَةَ عَشَرَ مَلَكاً بِعَدَدِ (۴) أَهْلِ بَدْرٍ وَ كَانُوا مَعَهُ وَ مَعَهُمْ سَبْعُونَ رَجُلًا وَ اثْنَا عَشَرَ نَقِيباً فَأَمَّا السَّبْعُونَ فَيَبْعَثُهُمْ إِلَى الْآفَاقِ يَدْعُونَ النَّاسَ إِلَى مَا دَعَوْا إِلَيْهِ أَوَّلًا وَ يَجْعَلُ اللَّهُ لَهُ فِي كُلِّ مَوْضِعٍ مِصْبَاحاً (۵) يُبْصِرُ بِهِ أَعْمَالَهُمْ (۶).

يج، الخرائج و الجرائح عن يونس مثله (۷).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حسین بن یونس از حضرت صادق علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: وقتی خداوند بخواهد امامی را بیافریند با دست خویش شربتی از زیر عرش می گیرد و در اختیار فرشته ای از فرشتگان می گذارد که او به امام می... رساند، نطفه امام بعد از آن شربت است. - .

ص: ۱۳۹

در خرائج: امام از آن شربت می‌خورد. -

وقتی چهل روز بر او گذشت، در رحم مادر صدا را می‌شنود و وقتی متولد شد به او حکمت داده می شود - . در خرائج: با حکمت تغذیه می‌شود. -

و بر بازوی راستش نوشته می شود: «وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِكَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ.» - . انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستی و داد سرانجام گرفته است و هیچ تغییردهنده ای برای کلمات او نیست و او شنوای داناست}

وقتی امامت به او برسد، خداوند به وسیله سیصد و سیزده فرشته، به تعداد جنگجویان بدر، او را یاری می کند و و هفتاد مرد و دوازده نقیب با او و آن سیصد و سیزده فرشته است. هفتاد مرد را به اطراف می فرستد، تا مردم را دعوت به آن چه که خودشان در ابتدا به آن دعوت شده‌اند کنند، و خداوند برایش در هر جایی چراغی قرار می‌دهد که به وسیله آن اعمال آن‌ها را می‌بینند. - . بصائر الدرجات ۱ : ۱۳۰ -

در خرائج نیز، مانند همین از یونس نقل شده است. - . خرائج : ۲۴۶ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ل، الخصال الْعِجْلِيُّ عَنِ ابْنِ زَكَرِيَّا الْقَطَّانِ عَنِ ابْنِ حَبِيبٍ عَنِ ابْنِ بُهْلُولٍ عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: عَشْرُ خِصَالٍ مِنْ صِفَاتِ الْإِمَامِ الْعِصْمَةُ وَ النُّصُوصُ (۸) وَ أَنْ يَكُونَ أَعْلَمَ النَّاسِ وَ أَتْقَاهُمْ لِلَّهِ وَ أَعْلَمَهُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ وَ أَنْ يَكُونَ صَاحِبَ الْوَصِيَّةِ الظَّاهِرَةِ وَ يَكُونَ لَهُ الْمُعْجِزُ وَ الدَّلِيلُ وَ تَنَامُ عَيْنُهُ وَ لَا يَنَامُ قَلْبُهُ وَ لَا يَكُونُ لَهُ فَيْ ءٌ وَ يَرَى مِنْ خَلْفِهِ كَمَا يَرَى مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ.

قال الصدوق رحمه الله علیه معجز الإمام و دلیله فی العلم و استجابه الدعوه فأما إخباره بالحوادث التی تحدث قبل حدوثها فذلک بعهد معهود إلیه من رسول الله

۱- فی الخرائج: و الامام یتغذی منها.

۲- فی الخرائج: غذی بالحکمه.

۳- فی الخرائج: فاذا وصل الامر إلیه.

۴- فی الخرائج: عده أهل بدر و معهم سبعون رجلا و اثنی عشر نقیبا.

۵- فی الخرائج: سراجا.

۶- بصائر الدرجات ۱: ۱۳۰.

۷- الخرائج: ۲۴۶.

۸- فی نسخه: و النصّ.

صلی الله علیه و آله ، وإنمـا لا یکون له فئ لانه مخلوق من نور الله عزوجل ، وأما رؤیته من خلفه کما یری من بین یـدیه فـذلک بما اوتی من التوسم والتفرس فی الاشیاء قال الله عزوجل : إنَّ فِی(۱)

ذلِکَ لَآیاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِینَ (۲)

**[ترجمه]خصال: سلیمان بن مهران روایت کرده، حضـرت صادق علیه السّلام که فرمودند: ده خصـلت از صفات امام است: عصـمت، نصـوص، - در یکی از نسخه‌ها: \\"نص\\" آمـده اسـت. - عـالم ترین مردم باشـد، پرهیزکـارترین آن‌هـا در برابر خداوند باشد، داناترین ایشان به کتاب خدا باشد، به او آشـکارا وصـیت کرده باشند، دارای معجزه و دلیل باشد، چشمش می‌خوابد ولی دلش بیدار است، سایه ندارد، از پشت سر می بیند چنان که از روبرو می‌بیند.

صـدوق رحمه اللَّه علیه می‌نویسـد: معجزه و دلیل امام در علم و مسـتجاب بودن دعای اوست. اما این که از حوادث آینـده خبر می‌دهد، طبق قراریست که از رسول الله صلی اللَّه علیه و آله به او رسیده است

ص: ۱۴۰

و این که سایه ندارد به جهت آن است که از نور خداوند عزّ و جلّ آفریده شده است، و اما مشاهده کردنش از پشت سر چنان که از روبرو می‌بیند، به سبب هوشیاری و فراست در اشیاست که خداوند در اختیارش نهاده است. خداوند عزّ و جلّ می‌فرماید: «إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِینَ» - . حجر / ۷۵ - {به یقین در این [کیفر] برای هوشیاران عبرتهاست}. - . خصال ۲ : ۴۹ و ۵۰ -

**[ترجمه]

«۱۴»

مع، معانی الأخبار إِبْرَاهِیمُ بْنُ هَارُونَ الْعَبْسِیُّ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ کَثِیرِ بْنِ عَیَّاشٍ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ الْبَاقِرَ علیهما السـلام بِمَ یُعْرَفُ الْإِمَامُ قَالَ بِخِصَالٍ أَوَّلُهَا نَصٌّ مِنَ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی عَلَیْهِ وَ نَصْبُهُ عَلَماً لِلنَّاسِ حَتَّی یَکُونَ عَلَیْهِمْ حُجَّهً لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله نَصَبَ عَلِیّاً وَ عَرَّفَهُ النَّاسَ بِاسْمِهِ وَ عَیْنِهِ وَ کَذَلِکَ الْأَئِمَّهُ علیهم السلام یَنْصِبُ الْأَوَّلُ الثَّانِیَ وَ أَنْ یُسْأَلَ فَیُجِیبَ وَ أَنْ یُسْکَتَ عَنْهُ فَیَبْتَدِئَ وَ یُخْبِرَ النَّاسَ بِمَا یَکُونُ فِی غَدٍ وَ یُکَلِّمَ النَّاسَ بِکُلِّ لِسَانٍ وَ لُغَهٍ.

قال الصدوق رحمه الله إن الإمام إنما یخبر بما یکون فی غد بعهد واصل إلیه من رسول الله صـلی الله علیه و آله و ذلک مما نزل به علیه جبرئیل من أخبار الحوادث الکائنه إلی یوم القیامه. (۳)

**[ترجمه]معـانی الأخبـار: ابوالجارود نقل کرده، از حضـرت باقر علیه السّلام پرسـیدم: با چه چیزی می توان امام را شـناخت؟ ایشان فرمودنـد: با چنـد امتیاز: اولینش، نص و تصـریحی است که از جانب خـدای بزرگ در باره او می شود و تعیین شـدن او برای رهبری، تا حجت بر مردم باشـد. زیرا رسول الله صـلی الله علیه و آله، علی علیه السّلام را منصوب نمود و در میان مردم به

نام و چهره معرفی کرد. و همین طور امامان علیهم السلام، هر کدام بعدی را منصوب می کنند. اگر سؤالی از امام بشود، جواب می‌دهـد و اگر سـکوت شود، او خود شـروع به سـخن می کنـد. از وقـایع فردا به مردم خبر می‌دهـد و با هر زبان و لغتی با مردم سخن می گوید.

صـدوق رحمه اللّه علیه می گوید: این که امام از آینده خبر می‌دهد، طبق قراری است که از رسول الله صـلی الله علیه و آله به او رسـیده و این از جمله مطـالبی است که جبرئیـل از اخبار و حوادث آینـده تا روز قیامت برایش آورده است. - . معانی الأخبار : ۱۰۱ و ۱۰۲ -

**[ترجمه]

بیان

الأخبار المتواتره الـداله علی کون الإمام محـدثا و أنه مؤید بروح القدس و أن الملائکه و الروح تنزل علیه فی لیله القدر و غیرها تغنی عن هذا التکلف و إن کان له وجه صحه و سیأتی تمام القول فی ذلک فی أبواب العلم.

**[ترجمه]اخبار متواتری که شاهد است، امام محدث است و مؤید به روح‌القدس و ملائکه و روح در شب قدر و غیر آن بر او نـازل می شونـد، ما را بی نیاز از این توجیه می کنـد. گر چه این توجیه نیز توجیه صـحیحی است و به زودی توضـیح کامل در ابواب علم خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۱۵»

یـد، التوحیـد أَبِی عَنْ سَـعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَـی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ السَّکَنِ عَنْ أَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام اعْرِفُوا اللَّهَ بِاللَّهِ وَ الرَّسُولَ بِالرِّسَالَهِ وَ أُولِی الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَ الْعَدْلِ وَ الْإِحْسَانِ (۴).

**[ترجمه]توحید: فضل بن سـکن از حضـرت صادق علیه السّلام و ایشان از امیر المؤمنین علیه السّلام نقل کرده‌اند که: خدا را از طریق خدا، و پیامبر را به رسالت، و امام را به کار نیک و عدل و احسان بشناسید. - . توحید صدوق : ۲۹۷ -

**[ترجمه]

«۱۶»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِیِّ عَنْ فَضَالَهَ عَنْ عَبْدِ الْحَمِیدِ

١- الحجر : ٧٥.

٢- الخصال: ٢: ۴٩ و ۵٠.

٣- معانى الأخبار: ١٠١ و ١٠٢ طبعه مكتبه الصدوق.

۴- توحيد الصدوق: ٢٩٧.

بْنِ نَصْرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يُنْكِرُونَ الْإِمَامَ الْمُفْتَرَضَ الطَّاعَهِ وَ يَجْحَدُونَ بِهِ وَ اللَّهِ مَا فِي الْأَرْضِ مَنْزِلَهٌ أَعْظَمَ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ مُفْتَرَضِ الطَّاعَهِ فَقَدْ (۱) كَانَ إِبْرَاهِيمُ دَهْراً يَنْزِلُ عَلَيْهِ الْأَمْرُ مِنَ اللَّهِ وَ مَا كَانَ مُفْتَرَضَ الطَّاعَهِ حَتَّى بَدَا لِلَّهِ أَنْ يُكْرِمَهُ وَ يُعَظِّمَهُ فَقَالَ إِنِّي جاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِماماً فَعَرَفَ إِبْرَاهِيمُ مَا فِيهَا مِنَ الْفَضْلِ فَ قالَ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِي فَ قالَ لا يَنالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ (۲) قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَيْ إِنَّمَا هِيَ ذُرِّيَّتُكَ لَا يَكُونُ فِي غَيْرِهِمْ (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: عبدالحمید بن نصر روایت کرده،

ص: ۱۴۱

حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: منکر امام مفترض‌الطاعه می‌شوند و او را کنار می‌گذارند، به خدا قسم در روی زمین مقامی بالاتر از مفترض‌الطاعه بودن نیست. ابراهیم مدت‌ها از طرف خدا به او وحی می‌شد، ولی مفترض‌الطاعه نبود. تا بالاخره خداوند او را گرامی داشت و عظمت بخشید و فرمود: «إِنِّي جاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِماماً» - . بقره / ۱۲۴ - {من تو را پیشوای مردم قرار دادم}. ابراهیم فهمید چه مقام با فضیلتی است، عرض کرد: «وَ مِنْ ذُرِّيَّتِي» - . همان - { از دودمانم [چطور]} خداوند فرمود: «لا يَنالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ» - . همان - {پیمان من به بیدادگران نمی رسد}. حضرت صادق علیه السلام فرمودند: یعنی این مقام در میان فرزندان تو است نه در دیگران. - . بصائر الدرجات : ۱۴۹ و ۱۵۰ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام و ما كان مفترض الطاعه أی كان نبيا و لم يكن مرسلا أو كان رسولا و لم تعم رسالته لجميع أهل الأرض أو لم يكن إماما مفترض الطاعه لكل من يأتی بعده من الأنبياء و أما قوله علیه السلام أی إنما هی فی ذريتك فلعل المراد به أن الله تعالى لما علم أنه لا يكون المعصوم إلا فی ذريه إبراهيم علیه السلام قال لا يَنالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ أی لا تكون الإمامه إلا فی المعصومين فلا ينالها غير ذريتك و على هذا التأويل الجواب أشد مطابقه للسؤال و الله أعلم بحقيقه الحال.

lt;meta info="\\"ولی مفترض‌الطاعه نبود\\" یعنی مقام نبوت را داشت اما رسول نبود، یا رسول بود اما رسالت او جهانی نبود. و یا منظور این است که برای پیامبرانی که بعد می آیند، امام مفترض‌الطاعه نبود.

\\"یعنی این مقام در میان فرزندان تو است\\" شاید مراد این است که، از آن‌جا که خداوند می‌دانست که همه معصومین در میان فرزندان ابراهیم علیه السلام هستند، فرمود: «لا يَنالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ» به این معنا که امامت فقط در بین کسانی که معصومند می‌باشد، بنابراین غیر از فرزندان تو به آن دست نمی‌یابند. بنابراین تأویل، جواب با سؤال مطابقت بیشتری دارد و البته خداوند به حقیقت امر داناتر است.

**[ترجمه]

ع، علل الشرائع ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَأَلَ ضِرَارُ هِشَامَ (۴) بْنَ الْحَكَمِ عَنِ الدَّلِيلِ (۵) عَلَى الْإِمَامِ بَعْدَ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله فَقَالَ هِشَامُ الدَّلَالَهُ عَلَيْهِ ثَمَانُ دَلَالاتٍ أَرْبَعَهٌ مِنْهَا فِی نَعْتِ نَسَبِهِ وَ أَرْبَعَهٌ فِی نَعْتِ نَفْسِهِ أَمَّا الْأَرْبَعَهُ الَّتِی فِی نَعْتِ نَسَبِهِ فَأَنْ يَكُونَ مَعْرُوفَ الْقَبِيلَهِ مَعْرُوفَ الْجِنْسِ مَعْرُوفَ النَّسَبِ مَعْرُوفَ الْبَيْتِ وَ ذَلِكَ أَنَّهُ إِذَا لَمْ يَكُنْ مَعْرُوفَ الْقَبِيلَهِ مَعْرُوفَ الْجِنْسِ مَعْرُوفَ النَّسَبِ مَعْرُوفَ الْبَيْتِ جَازَ أَنْ يَكُونَ فِی أَطْرَافِ الْأَرْضِ وَ فِی كُلِّ جِنْسٍ مِنَ النَّاسِ فَلَمَّا لَمْ يَجُزْ أَنْ

ص: ۱۴۲

۱- لقد خ ل: أقول فی المصدر: و قد كان.

۲- البقره: ۱۲۴.

۳- بصائر الدرجات: ۱۴۹ و ۱۵۰.

۴- عن هشام خ.

۵- فی المصدر: عن الدلاله.

يَكُونَ إِلَّا هَكَذَا وَ لَمْ نَجِدْ جِنْساً فِي الْعَالَمِ أَشْهَرَ مِنْ جِنْسِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ جِنْسُ الْعَرَبِ الَّذِی مِنْهُ صَاحِبُ الْمِلَّهِ وَ الدَّعْوَهِ الَّذِی یُنَادَی بِاسْمِهِ فِی کُلِّ یَوْمٍ وَ لَیْلَهٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ عَلَی الصَّوَامِعِ فِی الْمَسَاجِدِ فِی جَمِیعِ الْأَمَاکِنِ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ وَ وَصَلَ (۱) دَعْوَتَهُ إِلَی کُلِّ بَرٍّ وَ فَاجِرٍ مِنْ عَالِمٍ وَ جَاهِلٍ مَعْرُوفٍ غَیْرِ مُنْکَرٍ فِی کُلِّ یَوْمٍ وَ لَیْلَهٍ فَلَمْ یَجُزْ أَنْ یَکُونَ الدَّلِیلُ إِلَّا فِی أَشْهَرِ الْأَجْنَاسِ وَ لَمَّا لَمْ یَجُزْ أَنْ یَکُونَ إِلَّا فِی هَذَا الْجِنْسِ لِشُهْرَتِهِ لَمْ یَجُزْ إِلَّا أَنْ یَکُونَ فِی هَذِهِ الْقَبِیلَهِ الَّتِی مِنْهَا صَاحِبُ الْمِلَّهِ دُونَ سَائِرِ الْقَبَائِلِ مِنَ الْعَرَبِ وَ لَمَّا لَمْ یَجُزْ إِلَّا أَنْ یَکُونَ فِی هَذِهِ الْقَبِیلَهِ الَّتِی مِنْهَا صَاحِبُ الدَّعْوَهِ لِاتِّصَالِهَا بِالْمِلَّهِ لَمْ یَجُزْ إِلَّا أَنْ یَکُونَ فِی هَذَا الْبَیْتِ الَّذِی هُوَ بَیْتُ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله لِقُرْبِ نَسَبِهِ مِنَ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله إِشَارَهٌ إِلَیْهِ دُونَ غَیْرِهِ مِنْ أَهْلِ بَیْتِهِ ثُمَّ إِنْ لَمْ یَکُنْ إِشَارَهٌ إِلَیْهِ اشْتَرَکَ أَهْلُ هَذَا الْبَیْتِ وَ ادُّعِیَتْ فِیهِ فَإِذَا وَقَعَتِ الدَّعْوَهُ فِیهِ وَقَعَ الِاخْتِلَافُ وَ الْفَسَادُ بَیْنَهُمْ وَ لَا یَجُوزُ إِلَّا أَنْ یَکُونَ مِنَ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله إِشَارَهٌ إِلَی رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ بَیْتِهِ دُونَ غَیْرِهِ لِئَلَّا یَخْتَلِفَ فِیهِ أَهْلُ هَذَا الْبَیْتِ أَنَّهُ أَفْضَلُهُمْ وَ أَعْلَمُهُمْ وَ أَصْلَحُهُمْ لِذَلِکَ الْأَمْرِ وَ أَمَّا الْأَرْبَعَهُ الَّتِی فِی نَعْتِ نَفْسِهِ فَأَنْ یَکُونَ (۲) أَعْلَمَ الْخَلْقِ وَ أَسْخَی الْخَلْقِ وَ أَشْجَعَ الْخَلْقِ وَ أَعَفَّ الْخَلْقِ وَ أَعْصَمَهُمْ مِنَ الذُّنُوبِ صَغِیرِهَا وَ کَبِیرِهَا لَمْ تُصِبْهُ فَتْرَهٌ وَ لَا جَاهِلِیَّهٌ وَ لَا بُدَّ مِنْ أَنْ یَکُونَ فِی کُلِّ زَمَانٍ قَائِمٌ بِهَذِهِ الصِّفَهِ إِلَی أَنْ تَقُومَ السَّاعَهُ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ یَزِیدَ الْإِبَاضِیُّ وَ کَانَ حَاضِراً مِنْ أَیْنَ زَعَمْتَ یَا هِشَامُ أَنَّهُ لَا بُدَّ أَنْ یَکُونَ أَعْلَمَ الْخَلْقِ قَالَ إِنْ لَمْ یَکُنْ عَالِماً یؤمن (لَمْ یُؤْمَنْ) أَنْ یَنْقَلِبَ شَرَائِعُهُ وَ أَحْکَامُهُ فَیَقْطَعُ مَنْ یَجِبُ عَلَیْهِ الْحَدُّ وَ یَحُدُّ مَنْ یَجِبُ عَلَیْهِ الْقَطْعُ وَ تَصْدِیقُ ذَلِکَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَ فَمَنْ یَهْدِی إِلَی الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ یُتَّبَعَ أَمَّنْ لا یَهِدِّی إِلَّا أَنْ یُهْدی فَما لَکُمْ کَیْفَ

۱- فی نسخه: و وصلت.

۲- فی نسخه: فانه یکون.

تَحْكُمُونَ (۱) قَالَ فَمِنْ أَيْنَ زَعَمْتَ أَنَّهُ لَا بُدَّ أَنْ يَكُونَ مَعْصُوماً مِنْ جَمِيعِ الذُّنُوبِ قَالَ إِنْ لَمْ يَكُنْ مَعْصُوماً لَمْ يُؤْمَنْ أَنْ يَدْخُلَ فِيمَا دَخَلَ فِيهِ غَيْرُهُ مِنَ الذُّنُوبِ فَيَحْتَاجُ إِلَى مَنْ يُقِيمُ عَلَيْهِ الْحَدَّ كَمَا يُقِيمُهُ عَلَى غَيْرِهِ وَ إِذَا دَخَلَ فِي الذُّنُوبِ لَمْ يُؤْمَنْ أَنْ يُكْتِمَ عَلَى جَارِهِ وَ حَبِيبِهِ وَ قَرِيبِهِ وَ صَدِيقِهِ وَ تَصْدِيقُ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِنِّي جاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِماماً قالَ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِي قالَ لا يَنالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ (۲) قَالَ فَمِنْ أَيْنَ زَعَمْتَ أَنَّهُ أَشْجَعُ الْخَلْقِ قَالَ لِأَنَّهُ قَيِّمُهُمُ الَّذِي يَرْجِعُونَ إِلَيْهِ فِي الْحَرْبِ فَإِنْ هَرَبَ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَ لَا يَجُوزُ أَنْ يَبُوءَ (۳) الْإِمَامُ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِذا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفاً فَلا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبارَ وَ مَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفاً لِقِتالٍ أَوْ مُتَحَيِّزاً إِلى فِئَةٍ فَقَدْ باءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَ مَأْواهُ جَهَنَّمُ وَ بِئْسَ الْمَصِيرُ (۴) قَالَ فَمِنْ أَيْنَ زَعَمْتَ أَنَّهُ لَا بُدَّ أَنْ يَكُونَ أَسْخَى الْخَلْقِ قَالَ لِأَنَّهُ إِنْ لَمْ يَكُنْ سَخِيّاً لَمْ يَصْلُحْ لِلْإِمَامَةِ لِحَاجَةِ النَّاسِ إِلَى نَوَالِهِ وَ فَضْلِهِ وَ الْقِسْمَةِ بَيْنَهُمْ بِالسَّوِيَّةِ لِيَجْعَلَ الْحَقَّ فِي مَوْضِعِهِ لِأَنَّهُ إِذَا كَانَ سَخِيّاً لَمْ تَتُقْ نَفْسُهُ إِلَى أَخْذِ شَيْ ءٍ مِنْ حُقُوقِ النَّاسِ وَ الْمُسْلِمِينَ وَ لَا يُفَضِّلُ نَصِيبَهُ فِي الْقِسْمَةِ عَلَى أَحَدٍ مِنْ رَعِيَّتِهِ وَ قَدْ قُلْنَا إِنَّهُ مَعْصُومٌ فَإِذَا لَمْ يَكُنْ أَشْجَعَ الْخَلْقِ وَ أَعْلَمَ الْخَلْقِ وَ أَسْخَى الْخَلْقِ وَ أَعَفَّ الْخَلْقِ لَمْ يَجُزْ أَنْ يَكُونَ إِمَاماً (۵).

**[ترجمه]علل الشرائع: علی بن ابی‌حمزه از پدرش نقل کرده که: ضرار از هشام بن حکم پرسید: برای امام، بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله، چه دلیلی وجود دارد؟ هشام پاسخ داد: هشت دلیل وجود دارد؛ چهار دلیل آن ویژگی نژادی اوست، و چهار دلیل دیگر در شخصیت خود اوست. اما آن چهار دلیل که در نژاد اوست: دارای قبیله ای معروف است، شهرت نژادی دارد، شهرت نسبی دارد، شهرت خانوادگی دارد.

و علتش آن است که، اگر شهرت قبیله‌ای و نژادی و نسبی و خانوادگی نداشته باشد، می‌تواند از هر گوشه و کنار دنیا و از هر نژادی باشد، و چون چنین چیزی صحیح نیست

ص: ۱۴۲

و ما در جهان نژادی مشهورتر از نژاد محمّد صلی اللّه علیه و آله و سلم نداریم که از جنس عرب است که صاحب این ملت و دعوت از اوست، و به نام او در هر شب و روز بر فراز مناره ها پنج مرتبه در مساجد و اماکن مقدسه ندا می‌دهند: اشهد ان لا اله الّا اللّه و انّ محمّدا رسول اللّه، و دعوت او به هر خوب و بدی از عالمان و جاهلان رسید و و در هر روز و شب معروف است و برای کسی ناشناس نیست. به همین دلیل امامت فقط در مشهورترین نژادها وجود دارد.

و چون جز از این نژاد جایز نیست، باز جایز نیست مگر این‌که در قبیله‌ای باشد که صاحب ملت از آن است نه سایر قبایل عرب، و چون نباید از غیر این قبیله که صاحب دعوت به جهت اتصال به ملت از آن است، باشد، لازم است از همین خانواده باشد که خانواده پیامبر صلی الله علیه و آله است، و این به جهت قرب نسبی است که به پیامبر صلی الله علیه و آله دارد تا به خود او متصل شود نه سایر اعضای خانواده‌اش.

ضمنا اگر به او متصل نشود، تمام این خانواده اشتراک خواهند داشت و هر کدام می توانند ادعا کنند و وقتی دعوت در آن واقع شد، اختلاف و فساد میان آن‌ها روی می‌دهد. و باید پیامبر صلی الله علیه و آله به یک نفر از مردان خانواده اشاره کند، تا خانواده‌اش در آن اختلاف نکنند و بدانند آن شخص افضل و اعلم و اصلح از همه آن‌ها در امامت و رهبری است.

اما چهار نشانه ای که در شخص امام است: داناترین مردم است، و سخاوتمندترین مردم است، و شجاع‌ترین مردم است، و عفیف ترین آن‌ها و محفوظ ترینشان نسبت به گناهان، چه صغیره و چه کبیره، است. او را ضعف و نرمش در اجرای احکام الهی دست نمی‌دهد و جاهلیت در او راه ندارد و در هر زمانی، تا روز قیامت، باید امامی با این صفات وجود داشته باشد.

عبد اللَّه بن یزید الاباضی که حضور داشت گفت: ای هشام! تو از کجا می گویی امام باید داناترین مردم باشد؟ هشام گفت: اگر عالم نباشد، ممکن است احکام شریعت را تغییر دهد؛ جایی که باید حد زند قطع نماید و کسی که باید عضوش قطع شود را حدّ بزند، دلیل بر این مطلب این سخن خداوند عزّ و جلّ است: «أَ فَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمَّنْ لا يَهِدِّي إِلَّا أَنْ يُهْدى فَما لَكُمْ كَيْفَ

ص: ۱۴۳

تَحْكُمُونَ» - . یونس / ۳۵ - {پس آیا کسی که به سوی حق رهبری می کند سزاوارتر است مورد پیروی قرار گیرد یا کسی که راه نمی نماید مگر آنکه [خود] هدایت شود شما را چه شده چگونه داوری می کنید}

باز گفت: از کجا می گویی که امام باید از تمام گناهان معصوم باشد؟ هشام گفت: اگر معصوم نباشد، امکان دارد مرتکب گناهی شود که دیگران می‌شوند و لازم شود کسی بر او حدّ جاری کند، همان‌طور که او بر دیگران جاری می کند، و وقتی گناه‌کار باشد نمی‌تواند از همسایه و دوست و خویشاوند و رفیق خود پنهان کند. شاهد بر این مطلب، این سخن خداوند عزّ و جلّ است: «إِنِّي جاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِماماً قالَ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِي قالَ لا يَنالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ» - . بقره / ۱۲۴ - {من تو را پیشوای مردم قرار دادم [ابراهیم] پرسید از دودمانم [چطور] فرمود پیمان من به بیدادگران نمی رسد}

گفت: به چه دلیل می گویی باید شجاع ترین مردم باشد؟ هشام گفت: زیرا او همه‌کاره آن‌ها است که در جنگ به او پناه می برند، اگر فرار کند مشمول غضب خداست، و جایز نیست امام مورد غضب خدا قرار گیرد به دلیل این سخن خداوند عزّ و جلّ: «إِذا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفاً فَلا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبارَ * وَ مَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفاً لِقِتالٍ أَوْ مُتَحَيِّزاً إِلى فِئَةٍ فَقَدْ باءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَ مَأْواهُ جَهَنَّمُ وَ بِئْسَ الْمَصِيرُ» - . انفال / ۱۵ و ۱۶ - {ای کسانی که ایمان آورده اید هر گاه [در میدان نبرد] به کافران برخورد کردید که [به سوی شما] روی می آورند، به آنان پشت مکنید * هر که در آن هنگام به آنان پشت کند، مگر آن‌که [هدفش] کناره گیری برای نبردی [مجدد] یا پیوستن به جمعی [دیگر از همرزمانش] باشد، قطعا به خشم خدا گرفتار خواهد شد و جایگاهش دوزخ است و چه بد سرانجامی است}.

گفت: به چه دلیل می گویی باید سخاوتمندترین مردم باشد؟ هشام گفت: زیرا در صورتی که سخی نباشد، صلاحیت امامت ندارد؛ چون مردم به فضل و بخشش او و تقسیم بیت‌المال بین آن‌ها به مساوات نیازمندند تا حق را در موضع خویش قرار دهد. چون اگر سخاوتمند باشد، مشتاق به تصرف در حق مردم و مسلمین نخواهد بود و سهم خود را از دیگر مسلمانان بیشتر بر نمی‌دارد. قبلا هم گفتیم که باید معصوم باشد، وقتی شجاع ترین و داناترین و سخی ترین و عفیف ترین مردم نباشد، صلاحیت امامت را ندارد. - . علل الشرایع : ۷۸ و ۷۹ -

**[ترجمه]

بيان

قوله فتره أی ضعف و لين فی إجراء أحكام الله تعالی قوله لم تَتُق مضارع من تاق إليه أی اشتاق.

ص: ۱۴۴

۱- يونس: ۳۵.

۲- البقره: ۱۲۴.

۳- فی المصدر: أن يتبوأ.

۴- الأنفال: ۱۵.

۵- علل الشرائع: ۷۸ و ۷۹.

**[ترجمه]قوله فتره أی ضعف و لین فی إجراء أحکام الله تعالی قوله لم تَتُق مضارع من تاق إلیه أی اشتاق.

ص: ۱۴۴

**[ترجمه]

«۱۸»

ع، علل الشرائع ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام فِی عِلَلِ الْفَضْلِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام فَإِنْ قَالَ فَلِمَ لَا یَجُوزُ أَنْ یَکُونَ الْإِمَامُ مِنْ غَیْرِ جِنْسِ الرَّسُولِ قِیلَ لِعِلَلٍ مِنْهَا أَنَّهُ لَمَّا کَانَ الْإِمَامُ مُفْتَرَضَ الطَّاعَهِ لَمْ یَکُنْ بُدٌّ مِنْ دَلَالَهٍ تَدُلُّ عَلَیْهِ وَ یَتَمَیَّزُ بِهَا مِنْ غَیْرِهِ وَ هِیَ الْقَرَابَهُ الْمَشْهُورَهُ وَ الْوَصِیَّهُ الظَّاهِرَهُ لِیُعْرَفَ مِنْ غَیْرِهِ وَ یُهْتَدَی إِلَیْهِ بِعَیْنِهِ وَ مِنْهَا أَنَّهُ لَوْ جَازَ فِی غَیْرِ جِنْسِ الرَّسُولِ لَکَانَ قَدْ فُضِّلَ مَنْ لَیْسَ بِرَسُولٍ عَلَی الرُّسُلِ إِذْ جُعِلَ أَوْلَادُ الرُّسُلِ أَتْبَاعاً لِأَوْلَادِ أَعْدَائِهِ کَأَبِی جَهْلٍ وَ ابْنِ أَبِی مُعَیْطٍ لِأَنَّهُ قَدْ یَجُوزُ بِزَعْمِهِ (۱) أَنْ یَنْتَقِلَ ذَلِکَ فِی أَوْلَادِهِمْ إِذَا کَانُوا مُؤْمِنِینَ فَیَصِیرُ أَوْلَادُ الرَّسُولِ (۲) تَابِعِینَ وَ أَوْلَادُ أَعْدَاءِ اللَّهِ وَ أَعْدَاءِ رَسُولِهِ مَتْبُوعِینَ وَ کَانَ الرَّسُولُ أَوْلَی بِهَذِهِ الْفَضِیلَهِ مِنْ غَیْرِهِ وَ أَحَقَّ وَ مِنْهَا أَنَّ الْخَلْقَ إِذَا أَقَرُّوا لِلرَّسُولِ بِالرِّسَالَهِ وَ أَذْعَنُوا لَهُ بِالطَّاعَهِ لَمْ یَتَکَبَّرْ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ أَنْ یَتَّبِعَ وُلْدَهُ وَ یُطِیعَ ذُرِّیَّتَهُ وَ لَمْ یَتَعَاظَمْ ذَلِکَ فِی أَنْفُسِ النَّاسِ وَ إِذَا کَانَ فِی غَیْرِ جِنْسِ الرَّسُولِ کَانَ کُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ فِی نَفْسِهِ أَنَّهُ أَوْلَی بِهِ مِنْ غَیْرِهِ وَ دَخَلَهُمْ مِنْ ذَلِکَ الْکِبْرُ وَ لَمْ تَسْخُ أَنْفُسُهُمْ (۳) بِالطَّاعَهِ لِمَنْ هُوَ عِنْدَهُمْ دُونَهُمْ فَکَانَ یَکُونُ ذَلِکَ دَاعِیَهً (۴) لَهُمْ إِلَی الْفَسَادِ وَ النِّفَاقِ وَ الِاخْتِلَافِ (۵).

**[ترجمه]علل الشرائع، عیون أخبار الرضا: در علل فضل از حضرت رضا علیه السّلام روایت شده که فرمودند: اگر بگویند: چرا جایز نیست امام از غیر نژاد پیامبر باشد؟ گفته می شود: به جهت عللی؛ که از آن جمله است:

چون امام واجب‌الاطاعه است، چاره ای نیست جز این که باید شاهد و دلیلی وجود داشته باشد که از دیگران مشخص و متمایز گردد، و این شاهد همان قرابت مشهور و وصیت آشکار است که او را از دیگران می‌شناساند و دقیقاً وی را مشخص می کند.

دیگر این که: اگر از غیر نژاد پیامبر باشد، کسی که رسول نیست، بر رسول برتری یافته است؛ زیرا در این صورت اولاد رسول پیرو اولاد دشمنان رسول، مانند ابو جهل و ابن ابی‌معیط، می‌شوند، چون بنابر فرض امامت می‌تواند به اولاد ایشان، البته در صورتی که مؤمن باشند، نیز منتقل شود، پس فرزندان پیامبر تابع، و اولاد دشمنان آن‌ها متبوع می شوند، با این‌که رسول به این فضیلت و امتیاز شایسته تر است تا دیگران.

دیگر این که: وقتی مردم اعتراف به رسالت پیامبر نمایند و مطیع او گردند، دیگر کسی از تبعیت فرزندان و پیروی ذریه او تکبر نمی‌ورزد و این کار بر آن‌ها دشوار نمی‌آید. ولی وقتی در غیر از فرزندان رسول باشد، هر کس در دل خود خویشتن را شایسته تر از او به این مقام می‌داند و از اطاعت کبر می‌ورزند و به اطاعت کسی که او را پست تر از خود می‌دانند راضی نمی‌شوند و این موجب فساد و اختلاف و نفاق می شود. - . علل الشرایع : ۹۵ . عیون الأخبار : ۲۵۰ -

**[ترجمه]

یر، بصائر الـدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَـیْنِ عَنْ أَبِی دَاوُدَ الْمُسْتَرِقِّ عَنْ عِیسَـی الْفَرَّاءِ عَنْ مَالِکٍ الْجُهَنِیِّ قَالَ: کُنْتُ بَیْنَ یَدَیْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَوَضَعْتُ یَدِی عَلَی خَدِّی وَ قُلْتُ لَقَدْ عَصَمَکَ (۶) اللَّهُ وَ شَرَّفَکَ فَقَالَ یَا مَالِکُ الْأَمْرُ أَعْظَمُ مِمَّا تَذْهَبُ إِلَیْهِ (۷).

ص: ۱۴۵

۱- فی العیون: بزعمهم.

۲- الرسل خ ل.

۳- سخی نفسه و بنفسه عن الشی: ترکه و لم ینازعه إلیه نفسه.

۴- داعیا خ ل.

۵- علل الشرائع: ۹۵ عیون الأخبار: ۲۵۰.

۶- فی المصدر: لقد عظمک اللّه.

۷- بصائر الدرجات: ۶۶.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: مالک جهنی نقل کرده، در مقابل حضرت صادق علیه السّلام دست خود را بر گونه ام گذاشتم و گفتم: خداوند شما را معصوم قرار داده و به شما شرف عنایت کرده است. ایشان فرمودند: ای مالک! مسأله عظیم‌تر از چیزی است که تو فکر می کنی. -. بصائر الدرجات : ۶۶ -

ص: ۱۴۵

**[ترجمه]

بیان

أی لیس محض العصمه و التشریف کما زعمت بل هی الخلافه الکبری و فرض الطاعه علی کافه الوری و غیر ذلک مما سیأتی و مضی.

**[ترجمه]یعنی آنطور که تو فکر می کنی، فقط عصمت و محض تشریف نیست، بلکه جانشینی بزرگ و وجوب اطاعت بر همه خلایق است و غیر این‌ها که ذکرشان خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۲۰»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَی وَ یَعْقُوبُ بْنُ یَزِیدَ وَ غَیْرُهُمَا عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ غَالِبٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَضَی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ خَلَّفَ فِی أُمَّتِهِ کِتَابَ اللَّهِ وَ وَصِیَّهُ عَلِیَّ بْنَ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ وَ إِمَامَ الْمُتَّقِینَ وَ حَبْلَ اللَّهِ الْمَتِینَ وَ عُرْوَتَهُ الْوُثْقَی الَّتِی لَا انْفِصامَ لَها وَ عَهْدَهُ الْمُؤَکَّدَ صَاحِبَانِ مُؤْتَلِفَانِ یَشْهَدُ کُلُّ وَاحِدٍ لِصَاحِبِهِ بِتَصْدِیقٍ یَنْطِقُ الْإِمَامُ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِی الْکِتَابِ بِمَا أَوْجَبَ اللَّهُ فِیهِ عَلَی الْعِبَادِ مِنْ طَاعَهِ اللَّهِ وَ طَاعَهِ الْإِمَامِ وَ وَلَایَتِهِ وَ أَوْجَبَ (۱) حَقِّهِ الَّذِی أَرَادَهُ اللَّهُ (۲) عَزَّ وَ جَلَّ مِنِ اسْتِکْمَالِ دِینِهِ وَ إِظْهَارِ أَمْرِهِ وَ الِاحْتِجَاجِ بِحُجَّتِهِ (۳) وَ الِاسْتِضَاءَهِ بِنُورِهِ فِی مَعَادِنِ أَهْلِ صِفْوَتِهِ وَ مُصْطَفَی أَهْلِ خِیَرَتِهِ فَأَوْضَحَ اللَّهُ بِأَئِمَّهِ الْهُدَی مِنْ أَهْلِ بَیْتِ نَبِیِّنَا عَنْ دِینِهِ وَ أَبْلَجَ (۴) بِهِمْ عَنْ سَبِیلِ مَنَاهِجِهِ (۵) وَ فَتَحَ (۶) بِهِمْ عَنْ بَاطِنِ یَنَابِیعِ عِلْمِهِ فَمَنْ عَرَفَ مِنْ أُمَّهِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَاجِبَ حَقِّ إِمَامِهِ وَجَدَ طَعْمَ حَلَاوَهِ إِیمَانِهِ وَ عَلِمَ فَضْلَ طُلَاوَهِ إِسْلَامِهِ لِأَنَّ اللَّهَ نَصَبَ (۷) الْإِمَامَ عَلَماً لِخَلْقِهِ وَ جَعَلَهُ حُجَّهً عَلَی أَهْلِ عَالَمِهِ (۸) أَلْبَسَهُ اللَّهُ تَاجَ الْوَقَارِ وَ غَشَّاهُ مِنْ نُورِ الْجَبَّارِ یُمَدُّ بِسَبَبٍ إِلَی السَّمَاءِ لَا یَنْقَطِعُ عَنْهُ مَوَادُّهُ (۹) وَ لَا یُنَالُ مَا عِنْدَ اللَّهِ تَبَارَکَ

ص: ۱۴۶

۱- فی نسخه: واجب حقه.

۲- فی نسخه: اراد اللّه.

۳- فی نسخه: بحججه.

۴- أی اظهر.

۵- فی نسخه: منهاجه.

۶- فی نسخه: منح و فی أخری: میح.

۷- فی المصدر: لان اللّه و رسوله.

۸- فی غیبه النعمانیّ: علی أهل طاعته راجع الحدیث ۲۵.

۹- فی المصدر: لا ینقطع عنه موارده.

وَ تَعَالَى إِلَّا بِجِهَهِ أَسْبَابِ سَبِيلِهِ وَ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ أَعْمَالَ الْعِبَادِ إِلَّا بِمَعْرِفَتِهِ فَهُوَ عَالِمٌ بِمَا يَرِدُ عَلَيْهِ مِنْ مُلْتَبِسَاتِ الْوَحْيِ (۱) وَ مُعَمَّيَاتِ السُّنَنِ وَ مُشْتَبِهَاتِ الْفِتَنِ وَ لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْماً بَعْدَ إِذْ هَداهُمْ حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُمْ ما يَتَّقُونَ وَ تَكُونُ الْحُجَّهُ مِنَ اللَّهِ عَلَى الْعِبَادِ (۲) بَالِغَهً (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: اسحاق بن غالب از حضرت صادق علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: رسول الله صلی الله علیه و آله از دنیا رفت و در امت خود کتاب خدا و وصی خویش علی بن ابی‌طالب علیه السلام را بر جای گذاشت، امیرالمؤمنین و پیشوای متقین و حبل اللّٰه المتین و دستاویز محکم غیر گسستنی‌اش و پیمان استوارش، که این دو با هم هستند و هر کدام بر تصدیق دیگری گواه است. امام از جانب خداوند عزّ و جلّ زبان گویای قرآن است که چه چیزهایی را، از قبیل اطاعت خدا و اطاعت امام و ولایت او، بر بندگان واجب نموده است و اوجب حقوقش که خداوند آن را به او نشان داده است؛ - . در یکی از نسخه‌ها: اوجب حقوقش که خداوند اراده کرده است - یعنی کامل شدن دینش و آشکار کردن امرش و احتجاج به حجتش و نور گرفتن از نورش در معادن اهل برگزیدگی و اهل انتخاب شده‌اش.

خداوند به وسیله امامان هدایتگر اهل بیت پیامبر ما، دین خود را واضح کرد و راه رستگاری را روشن نمود و به وسیله آن‌ها باطن چشمه‌های دانش خود را گشود، هر کس از امت محمّد صلی الله علیه و آله، حق امامش را بشناسد، شیرینی طعم ایمانش را می‌چشد و ارزش اسلام خویش را درک می‌کند؛ زیرا خدا - . در مصدر: زیرا خدا و رسولش. - امام را رهبر خلق و حجت بر اهل جهانیان - . در غیبت نعمانی: بر اهل طاعتش. به حدیث ۲۵ مراجعه کنید. - قرار داده است، او را تاج وقار ملبس نموده و به نور خویش پوشانیده است، با سببی به آسمان پیوندش داده که هدایت‌ها و الهاماتش از او منقطع نشود، نمی توان به آن... چه در نزد خداوند تبارک و تعالی است رسید

ص: ۱۴۶

مگر از راه پیروی امام، و اعمال بندگان پذیرفته نیست مگر با معرفت او.

امام ملتبسات وحی و رمزهای پیچیده سنت و پیش‌آمدهای نامعلوم زندگی را می‌داند، و هرگز خداوند گروهی که هدایت نموده را گمراه نمی‌کند، مگر این که چیزی را که باید از آن پروا کنند را برایشان بیان کند و حجت خداوند بر بندگان تمام شود. - . بصائر الدرجات : ۱۲۲ -

**[ترجمه]

توضیح

قوله علیه السلام و أوجب حقه فی بعض النسخ و واجب حقه و هو عطف علی الموصول أو علی طاعه الله و الضمیر عائد إلیه تعالی أو علی ولایته و الضمیر عائد إلی الإمام.

و قوله من استکمال بیان للموصول و قوله فی معادن صفه للنور أو حال عنه و المراد بالصفوه هنا معناه المصدری و إضافه

المعـادن إلى الأهـل إمـا بيـانيه أو لامـيه فـالمراد بالأهـل جميـع قرابه الرسول صـلى الله عليه و آله. و قوله مصـطفى معطوف على المعادن أو الأهل و الأمر فى الإضافه و المصدريه كما مر و يحتمل أن يراد بالصفوه و الخيره النبى صلى الله عليه و آله و قوله من أهـل بيت حـال عن الأـئمه أو بيان لها و تعـديه الإيضاح و أخواتها بعن لتضـمين معنى الكشف و إضافه السبيل إلى المناهـج إما بيـانيه أو المراد بالسبيـل العلوم و بالمناهـج العبـادات التى توجب الوصول إلى قربه تعـالى و فى بعض النسـخ منهـاجه و المنهـاج الطريق الواضح.

قوله و فتـح و فى بعض النسـخ و ميّح بتشديد الياء و المائح الذى ينزل البرء فيملأ الدلو و هو أنسب و التشديد للمبالغه و الطلاوه مثلثه الحسن و البهجه و القبول و السـبب الحبل و ما يتوصل به إلى الشـى ء و لعل المعنى أنه يعرج الله به فى مـدارج الكمال إلى سمـاء العظمه و الجلال قوله مواده المـاده الزيـاده المتصـله أى المواد المقرره له من الهـدايات و الإلهامات و الضـمير راجع إلى الإمام و يحتمل

۱- فى نسخه: الدجى.

۲- فى نسخه: عليهم.

۳- بصائر الدرجات: ۱۲۲.

رجوعه إلی الله و إلی السبب.

قوله بجهه أسباب سبیله فی بعض النسخ أسبابه و علی التقدیرین الضمیر للإمام و التباس الأمور اختلاطها علی وجه یعسر الفرق بینها و الدجی کما فی بعض النسخ جمیع الدجیه و هی الظلمه الشدیده.

**[ترجمه]قوله علیه السلام و أوجب حقه فی بعض النسخ و واجب حقه و هو عطف علی الموصول أو علی طاعه الله و الضمیر عائد إلیه تعالی أو علی ولایته و الضمیر عائد إلی الإمام.

و قوله من استکمال بیان للموصول و قوله فی معادن صفه للنور أو حال عنه و المراد بالصفوه هنا معناه المصدری و إضافه المعادن إلی الأهل إما بیانیه أو لامیه فالمراد بالأهل جمیع قرابه الرسول صلی الله علیه و آله. و قوله مصطفی معطوف علی المعادن أو الأهل و الأمر فی الإضافه و المصدریه کما مر و یحتمل أن یراد بالصفوه و الخیره النبی صلی الله علیه و آله و قوله من أهل بیت حال عن الأئمه أو بیان لها و تعدیه الإیضاح و أخواتها بعن لتضمین معنی الکشف و إضافه السبیل إلی المناهج إما بیانیه أو المراد بالسبیل العلوم و بالمناهج العبادات التی توجب الوصول إلی قربه تعالی و فی بعض النسخ منهاجه و المنهاج الطریق الواضح.

\\"باطن چشمه‌های دانش خود را گشود\\" در بعضی از نسخه‌ها به جای فتح، میح به تشدید یاء آمده است، مایح کسی است که به درون چاه می‌رود و دلو را پر می‌کند، که مناسبت بیشتری دارد.

\\"سبب\\" ریسمان و هر چیزی است که با آن به چیز دیگری برسند، شاید معنا این باشد که، خداوند امام را در مدارج کمال تا آسمان عظمت و جلال بالا می‌برد.

ص: ۱۴۷

\\"ملتبسات وحی\\" التباس امور مخلوط شدن آن‌ها به نحوی است که فرق گذاشتن بینشان سخت شود. در بعضی نسخه‌ها به جای وحی، دجی آمده که جمع دجیه و به معنای تاریکی شدید است.

**[ترجمه]

«۲۱»

یر، بصائر الدرجات سَلَمَهُ بْنُ الْخَطَّابِ عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ سَمَاعَهَ الْحَذَّاءِ وَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ جَمِیعاً عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام الْإِمَامُ مِنَّا یَنْظُرُ (۱) مِنْ خَلْفِهِ کَمَا یَنْظُرُ مِنْ قُدَّامِهِ (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابوالجارود روایت کرده، حضرت باقر علیه السّلام فرمودند: امام از ما، از پشت سر چنان می بیند که از جلو می‌بیند. - . همان : ۱۲۵ -

**[ترجمه]

«۲۲»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُوسَی عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الْخَشَّابِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ حَسَّانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ کَثِیرٍ قَالَ: قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَوْماً وَ نَحْنُ عِنْدَهُ جَمَاعَةٌ مِنَ الشِّیعَهِ قُومُوا تَفَرَّقُوا عَنِّی مَثْنَی وَ ثُلَاثَ فَإِنِّی أَرَاکُمْ مِنْ خَلْفِی کَمَا أَرَاکُمْ مِنْ بَیْنِ یَدَیَّ فَلْیُسِرَّ عَبْدٌ فِی نَفْسِهِ مَا شَاءَ فَإِنَّ اللَّهَ یُعَرِّفُنِیهِ (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: عبد الرحمن بن کثیر نقل کرده، روزی با چند نفر از شیعیان در محضر امام باقر علیه السّلام بودیم که فرمودند: برخیزید و دو نفر دو نفر، یا سه نفر سه نفر متفرق شوید؛ من شما را از پشت سر همان‌طور می بینم که از پیش رو می‌بینم، هر بنده‌ای هر چه می‌خواهد در دل پنهان کند، خداوند آن را به من می‌فهماند. - . همان : ۱۲۴ و ۱۲۵ -

**[ترجمه]

«۲۳»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنْ مُقَاتِلٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ یُونُسَ (بْنِ) ظَبْیَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَرَادَ خَلْقَ إِمَامٍ أَنْزَلَ قَطْرَةً مِنْ تَحْتِ عَرْشِهِ عَلَی بَقْلَهٍ مِنْ بَقْلِ الْأَرْضِ أَوْ ثَمَرَهٍ مِنْ ثِمَارِهَا فَأَکَلَ مِنْهَا الْإِمَامُ فَتَکُونُ نُطْفَتُهُ (۴) مِنْ تِلْکَ الْقَطْرَهِ فَإِذَا مَکَثَ فِی بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِینَ یَوْماً سَمِعَ الصَّوْتَ فَإِذَا تَمَّتْ لَهُ أَرْبَعَهُ أَشْهُرٍ کُتِبَ عَلَی عَضُدِهِ الْأَیْمَنِ وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ فَإِذَا وَضَعَتْهُ أُمُّهُ عَلَی الْأَرْضِ زُیِّنَ بِالْحِکْمَهِ وَ جُعِلَ لَهُ مِصْبَاحٌ مِنْ نُورٍ یَرَی بِهِ أَعْمَالَهُمْ (۵).

ص: ۱۴۸

۱- فی نسخه: ینظر.

۲- بصائر الدرجات: ۱۲۵.

۳- بصائر الدرجات: ۱۲۴ و ۱۲۵.

۴- فی نسخه و فی المصدر: (نطفه).

۵- بصائر الدرجات: ۱۲۸.

یر، بصائر الدرجات محمد بن عبد الجبار عن ابن أبی نجران عن ابن محبوب عن مقاتل مثله (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: یونس بن ظبیان روایت کرده از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمودند: وقتی خداوند بخواهد امامی را بیافریند، قطره ای از زیر عرش، بر گیاه یا میوه ای از میوه‌های زمین فرو می‌فرستد و امام از آن می‌خورد، نطفه امام از همان قطره شکل می گیرد. وقتی در شکم مادرش چهل روزه شد، صداها را می‌شنود، و وقتی چهار ماهش تمام شد، بر بازوی راستش نوشته می شود: «و تَمّت کَلِمهُ رَبِّکَ صِدقاً وَ عَدلاً لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمیعُ العَلِیم» -. انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستی و داد سرانجام گرفته است و هیچ تغییر دهنده ای برای کلمات او نیست و او شنوای داناست}. وقتی بر روی زمین قرار گیرد، به حکمت آراسته می‌شود و چراغی از نور برایش قرار داده می‌شود که اعمال مردمان را با آن می‌بیند. -. بصائر الدرجات : ۱۲۸ -

در بصائر الدرجات نیز، مانند همین روایت با طریقی دیگر نقل شده است. -. همان . که در آن این‌طور آمده است: میوه‌ای از میوه‌های زمین فرو می‌فرستد و کسی که قرار است امام از او متولد شود آن را می‌خورد. آن نطفه از آن قطره خواهد بود و وقتی چهل روز بر او گذشت، صدا را در شکم مادرش می‌شنود. وقتی چهار ما گذشت... -

**[ترجمه]

«۲۴»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِیزِ عَنِ الْخَیْبَرِیِّ عَنْ یُونُسَ بْنِ ظَبْیَانَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ ثُمَّ قَالَ هَذَا حَرْفٌ فِی الْأَئِمَّهِ خَاصَّهً ثُمَّ قَالَ یَا یُونُسُ إِنَّ الْإِمَامَ یَخْلُقُهُ اللَّهُ بِیَدِهِ لَا یَلِیهِ أَحَدٌ غَیْرُهُ وَ هُوَ جَعَلَهُ یَسْمَعُ وَ یَرَی فِی بَطْنِ أُمِّهِ حَتَّی إِذَا صَارَ إِلَی الْأَرْضِ خَطَّ بَیْنَ کَتِفَیْهِ وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ (۲)

**[ترجمه]یونس بن ظبیان روایت کرده که امام صادق علیه السلام فرمودند: «و تَمّت کَلِمهُ رَبِّکَ صِدقاً وَ عَدلاً لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِه وَ هُوَ السَّمیعُ العَلِیم» -. انعام / ۱۱۵ - {و سخن پروردگارت به راستی و داد سرانجام گرفته است و هیچ تغییر دهنده ای برای کلمات او نیست و او شنوای داناست}. سپس فرمودند: این کلام فقط در مورد امامان است. بعد فرمودند: ای یونس! خداوند امام را به دست خویش می‌آفریند و بعد از خدا کسی در آفرینش او دست نمی‌برد، و خداوند او را در شکم مادرش شنوا و بینا می کند تا هنگامی که پای بر زمین گذارد، بین دو شانه‌اش نوشته می‌شود: «و تَمّت کَلِمهُ رَبِّکَ صِدقاً وَ عَدلاً لا مُبَدِّلَ لِکَلِماتِه وَ هُوَ السَّمیعُ العَلِیم». -. بصائر الدرجات : ۱۳۰ -

**[ترجمه]

بیان

الخلق بالید کنایه عن غایه اللطف و الاهتمام بشأنه فإن من یهتم بأمر یلیه بنفسه أو المراد أنه یخلقه بقدرته من غیر ملک فی تسبیب أسبابه.

lt;meta info="\\" خداوند امام را به دست خویش می‌آفریند\\" کنایه از نهایت لطف و اهتمام در مورد امام است، چرا که کسی که به چیزی اهتمام داشته باشد، خودش آن را انجام می‌دهد. یا منظور این است خداوند امام را با قدرت خودش و بدون واسطه اسباب می‌آفریند.

**[ترجمه]

«۲۵»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ أَبِی عَمْرٍو الزُّبَیْرِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّ مِمَّا اسْتُحِقَّتْ بِهِ الْإِمَامَهُ التَّطْهِیرَ وَ الطَّهَارَهَ مِنَ الذُّنُوبِ وَ الْمَعَاصِی الْمُوبِقَهِ الَّتِی تُوجِبُ النَّارَ ثُمَّ الْعِلْمَ الْمُنَوِّرَ بِجَمِیعِ مَا یَحْتَاجُ إِلَیْهِ الْأُمَّهُ مِنْ حَلَالِهَا وَ حَرَامِهَا وَ الْعِلْمَ بِکِتَابِهَا خَاصِّهِ وَ عَامِّهِ (۳) وَ الْمُحْکَمِ وَ الْمُتَشَابِهِ وَ دَقَائِقِ عِلْمِهِ وَ غَرَائِبِ تَأْوِیلِهِ وَ نَاسِخِهِ وَ مَنْسُوخِهِ قُلْتُ وَ مَا الْحُجَّهُ بِأَنَّ الْإِمَامَ لَا یَکُونُ إِلَّا عَالِماً بِهَذِهِ الْأَشْیَاءِ الَّذِی ذَکَرْتَ قَالَ قَوْلُ اللَّهِ فِیمَنْ أَذِنَ اللَّهُ لَهُمْ فِی الْحُکُومَهِ وَ جَعَلَهُمْ أَهْلَهَا إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْراهَ فِیها هُدیً وَ نُورٌ یَحْکُمُ بِهَا النَّبِیُّونَ الَّذِینَ أَسْلَمُوا لِلَّذِینَ هادُوا وَ الرَّبَّانِیُّونَ وَ الْأَحْبارُ فَهَذِهِ الْأَئِمَّهُ دُونَ الْأَنْبِیَاءِ الَّذِینَ یُرَبُّونَ النَّاسَ بِعِلْمِهِمْ وَ أَمَّا الْأَحْبَارُ فَهُمُ الْعُلَمَاءُ دُونَ الرَّبَّانِیِّینَ ثُمَّ أَخْبَرَ فَقَالَ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ کِتابِ اللَّهِ وَ کانُوا عَلَیْهِ شُهَداءَ

۱- بصائر الدرجات: ۱۲۸ فیه: (من اثمارها فأکلها الذی منه الامام فکانت تلک النطفه من تلک القطره فإذا مضت علیه أربعون یوما سمع الصوت فی بطن أمه فإذا مضت علیه أربعه أشهر) و فیه: فاذا سقط من بطن أمه زین.

۲- بصائر الدرجات: ۱۳۰.

۳- فی المصدر و فی نسخه من الکتاب: خاصّه و عامه.

وَ لَمْ يَقُلْ بِمَا حُمِّلُوا مِنْهُ (١).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابو عمرو زبیری روایت کرده، حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: از شرایط امامت، مطهر بودن و پاک بودن از گناهان و معصیت هایی است که موجب آتش جهنم می شوند، و سپس علمی روشنگر که تمام احتیاجات مردم از حلال و حرام را بیان کند و نیز علم به عام و خاص و محکم و متشابه و رمزهای دقیق و تأویلهای بعید و ناسخ و منسوخ کتاب خدا.

عرض کردم: چه دلیلی وجود دارد که امام عالم به تمام آنچه شما فرمودید باشد؟

فرمودند: این آیه از قرآن که درباره کسانی است که خداوند به آنها اذن در حکومت داد آنها را اهل جکومت گردانید: «إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْراةَ فِيها هُدىً وَ نُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هادُوا وَ الرَّبَّانِيُّونَ وَ الْأَحْبارُ» -. مائده / ۴۴ - {ما تورات را که در آن رهنمود و روشنایی بود نازل کردیم پیامبرانی که تسلیم [فرمان خدا] بودند به موجب آن برای یهود داوری می کردند و [همچنین] الهیون و دانشمندان} منظور از ربانیین ائمه هستند نه پیامبران. آنهایند که مردم را با دانش خود پرورش می دهند و منظور از احبار دانشمندانی‌اند که از ربانیون نیستند. سپس خداوند می‌فرماید: «بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتابِ اللَّهِ وَ كانُوا عَلَيْهِ شُهَداءَ» -. همان - { به سبب آنچه از کتاب خدا به آنان سپرده شده و بر آن گواه بودند}

ص: ۱۴۹

و نفرموده: به سبب آنچه از کتاب خدا که حمل کرده‌اند. -. تفسیر عیاشی ۱ : ۳۲۲ و ۳۲۳ -

**[ترجمه]

بيان

قال الطبرسی رحمه الله الربانی هو الذی يرب أمر الناس بتدبيره له و إصلاحه إياه يقال رب فلان أمره ربابه فهو ربان إذا دبره و أصلحه و قيل إنه مضاف إلى علم الرب و هو علم الدين و المعنى يحكم بالتوراه النبيون الذين أذعنوا لحكم الله و أقروا به لِلَّذِينَ هادُوا أی تابوا من الكفر أو لليهود و اللام فيه يتعلق بيحكم أی يحكمون بالتوراه لهم و فيما بينهم.

و الربانيون أی الذين علت درجاتهم فی العلم أو المدبرون لأمر الدين فی الولايه بالإصلاح أو المعلمون للناس من علمهم أو الذين يعملون بما يعلمون و الأحبار العلماء الخيار بِمَا اسْتُحْفِظُوا أی بما استودعوا من كتاب الله و أمروا بحفظه و القيام به و ترك تضييعه و كانوا على الكتاب شهداء أنه من عند الله انتهی. (٢)

أقول: فسر عليه السلام الربانيين بالأئمه عليهم السلام كما

روی أن عليا عليه السلام كان ربانی هذه الأمه.

و الأحبار بالعلماء من شيعتهم ثم استدل علی ذلک بقوله تعالی بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ کِتابِ اللَّهِ فإن طلب حفظ الکتاب لفظا و معنی إنما یکون لمن عنده علم الکتاب و جمیع الأحکام و کان وارثا للعلوم من جهه النبی صلی الله علیه و آله و لو قال بما حملوا لم یظهر منه هذه الرتبه کما لا یخفی.

**[ترجمه]طبرسی رحمه الله علیه می گوید: ربانی کسی است که مردم را با تدبیر و اصلاحش تربیت می کند و معنا این می شود: پیامبران که به فرمان‌روایی خدا اقرار کرده‌اند، با تورات، برای کسانی که «هادوا» یعنی از کفر توبه کرده اند یا یهود حکم می کنند.

ربانیون کسانی‌اند که درجاتشان در علم بالا رفته است و یا کسانی که برای امر دین در ولایت تدبیر می‌نمایند و یا کسانی که از علم خویش به مردم می‌آموزند، یا کسانی که به آن‌چه می‌دانند عمل می کنند. و احبار دانشمندان برگزیده‌اند. «بِمَا اسْتُحْفِظُوا» یعنی به آن‌چه از کتاب خدا در نزدشان است و مأمور به حفظ و بر پا داشتن و جلوگیری از تضییعش شده‌اند و گواهان بر این‌اند که کتاب از جانب خداست. -. مجمع البیان ۲ : ۴۶۵ و ۳ : ۱۹۷ و ۱۹۸ -

می گویم: امام علیه السلام، ربانیین را به ائمه علیهم السلام تفسیر کردند، همان‌طور که روایت شده که علی علیه السلام ربانی این امت است و أحبار را به علمای پیرو ایشان تفسیر نمودند. سپس بر سخن خویش، با آیه «بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ کِتابِ اللَّهِ» استدلال کرده‌اند؛ حفظ کتاب چه لفظی و چه معنوی، تنها از کسی طلب می‌شود که علم کتاب و جمیع احکام نزد او باشد و علوم پیامبر صلی الله علیه و آله را به ارث برده باشد و اگر می گفت: به سبب آن‌چه حمل کرده‌اند، این مرتبه را نشان نمی‌داد.

**[ترجمه]

«۲۶»

نی (۳)، الغیبه للنعمانی الْکُلَیْنِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنِ ابْنِ عِیسَی (۴) عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ غَالِبٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی خُطْبَهٍ لَهُ یَذْکُرُ فِیهَا حَالَ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام وَ صِفَاتِهِمْ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ

۱- تفسیر العیّاشیّ ۱: ۳۲۲ و ۳۲۳.

۲- مجمع البیان ۲: ۴۶۵، و ۳: ۱۹۷ و ۱۹۸.

۳- غیبه النعمانیّ: ۱۹- ۲۰.

۴- هکذا فی الکتاب و مصدره، و فی نسخه الکمبانیّ و الکافی: ابن عیسی عن الحسن بن محبوب عن إسحاق بن غالب.

تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَوْضَحَ بِأَئِمَّهِ الْهُدَی مِنْ أَهْلِ بَیْتِ نَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله عَنْ دِینِهِ وَ أَبْلَجَ (۱) بِهِمْ عَنْ سَبِیلِ مِنْهَاجِهِ وَ فَتَحَ لَهُمْ عَنْ بَاطِنِ (۲) یَنَابِیعِ عِلْمِهِ فَمَنْ عَرَفَ مِنْ أُمَّهِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَاجِبَ حَقِّ إِمَامِهِ وَجَدَ طَعْمَ حَلَاوَهِ إِیمَانِهِ وَ عَلِمَ فَضْلَ طُلَاوَهِ إِسْلَامِهِ (۳) إِنَّ اللَّهَ نَصَبَ الْإِمَامَ عَلَماً لِخَلْقِهِ وَ جَعَلَهُ حُجَّهً عَلَی أَهْلِ طَاعَتِهِ (۴) أَلْبَسَهُ اللَّهُ تَاجَ الْوَقَارِ وَ غَشَّاهُ مِنْ نُورِ الْجَبَّارِ یُمَدُّ بِسَبَبٍ مِنَ السَّمَاءِ لَا یَنْقَطِعُ عَنْهُ مَوَادُّهُ وَ لَا یُنَالُ مَا عِنْدَ اللَّهِ إِلَّا بِجِهَهِ أَسْبَابِهِ وَ لَا یَقْبَلُ اللَّهُ الْأَعْمَالَ لِلْعِبَادِ إِلَّا بِمَعْرِفَتِهِ فَهُوَ عَالِمٌ بِمَا یَرِدُ عَلَیْهِ مِنْ مُشْکِلَاتِ الْوَحْیِ (۵) وَ مُعَمَّیَاتِ السُّنَنِ وَ مُشْتَبِهَاتِ الدِّینِ (۶) لَمْ یَزَلِ اللَّهُ یَخْتَارُهُمْ لِخَلْقِهِ مِنْ وُلْدِ الْحُسَیْنِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ مِنْ عَقِبِ کُلِّ إِمَامٍ فَیَصْطَفِیهِمْ لِذَلِکَ وَ یَجْتَبِیهِمْ وَ یَرْضَی بِهِمْ لِخَلْقِهِ وَ یَرْتَضِیهِمْ لِنَفْسِهِ کُلَّمَا مَضَی مِنْهُمْ إِمَامٌ نَصَبَ عَزَّ وَ جَلَّ لِخَلْقِهِ مِنْ عَقِبِهِ إِمَاماً عَلَماً بَیِّناً وَ هَادِیاً مُنِیراً (۷) وَ إِمَاماً قَیِّماً وَ حُجَّهً عَالِماً أَئِمَّهً مِنَ اللَّهِ یَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَ بِهِ یَعْدِلُونَ حُجَجُ اللَّهِ وَ دُعَاتُهُ وَ رُعَاتُهُ عَلَی خَلْقِهِ یَدِینُ بِهُدَاهُمُ الْعِبَادُ وَ تُسْتَهَلُّ بِنُورِهِمُ الْبِلَادُ (۸) وَ تَنْمِی بِبَرَکَتِهِمُ التِّلَادُ وَ جَعَلَهُمُ اللَّهُ حَیَاهَ الْأَنَامِ وَ مَصَابِیحَ الظَّلَامِ وَ دَعَائِمَ

۱- أبلج: أظهر. و فی المصدر: أفلج و هو أیضا بمعنی أظهر یقال: افلج اللّه برهانه ای اظهره.

۲- فی المصدر: عن هاطل ینابیع علمه و لعله مصحف، و تقدم فی خبر البصائر ایضا: عن باطن ینابیع علمه.

۳- فی المصدر: وجد لهم حلاوه ایمانه علی فضل حلاوه إسلامه و هو مصحف راجع ما تقدم عن البصائر.

۴- فی البصائر: علی أهل عالمه.

۵- فی نسخه: من ملتبسات الدجی.

۶- فی نسخه: و مشتبهات الفتن.

۷- فی نسخه: و هادیا نیرا.

۸- فی المصدر: و یشمل بنورهم البلاد.

الْإِسْلَامِ جَرَتْ بِذَلِكَ فِيهِمْ مَقَادِيرُ اللَّهِ عَلَى مَحْتُومِهَا فَالْإِمَامُ هُوَ الْمُنْتَجَبُ الْمُرْتَضَی وَ الْهَادِی الْمُجْتَبَی وَ الْقَائِمُ الْمُرْتَجَی اصْطَفَاهُ اللَّهُ لِذَلِكَ وَ اصْطَنَعَهُ عَلَى عَيْنِهِ فِی الذَّرِّ حِينَ ذَرَأَهُ وَ فِی الْبَرِيَّهِ حِينَ بَرَأَهُ (۱) ظِلًّا قَبْلَ خَلْقِهِ نَسَمَهً عَنْ يَمِينِ عَرْشِهِ مَحْبُوّاً بِالْحِكْمَهِ فِی عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَهُ اخْتَارَهُ بِعِلْمِهِ وَ انْتَجَبَهُ بِتَطْهِيرِهِ بَقِيَّهً مِنْ آدَمَ وَ خِيَرَهً مِنْ ذُرِّيَّهِ نُوحٍ وَ مُصْطَفًی مِنْ آلِ إِبْرَاهِيمَ وَ سُلَالَهً مِنْ إِسْمَاعِيلَ وَ صَفْوَهً مِنْ عِتْرَهِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله لَمْ يَزَلْ مَرْعِيّاً بِعَيْنِ اللَّهِ يَحْفَظُهُ بِمَلَائِكَتِهِ (۲) مَدْفُوعاً عَنْهُ وُقُوبُ الْغَوَاسِقِ وَ نُفُوثُ كُلِّ فَاسِقٍ مَصْرُوفاً عَنْهُ قَوَاذِفُ السُّوءِ (۳) مُبَرَّأً مِنَ الْعَاهَاتِ مَحْجُوباً عَنِ الْآفَاتِ مَصُوناً (۴) مِنَ الْفَوَاحِشِ كُلِّهَا مَعْرُوفاً بِالْحِلْمِ وَ الْبِرِّ فِی بِقَاعِهِ (۵) مَنْسُوباً إِلَى الْعَفَافِ وَ الْعِلْمِ وَ الْفَضْلِ عِنْدَ انْتِهَائِهِ مُسْنَداً إِلَيْهِ أَمْرُ وَالِدِهِ صَامِتاً عَنِ الْمَنْطِقِ فِی حَيَاتِهِ (۶) فَإِذَا انْقَضَتْ مُدَّهُ وَالِدِهِ انْتَهَتْ بِهِ مَقَادِيرُ اللَّهِ إِلَى مَشِيَّتِهِ وَ جَاءَتِ الْإِرَادَهُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فِيهِ إِلَى مَحَبَّتِهِ (۷) وَ بَلَغَ مُنْتَهَى مُدَّهِ وَالِدِهِ فَمَضَی وَ صَارَ أَمْرُ اللَّهِ إِلَيْهِ مِنْ بَعْدِهِ وَ قَلَّدَهُ اللَّهُ دِينَهُ وَ جَعَلَهُ الْحُجَّهَ عَلَى عِبَادِهِ وَ قَيِّمَهُ فِی بِلَادِهِ وَ أَيَّدَهُ بِرُوحِهِ وَ أَعْطَاهُ عِلْمَهُ وَ اسْتَوْدَعَهُ سِرَّهُ وَ انْتَدَبَهُ لِعَظِيمِ أَمْرِهِ وَ آتَاهُ فَضْلَ بَيَانِ عِلْمِهِ وَ نَصَبَهُ عَلَماً لِخَلْقِهِ وَ جَعَلَهُ حُجَّهً عَلَى أَهْلِ عَالَمِهِ وَ ضِيَاءً لِأَهْلِ دِينِهِ وَ الْقَيِّمَ عَلَى عِبَادِهِ

۱- ذرأه: خلقه. برأه: خلقه من العدم.

۲- و يكلاه بسره خ ل.

۳- فی نسخه قوارف السوء.

۴- فی نسخه: معصوما.

۵- فی نسخه: يفاعه و فی نسخه من المصدر: فی نفاعته.

۶- أی فی حياه والده.

۷- فی المصدر: و جاءت الإراده من عند اللّه الی حجته.

رَضِیَ اللَّهُ بِهِ إِمَاماً لَهُمْ اسْتَحْفَظَهُ عِلْمَهُ وَ اسْتَخْبَأَهُ (۱) حِکْمَتَهُ وَ اسْتَرْعَاهُ لِدِینِهِ (۲) وَ حَبَاهُ (۳) مَنَاهِجَ سُبُلِهِ وَ فَرَائِضَهُ وَ حُدُودَهُ فَقَامَ بِالْعَدْلِ عِنْدَ تَحَیُّرِ أَهْلِ الْجَهْلِ وَ تَحْبِیرِ (۴) أَهْلِ الْجَدَلِ بِالنُّورِ السَّاطِعِ وَ الشِّفَاءِ النَّافِعِ بِالْحَقِّ الْأَبْلَجِ وَ الْبَیَانِ مِنْ کُلِّ مَخْرَجٍ عَلَی طَرِیقِ الْمَنْهَجِ (۵) الَّذِی مَضَی عَلَیْهِ الصَّادِقُونَ مِنْ آبَائِهِ فَلَیْسَ یَجْهَلُ حَقَّ هَذَا الْعَالِمِ إِلَّا شَقِیٌّ وَ لَا یَجْحَدُهُ إِلَّا غَوِیٌّ وَ لَا یَصُدُّ عَنْهُ إِلَّا جَرِیءٌ عَلَی اللَّهِ جَلَّ وَ عَلَا (۶).

**[ترجمه]غیبت نعمانی: اسحاق بن غالب، در ضمن خطبه ای که حضرت صادق علیه السّلام درباره حالات ائمه و صفات آن‌ها ایراد می کردند، از ایشان روایت کرده: خداوند تبارک و تعالی

ص: ۱۵۰

به وسیله امامان هدایت‌گر خاندان نبوت، دین خود را واضح کرد و راه رستگاری را نشان داد - . ابلج، یعنی نشان داد. در مصدر افلج آمده که آن هم به همین معناست. - و به وسیله آن‌ها باطن چشمه‌های دانش - . در مصدر به جای باطن، هاطل آمده که احتمالاً تصحیف باشد، در روایت بصائر هم باطن آمده بود. -

خود را گشود، هر کس از امت محمّد صلی الله علیه و آله، حق واجب امامش را بشناسد، شیرینی طعم ایمانش را می‌چشد و ارزش اسلام خویش را درک می کند. - . در مصدر این‌طور آمده: وجد لهم حلاوه ایمانه علی فضل حلاوه اسلامه، که غلط است. - خداوند امام را رهبر خلق و حجت بر اهل طاعتش قرار داد، او را ملبس به تاج وقار نمود و به نور جبار پوشانید، با سببی به آسمان پیوندش داد که هدایت‌ها و الهاماتش از او منقطع نشود. و جز از راه پیروی امام، به آن‌چه در نزد خداوند تبارک و تعالی است نمی توان رسید، و اعمال بندگان پذیرفته نیست مگر با معرفت او: امام دانا به مشکلات وحی - . در یکی از نسخه‌ها: ملتبسات الدجی - و رموز پیچیده سنت و مشتبهات دین - . در یکی از نسخه‌ها: مشتبهات فتن -

است. خداوند برای مردم، پیوسته ائمه علیهم السّلام را، یکی بعد از دیگری، از فرزندان حسین صلوات الله علیه انتخاب می... کند، ایشان را برای حل مشکلات دین بر می گزیند و خلق را با ایشان خشنود می‌سازد و خودش نیز راضی می‌شود، هر وقت امامی از دنیا برود، خداوند از فرزندان او امام دیگری را برای خلقش نصب می کند؛ امامی که راهنمایی روشنگر و هدایت... گری نورانی - . در یکی از نسخه‌ها به جای هادیاً منیراً، هادیاً نیّراً آمده است. -

و پیشوایی نگهبان و حجتی دانشمند بر مردم است، امامانی از جانب خدا که راهنمای به حق‌اند و به حق داوری می‌نمایند.

حجت‌ها و دعوت‌کنندگان به حق و نگهبانان خدا بر مردمند که مردم دین خود را از آن‌ها می آموزند و به نور ایشان سرزمین ها نورانی می‌شوند - . در مصدر: یشمل بنورهم البلاد - و به برکت ایشان سرمایه‌ها رشد می یابند، خداوند آن‌ها را مایه حیات مخلوقات و نورهای درخشان تاریکی‌ها و پایه های اسلام قرار داده است،

ص: ۱۵۱

مقدرات خداوند به واسطه ایشان حتمی می شود.

امام برگزیـده شایسـته و راهنمای منتخب و برپادارندهایست که امیدوار می‌سازد، خدا او را برای این برگزیده است، وقتی او را در عـالم ذر از عـدم می‌آفریـده، بر چشم خویش مهیایش نموده، و نیز وقتی که در عالم بریه او را چون سایه‌ای، قبل از این که از سـمت راست عرش او را با حکمتی در علم غیبش بیاراید، شـکل می‌داده است. او را به علم خویش انتخاب کرده و با تطهیر او را بلنـدمرتبه نمـوده است. یادگـاری از آدم و نجیب زاده‌ای از نژاد نوح و دست چینی از خانـدان ابراهیم و پـاک‌فرزنـدی از اسماعیل و برگزیده‌ای از خاندان محمد صلی الله علیه و آله.

پیوسـته در حمـایت لطـف خـداست، فرشـتگان او را حفـظ می‌کننـد و از تـاریکی شب‌هـای تیره و اثر جـادوی جـادوگران و بدگویی‌ها در امان می دارند، پاک از هر عیب و محفوظ از هر آفت، و مصون - . در یکی از نسخه‌ها: معصوم از هر آفت -

از تمـام کارهای ناپسـند، از همان سـنین پایینش - . در یکی از نسـخه‌ها به جای بقاعه، یفاعه و در یکی از تسـخه‌های مصـدر: نفاعته آمده است. - معروف به بردباری و کردار نیک و در پایان عمرش آراسـته به عفت و علم و فضل، امر پدرش به او می... رسد، ولی در زمان حیات پدر ساکت از سـخن است. وقتی مدت عمر پدرش پایان پذیرد، مقدرات خدا به سـبب او و به مشیتش منتهی می‌شود و اراده خداونـد در مورد او به محبتش می‌رسـد - . در مصـدر: اراده خداونـد، به حجت او می‌رسـد. - و مـدت مأموریت پـدر پایان می پـذیرد و از دنیا می‌رود و امر خـدا به او می‌رسـد و امور دین به گردن او می‌افتـد و خدا او را حجت بر مردم و همه کـاره‌اش در بلاـد می‌نمایـد و به روح خود تأییـد و علمش را به او عطـا می‌کنـد و اسـرار خود را در اختیـارش می گذارد و به مأموریتی بزرگ می‌طلبد و به او دانش تشخیص حق از باطل می‌بخشد و او را راهنمای خلق و حجت خود در میان مردم و روشنگر راه دین و کفیل امور بندگان قرار می‌دهد .

ص: ۱۵۲

خداونـد راضـی به امـامتش بر مردمـان می‌شود و او را محافـظ علم و مخفی‌گـاه حکمت خود - . در یکی از نسـخه‌ها، به جای استخبأه، استحباه آمده است. -

قرار می دهـد و فرمـانروای دیـن خـویش می گردانـد - . در مصـدر ایـن جملـه نیامـده اسـت. - و بـه او علم راه‌هـا و فرائض و حدودش را می‌بخشد، - . در یکی از نسخه‌ها، به جای حباه، أحیی به آمده است. -

او نیز در زمانی که مردم در تحیرنـد و اهل جـدل مشغول به نیکو جلوه دادن زشتی‌هاینـد - . در مصـدر: اهل جـدل را هدایت می‌کنـد - ، با نوری درخشان و دارویی شـفابخش و چراغی مشـعشع، قیام به عدل و دادگری می نماید و تمام چالش ها را، به روش پدران راستینش، چاره می‌نماید.

هیـچ کس جز دون‌مایگان جاهل به حق چنین عالمی نشوند و جز گمراهان منکر او نگردند و مگر کسـی که بر خداوند جلّ و علا جرأت یافته، مانع از کار چنین کسی نمی‌شود. - . غیبت نعمانی : ۱۱۹ و ۱۲۰ ، در آخرش این جمله هم وجود دارد: فرزند خانم بزرگوار، فرزنـد بهترین زنان. این حدیث در اصول کافی ۱ : ۲۰۳ – ۲۰۵ نیز با کمی اختلاف آمـده است و این جمله در آخرش وجود ندارد. -

**[ترجمه]

تبیین

الرعاه جمع الراعی قوله و تستهل علی بناء المجهول أی تتنور قال الفیروزآبادی استهل المطر اشتد انصبابه و استهل الهلال بالضم ظهر و استهل رفع صوته و التلاد المال القدیم الأصلی الذی ولد عندک و هو نقیض الطارف و التخصیص به لأنه أبعد من النمو أو لأن الاعتناء به أکثر و یحتمل أن یکون کنایه عن تجدید الآثار القدیمه المندرسه جرت بذلک الباء للسببیه و الإشاره إلی مصدر جعلهم أو جمیع ما تقدم مقادیر الله أی تقدیر الله.

قوله علیه السلام علی محتومها حال عن المقادیر و الضمیر راجع إلیها أی کائنه علی محتومها أی قدرها تقدیرا حتما لا بداء فیه و لا تغییر.

قوله و اصطنعه علی عینه أی خلقه و رباه و أکرمه و أحسن إلیه معنیا (۷) بشأنه

ص: ۱۵۳

۱- فی نسخه: و استحباه.

۲- المصدر خال عن قوله: و استرعاه لدینه و فی نسخه من الکتاب: و حباه و استرعاه لدینه.

۳- فی نسخه: و أحیی به.

۴- فی المصدر: و یهدی أهل الجدل.

۵- فی المصدر: علی الطریق المنهج.

۶- غیبه النعمانیّ: ۱۱۹ و ۱۲۰ زاد فی آخره: (ابن سبیه ابن خیره الإماء) و الحدیث مذکور فی أصول الکافی ۱: ۲۰۳- ۲۰۵ مع اختلاف و لم یذکر فیه هذه الزیاده.

۷- فی نسخه: متعینا بشأنه.

عالما بكونه أهلا لذلک قال الله تعالی وَ لِتُصْـنَعَ عَلی عَيْنِی (۱) قال البيضاوی أی و لتربی و ليحسن إليک و أنا راعيک و راقبک (۲).

و قال غيره علی عينی أی بمرأی منی کنايه عن غايه الإکرام و الإحسان و قال تعالی وَ اصْطَنَعْتُکَ لِنَفْسِی (۳) قال البيضاوی أی و اصطفيتک لمحبتی مثله فيما خوله من الکرامه بمن قربه الملک و استخلصه لنفسه. (۴) قوله فی الـذر أی فی عالم الأرواح و فی البريه أی فی عـالم الأجسـاد فقوله ظلاـ متعلق بالأول و هو بعيـد و يحتمل أن يکون ذرأ و برأ کلاهما فی عالم الأرواح أو يکون المراد بالذرء تفريقهم فی الميثاق و بالبرء خلق الأرواح و الحبوه العطيه.

قـوله بعلمـه أی بســبب علمـه بـأنه يسـتحقه أو بـأن أعطـاه علمـه و انتجبـه لطهره أی لعصـمته أی لأـن يجعلـه مطهرا و علی أحد الاحتمالين الضميران لله و علی الآخر للإمام.

قوله بعين الله أی بحفظه و حراسته أو إکرامه.

و الوقوب الدخول و الغسق أول ظلمه الليل و الغاسق ليل عظم ظلامه و ظاهره أنه إشاره إلی قوله تعالی وَ مِنْ شَـرِّ غاسِقٍ إِذا وَقَبَ (۵) و فسـر بأن المراد ليل دخل ظلامه فی کل شـی ء و تخصـيصه لأن المضار فيه يکثر و يعسـر الدفع فيکون کنايه عن أنه يدفع عنه الشـرور التی يکثر حدوثها بالليل غالبا و لا يبعد أن يکون المراد شـرور الجن و الهوام الموذيه فإنها تقع بالليل غالبا کما يدل عليه الأخبار.

أو يکون المراد عدم دخول ظلمات الشکوک و الشبه و الجهالات عليه قوله

۱- طه: ۴۴.

۲- أنوار التنزيل ۲: ۵۶.

۳- طه: ۴۱.

۴- أنوار التنزيل ۲: ۵۶.

۵- الفلق: ۴.

و نفوث کل فاسق أی لا یؤثر فیه سحر الساحرین من قوله تعالی وَ مِنْ شَرِّ النَّفّاثاتِ فِی الْعُقَدِ (۱) أو یکون کنایه عن وساوس شیاطین الإنس و الجن و الأول أظهر و ما ورد من تأثیر السحر فی النبی صلی الله علیه و آله و فی الحسنین علیهما السلام فمحمول علی التقیه و ردها أکثر علمائنا و یمکن حمله علی أنه لا یؤثر فیهم تأثیرا لا یمکنهم دفعه فلا ینافی الأخبار لو صحت.

قوله علیه السلام قوارف السوء أی کواسب السوء من اقتراف الذنب بمعنی اکتسابه أو الاتهام بالسوء من قولهم قرف فلانا عابه أو اتهمه و أقرفه وقع فیه و ذکره بسوء و أقرف به عرضه للتهمه و المراد بالعاهات و الآفات الأمراض التی توجب نفره الخلق و تشویه الخلقه کالعمی و العرج و الجذام و البرص و أشباهها و یحتمل أن یکون المراد بالثانی الآفات النفسانیه و أمراضها.

قوله فی بقاعه و فی بعض النسخ بالیاء المثناه التحتانیه و الفاء أی فی بدو شبابه یقال یفع الغلام إذا راهق و فی بعض النسخ بالباء الموحده و القاف أی فی بلاده التی نشأ فیها و الأظهر الأول لمقابله الفقره الثانیه.

قوله مسندا إلیه أمر والده أی یکون وصیه.

قوله إلی مشیته الضمیر راجع إلی الله و الضمیر فی قوله به راجع إلی الولد و یحتمل الوالد أی انتهت مقادیر الله بسبب الولد إلی ما شاء و أراد من إمامته و جاءت الإراده من عند الله فیه إلی ما أحب من خلافته.

و قوله فمضی جزاء الشرط و القیم القائم بأمور الناس و مدبرهم.

قوله و انتدبه أی دعاه و حثه و فی کتب اللغه المشهور أن الندب الطلب و الانتداب الإجابه و یظهر من الخبر أن الانتداب أیضا یکون بمعنی الطلب کما قال فی مصباح اللغه انتدبته للأمر فانتدب یستعمل لازما و متعدیا.

۱- الفلق: ۵.

قوله و آتاه فی الکافی و آتاه علمه و أنبأه فصل بیانه (۱) أی بیانه الفاصل بین الحق و الباطل.

قوله و استخبأه بالهمز أو بالتخفیف أی استکتمه و فی بعض النسخ بالحاء المهمله أی طلب منه أن یحبو الناس الحکمه.

قوله و استرعاه لدینه أی استحفظه الناس لأمر دینه أو اللام زائده و التحبیر التحسین و التزیین.

**[ترجمه]الرعاه جمع الراعی قوله و تستهل علی بناء المجهول أی تتنور قال الفیروزآبادی استهل المطر اشتد انصبابه و استهل الهلال بالضم ظهر و استهل رفع صوته و التلاد المال القدیم الأصلی الذی ولد عندک و هو نقیض الطارف و التخصیص به لأنه أبعد من النمو أو لأن الاعتناء به أکثر و یحتمل أن یکون کنایه عن تجدید الآثار القدیمه المندرسه جرت بذلک الباء للسببیه و الإشاره إلی مصدر جعلهم أو جمیع ما تقدم مقادیر الله أی تقدیر الله.

قوله علیه السلام علی محتومها حال عن المقادیر و الضمیر راجع إلیها أی کائنه علی محتومها أی قدرها تقدیرا حتما لا بداء فیه و لا تغییر.

\\" بر چشم خویش مهیایش نموده \\" یعنی آفریده و پرورانده و اکرامش نموده و احسانش کرده است

ص: ۱۵۳

و او هم اهلیتش را دارد. «وَلِتُصْنَعَ عَلَی عَیْنِی» - . طه / ۳۹ - {تا زیر نظر من پرورش یابی} بیضاوی می گوید:یعنی تا پرورشت دهم و به تو نیکی کنم و مراقبت باشم. دیگران گفته‌اند: یعنی تا زیر نظر من پرورش یابی که کنایه از تکریم و احسان است. خداوند می‌فرماید: «وَاصْطَنَعْتُکَ لِنَفْسِی» - . طه / ۴۱ - {و تو را برای خود پروردم}. بیضاوی می گوید یعنی: تو را برای محبتم انتخاب کردم، که از جهت معنا، در تکریم و استقرار حکومت و خالص برای خدا بودن مانند همان آیه قبلی است. - . انوار التنزیل ۲ : ۵۶ -

\\" وقتی او را در عالم ذر از عدم می‌آفریده...\\" عالم ذر عالم ارواح است و بریه، عالم اجساد. و محتمل است هم آفرینش و هم شکل یافتن در عالم ارواح باشد و یا مراد از ذرء، اخذ پیمان مجزا در عالم ذر و مراد از برء آفرینش ارواح باشد.

\\"از تاریکی شب های تیره\\" اشاره‌ایست به این آیه: «وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ» - . فلق / ۳ - {از شر تاریکی چون فراگیرد} که تفسیر شده است به شبی که تاریکی‌اش همه جا را فرا می گیرد که خطراتش بیشتر و دفع آن‌ها دشوارتر است. بنابراین معنایش این است که شروری که غالباً در شب می‌آیند از امام دفع شده است. و بعید نیست منظور، شر جنیان و جانداران موذی باشد که بیشتر در شب اتفاق می‌افتد یا مراد شک‌ها و شبهات و جهل‌ها باشد.

ص: ۱۵۴

\\"و اثر جادوی جادوگران\\" برگرفته از آیه: «وَمِن شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِی الْعُقَدِ» - . همان / ۴ - {و از شر دمندگان افسون در گره ها}، یا کنایه است از وسوسه های شیاطین انسی و جنی. ولی معنای اول درست‌تر به نظر می‌رسد، بنابراین روایاتی که مضمون

آن‌ها تأثیر جادو بر پیامبر صلی الله علیه و آله و حسنین علیهما السلام است و بیشتر علمای ما آن‌ها رد کرده‌اند، حمل بر تقیه می‌شود. و محتمل است بر این حمل کنیم که جادو نمی‌تواند در ایشان اثراتی را که دفعش ممکن نیست، بگذارد بلکه اگر هم اثر کند ایشان می‌توانند آن را دفع کنند. و با این حمل اگر آن روایات صحیح باشند با این‌جا منافاتی پیدا نمی‌کنند.

\\"پاک از هر عیب ظاهری و محفوظ از هر آفت\\" منظور بیماری‌هایی است که موجب انزجار مردم می‌شود؛ مانند کوری، لنگی، جذام، برص و مانند آن. و ممکن است منظور از آفت، بیماری‌های نفسانی باشد.

\\"مقدرات خدا به سبب او و به مشیتش منتهی می‌شود...\\"یعنی مقادیر خداوند به سبب فرزند به امامت او می‌رسد و اراده خداوند که دوست داشت او به خلافت برسد، سر می‌رسد .

**[ترجمه]

«۲۷»

نی، الغیبه للنعمانی عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَی (۲) عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْمُکَارِی (۳) عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِیرَهِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام بِأَیِّ شَیْ ءٍ (۴) یُعْرَفُ الْإِمَامُ قَالَ بِالسَّکِینَهِ وَ الْوَقَارِ قُلْتُ بِأَیِّ شَیْ ءٍ قَالَ وَ تَعْرِفُهُ بِالْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ (۵) وَ بِحَاجَهِ النَّاسِ إِلَیْهِ وَ لَا یَحْتَاجُ إِلَی أَحَدٍ وَ یَکُونُ عِنْدَهُ سِلَاحُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قُلْتُ یَکُونُ (۶) إِلَّا وَصِیّاً ابْنَ وَصِیٍّ قَالَ لَا یَکُونُ إِلَّا وَصِیّاً وَ ابْنَ وَصِیٍّ (۷).

**[ترجمه]غیبت نعمانی: حارث بن مغیره نقل کرده، به امام صادق علیه السّلام عرض کردم: چگونه می توان امام را شناخت؟ ایشان فرمودند: با سنگینی و وقار. عرض کردم: با چه وسیله‌ای؟ فرمودند: او را با حلال و حرام - . در یکی از نسخه‌های مصدر: با معرفت حلال و حرام - و نیز احتیاج مردم به او می‌شناسی، و این که به هیچ کس احتیاجی ندارد و سلاح رسول الله صلی الله علیه و آله در نزد اوست. عرض کردم: آیا همه امامان پسر امامند؟ فرمودند: یا وصی‌اند و یا پسر وصی. - . غیبت نعمانی : ۱۲۸ -

**[ترجمه]

«۲۸»

نی، الغیبه للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ جَمِیعاً عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ (۸) عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ سَمَاعَهَ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام إِذَا

۱- الموجود فی الکافی هکذا: و ایده بروحه و آتاه علمه و انبأه فصل بیانه و استودعه سره و انتدبه لعظیم أمره و أنبأه فضل بیانه.

۲- فی المصدر: عبید اللّه بن موسی العلوی.

۳- هو هاشم او هشام بن حیان الکوفیّ. علی اختلاف فی اسمه.

۴- فی المصدر: قلت: و بأی شی ء؟.

۵- فی نسخه من المصدر: و معرفه الحلال و الحرام.

۶- فی المصدر: أ یکون.

۷- غیبه النعمانیّ: ۱۲۸.

۸- فی المصدر: و محمّد بن الحسن بن محمّد بن جمهور جمیعا عن الحسن بن محمّد بن جمهور عن أبیه.

مَضَی الْإِمَامُ الْقَائِمُ مِنْ أَهْلِ الْبَیْتِ فَبِأَیِّ شَیْ ءٍ یُعْرَفُ مَنْ یَجِی ءُ بَعْدَهُ قَالَ بِالْهَدْیِ وَ الْإِطْرَاقِ وَ إِقْرَارِ آلِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله لَهُ بِالْفَضْلِ وَ لَا یُسْأَلُ عَنْ شَیْ ءٍ إِلَّا بَیَّنَ (۱).

**[ترجمه]غیبت نعمانی: ابو الجارود نقل کرده: به حضرت باقر علیه السّلام عرض کردم: وقتی

ص: ۱۵۶

امام برپایی از اهل بیت از دنیا برود چگونه می توان امامی که بعد می آید را شناخت؟ ایشان فرمودند: به آرامش و متانت و اعتراف آل محمّد صلی اللّه علیه و آله به فضل او و این که از هر چه بپرسند، جواب می دهد. - . همان : ۱۲۹ . در نسخه‌ای از آن این گونه آمده است: هر چه که از بین دو جلد از او سؤال شود جواب می‌دهد. -

**[ترجمه]

«۲۹»

کشف، کشف الغمه مِنْ کِتَابِ الدَّلَائِلِ لِلْحِمْیَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْأَقْرَعِ قَالَ: کَتَبْتُ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام أَسْأَلُهُ عَنِ الْإِمَامِ هَلْ یَحْتَلِمُ وَ قُلْتُ فِی نَفْسِی بَعْدَ مَا فُصِلَ الْکِتَابُ الِاحْتِلَامُ شَیْطَنَهٌ وَ قَدْ أَعَاذَ اللَّهُ أَوْلِیَاءَهُ مِنْ ذَلِکَ فَرَدَّ (۲) الْجَوَابَ- الْأَئِمَّهُ حَالُهُمْ فِی الْمَنَامِ حَالُهُمْ فِی الْیَقَظَهِ لَا یُغَیِّرُ النَّوْمُ مِنْهُمْ شَیْئاً قَدْ أَعَاذَ اللَّهُ أَوْلِیَاءَهُ مِنْ لَمَّهِ الشَّیْطَانِ کَمَا حَدَّثَتْکَ نَفْسُکَ (۳).

یج، الخرائج و الجرائح عن محمد بن أحمد الأقرع مثله (۴)

**[ترجمه]کشف الغمه: محمّد بن اقرع نقل کرده: نامه ای به امام عسگری علیه السّلام نوشتم، پرسیدم: آیا امام محتلم می شود؟ پس از تمام شدن نامه با خود گفتم: احتلام یک نوع شیطنت است، خدا اولیاء خود را از این چیزها محفوظ می‌دارد. ایشان در جواب نوشتند: ائمه در حال خواب مانند حال بیداری هستند؛ خواب تغییری در آن‌ها به وجود نمی آورد. و خداوند اولیاء خود را از تماس و نزدیکی شیطان در امان می دارد، همان طور که در دلت نیز همین خطور کرده بود. - . کشف الغمه : ۳۰۷ -

در خرائج نیز مانند همین از محمد بن احمد الأقرع نقل شده است. - . خرائج : ۲۱۵ -

**[ترجمه]

بیان

لمه الشیطان مسه و قربه و خطراته.

**[ترجمه]لمه الشیطان مسه و قربه و خطراته.

**[ترجمه]

«۳۰»

كش، رجال الكشی حَمْدَوَيْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَی وَ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ نُصَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَی عَنْ صَفْوَانَ (۵) عَنْ أَبِی الْحَسَنِ عليه السلام قَالَ صَفْوَانُ أَدْخَلْتُ عَلَيْهِ إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْمَاعِيلَ ابْنَیْ أَبِی سَمَّالٍ (۶) فَسَلَّمَا عَلَيْهِ وَ أَخْبَرَاهُ بِحَالِهِمَا وَ حَالِ أَهْلِ بَيْتِهِمَا فِی هَذَا الْأَمْرِ وَ سَأَلَاهُ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ فَخَبَّرَهُمَا أَنَّهُ قَدْ تُوُفِّیَ (۷) قَالا فَأَوْصَی قَالَ نَعَمْ قَالا إِلَيْكَ قَالَ نَعَمْ قَالا وَصِيَّةً مُفْرَدَةً (۸) قَالَ نَعَمْ قَالا فَإِنَّ النَّاسَ قَدِ

ص: ۱۵۷

۱- غيبه النعمانیّ: ۱۲۹ فی نسخه منه: و لا يسأل عن شی ء بين صدفيها الا اجابت.

۲- فی الخرائج: فورد.

۳- كشف الغمّه: ۳۰۷.

۴- الخرائج: ۲۱۵.

۵- فی المصدر: محمّد بن نصير عن صفوان.

۶- سمال، قال ابن داود: باللام و تخفيف الميم و منهم من شددها و يفتح السين و قال العلامه: بالسين المهمله المفتوحه و الكاف اخيرا و قيل: لام. و علی ای هما إبراهيم و إسماعيل ابنی أبی بكر محمّد بن الربيع. راجع النجاشیّ: ۱۶.

۷- فی المصدر: فاخبرهما بانه قد توفی.

۸- فی المصدر: وصيه منفرده.

اخْتَلَفُوا عَلَيْنَا فَنَحْنُ نَدِينُ اللَّهَ بِطَاعَهِ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام إِنْ كَانَ حَيّاً فَإِنَّهُ كَانَ إِمَامَنَا وَ إِنْ كَانَ مَاتَ فَوَصِيُّهُ الَّذِی أَوْصَى إِلَيْهِ إِمَامُنَا فَمَا حَالُ مَنْ كَانَ هَذَا حَالُهُ مُؤْمِنٌ هُوَ قَالَ نَعَمْ قَدْ جَاءَكُمْ (۱) أَنَّهُ مَنْ مَاتَ وَ لَمْ يَعْرِفْ إِمَامَهُ مَاتَ مِيتَهً جَاهِلِيَّهً قَالَ وَ هُوَ كَافِرٌ (۲) قَالا فَلِمَ تُكَفِّرُهُ (۳) قَالا فَمَا حَالُهُ قَالَ أَ تُرِيدُونَ أَنْ أُضَلِّلَكُمْ (۴) قَالا فَبِأَيِّ شَيْ ءٍ نَسْتَدِلُّ (۵) عَلَى أَهْلِ الْأَرْضِ قَالَ كَانَ جَعْفَرٌ علیه السلام يَقُولُ تَأْتِی الْمَدِينَهَ فَتَقُولُ إِلَى مَنْ أَوْصَى فُلَانٌ فَيَقُولُونَ إِلَى فُلَانٍ وَ السِّلَاحُ عِنْدَنَا بِمَنْزِلَهِ التَّابُوتِ فِی بَنِی إِسْرَائِيلَ حَيْثُ مَا دَارَ دَارَ الْأَمْرُ وَ قَالا فَالسِّلَاحُ مَنْ يَعْرِفُهُ ثُمَّ قَالا جَعَلَنَا اللَّهُ فِدَاكَ فَأَخْبِرْنَا بِشَيْ ءٍ نَسْتَدِلُّ بِهِ فَقَدْ كَانَ الرَّجُلُ يَأْتِی أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام يُرِيدُ أَنْ يَسْأَلَهُ عَنِ الشَّيْ ءِ فَيَبْتَدِی بِهِ (۶) وَ يَأْتِی أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَيَبْتَدِی (۷) بِهِ قَبْلَ أَنْ يَسْأَلَهُ قَالَ فَهَكَذَا كُنْتُمْ تَطْلُبُونَ مِنْ جَعْفَرٍ وَ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام قَالَ لَهُ إِبْرَاهِيمُ جَعْفَرٌ علیه السلام لَمْ نُدْرِكْهُ وَ قَدْ مَاتَ وَ الشِّيعَهُ مُجْتَمِعُونَ عَلَيْهِ وَ عَلَى أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام وَ هُمُ الْيَوْمَ مُخْتَلِفُونَ قَالَ مَا كَانُوا مُجْتَمِعِينَ عَلَيْهِ كَيْفَ يَكُونُونَ مُجْتَمِعِينَ عَلَيْهِ وَ كَانَ مَشْيَخَتُكُمْ وَ كُبَرَاؤُكُمْ يَقُولُونَ فِی إِسْمَاعِيلَ وَ هُمْ يَرَوْنَهُ يَشْرَبُ كَذَا وَ كَذَا فَيَقُولُونَ هُوَ أَجْوَدُ قَالُوا (۸) إِسْمَاعِيلُ لَمْ يَكُنْ أَدْخَلَهُ فِی الْوَصِيَّهِ فَقَالَ قَدْ كَانَ أَدْخَلَهُ فِی كِتَابِ

۱- فی نسخه: قالا: قد جاءكم و فی المصدر: قالا: قد جاء منكم.

۲- فی نسخه: قال: و انه كافر هو.

۳- فی نسخه: فلم نكفره و فی أخرى: فلم لم تكفره و فی المصدر: فلو لم تكفره.

۴- فی نسخه و فی المصدر: اضلكم.

۵- فی نسخه: يستدل.

۶- فی نسخه: فيبتديه به.

۷- فی نسخه: فيبتديه به.

۸- هكذا فی النسخه و فی المصدر، و استظهر المصنّف فی الهامش ان الصحيح: قالا.

الصَّدَقَهِ وَ كَانَ إِمَاماً فَقَالَ لَهُ إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي سَمَّالٍ (۱) هُوَ اللَّهُ الَّذِی لا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عالِمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهادَهِ الْكَذَا وَ الْكَذَا وَ اسْتَقْصَى يَمِينَهُ مَا سَرَّنِی أَنِّی زَعَمْتُ أَنَّكَ لَسْتَ هَكَذَا وَ لِی مَا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ أَوْ قَالَ الدُّنْيَا بِمَا فِيهَا وَ قَدْ أَخْبَرْنَاكَ بِحَالِنَا فَقَالَ لَهُ إِبْرَاهِيمُ قَدْ أَخْبَرْنَاكَ بِحَالِنَا فَمَا كَانَ حَالُ مَنْ كَانَ هَكَذَا مُسْلِمٌ هُوَ قَالَ أَمْسِكْ فَسَكَتَ (۲).

**[ترجمه]رجال کشی: صفوان نقل کرده که: ابراهیم و اسماعیل، پسران أبی‌سمال، را به محضر امام رضا علیه السلام بردم. آن دو به ایشان سلام کردند و از وضع خود و خانواده خویش در مورد امامت به آن جناب اطلاع دادند و در مورد حضرت موسی بن جعفر علیه السّلام سؤال کردند و ایشان فرمودند که وفات کرده‌اند. گفتند: آیا وصیت کرده؟ فرمودند: آری. گفتند: به شما وصیت کرده‌اند؟ فرمودند: آری. باز گفتند: فقط به شما؟ فرمودند: آری. گفتند: مردم

ص: ۱۵۷

در این مورد اختلاف دارند، اما ما در دین خدا، پیرو حضرت موسی بن جعفر علیه السّلام -اگر زنده باشند- هستیم، چون ایشان امام ما هستند و اگر از دنیا رفته باشند وصی او امام ما است، آیا کسی که چنین عقیده ای داشته باشد مؤمن است یا نه؟ فرمودند: آری. می‌دانید که هر که بمیرد در حالی که امام خود را نشناخته، مثل مردم جاهلیت مرده است. فرمودند: و کافر هم است. گفتند: شما او را تکفیر نکردید. - . در یکی از نسخه‌ها، «فلم تکفره»، «فلم نکفره» و در دیگری «فلم لم نکفره» آمده است و در مصدر «فلو لم تکفره» است. - و باز پرسیدند: چنین شخصی چه حالی دارد؟ امام فرمودند: آیا می‌خواهید شما را گمراه کنم؟

عرض کردند: پس با چه دلیلی برای مردم استدلال کنیم؟ فرمودند: امام جعفر صادق علیه السلام پیوسته می‌فرمودند: وارد شهر می‌شوی و می‌پرسی فلانی به چه کسی وصیت کرد؟ می گویند: به فلانی. سلاح پیامبر در نزد ما مانند تابوت بنی‌اسرائیل است؛ در خانه هر که باشد، همان امام است. آن‌دو گفتند: چه کسی سلاح را می‌شناسد؟ سپس عرض کردند: خدا ما را فدای شما کند! به ما چیزی بگویید که بتوانیم با آن استدلال کنیم؛ گاهی شخصی خدمت حضرت موسی بن جعفر علیه السّلام می‌رسید و می‌خواست چیزی بپرسد، امام قبل از پرسش او ابتدا به جواب می کردند و همین‌طور خدمت حضرت صادق علیه السّلام نیز می آمدند و ایشان پیش از سؤال جواب آن‌ها را می‌دادند. حضرت فرمودند: شما خود از حضرت جعفر صادق و موسی بن جعفر علیهما السّلام این طور طلب می کردید؟ ابراهیم گفت: ما حضرت صادق علیه السلام را درک نکرده ایم، ایشان از دنیا رفت در حالی که تمام شیعه به امامت او اعتراف داشته و امامت حضرت موسی بن جعفر علیه السلام نیز، همین‌طور بود. اما امروز در مورد امامت شما اختلاف دارند. فرمودند: در مورد موسی بن جعفر علیه السّلام نیز اتفاق نداشتند، کجا اتفاق داشتند؟ در حالی که پیرمردها و بزرگان شما سخن از امامت اسماعیل می گفتند و با این‌که معتقد بودند او شراب می‌خورد، می گفتند او بهتر است.

گفتند: اسماعیل را امام در وصیت خود داخل نکرده بود، حضرت فرمودند: او را در وصیت صدقات داخل کرده بود

ص: ۱۵۸

و امام بود. اسماعیل بن ابی‌سمال عرض کرد: او خداوندی است که جز او معبودی نیست و دانا به آشکار و نهان است و چطور است و چطور است و قسمی غلیظ خورده و گفت: اگر همه آن‌چه خورشید به آن تابیده برایم باشد یا گفت اگر همه دنیا و آن‌چه در اوست برای من باشد، این‌ها همه در مورد این که گمان می‌کردم شما این گونه نیستید، مرا راضی نمی‌سازد. ما شما را از عقیده خود باخبر نمودیم. ابراهیم گفت: ما شما را از حال خود باخبر نمودیم، آیا کسی که این گونه معتقد است، به مسلمانی پذیرفته است؟ حضرت فرمودند: ادامه نده. و او ساکت شد. -. رجال کشی : ۲۹۴ و ۲۹۵ (ط ۱) و ۴۰۰ – ۴۰۲ (ط ۲) -

**[ترجمه]

بیان

لا یخفی تشویش الخبر و اضطرابه و النسخ فیه مختلفه ففی بعضها هکذا قال نعم قد جاءکم أنه من مات و لم یعرف إمامه مات میته جاهلیه قال و هو کافر قالا فلم تکفره قالا فما حاله قال أ تریدون أن أضل لکم و فی بعضها قال نعم قالا قد جاء منکم إلی قوله قال و کافر هو قالا فلم لم نکفره قال فما حاله قالا أ تریدون أن أضللکم و فی بعضها قال نعم قد جاءکم إلی قوله قالا إنه کافر هو قال فلم نکفره (۳) قالا فما حاله قال أ تریدون أن أضللکم.

فعلی الأول یمکن حمله علی أن المراد بقوله نعم إنی أجیبك ثم أجاب بما یدل علی عدم إیمانه ثم سألا عن سبب التکفیر فلما لم یجبهما استأنفا السؤال فقال علیه السلام أ تریدون أن أضللکم و أجیبکم بخلاف ما أعلم.

و علی الثانیه فالمعنی أنه أجاب بأنه مؤمن فاعترضا علیه بأن الحدیث المشهور یدل علی کفر من هذا حاله فأجاب علیه السلام علی الاستفهام الإنکاری و أنه کافر هو أی میته الجاهلیه أعم من الکفر ببعض معانیه فاعترضا بأنا لم لم نکفره مع موته علی الجاهلیه ثم أعاد السؤال عن حاله فأجاب بقوله أ تریدون أن أضللکم أی أنسبکم

۱- فی نسخه: و هو اللّه و فی أخری: فو اللّه.

۲- رجال الکشّیّ: ۲۹۴ و ۲۹۵ (ط ۱) و ۴۰۰- ۴۰۲ (ط ۲).

۳- قد عرفت ان الموجود فی المصدر: (فلو لم نکفره و لعلّ الصحیح هکذا: فلو لم نکفره فما حاله؟.

إلى الكفر و الضلال فإن هذا حالكم.

و على الثالثه أجاب عليه السلام بالإجمال لمصلحه الحال فحكم أولا بإيمانهم ببعض المعانى للإيمان ثم روى ما يدل على كفرهم فأراد أن يصرح بالكفر فأجاب عليه السلام بأنا لم نكفره بل روينا خبرا.

ثم قالا فما حاله فأجاب عليه السلام بأنكم مع إصراركم على مذهبكم إن حكمت بكفركم يصير سببا لزياده ضلالكم و إنكاركم لى رأسا فلا أريد أن أضلكم و مع تشبيك النسخ و ضم بعضها مع بعض يحصل احتمالات أخرى لا يخفى توجيهها على من تأمل فيما ذكرنا.

ثم قالا فبأى علامه نستدل على أهل الأرض أنك إمام أو على أحد منهم أنه إمام فلما أجاب عليه السلام بالوصيه و السلاح قالا لا نعرف السلاح اليوم عند من هو ثم سألا عن الدلاله و اعترفا بأن العلم أو الإخبار بالضمير دليل الإمام فلما اعترفا بذلك ألزمهما عليهما السلام بأنكم كنتم تأتون الإمامين و تسألون عنهما كما تأتوننى و تسألون عنى فلم لا تقبلون منى مع أنكم تشهدون العلامه أو كنتما تنازعانهما مع وضوح الكفر أو المعنى أنكم كنتم تسألون منه العلامه و تجادلونه مثل ذلك ثم بعد المعرفه رأيتم العلامه.

أو هو على الاستفهام الإنكارى أى أ كنتم تطلبون العلامه منهما على وجه المجادله و الإنكار أى لم يكن كذلك بل أتاهما الناس على وجه القبول و الإذعان و طلب الحق فرأوا العلامه فرجعا عن قولهما و تمسكا بالإجماع على الإمامين عليهما السلام و الاختلاف فيه عليه السلام.

فأجاب عليه السلام بأن مشايخكم و كبراءكم كانوا مختلفين فى الكاظم عليه السلام كما اختلفوا فىّ إذ جماعه منهم قالوا بإمامه إسماعيل مع أنه كان يشرب النبيذ و كانوا يقولون إن إسماعيل أجود من موسى عليه السلام أو القول به أجود من القول بموسى عليه السلام.

فقالا الأمر فى إسماعيل كان واضحا لأنه لم يكن داخلا فى الوصيه و إنما

لم يتمسكوا بظهور موته لأن هذا كان يبطل مذهبهم لأن موت الكاظم عليه السلام أيضا كان ظاهرا و لعله عليه السلام لهذا تعرض لإسماعيل للرد عليهم دون عبد الله لأن قصته كانت شبيهه بهذه القصه إذ جماعه منهم كانوا يقولون بغيبه إسماعيل و عدم موته.

فأجاب عليه السلام بأن الشبهه كانت فيه أيضا قائمه و إن لم يكن داخلا فی الوصيه لأنه كان داخلا فی كتاب الصدقات التی أوقفها الصادق عليه السلام أو كتّاب الصدقات جمع كاتب.

و كان إماما أی و كان الناس يأتمون به فی الصلاه أو كان الناس يزعمون أنه إمام قبل موته لأنه كان أكبر و قد اشتهر فيه البداء و يحتمل أن يكون حالا عن فاعل أدخله لكنه بعيد.

قوله الكذا و الكذا أی غلظ فی اليمين بغير ما ذكر من الأسماء العظام كالضار النافع المهلك المدرك و حاصل يمينه أنی لا يسرنی أن تكون لی الدنيا و ما فيها و لا تكون إماما أی إنی أحب بالطبع إمامتك لكنی متحير فی الأمر ثم أخبره أخوه بمثله و أعاد السؤال الأول فأمره عليه السلام بالسكوت و يحتمل أن يكون أمسك فعلا.

و المشيخه بفتح الميم و الياء و سكون الشين و بكسر الشين و سكون الياء جمع الشيخ.

**[ترجمه]پوشیده نیست که الفاظ روایت دارای تشویش و اضطراب است و این روایت نسخه های مختلفی نیز دارد؛ در بعضی از آن‌ها این‌گونه آمده است: \\"فرمودند: آری. می‌دانید که هر که بمیرد در حالی که امام خود را نشناخته مثل مردم جاهلیت مرده است. فرمودند: و کافر هم است. گفتند: شما او را تکفیر نکردید. و باز پرسیدند: چنین شخصی چه حالی دارد؟ امام فرمودند: آیا می‌خواهید برای شما گمراهی بیاورم؟\\" و در بعضی دیگر این‌طور آمده است: \\"فرمودند: آری. می‌دانید که هر که بمیرد در حالی که امام خود را نشناخته مثل مردم جاهلیت مرده است. فرمودند: آیا چنین شخصی کافر است؟ گفتند: پس چرا ما تکفیرش نمی‌کنیم؟ فرمودند: چنین شخصی چه حالی دارد؟ گفتند: آیا می‌خواهید شما را گمراه کنم؟\\" و در بعضی دیگر آمده است: فرمودند: آری. می‌دانید که هر که بمیرد در حالی که امام خود را نشناخته مثل مردم جاهلیت مرده است. گفتند: و او کافر است. فرمودند: ما تکفیرش نمی‌کنیم. گفتند: چنین شخصی چه حالی دارد؟ فرمودند: آیا می... خواهید شما را گمراه کنم؟

بنابر نسخه اول، می‌توان گفت: منظور از \\"آری\\" این است که: جواب شما را می‌دهم، و سپس طوری جواب فرمودند که نشان از عدم ایمان داشته است، آن دو سبب تکفیر را پرسیدند و وقتی امام جوابشان را نداده سؤال را از سر گرفته‌اند و امام فرمودند: آیا می‌خواهید شما را گمراه کنم و به خلاف چیزی که می‌دانم جوابتان دهم؟

بنابر نسخه دوم، ایشان در جواب فرموده‌اند که او مؤمن است و آن دو در اعتراض گفته‌اند که: حدیث مشهور، کفر این چنین شخصی را نشان می‌دهد و امام علیه السلام با استفهامی انکاری جواب فرموده‌اند که: آیا چنین شخصی کافر است؟ که یعنی مردن در جاهلیت معنایی وسیع‌تر از کفر دارد و معانی دیگری هم دارد. باز اعتراض کردند که: وقتی او به مرگ جاهلیت مرده، پس چرا ما او را تکفیر نمی‌کنیم؟ سپس دوباره سؤال از حال او کردند و امام پاسخ داده‌اند: آیا می‌خواهید شما را گمراه

کنم؟ یعنی به شما نسبت

ص: ۱۵۹

کفر و گمراهی بدهم؟ که حال شما نیز همین است.

بنابر نسخه سوم، امام علیه السلام به جهت مصلحت، خلاصه و مجمل پاسخ داده‌اند؛ اول به ایمان آن‌ها، البته به بعضی از معانی ایمان، حکم کرده‌اند، سپس روایتی آورده‌اند که نشان از کفر آن‌ها می‌دهد، و خواسته‌اند تصریح به کفر کنند و جواب داده... اند که ما تکفیرشان نمی‌کنیم، بلکه فقط روایت را نقل می‌کنیم.

سپس آن دو گفتند: حال چنین شخصی چگونه است؟ و امام علیه السلام جواب داده‌اند که: شما با این اصراری که بر شیوه خود دارید، من اگر حکم به کفر شما کنم باعث بیشتر شدن گمراهیتان می‌شود و من را از اساس انکار می‌کنید. و با کنار هم گذاشتن جملات نسخه‌های مختلف در کنار هم احتمالات دیگری نیز وجود دارد که، با تأمل در آن‌چه ما گفتیم، توجیهش مشکل نخواهد بود.

آن دو سپس گفتند: با چه علامتی برای مردم استدلال کنیم که شما امام هستید؟ و وقتی امام در جواب فرمودند: با وصیت و سلاح، گفتند: ما نمی‌دانیم امروز سلاح نزد چه کسی است. سپس از نشانه سؤال کرده‌اند و اذعان کرده‌اند که علم و خبر دادن از نهان نشانه امام است، وقتی چنین اعترافی کرده‌اند، امام علیه السلام آن‌ها را به همین اعتراف ملزم نموده‌اند که: شما همین... طور که پیش من آمدید، پیش دو امام قبلی نیز می‌آمدید و از ایشان مانند من سؤال می‌کردید، پس چرا با این که نشانه را مشاهده می‌کنید، مرا قبول نمی‌کنید؟ یا این که با آن دو امام جرّ و بحث می‌کردید، در حالی که کفر برایتان آشکار بود. ممکن هم است معنا این باشد که: شما از امام قبلی هم نشانه می‌خواستید و مانند هم‌اکنون بگو مگو می‌کردید و بعد از پی... بردن به امامتش نشانه را می‌دیدید.

یا این که سؤال امام، یک استفهام انکاری باشد که یعنی: آیا شما از آن دو امام قبلی نیز، همراه با جرّ و بحث و انکار، نشانه را طلب می‌کردید؟ که این طور نبوده است و مردم ابتدا، آن دو امام را قبول می‌کردند و اعتراف به امامت و بر حق بودنشان می... کردند و بعد نشانه را هم می‌دیدند، که در این جا آن دو از حرف خویش برگشته و مسأله اتفاق بر دو امام قبلی و اختلاف در مورد ایشان را پیش کشیده‌اند.

امام پاسخ داده‌اند که پیران و بزرگان شما در مورد امام کاظم علیه السلام نیز مانند من اختلاف داشتند، چرا که گروهی از آن‌ها با این که اسماعیل نبیذ می‌نوشید قائل به امامت او بودند و می‌گفتند: او بهتر از موسی علیه السلام است. یا این که او امام باشد بهتر از این است که موسی علیه السلام امام باشد.

آن دو گفتند: مسأله اسماعیل روشن بود؛ زیرا او در وصیت نقشی نداشت.

ص: ۱۶۰

آن دو مرگ اسماعیل را مطرح نکردند، زیرا در آن صورت مذهب خودشان باطل می‌شد. زیرا وفات امام کاظم علیه السلام نیز روشن بود. و شاید امام علیه السلام نیز به همین جهت، برای رد کردن آن ها مسأله اسماعیل را مطرح کردند و مسأله عبدالله را نفرموده‌اند. چون قصه اسماعیل شبیه به این قصه بود؛ بعضیشان می گفتند: اسماعیل نمرده و غایب شده است. از همین رو امام علیه السلام در جواب فرمودند: در مورد اسماعیل هم، اگرچه در وصیت داخل نبود، ولی این شبهه وجود داشت؛ زیرا او در کتاب یا کاتبین صدقاتی که امام صادق علیه السلام امضا فرموده بودند، حضور داشت و امام هم بود؛ یعنی مردم در نماز به او اقتدا می کردند یا مردم قبل از این که بمیرد گمان می کردند که او امام است، زیرا بزرگتر بود و بداء نیز در موردش شهرت یافت.

\\"در مورد این که گمان می کردم شما این گونه نیستی مرا راضی نمی سازد\\" یعنی اگر تمام دنیا و ما فیها برای من باشد ولی شما امام من نباشید، من شادمان نخواهم بود. یعنی من در دل دوست دارم شما امام من باشید، ولی در حال حاضر متحیرم. سپس برادرش هم همین را گفته و سؤال اولش را باز تکرار کرده است و امام او را به سکوت امر کرده‌اند. شاید منظور امام این بوده که فعلاً ساکت باشد.

**[ترجمه]

«۳۱»

کش، رجال الکشی قَالَ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ قُتَيْبَهَ وَ مِمَّا وَقَّعَ (۱) عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حَمْدَوَيْهِ الْبَيْهَقِيُّ وَ كَتَبْتُهُ مِنْ رُقْعَتِهِ أَنَّ أَهْلَ نَيْسَابُورَ قَدِ اخْتَلَفُوا فِي دِينِهِمْ وَ خَالَفَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً وَ يُكَفِّرُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً (۲) وَ بِهَا قَوْمٌ يَقُولُونَ إِنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله عَرَفَ جَمِيعَ لُغَاتِ أَهْلِ الْأَرْضِ (۳) وَ لُغَاتِ الطُّيُورِ وَ جَمِيعَ مَا خَلَقَ اللَّهُ وَ كَذَلِكَ لَا بُدَّ أَنْ يَكُونَ فِي كُلِّ زَمَانٍ مَنْ يَعْرِفُ ذَلِكَ وَ يَعْلَمُ مَا يُضْمِرُ الْإِنْسَانُ وَ يَعْلَمُ مَا يَعْمَلُ أَهْلُ كُلِّ بِلَادٍ فِي بِلَادِهِمْ

۱- فی نسخه: و ممّا رقع.

۲- المصدر خال عن قوله: یکفر بعضهم بعضا.

۳- فی نسخه: عرف جمیع اللغات من أهل الأرض.

وَ مَنَازِلِهِمْ وَ إِذَا لَقِیَ طِفْلَیْنِ فَیَعْلَمُ أَیُّهُمَا مُؤْمِنٌ وَ أَیُّهُمَا یَکُونُ مُنَافِقاً (۱) وَ أَنَّهُ یَعْرِفُ أَسْمَاءَ جَمِیعِ مَنْ یَتَوَلَّاهُ فِی الدُّنْیَا وَ أَسْمَاءَ آبَائِهِمْ وَ إِذَا رَأَی أَحَدَهُمْ عَرَفَهُ بِاسْمِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ یُکَلِّمَهُ وَ یَزْعُمُونَ (۲) جُعِلْتُ فِدَاکَ أَنَّ الْوَحْیَ لَا یَنْقَطِعُ وَ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله لَمْ یَکُنْ عِنْدَهُ کَمَالُ الْعِلْمِ وَ لَا کَانَ عِنْدَ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ وَ إِذَا حَدَثَ الشَّیْ ءُ فِی أَیِّ زَمَانٍ کَانَ وَ لَمْ یَکُنْ عِلْمُ ذَلِکَ عِنْدَ صَاحِبِ الزَّمَانِ أَوْحَی اللَّهُ إِلَیْهِ وَ إِلَیْهِمْ فَقَالَ کَذَبُوا لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَ افْتَرَوْا إِثْماً عَظِیماً وَ بِهَا شَیْخٌ یُقَالُ لَهُ فَضْلُ بْنُ شَاذَانَ یُخَالِفُهُمْ فِی هَذِهِ الْأَشْیَاءِ وَ یُنْکِرُ عَلَیْهِمْ أَکْثَرَهَا وَ قَوْلُهُ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ وَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فِی السَّمَاءِ السَّابِعَهِ فَوْقَ الْعَرْشِ کَمَا وَصَفَ نَفْسَهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنَّهُ جِسْمٌ (۳) فَوَصَفَهُ بِخِلَافِ الْمَخْلُوقِینَ فِی جَمِیعِ الْمَعَانِی لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْ ءٌ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْبَصِیرُ وَ إِنَّ مِنْ قَوْلِهِ أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله قَدْ أَتَی بِکَمَالِ الدِّینِ وَ قَدْ بَلَّغَ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَا أَمَرَهُ بِهِ وَ جَاهَدَ فِی سَبِیلِهِ وَ عَبَدَهُ حَتَّی أَتَاهُ الْیَقِینُ وَ أَنَّهُ علیه السلام أَقَامَ رَجُلًا یَقُومُ مَقَامَهُ (۴) مِنْ بَعْدِهِ فَعَلَّمَهُ مِنَ الْعِلْمِ الَّذِی أَوْحَی اللَّهُ فَعَرَفَ (۵) ذَلِکَ الرَّجُلُ الَّذِی

۱- فی المصدر: و أیّهما کان کافرا.

۲- فی نسخه: و یزعم.

۳- فی المصدر: و انه لیس بجسم و هو اقرب بالاعتبار لانه رحمه اللّه صنف کتاب النقض علی الاسکافی فی تقویه الجسم و اوفق أیضا بما بعده، و الحدیث یدلّ علی ذمّ الفضل بن شاذان و أصحابنا اعرضوا عنه و اتفقوا علی جلاله قدر الفضل و وثاقته و استشکلوا فی الحدیث بانه لم یثبت انه من خطه علیه السّلام.

۴- فی نسخه: اقام مقامه رجلا یقوم مقامه و فی المصدر: اقام مقامه رجلا من بعده و فی طبعه اخری: اقام رجلا مقامه من بعده.

۵- فی المصدر: اوحی اللّه إلیه یعرف.

عِنْدَهُ مِنَ الْعِلْمِ الْحَلَالِ وَ الْحَرَام (۱) وَ تَأْوِيلِ الْكِتَابِ وَ فَصْلِ الْخِطَابِ وَ كَذَلِكَ فِي كُلِّ زَمَانٍ لَا بُدَّ مِنْ أَنْ يَكُونَ وَاحِدٌ يَعْرِفُ (۲) هَذَا وَ هُوَ مِيرَاثٌ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَتَوَارَثُونَهُ وَ لَيْسَ يَعْلَمُ أَحَدٌ مِنْهُمْ شَيْئاً مِنْ أَمْرِ الدِّينِ إِلَّا بِالْعِلْمِ الَّذِي وَرِثُوهُ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله وَ هُوَ يُنْكِرُ الْوَحْيَ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَقَالَ قَدْ صَدَقَ فِي بَعْضٍ وَ كَذَبَ فِي بَعْضٍ وَ فِي آخِرِ الْوَرَقَةِ قَدْ فَهِمْنَا رَحِمَكَ اللَّهُ كُلَّ مَا ذَكَرْتَ وَ يَأْبَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ يُرْشِدَ أَحَدَكُمْ وَ أَنْ يَرْضَى عَنْكُمْ وَ أَنْتُمْ مُخَالِفُونَ مُعَطِّلُونَ (۳) الَّذِينَ لَا تَعْرِفُونَ إِمَاماً وَ لَا تَتَوَلَّوْنَ وَلِيّاً كُلَّمَا تَلَافَاكُمُ (۴) اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِرَحْمَتِهِ وَ أَذِنَ لَنَا فِي دُعَائِكُمْ إِلَى الْحَقِّ وَ كَتَبْنَا إِلَيْكُمْ بِذَلِكَ وَ أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا لَمْ تُصَدِّقُوهُ فَاتَّقُوا اللَّهَ عِبَادَ اللَّهِ وَ لَا تَلِجُوا (۵) فِي الضَّلَالَهِ مِنْ بَعْدِ الْمَعْرِفَهِ وَ اعْلَمُوا أَنَّ الْحُجَّهَ قَدْ لَزِمَتْ أَعْنَاقَكُمْ وَ اقْبَلُوا (۶) نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ تَدُمْ (۷) لَكُمْ بِذَلِكَ السَّعَادَهُ فِي الدَّارَيْنِ عَنِ (۸) اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ هَذَا الْفَضْلُ بْنُ شَاذَانَ مَا لَنَا وَ لَهُ يُفْسِدُ عَلَيْنَا مَوَالِيَنَا وَ يُزَيِّنُ لَهُمُ الْأَبَاطِيلَ وَ كُلَّمَا كَتَبْنَا إِلَيْهِمْ كِتَاباً اعْتَرَضَ عَلَيْنَا فِي ذَلِكَ وَ أَنَا أَتَقَدَّمُ إِلَيْهِ أَنْ يَكُفَّ عَنَّا وَ إِلَّا (۹) وَ اللَّهِ سَأَلْتُ اللَّهَ أَنْ يَرْمِيَهُ بِمَرَضٍ لَا يَنْدَمِلُ جُرْحُهُ (۱۰) فِي الدُّنْيَا وَ لَا فِي الْآخِرَهِ أَبْلَغْ (۱۱)

ص: ۱۶۳

۱- فی نسخه: من العلم علم الحلال و الحرام.

۲- فی المصدر: ممن یعرف.

۳- فی المصدر: و مبطلون فی الدین.

۴- تلافی الامر: تدارکه. و فی المصدر: تلاقاکم.

۵- فی المصدر: و لا تلحوا.

۶- فی المصدر: فاقبلوا.

۷- فی المصدر: تدوم.

۸- فی نسخه: بمن اللّه.

۹- فی نسخه: و انا.

۱۰- فی المصدر: جرحه منه.

۱۱- فی نسخه: اقرأ.

مَوَالِيَنَا هَدَاهُمُ اللَّهُ سَلَامِي وَ أَقْرِئْهُمْ هَذِهِ الرُّقْعَهَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَی (۱).

**[ترجمه]رجال کشی: ابوالحسن علی بن محمّـد بن قتیبه نقل کرده، از مطالبی که عبـداللّه بن حمدویه بیهقی نوشته و من از روی نوشـته او بازنویسـی کردم این بود که: اهـالی نیشـابور در دین خود بـا یک‌دیگر اختلاف دارنـد و گروهی گروه دیگر را تکفیر می‌کننـد؛ در نیشابور گروهی هسـتند که معتقدنـد: پیامبر صـلی الله علیه و آله زبان تمام مردم زمین و و تمام پرنـدگان و همه آن‌چه خدا آفریده را می‌داند، و باید در هر زمانی نیز کسی باشد که همه این زبان‌ها را بلد باشد و دانا به نهان انسان باشد و بداند اهالی هر منطقه ای در محل

ص: ۱۶۱

و منزل خود چه می‌کننـد، و اگر دو کودک را ببینـد، بدانـد کـدام مؤمن است و کدام منافق می‌شود - . در مصدر: کدام کافر می‌شود -

و اسامی پیروان و دوسـتان خود را با اسم پدرانشان بداند و هر کدامشان را که ببیند، پیش از آن‌که با او سـخن بگوید، او را به اسم بشناسد.

فدایتان شوم! آن‌ها معتقدند وحی بعد از نبی منقطع نمی‌شود و پیامبر صلی الله علیه و آله کمال علم را نداشته و کسی بعد از او نیز دارای علم کامل نبوده است، وقتی، در هر زمانی، پیش‌آمدی روی دهد که در علمش نزد صاحب آن زمان نباشد، خداوند آن را به او و آن‌ها وحی می‌کند .

فرمودند: خدا آن‌ها را لعنت کند که دروغ گفته اند و تهمت بزرگی زده‌اند.

و در نیشابور مردی به نام فضل بن شاذان هست که در بیشتر این مسائل مخالف آن‌ها است و آن‌ها را انکار می‌کنـد؛ او عقیـده دارد که معبودی جز خدا نیست و محمد فرسـتاده اوست و می‌گوید: خداوند عزّ و جلّ، همان‌طور که خودش وصف کرده، در آسـمان هفتم و بالای عرش است، و معتقـد است که خداونـد جسم است، - . در مصـدر این‌گونه آمـده است: خداونـد جسـم نیست، که به واقع نزدیـک‌تر است؛ زیرا فضـل بن شـاذان رحمه الله علیه، کتـابی در نقض کتـاب تقویت جسم اسـکافی نوشـته است. در ضـمن عبـارت مصـدر بـا جمله‌هـای بعـد هم سازگـاری بیشتری دارد. این حـدیث دال بر ذم فضل بن شاذان است، و اصـحاب ما از این حـدیث اعراض کرده‌انـد و همگی بر جلیل القـدر بودن و وثاقت او متفقنـد و در این حـدیث به این صورت اشـکال کرده‌انـد که معلوم نیست آن نوشـته به خط امام بوده باشـد. - و او را در تمام معانی بر خلاف سایر مخلوقین توصـیف می‌کند، هیچ مانندی ندارد و اوست که سمیع و بصیر است.

و از جمله عقایـد او این است که: پیـامبر صـلی الله علیه و آله دین را به صورت کامـل آورده و در راه دین کمـال مجاهـدت و تبلیغ را نموده و بنـدگی خـدا را کرده تا به مرتبه یقین رسـیده است، و یک نفر را تعیین کرده که بعد از او جانشـینش باشد - . در یکی از نسـخه‌ها: «أقام مقامه رجلاً یقوم مقامه» و در مصـدر: «أقام مقامه رجلاً من بعـده» و در چاپ دیگر: «أقام رجلاً مقامه من بعده» آمده است. -

و علمی که خدا وحی کرده را به او یاد داده است،

ص: ۱۶۲

و علمی که از حلال و حرام و تأویل قرآن و فصل‌الخطاب می‌دانسته را به او تعلیم کرده است، و در هر زمانی باید یک نفر وجود داشته باشد که این مسائل را بداند، که این علم میراث رسول الله صلی الله علیه و آله است که به آن‌ها رسیده و به یک... دیگر می‌سپارند. هیچ کدام از آن‌ها، در امور دین، جز از راه وراثت از پیامبر علمی ندارند، او وحی بعد از رسول الله صلی الله علیه و آله را منکر است. در جواب فرمودند: در بعضی مسائل اعتقادش صحیح و در بعضی از آن‌ها غلط است. و در آخر نوشته، این گونه فرموده بودند: خدا شما را رحمت نماید! چیزهایی که گفتی را متوجه شدیم، وقتی شما مخالف خدا باشید و دین را رها کنید و امام را نشناسید و ولایت ولیّ خدا را نداشته باشید، خداوند عزّ و جلّ امتناع دارد از این که یکی از شما را هدایت نماید و از شما راضی باشد، هر زمان که خداوند عزّ و جلّ شما را مشمول رحمت خویش می کند و به ما اجازه دعوت شما به حق را می‌دهد و برای شما نامه ای در آن مورد می‌نویسیم و پیکی می‌فرستیم که او را تصدیق نمی‌کنید از خدا پروا کنید ای بندگان خدا و بعد از معرفت به گمراهی روی نیاورید - . در مصدر: و لا تلحوا - . و بدانید که حجت بر گردن شما آویخته است. و نعمت خدا را بپذیرید تا به موجب آن سعادت دنیا و آخرت از جانب خدا برایتان مستدام باشد إن شاء الله.

این فضل بن شاذان را با ما چه کار؟ پیوسته دوستان ما را منحرف می کند و نظرات باطل را برایشان نیکو جلوه می‌دهد، هر وقت نامه ای برای آن‌ها نوشتم، درباره مطالب آن بر ما اعتراض کرد. من به او پیشنهاد می کنم که دست از سر ما بردارد، و گرنه - . در یکی از نسخه‌ها: و إنّا -

بخدا قسم از خدا می‌خواهم مبتلا به مرضی شود که در دنیا و آخرت زخمش خوب نشود.

ص: ۱۶۳

سلام ما را به دوستانمان —که خدا هدایتشان کند_ برسان و این نامه را برای آن‌ها بخوان ان شاء اللّٰه تعالی. - . رجال کشی : ۳۳۴ (ط ۱) و ۴۵۲-۴۵۴ (ط ۲) -

**[ترجمه]

بیان

قوله فقال کذبوا أی کتب علیه السلام تحت هذا الفصل فی الکتاب کذبوا و قوله و بها شیخ تتمه الرقعه و قوله فقال قد صدق أی کتب علیه السلام بعد هذا الفصل من کلام الفضل هذا القول قوله علیه السلام و لا تلجوا إما مخفف من الولوج أو مشدد من اللجاج.

**[ترجمه]قوله فقال کذبوا أی کتب علیه السلام تحت هذا الفصل فی الکتاب کذبوا و قوله و بها شیخ تتمه الرقعه و قوله فقال

قد صدق أی کتب علیه السلام بعد هذا الفصل من کلام الفضل هذا القول قوله علیه السلام و لا تلجوا إما مخفف من الولوج أو مشدد من اللجاج.

**[ترجمه]

«۳۲»

کا، الکافی الْعِدَّهُ عَنْ سَهْلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَسَنِ بْنِ شَمُّونٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ النَّوْفَلِیِّ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام قَالَ: ذَکَرْتُ الصَّوْتَ عِنْدَهُ فَقَالَ إِنَّ عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ علیهما السلام کَانَ یَقْرَأُ الْقُرْآنَ فَرُبَّمَا مَرَّ بِهِ الْمَارُّ فَصَعِقَ مِنْ حُسْنِ صَوْتِهِ وَ إِنَّ الْإِمَامَ لَوْ أَظْهَرَ مِنْ ذَلِکَ شَیْئاً لَمَا احْتَمَلَهُ النَّاسُ مِنْ حُسْنِهِ قُلْتُ وَ لَمْ یَکُنْ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یُصَلِّی بِالنَّاسِ وَ یَرْفَعُ صَوْتَهُ بِالْقُرْآنِ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَانَ یَحْمِلُ النَّاسَ مِنْ خَلْفِهِ مَا یُطِیقُونَ (۲).

**[ترجمه]کافی: علی بن محمّد نوفلی نقل کرده، در محضر علی بن موسی الرضا علیه السّلام صحبت از صوت شد، فرمودند: علی بن حسین علیه السّلام وقتی قرآن می‌خواند، اگر رهگذری رد می‌شد، از نیکویی صدای ایشان بیهوش می‌شد، اگر امام مقداری از صدای خود را برای مردم اظهار کند، به قدری نیکوست که تاب تحمل آن را ندارند. عرض کردم: مگر رسول الله صلی الله علیه و آله بر مردم نماز نمی‌خواندند و صدایش را به قرآن بلند نمی‌کردند؟ فرمودند: رسول الله صلی الله علیه و آله، به مقداری که تاب تحملش را داشتند با آن‌ها رفتار می‌کردند. -. اصول کافی ۱ : ۶۱۴ و ۶۱۵ -

**[ترجمه]

«۳۳»

فر، تفسیر فرات بن إبراهیم أَحْمَدُ بْنُ الْقَاسِمِ مُعَنْعَناً عَنْ أَبِی خَلِیفَهَ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَ أَبُو عُبَیْدَهَ الْحَذَّاءُ عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَ یَا جَارِیَهُ هَلُمِّی بِمِرْفَقَهٍ قُلْتُ بَلْ نَجْلِسُ قَالَ یَا أَبَا خَلِیفَهَ لَا تَرُدَّ الْکَرَامَهَ لِأَنَّ الْکَرَامَهَ لَا یَرُدُّهَا إِلَّا حِمَارٌ قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام کَیْفَ لَنَا بِصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ حَتَّی نَعْرِفَ قَالَ فَقَالَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَی الَّذِینَ إِنْ مَکَّنّاهُمْ فِی الْأَرْضِ أَقامُوا الصَّلاهَ وَ آتَوُا الزَّکاهَ وَ أَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَوْا عَنِ الْمُنْکَرِ إِذْ رَأَیْتَ هَذَا الرَّجُلَ مِنَّا فَاتَّبِعْهُ فَإِنَّهُ هُوَ صَاحِبُکَ (۳).

أَقُولُ سَیَأْتِی فِی کِتَابِ الْقُرْآنِ مِنْ تَفْسِیرِ النُّعْمَانِیِّ بِإِسْنَادِهِ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ جَابِرٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام وَ الْإِمَامُ الْمُسْتَحِقُّ لِلْإِمَامَهِ لَهُ عَلَامَاتٌ فَمِنْهَا أَنْ یُعْلَمَ أَنَّهُ مَعْصُومٌ مِنَ الذُّنُوبِ کُلِّهَا صَغِیرِهَا وَ کَبِیرِهَا لَا یَزِلُّ فِی الْفُتْیَا وَ لَا یُخْطِئُ فِی الْجَوَابِ وَ لَا یَسْهُو وَ لَا یَنْسَی وَ لَا یَلْهُو بِشَیْ ءٍ مِنْ أَمْرِ الدُّنْیَا (۴)

۱- رجال الکشّیّ: ۳۳۴ (ط ۱) و ۴۵۲- ۴۵۴ (ط ۲).

۲- أصول الکافی ۲: ۶۱۴ و ۶۱۵.

۳- تفسير فرات: ۹۹ فيه: إذا رأيت فى رجل منا فاتبعه فانه صاحبك.

۴- فى المصدر: لا يلهوه شى ء من أمور الدنيا.

وَ الثَّانِی أَنْ یَکونَ أَعْلَمَ النَّاسِ بِحَلَالِ اللَّهِ وَ حَرَامِهِ وَ ضُرُوبِ أَحْکَامِهِ وَ أَمْرِهِ وَ نَهْیِهِ جَمِیعِ مَا یَحْتَاجُ إِلَیْهِ النَّاسُ فَیَحْتَاجُ النَّاسُ إِلَیْهِ (۱) وَ یَسْتَغْنِی عَنْهُمْ وَ الثَّالِثُ یَجِبُ أَنْ یَکُونَ أَشْجَعَ النَّاسِ لِأَنَّهُ فِئَهُ الْمُؤْمِنِینَ الَّتِی یَرْجِعُونَ إِلَیْهَا إِنِ انْهَزَمَ مِنَ الزَّحْفِ انْهَزَمَ النَّاسُ لِانْهِزَامِهِ وَ الرَّابِعُ یَجِبُ أَنْ یَکُونَ أَسْخَی النَّاسِ وَ إِنْ بَخِلَ أَهْلُ الْأَرْضِ کُلُّهُمْ (۲) لِأَنَّهُ إِنِ اسْتَوْلَی الشُّحُّ عَلَیْهِ شَحَّ بِمَا فِی یَدَیْهِ مِنْ أَمْوَالِ الْمُسْلِمِینَ الْخَامِسُ الْعِصْمَهُ مِنْ جَمِیعِ الذُّنُوبِ وَ بِذَلِکَ یَتَمَیَّزُ عَنِ الْمَأْمُومِینَ الَّذِینَ هُمْ غَیْرُ مَعْصُومِینَ لِأَنَّهُ لَوْ لَمْ یَکُنْ مَعْصُوماً لَمْ یُؤْمَنْ عَلَیْهِ أَنْ یَدْخُلَ فِیمَا یَدْخُلُ النَّاسُ فِیهِ مِنْ مُوبِقَاتِ الذُّنُوبِ الْمُهْلِکَاتِ وَ الشَّهَوَاتِ وَ اللَّذَّاتِ وَ لَوْ دَخَلَ فِی هَذِهِ الْأَشْیَاءِ لَاحْتَاجَ إِلَی مَنْ یُقِیمُ عَلَیْهِ الْحُدُودَ فَیَکُونُ حِینَئِذٍ إِمَاماً مَأْمُوماً وَ لَا یَجُوزُ أَنْ یَکُونَ إِمَامٌ بِهَذِهِ الصِّفَهِ وَ أَمَّا وُجُوبُ کَوْنِهِ أَعْلَمَ النَّاسِ فَإِنَّهُ لَوْ لَمْ یَکُنْ عَالِماً لَمْ یُؤْمَنْ أَنْ یَقْلِبَ الْأَحْکَامَ (۳) وَ الْحُدُودَ وَ تَخْتَلِفَ عَلَیْهِ الْقَضَایَا الْمُشْکِلَهُ فَلَا یُجِیبُ عَنْهَا أَوْ یُجِیبُ عَنْهَا ثُمَّ یُجِیبُ بِخِلَافِهَا (۴) وَ أَمَّا وُجُوبُ کَوْنِهِ أَشْجَعَ النَّاسِ فَبِمَا قَدَّمْنَاهُ لِأَنَّهُ لَا یَصِحُّ أَنْ یَنْهَزِمَ (۵) فَیَبُوءُ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ تَعَالَی وَ هَذِهِ لَا یَصِحُّ أَنْ تَکُونَ صِفَهَ الْإِمَامِ وَ أَمَّا وُجُوبُ کَوْنِهِ أَسْخَی النَّاسِ فَبِمَا قَدَّمْنَاهُ (۶) وَ ذَلِکَ لَا یَلِیقُ بِالْإِمَامِ وَ سَاقَهُ

۱- المصدر خال عن قوله: فیحتاج الناس إلیه.

۲- فی المصدر: و ان بخل الناس کلهم.

۳- فی المصدر: فانه لو لم یکن اعلم الناس لم یؤمن علیه تقلب الاحکام.

۴- فی المصدر: فلا یجیب عنها او یجیب عنها بخلافها.

۵- فی المصدر: فلما قدمنا انه لا یجوز ان ینهزم.

۶- فی المصدر: فلما قدمنا.

بِطُولِهِ إِلَى أَنْ قَالَ رَدّاً عَلَى مُسْتَحِلِّی الْقِیَاسِ وَ الرَّأْیِ وَ ذَلِکَ أَنَّهُمْ لَمَّا عَجَزُوا عَنْ إِقَامَهِ الْأَحْکَامِ عَلَی مَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِی کِتَابِهِ وَ عَدَلُوا عَنْ أَخْذِهَا مِنْ أَهْلِهَا مِمَّنْ فَرَضَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ طَاعَتَهُمْ عَلَی عِبَادِهِ مِمَّنْ لَا یَزِلُّ وَ لَا یُخْطِئُ وَ لَا یَنْسَی الَّذِینَ أَنْزَلَ اللَّهُ کِتَابَهُ عَلَیْهِمْ وَ أَمَرَ الْأُمَّهَ بِرَدِّ مَا اشْتَبَهَ عَلَیْهِمْ مِنَ الْأَحْکَامِ إِلَیْهِمْ وَ طَلَبُوا الرِّئَاسَهَ رَغْبَهً فِی حُطَامِ الدُّنْیَا وَ رَکِبُوا طَرِیقَ أَسْلَافِهِمْ مِمَّنِ ادَّعَی مَنْزِلَهَ أَوْلِیَاءِ اللَّهِ لَزِمَهُمُ الْمُعْجِزُ (۱) فَادَّعَوْا أَنَّ الرَّأْیَ وَ الْقِیَاسَ وَاجِبٌ (۲).

**[ترجمه]تفسیر فرات بن ابراهیم: اباخلیفه نقل کرده، من و ابو عبیده حذاء به محضر امام باقر علیه السّلام رسیدیم، کنیزی را صدا زدند که بالشی بیاورد، عرض کردم: همین‌طور می‌نشینیم. فرمودند: ای اباخلیفه! اکرام را رد نکن که احسان را جز الاغ رد نمی‌کند، عرض کردم: ما چگونه می‌توانیم امام را بشناسیم؟ فرمودند: از این آیه «الَّذِینَ إِنْ مَکَّنَّاهُمْ فِی الْأَرْضِ أَقامُوا الصَّلاهَ وَ آتَوُا الزَّکاهَ وَ أَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَوْا عَنِ الْمُنْکَرِ» - . حج / ۴۱ - {همان کسانی که چون در زمین به آنان توانایی دهیم نماز برپا می دارند و زکات می دهند و به کارهای پسندیده وا می دارند و از کارهای ناپسند باز می دارند و فرجام همه کارها از آن خداست}؛ هرگاه یکی از ما خانواده را با این مشخصات دیدی، پیروی‌اش کن که او صاحب توست. - . تفسیر فرات : ۹۹ -

می‌گویم: به زودی در کتاب القرآن، از تفسیر نعمانی با اسناد خود از اسماعیل بن جابر از حضرت صادق علیه السّلام خواهد آمد: که امیرالمؤمنین علیه السّلام فرمودند: امامی که شایسته مقام امامت است دارای علاماتی است؛ یکی این که: بدانیم که از تمام گناهان کوچک و بزرگ معصوم است، لغزشی در فتوی ندارد، در جواب اشتباه نمی‌کند و سهو و نسیان ندارد و مشغول امور دنیوی نمی‌شود.

ص: ۱۶۴

دوم این که: داناترین مردم به حلال و حرام خداست و انواع احکام و امر و نهی پروردگار و تمام آن‌چه مردم به آن نیاز دارند را می‌داند. مردم به او محتاجند - . در مصدر جمله «مردم به او محتاجند» وجود ندارد. -

و او از آن‌ها بی نیاز.

سوم این که: باید شجاعترین مردم باشد زیرا او فرمانروای مؤمنین است که از او پیروی می‌کنند، و اگر در جنگ فرار کند، همه مردم فرار می‌کنند.

چهارم این که: باید سخاوتمندترین مردم باشد، گرچه تمام مردم روی زمین بخیل باشند. زیرا در صورتی که بخل بر او چیره شود، نسبت به اموال مسلمین که در اختیار اوست بخل می‌ورزد .

پنجم این که: از تمام گناهان عصمت داشته باشد و با همین امتیاز از سایر مردم که معصوم نیستند مشخص می شود؛ زیرا اگر معصوم نباشد، ممکن است مرتکب آن‌چه که سایر مردم گرفتارش می‌شوند، مانند گناهان مهلک و شهوت‌ها و لذت‌ها، بشود، و وقتی مرتکب این‌ها شد، باید یکی بر او حد جاری نماید که در این صورت هم امام و هم مأموم خواهد بود، و جایز نیست امام این چنین باشد.

اما این‌که باید داناترین مردم باشد برای این است که، اگر عالم نباشد، امکان دارد احکام و حدود را اشتباه بیان کند و قضایای مشکل بر او مختلف شود، به طوری که نتواند جواب آن‌ها را بدهد یا اگر جواب دهد، بعداً جواب دیگری بر خلاف آن دهد.

اما این‌که باید شجاعترین مردم باشد، به همان دلیلی است که قبلا گفتیم که، اگر فرار کند خود را مشمول خشم پروردگار کرده و این برای امام صحیح نیست.

اما اینکه باید سخاوتمند ترین مردم باشد، باز به همان دلیلی است که قبلا ذکر شد که، برای امام بخل شایسته نیست-

ص: ۱۶۵

دلیل را ذکر نمودند تا آن‌جا که در مورد ردّ کسانی که قیاس در دین را حلال می‌شمارند فرمودند:- این که چنین اشخاصی متوسل به قیاس می‌شوند، علتش آن است که از اقامه احکام مطابق کتاب خدا عاجزند و برای اخذ احکام، به در خانه کسانی که خدا اطاعتشان را بر مردم واجب کرده است و خطا و لغزش و نسیان ندارند نرفته اند؛ همان کسانی که خداوند کتابش را بر آن‌ها نازل کرده و به امت امر کرده که در احکام مشتبه خود به آن‌ها مراجعه کنند. و به جهت رغبتی که به زر و زیور دنیا داشتند از پی ریاست رفتند و راه اجداد خود را پیمودند، همان‌ها که مدعی مقام اولیاء الله شدند و به ناچار ادعا کردند رای و قیاس واجب است. -. المحکم و المتشابه : ۷۹ و ۱۲۴ -

**[ترجمه]

«۳۴»

کا، الکافی عَلِیٌّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ وَ حَفْصِ بْنِ الْبَخْتَرِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قِیلَ لَهُ بِأَیِّ شَیْ ءٍ یُعْرَفُ الْإِمَامُ قَالَ بِالْوَصِیَّهِ الظَّاهِرَهِ وَ بِالْفَضْلِ إِنَّ الْإِمَامَ لَا یَسْتَطِیعُ أَحَدٌ أَنْ یَطْعَنَ عَلَیْهِ فِی فَمٍ وَ لَا بَطْنٍ وَ لَا فَرْجٍ فَیُقَالَ کَذَّابٌ وَ یَأْکُلُ أَمْوَالَ النَّاسِ وَ مَا أَشْبَهَ هَذَا (۳).

**[ترجمه]کافی: حفص بن بختری نقل کرده، به حضرت صادق علیه السّلام عرض شد: با چه دلیلی می‌توان امام را شناخت؟ ایشان فرمودند: با وصیت آشکار و فضل، هیچ‌کس نمی‌تواند بر امام در مورد دهان و شکم و شهوت خورده بگیرد؛ مثلا بگوید: او دروغگو است و اموال مردم را می خورد و از این قبیل. -. اصول کافی ۱ : ۲۸۴ -

**[ترجمه]

«۳۵»

کا، الکافی مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ وَهْبٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی (۴) عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا عَلَامَهُ الْإِمَامِ الَّذِی بَعْدَ الْإِمَامِ فَقَالَ طَهَارَهُ الْوِلَادَهِ وَ حُسْنُ الْمَنْشَإِ وَ لَا یَلْهُو وَ لَا یَلْعَبُ (۵).

**[ترجمه]کافی: معاویه بن وهب نقل کرده: به حضرت صادق علیه السّلام - . در مصدر امام باقر علیه السلام، آمده است. -

عرض کردم: علامت کسی که بعد از امام قبلی، امام است چیست؟ فرمودند: طهارت ولادت و حسن منشأ و این که اهل لهو و لعب نیست. - . اصول کافی ۱ : ۲۸۴ -

**[ترجمه]

بیان

حسن المنشإ أن یظهر منه آثار الفضل و الکمال من حد الصبا إلی آخر العمر (۶) و أما طهاره الولاده فظاهر أن المراد به أن لا یطعن فی نسبه و ربما قیل أرید به أن یولد مختونا مسرورا منقی من الدم و الکثافات و لا یخفی بعده.

lt;meta info="\\"حسن منشأ\\"" یعنی آثار فضل و کمال از کوچکی تا آخر عمر در او دیده شود. و منظور از طهارت ولادت این است که در نژاد او خورده گرفته نشود. و بعضی گفته اند: یعنی ختنه شده و ناف بریده و پاک از خون و کثافات متولد شود و این توجیه بعید است.

**[ترجمه]

«۳۶»

کا، الکافی عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ یُونُسَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عُمَرَ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الدَّلَالَهِ عَلَی صَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ فَقَالَ الدَّلَالَهُ عَلَیْهِ

ص: ۱۶۶

۱- فی المصدر: لزمهم العجز.

۲- المحکم و المتشابه: ۷۹ و ۱۲۴.

۳- أصول الکافی ۱: ۲۸۴.

۴- فی المصدر: لابی جعفر علیه السّلام.

۵- أصول الکافی ۱: ۲۸۴.

۶- و یمکن أن تکون حسن المنشأ إشاره الی لزوم کونه من أهل بیت الفضل و الدین و التقی.

الْكِبَرُ (۱) وَ الْفَضْلُ وَ الْوَصِيَّهُ إِذَا قَدِمَ الرَّكْبُ الْمَدِينَهَ فَقَالُوا إِلَى مَنْ أَوْصَى فُلَانٌ قِيلَ إِلَى فُلَانٍ (۲) وَ دُورُوا مَعَ السِّلَاحِ حَيْثُ مَا دَارَ فَأَمَّا الْمَسَائِلُ فَلَيْسَ فِيهَا حُجَّهٌ (۳).

**[ترجمه]کافی: احمد بن عمر نقل کرده، از حضرت رضا علیه السّلام سؤال کردم: نشانه امامت چیست؟

ص: ۱۶۶

فرمودند: دلیل بر امامت، شرافت و فضل و وصیت است، وقتی گروهی وارد شهر شوند و بگویند: فلانی به چه کسی وصیت کرده است؟ گفته شود: به فلانی. به دنبال کسی که سلاح نزد اوست بروید. اما مسائل دلیل نمی‌شود. - . همان : ۲۸۵ -

**[ترجمه]

بیان

أی لیس فیها حجه للعوام لعدم تمییزهم بین الحق و الباطل.

**[ترجمه]یعنی مسائل نمی‌تواند برای عوام مردم دلیل باشد، چون نمی‌توانند بین حق و باطل تشخیص دهند.

**[ترجمه]

«۳۷»

نهج، نهج البلاغه قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام فِي بَعْضِ خُطَبِهِ وَ قَدْ عَلِمْتُمْ أَنَّهُ لَا يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ (۴) عَلَى الْفُرُوجِ وَ الدِّمَاءِ وَ الْمَغَانِمِ وَ الْأَحْكَامِ وَ إِمَامَهِ الْمُسْلِمِينَ الْبَخِيلُ فَتَكُونَ فِي أَمْوَالِهِمْ نَهْمَتُهُ وَ لَا الْجَاهِلُ فَيُضِلَّهُمْ بِجَهْلِهِ وَ لَا الْجَافِي فَيَقْطَعَهُمْ بِجَفَائِهِ وَ لَا الْحَائِفُ (۵) لِلدُّوَلِ فَيَتَّخِذَ قَوْماً دُونَ قَوْمٍ وَ لَا الْمُرْتَشِي فِي الْحُكْمِ فَيَذْهَبَ بِالْحُقُوقِ وَ يَقِفَ بِهَا دُونَ الْمَقَاطِعِ وَ لَا الْمُعَطِّلُ لِلسُّنَّهِ فَيُهْلِكَ الْأُمَّهَ (۶).

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیرالمؤمنین علیه السّلام در یکی از خطبه هایشان فرمودند: می‌دانید که شایسته نیست شخص بخیل، بر اموال - . در مصدر: والی بر اموال و ... - و فروج و دماء و غنائم و احکام و امامت مسلمانان باشد، چون سعی او این است که به آرزوی خود از اموال مسلمانان برسد. و شخص جاهل نیز شایسته نیست؛ زیرا با نادانی‌اش موجب گمراهی آن‌ها می‌شود، و نه بد اخلاق؛ که با بدخویی اش گروهی را محروم کند و نه کسی که نسبت به اموال مردم ظالم است؛ چون عده ای را به عطای خویش مسرور و دسته ای را محروم می‌نماید، و نه رشوه‌خوار؛ چون موجب از بین بردن حقوق می شود و بر خلاف حق حکم می‌کند، و نه کسی که سنت را از میان می برد؛ که موجب هلاکت امت می گردد.

**[ترجمه]

بيان

النهمه بالفتح الحاجه و بلوغ الهمه و الحاجه و الشهوه فی الشی ء و بالتحریک کما فی بعض النسخ إفراط الشهوه فی الطعام و الجفاء خلاف البر و الصله و الغلظه فی الخلق فیقطعهم بجفائه أی عن حاجتهم لغلظته علیهم أو بعضهم عن بعض لأنه یصیر سببا لتفرقتهم و الحائف بالمهمله الظالم و الدول بالضم جمع دوله و هی المال الذی یتداول به فالمعنی الذی یجور و لا یقسم بالسویه و کما فرض الله فیتخذ قوما مصرفا أو حبیبا فیعطیهم ما شاء و یمنع آخرین حقوقهم.

و فی بعض النسخ بالخاء المعجمه و الدول بالکسر جمع دوله بالفتح و هی الغلبه فی الحرب و غیره و انقلاب الزمان فالمراد الذی یخاف تقلبات الدهر و غلبه أعدائه فیتخذ قوما یتوقع نصرهم و نفعهم فی دنیاه و یقویهم بتفضیل العطاء و غیره و یضعف آخرین.

۱- بکسر الکاف و ضمه: الشرف و الرفعه.

۲- فی المصدر: الی فلان بن فلان.

۳- أصول الکافی ۱: ۲۸۵.

۴- فی المصدر: أن یکون الوالی.

۵- فی نسخه: و لا الخائف.

۶- نهج البلاغه ۱: ۲۶۷ و ۲۶۸.

و فی بعضـها بالمعجمه و ضم الـدال أی الذی یخاف ذهاب الأموال و عدمها عند الحاجه فیذهب بالحقوق أی یبطلها و یقف بها دون المقـاطع أی یجعلهـا موقوفه عنـد مواضع قطعها فلا یحکم بها بل یحکم بالباطل أو یسوف فی الحکم حتی یضـطر المحق و یرضی بالصلح و یحتمل أن یکون دون بمعنی غیر أی یقف بها فی غیر مقاطعها و هو الباطل.

**[ترجمه]النهمه بالفتح الحاجه و بلوغ الهمه و الحاجه و الشـهوه فی الشی ء و بالتحریک کما فی بعض النسخ إفراط الشهوه فی الطعـام و الجفاء خلاف البر و الصـله و الغلظه فی الخلق فیقطعهم بجفائه أی عن حاجتهم لغلظته علیهم أو بعضـهم عن بعض لأنه یصـیر سـببا لتفرقتهم و الحائف بالمهمله الظالم و الـدول بالضم جمع دوله و هی المال الـذی یتـداول به فالمعنی الذی یجور و لا یقسم بالسویه و کما فرض الله فیتخذ قوما مصرفا أو حبیبا فیعطیهم ما شاء و یمنع آخرین حقوقهم.

و فی بعض النسـخ بالخـاء المعجمه و الـدول بالکسـر جمع دوله بالفتـح و هی الغلبه فی الحرب و غیره و انقلاـب الزمـان فالمراد الـذی یخاف تقلبات الدهر و غلبه أعدائه فیتخذ قوما یتوقع نصـرهم و نفعهم فی دنیاه و یقویهم بتفضـیل العطاء و غیره و یضـعف آخرین.

\\" نه کسی که نسبت به اموال مردم ظالم است\\" این بنابر نسخه‌ای است که کلمه \\"حائف\\" و \\"دُوَل\\" به ضم دال به معنای اموال دارد. در بعضـی از نسخه‌ها به صورت \\"خائف\\" آمده و \\"دول\\" به کسر دال است و به معنای پیروزی در جنگ است و معنایش این است: و نه کسی که از غلبه دشمنان و دگرگونی‌های روزگار می‌ترسد که به دنبال گروهی رود که توقع سودمندی آن‌ها را در دنیا دارد و آن‌ها را با فضل خود تقویت و بقیه را تضعیف کند.

ص: ۱۶۷

و در بعضـی نسـخه‌هـای دیگر، بـه صـورت \\"خـائف\\" آمـده و \\"دول\\" بـه ضم دال است که یعنی: و نه کسـی که در هنگـام حـاجت، ترس از خرج کردن امـوال دارد که موجب از بین بردن حقوق می شود. ممکن است منظور از عبـارت اصـلی موجود در روایت، به تأخیر انداختن حکم تا زمانی است که شـخص ذی‌حق راضی به صلح شود و یا منظور کسی است که در هنگام حکم کردن، در غیر جای خود یعنی در جای باطل توقف می کند.

**[ترجمه]

«۳۸»

کا، الکافی عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لِلْإِمَامِ عَشْرُ عَلَامَاتٍ یُولَدُ مُطَهَّراً مَخْتُوناً وَ إِذَا وَقَعَ عَلَی الْأَرْضِ وَقَعَ عَلَی رَاحَتَیْهِ رَافِعاً صَوْتَهُ بِالشَّهَادَتَیْنِ وَ لَا یُجْنِبُ وَ تَنَامُ عَیْنُهُ وَ لَا یَنَامُ قَلْبُهُ وَ لَا یَتَثَاءَبُ وَ لَا یَتَمَطَّی وَ یَرَی مِنْ خَلْفِهِ کَمَا یَرَی مِنْ أَمَامِهِ (۱) وَ نَجْوُهُ کَرَائِحَهِ الْمِسْکِ وَ الْأَرْضُ مُوَکَّلَهٌ بِسَتْرِهِ وَ ابْتِلَاعِهِ وَ إِذَا لَبِسَ دِرْعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَانَتْ عَلَیْهِ وَفْقاً وَ إِذَا لَبِسَهُ غَیْرُهُ مِنَ النَّاسِ طَوِیلُهُمْ وَ قَصِیرُهُمْ زَادَتْ عَلَیْهِ شِبْراً وَ هُوَ مُحَدَّثٌ إِلَی أَنْ تَنْقَضِیَ أَیَّامُهُ (۲).

**[ترجمه]کافی: زراره از حضرت باقر علیه السلام نقل روایت کرده که فرمودند: امام دارای ده علامت است: پاک و مختون متولد می شود. وقتی روی زمین قرار گرفت دو دستش را بر زمین می گذارد و صدایش را به شهادتین بلند می کند. جنب نمی‌شود. چشمش می‌خوابد ولی دلش نمی‌خوابد. کسالتی که موجب خمیازه شود او را نمی گیرد. دست‌های خود را از روی کسالت از هم باز نمی کند. از پشت سر چنان می بیند که از پیش رو می‌بیند. بوی مدفوع او مانند مشک است و زمین مأمور است آن را فرو برد و پنهان کند. وقتی زره رسول الله صلی الله علیه و آله را بپوشد، بر تنش راست می آید، ولی دیگران، چه کوتاه قدان و چه بلند قدان، اگر بپوشند یک وجب اضافه است. تا آخرین روز امامتش، فرشته با او صحبت می کند. - . اصول کافی ۱ : ۳۸۸ -

**[ترجمه]

توضیح

الظاهر أن المختون تفسیر للمطهر فإن إطلاق التطهیر علی الختان شائع فی عرف الشرع و الکلینی رحمه الله عنون باب الختان بالتطهیر (۳).

و عن النبی صلی الله علیه و آله طهروا أولادکم یوم السابع الخبر. (۴) و ربما یحمل التطهیر هنا علی سقوط السره فیکون قوله مختونا تأسیسا و یحتمل أن یراد به عدم التلوث بالدم و الکثافات کما أشرنا إلیه سابقا و علی الأخیرین عدّا علامه واحده لتشابههما و شمول معنی واحد لهما و هو تطهره عما ینبغی تطهیره عنه.

ص: ۱۶۸

۱- قدامه خ ل.

۲- أصول الکافی ۱: ۳۸۸.

۳- فروع الکافی ۲: ۹۱.

۴- یوجد الحدیث فی الفروع ۲: ۹۱.

و إذا وقع هی الثانیه و لا یجنب الثالثه (۱) أی لا- یحتلم کما مر فی الخبر الأول و غیره أو أنه لا یلحقه خبث الجنابه و إن وجب علیه الغسل تعبدا

وَ یُؤَیِّدُهُ مَا سَیَأْتِی فِی أَخْبَارٍ کَثِیرَهٍ أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله قَالَ: لَا یَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ یُجْنِبَ فِی هَذَا الْمَسْجِدِ إِلَّا أَنَا وَ عَلِیٌّ وَ فَاطِمَهُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ وَ مَنْ کَانَ مِنْ أَهْلِی فَإِنَّهُ مِنِّی.

وَ فِی خَبَرٍ آخَرَ أَلَا إِنَّ هَذَا الْمَسْجِدَ لَا یَحِلُّ لِجُنُبٍ إِلَّا لِمُحَمَّدٍ وَ آلِهِ.

و تنام عینه هی الرابعه أی لا- یری الأشیاء فی النوم ببصره و لکن یراها و یعلمها بقلبه و لا یغیر النوم منه شیئا کما مر و التثاؤب مهموزا من باب التفعل کسل ینفتح الفم عنده و لا یسمع صاحبه حینئذ صوتا و التمطی التمدد بالیدین طبعا و عدهما معا الخامسه لتشابههما فی الأسباب و یری من خلفه هی السادسه و نجوه هی السابعه و النجو الغائط و فیه تقدیر مضاف أی رائحه نجوه و الأرض موکله هی الثامنه و یمکن عدها مع السابعه علامه واحده و عد التثاؤب و التمطی أو التطهر و الختان علی بعض الاحتمالات علامتین و إذا لبس هی التاسعه وفقا أی موافقا و هو محدث هی العاشره.

**[ترجمه]ظاهراً مختون، توضیح همان پاکی است و این‌که به ختان تطهیر گفته شود شایع است. کلینی رحمه الله علیه هم باب ختان را با کلمه تطهیر عنوان بندی کرده است. - . فروع کافی ۲ : ۹۱ -

از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده که: فرزندان خود را در روز هفتم تطهیر کنید ... - . همان -

احتمال هم دارد منظور از تطهیر در این‌جا، افتادن ناف باشد و محتمل است مراد آلوده نبودن به خون و آلودگی‌های هنگام تولد باشد.

\\"جنب نمی شود\\" بنا بر روایات سابق منظور این است که محتلم نمی‌شود یا این‌که، اگر چه غسل بر ایشان واجب است ولی خباثت جنابت او را نمی گیرد.

ص: ۱۶۸

و روایتی که از پیامبر صلی الله علیه و آله رسیده: \\"برای هیچ کس جایز نیست که در این مسجد جنب شود جز من و علی و فاطمه و حسن و حسین، و هر کس از خانواده من باشد از من است\\" و روایت: \\"این مسجد برای هیچ جنبی جایز نیست مگر محمد و آلش.\\" مؤید این معناست.

\\"چشمش می‌خوابد ولی دلش نمی‌خوابد\\" یعنی در خواب با چشمش اشیا را نمی‌بیند، ولی با دلش به آن‌ها علم دارد و خواب در او تغییری ایجاد نمی کند.

و التثاؤب مهموزا من باب التفعل کسل ینفتح الفم عنده و لا یسمع صاحبه حینئذ صوتا و التمطی التمدد بالیدین طبعا و عدهما معا الخامسه لتشابههما فی الأسباب و یری من خلفه هی السادسه و نجوه هی السابعه و النجو الغائط و فیه تقدیر مضاف أی

رائحه نجوه و الأرض موكله هى الثامنه و يمكن عـدها مع السابعه علامه واحـده و عد التثاؤب و التمطى أو التطهر و الختان على بعض الاحتمالات علامتين و إذا لبس هى التاسعه وفقا أى موافقا و هو محدث هى العاشره.

**[ترجمه]

«۳۹»

الْبُرْسِيُّ فِی مَشَارِقِ الْأَنْوَارِ عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: یَا طَارِقُ الْإِمَامُ کَلِمَهُ اللَّهِ وَ حُجَّهُ اللَّهِ وَ وَجْهُ اللَّهِ وَ نُورُ اللَّهِ وَ حِجَابُ اللَّهِ وَ آیَهُ اللَّهِ یَخْتَارُهُ اللَّهُ وَ یَجْعَلُ فِیهِ مَا یَشَاءُ وَ یُوجِبُ لَهُ بِذَلِکَ الطَّاعَهَ وَ الْوَلَایَهَ عَلَی جَمِیعِ خَلْقِهِ فَهُوَ وَلِیُّهُ فِی سَمَاوَاتِهِ وَ أَرْضِهِ أَخَذَ لَهُ بِذَلِکَ الْعَهْدَ عَلَی جَمِیعِ عِبَادِهِ فَمَنْ تَقَدَّمَ عَلَیْهِ کَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ فَوْقِ عَرْشِهِ فَهُوَ یَفْعَلُ مَا یَشَاءُ وَ إِذَا شَاءَ اللَّهُ شَاءَ وَ یُکْتَبُ عَلَی عَضُدِهِ وَ تَمَّتْ کَلِمَهُ رَبِّکَ صِدْقاً وَ عَدْلًا فَهُوَ الصِّدْقُ وَ الْعَدْلُ وَ یُنْصَبُ لَهُ عَمُودٌ مِنْ نُورٍ مِنَ الْأَرْضِ إِلَی السَّمَاءِ یَرَی فِیهِ أَعْمَالَ الْعِبَادِ وَ یُلْبَسُ الْهَیْبَهَ وَ عِلْمَ الضَّمِیرِ (۲) وَ یَطَّلِعُ عَلَی الْغَیْبِ (۳) وَ یَرَی مَا بَیْنَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ فَلَا یَخْفَی

ص: ۱۶۹

۱- أی هی العلامه الثالثه.

۲- فی نسخه: و یعلم ما فی الضمیر.

۳- زاد فی نسخه: و یعطی التصرف علی الإطلاق.

عَلَيْهِ شَیْ ءٌ مِنْ عَالَمِ الْمُلْكِ وَ الْمَلَكُوتِ وَ يُعْطَى مَنْطِقَ الطَّيْرِ عِنْدَ وَلَايَتِهِ فَهَذَا الَّذِی يَخْتَارُهُ اللَّهُ لِوَحْيِهِ وَ يَرْتَضِيهِ لِغَيْبِهِ وَ يُؤَيِّدُهُ بِكَلِمَتِهِ وَ يُلَقِّنُهُ حِكْمَتَهُ وَ يَجْعَلُ قَلْبَهُ مَكَانَ مَشِيَّتِهِ وَ يُنَادِی لَهُ بِالسَّلْطَنَهِ وَ يُذْعِنُ لَهُ بِالْإِمْرَهِ (۱) وَ يَحْكُمُ لَهُ بِالطَّاعَهِ وَ ذَلِكَ لِأَنَّ الْإِمَامَهَ مِيرَاثُ الْأَنْبِيَاءِ وَ مَنْزِلَهُ الْأَصْفِيَاءِ وَ خِلَافَهُ اللَّهِ وَ خِلَافَهُ رُسُلِ اللَّهِ فَهِیَ عِصْمَهٌ وَ وَلَايَهٌ وَ سَلْطَنَهٌ وَ هِدَايَهٌ وَ إِنَّهُ تَمَامُ الدِّينِ وَ رُجُحُ الْمَوَازِينِ الْإِمَامُ دَلِيلٌ لِلْقَاصِدِينَ وَ مَنَارٌ لِلْمُهْتَدِينَ وَ سَبِيلُ السَّالِكِينَ وَ شَمْسٌ مُشْرِقَهٌ فِی قُلُوبِ الْعَارِفِينَ وَلَايَتُهُ سَبَبٌ لِلنَّجَاهِ وَ طَاعَتُهُ مُفْتَرَضَهٌ فِی الْحَيَاهِ وَ عُدَّهٌ (۲) بَعْدَ الْمَمَاتِ وَ عِزُّ الْمُؤْمِنِينَ وَ شَفَاعَهُ الْمُذْنِبِينَ وَ نَجَاهُ الْمُحِبِّينَ وَ فَوْزُ التَّابِعِينَ لِأَنَّهَا رَأْسُ الْإِسْلَامِ وَ كَمَالُ الْإِيمَانِ وَ مَعْرِفَهُ الْحُدُودِ وَ الْأَحْكَامِ وَ تَبْيِينُ الْحَلَالِ (۳) مِنَ الْحَرَامِ فَهِیَ مَرْتَبَهٌ لَا يَنَالُهَا إِلَّا مَنِ اخْتَارَهُ اللَّهُ وَ قَدَّمَهُ وَ وَلَّاهُ وَ حَكَّمَهُ فَالْوَلَايَهُ هِیَ حِفْظُ الثُّغُورِ وَ تَدْبِيرُ الْأُمُورِ وَ تَعْدِيدُ الْأَيَّامِ وَ الشُّهُورِ (۴) الْإِمَامُ الْمَاءُ الْعَذْبُ عَلَى الظَّمَإِ وَ الدَّالُّ عَلَى الْهُدَى الْإِمَامُ الْمُطَهَّرُ مِنَ الذُّنُوبِ الْمُطَّلِعُ عَلَى الْغُيُوبِ الْإِمَامُ هُوَ الشَّمْسُ الطَّالِعَهُ عَلَى الْعِبَادِ بِالْأَنْوَارِ فَلَا تَنَالُهُ الْأَيْدِی وَ الْأَبْصَارُ وَ إِلَيْهِ الْإِشَارَهُ بِقَوْلِهِ تَعَالَى وَ لِلَّهِ الْعِزَّهُ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ (۵) وَ الْمُؤْمِنُونَ عَلِیٌّ وَ عِتْرَتُهُ فَالْعِزَّهُ لِلنَّبِیِّ وَ لِلْعِتْرَهِ وَ النَّبِیُّ وَ الْعِتْرَهُ لَا يَفْتَرِقَانِ فِی الْعِزَّهِ إِلَى آخِرِ الدَّهْرِ فَهُمْ رَأْسُ دَائِرَهِ الْإِيمَانِ وَ قُطْبُ الْوُجُودِ وَ سَمَاءُ الْجُودِ وَ شَرَفُ الْمَوْجُودِ وَ ضَوْءُ شَمْسِ الشَّرَفِ وَ نُورُ قَمَرِهِ وَ أَصْلُ الْعِزِّ وَ الْمَجْدِ وَ مَبْدَؤُهُ وَ مَعْنَاهُ وَ مَبْنَاهُ فَالْإِمَامُ هُوَ السِّرَاجُ الْوَهَّاجُ وَ السَّبِيلُ وَ الْمِنْهَاجُ وَ الْمَاءُ الثَّجَّاجُ وَ الْبَحْرُ الْعَجَّاجُ وَ الْبَدْرُ الْمُشْرِقُ وَ الْغَدِيرُ

۱- الإمره بالكسر: الاماره و الولايه.

۲- العده: ما اعددته لحوادث الدهر من مال و سلاح.

۳- فی نسخه: و سنن الحلال.

۴- فی نسخه: (و هی بعدد الأيّام و الشهور) و لعله مصحف: و هی بعدد الشهور.

۵- المنافقون: ۸.

الْمُغْدِقُ وَ الْمَنْهَجُ الْوَاضِحُ الْمَسَالِكِ وَ الدَّلِيلُ إِذَا عَمَّتِ الْمَهَالِكَ وَ السَّحَابُ الْهَاطِلُ وَ الْغَيْثُ الْهَامِلُ (۱) وَ الْبَدْرُ الْكَامِلُ وَ الدَّلِيلُ الْفَاضِلُ وَ السَّمَاءُ الظَّلِيلَهُ وَ النِّعْمَهُ الْجَلِيلَهُ وَ الْبَحْرُ الَّذِی لَا یُنْزَفُ وَ الشَّرَفُ الَّذِی لَا یُوصَفُ وَ الْعَیْنُ الْغَزِیرَهُ وَ الرَّوْضَهُ الْمَطِیرَهُ وَ الزَّهْرُ الْأَرِیجُ وَ الْبَدْرُ الْبَهِیجُ (۲) وَ النَّیِّرُ اللَّائِحُ وَ الطِّیبُ الْفَائِحُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ وَ الْمَتْجَرُ الرَّابِحُ وَ الْمَنْهَجُ الْوَاضِحُ وَ الطِّبُّ الرَّفِیقُ (۳) وَ الْأَبُ الشَّفِیقُ مَفْزَعُ الْعِبَادِ فِی الدَّوَاهِی (۴) وَ الْحَاكِمُ وَ الْآمِرُ وَ النَّاهِی مُهَیْمِنُ (۵) اللَّهِ عَلَى الْخَلَائِقِ وَ أَمِینُهُ عَلَى الْحَقَائِقِ حُجَّهُ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ وَ مَحَجَّتُهُ فِی أَرْضِهِ وَ بِلَادِهِ مُطَهَّرٌ مِنَ الذُّنُوبِ مُبَرَّأٌ مِنَ الْعُیُوبِ مُطَّلِعٌ عَلَى الْغُیُوبِ ظَاهِرُهُ أَمْرٌ لَا یُمْلَكُ وَ بَاطِنُهُ غَیْبٌ لَا یُدْرَكُ وَاحِدُ دَهْرِهِ وَ خَلِیفَهُ اللَّهِ فِی نَهْیِهِ وَ أَمْرِهِ لَا یُوجَدُ لَهُ مَثِیلٌ وَ لَا یَقُومُ لَهُ بَدِیلٌ فَمَنْ ذَا یَنَالُ مَعْرِفَتَنَا أَوْ یَعْرِفُ دَرَجَتَنَا أَوْ یَشْهَدُ كَرَامَتَنَا أَوْ یُدْرِكُ مَنْزِلَتَنَا حَارَتِ الْأَلْبَابُ وَ الْعُقُولُ وَ تَاهَتِ الْأَفْهَامُ (۶) فِیمَا أَقُولُ تَصَاغَرَتِ الْعُظَمَاءُ وَ تَقَاصَرَتِ الْعُلَمَاءُ وَ كَلَّتِ الشُّعَرَاءُ وَ خَرِسَتِ الْبُلَغَاءُ وَ لَكِنَتِ الْخُطَبَاءُ وَ عَجَزَتِ الْفُصَحَاءُ وَ تَوَاضَعَتِ الْأَرْضُ وَ السَّمَاءُ عَنْ وَصْفِ شَأْنِ الْأَوْلِیَاءِ وَ هَلْ یُعْرَفُ أَوْ یُوصَفُ أَوْ یُعْلَمُ أَوْ یُفْهَمُ أَوْ یُدْرَكُ أَوْ یُمْلَكُ مَنْ هُوَ شُعَاعُ جَلَالِ الْكِبْرِیَاءِ وَ شَرَفُ الْأَرْضِ وَ السَّمَاءِ جَلَّ مَقَامُ آلِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله عَنْ وَصْفِ الْوَاصِفِینَ وَ

۱- الوهاج: شدید الاتقاد. الثجاج: سیال شدید الانصباب. العجاج: الصیاح. والمغدق من غدق عین الماء : غزرت وعذبت ویقال : هطل المطر أی نزل متتابعا متفرقا عظیم القطر. ویقال : هملت عینه ای فاضت دموعا. والسماء : دام مطرها فی سکون.

۲- البهیج: الحسن.

۳- لعله مصحف و الطبیب الرفیق.

۴- الدواهی: المصیبه و النوائب و الشدائد.

۵- المهیمن بمعنی المؤتمن و الشاهد، و القائم علی الخلق باعمالهم و أرزاقهم.

۶- حار: تحیر. تاه: تحیر، ضل.

نَعْتِ النَّاعِتِينَ وَ أَنْ يُقَاسَ بِهِمْ أَحَدٌ مِنَ الْعَالَمِينَ كَيْفَ وَ هُمُ الْكَلِمَهُ الْعَلْيَاءُ وَ التَّسْمِيَهُ الْبَيْضَاءُ وَ الْوَحْدَانِيَّهُ الْكَبْرَى الَّتِي أَعْرَضَ عَنْهَا مَنْ أَدْبَرَ وَ تَوَلَّى وَ حِجَابُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ الْأَعْلَى فَأَيْنَ الِاخْتِيَارُ مِنْ هَذَا وَ أَيْنَ الْعُقُولُ مِنْ هَذَا وَ مَنْ (۱) ذَا عَرَفَ أَوْ وَصَفَ مَنْ وَصَفْتُ (۲) ظَنُّوا أَنَّ ذَلِكَ فِي غَيْرِ آلِ مُحَمَّدٍ كَذَبُوا وَ زَلَّتْ أَقْدَامُهُمْ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ رَبّاً وَ الشَّيَاطِينَ حِزْباً كُلُّ ذَلِكَ بِغْضَةً لِبَيْتِ الصَّفْوَهِ وَ دَارِ الْعِصْمَهِ وَ حَسَداً لِمَعْدِنِ الرِّسَالَهِ وَ الْحِكْمَهِ وَ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمالَهُمْ فَتَبّاً لَهُمْ وَ سُحْقاً (۳) كَيْفَ اخْتَارُوا إِمَاماً جَاهِلًا عَابِداً لِلْأَصْنَامِ جَبَاناً يَوْمَ الزِّحَامِ وَ الْإِمَامُ يَجِبُ أَنْ يَكُونَ عَالِماً لَا يَجْهَلُ وَ شُجَاعاً لَا يَنْكُلُ لَا يَعْلُو عَلَيْهِ حَسَبٌ وَ لَا يُدَانِيهِ نَسَبٌ فَهُوَ فِي الذِّرْوَهِ مِنْ قُرَيْشٍ وَ الشَّرَفِ مِنْ هَاشِمٍ وَ الْبَقِيَّهِ مِنْ إِبْرَاهِيمَ وَ النَّهْجِ (۴) مِنَ النَّبْعِ الْكَرِيمِ وَ النَّفْسِ مِنَ الرَّسُولِ وَ الرِّضَى مِنَ اللَّهِ وَ الْقَوْلِ عَنِ اللَّهِ فَهُوَ شَرَفُ الْأَشْرَافِ وَ الْفَرْعُ مِنْ عَبْدِ مَنَافٍ عَالِمٌ بِالسِّيَاسَهِ قَائِمٌ بِالرِّئَاسَهِ مُفْتَرَضُ الطَّاعَهِ إِلَى يَوْمِ السَّاعَهِ أَوْدَعَ اللَّهُ قَلْبَهُ سِرَّهُ وَ أَطْلَقَ بِهِ لِسَانَهُ فَهُوَ مَعْصُومٌ مُوَفَّقٌ لَيْسَ بِجَبَانٍ وَ لَا جَاهِلٍ فَتَرَكُوهُ يَا طَارِقُ وَ اتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدىً مِنَ اللَّهِ وَ الْإِمَامُ يَا طَارِقُ بَشَرٌ مَلَكِيٌّ وَ جَسَدٌ سَمَاوِيٌّ وَ أَمْرٌ إِلَهِيٌّ وَ رُوحٌ قُدْسِيٌّ وَ مَقَامٌ عَلِيٌّ وَ نُورٌ جَلِيٌّ وَ سِرٌّ خَفِيٌّ فَهُوَ مَلَكُ الذَّاتِ إِلَهِيُّ الصِّفَاتِ زَائِدُ الْحَسَنَاتِ عَالِمٌ بِالْمُغَيَّبَاتِ خَصّاً مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ نَصّاً مِنَ الصَّادِقِ الْأَمِينِ

۱- في نسخه: و ما ذا عرف.

۲- في نسخه: ما وصف.

۳- تباله أي الزمه اللّه خسرانا و هلاكا. و سحقا اى ابعده اللّه.

۴- في نسخه: و الشمخ من النبع الكريم.

وَ هَذَا كُلَّهُ لِآلِ مُحَمَّدٍ لَا يُشَارِكُهُمْ فِيهِ مُشَارِكٌ لِأَنَّهُمْ مَعْدِنُ التَّنْزِيلِ وَ مَعْنَى التَّأْوِيلِ وَ خَاصَّهُ الرَّبِّ الْجَلِيلِ وَ مَهْبِطُ الْأَمِينِ جَبْرَئِيلَ صَفْوَهُ اللَّهِ وَ سِرُّهُ وَ كَلِمَتُهُ شَجَرَهُ النُّبُوَّهِ وَ مَعْدِنُ الصَّفْوَهِ عَيْنُ الْمَقَالَهِ وَ مُنْتَهَى الدَّلَالَهِ وَ مُحْكَمُ الرِّسَالَهِ وَ نُورُ الْجَلَالَهِ جَنْبُ اللَّهِ وَ وَدِيعَتُهُ وَ مَوْضِعُ كَلِمَهِ اللَّهِ وَ مِفْتَاحُ حِكْمَتِهِ وَ مَصَابِيحُ رَحْمَهِ اللَّهِ وَ يَنَابِيعُ نِعْمَتِهِ السَّبِيلُ إِلَى اللَّهِ وَ السَّلْسَبِيلُ وَ الْقِسْطَاسُ الْمُسْتَقِيمُ وَ الْمِنْهَاجُ الْقَوِيمُ وَ الذِّكْرُ الْحَكِيمُ وَ الْوَجْهُ الْكَرِيمُ وَ النُّورُ الْقَدِيمُ أَهْلُ التَّشْرِيفِ وَ التَّقْوِيمِ وَ التَّقْدِيمِ وَ التَّعْظِيمِ وَ التَّفْضِيلِ خُلَفَاءُ النَّبِيِّ الْكَرِيمِ وَ أَبْنَاءُ الرَّءُوفِ الرَّحِيمِ (۱) وَ أُمَنَاءُ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ذُرِّيَّهً بَعْضُها مِنْ بَعْضٍ وَ اللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ السَّنَامُ الْأَعْظَمُ وَ الطَّرِيقُ الْأَقْوَمُ مَنْ عَرَفَهُمْ وَ أَخَذَ عَنْهُمْ فَهُوَ مِنْهُمْ وَ إِلَيْهِ الْإِشَارَهُ بِقَوْلِهِ فَمَنْ تَبِعَنِی فَإِنَّهُ مِنِّی (۲) خَلَقَهُمُ اللَّهُ مِنْ نُورِ عَظَمَتِهِ وَ وَلَّاهُمْ أَمْرَ مَمْلَكَتِهِ فَهُمْ سِرُّ اللَّهِ الْمَخْزُونُ وَ أَوْلِيَاؤُهُ الْمُقَرَّبُونَ وَ أَمْرُهُ بَيْنَ الْكَافِ وَ النُّونِ (۳) إِلَى اللَّهِ يَدْعُونَ وَ عَنْهُ يَقُولُونَ وَ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ عِلْمُ الْأَنْبِيَاءِ فِی عِلْمِهِمْ وَ سِرُّ الْأَوْصِيَاءِ فِی سِرِّهِمْ وَ عِزُّ الْأَوْلِيَاءِ فِی عِزِّهِمْ كَالْقَطْرَهِ فِی الْبَحْرِ وَ الذَّرَّهِ فِی الْقَفْرِ وَ السَّمَاوَاتُ وَ الْأَرْضُ عِنْدَ الْإِمَامِ كَيَدِهِ مِنْ رَاحَتِهِ يَعْرِفُ ظَاهِرَهَا مِنْ بَاطِنِهَا وَ يَعْلَمُ بَرَّهَا مِنْ فَاجِرِهَا وَ رَطْبَهَا وَ يَابِسَهَا لِأَنَّ اللَّهَ عَلَّمَ نَبِيَّهُ عِلْمَ مَا كَانَ وَ مَا يَكُونُ وَ وَرِثَ ذَلِكَ السِّرَّ الْمَصُونَ الْأَوْصِيَاءُ الْمُنْتَجَبُونَ وَ مَنْ أَنْكَرَتْ ذَلِكَ فَهُوَ شَقِيٌّ مَلْعُونٌ يَلْعَنُهُ اللَّهُ وَ يَلْعَنُهُ اللَّاعِنُونَ وَ كَيْفَ يَفْرِضُ اللَّهُ عَلَى عِبَادِهِ طَاعَهَ مَنْ يُحْجَبُ عَنْهُ مَلَكُوتُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ إِنَّ الْكَلِمَهَ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ تَنْصَرِفُ إِلَى سَبْعِينَ وَجْهاً وَ كُلُّ مَا فِی الذِّكْرِ الْحَكِيمِ وَ الْكِتَابِ الْكَرِيمِ وَ الْكَلَامِ الْقَدِيمِ مِنْ آيَهٍ تُذْكَرُ فِيهَا الْعَيْنُ وَ الْوَجْهُ وَ الْيَدُ وَ الْجَنْبُ فَالْمُرَادُ مِنْهَا الْوَلِیُ

۱- المراد به النبیّ صلّی اللّه علیه و آله.

۲- إبراهیم: ۳۶.

۳- زاد فی نسخه: لا بل هم الکاف و النون.

لِأَنَّهُ جَنْبُ اللَّهِ وَ وَجْهُ اللَّهِ يَعْنِى حَقَّ اللَّهِ وَ عِلْمَ اللَّهِ وَ عَيْنَ اللَّهِ وَ يَدَ اللَّهِ فَهُمُ الْجَنْبُ الْعَلِيُّ وَ الْوَجْهُ الرَّضِيُّ وَ الْمَنْهَلُ الرَّوِيُّ وَ الصِّرَاطُ السَّوِيُّ وَ الْوَسِيلَهُ إِلَى اللَّهِ وَ الْوُصْلَهُ إِلَى عَفْوِهِ وَ رِضَاهُ سِرُّ الْوَاحِدِ وَ الْأَحَدِ فَلَا يُقَاسُ بِهِمْ مِنَ الْخَلْقِ أَحَدٌ فَهُمْ خَاصَّهُ اللَّهِ وَ خَالِصَتُهُ وَ سِرُّ الدَّيَّانِ وَ كَلِمَتُهُ وَ بَابُ الْإِيمَانِ وَ كَعْبَتُهُ وَ حُجَّهُ اللَّهِ وَ مَحَجَّتُهُ وَ أَعْلَامُ الْهُدَى وَ رَايَتُهُ وَ فَضْلُ اللَّهِ وَ رَحْمَتُهُ وَ عَيْنُ الْيَقِينِ وَ حَقِيقَتُهُ وَ صِرَاطُ الْحَقِّ وَ عِصْمَتُهُ وَ مَبْدَأُ الْوُجُودِ وَ غَايَتُهُ وَ قُدْرَهُ الرَّبِّ وَ مَشِيَّتُهُ وَ أُمُّ الْكِتَابِ وَ خَاتِمَتُهُ وَ فَصْلُ الْخِطَابِ وَ دَلَالَتُهُ وَ خَزَنَهُ الْوَحْيِ وَ حَفَظَتُهُ وَ آيَهُ الذِّكْرِ وَ تَرَاجِمَتُهُ وَ مَعْدِنُ التَّنْزِيلِ وَ نِهَايَتُهُ فَهُمُ الْكَوَاكِبُ الْعُلْوِيَّهُ وَ الْأَنْوَارُ الْعَلَوِيَّهُ الْمُشْرِقَهُ مِنْ شَمْسِ الْعِصْمَهِ الْفَاطِمِيَّهِ فِى سَمَاءِ الْعَظَمَهِ الْمُحَمَّدِيَّهِ وَ الْأَغْصَانُ النَّبَوِيَّهُ النَّابِتَهُ فِى دَوْحَهِ الْأَحْمَدِيَّهِ وَ الْأَسْرَارُ الْإِلَهِيَّهُ الْمُودَعَهُ فِى الْهَيَاكِلِ الْبَشَرِيَّهِ وَ الذُّرِّيَّهُ الزَّكِيَّهُ وَ الْعِتْرَهُ الْهَاشِمِيَّهُ الْهَادِيَهُ الْمَهْدِيَّهُ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّهِ فَهُمُ الْأَئِمَّهُ الطَّاهِرُونَ وَ الْعِتْرَهُ الْمَعْصُومُونَ وَ الذُّرِّيَّهُ الْأَكْرَمُونَ وَ الْخُلَفَاءُ الرَّاشِدُونَ وَ الْكُبَرَاءُ الصِّدِّيقُونَ وَ الْأَوْصِيَاءُ الْمُنْتَجَبُونَ وَ الْأَسْبَاطُ الْمَرْضِيُّونَ وَ الْهُدَاهُ الْمَهْدِيُّونَ وَ الْغُرُّ الْمَيَامِينُ مِنْ آلِ طه وَ يَاسِينَ وَ حُجَجُ اللَّهِ عَلَى الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ اسْمُهُمْ مَكْتُوبٌ عَلَى الْأَحْجَارِ وَ عَلَى أَوْرَاقِ الْأَشْجَارِ وَ عَلَى أَجْنِحَهِ الْأَطْيَارِ وَ عَلَى أَبْوَابِ الْجَنَّهِ وَ النَّارِ وَ عَلَى الْعَرْشِ وَ الْأَفْلَاكِ وَ عَلَى أَجْنِحَهِ الْأَمْلَاكِ وَ عَلَى حُجُبِ الْجَلَالِ وَ سُرَادِقَاتِ الْعِزِّ وَ الْجَمَالِ وَ بِاسْمِهِمْ تُسَبِّحُ الْأَطْيَارُ وَ تَسْتَغْفِرُ لِشِيعَتِهِمُ الْحِيتَانُ فِى لُجَجِ الْبِحَارِ وَ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَخْلُقْ أَحَداً إِلَّا وَ أَخَذَ عَلَيْهِ الْإِقْرَارَ بِالْوَحْدَانِيَّهِ وَ الْوَلَايَهِ لِلذُّرِّيَّهِ الزَّكِيَّهِ وَ الْبَرَاءَهِ مِنْ أَعْدَائِهِمْ وَ إِنَّ الْعَرْشَ لَمْ يَسْتَقِرَّ حَتَّى كُتِبَ عَلَيْهِ بِالنُّورِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ عَلِيٌّ وَلِيُّ اللَّهِ.

**[ترجمه]برسی در مشارق الانوار از طارق بن شهاب از امیرالمؤمنین علیه السّلام نقل کرده که فرمودند: ای طارق! امام کلمه‌اللَّه و حجت‌اللَّه و وجه‌اللَّه و نوراللَّه و حجاب‌اللَّه و آیه‌الله است که خدا انتخابش می کند و هر چه خواست در او قرار می... دهد و به سبب آن، مقام اطاعت و ولایتش را بر همگان واجب می گرداند. او ولی خدا در آسمان‌ها و زمین است و خدا این عهد را از همه بندگانش برای او گرفته است. هر که خود را بر او مقدم بدارد به خدا از بالای عرشش کافر شده است و خداوند هر کاری که بخواهد می کند و وقتی خدا چیزی را بخواهد، خواسته است.

بر بازویش نوشته می شود: «وَ تَمَّتْ كَلِمَهُ رَبِّكَ صِدْقاً وَ عَدْلًا» - . انعام / ۱۱۵ - {سخن پروردگارت به راستی و داد سرانجام گرفته است} او راستی و عدالت است. و برایش استوانه ای از نور از زمین تا آسمان قرار می‌دهد که اعمال بندگان را با آن می بیند. و بر قامتش لباس عظمت و علم آگاهی از دل‌ها می پوشاند - . در یکی از نسخه‌ها: و آن‌چه در دل می گذرد را می... داند. - و او را بر اسرار مطلع می گرداند - . در یکی از نسخه‌ها این جمله هم در این‌جا آمده است: و به او تصرف علی الاطلاق عطا می‌شود. - .

و بین مشرق و مغرب را می بیند

ص: ۱۶۹

و از ملک و ملکوت چیزی بر او مخفی نمی‌ماند، و در هنگامی که به ولایت می‌رسد، دانش زبان پرندگان به او عنایت می... شود.

او را برای وحی انتخاب نموده و برای دانستن غیب پسندیده، و با کلمه خود تأیید کرده و به حکمت تلقینش نموده است. و

دلش مرکز اراده خداست و سلطنت به نامش زده شده و به او فرمانروایی عطا گردیده و اطاعتش را لازم نموده است. زیرا امامت میراث انبیاء و منزلت اصفیاء و خلافت خدا و جانشینی پیامبران خداست. امامت، عصمت و ولایت و سلطنت و هدایت است و سبب کامل شدن دین و موجب سنگین شدن ترازوی عمل بندگان است.

امام، هدف جویندگان و راهنمای هدایت جویان و راه رهسپاران و خورشید درخشان دل‌های عارفین است. ولایت او سبب رستگاری و اطاعتش، در زندگی واجب و بعد از مرگ ذخیره آخرت است، و موجب عزّت مؤمنین و شفاعت گنه کاران و نجات دوستان و رستگاری پیروان است؛ چون او رأس اسلام و کمال ایمان و آشنا به حدود احکام و روشنگر حلال از حرام است. این مقامی است که جز کسی که خدا او را انتخاب کرده باشد و مقدمش داشته باشد و به او ولایت و حکومت داده باشد، به آن نمی‌رسد.

ولایت، حفظ مرزها و تدبیر امور و مراقبت بر روزها و ماه‌ها است - . در یکی از نسخه‌ها: «و هی بعده الأیام و الشهور» است که شاید مصحف است و در اصل چنین بوده است: «و هی بعدد الشهور». - . امام آب خوشگوار در تشنگی و راهنمای هدایت است. امام پاک از گناهان و مطلع بر عیوب است. امام خورشیدی است که نورها را بر بندگان می‌تاباند، دست‌ها به او نمی... رسند و چشم‌ها توان دیدن مقامش را ندارند. و این آیه به همین معنی اشاره دارد «وَ لِلَّهِ الْعِزَّةُ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ» - . منافقون / ۸ - {و[لی] عزت از آن خدا و از آن پیامبر او و از آن مؤمنان است}، و مؤمنین یعنی علی علیه السلام و خاندانش. پس عزّت اختصاص به پیامبر و عترتش دارد، پیامبر و عترتش در عزت تا ابد از یک‌دیگر جدا نمی شوند.

آن‌ها مرکز دائره ایمانند و قطب وجود و آسمان جود و شرف موجود و پرتو خورشید شرافت و نور ماه شرافت و ریشه عزّت و مجد و مبدأ و معنا و اساس آن هستند. امام چراغ فروزان و راه و روش و آب سرشار و دریای پربرکت و ماه تابان و آب گیر

ص: ۱۷۰

پرآب و شیوه‌ای با طریق روشن و راهنما در کوران گرفتاری‌ها و ابری با قطرات درشت و بارانی دائمی و قرص کامل ماه و دلیل فاضل و آسمان سایه افکن و نعمت بزرگ و دریایی خشک نشدنی و شرافتی وصف ناشدنی و سرچشمه ای پر آب و باغستانی شاداب و گلی خوشبو و ماهی خوشرو و ستاره ای درخشان و کانونی عطرزا و عملی صالح و منبعی پرسود و راهی واضح و رفیقی پاک - . شاید درستش این باشد: طبیبی رفیق. -

و پدری مهربان و پناه بندگان در گرفتاری‌ها و حاکمی آمر و ناهی و مهیمن - . مهیمن به معنای امانت‌دار و شاهد و مسؤول اعمال و ارزاق خلایق است. - خدا بر خلایق و امین او بر حقایق و حجت او بر مردمان و راه هموارش در زمین و بلاد، پاک از گناه و دور از عیوب و آگاه بر اسرار است. ظاهرش را نمی‌توان مالک شد و باطنش غیبی است که نمی‌توان درک کرد، یگانه روزگار و خلیفه خدا در امر و نهی است.

مثل و مانند ندارد و کسی را یارای برابری با او نیست، چه کسی می تواند عارف به مقام ما شود یا واقف به درجات ما گردد یا شاهد عظمت ما باشد و منزلت ما را دریابد؟ در باره آن‌چه می گویم عقل‌ها و خردها حیران و فهم ها سرگردان‌اند. در

وصف مقام اولیاء، بزرگان کوچک و دانشمندان قاصر و شعراء گنگ و بلیغان لال و سخنوران ناتوان و فصیحان عاجز و آسمان و زمین اظهار کوچکی می نمایند.

آیا می‌توان کسی را که پرتو جلال کبریا و شرف زمین و آسمان است را شناخت یا وصف نمود و یا فهمید و یا درک کرد یا احاطه نمود؟ مقام آل محمّد از وصف ستایشگران

ص: ۱۷۱

و توصیف وصف کنندگان و این‌که احدی را بتوان با آن‌ها مقایسه نمود بزرگتر است. چگونه بتوان؟ در حالی که آن‌ها کلمه علیاء و نام درخشان و وحدانیت کبرا هستند که هر کس به آن‌ها پشت کند یا کناره گیرد، روگردان شده است و آن‌ها حجاب خداوند بزرگ و بلند مرتبه‌اند؟

چگونه می توان چنین شخصیت هایی را با انتخاب تعیین نمود و کجا عقل ها می توانند آن‌ها را درک کنند؟ آن‌ها را که من توصیف نمودم چه کسی می تواند بشناسد یا وصف کند؟ خیال کردند چنین موقعیت و مقامی می تواند در غیر آل محمّد باشد، دروغ گفته‌اند و پایشان لغزیده است و گوساله را به خدائی پذیرفته اند و در گروه شیاطین وارد شدند. تمام این انحرافات به جهت بغضی بود که با آل محمّد و خاندان عصمت داشتند و حسادتی که به معدن رسالت و حکمت می‌ورزیدند. شیطان اعمالشان را زیبا جلوه داد، مرگ بر آن‌ها باد و از خدا به دور باشند! چگونه امامی را انتخاب نمودند که نادان و بت… پرست بود و در میان انبوه جنگاوران ترسو بود؟

در حالی که امام باید عالمی باشد که جهل بر او راه نیابد و شجاعی باشد که ترسی او را فرا نگیرد و در نژاد و نسب، بالادست و مانند نداشته باشد. امام در بالاترین خانواده قریش و شریف‌ترین فرزندان هاشم و از بازماندگان ابراهیم و راهی از چشمه کرامت – . در یکی از نسخه‌ها: «والشمخ من النبع الکریم» –

است و هم‌چون جان پیامبر و مورد رضای خداوند و گوینده‌ای از جانب اوست.

او مایه شرافت اشراف و از دودمان عبد مناف است، عالم به سیاست و برپادارنده ریاست است، اطاعتش تا روز قیامت بر مردم لازم است، خداوند اسرارش را در دل او نهاده و زبانش را گویای آن رازها قرار داده است، معصوم و موفق است و ترسو و نادان نیست. اما ای طارق! چنین امامی را رها کردند و پیرو هواهای خویش گردیدند و چه کسی گمراه تر است از آن که بدون هدایتی از جانب خداوند پیرو هوای نفس خویش گردد؟

ای طارق! امام انسانی ملکوتی و پیکری آسمانی و امری الهی و روحی قدسی و مقامی والا و نوری خیره‌کننده و رازی مخفی است. ذاتش فرشته ای و صفاتش خدایی و حسناتش فراوان و آگاه به اسرار و برگزیده پروردگار جهانیان و تعیین شده از جانب صادق امین است.

ص: ۱۷۲

تمام این مقامات اختصاص به آل محمّد دارد و کسی در آن‌ها، با ایشان شریک نیست. زیرا آن‌ها معدن وحی و معنای تأویل و خواص پروردگار جلیل و مهبط جبرئیل امین هستند و برگزیده خدا و سرّ و کلمه‌اش و شجره نبوت و معدن صفوت‌اند، سرچشمه گفتار و عالی‌ترین راهنمایان و وارث رسالت و نور جلالت‌اند، در کنار خداوند و ودیعه او و جای‌گاه کلمهاللّه و کلید حکمت اویند و چراغ‌های رحمت خداوند و سرچشمه های نعمتش می‌باشند، راه به سوی خدا و چشمه سلسبیل و قسطاس مستقیم و منهاج قویم و ذکر حکیم و وجه کریم و نور قدیم هستند، اهل تشرف و تقویم و تقدیم و تعظیم و تفضیلند و جانشینان پیامبر کریم و فرزندان رؤف رحیم - . منظور پیامبر صلی الله علیه و آله است - و امنای خداوند بلند مرتبه عظیم هستند و نسلی‌اند که از یک‌دیگرند و خدا شنوا و کریم است .

مقامی والا و راهی استوارند، هر که آن‌ها را بشناسد و از ایشان بگیرد از آن‌هاست و به همین معنی اشاره دارد آیه: «فَمَنْ تَبِعَنِی فَإِنَّهُ مِنِّی» - . ابراهیم / ۳۶ - {پس هر که از من پیروی کند بی گمان او از من است}. خدا آن‌ها را از نور عظمت خویش آفریده و اختیار مملکتش را به آن ها داده است. آن ها سرّ پنهان خداوند و اولیاء مقرّب اویند و امر بین کاف و نون خدایند. به سوی او دعوت می کنند و از جانب او سخن می گویند و به امر او عمل می کنند.

علم انبیاء در مقابل علم آن‌ها و سرّ اوصیاء در مقایسه با سرّ آن‌ها و عزّت اولیاء در برابر عزّت آن‌ها مانند قطره در مقابل دریا و ذره ای در مقابل بیابان است. آسمان‌ها و زمین در نزد امام، در این که ظاهرش را از باطن و خوبیش را از بدی و خشکی‌اش را از تری تمیز می‌دهد، به کف دستی می‌ماند. زیرا خداوند پیامبرش را از علم گذشته و آینده مطلع کرده و اوصیاء برگزیده نیز آن راز را به ارث برده‌اند و هر کس منکر این مقام باشد شقی و ملعون است و مورد لعنت لعنت کنندگان قرار دارد.

چگونه خداوند اطاعت کسی را بر مردم واجب کند که راه به ملکوت آسمان‌ها و زمین نداشته باشد؟ کلمه از آل محمّد به هفتاد صورت معناشدنی است و هر آیه قرآن حکیم و کتاب کریم و کلام قدیم، که سخن از عین و وجه و ید و جنب دارد منظورش امام است؛

ص: ۱۷۳

زیرا او جنب‌اللّه و وجه‌اللّه است، یعنی حق‌اللّه و علم‌اللّه و عین‌اللّه و یداللّه است. آن‌ها جنب علی و وجه رضی و سرچشمه گوارا و راه راست و وسیله به سوی خدا و دستگیره عفو و رضای خداوندند.

آن‌ها سرّ واحد و أحدند و کسی را نمی‌توان با آن‌ها مقایسه کرد، خواص خدا و خالصان اویند و سرّ دیّان و کلمه او، و باب ایمان و کعبه او و حجت خدا و راه روشن او و راهنمای و پرچم هدایت و فضل خدا و رحمت او و عین‌الیقین و حقیقت آن و راه حق و عصمت او و مبدأ وجود و غایتش و قدرت پروردگار و مشیّت او و امّ الکتاب و خاتمه آن و فصل الخطاب و دلالت آن و گنجینه وحی و نگهبان آن و آیه ذکر و ترجمه آن و معدن تنزیل و نهایت آن هستند. آن‌ها ستارگان آسمانی و انوار علوی هستند که از خورشید عصمت فاطمی و در آسمان عظمت محمّدی و شاخه‌های نبوی روییده در باغستان احمدی می... درخشند. و اسرار الهی‌اند که در پیکر بشری به ودیعت نهاده شده و ذریّه پاک و عترت هاشمی‌اند که هادی و مهدی هستند. آن‌ها بهترین افراد بشرند.

آن ها ائمه پاک و عترت معصوم و ذریه گرامی و خلفای رشد یافته و بزرگان صدیقین و اوصیاء برگزیده و اسباط پسندیده و هداه مهدیین و چهره های درخشان از آل طه و یاسین و حجت های خدا بر اولین و آخرین هستند.

نام آنها بر سنگ‌ها و برگ‌های درختان و بال‌های پرندگان و بر درهای بهشت و جهنم و بر عرش و افلاک و بر بال‌های فرشتگان و بر پرده‌های جلال خداوند و سرادق عزّ و جمال نوشته شده است. به نام آن‌ها پرندگان تسبیح می‌کنند و ماهیان دریاهای عمیق برای شیعیان آن‌ها استغفار می‌کنند. و خداوند هیچ کسی را خلق نکرده مگر این‌که از او اقرار به وحدانیت خود و ولایت ذریّه پاک و بیزاری از دشمنان آن‌ها گرفته است. عرش استقرار نیافت تا زمانی که بر آن با نور نوشته شد: لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ علی ولی اللّه.

**[ترجمه]

بیان

و رجح الموازین أی بالإمامه ترجح موازین العباد فی القیامه أغدق المطر کثر قطره و الهطل المطر المتفرق العظیم القطر و هملت السماء دام مطرها و الأرج محرکه و الأریج توهج ریح الطیب و فاح المسک انتشرت رائحته و لکنت کخرست

ص: ۱۷۴

بکسر العین و یقال لمن لاـ یقیم العربیه لعجمه لسانه و یقال خصه بالشی ء خصا و خصوصا و أمره بین الکاف و النون أی هم عجیب أمر الله المکنون الذی ظهر بین الکاف و النون إشاره إلی قوله تعالی إِنَّما أَمْرُهُ إِذا أَرادَ شَیْئاً أَنْ یَقُولَ لَهُ کُنْ فَیَکُونُ (۱)

أقول: صفات الإمام علیه السلام متفرقه فی الأبواب السابقه و الآتیه لا سیما باب احتجاجات هشام بن الحکم

**[ترجمه]و رجح الموازین أی بالإمامه ترجح موازین العباد فی القیامه أغدق المطر کثر قطره و الهطل المطر المتفرق العظیم القطر و هملت السماء دام مطرها و الأرج محرکه و الأریج توهج ریح الطیب و فاح المسک انتشرت رائحته و لکنت کخرست

ص: ۱۷۴

بکسر العین و یقال لمن لا یقیم العربیه لعجمه لسانه و یقال خصه بالشی ء خصا و خصوصا و

\\"امر بین کاف و نون خداینـد\\" یعنی آن‌ها امر عجیب خدایند که بین کاف و نون‌اند که اشاره ایست به آیه: «إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَیْئًا أَنْ یَقُولَ لَهُ کُنْ فَیَکُونُ» - . یس / ۸۲ - {چون به چیزی اراده فرمایـد کـارش این بس که می گویـد بـاش پس [بی درنگ] موجود می شود}

می گویم: صفات امام علیه السلام، در بخش‌های قبلی و بعدی، مخصوصاً بخش احتجاجات هشام بن حکم، پراکنده است .

**[ترجمه]

باب ۵ آخر فی دلاله الإمامه و ما یفرق به بین دعوی المحق و المبطل و فیه قصه حبابه الوالبیه و بعض الغرائب

الأخبار

«۱»

ک، إکمال الدین عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ الدَّقَّاقُ عَنِ الْکُلَیْنِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مُوسَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْقَاسِمِ الْعِجْلِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ یَحْیَی الْمَعْرُوفِ بِبُرْدٍ (۲) عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خُدَاهِیٍّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَیُّوبَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ هِشَامٍ (۳) عَنْ عَبْدِ الْکَرِیمِ بْنِ عُمَرَ الْجُعْفِیِّ عَنْ (۴) حَبَابَهَ الْوَالِبِیَّهِ قَالَتْ رَأَیْتُ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فِی شُرْطَهِ الْخَمِیسِ (۵) وَ مَعَهُ

ص: ۱۷۵

۱- یس: ۸۲.

۲- فی الکافی: المعروف بکرد.

۳- فی الکافی: عبد اللّه بن هاشم.

۴- ضبطها الفیروزآبادی فی القاموس بفتح الحاء و تخفیف الباء. و هی علی ما فی التنقیح: حبابه بنت جعفر الأسدیه الوالبیه أم الندی.

۵- الشرطه بالضم: ما اشترطته. اول كتيبه تحضر الحرب. و طائفه من خيار اعوان الولاه. و الخميس: الجيش سمى به لانه مقسوم بخمسه اقسام: المقدّمه و الساقه و الميمنه و الميسره و القلب. و قيل: لانه تخمس فيه الغنائم. و سمى أمير المؤمنين عليه السّلام بذلك رجالا كانت عدتهم خمسه آلاف رجل او سته آلاف قيل: سموا بذلك لانهم اشترطوا على الامام. ذكرهم البرقى فى أصحاب أمير المؤمنين عليه السّلام قال: و أصحاب أمير المؤمنين الذين كانوا شرطه الخميس كانوا سته آلاف رجل. وقال على بن الحكم : اصحاب امير المؤمنين الذين قال لهم : تشرطوا انما اشارطكم على الجنه ولست اشارطكم على ذهب ولا فضه ، ان نبينا (صلى الله عليه و آله) قال لاصحابه فيما مضى : تشرطوا فانى لست اشارطكم الا على الجنه. وقال اميرالمؤمنين عليه السلام لعبد الله بن يحيى الحضرمى يوم الجمل : ابشر : يابن يحيى فانك واباك من شرطه الخميس حقا لقد اخبرنى رسول الله (صلى الله عليه و آله) باسمك واسم ابيك فى شرطه الخميس والله لقد سماكم فى السماء شرطه الخميس على لسان نبيه.ثم ذكر البرقى بعضهم باسمائهم كسلمان والمقداد وابوذر وعمار وغيرهم.

دِرَّةٌ (۱) یَضْـرِبُ بِهَا بَیَّاعِی الْجِرِّیِّ وَ الْمَارْمَاهِی وَ الزِّمِّیرِ وَ الطَّافِی (۲) وَ یَقُولُ لَهُمْ یَا بَیَّاعِی مُسُوخِ بَنِی إِسْـرَائِیلَ وَ جُنْدِ بَنِی مَرْوَانَ فَقَـامَ إِلَیْهِ فُرَاتُ بْنُ أَحْنَفَ فَقَـالَ لَهُ یَـا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ وَ مَـا جُنْـدُ بَنِی مَرْوَانَ فَقَالَ لَهُ أَقْوَامٌ حَلَقُوا اللِّحَی وَ فَتَلُوا الشَّوَارِبَ (۳) فَلَمْ أَرَ نَاطِقـاً أَحْسَنَ نُطْقـاً مِنْهُ ثُمَّ اتَّبَعْتُهُ فَلَمْ أَزَلْ أَقْفُو أَثَرَهُ حَتَّی قَعَـدَ فِی رَحَبَهِ الْمَسْـجِدِ فَقُلْتُ لَهُ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ مَا دَلَالَهُ الْإِمَامَهِ رَحِمَکَ اللَّهُ فَقَالَ (۴) ایتنی (ایتِینِی) بِتِلْـکَ الْحَصَـاهِ وَ أَشَارَ بِیَـدِهِ إِلَی حَصَاهٍ فَأَتَیْتُهُ بِهَا فَطَبَعَ فِیهَا بِخَاتَمِهِ (۵) ثُمَّ قَـالَ لِی یَا حَبَابَهُ إِذَا ادَّعَی مُدَّعٍ الْإِمَامَهَ فَقَدَرَ أَنْ یَطْبَعَ کَمَا رَأَیْتِ

ص: ۱۷۶

۱- فی الکافی: و معه دره لها سبابتان.

۲- الجری و الجریث: نوع من السمک النهری الطویل المعروف بالحنکلیس و یدعونه فی مصر ثعبان الماء و لیس له عظم الأعظم الرأس و السلسله و الزمیر و الزمیر: نوع من السمک له شوک ناتئ علی ظهره، اکثر ما یکون فی المیاه العذبه و فی الکافی: الزمار.والطافی : السمک الذی یموت فی الماء فیعلو ویظهر.

۳- فی الکافی: (و فتلوا الشوارب فمسخوا) أقول فتلوا الشوارب ای لواها یقال بالفارسیه: تابید.

۴- فی المصدر و الکافی: قالت: فقال و فی الکافی: ایتیتی.

۵- فی المصدر و الکافی: فطبع لی فیها بخاتمه.

فَاعْلَمِی أَنَّهُ إِمَامٌ مُفْتَرَضُ الطَّاعَهِ وَ الْإِمَامُ لَا یَعْزُبُ عَنْهُ شَیْ ءٌ أَرَادَهُ (۱) قَالَتْ ثُمَّ انْصَرَفْتُ حَتَّی قُبِضَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فَجِئْتُ إِلَی الْحَسَنِ علیه السلام وَ هُوَ فِی مَجْلِسِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام وَ النَّاسُ یَسْأَلُونَهُ فَقَالَ لِی یَا حَبَابَهُ الْوَالِبِیَّهُ فَقُلْتُ نَعَمْ یَا مَوْلَایَ فَقَالَ هات (۲) (هَاتِی) مَا مَعَکِ قَالَتْ فَأَعْطَیْتُهُ الْحَصَاهَ فَطَبَعَ فِیهَا کَمَا طَبَعَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَتْ ثُمَّ أَتَیْتُ الْحُسَیْنَ علیه السلام وَ هُوَ فِی مَسْجِدِ الرَّسُولِ صلی الله علیه و آله فَقَرَّبَ وَ رَحَّبَ ثُمَّ قَالَ لِی إِنَّ فِی الدَّلَالَهِ دَلِیلًا عَلَی مَا تُرِیدِینَ أَ فَتُرِیدِینَ دَلَالَهَ الْإِمَامَهِ فَقُلْتُ نَعَمْ یَا سَیِّدِی فَقَالَ هات (۳) (هَاتِی) مَا مَعَکِ فَنَاوَلْتُهُ الْحَصَاهَ فَطَبَعَ لِی فِیهَا قَالَتْ ثُمَّ أَتَیْتُ عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ علیهما السلام وَ قَدْ بَلَغَ بِیَ الْکِبَرُ إِلَی أَنْ أَعْیَیْتُ (۴) فَأَنَا أَعُدُّ یَوْمَئِذٍ مِائَهً وَ ثَلَاثَ عَشْرَهَ سَنَهً فَرَأَیْتُهُ رَاکِعاً وَ سَاجِداً مَشْغُولًا بِالْعِبَادَهِ فَیَئِسْتُ مِنَ الدَّلَالَهِ فَأَوْمَأَ إِلَیَّ بِالسَّبَّابَهِ فَعَادَ إِلَیَّ شَبَابِی فَقُلْتُ یَا سَیِّدِی کَمْ مَضَی مِنَ الدُّنْیَا وَ کَمْ بَقِیَ قَالَ أَمَّا مَا مَضَی فَنَعَمْ وَ أَمَّا مَا بَقِیَ فَلَا قَالَتْ ثُمَّ قَالَ لِی هات (۵) (هَاتِی) مَا مَعَکِ فَأَعْطَیْتُهُ الْحَصَاهَ فَطَبَعَ لِی فِیهَا ثُمَّ لَقِیتُ (۶) أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام فَطَبَعَ لِی فِیهَا ثُمَّ أَتَیْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَطَبَعَ لِی فِیهَا ثُمَّ أَتَیْتُ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَی بْنَ جَعْفَرٍ علیهما السلام فَطَبَعَ لِی فِیهَا ثُمَّ أَتَیْتُ الرِّضَا علیه السلام فَطَبَعَ لِی فِیهَا ثُمَّ عَاشَتْ حَبَابَهُ بَعْدَ ذَلِکَ تِسْعَهَ أَشْهُرٍ عَلَی مَا ذَکَرَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ هَمَّامٍ (۷).

**[ترجمه]إکمال الدین: عبدالکریم بن عمر جعفی از حبابه والبیه نقل کرده که: امیرالمؤمنین علیه السّلام را در میان شرطه الخمیس - . شرطه به معنای چیزی است که شرط شده و اولین دسته‌ای که در جنگ حاضر می‌شود و نیز خواص پادشاه را شرطه می گویند. و خمیس همان ارتش است که از پنج قسمت ساخته می شود: مقدمه و ساقه و میمنه و میسره و قلب. و گفته شده غنائم جنگ بین آن‌ها تخمیس می‌شود به آن خمیس می گویند. امیر المؤمنین علیه السلام گروهی را که پنج یا شش هزار نفر بودند به شرطه الخمیس نامیده بودند؛ زیرا آن‌ها بر امام شرط کرده بودند. برقی آن‌ها را در بخش اصحاب امیرالمؤمنین علیه السلام آورده است و این‌چنین نوشته است: و شرطه الخمیس دسته‌ای از اصحاب امیرالمؤمنین علیه السلام بودند که شش هزار نفر می‌شدند. علی بن حکم گفته است: آن دسته از اصحاب امیرالمؤمنین علیه السلام که ایشان به آن‌ها فرموده بودند: با من شرط کنید و من نیز تنها با شما شرط می کنم که بهشتی شوید، شرط طلا و نقره نمی کنم. پیامبر ما صلی الله علیه و آله نیز به اصحابشان فرمودند: شرط کنید، من چیزی جز بهشت را برای شما شرط نمی کنم. امیرالمؤمنین علیه السلام در روز جمل به عبدالله بن یحیی حضرمی فرمودند: مژده ای یحیی! تو و پدرت حقیقتاً از شرطه الخمیس هستید، رسول الله صلی الله علیه و آله به من خبر داد که نام تو و پدرت در شرطه الخمیس است و خداوند در آسمان بر زبان پیامبرش نام شما را شرطه الخمیس نهاد. برقی در ادامه نام بعضی از آن‌ها را ذکر می کند. مانند: سلمان، مقداد، ابوذر، عمار و عده‌ای دیگر. -

ص: ۱۷۵

دیدم در حالی که شلاقی به دست داشت - . در کافی: معه دره لها سبابتان. -

و با آن فروشندگانی که جری - . نوعی ماهی رودخانه‌ای که دراز است و به حنکلیس معروف است و در مصر به آن ثعبان الماء می گویند، بی استخوان است و سری بزرگ ستون فقراتی دراز دارد. -

و مارماهی و زمیر - . نوعی ماهی که بر پشت خود برآمدگی دارد و بیشتر در آب های صاف زندگی می کند. در کافی زمار آمده است -

و طافی – . ماهی که در آب بمیرد و روی آب بیاید را طافی گویند. –

می فروختند را می‌زدند و به آن‌ها می‌فرمودند: ای کسانی که فروشنده مسخ شده های بنی اسرائیل و سربازان بنی مروان‌اید.

فرات بن احنف به نزد ایشان رفت و عرض کرد: ای امیرالمؤمنین! سپاه بنی‌مروان دیگر چیست؟ فرمودند: اقوامی که ریش‌ها را می‌تراشدنند و سبیل را تاب می‌دادنـد. حبابه می گویـد: سـخن‌سـرایی شـیواتر از ایشان ندیده بودم، به دنبال ایشان رفتم تا وارد مسـجد شدنـد و در صـحن مسـجد نشسـتند. به ایشـان عرض کردم: ای امیرالمـؤمنین! خداونـد رحمتتـان کنـد! علامـت امـامت چیست؟ حضـرت فرمودند: برو آن سـنگ‌ها را بیاور، با دست اشاره به سـنگ‌ها کرد و من آن ها را آوردم، با انگشتر خودشان روی آن سـنگ‌ها نقش زدند و سـپس فرمودند: ای حبابه! هر گاه کسی ادعای امامت کرد و توانست طوری که دیدی بر روی سنگ نقش بزند،

ص: ۱۷۶

بدان که او امامی است که اطاعتش واجب است. و امام هر کاری را که تصمیم بگیرد می تواند انجام دهد.

حبـابه می گویـد: من بازگشـتم. امیرالمؤمنین علیه السّـلام از دنیا رفتنـد، خـدمت امام حسن علیه السّـلام آمـدم و ایشان در جای امیرالمؤمنین علیه السّـلام نشسـته بودند و مردم از ایشان سؤال می کردند. حضـرت به من فرمودند: تو حبابه والبیه هستی؟ عرض کردم: آری. فرمودنـد: آن‌چه که همراه داری را به من بـده! سـنگ‌هـا را به ایشان دادم، همان‌طوری که امیرالمؤمنین در آن ها نقش زده بودند، آن جناب نیز نقش زدند.

بعـدها در مسـجد پیامبر صـلی اللّه علیه و آله و سـلم نزد امام حسـین علیه السّـلام آمـدم. مرا نزدیک بردند و خوش‌آمد گفتند. سپس فرمودند: در این علامت نشانه‌ای بر خواسـته تو وجود دارد؛ آیا می‌خواهی دلیل امامت را بجویی؟ عرض کردم: آری ای آقای من. فرمودند: آن‌چه همراه داری را به من بده! سنگ‌ها را دادم و ایشان روی آن‌ها نقش زدند.

بعدها خدمت علی بن الحسین علیه السلام آمدم، دیگر پیر و ناتوان شده بودم و در آن وقت حدود صد و سیزده سال، از عمرم گذشـته بود. ایشان را در حال رکوع و سـجود و مشغول عبادت دیدم. از رسـیدن به نشانه خود مأیوس شدم. ایشان با انگشـت سبـابه‌اشـان اشاره‌ای به من کردنـد و جوانیم به من بازگشت. عرض کردم: آقا از دنیا چقـدر گذشـته و چقـدر باقیمانـده است؟ فرمودند: چقدر گذشته را می‌توان گفت، ولی چقدر مانده را نمی توان گفت، بعد فرمودند: آن‌چه همراه داری را بده. سنگ‌... ها را به ایشان دادم و روی آن‌ها نقش زدند.

بعدها حضرت باقر علیه السّلام را ملاقات کردم؛ ایشان نیز برایم ریگها را نقش زدند، سپس خدمت حضرت صادق علیه السّلام رسـیدم ایشان هم برایم سـنگ‌ها را نقش زدند، بعد خدمت حضـرت موسی بن جعفر علیه السّلام رسیدم ایشان نیز نقش زدند، بعد خدمت حضـرت رضا علیه السّـلام رسـیدم، آن جناب نیز برایم نقش زدند. حبابه، آن‌طور که عبد اللّه بن همام گفته است، پس از این جریان، نه ماه زنده بود. – . اکمال الدین : ۲۹۶ و ۲۹۷ –

**[ترجمه]

بیان

الجری و المارماهی و الزمیر أنواع من السمک لا فلوس لها و الطافی الذی مات فی الماء و طفا فوقه و رَحَبَه المکان بالفتح و التحریک ساحته و متسعه

ص: ۱۷۷

۱- فی المصدر و الکافی: شی ء یریده.

۲- فی المصدر و الکافی: هاتی.

۳- فی المصدر و الکافی: هاتی.

۴- فی الکافی: ان ارعشت.

۵- فی المصدر و الکافی: هاتی.

۶- فی الکافی و المصدر: ثم اتیت ابا جعفر علیه السّلام.

۷- اکمال الدین: ۲۹۶ و ۲۹۷ فیه: عبد اللّه بن هشام و فی الکافی: محمّد بن هشام. و لعلّ الصحیح ما فی الأول.

قولها و رحب أی قال لها مرحبا أو وسع لها المکان لتجلس و الرحب السعه و قولهم مرحبا أی لقیت رحبا و سعه قوله علیه السلام إن فی الدلاله لعل المعنی أن ما رأیت من الدلاله من أبی و أخی تکفی لعلمک بإمامتی لنصهم علی أو أن فیما جعله الله دلیلا علی إمامتی من المعجزات و البراهین ما یوجب علمک بإمامتی أو أن فی دلالتی إیاک علی ما فی ضمیرک دلاله علی الإمامه حیث أقول إنک تریدین دلاله الإمامه و یمکن أن یقرأ فیّ بالتشدید لیکون خبر أن و الدلاله اسمها و دلیلا بدله و علی ما تریدین صفته کقوله تعالی بِالنّٰاصِیَهِ نٰاصِیَهٍ کٰاذِبَهٍ (۱) قوله علیه السلام أما ما مضی فنعم أی لنا علم به و أما ما بقی فلیس لنا به علم أو أما ما مضی فنبینه لک فعلی الثانی فسره علیه السلام لها و لم تنقل و علی الأول یحتمل البیان و عدمه للمصلحه أقول علی ما فی الخبر لا بد أن یکون عمرها مائتین و خمسا و ثلاثین سنه أو أکثر علی ما تقتضیه تواریخ وفاه الأئمه علیهم السلام و مده أعمارهم إن کان مجیئها إلی علی بن الحسین فی أوائل إمامته کما هو الظاهر و لو فرضنا کونه فی آخر عمره علیه السلام و مجیئها إلی الرضا علیه السلام فی أول إمامته فلا بد أن یکون عمرها أزید من مائتی سنه و الله یعلم.

**[ترجمه]ص: ۱۷۷

\\"در این علامت، دلیلی برای خواسته تو وجود دارد\\" شاید معنایش این باشد که آن علامتی که از پدر و برادرم دیدی کافی است تا به امامت من یقین پیدا کنی؛ چون ایشان من را برای امامت تعیین کرده‌اند، یا معنا این است که: معجزات و براهین خداوند برای امامت من به قدری هست که به امامت من یقین کنی، یا معنا این باشد که: این که من از خواسته دل تو خبر دادم، خود نشانه امامت من است.

\\"چقدر گذشته را می‌توان گفت\\" یعنی ما می‌دانیم. \\"ولی چقدر مانده را نمی توان گفت\\" یعنی ما نمی‌دانیم. یا بگوییم: \\"چقدر گذشته را می‌توان گفت\\" یعنی: می گوییم. بنابر معنای دوم امام علیه السلام جواب سؤال را به حبابه داده و او نقل نکرده است و بنابر معنای اول شاید حضرت جواب سؤال را بیان کرده‌اند و شاید هم برای این که مصلحت نبوده بیان نکرده‌اند.

باید گفت: طبق آن‌چه که خبر حاکی از آن است عمر حبابه، اگر در اول امامت حضرت زین‌العابدین علیه السّلام خدمت ایشان رسیده باشد، باید حدود دویست و سی و پنج سال یا بیشتر بوده باشد. و اگر فرض کنیم در آخر عمر حضرت زین-العابدین علیه السّلام خدمت ایشان رسیده و خدمت حضرت رضا علیه السلام نیز در اول امامتشان رسیده باشد، باز عمرش بیشتر از دویست سال می شود. والله عالم.

**[ترجمه]

«۲»

ک، إکمال الدین ابْنُ عِصَامٍ عَنِ الْکُلَیْنِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ (۲) عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ أَبِیهِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیهم السلام أَنَّ حَبَابَهَ الْوَالِبِیَّهَ دَعَا لَهَا عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیهما السلام فَرَدَّ اللَّهُ عَلَیْهَا شَبَابَهَا وَ أَشَارَ إِلَیْهَا بِإِصْبَعِهِ فَحَاضَتْ لِوَقْتِهَا وَ لَهَا یَوْمَئِذٍ مِائَهُ سَنَهٍ وَ ثَلَاثَ عَشْرَهَ سَنَهً (۳).

۱- العلق: ۱۵ و ۱۶.

۲- فی المصدر: علی بن محمّد بن مهزیار.

۳- اکمال الدین: ۲۹۷ فیه: و لها یومئذ مائه و ثلاثه عشر سنه.

**[ترجمه]إكمال الدين: محمّد بن اسماعيل از موسى بن جعفر نقل كرده كه پدرم از پدرش موسى بن جعفر عليه السلام و ايشان نيز از پدرشان، جعفر بن محمّد عليه السلام و ايشان نيز از پدرشان محمّد بن على عليه السلام نقل كرده‌اند كه: حضرت على بن الحسين عليه السّلام براى حبابه والبيه دعا كرد و خداوند هم جوانى او را برگرداند و با انگشت اشاره نمود و با اين‌كه صد و سيزده سال سن داشت، همان دم حائض گرديد. -. همان : ۲۹۷ -

ص: ۱۷۸

**[ترجمه]

«۳»

عم، إعلام الورى ذَكَرَ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَيَّاشٍ فِي كِتَابِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ وَ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ مَصْقَلَةَ عَنْ سَعْدٍ عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْقَاسِمِ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام فَاسْتُوذِنَ لِرَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ فَدَخَلَ عَلَيْهِ رَجُلٌ جَمِيلٌ (۱) طَوِيلٌ جَسِيمٌ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ بِالْوَلَايَةِ فَرَدَّ عَلَيْهِ بِالْقَبُولِ وَ أَمَرَهُ بِالْجُلُوسِ فَجَلَسَ إِلَى جَنْبِي (۲) فَقُلْتُ فِي نَفْسِي لَيْتَ شِعْرِي مَنْ هَذَا فَقَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ هَذَا مِنْ وُلْدِ الْأَعْرَابِيَّةِ صَاحِبَةِ الْحَصَاةِ الَّتِي طَبَعَ آبَائِي فِيهَا بِخَوَاتِيمِهِمْ فَانْطَبَعَتْ (۳) ثُمَّ قَالَ هَاتِهَا فَأَخْرَجَ حَصَاةً وَ فِي جَانِبٍ مِنْهَا مَوْضِعٌ أَمْلَسُ فَأَخَذَهَا وَ أَخْرَجَ خَاتَمَهُ فَطَبَعَ فِيهَا فَانْطَبَعَ وَ كَأَنِّي أَقْرَأُ الْخَاتَمَ (۴) السَّاعَةَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ فَقُلْتُ لِلْيَمَانِيِّ رَأَيْتَهُ قَطُّ قَبْلَ هَذَا فَقَالَ لَا وَ اللَّهِ وَ إِنِّي مُنْذُ دَهْرٍ لَحَرِيصٌ عَلَى رُؤْيَتِهِ حَتَّى كَانَ السَّاعَةَ أَتَانِي شَابٌّ لَسْتُ أَرَاهُ فَقَالَ (۵) قُمْ فَادْخُلْ فَدَخَلْتُ ثُمَّ نَهَضَ (۶) وَ هُوَ يَقُولُ رَحْمَتُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ أَشْهَدُ إِنَّ حَقَّكَ لَوَاجِبٌ (۷) كَوُجُوبِ حَقِّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام وَ الْأَئِمَّةِ مِنْ بَعْدِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ (۸) وَ إِلَيْكَ انْتَهَتِ الْحِكْمَةُ وَ الْإِمَامَةُ وَ أَنَّكَ وَلِيُّ اللَّهِ الَّذِي لَا عُذْرَ لِأَحَدٍ فِي الْجَهْلِ بِهِ فَسَأَلْتُ عَنِ اسْمِهِ فَقَالَ اسْمِي مِهْجَعُ بْنُ الصَّلْتِ بْنِ عُقْبَةَ بْنِ سِمْعَانَ بْنِ غَانِمِ بْنِ

ص: ۱۷۹

۱- فى الكافى: عبل.

۲- فى الكافى: فجلس ملاصقا لى.

۳- زاد فى الكافى: و قد جاءها معه يريد ان اطبع فيها.

۴- فى الكافى: فكانى ارى نقش خاتمه.

۵- فى الكافى: فقال لى: قم.

۶- فى الكافى: ثم نهض اليمانىّ.

۷- فى الكافى و الغيبه: حقك الواجب.

۸- فى الكافى بعد ذلك: ثم مضى فلم اره بعد ذلك. قال إسحاق: قال أبو هاشم الجعفرى: و سألته عن اسمه فقال: اسمى مهجع اه ثمّ سرده الى قوله: أمير المؤمنين عليه السّلام و زاد: و السبط الى وقت ابى الحسن عليه السّلام.

أَمِّ غَانِمٍ وَ هِيَ الْأَعْرَابِيَّةُ الْيَمَانِيَّةُ صَاحِبَةُ الْحَصَاةِ الَّتِي خَتَمَ فِيهَا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ وَ قَالَ أَبُو هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيُّ فِي ذَلِكَ:

بِدَرْبِ الْحَصَى مَوْلًى لَنَا يَخْتِمُ الْحَصَى (١)*** لَهُ اللَّهُ أَصْفَى بِالدَّلِيلِ وَ أَخْلَصَا

وَ أَعْطَاهُ آيَاتِ الْإِمَامَةِ كُلَّهَا ***كَمُوسَى وَ فَلْقِ الْبَحْرِ وَ الْيَدِ وَ الْعَصَا

وَ مَا قَمَّصَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ حُجَّةً*** وَ مُعْجِزَةً إِلَّا الْوَصِيِّينَ قَمَّصَا

فَمَنْ كَانَ مُرْتَاباً بِذَاكَ فَقَصْرُهُ (٢)*** مِنَ الْأَمْرِ أَنْ يَتْلُوَ الدَّلِيلَ وَ يَفْحَصَا

فِي أَبْيَاتٍ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ بْنُ عَيَّاشٍ هَذِهِ أُمُّ غَانِمٍ صَاحِبَةُ الْحَصَاةِ غَيْرُ تِلْكَ صَاحِبَةِ الْحَصَاةِ وَ هِيَ أُمُّ النَّدَى حَبَابَةُ بِنْتُ جَعْفَرٍ الْوَالِبِيَّةُ الْأَسَدِيَّةُ وَ هِيَ غَيْرُ صَاحِبِ الْحَصَاةِ الْأُولَى الَّتِي طَبَعَ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فَإِنَّهَا أُمُّ سُلَيْمٍ وَ كَانَتْ وَارِثَةَ الْكُتُبِ فَهُنَّ ثَلَاثٌ وَ لِكُلٍّ وَاحِدٍ مِنْهُنَّ خَبَرٌ قَدْ رَوَيْتُهُ وَ لَمْ أُطِلِ الْكِتَابَ بِذِكْرِهِ (٣).

غط، الغيبه للشيخ الطوسی سَعْدٌ عَنْ أَبِي هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيِّ مِثْلَهُ إِلَى قَوْلِهِ الَّتِي خَتَمَ فِيهَا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام (۴).

كا، الكافی مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ وَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدٍ النَّخَعِيِّ عَنِ الْجَعْفَرِيِّ مِثْلَهُ إِلَى قَوْلِهِ صَاحِبَةُ الْحَصَاةِ الَّتِي طَبَعَ فِيهَا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام وَ السِّبْطُ إِلَى وَقْتِ أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام (۵).

**[ترجمه]إعلام الوری: داود بن قاسم نقل کرده، در محضر امام حسن عسکری علیه السّلام بودم، ایشان اذن فرمودند تا مردی از اهالی یمن وارد شود. مردی زیبارو و بلندقد و تنومند وارد شد و به امام سلام کرد، ایشان نیز جواب داد و به او فرمودند که بنشیند، آن مرد کنار من نشست، با خود گفتم کاش می‌دانستم این شخص کیست؟ امام علیه السّلام فرمودند: این پسر آن زن بادیه نشین است که پدرانم برای او بر روی سنگ‌ها نقش زده‌اند. - . در کافی این قسمت هم اضافه شده است: و حالا سنگ‌ها را با خود آورده تا من هم در آنها

نقش بزنم. - حضرت به او فرمودند: آن سنگ‌ها را بده! یک قسمت از سنگ‌ها خالی بود حضرت آن را برداشتند و با انگشتر خود بر آن نقش زدند. گویا هم اکنون هم روی انگشتر را می‌خوانم - . در کافی: گویا هم اکنون هم نقش انگشترش را می‌بینم - که نوشته بود: حسن بن علی.

به مرد یمنی گفتم: تا به حال این آقا را دیده بودی؟ گفت: نه به خدا، سال‌هاست که آرزوی دیدارش را داشته ام که تا همین چند لحظه پیش جوانی که قبلاً او را ندیده بودم پیش من آمد و گفت: برخیز و داخل شو! من هم داخل شدم.

مرد یمنی از جای برخاست در حالی که خطاب به امام حسن عسگری علیه السلام می‌گفت: رحمت و برکت خدا بر شما خاندان که همه از یک‌دیگرید! گواهی می‌دهم که حق شما واجب است مانند حق امیرالمؤمنین علیه السّلام و ائمه بعد از او صلوات الله علیهم اجمعین. - . در کافی بعد از این جمله این‌طور آمده است: سپس رفت و دیگر ندیدمش. اسحاق از قول

اباهاشم جعفری نقل کرده، از آن مرد اسمش را پرسیدم. گفت: اسم من مهجع اه ثم سرده است تا می‌رسد به آن‌جا که: امیرالمؤمنین علیه السلام و اضافه کرده و سبط تا زمان ابالحسن علیه السلام. -

حکمت و امامت به شما رسیده است و شما ولیّ خدا هستید و عذر کسی که این را نمی‌داند پذیرفته نیست.

اسمش را پرسیدم، گفت: نام من مهجع بن صلت بن عقبه بن سمعان بن غانم

ص: ۱۷۹

بن امّ غانم که همان زن یمانی صاحب سنگی است که امیرالمؤمنین علیه السلام بر آن‌ها نقش زده بود. اباهاشم جعفری در این مورد اشعار زیر را سروده:

بدرب الحصی مولی لنا یختم الحصی

له اللَّه اصفی بالدلیل و اخلصا

و اعطاه آیات الامامه کلها

کموسی و فلق البحر و الید و العصا

و ما قمص اللَّه النبیین حجه و معجزه الّا الوصیّین قمصا

فمن کان مرتابا بذاک فقصره من الامر ان یبلو الدلیل و یفحصا

ابوعبداللَّه بن عیاش گفته است: این ام غانم صاحب سنگ‌ها غیر از آن ام‌الندی حبابه دختر جعفر والبیه اسدی صاحب سنگ بوده و او نیز غیر از آن زنی است که رسول الله صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین برای او روی سنگ نقش زدند، چون نام او امّ سلیم بود و کتاب‌هایی به ارث برده بود. پس آن‌ها سه زن بوده اند که هر کدام داستان و جریانی داشته اند روایت آن‌ها را نقل کرده‌ام و کتاب را با نقل آن طولانی نمی‌کنم. - . إعلام الوری : ۲۱۳ و ۲۱۴ (ط ۱) و ۳۵۲ و ۳۵۴ (ط ۲) -

در کتاب غیبت شیخ طوسی، مانند همین تا \\"که امیرالمؤمنین بر آن ها نقش زده بود\\" از طریق سعد از اباهاشم جعفری روایت شده است. - . غیبت طوسی : ۱۳۲ -

کافی نیز مانند همین را تا \\"همان زن صاحب سنگی که امیرالمؤمنین علیه السلام و فرزندانش تا ابالحسن علیه السلام بر آن‌ها نقش زده بودند\\" را از جعفری نقل کرده است. - . اصول کافی ۱ : ۳۴۷ -

**[ترجمه]

بیان

قمصه أی ألبسه قمیصا استعیر هنا لإعطاء الدلیل و المعجزه و یقال

ص: ۱۸۰

۱- قیل: هو موضع بسرمن رأی.

۲- فی المصدر: و ان کنت مرتابا. و فیه: ان نتلو الدلیل و تفحصا. اقول: ولعل الصحیح : ان تتلو او تبلو.

۳- إعلام الوری: ۲۱۳ و ۲۱۴ (ط ۱) و ۳۵۲ و ۳۵۴ (ط ۲).

۴- غیبه الطوسیّ: ۱۳۲.

۵- أصول الکافی ۱: ۳۴۷. طبعه الآخوندی.

قَصْرُک أن تفعل کذا أی جهدک و غایتک و السبط ولد الولد أی أولاد أمیر المؤمنین علیه السلام و أبو الحسن علیه السلام یحتمل الثانی و الثالث فالأول علی أن یکون المراد الختم لها و الثانی أعم من أن یکون لها و لأولادها و الثانی أظهر إذ الظاهر مغایرتها لحبابه.

**[ترجمه]قمصه أی ألبسه قمیصا استعیر هنا لإعطاء الدلیل و المعجزه و یقال

ص: ۱۸۰

قَصْرُک أن تفعل کذا أی جهدک و غایتک و السبط ولد الولد أی أولاد أمیر المؤمنین علیه السلام و

\\"ابالحسن علیه السلام\\" احتمال دارد مراد ابالحسن ثانی باشد و احتمال هم دارد ابالحسن ثالث مراد باشد، اولی بنابر این... که مهر برای ایشان است و دومی بنابر این‌که اعم از این است که مهر برای ایشان یا برای فرزندان ایشان باشد. دومی ظهور بیشتری دار، زیرا با زمان حبابه مغایرت دارد.

**[ترجمه]

«۴»

ج، الإحتجاج عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَشْعَرِیِّ عَنِ الشَّیْخِ الصَّدُوقِ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ سَعْدٍ الْأَشْعَرِیِّ رَحِمَهُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَنَّهُ جَاءَهُ بَعْضُ أَصْحَابِنَا یُعْلِمُهُ بِأَنَّ جَعْفَرَ (۱) بْنَ عَلِیٍّ کَتَبَ إِلَیْهِ کِتَاباً یُعَرِّفُهُ نَفْسَهُ وَ یُعْلِمُهُ أَنَّهُ الْقَیِّمُ بَعْدَ أَخِیهِ وَ أَنَّ عِنْدَهُ مِنْ عِلْمِ الْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ مَا یُحْتَاجُ إِلَیْهِ وَ غَیْرَ ذَلِکَ مِنَ الْعُلُومِ کُلِّهَا قَالَ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ فَلَمَّا قَرَأْتُ الْکِتَابَ کَتَبْتُ إِلَی صَاحِبِ الزَّمَانِ علیه السلام وَ صَیَّرْتُ کِتَابَ جَعْفَرٍ فِی دَرْجِهِ فَخَرَجَ إِلَیَّ الْجَوَابُ فِی ذَلِکَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ أَتَانِی کِتَابُکَ أَبْقَاکَ اللَّهُ وَ الْکِتَابُ الَّذِی فِی دَرْجِهِ وَ أَحَاطَتْ مَعْرِفَتِی بِجَمِیعِ مَا تَضَمَّنَهُ عَلَی اخْتِلَافِ أَلْفَاظِهِ وَ تَکَرُّرِ الْخَطَاءِ فِیهِ وَ لَوْ تَدَبَّرْتَهُ لَوَقَفْتَ عَلَی بَعْضِ مَا وَقَفْتُ عَلَیْهِ مِنْهُ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ حَمْداً لَا شَرِیکَ لَهُ عَلَی إِحْسَانِهِ إِلَیْنَا وَ فَضْلِهِ عَلَیْنَا أَبَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِلْحَقِّ إِلَّا تَمَاماً (۲) وَ لِلْبَاطِلِ إِلَّا زُهُوقاً وَ هُوَ شَاهِدٌ عَلَیَّ بِمَا أَذْکُرُهُ وَ لِی عَلَیْکُمْ بِمَا أَقُولُهُ إِذَا اجْتَمَعْنَا بِیَوْمٍ لَا رَیْبَ (۳) فِیهِ وَ سَأَلَنَا عَمَّا نَحْنُ فِیهِ مُخْتَلِفُونَ وَ أَنَّهُ لَمْ یَجْعَلْ لِصَاحِبِ الْکِتَابِ عَلَی الْمَکْتُوبِ إِلَیْهِ وَ لَا عَلَیْکَ (۴) وَ لَا عَلَی أَحَدٍ مِنَ الْخَلْقِ جَمِیعاً إِمَامَةً مُفْتَرَضَةً وَ لَا طَاعَةً وَ لَا ذِمَّةً وَ سَأُبَیِّنُ لَکُمْ جُمْلَةً تَکْتَفُونَ بِهَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ یَا هَذَا یَرْحَمُکَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَی لَمْ یَخْلُقِ الْخَلْقَ عَبَثاً وَ لَا أَهْمَلَهُمْ سُدًی بَلْ

ص: ۱۸۱

۱- أی جعفر بن الامام علی النقی علیه السّلام.

۲- فی المصدر: الا اتماما.

۳- فی المصدر: الیوم الذی لا ریب فیه.

۴- فی نسخه: لا علیک بلا عاطف.

خَلَقَهُمْ بِقُدْرَتِهِ وَ جَعَلَ لَهُمْ أَسْمَاعاً وَ أَبْصَاراً وَ قُلُوباً وَ أَلْبَاباً ثُمَّ بَعَثَ إِلَيْهِمُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَ مُنْذِرِينَ وَ يَأْمُرُونَهُمْ بِطَاعَتِهِ وَ يَنْهَوْنَهُمْ عَنْ مَعْصِيَتِهِ وَ يُعَرِّفُونَهُمْ مَا جَهِلُوهُ مِنْ أَمْرِ خَالِقِهِمْ وَ دِينِهِمْ وَ أَنْزَلَ عَلَيْهِمْ كِتَاباً وَ بَعَثَ إِلَيْهِمْ مَلَائِكَةً وَ بَايَنَ بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَ مَنْ بَعَثَهُمْ إِلَيْهِمْ بِالْفَضْلِ الَّذِی لَهُمْ عَلَيْهِمْ وَ مَا آتَاهُمْ مِنَ الدَّلَائِلِ الظَّاهِرَهِ وَ الْبَرَاهِينِ الْبَاهِرَهِ وَ الْآيَاتِ الْغَالِبَهِ فَمِنْهُمْ مَنْ جَعَلَ عَلَيْهِ النَّارَ بَرْداً وَ سَلَاماً وَ اتَّخَذَهُ خَلِيلًا وَ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَهُ تَكْلِيماً وَ جَعَلَ عَصَاهُ ثُعْبَاناً مُبِيناً وَ مِنْهُمْ مَنْ أَحْيَا الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ وَ أَبْرَأَ الْأَكْمَهَ وَ الْأَبْرَصَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَ مِنْهُمْ مَنْ عَلَّمَهُ مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَ أُوتِیَ مِنْ كُلِّ شَیْ ءٍ ثُمَّ بَعَثَ مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله رَحْمَةً لِلْعالَمِينَ وَ تَمَّ بِهِ نِعْمَتُهُ وَ خَتَمَ بِهِ أَنْبِيَاءَهُ وَ أَرْسَلَهُ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً وَ أَظْهَرَ مِنْ صِدْقِهِ مَا ظَهَرَ وَ بَيَّنَ مِنْ آيَاتِهِ وَ عَلَامَاتِهِ مَا بَيَّنَ ثُمَّ قَبَضَهُ صلی الله علیه و آله حَمِيداً فَقِيداً سَعِيداً وَ جَعَلَ الْأَمْرَ مِنْ بَعْدِهِ إِلَى أَخِيهِ وَ ابْنِ عَمِّهِ وَ وَصِيِّهِ وَ وَارِثِهِ عَلِيِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام ثُمَّ إِلَى الْأَوْصِيَاءِ مِنْ وُلْدِهِ وَاحِداً بَعْدَ وَاحِدٍ أَحْيَا بِهِمْ دِينَهُ وَ أَتَمَّ بِهِمْ نُورَهُ وَ جَعَلَ بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَ إِخْوَتِهِمْ وَ بَنِی عَمِّهِمْ وَ الْأَدْنَيْنَ فَالْأَدْنَيْنَ مِنْ ذَوِی أَرْحَامِهِمْ فَرْقاً بَيِّناً تُعْرَفُ بِهِ الْحُجَّهُ مِنَ الْمَحْجُوجِ وَ الْإِمَامُ مِنَ الْمَأْمُومِ بِأَنْ عَصَمَهُمْ مِنَ الذُّنُوبِ وَ بَرَّأَهُمْ مِنَ الْعُيُوبِ وَ طَهَّرَهُمْ مِنَ الدَّنَسِ وَ نَزَّهَهُمْ مِنَ اللَّبْسِ وَ جَعَلَهُمْ خُزَّانَ عِلْمِهِ وَ مُسْتَوْدَعَ حِكْمَتِهِ وَ مَوْضِعَ سِرِّهِ وَ أَيَّدَهُمْ بِالدَّلَائِلِ وَ لَوْ لَا ذَلِكَ لَكَانَ النَّاسُ عَلَى سَوَاءٍ وَ لَادَّعَى أَمْرَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ كُلُّ وَاحِدٍ (۱) وَ لَمَا عُرِفَ الْحَقُّ مِنَ الْبَاطِلِ وَ لَا الْعِلْمُ مِنَ الْجَهْلِ وَ قَدِ ادَّعَى هَذَا الْمُبْطِلُ الْمُدَّعِی عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ بِمَا ادَّعَاهُ فَلَا أَدْرِی بِأَيَّهِ حَالَهٍ هِیَ لَهُ رَجَاءَ أَنْ يَتِمَّ دَعْوَاهُ أَ بِفِقْهٍ فِی دِينِ اللَّهِ فَوَ اللَّهِ مَا يَعْرِفُ حَلَالًا مِنْ حَرَامٍ وَ لَا يَفْرُقُ بَيْنَ خَطَإٍ وَ صَوَابٍ أَمْ بِعِلْمٍ فَمَا يَعْلَمُ حَقّاً مِنْ بَاطِلٍ وَ لَا مُحْكَماً مِنْ مُتَشَابِهٍ وَ لَا يَعْرِفُ حَدَّ الصَّلَاهِ وَ وَقْتَهَا أَمْ بِوَرَعٍ فَاللَّهُ شَهِيدٌ (۲) عَلَى تَرْكِهِ

۱- فی المصدر: كل احد.

۲- فی نسخه: شهید.

لِصَلَاهِ الْفَرْضِ (۱) أَرْبَعِينَ يَوْماً يَزْعُمُ ذَلِکَ لِطَلَبِ الشَّعْبَذَهِ (۲) وَ لَعَلَّ خَبَرَهُ تَأَدَّى (۳) إِلَيْكُمْ وَ هَاتِيکَ طُرُقٌ مُنْكَرَهٌ مَنْصُوبَهٌ (۴) وَ آثَارُ عِصْيَانِهِ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَشْهُورَهٌ قَائِمَهٌ أَمْ بِآيَهٍ فَلْيَأْتِ بِهَا أَمْ بِحُجَّهٍ فَلْيُقِمْهَا أَمْ بِدَلَالَهٍ فَلْيَذْكُرْهَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي كِتَابِهِ الْعَزِيزِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ حم تَنْزِيلُ الْكِتابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ما خَلَقْنَا السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ وَ ما بَيْنَهُما إِلَّا بِالْحَقِّ وَ أَجَلٍ مُسَمًّى وَ الَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ قُلْ أَ رَأَيْتُمْ ما تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي ما ذا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّماواتِ ائْتُونِي بِكِتابٍ مِنْ قَبْلِ هذا أَوْ أَثارَهٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صادِقِينَ وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلى يَوْمِ الْقِيامَهِ وَ هُمْ عَنْ دُعائِهِمْ غافِلُونَ وَ إِذا حُشِرَ النَّاسُ كانُوا لَهُمْ أَعْداءً وَ كانُوا بِعِبادَتِهِمْ كافِرِينَ (۵) فَالْتَمِسْ تَوَلَّى اللَّهُ تَوْفِيقَکَ مِنْ هَذَا الظَّالِمِ مَا ذَكَرْتُ لَکَ وَ امْتَحِنْهُ وَ اسْأَلْهُ عَنْ آيَهٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ يُفَسِّرُهَا أَوْ صَلَاهٍ يُبَيِّنُ حُدُودَهَا وَ مَا يَجِبُ فِيهِمَا لِتَعْلَمَ حَالَهُ وَ مِقْدَارَهُ وَ يَظْهَرَ لَکَ عَوَارُهُ وَ نُقْصَانُهُ وَ اللَّهُ حَسِيبُهُ حَفِظَ اللَّهُ الْحَقَّ عَلَى أَهْلِهِ وَ أَقَرَّهُ فِي مُسْتَقَرِّهِ وَ قَدْ أَبَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ تَكُونَ الْإِمَامَهُ فِي أَخَوَيْنِ بَعْدَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ عليهما السلام وَ إِذَا أَذِنَ اللَّهُ لَنَا فِي الْقَوْلِ ظَهَرَ الْحَقُّ وَ اضْمَحَلَّ الْبَاطِلُ وَ انْحَسَرَ عَنْكُمْ وَ إِلَى اللَّهِ أَرْغَبُ فِي الْكِفَايَهِ وَ جَمِيلِ الصُّنْعِ وَ الْوَلَايَهِ وَ حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ (۶).

**[ترجمه]احتجاج: احمد بن اسحاق بن سعد اشعری رحمه اللّه علیه نقل کرده، یکی از اصحاب پیش او آمده و گفته: جعفر بن علی - . جعفر پسر امام علی النقی علیه السلام. - نامه ای برایش نوشته و خود را معرفی کرده و گفته که من جانشین بعد از برادرم هستم و علم حلال و حرام و هر چه مردم احتیاج داشته باشند و بقیه علوم دیگر پیش من است. احمد بن اسحاق می گوید: وقتی نامه را خواندم نامه ای برای حضرت صاحب الزمان علیه السّلام نوشتم و نامه جعفر را نیز در داخل آن گذاشتم. در جواب آن، امام علیه السّلام چنین نوشتند:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ. خدا نگهدارت باشد! نامه ات رسید، و نیز نامه ای که در داخل آن بود. آن را خواندم و متوجه تمام مضامین آن و اختلاف لفظی و اشتباهات پی در پی آن شدم. اگر تو نیز دقت کرده بودی متوجه مقداری از آن‌ها می‌شدی. حمد مخصوص پروردگار جهانیان است، حمدی که کس دیگری در آن شریک نیست، حمد بر احسانی که نسبت به ما داشته و لطفی که بر ما نموده است. خداوند همواره حق را تمام می‌کند و باطل را از میان بر می‌دارد و بر من نسبت به آن‌چه که برایت ذکر می‌کنم و می‌گویم گواه است. وقتی در قیامت جمع شویم و درباره چیزهایی که در آن اختلاف داریم از ما سؤال کنند، بدان که خدا نه بر نویسنده نامه و نه بر آن کس که نامه برایش نوشته شده و نه بر تو و نه بر هیچ یک از مردم امامتی واجب و اطاعتی و تعهدی قرار نداده است. اینک برایت مختصری توضیح می‌دهم، إن شاء الله که برایتان کافی باشد.

خداوند رحمتت کند! بدان که خدا مردم را بیهوده نیافریده

ص: ۱۸۱

و آن‌ها را به خود واگذار ننموده است، بلکه به قدرت خویش آفریده و برای آن‌ها گوش و چشم و دل و خرد قرار داده است. سپس انبیاء را برای مژده و بیم فرستاده تا مردم را به اطاعت او امر کنند و از معصیتش نهی کنند و آن‌ها را از آن‌چه در مورد پروردگار و دینشان نمی‌دانند مطلع نمایند و بر آن‌ها کتاب نازل کرده و به سویشان ملائکه را برانگیخته است و بین پیامبران و سایر مردمان، به جهت فضیلتی که بر دیگران دارند و به سبب دلایل آشکار و براهین قاطع و معجزه های پیروز، تبعیض قائل شده است.

بر بعضـی از آن‌ها آتش را سرد و سلامت کرد و او را خلیل خود نمود، و با بعضی دیگر سخن گفت و عصایش را اژدها کرد، و بعضـی از آن‌ها به اذن خدا مرده را زنده می‌کرد و کور و ابرص را شفا می‌داد، و آن دیگری را به زبان پرندگان آشنا کرد و از هر چیزی به او عنایت نمود، سـپس محمّد صلی اللَّه علیه و آله را رحمتی برای جهانیان قرار داد و به وسیله او نعمتش را تمام و نبوتش را ختم نمود و او را برای همه مردم فرستاد و دلایلی که شاهد راستی او باشد آورد و آیات و علاماتی را ابراز نمود.

سپس او را سـتایش‌شده و گران‌قدر و باسـعادت قبض روح کرد و کار را بعد از او به برادر و پسـر عمو و وصـی و وارثش علی بن ابی‌طالب علیه السـلام سپرد. و سـپس به اوصیای از فرزندان او، یکی پس از دیگری سپرد. به وسیله ایشان دین خود را زنده کرد و نورش را تکمیل نمود. بین ایشان و برادران و عموزادگان و سایر نزدیکان و اقوام ایشان فرق آشکاری قرار داد تا حجت از غیر حجت بـاز شـناخته شود و امـام از مأموم جـدا گردد؛ به این صورت که ایشان را از گناه پاک و از عیب مبرا ساخت و از هر نوع پلیـدی تطهیر و از هر شـبهه ای منزه نمود، ایشـان را گنجینه علم و امانت‌دار حکمت و محل اسـرار خویش قرار داد و با دلایل تأییـدشان کرد، اگر چنین نکرده بود، همه مردم مساوی بودنـد و هر کس می‌توانست ادعای جانشـینی خداوند عزّ و جلّ را بکند، و حق از باطل و علم از جهل شناخته نمی‌شد. و این یاوه‌سرا با ادعایی که کرده بر خدا دروغ بسته است.

نمی‌دانم امیـد دارد این ادعا را با چه چیزی که ثابت کنـد؟ آیا با فقه در دین خـدا؟ که به خدا قسم حلال را از حرام باز نمی... شناسـد و فرق بین صـحیح و خطا را نمی‌دانـد. آیا با علم؟ با این‌که حق را از باطل و محکم را از متشابه نمی‌توانـد جـدا کند و وقت و حدود نماز را نمی‌داند. آیا با پرهیزگاری؟ که خدا شاهد است نماز واجب را چهل روز ترک کرد،

ص: ۱۸۲

چون فکر می‌کرد شـعبده بازی می آموزد که شاید این جریان را شـما نیز شـنیده باشید، اینک کارهای زشت او – . در یکی از نسـخه‌ها و در مصدر: ظرف‌های مسـکر او – معلوم و آثار معصـیت خداوند عزّ و جلّ در او مشهور و پابرجاست. آیا با معجزه؟ پس آن معجزه را بیـاورد. آیـا با دلیل؟ پس اقامه‌اش کنـد. آیا با نشانه‌ای؟ پس بگویـد. خداونـد در کتاب عزیزش می فرمایـد: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیم حم * تَنْزِیـلُ الْکِتابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِیزِ الْحَکِیم * ما خَلَقْنَا السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ وَ ما بَیْنَهُما إِلَّا بِالْحَقِّ وَ أَجَلٍ مُسَمًّی وَ الَّذِینَ کَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ * قُلْ أَ رَأَیْتُمْ ما تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِی ما ذا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْکٌ فِی السَّماواتِ ائْتُونِی بِکِتابٍ مِنْ قَبْلِ هذا أَوْ أَثارَهٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ کُنْتُمْ صادِقِینَ * وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ یَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لا یَسْتَجِیبُ لَهُ إِلی یَوْمِ الْقِیامَهِ وَ هُمْ عَنْ دُعائِهِمْ غافِلُونَ * وَ إِذا حُشِرَ النَّاسُ کانُوا لَهُمْ أَعْداءً وَ کانُوا بِعِبادَتِهِمْ کافِرِینَ» – . احقاف / ۱– ۵ – {به نام خداوند رحمتگر مهربان * حاء میم * فرو فرسـتادن این کتاب از جانب خدای ارجمند حکیم است * [ما] آسـمان‌ها و زمین و آن‌چه را که میان آن دو است جز به حق و [تا] زمانی معین نیافریـدیم و کسانی که کافر شـده انـد از آن‌چه هشدار داده شده انـد رویگرداننـد * بگو به من خبر دهیـد آن‌چه را به جـای خـدا فرا می خوانیـد، به من نشـان دهیـد که چه چیزی از زمین [را] آفریـده یا [مگر] آنان را در [کار] آسـمان‌ها مشارکتی است اگر راست می گوییـد کتابی پیش از این [قرآن] یا بازمانـده ای از دانش نزد من آورید * کیست گمراه تر از آن کس که به جای خدا کسـی را می خواند که تا روز قیامت او را پاسخ نمی دهد و آن‌ها از دعایشان بی خبرند * و چون مردم محشور گردند دشمنان آنان باشند و به عبادتشان انکار ورزند}.

از خداوند بخواه که از این سـتمگر به تو توفیق دهد! آن‌چه برایت توضیح دادم را از او بخواه و امتحانش کن و تقاضا کن یک

آیه از قرآن را تفسیر کند، یا حدود و مسائلی که در یک نماز واجب است را بیان کند، تا وضعیت و ارزش او را بفهمی و عیوب و کاستی‌هایش برایت روشن شود. خدا به حسابش می‌رسد. خداوند حق را برای اهلش نگه دارد و در جای خود قرار دهد! در ضمن خداوند عزّ و جلّ بعد از حسن و حسین علیهما السّلام امامت را در دو برادر قرار نداده است و اگر خدا به ما اذن سخن دهد، حق آشکار می گردد و باطل از میان می‌رود و پرده برداشته می شود. و در کفایت و کار خوب و ولایت به خداوند راغبم. او ما را کافی و خوب نگهبانی است. - . احتجاج طبرسی : ۲۶۲ و ۲۶۳ -

**[ترجمه]

إيضاح

السدی بالضم و قد یفتح المهمله من الإبل و أسداه أهمله و لبست الأمر لبسا کضرب خلطته و اللبس بالضم الإشکال و الاشتباه أی نزههم من أن

ص: ۱۸۳

۱- فی المصدر: الصلاه الفرض.

۲- فی المصدر: (الشعوذه) و هما بمعنی واحد.

۳- فی نسخه یؤدی.

۴- فی نسخه و فی المصدر: و هاتیک ظروف مسکره.

۵- الاختلاف ۱- ۵.

۶- احتجاج الطبرسیّ: ۲۶۲ و ۲۶۳.

يلتبس عليهم الأمر أو أمرهم على الناس أو من أن يلبسوا الأمور على الناس و العوار مثلثه العيب و انحسر أى انكشف الباطل.

**[ترجمه]السدى بالضم و قد يفتح المهمله من الإبل و أسداه أهمله و لبست الأمر لبسا كضرب خلطته و اللبس بالضم الإشكال و الاشتباه أى نزههم من أن

ص: ۱۸۳

يلتبس عليهم الأمر أو أمرهم على الناس أو من أن يلبسوا الأمور على الناس و العوار مثلثه العيب و انحسر أى انكشف الباطل.

**[ترجمه]

«۵»

قب، المناقب لابن شهرآشوب عَبْدُ اللَّهِ بْنُ كَثِيرٍ (۱) فِي خَبَرٍ طَوِيلٍ أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ الْمَدِينَهَ يَسْأَلُ عَنِ الْإِمَامِ فَدَلُّوهُ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ فَسَأَلَهُ هُنَيْئَهً ثُمَّ خَرَجَ فَدَلُّوهُ عَلَى جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَقَصَدَهُ فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيْهِ جَعْفَرٌ علیه السلام قَالَ يَا هَذَا إِنَّکَ كُنْتَ مُغْرًى فَدَخَلْتَ مَدِينَتَنَا هَذِهِ تَسْأَلُ عَنِ الْإِمَامِ فَاسْتَقْبَلَکَ فِتْيَهٌ مِنْ وُلْدِ الْحَسَنِ علیه السلام فَأَرْشَدُوکَ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ فَسَأَلْتَهُ هُنَيْئَهً ثُمَّ خَرَجْتَ فَإِنْ شِئْتَ أَخْبَرْتُکَ عَمَّا سَأَلْتَهُ وَ مَا رَدَّ عَلَيْکَ ثُمَّ اسْتَقْبَلَکَ فِتْيَهٌ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ فَقَالُوا لَکَ يَا هَذَا إِنْ رَأَيْتَ أَنْ تَلْقَى جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ فَافْعَلْ فَقَالَ صَدَقْتَ قَدْ كَانَ كَمَا ذَكَرْتَ فَقَالَ لَهُ ارْجِعْ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ فَاسْأَلْهُ عَنْ دِرْعِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ عِمَامَتِهِ فَذَهَبَ الرَّجُلُ فَسَأَلَهُ عَنْ دِرْعِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الْعِمَامَهِ فَأَخَذَ دِرْعاً مِنْ كُنْدُوجٍ لَهُ فَلَبِسَهَا فَإِذَا هِيَ سَابِغَهٌ (۲) فَقَالَ كَذَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَلْبَسُ الدِّرْعَ فَرَجَعَ إِلَى الصَّادِقِ علیه السلام فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ علیه السلام مَا صَدَقَ ثُمَّ أَخْرَجَ خَاتَماً فَضَرَبَ بِهِ الْأَرْضَ فَإِذَا الدِّرْعُ وَ الْعِمَامَهُ سَاقِطَيْنِ مِنْ جَوْفِ الْخَاتَمِ فَلَبِسَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام الدِّرْعَ فَإِذَا هِيَ إِلَى نِصْفِ سَاقِهِ ثُمَّ تَعَمَّمَ بِالْعِمَامَهِ فَإِذَا هِيَ سَابِغَهٌ فَنَزَعَهُمَا ثُمَّ رَدَّهُمَا فِي الْفَصِّ ثُمَّ قَالَ هَكَذَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَلْبَسُهَا إِنَّ هَذَا لَيْسَ مِمَّا غُزِلَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ خِزَانَهَ اللَّهِ فِي كُنْ وَ إِنَّ خِزَانَهَ الْإِمَامِ فِي خَاتَمِهِ وَ إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ الدُّنْيَا كَسُكُرُّجَهٍ وَ إِنَّهَا عِنْدَ الْإِمَامِ كَصَحْفَهٍ وَ لَوْ لَمْ يَكُنِ الْأَمْرُ هَكَذَا لَمْ نَكُنْ أَئِمَّهً وَ كُنَّا كَسَائِرِ النَّاسِ (۳).

**[ترجمه]مناقب إبن شهرآشوب: عبد اللَّه بن كثير در روايتی طولانی نقل كرده، مردی در جستجوی امام وارد مدينه شد. او را به عبداللَّه بن حسن راهنمايی كردند؛ چند سؤالی از او كرد و از نزد او خارج شد. جعفر بن محمّد صلوات الله علیه را معرفی كردند؛ خدمت آن جناب رفت، همين كه امام صادق علیه السلام او را ديدند فرمودند: تو را برای جستجو از امام فرستاده اند، داخل شهر ما شدی و از امام سؤال كردی، چند جوان از اولاد امام حسن علیه السّلام تو را به عبداللَّه بن حسن راهنمايی كردند، چند سؤالی كردی و خارج شدی، اگر بخواهی می گويم از او چه پرسيدی و در جواب چه گفت، بعد چند جوان از اولاد امام حسين علیه السّلام به تو گفتند: اگر مايل باشی، تو را پيش جعفر بن محمّد می‌بريم.

مرد گفت: درست گفتيد، همان‌طور بود كه شما گفتيد، حضرت به او فرمودند: ای مرد! به پيش عبداللَّه بن حسن بازگرد و بگو: زره رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و عمامه اش كجاست؟ آن مرد پيش عبداللَّه بن حسن رفت و از زره رسول الله صلی الله علیه و آله و عمامه پرسيد؛ عبداللَّه از داخل كندويی، زرهی را بيرون آورد و پوشيد كه برايش بزرگ بود. و گفت:

رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم این طور زره می‌پوشید. آن مرد نزد حضرت صادق علیه السلام برگشت و ماجرا را گفت.

امام علیه السلام فرمودند: راست نگفته است، سپس انگشتری بیرون آورد و به زمین زد، ناگهان زره و عمامه از داخل انگشتر بیرون آمد، زره را پوشیدند، تا ساقشان آمد، بعد عمامه را به سر بستند، عمامه بلند بود، هر دو را از تن خارج نموده و به داخل نگین برگرداندند، بعد فرمودند: رسول الله صلی الله علیه و آله این گونه زره می‌پوشیدند. این پارچه در زمین بافته نشده است، خزانه خدا در «کُن» است و خزانه امام در انگشتری اوست. دنیا در نزد خدا مانند یک کاسه است و در نزد امام مانند یک قدح، اگر چنین نبود، ما امام نبودیم و با سایر مردم برابر می‌شدیم. - . مناقب آل ابی‌طالب ۳ : ۳۴۹ -

**[ترجمه]

بیان

قوله مغری علی بناء المفعول من الإغراء بمعنی التحریص أی أغراک

ص: ۱۸۴

۱- فی المصدر: عبد الرحمن بن کثیر.

۲- أی واسعه.

۳- مناقب آل أبی طالب ۳: ۳۴۹.

قوم علی السؤال و الطلب و الکَندوج شبه المخزن معرب کَنْدُو قوله علیه السلام فی کُنْ أی فی لفظ کن کنایه عن تعلق الإراده الکامله کما قال تعالی إِنَّما أَمْرُهُ إِذا أَرادَ شَیْئاً أَنْ یَقُولَ لَهُ کُنْ فَیَکُونُ (۱) و قال الجزری السکرجه بضم السین و الکاف و التشدید إناء صغیر یؤکل فیه الشی ء القلیل من الإدام و هی فارسیه و قال الصحف إناء کالقصعه المبسوطه و نحوها.

**[ترجمه]قوله مغری علی بناء المفعول من الإغراء بمعنی التحریص أی أغراک

ص: ۱۸۴

قوم علی السؤال و الطلب

\\"خزانه خدا در کُن است\\" یعنی در لفظ کُن است که کنایه از تعلق اراده کامل خداست، همان طور که خداوند فرموده: «إِنَّما أَمْرُهُ إِذا أَرادَ شَیْئًا أَنْ یَقُولَ لَهُ کُنْ فَیَکُونُ» - . یس / ۸۲ - {چون به چیزی اراده فرماید کارش این بس که می گوید باش پس [بی درنگ] موجود می شود}

و قال الجزری السکرجه بضم السین و الکاف و التشدید إناء صغیر یؤکل فیه الشی ء القلیل من الإدام و هی فارسیه و قال الصحف إناء کالقصعه المبسوطه و نحوها.

**[ترجمه]

«۶»

کِتَابُ مُقْتَضَبِ الْأَثَرِ، لِأَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَیَّاشٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ مُحَمَّدٍ الطَّرَطُوسِیِّ الْقَاضِی قَالَ قَدِمَ عَلَیْنَا مِنَ الشَّامِ سَنَهَ أَرْبَعِینَ وَ ثَلَاثِمِائَهٍ عَنْ زَیْدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الرُّهَاوِیِّ عَنْ عَمَّارِ بْنِ مَطَرٍ عَنْ أَبِی عُوَانَهَ عَنْ خَالِدِ بْنِ عَلْقَمَهَ عَنْ عَبِیدَهَ بْنِ عَمْرٍو السَّلْمَانِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ خَبَّابِ بْنِ الْأَرَتِّ عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِیِّ وَ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالا قَالَتْ أُمُّ سُلَیْمٍ قَالَ وَ مِنْ طَرِیقِ أَصْحَابِنَا حَدَّثَنِی عَلِیُّ بْنُ حَبَشِیِّ بْنِ قُونِیٍّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْفَزَارِیِّ عَنِ الْحُسَیْنِ الْمِنْقَرِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الثُّمَالِیِّ عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَیْشٍ (۲) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ خَبَّابٍ (۳) عَنْ سَلْمَانَ وَ الْبَرَاءِ قَالا قَالَتْ أُمُّ سُلَیْمٍ (۴)

کُنْتُ امْرَأَهً قَدْ قَرَأْتُ التَّوْرَاهَ وَ الْإِنْجِیلَ فَعَرَفْتُ أَوْصِیَاءَ الْأَنْبِیَاءِ وَ أَحْبَبْتُ أَنْ أَعْلَمَ (۵) وَصِیَّ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله

ص: ۱۸۵

۱- یس: ۸۲.

۲- بکسر الزاء و تشدید الراء و تصغیر حبیش. هو زر بن حبیش الأسدی الکوفیّ ابو مریم قال ابن حجر فی التقریب: ثقه جلیل مخضرم مات احدی او اثنتین او ثلاث و ثمانین و هو ابن مائه و سبع و عشرین سنه.

۳- خباب کشداد ابن الارت بتشدید التاء التمیمی أبو عبد اللّه من السابقین الی الإسلام و کان یعذب فی اللّه و شهد بدرا ثمّ نزل الکوفه و مات بها سنه ۳۷.

۴- فی المصدر: و بین الحدیثین خلاف فی الألفاظ و لیس فی عدد الاثنی عشر خلاف الا انی سقت حدیث العامّه لما شرطناه فی هذا الکتاب.

۵- فی المصدر: ان اعرف.

فَلَمَّا قَدِمَتْ رُكَّابُنَا الْمَدِينَهَ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ خَلَّفْتُ الرُّكَّابَ مَعَ الْحَيِّ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا وَ كَانَ لَهُ خَلِيفَتَانِ خَلِيفَهٌ يَمُوتُ قَبْلَهُ وَ خَلِيفَهٌ يَبْقَى بَعْدَهُ وَ كَانَ خَلِيفَهُ مُوسَى فِي حَيَاتِهِ هَارُونَ عليه السلام فَقُبِضَ قَبْلَ مُوسَى ثُمَّ كَانَ وَصِيُّهُ بَعْدَ مَوْتِهِ يُوشَعَ بْنَ نُونٍ وَ كَانَ وَصِيُّ عِيسَى عليه السلام فِي حَيَاتِهِ كَالِبَ بْنَ يُوفَنَّا فَتُوُفِّيَ كَالِبُ فِي حَيَاهِ عِيسَى وَ وَصِيُّهُ بَعْدَ وَفَاتِهِ شَمْعُونُ بْنُ حَمُّونَ الصَّفَا ابْنُ عَمَّهِ مَرْيَمَ وَ قَدْ نَظَرْتُ فِي الْكُتُبِ الْأُولَى فَمَا وَجَدْتُ لَكَ إِلَّا وَصِيّاً وَاحِداً فِي حَيَاتِكَ وَ بَعْدَ وَفَاتِكَ فَبَيِّنْ لِي بِنَفْسِي أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ وَصِيُّكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِنَّ لِي وَصِيّاً وَاحِداً فِي حَيَاتِي وَ بَعْدَ وَفَاتِي قُلْتُ لَهُ مَنْ هُوَ فَقَالَ ايتِينِي بِحَصَاهٍ فَرَفَعْتُ إِلَيْهِ حَصَاهً مِنَ الْأَرْضِ فَوَضَعَهَا بَيْنَ كَفَّيْهِ ثُمَّ فَرَكَهَا (١) بِيَدِهِ كَسَحِيقِ الدَّقِيقِ ثُمَّ عَجَنَهَا فَجَعَلَهَا يَاقُوتَهً حَمْرَاءَ خَتَمَهَا بِخَاتَمِهِ فَبَدَا النَّقْشُ فِيهَا لِلنَّاظِرِينَ ثُمَّ أَعْطَانِيهَا وَ قَالَ يَا أُمَّ سُلَيْمٍ مَنِ اسْتَطَاعَ مِثْلَ هَذَا فَهُوَ وَصِيِّي قَالَتْ ثُمَّ قَالَ لِي يَا أُمَّ سُلَيْمٍ وَصِيِّي مَنْ يَسْتَغْنِي بِنَفْسِهِ فِي جَمِيعِ حَالاتِهِ كَمَا أَنَا مُسْتَغْنٍ فَنَظَرْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ قَدْ ضَرَبَ بِيَدِهِ الْيُمْنَى إِلَى السَّقْفِ وَ بِيَدِهِ الْيُسْرَى إِلَى الْأَرْضِ قَائِماً لَا يَنْحَنِي فِي حَالٍهِ وَاحِدَهٍ إِلَى الْأَرْضِ وَ لَا يَرْفَعُ نَفْسَهُ بِطَرَفِ قَدَمَيْهِ قَالَتْ فَخَرَجْتُ فَرَأَيْتُ سَلْمَانَ يَكْنُفُ (٢) عَلِيّاً وَ يَلُوذُ بِعَقْوَتِهِ دُونَ مَنْ سِوَاهُ مِنْ أُسْرَهِ مُحَمَّدٍ وَ صَحَابَتِهِ عَلَى حَدَاثَهِ مِنْ سِنِّهِ فَقُلْتُ فِي نَفْسِي هَذَا سَلْمَانُ صَاحِبُ الْكُتُبِ الْأُولَى قَبْلِي صَاحِبُ الْأَوْصِيَاءِ وَ عِنْدَهُ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَبْلُغْنِي فَيُوشِكُ أَنْ يَكُونَ صَاحِبِي فَأَتَيْتُ عَلِيّاً عليه السلام فَقُلْتُ أَنْتَ وَصِيُّ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله قَالَ نَعَمْ مَا تُرِيدِينَ قُلْتُ وَ مَا عَلَامَهُ ذَلِكَ فَقَالَ ايتِينِي بِحَصَاهٍ قَالَتْ فَرَفَعْتُ إِلَيْهِ حَصَاهً مِنَ الْأَرْضِ فَوَضَعَهَا بَيْنَ كَفَّيْهِ ثُمَّ فَرَكَهَا بِيَدِهِ فَجَعَلَهَا كَسَحِيقِ الدَّقِيقِ ثُمَّ عَجَنَهَا فَجَعَلَهَا يَاقُوتَهً حَمْرَاءَ ثُمَّ خَتَمَهَا

۱- أی حکها حتّی تفتت.

۲- کنف الشی ء: صانه و حفظه و حاطه و اعانه.

فَبَدَا النَّقْشُ فِيهَا لِلنَّاظِرِينَ ثُمَّ مَشَى نَحْوَ بَيْتِهِ فَاتَّبَعْتُهُ لِأَسْأَلَهُ عَنِ الَّذِی صَنَعَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَالْتَفَتَ إِلَيَّ فَفَعَلَ مِثْلَ الَّذِی فَعَلَهُ فَقُلْتُ مَنْ وَصِيُّكَ يَا أَبَا الْحَسَنِ فَقَالَ مَنْ يَفْعَلُ مِثْلَ هَذَا قَالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ فَلَقِيتُ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ علیهما السلام فَقُلْتُ أَنْتَ وَصِيُّ أَبِيكَ هَذَا وَ أَنَا أَعْجَبُ مِنْ صِغَرِهِ وَ سُؤَالِي إِيَّاهُ مَعَ أَنِّی كُنْتُ عَرَفْتُ صِفَتَهُمُ الِاثْنَیْ عَشَرَ إِمَاماً وَ أَبُوهُمْ سَيِّدُهُمْ وَ أَفْضَلُهُمْ فَوَجَدْتُ ذَلِكَ فِی الْكُتُبِ الْأُولَى فَقَالَ لِی نَعَمْ أَنَا وَصِيُّ أَبِی فَقُلْتُ وَ مَا عَلَامَةُ ذَلِكَ فَقَالَ ايتِينِی بِحَصَاةٍ قَالَتْ فَرَفَعْتُ إِلَيْهِ حَصَاةً (۱) فَوَضَعَهَا بَيْنَ كَفَّيْهِ ثُمَّ سَحَقَهَا كَسَحِيقِ الدَّقِيقِ ثُمَّ عَجَنَهَا فَجَعَلَهَا يَاقُوتَةً حَمْرَاءَ ثُمَّ خَتَمَهَا فَبَدَا النَّقْشُ فِيهَا ثُمَّ دَفَعَهَا إِلَيَّ فَقُلْتُ لَهُ فَمَنْ وَصِيُّكَ قَالَ مَنْ يَفْعَلُ مِثْلَ هَذَا الَّذِی فَعَلْتُ ثُمَّ مَدَّ يَدَهُ الْيُمْنَى حَتَّى جَازَ سُطُوحَ الْمَدِينَةِ وَ هُوَ قَائِمٌ ثُمَّ طَأْطَأَ يَدَهُ الْيُسْرَى فَضَرَبَ بِهَا الْأَرْضَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْحَنِيَ أَوْ يَتَصَعَّدَ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی مَنْ يَرَى وَصِيَّهُ فَخَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِ فَلَقِيتُ الْحُسَيْنَ علیه السلام وَ كُنْتُ عَرَفْتُ نَعْتَهُ مِنَ الْكُتُبِ السَّالِفَهِ بِصِفَتِهِ وَ تِسْعَهً مِنْ وُلْدِهِ أَوْصِيَاءَ بِصِفَاتِهِمْ غَيْرَ أَنِّی أَنْكَرْتُ حِلْيَتَهُ لِصِغَرِ سِنِّهِ فَدَنَوْتُ مِنْهُ وَ هُوَ عَلَى كِسْرِهِ رَحَبَهِ الْمَسْجِدِ فَقُلْتُ لَهُ مَنْ أَنْتَ يَا سَيِّدِی قَالَ أَنَا طَلِبَتُكِ (۲) يَا أُمَّ سُلَيْمٍ أَنَا وَصِيُّ الْأَوْصِيَاءِ وَ أَنَا أَبُو التِّسْعَهِ الْأَئِمَّهِ الْهَادِيَهِ وَ أَنَا وَصِيُّ أَخِيَ الْحَسَنِ وَ أَخِی وَصِيُّ أَبِی عَلِيٍّ وَ عَلِيٌّ وَصِيُّ جَدِّی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَعَجِبْتُ مِنْ قَوْلِهِ فَقُلْتُ مَا عَلَامَهُ ذَلِكَ فَقَالَ ايتِينِی بِحَصَاةٍ فَرَفَعْتُ إِلَيْهِ حَصَاةً مِنَ الْأَرْضِ قَالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ فَلَقَدْ نَظَرْتُ إِلَيْهِ وَ قَدْ وَضَعَهَا بَيْنَ كَفَّيْهِ فَجَعَلَهَا كَهَيْئَهِ السَّحِيقِ مِنَ الدَّقِيقِ ثُمَّ عَجَنَهَا فَجَعَلَهَا يَاقُوتَةً حَمْرَاءَ فَخَتَمَهَا بِخَاتَمِهِ فَثَبَتَ النَّقْشُ فِيهَا ثُمَّ دَفَعَهَا إِلَيَّ وَ قَالَ لِی انْظُرِی فِيهَا يَا أُمَّ سُلَيْمٍ فَهَلْ تَرَيْنَ فِيهَا شَيْئاً

۱- فی المصدر: فرفعت إلیه حصاه من الأرض.

۲- أی أنا مطلوبک.

قَالَتْ أَمُّ سُلَيْمٍ فَنَظَرْتُ فَإِذَا فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ عَلِيٌّ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ تِسْعَهُ أَئِمَّهٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَوْصِيَاءُ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ عليه السلام قَدْ تَوَاطَأَتْ أَسْمَاؤُهُمْ إِلَّا اثْنَيْنِ مِنْهُمْ أَحَدُهُمَا جَعْفَرٌ وَ الْآخَرُ مُوسَى وَ هَكَذَا قَرَأْتُ فِي الْإِنْجِيلِ فَعَجِبْتُ وَ قُلْتُ فِي نَفْسِي قَدْ أَعْطَانِيَ اللَّهُ الدَّلَائِلَ وَ لَمْ يُعْطِهَا مَنْ كَانَ قَبْلِي فَقُلْتُ يَا سَيِّدِي أَعِدْ عَلَيَّ عَلَامَهً أُخْرَى قَالَ فَتَبَسَّمَ وَ هُوَ قَاعِدٌ ثُمَّ قَامَ فَمَدَّ يَدَهُ الْيُمْنَى إِلَى السَّمَاءِ فَوَ اللَّهِ لَكَأَنَّهَا عَمُودٌ مِنْ نَارٍ تَخْرِقُ الْهَوَاءَ حَتَّى تَوَارَى عَنْ عَيْنِي وَ هُوَ قَائِمٌ لَا يَعْبَأُ بِذَلِكَ وَ لَا يَتَحَفَّزُ (۱) فَأُسْقِطْتُ وَ صَعِقْتُ فَمَا أَفَقْتُ إِلَّا وَ رَأَيْتُ فِي يَدِهِ طَاقَهً مِنْ آسٍ يَضْرِبُ بِهَا مَنْخِرِي فَقُلْتُ فِي نَفْسِي مَا ذَا أَقُولُ لَهُ بَعْدَ هَذَا وَ قُمْتُ وَ أَنَا وَ اللَّهِ أَجِدُ إِلَى سَاعَتِي رَائِحَهَ هَذِهِ الطَّاقَهِ مِنَ الْآسِ وَ هِيَ وَ اللَّهِ عِنْدِي لَمْ تَذْوِ وَ لَمْ تَذْبُلْ (۲) وَ لَما انْتَقَصَ (۳) مِنْ رِيحِهَا شَيْ ءٌ وَ أَوْصَيْتُ أَهْلِي أَنْ يَضَعُوهَا فِي كَفَنِي فَقُلْتُ يَا سَيِّدِي مَنْ وَصِيُّكَ قَالَ مَنْ فَعَلَ مِثْلَ فِعْلِي قَالَتْ فَعِشْتُ إِلَى أَيَّامِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليهما السلام.

قال زر بن حبيش خاصه دون غيره و حدثني جماعه من التابعين سمعوا هذا الكلام من تمام حديثها منهم مينا (۴) مولى عبد الرحمن بن عوف و سعيد (۵) بن جبير مولى بني أسد سمعاها تقول هذا

۱- تحفز: استوى جالسا على ركبتيه او على وركيه.

۲- ذوى النبات: ذبل و نشف ماؤه. و ذبل: قل ماؤه و ذهبت نضارته.

۳- في المصدر: و لا تنقص.

۴- هو مينا بن أبي مينا الجزار مولى عبد الرحمن بن عوف.

۵- هو سعيد بن جبير بن هشام الأسدي مولاهم الكوفيّ كان من العلماء التابعين قال ابن حجر في التقريب: ۱۸۴: ثقه ثبت فقيه من الثالثه قتل بين يدى الحجاج سنه خمس و تسعين و لم يكمل الخمسين.

وَ حَدَّثَنِی سَعِیدُ بْنُ الْمُسَیَّبِ الْمَخْزُومِیُّ (۱) بِبَعْضِهِ عَنْهَا قَالَتْ فَجِئْتُ إِلَی عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیهما السلام وَ هُوَ فِی مَنْزِلِهِ قَائِماً یُصَلِّی وَ کَانَ یُطَوِّلُ فِیهَا وَ لَا یَتَجَوَّزُ فِیهَا وَ کَانَ یُصَلِّی أَلْفَ رَکْعَهٍ فِی الْیَوْمِ وَ اللَّیْلَهِ فَجَلَسْتُ مَلِیّاً فَلَمْ یَنْصَرِفْ مِنْ صَلَاتِهِ فَأَرَدْتُ الْقِیَامَ فَلَمَّا هَمَمْتُ بِهِ حَانَتْ (۲) مِنِّی الْتِفَاتَهٌ إِلَی خَاتَمٍ فِی إِصْبَعِهِ عَلَیْهِ فَصٌّ حَبَشِیٌّ فَإِذَا هُوَ مَکْتُوبٌ مَکَانَکِ یَا أُمَّ سُلَیْمٍ آتِیکِ (۳) بِمَا جِئْتِ لَهُ قَالَتْ فَأَسْرَعَ فِی صَلَاتِهِ فَلَمَّا سَلَّمَ قَالَ لِی یَا أُمَّ سُلَیْمٍ ایتِینِی بِحَصَاهٍ مِنْ غَیْرِ أَنْ أَسْأَلَهُ عَمَّا جِئْتُ لَهُ فَدَفَعْتُ إِلَیْهِ حَصَاهً مِنَ الْأَرْضِ فَأَخَذَهَا فَجَعَلَهَا بَیْنَ کَفَّیْهِ فَجَعَلَهَا کَهَیْئَهِ الدَّقِیقِ ثُمَّ عَجَنَهَا فَجَعَلَهَا یَاقُوتَهً حَمْرَاءَ ثُمَّ خَتَمَهَا فَثَبَتَ فِیهَا النَّقْشُ فَنَظَرْتُ وَ اللَّهِ إِلَی الْقَوْمِ بِأَعْیَانِهِمْ کَمَا کُنْتُ رَأَیْتُهُمْ یَوْمَ الْحُسَیْنِ فَقُلْتُ لَهُ فَمَنْ وَصِیُّکَ جَعَلَنِیَ اللَّهُ فِدَاکَ قَالَ الَّذِی یَفْعَلُ مِثْلَ مَا فَعَلْتُ وَ لَا تُدْرِکِینَ مِنْ بَعْدِی مِثْلِی قَالَتْ أُمُّ سُلَیْمٍ فَأُنْسِیتُ أَنْ أَسْأَلَهُ أَنْ یَفْعَلَ مِثْلَ مَا کَانَ قَبْلَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ وَ عَلِیٍّ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ فَلَمَّا خَرَجْتُ مِنَ الْبَیْتِ وَ مَشَیْتُ شَوْطاً نَادَانِی یَا أُمَّ سُلَیْمٍ قُلْتُ لَبَّیْکَ قَالَ ارْجِعِی فَرَجَعْتُ فَإِذَا هُوَ وَاقِفٌ فِی صَرْحَهِ (۴) دَارِهِ وَسَطاً ثُمَّ مَشَی فَدَخَلَ الْبَیْتَ وَ هُوَ یَتَبَسَّمُ ثُمَّ قَالَ اجْلِسِی یَا أُمَّ سُلَیْمٍ فَجَلَسْتُ فَمَدَّ یَدَهُ الْیُمْنَی فَانْخَرَقَتِ الدُّورُ وَ الْحِیطَانُ وَ سِکَکُ الْمَدِینَهِ وَ غَابَتْ یَدُهُ عَنِّی ثُمَّ قَالَ خُذِی یَا أُمَّ سُلَیْمٍ فَنَاوَلَنِی وَ اللَّهِ کِیساً فِیهِ دَنَانِیرُ وَ قُرْطٌ (۵) مِنْ ذَهَبٍ وَ فُصُوصٌ کَانَتْ لِی مِنْ جَزْعٍ

۱- هو سعید بن المسیب بن حزن بن أبی وهب بن عمرو بن عائذ بن عمران بن مخزوم القرشیّ المخزومی أحد العلماء التابعین ختن ابی هریره علی ابنته و اعلم الناس بحدیثه ولد لسنتین او أربع سنین من خلافه عمر و مات سنه ۹۴.

۲- أی ظهر.

۳- فی المصدر: انبئک.

۴- صرحه الدار: ساحتها.

۵- فی المصدر: و قرطان.

فِی حُقٍّ لِی فِی مَنْزِلِی (۱) فَقُلْتُ یَا سَیِّدِی أَمَّا الْحُقُّ فَأَعْرِفُهُ وَ أَمَّا مَا فِیهِ فَلَا أَدْرِی مَا فِیهِ غَیْرَ أَنِّی أَجِدُهَا ثَقِیلًا قَالَ خُذِیهَا وَ امْضِی لِسَبِیلِکِ قَالَتْ فَخَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِ وَ دَخَلْتُ مَنْزِلِی وَ قَصَدْتُ نَحْوَ الْحُقِّ فَلَمْ أَجِدِ الْحُقَّ فِی مَوْضِعِهِ فَإِذاً الْحُقُّ حُقِّی قَالَتْ فَعَرَفْتُهُمْ حَقَّ مَعْرِفَتِهِمْ بِالْبَصِیرَهِ وَ الْهِدَایَهِ فِیهِمْ مِنْ ذَلِکَ الْیَوْمِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ.

قال ابن عیاش سألت أبا بکر محمد بن عمر الجعابی عن هذه أم سلیم و قرأت علیه إسناد الحدیث للعامه و استحسن طریقها و طریق أصحابنا فیه فما عرفت أبا صالح الطرسوسی القاضی (۲) فقال کان ثقه عدلا حافظا و أما أم سلیم فهی امرأه من النمر بن قاسط معروفه من النساء اللاتی روین عن رسول الله صلی الله علیه و آله قال و لیست أم سلیم الأنصاریه أمّ أنس بن مالک و لا أمّ سلیم الدوسیه فإنها لها صحبه و روایه و لا أم سلیم الخافضه التی کانت تخفض الجواری علی عهد رسول الله صلی الله علیه و آله و لا أم سلیم الثقفیه و هی بنت مسعود أخت عروه بن مسعود الثقفی فإنها أسلمت و حسن إسلامها و روت الحدیث. (۳)

**[ترجمه]مقتضب الاثر: سلمان فارسی و براء بن عازب نقل کرده‌اند، ام سلیم گفت: - . در مصدر: بین الفاظ دو حدیث اختلاف وجود دارد، ولی در حدیث شماره دوازده اختلافی نیست. ولی من طبق شرطی که در این کتاب کرده‌ام، حدیث عامه را آورده‌ام. - من زنی بودم که تورات و انجیل خوانده بودم و اوصیای انبیاء را می‌شناختم، و دوست داشتم وصی محمّد صلی اللَّه علیه و آله را بشناسم،

ص: ۱۸۵

وقتی کاروان ما وارد مدینه شد، خدمت رسول الله صلی اللَّه علیه و آله رسیدم و اسباب خود را میان قافله گذاشتم. عرض کردم: یا رسول الله! هر پیامبری دو جانشین دارد که یکی در زمان حیات او می‌میرد و دیگری برای بعد از او باقی می‌ماند، خلیفه موسی در زمان حیات هارون علیه السلام بود و قبل از موسی از دنیا رفت ولی وصی او بعد از مرگ یوشع بن نون بود، وصی عیسی در زمان حیات کالب بن یوفنا بود که در زمان عیسی از دنیا رفت و وصی او بعد از مرگ شمعون بن حمون صفا پسرعمه مریم بود، من در کتاب‌ها دقت کرده ام و برای شما در زمان حیات و بعد از مرگ فقط یک وصی دیده ام، فدایتان شوم! برایم بیان کنید که چه کسی وصی شماست؟

رسول الله صلی اللَّه علیه و آله فرمودند: من چه در زمان حیات و چه بعد از مرگ فقط یک وصی دارم. عرض کردم: او کیست؟ فرمودند: برایم چند سنگ بیاور! چند سنگ از زمین برداشتم و به ایشان دادم، آن‌ها را درون دست گرفت و به قدری فشردند که مانند آرد شد، سپس آن‌ها را مخلوط نموده و تبدیل به یک یاقوت قرمز گرداندند، با انگشتر خود بر آن نقشی بستند که اثرش در سنگ برای هر بیننده‌ای آشکار بود وآن را به من دادند. فرمودند: ای ام سلیم! هر کس قدرت چنین کاری را داشت، هم او وصی من است.

ام سلیم نقل می‌کند: بعد ایشان فرمودند: وصی من کسی است که در تمام حالات بی نیاز است، همان طور که من بی نیازم. در این هنگام دیدم رسول الله صلی اللَّه علیه و آله، همان طور که ایستاده بودند و بدون این‌که به طرف زمین خم شوند یا روی انگشتان دو پایشان بلند شوند، دست راست خود را به سقف اطاق گذاشته و دست چپ را روی زمین نهاده‌اند .

ام سـلیم می گوید: از خدمت رسول الله صلی اللَّه علیه و آله خارج شدم، سلمان را دیدم که در کنار علی است و با این که علی سن کمی داشت، بـدون توجه به سـایر افراد خـانواده محمّـد و یـا اصـحاب او، خود را به او چسـبانیده و ملازم اوست. ، با خود گفتم این سـلمان پیش از من با کتاب‌ها سر و کار داشته و با اوصیاء مأنوس بوده است و اطلاعاتی که او دارد، من ندارم، شاید همین شـخص وصـی پیامبر باشد. خدمت علی علیه السّـلام رسـیدم و عرض کردم: تو وصی محمّد صلی اللَّه علیه و آله هستی؟ فرمود: آری. چه می‌خواهی؟ گفتم: علامت وصـی بودن شـما چیست؟ فرمودند: چند سـنگ برایم بیاور! من از روی زمین چند سنگ برداشـتم، داخل مشت گرفت و آن‌ها را فشـرد و مانند آرد کرد و مخلوطشان نمود و به یاقوتی قرمز تبدیل کرد، سپس با انگشتر نقشی بر آن بست طوری که نقش آن برای هر بیننده آشکار بود، آن‌گاه بجانب خانه خود رهسپار شد. از پی او رفتم تا راجع به کـاری که رسول الله صـلی اللَّه علیه و آله کرده بود سؤال کنم، متوجه من شـد و در مقابـل من همـان کاری که ایشان کرده بود را انجام داد. گفتم: ای ابالحسن! وصی شما کیست؟ فرمودند: هر کس بتواند چنین کاری انجام دهد.

ام سـلیم می گوید: امام حسن علیه السّـلام را ملاقات کرده و گفتم: شـما وصـی پدرت هستی؟ با این‌که صـفات دوازده امام را می‌دانسـتم و می‌دانسـتم که پدر آن‌ها بزرگ و افضل ایشان است و این مطالب را در کتب گذشـتگان خوانده بودم، خودم هم از سن کم ایشـان و سؤالی که از ایشـان نمودم در عجب بودم. ایشـان فرمودنـد: مقـداری سـنگ برایم بیـاور! چنـد دانه سـنگ برگرفتم و به ایشان دادم، آن‌ها را در مشت گرفتنـد وماننـد آرد کردنـد و بعـد مخلوط نمودند و آن را به صورت یاقوتی قرمز در آوردند، سپس با انگشتر خود بر آن نقش بستند

ص: ۱۸۶

و بـه من دادنـد. عرض کردم: وصـی شـما کیست؟ فرمودنـد: هر کس این کـاری که من کردم را بکنـد. سـپس، در حـالی که ایستاده بودند، دست راستشان را به قدری دراز کردند که از پشت بام‌های مدینه بالاتر رفت و سپس دست چپ را پایین آورده تا به زمین زدند بدون این‌که خم شوند یا بالا بروند. با خود گفتم: چه کس وصـی ایشان است؟ از خدمت ایشان خارج شدم و امام حسـین علیه السّـلام را دیدم، اوصاف ایشان را از کتاب‌های گذشته می‌دانستم، و نیز اوصاف نه نفر از فرزندانش که وصی هسـتند، جز این‌که به جهت کمی سنّ ایشان نمی‌توانسـتم تطبیق کنم، ایشان در کنار صحن مسجد بودند، نزدیک ایشان رفته و عرض کردم: شـما که هستید؟ فرمود: ای ام سلیم! من همانم که تو به دنبالش هستی، من وصی اوصیاء و پدر نه امام هدایت‌گر هسـتم، و من، وصـی برادرم حسن و برادرم، وصی پدرم علی و علی، وصی جدم رسول الله صلی اللَّه علیه و آله است، از سخن او در شـگفت شـدم و گفتم: علامتش چیست؟ فرمودنـد: مقداری سـنگ بیاور! چند سـنگ از زمین برداشـتم و به ایشان دادم، آن‌ها را درون دست گذاشـته وماننـد آرد کرده و بعـد مخلوط نمودنـد و به صورت یاقوتی قرمز درآوردنـد، سـپس با انگشتر خود بر آن نقشـی زدنـد و نقش انگشتر در آن مانـد، بعد آن را به من دادند و فرمودند: در آن بنگر ای ام سـلیم! آیا چیزی در آن می بینی؟

ص: ۱۸۷

ام سلیم می‌گوید: در آن نگاه کردم، دیدم در آن نام رسول الله صلی اللَّه علیه و آله و علی و حسن و حسین و نه نفر ائمه اوصیا از فرزنـدان حسـین علیه السّـلام نوشته شـده است که نـام‌های آن‌ها، مگر دو نفر ایشان؛ یکی جعفر و دیگری موسـی، به همان

ترتیبی بود که در انجیل خوانده بودم.

در شگفت شدم و با خود گفتم: خداوند به من نشانه‌هایی عطا کرد که قبل از من به دیگران نداده است. عرض کردم: ای آقای من! یک علامت دیگر هم برایم بیاور! در حالی که نشسته بودند لبخندی زده و از جای برخاستند، دست راستشان را به طرف آسمان بلند کردند، به خدا قسم مانند ستونی از آتش آسمان را شکافت تا جایی که از چشمانم پنهان شد. من به زمین افتادم و بیهوش شدم، در حالی که ایشان همان طور ایستاده بودند و اعتنائی نداشتند و دست پاچه هم نشدند، وقتی به هوش آمدم دیدم برگی از درخت آس در دست دارند و با آن به دماغم می‌زنند.

با خود گفتم: بعد از این دیگر چه به ایشان بگویم؟ و حرکت کردم، به خدا قسم تا همین ساعت بوی آن برگ آس را استشمام می‌کنم و به خدا قسم، آن برگ را نگه داشته ام؛ نه خشک شده و نه پژمرده و نه از بوی آن چیزی کاسته شده است. و به خانواده ام وصیت کرده ام آن را داخل کفنم بگذارند. عرض کردم: وصی شما کیست؟ فرمودند: هر کس مانند کار مرا انجام دهد. ام سلیم می‌گوید: تا زمان علی بن الحسین علیه السّلام زنده بودم.

در میان طرق نقل این روایت، تنها زرّ بن حبیش نقل کرده که: عده‌ای از تابعین، از جمله مینا غلام عبد الرحمن بن عوف و سعید بن جبیر مولی بنی اسد همه این جملات و سعید بن مسیب مخزومی بعضی از این جملات را در قسمت آخر حدیث او شنیده‌اند که:

ص: ۱۸۸

ام سلیم می‌گوید: خدمت علی بن الحسین علیه السّلام رفتم، ایشان در منزل خود مشغول نماز بودند و نماز را طولانی می... خواندند و دست بر نمی‌داشتند، هزار رکعت در شبانه روز می‌خواندند. مدتی نشستم نمازشان را رها نکردند، تصمیم به حرکت گرفتم، تا خواستم حرکت کنم چشمم افتاد به انگشتر که در دست داشتند، بر روی نگین حبشی‌اش نوشته بود: ای ام سلیم! درنگ کن تا آن‌چه برایش نزد من آمدی را برایت انجام دهم.

ام سلیم می‌گوید: به نمازشان سرعت دادند و پس از سلام نماز، بی آنکه بگویم برای چه آمده ام، به من فرمودند: ام سلیم مقداری سنگریزه بیاور! چند سنگریزه از زمین برداشتم و به ایشان دادم، شروع به فشردن آن ها در دستشان نمودند، مانند آرد شد، بعد مخلوطش کردند و یاقوتی قرمز شد، سپس بر آن با انگشتر خود نقشی بستند، نقش انگشتر روی آن باقی ماند، به آن نگاه کردم و به خدا قسم آن نام ها را به همان ترتیب که در زمان امام حسین علیه السّلام دیده بودم مشاهده کردم، عرض کردم: خدا مرا فدای شما گرداند! وصی شما کیست؟ فرمودند: کسی که مانند کار مرا انجام دهد و تو دیگر وصی بعد از من را نخواهی دید.

ام سلیم می گوید: فراموش کردم تقاضا کنم ایشان آن کاری که رسول الله و حضرت علی و امام حسن و امام حسین صلوات الله علیهم کرده بودند را انجام دهند. همین که از خانه ایشان خارج شدم و چند گامی برداشتم، صدایم زدند: ای ام سلیم! عرض کردم: امر بفرمایید! فرمودند: برگرد! برگشتم، دیدم ایشان در حیاط خانه ایستاده‌اند، رفتند و داخل خانه شدند، لبخند

زنان فرمودند: بنشین! نشستم، دست راستشان را دراز کردند خانه ها و دیوارها و بازارها را شکافت از نظرم پنهان شد، سپس فرمودند: بگیر ام سلیم!.

به خدا سوگند به من کیسه ای دادند که در آن دینارها و قیراط‌هایی از طلا و انگشترهایی عقیقی بود که درون جعبه‌ای بودند

ص: ۱۸۹

که مانند جعبه ای بود در خانه داشتم. عرض کردم: آقا جعبه را می‌شناسم، اما نمی‌دانم داخل آن چیست. ولی هر چه هست سنگین است، فرمودند: ای ام سلیم همه را بردار و برو.

ام سلیم می‌گوید: از خدمت ایشان مرخص شدم و به خانه‌ام و به سراغ جعبه رفتم، جعبه در جایش نبود و این همان جعبه خودم بود، از آن روز به بعد با بصیرت و هدایت، معرفتی واقعی به مقام آن‌ها پیدا کردم و الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ.

ابن عیاش می‌گوید: از ابابکر محمد بن عمر جعابی درباره این‌که این ام سلیم کیست، سؤال کردم و طریق عامی این روایت را برایش خواندم و او طریق عامه و طریق اصحاب ما، هر دو را تأیید کرد، برای من اباصالح طرسوسی قاضی ناشناخته بود که او گفت: موثق و عادل و دقیق است، اما ام سلیم زنی از نمر بن قاسط و از جمله زنان معروفی است که از رسول الله صلی الله علیه و آله روایت دارند و گفت: این ام سلیم انصاری یا انس بن مالک نیست، و ام سلیم دوسیه هم نیست که او دارای روایت‌هایی است و ام سلیم خافضه هم نیست و ام سلیم ثقفیه که دختر مسعود و خواهر عروه بن مسعود ثقفی است هم نیست که او مسلمان شده و حدیث هم روایت کرده است.

ستایش خداوند را که توفیق تمام کردن نیمه اول جلد هفتم بحارالانوار را به من عنایت کرد و از او طلب توفیق برای تمام کردن نیمه دیگرش می‌کنم و این که آن را عملی خالص گرداند و درود خدا بر سرور ما محمد، پیامبر گرامی و بر مولای حکیم ما علی و خاندان پاک و مطهر آن دو باد!

**[ترجمه]

بیان

قال الجوهری العقوه الساحه و ما حول الدار یقال ما یطور بعقوته أحد أی ما یقربها و الکسر بالکسر و الفتح جانب البیت و کسور الأودیه معاطفها و شعابها و الحفز الاستعجال و تحوز تلوی و تنحی و لعله کنایه عن عدم الفصل بین الصلوات و کثره التشاغل بها و الشوط الجری مره إلی غایه کما ذکره الفیروزآبادی الحمد لله الذی وفقنی لإتمام النصف الأول من المجلد السابع من کتاب بحار الأنوار و أسأله تعالی التوفیق لإتمام النصف الآخر و أن یجعله خالصا لوجهه الکریم و صلی الله علی سیدنا محمد النبی الکریم و علی مولانا علی حکیم (الحکیم) و آلهما الطیبین الطاهرین.

ص: ۱۹۰

١- فى المصدر: كانت فى منزلى.

٢- أى سهل بن محمّد الطرطوسىّ القاضى المتقدم فى صدر الحديث.

٣- مقتضب الاثر: ١٨- ٢٢.

**[ترجمه]قال الجوهری العقوه الساحه و ما حول الـدار یقال ما یطور بعقوته أحد أی ما یقربها و الکسـر بالکسـر و الفتح جانب البیت و کسور الأودیه معاطفها و شـعابها و الحفز الاسـتعجال و تحوز تلوی و تنحی و لعله کنایه عن عدم الفصل بین الصلوات و کثره التشاغل بها و الشوط الجری مره إلی غایه کما ذکره الفیروزآبادی الحمـد لله الـذی وفقنی لإتمام النصف الأول من المجلد السابع من کتاب بحار الأنوار و أسأله تعالی التوفیق لإتمام النصف الآخر و أن یجعله خالصا لوجهه الکریم و صلی الله علی سیدنا محمد النبی الکریم و علی مولانا علی حکیم (الحکیم) و آلهما الطیبین الطاهرین.

ص: ۱۹۰

**[ترجمه]

باب ۶ عصمتهم و لزوم عصمه الإمام علیه السلام

الآیات

البقره: «قالَ وَ مِنْ ذُرِّیَّتِی قالَ لا یَنالُ عَهْدِی الظّالِمِینَ»(۱۲۴)

lt;meta info="- قـالَ وَ مِنْ ذُرِّیَّتِی قالَ لا یَنالُ عَهْـدِی الظّالِمِینَ. - . بقره / ۱۲۴ - {پرسـید از دودمانم [چطور] فرمود پیمان من به بیدادگران نمی رسد}.

**[ترجمه]

تفسیر

قال الطبرسی رحمه الله: قال مجاهد:

العهد الإمامه و هو- المروی عن أبی جعفر و أبی عبد الله علیهما السلام.

أی لاـ یکون الظالم إماما للناس فهـذا یـدل علی أنه یجوز أن یعطی ذلک بعض ولـده إذا لم یکن ظالما لأنه لو لم یرد أن یجعل أحدا منهم إماما للناس لوجب أن یقول فی الجواب لا أو لا ینال عهدی ذریتک.

و قال الحسن إن معناه أن الظالمین لیس لهم عنـد الله عهد یعطیهم به خیرا و إن کانوا قد یعاهدون فی الدنیا فیوفی لهم و قد کان یجوز فی العربیه أن یقال لا ینال عهدی الظالمون لأن ما نالک فقد نلته و قد روی ذلک فی قراءه ابن مسـعود و اسـتدل أصـحابنا بهـذه الآیه علی أن الإمام لا یکون إلا معصوما عن القبائـح لأن الله سـبحانه نفی أن ینال عهـده الـذی هو الإمامه ظالم و من لیس بمعصوم فقد یکون ظالما إما لنفسه و إما لغیره.

فإن قیل إنما نفی أن ینال ظالم فی حال ظلمه فإذا تاب فلا یسمی ظالما فیصح أن یناله.

و الجواب أن الظالم و إن تاب فلا یخرج من أن تکون الآیه قـد تناولته فی حال کونه ظالما فإذا نفی أن یناله فقد حکم علیه بأنها

لا ينالها و الآيه مطلقه غير مقيده بوقت دون وقت فيجب أن تكون محموله على الأوقات كلها فلا ينالها الظالم و إن تاب فيما بعد انتهى كلامه رفع الله مقامه. (۱)

۱- مجمع البيان ۱: ۲۰۱.

فإن قلت على القول باشتراط بقاء المشتق منه فی صدق المشتق کیف یستقیم الاستدلال قلت لا ریب أن الظالم فی الآیه لا یحتمل الماضی و الحال لأن إبراهیم علیه السلام إنما سأل ذلک لذریته من بعده فأجاب تعالی بعدم نیل العهد لمن یصدق علیه أنه ظالم بعده فکل من صدق علیه بعد مخاطبه الله لإبراهیم بهذا الخطاب أنه ظالم و صدر عنه الظلم فی أی زمان من أزمنه المستقبل یشمله هذا الحکم أنه لا ینال العهد فإن قلت تعلیق الحکم بالوصف مشعر بالعلیه.

قلت العلیه لا تدل علی المقارنه إذ لیس مفاد الحکم إلا أن عدم نیل العهد إنما هو للاتصاف بالظلم فی أحد الأزمنه المستقبله بالنسبه إلی صدور الحکم فتأمل.

**[ترجمه]مرحوم طبرسی می‌نویسد: مجاهد گفته است: منظور از عهد در آیه، امامت است، و همین معنا از حضرت باقر و حضرت صادق علیهما السّلام روایت شده است. یعنی ستمگر نمی‌تواند امام مردم باشد. این آیه نشان می‌دهد که امامت، به بعضی از فرزندان ابراهیم - اگر ظالم نباشند — می‌رسد؛ چون اگر نمی‌خواست هیچ یک از فرزندان او را امام قرار دهد، باید در جواب می‌فرمود: نه، یا می‌فرمود: عهد من به ذریه تو نمی‌رسد.

حسن گفته است: معنای آیه این است که ظالمین عهد و پیمانی که به آن‌ها خیر برساند در نزد خدا ندارند، گر چه در دنیا پیمان‌هایی دارند که به آن‌ها وفا می‌شود. گاهی اوقات در زبان عربی جایز است که گفته شود: لا ینال عهدی الظالمون: بیدادگران به پیمان من نمی‌رسند؛ زیرا هر چه به تو برسد تو نیز به آن رسیده ای، و در قرائت ابن مسعود همین گونه روایت شده است. علمای شیعه به کمک همین آیه استدلال کرده اند که امام باید از زشتی‌ها معصوم باشد، زیرا خداوند سبحان رسیدن عهدش - که امامت باشد - به ظالم را نفی کرده است، و کسی که معصوم نباشد، گاهی ممکن است یا به خود و یا به دیگری ظلم کند.

اگر گفته شود: آیه، رسیدن امامت را در حال ظلم نفی کرده است، اگر توبه کند، دیگر به او ظالم گفته نمی‌شود، در این صورت می تواند به آن برسد.

جواب این است که: ظالم اگرچه توبه کرده باشد، این آیه در حال ظلم کردنش او را شامل شده و وقتی رسیدن ظالم به آن نفی شد، یعنی او دیگر نمی تواند به این مقام نائل شود. آیه مطلق است و مقید به زمان مخصوصی نیست، پس باید بر تمام اوقات حمل شود، پس ظالم به امامت نمی‌رسد، گرچه بعدش توبه کند. - . مجمع البیان ۱ : ۲۰۱ -

ص: ۱۹۱

اگر بگویید: بنا بر قول اشتراط بقاء مشتقّ‌منه در صدق مشتق، این استدلال چگونه می‌تواند درست باشد؟ می گوییم: شکی نیست در این که ظالم در آیه شامل گذشته و حال نمی‌شود، زیرا ابراهیم علیه السّلام این مقام را برای ذریه اش پس از خود سؤال نموده است، و خداوند به او جواب داده که: کسی که بعد از او بتوان به او ظالم گفت به عهد نمی‌رسد، پس هر کس، بعد از این خطاب خدا با ابراهیم، بر او ظالم صدق نماید و از او ظلم سر زند، در هر زمانی از زمان‌های آینده هم که باشد، مشمول این حکم می شود که به عهد خدا نخواهد رسید.

اگر بگویید: مشروط کردن حکم را به وصف شاهد بر علیت وصف است.

می گویم: علیت وصف دلالت بر هم‌زمانی ندارد، زیرا مفاد حکم جز این نیست که: نائل نشدن به مقام امامت به سبب اتصاف به ظلم، در یکی از زمان‌های بعد از صدور این حکم است. دقت کنید.

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ل، الخصال ع، علل الشرائع مع، معانی الأخبار لی، الأمالی للصدوق مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ قَالَ: مَا سَمِعْتُ وَ لَا اسْتَفَدْتُ مِنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ فِی طُولِ صُحْبَتِی إِیَّاهُ شَیْئاً أَحْسَنَ مِنْ هَذَا الْكَلَامِ فِی صِفَةِ عِصْمَةِ الْإِمَامِ فَإِنِّی سَأَلْتُهُ یَوْماً عَنِ الْإِمَامِ أَ هُوَ مَعْصُومٌ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ لَهُ فَمَا صِفَةُ الْعِصْمَةِ فِیهِ وَ بِأَیِّ شَیْ ءٍ تُعْرَفُ قَالَ إِنَّ جَمِیعَ الذُّنُوبِ لَهَا أَرْبَعَةُ أَوْجُهٍ لَا خَامِسَ لَهَا الْحِرْصُ وَ الْحَسَدُ وَ الْغَضَبُ وَ الشَّهْوَةُ فَهَذِهِ مُنْتَفِیَةٌ (۱) عَنْهُ لَا یَجُوزُ أَنْ یَكُونَ حَرِیصاً عَلَی هَذِهِ الدُّنْیَا وَ هِیَ تَحْتَ خَاتَمِهِ لِأَنَّهُ خَازِنُ الْمُسْلِمِینَ فَعَلَی مَا ذَا یَحْرِصُ وَ لَا یَجُوزُ أَنْ یَكُونَ حَسُوداً لِأَنَّ الْإِنْسَانَ إِنَّمَا یَحْسُدُ مَنْ هُوَ فَوْقَهُ وَ لَیْسَ فَوْقَهُ أَحَدٌ فَكَیْفَ یَحْسُدُ مَنْ هُوَ دُونَهُ وَ لَا یَجُوزُ أَنْ یَغْضَبَ لِشَیْ ءٍ مِنْ أُمُورِ الدُّنْیَا إِلَّا أَنْ یَكُونَ غَضَبُهُ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَیْهِ إِقَامَةَ الْحُدُودِ وَ أَنْ لَا تَأْخُذَهُ فِی اللَّهِ لَوْمَةُ لَائِمٍ وَ لَا رَأْفَةٌ فِی دِینِهِ حَتَّی یُقِیمَ حُدُودَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَا یَجُوزُ أَنْ یَتَّبِعَ الشَّهَوَاتِ وَ یُؤْثِرَ الدُّنْیَا عَلَی الْآخِرَةِ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ حَبَّبَ إِلَیْهِ الْآخِرَةَ كَمَا حَبَّبَ إِلَیْنَا الدُّنْیَا فَهُوَ یَنْظُرُ إِلَی الْآخِرَةِ كَمَا نَنْظُرُ إِلَی الدُّنْیَا فَهَلْ رَأَیْتَ أَحَداً تَرَكَ وَجْهاً حَسَناً لِوَجْهٍ قَبِیحٍ وَ طَعَاماً طَیِّباً لِطَعَامٍ مُرٍّ وَ ثَوْباً لَیِّناً

۱- فی المصادر: منفیه عنه.

لِثَوْبٍ خَشِنٍ وَ نِعْمَةً دَائِمَةً بَاقِيَةً لِدُنْيَا زَائِلَةٍ فَانِيَةٍ (۱).

**[ترجمه]خصـال، علـل الشـرائع، معـانی الأخبار، أمالی صـدوق: ابن ابی عمیر نقل کرده، در طول مصاحبت با هشام بن حکم نیکوتر از این سـخن، که در بـاره صـفت عصـمت در امـام بود، از او نشـنیدم و اسـتفاده نکردم؛ روزی از او پرسـیدم: آیـا امـام معصوم است؟ گفت: آری. پرسـیدم: صـفت عصـمت در او چیست و از کجا می‌توان فهمید که او معصوم است؟ گفت: تمامی گناهان به خاطر این چهار جهت است و پنجمی ندارد: حرص و حسد و غضب و شهوت، این چهار تا از امام منتفی است؛

وقتی دنیـا زیر انگشتر امـام است، او نمی‌توانـد حریص بر این دنیـا باشـد؛ چون خزانه دار مسـلمانان است، پس برای چه حرص بزند؟

امام نمی‌توانـد حسود باشـد؛ زیرا انسان به کسـی حسادت می‌کنـد که بالاتر از او باشد، و کسـی بالاتر از امام نیست، چگونه به پایین‌تر از خودش حسادت کند؟

امام نمی‌توانـد که برای امور دنیا خشـمگین شود، مگر این که خشم او برای خداونـد عزّ و جلّ باشد، زیرا خداوند بر او واجب نموده که حـدود را اقـامه کنـد و ملاـمت ملاـمت‌گران در او اثر نکنـد و در کار دین برای کسـی رأفت نکنـد تا بتوانـد حـدود خداوند عزّ و جلّ را بر پای دارد.

و نمی‌توانـد پیرو شـهوات باشـد و دنیا را بر آخرت مقـدم دارد؛ زیرا خداوند عزّ و جلّ، او را دوست‌دار آخرت قرار داده اسـت چنـان‌چه مـا را دوست‌دار دنیـا قرار داده. او به آخرت می‌نگرد، همان‌طور که ما به دنیا نگاه می‌کنیم. آیا کسـی را دیـده‌ای که وجه نیکویی را به خاطر وجه زشتی رها کند؟ یا غذای خوبی را برای غذای تلخی رها کند؟

ص: ۱۹۲

و لباس نرمی را به خاطر لباسـی خشـنی رها کند؟ و نعمت پایدار آخرت را با دنیای فانی و زوال پذیر مبادله کند؟ - . خصال : ۱۰۱ و ۱۰۲ . علل الشرایع : ۷۹ . معانی الأخبار : ۴۴ . أمالی صدوق : ۳۷۵ و ۳۷۶ -

**[ترجمه]

«۲»

ن، عیون أخبـار الرضا علیه السـلام مَاجِیلَوَیْهِ وَ أَحْمَـدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ وَ ابْنُ تَاتَانَهَ جَمِیعاً عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ التَّمِیمِیِّ قَالَ حَدَّثَنِی سَیِّدِی عَلِیُّ بْنُ مُوسَی الرِّضَا علیهما السلام عَنْ آبَائِهِ (۲) عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: مَنْ سَرَّهُ أَنْ یَنْظُرَ إِلَی الْقَضِیبِ الْیَاقُوتِ الْأَحْمَرِ الَّذِی غَرَسَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِیَدِهِ وَ یَکُونَ مُتَمَسِّکاً بِهِ فَلْیَتَوَلَّ عَلِیّاً وَ الْأَئِمَّةَ مِنْ وُلْدِهِ فَإِنَّهُمْ خِیَرَهُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ صَفْوَتُهُ وَ هُمُ الْمَعْصُومُونَ مِنْ کُلِّ ذَنْبٍ وَ خَطِیئَهٍ (۳).

لی، الأمالی للصدوق أحمد بن علی بن إبراهیم عن أبیه عن أبیه مثله (۴).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: محمّد بن علی تمیمی روایت کرده: مولایم علی بن موسی الرضا علیه السّلام از پدران بزرگوارش از علی علیه السّلام از پیامبر صلی الله علیه و آله برایم نقل کرد که ایشان فرمودند: هر که دوست دارد به شاخه یاقوت قرمزی که خداوند به دست خویش کاشته و دست‌آویز نجات است نگاه کند، علی و فرزندان امام او را دوست بدارد، که آن‌ها برگزیدگان خداوند عزّ و جلّ و برجستگان هستند و از هر گناه و خطائی معصومند. - . عیون الأخبار : ۲۱۹ -

أمالی صدوق نیز مانند همین را با طریقی متفاوت نقل کرده است. - . امالی صدوق : ۳۴۷ -

**[ترجمه]

«۳»

كَنْزُ الْفَوَائِدِ لِلْكَرَاجُكِيِّ، حَدَّثَنِي الْقَاضِي أُسَيْدُ (۵) بْنُ إِبْرَاهِيمَ السُّلَمِيُّ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَلِيٍّ الْعَتَكِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ صَفْوَةَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْعَلَوِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ حَمْزَةَ النَّوْفَلِيِّ عَنْ عَمِّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ فَاطِمَةَ ابْنَةِ رَسُولِ اللَّهِ عَنْهُ صلی الله علیه و آله قَالَ: أَخْبَرَنِي جَبْرَئِيلُ عَنْ كَاتِبَيِ عَلِيٍّ أَنَّهُمَا لَمْ يَكْتُبَا عَلَى عَلِيٍّ ذَنْباً مُذْ صَحِبَاهُ (۶).

۱- الخصال: ۱۰۱ و ۱۰۲. علل الشرائع: ۷۹ معانی الأخبار: ۴۴ أمالی الصدوق ۳۷۵ و ۳۷۶.

۲- فی العیون و الأمالی، عن أبیه عن آبائه.

۳- عیون الأخبار: ۲۱۹.

۴- أمالی الصدوق: ۳۴۷.

۵- هكذا فی النسخ و الصحیح كما فی المصدر: (اسد) ترجمه ابن حجر فی لسان المیزان ۱: ۳۸۲. فقال: اسد بن إبراهیم بن كلیب السلمی الحرّانیّ القاضی یروی عنه الحسین بن علی الصیمری مات بعد الاربعمائه و ذكر ابن عساكر انه كان من أشد الشیعه و كان متكلما.

۶- كنز الفوائد: ۱۶۲.

**[ترجمه]کنز الفوائد: حسن بن حمزه نوفلی از عموی خود و او از پـدرش و او از جدش و او از حسن بن علی علیه السلام و ایشان از فاطمه علیها السّلام، دختر رسول الله صلی الله علیه و آله، نقل کرده‌اند که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: جبرئیل به من گفت دو فرشته ای که مأمور نوشتن اعمال علی‌اند، به من گفتند از زمانی که همراه او بوده اند گناهی از او ننوشته اند.
- . کنز الفوائد : ۱۶۲ -

ص: ۱۹۳

**[ترجمه]

«۴»

وَ حَدَّثَنِی السُّلَمِیُّ عَنِ الْعَتَکِیِّ عَنْ سَعِیدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحَضْرَمِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الصَّدَفِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِیمَ الْعَوْفِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی الْحَکَمِ الْبَرَاجِمِیِّ عَنْ شَرِیکِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِی الْوَفَاءِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمَّارِ بْنِ یَاسِرٍ عَنْ أَبِیهِ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله یَقُولُ إِنَّ حَافِظَیْ عَلِیٍّ لَیَفْخَرَانِ عَلَی سَائِرِ الْحَفَظَهِ بِکَوْنِهِمَا مَعَ عَلِیٍّ علیه السلام وَ ذَلِکَ أَنَّهُمَا لَمْ یَصْعَدَا إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ بِشَیْ ءٍ مِنْهُ فَیُسْخِطَهُ (۱).

**[ترجمه]محمّد بن عمار یاسر از پدرش نقل کرده که: از پیامبر صلی الله علیه و آله شنیدم که می‌فرمودند: دو ملک نگهبان علی بر سایر فرشتگان موکل بر مردم افتخار می کنند که با علی علیه السّلام هستند؛ چرا که آن دو تا به حال، گناهی از علی، که موجب خشم خداوند عزّ و جلّ گردد به جانب خدا بالا نبرده‌اند. - . همان -

**[ترجمه]

«۵»

مع، معانی الأخبار أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمِنْقَرِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ الْمُقْرِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْمَوْصِلِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَاصِمٍ الطَّرِیفِیِّ عَنْ عَبَّاسِ بْنِ یَزِیدَ بْنِ الْحَسَنِ الْکَحَّالِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیهم السلام قَالَ: الْإِمَامُ مِنَّا لَا یَکُونُ إِلَّا مَعْصُوماً وَ لَیْسَتِ الْعِصْمَهُ فِی ظَاهِرِ الْخِلْقَهِ فَیُعْرَفَ بِهَا فَلِذَلِکَ لَا یَکُونُ إِلَّا مَنْصُوصاً فَقِیلَ لَهُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَمَا مَعْنَی الْمَعْصُوم فَقَالَ هُوَ الْمُعْتَصِمُ بِحَبْلِ اللَّهِ وَ حَبْلُ اللَّهِ هُوَ الْقُرْآنُ لَا یَفْتَرِقَانِ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ وَ الْإِمَامُ یَهْدِی إِلَی الْقُرْآنِ وَ الْقُرْآنُ یَهْدِی إِلَی الْإِمَام وَ ذَلِکَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّ هذَا الْقُرْآنَ یَهْدِی لِلَّتِی هِیَ أَقْوَمُ (۲).

**[ترجمه]معانی الأخبار: یزید بن حسن کحّال از پدر خود و او از موسی بن جعفر و ایشان از پدرشان و ایشان از جدشان و ایشان از علی بن الحسین علیهم السّلام نقل کرده‌اند که فرمودند: امام از ما خانواده باید معصوم باشد. و عصمت صفتی نیست که در ظاهر پیدا باشد تا امام با آن شناخته شود، به همین جهت باید از قبل منصوص باشد.

عرض شد: ای فرزند رسول الله! معنای معصوم چیست؟ فرمودند: کسی که به ریسمان خدا چنگ زده، و ریسمان خدا همان

قرآن است که این دو، تا قیامت، از یک‌دیگر جدا نمی‌شوند. امام به قرآن هدایت می کند و قرآن به امام. این است تفسیر آیه: «إِنَّ هذَا الْقُرْآنَ يَهْدِی لِلَّتِی هِیَ أَقْوَمُ» - . اسرا / ۹ - {قطعا این قرآن به [آیینی] که خود پایدارتر است راه می نماید}

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام هو المعتصم كأن المعنى أن معصوميته بسبب اعتصامه بحبل الله و لذا خص بالعصمه لا مجازفه أو معنى المعصوميه أنه جعله الله معتصما بالقرآن لا يفارقه.

lt;meta info="\\" کسی که به ریسمان خدا چنگ زده \\" شاید منظور این است که معصومیت امام به جهت چنگ زدن او به حبل‌اللّه است، و برای همین امتیاز عصمت را دارند نه به صرف ادعا. یا این‌که مراد از معصوم کسی است که به قرآن چنگ زده و از آن جدا نمی‌شود.

**[ترجمه]

«۶»

مع، معانی الأخبار عَلِيُّ بْنُ الْفَضْلِ الْبَغْدَادِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ خَلَفٍ عَنِ الْحُسَيْنِ الْأَشْقَرِ قَالَ: قُلْتُ لِهِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ مَا مَعْنَى قَوْلِكُمْ إِنَّ الْإِمَامَ لَا يَكُونُ إِلَّا مَعْصُوماً قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ الْمَعْصُومُ هُوَ الْمُمْتَنِعُ بِاللَّهِ مِنْ

ص: ۱۹۴

۱- کنز الفوائد: ۱۶۲.

۲- معانی الأخبار: ۴۴ و الآیه فی الاسراء: ۹.

جَمِیعِ مَحَارِمِ اللَّهِ وَ قَدْ قَالَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی وَ مَنْ یَعْتَصِمْ بِاللّهِ فَقَدْ هُدِیَ إِلی صِراطٍ مُسْتَقِیمٍ (۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار: حسین اشقر نقل کرده، به هشام بن حکم گفتم: منظورتان از این که می‌گویید: امام باید معصوم باشد، چیست ؟ هشام گفت: من از حضرت صادق علیه السلام این سؤال را کردم، ایشان در جواب فرمودند: معصوم کسی است که از همه محرمات خدا به توفیق خدا خودداری کند.

ص: ۱۹۴

خداوند تبارک و تعالی فرموده: «وَ مَنْ یَعْتَصِمْ بِاللّهِ فَقَدْ هُدِیَ إِلی صِراطٍ مُسْتَقِیمٍ» - . آل عمران / ۱۰۱ - {و هر کس به خدا تمسک جوید قطعا به راه راست هدایت شده است}.

**[ترجمه]

بیان

الممتنع بالله أی بتوفیق الله.

قال الصدوق فی المعانی بعد خبر هشام الدلیل علی عصمه الإمام أنه لما کان کل کلام ینقل عن قائله یحتمل وجوها من التأویل و کان أکثر القرآن و السنه مما أجمعت الفرق علی أنه صحیح لم یغیر و لم یبدل و لم یزد فیه و لم ینقص منه محتملا لوجوه کثیره من التأویل وجب أن یکون مع ذلک مخبر صادق معصوم من تعمد الکذب و الغلط منبئ عما عنی الله عز و جل و رسوله فی الکتاب و السنه علی حق ذلک و صدقه لأن الخلق مختلفون فی التأویل کل فرقه تمیل مع القرآن و السنه إلی مذهبها.

فلو کان الله تبارک و تعالی ترکهم بهذه الصفه من غیر مخبر عن کتابه صادق فیه لکان قد سوغهم الاختلاف فی الدین و دعاهم إلیه إذ أنزل کتابا یحتمل التأویل و سن نبیه صلی الله علیه و آله سنه یحتمل التأویل و أمرهم بالعمل بهما فکأنه قال تأولوا و اعملوا و فی ذلک إباحه العمل بالمتناقضات و الاعتماد (۲) للحق و خلافه.

فلما استحال (۳) ذلک علی الله عز و جل وجب أن یکون مع القرآن و السنه فی کل عصر من یبین عن المعانی التی عناها الله عز و جل فی القرآن بکلامه دون ما یحتمله ألفاظ القرآن من التأویل و یعبر (۴) عن المعانی التی عناها رسول الله صلی الله علیه و آله فی سننه و أخباره دون التأویل الذی یحتمله ألفاظ الأخبار المرویه عنه علیه السلام المجمع علی صحه نقلها.

ص: ۱۹۵

۱- معانی الأخبار: ۴۴ و الآیه فی آل عمران: ۱۰۱.

۲- فی نسخه من المصدر: و الاعتقاد للحق.

۳- فی نسخه: استحیل.

۴- فی نسخه من الکتاب و مصدره: و یبین.

و إذا وجب أنه لا بـد من مخبر صادق وجب أن لا يجوز عليه الكـذب و تعمـدا و لا الغلط فيما يخبر به عن مراد الله عز و جل فى كتابه و عن مراد رسول الله صلى الله عليه و آله فى أخباره و سنته و إذا وجب ذلك وجب أنه معصوم.

و مما يؤكد هذا الدليل أنه لا يجوز عند مخالفينا أن يكون الله عز و جل أنزل القرآن على أهل عصـر النبى صلى الله عليه و آله و لا ـ نبى فيهم و يتعبـدهم بالعمـل بمـا فيه على حقه و صـدقه فـإذا لم يجز أن ينزل القرآن على قوم و لا ناطق به و لا معبر عنه و لا مفسـر لما استعجم منه و لا مبين لوجوهه فكذلك لا يجوز أن نتعبد نحن به إلا و معه من يقوم فينا مقام النبى صلى الله عليه و آله فى قومه و أهـل عصـره فى التبيين لناسـخه و منسوخه و خـاصه و عـامه و المعـانى التى عناهـا الله جـل عز بكلامه دون ما يحتمله التأويل كما كان النبى صلى الله عليه و آله مبينا لذلك كله لأهل عصره و لا بد من ذلك ما لزموا المعقول و الدين.

فـإن قـال قائـل إن المؤدى إلينـا مـا نحتـاج إلى عمله من متشابه القرآن و من معانيه التى عناها الله دون ما يحتمله ألفاظه هو الأمه أكذبه (١) اختلاـف الأمه و شـهادتها بأجمعها على أنفسـها فى كثير من آى القرآن لجهلهم بمعناه الـذى عناه الله عز و جل و فى ذلك بيان أن الأمه ليست هى المؤديه عن الله عز و جل ببيان القرآن و إنها ليست تقوم فى ذلك مقام النبى صلى الله عليه و آله.

فإن تجاسـر متجاسـر فقال قد كان يجوز أن ينزل القرآن على أهل عصـر النبى صلى الله عليه و آله و لا يكون معه نبى و يتعبدهم بما فيه مع احتماله للتأويل.

قيل له هب ذلك كله و قد وقع من الخلاف فى معانيه ما قد وقع فى هذا الوقت ما الذى كانوا يصنعون.

فإن قال ما قد صنعوا الساعه. قيل الذى فعلوه الساعه أخذ كل فرقه من الأمه جانبا من التأويل و عمله

١- قوله: هو الأمه خبر لانّ و قوله: اكذبه جواب لان.

علیه و تضلیل الفرقه المخالفه لها فی ذلک و شهادتها علیها بأنها لیست علی الحق.

فإن قال إنه کان یجوز أن یکون فی أول الإسلام کذلک و إن ذلک حکمه من الله و عدل فیهم رکب خطأ عظیما و ما لا أری أحدا من الخلق یقدم علیه فیقال له عند ذلک فحدثنا إذا تهیأ للعرب الفصحاء أهل اللغه أن یتأولوا القرآن و یعمل کل واحد منهم بما یتأوله علی اللغه العربیه فکیف یصنع من لا یعرف اللغه من الناس و کیف یصنع العجم من الترک و الفرس و إلی أی شی ء یرجعون فی علم ما فرض الله علیهم فی کتابه و من أی الفرق یقبلون مع اختلاف الفرق فی التأویل و إباحتک کل فرقه أن تعمل بتأویلها.

و لا بد لک من أن یجری (۱) العجم و من لا یفهم اللغه مجری أصحاب اللغه من أن لهم أن یتبعوا أی الفرق شاءوا و إلا إن ألزمت من لا یفهم اللغه اتباع بعض الفرق دون بعض لزمک أن تجعل الحق کله فی تلک الفرقه دون غیرها فإن جعلت الحق فی فرقه دون فرقه نقضت ما بنیت علیه کلامک و احتجت إلی أن یکون مع تلک الفرقه (۲) علم و حجه تبین بها من غیرها و لیس هذا من قولک. و لو جعلت الفرق کلها متساویه فی الحق مع تناقض تأویلاتها فیلزمک أیضا أن تجعل (۳) للعجم و من لا یفهم اللغه أن یتبعوا أی الفرق شاءوا و إذا فعلت ذلک لزمک فی هذا الوقت أن لا یلزم أحدا من مخالفیک من الشیعه و الخوارج و أصحاب التأویلات و جمیع من خالفک ممن له فرقه و من مبتدع لا فرقه له علی مخالفتک ذما.

و هذا نقص (۴) الإسلام و الخروج من الإجماع و یقال لک و ما ینکر علی هذا الإعطاء (۵) أن یتعبد الله عز و جل الخلق بما فی کتاب مطبق لا یمکن أحدا أن

۱- فی المصدر: فلا بدّ لک ان تجری.

۲- فی نسخه: مع تلک الفرقه کلها علم.

۳- فی نسخه: ان لا تجزم احدا.

۴- فی نسخه: و هذا نقض.

۵- فی نسخه: الاغضاء.

يقرأ ما فيه و يأمر أن يبحثوا و يرتادوا و يعمل كل فرقه بما ترى أنه فى الكتاب فإن أجزت ذلک أجزت على الله عز و جل العبث لأن ذلک صفه العابث.

و يلزمک أن تجيز على كل من نظر بعقله فى شى ء و استحسن أمرا من الدين أن يعتقده لأنه سواء أباحهم أن يعملوا فى أصول الحلال و الحرام و فروعهما بآرائهم و أباحهم أن ينظروا بعقولهم فى أصول الدين كله و فروعه من توحيد و غيره و أن يعملوا أيضا بما استحسنوه و كان عندهم حقا فإن أجزت ذلک أجزت على الله عز و جل أن يبيح الخلق أن يشهدوا عليه أنه ثانى اثنين و أن يعتقدوا الدهر و جحدوا البارئ جل و عز.

و هذا آخر ما فى هذا الكلام لأن من أجاز أن يتعبدنا الله عز و جل بالكتاب على احتمال التأويل و لا مخبر صادق لنا عن معانيه لزمه أن يجيز على أهل عصر النبى صلى الله عليه و آله مثل ذلک.

فإذا أجاز مثل ذلک لزمه أن يبيح الله عز و جل كل فرقه العمل بما رأت و تأولت لأنه لا يكون لهم غير ذلک إذا لم يكن معهم حجه فى أن هذا التأويل (۱) أصح من هذا التأويل و إذا أباح ذلک أباح متبعيهم ممن لا يعرف اللغه فإذا أباح أولئک أيضا لزمه أن يبيحنا فى هذا العصر و إذا أباحنا ذلک فى الكتاب لزمه أن يبيحنا ذلک فى أصول الحلال و الحرام و مقاييس العقول و ذلک خروج من الدين كله.

و إذا وجب بما قدمنا ذكره أنه لا بد من مترجم عن القرآن و أخبار النبى صلى الله عليه و آله وجب أن يكون معصوما ليجب القبول منه.

و إذا وجب أن يكون معصوما بطل أن يكون هو الأمه لما بينا من اختلافها فى تأويل القرآن و الأخبار و تنازعها فى ذلک و من إكفار بعضها بعضا و إذا ثبت ذلک وجب أن يكون المعصوم هو الواحد الذى ذكرناه و هو الإمام و قد دللنا على أن الإمام لا يكون إلا معصوما و أدينا أنه إذا وجبت العصمه فى الإمام لم يكن بد من أن ينص

۱- فى المصدر: على احتماله التأويل.

النبی صلی الله علیه و آله علیه لأن العصمه لیست فی ظاهر الخلقه فیعرفها الخلق بالمشاهده فواجب (۱) أن ینص علیها علام الغیوب تبارک و تعالی علی لسان نبیه صلی الله علیه و آله و ذلک لأن الإمام لا یکون إلا منصوصا علیه و قد صح لنا النص بما بیناه من الحجج و ما رویناه من الأخبار الصحیحه (۲).

**[ترجمه]الممتنع بالله أی بتوفیق الله.

صدوق رحمه اللَّه علیه در معانی الأخبار بعد از روایت هشام می‌نویسد: دلیل بر عصمت امام این است که: هر سخنی که از کسی نقل می شود ممکن است به چند وجه آن را تأویل نمود. و اکثر مطالب قرآن و سنت که فرقه های مختلف مسلمانان متفقند که صحیح است و تغییر نکرده و عوض نشده و از اضافه و کاستی در امان مانده، وجوه تأویل فراوانی دارد، و چون مردم در تأویل و توجیه اختلاف دارند و هر کدام آیات قرآن و سنت را متمایل به مذهب خود توجیه می کنند، باید یک مخبر صادق معصوم از دروغ و غلط وجود داشته باشد که منظور حقیقی خداوند عزّ وجلّ و رسولش را در کتاب و سنت صادقانه بیان کند،.

اگر خداوند تبارک و تعالی آن‌ها را به همین حال، بدون مخبری که واقعیت کتابش را بیان کند، واگذارد، در واقع اجازه داده در دین اختلاف شود و مردم را به اختلاف فراخوانده است. زیرا از یک سو کتابی فرستاده که قابل تأویل است و سنت پیامبرش علیه السلام نیز همین حال را دارد و از سوی دیگر دستور داده به آن دو عمل بکنند، مثل این است که بگوید: قرآن و سنت مرا تأویل نمائید و عمل کنید و با این دستور عمل به متناقض و اعتقاد به حق و خلاف حق هر دو را، روا دانسته است.

چون چنین کاری بر خداوند عزّ و جلّ محال است باید در هر زمان، همراه قرآن و سنت، کسی باشد که منظور خداوند عزّ و جلّ را از آیات قرآن بیان کند و معانی محتمل و تأویل‌های دیگر را رفع نماید و نیز فرموده های رسول الله صلی الله علیه و آله در سنت و روایات را توضیح دهد و سایر تأویل‌های محتمل الفاظ روایاتی که از ایشان روایت شده و همگان بر صحت نقل آن‌ها متفقند را رد نماید.

ص: ۱۹۵

و وقتی باید مخبر صادقی وجود داشته باشد، لازم است که برای او دروغ عمدی جایز نباشد و در مورد توضیح منظور خداوند عزّ و جلّ در قرآن و منظور رسول الله صلی الله علیه و آله در روایات و سنت‌هایش اشتباه نکند، و وقتی لازم است که او این گونه باشد، پس باید معصوم باشد.

از مطالبی که موجب تقویت این دلیل می شود این است که مخالفین ما معتقدند که: خداوند عزّ و جلّ قرآن را فقط برای عصر پیامبر صلی الله علیه و آله نفرستاده است؛ حال از طرفی پیامبر دیگری نخواهد بود و از طرف دیگر آن‌ها مأمور به عمل کردن به حقیقت و واقع قرآن هستند. وقتی جایز نیست که قرآن بر قومی نازل شود و ناطق و توضیح‌دهنده و مفسری برای مبهمات آن و روشنگری برای وجوه آن در میان نباشد، باز به همین دلیل جایز نیست ما مأمور به عمل به آن شویم و حال آن‌که در میان ما کسی نیست که در قوم و اهل زمانش، قائم مقام پیامبر صلی الله علیه و آله باشد و ناسخ و منسوخ و خاص و عام آن و

معانی که خداوند عزّ و جلّ از کلام خود قصد نموده، و نه تأویل های محتمل آن، را توضیح دهد، به همان صورتی که پیامبر صلی الله علیه و آله برای اهل عصر خود، همه این چیزها را توضیح می‌داد. و در این مورد ناچار به پذیرفتن آن‌چه عقل و دین لازم می‌داند هستیم.

شاید شخصی بگوید: آن کسی که احتیاجات ما را در موارد متشابه قرآن رفع می کند و معناهایی که منظور خداست، و نه سایر معناهایی که احتمال می‌رود، را بیان می کند، خود أمّت اسلامی هستند. ولی اختلافی که در میان امت وجود دارد و گواهی خود امت به ضرر خودشان که در بیشتر آیات قرآن منظور خداوند را نمی‌دانند، ادعای او را تکذیب می کند. این توضیح نشان می‌دهد که امت موظف نیستند که از جانب خداوند عزّ و جلّ تبیین کننده قرآن باشند، و نمی‌توانند در این مورد قائم مقام پیامبر صلی الله علیه و آله باشند.

اگر یاوه سرایی زور بگوید که: جایز است قرآن بر مردم زمان پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شود و در عین حال پیامبری هم با آن‌ها نباشد و با این که احتمال تأویل های مختلف وجود دارد آن ها را مأمور به عمل به آن چه در آن است بکند، به او گفته می شود: به فرض که همه این‌ها را قبول کردیم، اگر بعضی از اختلافاتی که اکنون در معانی قرآن هست آن وقت هم وجود داشته باشد، آن‌ها چه باید بکنند؟

اگر بگوید: همان کاری که الان باید کرد.

گفته می شود: کاری که الان می کنند این است که هر گروه و فرقه از امت گوشه ای از تأویل را می گیرند و بر وفق آن عمل می کنند

ص: ۱۹۶

و گروه مخالف آن‌ها را گمراه می‌دانند و گواهی می‌دهند که آن‌ها راه حق را از پیش نگرفته اند.

اگر بگوید: چه اشکالی دارد؛ در ابتدای اسلام نیز همین طور باشد و این خود حکمتی است از جانب خدا و عدالتی است در باره آن‌ها. در این صورت مرتکب خطای بزرگی شده و فکر نمی کنم هیچ کسی چنین ادعایی بکند.

ولی با این حال به او گفته می شود: گیرم که مردم عرب زبان فصیح که اهل لغت هستند قرآن را تأویل نمایند و هر کدام مطابق تأویل خود عمل کنند، کسانی که وارد به زبان عربی نیستند چه کار کنند؟ مردم ترک و فارس چه باید بکنند؟ وظیفه آن‌ها در مورد چیزهایی که خداوند در کتابش واجب کرده چیست؟ با این همه اختلافاتی که در تأویل دارند- شما که می... گویید که هر کس می‌تواند مطابق تأویل خود عمل نماید - از کدام فرقه باید پیروی کنند؟ باید بگویی: غیر عرب و کسانی که عربی نمی‌فهمند، به مثابه اهل لغت هستند و می‌توانند از هر فرقه ای که خواستند پیروی کنند. وگرنه اگر قرار باشد آن‌ها ملزم به پیروی گروه و فرقه مخصوصی باشند، باید بگویی که حق فقط با این فرقه است و نه با فرقه های دیگر، که این خود مخالف مبنای اول تو است، و باید مدعی شوی که این فرقه علم و دلیلی دارد که از سایر فرقه ها جداست، با این که تو چنین مطلبی را نمی‌پذیرفتی.

و اگر همه فرقه ها را، با اختلافی که در تأویل دارند، در بر حق بودن مساوی قرار بدهی، پس باید بگویی کسانی که عربی نمی‌دانند از هر فرقه که بخواهند می‌توانند پیروی کنند، و اگر این مطلب را قبول کنی دیگر نباید هیچ فرقه ای را که با آن مخالفی، از قبیل شیعه و خوارج و صاحبان تأویل و تمام مخالفین و تمام آن‌هایی که فرقه‌ای دارند و یا بدعت‌گذارانی که فرقه ای ندارند را، نکوهش کنی.

و این نقص بر اسلام و خروج از اجماع است و به تو گفته می شود: طبق این عقیده، خداوند باید مردم را به عمل کردن به کتابی که بسته است و هیچ کس نمی‌تواند داخل آن را بخواند،

ص: ۱۹۷

مأمور کرده باشد و در عین حال امرشان کرده باشد به این که باید جستجو کنند و هر گروه به آن‌چه که خود فکر می‌کنند در آن است عمل نمایند. اگر این را روا بدانی، خداوند را به کار عبث و بیهوده ای نسبت داده ای؛ چون چنین کاری تنها از شخص بیهوده گر سر می‌زند. و باید بپذیری که هر کسی با عقل خود در مسأله ای از دین اندیشه کند و آن را صحیح بداند می‌تواند به آن معتقد شود، زیرا فرقی بین اظهار نظر آن‌ها راجع به مسائل کلی و فروع حلال و حرام و اظهار نظرشان درباره اصول کلی دین از قبیل توحید و سایر شاخه های عقاید نیست، و آن‌چه را به نظر خود خوب می‌دانند و پیش آن‌ها حق به نظر می‌رسد را به کار بندند. اگر چنین چیزی را بپذیری روا شمرده‌ای که خداوند عزّ و جلّ اجازه دهد که خلایق معتقد شوند که خدا دومی آن دو تاست و یا مادی مسلک شوند و خداوند عزّ و جلّ را منکر گردند .

این آخرین نتیجه چنین اعتقادی است، چون کسی که بگوید جایز است خدا ما را مأمور کند عمل به کتابی کنیم که احتمالات مختلف دارد و و از طرف دیگر مخبر صادقی که منظور خدا را در این آیات بیان نماید لازم نیست، باید معتقد شود که در زمان پیامبر صلی اللّه علیه و آله نیز می‌توانسته به همین صورت باشد.

و وقتی چنین چیزی را روا دانست، باید قبول کند که خداوند به هر فرقه ای اجازه داده که طبق رأی و نظر خود عمل نمایند، زیرا در صورتی که حجتی همراه آن‌ها نباشد که مشخص کند این تأویل صحیح‌تر از آن دیگری است، چاره ای جز این کار ندارند. وقتی چنین چیزی جایز باشد پیروان ایشان، از غیر عرب نیز چنین مجوزی خواهند داشت، و اگر برای آن‌ها جایز باشد، برای ما که در این عصر هستیم نیز جایز است و وقتی این طرز برخورد، با قرآن جایز باشد، در اصول حلال و حرام و معیارهای عقلی دین هم جایز خواهد بود، چنین اعتقادی موجب خروج از دین به طور کلی می شود.

و هنگامی با گفته های قبلی ثابت شد که به ناچار باید شخصی باشد که قرآن و اخبار پیامبر صلی الله علیه و آله را تفسیر نماید، باید آن شخص معصوم باشد، تا قبول فرمان و سخن او واجب گردد.

و وقتی ثابت شد که باید معصوم باشد، دیگر نمی‌تواند امت باشد، به دلیل توضیحی که درباره اختلاف و تنازع امت در تأویل قرآن و اخبار دادیم و گفتیم هر دسته گروه دیگر را نسبت به کفر می‌دهند. در این صورت باید آن معصوم یک شخص معین باشد که همان امامی است که ما می‌گفتیم. و ما ثابت نمودیم که امام باید معصوم باشد و توضیح دادیم که وقتی عصمت امام

واجب بود، به ناچار باید پیامبر صلی الله علیه و آله به نام و نشان او تصریح نماید؛

ص: ۱۹۸

چون عصمت صفتی نیست که در ظاهر مشخص باشد و مردم بتوانند با چشم آن را تشخیص دهند. پس باید خداوند تبارک و تعالی که از اسرار اطلاع دارد او را تعیین نماید و به وسیله پیامبرش صلی الله علیه و آله اعلام فرماید. و این به جهت آن است که امام، فقط و فقط، باید منصوص باشد و برای ما با دلایلی که ذکر کرده ایم و روایات صحیحی که هست، نصّ در مورد امامان به ثبوت رسیده است.

**[ترجمه]

«۷»

فس، تفسیر القمی فَتِلْکَ بُیُوتُهُمْ خاوِیَهً بِما ظَلَمُوا قَالَ لَا تَکُونُ الْخِلَافَهُ فِی آلِ فُلَانٍ وَ لَا آلِ فُلَانٍ وَ لَا آلِ طَلْحَهَ وَ لَا آلِ الزُّبَیْرِ (۳).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: «فَتِلْکَ بُیُوتُهُمْ خاوِیَهً بِما ظَلَمُوا» -. نمل / ۵۲ - {این [هم] خانه های خالی آن‌هاست به [سزای] بیدادی که کرده اند}، یعنی خلافت در خاندان فلانی و خاندان فلانی و خاندان طلحه و زبیر نمی‌باشد. -. تفسیر قمی : ۴۷۸ و ۴۸۹ . در مصدر: خاندان فلانی و خاندان فلانی و خاندان طلحه و زبیر -

**[ترجمه]

بیان

علی هذا التأویل یکون المعنی بیوتهم خاویه من الخلافه و الإمامه بسبب ظلمهم فالظلم ینافی الخلافه و کل فسق ظلم و یحتمل أن یکون المعنی أنهم لما ظلموا و غصبوا الخلافه و حاربوا إمامهم أخرجها الله من ذریتهم ظاهرا و باطنا إلی یوم القیامه.

**[ترجمه]بنابراین، معنی آیه این است که خانه های آن‌ها، به واسطه ظلم ایشان، از خلافت و امامت عاری است. پس ظلم با خلافت منافات دارد و هر نوع فسقی ظلم است. و ممکن است معنا این باشد که چون آن‌ها از روی ستم خلافت را غصب کردند و با امام خود جنگیدند، خداوند امامت را، تا روز قیامت، ظاهراً و باطناً از خانواده آن‌ها خارج نمود.

**[ترجمه]

«۸»

ل، الخصال فِی خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام الْأَنْبِیَاءُ وَ أَوْصِیَاؤُهُمْ (۴) لَا ذُنُوبَ لَهُمْ لِأَنَّهُمْ مَعْصُومُونَ مُطَهَّرُونَ (۵).

**[ترجمه]خصال: در خبر اعمش از حضرت صادق علیه السّلام نقل شده که: انبیاء و اوصیای ایشان، گناهی نمی کنند؛ زیرا

آن‌ها معصوم و پاکند. - . خصال ۲ : ۱۵۴ -

**[ترجمه]

«۹»

ن، عيون أخبار الرضا عليه السلام فِيمَا كَتَبَ الرِّضَا عليه السلام لِلْمَأْمُونِ لَا يَفْرِضُ اللَّهُ تَعَالَى طَاعَةَ مَنْ يَعْلَمُ أَنَّهُ يُضِلُّهُمْ وَ يُغْوِيهِمْ وَ لَا يَخْتَارُ لِرِسَالَتِهِ وَ لَا يَصْطَفِي مِنْ عِبَادِهِ مَنْ يَعْلَمُ أَنَّهُ يَكْفُرُ بِهِ وَ بِعِبَادَتِهِ وَ يَعْبُدُ الشَّيْطَانَ دُونَهُ (۶).

**[ترجمه]عیون أخبار الرضا: از مطالبی که حضرت رضا علیه السلام برای مأمون نوشتند، این جملات بود: خداوند هرگز اطاعت کسی که می‌داند مردم را گمراه می‌کند و اغوا می‌نماید، واجب نمی کند و او را به مقام رسالتش نیز نخواهد رساند. و هرگز کسی را که می‌داند نسبت به خدا و پرستش او کافر می شود و به سمت شیطان می‌رود، انتخاب نمی‌کند. - . عیون الأخبار : ۲۶۷ و ۲۶۸ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ل، الخصال قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ لا يَنالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ عَنَى بِهِ أَنَّ الْإِمَامَةَ

۱- في نسخه: فوجب.

۲- معاني الأخبار: ۴۴ و ۴۵.

۳- تفسير القمّيّ: ۴۷۸ و ۴۸۹. في المصدر: (في آل فلان و لا آل فلان و لا آل فلان و لا طلحه و لا الزبير) و الآيه في النحل: ۵۲.

۴- في المصدر: و الأوصياء.

۵- الخصال: ۲: ۱۵۴.

۶- عيون الأخبار: ۲۶۷ و ۲۶۸.

لَا تَصْلُحُ لِمَنْ قَدْ عَبَدَ صَنَماً أَوْ وَثَناً أَوْ أَشْرَكَ بِاللَّهِ طَرْفَهَ عَيْنٍ وَ إِنْ أَسْلَمَ بَعْدَ ذَلِكَ وَ الظُّلْمُ وَضْعُ الشَّيْ ءِ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهِ وَ أَعْظَمُ الظُّلْمِ الشِّرْكُ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ وَ كَذَلِكَ لَا تَصْلُحُ الْإِمَامَهُ لِمَنْ قَدِ ارْتَكَبَ مِنَ الْمَحَارِمِ شَيْئاً صَغِيراً كَانَ أَوْ كَبِيراً وَ إِنْ تَابَ مِنْهُ بَعْدَ ذَلِكَ وَ كَذَلِكَ لَا يُقِيمُ الْحَدَّ مَنْ فِي جَنْبِهِ حَدٌّ فَإِذاً لَا يَكُونُ الْإِمَامُ إِلَّا مَعْصُوماً وَ لَا تُعْلَمُ عِصْمَتُهُ إِلَّا بِنَصِّ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْهِ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ صلی الله علیه و آله لِأَنَّ الْعِصْمَهَ لَيْسَتْ فِي ظَاهِرِ الْخِلْقَهِ فَتُرَى كَالسَّوَادِ وَ الْبَيَاضِ وَ مَا أَشْبَهَ ذَلِكَ وَ هِيَ مَغِيبَهٌ لَا تُعْرَفُ إِلَّا بِتَعْرِيفِ عَلَّامِ الْغُيُوبِ عَزَّ وَ جَلَّ (۱).

**[ترجمه]خصال: این سخن خداوند عزّ و جلّ: «لا يَنالُ عَهْدِي الظّالِمِينَ» - . بقره / ۱۲۴ - {پیمان من به بیدادگران نمی رسد}، معنی آیه این است: امامت

ص: ۱۹۹

به کسی که یک لحظه بت پرست بوده یا برای خدا شریک قائل شده نمی‌رسد گر چه بعداً اسلام آورده باشد. و معنای ظلم، قرار دادن چیزی در غیر محل خودش است. و بزرگترین ظلم شرک است. خداوند عزّ و جلّ می فرماید: «إِنَّ الشِّرْکَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ» - . لقمان / ۱۳ - {به راستی شرک ستمی بزرگ است}، و همچنین کسی که مرتکب کار حرامی شده باشد، چه گناه صغیره باشد یا کبیره، گر چه بعد توبه کرده باشد، برای مقام امامت صلاحیت ندارد و همین‌طور کسی که بر گردن خود او حدّ است نمی‌تواند حد جاری کند.

وقتی امام باید حتما معصوم باشد و عصمت او جز به وسیله نص و تصریح خداوند عزّ و جلّ، که با زبان پیامبرش صلی الله علیه و آله بیان می‌شود، تشخیص داده نمی‌شود؛ زیرا عصمت مانند سیاهی و سفیدی نیست که از قیافه و شکل ظاهری شناخته شود، بلکه اسراری است که جز با شناساندن خدا علام الغیوب مشخص نمی‌شود. - . خصال ۱ : ۱۴۹ . این حدیث، حدیثی طولانی است که از مفضل بن عمر روایت شده است. -

**[ترجمه]

«۱۱»

ع، علل الشرائع ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ أُذَيْنَهَ عَنْ أَبَانِ بْنِ أَبِي عَيَّاشٍ عَنْ سُلَيْمِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ سَمِعْتُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام يَقُولُ إِنَّمَا الطَّاعَهُ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِوُلَاهِ الْأَمْرِ وَ إِنَّمَا أُمِرَ بِطَاعَهِ أُولِي الْأَمْرِ لِأَنَّهُمْ مَعْصُومُونَ مُطَهَّرُونَ لَا يَأْمُرُونَ بِمَعْصِيَتِهِ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: سلیم بن قیس نقل کرده، از امیرالمؤمنین علیه السّلام شنیدم که می فرمودند: اطاعت مخصوص خداوند عزّ و جلّ و رسولش و اولوالامر است، و خداوند دستور داده که از اولی الامر اطاعت شود، چون آن‌ها معصوم و پاکند و هرگز امر به معصیت خداوند نمی‌کنند. - . علل الشرایع : ۵۲ . صدوق این را در خصال ۱ : ۶۸ نیز در ضمن حدیثی طولانی آورده است که در آن‌جا چنین است: خداوند عزّ وجلّ امر به اطاعت رسول کرده؛ زیرا ایشان معصوم و پاک است و به معصیت خدا امر نمی‌کند و به همین دلیل به اطاعت اولوالامر امر کرده است. -

**[ترجمه]

«۱۲»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْحَفَّارُ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ عَلِیِّ بْنِ عَلِیٍّ الدِّعْبِلِیِّ عَنْ أَبِیهِ وَ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِیمَ الدَّیْرِیِّ مَعاً عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُثَنًّی (۳) مَوْلَی عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَا دَعْوَةُ أَبِی إِبْرَاهِیمَ قُلْنَا یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ کَیْفَ صِرْتَ دَعْوَةَ أَبِیکَ إِبْرَاهِیمَ قَالَ أَوْحَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَی إِبْرَاهِیمَ إِنِّی جاعِلُکَ لِلنَّاسِ إِماماً (۴) فَاسْتَخَفَّ إِبْرَاهِیمَ الْفَرَحُ فَقَالَ یَا رَبِّ وَ مِنْ ذُرِّیَّتِی أَئِمَّةً مِثْلِی فَأَوْحَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَیْهِ أَنْ یَا إِبْرَاهِیمُ إِنِّی لَا

ص: ۲۰۰

۱- الخصال ۱: ۱۴۹ و الحدیث طویل مرویّ عن المفضل بن عمر عن الصادق علیه السلام.

۲- علل الشرائع: ۵۲. و رواه أیضا الصدوق فی الخصال ۱: ۶۸ فی حدیث طویل و فیه: و انما امر اللّه عزّ و جلّ بطاعه الرسول لانه معصوم مطهر لا یأمر بمعصیته و انما امر بطاعه أولی الامر اه.

۳- فیه وهم و الصحیح کما فی المصدر: مینا مولی عبد الرحمن بن عوف.

۴- البقره: ۱۲۴.

أَعْطِى (۱) لَکَ عَهْداً لَا أَفِی لَکَ بِهِ قَالَ یَا رَبِّ مَا الْعَهْدُ الَّذِی لَا تَفِی لِی بِهِ قَالَ لَا أَعْطِیکَ عَهْداً لِظَالِمٍ مِنْ ذُرِّیَّتِکَ (۲) قَالَ یَا رَبِّ وَ مَنِ الظَّالِمُ مِنْ وُلْدِی لَا یَنَالُ عَهْدِی (۳) قَالَ مَنْ سَجَدَ لِصَنَمٍ مِنْ دُونِی لَا أَجْعَلُهُ إِمَاماً أَبَداً وَ لَا یَصِحُّ أَنْ یَکُونَ إِمَاماً قَالَ إِبْرَاهِیمُ (۴) وَ اجْنُبْنِی وَ بَنِیَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنامَ رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ کَثِیراً مِنَ النَّاسِ (۵) قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله فَانْتَهَتِ الدَّعْوَةُ إِلَیَّ وَ إِلَی أَخِی عَلِیٍّ علیه السلام لَمْ یَسْجُدْ أَحَدٌ مِنَّا لِصَنَمٍ قَطُّ فَاتَّخَذَنِیَ اللَّهُ نَبِیّاً وَ عَلِیّاً وَصِیّاً (۶).

کنز، کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره ابن المغازلی بإسناده إلی ابن مسعود مثله (۷).

**[ترجمه]أمالی طوسی: عبداللّه بن مسعود روایت کرده، رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: من دعا و درخواست پدرم ابراهیم هستم.

عرض کردیم: ای رسول خدا! چگونه شما دعای ابراهیم شدید. فرمودند: خداوند عزّ و جلّ به ابراهیم وحی کرد: «إِنِّی جاعِلُکَ لِلنَّاسِ إِماماً» - . بقره / ۱۲۴ - {من تو را پیشوای مردم قرار دادم}. ابراهیم شادمان شد و عرض کرد: پروردگارا! آیا از فرزندان من نیز کسی مانند من امام خواهد شد. خداوند عزّ و جلّ به او وحی کرد: ای ابراهیم!

ص: ۲۰۰

من با تو پیمانی نخواهم بست که به آن وفا نکنم. عرض کرد: آن چه پیمانی است که آن را برایم وفا نخواهی کرد؟ فرمود: پیمان ستمکاران نسل تو را وفا نخواهم کرد. عرض کرد: پروردگارا! آن ستمکاران نژادم که به این مقام نمی‌رسند کدامند؟ فرمود: هر که بر بت سجده کند، هرگز او را امام نخواهم کرد - . در کنز الفوائد \\"فرمود: هر که بر بت سجده کند، هرگز او را امام نخواهم کرد\\" سقط شده است. - و درست نیست چنین کسی امام شود، ابراهیم عرض کرد: «وَ اجْنُبْنِی وَ بَنِیَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنامَ * رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ کَثِیراً مِنَ النَّاسِ» - . ابراهیم / ۳۵ و ۳۶ - {و مرا و فرزندانم را از پرستیدن بتان دور دار * پروردگارا آنها بسیاری از مردم را گمراه کردند}

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: دعای ابراهیم منتهی به من و برادرم علی شد که هیچ کدام از ما هرگز برای بت سجده نکردیم. خداوند مرا پیامبر و علی را وصی قرار داد. - . امالی إبن الشیخ : ۲۴۰ و ۲۴۱ -

کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره نیز، از طریق ابن مغازلی از ابن مسعود مانند همین را نقل کرده است. - . کنز الفوائد : ۳۴ و ۳۸ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ک، إکمال الدین ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام الْوَرَّاقُ عَنْ سَعْدٍ عَنِ النَّهْدِیِّ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنْ عَمْرِو بْنِ خَالِدٍ عَنِ ابْنِ طَرِیفٍ عَنِ ابْنِ نُبَاتَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ أَنَا وَ عَلِیٌّ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ وَ تِسْعَةٌ مِنْ

وُلْدِ الْحُسَيْنِ مُطَهَّرُونَ مَعْصُومُونَ (٨).

**[ترجمه]اکمال الدين، عيون الأخبار: ابن عباس نقل کرده، از رسول الله صلى الله عليه و آله شنيدم که مى‌فرمودند: من و على و حسن و حسين و نه نفر از فرزندان حسين عليهم السّلام پاک و معصوم هستيم. - . اکمال الدين : ۱۶۳ . عيون الأخبار : ۳۸ -

**[ترجمه]

«۱۴»

شى، تفسير العياشى رُوِىَ بِأَسَانِيدَ عَنْ صَفْوَانَ الْجَمَّالِ قَالَ: كُنَّا بِمَكَّهَ فَجَرَى الْحَدِيثُ فِى قَوْلِ اللَّهِ وَ إِذِ ابْتَلى إِبْراهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِماتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ أَتَمَّهُنَّ بِمُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ وَ الْأَئِمَّهِ مِنْ وُلْدِ عَلِيٍّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِمْ فِى قَوْلِ اللَّهِ ذُرِّيَّهً بَعْضُها مِنْ بَعْضٍ وَ اللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (٩) ثُمَ

ص: ۲۰۱

۱- فى الأمالى و الكنز: انى لا اعطيك.

۲- فى الأمالى و الكنز: لا اعطيك لظالم من ذريتك عهدا.

۳- فى الأمالى: (عهدك) و سقط عن الكنز قوله: قال الى قوله: اماما.

۴- فى الكنز: فقال إبراهيم عندها.

۵- إبراهيم: ۴۰.

۶- أمالى ابن الشيخ: ۲۴۰ و ۲۴۱.

۷- كنز الفوائد: ۳۴ و ۳۸ من النسخه الرضويه.

۸- اكمال الدين: ۱۶۳. عيون الأخبار: ۳۸.

۹- آل عمران: ۳۴.

قالَ إِنِّی جاعِلُکَ لِلنَّاسِ إِماماً قالَ وَ مِنْ ذُرِّیَّتِی قالَ لا یَنالُ عَهْدِی الظَّالِمِینَ (۱) قالَ یا رَبِّ وَ یَکُونُ مِنْ ذُرِّیَّتِی ظَالِمٌ قالَ نَعَمْ فُلَانٌ وَ فُلَانٌ وَ فُلَانٌ وَ مَنِ اتَّبَعَهُمْ قَالَ یَا رَبِّ فَعَجِّلْ لِمُحَمَّدٍ وَ عَلِیٍّ مَا وَعَدْتَنِی فِیهِمَا وَ عَجِّلْ نَصْرَکَ لَهُمَا وَ إِلَیْهِ أَشَارَ بِقَوْلِهِ وَ مَنْ یَرْغَبُ عَنْ مِلَّهِ إِبْراهِیمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَ لَقَدِ اصْطَفَیْناهُ فِی الدُّنْیا وَ إِنَّهُ فِی الْآخِرَهِ لَمِنَ الصَّالِحِینَ (۲) فَالْمِلَّهُ الْإِمَامَهُ فَلَمَّا أَسْکَنَ ذُرِّیَّتَهُ بِمَکَّهَ قَالَ رَبَّنا إِنِّی أَسْکَنْتُ مِنْ ذُرِّیَّتِی بِوادٍ غَیْرِ ذِی زَرْعٍ عِنْدَ بَیْتِکَ الْمُحَرَّمِ إِلَی (۳) مِنَ الثَّمراتِ مَنْ آمَنَ (۴) فَاسْتَثْنَی مَنْ آمَنَ خَوْفاً أَنْ یَقُولَ لَهُ لَا کَمَا قَالَ لَهُ فِی الدَّعْوَهِ الْأُولَی وَ مِنْ ذُرِّیَّتِی قالَ لا یَنالُ عَهْدِی الظَّالِمِینَ فَلَمَّا قَالَ اللَّهُ وَ مَنْ کَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِیلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلی عَذابِ النَّارِ وَ بِئْسَ الْمَصِیرُ (۵) قَالَ یَا رَبِّ وَ مَنِ الَّذِینَ مَتَّعْتَهُمْ قَالَ الَّذِینَ کَفَرُوا بِآیَاتِی فُلَانٌ وَ فُلَانٌ وَ فُلَانٌ (۶).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: صفوان جمال نقل کرده، در مکه بودیم که صحبت از این آیه به میان آمد: «وَ إِذِ ابْتَلی إِبْراهِیمَ رَبُّهُ بِکَلِماتٍ فَأَتَمَّهُنَّ» - . بقره / ۱۲۴ - {و چون ابراهیم را پروردگارش با کلماتی بیازمود و وی آن همه را به انجام رسانید}، فرمود: یعنی به وسیله محمّد و علی و ائمه از فرزندان علی صلی الله علیهم آزمون‌ها را به انجام رسانید که در این آیه: «ذُرِّیَّهً بَعْضُها مِنْ بَعْضٍ وَ اللَّهُ سَمِیعٌ عَلِیمٌ» - . آل عمران / ۳۴ - {فرزندانی که بعضی از آنان از [نسل] بعضی دیگرند و خداوند شنوای داناست} آمده‌اند

ص: ۲۰۱

سپس فرمود: «إِنِّی جَاعِلُکَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِن ذُرِّیَّتِی قَالَ لاَ یَنَالُ عَهْدِی الظَّالِمِینَ» - . بقره / ۱۲۴ - {من تو را پیشوای مردم قرار دادم. [ابراهیم] پرسید: از دودمانم [چطور]؟ فرمود: پیمان من به بیدادگران نمی رسد}

ابراهیم گفت: آیا از دودمان من ظالمی هم خواهد بود؟ خداوند فرمود: آری، فلان و فلان و فلان و پیروان آن‌ها. ابراهیم عرض کرد: پروردگارا! در مورد وعده ای که راجع به محمّد و علی به من دادی، تعجیل کن و زود آن ها را یاری فرما! و به همین اشاره دارد آیه: «وَ مَنْ یَرْغَبُ عَنْ مِلَّهِ إِبْراهِیمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَ لَقَدِ اصْطَفَیْناهُ فِی الدُّنْیا وَ إِنَّهُ فِی الْآخِرَهِ لَمِنَ الصَّالِحِینَ» - . همان / ۱۳۰ - {و چه کسی جز آن‌که به سبک مغزی گراید از آیین ابراهیم روی برمی تابد؟ و ما او را در این دنیا برگزیدیم و البته در آخرت [نیز] از شایستگان خواهد بود} منظور از ملت در این آیه، امامت است.

وقتی خانواده خود را ساکن مکه گردانید، گفت: «رَبَّنا إِنِّی أَسْکَنْتُ مِنْ ذُرِّیَّتِی بِوادٍ غَیْرِ ذِی زَرْعٍ عِنْدَ بَیْتِکَ الْمُحَرَّمِ» - . ابراهیم / ۳۷ - {پروردگارا من [یکی از] فرزندانم را در دره ای بی کشت نزد خانه محترم تو سکونت دادم} تا این قسمت آیه - . هم در بحارالانوار و هم در مصدر همین‌طور آمده است، اشتباه آشکاری شده است و تعجب از مصنف قدس سره است که متوجه آن نشده است؛ زیرا این آیه در سوره ابراهیم / ۳۷ این گونه است: «مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ یَشْکُرُونَ» و در آن «مَن آمَنَ» وجود ندارد، بلکه «مَن آمَنَ» در سوره بقره / ۱۲۶ است: «رَبِّ اجْعَلْ هَـذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُم بِاللّهِ وَالْیَوْمِ الآخِرِ قَالَ وَمَن کَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ» ظاهراً این اشتباه از راوی بوده است، یا از نساخ بوده که آیه اولی را به جای آیه دومی وارد کرده... اند سپس به آن آضافه کرده‌اند. -

که: «مِنَ الثَّمَراتِ مَنْ آمَنَ» - . بقره / ۱۲۶ - {هر کس از آنان که به خدا و روز بازپسین ایمان بیاورد از فرآورده ها، روزی بخش} دعا را اختصاص به ذریه مؤمن خویش می‌دهد که مبادا به او جواب بدهند: نه. چنان‌چه در جواب دعای قبلی‌اش به او

گفتند: «لا يَنالُ عَهْدِی الظّالِمِینَ» - . همان / ۱۲۴ - {پیمان من به بیدادگران نمی رسد}

وقتی خداوند فرمود: «وَ مَنْ کَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِیلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلی عَذابِ النّارِ وَ بِئْسَ الْمَصِیرُ» - . همان / ۱۲۶ - {هر کس کفر بورزد، اندکی برخوردارش می کنم سپس او را با خواری به سوی عذاب آتش [دوزخ] می کشانم و چه بد سرانجامی است}. ابراهیم عرض کرد: پروردگارا! آن‌هایی که اندکی برخوردارشان می‌کنی، چه کسانی‌اند؟ خداوند فرمود: کسانی که به آیات من کفر ورزیدند؛ فلانی و فلانی و فلانی. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۵۷ و ۵۸ -

**[ترجمه]

«۱۵»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ حَرِیزٍ عَمَّنْ ذَکَرَهُ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی قَوْلِ اللَّهِ لا یَنالُ

ص: ۲۰۲

۱- البقره: ۱۲۴.

۲- البقره: ۱۳۰.

۳- فی المصدر: الی قوله.

۴- هکذا فی الکتاب و مصدره و فیه وهم واضح و التعجب من المصنّف قدّس سرّه کیف لم یلتفت إلیه لان هذه الآیه فی سوره إبراهیم و هی هکذا: مِنَ الثَّمَراتِ لَعَلَّهُمْ یَشْکُرُونَ و لیس فیه قوله: من آمن بل هو فی قوله تعالی فی سوره البقره: رَبِّ اجْعَلْ هذا بَلَداً آمِناً وَ ارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَراتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَ الْیَوْمِ الْآخِرِ قالَ وَ مَنْ کَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ و الظاهر ان الوهم من الراوی او من النسّاخ حیث أورد الآیه الأولی مکان الثانیه ثمّ زادوا فیها.

۵- البقره: ۱۲۶.

۶- تفسیر العیّاشیّ ۱: ۵۷ و ۵۸.

عَهْدِی الظَّالِمِینَ أَیْ لَا یَکُونُ إِمَاماً ظَالِماً (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: حریز به واسطه عده‌ای روایت کرده که امام باقر علیه السلام در مورد آیه «لا یَنالُ

ص: ۲۰۲

عَهْدِی الظَّالِمِینَ» فرمودند: یعنی امام نمی‌تواند ظالم باشد.

**[ترجمه]

«۱۶»

کشف، کشف الغمه فَائِدَهٌ سَنِیَّهٌ کُنْتُ أَرَی الدُّعَاءَ الَّذِی کَانَ یَقُولُهُ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام (۲) فِی سَجْدَهِ الشُّکْرِ وَ هُوَ رَبِّ عَصَیْتُکَ بِلِسَانِی وَ لَوْ شِئْتَ وَ عِزَّتِکَ لَأَخْرَسْتَنِی وَ عَصَیْتُکَ بِبَصَرِی وَ لَوْ شِئْتَ وَ عِزَّتِکَ لَأَکْمَهْتَنِی (۳) وَ عَصَیْتُکَ بِسَمْعِی وَ لَوْ شِئْتَ وَ عِزَّتِکَ لَأَصْمَمْتَنِی وَ عَصَیْتُکَ بِیَدِی وَ لَوْ شِئْتَ وَ عِزَّتِکَ لَکَنَّعْتَنِی (۴) وَ عَصَیْتُکَ بِفَرْجِی وَ لَوْ شِئْتَ وَ عِزَّتِکَ لَأَعْقَمْتَنِی وَ عَصَیْتُکَ بِرِجْلِی وَ لَوْ شِئْتَ وَ عِزَّتِکَ لَجَذَمْتَنِی وَ عَصَیْتُکَ بِجَمِیعِ جَوَارِحِیَ الَّتِی أَنْعَمْتَ بِهَا عَلَیَّ وَ لَمْ یَکُنْ هَذَا جَزَاکَ مِنِّی.

بخط عمید الرؤساء لعقمتنی و المعروف عقمت المرأه و عقمت و أعقمها الله فکنت أفکر فی معناه و أقول: کیف یتنزل علی ما تعتقده الشیعه من القول بالعصمه و ما اتضح لی ما یدفع التردد الذی یوجبه.

فاجتمعت بالسید السعید النقیب رضی الدین أبی الحسن علی بن موسی بن طاوس العلوی الحسنی رحمه الله و ألحقه بسلفه الطاهر فذکرت له ذلک فقال إن الوزیر السعید مؤید الدین العلقمی رحمه الله تعالی سألنی عنه فقلت کان یقول هذا لیعلم الناس ثم إنی فکرت بعد ذلک فقلت هذا کان یقوله فی سجدته فی اللیل و لیس عنده من یعلمه.

ثم سألنی عنه الوزیر مؤید الدین محمد بن العلقمی رحمه الله فأخبرته بالسؤال الأول الذی قلت و الذی أوردته علیه و قلت ما بقی إلا أن یکون یقوله علی سبیل التواضع و ما هذا معناه فلم یقع منی هذه الأقوال بموقع و لا حلت من قلبی فی موضع.

و مات السید رضی الدین رحمه الله فهدانی الله إلی معناه و وفقنی علی فحواه

ص: ۲۰۳

۱- تفسیر العیّاشیّ ۱: ۵۸.

۲- فی المصدر: أبو الحسن موسی علیه السّلام.

۳- کمه بصره: اعترته ظلمه تطمس علیه. عمی او صار اعشی.

۴- کنع یده: اشلها و أیبسها.

فکان الوقوف علیه و العلم به و کشف حجابه بعد السنین المتطاوله و الأحوال المجرمه (۱) و الأدوار المکرره من کرامات الإمام موسی علیه السلام و معجزاته و لتصح نسبه العصمه إلیه و تصدق علی آبائه البرره الکرام و تزول الشبهه التی عرضت من ظاهر هذا الکلام.

و تقریره أن الأنبیاء و الأئمه علیهم السلام تکون أوقاتهم مشغوله بالله تعالی و قلوبهم مملوه به و خواطرهم متعلقه بالملإ الأعلی و هم أبدا فی المراقبه

کَمَا قَالَ علیه السلام اعْبُدِ اللَّهَ کَأَنَّکَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَکُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ یَرَاکَ.

فهم أبدا متوجهون إلیه و مقبلون بکلهم علیه فمتی انحطوا عن تلک الرتبه العالیه و المنزله الرفیعه إلی الاشتغال بالمأکل و المشرب و التفرغ إلی النکاح و غیره من المباحات عدوه ذنبا و اعتقدوه خطیئه و استغفروا منه.

أ لا تری أن بعض عبید أبناء الدنیا لو قعد و أکل و شرب و نکح و هو یعلم أنه بمرأی من سیده و مسمع لکان ملوما عند الناس و مقصرا فیما یجب علیه من خدمه سیده و مالکه فما ظنک بسید السادات و ملک الأملاک (۲)

وَ إِلَی هَذَا أَشَارَ علیه السلام إِنَّهُ لَیُغَانُ (۳) عَلَی قَلْبِی وَ إِنِّی لَأَسْتَغْفِرُ بِالنَّهَارِ سَبْعِینَ مَرَّهً.

و لفظه السبعین إنما هی

۱- عام مجرم ای تام.

۲- فی نسخه: و مالک الملاک.

۳- قال الطریحی: فی الخبر انه لیغان علی قلبی فاستغفر اللّه فی الیوم و اللیله مائه مره قال البیضاوی فی شرح المصابیح: الغین لغه فی الغیم و غان علی قلبی کذا ای غطاه قال ابو عبیده فی معنی الحدیث: ای یتغشی قلبی ما یلبسه، و قد بلغنا عن الأصمعی انه سئل عن هذا الحدیث فقال للسائل: عن قلب من یروی هذا؟ فقال: عن قلب النبیّ صلّی اللّه علیه و آله فقال لو کان عن غیر النبیّ صلّی اللّه علیه و آله لکنت افسره لک، قال القاضی: و للّه در الأصمعی فی انتهاجه منهج الأدب إلی أن قال: نحن بالنور المقتبس من مشکاتهم نذهب و نقول: لما کان قلب النبیّ صلّی اللّه علیه و آله اتم القلوب صفاء و أکثرها ضیاء و اعرفها عرفا و کان (صلی الله علیه و آله) مبینا مع ذلک لشرائع الملّه و تأسیس السنه میسرا غیر معسر لم یکن له بد من النزول الی الرخص و الالتفات الی حظوظ النفس مع ما کان ممتنعا به من احکام البشریه فکانه إذا تعاطی شیئا من ذلک اسرعت کدوره ما الی القلب لکمال رقته و فرط نورانیته فان الشی ء کلما کان اصفی کانت الکدوره علیه ابین و أهدی، و کان (صلی الله علیه و آله) اذا احس بشی ء من ذلک عده علی النفس ذنبا فاستغفر منه.

لعدد الاستغفار لا إلی الرین (۱)

وَ قَوْلُهُ حَسَنَاتُ الْأَبْرَارِ سَیِّئَاتُ الْمُقَرَّبِینَ.

و نزیده إیضاحا من لفظه لیکون أبلغ من التأویل و یظهر من قوله علیه السلام أعقمتنی و العقیم الذی لا یولد له و الذی یولد من السفاح لا یکون ولدا فقد بان بهذا أنه کان یعد اشتغاله فی وقت ما بما هو ضروره للأبدان معصیه و یستغفر الله منها و علی هذا فقس البواقی و کل ما یرد علیک من أمثالها و هذا معنی شریف یکشف بمدلوله حجاب الشبه و یهدی به الله من حسر عن بصره و بصیرته رین العمی و العمه. (۲) و لیت السید رحمه الله کان حیا لأهدی هذه العقیله إلیه و أجلو عرائسها علیه فما أظن أن هذا المعنی اتضح من لفظ الدعاء لغیری و لا أن أحدا سار فی إیضاح مشکله و فتح مقفله مثل سیری و قد ینتج الخاطر العقیم فیأتی بالعجائب و قدیما ما قیل مع الخواطئ سهم صائب. (۳)

**[ترجمه]کشف الغمه: نکته ای سودمند: من دعایی که حضرت موسی بن جعفر علیه السّلام در سجده شکر می کرده را دیدم که: «ربّ عصیتک بلسانی و لو شئت و عزتک لأخرستنی و عصیتک ببصری و لو شئت و عزتک لأکمهتنی و عصیتک بسمعی و لو شئت و عزتک لأصممتنی و عصیتک بیدی و لو شئت و عزتک لکنعتنی و عصیتک بفرجی و لو شئت و عزتک لأعقمتنی و عصیتک برجلی و لو شئت و عزتک لجذمتنی و عصیتک بجمیع جوارحی التی انعمت بها علیّ و لم یکن هذا جزاک منی»، پروردگارا! من با زبانم تو را معصیت کردم، که به عزتت قسم اگر می‌خواستی زبان مرا لال می کردی. با چشمانم تو را معصیت کردم، که به عزتت قسم اگر می‌خواستی مرا کور می کردی. با گوش‌هایم تو را معصیت کردم، که به عزتت قسم اگر می‌خواستی مرا کر می کردی. با دستانم تو را معصیت کردم، که به عزتت قسم اگر می‌خواستی مرا شل می... کردی. با فرج خود تو را معصیت کردم، که به عزتت قسم اگر می‌خواستی مرا عقیم می نمودی. با پای خود تو را معصیت کردم، که به عزتت قسم اگر می‌خواستی پاهایم را به خوره (جذام) مبتلا می کردی. با همه اعضایم تو را معصیت کردم؛ اعضایی که بر من نعمت داده بودی، و این‌ها که از من سر زد، سزاوار نعمات تو نبود.

در معنایش فکر می کردم و با خود می گفتم: چگونه این مطالب با اعتقادی که شیعه در مورد عصمت دارد سازگار است؟ و چیزی که تردد من را نسبت به این مضامین دفع کند برایم روشن نشد.

روزی به محضر سید بزرگوار نقیب رضی‌الدین ابوالحسن علی بن موسی بن طاوس علوی حسنی رسیدم و آن را برای ایشان مطرح کردم. ایشان گفتند: این سؤال را وزیر سعید مؤید الدین علقمی - که خدایش رحمت کند - از من نمود و گفتم: حضرت این را برای تعلیم مردم می‌فرمودند.

بعد با خود فکر کردم که ایشان این دعا را در سجده، در دل شب، می‌خوانده، و در آن وقت کسی نزد آن جناب نبوده که تعلیمش کنند.

بعدها وزیر مؤید الدین محمّد بن علقمی- که خدایش رحمت کند - از من همین سؤال را کرد، جریان سؤال خود از سید رضی و ایرادی که به ذهنم رسیده بود را برایش گفتم، و گفتم چاره ای نمانده، جز این‌که بگوییم این بیان امام و نظائر آن از

باب تواضع می‌باشد. اما با این حال این جواب خود من را قانع نمی‌کرد و بر دلم نمی‌نشست.

سید رضی الدین- که خدایش رحمت کند- از دنیا رفت. خداوند مرا به معنای آن هدایت کرد و توفیق فهمش را به من عنایت فرمود.

ص: ۲۰۳

کشف این مشکل، بعد از سال های طولانی و یک دوره تمام، از کرامت‌های حضرت موسی بن جعفر علیه السّلام بود، تا عصمت ایشان ثابت شود و معصوم بودن بر پدران نیک و گرامی صدق کند و شبهه‌ای که از ظاهر این کلام برای ما پیدا شده بود برطرف گردد .

توضیحش این که: انبیاء و ائمه علیهم السّلام، تمام وقتشان مشغول به خداوند متعال است، و دل‌هایشان مملو از خدا و خاطرشان متعلق به عالم بالاست و همیشه مراقب بر اویند چنان چه حضرت فرمودند: «اعبد اللّٰه کانک تراه فان لم تکن تراه فإنه یراک»، خدا را چنان عبادت کن مثل این که او را می بینی، اگر هم تو او را نمی‌بینی، او تو را می بیند.

پس آن‌ها پیوسته متوجه خدا و با تمام وجود روی به او دارند، هر زمان که از این مقام عالی و این جای‌گاه بلند پائین‌تر آیند و مشغول به خوردن و آشامیدن و اشتغال به امور آمیزشی و یا سایر کارهای مباح شوند، آن را گناه می‌شمرند و خود را خطاکار می‌دانند و از آن استغفار می کنند.

مگر نمی‌بینی که اگر غلامی در مقابل آقای خود بنشیند و بخورد و بیاشامد و آمیزش کند، و حال آن که می‌داند سرورش او را می بیند و صدایش را می‌شنود، از نظر مردم قابل سرزنش است و در وظیفه خویش نسبت به سرور و مالکش کوتاهی نموده است؟ تا چه رسد به سرور تمام سروران و مالک تمام جهانیان؟

فرمایش پیامبر صلی اللّٰه علیه و آله نیز به همین مطلب اشاره دارد که فرموده اند: «إنه لیغان - . طریحی می‌نویسد: در روایت آمده که: «إنه لیغان علی قلبی فأستغفر الله فی الیوم و اللیله مأه مرّه» بر دل من هم زنگار می‌نشیند و در روز و شب صد مرتبه از خدا استغفار می‌کنم. بیضاوی در شرح مصابیح گفته است: غین، تلفظ دیگری از غیم است و غان علی قلبی کذا، یعنی چیزی قلبم را پوشاند. ابوعبیده در معنای این حدیث گفته است: یعنی چیزی قلبم را چون پوسته‌ای در بر می‌گیرد. حکایت شده است که از اصمعی درباره این حدیث سؤال شد و او به سائل جواب داد: این روایت از قلب چه کسی روایت می‌کند؟ سائل گفت: از قلب پیامبر صلی الله علیه و آله. اصمعی گفت: اگر قلب شخص دیگری غیر از پیامبر بود، تفسیرش می‌کردم. قاضی گفته است: آفرین به اصمعی که راه و رسم ادب را رعایت کرده ... تا آن‌جا که می‌گوید: ما با نوری که از مشکات آن‌ها اخذ کرده‌ایم، مشی می‌کنیم و می‌گوییم: از آن‌جا که قلب پیامبر صلی الله علیه و آله، با صفاترین قلب‌ها و پرنورترین آن‌ها و نیکوترین آن‌ها بوده است، و با این حال ایشان وظیفه تبیین شرایع ملت و تأسیس سنت را، آن هم با بیانی آسان و نه پیچیده، بر دوش داشتند، چاره‌ای نداشتند جز این که از آن مراحل بالا پایین بیایند و به درجات نازل نفسانی توجه کنند، علاوه بر آن‌که، مجبورند در محدوده‌های بشری باشند، گویی که وقتی ایشان تا این مراحل پایین می‌آیند، از رقت قلب کامل و فرط نورانیت،

تـاریکی کوچکی به قلب ایشان وارد می‌شود؛ چه این‌که هر چقـدر چیزی صاف‌تر باشـد، کـدورت آن بیشتر به چشم می‌آیـد. پیـامبر پیـامبر صـلی الله علیـه و آله نیز هر گـاه چنین چیزی احسـاس می‌کردنـد، این را گنـاهی برای خـود می‌شـمردند و از آن استغفار می‌کردند. -

علی قلبی و إنی لأسـتغفر بالنهار سـبعین مره» بر دل من هم زنگار می‌نشیند و در روز هفتاد مرتبه خدا را استغفار می‌کنم. و عدد هفتاد

ص: ۲۰۴

تعداد اسـتغفار است نه تعداد زنگار. و نیز این فرمایش امام علیه السّـلام: «حسنات الابرار سیئات المقربین»، حسنات پاک‌مردان، برای مقربان گناه محسوب می شود.

در مـورد الفـاظ این دعـا توضـیح بیشـتری می‌دهم تـا تـأویلش رسـاتر شود: در \\"أعقمتنی\\"، عقیم کسـی است که برای او فرزنـدی متولـد نمی شود، و فرزنـدی که از راه ناشـایست متولـد شود، فرزنـد حسـاب نمی شود (در قسـمتی از دعای امام علیه السـلام آمده که: «و عصیتک بفرجی و لو شئت و عزتک لأعقمتنی»، خدایا تو را با فرج خود معصیت کردم، که به عزتت قسم اگر می‌خواسـتی مرا عقیم می نمـودی)، پس معلوم می شود امـام علیه السـلام اشـتغال چیزی را که نیـاز جسـمی انسـان است و مقداری از وقتشان را مشـغول می‌کند، معصیت می شمرد و به خاطرش از خداوند استغفار می‌نماید. بقیه عبارات را و نیز موارد دیگر از این قبیل را می‌توان همین‌طور توجیه نمود.

این توجیه شـریفی است که موجب کنار رفتن پرده شـبهه می‌شود و خداوند به سبب آن، کسی را که کوری و تحیر را از دیده ها و فهمش زدوده است، هدایت می‌کند.

ای کاش سیّد رضـی الدین زنده می بود تا این توجیه را به او عرضه می‌داشـتم و مزایای آن را توضیح می‌دادم. خیال نمی‌کنم کس دیگری در مورد جملات این دعا چنین توجیهی کرده باشد و چنین مسـیری را در حل مشکل و باز کردن قفل آن پیموده باشد .

گـاهی فکری عاطل، به نتیجه ای عجیب می‌رسـد. چنان‌چه از قـدیم گفته‌انـد: در میان تیرهای به خطا رفته یکی به هـدف می... رسد. - . کشف الغمه : ۲۵۴ و ۲۵۵ -

**[ترجمه]

بیان

عقم فی بعض ما عندنا من کتب اللغه جاء لازما و متعدیا قال الفیروزآبادی عقم کفرح و نصـر و کرم و عنی و عقمها الله یعقمها و أعقمها انتهی و ما ذکره رحمه الله وجه حسن فی تأویل ما نسـبوا إلی أنفسهم المقدسه من الذنب و الخطاء و العصیان و سیأتی

تمام القول فی ذلک.

**[ترجمه]عقم فی بعض ما عندنا من کتب اللغه جاء لازما و متعدیا قال الفیروزآبادی عقم کفرح و نصر و کرم و عنی و عقمها الله یعقمها و أعقمها انتهی

آن چه مؤلف کشف الغمه در توجیه این دعا گفته، در مورد گناه و خطا و عصیانی که ائمه علیهم السّلام گاه به خود نسبت می‌دهند، توضیحی نیکوست.

**[ترجمه]

«۱۷»

ختص، الإختصاص بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی الْحُسَیْنِ الْأَسَدِیِّ عَنْ صَالِحِ بْنِ أَبِی حَمَّادٍ رَفَعَهُ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ إِنَّ اللَّهَ اتَّخَذَ إِبْرَاهِیمَ عَبْداً قَبْلَ أَنْ یَتَّخِذَهُ نَبِیّاً وَ إِنَّ اللَّهَ اتَّخَذَهُ نَبِیّاً قَبْلَ أَنْ یَتَّخِذَهُ رَسُولًا وَ إِنَّ اللَّهَ اتَّخَذَهُ رَسُولًا قَبْلَ أَنْ یَتَّخِذَهُ

ص: ۲۰۵

۱- فی نسخه من المصدر: لا الی الغین.

۲- حسر: کشف. الرین: الدنس. و العمه: التحیر و التردد.

۳- کشف الغمّه: ۲۵۴ و ۲۵۵.

خَلِيلًا وَ إِنَّ اللَّهَ اتَّخَذَهُ خَلِيلًا قَبْلَ أَنْ يَتَّخِذَهُ إِمَاماً فَلَمَّا جَمَعَ لَهُ الْأَشْيَاءَ قَالَ إِنِّی جاعِلُکَ لِلنَّاسِ إِماماً قَالَ فَمِنْ عِظَمِهَا فِی عَيْنِ إِبْرَاهِيمَ علیه السلام قَالَ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِی قالَ لا يَنالُ عَهْدِی الظّالِمِينَ قَالَ لَا يَكُونُ السَّفِيهُ إِمَامَ التَّقِيِّ (۱).

**[ترجمه]اختصاص: صالح بن حماد نقل کرده از امام صادق علیه السّلام شنیدم که می‌فرمودند: خداوند قبل از این‌که ابراهیم را پیامبر کند، او را بنده خویش نمود و قبل از این‌که مرتبه رسالت به او بخشد، او را به مقام نبوت رساند و قبل از این‌که او را خلیل خود برگزیند، او را رسول خود قرار داد

ص: ۲۰۵

و قبل از این که او را امام قرارش دهد او را خلیل خود نمود.

وقتی این مقام‌ها را به او داد، فرمود: «إِنِّی جَاعِلُکَ لِلنَّاسِ إِمَامًا» - . بقره / ۱۲۴ - {من تو را پیشوای مردم قرار دادم}. ابراهیم که عظمت مقام امامت را می‌دانست، گفت: «وَمِن ذُرِّيَّتِی» - . همان - {از دودمانم [چطور]}؟ «قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِی الظَّالِمِينَ» - . همان - {فرمود: پیمان من به بیدادگران نمی رسد}. سفیه نمی‌تواند امام بر پرهیزگار شود. - . اختصاص : ۲۲ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ختص، الإختصاص أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ حَمْزَةَ الْحُسَيْنِيُّ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنِ الْعِدَّةِ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ أَبِی يَحْيَى الْوَاسِطِيِّ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ وَ دُرُسْتَ عَنْهُمْ علیهم السلام قَالَ: إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ وَ الْمُرْسَلِينَ عَلَى أَرْبَعِ طَبَقَاتٍ فَنَبِيٌّ مُنَبَّأٌ فِی نَفْسِهِ لَا يَعْدُو غَيْرَهُ يَرَى فِی النَّوْمِ وَ يَسْمَعُ الصَّوْتَ وَ لَا يُعَايِنُ فِی الْيَقَظَةِ وَ لَمْ يُبْعَثْ إِلَى أَحَدٍ وَ عَلَيْهِ إِمَامٌ مِثْلُ مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ علیه السلام عَلَى لُوطٍ وَ نَبِيٌّ يَرَى فِی نَوْمِهِ وَ يَسْمَعُ الصَّوْتَ وَ يُعَايِنُ الْمَلَكَ وَ قَدْ أُرْسِلَ إِلَى طَائِفَةٍ قَلُّوا أَوْ كَثُرُوا كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِيُونُسَ- وَ أَرْسَلْناهُ إِلى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ (۲) قَالَ يَزِيدُونَ ثلاثون (ثَلَاثِينَ) أَلْفاً (۳) وَ عَلَيْهِ إِمَامٌ وَ الَّذِی يَرَى فِی نَوْمِهِ وَ يَسْمَعُ الصَّوْتَ وَ يُعَايِنُ فِی الْيَقَظَةِ وَ هُوَ إِمَامٌ عَلَى أُولِی الْعَزْمِ وَ قَدْ كَانَ إِبْرَاهِيمُ نَبِيّاً وَ لَيْسَ بِإِمَامٍ حَتَّى قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى إِنِّی جاعِلُکَ لِلنَّاسِ إِماماً قالَ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِی فَقَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لا يَنالُ عَهْدِی الظّالِمِينَ مَنْ عَبَدَ صَنَماً أَوْ وَثَناً أَوْ مِثَالًا لَا يَكُونُ إِمَاماً (۴).

**[ترجمه]اختصاص: هشام بن سالم و درست از ائمه علیهم السّلام نقل کردند که: انبیاء و مرسلین چهار طبقه هستند: پیامبری که مأموریت او تنها برای خودش می باشد؛ در خواب می بیند و صدا می‌شنود، ولی در حال بیداری چیزی نمی بیند. او را مبعوث برای کسی نکرده اند و خود او نیز تحت فرمان امام است، چنان‌چه ابراهیم علیه السّلام لوط را رهبری می کرد. پیامبری که در خواب می بیند و صدا می شنود و فرشته را نیز مشاهده می کند. او برای دیگرانفرستاده شده است، کم باشند یا زیاد. چنان‌چه خداوند عزّ و جلّ درباره یونس فرمود: «وَ أَرْسَلْناهُ إِلى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ» - . صافات / ۱۴۷ - {و او را به سوی یکصدهزار [نفر از ساکنان نینوا] یا بیشتر روانه کردیم} فرمودند: سی هزار نفر بودند و او خود تحت رهبری امام بود. پیامبری که در خواب می بیند و صدا را می شنود و در حال بیداری نیز می بیند در حالی که او امام بر اولوالعزم است. ابراهیم پیامبر بود، ولی امام نبود. تا هنگامی که خداوند فرمود: «إِنِّی جَاعِلُکَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِن ذُرِّيَّتِی» - . بقره / ۱۲۴ - {من تو را

پیشوای مردم قرار دادم. [ابراهیم] پرسید: از دودمانم [چطور]}؟ خداوند تبارک و تعالی فرمود: «لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ» - . همان - {پیمان من به بیدادگران نمی رسد}. کسی که بت یا چیزی شبیه بت را پرستیده باشد به امامت نمی‌رسد. - . اختصاص : ۲۲ و ۲۳ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ختص، الإختصاص عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ اتَّخَذَ إِبْرَاهِيمَ عَبْداً قَبْلَ أَنْ يَتَّخِذَهُ نَبِيّاً وَ اتَّخَذَهُ نَبِيّاً قَبْلَ أَنْ يَتَّخِذَهُ رَسُولًا وَ اتَّخَذَهُ رَسُولًا قَبْلَ أَنْ يَتَّخِذَهُ خَلِيلًا وَ إِنَّ اللَّهَ اتَّخَذَ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا قَبْلَ أَنْ يَتَّخِذَهُ إِمَاماً فَلَمَّا جَمَعَ لَهُ الْأَشْيَاءَ وَ قَبَضَ يَدَهُ قَالَ لَهُ يَا إِبْرَاهِيمُ إِنِّی جاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِماماً فَمِنْ عِظَمِهَا فِی عَيْنِ إِبْرَاهِيمَ قالَ يَا رَبِّ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِی قالَ لا يَنالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ (۵)

**[ترجمه]جابر روایت کرده از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمودند: خداوند قبل از اینکه ابراهیم را پیامبر کند، او را بنده خویش نمود و قبل از اینکه مرتبه رسالت به او بخشد، او را به مقام نبوت رساند و قبل از این که او را خلیل خود برگزیند، او را رسول خود قرار داد و قبل از این که او را امام قرارش دهد، او را خلیل خود نمود. وقتی این مقام‌ها را به او داد و دستش را گرفت، به او فرمود: «إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا» - . بقره / ۱۲۴ - {من تو را پیشوای مردم قرار دادم}. ابراهیم که متوجه عظمت مقام امامت بود گفت: پروردگارا! «وَمِن ذُرِّيَّتِي» - . همان - {از دودمانم [چطور]}؟ «قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ» - . همان - {فرمود پیمان من به بیدادگران نمی رسد}. - . اختصاص : ۲۲ و ۲۳ -

**[ترجمه]

بیان

قوله و قبض یده من كلام الراوی و الضمیران المستتر و البارز راجعان

ص: ۲۰۶

۱- الاختصاص: ۲۲ و الآیه فی البقره: ۱۲۴.

۲- الصافّات: ۱۴۷.

۳- فی المصدر: ثلاثین الفا.

۴- الاختصاص: ۲۲ و ۲۳. و الآیه فی البقره: ۱۲۴.

۵- الاختصاص: ۲۲ و ۲۳. و الآیه فی البقره: ۱۲۴.

إلى الباقر عليه السلام أى لما قال عليه السلام فلما جمع له هذه الأشياء قبض يده أى ضم أصابعه إلى كفه لبيان اجتماع تلك الخمسه له أى العبوديه و النبوه و الرساله و الخله و الإمامه و هذا شائع فى أمثال هذه المقامات.

و قيل أى أخذ الله يده و رفعه من حضيض الكمالات إلى أوجها هذا إذا كان الضمير فى يده راجعا إلى إبراهيم عليه السلام و إن كان راجعا إلى الله فقبض يده كنايه عن إكمال الصنعه و إتمام الحقيقه فى إكمال ذاته و صفاته أو تشبيه للمعقول بالمحسوس للإيضاح فإن الصانع منا إذا أكمل صنعه الشى ء رفع يده عنه و لا يعمل فيه شيئا لتمام صنعته و قيل فيه إضمار أى قبض إبراهيم هذه الأشياء بيده أو قبض المجموع فى يده.

lt;meta info="\\"دستش را گرفت\\" از سخن راوى است،

ص: ۲۰۶

يعنى هنگامى كه امام باقر عليه السلام مى‌فرمودند: وقتى اين مقام ها را به او داد، حضرت انگشتان خود را مشت كردند تا نشان دهند كه وقتى اين پنج مقام، بندگى و نبوت و رسالت و خلّت و امامت با هم جمع شدند، به او فرمود... . و اين گونه دخل ها در روايت‌گرى زياد است.

گفته شده: يعنى خداوند دستش را گرفت و او را از مراتب پايين كمال تا اوج بالا برد، اين در صورتى است كه ضمير در\\"يَدَهُ\\" به ابراهيم رجوع كند. ولى اگر به خداوند بازگشت كند، كنايه از كامل كردن لطف و تمام نمودن حقيقت در جمع ذات و صفات است، مانند وقتى كه انسان ساخت چيزى را تمام مى‌كند و دستانش را بالا مى‌آورد و ديگر در آن تغييرى نمى‌دهد. گفته شده چيزى از جمله حذف شده است؛ يعنى ابراهيم اين چيزها را گرفت، يا ابراهيم مجموع آن مقامات را گرفت.

**[ترجمه]

«۲۰»

ين، كتاب حسين بن سعيد و النوادر الْجَوْهَرِيُّ عَنْ حَبِيبٍ الْخَثْعَمِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ إِنَّا لَنُذْنِبُ وَ نُسِي ءُ ثُمَّ نَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَاباً.

قال الحسين بن سعيد لا خلاف بين علمائنا فى أنهم عليهم السلام معصومون عن كل قبيح مطلقا و أنهم عليهم السلام يسمون ترك المندوب ذنبا و سيئه بالنسبه إلى كمالهم عليهم السلام. (۱)

أَقُولُ قَالَ الْعَلَّامَهُ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ فِى كَشْفِ الْحَقِّ، رَوَى الْجُمْهُورُ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله انْتَهَتِ الدَّعْوَهُ إِلَيَّ وَ إِلَى عَلِيٍّ عليه السلام لَمْ يَسْجُدْ أَحَدُنَا قَطُّ لِصَنَمٍ فَاتَّخَذَنِى نَبِيّاً وَ اتَّخَذَ عَلِيّاً وَصِيّاً.

و قال الناصب الشارح هذه الروايه ليست فى كتب أهل السنه و الجماعه و لا أحد من المفسرين ذكر هذا و إن صح دل على أن

علیا وصی رسول الله صلی الله علیه و آله و المراد بالوصایه میراث العلم و الحکمه و لیست هی نصا فی الإمامه کما ادعاه.

و قال صاحب إحقاق الحق هذه الروایه مما رواه ابن المغازلی الشافعی (۲) فی

۱- الزهد او المؤمن: مخطوط.

۲- و نقل نحوه عن الحمیدی عن عبد اللّه بن مسعود عن النبیّ صلّی اللّه علیه و آله و ترجمته هکذا: انه قال : ان دعوه ابراهیم الامامه لذریته لا تصل الا لمن لم یسجد لصنم قط ومن ثم جعلنی الله نبیا وعلیا وصیا لی. ارجع احقاق الحق ۳ : ۸۰.

کتاب المناقب بإسناده إلی ابن مسعود و الإنكار و الإصرار فيه عناد و إلحاد و المراد بالدعوه المذكور فيها دعوه إبراهيم و طلب الإمامه لذريته من الله تعالی فدلت الروايه علی أن المراد بالوصايه الإمامه و أن سبق الكفر و سجود الصنم ينافی الإمامه فی ثانی الحال أيضا كما أوضحناه سابقا فينفی إمامه الثلاثه و يصير نصا فی إراده الإمامه دون ميراث العلم و الحكمه.

إن قيل لا يلزم من هذه الروايه عدم إمامه الثلاثه إذ كما أن انتهاء الدعوه إلی النبی صلی الله عليه و آله لا يدل علی عدم نبی قبله فكذلک انتهاء الدعوه إلی علی لا يدل علی عدم إمام قبله بل اللازم من الروايه أن الإمام المنتهی إليه الدعوه يجب أن لا يسجد صنما قط و لا يلزم منها أن يكون قبل الانتهاء أيضا كذلک.

قلت قوله صلی الله عليه و آله انتهت بصيغه الماضی يدل علی وقوع الانتهاء عند تكلم النبی صلی الله عليه و آله و سبق إمامه غير علی عليه السلام ينافی ذلک نعم لو قال صلی الله عليه و آله ينتهی الدعوه (۱) إلخ لكان بذلک الاحتمال (۲) مجال و ليس فظهر الفرق بين انتهاء الدعوه إلی النبی صلی الله عليه و آله و بين انتهائها إلی علی عليه السلام.

لا يقال لو صح هذه الروايه لزم أن لا يكون باقی الأئمه إماما.

لأنا نقول الملازمه ممنوعه فإن الانتهاء بمعنی الوصول لا الانقطاع و فی هذا الجواب مندوحه عما قيل إن عدم صحه هذه الروايه لا يضرنا إذ غرضنا إلزامهم بأن أبا بكر و عمر و عثمان ليسوا أئمه فتأمل هذا.

وَ يَقْرُبُ عَنْ هَذِهِ الرِّوَايَهِ مَا رَوَاهُ النَّسَفِيُّ الْحَنَفِيُّ فِی تَفْسِيرِ الْمَدَارِکِ عِنْدَ تَفْسِيرِ آيَهِ النَّجْوَی- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله عليه و آله عَنْ مَسَائِلَ (۳) إِلَی أَنْ قَالَ قُلْتُ وَ مَا الْحَقُّ قَالَ الْإِسْلَامُ وَ الْقُرْآنُ وَ الْوَلَايَهُ إِذَا انْتَهَتْ إِلَيْکَ.

انتهی.

ص: ۲۰۸

۱- فی المصدر: سينتهی الدعوه.

۲- فی المصدر: لكان لذلک الاحتمال مجال.

۳- فی المصدر: عشر مسائل.

و أقول: مفهوم الشرط حجه عنـد المحققين من أئمه الأصول فيدل على أن الإمامه و الولايه قبل الانتهاء إليه عليه السلام باطل و يلزم بطلان خلافه من تقدم فيها عليه كما لا يخفى (۱).

**[ترجمه]حسین بن سعید یا نوادر: جوهری از حبیب خثعمی نقل کرده، از حضرت صادق علیه السّلام شنیدم که می فرمود: ما گناه می‌کنیم و فراموشی ما را فرا می‌گیرد، سپس به نزد خدا توبه واقعی می‌کنیم.

حسین بن سعید گفت: بین علمای شیعه اختلافی نیست که ائمه علیهم السّلام از هر نوع کار زشت به طور کلی معصوم هستند، ولی ایشان ترک کار مستحب را، نسبت به کمالی که دارند، گناه و سیئه می‌نامند.

می‌گویم: علامه قدس الله روحه در کتاب کشف الحق می‌گوید: جمهور از ابن مسعود روایت کرده‌اند که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: دعا منتهی به من و علی علیه السّلام شد، هیچ‌کدام از ما هرگز بر بتی سجده نکردیم، خداوند مرا پیامبر و علی را وصی گردانید.

شارح ناصبی مذهب کتاب می‌نویسد: این روایت در کتاب‌های اهل سنت وجود ندارد و هیچ یک از مفسرین چنین چیزی نقل نکرده اند، اگر هم صحیح باشد، دلالت بر این می‌کند که علی، وصی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم است، و منظور از وصایت میراث علم و حکمت است و چنان‌چه ادعا می‌کنند صراحتی در مورد امامت ندارد .

صاحب کتاب احقاق الحق می‌نویسد: این روایت را ابن مغازلی شافعی - . و مانند همین را حمیدی هم از از عبدالله بن مسعود نقل کرده که به این صورت است: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: دعای ابراهیم برای امامت ذریّه‌اش، فقط به کسی می... رسد که هرگز برای بتی سجده نکرده باشد؛ و به همین جهت خداوند مرا پیامبر و علی را وصی من قرار داد. به احقاق الحق ۳ : ۸۰ مراجعه کنید. -

ص: ۲۰۷

در کتاب مناقب، با اسناد خود از ابن مسعود نقل کرده است، و انکار و پافشاری در این مورد دشمنی و کفر است، و منظور از دعا، همان دعای ابراهیم و درخواست امامت از خداوند متعال برای فرزندان خود است. بنابراین روایت نشان می‌دهد که منظور از وصایت همان امامت است، و این که، چنان‌چه قبلاً هم توضیح دادیم، کفر سابق و سجده کردن برای بت در گذشته، با امامت در آینده منافات دارد. پس امامت آن سه نفر منتفی می‌گردد و در نتیجه، روایت نص در امامت است نه وراثت علم و حکمت.

اگر کسی بگوید: از این روایت عدم امامت آن سه نفر لازم نمی‌آید، چنان‌چه منتهی شدن دعا به پیامبر صلی الله علیه و آله مستلزم این نیست که پیامبر دیگری قبل از ایشان نبوده باشد، و نیز منتهی شدن دعا به علی علیه السّلام، دلالت بر این که امامی قبل از او نباشد نمی‌کند. بلکه لازمه این روایت این است که، امامی که دعا به او منتهی می شود، نباید هیچ وقت بر بتی سجده کرده باشد، که باز دلیل بر این نیست که باید قبل از منتهی شدن دعا به او نیز بت پرست نبوده باشد.

می گویم: این که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: \\"منتهی شد\\" دلالت می کند که دعا، موقع صحبت پیامبر صلی الله علیه و آله منتهی شده است، و امامت شخص دیگری قبل از علی علیه السّلام با این معنا منافات دارد. بلی اگر فرموده بودند: \\"منتهی.... می شود - . در مصدر: منتهی خواهد شد - \\" این احتمال مجال داشت، که این‌طور نفرموده‌اند. با این توضیح فرق بین انتهای دعوت به پیامبر صلی الله علیه و آله و انتهای آن به علی علیه السّلام معلوم می‌شد .

نگویند: اگر این روایت صحیح باشد، مستلزم آن است که بقیه ائمه امام نباشند؛ زیرا می گوییم: چنین ملازمه ای وجود ندارد؛ زیرا معنی انتهاء، رسیدن است نه انقطاع. ضمنا این جواب ما را از جوابی که بعضی گفته‌اند، مستغنی می کند که: صحیح نبودن روایت ضرری برای ما ندارد، چون ما می‌خواهیم آن‌ها را الزام کنیم که ابابکر و عمر و عثمان امام نیستند. دقت کنید.

نزدیک به همین روایت از جهت مضمون، روایتی است که نسفی حنفی در تفسیر مدارک، در ضمن تفسیر آیه نجوی، از امیرالمؤمنین علیه السّلام نقل می کند که ایشان فرمودند: از رسول الله صلی اللّه علیه و آله و سلم مسائلی پرسیدم - . در مصدر: ده مسأله پرسیدم. - - تا می‌رسد به آن‌جا که - پرسیدم: حق چیست؟ فرمودند: اسلام و قرآن و ولایت، وقتی به تو منتهی گردد.

ص: ۲۰۸

می گویم: مفهوم شرط در نزد صاحب نظران علم اصول حجت است؛ پس دلالت می کند که امامت و ولایت قبل از این که به علی علیه السّلام منتهی شود، باطل است. در نتیجه خلافت کسانی که قبل از او این مسند را تصاحب کردند باطل است. - . احقاق الحق ۳ : ۷۲ - ۸۰ -

**[ترجمه]

«۲۲»

کنز، کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره فِی تَفْسِیرِ الثَّعْلَبِیِّ قَالَ قَالَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّادِقُ علیهما السلام قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ طه أَیْ طَهَارَهُ أَهْلِ الْبَیْتِ (۲) صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ مِنَ الرِّجْسَ ثُمَّ قَرَأَ إِنَّما یُرِیدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ یُطَهِّرَکُمْ تَطْهِیراً (۳)

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره: در تفسیر ثعلبی آمده که حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: «طه» - . طه / ۱ - ،

یعنی طهارت اهل بیت صلوات اللّه علیهم - . در مصدر: طهارت اهل بیت محمد صلوات الله علیهم -

از ناپاکیها. بعد این آیه را خواندند: «إِنَّما یُرِیدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ یُطَهِّرَکُمْ تَطْهِیراً» - . احزاب / ۳۳ - {خدا فقط می خواهد آلودگی را از شما خاندان [پیامبر] بزداید و شما را پاک و پاکیزه گرداند}

**[ترجمه]

«۲۳»

کنز، کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ أَحْمَدَ الْمَالِکِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ یُونُسَ (۴) عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ النُّعْمَانِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَمْ یَکِلْنَا إِلَی أَنْفُسِنَا وَ لَوْ وَکَلَنَا إِلَی أَنْفُسِنَا لَکُنَّا کَبَعْضِ النَّاسِ وَ لَکِنْ نَحْنُ الَّذِینَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَنَا ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ (۵)

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره: محمّد بن نعمان روایت کرده: از حضرت صادق علیه السّلام شنیدم که می فرمودند: خداوند عزّ و جلّ ما را به خود وا نمی گذارد، اگر ما را به خود واگذارد، مانند سایر مردم خواهیم بود. ما کسانی هستیم که خدای عزّ و جلّ درباره ما فرموده است: «ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ» - . غافر / ۶۰ - { مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم}.

**[ترجمه]

تذنیب

اعلم أن الإمامیه رضی الله عنهم اتفقوا علی عصمه الأئمه علیهم السلام من الذنوب صغیرها و کبیرها فلا یقع منهم ذنب أصلا لا عمدا و لا نسیانا و لا لخطإ فی التأویل و لا للإسهاء من الله سبحانه و لم یخالف فیه (۶) إلا الصدوق محمد بن بابویه و شیخه ابن الولید رحمه الله علیهما فإنهما جوزا الإسهاء من الله تعالی لمصلحه فی غیر ما یتعلق بالتبلیغ و بیان الأحکام لا السهو الذی یکون من الشیطان و قد مرت الأخبار و الأدله الداله علیها فی المجلد السادس و الخامس (۷) و أکثر أبواب هذا المجلد مشحونه بما

۱- إحقاق الحقّ ۳: ۸۰- ۷۲.

۲- فی المصدر: اهل بیت محمد.

۳- کنز الفوائد: ۱۵۴. و الآیه الأولی فی طه: ۱، و الثانیه فی الأحزاب: ۳۳.

۴- فی المصدر: یونس بن عبد الرحمن.

۵- کنز الفوائد: ۲۷۸. و الآیه فی المؤمن: ۶۰.

۶- أی فی الاسهاء.

۷- فی نسخه و السابع.

يدل عليها فأما ما يوهم خلاف ذلك من الأخبار و الأدعيه فهى مأوله بوجوه.

الأول أن ترك المستحب و فعل المكروه قد يسمى ذنبا و عصيانا بل ارتكاب بعض المباحات أيضا بالنسبه إلى رفعه شأنهم و جلالتهم ربما عبروا عنه بالذنب لانحطاط ذلك عن سائر أحوالهم كما مرت الإشاره إليه فى كلام الإربلى رحمه الله.

الثانى أنهم بعد انصرافهم عن بعض الطاعات التى أمروا بها من معاشره الخلق و تكميلهم و هدايتهم و رجوعهم عنها إلى مقام القرب و الوصال و مناجاه ذى الجلال ربما وجدوا أنفسهم لانحطاط تلك الأحوال عن هذه المرتبه العظمى مقصرين فيتضرعون لذلك و إن كان بأمره تعالى كما أن أحدا من ملوك الدنيا إذا بعث واحدا من مقربى حضرته إلى خدمه من خدماته التى يحرم بها من مجلس الحضور و الوصال فهو بعد رجوعه يبكى و يتضرع و ينسب نفسه إلى الجرم و التقصير لحرمانه عن هذا المقام الخطير.

الثالث أن كمالاتهم و علومهم و فضائلهم لما كانت من فضله تعالى و لو لا ذلك لأمكن أن يصدر منهم أنواع المعاصى فإذا نظروا إلى أنفسهم و إلى تلك الحال أقروا بفضل ربهم و عجز نفسهم بهذه العبارات الموهمه لصدور السيئات فمفادها أنى أذنبت لو لا توفيقك و أخطأت لو لا هدايتك.

الرابع أنهم لما كانوا فى مقام الترقى فى الكمالات و الصعود على مدارج الترقيات فى كل آن من الآنات فى معرفه الرب تعالى و ما يتبعها من السعادات فإذا نظروا إلى معرفتهم السابقه و عملهم معها اعترفوا بالتقصير و تابوا منه و يمكن أن ينزل عليه

قول النبى صلى الله عليه و آله و إنى لأستغفر الله فى كل يوم سبعين مره.

الخامس أنهم عليهم السلام لما كانوا فى غايه المعرفه لمعبودهم فكل ما أتوا به من الأعمال بغايه جهدهم ثم نظروا إلى قصورها عن أن يليق بجناب ربهم عدوا طاعاتهم من المعاصى و استغفروا منها كما يستغفر المذنب العاصى و من ذاق من كأس المحبه جرعه شائقه لا يأبى عن قبول تلك الوجوه الرائقه و العارف المحب الكامل إذا نظر إلى غير محبوبه

أو توجه إلى غير مطلوبه يرى نفسه من أعظم الخاطئين رزقنا الله الوصول إلى درجات المحبين.

**[ترجمه]شیعیان دوازده امامی، اتفاق نظر دارند که ائمه علیهم السّلام از گناهان، چه صغیره و چه کبیره، معصومند و از آن‌ها هیچ گناهی، چه عمدی، چه از روی فراموشی و چه به سبب اشتباه در تأویل، سر نمی‌زند و از جانب خدا نیز سهو بر آن‌ها عارض نمی‌شود. در این مورد - . یعنی عارض شدن سهو از جانب خدا. -

هیچ کدام از علما، جز صدوق؛ محمّد بن بابویه و استادش ابن ولید رحمه الله علیهما مخالفت ننموده‌اند؛ زیرا آن دو عارض شدن مصلحتی سهو از جانب خدا را در غیر مسائل تبلیغی و بیان احکام جایز دانسته‌اند، البته نه سهوی که از جانب شیطان باشد. اخبار و دلایل این مطلب در جلد ششم و پنجم - . در یکی از نسخه‌ها: و هفتم -

گذشت و بیشتر باب‌های این جلد نیز پر از مطالبی است

ص: ۲۰۹

که بر همین دلالت دارند.

اما اخبار و دعاهایی که ظاهرشان خلاف این مطلب را القا می کنند، با چند وجه قابل تأویل‌اند:

اول این که: گاهی به ترک مستحب و انجام مکروه، گناه و عصیان گفته می شود، بلکه ارتکاب برخی از اعمال مباح نیز، نسبت به بلندای مقام و جلالت ائمه علیهم السّلام، گاهی به گناه تعبیر شده است؛ زیرا این حالات از سایر احوالات ایشان نازل‌تر است. چنان‌چه پیش از این، در کلام إربلی - رحمه الله - به این نکته اشاره کردیم .

دوم این که: آن‌ها پس از بعضی از طاعاتی که مأمور به آن هستند، از قبیل معاشرت با مردم و کامل کردن آن‌ها و هدایتشان، وقتی به مقام قرب و وصال و مناجات خداوند ذی‌الجلال باز می گردند، گاهی به خاطر پست‌تر بودن مرتبه این کارها از آن مرتبه عالی، خود را مقصر می دانند؛ برای همین تضرع و زاری می کنند، گر چه آن کارها نیز به امر خداست. چنان‌چه اگر پادشاهی یکی از مقربین خود را به خدمتی بگمارد که او از حضور در مجلس پادشاه و فیض وصالش محروم شود، بعد از بازگشت گریه و زاری دارد و به جهت محروم شدن از این مقام عالی خویش را مجرم و مقصر می‌داند.

سوم این که: از آن‌جا که کمالات و علوم و فضائل آن‌ها از فضل خدای متعال است، که اگر این نبود امکان انجام معصیت برای ایشان وجود داشت، وقتی ایشان به خویش و این مقام و حالتی که دارند می‌نگرند، اقرار به فضل پروردگارشان می کنند و عجز و ناتوانی خویش را با این عباراتی که محتوای اولیه آن صدور معصیت و گناه است بیان می کنند، که مفادش این است که: اگر توفیق تو نبود، گناه می کردم و اگر هدایتت نبود خطا می‌نمودم.

چهارم این که: چون ائمه علیهم السّلام پیوسته در راه ترقی به کمالات و صعود به درجات عالی در معرفت پروردگار متعال و سایر سعادات هستند، وقتی توجه به معرفت پیشین خود می‌نمایند و به اعمالی که با معرفت پیشین انجام داده اند می‌نگرند، اعتراف به تقصیر می‌نمایند و توبه می کنند. ممکن است این فرمایش پیامبر صلی الله علیه و آله را نیز، که فرمودند: من در هر

روز هفتاد مرتبه استغفار می کنم مربوط به همین مسأله دانست.

پنجم این که: چون ائمه علیهم السّلام در نهایت معرفت معبود هستند، هر عملی که با تمام کوشش خود نیز انجام دهند، و سپس به کوتاهی آن بنگرند، باز آن را لایق پیشگاه پروردگار خویش نمی‌دانند و فرمانبری‌های خویش را معصیت می‌انگارند و از آن‌ها مانند گناه‌کاران استغفار می نمایند. هر کس از جام محبت جرعه ای نوشیده باشد، از پذیرفتن وجوهی که ذکر شد امتناع ندارد. عارف کامل و عاشق وقتی به غیر از محبوب خود بنگرد

ص: ۲۱۰

و یا به چیز دیگری توجه نماید، خود را از بزرگترین خطاکاران می‌داند. خداوند ما را موفق به وصول به درجات محبین نماید!

**[ترجمه]

«۲۴»

عد، العقائد اعْتِقَادُنَا فِی الْأَنْبِیَاءِ وَ الرُّسُلِ وَ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام (۱) أَنَّهُمْ مَعْصُومُونَ مُطَهَّرُونَ مِنْ كُلِّ دَنَسٍ وَ أَنَّهُمْ لَا یُذْنِبُونَ ذَنْباً صَغِیراً وَ لَا كَبِیراً وَ لا یَعْصُونَ اللَّهَ ما أَمَرَهُمْ وَ یَفْعَلُونَ ما یُؤْمَرُونَ وَ مَنْ نَفَى الْعِصْمَهَ عَنْهُمْ فِی شَیْ ءٍ مِنْ أَحْوَالِهِمْ فَقَدْ جَهِلَهُمْ (۲) وَ اعْتِقَادُنَا فِیهِمْ أَنَّهُمُ الْمَوْصُوفُونَ بِالْكَمَالِ وَ التَّمَامِ وَ الْعِلْمِ مِنْ أَوَائِلِ أُمُورِهِمْ إِلَى آخِرِهَا لَا یُوصَفُونَ فِی شَیْ ءٍ مِنْ أَحْوَالِهِمْ بِنَقْصٍ وَ لَا عِصْیَانٍ وَ لَا جَهْلٍ (۳).

أقول: قد مضى تحقیق العصمه و مزید بیان فی إثباتها و ما یتعلق بها فی باب عصمه النبی صلی الله علیه و آله فلا نعیدها.

ص: ۲۱۱

۱- زاد فی المصدر: و الملائكه.

۲- زاد فی المصدر: و من جهلهم فهو كافر.

۳- اعتقادات الصدوق: ۱۰۸ و ۱۰۹.

**[ترجمه]العقاید: اعتقاد ما در مورد پیامبران و رسولان و ائمه علیهم السّلام - . در مصدر \\"و ملائکه\\" هم وجود دارد. -

این است که آن ها معصوم و پاک از هر نوع آلودگی‌اند و هرگز گناهی، چه کوچک و چه بزرگ، از آن‌ها سر نمی‌زند و در آن‌چه خدا به آن‌ها امر کرده، مخالفت نمی کنند و هر کس آن‌ها را در هر یک از حالات غیر معصوم بداند، ایشان را نشناخته است - . در مصدر این جمله هم آمده است: و هر کس آن‌ها را نشناسد، کافر است. - . ما معتقدیم که آن‌ها، از ابتدا تا آخر امامتشان، متصف به مرتبه کمال و تمام و علم هستند، در هیچ یک از احوال نمی‌توان به ایشان نسبت نقص و عصیان و جهل داد.

می گویم: در باب عصمت پیامبر صلی الله علیه و آله، حقیقت عصمت و توضیحات فراوانی برای اثبات آن گذشت که از آوردن آن‌ها در این جا صرف نظر می کنیم.

.ص: ۲۱۱

**[ترجمه]

باب ۷ معنی آل محمد و أهل بیته و عترته و رهطه و عشیرته و ذریته صلوات الله علیهم أجمعین

الآیات

طه: «وَ أْمُرْ أَهْلَکَ بِالصَّلاهِ وَ اصْطَبِرْ عَلَیْها»(۱۳۲)

الشعراء: «وَ أَنْذِرْ عَشِیرَتَکَ الْأَقْرَبِینَ»(۲۱۵)

<meta info="- «وَ أْمُرْ أَهْلَکَ بِالصَّلاهِ وَ اصْطَبِرْ عَلَیْها» - . طه / ۱۳۲ - {و کسان خود را به نماز فرمان ده و خود بر آن شکیبا باش}.

- «وَ أَنْذِرْ عَشِیرَتَکَ الْأَقْرَبِینَ» - . شعرا / ۲۱۴ - {و خویشان نزدیکت را هشدار ده}.

**[ترجمه]

تفسیر

قال الطبرسی رحمه الله وَ أْمُرْ أَهْلَکَ أی أَهْلَ بَیْتِکَ وَ أَهْلَ دِینِکَ بِالصَّلاهِ

وَ رَوَی أَبُو سَعِیدٍ الْخُدْرِیُّ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآیَهُ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَأْتِی بَابَ فَاطِمَهَ وَ عَلِیٍّ تِسْعَهَ أَشْهُرٍ وَقْتَ کُلِّ صَلَاهٍ فَیَقُولُ الصَّلَاهَ یَرْحَمُکُمُ اللَّهُ (۱) إِنَّما یُرِیدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ ... وَ یُطَهِّرَکُمْ تَطْهِیراً.

وَ رَوَاهُ ابْنُ عُقْدَهَ بِإِسْنَادِهِ مِنْ طُرُقٍ کَثِیرَهٍ عَنْ أَهْلِ الْبَیْتِ علیهم السلام وَ غَیْرِهِمْ مِثْلِ أَبِی بَرْزَهَ وَ أَبِی رَافِعٍ وَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه

السلام أَمَرَهُ اللَّهُ تَعَالَى أَنْ يَخُصَّ أَهْلَهُ دُونَ النَّاسِ لِيَعْلَمَ النَّاسُ أَنَّ لِأَهْلِهِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةً لَيْسَتْ لِلنَّاسِ فَأَمَرَهُمْ مَعَ النَّاسِ عَامَّةً وَ أَمَرَهُمْ (۲) خَاصَّةً (۳).

قال

و فی قراءه عبد الله بن مسعود وَ أَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ وَ رَهْطَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ- و روی ذلک عن أبی عبد الله علیه السلام (۴)

وَ قَالَ الرَّازِيُّ وَ غَيْرُهُ فِي تَفَاسِيرِهِمْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بَعْدَ نُزُولِ قَوْلِهِ تَعَالَی

۱- فی المصدر: رحمکم اللّه.

۲- فی المصدر: ثم امرهم خاصّه.

۳- مجمع البیان ۷: ۳۸.

۴- مجمع البیان ۷: ۲۰۶.

وَ أْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلاهِ يَذْهَبُ إِلَى فَاطِمَهَ وَ عَلِيٍّ علیه السلام كُلَّ صَبَاحٍ وَ يَقُولُ الصَّلَاهَ وَ كَانَ يَفْعَلُ ذَلِكَ.

أقول: و سيأتى تمام القول فى الآيتين فى كتاب أحوال أمير المؤمنين صلوات الله عليه.

**[ترجمه]طبرسی رحمه اللَّه علیه می‌نویسد: «وَ أْمُرْ أَهْلَكَ» یعنی اهل بیت و اهل دینت را فرمان ده. ابوسعید خدری نقل کرده: وقتی این آیه نازل شد، رسول الله صلی الله علیه و آله، تا نه ماه، در وقت هر نماز، به در خانه فاطمه و علی علیهما السّلام می آمدند و می‌فرمودند: وقت نماز است! خداوند شما را رحمت کند! «إِنَّما يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ يُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً» - . احزاب / ۳۳ - {خدا فقط می خواهد آلودگی را از شما خاندان [پیامبر] بزداید و شما را پاک و پاکیزه گرداند}. ابن عقده با اسناد خود، از طرق زیادی همین روایت را از اهل بیت علیهم السّلام و دیگران مانند ابوبرزه و ابورافع نقل کرده است، و حضرت باقر علیه السّلام فرمودند: خداوند متعال به پیامبرش دستور داد که فقط اهل بیت خود و نه مردم را (به نماز سفارش کند) تا مردم بدانند اهل بیت پیامبر در نزد خدا منزلتی دارند که سایر مردم ندارند، یک‌بار در ضمن بقیه به ایشان امر نموده و یک بار هم به طور خصوصی. - . مجمع البیان ۷ : ۳۸ -

طبرسی گفته است: در قرائت عبداللَّه بن مسعود چنین است: «وَ أَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ و رهطک منهم المخلصین» و از حضرت صادق علیه السّلام نیز همین‌طور روایت شده است. - . همان : ۲۰۶ -

رازی و دیگران در تفاسیر گفته‌اند: رسول الله صلی الله علیه و آله پس از نزول

ص: ۲۱۲

«وَ أْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلاهِ» هر روز صبح به در خانه فاطمه و علی علیهما السّلام می‌رفتند و می‌فرمودند: وقت نماز است، این کار را پیوسته انجام می‌داد.

می گویم: بقیه کلام در مورد این دو آیه در جلد احوالات امیرالمؤمنین صلوات الله علیه خواهد آمد.

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

كنز، كنز جامع الفوائد و تأويل الآيات الظاهره مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ الْخَثْعَمِيِّ عَنْ عَبَّادِ بْنِ يَعْقُوبَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ أَبِي الْجَارُودِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ رَهْطَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ قَالَ عَلِيٌّ وَ حَمْزَهُ وَ جَعْفَرٌ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ آلُ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله خَاصَّهً (۱).

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره: ابو الجارود از حضرت باقر علیه السّلام روایت کرده که ایشان در باره آیه

«و رهطک مِنْهُمُ الْمُخْلَصِینَ» فرمودند: منظور، علی و حمزه و حسن و حسین و آل محمّد صلوات الله علیهم خاصه هستند. - . کنز الفوائد : ۲۰۳ و ۲۰۴ -

**[ترجمه]

«۲»

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْهُ علیه السلام فِی قَوْلِهِ وَ تَقَلُّبَکَ فِی السَّاجِدِینَ قَالَ فِی عَلِیٍّ وَ فَاطِمَهَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ وَ أَهْلِ بَیْتِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ (۲).

**[ترجمه]با همین اسناد از حضرت باقر علیه السّلام نقل شده که در باره آیه: «وَ تَقَلُّبَکَ فِی السَّاجِدِینَ» - . شعرا / ۲۱۹ - {و حرکت تو را در میان سجده کنندگان [می نگرد]} فرمودند: منظور از سجده کنندگان در آیه علی و فاطمه و حسن و حسین و اهل بیت پیامبر صلوات الله علیهم هستند. - . کنز الفوائد : ۲۰۳ و ۲۰۴ -

**[ترجمه]

«۳»

کنز، کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ بَزِیعٍ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ بَشَّارٍ الْهَاشِمِیِّ عَنْ قُتَیْبَهَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَعْشَی عَنْ هَاشِمِ بْنِ الْبَرِیدِ عَنْ زَیْدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ علیه السلام قَالَ: کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی بَیْتِ أُمِّ سَلَمَهَ فَأُتِیَ بِحَرِیرَهٍ فَدَعَا عَلِیّاً وَ فَاطِمَهَ وَ الْحَسَنَ وَ الْحُسَیْنَ علیهم السلام فَأَکَلُوا مِنْهَا ثُمَّ جَلَّلَ عَلَیْهِمْ کِسَاءً خَیْبَرِیّاً ثُمَّ قَالَ إِنَّما یُرِیدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ یُطَهِّرَکُمْ تَطْهِیراً فَقَالَتْ أُمُّ سَلَمَهَ وَ أَنَا مَعَهُمْ یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أَنْتِ إِلَی خَیْرٍ (۳).

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره: برید از زید بن علی و او از پدرش و ایشان از جد خود، علی علیه السلام نقل کرده‌اند که: رسول الله صلی الله علیه و آله در خانه ام سلمه بود، حریره ای - . حریره، خوراکی است از آرد و چربی و آب طبخ می‌شود. نهایه ۱ : ۳۶۵ -

آوردند، پیامبر، علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم السّلام را نیز خواست و همه از آن خوردند. بعد کسایی خیبری بر روی ایشان انداختند و فرمودند: «إِنَّما یُرِیدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ یُطَهِّرَکُمْ تَطْهِیراً» - . احزاب / ۳۳ - {خدا فقط می خواهد آلودگی را از شما خاندان [پیامبر] بزداید و شما را پاک و پاکیزه گرداند}. ام سلمه گفت: یا رسول اللَّه آیا من نیز با ایشان هستم؟ فرمودند: تو عاقبت به خیری. - . کنز الفوائد : ۲۳۶ -

**[ترجمه]

«۴»

كنز، كنز جامع الفوائد و تأويل الآيات الظاهره مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَكَرِيَّا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَارَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عليهما السلام إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَضَّلَنَا أَهْلَ الْبَيْتِ وَ كَيْفَ لَا يَكُونُ كَذَلِكَ (۴) وَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ فِي كِتَابِهِ إِنَّما يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ يُطَهِّرَكُمْ

ص: ۲۱۳

۱- كنز الفوائد: ۲۰۳ و ۲۰۴.

۲- كنز الفوائد: ۲۰۳ و ۲۰۴.

۳- كنز الفوائد: ۲۳۶ فيه: (انك على خير) و الآيه فى الأحزاب: ۳۳.

۴- فى نسخه: و كيف لا نكون كذلك.

تَطْهِيراً فَقَدْ طَهَّرَنَا اللَّهُ مِنَ الْفَوَاحِشِ ما ظَهَرَ مِنْها وَ ما بَطَنَ فَنَحْنُ عَلَى مِنْهَاجِ الْحَقِّ (۱).

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد و تأويل الآيات الظاهره: جعفر بن محمد بن عماره از پدرش و او از امام صادق عليه السلام و ايشان از پدرشان نقل كرده‌اند كه: على بن ابى‌طالب عليه السّلام فرمودند: خداوند عزّ و جلّ ما اهل بيت را فضيلت بخشيده است، چگونه اين‌طور نباشد؟ - . در يكى از نسخه‌ها: چگونه اين‌طور نباشيم - با اين‌كه خداوند عزّ و جلّ در كتابش مى... فرمايد: «إِنَّما يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ يُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً» - . احزاب / ۳۳ - {خدا فقط مى خواهد آلودگى را از شما خاندان [پيامبر] بزدايد و شما را پاك و پاكيزه گرداند}.

ص: ۲۱۳

خداوند ما را از زشتى‌هاى آشكار و پنهان تطهير نموده است، پس ما بر طريقه حق هستيم. - . كنز الفوائد : ۲۳۶ -

**[ترجمه]

«۵»

كنز، كنز جامع الفوائد و تأويل الآيات الظاهره مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام قَالَ: خَطَبَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عليهما السلام النَّاسَ حِينَ قُتِلَ عَلِيٌّ عليه السلام فَقَالَ قُبِضَ فِي هَذِهِ اللَّيْلَهِ رَجُلٌ لَمْ يَسْبِقْهُ الْأَوَّلُونَ بِعِلْمٍ وَ لَا يُدْرِكُهُ الْآخِرُونَ مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ صَفْرَاءَ وَ لَا بَيْضَاءَ إِلَّا سَبْعَمِائَهِ دِرْهَمٍ فَضَلَتْ مِنْ عَطَائِهِ أَرَادَ أَنْ يَبْتَاعَ بِهَا خَادِماً لِأَهْلِهِ ثُمَّ قَالَ أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ عَرَفَنِي فَقَدْ عَرَفَنِي وَ مَنْ لَمْ يَعْرِفْنِي فَأَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ وَ أَنَا ابْنُ الْبَشِيرِ النَّذِيرِ الدَّاعِي إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَ السِّرَاجِ الْمُنِيرِ أَنَا مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ الَّذِي كَانَ يَنْزِلُ فِيهِ جَبْرَئِيلُ وَ يَصْعَدُ وَ أَنَا مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ الَّذِينَ أَذْهَبَ اللَّهُ عَنْهُمُ الرِّجْسَ وَ طَهَّرَهُمْ تَطْهِيراً (۲).

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد و تأويل الآيات الظاهره: عمر بن على عليه السلام نقل كرده، بعد از شهادت على عليه السّلام، امام حسن عليه السّلام در خطابه‌اى به مردم فرمودند: امشب كسى از دنيا رفت كه هيچ‌يك از پيشينيان در علم از او پيش نيفتاده بودند و هيچ‌يك از آيندگان او را درک نمى‌كنند. و از طلا و نقره چيزى از خود به ارث نگذاشت، مگر هفتصد درهم كه از عطايش اضافه آمده بود كه مى‌خواست با آن براى خانواده خود خدمت‌كارى بگيرد.

سپس فرمودند: مردم هر كه مرا مى‌شناسد كه مى شناسد، و هر كه نمى‌شناسد من حسن بن على هستم، من پسر بشارت‌دهنده و نذير و داعى به سوى خدا و چراغ روشنگر هستم، من از اهل خانه‌اى هستم كه جبرئيل در آن‌جا نازل مى‌شد و از آن‌جا به آسمان بالا مى‌رفت، و من از خانواده اى هستم كه خدا از آن‌ها پليدى را برطرف نموده و پاک و پاكيزه شان كرده است. - . همان: ۲۳۶ و ۲۳۸ -

**[ترجمه]

«۶»

کنز، کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ عَنْ مُظَفَّرِ بْنِ یُونُسَ بْنِ مُبَارَکٍ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَی بْنِ حَمَّادٍ عَنْ مُخَوَّلِ (۳) بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ عَبْدِ الْجَبَّارِ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ عَمَّارٍ الدُّهْنِیِّ عَنْ عَمْرَهَ بِنْتِ أَفْعَی عَنْ أُمِّ سَلَمَهَ قَالَتْ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآیَهُ فِی بَیْتِی وَ فِی الْبَیْتِ سَبْعَهٌ جَبْرَئِیلُ وَ مِیکَائِیلُ وَ رَسُولُ اللَّهِ وَ عَلِیٌّ وَ فَاطِمَهُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ وَ قَالَتْ وَ کُنْتُ عَلَی الْبَابِ فَقُلْتُ یَا رَسُولَ اللَّهِ أَ لَسْتُ مِنْ أَهْلِ الْبَیْتِ قَالَ إِنَّکِ عَلَی خَیْرٍ إِنَّکِ مِنْ أَزْوَاجِ النَّبِیِّ وَ مَا قَالَ إِنَّکِ مِنْ أَهْلِ الْبَیْتِ (۴).

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره: ام سلمه نقل کرده، وقتی این آیه در خانه من نازل شد، هفت نفر در خانه حضور داشتند؛ جبرئیل و میکائیل رسول الله و علی و فاطمه و حسن و حسین صلوات اللّه علیهم، من بر در خانه بودم، عرض کردم: ای رسول خدا! من از اهل بیت نیستم؟ فرمودند: تو عاقبت به خیری، تو از زنان پیامبری، و نفرمودند: تو از اهل بیتی. - . همان : ۲۳۷ -

**[ترجمه]

«۷»

قب، المناقب لابن شهرآشوب قَرَأَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَوْلَهُ تَعَالَی وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلًا مِنْ قَبْلِکَ وَ جَعَلْنا لَهُمْ أَزْواجاً وَ ذُرِّیَّهً ثُمَّ أَوْمَأَ علیه السلام إِلَی صَدْرِهِ فَقَالَ نَحْنُ وَ اللَّهِ ذُرِّیَّهُ

۱- کنز الفوائد: ۲۳۶. و الآیه فی الأحزاب: ۳۳.

۲- کنز الفوائد: ۲۳۶ و ۲۳۸.

۳- مخول وزان محمّد و قیل کمنبر.

۴- کنز الفوائد: ۲۳۷.

رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله (۱).

**[ترجمه]مناقب إبن شهر آشوب: حضرت صادق علیه السلام این آیه: «وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَ جَعَلْنا لَهُمْ أَزْواجاً وَ ذُرِّيَّةً» - . رعد / ۳۸ - {و قطعا پیش از تو [نیز] رسولانی فرستادیم و برای آنان زنان و فرزندانی قرار دادیم} را قرائت کردند و اشاره به سینه خود کرده و فرمودند: به خدا قسم، ما ذریه رسول الله صلی الله علیه و آله

ص: ۲۱۴

هستیم. - . مناقب آل ابی‌طالب ۳ : ۳۴۴ -

**[ترجمه]

«۸»

فر، تفسیر فرات بن إبراهیم إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْوَلِيدِ قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام (۲) فَقَالَ لَنَا مِمَّنْ أَنْتُمْ فَقُلْنَا لَهُ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ فَقَالَ لَنَا إِنَّهُ لَيْسَ بَلَدٌ مِنَ الْبُلْدَانِ وَ لَا مِصْرٌ مِنَ الْأَمْصَارِ أَكْثَرَ مُحِبّاً لَنَا مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ إِنَّ اللَّهَ هَدَاكُمْ لِأَمْرٍ جَهِلَهُ النَّاسُ فَأَحْبَبْتُمُونَا وَ أَبْغَضَنَا النَّاسُ وَ صَدَّقْتُمُونَا وَ كَذَّبَنَا النَّاسُ وَ اتَّبَعْتُمُونَا وَ خَالَفَنَا النَّاسُ فَجَعَلَ اللَّهُ مَحْيَاكُمْ مَحْيَانَا وَ مَمَاتَكُمْ مَمَاتَنَا فَأَشْهَدُ عَلَى أَبِي أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ مَا بَيْنَ أَحَدِكُمْ وَ بَيْنَ أَنْ يَغْتَبِطَ وَ يَرَى مَا تَقَرُّ بِهِ عَيْنُهُ إِلَّا أَنْ تَبْلُغَ نَفْسُهُ هَاهُنَا وَ أَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى حَلْقِهِ وَ قَدْ قَالَ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَ جَعَلْنا لَهُمْ أَزْواجاً وَ ذُرِّيَّةً فَنَحْنُ ذُرِّيَّةُ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله (۳).

كا، الكافي العده عن سهل عن الحسن بن علي بن فضال عن عبد الله بن الوليد الكندي مثله بأدنى تغيير (۴).

**[ترجمه]تفسیر فرات: عبداللَّه بن ولید نقل کرده، به محضر امام صادق علیه السّلام رسیدیم - . در یکی از نسخه‌ها این قسمت نیز وجود دارد: در زمان مروان. این جمله در کافی هم وجود دارد. - ، ایشان به ما فرمودند: شما از کدام قوم هستید؟ عرض کردیم: از اهل کوفه. فرمودند: تعداد محبین ما در هیچ دیاری از دیارها و هیچ شهری از شهرها، بیشتر از کوفه نیست، خداوند شما را به چیزی هدایت نموده که دیگران از آن چیزی نمی‌دانند. شما ما را دوست می‌دارید در حالی که مردم به ما کینه می‌ورزند، و ما را تصدیق می‌نمایید در حالی که مردم ما را تکذیب می‌کنند، و از ما پیروی می‌کنید در حالی که دیگران مخالف مایند. خداوند زندگی شما را زندگی ما و مرگ شما را مرگ ما قرار داده است. من گواهی می‌دهم که پدرم می... فرمود: فاصله بین هر کدام از شما و بین این‌که دیگران بر او غبطه بخورند و چیزی که چشمانش را روشن کند ببیند، فقط همین است که جانش به این‌جا برسد، و اشاره به حلق خود کردند. خداوند در کتاب خود فرمود: «وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَ جَعَلْنا لَهُمْ أَزْواجاً وَ ذُرِّيَّةً» - . رعد / ۳۸ - {و قطعا پیش از تو [نیز] رسولانی فرستادیم و برای آنان زنان و فرزندانی قرار دادیم}. پس ما ذریه رسول الله صلی اللَّه علیه و آله هستیم. - . تفسیر فرات : ۷۶ و ۷۷ -

کافی نیز مانند همین را با سندی متفاوت و با اندکی تغییر از عبداللَّه بن ولید کندی روایت کرده است. - . روضه کافی : ۸۱ .

روایت در روضه این‌گونه است: تعداد محبین ما در هیچ دیاری از دیارها بیشتر از کوفه نیست، و مخصوصاً این جماعت. -

**[ترجمه]

«۹»

فس، تفسیر القمی وَ أَنْذِرْ عَشِیرَتَکَ الْأَقْرَبِینَ قَالَ نَزَلَتْ وَ رَهْطَکَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِینَ وَ هُمْ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ وَ حَمْزَهُ وَ جَعْفَرٌ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ وَ آلُ مُحَمَّدٍ (۵).

**[ترجمه]تفسیر قمی: «وَ أَنْذِرْ عَشِیرَتَکَ الْأَقْرَبِینَ» - . شعرا / ۲۱۴ - {و خویشان نزدیکت را هشدار ده}، فرمودند: این نیز نازل شده: «و رهطک مِنْهُمُ الْمُخْلَصِینَ» و آن‌ها عبارتند از: علی بن ابی‌طالب و حمزه و جعفر و حسن و حسین و آل محمّد. - . تفسیر قمی : ۴۷۵ . در تفسیر قمی انتهای روایت این‌گونه است: و امامان از آل محمد علیهم السلام. مراجعه کنید، با آن‌چه که در بالا ذکر شده تفاوت‌هایی دارد. -

**[ترجمه]

«۱۰»

مع، معانی الأخبار ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام الْهَمْدَانِیُّ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ غِیَاثِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ: سُئِلَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام عَنْ مَعْنَی قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنِّی مُخَلِّفٌ فِیکُمُ الثَّقَلَیْنِ کِتَابَ اللَّهِ وَ عِتْرَتِی مَنِ الْعِتْرَهُ فَقَالَ أَنَا وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ وَ الْأَئِمَّهُ التِّسْعَهُ مِنْ وُلْدِ الْحُسَیْنِ تَاسِعُهُمْ مَهْدِیُّهُمْ وَ قَائِمُهُمْ لَا یُفَارِقُونَ کِتَابَ اللَّهِ وَ لَا یُفَارِقُهُمْ

ص: ۲۱۵

۱- مناقب آل أبی طالب ۳: ۳۴۴ و الآیه فی الرعد: ۳۸.

۲- زاد فی نسخه بعد ذلک: فی زمن مروان و هی موجوده فی الکافی.

۳- تفسیر فرات ۷۶ و ۷۷ و الآیه فی سوره الرعد: ۳۸.

۴- روضه الکافی: ۸۱ فیه: ما من بلده من البلدان أکثر محبا لنا من أهل الکوفه و لا سیما هذه العصابه.

۵- تفسیر القمّیّ: ۴۷۵ فیه: و الأئمّه من آل محمّد علیهم السلام راجعه ففیه تفاوت لما ذکر، و الآیه فی الشعراء: ۲۱۵.

حَتَّی یَرِدُوا عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَوْضَهُ (۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار، عیون أخبار الرضا: غیاث بن ابراهیم از حضرت صادق علیه السلام و ایشان نیز از پدران خود علیهم السلام، نقل کرده‌اند که: از امیرالمؤمنین علیه السّلام درباره این فرمایش رسول الله صلی الله علیه و آله که: «إنی مخلف فیکم الثقلین کتاب اللَّه و عترتی»، من در شما دو چیز گران‌بها به جای می‌گذارم؛ کتاب خدا و عترتم. سؤال کردند که مراد از عترت چه کسانی‌اند؟ ایشان فرمودند: من و حسن و حسین و نه امام از فرزندان حسین که نهمی آن‌ها مهدی و قائم آن‌هاست، از قرآن جدا نمی‌شوند و قرآن نیز از آن‌ها جدا نمی شود،

ص: ۲۱۵

تا در حوضش بر رسول الله صلی الله علیه و آله وارد شوند. - . معانی الأخبار : ۳۲. عیون الأخبار : ۳۴ -

**[ترجمه]

أقول

سیأتی معنی العتره فی أخبار الثقلین.

**[ترجمه]معنی عترت در اخبار ثقلین خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۱۱»

مع، معانی الأخبار أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بَشِیرٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ أَبِی الْعَلَاءِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَیْسَرَهَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّا نَقُولُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَیْتِهِ فَیَقُولُ قَوْمٌ نَحْنُ آلُ مُحَمَّدٍ فَقَالَ إِنَّمَا آلُ مُحَمَّدٍ مَنْ حَرَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَی مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله نِکَاحَهُ (۲).

**[ترجمه]معانی الأخبار: عبداللَّه بن میسره نقل کرده، به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: ما می‌گوییم: \\"اللهم صل علی محمّد و اهل بیته\\". بعضی‌ها می‌گویند: ما آل محمّد هستیم. ایشان فرمودند: آل محمّد کسانی هستند که خداوند عزّ و جلّ ازدواج نمودن محمد صلی الله علیه و آله را با آن‌ها حرام کرده است. - . معانی الأخبار : ۳۳ -

**[ترجمه]

بیان

لعل الراوی إنما عدل عن الآل إلی الأهل لقول الرجل أو قال الرجل ذلک لاعتقاد الترادف بین الآل و الأهل و أما تفسیره علیه

السـلام فلعل مراده اختصاصه بهم لا شـموله لجميعهم و يكون الغرض خروج بنى العباس و أضـرابهم بأن يكون المـدعى أنه من الآل منهم و لعل فيه نوع تقيه مع أنه يحتمل أن يكون هذا أحد معانى الآل.

**[ترجمه]شايد اين كه راوى به جاى \\"آل\\"، \\"اهل\\" گفته، به جهت قول آن بعضـى بوده است. يا اين‌كه آن بعضى فكر مى‌كرده دو كلمه \\"آل\\" و \\"اهل\\" با هم مترادفند. اما تفسـيرى كه امام عليه السّلام فرمودند، شايد منظورشان اين بوده كه آل، به ائمه اختصـاص دارد نه اين‌كه مراد تمـام آن‌هـايى باشـد كه ازدواج پيـامبر بـا آن‌ها حرام است. و غرض خارج نمودن بنى‌عباس و نظاير آن‌ها است كه شايـد كسـى كه مـدعى بوده از آل است از آن‌ها بوده است. شايـد در اين روايت يك نوع تقيه اى وجود داشته باشد، گذشته از اين كه محتمل است يكى از معانى آل همين باشد .

**[ترجمه]

«۱۲»

مع، معانى الأخبار ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْـعَرِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ الدَّيْلَمِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السـلام جُعِلْتُ فِدَاكَ مَنِ الْآلُ قَالَ ذُرِّيَّةُ مُحَمَّدٍ صـلى الله عليه و آله قَالَ قُلْتُ فَمَنِ الْأَهْلُ قَالَ الْأَئِمَّةُ عليهم السلام فَقُلْتُ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذابِ قَالَ وَ اللَّهِ مَا عَنَى إِلَّا ابْنَتَهُ (۳).

**[ترجمه]معانى الأخبار: محمّد بن سـليمان ديلمى از پدر خود نقل كرده، به حضرت صادق عليه السّلام عرض كردم: فدايتان شوم! آل چه كسانى هسـتند؟ فرمودنـد: ذريه محمـد صـلى اللّه عليه و آله. عرض كردم: پس اهل چه كسانى هسـتند؟ فرمودند: ائمه عليهم السّلام. عرض كردم: در اين سخن خداوند عزّ و جلّ: «أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذابِ» - . غافر / ۴۶ - {فرعونيان را در سخت ترين [انواع] عذاب درآوريد}، آل چه كسى است؟ فرمودند: به خدا قسم ، جز دختر فرعون منظور نيست.

**[ترجمه]

«۱۳»

لى، الأمـالى للصـدوق مع، معـانى الأخبار أَبِي عَنْ سَـعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَـى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي بَصِـيرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام مَنْ آلُ مُحَمَّدٍ قَالَ ذُرِّيَّتُهُ فَقُلْتُ مَنْ أَهْلُ بَيْتِهِ قَالَ الْأَئِمَّةُ الْأَوْصِيَاءُ فَقُلْتُ مَنْ عِتْرَتُهُ قَالَ أَصْـحَابُ الْعَبَاءِ فَقُلْتُ مَنْ أُمَّتُهُ قَـالَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ صَـدَّقُوا بِمَـا جَـاءَ بِهِ مِنْ عِنْـدِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَـلَّ الْمُتَمَسِّكُونَ بِالثَّقَلَيْنِ الَّذِينَ أُمِرُوا بِالتَّمَسُّكِ بِهِمَا- كِتَابِ اللَّهِ وَ عِتْرَتِهِ أَهْلِ بَيْتِهِ الَّذِينَ

ص: ۲۱۶

۱- معانى الأخبار: ۳۲ عيون الأخبار: ۳۴.

۲- معانى الأخبار: ۳۳.

۳- معانى الأخبار: ۳۳. و الآيه فى المؤمن: ۴۵.

أَذْهَبَ اللَّهُ عَنْهُمُ الرِّجْسَ وَ طَهَّرَهُمْ تَطْهِيراً وَ هُمَا الْخَلِيفَتَانِ عَلَى الْأُمَّهِ (۱) عَلَيْهِمُ السَّلَامُ (۲).

قال الصدوق فی مع تأويل الذريات إذا كانت بالألف الأعقاب و النسل كذلک قال أبو عبيده و قال أما الذى فی القرآن وَ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنا هَبْ لَنا مِنْ أَزْواجِنا وَ ذُرِّيّاتِنا قُرَّهَ أَعْيُنٍ (۳) قرأها علی عليه السلام وحده لهذا المعنی و الآيه التی فی يس وَ آيَهٌ لَهُمْ أَنَّا حَمَلْنا ذُرِّيَّتَهُمْ (۴) و قوله كَما أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّهِ قَوْمٍ آخَرِينَ (۵) فيه لغتان ذُريه و ذِريه مثل عُليه و عِليه فكانت قراءته بالضم و قرأها أبو عمرو و هی قراءه أهل المدينه إلا ما ورد عن زيد بن ثابت أنه قرأ ذِرِّيَّهَ مَنْ حَمَلْنا مَعَ نُوحٍ (۶) بالكسر و قال مجاهد فی قوله إِلَّا ذُرِّيَّهٌ مِنْ قَوْمِهِ (۷) إنهم أولاد الذين أرسل إليهم موسی و مات آباؤهم.

و قال الفراء إنما سموا ذريه لأن آباءهم من القبط و أمهاتهم من بنی إسرائيل قال و ذلک كما قيل لأولاد أهل فارس الذين سقطوا إلی اليمن الأبناء لأن أمهاتهم من غير جنس آبائهم.

قال أبو عبيده إنهم يسمون ذريه و هم رجال مذكورون لهذا المعنی. (۸) و ذريه الرجل كأنهم النشو الذی خرجوا منه و هو من ذروت أو ذريت و ليس بمهموز

ص: ۲۱۷

۱- فی الأمالی: بعد رسول اللّه صلّی اللّه عليه و آله.

۲- أمالی الصدوق: ۱۴۵، معانی الأخبار: ۳۳.

۳- الفرقان: ۷۴.

۴- يس: ۴۱.

۵- الأنعام: ۱۳۲.

۶- الإسراء: ۳.

۷- يونس: ۸۳.

۸- فی المصدر: بهذا المعنی.

قال أبو عبیده و أصله مهموز و لکن العرب ترکت الهمزه فیه و هو فی مذهبه من ذرأ الله الخلق کما قال عز و جل وَ لَقَدْ ذَرَأْنا لِجَهَنَّمَ کَثِیراً مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ (۱) و ذرأهم أی أنشأهم و خلقهم و قوله عز و جل یَذْرَؤُکُمْ فِیهِ (۲) أی یخلقکم فکان ذریه الرجل هم خلق الله عز و جل منه و من نسله و من أنشأه الله تبارک و تعالی من صلبه. (۳)

**[ترجمه]أمالی صدوق، معانی الأخبار: ابابصیر نقل کرده، به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: آل محمّد صلی اللّه علیه و آله کیانند؟ فرمودند: ذریّه او. عرض کردم: اهل بیتش چه کسانی‌اند؟ فرمودند: امامان جانشینش. عرض کردم: عترت چه کسانی هستند؟ فرمودند: اصحاب عبا. گفتم: امتش کیانند؟ فرمودند: مؤمنینی که آن چه پیامبر از جانب خداوند عزّ و جلّ آورده را تصدیق کردند و به ثقلینی که مأمور به تمسک آن شدند، چنگ انداختند؛ کتاب خدا و عترت پیامبر؛ اهل بیت پیامبر

که خداوند پلیدی را از آنها دور کرده و پاک و پاکیزه شان نموده است. و آن دو جانشینان خدا - . در أمالی این قسمت هم آمده است: بعد از رسول الله صلی الله علیه و آله -

در بین امت‌اند. - . امالی صدوق : ۱۴۵ . معانی الأخبار : ۳۳ -

صدوق در معانی الأخبار می‌نویسد: \\"ذریات\\" اگر با الف باشد، به اعقاب و نسل تأویل می‌شود، ابوعبیده نیز چنین گفته است، اما آن‌چه در قرآن است که: «وَ الَّذِینَ یَقُولُونَ رَبَّنا هَبْ لَنا مِنْ أَزْواجِنا وَ ذُرِّیّاتِنا قُرَّهَ أَعْیُنٍ» - . فرقان / ۷۴ - {و کسانی اند که می گویند پروردگارا به ما از همسران و فرزندانمان آن ده که مایه روشنی چشمان [ما] باشد} فقط علی علیه السلام این آیه را به جهت این معنا به صورت مفرد (یعنی ذریتنا) قرائت کرده‌اند و آیه ای که در سوره یس است: «وَ آیَهٌ لَهُمْ أَنَّا حَمَلْنا ذُرِّیَّتَهُمْ» - . یس / ۴۱ - {و نشانه ای [دیگر] برای آنان اینکه ما نیاکانشان را سوار کردیم} و این آیه: «کَما أَنْشَأَکُمْ مِنْ ذُرِّیَّهِ قَوْمٍ آخَرِینَ» - انعام / ۱۳۳ - {همچنانکه شما را از نسل گروهی دیگر پدید آورده است}. در مورد کلمه \\"ذرّیه\\" دو لغت است: یکی ذُرّیّه و دیگری ذِرّیّه، مانند عُلّیّه و عِلّیّه. قرائت علی علیه السلام به ضمّ است و ابوعمرو نیز همین طور قرائت نموده، و قرائت اهل مدینه هم همین است جز این که از زید بن ثابت روایت شده که او در آیه «ذُرِّیَّهَ مَنْ حَمَلْنا مَعَ نُوحٍ» - . اسرا / ۳ - {[ای] فرزندان کسانی که [آنان را در کشتی] با نوح برداشتیم}، به کسر خوانده و مجاهد در آیه «إِلَّا ذُرِّیَّهٌ مِنْ قَوْمِهِ» - . یونس / ۸۳ - {مگر فرزندانی از قوم وی} گفته است: آنها اولاد کسانی هستند که حضرت موسی به سوی آنها فرستاده شد و پدرانشان مرده بودند.

فراء گفته است: آنها را ذریه نامیده اند؛ چون پدرانشان از قبط بودند و مادرانشان از بنی اسرائیل. این مانند همان است که به فرزندان اهل فارس \\"ابناء\\" می گفتند، چون مادران آنها از جنس پدرشان نبودند.

ابوعبیده گفته است: آنها را برای همین معنا، ذریه نامیده اند، حال آن‌که ایشان مذکر و مرد هستند، و ذریه شخص، گویا همان موالیدی هستند که از او خارج شده اند و این لفظ از [ذروت] و [ذریت] مشتق شده است و همزه ندارد.

ابوعبیده گفته است: اصل آن همزه‌دار بوده ولی عرب همزه آن را کنار گذاشته است، بنابر گفته او، این لغت از ذرأ اللَّه الخلق مشتق شده است، چنان‌چه خداوند عزّ و جلّ فرمود: «وَ لَقَدْ ذَرَأْنا لِجَهَنَّمَ كَثِيراً مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ» - . اعراف / ۱۷۹ - { و در حقیقت بسیاری از جنیان و آدمیان را برای دوزخ آفریده ایم} و \\"ذرأهم\\" یعنی آن‌ها ایجاد کرد و خلق نمود، و این آیه: «يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ» - . شوری / ۱۱ - {بدین وسیله شما را بسیار می گرداند} یعنی می آفریند. پس ذریه مرد کسانی‌اند که خداوند عزّ و جلّ آن‌ها را از او و از نسلش می‌آفریند و کسانی که خداوند تبارك و تعالی آن‌ها را از صلب او آفریده است. - . معانی الأخبار : ۳۳ -

**[ترجمه]

بیان

لا أدری ما معنی قوله قرأها علی علیه السلام وحده فإنه قرأ أبو عمر و حمزه و الكسائی و أبو بكر ذریتنا و الباقون بالجمع إلا أن یكون مراده من بین الخلفاء و هو بعید و أیضا لا أعرف الفرق بین المفرد و الجمع فی هذا الباب و لا أعرف لتحقیقه رحمه الله فائده یعتد بها.

**[ترجمه]نمی‌دانم منظور از این كه \\" فقط علی علیه السلام این آیه را به جهت این معنا به صورت مفرد قرائت كرده‌اند \\" چیست، با این‌كه ابو عمرو و حمزه و كسائی و ابوبكر نیز \\"ذریتنا\\" قرائت كرده اند و بقیه به صورت جمع قرائت نموده‌اند، مگر این كه منظور صدوق این باشد كه: از بین خلفا فقط علی علیه السلام آن را این‌گونه قرائت كرده‌اند، كه بعید است. و باز نمی‌فهمم فرقی كه صدوق بین مفرد و جمع در این باب گذاشته چه دلیلی دارد، و در مورد تحقیق ایشان فایده قابل توجهی نمی‌بینم.

**[ترجمه]

«۱۴»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ وَهْبٍ قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ نَافِعٌ عَبْدُ آلِ عُمَرَ كَانَ فِی بَیْتِ حَفْصَهَ فَیَأْتِیهِ النَّاسُ وُفُوداً وَ لَا یُعَابُ ذَلِكَ عَلَیْهِمْ وَ لَا یُقَبَّحُ عَلَیْهِمْ وَ إِنَّ أَقْوَاماً یَأْتُونَّا صِلَهً لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَیَأْتُونَّا خَائِفِینَ مُسْتَخْفِینَ یُعَابُ ذَلِكَ وَ یُقَبَّحُ عَلَیْهِمْ وَ لَقَدْ قَالَ اللَّهُ فِی كِتَابِهِ وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَ جَعَلْنا لَهُمْ أَزْواجاً وَ ذُرِّیَّهً فَمَا كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِلَّا كَأَحَدِ أُولَئِكَ جَعَلَ اللَّهُ لَهُ أَزْوَاجاً وَ جَعَلَ لَهُ ذُرِّیَّهً ثُمَّ لَمْ یُسْلِمْ مَعَ أَحَدٍ مِنَ الْأَنْبِیَاءِ مَنْ أَسْلَمَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنْ أَهْلِ بَیْتِهِ أَكْرَمَ اللَّهُ بِذَلِكَ رَسُولَهُ صلی الله علیه و آله (۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: معاویه بن وهب نقل كرده، شنیدم كه می‌فرمودند: الحمدللَّه، نافع، عبد آل عمر در خانه حفصه بود، مردم به دیدن او می آمدند و كسی به آن‌ها عیب نمی‌گرفت و این كار را بد نمی شمرد، گروه‌هایی از مردم كه به جهت احترام به رسول الله صلی الله علیه و آله پیش ما می آیند ترسان و پنهان می‌آیند، از آن‌ها عیب می گیرند و كار آن‌ها را زشت

می‌شمرند. خداوند در کتابش فرموده است: «وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلًا مِنْ قَبْلِکَ وَ جَعَلْنا لَهُمْ أَزْواجاً وَ ذُرِّیَّهً» - . رعد / ۳۸ - {و قطعا پیش از تو [نیز] رسولانی فرستادیم و برای آنان زنان و فرزندانی قرار دادیم}، رسول الله صلی الله علیه و آله نیز یکی از همان رسولان بود، خداوند برای او نیز همسران و ذریه‌ای قرار داد، علاوه بر این، هیچ کدام از ذریه پیامبران به اندازه ذریه رسول الله صلی الله علیه و آله به ایشان ایمان نیاوردند. خداوند به این وسیله رسولش صلی الله علیه و آله را گرامی داشت. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۱۳ و ۲۱۴ -

**[ترجمه]

«۱۵»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ بَشِیرٍ الدَّهَّانِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا آتَی اللَّهُ أَحداً مِنَ الْمُرْسَلِینَ (۵) شَیْئاً إِلَّا وَ قَدْ آتَاهُ مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله وَ قَدْ آتَی اللَّهُ (مُحَمَّداً) کَمَا آتَی الْمُرْسَلِینَ مِنْ قَبْلِهِ

ص: ۲۱۸

۱- الأعراف: ۱۷۸.

۲- الشوری: ۱۱.

۳- معانی الأخبار: ۳۳.

۴- تفسیر العیّاشیّ ۲: ۲۱۳ و ۲۱۴.

۵- فی المصدر: و قد آتی اللّه محمّدا کما آتی المرسلین و استظهر المصنّف فی الهامش ان الصحیح: آتاه اللّه ما لم یؤت المرسلین.

ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآیَهَ وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلًا مِنْ قَبْلِکَ وَ جَعَلْنا لَهُمْ أَزْواجاً وَ ذُرِّیَّهً (۱)

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: بشیر دهان از حضرت صادق علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: خداوند به احدی از پیامبران چیزی نداده، مگر این که آن را به محمّد صلی الله علیه و آله نیز داده است. و به ایشان مانند پیامبران قبلی داده است. - . در مصدر این گونه آمده است: و خداوند به محمد مانند پیامبران قبلی داده است. مصنف در حاشیه استظهار کرده که صحیحش این است: به ایشان چیزی داده که به بقیه رسولان نداده است. -

ص: ۲۱۸

سپس این آیه را تلاوت نمودند: «وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلًا مِنْ قَبْلِکَ وَ جَعَلْنا لَهُمْ أَزْواجاً وَ ذُرِّیَّهً» - . رعد / ۳۸ - {و قطعا پیش از تو [نیز] رسولانی فرستادیم و برای آنان زنان و فرزندانی قرار دادیم}.

**[ترجمه]

«۱۶»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ عَلِیِّ بْنِ عُمَرَ بْنِ أَبَانٍ الْکَلْبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَشْهَدُ عَلَی أَبِی أَنَّهُ کَانَ یَقُولُ مَا بَیْنَ أَحَدِکُمْ وَ بَیْنَ أَنْ یُغْبَطَ أَوْ یَرَی مَا تَقَرُّ بِهِ عَیْنُهُ إِلَّا أَنْ یَبْلُغَ نَفْسُهُ هَذِهِ وَ أَهْوَی بِیَدِهِ إِلَی حَلْقِهِ قَالَ اللَّهُ فِی کِتَابِهِ وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلًا مِنْ قَبْلِکَ وَ جَعَلْنا لَهُمْ أَزْواجاً وَ ذُرِّیَّهً فَنَحْنُ ذُرِّیَّهُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: علی بن عمر بن أبان کلبی از حضرت صادق علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: شاهد بودم که پدرم همواره می گفت: بین هر یک از شما و بین مقام غبطه و دیدن آن‌چه که چشم را روشن می کند فاصله‌ای جز این که جانش به این‌جا - دستشان را تا گلویشان بالا بردند - برسد نیست. خداوند در کتابش فرمود: «وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلًا مِنْ قَبْلِکَ وَ جَعَلْنا لَهُمْ أَزْواجاً وَ ذُرِّیَّهً» - . رعد / ۳۸ - {و قطعا پیش از تو [نیز] رسولانی فرستادیم و برای آنان زنان و فرزندانی قرار دادیم}؛ ما ذریه رسول الله صلی الله علیه و آله هستیم. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۱۴ -

**[ترجمه]

«۱۷»

شی، تفسیر العیاشی عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ قِسْمَیْنِ فَأَلْقَی قِسْماً وَ أَمْسَکَ قِسْماً ثُمَّ قَسَمَ ذَلِکَ الْقِسْمَ عَلَی ثَلَاثَهِ أَثْلَاثٍ فَأَلْقَی أَوْ أَلْقَی (۳) ثُلُثَیْنِ وَ أَمْسَکَ ثُلُثاً ثُمَّ اخْتَارَ مِنْ ذَلِکَ الثُّلُثِ قُرَیْشاً ثُمَّ اخْتَارَ مِنْ قُرَیْشٍ بَنِی عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ثُمَّ اخْتَارَ مِنْ بَنِی عَبْدِ الْمُطَّلِبِ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَنَحْنُ ذُرِّیَّتُهُ فَإِنْ قَالَ النَّاسُ لَمْ یَکُنْ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ذُرِّیَّهٌ جَحَدُوا وَ لَقَدْ قَالَ اللَّهُ وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلًا مِنْ قَبْلِکَ وَ جَعَلْنا لَهُمْ أَزْواجاً وَ ذُرِّیَّهً (۴) فَنَحْنُ ذُرِّیَّتُهُ قَالَ فَقُلْتُ أَنَا أَشْهَدُ أَنَّکُمْ ذُرِّیَّتُهُ ثُمَّ قُلْتُ لَهُ ادْعُ اللَّهَ لِی جُعِلْتُ فِدَاکَ أَنْ یَجْعَلَنِی مَعَکُمْ فِی

الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ فَدَعَا لِی ذَلِکَ قَالَ وَ قَبَّلْتُ بَاطِنَ یَدِهِ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: مفضل بن صالح از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمودند: رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: خداوند خلایق را در دو قسم آفرید؛ یک قسمت را کنار گذاشت و قسمت دیگر را نگه داشت، باز آن را به سه قسمت تقسیم کرد؛ دو ثلثش را کنار گذاشت و یک سوم آن را نگه داشت. سپس قریش را از این یک سوم انتخاب کرد. سپس از میان قریش فرزندان عبدالمطلب را برگزید. سپس از میان فرزندان عبدالمطلب، رسول الله صلی الله علیه و آله را انتخاب کرد و ما ذریه او هستیم. اگر مردم بگویند: رسول الله صلی الله علیه و آله ذریّه نداشت، انکار نموده اند، با این که خداوند فرموده است: «وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلًا مِنْ قَبْلِکَ وَ جَعَلْنا لَهُمْ أَزْواجاً وَ ذُرِّیَّهً» - . رعد / ۳۸ - {و قطعا پیش از تو [نیز] رسولانی فرستادیم و برای آنان زنان و فرزندانی قرار دادیم}؛ پس ما ذریّه او هستیم. راوی می گوید: عرض کردم: گواهی می‌دهم که شما ذریّه پیامبرید.

سپس عرض کردم: فدایتان شوم! از خدا بخواهید مرا در دنیا و آخرت با شما قرار دهد. این دعا را برایم نمودند و کف دستشان را بوسیدم.

**[ترجمه]

«۱۸»

وَ فِی رِوَایَهِ شُعَیْبٍ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: نَحْنُ ذُرِّیَّهُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا أَدْرِی عَلَی مَا یُعَادُونَنَا إِلَّا لِقَرَابَتِنَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۵).

**[ترجمه]در روایت شعیب آمده که ایشان فرمودند: ما ذریه رسول الله صلی الله علیه و آله هستیم، نمی‌دانم چرا با ما دشمنی می کنند، جز این که ما نزدیکان رسول الله صلی الله علیه و آله‌ایم. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۱۴ -

**[ترجمه]

بیان

قوله أو ألقی لعل الترديد من الراوی حيث لم يدر أنه أتی بالفاء أو لم يأت بها.

**[ترجمه]قوله أو ألقی لعل الترديد من الراوی حيث لم يدر أنه أتی بالفاء أو لم يأت بها.

**[ترجمه]

«۱۹»

كنز، كنز جامع الفوائد و تأويل الآيات الظاهره مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ

۱- تفسير العيّاشىّ ۲: ۲۱۴ و الآيه فى الرعد: ۳۸.

۲- تفسير العيّاشىّ ۲: ۲۱۴ و الآيه فى الرعد: ۳۸.

۳- المصدر خال عن قوله: أو ألقى.

۴- الرعد: ۳۸.

۵- تفسير العيّاشىّ ۲: ۲۱۴.

بْنِ سَلَّامٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عِيسَى بْنِ مَصْقَلَهَ الْقُمِّيِّ (۱) عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أْمُرْ أَهْلَکَ بِالصَّلاهِ وَ اصْطَبِرْ عَلَیْها (۲) قَالَ نَزَلَتْ فِی عَلِیٍّ وَ فَاطِمَهَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ علیهم السلام کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَأْتِی بَابَ فَاطِمَهَ کُلَّ سُحْرَهٍ فَیَقُولُ السَّلَامُ عَلَیْکُمْ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَکَاتُهُ الصَّلَاهَ یَرْحَمُکُمُ اللَّهُ إِنَّما یُرِیدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ یُطَهِّرَکُمْ تَطْهِیراً (۳).

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره:

ص: ۲۱۹

زراره از امام باقر علیه السلام و ایشان از پدرشان درباره این سخن خداوند عزّ و جلّ: «وَ أْمُرْ أَهْلَکَ بِالصَّلاهِ وَ اصْطَبِرْ عَلَیْها» - . طه / ۱۳۲ - {و کسان خود را به نماز فرمان ده و خود بر آن شکیبا باش}، نقل کرده‌اند که ایشان فرمودند: این آیه درباره علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام نازل شده است، رسول الله صلی الله علیه و آله هر روز صبح، به در خانه فاطمه سلام الله علیها می‌آمدند و می‌فرمودند: سلام و رحمت و برکات خداوند بر شما اهل بیت باد! خدا رحمتتان کند، وقت نماز است! خدا می خواهد آلودگی را از شما خاندان بزداید و شما را پاک و پاکیزه گرداند. - . کنز الفوائد : ۱۶۱ و ۱۶۲ -

**[ترجمه]

«۲۰»

لی، الأمالی للصدوق ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام ابْنُ شَاذَوَیْهِ الْمُؤَدِّبُ وَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْرُورٍ مَعاً عَنْ مُحَمَّدٍ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الرَّیَّانِ بْنِ الصَّلْتِ قَالَ: حَضَرَ الرِّضَا علیه السلام مَجْلِسَ الْمَأْمُونِ بِمَرْوَ وَ قَدِ اجْتَمَعَ فِی مَجْلِسِهِ جَمَاعَهٌ مِنْ عُلَمَاءِ أَهْلِ الْعِرَاقِ وَ خُرَاسَانَ فَقَالَ الْمَأْمُونُ أَخْبِرُونِی عَنْ مَعْنَی هَذِهِ الْآیَهِ ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْکِتابَ الَّذِینَ اصْطَفَیْنا مِنْ عِبادِنا (۴) فَقَالَتِ الْعُلَمَاءُ أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِذَلِکَ الْأُمَّهَ کُلَّهَا فَقَالَ الْمَأْمُونُ مَا تَقُولُ یَا أَبَا الْحَسَنِ فَقَالَ الرِّضَا علیه السلام لَا أَقُولُ کَمَا قَالُوا وَ لَکِنِّی أَقُولُ أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِذَلِکَ الْعِتْرَهَ الطَّاهِرَهَ فَقَالَ الْمَأْمُونُ وَ کَیْفَ عَنَی الْعِتْرَهَ مِنْ دُونِ الْأُمَّهِ فَقَالَ لَهُ الرِّضَا علیه السلام إِنَّهُ لَوْ أَرَادَ الْأُمَّهَ لَکَانَتْ بِأَجْمَعِهَا فِی الْجَنَّهِ لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَمِنْهُمْ ظالِمٌ لِنَفْسِهِ وَ مِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَ مِنْهُمْ سابِقٌ بِالْخَیْراتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ذلِکَ هُوَ الْفَضْلُ الْکَبِیرُ ثُمَّ جَمَعَهُمْ کُلَّهُمْ فِی الْجَنَّهِ فَقَالَ جَنَّاتُ عَدْنٍ یَدْخُلُونَها یُحَلَّوْنَ فِیها مِنْ أَساوِرَ مِنْ ذَهَبٍ (۵) الْآیَهَ فَصَارَتِ

ص: ۲۲۰

۱- هکذا فی الکتاب و فی نسخه المکتبه الرضویه من المصدر و فی نسخه اخری منه تشویش و أوهام و لم نجد الرجل و الظاهر ان الصحیح: أحمد بن عبد اللّه بن عیسی بن مصقله بقرینه روایه محمّد بن عبد الرحمن عنه. راجع فهرست النجاشیّ ترجمه احمد.

۲- طه: ۱۳۲.

۳- کنز الفوائد: ۱۶۱ و ۱۶۲ و ۱۷۸ من النسخه الرضویه.

۴- فاطر: ۳۲.

۵- فاطر: ۳۳.

الْوِرَاثَهُ لِلْعِتْرَهِ الطَّاهِرَهِ لَا لِغَيْرِهِمْ فَقَالَ الْمَأْمُونُ مَنِ الْعِتْرَهُ الطَّاهِرَهُ فَقَالَ الرِّضَا علیه السلام الَّذِینَ وَصَفَهُمُ اللَّهُ فِی کِتَابِهِ فَقَالَ جَلَّ وَ عَزَّ إِنَّما یُرِیدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ یُطَهِّرَکُمْ تَطْهِیراً (۱) وَ هُمُ الَّذِینَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنِّی مُخَلِّفٌ فِیکُمُ الثَّقَلَیْنِ کِتَابَ اللَّهِ وَ عِتْرَتِی أَهْلَ بَیْتِی أَلَا وَ إِنَّهُمَا لَنْ یَفْتَرِقَا حَتَّی یَرِدَا عَلَیَّ الْحَوْضَ فَانْظُرُوا کَیْفَ تَخْلُفُونِّی فِیهِمَا أَیُّهَا النَّاسُ لَا تُعَلِّمُوهُمْ فَإِنَّهُمْ أَعْلَمُ مِنْکُمْ قَالَتِ الْعُلَمَاءُ أَخْبِرْنَا یَا أَبَا الْحَسَنِ عَنِ الْعِتْرَهِ أَ هُمُ الْآلُ أَمْ غَیْرُ الْآلِ فَقَالَ الرِّضَا علیه السلام هُمُ الْآلُ فَقَالَتِ الْعُلَمَاءُ فَهَذَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یُؤْثَرُ عَنْهُ (۲) أَنَّهُ قَالَ أُمَّتِی آلِی وَ هَؤُلَاءِ أَصْحَابُهُ یَقُولُونَ بِالْخَبَرِ الْمُسْتَفَاضِ (۳) الَّذِی لَا یُمْکِنُ دَفْعُهُ آلُ مُحَمَّدٍ أُمَّتُهُ فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام أَخْبِرُونِی هَلْ تَحْرُمُ الصَّدَقَهُ عَلَی الْآلِ قَالُوا نَعَمْ قَالَ فَتَحْرُمُ عَلَی الْأُمَّهِ قَالُوا لَا قَالَ هَذَا فَرْقٌ مَا بَیْنَ الْآلِ (۴) وَ الْأُمَّهِ وَیْحَکُمْ أَیْنَ یُذْهَبُ بِکُمْ أَ ضَرَبْتُمْ (۵) عَنِ الذِّکْرِ صَفْحاً أَمْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ أَ مَا عَلِمْتُمْ أَنَّهُ وَقَعَتِ الْوِرَاثَهُ وَ الطَّهَارَهُ عَلَی الْمُصْطَفَیْنَ الْمُهْتَدِینَ دُونَ سَائِرِهِمْ قَالُوا وَ مِنْ أَیْنَ یَا أَبَا الْحَسَنِ قَالَ مِنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا نُوحاً وَ إِبْراهِیمَ وَ جَعَلْنا فِی ذُرِّیَّتِهِمَا النُّبُوَّهَ وَ الْکِتابَ فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَ کَثِیرٌ مِنْهُمْ فاسِقُونَ (۶) فَصَارَتْ وِرَاثَهُ النُّبُوَّهِ وَ الْکِتَابِ

۱- الأحزاب: ۳۳.

۲- أی ینقل عنه.

۳- فی تحف العقول: بالخبر المستفیض.

۴- فی التحف: علی آل محمد.

۵- فی التحف: اصرفتم.

۶- الحدید: ۲۶.

لِلْمُهْتَدِينَ (۱) دُونَ الْفَاسِقِينَ أَ مَا عَلِمْتُمْ أَنَّ نُوحاً علیه السلام حِينَ سَأَلَ رَبَّهُ فَقالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَ إِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَ أَنْتَ أَحْكَمُ الْحاكِمِينَ وَ ذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَعَدَهُ أَنْ يُنْجِيَهُ وَ أَهْلَهُ فَقَالَ لَهُ رَبُّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صالِحٍ فَلا تَسْئَلْنِ ما لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجاهِلِينَ (۲) فَقَالَ الْمَأْمُونُ هَلْ فَضَّلَ اللَّهُ الْعِتْرَةَ عَلَى سَائِرِ النَّاسِ فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَبَانَ فَضْلَ الْعِتْرَةِ عَلَى سَائِرِ النَّاسِ فِي مُحْكَمِ كِتَابِهِ فَقَالَ لَهُ الْمَأْمُونُ أَيْنَ ذَلِكَ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ قَالَ لَهُ الرِّضَا علیه السلام فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفى آدَمَ وَ نُوحاً وَ آلَ إِبْراهِيمَ وَ آلَ عِمْرانَ عَلَى الْعالَمِينَ ذُرِّيَّةً بَعْضُها مِنْ بَعْضٍ (۳) وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ فِي مَوْضِعٍ آخَرَ أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلى ما آتاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنا آلَ إِبْراهِيمَ الْكِتابَ وَ الْحِكْمَةَ وَ آتَيْناهُمْ مُلْكاً عَظِيماً (۴) ثُمَّ رَدَّ الْمُخَاطَبَةَ فِي أَثَرِ هَذَا إِلَى سَائِرِ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ (۵) يَعْنِي الَّذِينَ قَرَنَهُمْ بِالْكِتَابِ (۶) وَ الْحِكْمَةِ وَ حُسِدُوا عَلَيْهِمَا (۷) فَقَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلى ما آتاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنا آلَ إِبْراهِيمَ الْكِتابَ وَ الْحِكْمَةَ وَ آتَيْناهُمْ مُلْكاً عَظِيماً (۸) يَعْنِي الطَّاعَةَ لِلْمُصْطَفَيْنَ الطَّاهِرِينَ فَالْمُلْكُ هَاهُنَا هُوَ الطَّاعَةُ لَهُمْ قَالَتِ الْعُلَمَاءُ فَأَخْبِرْنَا هَلْ فَسَّرَ اللَّهُ تَعَالَى الِاصْطِفَاءَ فِي الْكِتَابِ

۱- في التحف: في المهتدين.

۲- هود: ۴۵ و ۴۶.

۳- آل عمران: ۳۳ و ۳۴.

۴- النساء: ۵۴.

۵- النساء: ۵۹.

۶- في التحف. يعني الذين اورثهم الكتاب.

۷- في الأمالي: و حسدوا عليهم.

۸- النساء: ۵۴.

فَقَالَ الرِّضَا علیه السلام فَسَّرَ الِاصْطِفَاءَ فِی الظَّاهِرِ سِوَی الْبَاطِنِ فِی اثْنَیْ عَشَرَ مَوْطِناً وَ مَوْضِعاً فَأَوَّلُ ذَلِکَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَنْذِرْ عَشِیرَتَکَ الْأَقْرَبِینَ وَ رَهْطَکَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِینَ هَکَذَا فِی قِرَاءَهِ أُبَیِّ بْنِ کَعْبٍ وَ هِیَ ثَابِتَهٌ فِی مُصْحَفِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ (۱) وَ هَذِهِ مَنْزِلَهٌ رَفِیعَهٌ وَ فَضْلٌ عَظِیمٌ وَ شَرَفٌ عَالٍ حِینَ عَنَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِذَلِکَ الْآلَ فَذَکَرَهُ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَهَذِهِ وَاحِدَهٌ وَ الْآیَهُ الثَّانِیَهُ فِی الِاصْطِفَاءِ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّما یُرِیدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ یُطَهِّرَکُمْ تَطْهِیراً (۲) وَ هَذَا الْفَضْلُ الَّذِی لَا یَجْحَدُهُ أَحَدٌ مُعَانِدٌ أَصْلًا (۳) لِأَنَّهُ فَضْلٌ بَعْدَ طَهَارَهٍ تُنْتَظَرُ (۴) فَهَذِهِ الثَّانِیَهُ وَ أَمَّا الثَّالِثَهُ فَحِینَ مَیَّزَ اللَّهُ الطَّاهِرِینَ مِنْ خَلْقِهِ فَأَمَرَ نَبِیَّهُ صلی الله علیه و آله بِالْمُبَاهَلَهِ بِهِمْ فِی آیَهِ الِابْتِهَالِ فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ یَا مُحَمَّدُ فَمَنْ حَاجَّکَ فِیهِ مِنْ بَعْدِ ما جاءَکَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعالَوْا نَدْعُ أَبْناءَنا وَ أَبْناءَکُمْ وَ نِساءَنا وَ نِساءَکُمْ وَ أَنْفُسَنا وَ أَنْفُسَکُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَی الْکاذِبِینَ (۵) فَأَبْرَزَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله عَلِیّاً وَ الْحَسَنَ وَ الْحُسَیْنَ وَ فَاطِمَهَ علیهم السلام وَ قَرَنَ أَنْفُسَهُمْ بِنَفْسِهِ فَهَلْ تَدْرُونَ مَا مَعْنَی قَوْلِهِ وَ أَنْفُسَنا وَ أَنْفُسَکُمْ قَالَتِ الْعُلَمَاءُ عَنَی بِهِ نَفْسَهُ فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام (۶) إِنَّمَا عَنَی بِهَا عَلِیَّ بْنَ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام وَ مِمَّا یَدُلُ

۱- زاد فی تحف العقول بعد ذلک: فلما امر عثمان زید بن ثابت ان یجمع القرآن خنس هذه الآیه.

۲- الأحزاب: ۳۳.

۳- فی الأمالی: (لا یجهله أحد معاند اصلا) و فی العیون: (لا یجهله أحد الا معاند ضال) و فی التحف: لا یجحده معاند.

۴- فی نسخه: بعد الطهاره ینتظر.

۵- آل عمران: ۶۵.

۶- فی المصادر کلها: فقال أبو الحسن علیه السّلام: غلطتم انما عنی.

عَلَى ذَلِكَ قَوْلُ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله لَيَنْتَهِيَنَّ بَنُو وَلِيعَةَ أَوْ لَأَبْعَثَنَّ إِلَيْهِمْ رَجُلًا كَنَفْسِي يَعْنِي عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ علیهما السلام وَ عَنَى بِالْأَبْنَاءِ الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ وَ عَنَى بِالنِّسَاءِ فَاطِمَةَ علیها السلام فَهَذِهِ خُصُوصِيَّةٌ لَا يَتَقَدَّمُهُمْ فِيهَا أَحَدٌ وَ فَضْلٌ لَا يَلْحَقُهُمْ فِيهِ بَشَرٌ وَ شَرَفٌ لَا يَسْبِقُهُمْ إِلَيْهِ خَلْقٌ (۱) إِذْ جَعَلَ نَفْسَ عَلِيٍّ علیه السلام كَنَفْسِهِ فَهَذِهِ الثَّالِثَةُ وَ أَمَّا الرَّابِعَةُ فَإِخْرَاجُهُ صلی الله علیه و آله النَّاسَ مِنْ مَسْجِدِهِ مَا خَلَا الْعِتْرَةَ حَتَّى تَكَلَّمَ النَّاسُ فِي ذَلِكَ وَ تَكَلَّمَ الْعَبَّاسُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ تَرَكْتَ عَلِيّاً وَ أَخْرَجْتَنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا أَنَا تَرَكْتُهُ وَ أَخْرَجْتُكُمْ وَ لَكِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ تَرَكَهُ وَ أَخْرَجَكُمْ وَ فِي هَذَا تِبْيَانُ قَوْلِهِ لِعَلِيٍّ علیه السلام أَنْتَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى قَالَتِ الْعُلَمَاءُ وَ أَيْنَ هَذَا مِنَ الْقُرْآنِ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام أُوجِدُكُمْ فِي ذَلِكَ قُرْآناً أَقْرَأُهُ عَلَيْكُمْ قَالُوا هَاتِ قَالَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَوْحَيْنا إِلى مُوسى وَ أَخِيهِ أَنْ تَبَوَّءا لِقَوْمِكُما بِمِصْرَ بُيُوتاً وَ اجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً (۲) فَفِي هَذِهِ الْآيَةِ مَنْزِلَةُ هَارُونَ مِنْ مُوسَى وَ فِيهَا أَيْضاً مَنْزِلَةُ عَلِيٍّ علیه السلام مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ مَعَ هَذَا دَلِيلٌ ظَاهِرٌ فِي قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حِينَ قَالَ أَلَا إِنَّ هَذَا الْمَسْجِدَ لَا يَحِلُّ لِجُنُبٍ (۳) إِلَّا لِمُحَمَّدٍ وَ آلِهِ صلی الله علیه و آله قَالَتِ (۴) الْعُلَمَاءُ يَا أَبَا الْحَسَنِ هَذَا الشَّرْحُ وَ هَذَا الْبَيَانُ لَا يُوجَدُ إِلَّا عِنْدَكُمْ مَعْشَرَ أَهْلِ بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ وَ مَنْ يُنْكِرُ لَنَا ذَلِكَ وَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَقُولُ أَنَا مَدِينَةُ الْحِكْمَةِ (۵)

۱- هكذا فی العيون و اما فی الأمالی: فهذه خصوصيه لا يتقدمه فيها أحد و فضل لا يلحقه فيه بشر و شرف لا يسبقه إليه خلق و فی التحف: يعنی عليا فهذه خصوصيه لا يتقدمها احد و فضل لا يختلف فيه بشر و شرف لا يسبقه إليه خلق.

۲- يونس: ۸۷.

۳- فی التحف: لا يحل لجنب و لا لحائض.

۴- فی المصادر: فقالت.

۵- فی العيون و التحف: انا مدينه العلم.

وَ عَلِیٌّ علیه السلام بَابُهَا فَمَنْ أَرَادَ الْمَدِینَهَ فَلْیَأْتِهَا مِنْ بَابِهَا فَفِیمَا أَوْضَحْنَا وَ شَرَحْنَا مِنَ الْفَضْلِ وَ الشَّرَفِ وَ التَّقْدِمَهِ وَ الِاصْطِفَاءِ وَ الطَّهَارَهِ مَا لَا یُنْکِرُهُ مُعَانِدٌ (۱) وَ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الْحَمْدُ عَلَی ذَلِکَ فَهَذِهِ الرَّابِعَهُ وَ الْآیَهُ الْخَامِسَهُ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ آتِ ذَا الْقُرْبی حَقَّهُ (۲) خُصُوصِیَّهٌ خَصَّهُمُ اللَّهُ الْعَزِیزُ الْجَبَّارُ (۳) بِهَا وَ اصْطَفَاهُمْ عَلَی الْأُمَّهِ فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآیَهُ عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ ادْعُوا لِی فَاطِمَهَ فَدُعِیَتْ لَهُ فَقَالَ یَا فَاطِمَهُ قَالَتْ لَبَّیْکَ یَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ صلی الله علیه و آله هَذِهِ فَدَکُ هِیَ مِمَّا لَمْ یُوجَفْ عَلَیْهِ بِخَیْلٍ وَ لَا رِکَابٍ وَ هِیَ لِی خَاصَّهً دُونَ الْمُسْلِمِینَ وَ قَدْ جَعَلْتُهَا لَکِ لِمَا أَمَرَنِیَ اللَّهُ بِهِ فَخُذِیهَا لَکِ وَ لِوُلْدِکِ فَهَذِهِ الْخَامِسَهُ وَ الْآیَهُ السَّادِسَهُ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قُلْ لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّهَ فِی الْقُرْبی (۴) وَ هَذِهِ خُصُوصِیَّهٌ لِلنَّبِیِّ صلی الله علیه و آله إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ (۵) وَ خُصُوصِیَّهٌ لِلْآلِ دُونَ غَیْرِهِمْ وَ ذَلِکَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ حَکَی فِی ذِکْرِ نُوحٍ علیه السلام فِی کِتَابِهِ یا قَوْمِ لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ مالًا إِنْ أَجرِیَ إِلَّا عَلَی اللَّهِ وَ ما أَنَا بِطارِدِ الَّذِینَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلاقُوا رَبِّهِمْ وَ لکِنِّی أَراکُمْ قَوْماً تَجْهَلُونَ (۶) وَ حَکَی عَزَّ وَ جَلَّ عَنْ هُودٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْراً إِنْ أَجْرِیَ إِلَّا عَلَی الَّذِی فَطَرَنِی أَ فَلا تَعْقِلُونَ (۷) وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ لِنَبِیِّهِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله قُلْ یَا مُحَمَّدُ لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّهَ فِی الْقُرْبی (۸) وَ لَمْ یَفْرِضِ اللَّهُ مَوَدَّتَهُمْ إِلَّا وَ قَدْ عَلِمَ

۱- فی العیون و التحف: الا معاند.

۲- الإسراء: ۲۶.

۳- فی نسخه: خصهم اللّه عزّ و جلّ بها.

۴- الشوری: ۲۳.

۵- فی التحف: فهذه خصوصیه للنبی (صلی الله علیه و آله) دون الأنبیاء.

۶- هود: ۲۹ و ۵۱.

۷- هود: ۲۹ و ۵۱.

۸- الشوری: ۲۳.

أَنَّهُمْ لَا يَرْتَدُّونَ عَنِ الدِّينِ أَبَداً وَ لَا يَرْجِعُونَ إِلَى ضَلَالٍ أَبَداً وَ أُخْرَى أَنْ يَكُونَ الرَّجُلُ وَادّاً لِلرَّجُلِ فَيَكُونُ بَعْضُ أَهْلِ بَيْتِهِ عَدُوّاً لَهُ فَلَا يَسْلَمُ لَهُ قَلْبُ الرَّجُلِ فَأَحَبَّ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ لَا يَكُونَ فِي قَلْبِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله عَلَى الْمُؤْمِنِينَ شَيْ ءٌ فَفَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ (۱) مَوَدَّةَ ذَوِي الْقُرْبَى فَمَنْ أَخَذَ بِهَا وَ أَحَبَّ رَسُولَ اللَّهِ وَ أَحَبَّ أَهْلَ بَيْتِهِ لَمْ يَسْتَطِعْ رَسُولُ اللَّهِ أَنْ يُبْغِضَهُ وَ مَنْ تَرَكَهَا وَ لَمْ يَأْخُذْ بِهَا وَ أَبْغَضَ أَهْلَ بَيْتِهِ فَعَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَنْ يُبْغِضَهُ لِأَنَّهُ قَدْ تَرَكَ فَرِيضَةً مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَأَيُّ فَضِيلَةٍ وَ أَيُّ شَرَفٍ يَتَقَدَّمُ هَذَا أَوْ يُدَانِيهِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (۲) عَزَّ وَ جَلَّ هَذِهِ الْآيَةَ عَلَى نَبِيِّهِ صلى الله عليه و آله قُلْ لا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبى (۳) فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ فِي أَصْحَابِهِ فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ وَ قَالَ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ فَرَضَ لِي عَلَيْكُمْ فَرْضاً فَهَلْ أَنْتُمْ مُؤَدُّوهُ فَلَمْ يُجِبْهُ أَحَدٌ فَقَالَ (۴) أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ لَيْسَ بِذَهَبٍ وَ لَا فِضَّةٍ وَ لَا مَأْكُولٍ وَ لَا مَشْرُوبٍ فَقَالُوا هَاتِ إِذاً فَتَلَا عَلَيْهِمْ هَذِهِ الْآيَةَ فَقَالُوا أَمَّا هَذَا فَنَعَمْ فَمَا وَفَى بِهَا أَكْثَرُهُمْ وَ مَا بَعَثَ (۵) اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ نَبِيّاً إِلَّا أَوْحَى (۶) إِلَيْهِ أَنْ لَا يَسْأَلَ قَوْمَهُ أَجْراً لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يُوَفِّيهِ أَجْرَ الْأَنْبِيَاءِ وَ مُحَمَّدٌ صلى الله عليه و آله فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مَوَدَّةَ (۷) قَرَابَتِهِ عَلَى

۱- فی التحف: اذ فرض علیهم.

۲- فی التحف: فلما أنزل اللّه.

۳- الشوری: ۲۳.

۴- زاد فی التحف: فقام فیهم یوما ثانیا فقال مثل ذلک فلم یجبه أحد فقام فیهم یوم الثالث فقال: ایها الناس ان اللّه قد فرض علیکم فرضا فهل أنتم مؤدوه؟ فلم یجبه أحد فقال: ایها الناس

۵- لم یذکره فی تحف العقول الی قوله: ثم قال أبو الحسن علیه السّلام.

۶- فی العیون: الا و أوحی إلیه.

۷- فی العیون: فرض اللّه عزّ و جلّ طاعته و موده قرابته.

أَمَّتِهِ وَ أَمَرَهُ أَنْ يَجْعَلَ أَجْرَهُ فِيهِمْ لِيَوَدُّوهُ فِي قَرَابَتِهِ بِمَعْرِفَهِ فَضْلِهِمُ الَّذِي أَوْجَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُمْ فَإِنَّ الْمَوَدَّهَ إِنَّمَا تَكُونُ عَلَى قَدْرِ مَعْرِفَهِ الْفَضْلِ فَلَمَّا أَوْجَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ ذَلِكَ ثَقُلَ (۱) لِثِقَلِ وُجُوبِ الطَّاعَهِ فَتَمَسَّكَ بِهَا قَوْمٌ أَخَذَ اللَّهُ (۲) مِيثَاقَهُمْ عَلَى الْوَفَاءِ وَ عَانَدَ أَهْلُ الشِّقَاقِ وَ النِّفَاقِ وَ أَلْحَدُوا فِي ذَلِكَ فَصَرَفُوهُ عَنْ حَدِّهِ الَّذِي حَدَّهُ اللَّهُ فَقَالُوا الْقَرَابَهُ هُمُ الْعَرَبُ (۳) كُلُّهَا وَ أَهْلُ دَعْوَتِهِ فَعَلَى أَيِّ الْحَالَتَيْنِ كَانَ فَقَدْ عَلِمْنَا أَنَّ الْمَوَدَّهَ هِيَ لِلْقَرَابَهِ فَأَقْرَبُهُمْ مِنَ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله أَوْلَاهُمْ بِالْمَوَدَّهِ وَ كُلَّمَا قَرُبَتِ الْقَرَابَهُ كَانَتِ الْمَوَدَّهُ عَلَى قَدْرِهَا وَ مَا أَنْصَفُوا نَبِيَّ اللَّهِ فِي حِيطَتِهِ (۴) وَ رَأْفَتِهِ وَ مَا مَنَّ اللَّهُ بِهِ عَلَى أُمَّتِهِ مِمَّا تَعْجِزُ الْأَلْسُنُ عَنْ وَصْفِ الشُّكْرِ عَلَيْهِ أَنْ لَا يُؤَدُّوهُ فِي ذُرِّيَّتِهِ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ أَنْ لَا يَجْعَلُوهُمْ فِيهِمْ بِمَنْزِلَهِ الْعَيْنِ مِنَ الرَّأْسِ حِفْظاً لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فِيهِمْ وَ حُبّاً لَهُ (۵) فَكَيْفَ وَ الْقُرْآنُ يَنْطِقُ بِهِ وَ يَدْعُو إِلَيْهِ وَ الْأَخْبَارُ ثَابِتَهٌ بِأَنَّهُمْ أَهْلُ الْمَوَدَّهِ وَ الَّذِينَ فَرَضَ اللَّهُ مَوَدَّتَهُمْ وَ وَعَدَ (۶) الْجَزَاءَ عَلَيْهَا فَمَا وَفَى أَحَدٌ بِهَا فَهَذِهِ الْمَوَدَّهُ لَا يَأْتِي بِهَا أَحَدٌ مُؤْمِناً مُخْلِصاً إِلَّا اسْتَوْجَبَ الْجَنَّهَ (۷) لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي هَذِهِ الْآيَهِ وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ فِي رَوْضاتِ الْجَنَّاتِ لَهُمْ ما يَشاؤُنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ذلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ قُلْ لا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّهَ فِي الْقُرْبى (۸) مُفَسَّراً وَ مُبَيَّناً

۱- في العيون: ثقل ذلك.

۲- في العيون: قد اخذ اللّه.

۳- في العيون: هي العرب كلها.

۴- حاطه: حفظه و تعهده و الحيطه: اسم من احتاط.

۵- في العيون: و حبا لهم و في الأمالي: و حبا لنبيه.

۶- في نسخه من العيون: و جعل.

۷- في الأمالي: انه ما و في أحد بهذه الموده مؤمنا مخلصا الا استوجب الجنه.

۸- الشورى: ۲۲ و ۲۳.

ثُمَّ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ جَدِّی عَنْ آبَائِهِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام قَالَ اجْتَمَعَ الْمُهَاجِرُونَ وَ الْأَنْصَارُ إِلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالُوا إِنَّ لَکَ یَا رَسُولَ اللَّهِ مَئُونَهً فِی نَفَقَتِکَ وَ فِیمَنْ یَأْتِیکَ مِنَ الْوُفُودِ وَ هَذِهِ أَمْوَالُنَا مَعَ دِمَائِنَا فَاحْکُمْ فِیهَا بَارّاً مَأْجُوراً أَعْطِ مَا شِئْتَ وَ أَمْسِکْ مَا شِئْتَ مِنْ غَیْرِ حَرَجٍ قَالَ (۱) فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَیْهِ الرُّوحَ الْأَمِینَ فَقَالَ یَا مُحَمَّدُ قُلْ لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّهَ فِی الْقُرْبی یَعْنِی أَنْ تَوَدُّوا قَرَابَتِی مِنْ بَعْدِی فَخَرَجُوا فَقَالَ الْمُنَافِقُونَ (۲) مَا حَمَلَ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلَی تَرْکِ مَا عَرَضْنَا عَلَیْهِ إِلَّا لِیَحُثَّنَا عَلَی قَرَابَتِهِ مِنْ بَعْدِهِ إِنْ هُوَ إِلَّا شَیْ ءٌ افْتَرَاهُ فِی مَجْلِسِهِ وَ کَانَ ذَلِکَ مِنْ قَوْلِهِمْ عَظِیماً فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ هَذِهِ الْآیَهَ أَمْ یَقُولُونَ افْتَری عَلَی اللَّهِ کَذِباً (۳) الْآیَهَ وَ أَنْزَلَ أَمْ یَقُولُونَ افْتَراهُ قُلْ إِنِ افْتَرَیْتُهُ فَلا تَمْلِکُونَ لِی مِنَ اللَّهِ شَیْئاً هُوَ أَعْلَمُ بِما تُفِیضُونَ فِیهِ کَفی بِهِ شَهِیداً بَیْنِی وَ بَیْنَکُمْ وَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِیمُ (۴) فَبَعَثَ إِلَیْهِمُ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ هَلْ مِنْ حَدَثٍ فَقَالُوا إِی وَ اللَّهِ یَا رَسُولَ اللَّهِ لَقَدْ قَالَ بَعْضُنَا کَلَاماً غَلِیظاً کَرِهْنَاهُ (۵) فَتَلَا عَلَیْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الْآیَهَ فَبَکَوْا وَ اشْتَدَّ بُکَاؤُهُمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ هُوَ الَّذِی یَقْبَلُ التَّوْبَهَ عَنْ عِبادِهِ وَ یَعْفُوا عَنِ السَّیِّئاتِ وَ یَعْلَمُ ما تَفْعَلُونَ (۶) فَهَذِهِ السَّادِسَهُ وَ أَمَّا الْآیَهُ السَّابِعَهُ فَقَوْلُ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی إِنَّ اللَّهَ وَ مَلائِکَتَهُ یُصَلُّونَ عَلَی

۱- الظاهر من تحف العقول انهم قالوا ذلک بعد ما أبلغهم الآیه فانزل اللّه جبرئیل کره ثانیه فأمره ان یقول لهم: لا اسألکم الا الموده. و یحتمل ان الآیه نزلت مکرره فی وقعتین.

۲- فی التحف: فی القربی لا تؤذوا قرابتی من بعدی فخرجوا فقال أناس منهم.

۳- الشوری: ۲۴.

۴- الأحقاف: ۸.

۵- فی التحف: یا رسول اللّه تکلم بعضنا کلاما عظیما کرهناه.

۶- الشوری: ۲۵.

النَّبِيِّ يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَ سَلِّمُوا تَسْلِيماً (۱) وَ قَدْ عَلِمَ الْمُعَانِدُونَ (۲) مِنْهُمْ أَنَّهُ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَهُ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ عَرَفْنَا التَّسْلِيمَ عَلَيْكَ فَكَيْفَ الصَّلَاهُ عَلَيْكَ فَقَالَ تَقُولُونَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَ آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ فَهَلْ بَيْنَكُمْ مَعَاشِرَ النَّاسِ فِي هَذَا خِلَافٌ قَالُوا لَا قَالَ الْمَأْمُونُ هَذَا مَا لَا خِلَافَ فِيهِ أَصْلًا وَ عَلَيْهِ إِجْمَاعُ الْأُمَّهِ فَهَلْ عِنْدَكَ فِي الْآلِ شَيْ ءٌ أَوْضَحُ مِنْ هَذَا فِي الْقُرْآنِ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام نَعَمْ أَخْبِرُونِي عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يس وَ الْقُرْآنِ الْحَكِيمِ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ عَلى صِراطٍ مُسْتَقِيمٍ (۳) فَمَنْ عَنَى بِقَوْلِهِ يس قَالَتِ الْعُلَمَاءُ يس مُحَمَّدٌ صلى الله عليه و آله لَمْ يَشُكَّ فِيهِ أَحَدٌ (۴) قَالَ أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَعْطَى مُحَمَّداً وَ آلَ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله مِنْ ذَلِكَ فَضْلًا لَا يَبْلُغُ أَحَدٌ كُنْهَ وَصْفِهِ إِلَّا مَنْ عَقَلَهُ وَ ذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَمْ يُسَلِّمْ عَلَى أَحَدٍ إِلَّا عَلَى الْأَنْبِيَاءِ عليهم السلام فَقَالَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى سَلامٌ عَلى نُوحٍ فِي الْعالَمِينَ (۵) وَ قَالَ سَلامٌ عَلى إِبْراهِيمَ (۶) وَ قَالَ سَلامٌ عَلى مُوسى وَ هارُونَ (۷) وَ لَمْ يَقُلْ سَلَامٌ عَلَى آلِ نُوحٍ وَ لَمْ يَقُلْ سَلَامٌ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ وَ لَا قَالَ سَلَامٌ عَلَى آلِ مُوسَى وَ هَارُونَ وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ سَلَامٌ عَلَى آلِ يس يَعْنِي آلَ مُحَمَّدٍ فَقَالَ الْمَأْمُونُ قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ فِي مَعْدِنِ النُّبُوَّهِ شَرْحَ هَذَا وَ بَيَانَهُ فَهَذِهِ السَّابِعَهُ وَ أَمَّا الثَّامِنَهُ فَقَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ

۱- الأحزاب: ۵۶.

۲- العاندون خ ل افول: يوجد ذلك في التحف.

۳- يس: ۱- ۴.

۴- في التحف: ليس فيه شك.

۵- الصافّات: ۷۹ و ۱۰۹ ۱۲۰.

۶- الصافّات: ۷۹ و ۱۰۹ ۱۲۰.

۷- الصافّات: ۷۹ و ۱۰۹ ۱۲۰.

وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی فَقَرَنَ سَهْمَ ذِی الْقُرْبَی (۱) مَعَ سَهْمِهِ بِسَهْمِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۲) فَهَذَا فَضْلٌ أَیْضاً بَیْنَ الْآلِ وَ الْأُمَّهِ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَهُمْ فِی حَیِّزٍ وَ جَعَلَ النَّاسَ فِی حَیِّزٍ دُونَ ذَلِکَ وَ رَضِیَ لَهُمْ مَا رَضِیَ لِنَفْسِهِ وَ اصْطَفَاهُمْ فِیهِ فَبَدَأَ بِنَفْسِهِ ثُمَّ ثَنَّی بِرَسُولِهِ ثُمَّ بِذِی الْقُرْبَی فِی کُلِّ (۳) مَا کَانَ مِنَ الْفَیْ ءِ وَ الْغَنِیمَهِ وَ غَیْرِ ذَلِکَ مِمَّا رَضِیَهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِنَفْسِهِ فَرَضِیَهُ لَهُمْ (۴) فَقَالَ وَ قَوْلُهُ الْحَقُّ وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی (۵) فَهَذَا تَأْکِیدٌ مُؤَکَّدٌ وَ أَثَرٌ قَائِمٌ (۶) لَهُمْ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ فِی کِتَابِ اللَّهِ النَّاطِقِ الَّذِی لا یَأْتِیهِ الْباطِلُ مِنْ بَیْنِ یَدَیْهِ وَ لا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِیلٌ مِنْ حَکِیمٍ حَمِیدٍ وَ أَمَّا قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الْیَتامی وَ الْمَساکِینِ فَإِنَّ الْیَتِیمَ إِذَا انْقَطَعَ یُتْمُهُ خَرَجَ مِنَ الْغَنَائِمِ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ فِیهَا نَصِیبٌ وَ کَذَلِکَ الْمِسْکِینُ إِذَا انْقَطَعَتْ مَسْکَنَتُهُ لَمْ یَکُنْ لَهُ نَصِیبٌ مِنَ الْمَغْنَمِ وَ لَا یَحِلُّ لَهُ أَخْذُهُ وَ سَهْمُ ذِی الْقُرْبَی إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ قَائِمٌ فِیهِمْ لِلْغَنِیِّ وَ الْفَقِیرِ مِنْهُمْ لِأَنَّهُ لَا أَحَدَ أَغْنَی مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَجَعَلَ لِنَفْسِهِ مِنْهَا سَهْماً وَ لِرَسُولِهِ سَهْماً فَمَا رَضِیَهُ لِنَفْسِهِ وَ لِرَسُولِهِ صلی الله علیه و آله رَضِیَهُ لَهُمْ وَ کَذَلِکَ الْفَیْ ءُ مَا رَضِیَهُ مِنْهُ لِنَفْسِهِ وَ لِنَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله رَضِیَهُ لِذِی الْقُرْبَی کَمَا أَجْرَاهُمْ (۷) فِی الْغَنِیمَهِ فَبَدَأَ بِنَفْسِهِ جَلَّ جَلَالُهُ ثُمَّ بِرَسُولِهِ ثُمَّ بِهِمْ وَ قَرَنَ سَهْمَهُمْ بِسَهْمِ اللَّهِ وَ سَهْمِ رَسُولِهِ صلی الله علیه و آله

۱- الأنفال: ۴۱.

۲- فی الأمالی و التحف: مع سهمه و سهم رسوله و فی العیون: بسهمه و بسهم رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله.

۳- فی نسخه من العیون: فکل ما کان و فی الأمالی: بکل ما کان.

۴- فی الأمالی و التحف: و رضیه لهم.

۵- الأنفال: ۴۱.

۶- فی التحف: و امر دائم.

۷- فی التحف: کما جاز لهم.

وَ کَذَلِکَ فِی الطَّاعَهِ قَالَ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنْکُمْ (۱) فَبَدَأَ بِنَفْسِهِ ثُمَّ بِرَسُولِهِ ثُمَّ بِأَهْلِ بَیْتِهِ وَ کَذَلِکَ آیَهُ الْوَلَایَهِ إِنَّما وَلِیُّکُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِینَ آمَنُوا (۲) فَجَعَلَ وَلَایَتَهُمْ مَعَ طَاعَهِ الرَّسُولِ مَقْرُونَهً بِطَاعَتِهِ (۳) کَمَا جَعَلَ سَهْمَهُمْ مَعَ سَهْمِ الرَّسُولِ مَقْرُوناً بِسَهْمِهِ فِی الْغَنِیمَهِ وَ الْفَیْ ءِ (۴) فَتَبَارَکَ اللَّهُ وَ تَعَالَی مَا أَعْظَمَ نِعْمَتَهُ عَلَی أَهْلِ (۵) هَذَا الْبَیْتِ فَلَمَّا جَاءَتْ قِصَّهُ الصَّدَقَهِ نَزَّهَ نَفْسَهُ وَ نَزَّهَ رَسُولَهُ وَ نَزَّهَ أَهْلَ بَیْتِهِ فَقَالَ إِنَّمَا الصَّدَقاتُ لِلْفُقَراءِ وَ الْمَساکِینِ وَ الْعامِلِینَ عَلَیْها وَ الْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ وَ فِی الرِّقابِ وَ الْغارِمِینَ وَ فِی سَبِیلِ اللَّهِ وَ ابْنِ السَّبِیلِ فَرِیضَهً مِنَ اللَّهِ (۶) فَهَلْ تَجِدُ فِی شَیْ ءٍ مِنْ ذَلِکَ أَنَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ سَمَّی لِنَفْسِهِ أَوْ لِرَسُولِهِ (۷) أَوْ لِذِی الْقُرْبَی لِأَنَّهُ لَمَّا نَزَّهَ نَفْسَهُ عَنِ الصَّدَقَهِ وَ نَزَّهَ رَسُولَهُ نَزَّهَ أَهْلَ بَیْتِهِ لَا بَلْ حَرَّمَ عَلَیْهِمْ لِأَنَّ الصَّدَقَهَ مُحَرَّمَهٌ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ (۸) وَ هِیَ أَوْسَاخُ أَیْدِی النَّاسِ لَا تَحِلُّ لَهُمْ لِأَنَّهُمْ طُهِّرُوا مِنْ کُلِّ دَنَسٍ وَ وَسَخٍ فَلَمَّا طَهَّرَهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ اصْطَفَاهُمْ رَضِیَ لَهُمْ مَا رَضِیَ لِنَفْسِهِ وَ کَرِهَ لَهُمْ مَا کَرِهَ لِنَفْسِهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَهَذِهِ الثَّامِنَهُ وَ أَمَّا التَّاسِعَهُ فَنَحْنُ أَهْلُ الذِّکْرِ الَّذِینَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّکْرِ

۱- النساء: ۵۹.

۲- المائده: ۵۵.

۳- فی العیون: فجعل طاعتهم مع طاعه الرسول مقرونه بطاعته و کذلک ولایتهم مع ولایه الرسول مقرونه بولایته.

۴- فی العیون: من الغنیمه و الفی ء.

۵- فی التحف: و نزه أهل بیته عنها.

۶- التوبه: ۶۰.

۷- فی الأمالی و التحف: انه جعل لنفسه سهما او لرسوله.

۸- فی العیون: (و آل محمد) و فی التحف؛ و أهل بیته.

إنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ (۱) فَنَحْنُ أَهْلُ الـذِّكْرِ فَاسْأَلُونَا إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ فَقَالَتِ الْعُلَمَاءُ إِنَّمَا عَنَى (۲) بِذَلِكَ الْيَهُودَ وَ النَّصَارَى فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام سُبْحَانَ اللَّهِ وَ هَلْ يَجُوزُ ذَلِكَ إِذاً يَدْعُونَّا إِلَى دِينِهِمْ وَ يَقُولُونَ إِنَّهُ أَفْضَلُ مِنْ دِينِ الْإِسْلَامِ فَقَالَ الْمَأْمُونُ فَهَلْ عِنْدَكَ فِي ذَلِكَ شَرْحٌ بِخِلَافِ مَا قَالُوا (۳) يَا أَبَا الْحَسَنِ فَقَالَ عليه السلام نَعَمْ الذِّكْرُ رَسُولُ اللَّهِ وَ نَحْنُ أَهْلُهُ وَ ذَلِكَ بَيِّنٌ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ حَيْثُ يَقُولُ فِي سُورَهِ الطَّلَاقِ فَاتَّقُوا اللَّهَ يا أُولِي الْأَلْبابِ الَّذِينَ آمَنُوا قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْراً رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آياتِ اللَّهِ مُبَيِّناتٍ (۴) فَالذِّكْرُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ نَحْنُ أَهْلُهُ فَهَذِهِ التَّاسِعَهُ وَ أَمَّا الْعَاشِرَهُ فَقَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي آيَهِ التَّحْرِيمِ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهاتُكُمْ وَ بَناتُكُمْ وَ أَخَواتُكُمْ (۵) الْآيَهَ إِلَى آخِرِهَا فَأَخْبِرُونِي هَلْ تَصْلُحُ ابْنَتِي أَوْ ابْنَهُ ابْنِي وَ مَا تَنَاسَلُ مِنْ صُلْبِي لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَنْ يَتَزَوَّجَهَا لَوْ كَانَ حَيّاً قَالُوا لَا قَالَ فَأَخْبِرُونِي هَلْ كَانَتِ ابْنَهُ أَحَدِكُمْ يَصْلُحُ لَهُ أَنْ يَتَزَوَّجَهَا لَوْ كَانَ حَيّاً قَالُوا نَعَمْ (۶) قَالَ فَفِي هَذَا بَيَانٌ لِأَنِّي أَنَا مِنْ آلِهِ وَ لَسْتُمْ مِنْ آلِهِ وَ لَوْ كُنْتُمْ مِنْ آلِهِ لَحَرُمَ عَلَيْهِ بَنَاتُكُمْ كَمَا حَرُمَ عَلَيْهِ بَنَاتِي لِأَنَّا مِنْ آلِهِ (۷) وَ أَنْتُمْ مِنْ أُمَّتِهِ

۱- الأمالي و التحف خاليان عن قوله: فنحن أهل الذكر فاسألونا ان كنتم لا تعلمون.

۲- في العيون: انما عنى اللّه.

۳- في التحف: يخالف ما قالوا.

۴- الطلاق: ۹ و ۱۰.

۵- النساء: ۲۳.

۶- في الأمالي و التحف: قالوا: بلى.

۷- في العيون: و لستم أنتم من آله و في التحف: بيان انا من آله و لستم من آله.

فَهَذَا فَرْقٌ بَيْنَ الْآلِ وَ الْأُمَّهِ لِأَنَّ الْآلَ مِنْهُ وَ الْأُمَّهَ إِذَا لَمْ تَكُنْ مِنَ الْآلِ لَيْسَتْ (۱) مِنْهُ فَهَذِهِ الْعَاشِرَهُ وَ أَمَّا الْحَادِیَ عَشَرَ فَقَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِی سُورَهِ الْمُؤْمِنِ حِكَايَهً عَنْ رَجُلٍ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ وَ قالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمانَهُ أَ تَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَ قَدْ جاءَكُمْ بِالْبَيِّناتِ مِنْ رَبِّكُمْ (۲) تَمَامَ الْآيَهِ فَكَانَ ابْنَ خَالِ فِرْعَوْنَ فَنَسَبَهُ إِلَى فِرْعَوْنَ بِنَسَبِهِ وَ لَمْ يُضِفْهُ إِلَيْهِ بِدِينِهِ وَ كَذَلِكَ خُصِّصْنَا نَحْنُ إِذْ كُنَّا مِنْ آلِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله بِوِلَادَتِنَا مِنْهُ وَ عُمِّمْنَا النَّاسَ بِالدِّينِ فَهَذَا فَرْقُ مَا بَيْنَ الْآلِ وَ الْأُمَّهِ فَهَذِهِ الْحَادِیَ عَشَرَ وَ أَمَّا الثَّانِیَ عَشَرَ فَقَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلاهِ وَ اصْطَبِرْ عَلَيْها (۳) فَخَصَّنَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهَذِهِ الْخُصُوصِيَّهِ إِذْ أَمَرَنَا مَعَ الْأُمَّهِ بِإِقَامَهِ الصَّلَاهِ ثُمَّ خَصَّنَا مِنْ دُونِ الْأُمَّهِ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَجِی ءُ إِلَى بَابِ عَلِیٍّ وَ فَاطِمَهَ عليهما السلام بَعْدَ نُزُولِ هَذِهِ الْآيَهِ تِسْعَهَ أَشْهُرٍ كُلَّ يَوْمٍ عِنْدَ حُضُورِ كُلِّ صَلَاهٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ فَيَقُولُ الصَّلَاهَ رَحِمَكُمُ اللَّهُ وَ مَا أَكْرَمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَحَداً مِنْ ذَرَارِیِّ الْأَنْبِيَاءِ بِمِثْلِ هَذِهِ الْكَرَامَهِ الَّتِی أَكْرَمَنَا بِهَا وَ خَصَّنَا مِنْ دُونِ جَمِيعِ أَهْلِ بَيْتِهِ (۴) فَقَالَ الْمَأْمُونُ وَ الْعُلَمَاءُ جَزَاكُمُ اللَّهُ أَهْلَ بَيْتِ نَبِيِّكُمْ عَنِ الْأُمَّهِ خَيْراً فَمَا نَجِدُ الشَّرْحَ وَ الْبَيَانَ فِيمَا اشْتَبَهَ عَلَيْنَا إِلَّا عِنْدَكُمْ (۵).

۱- فی التحف: فليست.

۲- غافر: ۲۸.

۳- طه: ۱۳۳.

۴- فی العيون: اهل بيتهم و فی التحف: من أهل بيته فهذا فرق ما بين الآل و الأمه و الحمد للّه ربّ العالمين و صلّى اللّه على محمّد نبيه انتهی.

۵- أمالی الصدوق: ۳۱۲- ۳۱۹ عيون الأخبار: ۱۲۶- ۱۳۳.

ف، تحف العقول مرسلا مثله (۱)

**[ترجمه]أمالی صدوق، عیون اخبار الرضا: ریان بن صلت نقل کرده، روزی حضرت رضا علیه السّلام در مجلس مأمون در مرو حاضر شدند و گروهی از علمای عراق و خراسان نیز حضور داشتند. مأمون به علما گفت: معنای این آیه را برایم توضیح دهید: «ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنا مِنْ عِبادِنا» - . فاطر / ۳۲ - {سپس این کتاب را به آن بندگان خود که [آنان را] برگزیده بودیم}. علما در جواب گفتند: منظور خداوند عزّ و جلّ، تمام امت است.

مأمون گفت: شما چه می فرماید یا ابالحسن؟ حضرت رضا علیه السّلام فرمودند: من حرف این دانشمندان را نمی‌زنم، بلکه می گویم: منظور خداوند عزّ و جلّ در این آیه عترت پاک پیامبر است.

مأمون گفت: چگونه ممکن است منظور عترت باشد و امت نباشد؟ حضرت رضا علیه السّلام فرمودند: اگر منظور تمام امت باشد، باید همه اهل بهشت باشند؛ به دلیل این سخن خداوند عزّ و جلّ: «فَمِنْهُمْ ظالِمٌ لِنَفْسِهِ وَ مِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَ مِنْهُمْ سابِقٌ بِالْخَيْراتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ذلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ» - . همان - {پس برخی از آنان بر خود ستمکارند و برخی از ایشان میانه رو و برخی از آنان در کارهای نیک به فرمان خدا پیشگامند و این خود توفیق بزرگ است}. سپس همه آن‌ها را در بهشت جمع نموده و می‌فرماید: «جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَها يُحَلَّوْنَ فِيها مِنْ أَساوِرَ مِنْ ذَهَبٍ» - . همان / ۳۳ - {[در] بهشت‌های همیشگی [که] به آن‌ها درخواهند آمد در آن‌جا با دستبندهایی از زر یابند}.

ص: ۲۲۰

بنابراین آن وراثت، اختصاص به عترت دارد نه غیر ایشان.

مأمون گفت: پس عترت پاک پیامبر چه کسانی‌اند؟ حضرت رضا علیه السّلام فرمودند:

کسانی که خداوند عزّ و جلّ در کتابش وصفشان را آورده است: «إِنَّما يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ يُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً» - . احزاب / ۳۳ -

{ خدا فقط می خواهد آلودگی را از شما خاندان [پیامبر] بزداید و شما را پاک و پاکیزه گرداند}. آن‌ها کسانی هستند که رسول الله صلی الله علیه و آله فرموده: «انی مُخلِفٌ فیکم الثقلین: کتاب اللّه و عترتی اهل بیتی، ألا إنهما لن یفترقا حتّی یردا علیّ الحوض. فانظروا کیف تُخَلِّفونی فیهما، ایُّها الناس لا تعلِّموهم، فإنهم أعلَمُ منکم»، من در میان شما دو چیز گران بها به جای می گذارم؛ کتاب خدا و عترتم اهل بیتم، بدانید آن دو هرگز از هم جدا نمی‌شوند تا زمانی که در حوض بر من وارد شوند، بنگرید که چگونه از جانب من در آن دو باقی می‌مانید، ای مردم! به ایشان نیاموزید که آن‌ها از شما داناترند.

علما گفتند: یا ابالحسن! به ما بگویید آیا عترت همان آل هستند یا نه؟

امام رضا علیه السلام فرمودند: همان آل هستند.

علما گفتند: از رسول الله صلی الله علیه و آله خبر رسیده که فرموده‌اند: امت من، آل من هستند. اصحاب ایشان هم، با نقلی مستفاض که نمی‌توان ردّش کرد، گفته‌اند: آل محمّد امت او هستند.

ابالحسن علیه السّلام فرمودند: به من بگویید: آیا صدقه بر آل - . در تحف العقول: بر آل محمد - حرام است؟ گفتند: آری. فرمودند: آیا بر امت نیز حرام است؟ گفتند: نه. فرمودند: این خود فرقی است بین امت و آل. وای بر شما! شما را به کجا برده‌اند؟ آیا قرآن را از شما باز داشته‌اند یا منحرف شده‌اید؟ مگر نمی‌دانید که وراثت و طهارت به برگزیدگان هدایت شده رسیده است و نه به دیگران؟

گفتند: یا ابالحسن! از کجا می‌فرمایید؟ فرمودند: از این سخن خداوند عزّ و جلّ: «وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا نُوحاً وَ إِبْراهِيمَ وَ جَعَلْنا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَ الْكِتابَ فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَ كَثِيرٌ مِنْهُمْ فاسِقُونَ» - . حدید / ۲۶ - {و در حقیقت نوح و ابراهیم را فرستادیم و در میان فرزندان آن دو نبوت و کتاب را قرار دادیم از آن‌ها [برخی] راه یاب [شد]ند و[لی] بسیاری از آنان بدکار بودند} پس وراثت نبوت و کتاب،

ص: ۲۲۱

به هدایت‌شدگان اختصاص یافته است نه بدکاران. آیا نمی‌دانید که وقتی نوح از پروردگارش درخواست نمود: «فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ» - . هود / ۴۵ - {و گفت پروردگارا پسرم از کسان من است و قطعا وعده تو راست است و تو بهترین داورانی}، و این به آن جهت بود که خداوند عزّ و جلّ به او وعده داده بود که او و اهلش را نجات دهد، پس پروردگارش عزّ و جلّ به او فرمود: «يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَن تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ» - . همان / ۴۶ - {ای نوح او در حقیقت از کسان تو نیست او [دارای] کرداری ناشایسته است پس چیزی را که بدان علم نداری از من مخواه من به تو اندرز می دهم که مبادا از نادانان باشی}

مأمون به حضرت گفت: آیا خداوند عترت را بر سایر مردم فضیلت بخشیده است؟

امام رضا علیه السلام به او فرمودند: خداوند عزّ و جلّ برتری عترت را به صورتی آشکار در کتاب خود بیان کرده است.

مأمون به ایشان گفت: در کجای قرآن؟

امام رضا علیه السلام به او فرمودند: در این آیه: «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفى آدَمَ وَ نُوحاً وَ آلَ إِبْراهِيمَ وَ آلَ عِمْرانَ عَلَى الْعالَمِينَ * ذُرِّيَّةً بَعْضُها مِنْ بَعْضٍ» - . آل عمران / ۳۳ و ۳۴ - {به یقین خداوند آدم و نوح و خاندان ابراهیم و خاندان عمران را بر مردم جهان برتری داده است * فرزندانی که بعضی از آنان از [نسل] بعضی دیگرند}. در جای دیگر فرمود: «أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلى ما آتاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنا آلَ إِبْراهِيمَ الْكِتابَ وَ الْحِكْمَةَ وَ آتَيْناهُمْ مُلْكاً عَظِيماً» - . نساء / ۵۴ - {بلکه به مردم برای آن‌چه خدا از فضل خویش به آنان عطا کرده رشک می ورزند در حقیقت ما به خاندان ابراهیم کتاب و حکمت دادیم و به آنان ملکی بزرگ بخشیدیم}، سپس خطاب را به سایر مؤمنین برگردانده و فرموده است: «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ» - . همان / ۵۹ - {ای کسانی که ایمان آورده اید خدا را اطاعت کنید و پیامبر و اولیای امر خود را

[نیز] اطاعت کنید} یعنی همان‌هایی که در آیه: «أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلى ما آتاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنا آلَ إِبْراهِيمَ الْكِتابَ وَ الْحِكْمَةَ وَ آتَيْناهُمْ مُلْكاً عَظِيماً» ایشان را در کنار کتاب و حکمت آورده - . در تحف العقول: یعنی همان‌هایی که کتاب را به ارث برده‌اند. -

و مردم بر آن‌ها رشک می‌برند، یعنی اطاعت از برگزیدگان طاهر، پس منظور از مُلک در آیه اطاعت از آن‌هاست.

علما گفتند: به ما بگویید آیا خداوند متعال در قرآن اصطفاء و برگزیدگی را تفسیر نموده است؟

ص: ۲۲۲

امام رضا علیه السلام فرمودند: خداوند برگزیدگی را، غیر از آن‌چه در باطن قرآن است، در دوازده مورد از قرآن آشکارا تفسیر نموده است: اولین مورد آیه: «وَ أَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ» - . شعرا / ۲۱۴ - {و خویشان نزدیکت را هشدار ده} «و رهطك مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ» { و مخلصان از عشیره ات را}، ابی بن کعب این طور قرائت کرده و در مصحف عبداللّه بن مسعود هم همین‌طور است. - . در تحف العقول بعد از این جمله، چنین آورده است: وقتی عثمان به زید بن ثابت دستور جمع‌آوری قرآن را داد، او این قسمت آیه را حذف کرد. - این جایگاهی والا و فضیلتی بزرگ و شرافتی عالی است و منظور خداوند عزّ و جلّ، آل است و آن را برای رسول الله صلی الله علیه و آله گفته است. این مورد اول.

آیه دوم در تفسیر برگزیدگی آیه: «إِنَّما يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ يُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً» - . احزاب / ۳۳ - {خدا فقط می خواهد آلودگی را از شما خاندان [پیامبر] بزداید و شما را پاک و پاکیزه گرداند} است، و این فضیلتی است که هیچ معاندی نمی‌تواند آن را انکار کند؛ - . در أمالی: هیچ معاندی از آن بی‌خبر نیست، در عیون أخبار الرضا: هیچکس از آن بی... خبر نیست مگر معاند گمراه، و در تحف العقول: هیچ معاندی آن را انکار نمی کند. - زیرا فضیلتی است بعد از طهارتی که منتظرش بوده‌اند. این دومی.

سومی: وقتی خداوند پاکان از خلقش را مشخص می‌سازد، به پیامبرش صلی الله علیه و آله در آیه مباهله دستور به ابتهال داد؛ فرمود: ای محمد! «فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ ما جاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعالَوْا نَدْعُ أَبْناءَنا وَ أَبْناءَكُمْ وَ نِساءَنا وَ نِساءَكُمْ وَ أَنْفُسَنا وَ أَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكاذِبِينَ» - . آل عمران / ۶۱ - {پس هر که در این [باره] پس از دانشی که تو را [حاصل] آمده با تو محاجه کند بگو بیایید پسرانمان و پسرانتان و زنانمان و زنانتان و ما خویشان نزدیک و شما خویشان نزدیک خود را فرا خوانیم سپس مباهله کنیم و لعنت خدا را بر دروغ‌گویان قرار دهیم} پیامبر صلی الله علیه و آله، علی و حسن و حسین و فاطمه علیهم السّلام را برای مباهله برد و جان آن‌ها در کنار جان خویش قرار داد، آیا می‌دانید معنی «أَنْفُسَنا وَ أَنْفُسَكُمْ» چیست؟

علما گفتند: منظور، نفس خود پیامبر است.

ابالحسن علیه السلام فرمودند: منظور - . در همه مصادر این‌طور است: ابالحسن علیه السلام فرمودند: اشتباه کردید، منظور... - از نفس پیامبر، علی بن ابی‌طالب علیه السلام است؛ از مطالبی که دلیل بر این می‌باشد،

ص: ۲۲۳

این فرمایش پیامبر صلی الله علیه و آله است که: «باید بنی‌ولیعه از این کار خود دست بردارند، و گرنه شخصی را به سوی آن‌ها می‌فرستم که مانند نفس من است». یعنی علی بن ابی‌طالب علیه السلام را. و منظور از ابناء در آیه مباهله، حسن و حسین علیهما السّلام و مراد از زنان، فاطمه علیها السّلام است. این خصوصیتی است که هیچ کس در آن بر او مقدم نمی‌شود و فضیلتی است که هیچ بشری در آن به ایشان ملحق نمی‌شود و شرافتی است که قبل از آن‌ها هیچ مخلوقی به آن نرسیده است، - . در عیون أخبار الرضا هم همین‌طور است، ولی در أمالی این‌گونه است: این خصوصیتی است که هیچ کس در آن بر او مقدم نمی‌شود و فضیلتی است که هیچ بشری در آن به او ملحق نمی‌شود و شرافتی است که قبل از او هیچ مخلوقی به آن نرسیده است. و در تحف العقول: یعنی علی، این خصوصیتی است هیچ کس در آن بر او مقدم نمی‌شود و فضیلتی است که هیچ بشری بر سر آن اختلافی ندارد و شرافتی است که قبل از او هیچ مخلوقی به آن نرسیده است. - زیرا پیامبر، نفس علی صلی الله علیه و آله را، مانند نفس خویش قرار داده است. این سومی.

اما چهارمی: وقتی است که پیامبر صلی الله علیه و آله همگان جز عترت خویش را از مسجد بیرون نمودند تا جایی که مردم در این مورد اعتراض نمودند و عباس شکوه‌کنان گفت: یا رسول اللّٰه علی را رها نمودی و ما را بیرون کردی؟ رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: من نبودم که او را رها نمودم و شما را بیرون کردم، بلکه خداوند عزّ و جلّ او را رها نمود و شما را بیرون کرد. این کار را خدا نموده است. این کار توضیح این فرمایش پیامبر است به علی علیه السّلام، که فرمودند: «أنت منی بمنزله هارون من موسی»، تو پیش من به مانند هارون به نزد موسایی.

علما گفتند: و این در کجای قرآن است؟

ابالحسن علیه السّلام فرمودند: اینک آیه‌ای از قرآن در این‌باره می‌آورم و برایتان می‌خوانم. گفتند: بیاورید. این آیه را قرائت فرمودند: «وَ أَوْحَيْنا إِلى مُوسى وَ أَخِيهِ أَنْ تَبَوَّءا لِقَوْمِكُما بِمِصْرَ بُيُوتاً وَ اجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً» - . یونس / ۸۷ - {به موسی و برادرش وحی کردیم که شما دو تن برای قوم خود در مصر خانه هایی ترتیب دهید و سراهایتان را رو به روی هم قرار دهید}. در این آیه موقعیت هارون نسبت به موسی آشکار است و نیز منزلت علی علیه السّلام نسبت به رسول الله صلی الله علیه و آله. مضاف بر این، دلیلی آشکاری در فرمایش رسول الله صلی الله علیه و آله است که فرموده‌اند: این مسجد برای هیچ جنبی - . در تحف العقول: برای هیچ جنبی و هیچ حائضی - حلال نیست، مگر برای محمّد و آل محمّد صلی اللّٰه علیه و آله.

علما گفتند: این توضیح و بیانی است که فقط شما اهل بیت رسول الله صلی الله علیه و آله آن را می‌فرمایید.

حضرت فرمودند: چه کسی می‌تواند این مقام ما را انکار کند؟ در حالی که رسول الله صلی الله علیه و آله می‌فرماید: من شهر حکمت هستم - . در عیون اخبار الرضا و تحف العقول: من شهر علم هستم -

ص: ۲۲۴

و علی علیه السلام درب آن است. پس هر کس این شهر را می‌خواهد، باید از درب آن وارد شود. در آن چه از فضل و

شرافت و تقدم و برگزیدگی و طهارت توضیح و تشریح نمودم نشانه‌هایی وجود دارد که هیچ معاندی آن را انکار نمی‌کند. - . در عیون اخبار الرضا و تحف العقول: جز شخص معاند آن را انکار نمی‌کند. -

خداوند را بر این موهبت سپاس گزارم. این چهارمی.

آیه پنجم: «وَ آتِ ذَا الْقُرْبی حَقَّهُ» - . اسرا / ۲۶ - {و حق خویشاوند را به او بده} این امتیازی است که خداوند عزیز جبار - . در یکی از نسخه‌ها: خداوند عزّ و جلّ - فقط به آن‌ها مختص نموده است و ایشان را بر امت مقدم داشته است. وقتی این آیه بر رسول الله صلی الله علیه و آله نازل شد، فرمودند: فاطمه را بگویید بیاید، پیغام را به ایشان رساندند، پیامبر فرمودند: ای فاطمه! فاطمه سلام الله علیها فرمودند: در خدمتم ای رسول خدا! پیامبر فرمودند: این فدک است که با سپاه و لشکر کشی تصرف نشده و متعلق به شخص من است و مسلمانان در آن شراکتی ندارند، من آن را به تو می‌بخشم، چون خداوند چنین دستوری به من داده است. آن را برای خود و فرزندانت بگیر. این پنجمی.

آیه ششم: «قُلْ لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِی الْقُرْبی» - . شوری / ۲۳ - {بگو به ازای آن [رسالت] پاداشی از شما خواستار نیستم مگر دوستی در باره خویشاوندان}. این مخصوص پیامبر صلی الله علیه و آله است - . این مخصوص پیامبر صلی الله علیه و آله است نه سایر انبیا. - تا روز قیامت، و مخصوص به آل اوست و نه دیگران؛ چون خداوند عزّ و جلّ در کتابش از زبان نوح علیه السلام حکایت می‌کند: «یا قَوْمِ لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ مالًا إِنْ أَجرِیَ إِلَّا عَلَی اللَّهِ وَ ما أَنَا بِطارِدِ الَّذِینَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلاقُوا رَبِّهِمْ وَ لکِنِّی أَراکُمْ قَوْماً تَجْهَلُونَ» - . هود / ۲۹ - { و ای قوم من بر این [رسالت] مالی از شما درخواست نمی کنم مزد من جز بر عهده خدا نیست و کسانی را که ایمان آورده اند طرد نمی کنم. قطعا آنان پروردگارشان را دیدار خواهند کرد، ولی شما را قومی می بینم که نادانی می کنید}

و از زبان هود علیه السلام حکایت می‌کند که گفت: «لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْراً إِنْ أَجْرِیَ إِلَّا عَلَی الَّذِی فَطَرَنِی أَ فَلا تَعْقِلُونَ» - . همان / ۵۱ - {ای قوم من برای این [رسالت] پاداشی از شما درخواست نمی کنم پاداش من جز بر عهده کسی که مرا آفریده است نیست پس آیا نمی اندیشید}، و خداوند عزّ و جلّ به پیامبرش محمد صلی الله علیه و آله فرمود: ای محمد بگو: «قُلْ لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِی الْقُرْبی» - . شوری / ۲۳ - {بگو به ازای آن [رسالت] پاداشی از شما خواستار نیستم مگر دوستی در باره خویشاوندان}؛ مودت ایشان را واجب نمود،

ص: ۲۲۵

چون می‌دانست ایشان هرگز از دین به سوی گمراهی باز نمی‌گردند.

دلیل دیگر این که: ممکن است شخصی دوست‌دار دیگری شود، ولی بعضی از افراد خانواده آن شخص دشمن آن دیگری گردند، در این صورت، دیگر دل آن دیگری به صورت کامل با آن شخص نیست. خداوند دوست دارد که در دل رسول الله صلی الله علیه و آله چیزی نسبت به مؤمنین وجود نداشته باشد، به همین جهت مودّت خویشاوندان او را بر مؤمنین واجب کرد، هر که مراعات این واجب را بنماید و رسول الله و اهل بیت او را دوست داشته باشد، رسول الله را نمی‌رسد که با او دشمن

باشد. ولی کسی که مراعات این واجب را نکرد و با اهل بیت او دشمن بود، رسول الله باید او را دشمن بدارد؛ چون او یکی از واجبات خدای عزّ و جلّ را ترک نموده است. حالا چه فضیلت و شرافتی از این بالاتر یا حتی نزدیک به این است؟

خداوند عزّ و جلّ این آیه را بر پیامبرش صلی اللَّه علیه و آله و سلم نازل فرمود: «قُلْ لا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبى» - . همان - {بگو به ازای آن [رسالت] پاداشی از شما خواستار نیستم مگر دوستی در باره خویشاوندان}، پس از نزول این آیه، رسول الله در میان اصحاب برخاستند و پس از حمد و ثنای خداوند، فرمودند: ای مردم! خداوند عزّ و جلّ چیزی را برای من بر شما واجب نموده است، آیا آن را انجام می‌دهید؟ کسی جواب نداد، سپس فرمودند: - . در تحف العقول در این قسمت این جملات هم آمده است: روز دوم باز بر خاستند و سخنان روز قبل را تکرار کردند و باز هم کسی جواب نداد. در روز سوم برخاستند و فرمودند: خداوند عزّ و جلّ چیزی را بر شما واجب نموده است، آیا آن را انجام می‌دهید؟ باز هم کسی جواب نداد. سپس فرمودند: ای مردم! طلا و نقره و ... -

ای مردم! طلا و نقره و خوردنی و آشامیدنی نیست، گفتند: پس بفرمایید، آن‌گاه ایشان این آیه را تلاوت نمودند. گفتند: این را آری، انجام می‌دهیم. اما بیشتر آن‌ها وفا نکردند.

خداوند عزّ و جلّ هیچ پیامبری را نفرستاد مگر این که به او وحی نمود که از قوم خود پاداشی نطلب نکند؛ زیرا خداوند عزّ و جلّ، خود پاداش پیامبران را می‌دهد. ولی در مورد محمّد صلی اللَّه علیه و آله، محبت خویشاوندانش - . در عیون أخبار الرضا: اطاعت خود و محبت خویشاوندانش - را بر امتش واجب نمود و دستور داد که اجر و پاداش خود را از مردم بخواهد تا او را در خویشاوندانش،

ص: ۲۲۶

با شناخت فضیلتی که خداوند عزّ و جلّ بر آن‌ها واجب کرده است، دوست بدارند. زیرا مودّت به قدر شناخت فضیلت است.

وقتی خداوند این را واجب کرد، برای آن‌ها سنگین آمد؛ زیرا وجوب اطاعت سنگین است، گروهی که خداوند از آن‌ها پیمان وفاداری گرفته بود به این شرط وفا نمودند، و پست طینتان و منافقین کارشکنی کردند و آن را منکر شدند و آن را از حدّی که خداوند برایش قرار داده بود خارجش کردند و گفتند: منظور از خویشاوندان، تمام عرب و همه امت است، در هر دو حال می‌دانیم که مودّت برای خویشاوندان است نزدیک‌ترین شخص به پیامبر صلی الله علیه و آله سزاوارترین به مودت است هر چه خویشاوندی نزدیک‌تر باشد، به همان مقدار باید مورد مودت قرار گیرند.

علی رغم احتیاط و رأفتی که پیامبر خدا نمودند، با ایشان به انصاف رفتار نکردند. و خداوند نعمت‌های خود را که، زبان عاجز از شکر آن است، بر امتش ارزانی نداشت که آن‌ها مودت را در حق ذریه و خاندان پیامبر به جا نیاورند و آنان را در میان خود، به جهت حفظ احترام رسول الله صلی الله علیه و آله و محبت ایشان، چون چشم نسبت به سر قرار ندهند، چه رسد که قرآن نیز به آن تصریح کرده و همگان را به آن خوانده بود و اخبار نیز شاهد است که آن‌ها اهل مودّت‌اند و آن‌هایند که خداوند مودت ایشان را واجب کرده و وعده پاداش بر آن داده است. هیچ کس به آن وفا نکرد.

این مودّت است که هر کس آن را با ایمان و اخلاص داشته باشد، سزاوار بهشت است؛ به دلیل این آیه: «وَ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ فِی رَوْضاتِ الْجَنَّاتِ لَهُمْ ما یَشاؤُنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذلِکَ هُوَ الْفَضْلُ الْکَبِیرُ * ذلِکَ الَّذِی یُبَشِّرُ اللَّهُ عِبادَهُ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ قُلْ لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِی الْقُرْبی» - . شوری / ۲۲ و ۲۳ - {و کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند، در باغ‌های بهشتند. آن‌چه را بخواهند نزد پروردگارشان خواهند داشت، این است همان فضل عظیم * این همان [پاداشی] است که خدا بندگان خود را که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند [بدان] مژده داده است بگو به ازای آن [رسالت] پاداشی از شما خواستار نیستم مگر دوستی در باره خویشاوندان} که مفسر و مبین است .

ص: ۲۲۷

سپس ابا الحسن علیه السّلام فرمودند: پدرم از جدم و ایشان از پدران خود از حسین بن علی علیه السّلام نقل کرده که ایشان فرمودند: گروهی از مهاجرین و انصار خدمت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم رسیدند و عرض کردند: ای رسول خدا! شما احتیاج به درآمدی برای مخارج خود و میهمانان خویش دارید، این اموال و جان‌های ماست که در اختیار شماست، هر طور که حکم کنید به نیکی حکم کردید و مأجور خواهید بود، هر چه می‌خواهید ببخشید، و هرچه می‌خواهید بدون هیچ مشکلی برای خود نگه دارید. - . ظاهر تحف العقول این است که آن‌ها این سخنان را بعد از نزول آیه گفته‌اند و سپس جبرئیل برای بار دوم آیه را نازل کرده است و به پیامبر امر کرده که به آن‌ها بگوید: من هیچ پاداشی از شما نمی‌خواهم. و محتمل است که آیه در دو واقعه مختلف نازل شده باشد. -

در این هنگام خداوند جبرئیل را بر پیامبر نازل نمود و گفت: ای محمد! «قُلْ لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِی الْقُرْبی» - . شوری / ۲۳ - {بگو به ازای آن [رسالت] پاداشی از شما خواستار نیستم مگر دوستی در باره خویشاوندان}، یعنی حق خویشاوندانم را پس از من به جا آورید. آن‌ها از محضر ایشان خارج شدند.

منافقین گفتند: - . در تحف العقول این‌گونه است: یعنی خویشاوندان من را پس از من اذیت نکنید. آن‌ها از محضر ایشان خارج شدند و گروهی از آن‌ها گفتند: ... - پیامبر آن چه ما تقدیم نمودیم را بر نداشتند تا خویشاوندانش را پس از خود بر ما تحمیل کنند، این سخن چیزی نبود مگر افترایی که در همان مجلس بستند. این سخن آن‌ها خیلی گران آمد، و خداوند عزّ و جلّ این آیه را نازل کرد: «أَمْ یَقُولُونَ افْتَری عَلَی اللَّهِ کَذِباً...» - . شوری / ۲۴ - {آیا می گویند بر خدا دروغی بسته است...} تا آخر آیه و این آیه را «أَمْ یَقُولُونَ افْتَراهُ قُلْ إِنِ افْتَرَیْتُهُ فَلا تَمْلِکُونَ لِی مِنَ اللَّهِ شَیْئاً هُوَ أَعْلَمُ بِما تُفِیضُونَ فِیهِ کَفی بِهِ شَهِیداً بَیْنِی وَ بَیْنَکُمْ وَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِیمُ» - . احقاف / ۸ - { یا می گویند این [کتاب] را بربافته است بگو اگر آن را بربافته باشم در برابر خدا اختیار چیزی برای من ندارید او آگاه تر است به آن‌چه [با طعنه] در آن فرو می روید. گواه بودن او میان من و شما بس است و اوست آمرزنده مهربان}

پس از نزول این آیات پیامبر صلی اللّه علیه و آله از پی آن‌ها فرستاده و به آن‌ها فرمودند: آیا چیزی اتفاق افتاده است؟ گفتند: ای رسول خدا! آری به خدا، بعضی از ما سخنانی بس درشت گفتند که ما ناراحت شدیم، رسول الله صلی الله علیه و آله آیه را برای آن‌ها تلاوت کرد و همه به شدت به گریه افتادند. بعد خداوند این آیه را نازل کرد: «وَ هُوَ الَّذِی یَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبادِهِ وَ یَعْفُوا عَنِ السَّیِّئاتِ وَ یَعْلَمُ ما تَفْعَلُونَ» - . شوری / ۲۵ - {و اوست کسی که توبه را از بندگان خود می پذیرد و از گناهان درمی

گذرد و آن‌چه می کنید می داند} این ششمی.

اما آیه هفتم: «إِنَّ اللَّهَ وَ مَلائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى

ص: ۲۲۸

النَّبِيِّ يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَ سَلِّمُوا تَسْلِيماً» - . احزاب / ۵۶ - {خدا و فرشتگانش بر پیامبر درود می فرستند؛ ای کسانی که ایمان آورده اید بر او درود فرستید و به فرمانش به خوبی گردن نهید} دشمنان خود می‌دانستند که وقتی این آیه نازل شد، بعضی گفتند: ای رسول خدا! ما تسلیم بر شما را بلدیم، صلوات بر شما چگونه است؟ فرمودند: می گویید: «اللهم صلّ علی محمّد و آل محمّد کما صلیت علی ابراهیم و آل ابراهیم، إنّک حمید مجید» آیا شما مردم، در این مورد اختلافی دارید؟

گفتند: نه. مأمون گفت: در این مورد اختلافی وجود ندارد و همه امت بر آن متفقند، آیا می‌توانید در مورد آل، چیز واضح تری از قرآن بیاورید؟

ابالحسن علیه السلام فرمودند:آری. بگویید در آیه: «يس * وَ الْقُرْآنِ الْحَكِيمِ * إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ * عَلى صِراطٍ مُسْتَقِيمٍ» - . یس / ۱ - ۴ -

{ یس * سوگند به قرآن حکمت آموز * که قطعا تو از [جمله] پیامبرانی * بر راهی راست}، منظور از یس کیست؟ علما گفتند: یس، محمّد صلی الله علیه و آله است. کسی در این شک ندارد.

ابالحسن علیه السّلام فرمودند: خداوند عزّ و جلّ به محمّد و آل محمّد صلی الله علیه و آله و سلم، از آن, فضیلتی عنایت نموده که کسی نمی‌تواند کنه آن را وصف کند مگر این‌که آن را درک نماید. دلیلش هم این است که خداوند عزّ و جلّ جز بر پیامبران علیهم السلام بر کسی سلام نفرستاده است، فرمود: «سَلامٌ عَلى نُوحٍ فِي الْعالَمِينَ» - . صافات / ۷۹ - {درود بر نوح در میان جهانیان} و فرمود: «سَلامٌ عَلى إِبْراهِيمَ» - . همان / ۱۰۹ - { درود بر ابراهیم}، و فرمود: «سَلامٌ عَلى مُوسى وَ هارُونَ» - . همان / ۱۲۰ - {درود بر موسی و هارون}. خداوند در این آیات نفرموده: سلام بر آل نوح و نفرمود: سلام بر آل ابراهیم و نفرمود: سلام بر آل موسی و هارون، ولی فرمود: «سَلامٌ عَلى إِلْ ياسِينَ» - . همان / ۱۳۰ - {درود بر پیروان إل یاسین}، یعنی آل محمّد.

مأمون گفت: حالا فهمیدم که شرح و توضیح این در معدن نبوت وجود دارد. این هفتمی.

اما هشتمی، آیه: «وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ

ص: ۲۲۹

وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِي الْقُرْبى» - . انفال / ۴۱ - {و بدانید که هر چیزی را به غنیمت گرفتید یک پنجم آن برای خدا و پیامبر و برای خویشاوندان [او]ست}؛ خداوند در این آیه، سهم خویشاوندان پیامبر را با سهم خود و سهم پیامبر قرین نموده است که این نیز،

امتیاز دیگری است که فرق بین امت و آل را نشان می دهد؛ زیرا خداوند عزّ و جلّ آن‌ها را در جایی و مردم را در جایی پایین‌تر قرار داده است و برای آن‌ها همان را پسندیده که آن را برای خود پسندیده است و آن‌ها را در آن مقام برگزیده قرار داده است. ابتدا خود را و در مرحله دوم رسولش را و سپس خویشاوندان، آن هم در تمام در آمدها و غنایم و چیزهای دیگری برای خود پسندیده است. و در این آیه به حق فرموده است: «وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی» این تأکیدی مؤکد و اثری پابرجاست - . در تحف العقول: امری دائمی - که تا قیامت، در قرآنی ناطقی که باطل هرگز در آن از هیچ طرف راه نمی‌یابد و از جانب خداوند حکیم و ستایش شده، نازل شده است، برای آن‌ها باقی می‌ماند.

اما این سخن خداوند عزّ و جلّ: «وَالْیَتَامَی وَالْمَسَاکِینِ» - . انفال / ۴۱ - {یتیمان و بینوایان}؛ یتیم وقتی که درماندگی‌اش تمام شود، از غنائم خارج می‌شود و دیگر سهمی در آن ندارد، مسکین هم وقتی دوران نداری‌اش پایان پذیرد همین‌طور است و دیگر سهمی از غنیمت ندارد و گرفتنش جایز نیست، ولی سهم خویشاوندان، چه فقیر و چه بی نیاز، تا قیامت برای آن‌ها پابرجاست، چرا که هیچ کسی بی نیازتر از خداوند عزّ و جلّ و رسول الله صلی الله علیه و آله نیست، خداوند در غنائم، برای خود سهمی و برای رسولش سهمی دیگر قرار داد و آن‌چه برای خود و رسولش صلی الله علیه و آله پسندید برای خویشاوندان هم پسندید.

در خراج هم همین‌طور است، آن‌چه برای خود و پیامبرش صلی الله علیه و آله پسندیده، برای خویشاوندان نیز پسندیده است. ابتدا نام خود و بعد پیامبر و بعد خویشاوندان را آورده و سهم آن‌ها را به سهم خود و پیامبرش صلی الله علیه و آله قرین نموده است.

ص: ۲۳۰

در اطاعت هم همین‌طور است، فرمود: «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنْکُمْ» - . نساء / ۵۹ - {ای کسانی که ایمان آورده اید خدا را اطاعت کنید و پیامبر و اولیای امر خود را [نیز] اطاعت کنید}، ابتدا اطاعت از خود، بعد پیامبر و سپس اهل بیت را امر فرموده است، همین‌طور است آیه ولایت: «إِنَّما وَلِیُّکُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِینَ آمَنُوا» - . مائده / ۵۵ - {ولی شما تنها خدا و پیامبر اوست و کسانی که ایمان آورده اند}، ولایت آن‌ها را همراه با اطاعت رسول و مقرون به اطاعت خویش نموده است، - . در عیون اخبار الرضا این‌طور هم آمده است: اطاعت آن‌ها را همراه با اطاعت رسول و مقرون به اطاعت خویش نموده است و هم‌چنین ولایت آن‌ها را همرا با ولایت رسول و مقرون به ولایت خود کرده است. - همان‌طور که سهم آن‌ها را با سهم پیامبر و سهم خود در غنیمت و خراج همراه کرده است. پربرکت و بلندمرتبه است خدا! چقدر به اهل بیت نعمت داده است!

وقتی آیه زکات نازل شد، خود و پیامبر را و اهل بیت او را از استفاده کردن از صدقات دور نگه داشت، فرمود: «إِنَّمَا الصَّدَقاتُ لِلْفُقَراءِ وَ الْمَساکِینِ وَ الْعامِلِینَ عَلَیْها وَ الْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ وَ فِی الرِّقابِ وَ الْغارِمِینَ وَ فِی سَبِیلِ اللَّهِ وَ ابْنِ السَّبِیلِ فَرِیضَهً مِنَ اللَّهِ» - . توبه / ۶۰ - {صدقات تنها به تهیدستان و بینوایان و متصدیان [گردآوری و پخش] آن و کسانی که دلشان به دست آورده می شود و در [راه آزادی] بردگان و وامداران و در راه خدا و به در راه‌مانده اختصاص دارد [این] به عنوان فریضه از جانب خداست}. آیا در این آیه، هیچ نام خود و پیامبر یا خویشاوندان او را برده است؟ زیرا وقتی خود را منزه از صدقه و رسولش را

نیز منزه می‌کنـد، خویشاونـدانش را هم منزه می نمایـد، نه، بلکه بر آن‌ها حرام می نمایـد ؛ زیرا صـدقه بر محمّد و آلش - . در عیون أخبـار الرضـا: و آل محمـد، و در تحف العقول: و اهـل بیت او. - حرام است، که صـدقه چرک دست مردم است و برای آن‌ها حلال نیست، زیرا آن‌ها از هر پلیـدی و کثافتی پاکند و از آن‌جا که خداوند آن‌ها را پاک نموده و برگزیده، آن‌چه برای خود پسـندیده برای ایشان پسند کرده است و از هر چه که برای خود اکراه داشته، برای آن‌ها نیز اکراه داشته است. این هشتمی .

و امـا نهمی: ما همان اهل ذکری هستیم که خداونـد عزّ و جلّ فرموده است: «فَسْئَلُوا أَهْلَ الـذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ» - . نحل / ۴۳ و انبیا / ۷ - {پس اگر نمی دانیـد از پژوهنـدگان کتاب‌های آسـمانی جویا شوید}. ما اهل ذکر هستیم، اگر نمی‌دانید از ما بپرسید. - .

ص: ۲۳۱

أمالی و تحف العقول، « ما اهل ذکر هستیم، اگر نمی‌دانید از ما بپرسید» را ندارند -

علما گفتند: منظور یهود و نصاری هستند.

ابالحسن علیه السّلام فرمودند: سبحان اللَّه! آیا چنین چیزی جایز است؟ اگر چنین باشد، آن‌ها ما را به دین خود دعوت خواهند کرد و خواهند گفت: دین ما بهتر از اسلام است!

مأمون گفت: ای ابالحسن! آیا شـما توضـیحی بر خلاف گفته این‌ها داریـد ؟ امام علیه السّلام فرمودنـد: آری، ذکر، رسول الله است و مـا اهلش هستیم. این مطلب را خداونـد عزّ و جـلّ در سوره طلاق بیـان فرموده است: «فَاتَّقُوا اللَّهَ يا أُولِي الْأَلْبابِ الَّذِينَ آمَنُوا قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْراً * رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آياتِ اللَّهِ مُبَيِّناتٍ» - . طلاق / ۹ و ۱۰ - {پس ای خردمنـدانی که ایمان آورده ایـد از خـدا بترسـید راستی که خدا سوی شـما تذکاری فرو فرسـتاده است * پیامبری که آیات روشـنگر خدا را بر شـما تلاوت می کند} پس ذکر رسول الله صلی الله علیه و آله است و ما اهل او هستیم. این نهمی.

امـا دهمی: سـخن خـدای عزّ و جـلّ است در آیه تحریم: «حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهاتُكُمْ وَ بَناتُكُمْ وَ أَخَواتُكُمْ...» - . نساء / ۲۳ - {[نکاح اینان] بر شـما حرام شده است مادرانتان و دخترانتان و خواهرانتان...} تا آخر آیه. به من بگویید: اگر رسول الله صلی الله علیه و آله زنده باشند، آیا می‌توانند با دختر من یا دختر پسرم و یا هر که از نسل من به وجود آید ازدواج کنند؟ گفتند: نه .

فرمودند: به من بگویید: آیا اگر ایشان زنده باشند، می توانند با دختر یکی از شماها ازدواج کند؟

گفتنـد: آری. فرمودنـد: ایـن توضـیح، خـود، کـافی است، زیرا من از آل او هسـتم و شـما از آل او نیستیـد. اگر شـما هم از آل بودید، دخترانتان مانند دختران من بر ایشان حرام می‌شدند، چون ما از آل او هستیم و شما از امت اویید،

ص: ۲۳۲

این نیز یک فرق بین امت و آل. چون آل از اوست، ولی امت اگر از آل نباشد از او نیست. این دهمی.

اما یازدهمی: این سخن خداوند عزّ و جلّ در سوره مؤمن است که حکایت از مردی از آل فرعون می‌کند: «وَ قالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ یَکْتُمُ إِیمانَهُ أَ تَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ یَقُولَ رَبِّیَ اللَّهُ وَ قَدْ جاءَکُمْ بِالْبَیِّناتِ مِنْ رَبِّکُمْ...» - . غافر / ۲۸ - {مردی مؤمن از خانـدان فرعون که ایمان خود را نهان می داشت، گفت: آیا مردی را می کشـید که می گوید پروردگار من خداست و مسـلما برای شـما از جـانب پروردگارتان دلایل آشـکاری آورده} تا آخر آیه. این مرد، پسـر دایی فرعون بود، خداونـد او را به جهت خویشاونـدیش، بـه فرعـون نسبت داده و ایـن‌طـور نیسـت که از جهت دین او را به فرعـون اضـافه کرده باشـد. همچنین مـا هم مخصـوص شـده‌ایم؛ چون مـا به جهت این که از رسول الله صـلی الله علیه و آله متولـد شـده‌ایم، از آل اوییم و از سوی دیگر با مردم در دین اشتراک داریمو این هم فرقی دیگر بین آل و امت. این یازدهمی.

امـا دوازدهمی: آیه: «وَ أْمُرْ أَهْلَکَ بِالصَّلاهِ وَ اصْطَبِرْ عَلَیْها» - . طه / ۱۳۲ - {و کسـان خود را به نمـاز فرمـان ده و خود بر آن شکیبـا بـاش}. خداونـد مـا را به این امتیـاز مخصوص نمود؛ زیرا ما را یک‌بار در کنار امت دسـتور به نماز داده و سـپس نام ما خصوصاً و بدون امت برده است. رسول الله صـلی الله علیه و آله پس از نزول این آیه، تا نه ماه، و هر روز پنج مرتبه در وقت هر نماز، به در خانه علی و فاطمه علیهما السّـلام می‌آمدند و می فرمودند: خدا شـما را رحمت کند! وقت نماز است! خداوند عزّ و جلّ هیچ یک از فرزندان پیامبران پیشـین را با چنین کرامتی ارج ننهاده است و در میان اهل بیت تنها به ما این مزیت را بخشیده است. - . در تحف العقول این جملات هم در انتها آمـده است: پس این فرقی است بین آل و امت. والحمـدلله رب العالمین، و صلی الله علی محمد نبیه. -

مأمون و دانشـمندان گفتند: خداوند شـما اهل بیت را از جانب امت جزای خیر دهد! هر مسأله ای که بر ما مشـتبه گردد، تنها از شما می توانیم توضیح آن را بجوییم. - . أمالی صدوق : ۳۱۲ - ۳۱۹ . عیون الأخبار : ۱۲۶ - ۱۳۳ -

ص: ۲۳۳

در تحف العقول نیز، با سندی مرسل مانند همین روایت نقل شده است. - . تحف العقول : ۴۱۵ — ۴۳۶ (ط . ۲) -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام ثم جمعهم أرجع علیه السلام ضمیر یَدْخُلُونَها إلی جمیع من تقدم ذکرهم کما هو الظاهر.

قال البیضاوی جَنَّاتُ عَدْنٍ یَدْخُلُونَها مبتدأ و خبر و الضـمیر للثلاثه أو للذین أو للمقتصد و السابق فإن المراد بهما الجنس. (۲) و قال الزمخشری فإن قلت کیف جعل جَنَّاتُ عَدْنٍ بدلا من الْفَضْلُ الْکَبِیرُ الذی هو السبق بالخیرات المشار إلیه بذلک.

قلت لمـا کـان السبب فی نیـل الثواب نزل منزله المسبب کـأنه هو الثواب فأبـدل عنه جنـات عـدن و فی اختصاص السابقین بعد

التقسيم بـذكر ثوابهم و السكوت عن الآـخرين ما فيه من وجوب الحذر فليحذر المقتصد و ليهلك (۳) الظالم لنفسه حذرا و عليهما بالتوبه المخلصه من عذاب الله انتهى. (۴) قوله عليه السلام بعد طهاره تنتظر أى شملت الطهاره جماعه ينتظر حصولها لهم بعد ذلك أيضا لأن أهل البيت شامل لمن يأتى بعد ذلك من الذريه الطيبه و الأئمه الهاديه أيضا أو لما كانت الآيه بلفظ الإراده و صيغه المضارع فحين نزولها كانت الطاهره منتظره فيها. قوله عليه السلام أوجدكم فى ذلك قرآنا لعل الاستشهاد بالآيه بتوسط ما اشتهر بين الخاص و العام من خبر المنزله و قصه بناء موسى عليه السلام المسجد و إخراج غير هارون و أولاده منه فالمراد بالبيوت المساجد أو أمرا أن يأمرا بنى إسرائيل ببناء البيوت لئلا يبيتوا فى المسجد.

فحيث أوحى الله إليهما دل على أنهما خارجان من هذا الحكم

كَمَا رَوَى

۱- تحف العقول: ۴۱۵- ۴۳۶. ط ۲.

۲- أنوار التنزيل ۲: ۳۰۳.

۳- فى المصدر: و ليملك الظالم.

۴- الكشّاف ۳: ۴۸۴.

الصَّدُوقُ بِسَنَدَيْنِ مِنْ طَرِيقِ الْعَامَّهِ عَنْ أَبِی رَافِعٍ وَ حُذَیْفَهَ بْنِ أَسِیدٍ أَنَّهُمَا قَالا إِنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله قَامَ خَطِیباً فَقَالَ إِنَّ رِجَالًا لَا یَجِدُونَ فِی أَنْفُسِهِمْ أَنْ أُسْکِنَ عَلِیّاً فِی الْمَسْجِدِ وَ أُخْرِجَهُمْ وَ اللَّهِ مَا أَخْرَجْتُهُمْ وَ أَسْکَنْتُهُ (۱) إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَوْحَی إِلَی مُوسَی وَ أَخِیهِ أَنْ تَبَوَّءا لِقَوْمِکُما بِمِصْرَ بُیُوتاً وَ اجْعَلُوا بُیُوتَکُمْ قِبْلَهً وَ أَقِیمُوا الصَّلاهَ ثُمَّ أَمَرَ مُوسَی أَنْ لَا یَسْکُنَ مَسْجِدَهُ وَ لَا یَنْکِحَ فِیهِ وَ لَا یَدْخُلَهُ جُنُبٌ إِلَّا هَارُونُ وَ ذُرِّیَّتُهُ وَ إِنَّ عَلِیّاً مِنِّی بِمَنْزِلَهِ هَارُونَ مِنْ مُوسَی وَ هُوَ أَخِی دُونَ أَهْلِی وَ لَا یَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ یَنْکِحَ فِیهِ النِّسَاءَ إِلَّا عَلِیٌّ وَ ذُرِّیَّتِهِ فَمَنْ شَاءَ فَهَاهُنَا وَ أَشَارَ بِیَدِهِ نَحْوَ الشَّامِ (۲).

و قال الطبرسی رحمه الله فی قوله تعالی وَ اجْعَلُوا بُیُوتَکُمْ قِبْلَهً اختلف فی ذلک فقیل لما دخل موسی مصر بعد ما أهلک الله فرعون أمروا باتخاذ مساجد یذکر فیها اسم الله و أن یجعلوا مساجدهم نحو القبله أی الکعبه و نظیره فِی بُیُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ و قیل إن فرعون أمر بتخریب مساجد بنی إسرائیل و منعهم من الصلاه فأمروا أن یتخذوا مساجد فی بیوتهم یصلون فیها خوفا من فرعون و ذلک قوله وَ اجْعَلُوا بُیُوتَکُمْ قِبْلَهً أی صلوا فیها و قیل معناه اجعلوا بیوتکم یقابل بعضها بعضا انتهی. (۳)

و أما الاستشهاد بقوله أنا مدینه الحکمه فلرد إنکارهم الشرح و البیان حیث قالوا لا یوجد إلا عندکم فأجاب علیه السلام بأنه یلزمکم قبول ذلک منا

لقول النبی صلی الله علیه و آله أنا مدینه الحکمه و علی بابها.

و یحتمل أن یکون إیراد ذلک علی سبیل النظیر أی إذا کان هو علیه السلام باب حکمه الرسول صلی الله علیه و آله فلا یبعد مشارکته مع الرسول صلی الله علیه و آله فی فتح الباب إلی المسجد و اختصاصه بذلک.

قوله و أخری أی حجه أو عله أخری و الرجل الأول کنایه عن

۱- علل الشرائع: ۷۸.

۲- یونس: ۸۷.

۳- مجمع البیان ۵: ۱۲۹.

الرسول صلی الله علیه و آله و الثانی عن کل من الأمه و ضمیر أهل بیته للرجل الأول و ضمیر له فی الموضعین للرجل الثانی و الرجل أخیرا هو الأول أو الرجل الأول کنایه عن واحد الأمه و الثانی عنه صلی الله علیه و آله و ضمیر بیته للثانی و ضمیر له للأول و الرجل هو الثانی.

وَ یُؤَیِّدُ الْأَوَّلَ (۱) مَا مَرَّ عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام حَیْثُ قَالَ فِی هَذِهِ الْآیَهِ أَ مَا رَأَیْتَ الرَّجُلَ یَوَدُّ الرَّجُلَ ثُمَّ لَا یَوَدُّ قَرَابَتَهُ فَیَکُونُ فِی نَفْسِهِ عَلَیْهِ شَیْ ءٌ.

و الحاصل أنه لو لم یفرض الله موده القربی علی الأمه لکان بغضهم یجامع الإیمان فلم یکن الرسول صلی الله علیه و آله یود المؤمن المبغض موده کامله فأراد الله أن یود الرسول جمیع المؤمنین موده خالصه ففرض علیهم موده قرباه صلی الله علیه و آله.

قوله علیه السلام بمعرفه فضلهم أی وجوب الطاعه و سائر ما امتازوا به عن سائر الأمه قوله فی حیطته فی بمعنی مع و فی قوله فی ذریته للتعلیل أو للمصاحبه.

lt;meta info="\\"همه آنها را در بهشت جمع نموده\\" امام علیه السلام ضمیر «یَدْخُلُونَها» را به همه آن‌هایی که قبلاً ذکر شده‌اند برگردانده است.

بیضاوی می‌گوید: «جَنَّاتُ عَدْنٍ یَدْخُلُونَها» مبتدا و خبر است و ضمیرش به هر سه چیز، یا به «الّذین» و یا به «مقتصد» و «سابق» بر می‌گردد که مراد از آن‌ها جنس آن‌هاست. - . انوار التنزیل ۲ : ۳۰۳ -

زمخشری می‌گوید: اگر بگویید: چگونه «جَنَّاتُ عَدْنٍ» می‌تواند بدل از «الْفَضْلُ الْکَبِیرُ» که همان سبق به خیراتی است که کمی قبل به آن اشاره شده است، باشد؟

می‌گویم: از آن‌جا که سبق به خیرات سبب رسیدن به ثواب است، به مسبب خود تنزیل شده است و گویی که همان ثواب است و «جَنَّاتُ عَدْنٍ» بدل از آن آورده شده است. و این که بعد از آن تقسیم اولیه، فقط از سابقین و ثواب آن‌ها سخن به میان آمده و در مورد دیگران چیزی گفته نشده، به جهت اجتنابی است که آن‌ها باید پیش بگیرند؛ مقتصد باید حذر کند و ظالم باید خویش را از هلاکت برهاند، هر دو باید توبه کنند، توبه‌ای که آن‌ها را از عذاب خدا رها سازد. - . کشاف ۳ : ۴۸۴ -

\\"بعد از طهارتی که منتظرش بوده‌اند\\" یعنی طهارت شامل گروهی که منتظر حصول آن برای خود بوده‌اند می‌شود، زیرا کلمه اهل بیت، شامل کسانی که بعدها از ذریه پاک و امامان هدایتگر متولد شوند، نیز می‌شود. یا این که بگوییم: از آن‌جا که آیه با لفظ اراده و در زمان مضارع آمده است، در هنگام نزول آیه، انتظار طهارت وجود داشته است.

\\" اینک آیه‌ای از قرآن در این‌باره می‌آورم\\" شاید شاهد آوردن آیه، به جهت مشهور بودن روایت منزلت و داستان مسجد ساختن موسی علیه السلام و غیر از هاون و فرزندانش همه رابیرون کردن، در بین خاص و عام باشد. پس منظور از بیوت، مساجد است، یا این که بگوییم: آن دو مأمور شدند تا بنی‌اسرائیل را به ساختن خانه‌ها امر کنند، تا دیگر در مسجد نمانند.

و از آن‌جا که خداوند به آن دو وحی کرد، نشان می‌دهد که آن دو خودشان از حکم خارجند،

ص: ۲۳۴

چنان چه صدوق با دو سند از طریق عامّه از أبی‌رافع و حذیفه بن أسید نقل کرده که: پیامبر صلی الله علیه و آله برخاستند و فرمودند: بعضی ها در دلشان نمی‌پذیرند که من، علی را در مسجد ساکن کرده و آن‌ها را بیرون کرده‌ام، به خدا قسم این طور نبوده که من بیرونشان کرده باشم و او را ساکن کرده باشم. -. علل الشرایع : ۷۸ -

خداوند عزّ و جلّ به موسی و برادرش وحی کرد: «أَن تَبَوَّءَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُواْ بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً» -. یونس / ۸۷ - {که شما دو تن برای قوم خود در مصر خانه هایی ترتیب دهید و سراهایتان را رو به روی هم قرار دهید} سپس به موسی امر کرد: هیچ کس در مسجد ساکن نشود و هیچ کس در آن آمیزش نکند و هیچ جنبی در آن داخل نشود مگر هارون و فرزندانش، و علی پیش من چون هارون است نسبت به موسی، و او برادر من است نه فقط از اهل من، و برای کسی جایز نیست که در مسجد با زنان آمیزش کند، مگر علی و فرزندانش، هر کس چنین چیزی می‌خواهد برود آن‌جا، و با دستشان به طرف شام اشاره کردند .

طبرسی - رحمه الله - در ذیل آیه «وَاجْعَلُواْ بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً» می‌نویسد: در این آیه اختلاف است؛ گفته اند: وقتی موسی بعد از هلاک فرعون، به مصر باز گشت، به بنی‌اسرائیل امر شد که، مساجدی بسازند که نام خدا در آن برده شود و این مساجد را رو به قبله یعنی رو به کعبه بسازند. و نظیر همین سخن در مورد «فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَن تُرْفَعَ» -. نور / ۳۶ - {در خانه هایی که خدا رخصت داده که [قدر و منزلت] آن‌ها رفعت یابد} نیز گفته می‌شود. و گفته شده، فرعون دستور به تخریب مساجد بنی اسرائیل داد و آن‌ها را از نماز منع کرد، برای همین به آن‌ها امر شد که مساجدشان را، از ترس فرعون، در خانه‌هایشان قرار دهند و این همان سخن خداوند در قرآن است که: «وَاجْعَلُواْ بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً» یعنی در خانه‌هایتان نماز بخوانید. و گفته شده، معنایش این است که خانه‌های خود را در مقابل یکدیگر قرار دهید. -. مجمع البیان ۵ : ۱۲۹ -

اما این که امام علیه السلام، \\"من شهر حکمتم...\\" را به عنوان شاهد آوردند، به جهت این بود که آن ها شرح و توضیح حضرت را با این سخنشان که \\"این توضیح و بیانی است که فقط شما آن را می فرمایید\\" انکار کرده بودند. امام علیه السلام هم در جواب فرمودند که شما هم باید این توضیح را بپذیرید؛ زیرا پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: \\"من شهر حکمتم و علی درب آن است.\\"

و احتمال دارد که آوردن این حدیث به عنوان نمونه باشد؛ یعنی وقتی علی علیه السلام درب حکمت حضرت رسول صلی الله علیه و آله است، بعید نیست که در باز شدن در خانه‌اش به داخل مسجد با رسول صلی الله علیه و آله شریک باشد و این شراکت نیز اختصاص به او داشته باشد.

دلیل دیگر این که: \\"ممکن است شخصی دوست‌دار دیگری شود...\\" که شخص اول کنایه از

ص: ۲۳۵

حضرت رسول صلی الله علیه و آله، و دومی کنایه از هر کسی از امت باشد. احتمال دارد این دلیل را طوری معنا کرد که شخص اول کنایه از هر یک از افراد امت، و آن دیگری کنایه از حضرت رسول صلی الله علیه و آله باشد و معنا را این طور بیان کنیم: ممکن است شخصی دوست‌دار دیگری شود ولی بعضی از افراد خانواده آن دیگری با آن شخص دشمن گردند، در این صورت دیگر دل آن دیگری تماماً با آن شخص اولی نخواهد بود.

روایتی که از امام باقر علیه السلام در ذیل همین آیه نقل کردیم، معنای اول را - . در یکی از نسخه‌ها: هر دو معنا را -

تأیید می کند. ایشان فرمودند: «آیا نمی‌بینی که اگر شخصی، دیگری را دوست بدارد ولی خانواده‌اش را دوست نداشته باشد دلش نسبت به او، خالص نمی‌باشد». حاصل این که اگر خداوند مودت خویشاوندان را بر امت واجب نمی‌نمود، ایمان آن ها همراه با بغض می شد و رسول الله صلی الله علیه و آله مؤمنی که مبغض باشد را به صورت کامل دوست نخواهد داشت، خداوند اراده کرد که حضرت رسول همه مؤمنان را به طور خالص و بی‌غش دوست داشته باشد، در نتیجه مودت خویشاوندان ایشان را بر مؤمنین واجب کرد.

\\"با شناخت فضیلتی که خداوند عزّ و جلّ بر آن‌ها واجب کرده است\\" یعنی فضیلت وجوب اطاعت و سایر امتیازاتی که نسبت به امت دارند.

**[ترجمه]

«۲۱»

کشف، کشف الغمه فَإِنْ قَالَ قَائِلٌ فَمَا حَقِيقَةُ الْآلِ فِي اللُّغَهِ عِنْدَكَ دُونَ الْمَجَازِ هَلْ هُوَ خَاصٌّ لِأَقْوَامٍ بِأَعْيَانِهِمْ أَمْ عَامٌّ فِي جَمِيعِهِمْ مَتَى سَمِعْنَاهُ مُطْلَقاً غَيْرَ مُقَيَّدٍ فَقُلْ حَقِيقَةُ الْآلِ فِي اللُّغَهِ الْقَرَابَهُ خَاصَّهً دُونَ سَائِرِ الْأُمَّهِ وَ كَذَلِكَ الْعِتْرَهُ وُلْدُ فَاطِمَهَ علیها السلام خَاصَّهً وَ قَدْ يُتَجَوَّزُ فِيهِ بِأَنْ يُجْعَلَ لِغَيْرِهِمْ كَمَا تَقُولُ جَاءَنِي أَخِي فَهَذَا يَدُلُّ عَلَى أُخُوَّهِ النَّسَبِ وَ تَقُولُ أَخِي تُرِيدُ فِي الْإِسْلَامِ وَ أَخِي فِي الصَّدَاقَهِ وَ أَخِي فِي الْقَبِيلِ وَ الْحَيِّ قَالَ تَعَالَى وَ إِلى ثَمُودَ أَخاهُمْ صالِحاً (۲) وَ لَمْ يَكُنْ أَخَاهُمْ فِي دِينٍ وَ لَا صَدَاقَهٍ وَ لَا نَسَبٍ وَ إِنَّمَا أَرَادَ الْحَيَّ وَ الْقَبِيلَ وَ الْإِخْوَهُ الْأَصْفِيَاءُ وَ الْخُلْصَانُ وَ هُوَ قَوْلُ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله لِعَلِيٍّ علیه السلام إِنَّهُ أَخُوهُ قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام أَنَا عَبْدُ اللَّهِ وَ أَخُو رَسُولِ اللَّهِ لَا يَقُولُهَا بَعْدِي إِلَّا مُفْتَرٍ فَلَوْ لَا أَنَّ لِهَذِهِ الْأُخُوَّهِ مَزِيَّهً عَلَى غَيْرِهَا مَا خَصَّهُ

۱- فی نسخه: و یؤید الوجهین.

۲- الأعراف: ۷۳.

الرَّسُولُ صلى الله عليه و آله بِذَلِکَ وَ فِی رِوَایَهٍ لَا یَقُولُهَا بَعْدِی إِلَّا کَذَّابٌ وَ مِنْ ذَلِکَ قَوْلُهُ تَعَالَی حِکَایَهً عَنْ لُوطٍ هؤُلاءِ بَناتِی هُنَّ أَطْهَرُ لَکُمْ وَ لَمْ یَکُنَّ (۱) بَنَاتِهِ لِصُلْبِهِ وَ لَکِنْ بَنَاتِ أُمَّتِهِ فَأَضَافَهُنَّ إِلَی نَفْسِهِ رَحْمَهً وَ تَعَطُّفاً وَ تَحَنُّناً وَ قَدْ بَیَّنَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَیْثُ سُئِلَ فَقَالَ إِنِّی تَارِکٌ فِیکُمُ الثَّقَلَیْنِ کِتَابَ اللَّهِ وَ عِتْرَتِی (۲) فَانْظُرُوا کَیْفَ تَخْلُفُونَنِی فِیهِمَا قُلْنَا فَمَنْ أَهْلُ (۳) بَیْتِهِ قَالَ آلُ عَلِیٍّ وَ آلُ جَعْفَرٍ وَ آلُ عَقِیلٍ وَ آلُ عَبَّاسٍ وَ سُئِلَ تَغْلِبُ لِمَ سُمِّیَا الثَّقَلَیْنِ (۴) قَالَ لِأَنَّ الْأَخْذَ بِهِمَا ثَقِیلٌ قِیلَ وَ لِمَ سُمِّیَتِ الْعِتْرَهَ قَالَ الْعِتْرَهُ الْقِطْعَهُ مِنَ الْمِسْکِ وَ الْعِتْرَهُ أَصْلُ الشَّجَرَهِ.

قَالَ أَبُو حَاتِمٍ السِّجِسْتَانِیُّ رَوَی عَبْدُ الْعَزِیزِ بْنُ الْخَطَّابِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ قَالَ اجْتَمَعَ (۵) آلُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلَی الْجَهْرِ بِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ وَ عَلَی أَنْ لَا یَمْسَحُوا عَلَی الْخُفَّیْنِ قَالَ ابْنُ خَالَوَیْهِ هَذَا مَذْهَبُ الشِّیعَهِ وَ مَذْهَبُ أَهْلِ الْبَیْتِ وَ قَدْ یُخَصَّصُ ذَلِکَ الْعُمُومُ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی إِنَّما یُرِیدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ یُطَهِّرَکُمْ تَطْهِیراً (۶) قَالَتْ أُمُّ سَلَمَهَ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهَا نَزَلَتْ فِی النَّبِیِّ وَ عَلِیٍّ وَ فَاطِمَهَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ.

عَنْ أَنَسٍ قَالَ: کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَمُرُّ بِبَیْتِ فَاطِمَهَ بَعْدَ أَنْ بَنَی عَلَیْهَا عَلِیٌّ عَلَیْهِمَا السَّلَامُ سِتَّهَ أَشْهُرٍ وَ یَقُولُ الصَّلَاهَ أَهْلَ الْبَیْتِ إِنَّما یُرِیدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَیْتِ.

ص: ۲۳۷

۱- فی المصدر: و لم تکن.

۲- فی المصدر: و عترتی أهل بیتی.

۳- فی المصدر: فمن أهل بیتکم (بیتک خ ل).

۴- الثقل: بفتح المعجمتین: متاع السفر و حشمه. کل شی ء نفیس.

۵- فی نسخه من المصدر اجمع.

۶- الأحزاب: ۳۳.

قَالَ: وَ كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليهما السلام يَقُولُ فِي دُعَائِهِ اللَّهُمَّ إِنَّ اسْتِغْفَارِي لَكَ مَعَ مُخَالَفَتِي لَلُؤْمٌ وَ إِنَّ تَرْكِيَ الِاسْتِغْفَارَ مَعَ سَعَهِ رَحْمَتِكَ لَعَجْزٌ فَيَا سَيِّدِي إِلَى كَمْ تَتَقَرَّبُ إِلَيَّ وَ تَتَحَبَّبُ وَ أَنْتَ عَنِّي غَنِيٌّ وَ إِلَى كَمْ أَتَبَعَّدُ مِنْكَ وَ أَنَا إِلَيْكَ مُحْتَاجٌ فَقِيرٌ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ وَ يَدْعُو بِمَا شَاءَ فَمَتَى قُلْنَا آلُ فُلَانٍ مُطْلَقاً فَإِنَّمَا نُرِيدُ مَنْ آلَ إِلَيْهِ بِحَسَبِ الْقَرَابَهِ وَ مَتَى تَجَوَّزْنَا وَقَعَ عَلَى جَمِيعِ الْأُمَّهِ وَ يُحَقِّقُ هَذَا أَنَّهُ لَوْ أَنَّهُ أَوْصَى (۱) بِمَالِهِ- لِآلِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لَمْ يَدْفَعْهُ الْفُقَهَاءُ إِلَّا إِلَى الَّذِينَ حَرُمَتْ عَلَيْهِمُ الصَّدَقَهُ وَ كَانَ بَعْضُ مَنْ يَدَّعِي الْخِلَافَهَ يَخْطُبُ فَلَا يُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله فَقِيلَ لَهُ فِي ذَلِكَ فَقَالَ إِنَّ لَهُ أُهَيْلَ سَوْءٍ إِذَا ذَكَرْتُهُ اشْرَأَبُّوا (۲) فَمِنَ الْمَعْلُومِ أَنَّهُ لَمْ يُرِدْ نَفْسَهُ لِأَنَّهُ كَانَ مِنْ قُرَيْشٍ وَ لَمَّا قَصَدَ الْعَبَّاسُ الْحَقِيقَهَ قَالَ لِأَبِي بَكْرٍ- النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله شَجَرَهٌ نَحْنُ أَغْصَانُهَا وَ أَنْتُمْ جِيرَانُهَا وَ آلُ أَعْوَجَ وَ آلُ ذِي الْعِقَالِ نَسْلُ أَفْرَاسٍ مِنْ عِتَاقِ الْخَيْلِ يُقَالُ هَذَا الْفَرَسُ مِنْ آلِ أَعْوَجَ إِذَا كَانَ مِنْ نَسْلِهِمْ لِأَنَّ الْبَهَائِمَ بَطَلَ بَيْنَهَا الْقَرَابَهُ وَ الدِّينُ كَذَلِكَ آلُ مُحَمَّدٍ مِنْ تَنَاسُلِهِ فَاعْرِفْهُ قَالَ تَعَالَى إِنَّ اللَّهَ اصْطَفى آدَمَ وَ نُوحاً وَ آلَ إِبْراهِيمَ وَ آلَ عِمْرانَ عَلَى الْعالَمِينَ أَيْ عَالَمِي زَمَانِهِمْ فَأَخْبَرَ أَنَّ الْآلَ بِالتَّنَاسُلِ لِقَوْلِهِ تَعَالَى ذُرِّيَّهً بَعْضُها مِنْ بَعْضٍ (۳) قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله سَأَلْتُ رَبِّي أَنْ لَا يُدْخِلَ بَيْتِيَ النَّارَ فَأَعْطَانِيهَا وَ أَمَّا قَوْلُهُمْ قَرَأْتُ آلَ حم فَهِيَ السُّوَرُ السَّبْعَهُ الَّتِي أَوَّلُهُنَّ حم وَ لَا تَقُلِ الْحَوَامِيمَ وَ قَالَ أَبُو عُبَيْدَهَ الْحَوَامِيمُ سُوَرٌ فِي الْقُرْآنِ عَلَى غَيْرِ الْقِيَاسِ وَ آلُ يس آلُ مُحَمَّدٍ وَ آلُ يس حِزْبِيلُ وَ حَبِيبٌ النَّجَّارُ وَ قَدْ قَالَ ابْنُ دُرَيْدٍ مُخَصِّصاً لِذَلِكَ الْعُمُومِ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ بِنَا حَاجَهٌ إِلَى الِاحْتِجَاجِ بِقَوْلِهِ لِأَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله قَدْ ذَكَرَهُ فِي عِدَّهِ مَوَاضِعَ

۱- في المصدر: و تحقّق (تحقيق خ ل) هذا انه لو أوصى.

۲- اشرأب للشي ء و إليه: مد عنقه لينظره.

۳- آل عمران: ۳۳.

كَآيَهِ الْمُبَاهَلَهِ وَ خَصَّ عَلِيّاً وَ فَاطِمَهَ وَ حَسَناً وَ حُسَيْناً عليهم السلام (۱) بِقَوْلِهِ اللَّهُمَّ هَؤُلَاءِ أَهْلِي وَ كَمَا رُوِيَ عَنْ أُمِّ سَلَمَهَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهُ أَدْخَلَ عَلِيّاً وَ فَاطِمَهَ وَ حَسَناً وَ حُسَيْناً عليهم السلام فِي كِسَاءٍ وَ قَالَ اللَّهُمَّ هَؤُلَاءِ أَهْلِي أَوْ أَهْلُ بَيْتِي فَقَالَتْ أُمُّ سَلَمَهَ وَ أَنَا مِنْكُمْ قَالَ أَنْتِ بِخَيْرٍ أَوْ عَلَى خَيْرٍ كَمَا يَأْتِي فِي مَوْضِعِهِ وَ إِنَّمَا ذَكَرْنَا مَا قَالَهُ ابْنُ دُرَيْدٍ (۲) مِنْ قَبْلُ إِنَّهُ بِشِعْرٍ:

إِنَّ النَّبِيَّ مُحَمَّداً وَ وَصِيَّهُ*** وَ ابْنَيْهِ وَ ابْنَتَهُ الْبَتُولَ الطَّاهِرَهَ

أَهْلُ الْعَبَاءِ فَإِنَّنِي بِوَلَائِهِمْ*** أَرْجُو السَّلَامَهَ وَ النَّجَا فِي الْآخِرَهِ

وَ أَرَى مَحَبَّهَ مَنْ يَقُولُ بِفَضْلِهِمْ*** سَبَباً يُجِيرُ مِنَ السَّبِيلِ الْجَائِرَهِ

أَرْجُو بِذَاكَ رِضَى الْمُهَيْمِنِ وَحْدَهُ*** يَوْمَ الْوُقُوفِ عَلَى ظُهُورِ السَّاهِرَهِ

قَالَ السَّاهِرَهُ: أَرْضُ الْقِيَامَهِ

وَ آلُ مُرَامِرٍ: أَوَّلُ مَنْ وَضَعَ الْكِتَابَهَ بِالْعَرَبِيَّهِ وَ أَصْلُهُمْ مِنَ الْأَنْبَارِ وَ الْحِيرَهِ فَقَدْ أَمْلَلْتُ آلُ اللَّهِ وَ آلُ مُحَمَّدٍ وَ آلُ الْقُرْآنِ وَ آلُ السَّرَابِ وَ الْآلُ الشَّخْصُ وَ آلُ أَعْوَجَ فَرَساً وَ آلُ جبلا (۳) (الْجَبَلِ) وَ آلُ يس وَ آلُ حم وَ آلُ زِنْدِيقَهَ (۴) وَ آلُ فِرْعَوْنَ آلُ دِينِهِ وَ آلُ مُرَامِرٍ وَ الْآلُ الْبُرُوجُ وَ الْآلُ الْخِزَانَهُ (۵) وَ الْخَاصَّهُ وَ الْآلُ قَرَابَهُ وَ الْآلُ كُلُّ تَقِيٍّ وَ أَمَّا الْأَهْلُ فَأَهْلُ اللَّهِ وَ أَهْلُ الْقُرْآنِ (۶) وَ أَهْلُ الْبَيْتِ النَّبِيُّ وَ عَلِيٌّ وَ فَاطِمَهُ وَ

۱- فی نسخه من المصدر: و الحسن و الحسین.

۲- فی نسخه من المصدر: و من شعر ابن درید.

۳- هكذا فی الكتاب و مصدره و لعلّ الصحیح: «آل الجبل» أی اطرافه.

۴- فی المصدر: و آل زید نفسه.

۵- هكذا فی الكتاب و فی المصدر (الحزانه) و هو الصحیح و هو عیال الرجل الذین یتحزن و یهتم لامرهم.

۶- فی المصدر: فاهل اللّه أهل القرآن و لعلّ الصحیح فیما یأتی: و أهل بیت النبیّ علی.

الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ علیهم السلام عَلَى مَا فَسَّرَتْهُ أُمُّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَ ذَلِكَ أَنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله بَيْنَا هُوَ ذَاتَ يَوْمٍ جَالِساً إِذَا أَتَتْهُ فَاطِمَةُ علیها السلام بِبُرْمَةٍ فِيهَا عَصِيدَةٌ (۱) فَقَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله أَيْنَ عَلِيٌّ وَ ابْنَاهُ قَالَتْ فِي الْبَيْتِ قَالَ ادْعِيهِمْ لِي فَأَقْبَلَ عَلِيٌّ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ بَيْنَ يَدَيْهِ وَ فَاطِمَةُ أَمَامَهُ فَلَمَّا بَصُرَ بِهِمُ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله تَنَاوَلَ كِسَاءً كَانَ عَلَى الْمَنَامَةِ (۲) خَيْبَرِيّاً فَجَلَّلَ بِهِ نَفْسَهُ وَ عَلِيّاً وَ الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ وَ فَاطِمَةَ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ إِنَّ هَؤُلَاءِ أَهْلُ بَيْتِي أَحَبُّ الْخَلْقِ إِلَيَّ فَأَذْهِبْ عَنْهُمُ الرِّجْسَ وَ طَهِّرْهُمْ تَطْهِيراً فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى إِنَّما يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ الْآيَةَ وَ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى قَالَتْ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَ لَسْتُ مِنْ أَهْلِ بَيْتِكَ قَالَ إِنَّكِ عَلَى خَيْرٍ أَوْ إِلَى خَيْرٍ.

وَ مِنْ مُسْنَدِ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِي بَيْتِي يَوْماً إِذْ قَالَتِ الْخَادِمُ إِنَّ عَلِيّاً وَ فَاطِمَةَ وَ الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ بِالسُّدَّةِ (۳) قَالَتْ فَقَالَ لِي قُومِي فَتَنَحَّيْ لِي عَنْ أَهْلِ بَيْتِي قَالَتْ فَقُمْتُ فَتَنَحَّيْتُ مِنَ الْبَيْتِ قَرِيباً فَدَخَلَ عَلِيٌّ وَ فَاطِمَةُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ هُمَا صَبِيَّانِ صَغِيرَانِ فَأَخَذَ الصَّبِيَّيْنِ فَوَضَعَهُمَا فِي حَجْرِهِ فَقَبَّلَهُمَا قَالَتْ فَاعْتَنَقَ عَلِيّاً بِإِحْدَى يَدَيْهِ وَ فَاطِمَةَ بِالْيَدِ الْأُخْرَى فَقَبَّلَ فَاطِمَةَ وَ قَبَّلَ عَلِيّاً فَأَغْدَفَ عَلَيْهِمْ خَمِيصَةً سَوْدَاءَ فَقَالَ اللَّهُمَّ إِلَيْكَ لَا إِلَى النَّارِ أَنَا وَ أَهْلُ بَيْتِي قَالَتْ قُلْتُ وَ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ وَ أَنْتِ (۴) فَإِنْ سَأَلَ سَائِلٌ فَقَالَ إِنَّمَا أُنْزِلَتْ هَذِهِ فِي أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله لِأَنَّ قَبْلَهَا يا نِساءَ النَّبِيِّ فَقُلْ ذَلِكَ غَلَطٌ رِوَايَةً وَ دِرَايَةً أَمَّا الرِّوَايَةُ فَحَدِيثُ أُمِّ سَلَمَةَ وَ فِي بَيْتِهَا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ

۱- البرمه: القدر من الحجر العصیده: دقیق یلت بالسمن و یطبخ.

۲- المنامه: موضع النوم. ثوب ینام فیه.

۳- السده: باب الدار.

۴- لا ینافی هذا الحدیث ما تقدم لاحتمال تکرر القصه.

وَ أَمَّا الـدِّرَايَهُ فَلَوْ كَانَ فِی نِسَاءِ النَّبِیِّ صـلی الله علیه و آله لَقِیلَ لِیُـذْهِبَ عَنْکَنَّ وَ یُطَهِّرَکُنَّ فَلَمَّا نَزَلَتْ فِی أَهْلِ بَیْتِ النَّبِیِّ صـلی الله علیه و آله جَـاءَ عَلَی التَّذْکِیرِ لِأَنَّهُمَـا مَتَی اجْتَمَعَـا غَلَبَ التَّذْکِیرُ وَ أَهْـلُ الْکِتَابِ الْیَهُودُ وَ النَّصَارَی وَ أَمَّا قَوْلُهُ تَعَالَی اعْمَلُوا آلَ داوُدَ شُکْراً (۱) فَإِنَّهُ یَعْنِی مَـا وَهَبَ لَهُمْ مِنَ النُّبُوَّهِ وَ الْمُلْکِ الْعَظِیمِ وَ کَانَ یَحْرُسُ دَاوُدَ فِی کُلِّ لَیْلَهٍ ثَلَاثُونَ أَلْفاً وَ أَلَانَ اللَّهُ لَهُ الْحَدِیـدَ وَ رَزَقَهُ حُسْنَ الصَّوْتِ بِـالْقِرَاءَهِ وَ آتَـاهُ الْحِکْمَهَ وَ فَصْـلَ الْخِطـابِ قِیلَ فَصْلُ الْخِطَابِ أَمَّا بَعْـدُ وَ الْجِبَالُ یُسَـبِّحْنَ مَعَهُ وَ الطَّیْرُ وَ أُعْطِیَ سُلَیْمَانُ مُلْکاً لَا یَنْبَغِی لِأَحَـدٍ مِنْ بَعْـدِهِ وَ سُـخِّرَتْ لَهُ الرِّیحُ وَ الْجِنُّ وَ عُلِّمَ مَنْطِقَ الطَّیْرِ وَ الْآلُ جَمْعُ آلَهٍ وَ هِیَ خَشَـبَهٌ وَ الْآلُ قَرْیَهٌ (۲) یُصَادُ بِهَا السَّمَکُ (۳).

**[ترجمه]کشف الغمه: اگر کسـی بگوید از نظر شما معنای حقیقی آل نه معنای مجازی آن در لغت، چیست؟ و آیا وقتی این کلمه مطلق ذکر شود و قیـدی نداشـته باشـد، مخصوص گروه مشخصـی است، یا در میان همه اقوام عمومیت دارد؟ بگو: معنی حقیقی آل در لغت، مخصوص به خویشاوندان است نه سایر امّت. همچنین عترت یعنی فقط فرزندان فاطمه علیها السّلام. گاهی معنی مجـازی هم دارد و برای غیر خویشاونـدان نیز به کـار برده می شود؛ چنـان‌چه میگویی: برادرم آمـد. با این‌که معنی برادر کسـی است که در نژاد برادر تو باشـد، منظور برادر دینی و یـا برادر از جهت دوسـتی است و یـا برادر از جهت هم قـبیله بودن. خداونـد تعـالی فرمود: «وَ إِلی ثَمُودَ أَخاهُمْ صالِحاً» - . اعراف / ۷۳ - {و به سوی [قوم] ثمود صالح برادرشان را [فرسـتادیم]}، در حالی که او برادر دینی و رفاقتی و نژادی آن‌ها نبود، بلکه فقط برادر قبیله ای بود .

برادران به معنای برگزیـدگان و دوسـتان خالص نیز هست؛ همین معنا مقصود پیامبر صـلی الله علیه و آله بوده وقتی به علی علیه السّـلام فرمودهانـد که او برادرش است. علی علیه السّـلام نیز فرمود: من بنده خدا و برادر رسول اللهام، هر کس غیر از من چنین ادعایی بکند، افترا بسته است.

اگر این اخوت و برادری مزیتی بر سایر چیزها نداشت، رسول الله صلی الله علیه و آله آن را به علی علیه السلام اختصاص نمی... داد.

ص: ۲۳۶

در روایت دیگری آمـده که: هر که چنین چیزی بگویـد، دروغ‌گو است. از این قبیـل است آیه شـریفه‌ای که حکایت از سـخن لوط می‌کنـد: «هؤُلاءِ بَنـاتِی هُنَّ أَطْهَرُ لَکُمْ» - . هود / ۷۸ - {اینان دختران مننـد، آنان برای شـما پاکیزه ترنـد}، آن‌ها دختران نژادی لـوط نبودنـد، بلکه دختران امّتش بودنـد که به جهت رحمت و شـفقت و عطوفت آن‌هـا را دخـتران خودش می‌خوانـد. رسول الله صـلی الله علیه و آله، موقعی که از ایشان سؤال شد، بیان فرمودند که: «انّی تارک فیکم الثقلین کتاب اللّه و عترتی - . در مصدر: و عترتی اهل بیتی -

فانظروا کیف تخلفونی فیهما»، من دو چیز گران‌بها در میان شـما باقی می‌گـذارم؛ کتاب خـدا و عترتم را، بنگرید که چگونه با آن‌ها رفتار می‌کنید. به ایشان عرض کردیم: اهل بیتشان - . در مصدر: اهل بیت شما -

چه کسانی‌اند؟ فرمودند: آل علی و آل جعفر و آل عقیل و آل عباس.

از تغلب سؤال کردنـد: چرا به این دو ثقلین گفته انـد؟ گفت: چون عمـل کردن به آن دو سـنگین است. پرسـیدند: چرا عـترت گفته اند؟ گفت: چون عترت به معنی قطعه ای از مشک است و عترت به اصل و ریشه درخت هم می گویند.

ابوحاتم سجستانی نقل کرده که جابر گفت: همه آل رسول الله صلی الله علیه و آله بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ را بلند می گویند و روی کفش‌ها مسح نمی کنند.

ابن خالویه می گوید: این مذهب شیعه و مذهب اهل بیت است .

و گاهی این معنای عام، مختص می شود؛ خداونـد تعالی می‌فرماید: «إِنَّما یُرِیدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ یُطَهِّرَکُمْ تَطْهِیراً» - . احزاب / ۳۳ - {خدا فقط می خواهد آلودگی را از شـما خاندان [پیامبر] بزداید و شما را پاک و پاکیزه گرداند} امّ سلمه رضی الله عنها گفته است: این آیه درباره پیامبر و علی و فاطمه و حسن و حسین صلوات الله علیهم نازل شده است.

از انس نقل شده که: رسول الله صـلی الله علیه و آله، پس از ازدواج علی با فاطمه علیهما السّـلام، تا شـش ماه به در خانه فاطمه می‌رفتنـد و می فرمودنـد: وقت نماز است ای اهل بیت! «إِنَّما یُرِیدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَیْتِ» - . همان - {خدا فقط می خواهد آلودگی را از شما خاندان [پیامبر] بزداید و شما را پاک و پاکیزه گرداند}

ص: ۲۳۷

گفـت که: علی بن حسـین علیهمـا السّـلام در دعـای خـود می‌فرمـود: «اللّهم ان اسـتغفاری لـک مـع مخـالفتی للـؤم و ان ترکی الاسـتغفار مع سـعه رحمتـک لعجز، فیا سیّدی الی کم تتقرب الیّ و تتحبب و انت عنی غنیّ، و الی کم أ تبعـد منک و انا الیک محتـاج فقیر؟ اللهم صـل علی محمّـد و علی اهـل بیته». {بارخـدایا! اسـتغفارم برای تو در حـالی که بـا تو مخـالفت می کنم مایه سرزنش است، و اسـتغفار نکردنم هم بـا آن رحمت گسترده‌ات، جز ناتوانی نیست، ای آقای من! تا چقـدر به من نزدیک می... شوی و مرا دوست می‌داری در حـالی که از من بی‌نیـازی، و تـا چقـدر از تو دوری می‌جویم در حـالی که محتـاج و فقیر توام؟ بارخدایا! بر محمد و اهل بیتش درود فرست!} و بعد هر دعایی که می‌خواستند می کردند.

وقتی به صورت مطلق می گوییم آل فلان، منظورمان کسانی هستند که با او خویشاوندی دارند. و وقتی معنی مجازی را در نظر بگیریم، همه امت را شامل می شود. این ثابت می کند که اگر کسـی وصیت کند که مالش را به آل رسول الله صلی الله علیه و آله بدهند، فقها دادن این مال را تنها به کسانی جایز می‌دانند که صدقه بر آن‌ها حرام است .

یکی از کسانی که مدعی خلافت بود، در موقع خطبه بر پیامبر صـلی الله علیه و آله و سـلم درود نمی‌فرستاد، در این مورد به او اعتراض کردند: گفت او دارای خویشاوندان بدی است که وقتی نامش را می‌برم، آن‌ها گردن می کشند.

معلـوم است که خـودش را در نظر نگرفته است؛ چـون او خـود از قریش بود، وقـتی عبـاس خواست حقیقت را روشن کنـد، به ابوبکر گفت: پیامبر صلی الله علیه و آله درختی است که ما شاخه های آن هستیم و شما همسایگان آن.

آل اعوج و آل ذی‌العقال، دو نژاد مخصوص از اسب‌های عالی هسـتند، وقتی می گوینـد این اسب از آل اعوج است که نژادش

از آن‌ها باشـد، زیرا در مورد بهائم، خویشاونـدی و ارتباط دینی معنا نـدارد. همچنین آل محمّد کسانی هسـتند که از نهاد او به وجود آمـده باشـند و پیـامبر آن‌هـا را شـناسانده باشـند. خداونـد متعـال فرمود: «إِنَّ اللَّهَ اصْـطَفی آدَمَ وَ نُوحاً وَ آلَ إِبْراهِیمَ وَ آلَ عِمْرانَ عَلَی الْعـالَمِینَ» - . آ ل عمران / ۳۳ - {به یقین خداونـد آدم و نوح و خانـدان ابراهیم و خاندان عمران را بر مردم جهان برتری داده است}، یعنی مردم جهـان در زمـان خودشـان. این آیه می‌فهمانـد که سـبب آل، تولیـد نسـل است؛ چون می‌فرماید «ذُرِّیَّهً بَعْضُـ ها مِنْ بَعْضٍ» - . همـان / ۳۴ - {فرزنـدانی که بعضـی از آنان از [نسل] بعضـی دیگرند}. پیامبر صـلی الله علیه و آله فرمودند: از پروردگارم خواستم که آتش را در خانه ام راه ندهد، و او درخواست مرا پذیرفت.

امـا ایـن که می گوینـد: آل حم را قرائت کردم، منظـور آن هفت سـوره ایست که اول آن‌هـا حم است. نبایـد گفت: حـوامیم. و ابوعبیـده گفته است: حوامیم، چنـد سوره در قرآن هسـتند. که این جمع بر خلاف قاعـده است و آل یس، همان آل محمّدند و آل یس، حزبیـل و حبیب نجارنـد. ابن دریـد این عمومیت را از راه تخصـیص، منحصـر به علی و فاطمه و حسن و حسـین کرده است، گر چه ما در اسـتدلالمان به سـخن او احتیاجی نـداریم؛ زیرا پیامبر صـلی الله علیه و آله، در چند جا به این مسأله تصـریح نموده‌اند،

ص: ۲۳۸

ماننـد آیه مبـاهله، که برای آن فقـط علی و فـاطمه و حسن و حسـین علیهم السّـلام را آوردنـد و فرمودنـد: «اللهم هؤلاء اهلی»، {خدایا این ها خانواده منند} و همان‌طور که از ام سلمه رضی الله عنها روایت شده: پیامبر علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم السـلام را داخـل کسـاء نمود و فرمود: «اللهم هؤلاـء أهلی أو اهل بیتی»، خـدایا این‌ها خانواده من و یا اهل خانه منند. ام سـلمه گفت: آیا من نیز از شما هستم؟ پیامبر فرمودند: تو به خیری، یا بر خیر هستی. چنان‌چه در محل خود خواهد آمد.

آن‌چه کمی قبـل، از ابن دریـد نقـل کردیم در قـالب شـعری است به شـرح ذیل: محمـد پیامبر و وصـیش و دو پسـر وصـیش و دخترش، بتول طاهره اهل عبایند

و من به واسطه ولایت آن‌ها امید به سلامت و نجات در آخرت دارم

و محبت کسانی که به فضیلت ایشان معترفند را سبب پناه از راه دشوار می‌دانم

و تنها با این به رضایت خداوند امیدوارم، در روزی که بر زمین ساهره می‌ایستم

منظور از زمین ساهره، قیامت است.

و آل مرامر اولین کسانی بودند که نوشتن به زبان عربی را ابداع کردند و اصلشان از انبار و حیره بود.

نوشـتهام: آل اللّه، آل محمّـد، آل قرآن، آل سـراب. و آل یعنی شـخص و آل اعوج یـک نوع اسب است و آل جبلاـ - . شـاید صحیحش آل الجبل، باشد که به معنای اطراف کوه است. -

و آل یس و آل حم و آل زندیقه - . در مصدر: آل زید نفسه - ،

و آل فرعون، هم کیشان او بودند و آل مرامر. آل به معنای بروج و آل به معنای خزانه - . در مصدر: حزانه آمده است که صحیح همین است و به معنای عیال شخز است که نگران آن‌هاست و به دنبال کار آن‌هاست. - و خواص، و آل به معنای خویشاوند، و آل به معنای هر پرهیزگاری .

اما لفظ اهل؛ اهل‌اللّه و اهل قرآن، و اهل بیت عبارتند از پیامبر و علی و فاطمه

ص: ۲۳۹

و حسن و حسین علیهم السلام، بنا به آن چه ام سلمه رضی الله عنها تفسیر نموده است. و جریان چنین است که روزی پیامبر صلی الله علیه و آله نشسته بودند که فاطمه زهرا علیها السّلام با یک دیزی از عصیده - . غذایی که آن را با آرد و روغن می‌پزند. - تشریف آوردند. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: علی و دو پسرش کجا هستند؟ فرمودند: در خانه هستند. پیامبر فرمودند: به آن‌ها بگو بیایند. علی در حالی که حسن و حسین در جلویش و فاطمه در مقابلشان بودند، تشریف آوردند. تا چشم پیامبر صلی الله علیه و آله به آن‌ها افتاد، کسایی خیبری که بر روی رختخواب ایشان بود برداشتند و خود و علی و حسن و حسین و فاطمه را با آن پوشاندند. سپس فرمودند: «اللهم ان هؤلاء اهل بیتی احب الخلق الی فاذهب عنهم الرجس و طهرهم تطهیرا»، بارخدایا این‌ها اهل بیت من و محبوب‌ترین خلق نزد من هستند، پلیدی‌ها را از ایشان ببر و آن‌ها را پاک و پاکیزه گردان. و خداوند این آیه را نازل نمود: «إِنَّما یُرِیدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ...»

در روایت دیگری است که ام سلمه گفت: یا رسول اللّه! آیا من از اهل بیت شما نیستم. فرمودند: تو بر خیری، یا به راه خیری.

و از مسند احمد بن حنبل از ام سلمه نقل شده که گفت: یکی از روزها که رسول الله صلی الله علیه و آله در خانه من بود، خادم آمد و گفت: علی و فاطمه و حسن و حسین بر در خانه هستند. پیامبر به من فرمودند: برخیز و من و اهل بیتم را تنها بگذار! من برخاستم و کمی از اتاق فاصله گرفتم. علی و فاطمه و حسن و حسین که آن زمان دو کودک کوچک بودند، داخل خانه شدند، پیامبر دو کودک را در دامن خود نهادند و هر دو را بوسیدند، علی را در یک بغل و فاطمه را در بغل دیگر گرفتند و هر دو را بوسیدند و ردایی سیاه به روی آن‌ها انداختند و فرمودند: خداوندا! به سوی تو و نه به سوی آتش، من و خانواده ام. ام سلمه می‌گوید: عرض کردم: یا رسول الله! آیا من هم؟ فرمود: و تو نیز. - . این حدیث با حدیث قبلی منافات ندارد؛ زیرا ممکن است دو قضیه متفاوت باشند. -

اگر شخصی بگوید که این آیه در باره زنان پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شده است، زیرا قبل از این آیه تعبیر «یا نِساءَ النَّبِیِ» - . احزاب / ۳۲ - {ای

زنان پیامبر} وجود دارد. جواب بده: این کلام غلط است، هم از نظر روایت و هم از نظر درایت؛ اما از نظر روایت، دلیلش حدیث ام سلمه است که آیه در خانه او نازل شده است.

اما از نظر درایت، چون اگر مربوط به زنان پیامبر صلی الله علیه وآله بود، باید گفته می‌شد: \\"لیذهب عنکن و یطهرکن\\" ولی چون در باره خانواده پیامبر صلی الله علیه وآله است به صورت مذکر آمده است؛ زیرا در صورت جمع شدن مذکر و مؤنث، مذکر غلبه داده می شود. و اهل کتاب عبارتند از: یهود و نصاری.

و اما این آیه «اعْمَلُوا آلَ داوُدَ شُکْراً» - . سبأ / ۱۳ - {ای خاندان داوود شکرگزار باشید} یعنی آن‌چه خداوند، از نبوت و فرمانروایی عظیم، به داود عنایت فرموده است، که هر شب سی هزار سرباز از او نگهبانی می‌کردند و خداوند آهن را برایش نرم کرده بود و صدای خوشی به او داده بود و حکمت و فصل خطاب به او عنایت کرده بود، فصل الخطاب هم گفته‌اند، و بعد می‌فرماید: کوهها و پرنده ها با او تسبیح می‌کردند و به سلیمان قدرتی داد که بعد از او احدی را نمی‌شایست و باد و جن در اختیارش بودند و سخن گفتن پرندگان را می‌دانست. و آل که جمع آله است که یک چوب است. و آل روستایی است که در آن جا ماهی صید می شود. - . کشف الغمه : ۱۴ - ۱۶ -

**[ترجمه]

بیان

فی ق (۴) اشرأبّ إلیه مد عنقه لینظر أو ارتفع و قال أغدفت قناعها أرسلته علی وجهها و اللیل أرخی سدوله و الصیاد الشبکه علی الصید أسبلها.

**[ترجمه]فی ق - أی فی القاموس.

- اشرأبّ إلیه مد عنقه لینظر أو ارتفع و قال أغدفت قناعها أرسلته علی وجهها و اللیل أرخی سدوله و الصیاد الشبکه علی الصید أسبلها.

**[ترجمه]

«۲۲»

کنز، کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ عَنْ عَبْدِ الْعَزِیزِ بْنِ یَحْیَی عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ نُصَیْرٍ (۵) عَنِ الْحَکَمِ بْنِ ظُهَیْرٍ عَنِ السُّدِّیِّ عَنْ أَبِی مَالِکٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِی قَوْلِهِ تَعَالَی وَ الَّذِینَ آمَنُوا وَ اتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّیَّتُهُمْ بِإِیمانٍ أَلْحَقْنا بِهِمْ ذُرِّیَّتَهُمْ (۶) قَالَ نَزَلَتْ فِی النَّبِیِّ وَ عَلِیٍّ وَ فَاطِمَهَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ علیهم السلام (۷).

۱- سبأ: ۱۳.

٢- فی نسخه: (قربه) و فی المصدر: حربه.

٣- کشف الغمّه: ١۴- ١۶.

۴- أی فی القاموس.

۵- فی المصدر: علی بن نصر أقول: لعله الجهضمی.

۶- الطور: ٢١.

٧- کنز الفوائد: ٣۵۵ نسخه المکتبه الرضویه.

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد و تأويل الآيات الظاهره: ابن عباس در مورد آيه: «وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ اتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمانٍ أَلْحَقْنا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ» - . طور / ۲۱ - {و كسانى كه گرويده و فرزندانشان آنها را در ايمان پيروى كرده اند فرزندانشان را به آنان ملحق خواهيم كرد} گفت: اين آيه در باره پيامبر و على و فاطمه و حسن و حسين عليهم السّلام نازل شده است. - . كنز الفوائد : ۳۵۵ -

ص: ۲۴۱

**[ترجمه]

«۲۳»

أَقُولُ رَوَى ابْنُ بِطْرِيقٍ فِي الْعُمْدَهِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الثَّعْلَبِيِّ مِنْ تَفْسِيرِهِ بِإِسْنَادِهِ إِلَى أُمِّ سَلَمَهَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله قَالَ لِفَاطِمَهَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهَا ايتِينِي بِزَوْجِكِ وَ ابْنَيْكِ فَجَاءَتْ بِهِمْ فَأَلْقَى عَلَيْهِمْ كِسَاءً ثُمَّ رَفَعَ يَدَهُ عَلَيْهِمْ فَقَالَ اللَّهُمَّ هَؤُلَاءِ آلُ مُحَمَّدٍ فَاجْعَلْ صَلَوَاتِكَ وَ بَرَكَاتِكَ عَلَى آلِ مُحَمَّدٍ فَإِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ قَالَتْ فَرَفَعْتُ الْكِسَاءَ لِأَدْخُلَ مَعَهُمْ فَاجْتَذَبَهُ وَ قَالَ إِنَّكِ عَلَى خَيْرٍ (۱).

**[ترجمه]ابن بطريق در عمده با اسناد خود از تفسير ثعلبى از امّ سلمه رضى الله عنها نقل كرده، رسول الله صلى اللّه عليه و آله به فاطمه صلوات الله عليها فرمودند: شوهر و دو پسرت را پيش من بياور! ايشان آنها را آوردند، پيامبر بر روى آنها كسايى انداخت و دست خويش را بر روى آنها بلند كرده و فرمودند: «اللهم هؤلاء آل محمّد فاجعل صلواتك و بركاتك على آل محمّد فانك حميد مجيد»، خدايا!اين ها آل محمد هستند، درودها و بركات خود را بر آل محمد قرار بده كه تو ستايش شده و گران قدر هستى]. امّ سلمه مى گويد من كسا را بلند كردم تا داخل شوم؛ پيامبر كسا را از دستم كشيده و فرمودند: تو بر خيرى. - . عمده : ۱۷ -

**[ترجمه]

«۲۴»

كَنْزُ الْفَوَائِدِ لِلْكَرَاجُكِيِّ، عَنِ الْمُفِيدِ (۲) رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: رُوِيَ أَنَّهُ لَمَّا سَارَ الْمَأْمُونُ إِلَى خُرَاسَانَ كَانَ مَعَهُ الْإِمَامُ الرِّضَا عَلِيُّ بْنُ مُوسَى عليهما السلام فَبَيْنَا هُمَا يَتَسَايَرَانِ إِذْ قَالَ لَهُ الْمَأْمُونُ يَا أَبَا الْحَسَنِ إِنِّي فَكَّرْتُ فِي شَيْ ءٍ فَنَتَجَ (۳) لِيَ الْفِكْرُ الصَّوَابَ فِيهِ فَكَّرْتُ فِي أَمْرِنَا وَ أَمْرِكُمْ وَ نَسَبِنَا وَ نَسَبِكُمْ فَوَجَدْتُ الْفَضِيلَهَ فِيهِ وَاحِدَهً وَ رَأَيْتُ اخْتِلَافَ شِيعَتِنَا فِي ذَلِكَ مَحْمُولًا عَلَى الْهَوَى وَ الْعَصَبِيَّهِ فَقَالَ لَهُ أَبُو الْحَسَنِ الرِّضَا عليه السلام إِنَّ لِهَذَا الْكَلَامِ جَوَاباً إِنْ شِئْتَ ذَكَرْتُهُ لَكَ وَ إِنْ شِئْتَ أَمْسَكْتُ فَقَالَ لَهُ الْمَأْمُونُ لَمْ أَقُلْهُ إِلَّا لِأَعْلَمَ مَا عِنْدَكَ فِيهِ قَالَ الرِّضَا عليه السلام أَنْشُدُكَ اللَّهَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى بَعَثَ نَبِيَّهُ مُحَمَّداً صلى الله عليه و آله فَخَرَجَ عَلَيْنَا مِنْ وَرَاءِ أَكَمَهٍ (۴) مِنْ هَذِهِ الْآكَامِ فَخَطَبَ إِلَيْكَ ابْنَتَكَ أَ كُنْتَ مُزَوِّجَهُ إِيَّاهَا فَقَالَ يَا سُبْحَانَ اللَّهِ وَ هَلْ أَحَدٌ يَرْغَبُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَقَالَ لَهُ الرِّضَا عليه السلام أَ فَتَرَاهُ كَانَ يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَخْطُبَ (۵) إِلَيَّ قَالَ فَسَكَتَ الْمَأْمُونُ هُنَيْئَهً

ثُمَّ قَالَ أَنْتُمْ وَ اللَّهِ أَمَسُّ بِرَسُولِ اللَّهِ رَحِماً (۶).

ص: ۲۴۲

۱- العمده: ۱۷.

۲- فی المصدر: عن أمالی المفید.

۳- فی المصدر: فسنح.

۴- الاکمه: التل.

۵- فی المصدر: ان یخطب ابنتی.

۶- کنز الفوائد للکراجکیّ: ۱۶۶.

**[ترجمه]کنز الفوائد کراجکی: مفید - . در مصدر: در أمالی - رحمه اللّه علیه نقل کرده: روایت شده وقتی مأمون به خراسان آمد، امام رضا علیه السّلام نیز با او بودند. در بین راه مأمون به ایشان عرض کرد: ای ابالحسن! من در مسأله‌ای فکر کردم و نتیجه درست را دریافتم؛ در مورد کار خودمان و نسب ما و شما فکر کردم و دیدم فضیلت شما و ما هر دو به یک جهت منتهی می شود و اختلاف طرفداران ما بر پایه هوای نفس و تعصب بی جاست.

ابالحسن علیه السّلام فرمودند: این سخن تو جوابی دارد، اگر مایلی بگویم و اگر نه چیزی نمی گویم. مأمون گفت: من این کلام را به این جهت گفتم تا ببینم نظر شما در مورد آن چیست.

حضرت رضا علیه السّلام فرمودند: ای امیرالمؤمنین! تو را به خدا سوگند می‌دهم، به من بگو اگر خداوند پیامبرش محمد صلی الله علیه و آله را برانگیزاند و ایشان از پشت یکی از این تپه ها پیش ما بیایند و دخترت را خواستگاری کنند، آیا تو دخترت را به ازدواج ایشان در می‌آوری؟ مأمون گفت: سبحان اللّه! آیا ممکن است کسی از رسول الله صلی الله علیه و آله سرباز زند؟ حضرت رضا علیه السّلام فرمودند: حالا بگو، آیا فکر می کنی او می تواند از من خواستگاری کند؟ مأمون اندکی به فکر فرو رفت و سپس گفت: به خدا قسم شما از نظر خویشاوندی به رسول الله نزدیک‌ترید. - . کنز الفوائد کراجکی: ۱۶۶ -

ص: ۲۴۲

**[ترجمه]

«۲۵»

وَ رُوِیَ أَنَّهُ لَمَّا حَجَّ الرَّشِیدُ وَ نَزَلَ فِی الْمَدِینَهِ اجْتَمَعَ إِلَیْهِ بَنُو هَاشِمٍ وَ بَقَایَا الْمُهَاجِرِینَ وَ الْأَنْصَارِ وَ وُجُوهُ النَّاسِ وَ کَانَ فِی الْقَوْمِ الْإِمَامُ أَبُو الْحَسَنِ مُوسَی بْنُ جَعْفَرٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمَا فَقَالَ لَهُمُ الرَّشِیدُ قُومُوا بِنَا إِلَی زِیَارَهِ رَسُولِ اللَّهِ ثُمَّ نَهَضَ مُعْتَمِداً عَلَی یَدِ أَبِی الْحَسَنِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیهما السلام حَتَّی انْتَهَی إِلَی قَبْرِ رَسُولِ اللَّهِ فَوَقَفَ عَلَیْهِ وَ قَالَ السَّلَامُ عَلَیْکَ یَا رَسُولَ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَیْکَ یَا ابْنَ عَمِّ افْتِخَاراً (۱) عَلَی قَبَائِلِ الْعَرَبِ الَّذِینَ حَضَرُوا مَعَهُ وَ اسْتِطَالَهً عَلَیْهِمْ بِالنَّسَبِ قَالَ فَنَزَعَ أَبُو الْحَسَنِ مُوسَی علیه السلام یَدَهُ مِنْ یَدِهِ وَ قَالَ السَّلَامُ عَلَیْکَ یَا رَسُولَ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَیْکَ یَا أَبَهْ قَالَ فَتَغَیَّرَ وَجْهُ الرَّشِیدِ ثُمَّ قَالَ یَا أَبَا الْحَسَنِ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَخْرُ.

**[ترجمه]روایت شده سالی که هارون الرشید به حج رفته بود، وارد مدینه شد؛ بنی‌هاشم و بازماندگان مهاجرین و انصار و سران مدینه به دیدن او رفتند. در میانشان حضرت موسی بن جعفر علیه السّلام صلوات الله علیهما نیز حضور داشتند، هارون به آن‌ها گفت: برخیزیم و به زیارت رسول الله برویم.

هارون در حالی که تکیه به دست موسی بن جعفر علیه السلام کرده بود، از جای برخاست و با همین حال تا کنار قبر رسول الله رفت و بر بالای آن ایستاد و گفت: سلام بر تو ای رسول الله، سلام بر تو ای پسر عمو. این گونه گفت تا بر مردان سایر قبایل عرب که با او در آن‌جا بودند افتخار کند و نسب خود را به رخ آن‌ها بکشد.

در این هنگام، موسی بن جعفر علیه السّلام دست خود را از دست هارون بیرون کشیده و فرمود ند: سلام بر تو ای رسول الله، ای پدر جان! چهره هارون در هم شد و سپس گفت: این است که موجب افتخار است.

**[ترجمه]

«۲۶»

خَبَرُ یَحْیَی بْنِ یَعْمُرَ (۲) (۳) مَعَ الْحَجَّاجِ قَالَ الشَّعْبِیُّ کُنْتُ بِوَاسِطٍ وَ کَانَ یَوْمَ أَضْحًی فَحَضَرْتُ صَلَاةَ الْعِیدِ مَعَ الْحَجَّاجِ فَخَطَبَ خُطْبَةً بَلِیغَةً فَلَمَّا انْصَرَفَ جَاءَنِی رَسُولُهُ فَأَتَیْتُهُ فَوَجَدْتُهُ جَالِساً مُسْتَوْفِزاً (۴) قَالَ یَا شَعْبِیُّ هَذَا یَوْمُ أَضْحًی وَ قَدْ أَرَدْتُ أَنْ أُضَحِّیَ فِیهِ بِرَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ وَ أَحْبَبْتُ أَنْ تَسْمَعَ قَوْلَهُ فَتَعْلَمَ أَنِّی قَدْ أَصَبْتُ الرَّأْیَ فِیمَا أَفْعَلُ بِهِ فَقُلْتُ أَیُّهَا الْأَمِیرُ أَ وَ تَرَی أَنْ تَسْتَنَّ بِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ تُضَحِّیَ بِمَا أَمَرَ أَنْ

۱- فی المصدر: افتخارا بذلک.

۲- هو یحیی بن یعمر العدوانی الوشقی النحوی البصری، کان من التابعین لقی عبد اللّه بن عبّاس و غیره و روی عنه قتاده بن دعامه و إسحاق بن سوید، و هو أحد قراء البصره و عنه اخذ عبد اللّه بن أبی إسحاق القراءه و انتقل الی خراسان و تولی القضاء بمرو و کان عالما بالقرآن الکریم و النحو و اللغات العرب، اخذ النحو عن ابی الأسود الدولی کان شیعیا و اخباره و نوادره کثیره توفّی سنه ۱۲۹.

۳- هو أبو عمر و عامر بن شراحیل بن عبد ذی کبار کوفیّ تابعی فقیه فاضل مات بعد المائه و له نحو من ثمانین.

۴- أی قعد غیر مطمئن و کانه یتهیأ للوثوب.

يُضَحَّى بِهِ وَ تَفْعَلَ مِثْلَ فِعْلِهِ وَ تَدَعَ مَا أَرَدْتَ أَنْ تَفْعَلَهُ بِهِ فِي هَذَا الْيَوْمِ الْعَظِيمِ إِلَى غَيْرِهِ فَقَالَ يَا شَعْبِيُّ إِنَّكَ إِذَا سَمِعْتَ مَا يَقُولُ صَوَّبْتَ رَأْيِي فِيهِ لِكَذِبِهِ عَلَى اللَّهِ وَ عَلَى رَسُولِهِ وَ إِدْخَالِهِ الشُّبْهَةَ فِي الْإِسْلَامِ قُلْتُ أَ فَيَرَى الْأَمِيرُ أَنْ يُعْفِيَنِي مِنْ ذَلِكَ قَالَ لَا بُدَّ مِنْهُ ثُمَّ أَمَرَ بِنَطْعٍ فَبُسِطَ وَ بِالسَّيَّافِ فَأُحْضِرَ وَ قَالَ أَحْضِرُوا الشَّيْخَ فَأَتَوْا بِهِ فَإِذَا هُوَ يَحْيَى بْنُ يَعْمُرَ فَاغْتَمَمْتُ غَمّاً شَدِيداً وَ قُلْتُ فِي نَفْسِي وَ أَيُّ شَيْ ءٍ يَقُولُهُ يَحْيَى مِمَّا يُوجِبُ قَتْلَهُ فَقَالَ لَهُ الْحَجَّاجُ أَنْتَ تَزْعُمُ أَنَّكَ زَعِيمُ أَهْلِ الْعِرَاقِ قَالَ يَحْيَى أَنَا فَقِيهٌ مِنْ فُقَهَاءِ أَهْلِ الْعِرَاقِ قَالَ فَمِنْ أَيِّ فِقْهِكَ زَعَمْتَ أَنَّ الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ مِنْ ذُرِّيَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله قَالَ مَا أَنَا زَاعِمٌ ذَلِكَ بَلْ قَائِلُهُ بِحَقٍّ قَالَ وَ أَيُّ حَقٍّ قُلْتَهُ (١) قَالَ بِكِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَنَظَرَ إِلَيَّ الْحَجَّاجُ وَ قَالَ اسْمَعْ مَا يَقُولُ فَإِنَّ هَذَا مِمَّا لَمْ أَكُنْ سَمِعْتُهُ عَنْهُ أَ تَعْرِفُ أَنْتَ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَنَّ الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ مِنْ ذُرِّيَّةِ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ فَجَعَلْتُ أُفَكِّرُ فِي ذَلِكَ فَلَمْ أَجِدْ فِي الْقُرْآنِ شَيْئاً يَدُلُّ عَلَى ذَلِكَ وَ فَكَّرَ الْحَجَّاجُ مَلِيّاً ثُمَّ قَالَ لِيَحْيَى لَعَلَّكَ تُرِيدُ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ ما جاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعالَوْا نَدْعُ أَبْناءَنا وَ أَبْناءَكُمْ وَ نِساءَنا وَ نِساءَكُمْ وَ أَنْفُسَنا وَ أَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكاذِبِينَ (٢) وَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله خَرَجَ لِلْمُبَاهَلَهِ وَ مَعَهُ عَلِيٌّ وَ فَاطِمَهُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ قَالَ الشَّعْبِيُّ فَكَأَنَّمَا أَهْدَى إِلَى قَلْبِي سُرُوراً وَ قُلْتُ فِي نَفْسِي وَ قَدْ خَلَصَ يَحْيَى وَ كَانَ الْحَجَّاجُ حَافِظاً لِلْقُرْآنِ

۱- فی المصدر: و بای حقّ قلته.

۲- آل عمران: ۶۱.

فَقَالَ لَهُ يَحْيَى وَ اللَّهِ إِنَّهَا لَحُجَّةٌ فِي ذَلِكَ بَلِيغَةٌ وَ لَكِنْ لَيْسَ مِنْهَا أَحْتَجُّ لِمَا قُلْتُ فَاصْفَرَّ وَجْهُ الْحَجَّاجِ وَ أَطْرَقَ مَلِيّاً ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى يَحْيَى وَ قَالَ لَهُ إِنْ أَنْتَ جِئْتَ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ بِغَيْرِهَا فِي ذَلِكَ فَلَكَ عَشَرَةُ آلَافِ دِرْهَمٍ وَ إِنْ لَمْ تَأْتِ بِهَا فَأَنَا فِي حِلٍّ مِنْ دَمِكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ الشَّعْبِيُّ فَغَمَّنِي قَوْلُهُ وَ قُلْتُ أَ مَا كَانَ فِي الَّذِي نَزَعَ بِهِ الْحَجَّاجُ مَا يَحْتَجُّ بِهِ يَحْيَى وَ يُرْضِيهِ بِأَنَّهُ قَدْ عَرَفَهُ وَ سَبَقَهُ إِلَيْهِ وَ يَتَخَلَّصُ مِنْهُ حَتَّى رَدَّ عَلَيْهِ وَ أَفْحَمَهُ فَإِنْ جَاءَهُ بَعْدَ هَذَا بِشَيْ ءٍ لَمْ آمَنْ أَنْ يُدْخِلَ عَلَيْهِ مِنَ الْقَوْلِ مَا يُبْطِلُ بِهِ حُجَّتَهُ لِئَلَّا يَدَّعِيَ أَنَّهُ قَدْ عَلِمَ مَا قَدْ جَهِلَهُ هُوَ فَقَالَ يَحْيَى لِلْحَجَّاجِ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ داوُدَ وَ سُلَيْمانَ مَنْ عَنَى بِذَلِكَ قَالَ الْحَجَّاجُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ فَدَاوُدُ وَ سُلَيْمَانُ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ يَحْيَى وَ مَنْ نَصَّ اللَّهُ عَلَيْهِ بَعْدَ هَذَا أَنَّهُ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ فَقَرَأَ الْحَجَّاجُ وَ أَيُّوبَ وَ يُوسُفَ وَ مُوسى وَ هارُونَ وَ كَذلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ قَالَ يَحْيَى وَ مَنْ قَالَ وَ زَكَرِيَّا وَ يَحْيى وَ عِيسى (١) قَالَ يَحْيَى وَ مِنْ أَيْنَ كَانَ عِيسَى مِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَ لَا أَبَ لَهُ قَالَ مِنْ قِبَلِ أُمِّهِ مَرْيَمَ قَالَ يَحْيَى فَمَنْ أَقْرَبُ مَرْيَمُ مِنْ إِبْرَاهِيمَ أَمْ فَاطِمَةُ مِنْ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ عِيسَى مِنْ إِبْرَاهِيمَ أَمِ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ الشَّعْبِيُّ فَكَأَنَّمَا أَلْقَمَهُ حَجَراً فَقَالَ أَطْلِقُوهُ قَبَّحَهُ اللَّهُ وَ ادْفَعُوا إِلَيْهِ عَشَرَةَ آلَافِ دِرْهَمٍ لَا بَارَكَ اللَّهُ لَهُ فِيهَا ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيَّ فَقَالَ قَدْ كَانَ رَأْيُكَ صَوَاباً وَ لَكِنَّا أَبَيْنَاهُ وَ دَعَا بِجَزُورٍ فَنَحَرَهُ (٢) وَ قَامَ فَدَعَا بِالطَّعَامِ فَأَكَلَ وَ أَكَلْنَا مَعَهُ وَ مَا تَكَلَّمَ بِكَلِمَةٍ

١- الأنعام: ٨٥.

٢- في المصدر: فنحروه.

حَتَّی انْصَرَفْنَا وَ لَمْ یَزَلْ مِمَّا احْتَجَّ بِهِ یَحْیَی بْنُ یَعْمُرَ وَاجِماً (۱).

**[ترجمه]در قصه یحیی بن یعمر - . یحیی بن عمر العدوانی الوشقی النحوی البصری، از تابعینی است که عبدالله بن عباس و دیگر صحابه را ملاقات کرده و قتاده بن دعامه و اسحاق بن سوید از او روایت کرده‌اند. او یکی از قراء بصره است و عبدالله بن أبی اسحاق قرائتش را از او گرفته است. به خراسان منتقل شد و متولی امر قضاوت در مرو شد. او قرآن کریم و نحو و لغات عرب را می‌دانست. نحو را از أبواأسود الدولی فرا گرفت و شیعه بود. روایات و نوادر زیادی از او رسیده است. او در سال ۱۲۹ وفات کرد. - با حجاج آمده است که: شعبی گفت من روز عید قربان، در واسط بودم و نماز عید را با حجاج خواندم، پس از نماز خطبه رسایی ایراد کرد. وقتی خطبه اش تمام شد، پیکی از او پیش من آمد. نزد او رفتم، دیدم بی قرار نشسته و در غلیان است. به من گفت: شعبی امروز روز عید قربان است و من تصمیم گرفته ام یکی از مردان اهل عراق را قربانی کنم، مایل بودم سخنان او را بشنوی، تا بدانی که کاری که در موردش انجام می‌دهم درست است.

گفتم: ای امیر! بهتر نیست به سنت رسول الله صلی الله علیه و آله عمل کنی و آن‌چه که ایشان دستور به قربانی کردنش داده را قربانی کنی

ص: ۲۴۳

و کاری که ایشان کرده را انجام دهی، و تصمیمی که در این روز بزرگ می‌خواهی انجام دهی را به روز دیگری به تأخیر بیاندازی؟ گفت: شعبی اگر تو هم بشنوی او چه می گوید، تصمیم مرا درست خواهی دانست، زیرا او بر خدا و رسولش دروغ می بندد و در اسلام شبهه می‌اندازد.

گفتم: آیا ممکن است امیر مرا از این کار معذور دارد؟ حجاج گفت: چاره‌ای نداری. سپس دستور داد پوستی پهن کردند و امر کرد و جلاد آمد. گفت: پیرمرد را بیاورید! او را آوردند، ناگهان دیدم که یحیی بن یعمر است، بسیار غمگین شدم و با خود گفتم: یحیی چه می گوید که موجب قتل او شده است؟

حجاج به او گفت: تو خود را رهبر مردم عراق می‌دانی؟

یحیی گفت: من یکی از فقهای اهل عراقم.

حجاج گفت: از کجای فقه خود زعم کردی که حسن و حسین از ذریّه رسول الله صلی اللَّه علیه و آله هستند؟

یحیی گفت: من آن را زعم نکردم، بلکه آن را از روی حق می گویم.

حجاج گفت: کدام حق را می گویی؟

یحیی گفت: از کتاب خداوند عزّ و جلّ. حجاج به من نگاه کرد و گفت: بشنو چه می گوید، من این ادعا را تا به حال از او نشنیده بودم. آیا تو در قرآن دلیلی سراغ داری که حسن و حسین علیهما السّلام از ذریه محمد رسول الله باشند؟

من در فکر فرو رفتم تا ببینم دلیلی از قرآن بر آن می یابم یا نه، حجاج نیز در اندیشه فرو رفته بود، سپس به یحیی گفت: شاید منظورت این آیه است: «فَمَنْ حَاجَّکَ فِیهِ مِنْ بَعْدِ ما جاءَکَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعالَوْا نَدْعُ أَبْناءَنا وَ أَبْناءَکُمْ وَ نِساءَنا وَ نِساءَکُمْ وَ أَنْفُسَنا وَ أَنْفُسَکُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَی الْکاذِبِینَ» - . آل عمران / ۶۱ - {پس هر که در این [باره] پس از دانشی که تو را [حاصل] آمده با تو محاجه کند بگو بیایید پسرانمان و پسرانتان و زنانمان و زنانتان و ما خویشان نزدیک و شما خویشان نزدیک خود را فرا خوانیم سپس مباهله کنیم و لعنت خدا را بر دروغ‌گویان قرار دهیم} و رسول الله صلی الله علیه و آله وقتی برای مباهله رفت علی و فاطمه و حسن و حسین با او بودند.

شعبی می‌گوید: گویی شادی به قلبم هدیه شد، با خود گفتم: یحیی نجات یافت، حجاج حافظ قرآن بود.

ص: ۲۴۴

یحیی به او گفت: به خدا قسم که این خود دلیل رسایی در اثبات آن است، ولی من برای سخن خود، از این آیه استدلال نمی‌کنم.

صورت چهره حجاج زرد شد و سرخورده سر به زیر انداخت، بعد سرش را بلند کرد و گفت: اگر تو از کتاب خدا دلیل دیگری جز این آیه بیاوری، ده هزار درهم به تو خواهم داد و اگر نتوانستی خونت بر من حلال باشد؟

یحیی گفت: آری.

شعبی می‌گوید: غمگین شدم و با خود گفتم: آیا نمی‌شد یحیی به آن‌چه که حجاج پیدا کرد، استدلال کند و به آن راضی شود که منظورش همین بوده، و آن را پیش بکشد و از دستش نجات یابد تا حجاج را رد کند و شکست بدهد؟ اگر الان چیزی غیر از این بیاورد ایمن نخواهد بود که حجاج در آن ایرادی بیاورد و دلیلش را باطل کند، تا او هم نتواند مدعی شود که چیزی می‌دانسته، که حجاج آن را قبلاً نمی‌دانسته است.

یحیی به حجاج گفت: این سخن خداوند عزّ و جلّ: «وَ مِنْ ذُرِّیَّتِهِ داوُدَ وَ سُلَیْمانَ» - . انعام / ۸۴ - {از نسل او داوود و سلیمان} منظور (از او) کیست؟ حجاج گفت: ابراهیم. یحیی گفت :پس داود و سلیمان از ذریه او هستند؟ حجاج گفت: آری. یحیی گفت: در این آیه بعد از این خداوند چه اشخاصی را از ذریه ابراهیم می‌شمرد؟ حجاج قرائت کرد: «أَیُّوبَ وَ یُوسُفَ وَ مُوسی وَ هارُونَ وَ کَذلِکَ نَجْزِی الْمُحْسِنِینَ» - . همان - {ایوب و یوسف و موسی و هارون را [هدایت کردیم] و این گونه نیکوکاران را پاداش می دهیم}. - . کنز الفوائد کراجکی : ۱۶۶ - ۱۷۸ -

یحیی گفت: و دیگر چه کسانی؟

حجاج گفت: «وَ زَکَرِیَّا وَ یَحْیی وَ عِیسی» - . انعام / ۸۵ - {زکریا و یحیی و عیسی}.

یحیی گفت: چگونه عیسی از ذریه ابراهیم است، با این‌که پدری نداشت؟

حجاج گفت: از طرف مادرش مریم.

یحیی گفت: چه کسی نزدیک‌تر است؛ مریم به ابراهیم، یا فاطمه به محمّد صلی اللّه علیه و آله؟ و عیسی به ابراهیم یا حسن و حسین به رسول الله؟

شعبی می گوید: مثل این بود که سنگی در دهان حجاج کرده باشند، گفت: بازش کنید، خدا صورتش را زشت کند! ده هزار درهم، که خدا از این پول به او برکت ندهد، به او بدهید! سپس رو به من کرد و گفت: نظر تو خوب بود، ولی ما امتناع کردیم. و گفت شتری آوردند و آن را قربانی نمود و برخاست و ما را به غذا دعوت کرد، خورد و ما هم با او خوردیم. تا وقتی که ما از پیش او برگشتیم دیگر هیچ حرفی نزد

ص: ۲۴۵

۵ و مدام از دلیلی که یحیی بن یعمر آورده بود، سکوتی خشمگین داشت.

**[ترجمه]

بیان

قال الراغب الزعم حکایه قول یکون مظنه للکذب و لهذا جاء فی القرآن فی کل موضع ذم القائلون به نحو زَعَمَ الَّذِینَ کَفَرُوا (۲) أَیْنَ شُرَکائِیَ الَّذِینَ کُنْتُمْ تَزْعُمُونَ (۳) قُلِ ادْعُوا الَّذِینَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ (۴) و قال الفیروزآبادی وجم کوعد سکت علی غیظ و الشی ء کرهه.

**[ترجمه]راغب می‌نویسد: زعم، حکایت کردن سخنی است که احتمال دروغ بودن دارد و برای همین این کلمه در هر جای قرآن که آمده، گویندگانش نکوهش شده‌اند؛ مانند: «زَعَمَ الَّذِینَ کَفَرُوا» - . تغابن / ۷ - {کسانی که کفر ورزیدند پنداشتند}، «أَیْنَ شُرَکَائِیَ الَّذِینَ کُنتُمْ تَزْعُمُونَ» - . قصص / ۶۲ و ۷۴ - {آن

شریکان من که می پنداشتید کجایند}، «قُلِ ادْعُواْ الَّذِینَ زَعَمْتُم مِّن دُونِهِ» - . اسراء / ۵۶ - {بگو کسانی را که به جای او [معبود خود] پنداشتید بخوانید} .

**[ترجمه]

باب ۸ آخر فی أن کل نسب و سبب منقطع إلا نسب رسول الله صلی الله علیه و آله و سببه

الأخبار

«۱»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی ابْنُ الصَّلْتِ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِیٍّ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کُلُّ نَسَبٍ وَ صِهْرٍ مُنْقَطِعٌ یَوْمَ الْقِیَامَهِ سَتْراً مِنَ اللَّهِ عَلَیْهِ إِلَّا نَسَبِی وَ سَبَبِی (۵).

**[ترجمه]أمالی طوسی: عبید اللَّه بن علی از حضرت رضا علیه السلام و ایشان از پدران خویش نقل کرده‌اند: رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: همه نژادها و همبستگی‌ها در روز قیامت، به جهت پوششی که خدا بر آن می‌اندازد، منقطع است مگر نژاد و همبستگی با من. -. أمالی إبن الشیخ : ۲۱۷ -

**[ترجمه]

«۲»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ عَنِ ابْنِ قُولَوَیْهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُعَاذٍ عَنْ زَکَرِیَّا بْنِ عَدِیٍّ عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِیلٍ عَنْ حَمْزَهَ بْنِ أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ عَنْ أَبِیهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ عَلَی الْمِنْبَرِ مَا بَالُ أَقْوَامٍ یَقُولُونَ إِنَّ رَحِمَ رَسُولِ اللَّهِ لَا یُشَفَّعُ (۶) یَوْمَ الْقِیَامَهِ بَلَی وَ اللَّهِ

ص: ۲۴۶

۱- کنز الکراجکیّ: ۱۶۶- ۱۷۸.

۲- التغابن: ۷.

۳- القصص: ۶۲ و ۷۴.

۴- الإسراء: ۵۶.

۵- أمالی ابن الشیخ: ۲۱۷. سقط عنه قوله: سترا من اللّه علیه .

۶- فی نسخه: لا ینفع و فی المصدر: لا تشفع.

إِنَّ رَحِمِی لَمَوْصُولَهٌ فِی الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ وَ إِنِّی أَیُّهَا النَّاسُ فَرَطُکَمْ (۱) یَوْمَ الْقِیَامَهِ عَلَی الْحَوْضِ فَإِذَا جِئْتُمْ قَالَ الرَّجُلُ یَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ فَأَقُولُ أَمَّا النَّسَبُ فَقَدْ عَرَفْتُهُ وَ لَکِنَّکُمْ أَخَذْتُمْ بَعْدِی ذَاتَ الشِّمَالِ وَ ارْتَدَدْتُمْ عَلَی أَعْقَابِکُمُ الْقَهْقَرَی (۲).

**[ترجمه]أمالی طوسی: ابوسعید خدری از پدرش نقل کرده که: شنیدم که رسول الله صلی الله علیه و آله بر بالای منبر می... فرمودند: گروهی را چه شده که می گویند: خویشاوندان رسول الله در روز قیامت شفاعت نمی‌شوند؟ بله، به خدا قسم

ص: ۲۴۶

شفاعت می‌شوند، خویشاوندان من در دنیا و آخرت ادامه خواهند داشت. ای مردم! در آخرت، من پیش از شما بر حوض وارد می شوم، وقتی شما بیایید شخصی می گوید: ای رسول اللَّه! من فلانی پسر فلانی هستم. من می گویم: نسب را شناختم، ولی شما پس از من راه انحراف را پیش گرفتید و به نسل‌های پیشین خود برگشت نمودید. - . همان : ۵۷ و ۵۸ -

**[ترجمه]

«۳»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی أَبُو عَمْرٍو عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ یَحْیَی عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِیلٍ عَنْ حَمْزَهَ بْنِ أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: أَ تَزْعُمُونَ أَنْ رَحِمَ نَبِیِّ اللَّهِ لَا یَنْفَعُ قَوْمَهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ بَلَی وَ اللَّهِ إِنَّ رَحِمِی لَمَوْصُولَهٌ فِی الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ ثُمَّ قَالَ یَا أَیُّهَا النَّاسُ أَنَا فَرَطُکُمْ عَلَی الْحَوْضِ فَإِذَا جِئْتُ وَ قَامَ رِجَالٌ یَقُولُونَ یَا نَبِیَّ اللَّهِ أَنَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ وَ قَالَ آخَرُ یَا نَبِیَّ اللَّهِ أَنَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ وَ قَالَ آخَرُ یَا نَبِیَّ اللَّهِ أَنَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ فَأَقُولُ أَمَّا النَّسَبَ فَقَدْ عَرَفْتُ وَ لَکِنَّکُمْ أَحْدَثْتُمْ بَعْدِی وَ ارْتَدَدْتُمُ الْقَهْقَرَی (۳).

**[ترجمه]أمالی طوسی: : ابو سعید خدری از پدرش و او از رسول الله صلی الله علیه و آله نقل کرده که ایشان فرمودند: آیا گمان می کنید خویشاوندی با پیامبر خدا در روز قیامت، برای قومش سودی نخواهد داشت؟ بله، سود خواهد داشت، به خدا قسم خویشاوندان من در دنیا و آخرت ادامه خواهند داشت. سپس فرمودند: ای مردم! من پیش از شما بر حوض وارد می شوم، وقتی بیایم، مردانی برخیزند و بگویند: ای پیامبر خدا! من فلانی پسر فلانی هستم و دیگری بگوید: ای پیامبر خدا! من فلانی پسر فلانی هستم، و دیگری بگوید: ای پیامبر خدا! من فلانی پسر فلانی هستم، و من می گویم: نسب را شناختم ولی شما بعد از من تغییراتی بوجود آوردید و به عقب بازگشتید. - . همان : ۱۶۹ -

**[ترجمه]

بیان

الظاهر أن المراد بالثلاثه الثلاثه.

**[ترجمه]ظاهراً منظور از این سه نفر، همان سه نفر است.

**[ترجمه]

«۴»

مد، العمده بِإِسْنَادِهِ إِلَى مُسْنَدِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ بِإِسْنَادِهِ قَالَ: إِنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ خَطَبَ إِلَى عَلِيٍّ علیه السلام أُمَّ كُلْثُومٍ فَاعْتَلَّ (۴) عَلَيْهِ بِصِغَرِهَا فَقَالَ لَهُ لَمْ أَكُنْ أُرِيدُ الْبَاهَ وَ لَكِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ يَقُولُ كُلُّ سَبَبٍ وَ نَسَبٍ يَنْقَطِعُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ مَا خَلَا سَبَبِي وَ نَسَبِي كُلُّ قَوْمٍ عَصَبَتُهُمْ لِأَبِيهِمْ مَا خَلَا وُلْدَ فَاطِمَهَ فَإِنِّي أَنَا أَبُوهُمْ وَ عَصَبَتُهُمْ (۵).

**[ترجمه]عمده: احمد بن حنبل با اسناد خود نقل کرده است: عمر بن خطاب ام کلثوم را از علی بن ابی‌طالب خواستگاری کرد، ایشان عذر خواست - . در یکی از نسخه‌ها: ایشان رو به او کردند و ... - که هنوز کوچک است، عمر به ایشان گفت: من قصد تلذذ جنسی ندارم، ولی از رسول خدا شنیدم که می‌فرمودند: هر بستگی و خویشاوندی در روز قیامت قطع می‌شود، مگر بستگی و خویشاوندی من. هر گروهی نسبت به پدرشان داده می شوند، مگر فرزندان فاطمه که من پدر آن‌هایم به من منتسبند. - . عمده : ۱۵۰ -

**[ترجمه]

«۵»

مد، العمده مِنْ مَنَاقِبِ الْفَقِيهِ ابْنِ الْمَغَازِلِيِّ الشَّافِعِيِّ بِإِسْنَادِهِ عَنْهُ عَنْ أَبِي طَالِبٍ

ص: ۲۴۷

۱- فی النهایه: فی الحدیث: أنا فرطکم علی الحوض ای متقدمکم إلیه یقال: فرط یفرط فهو فارط، و فرط القوم: إذا تقدم و سبق القوم لیرتاد لهم الماء و یهیئ لهم الدلاء و الارشیه.

۲- أمالی ابن الشیخ: ۵۷ و ۵۸.

۳- أمالی ابن الشیخ: ۱۶۹.

۴- فی نسخه: فاقبل علیه.

۵- العمده: ۱۵۰.

مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ هَاشِمٍ الْحَرَّانِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ طَلْحَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ زَيْدٍ عَنِ الْمِنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو عَنِ ابْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ وَ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله كُلُّ سَبَبٍ وَ نَسَبٍ مُنْقَطِعٌ (۱) يَوْمَ الْقِيَامَهِ إِلَّا مَا كَانَ مِنْ سَبَبِی وَ نَسَبِی (۲).

**[ترجمه]عمده: از کتاب مناقب الفقیه ابن مغازلی شافعی با اسناد خودش از عمر بن خطاب نقل کرده،

رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: هر همبستگی و هر خویشاوندی در روز قیامت منقطع است مگر آن‌ها که از بستگان و خویشاوندان من باشند. - . همان : ۱۵۶ -

**[ترجمه]

«۶»

وَ مِنَ الْكِتَابِ الْمَذْكُورِ بِإِسْنَادِهِ إِلَى ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ اخْتَارَ الْعَرَبَ فَاخْتَارَ قُرَيْشاً وَ اخْتَارَ بَنِی هَاشِمٍ (۳) فَأَنَا خِيَرَهٌ مِنْ خِيَرَهٍ أَلَا فَأَحِبُّوا قُرَيْشاً وَ لَا تُبْغِضُوهَا فَتَهْلِكُوا أَلَا كُلُّ سَبَبٍ وَ نَسَبٍ مُنْقَطِعٌ (۴) يَوْمَ الْقِيَامَهِ إِلَّا سَبَبِی وَ نَسَبِی أَلَا وَ إِنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِی طَالِبٍ مِنْ نَسَبِی وَ حَسَبِی فَمَنْ أَحَبَّهُ فَقَدْ أَحَبَّنِی وَ مَنْ أَبْغَضَهُ فَقَدْ أَبْغَضَنِی (۵).

**[ترجمه]عمده: با اسناد خود از ابن‌عمر نقل کرده، رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: وقتی خداوند خلایق را آفرید، عرب را برگزید و از میان عرب، قریش را و از میان قریش، بنی‌هاشم را برگزید؛ من برگزیده‌ای از برگزیدگان هستم. به هوش باشید که قریش را دوست بدارید و با آن‌ها دشمنی نورزید که هلاک می‌شوید. بدانید که هر بستگی و نژادی در روز قیامت منقطع است مگر بستگی و نژاد من. بدانید که علی بن ابی‌طالب از بستگان و هم‌تیره من است؛ هر که او را دوست بدارد، مرا دوست داشته و هر کس با او دشمنی بورزد، با من دشمنی کرده است. - . همان -

**[ترجمه]

«۷»

وَ أَيْضاً مِنَ الْكِتَابِ الْمَذْكُورِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ هِلَالِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَخِی دِعْبِلٍ عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عليهم السلام أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله يَقُولُ كُلُّ سَبَبٍ وَ نَسَبٍ يَنْقَطِعُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ إِلَّا سَبَبِی وَ نَسَبِی (۶).

**[ترجمه]عمده: سفیان ثوری از امام صادق علیه السلام و ایشان از پدرشان، امام باقر علیه السلام، نقل کرده‌اند: عمر بن خطاب گفته، شنیدم که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می‌فرمود: هر بستگی و نژادی در روز قیامت منقطع است، مگر بستگی و نژاد من. - . همان -

**[ترجمه]

«۸»

وَ أَیْضاً رُوِیَ مِنَ الْکِتَابِ الْمَذْکُورِ بِإِسْنَادِهِ إِلَی ابْنِ عُمَرَ قَالَ: صَعِدَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ الْمِنْبَرَ فَقَالَ أَیُّهَا النَّاسُ وَ اللَّهِ مَا حَمَلَنِی عَلَی الْإِلْحَاحِ عَلَی عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ فِی ابْنَتِهِ إِلَّا أَنِّی سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ یَقُولُ کُلُّ سَبَبٍ وَ نَسَبٍ وَ صِهْرٍ مُنْقَطِعٌ إِلَّا نَسَبِی وَ صِهْرِی (۷).

**[ترجمه]عمده: با اسناد خویش از ابن‌عمر نقل کرده، عمر بر بالای منبر رفت و گفت: ای مردم! به خدا قسم، اصرار من بر علی بن ابی‌طالب در مورد دخترش هیچ سببی نداشت جز این که شنیدم رسول الله صلی الله علیه و آله می‌فرمودند: هر بستگی و نژاد و دامادی در روز قیامت منقطع است، مگر نژاد و دامادی من. - همان : ۱۵۷ -

**[ترجمه]

«۹»

کَنْزُ الْفَوَائِدِ، لِلْکَرَاجُکِیِّ عَنِ الْقَاضِی السُّلَمِیِّ أَسَدِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنِ الْعَتَکِی

ص: ۲۴۸

۱- فی المصدر: ینقطع.

۲- العمده: ۱۵۶.

۳- فی المصدر: فاختار قریشا من العرب و اختار بنی هاشم من قریش.

۴- فی المصدر: ینقطع.

۵- العمده: ۱۵۶.

۶- العمده: ۱۵۶.

۷- العمده: ۱۵۷ زاد بعده: فانه یأتیان یوم القیامه یشفعان لصاحبهما.

عُمَرَ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ الْبَغْدَادِيِّ عَنِ الْكَدَيْمِيِّ عَنْ بِشْرِ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ شَرِيكِ بْنِ شَبِيبٍ عَنْ عَرْقَدَهَ عَنِ الْمُسْتَطِيلِيِّ (۱) بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ: خَطَبَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام ابْنَتَهُ فَاعْتَلَّ عَلَيْهِ بِصِغَرِهَا وَ قَالَ إِنِّی أَعْدَدْتُهَا لِابْنِ أَخِی جَعْفَرٍ فَقَالَ عُمَرُ إِنِّی سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَقُولُ كُلُّ حَسَبٍ وَ نَسَبٍ مُنْقَطِعٌ يَوْمَ الْقِيَامَهِ مَا خَلَا حَسَبِی وَ نَسَبِی وَ كُلُّ بَنِی أُنْثَى عَصَبَتُهُمْ لِأَبِيهِمْ مَا خَلَا بَنِی فَاطِمَهَ فَإِنِّی أَنَا أَبُوهُمْ وَ أَنَا عَصَبَتُهُمْ (۲).

**[ترجمه]کنز الفوائد کراجکی: مستطیلی بن حصین نقل کرده،

ص: ۲۴۸

عمر بن خطاب دختر علی بن أبی‌طالب را از ایشان خواستگاری کرد و ایشان عذر به کم‌سن و سالی او آوردند و فرمودند: من او را برای پسر برادرم جعفر در نظر گرفته‌ام. عمر گفت: شنیدم که رسول الله صلی الله علیه و آله می‌فرمودند: هر هم‌تیرگی و هم‌نژادی در روز قیامت منقطع است مگر هم‌تیرگی و هم‌نژادی با من، تمام نوه‌های دختری به پدرشان منسوب می‌شوند، مگر فرزندان فاطمه که من پدرشان هستم و به من منسوب می‌شوند. - . کنز الکراجکی : ۱۶۶ و ۱۶۷ -

**[ترجمه]

باب ۹ أن الأئمه من ذريه الحسين علیهم السلام و أن الإمامه بعده فی الأعقاب و لا تكون فی أخوين

الأخبار

«۱»

ك، إكمال الدين الطَّالَقَانِيُّ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ قَالَ: قُلْتُ لِلصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام الْحَسَنُ أَفْضَلُ أَمِ الْحُسَيْنُ فَقَالَ الْحَسَنُ أَفْضَلُ مِنَ الْحُسَيْنِ قُلْتُ فَكَيْفَ صَارَتِ الْإِمَامَهُ مِنْ بَعْدِ الْحُسَيْنِ فِی عَقِبِهِ دُونَ وُلْدِ الْحَسَنِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَحَبَّ أَنْ يَجْعَلَ (۳) سُنَّهَ مُوسَى وَ هَارُونَ جَارِيَهً فِی الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ أَ لَا تَرَى أَنَّهُمَا كَانَا شَرِيكَيْنِ فِی النُّبُوَّهِ كَمَا كَانَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ شَرِيكَيْنِ فِی الْإِمَامَهِ وَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَ النُّبُوَّهَ فِی وُلْدِ هَارُونَ وَ لَمْ يَجْعَلْهَا فِی وُلْدِ مُوسَى وَ إِنْ كَانَ مُوسَى أَفْضَلَ مِنْ هَارُونَ قُلْتُ فَهَلْ يَكُونُ إِمَامَانِ فِی وَقْتٍ (۴)

ص: ۲۴۹

۱- فی المصدر: المستطيل بن حصين و لم نظفر بترجمته و لا ترجمه شيخه عرقده.

۲- كنز الكراجكیّ: ۱۶۶- ۱۶۷.

۳- فی المصدر: ان اللّه تبارك و تعالى لم يرد بذلك الا ان يجعل.

۴- فی المصدر: فی وقت واحد.

قَالَ لَا إِلَّا أَنْ یَکُونَ أَحَدُهُمَا صَامِتاً مَأْمُوماً لِصَاحِبِهِ وَ الْآخَرُ نَاطِقاً إِمَاماً لِصَاحِبِهِ وَ أَمَّا (۱) أَنْ یَکُونَا إِمَامَیْنِ نَاطِقَیْنِ فِی وَقْتٍ وَاحِدٍ فَلَا قُلْتُ فَهَلْ تَکُونُ الْإِمَامَهُ فِی أَخَوَیْنِ بَعْدَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ علیهما السلام قَالَ لَا إِنَّمَا هِیَ جَارِیَهٌ فِی عَقِبِ الْحُسَیْنِ علیه السلام کَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ جَعَلَها کَلِمَهً باقِیَهً فِی عَقِبِهِ (۲) ثُمَّ هِیَ جَارِیَهٌ فِی الْأَعْقَابِ وَ أَعْقَابِ الْأَعْقَابِ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ (۳).

**[ترجمه]اکمال الدین: هشام بن سالم نقل کرده، به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: امام حسن افضل و بهتر بود یا امام حسین؟ فرمودند: امام حسن افضل از امام حسین است. عرض کردم: پس چه شد که امامت پس از آن جناب در فرزندان امام حسین قرار گرفت نه فرزندان امام حسن؟ فرمودند: خداوند تبارک و تعالی دوست داشت - . در مصدر: خداوند تبارک و تعالی فقط می‌خواست... - سنت موسی و هارون را در مورد حسن و حسین نیز جاری نماید، مگر نه این بود که آن دو در نبوت شریک بودند، چنان‌چه امام حسن و امام حسین در امامت شرکت داشتند. خداوند عزّ و جلّ نبوت را در فرزندان هارون و نه در فرزندان موسی قرار داد، گر چه موسی افضل از هارون بود.

عرض کردم: آیا در یک زمان دو امام ممکن است؟

ص: ۲۴۹

فرمودند: نه، مگر این که یکی از آن دو ساکت و پیرو امام دیگر و دیگری ناطق و امام آن یکی باشد. اما این که هر دو در یک زمان امام و ناطق باشند، نه .

گفتم: آیا امامت پس از امام حسن و امام حسین علیهما السّلام ممکن است در دو برادر قرار گیرد؟

فرمودند: نه، امامت در بازماندگان حسین علیه السلام خواهد بود، چنان‌چه خداوند عزّ و جلّ فرمود: «وَ جَعَلَها کَلِمَهً باقِیَهً فِی عَقِبِهِ» - . زخرف / ۲۸ - {او آن را در پی خود سخنی جاویدان کرد باشد}. سپس این امامت، همین طور در فرزندان آن جناب است یکی پس از دیگری تا روز قیامت. - . اکمال الدین : ۲۳۲ -

**[ترجمه]

بیان

کما قال الله إنه علیه السلام شبه کون الإمامه فی ذریه الحسین علیه السلام بکون النبوه و الخلافه فی عقب إبراهیم علیه السلام مع أنه یحتمل کون الضمیر فی بطن الآیه راجعا إلی الحسین علیه السلام و إن کان المراد بعقبه العقب بعد العقب یمکن الاستدلال بعموم الآیه إلا ما أخرجه الدلیل کالحسنین علیهما السلام.

lt;meta info="\\"چنانچه خداوند عزّ و جلّ فرمود...\\"" امام علیه السّلام، وجود امامت در فرزندان امام حسین علیه السلام را به نبوت و خلافتی که در ذریه ابراهیم بود، تشبیه نموده‌اند. و نیز محتمل است که ضمیر آیه، در تفسیر و معنای باطنی، به حسین علیه السّلام برگردد. و اگر منظور از عقب در آیه، نواده گان در مرتبه بعدتر باشد، می‌توان عموم آیه را مبنای

استدلال نمود، مگر مواردی که دلیل دیگری آن‌ها را از این عموم خارج نموده باشد، مانند حسنین علیهما السلام.

**[ترجمه]

«۲»

غط، الغیبه للشیخ الطوسی سَعْدٌ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ یُونُسَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ ثُوَیْرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَا تَعُودُ الْإِمَامَهُ فِی أَخَوَیْنِ بَعْدَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ وَ لَا یَکُونُ بَعْدَ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ إِلَّا فِی الْأَعْقَابِ وَ أَعْقَابِ الْأَعْقَابِ (۴).

**[ترجمه]غیبت طوسی: حسین بن ثویر از حضرت صادق علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: امامت پس از حسن و حسین، دیگر به دو برادر نخواهد رسید و پس از علی بن الحسین در فرزندان و نواده گان و اعقاب آن‌ها خواهد بود. - . غیبت طوسی : ۱۲۸ -

**[ترجمه]

«۳»

غط، الغیبه للشیخ الطوسی مُحَمَّدٌ الْحِمْیَرِیُّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ عُقْبَهَ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ علیه السلام قَدْ بَلَغْتَ مَا بَلَغْتَ وَ لَیْسَ لَکَ وَلَدٌ فَقَالَ یَا عُقْبَهَ بْنَ جَعْفَرٍ إِنَّ صَاحِبَ هَذَا الْأَمْرِ لَا یَمُوتُ حَتَّی یَرَی وَلَدَهُ مِنْ بَعْدِهِ (۵).

**[ترجمه]غیبت طوسی: عقبه بن جعفر نقل کرده، به حضرت رضا علیه السّلام عرض کردم: شما به این سن رسیده اید و هنوز فرزندی ندارید. فرمودند: ای عقبه بن جعفر! صاحب مقام امامت از دنیا نخواهد رفت مگر این‌که فرزند خود را که پس از او به امامت می رسد ببیند. - . همان: ۱۴۳ و ۱۴۴ -

**[ترجمه]

«۴»

غط، الغیبه للشیخ الطوسی أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: یَا أَبَا حَمْزَهَ إِنَّ الْأَرْضَ لَنْ تَخْلُوَ إِلَّا وَ فِیهَا عَالِمٌ مِنَّا فَإِنْ زَادَ النَّاسُ قَالَ قَدْ زَادُوا وَ إِنْ نَقَصُوا قَالَ قَدْ نَقَصُوا وَ لَنْ یُخْرِجَ اللَّهُ

۱- فی المصدر: اماما ناطقا لصاحبه فاما.

۲- الزخرف: ۲۸.

۳- اكمال الدين: ۲۳۲.

۴- غيبه الطوسیّ: ۱۲۸.

۵- غيبه الطوسیّ: ۱۴۳ و ۱۴۴.

ذَلِکَ الْعَالِمَ حَتَّی یَرَی فِی وُلْدِهِ مَنْ یَعْلَمُ مِثْلَ عِلْمِهِ أَوْ مَا شَاءَ اللَّهُ (۱).

**[ترجمه]غیبت طوسی: حسن بن ابی حمزه از پدر خود و او از حضرت ابی‌جعفر علیه السلام روایت کرده که فرمودند: ای اباحمزه! زمین هیچ‌گاه از عالمی از ما خالی نخواهد بود، اگر مردم چیزی بیافزایند، او می‌گوید: افزوده‌اند، و اگر کم کنند می‌گوید: کم کرده‌اند. خداوند این عالِم را از دنیا نمی‌برد،

ص: ۲۵۰

مگر این‌که در فرزندان خود کسی را ببیند که در علم مانند او یا هر چه خدا بخواهد باشد. - . غیبت طوسی : ۱۴۴ -

**[ترجمه]

«۵»

غط، الغیبه للشیخ الطوسی مُحَمَّدٌ الْحِمْیَرِیُّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ سُلَیْمَانَ بْنِ رُشَیْدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الْخَزَّازِ قَالَ: دَخَلَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی حَمْزَهَ عَلَی أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام فَقَالَ لَهُ أَنْتَ إِمَامٌ قَالَ نَعَمْ فَقَالَ لَهُ إِنِّی سَمِعْتُ جَدَّکَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ علیهما السلام یَقُولُ لَا یَکُونُ الْإِمَامُ إِلَّا وَ لَهُ عَقِبٌ فَقَالَ أَ نَسِیتَ یَا شَیْخُ أَمْ تَنَاسَیْتَ لَیْسَ هَکَذَا قَالَ جَعْفَرٌ إِنَّمَا قَالَ جَعْفَرٌ علیه السلام لَا یَکُونُ الْإِمَامُ إِلَّا وَ لَهُ عَقِبٌ إِلَّا الْإِمَامُ الَّذِی یَخْرُجُ عَلَیْهِ الْحُسَیْنُ بْنُ عَلِیٍّ علیهما السلام فَإِنَّهُ لَا عَقِبَ لَهُ فَقَالَ لَهُ صَدَقْتَ جُعِلْتُ فِدَاکَ هَکَذَا سَمِعْتُ جَدَّکَ یَقُولُ (۲).

**[ترجمه]غیبت طوسی: حسن بن علی خزاز نقل کرده: علی بن ابی حمزه به محضر امام رضا علیه السّلام رسید و عرض کرد: شما امام هستید؟ ایشان فرمودند: آری. گفت: من از جدتان جعفر بن محمّد علیه السّلام شنیدم که می‌فرمودند: امام نمی باشد مگر کسی که دارای فرزند باشد.

حضرت فرمودند: فراموش کرده ای یا خود را به فراموشی زده ای پیرمرد؟ حضرت صادق علیه السّلام چنین نفرمودند، آن جناب فرمودند: امام نمی باشد مگر کسی که دارای فرزند باشد، به استثنای آن امامی که حسین بن علی علیه السّلام در زمان او خارج می شود که او دارای فرزند نخواهد بود. عرض کرد: درست است فدایتان شوم! همین‌طور از جدتان شنیدم. - . همان : ۱۴۴ و ۱۴۵ -

**[ترجمه]

«۶»

غط، الغیبه للشیخ الطوسی سَعْدٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْوَلِیدِ الْخَزَّازِ عَنْ یُونُسَ بْنِ یَعْقُوبَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ أَبَی اللَّهُ أَنْ یَجْعَلَ الْإِمَامَهَ لِأَخَوَیْنِ بَعْدَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ علیهما السلام (۳).

**[ترجمه]غیبت طوسی: یونس بن یعقوب نقل کرده، از امام صادق علیه السّلام شنیدم که می‌فرمودند: خداوند امتناع ورزیده از این‌که بعد از حسن و حسین علیهما السّلام، امامت در دو برادر باشد. - . همان : ۱۴۶ -

**[ترجمه]

«۷»

ک، إکمال الدین ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ ابْنِ يَعْقُوبَ مِثْلَهُ (۴).

**[ترجمه]إکمال الدین نیز مانند همین را، با طریقی دیگر از ابن یعقوب، از امام صادق علیه السلام روایت کرده است. - . اکمال الدین : ۲۳۱ -

**[ترجمه]

«۸»

غط، الغيبه للشيخ الطوسی سَعْدٌ عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لَا تَجْتَمِعُ الْإِمَامَةُ فِي أَخَوَيْنِ بَعْدَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ إِنَّمَا هِيَ (۵) فِي الْأَعْقَابِ وَ أَعْقَابِ الْأَعْقَابِ (۶).

ک، إکمال الدین ابن الولید عن الصفار عن ابن یزید و الیقطینی معا عن الحسن بن أبی

۱- غیبه الطوسیّ: ۱۴۴.

۲- غیبه الطوسیّ: ۱۴۴ و ۱۴۵.

۳- غیبه الطوسیّ: ۱۴۶.

۴- اکمال الدین: ۲۳۱ فیه: فی اخوین.

۵- فی نسخه: انما هی تجری.

۶- غیبه الطوسیّ: ۱۴۶.

الحسين الفارسی (۱) عن سلیمان مثله (۲).

**[ترجمه]غیبت طوسی: حماد بن عیسی از حضرت صادق علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: پس از حسن و حسین، امامت در دو برادر نخواهد بود، فقط در فرزندان و فرزندان فرزندان خواهد بود. - . غیبت طوسی : ۱۴۶ -

إکمال الدین نیز،

ص: ۲۵۱

مانند همین روایت را با طریقی دیگر نقل کرده است. - . اکمال الدین : ۲۳۱ -

**[ترجمه]

«۹»

غط، الغیبه للشیخ الطوسی مُحَمَّدٌ الْحِمْیَرِیُّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ یُونُسَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ ثُوَیْرِ بْنِ أَبِی فَاخِتَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَا تَعُودُ الْإِمَامَهُ (۳) فِی أَخَوَیْنِ بَعْدَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ علیهما السلام أَبَداً إِنَّهَا جَرَتْ مِنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیهما السلام کَمَا قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أُولُوا الْأَرْحامِ بَعْضُهُمْ أَوْلی بِبَعْضٍ فِی کِتابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ وَ الْمُهاجِرِینَ (۴) فَلَا تَکُونُ بَعْدَ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ إِلَّا فِی الْأَعْقَابِ وَ أَعْقَابِ الْأَعْقَابِ (۵).

ک، إکمال الدین أبی و ابن الولید معا عن سعد و الحمیری معا عن الیقطینی مثله (۶).

**[ترجمه]غیبت طوسی: ثویر بن ابی‌فاخته روایت کرده که حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: امامت، پس از حسن و حسین علیهما السّلام، به دو برادر باز نخواهد رسید - . در یکی از نسخه‌های کتاب و در إکمال الدین: در دو برادر نخواهد بود. - و از علی بن حسین علیه السلام ادامه یافت، همان‌طور که خداوند عزّ و جلّ فرمود: «وَ أُولُوا الْأَرْحامِ بَعْضُهُمْ أَوْلی بِبَعْضٍ فِی کِتابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ وَ الْمُهاجِرِینَ» - . احزاب / ۶ - {و خویشاوندان [طبق] کتاب خدا بعضی [نسبت] به بعضی اولویت دارند [و] بر مؤمنان و مهاجران [مقدمند]}. بنابراین بعد از علی بن حسین فقط در فرزندان و فرزندان فرزندان خواهد بود. - . غیبت طوسی : ۱۴۶ -

إکمال الدین هم مانند همین روایت را با طریقی دیگر نقل کرده است. - . اکمال الدین : ۲۳۱ -

**[ترجمه]

«۱۰»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ أَبِی عَمْرٍو الزُّبَیْرِیِّ (۷) عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ أَخْبِرْنِی عَنْ خُرُوجِ الْإِمَامَهِ مِنْ وُلْدِ

الْحَسَنِ إِلَى وُلْدِ الْحُسَيْنِ علیهما السلام كَيْفَ الْحُجَّهُ (۸) فِيهِ قَالَ لَمَّا حَضَرَ الْحُسَيْنَ علیه السلام مَا حَضَرَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ لَمْ يَجُزْ أَنْ يَرُدَّهَا إِلَى وُلْدِ أَخِيهِ وَ لَا يُوصِيَ بِهَا فِيهِمْ لِقَوْلِ اللَّهِ وَ أُولُوا الْأَرْحام بَعْضُهُمْ أَوْلى بِبَعْضٍ فِي كِتابِ اللَّهِ فَكَانَ وُلْدُهُ أَقْرَبَ رَحِماً مِنْ وُلْدِ أَخِيهِ وَ كَانُوا أَوْلَى بِالْإِمَامَهِ فَأَخْرَجَتْ هَذِهِ الْآيَهُ وُلْدَ الْحَسَنِ مِنْهَا فَصَارَتِ الْإِمَامَهُ إِلَى الْحُسَيْنِ علیه السلام وَ حَكَمَتْ بِهَا الْآيَهُ لَهُمْ فَهِيَ فِيهِمْ إِلَى يَوْمِ

ص: ۲۵۲

۱- هكذا فى الكتاب و سقط بعض الاسناد عن المصدر المطبوع و فى نسختى المصحّحه: (الحسين بن الحسن الفارسى) وهو موجود فى الفهرست.

۲- اكمال الدين: ۲۳۱.

۳- فى نسخه من الكتاب و فى الاكمال: لا تكون الإمامه.

۴- الأحزاب: ۶.

۵- غيبه الطوسىّ: ۱۴۶.

۶- اكمال الدين: ۲۳۱.

۷- هو أبو عمرو محمّد بن عبد اللّه بن مصعب بن الزبير الزبيرى قال النجاشىّ فى الفهرست ۱۵۳: و الزبيريون فى أصحابنا ثلاثه: عبد اللّه بن هارون أبو محمّد الزبيرى و عبد اللّه بن عبد الرحمن الزبيرى و أبو عمرو محمّد بن عمرو بن عبد اللّه بن مصعب بن الزبير.

۸- فى نسخه: كيف ذلك الحجه فيه و فى المصدر: كيف ذلك و ما الحجه فيه؟.

الْقِيَامَهِ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابوعمر زبیری - . أبوعمرو محمد بن عبدالله بن مصعب بن زبیر زبیری. نجاشی در فهرست : ۱۵۳ می‌نویسد: زبیریون اصحاب ما سه نفرند: عبدالله بن هارون ابومحمد الزبیری، عبدالله بن عبدالرحمن الزبیری و أبوعمرو محمد بن عمرو بن عبدالله بن مصعب بن زبیر. - نقل کرده، به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: دلیلش چیست - . در یکی از نسخه‌ها: دلیلش چگونه است؟ و در مصدر: چطور این‌چنین است و دلیلش چیست؟ -

که امامت از فرزندان امام حسن علیه السلام خارج شد و به فرزندان حسین علیه السلام رسید؟

ایشان فرمودند: وقتی حضرت امام حسین روزهای آخر زندگی‌اشان را می‌گذراندند، جایز نبود امامت را به فرزندان برادر خود بسپرند و جایز نبود به آن‌ها وصیت کنند، به دلیل این آیه: «وَ أُولُوا الْأَرْحامِ بَعْضُهُمْ أَوْلی بِبَعْضٍ فِی کِتابِ اللَّهِ» - . احزاب / ۶ - {و خویشاوندان [طبق] کتاب خدا بعضی [نسبت] به بعضی اولویت دارند} فرزندان خودش از جهت خویشاوندی به او نزدیک‌تر از فرزندان برادرش بودند، و به امامت اولی بودند. این آیه فرزندان امام حسن علیه السلام را خارج کرد و امامت به فرزندان حسین علیه السّلام رسید. و امامت با این آیه برای ایشان شد، بنابراین تا روز

ص: ۲۵۲

قیامت در آن‌ها باقی می‌ماند. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۷۲ -

**[ترجمه]

«۱۱»

قب، المناقب لابن شهرآشوب الْأَعْوَجُ (۲) عَنْ أَبِی هُرَیْرَهَ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَنْ قَوْلِهِ وَ جَعَلَها کَلِمَهً باقِیَهً فِی عَقِبِهِ (۳) قَالَ جَعَلَ الْإِمَامَهَ فِی عَقِبِ الْحُسَیْنِ یَخْرُجُ مِنْ صُلْبِهِ تِسْعَهٌ مِنَ الْأَئِمَّهِ مِنْهُمْ مَهْدِیُّ هَذِهِ الْأُمَّهِ (۴).

**[ترجمه]مناقب إبن شهر آشوب: ابوهریره نقل کرده، از رسول خدا صلی اللَّه علیه و آله در مورد آیه: «وَ جَعَلَها کَلِمَهً باقِیَهً فِی عَقِبِهِ» - . زخرف / ۲۸ - { و او آن را در پی خود سخنی جاویدان کرد} پرسیدم، ایشان فرمودند: امامت را در فرزندان حسین قرار داد که نه نفر از امامان از صلب او خارج می‌شوند که مهدی این امت نیز، از آن‌هاست. - . مناقب آل ابیطالب ۳ : ۲۰۶ -

**[ترجمه]

«۱۲»

کا، الکافی مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنِ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنْ عِیسَی بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ (۵) عُمَرَ بْنِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ

علیه السلام عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ إِنْ کَانَ کَوْنٌ وَ لَا أَرَانِیَ اللَّهُ فَبِمَنْ أَئْتَمُّ فَأَوْمَأَ (۶) إِلَی ابْنِهِ مُوسَی علیه السلام قَالَ قُلْتُ فَإِنْ حَدَثَ بِمُوسَی علیه السلام حَدَثٌ فَبِمَنْ أَئْتَمُّ قَالَ بِوَلَدِهِ قُلْتُ فَإِنْ حَدَثَ بِوَلَدِهِ حَدَثٌ وَ تَرَکَ أَخاً کَبِیراً وَ ابْناً صَغِیراً فَبِمَنْ أَئْتَمُّ قَالَ بِوَلَدِهِ (۷) ثُمَّ وَاحِداً فَوَاحِداً وَ فِی نُسْخَهِ الصَّفْوَانِیِّ ثُمَّ هَکَذَا أَبَداً (۸).

**[ترجمه]کافی: عیسی بن عبد اللّه بن عمر بن علی - . همان‌طور که در مصدر آمده، صحیحش این است: عیسی بن عبدالله بن محمد بن عمر بن علی. - بن ابی‌طالب علیه السلام نقل کرده، به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: آقا اگر پیش... آمدی برای شما اتفاق بیفتد، که خدا آن را برایم پیش نیاورد، چه کسی امام بعد از شما خواهد بود؟ ایشان اشاره به فرزند خود موسی علیه السلام نمودند. عرض کردم: اگر برای ایشان اتفاقی پیش آید، امامت به چه کسی می‌رسد؟ فرمودند: به فرزندش. گفتم: اگر برای فرزند ایشان اتفاقی بیفتد و یک برادر بزرگ و یک فرزند کوچک از خود باقی گذارند، امامت به کدام‌یک می‌رسد؟ فرمودند: به فرزندش، - . در مصدر این‌طور آمده است: فرمودند: به فرزندش. سپس فرمودند: همین‌طور تا ابد. عرض کردم: اگر من ایشان را نشناسم و جایشان را ندانم چه؟ فرمودند: بگو: خدایا! من آن حجت باقی تو بر زمین را که از فرزندان امام قبل است ولی خود می‌دانم، إن شاء الله همین برای تو کافی خواهد بود. - و همین‌طور یکی پس از دیگری. و در نسخه صفوانی این‌گونه است: سپس همین طور تا ابد. - . اصول کافی ۱ : ۳۰۹ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ک، إکمال الدین ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی سَلَّام عَنْ سَوْرَهَ بْنِ کُلَیْبٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ جَعَلَها کَلِمَهً باقِیَهً فِی عَقِبِهِ إِنَّهَا فِی الْحُسَیْنِ علیه السلام یَنْتَقِلُ مِنْ وَلَدٍ إِلَی وَلَدٍ وَ لَا تَرْجِعُ إِلَی أَخٍ وَ لَا عَمٍّ (۹).

ص: ۲۵۳

۱- تفسیر العیّاشیّ ۲: ۷۲.

۲- فی المصدر: الأعرج.

۳- الزخرف: ۲۸.

۴- مناقب آل أبی طالب ۳: ۲۰۶.

۵- الصحیح کما فی المصدر عیسی بن عبد اللّه بن محمّد بن عمر بن علی.

۶- فی المصدر: قال: فأومأ.

۷- فی المصدر: قال: بولده ثمّ قال: هکذا ابدا، قلت: فان لم اعرفه و لا اعرف موضعه؟ قال: تقول اللّهمّ إنّی اتولی من بقی من حججک من ولد الامام الماضی فان ذلک یجزیک ان شاء اللّه.

۸- أصول الکافی ۱: ۳۰۹.

۹- اکمال الدین: ۲۳۱ فیه تنتقل.

**[ترجمه]اکمال الدین: ابابصیر روایت کرده، امام باقر علیه السّلام در مورد «وَ جَعَلَها كَلِمَةً باقِيَةً فِي عَقِبِهِ» - . زخرف / ۲۸ - { و او آن را در پی خود سخنی جاویدان کرد} فرمودند: امامت در حسین علیه السلام است که همین طور از فرزندی به فرزند دیگر منتقل می شود و به برادر و عمو نخواهد رسید. - . إکمال الدین : ۲۳۱ -

ص: ۲۵۳

**[ترجمه]

«۱۴»

ك، إكمال الدين أَبِي عَنْ سَعْدٍ وَ الْحِمْيَرِيِّ مَعاً عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ نَصْرٍ عَنْ أَبِي إِسْمَاعِيلَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَا تَكُونُ الْإِمَامَةُ فِي أَخَوَيْنِ بَعْدَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ علیهما السلام أَبَداً إِنَّمَا هِيَ فِي الْأَعْقَابِ وَ أَعْقَابِ الْأَعْقَابِ (۱).

**[ترجمه]إکمال الدین: أبی‌اسماعیل روایت کرده، امام صادق علیه السلام فرمودند: امامت بعد از حسن و حسین علیهما السلام، هرگز در دو برادر نخواهد بود و فقط در فرزندان و فرزندان فرزندان خواهد بود. - . همان -

**[ترجمه]

«۱۵»

ع، علل الشرائع أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى عَنِ ابْنِ حَبِيبٍ عَنِ ابْنِ بُهْلُولٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْمُثَنَّى الْهَاشِمِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاكَ مِنْ أَيْنَ جَاءَ لِوُلْدِ الْحُسَيْنِ الْفَضْلُ عَلَى وُلْدِ الْحَسَنِ وَ هُمَا يَجْرِيَانِ فِي شَرَعٍ وَاحِدٍ فَقَالَ لَا أَرَاكُمْ تَأْخُذُونَ بِهِ إِنَّ جَبْرَئِيلَ علیه السلام نَزَلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ مَا وُلِدَ الْحُسَيْنُ علیه السلام بَعْدُ فَقَالَ لَهُ يُولَدُ لَكَ غُلَامٌ تَقْتُلُهُ أُمَّتُكَ مِنْ بَعْدِكَ فَقَالَ يَا جَبْرَئِيلُ لَا حَاجَةَ لِي فِيهِ فَخَاطَبَهُ ثَلَاثاً ثُمَّ دَعَا عَلِيّاً علیه السلام فَقَالَ لَهُ إِنَّ جَبْرَئِيلَ يُخْبِرُنِي عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَنَّهُ يُولَدُ لَكَ غُلَامٌ تَقْتُلُهُ أُمَّتُكَ مِنْ بَعْدِكَ فَقَالَ لَا حَاجَةَ لِي فِيهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَخَاطَبَ عَلِيّاً علیه السلام ثَلَاثاً ثُمَّ قَالَ إِنَّهُ يَكُونُ فِيهِ وَ فِي وُلْدِهِ الْإِمَامَةُ وَ الْوِرَاثَةُ وَ الْخِزَانَةُ (۲) فَأَرْسَلَ إِلَى فَاطِمَةَ علیها السلام أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِغُلَامٍ تَقْتُلُهُ أُمَّتِي مِنْ بَعْدِي فَقَالَتْ فَاطِمَةُ لَيْسَ لِي فِيهِ حَاجَةٌ يَا أَبَتِ فَخَاطَبَهَا ثَلَاثاً ثُمَّ أَرْسَلَ إِلَيْهَا لَا بُدَّ أَنْ يَكُونَ فِيهِ الْإِمَامَةُ وَ الْوِرَاثَةُ وَ الْخِزَانَةُ فَقَالَتْ لَهُ رَضِيتُ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَعَلِقَتْ وَ حَمَلَتْ بِالْحُسَيْنِ علیه السلام فَحَمَلَتْ سِتَّةَ أَشْهُرٍ ثُمَّ وَضَعَتْهُ وَ لَمْ يَعِشْ مَوْلُودٌ قَطُّ لِسِتَّةِ أَشْهُرٍ غَيْرُ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ وَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ علیهما السلام (۳) فَكَفَلَتْهُ أُمُّ سَلَمَةَ وَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَأْتِيهِ فِي كُلِّ يَوْمٍ فَيَضَعُ

ص: ۲۵۴

۱- اکمال الدین: ۲۳۱.

٢- الخزانه: مكـان الخزن اى المـال المخزون و لعـلّ المراد به الغنائم و الخمس و الأنفال و ما يختص بالامام من الأموال العامّه و الخاصّه.

٣- فى هامش نسـخه: الظاهران يحيى صـحف بعيسى عليهما السلام كما فى الروايات الأخر من تشبيه الحسين عليه السّلام بيحيى فى الولاده و الشهاده. كذا سمعت منه ادام اللّه أيّام افاداته. أقول: يوجد فى الكافى روايه اخرى قدر مده حمل عيسى عليه السّلام بسته أشهر راجع البحار ١۴: ٢٠٧ فعليه احتمال التصحيف ضعيف.

لِسَانَهُ فِي فَمِ الْحُسَيْنِ فَيَمَصُّهُ حَتَّى يَرْوَى فَأَنْبَتَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَحْمَهُ مِنْ لَحْمِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ لَمْ يَرْضَعْ مِنْ فَاطِمَةَ علیها السلام وَ لَا مِنْ غَيْرِهَا لَبَناً قَطُّ فَلَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فِيهِ وَ حَمْلُهُ وَ فِصالُهُ ثَلاثُونَ شَهْراً حَتَّى إِذا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَ بَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَ عَلى والِدَيَّ وَ أَنْ أَعْمَلَ صالِحاً تَرْضاهُ وَ أَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي (۱) فَلَوْ قَالَ أَصْلِحْ لِي ذُرِّيَّتِي كَانُوا كُلُّهُمْ أَئِمَّةً وَ لَكِنْ خَصَّ هَكَذَا (۲).

**[ترجمه]علل الشرایع: عبدالرحمن بن مثنی هاشمی نقل کرده، به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: فدایتان شوم! چه شد که فرزندان حسین بر فرزندان حسن برتری یافتند، با این که این هر دو در شرعی واحد جریان دارند؟ فرمودند: فکر نمی... کنم شما این را قبول کنید؛ وقتی که هنوز حسین علیه السلام متولد نشده بود، جبرئیل علیه السلام بر محمّد صلی اللّه علیه و آله و نازل شد و گفت: برایت پسری متولد خواهد شد که امت تو بعد از تو او را خواهند کشت. پیامبر فرمودند: ای جبرئیل! من احتیاج به چنین فرزندی ندارم و سه مرتبه در این مورد با او صحبت کرد. سپس علی علیه السّلام را خواستند و به او فرمودند: جبرئیل از طرف خداوند عزّ و جلّ برایم خبر آورده که فرزندی برایت متولد خواهد شد که امتت بعد از تو او را خواهند کشت. علی علیه السّلام فرمود: مرا حاجت به چنین فرزندی نیست. و پیامبر سه مرتبه با ایشان در این مورد صحبت کردند و سپس به او فرمودند: امامت و وراثت و خزانت - . خزانت، همان مال مخزون است و شاید مراد از آن غنائم و خمس و انفال و اموالی است که از عامه و خاصه به امام اختصاص دارد. - در او و فرزندانش، خواهد بود.

پیامبر در پی فاطمه علیها السّلام فرستاد که خداوند به تو مژده فرزندی داده که امت من، بعد از من، او را خواهند کشت .

فاطمه علیها سلام عرض کرد: مرا حاجت به چنین فرزندی نیست. وپیامبر سه مرتبه با ایشان در این مورد صحبت کردند و بعد پیکی به سوی ایشان فرستادند که: امامت و وراثت و خزانت فقط در او می‌باشد.

فاطمه سلام الله علیه فرمودند: از خدای عزّ و جلّ راضی شدم. بعد به حسین علیه السلام حامله شدند و شش ماه او را حامله بودند و سپس زایمان نمودند، هیچ مولودی شش ماهه متولد نشده که زنده بماند مگر حسین بن علی و عیسی بن مریم - . در حاشیه یکی از نسخه‌ها نوشته است: ظاهراً در اصل یحیی بوده که در نوشتن به عیسی تبدیل شده است، چنان‌چه در روایات دیگر هم امام حسین علیه السلام در ولادت و شهادت به یحیی تشبیه شده‌اند، خودم هم همین را از ایشان أدام الله أيام إفادته شنیدم. می گویم: در کافی روایتی وجود دارد که مدت حمل عیسی علیه السلام را شش ماه گفته است، به بحار الأنوار ۱۴ : ۲۰۷ رجوع کنید. بنابراین، احتمال تصحیف یحیی به عیسی ضعیف است. -

علیهما السلام. ام سلمه از او پرستاری نمود و رسول الله صلی الله علیه و آله هر روز پیش او می آمد

ص: ۲۵۴

و زبان خود را در دهان حسین می گذاشت و او می‌مکید تا سیراب می‌شد. خداوند گوشت او را از گوشت رسول الله صلی الله علیه و آله رویانید، هرگز از فاطمه علیها السّلام و نه زنان دیگر شیر نخورد.

وقتی خداوند متعال این آیه را نازل کرد: «وَ حَمْلُهُ وَ فِصالُهُ ثَلاثُونَ شَهْراً حَتَّى إِذا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَ بَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي

أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِی أَنْعَمْتَ عَلَیَّ وَ عَلی والِدَیَّ وَ أَنْ أَعْمَلَ صالِحاً تَرْضاهُ وَ أَصْلِحْ لِی فِی ذُرِّیَّتِی» - . احقاف / ۱۵ - {و باربرداشتن و از شیرگرفتن او سی ماه است تا آن‌گاه که به رشد کامل خود برسد و به چهل سال برسد می گوید: پروردگارا! بر دلم بیفکن تا نعمتی را که به من و به پدر و مادرم ارزانی داشته ای سپاس گویم و کار شایسته ای انجام دهم که آن را خوش داری، و فرزندانم را برایم شایسته گردان} اگر گفته بود: \\"اصلح لی ذریتی\\": فرزندانم را برایم اصلاح کن، تمام آن‌ها امام می شدند، ولی این چنین که گفت، اختصاص به گروهی خاص داد. - . علل الشرایع : ۷۹ -

**[ترجمه]

بیان

فی شرع واحد أی فی طریقه واحده فی الفضل و الکمال و یقال هما شرع بالفتح و التحریک أی سواء قوله علیه السلام لا أراکم تأخذون به أی بعد البیان لا تقبلون منی أو أنه لما قال و هما یجریان فی شرع واحد قال علیه السلام أنتم لا تقولون بالمساواه أیضا بل تفضلون ولد الحسن علیه السلام علی ولد الحسین علیه السلام و الأول أظهر. قوله علیه السلام فلما أنزل الله لعل جزاء الشرط محذوف أی لما أنزل الله هکذا و هکذا علم الحسین علیه السلام فهو علیه السلام هکذا سأل فأجیب کما سأل و یحتمل أن یکون فلو قال جزاء.

<meta info="\\"هر دو در شرعی واحد جریان دارند\\" یعنی از جهت فضل و کمال در طریقی واحدند. وقتی گفته شود: آن دو در یک شرع‌اند، یعنی آن دو مساویند.

\\"فکر نمی‌کنم شما این را قبول کنید\\" شاید امام علیه السلام اشاره به این دارد که شما خود تساوی را قبول ندارید و فرزندان حسن علیه السلام را از فرزندان حسین علیه السلام برتر می‌دانید.

\\"وقتی خداوند متعال این آیه را نازل کرد...\\" شاید جواب این شرط محذوف باشد؛ یعنی، وقتی خداوند متعال این چنین نازل کرد، حسین علیه السلام فهمیدند و چنان درخواستی از خداوند کردند و خداوند نیز درخواست ایشان را اجابت کرد. و محتمل است جمله \\"اگر گفته بود:...\\" جواب شرط باشد.

**[ترجمه]

«۱۶»

ع، علل الشرائع أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْخَشَّابِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ حَسَّانَ عَنْ عَمِّهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ کَثِیرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا عَنَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِقَوْلِهِ إِنَّما یُرِیدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ یُطَهِّرَکُمْ تَطْهِیراً (۳) قَالَ نَزَلَتْ فِی النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله وَ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ وَ فَاطِمَهَ علیهم السلام فَلَمَّا قَبَضَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ نَبِیَّهُ کَانَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ ثُمَّ الْحَسَنُ ثُمَّ الْحُسَیْنُ علیهم السلام ثُمَّ وَقَعَ تَأْوِیلُ هَذِهِ الْآیَهِ وَ أُولُوا الْأَرْحامِ بَعْضُهُمْ أَوْلی بِبَعْضٍ فِی کِتابِ اللَّهِ (۴) وَ کَانَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیهما السلام إِمَاماً ثُمَّ جَرَتْ فِی

۱- الأحقاف: ۱۵.

۲- علل الشرائع: ۷۹.

۳- الأحزاب: ۳۳.

۴- الأحزاب: ۶.

الْأَئِمَّهِ مِنْ وُلْدِهِ الْأَوْصِيَاءِ فَطَاعَتُهُمْ طَاعَهُ اللَّهِ وَ مَعْصِيَتُهُمْ مَعْصِيَهُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: عبدالرحمن بن کثیر نقل کرده، به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: منظور از آیه «إِنَّما يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ يُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً» - . احزاب / ۳۳ - {خدا فقط می خواهد آلودگی را از شما خاندان [پیامبر] بزداید و شما را پاک و پاکیزه گرداند} چیست؟ ایشان فرمودند: این آیه در باره پیامبر صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین و حسن و حسین و فاطمه علیهم السّلام نازل شده است. وقتی خداوند عزّ و جلّ روح پیامبرش را قبض کرد، امیرالمؤمنین و سپس حسن و سپس حسین علیهم السّلام امام بودند، و بعد تأویل این آیه به وقوع پیوست: «أُولُوا الْأَرْحامِ بَعْضُهُمْ أَوْلى بِبَعْضٍ فِي كِتابِ اللَّهِ» - . همان / ۶ - {و خویشاوندان [طبق] کتاب خدا بعضی [نسبت] به بعضی اولویت دارند} و علی بن الحسین علیه السلام به امامت رسید. سپس امامت در فرزندان اوصیای ایشان ادامه یافت،

ص: ۲۵۵

اطاعت از آن‌ها اطاعت از خداست و مخالفت با آن‌ها مخالفت خداوند عزّ و جلّ است. - . علل الشرایع / ۷۹ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ع، علل الشرائع أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ وَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَيْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ أَبِيهِمَا عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِيرَهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحِيمِ الْقَصِيرِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ النَّبِيُّ أَوْلى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَ أَزْواجُهُ أُمَّهاتُهُمْ وَ أُولُوا الْأَرْحامِ بَعْضُهُمْ أَوْلى بِبَعْضٍ فِي كِتابِ اللَّهِ (۲) فِيمَنْ أُنْزِلَتْ قَالَ أُنْزِلَتْ فِي الْإِمْرَهِ إِنَّ هَذِهِ الْآيَهَ جَرَتْ فِي الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ علیهما السلام وَ فِي وُلْدِ الْحُسَيْنِ مِنْ بَعْدِهِ فَنَحْنُ أَوْلَى بِالْأَمْرِ وَ بِرَسُولِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُهَاجِرِينَ فَقُلْتُ لِوُلْدِ جَعْفَرٍ فِيهَا نَصِيبٌ قَالَ لَا قَالَ فَعَدَدْتُ عَلَيْهِ بُطُونَ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ كُلَّ ذَلِكَ يَقُولُ لَا وَ نَسِيتُ وُلْدَ الْحَسَنِ فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ بَعْدَ ذَلِكَ فَقُلْتُ هَلْ لِوُلْدِ الْحَسَنِ فِيهَا نَصِيبٌ فَقَالَ يَا بَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ (۳) مَا لِمُحَمَّدِيٍّ فِيهَا نَصِيبٌ غَيْرَنَا (۴).

**[ترجمه]علل الشرائع: عبد الرحیم قصیر نقل کرده، از حضرت باقر علیه السّلام سؤال کردم که آیه «النَّبِيُّ أَوْلى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَ أَزْواجُهُ أُمَّهاتُهُمْ وَ أُولُوا الْأَرْحامِ بَعْضُهُمْ أَوْلى بِبَعْضٍ فِي كِتابِ اللَّهِ» - . احزاب / ۶ - {پیامبر به مؤمنان از خودشان سزاوارتر [و نزدیکتر] است و همسرانش مادران ایشانند و خویشاوندان [طبق] کتاب خدا بعضی [نسبت] به بعضی اولویت دارند} در باره چه کسانی نازل شده است؟ فرمودند: در باره پیشوایان نازل شده است. این آیه در حسین بن علی علیه السّلام و بعد از ایشان در فرزندان حسین جریان یافت. بنابراین ما از مؤمنین و مهاجرین به امامت شایسته‌تر و به رسول الله نزدیک‌تریم.

عرض کردم: آیا فرزندان جعفر نیز نصیبی از امامت دارند؟ فرمودند: خیر. من تمام فرزندان عبدالمطلب را یک به یک ذکر کردم و ایشان می‌فرمودند: نه. فرزندان حسن را فراموش کردم. بار بعدی که خدمت ایشان رسیدم، عرض کردم: آقا فرزندان حسن نصیبی از امامت دارند؟ ایشان فرمودند: ای اباعبدالرحمن! جز ما، هیچ یک از بستگان حضرت محمّد نصیبی از امامت ندارند. - . علل الشرایع / ۷۹ -

**[ترجمه]

بيان

آيه الأرحام نزلت فى موضعين أحدهما فى سوره الأنفال هكذا وَ أُولُوا الْأَرْحامِ بَعْضُهُمْ أَوْلى بِبَعْضٍ فِي كِتابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْ ءٍ عَلِيمٌ (۵) و ثانيهما فى سوره الأحزاب هكذا النَّبِيُّ أَوْلى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَ أَزْواجُهُ أُمَّهاتُهُمْ وَ أُولُوا الْأَرْحامِ بَعْضُهُمْ أَوْلى بِبَعْضٍ فِي كِتابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُهاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلى أَوْلِيائِكُمْ مَعْرُوفاً (۶) فأما الأولى فتحتمل أن يكون المراد بها أن أولى الأرحام بعضهم أولى ببعض من بعض أو أولى ببعض من الأجانب فعلى الأخير لا تدل على أولويه الأقرب من الأرحام و أما الثانيه فتحتمل الوجهين أيضا إن جعل قوله مِنَ الْمُؤْمِنِينَ بيانا لأولى الأرحام و إن جعل صله للأولى فلا تحتمل إلا الأخير.

ص: ۲۵۶

۱- علل الشرائع: ۷۹.

۲- الأحزاب: ۶.

۳- فى نسخه من المصدر: يا با محمد.

۴- علل الشرائع: ۷۹.

۵- الأنفال: ۷۵.

۶- الأحزاب: ۶.

و إنما استدل علیه السلام بالآیه الثانیه لأنها أنسب لمقارنته فیها لبیان حق الرسول و أزواجه فکان الأنسب بعد ذلک بیان حق ذوی أرحامه و قرابته و ظاهر الخبر أنه علیه السلام جعل قوله مِنَ الْمُؤْمِنِینَ صله للأولی فلعل غرضه علیه السلام أولویتهم بالنسبه إلی الأجانب و لا یکون ذکر أولاد الحسین علیهم السلام للتخصیص بهم بل لظهور الأمر فیمن تقدمهم بتواتر النص علیهم بین الخاص و العام.

و یحتمل أن یکون علیه السلام لم یأخذ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ صله بل أخذه بیانا و فرع علی ذلک أولویتهم علی الأجانب بطریق أولی مع أنه علی تقدیر کونه صله یحتمل أن یکون المراد أن بعض الأرحام و هم الأقارب القریبه أولی ببعض من غیرهم سواء کان الغیر من الأقارب البعیده أو الأجانب فالأقارب البعیده أیضا داخلون فی المؤمنین و المهاجرین.

و لا یتوهم أنه استدلال بالاحتمال البعید إذ لا یلزم أن یکون غرضه علیه السلام الاستدلال بذلک بل هو بیان لمعنی الآیه و مورد نزولها بل یحتمل أن یکون هذا تأویلا لبطن الآیه إذ ورد فی الأخبار الاستدلال بها علی تقدیم الأقارب فی المیراث و المشهور فی نزولها أنه کان قبل نزولها فی صدر الإسلام التوارث بالهجره و الموالاه فی الدین فنسخته.

و لا یتوهم منافاه قوله تعالی إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلی أَوْلِیائِکُمْ مَعْرُوفاً لذلک إذ یحتمل أن یکون المراد علی هذا التأویل أن الإمره مختصه بأرحام الرسول و لکم أن تفعلوا معروفا إلی غیرهم من أولیائکم فی الدین فأما الطاعه المفترضه فهی مختصه بهم أو تکون الآیه شامله للأمرین و تکون هذه التتمه باعتبار أحد الجزءین.

ثم اعلم أن فی الأخبار الأخر یحتمل الاستدلال أو بیان مورد النزول للآیه أولی باعتبار المعنی الأول لظهوره و لا مانع فیها من اللفظ و لو کان استدلالا یکون وجه الاستدلال أنه یلزم العمل بظاهر الآیه إلا فیما أخرجه الدلیل و فی الحسین علیه السلام خرج بالنص المتواتر فجرت بعده و لو کان بیانا لمورد النزول فلا إشکال.

**[ترجمه]آیه ارحام در دو جا نازل شده است؛ یکی در سوره انفال که این چنین است: «وَأُوْلُواْ الأَرْحَام بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللّهِ إِنَّ اللّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ» - . انفال / ۷۵ - {و خویشاوندان نسبت به یکدیگر [از دیگران] در کتاب خدا سزاوارترند آری خدا به هر چیزی داناست}، و دیگری در سوره احزاب که این چنین است: «النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُوْلُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَن تَفْعَلُوا إِلَى أَوْلِيَائِكُم مَّعْرُوفًا» - . احزاب / ۶ - {پیامبر به مؤمنان از خودشان سزاوارتر [و نزدیکتر] است و همسرانش مادران ایشانند و خویشاوندان [طبق] کتاب خدا بعضی [نسبت] به بعضی اولویت دارند [و] بر مؤمنان و مهاجران [مقدمند] مگر آنکه بخواهید به دوستان [مؤمن] خود [وصیت یا] احسانی کنید} .

اما اولی، ممکن است مراد این باشد که، بعضی از خویشاوندان به بعضی دیگر از خویشاوندان، از سایر خویشاوندان اولویت دارند، و یا مراد این باشد که، بعضی از خویشاوندان به بعضی دیگر از خویشاوندان، نسبت به غیر خویشاوندان اولویت دارند. بنابر معنای اخیر، آیه دلالتی بر اولویت خویشاوندان نزدیک ندارد.

ص: ۲۵۶

و اما آیه دوم نیز، اگر \\"من المؤمنین\\" بیان از \\"اولوا الارحام\\" باشد، همان دو احتمال آیه اول را دارد. ولی اگر \\"من المؤمنین\\" جمله صله \\"اولوا الارحام\\" باشد، فقط احتمال دوم در آن وجود دارد.

امام علیه السلام به جهت مناسبت بیشتر به آیه دوم استدلال فرمودند؛ زیرا در آیه دوم، حق حضرت رسول و زنان ایشان در کنار هم قرار گرفته است، که مناسب این است بعد از این، حق خویشاوندان و نزدیکان بیان شود. و ظاهر روایت این است که امام علیه السلام \\"من المؤمنین\\" را صله \\"اولوا الارحام\\" قرار داده‌اند، که شاید منظور ایشان این باشد که، ایشان نسبت به اجانب اولویت دارند. و این که فرزندان حسین علیه السلام را گفته‌اند از باب تخصیص نیست، بلکه به جهت وضوح امامت فرزندان ایشان است که با نصوص فراوان بین خاص و عام به اثبات می‌رسد.

احتمال هم دارد که امام علیه السلام \\"من المؤمنین\\" را صله فرض نکرده باشند و آن را بیانی از \\"اولوا الارحام\\" قرار داده باشند که در نتیجه به طریق اولی بر غیر خویشاوندان هم اولویت داشته باشند. مضاف بر این که، اگر صله باشد، احتمال این می‌رود که بعضی از خویشاوندان نزدیک به بعضی دیگر از خویشاوندان نزدیک، نسبت به غیرشان اولویت داشته باشند، حالا آن غیر، از خویشاوندان دور باشد یا از غیر خویشاوندان. پس خویشاوندان دور هم در حکم مؤمنین و مهاجرین خواهند بود.

این احتمال را نباید استدلالی بر اساس احتمالی بعید دانست؛ زیرا حتمی نیست که امام علیه السلام قصد استدلال به آیه را داشته باشند، بلکه شاید مقصود ایشان بیان معنای آیه و شأن نزول آیه باشد. و بلکه محتمل است این بیان تأویل معنای باطنی آیه باشد؛ زیرا در روایات، به این آیه در مورد مقدم بودن خویشاوندان در ارث بردن استدلال شده است. و در مورد شأن نزول آیه مشهور است که، قبل از نزول این آیه در صدر اسلام ارث بردن به هجرت و موالات در دین بوده است، که این آیه آن رسم را نسخ کرد. و نباید این مطلب را منافی «إِلَّا أَن تَفْعَلُوا إِلَى أَوْلِيَائِكُم مَّعْرُوفًا» - . همان - {مگر آن‌که بخواهید به دوستان [مؤمن] خود [وصیت یا] احسانی کنید} دانست؛ زیرا بنابراین تأویل، محتمل است مراد این باشد که: امامت مختص به خویشاوندان رسول است و شما می‌توانید نسبت به اولیای در دین نیک رفتار کنید، ولی اطاعت واجب مختص ایشان است. یا بگوییم آیه شامل هر دو معنا می‌شود و این معنا یک قسمت از معناست که با آن قسمت دیگر معنا را کامل می کند.

همچنین باید گفت در مورد آیه اول، روایاتی دیگری وجود دارند که محتمل است به خاطر ظهور بیشتر، احتمال اول را در استدلال یا شأن نزول آیه بیان کرده باشند، که از جهت لفظی مانعی ندارد. و اگر به غرض استدلال باشد، باید، مگر در مواردی که به وسیله دلیلی دیگر استثناء شده‌اند، به عموم آیه عمل کرد، که امام حسین علیه السلام، ایشان با نص متواتر خارج شده‌اند. ولی در بعدی‌ها جاری است. و اگر به غرض بیان شأن نزول باشد، اشکالی وجود ندارد.

**[ترجمه]

«۱۸»

ع، علل الشرائع أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْيَقْطِينِيِّ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى بْنِ أَعْيَنَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَصَّ عَلِيّاً بِوَصِيَّهِ

ص: ۲۵۷

رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ مَا يُصِيبُهُ لَهُ فَأَقَرَّ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ علیهما السلام لَهُ بِذَلِكَ (۱) ثُمَّ وَصِيَّةٍ لِلْحَسَنِ وَ تَسْلِيمِ الْحُسَيْنِ لِلْحَسَنِ ذَلِكَ حَتَّى أَفْضَى الْأَمْرُ إِلَى الْحُسَيْنِ لَا يُنَازِعُهُ فِيهِ أَحَدٌ (لَهُ) مِنَ السَّابِقَهِ مِثْلُ مَا لَهُ وَ اسْتَحَقَّهَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أُولُوا الْأَرْحامِ بَعْضُهُمْ أَوْلى بِبَعْضٍ فِی كِتابِ اللَّهِ فَلَا تَكُونُ بَعْدَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ إِلَّا فِی الْأَعْقَابِ وَ فِی أَعْقَابِ الْأَعْقَابِ (۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: عبدالاعلی بن اعین نقل کرده، از حضرت صادق علیه السّلام شنیدم که می‌فرمودند: خداوند عزّ و جلّ علی علیه السّلام را به جانشینی پیامبر

ص: ۲۵۷

و هر آن‌چه که به او رسیده بود، مختص نمود و حسن و حسین علیهما السلام در مورد آن برای ایشان اقرار نمودند، سپس وصیت به حسن - . در یکی از نسخه‌ها: وصیت ایشان به حسن - و تسلیم بودن حسین در مورد آن. تا این‌که امامت، به حسین رسید و به جهت سابقه‌ای که ایشان داشت، هیچ کس در این مورد با ایشان نزاعی نداشت، و پس از ایشان علی بن الحسین مستحق امامت شد، به دلیل این آیه: «وَ أُولُوا الْأَرْحامِ بَعْضُهُمْ أَوْلى بِبَعْضٍ فِی كِتابِ اللَّهِ» - . احزاب / ۶ -

{ و خویشاوندان [طبق] کتاب خدا بعضی [نسبت] به بعضی اولویت دارند} و پس از علی بن الحسین امامت فقط در فرزندان و فرزندان فرزندان است. - . علل الشرایع : ۸۰ -

**[ترجمه]

بیان

و ما يصيبه له أی ما يصيب علی علیه السلام من أموال رسول الله صلی الله علیه و آله و تركته و آثار النبوه فهو له.

lt;meta info="\\"و هر آن چه که به او رسیده بود\\" یعنی هر چه از اموال و میراث که رسول الله صلی الله علیه و آله بر جای گذاشته بودند و نیز همه آثار نبوت، برای ایشان شد.

**[ترجمه]

«۱۹»

ع، علل الشرائع أَبِی عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ أَخِيهِ عَنْ عَلِيٍّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی سَلَّامٍ عَنْ سَوْرَهَ بْنِ كُلَيْبٍ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ جَعَلَها كَلِمَهً باقِيَهً فِی عَقِبِهِ قَالَ فِی عَقِبِ الْحُسَيْنِ علیه السلام فَلَمْ يَزَلْ هَذَا الْأَمْرُ مُنْذُ أَفْضَى إِلَى الْحُسَيْنِ يَنْتَقِلُ مِنْ وَلَدٍ إِلَى وَلَدٍ لَا يَرْجِعُ إِلَى أَخٍ وَ عَمٍّ وَ لَمْ يُعْلَمْ أَحَدٌ مِنْهُمْ إِلَّا وَ لَهُ وَلَدٌ وَ إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ خَرَجَ مِنَ الدُّنْيَا وَ لَا وَلَدَ لَهُ وَ لَمْ يَمْكُثْ بَيْنَ ظَهْرَانَيْ أَصْحَابِهِ إِلَّا شَهْراً (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: ابابصير نقل كرده، حضرت باقر عليه السّلام در باره آيه: «وَ جَعَلَها كَلِمَةً باقِيَةً فِي عَقِبِهِ» - . زخرف / ۲۸ - {و او آن را در پى خود سخنى جاويدان كرد باشد} فرمودند: امامت را در نسل حسين عليه السلام قرار داد. اين مقام از وقتى كه به حسين عليه السّلام رسيد، پيوسته از فرزندى به فرزند ديگرى منتقل مى‌شد و هرگز به برادر و عمو نرسيد، و هر كدام از فرزندان كه به امامت مى‌رسيدند، داراى فرزند بودند، و عبداللّه بدون اين كه فرزندى داشته باشد از دنيا رفت و جز چند ماهى با اصحاب خود همراه نبود. - . علل الشرايع: ۸۰ -

**[ترجمه]

بيان

قوله و لم يعلم إلى آخره من كلام بعض الرواه و عبد الله هو الأفطح ابن الصادق عليه السلام الذى قالت الفطحيه بإمامته و الغرض نفى إمامته بهذا الخبر.

**[ترجمه]از \\"و هر كدامشان كه به امامت مى‌رسيدند\\" به بعد، توضيحات خود راوى است و منظور از عبدالله، همام عبدالله أفطح پسر امام صادق عليه السلام است كه فرقه فطحيه قائل به امامت او بعد از امام صادق عليه السلام هستند و منظور راوى از اين روايت ، نفى امامت اوست.

**[ترجمه]

«۲۰»

ع، علل الشرائع الْقَطَّانُ عَنِ السُّكَّرِيِّ عَنِ الْجَوْهَرِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَاتِمٍ عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: وَقَعَ بَيْنِي وَ بَيْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ كَلَامٌ فِي الْإِمَامَهِ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَسَنِ إِنَّ الْإِمَامَهَ فِي وُلْدِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ عليهما السلام فَقُلْتُ بَلَى هِيَ (۴) فِي وُلْدِ الْحُسَيْنِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ دُونَ وُلْدِ الْحَسَنِ فَقَالَ لِي وَ كَيْفَ صَارَتْ فِي وُلْدِ الْحُسَيْنِ دُونَ وُلْدِ الْحَسَنِ عليهما السلام وَ هُمَا سَيِّدَا شَبَابِ

ص: ۲۵۸

۱- فى نسخه: ثم وصيته.

۲- علل الشرائع: ۸۰ و الآيه فى الزخرف: ۲۸.

۳- علل الشرائع: ۸۰ و الآيه فى الزخرف: ۲۸.

۴- فى نسخه: بل هى.

أَهْلِ الْجَنَّهِ وَ هُمَا فِی الْفَضْلِ سَوَاءٌ إِلَّا أَنَّ لِلْحَسَنِ عَلَی الْحُسَیْنِ فَضْلًا بِالْکِبَرِ وَ کَانَ الْوَاجِبَ أَنْ تَکُونَ الْإِمَامَهُ إِذَنْ فِی وُلْدِ الْأَفْضَلِ فَقُلْتُ لَهُ إِنَّ مُوسَی وَ هَارُونَ کَانَا نَبِیَّیْنِ مُرْسَلَیْنِ وَ کَانَ مُوسَی أَفْضَلَ مِنْ هَارُونَ فَجَعَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ النُّبُوَّهَ وَ الْخِلَافَهَ فِی وُلْدِ هَارُونَ دُونَ مُوسَی وَ کَذَلِکَ جَعَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الْإِمَامَهَ فِی وُلْدِ الْحُسَیْنِ دُونَ وُلْدِ الْحَسَنِ لِیُجْرِیَ فِی هَذِهِ الْأُمَّهِ سُنَّهَ مَنْ قَبْلَهَا مِنَ الْأُمَمِ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ فَمَا أَجَبْتَ فِی أَمْرِ مُوسَی وَ هَارُونَ علیهما السلام بِشَیْ ءٍ فَهُوَ جَوَابِی فِی أَمْرِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ علیهما السلام فَانْقَطَعَ وَ دَخَلْتُ عَلَی الصَّادِقِ علیه السلام فَلَمَّا بَصُرَ بِی قَالَ لِی أَحْسَنْتَ یَا رَبِیعُ فِیمَا کَلَّمْتَ بِهِ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْحَسَنِ ثَبَّتَکَ اللَّهُ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: ربیع بن عبد اللَّه نقل کرده است: بین من و عبد اللَّه بن حسن بحثی در مورد امامت درگرفت؛ عبد اللَّه بن حسن می گفت: امامت در فرزندان حسن و حسین علیهما السلام، هست. من می گفتم: فقط در فرزندان حسین است و نه فرزندان حسن، تا روز قیامت .

گفت: چرا باید فقط در فرزندان حسین و نه فرزندان حسن علیه السّلام باشد؟ با این که هر دو سرور جوانان اهل بهشت بودند

ص: ۲۵۸

و در فضیلت برابرند، جز این که امام حسن به جهت سنّ بیشتر بر امام حسین فضیلت دارد، و در این صورت امامت باید در نسل فرزند افضل باشد.

به او گفتم: که موسی و هارون هر دو پیامبر و رسول بودند و موسی از هارون افضل بود، ولی خداوند عزّ و جلّ نبوت و خلافت را در فرزندان هارون قرار داد نه در فرزندان موسی. و همین گونه خداوند عزّ و جلّ امامت را در فرزندان حسین قرار داده و نه در فرزندان حسن، تا در میان این امت نیز دقیقاً و بدون کم و کاست مانند سنت پیشینیان اجرا شود. هر جوابی که در مورد موسی و هارون علیهما السلام بدهی، همان جواب من است در مورد حسن و حسین علیهما السلام. دیگر چیزی نگفت.

بعد خدمت حضرت صادق علیه السّلام رسیدم، همین که مرا دیدند، به من فرمودند: ای ربیع! کارت، در بحثی که با عبد اللَّه بن حسن کردی بسیار خوب بود، خداوند تو را ثابت‌قدم بدارد! - . همان : ۸۰ و ۸۱ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ع، علل الشرائع ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ بَشِیرٍ عَنْ فُضَیْلٍ سُکَّرَهَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ یَا فُضَیْلُ أَ تَدْرِی فِی أَیِّ شَیْ ءٍ کُنْتُ أَنْظُرُ فَقُلْتُ لَا قَالَ کُنْتُ أَنْظُرُ فِی کِتَابِ فَاطِمَهَ علیها السلام فَلَیْسَ مَلِکٌ (۲) یَمْلِکُ إِلَّا وَ هُوَ مَکْتُوبٌ بِاسْمِهِ وَ اسْمِ أَبِیهِ فَمَا وَجَدْتُ لِوُلْدِ الْحَسَنِ فِیهِ شَیْئاً (۳).

**[ترجمه]علل الشرائع: فضیل سکره نقل کرده، به محضر امام صادق علیه السّلام رسیدم، ایشان فرمودند: ای فضیل! آیا می...

دانی داشـتم چـه چیزی را نگـاه می کردم؟ عرض کردم: نـه. فرمودنـد: در کتـاب فـاطمه علیهـا السّـلام نظـاره می کردم؛ هیچ فرمانروایی به فرمان‌روایی نمی‌رسد مگر این که در این کتاب نام او و پدرش ذکر شده است. من در آن نامی از فرزندان حسن ندیدم. -. همان : ۸۰ -

**[ترجمه]

«۲۲»

ع، علـل الشـرائع أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْـعَرِیِّ عَنِ الْقَاشَانِیِّ عَنِ الْأَصْـفَهَانِیِّ عَنِ الْمِنْقَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنِ الْحُسَـیْنِ الْوَاسِـطِیِّ عَنْ یُونُسَ بْنِ عَبْـدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِی فَاخِتَهَ عَنْ أَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام قَالَ: لَا تَکُونُ الْإِمَامَهُ فِی أَخَوَیْنِ بَعْدَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ وَ هِیَ جَارِیَهٌ فِی الْأَعْقَابِ فِی عَقِبِ الْحُسَیْنِ علیه السلام (۴).

**[ترجمه]علل الشـرائع: ابی‌فاخته روایت کرده که امام صادق علیه السـلام فرمودند: بعد از حسن و حسـین امامت در دو برادر نخواهد بود، و یکی پس از دیگری در فرزندان حسین علیه السّلام ادامه می‌یابد. -. همان -

**[ترجمه]

«۲۳»

ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام ع، علل الشرائع ابْنُ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی

ص: ۲۵۹

۱- علل الشرائع: ۸۰ و ۸۱.

۲- لعل المراد بالملک الملک المنصوص من اللّه تعالی ای الامام.

۳- علل الشرائع: ۸۰.

۴- علل الشرائع: ۸۰.

يَعْقُوبَ الْبَلْخِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا عليه السلام قُلْتُ لَهُ لِأَيِّ عِلَّةٍ صَارَتِ الْإِمَامَةُ فِي وُلْدِ الْحُسَيْنِ دُونَ وُلْدِ الْحَسَنِ عليه السلام قَالَ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَهَا فِي وُلْدِ الْحُسَيْنِ وَ لَمْ يَجْعَلْهَا فِي وُلْدِ الْحَسَنِ وَ اللَّهُ لا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ (۱).

**[ترجمه]عيون اخبار الرضا، علل الشرايع: محمّد بن ابی‌يعقوب بلخی نقل كرده،

ص: ۲۵۹

به حضرت رضا عليه السلام عرض كردم: به چه علت امامت به فرزندان حسين رسيد و به فرزندان حسن نرسيد؟ فرمودند: چون خداونـد عزّ و جلّ، امامت را در فرزنـدان حسين قرار داد و در فرزنـدان حسن قرار نداد، و نمی توان بر خدا اعتراض نمود. - . عيون الأخبار : ۲۳۶ ، علل الشرايع : ۸۰ -

**[ترجمه]

«۲۴»

ع، علل الشرائع أَبِي عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ سَعْدَانَ عَنْ بَعْضِ رِجَالِهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: لَمَّا عَلِقَتْ فَاطِمَةُ عليها السلام بِالْحُسَيْنِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ قَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَا فَاطِمَةُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ وَهَبَ لَكِ غُلَاماً اسْمُهُ الْحُسَيْنُ تَقْتُلُهُ أُمَّتِي قَالَتْ فَلَا حَاجَةَ لِي فِيهِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ وَعَدَنِي فِيهِ أَنْ يَجْعَلَ الْأَئِمَّةَ مِنْ وُلْدِهِ قَالَتْ قَدْ رَضِيتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ (۲).

**[ترجمه]علل الشـرائع: سـعدان از شخصی از قول حضرت صادق عليه السّلام نقل كرده كه ايشان فرمودند: وقتی فاطمه عليها السّلام به حسين صلوات الله عليه حامله شد، رسول الله صلی الله عليه و آله به ايشان فرمودند: ای فاطمه! خداوند به تو پسری هديه كرده كه نامش حسين است و امت من او را خواهنـد كشت. فاطمه عليها السّلام عرض كردند: مرا به چنين فرزندی نياز نيست. پيامبر فرمودنـد: خداونـد عزّ و جلّ به من وعـده داده كه امامت را در فرزنـدان او قرار دهـد. فاطمه عليها السّلام عرض كردند: ای رسول خدا! راضی شدم. - . علل الشرايع : ۷۹ -

**[ترجمه]

«۲۵»

مع، معانی الأخبار مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الشَّيْبَانِيُّ (۳) عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ النَّخَعِيِّ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ جَعَلَها كَلِمَةً باقِيَةً فِي عَقِبِهِ قَالَ هِيَ الْإِمَامَةُ جَعَلَهَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي عَقِبِ الْحُسَيْنِ عليه السلام بَاقِيَةً إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ (۴).

**[ترجمه]معانی الأخبار: ابابصير نقل كرده، از امام صادق عليه السلام در مورد آيه «وَ جَعَلَها كَلِمَةً باقِيَةً فِي عَقِبِهِ» - . زخرف / ۲۸ - {و او آن را در پی خود سخنی جاويـدان كرد} سؤال كردم. ايشان فرمودنـد: همان امامت است، كه خداونـد عزّ و جلّ،

آن را تا روز قیامت در نسل حسین علیه السلام باقی می گذارد. - . معانی الأخبار : ۴۴ -

**[ترجمه]

«۲۶»

ک، إکمال الدین مع، معانی الأخبار ل، الخصال الدَّقَّاقُ عَنِ الْعَلَوِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْفَزَارِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ زَیْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِیَادٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ قَالَ: قُلْتُ لِلصَّادِقِ علیه السلام أَخْبِرْنِی عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ جَعَلَها کَلِمَةً باقِیَةً فِی عَقِبِهِ قَالَ یَعْنِی بِذَلِکَ الْإِمَامَةَ جَعَلَهَا اللَّهُ فِی عَقِبِ الْحُسَیْنِ علیه السلام إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ قَالَ فَقُلْتُ لَهُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَکَیْفَ صَارَتِ الْإِمَامَهُ

ص: ۲۶۰

۱- عیون الأخبار: ۲۳۶ علل الشرائع: ۸۰.

۲- علل الشرائع: ۷۹.

۳- هکذا فی الکتاب و مصدره و لعلّ الشیبانی مصحف السنانی المنسوب الی جده الأعلی محمّد بن سنان الزاهری و هو أبو عیسی محمّد بن أحمد بن محمّد بن سنان الزاهری نزیل الری المترجم فی رجال الشیخ. راجع رسالتنا فی أحوال الصدوق المطبوع فی مقدّمه معانی الاخبار.

۴- معانی الأخبار: ۴۴ و الآیه فی الزخرف: ۲۸.

فِی وُلْدِ الْحُسَیْنِ دُونَ وُلْدِ الْحَسَنِ وَ هُمَا جَمِیعاً وَلَدَا رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ سِبْطَاهُ وَ سَیِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّهِ فَقَالَ إِنَّ مُوسَی وَ هَارُونَ کَانَا نَبِیَّیْنِ مُرْسَلَیْنِ أَخَوَیْنِ فَجَعَلَ اللَّهُ النُّبُوَّهَ فِی صُلْبِ هَارُونَ دُونَ صُلْبِ مُوسَی وَ لَمْ یَکُنْ لِأَحَدٍ أَنْ یَقُولَ لِمَ فَعَلَ اللَّهُ ذَلِکَ فَإِنَّ الْإِمَامَهَ خِلَافَهُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لَیْسَ لِأَحَدٍ أَنْ یَقُولَ لِمَ جَعَلَهَا اللَّهُ فِی صُلْبِ الْحُسَیْنِ دُونَ صُلْبِ الْحَسَنِ لِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَکِیمُ فِی أَفْعَالِهِ لا یُسْئَلُ عَمَّا یَفْعَلُ وَ هُمْ یُسْئَلُونَ (۱).

**[ترجمه]إکمال الدین، معانی الأخبار، خصال: مفضل نقل کرده، به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: این آیه را برایم توضیح دهید: «وَ جَعَلَها کَلِمَهً باقِیَهً فِی عَقِبِهِ» - . زخرف / ۲۸ - {و او آن را در پی خود سخنی جاویدان کرد}. ایشان فرمودند: منظور امامت است که خداوند آن را، تا روز قیامت، در نسل حسین علیه السلام قرار داده است. عرض کردم: ای فرزند رسول خدا! چگونه امامت

ص: ۲۶۰

به فرزندان حسین رسید به فرزندان حسن نرسید؟ با این‌که هر دو فرزند و نواده رسول الله صلی الله علیه و آله و هر دو سرور جوانان بهشت بودند.

حضرت فرمودند: موسی و هارون نیز هر دو پیامبر و رسول و با هم برادر بودند؛ اما خداوند نبوت را در نهاد هارون قرار داد و نه صلب موسی، و کسی حق ندارد بگوید: چرا خدا چنین کرد؟ امامت نیز خلافت خداوند عزّ وجلّ است، هیچ کس نمی تواند بگوید: چرا خدا آن را در نهاد حسین قرار داد و در نهاد حسن قرار نداد؟ زیرا خداوند در کارهای خود حکیم است، از او نمی توان بازخواست نمود و این مردمند که از آن‌ها بازخواست می شود. - . إکمال الدین ۲۰۴ و ۲۰۵ ، معانی الأخبار : ۱۲۶ و ۱۲۷ ، خصال ۱ : ۱۴۶ -

**[ترجمه]

باب ۱۰ نفی الغلو فی النبی و الأئمه صلوات الله علیه و علیهم و بیان معانی التفویض و ما لا ینبغی أن ینسب إلیهم منها و ما ینبغی

الآیات

آل عمران: «ما کانَ لِبَشَرٍ أَنْ یُؤْتِیَهُ اللَّهُ الْکِتابَ وَ الْحُکْمَ وَ النُّبُوَّهَ ثُمَّ یَقُولَ لِلنَّاسِ کُونُوا عِباداً لِی مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ لکِنْ کُونُوا رَبَّانِیِّینَ بِما کُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْکِتابَ وَ بِما کُنْتُمْ تَدْرُسُونَ* وَ لا یَأْمُرَکُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلائِکَهَ وَ النَّبِیِّینَ أَرْباباً أَ یَأْمُرُکُمْ بِالْکُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ»(۷۹-۸۰)

النساء: «یا أَهْلَ الْکِتابِ لا تَغْلُوا فِی دِینِکُمْ وَ لا تَقُولُوا عَلَی اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ»(۱۷۱)

المائده: «لَقَدْ کَفَرَ الَّذِینَ قالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِیحُ ابْنُ مَرْیَمَ (إلی قوله تعالی): قُلْ یا أَهْلَ الْکِتابِ لا تَغْلُوا فِی دِینِکُمْ غَیْرَ الْحَقِّ وَ لا تَتَّبِعُوا أَهْواءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَ أَضَلُّوا کَثِیراً وَ ضَلُّوا عَنْ سَواءِ السَّبِیلِ»(۷۲-۷۷)

الرعد: «أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خالِقُ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ هُوَ الْواحِدُ الْقَهَّارُ»(۱۶)

الروم: «اللَّهُ الَّذِی خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِنْ شُرَكائِكُمْ

۱- اكمال الدين: ۲۰۴ و ۲۰۵، معانی الأخبار: ۱۲۶ و ۱۲۷. الخصال ۱: ۱۴۶.

مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذلِكَمْ مِنْ شَيْ ءٍ سُبْحانَهُ وَ تَعالى عَمَّا يُشْرِكُونَ»(۴۰)

lt;meta info="- «ما كانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتابَ وَ الْحُكْمَ وَ النُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِباداً لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ لكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِما كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتابَ وَ بِما كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ * وَ لا يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلائِكَةَ وَ النَّبِيِّينَ أَرْباباً أَ يَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ» - . آل عمران / ۷۹ و ۸۰ - {هیچ بشری را نسزد که خدا به او کتاب و حکم و پیامبری بدهد سپس او به مردم بگوید به جای خدا بندگان من باشید بلکه [باید بگوید] به سبب آن‌که کتاب [آسمانی] تعلیم می دادید و از آن رو که درس می خواندید علمای دین باشید * و [نیز] شما را فرمان نخواهد داد که فرشتگان و پیامبران را به خدایی بگیرید آیا پس از آن‌که سر به فرمان [خدا] نهاده اید [باز] شما را به کفر وامی دارد}

- «یا أَهْلَ الْكِتابِ لا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَ لا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَ» - . نساء / ۱۷۱ - {ای اهل کتاب در دین خود غلو مکنید و در باره خدا جز [سخن] درست مگویید} - «لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ... تا آن‌جا که می‌فرماید: قُلْ يا أَهْلَ الْكِتابِ لا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَ لا تَتَّبِعُوا أَهْواءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَ أَضَلُّوا كَثِيراً وَ ضَلُّوا عَنْ سَواءِ السَّبِيلِ» - . مائده / ۷۲ - ۷۷ - { کسانی که گفتند خدا همان مسیح پسر مریم است قطعا کافر شده اند... تا آن‌جا که می‌فرماید: بگو ای اهل کتاب در دین خود به ناحق گزافه گویی نکنید و از پی هوس‌های گروهی که پیش از این گمراه گشتند و بسیاری [از مردم] را گمراه کردند و [خود] از راه راست منحرف شدند نروید}

- «أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خالِقُ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ هُوَ الْواحِدُ الْقَهَّارُ» - . رعد / ۱۶ - {یا برای خدا شریکانی پنداشته اند که مانند آفرینش او آفریده اند و در نتیجه [این دو] آفرینش بر آنان مشتبه شده است بگو خدا آفریننده هر چیزی است و اوست یگانه قهار}

- «اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِنْ شُرَكائِكُمْ

ص: ۲۶۱

مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذلِكُمْ مِنْ شَيْ ءٍ سُبْحانَهُ وَ تَعالى عَمَّا يُشْرِكُونَ» - . روم / ۴۰ - {خدا همان کسی است که شما را آفرید سپس به شما روزی بخشید آن‌گاه شما را می میراند و پس از آن زنده می گرداند. آیا در میان شریکان شما کسی هست که کاری از این [قبیل] کند منزه است او و برتر است از آن‌چه [با وی] شریک می گردانند}

**[ترجمه]

تفسیر

ما كانَ لِبَشَرٍ قيل: تكذيب و رد على عبده عيسى عليه السلام و قيل

إن أبا رافع القرظى و السيد النجرانى قالا يا محمد أ تريد أن نعبدك و نتخذك ربا فقال صلى الله عليه و آله معاذ الله أن نعبد غير الله و أن نأمر بغير عباده الله فما بذلك بعثنى و لا بذلك أمرنى فنزلت و قيل قال رجل يا رسول الله نسلم عليك كما يسلم

بعضنا على بعض أ فلا- نسجد لك قال لا ينبغى أن يسجد لأحد من دون الله و لكن أكرموا نبيكم و اعرفوا الحق لأهله وَ لٰكِنْ كُونُوا أى و لكن يقول كونوا رَبّٰانِيِّينَ.

الربانى منسوب إلى الرب بزياده الألف و النون كاللحيانى و هو الكامل فى العلم و العمل بِما كُنْتُمْ أى بسبب كونكم معلمين الكتاب و كونكم دارسين له وَ لاٰ- يَأْمُرَكُمْ بالنصب عطفا على ثُمَّ يَقُولَ و لا مزيده لتأكيد النفى فى قوله ما كٰانَ أو بالرفع على الاستئناف أو الحال أَ يَأْمُرُكُمْ أى البشر أو الرب تعالى لاٰ- تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ باتخاذ عيسى إلها إِلاَّ الْحَقَّ أى تنزيهه سبحانه عن الصاحبه و الولد قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ أى قبل مبعث محمد صلى الله عليه و آله وَ ضَلُّوا عَنْ سَوٰاءِ السَّبِيلِ بعد مبعثه صلى الله عليه و آله لما كذبوه.

قُلِ اللّٰهُ خٰالِقُ كُلِّ شَيْءٍ يدل على عدم جواز نسبه الخلق إلى الأنبياء و الأئمه عليهم السلام و كذا قوله تعالى هَلْ مِنْ شُرَكٰائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِنْ شَيْءٍ يدل على عدم جواز نسبه الخلق و الرزق و الإماته و الإحياء إلى غيره سبحانه و أنه شرك.

**[ترجمه]«ما كٰانَ لِبَشَرٍ» گفته اند: اين آيه تكذيب و رد كسانى است كه عيسى را مى‌پرستيدند. نقل كرده‌اند كه، ابورافع قرظىّ و سيد نجرانى گفتند: اى محمّد! مايلى تو را بپرستيم و تو را به ربوبيت بپذيريم؟ پيامبر صلى الله عليه و آله فرمودند: به خدا پناه ميبرم از اين كه غير خدا را بپرستيم و مأمور شويم غير خدا را بپرستيم، خداوند مرا براى اين مبعوث نكرده و چنين دستورى به من نداده است. آن‌گاه اين آيه نازل شد .

و گفته شده: مردى گفت: يا رسول اللّٰه! ما همان طور كه به يكديگر سلام مى‌كنيم به شما سلام مى‌دهيم، آيا نبايد به شما سجده كنيم؟ فرمودند: جايز نيست براى احدى جز خدا سجده كرد، ولى پيامبرتان را گرامى بداريد و حق هر كسى را بشناسيد.

«وَ لٰكِنْ كُونُوا»، يعنى ولى مى‌گويد: «كُونُوا رَبّٰانِيِّينَ» ربانى، مانند لحيانى، منسوب به ربّ است و كسى است كه در علم و عمل كامل باشد. «بِما كُنْتُمْ...» يعنى به سبب اين كه معلم كتاب هستيد و آن را درس مى‌دهيد. «وَ لاٰ يَأْمُرَكُمْ» منصوب و معطوف بر «ثُمّ يَقُولَ» است و «لا»ى آن زائده و براى تأكيد نفيى است كه در «ما كٰانَ» وجود دارد. يا مرفوع است بنا بر استيناف، و يا حال است. «أَ يَأْمُرُكُمْ» ضمير آن به بشر يا پروردگار متعال بر مى‌گردد.

«لا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ» يعنى با خدا انگاشتن عيسى، در دين خود غلوّ نكنيد. «إِلاَّ الْحَقَ» جز حق نسبت به خدا ندهيد، يعنى او را از داشتن زن و فرزند منزه بدانيد. «قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ» يعنى قبل از بعثت محمد صلى الله عليه و آله نيز موجب گمراهى شدند. «وَ ضَلُّوا عَنْ سَوٰاءِ السَّبِيلِ» يعنى پس از بعثت ايشان هم، به جهت تكذيبشان، مردم را از راه درست بازداشتند.

«قُلِ اللّٰهُ خٰالِقُ كُلِّ شَيْءٍ» دلالت مى‌كند كه، نسبت دادن خلقت به انبياء و ائمه عليهم السلام جايز نيست، و همچنين آيه «هَلْ مِنْ شُرَكٰائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِنْ شَيْءٍ» دليل است بر عدم جواز نسبت دادن خلق و روزى دادن و ميراندن و زنده كردن آن‌ها به غير خدا و دلالت بر اين دارد كه اين شرك است.

**[ترجمه]

أقول

دلاله تلك الآيات على نفى الغلو و التفويض بالمعانى التى سنذكرها ظاهره و الآيات الداله على ذلك أكثر من أن تحصى إذ جميع آيات الخلق و دلائل التوحيد و الآيات الوارده فى كفر النصارى و بطلان مذهبهم داله عليه فلم نتعرض لإيرادها و تفسيرها و بيان وجه دلالتها لوضوح الأمر و الله يهدى إلى سواء السبيل.

**[ترجمه]دلالت این آیات بر نفی غلو و تفویض با توضیحاتی که ذکر خواهیم کرد آشکار است. و آیاتی که دلالت بر این معنی دارد بیش از شمارش است؛ زیرا تمام آیات آفرینش و دلایل توحید و آیاتی که در مورد کفر نصاری و بطلان مذهب آن‌ها وارد شده، همگی دلالت بر همین دارد. به همین جهت از ذکر و تفسیر و توضیح نوع دلالت آن‌ها خودداری شد، چون مطلب آشکار است. و تنها خداوند است که به راه راست هدایت می‌کند .

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

كش، رجال الكشى سَعْدٌ عَنِ الطَّيَالِسِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ قَالَ قَالَ

ص: ۲۶۲

أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّا أَهْلُ بَيْتٍ صَادِقُونَ لَا نَخْلُو مِنْ كَذَّابٍ يَكْذِبُ عَلَيْنَا وَ يُسْقِطُ (۱) صِدْقَنَا بِكَذِبِهِ عَلَيْنَا عِنْدَ النَّاسِ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَصْدَقَ الْبَرِيَّةِ لَهْجَةً وَ كَانَ مُسَيْلِمَةُ يَكْذِبُ عَلَيْهِ وَ كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام أَصْدَقَ مَنْ بَرَأَ اللَّهُ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ كَانَ الَّذِی يَكْذِبُ عَلَيْهِ وَ يَعْمَلُ (۲) فِی تَكْذِيبِ صِدْقِهِ بِمَا يَفْتَرِی عَلَيْهِ مِنَ الْكَذِبِ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَبَإٍ لَعَنَهُ اللَّهُ وَ كَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِیٍّ علیهما السلام قَدِ ابْتُلِیَ بِالْمُخْتَارِ ثُمَّ ذَكَرَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام الْحَارِثَ الشَّامِیَّ وَ بُنَانَ فَقَالَ كَانَا يَكْذِبَانِ عَلَى عَلِیِّ بْنِ الْحُسَيْنِ علیهما السلام ثُمَّ ذَكَرَ الْمُغِيرَةَ بْنَ سَعِيدٍ وَ بَزِيعاً وَ السَّرِیَّ وَ أَبَا الْخَطَّابِ وَ مَعْمَراً وَ بَشَّارَ الشَّعِيرِیِّ وَ حَمْزَةَ التِّرْمِذِیَّ (۳) وَ صَائِدَ النَّهْدِیِّ فَقَالَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ إِنَّا لَا نَخْلُو مِنْ كَذَّابٍ يَكْذِبُ عَلَيْنَا أَوْ عَاجِزِ الرَّأْیِ كَفَانَا اللَّهُ مَئُونَةَ كُلِّ كَذَّابٍ وَ أَذَاقَهُمْ حَرَّ الْحَدِيدِ (۴).

**[ترجمه]رجال کشی: ابن سنان

از حضرت صادق علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: ما اهل بیتی راست‌گفتار هستیم، اما پیوسته دروغ‌گویانی هستند که بر ما دروغ می بندند و راست‌گویی ما را با دروغی که بر ما می‌بندند در نزد مردم بی‌اثر می‌کنند. رسول الله صلی الله علیه و آله راست‌گوترین مردم بود و مسیلمه بر او دروغ می بست. امیرالمؤمنین علیه السّلام نیز راست‌گوترین خلق خدا بعد از رسول الله صلی الله علیه و آله بود و عبد اللّه بن سبا - لعنت خدا بر او باد - بر او دروغ می بست و با نسبت های دروغ سخنان راست او را مشوب می‌کرد. حضرت اباعبداللّه، حسین بن علی، نیز مبتلا به مختار بود. سپس حضرت صادق علیه السلام سخن از حارث شامی و بنان به میان آوردند و فرمودند: این دو نفر بر علی بن الحسین علیهما السلام دروغ می بستند. سپس نام مغیره بن سعید و بزیعا و سری و أبالخطاب و معمر و بشار شعیری و حمزه ترمذی - . در مصدر به جای ترمذی، یزیدی آمده است. مامقانی از نسخه‌ای تصحیح شده، بربری نقل کرده است. در المقالات و الفرق و فرق الشیعه نوبختی آمده است: حمزه بن عماره از کیسانیه بود و اهل مدینه، از آن‌ها جدا شد و مدعی شد که خود پیامبر و محمد بن حنفیه خدا است و این‌که حمزه امام و پیامبر است و بر او هفت راه از آسمان نازل می‌شود که با آن‌ها زمین را می گشاید و بر آن مالك می‌شود. عده‌ای از اهل مدینه و اهل کوفه پیرو او شدند و امام باقر علیه السلام او را مورد لعن خویش قرار داد و از او بیزاری جست و او را تکذیب نمود و به دنبالش شیعه نیز از او بیزاری جستند. دو نفر از اهالی نهد کوفه به نام‌های صائد و بیان بن سمعان راه او را ادامه دادند. -

و صائد نهدی را بردند و فرمودند: خدا آن‌ها را لعنت کند! ما خانواده هیچ‌گاه از دروغ دروغ گویان یا افراد عاجزالرأی آسوده نیستیم، خداوند ما را از دردسر هر دروغ‌گو نگه دارد و آن‌ها را به حرارت آهن مبتلا سازد. - . رجال کشی : ۱۹۶ و ۱۹۷ -

**[ترجمه]

بیان

عاجز الرأی أی ضعیف العقل یعتقد فیهم ما یکذبه العقل المستقیم.

lt;meta info="\\"عاجزالرأی\\" کسی است که درك ضعیفی دارد و سخنانی که عقلا درباره امامان تکذیب می‌کنند

را بدون تأمل می‌پذیرد .

**[ترجمه]

«۲»

کش، رجال الکشی أَحْمَدُ بْنُ عَلِیٍّ عَنْ سَهْلٍ (۵) عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَمَّادٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ غَالِبِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَمَّارِ بْنِ أَبِی عُتْبَهَ (۶) قَالَ: هَلَکَتْ بِنْتٌ لِأَبِی الْخَطَّابِ فَلَمَّا

ص: ۲۶۳

۱- فی المصدر: فیسقط.

۲- فی نسخه: (و یعمد) و هو الی قوله: من الکذب قد سقط من المصدر.

۳- هکذا فی الکتاب و فی مصدره: الیزیدی و نقل المامقانی عن نسخه مصحّحه البربری و فی المقالات و الفرق لسعد بن عبد اللّه و فرق الشیعه للنوبختی: و کان حمزه بن عماره البربری منهم (ای من الکیسانیه) و کان من أهل المدینه ففارقهم و ادعی انه نبی و ان محمّد بن الحنفیه هو اللّه و ان حمزه هو الامام و النبیّ و انه ینزل علیه سبعه أسباب من السماء فیفتح بهن الأرض و یملکها فتبعه علی ذلک أناس من أهل المدینه و أهل الکوفه و لعنه أبو جعفر محمّد بن علیّ بن الحسین و بری ء منه و کذبه و برأت منه الشیعه و تبعه علی رأیه رجلان من نهد من أهل الکوفه یقال لأحدهما: صائد و الآخر بیان بن سمعان.

۴- رجال الکشّیّ: ۱۹۶ و ۱۹۷.

۵- أی سهل بن زیاد ابا سعید الأدمی.

۶- فی المصدر: عمار بن أبی عتیبه.

دَفَنَهَا اطَّلَعَ يُونُسُ بْنُ ظَبْيَانَ فِي قَبْرِهَا فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ (۱).

**[ترجمه]رجال كشی: ابی‌عتبه - . در مصدر: عمار بن ابی‌عتبه -

نقل کرده، یکی از دختران ابالخطاب مرد. هنگامی که

ص: ۲۶۳

او را دفن کرد، یونس بن ظبیان بر قبر او حاضر شد و گفت: سلام بر تو ای دختر رسول خدا! - . رجال كشی : ۲۳۳ -

**[ترجمه]

«۳»

كش، رجال الكشی مُحَمَّدُ بْنُ قُولَوَيْهِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ يُونُسَ قَالَ سَمِعْتُ رَجُلًا مِنَ الطَّيَّارَهِ يُحَدِّثُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام عَنْ يُونُسَ بْنِ ظَبْيَانَ أَنَّهُ قَالَ: كُنْتُ فِي بَعْضِ اللَّيَالِي وَ أَنَا فِي الطَّوَافِ فَإِذَا نِدَاءٌ مِنْ فَوْقِ رَأْسِي يَا يُونُسُ إِنِّي أَنَا اللَّهُ لا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَ أَقِمِ الصَّلاهَ لِذِكْرِی فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا ج (۲) فَغَضِبَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام غَضَباً لَمْ يَمْلِكْ نَفْسَهُ ثُمَّ قَالَ لِلرَّجُلِ اخْرُجْ عَنِّی لَعَنَکَ اللَّهُ وَ لَعَنَ مَنْ حَدَّثَکَ وَ لَعَنَ يُونُسَ بْنَ ظَبْيَانَ أَلْفَ لَعْنَهٍ تَتْبَعُهَا أَلْفُ لَعْنَهٍ كُلُّ لَعْنَهٍ مِنْهَا تُبْلِغُکَ قَعْرَ جَهَنَّمَ (۳) أَشْهَدُ مَا نَادَاهُ إِلَّا شَيْطَانٌ أَمَا إِنَّ يُونُسَ مَعَ أَبِي الْخَطَّابِ فِي أَشَدِّ الْعَذَابِ مَقْرُونَانِ وَ أَصْحَابُهُمَا إِلَى ذَلِکَ الشَّيْطَانِ مَعَ فِرْعَوْنَ وَ آلِ فِرْعَوْنَ فِي أَشَدِّ الْعَذَابِ سَمِعْتُ ذَلِکَ مِنْ أَبِي علیه السلام فَقَالَ يُونُسُ فَقَامَ الرَّجُلُ مِنْ عِنْدِهِ فَمَا بَلَغَ الْبَابَ إِلَّا عَشْرَ خُطًى حَتَّى صُرِعَ مَغْشِيّاً عَلَيْهِ قَدْ قَاءَ رَجِيعَهُ وَ حُمِلَ مَيِّتاً فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام أَتَاهُ مَلَکٌ بِيَدِهِ عَمُودٌ فَضَرَبَ عَلَى هَامَتِهِ ضَرْبَهً قُلِبَ مِنْهَا مَثَانَتُهَا حَتَّى قَاءَ رَجِيعَهُ وَ عَجَّلَ اللَّهُ بِرُوحِهِ إِلَى الْهَاوِيَهِ وَ أَلْحَقَهُ بِصَاحِبِهِ الَّذِي حَدَّثَهُ يُونُسُ بْنُ ظَبْيَانَ وَ رَأَى الشَّيْطَانَ الَّذِي كَانَ يَتَرَاءَى لَهُ (۴).

**[ترجمه]رجال کشی: یونس نقل کرده، شنیدم مردی از طیاره با حضرت رضا علیه السّلام درباره یونس بن ظبیان صحبت می‌کرد و می‌گفت که او گفته است: در یکی از شب‌ها که مشغول طواف بودم، ناگاه ندایی از بالای سرم شنیدم که: ای یونس! من خدای یکتایم که خدایی جز من نیست، مرا عبادت کن و نماز را برای یاد من به پای دار! سرم را بلند کردم و ناگهان جبرئیل را دیدم. امام رضا علیه السّلام از شنیدن این سخن چنان خشمگین شدند که نتوانستند خودداری کنند، بعد به آن مرد فرمودند: از پیش من بیرون شو! خدا تو را و کسی که این حدیث را برایت نقل کرده و یونس بن ظبیان را هزار بار لعنت کند که هر کدام از آن لعنت‌ها، هزار لعنت دیگر در پی داشته باشد که هر یک از آن‌ها تو را رهسپار قعر جهنم کنند! من گواهی می‌دهم که جز شیطان کس دیگری به او چنین سخنی نگفته است. اما یونس و ابالخطاب، با هم در شدیدترین عذاب گرفتارند و یاران آن دو تا آن شیطان، به همراه فرعون و آل فرعون در شدیدترین عذاب ها مبتلایند، این سخن را از پدرم شنیدم.

یونس (راوی این روایت) می‌گوید: آن مرد از جای خویش حرکت کرد، هنوز ده قدم مانده بود به درب خانه، که بی‌هوش بر

زمین افتاد و مـدفوعش از راه دهان خارج شد و از دنیا رفت. حضـرت رضا علیه السّـلام فرمودند: فرشـته ای با گرزی بر دسـت آمـد و چنان بر سـر او نواخت که از درون زیر و رو شـد و مـدفوعش از دهانش خارج شـد، و خداوند روح او را فوراً به هاویه جهنم برد و به همان دوسـتش که از یونس بن ظبیان آن حـدیث را برایش نقل کرده بود ملحق کرد. این هم، همان شـیطانی را که او مشاهده کرده بود، دید. - . رجال کشی : ۲۳۳ و ۲۳۳ -

**[ترجمه]

بیان

من الطیاره أی الذین طاروا إلی الغلو فإذا ج أی جبرئیل.

lt;meta info="\\"طیاره\\" کسانی اند که به غلو پر کشیده شده‌اند.

**[ترجمه]

«۴»

کِتَابُ الْمَنَاقِبِ (۵)، لِمُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ شَاذَانَ بِإِسْـنَادِهِ إِلَی الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السـلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَا عَلِیُّ مَثَلُکَ فِی أُمَّتِی مَثَلُ الْمَسِیحِ عِیسَی ابْنِ

ص: ۲۶۴

۱- رجال الکشّیّ: ۲۳۳.

۲- فی الطبعه الأولی من المصدر: فاذاح أبو الحسن أی فإذا حینئذ أبو الحسن و فی الطبعه الثانیه: فاذاح.

۳- فی المصدر: الی قعر جهنم.

۴- رجال الکشّیّ: ۲۳۲ و ۲۳۳.

۵- و یسمی إیضاح دفائن النواصب.

مَرْيَمَ افْتَرَقَ قَوْمُهُ ثَلَاثَ فِرَقٍ فِرْقَةٌ مُؤْمِنُونَ وَ هُمُ الْحَوَارِيُّونَ وَ فِرْقَةٌ عَادُوهُ وَ هُمُ الْيَهُودُ وَ فِرْقَةٌ غَلَوْا فِيهِ فَخَرَجُوا عَنِ الْإِيمَانِ وَ إِنَّ أُمَّتِي سَتَفْتَرِقُ فِيكَ ثَلَاثَ فِرَقٍ فَفِرْقَةٌ (۱) شِيعَتُكَ وَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَ فِرْقَةٌ عَدُوُّكَ وَ هُمُ الشَّاكُّونَ وَ فِرْقَةٌ تَغْلُو فِيكَ وَ هُمُ الْجَاحِدُونَ وَ أَنْتَ فِي الْجَنَّةِ يَا عَلِيُّ وَ شِيعَتُكَ وَ مُحِبُّ (۲) شِيعَتِكَ وَ عَدُوُّكَ وَ الْغَالِي فِي النَّارِ (۳).

**[ترجمه]کتاب مناقب - . که به آن ایضاح دفائن انواصب هم می گویند. -

محمّد بن احمد بن شاذان: با اسناد خود از حضرت صادق علیه السلام و ایشان از پدران خود از علی بن ابی‌طالب علیه السّلام نقل کرده‌اند: رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: یا علی! مَثَل تو در میان امت، چون مسیح، عیسی پسر مریم، است

ص: ۲۶۴

که قوم او به سه گروه تقسیم شدند: گروه مؤمنین که همان حواریین‌اند، و گروهی که دشمن او بودند که همان یهودیان‌اند، و گروهی که در باره او غلو کردند و از ایمان خارج شدند. امت من نیز در مورد تو سه گروه می شوند: گروه شیعیانت - . در مصدر در این قسمت این عبارت هم وجود دارد: و محبین شیعیانت - که همان مؤمنین‌اند، و گروه دشمنانت که آن‌هایی هستند که در تو شک دارند، و گروهی که در باره تو غلو می‌کنند که کافرند. و تو ای علی! به همراه شیعیان و محبین شیعیانت در بهشت هستید و دشمنان تو و غالیان در جهنم‌اند. - . ایضاح دفائن النواصب : ۳۳ -

**[ترجمه]

«۵»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا تَرْفَعُونِي فَوْقَ حَقِّي فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى اتَّخَذَنِي عَبْداً قَبْلَ أَنْ يَتَّخِذَنِي نَبِيّاً (۴).

**[ترجمه]نوادر راوندی: با اسناد خود از حضرت صادق علیه السّلام و ایشان از پدران خود نقل کردند: رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: مرا بالاتر از این مقامی که دارم، نبرید؛ خداوند متعال قبل از این‌که مرا پیامبر نماید، مرا بنده خود قرار داده است. - . نوادر راوندی : ۱۶ . این حدیث از کتاب جعفریات : ۱۸۱ استخراج شده است. -

**[ترجمه]

«۶»

ما، الأمالي للشيخ الطوسي الْحُسَيْنُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَطَّارِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبَرْقِيِّ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ فُضَيْلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام احْذَرُوا عَلَى شَبَابِكُمُ الْغُلَاةَ لَا يُفْسِدُوهُمْ فَإِنَّ الْغُلَاةَ شَرُّ خَلْقٍ يُصَغِّرُونَ عَظَمَةَ اللَّهِ وَ يَدَّعُونَ الرُّبُوبِيَّةَ لِعِبَادِ اللَّهِ وَ اللَّهِ إِنَّ الْغُلَاةَ لَشَرٌّ (۵) مِنَ الْيَهُودِ وَ النَّصَارَى وَ الْمَجُوسِ وَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا ثُمَّ قَالَ علیه السلام إِلَيْنَا يَرْجِعُ الْغَالِي فَلَا نَقْبَلُهُ وَ بِنَا يَلْحَقُ الْمُقَصِّرُ فَنَقْبَلُهُ فَقِيلَ لَهُ كَيْفَ ذَلِكَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ

الْغَالِی قَدِ اعْتَادَ تَرْکَ الصَّلَاهِ وَ الزَّکَاهِ وَ الصِّیَامِ وَ الْحَجِّ فَلَا یَقْدِرُ عَلَی تَرْکِ عَادَتِهِ وَ عَلَی الرُّجُوعِ إِلَی

۱- فی المصدر: فرقه.

۲- فی المصدر: و محبو شیعتک.

۳- إیضاح دفائن النواصب: ۳۳.

۴- نوادر الراوندیّ: ۱۶، رواه الراوندیّ و سائر أحادیث ذلک الکتاب بإسناده عن ابی المحاسن عبد الواحد بن إسماعیل بن أحمد الرویانی عن محمّد بن الحسن التیمی البکری عن سهل بن أحمد الدیباجی عن محمّد بن محمّد بن الاشعث الکوفیّ عن موسی بن إسماعیل بن موسی بن جعفر علیه السّلام عن أبیه إسماعیل عن أبیه موسی عن آبائه علیهم السلام، و الحدیث مستخرج من کتاب الجعفریات یوجد فی ص ۱۸۱ منه.

۵- فی المصدر: أشر.

طَاعَهِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَبَداً وَ إِنَّ الْمُقَصِّرَ إِذْ عَرَفَ عَمِلَ وَ أَطَاعَ (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: فضیل بن یسار از حضرت صادق علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: بر جوانان خود بر حذر باشید که غالیان آن‌ها را فاسد نکنند! که غالیان بدترین خلق خدایند. عظمت خدا را کوچک می‌کنند و برای بندگان ربوبیت ادعا می‌کنند، به خدا قسم غلات، از یهود و نصاری و مجوس و مشرکان بدترند. سپس فرمودند: غالی پیش ما باز میگردد و ما او را نخواهیم پذیرفت، ولی اگر کسی که در باره ما کوتاهی کرده، پیش ما بازگردد او را می پذیریم. کسی گفت: چطور چنین چیزی ممکن است ای فرزند رسول خدا؟ فرمودند: غالی عادت به ترک نماز و زکات و روزه و حج کرده و دیگر نمی‌تواند عادت خود را ترک کند و برگشت

ص: ۲۶۵

به اطاعت خدا نماید، ولی مقصر وقتی بفهمد، عمل می‌کند و اطاعت می نماید. -. أمالی طوسی : ۵۴ -

**[ترجمه]

«۷»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْحُسَیْنُ بْنُ عُبَیْدِ اللَّهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ إِبْرَاهِیمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَحْمَدَ الْأَزْدِیِّ (۲) عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ بَشِیرٍ عَنِ ابْنِ طَرِیفٍ عَنِ ابْنِ نُبَاتَهَ قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام اللَّهُمَّ إِنِّی بَرِی ءٌ مِنَ الْغُلَاهِ کَبَرَاءَهِ عِیسَی ابْنِ مَرْیَمَ مِنَ النَّصَارَی اللَّهُمَّ اخْذُلْهُمْ أَبَداً وَ لَا تَنْصُرْ مِنْهُمْ أَحَداً (۳).

**[ترجمه]امالی طوسی: إبن نباته از امیرالمؤمنین علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: بار خدایا من از غالیان بیزارم، همان... طور که عیسی بن مریم از نصاری بیزار بود، خدایا آن‌ها را برای همیشه خوار گردان و هیچ کدامشان را نصرت مفرما. -. همان -

**[ترجمه]

«۸»

ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام الْفَامِیُّ عَنْ مُحَمَّدٍ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَعْبَدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ بِالتَّشْبِیهِ وَ الْجَبْرِ فَهُوَ کَافِرٌ مُشْرِکٌ وَ نَحْنُ مِنْهُ بُرَآءُ فِی الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ یَا ابْنَ خَالِدٍ إِنَّمَا وَضَعَ الْأَخْبَارَ عَنَّا فِی التَّشْبِیهِ وَ الْجَبْرِ الْغُلَاهُ الَّذِینَ صَغَّرُوا عَظَمَهَ اللَّهِ تَعَالَی فَمَنْ أَحَبَّهُمْ فَقَدْ أَبْغَضَنَا وَ مَنْ أَبْغَضَهُمْ فَقَدْ أَحَبَّنَا وَ مَنْ وَالاهُمْ فَقَدْ عَادَانَا وَ مَنْ عَادَاهُمْ فَقَدْ وَالانَا وَ مَنْ وَصَلَهُمْ فَقَدْ قَطَعَنَا وَ مَنْ قَطَعَهُمْ فَقَدْ وَصَلَنَا وَ مَنْ جَفَاهُمْ فَقَدْ بَرَّنَا وَ مَنْ بَرَّهُمْ فَقَدْ جَفَانَا وَ مَنْ أَکْرَمَهُمْ فَقَدْ أَهَانَنَا وَ مَنْ أَهَانَهُمْ فَقَدْ أَکْرَمَنَا وَ مَنْ قَبِلَهُمْ فَقَدْ رَدَّنَا وَ مَنْ رَدَّهُمْ فَقَدْ قَبِلَنَا وَ مَنْ أَحْسَنَ إِلَیْهِمْ فَقَدْ أَسَاءَ إِلَیْنَا وَ مَنْ أَسَاءَ إِلَیْهِمْ فَقَدْ أَحْسَنَ إِلَیْنَا وَ مَنْ صَدَّقَهُمْ فَقَدْ کَذَّبَنَا وَ مَنْ کَذَّبَهُمْ فَقَدْ صَدَّقَنَا وَ مَنْ أَعْطَاهُمْ فَقَدْ حَرَمَنَا وَ مَنْ حَرَمَهُمْ

فَقَدْ أَعْطَانَا يَا ابْنَ خَالِدٍ مَنْ كَانَ مِنْ شِيعَتِنَا فَلَا يَتَّخِذَنَّ مِنْهُمْ وَلِيّاً وَ لَا نَصِيراً (۴).

**[ترجمه]عیون أخبار الرضا: حسین بن خالد روایت کرده که حضرت رضا علیه السّلام فرمودند: هر کس قائل به تشبیه و جبر باشد، کافر و مشرک است و ما در دنیا و آخرت از او بیزاریم. ای إبن خالد! اخباری که در مورد تشبیه و جبر به ما نسبت داده اند از ساخته‌های غالیان است که عظمت خدا را کوچک می‌کنند، هر کس آن‌ها را دوست بدارد، با ما دشمنی کرده و هر کس آن‌ها را دشمن بدارد، با ما دوستی کرده است. هر که آن‌ها را دوست بگیرد، ما را دشمن خویش کرده و هر که دشمن آن‌ها شود، با ما دوست شده است. هر که با آن‌ها بپیوندد، با ما قطع رابطه کرده و کسی که از آن‌ها قطع رابطه نماید، به ما پیوسته است. هر که با آن‌ها بدرفتار باشد، با ما خوش‌رفتاری نموده و هر که با آن‌ها خوش‌رفتار باشد، با ما بدرفتاری کرده است. کسی که آن‌ها را گرامی بدارد، به ما اهانت کرده و هر که به آن‌ها اهانت کند، ما را گرامی داشته است. کسی که آن‌... ها را بپذیرید، ما را رد کرده و کسی که آن‌ها را رد کند، ما را پذیرفته است. کسی که به آن‌ها نیکی کند، به ما بدی کرده و کسی که با آن‌ها بدی کند، به ما نیکی کرده است. هر که آن‌ها را تصدیق کند، ما را تکذیب نموده و کسی که آن‌ها را تکذیب نماید، ما را تصدیق کرده است. کسی که آن‌ها را مورد بخشش خود قرار دهد، ما را محروم کرده و کسی که آن‌ها را محروم نماید، به ما بخشیده است. ای إبن خالد! هر کس که از شیعیان ما باشد، هرگز آن‌ها را دوست و یاور خود نمی گیرد. -. عیون الأخبار : ۸۱ و ۸۲ -

**[ترجمه]

«۹»

ج، الإحتجاج وَ مِمَّا خَرَجَ عَنْ صَاحِبِ الزَّمَانِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ رَدّاً عَلَى الْغُلَاةِ مِنَ التَّوْقِيعِ جَوَاباً لِكِتَابٍ كُتِبَ إِلَيْهِ عَلَى يَدَيْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ هِلَالٍ الْكَرْخِيِّ يَا مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ تَعَالَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَمَّا يَصِفُونَ سُبْحَانَهُ وَ بِحَمْدِهِ لَيْسَ نَحْنُ شُرَكَاءَهُ فِي عِلْمِهِ وَ لَا فِي قُدْرَتِهِ

ص: ۲۶۶

۱- أمالي الطوسيّ: ۵۴.

۲- الظاهر ان المراد منه محمّد بن أبي عمير زياد بن عيسى أبو احمد الأزديّ.

۳- أمالي الطوسيّ: ۵۴.

۴- عيون الأخبار: ۸۱ و ۸۲.

بَلْ لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ غَيْرُهُ كَمَا قَالَ فِی مُحْكَمِ كِتَابِهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَی قُلْ لا يَعْلَمُ مَنْ فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ (۱) وَ أَنَا وَ جَمِيعُ آبَائِی مِنَ الْأَوَّلِينَ آدَمُ وَ نُوحٌ وَ إِبْرَاهِيمُ وَ مُوسَی وَ غَيْرُهُمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ مِنَ الْآخِرِينَ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَ عَلِيُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ غَيْرُهُمْ مِمَّنْ مَضَی مِنَ الْأَئِمَّهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ إِلَی مَبْلَغِ أَيَّامِی وَ مُنْتَهَی عَصْرِی عَبِيدُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِی فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكاً وَ نَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيامَهِ أَعْمی قالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِی أَعْمی وَ قَدْ كُنْتُ بَصِيراً قالَ كَذلِكَ أَتَتْكَ آياتُنا فَنَسِيتَها وَ كَذلِكَ الْيَوْمَ تُنْسی (۲) يَا مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ قَدْ آذَانَا جُهَلَاءُ الشِّيعَهِ وَ حُمَقَاؤُهُمْ وَ مَنْ دِينُهُ جَنَاحُ الْبَعُوضَهِ أَرْجَحُ مِنْهُ وَ أُشْهِدُ اللَّهَ (۳) الَّذِی لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ كَفَی بِهِ شَهِيداً وَ مُحَمَّداً رَسُولَهُ (۴) وَ مَلَائِكَتَهُ وَ أَنْبِيَاءَهُ وَ أَوْلِيَاءَهُ وَ أُشْهِدُكَ وَ أُشْهِدُ كُلَّ مَنْ سَمِعَ كِتَابِی هَذَا أَنِّی بَرِی ءٌ إِلَی اللَّهِ وَ إِلَی رَسُولِهِ مِمَّنْ يَقُولُ إِنَّا نَعْلَمُ الْغَيْبَ أَوْ نُشَارِكُ اللَّهَ فِی مُلْكِهِ أَوْ يُحِلُّنَا مَحَلًّا سِوَی الْمَحَلِّ الَّذِی نَصِبَهُ اللَّهُ لَنَا (۵) وَ خَلَقَنَا لَهُ أَوْ يَتَعَدَّی بِنَا عَمَّا قَدْ فَسَّرْتُهُ لَكَ وَ بَيَّنْتُهُ فِی صَدْرِ كِتَابِی وَ أُشْهِدُكُمْ أَنَّ كُلَّ مَنْ نَتَبَرَّأُ مِنْهُ فَإِنَّ اللَّهَ يَبْرَأُ مِنْهُ وَ مَلَائِكَتَهُ وَ رُسُلَهُ وَ أَوْلِيَاءَهُ وَ جَعَلْتُ هَذَا التَّوْقِيعَ الَّذِی فِی هَذَا الْكِتَابِ أَمَانَةً فِی عُنُقِكَ وَ عُنُقِ مَنْ سَمِعَهُ أَنْ لَا يَكْتُمَهُ مِنْ أَحَدٍ مِنْ مَوَالِيَّ وَ شِيعَتِی حَتَّی يَظْهَرَ عَلَی هَذَا التَّوْقِيعِ الْكُلُّ (۶) مِنَ الْمَوَالِی لَعَلَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَتَلَافَاهُمْ فَيَرْجِعُونَ إِلَی دِينِ اللَّهِ الْحَقِّ وَ ينتهوا (۷) (يَنْتَهُونَ) عَمَّا لَا يَعْلَمُونَ مُنْتَهَی أَمْرِهِ وَ لَا يَبْلُغُ مُنْتَهَاهُ فَكُلُّ مَنْ

۱- النمل: ۶۵.

۲- طه: ۱۲۴- ۱۲۶.

۳- فی المصدر: فاشهد اللّه.

۴- فی المصدر: و رسوله محمّدا.

۵- فی المصدر: رضيه اللّه لنا.

۶- فی نسخه: كل من الموالی.

۷- فی المصدر: و ينتهون.

فَهِمَ كِتَابِي وَ لَمْ يَرْجِعْ (۱) إِلَى مَا قَدْ أَمَرْتُهُ وَ نَهَيْتُهُ فَلَقَدْ (۲) حَلَّتْ عَلَيْهِ اللَّعْنَهُ مِنَ اللَّهِ وَ مِمَّنْ ذَكَرْتُ مِنْ عِبَادِهِ الصَّالِحِينَ (۳).

**[ترجمه]احتجاج: از نوشته‌جاتی که، در مورد ردّ غلات، از حضرت صاحب‌الزمان رسیده، توقیعی است که در جواب نامه محمّد بن علی بن هلال کرخی با این مضمون صادر شده است: ای محمّد بن علی! خداوند بلند مرتبه‌تر از آنیست که ایشان وصفش می‌کنند، منزه است و ستایشش می‌کنم، ما هرگز شریک در علم و قدرت او نیستیم،

ص: ۲۶۶

بلکه غیب را جز او کسی نمی‌داند؛ چنان‌چه در کتاب محکمش فرمود: «قُلْ لا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ» - . نمل / ۶۵ - {بگو هر که در آسمان‌ها و زمین است جز خدا غیب را نمی شناسند}. و من و تمام پدرانم چه از اولین‌ها، آدم و نوح و ابراهیم و موسی و سایر پیامبران و چه از آخرین‌ها، محمّد رسول الله و علی بن ابی‌طالب و حسن و حسین و دیگر امامان صلوات الله علیهم اجمعین تا به این زمان که به من رسیده و عصر من شده، همگی بندگان خدا عزّ و جلّ هستیم. خداوند عزّ و جلّ می‌فرماید: «وَ مَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكاً وَ نَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيامَهِ أَعْمى * قالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمى وَ قَدْ كُنْتُ بَصِيراً * قالَ كَذلِكَ أَتَتْكَ آياتُنا فَنَسِيتَها وَ كَذلِكَ الْيَوْمَ تُنْسى» - . طه / ۱۲۴ - ۱۲۶ - {هر کس از یاد من دل بگرداند در حقیقت زندگی تنگ [و سختی] خواهد داشت و روز رستاخیز او را نابینا محشور می کنیم * می گوید پروردگارا چرا مرا نابینا محشور کردی با آن‌که بینا بودم * می فرماید همان‌طور که نشانه های ما بر تو آمد و آن را به فراموشی سپردی امروز همان گونه فراموش می شوی}. ای محمّد بن علی! شیعیان نادان و احمق و کسانی که یک پر مگس از دین آن‌ها سنگین‌تر است، موجب آزار ما هستند. خدای یکتا را، که خودش در گواهی کافی است، و محمّد رسولش را، و ملائکه‌اش و تمام انبیاء و اولیای خدا را و تو را و نیز هر که را که این نامه مرا بخواند شاهد می‌گیرم که، من به خدا و رسولش بیزاری می‌جویم از کسی که بگوید، ما علم غیب داریم، یا شریک خدا در مُلک او هستیم، یا برای ما مقامی غیر از آن مقامی که خدا برایمان معین کرده - . در مصدر: خدا به آن بری ما راضی شده -

و ما را برای آن آفریده روا بداند، یا ما غیر از آنی باشیم که در ابتدای نامه برایت توضیح دادم. و شما را گواه می گیرم که هر کس که ما از او بیزار باشیم، خدا و ملائکه و پیامبران و اولیای خدا از او بیزارند. این نامه را چون امانتی بر گردن تو و گردن هر که این نامه را بشنود قرار می‌دهم، که این نامه را از هیچ یک از دوستان و شیعیان ما را پنهان ننمایید تا تمام دوستان ما از آن اطلاع یابند، شاید که خداوند عزّ وجلّ با آن‌ها تلافی کند و آن‌ها به دین حقیقی برگردند و از آن‌چه از واقع آن اطلاع ندارند و به کنه آن نمی‌رسند، دست بردارند. پس هر کس

ص: ۲۶۷

این نامه مرا شنید و به آن‌چه که امر و نهی کرده ام بازنگشت مشمول لعنت خدا و تمام بندگان صالح او که گفتم خواهد شد. - . احتجاج طبرسی : ۲۶۵ و ۲۶۶ -

**[ترجمه]

بیان

المراد من نفی علم الغیب عنهم أنهم لا یعلمونه من غیر وحی و إلهام و أما ما کان من ذلک فلا یمکن نفیه إذ کانت عمده معجزات الأنبیاء و الأوصیاء علیهم السلام الإخبار عن المغیبات و قد استثناهم الله تعالی فی قوله إِلَّا مَنِ ارْتَضی مِنْ رَسُولٍ (۴) و سیأتی تمام القول فی ذلک إن شاء الله تعالی.

**[ترجمه]منظور از این که علم غیب را از خود نفی می‌کنند این است که ایشان علم غیب را جز از طریق وحی و الهام نمی‌دانند، و اما علم غیب از طریق وحی و الهام را نمی‌توان نفی کرد، زیرا عمده معجزات پیامبران و اوصیاء علیهم السلام خبر دادن از مسائل غیبی است. خداوند خود نیز، آن‌ها را در این آیه استثناء نموده است: «إِلَّا مَنِ ارْتَضی مِنْ رَسُولٍ» - . جن / ۲۷ - {جز پیامبری را که از او خشنود باشد}. به زودی توضیح این مطلب به طور تفصیل خواهد آمد. إن شاء الله

**[ترجمه]

«۱۰»

ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام الْهَمْدَانِیُّ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْهَرَوِیِّ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا علیه السلام یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا شَیْ ءٌ یَحْکِیهِ عَنْکُمُ النَّاسُ قَالَ وَ مَا هُوَ قُلْتُ یَقُولُونَ إِنَّکُمْ تَدَّعُونَ أَنَّ النَّاسَ لَکُمْ عَبِیدٌ فَقَالَ اللَّهُمَّ فاطِرَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ عالِمَ الْغَیْبِ وَ الشَّهادَهِ أَنْتَ شَاهِدٌ بِأَنِّی لَمْ أَقُلْ ذَلِکَ قَطُّ وَ لَا سَمِعْتُ أَحَداً مِنْ آبَائِی علیهم السلام قَالَ قَطُّ (۵) وَ أَنْتَ الْعَالِمُ بِمَا لَنَا مِنَ الْمَظَالِمِ عِنْدَ هَذِهِ الْأُمَّهِ وَ إِنَّ هَذِهِ مِنْهَا ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَیَّ فَقَالَ یَا عَبْدَ السَّلَامِ إِذَا کَانَ النَّاسُ کُلُّهُمْ عَبِیدَنَا عَلَی مَا حَکَوْهُ عَنَّا فَمِمَّنْ نَبِیعُهُمْ فَقُلْتُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ صَدَقْتَ ثُمَّ قَالَ یَا عَبْدَ السَّلَامِ أَ مُنْکِرٌ أَنْتَ لِمَا أَوْجَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَنَا مِنَ الْوَلَایَهِ کَمَا یُنْکِرُهُ غَیْرُکَ قُلْتُ مَعَاذَ اللَّهِ بَلْ أَنَا مُقِرٌّ بِوَلَایَتِکُمْ (۶).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: هروی نقل کرده، به حضرت رضا علیه السّلام عرض کردم: ای فرزند رسول خدا! این‌ها چیست که مردم از شما نقل می کنند؟ فرمودند: چه چیزهایی؟ عرض کردم: می گویند شما ادعا می کنید که مردم بنده شما هستند. فرمودند: خداوندا! ای آفریننده آسمان‌ها و زمین که از پنهان و آشکار اطلاع داری، تو شاهدی که من هرگز چنین چیزی نگفته ام و هرگز از هیچ‌یک از پدرانم علیهم السلام نیز چنین چیزی نشنیده ام، تو خود می‌دانی که این امت چه ستم‌هایی به ما روا می‌دارند که این هم یکی از آن‌ها است .

سپس روی به جانب من نموده و فرمودند: ای عبدالسلام! اگر مردم، همان‌طور که می گویند، بنده ما باشند، ما آن‌ها را به چه کسی می فروشیم؟ عرض کردم: درست است ای فرزند رسول خدا. سپس فرمودند: ای عبدالسلام! آیا تو هم مانند دیگران ولایت ما را، که خدا آن را واجب نموده است، منکر هستی؟ عرض کردم: خدا پناه دهد! من اقرار به ولایت شما دارم. - . عیون أخبار الرضا : ۳۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ب، قرب الإسناد هَارُونُ عَنِ ابْنِ صَدَقَةَ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ علیهما السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله

ص: ۲۶۸

۱- فی المصدر: و لا یرجع.

۲- فی المصدر: فقد حلت.

۳- احتجاج الطبرسیّ: ۲۶۵ و ۲۶۶.

۴- الجن: ۲۷.

۵- فی المصدر: قاله قط.

۶- عیون أخبار الرضا: ۳۱۱.

صنفان لا تنالهما شفاعتی : سلطان غشوم عسوف ، وغال فی الدین مارق منه غیر تائب ولا نازع.(۱)

**[ترجمه]قرب الإسناد: هارون بن صدقه از امام صادق و ایشان از پدرشان امام باقر علیهما السلام نقل کرده‌اند: رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند:

ص: ۲۶۸

دو گروه هستند که به شفاعت من نمی‌رسند: سلطان ستمگر و ظالم، غالی در دین که از دین خارج شده است و توبه نکرده و از آن دست نکشیده است. - . قرب الإسناد : ۳۱ -

**[ترجمه]

بیان

الغشم الظلم كالعسف و مرق منه خرج قوله و لا نازع أی لا ینزع نفسه منه و فی بعض النسخ بالباء الموحده و الراء المهمله أی غیر فائق فی العلم.

**[ترجمه]الغشم الظلم كالعسف و مرق منه خرج قوله و لا نازع أی لا ینزع نفسه منه و فی بعض النسخ بالباء الموحده و الراء المهمله أی غیر فائق فی العلم.

**[ترجمه]

«۱۲»

ب، قرب الإسناد الطَّيَالِسِيُّ عَنِ الْفُضَيْلِ بْنِ عُثْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ اتَّقُوا اللَّهَ وَ عَظِّمُوا اللَّهَ وَ عَظِّمُوا رَسُولَهُ صلی الله علیه و آله وَ لَا تُفَضِّلُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَحَداً فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى قَدْ فَضَّلَهُ وَ أَحِبُّوا أَهْلَ بَيْتِ نَبِيِّكُمْ حُبّاً مُقْتَصِداً وَ لَا تَغْلُوا (۲) وَ لَا تَفَرَّقُوا وَ لَا تَقُولُوا مَا لَا نَقُولُ فَإِنَّكُمْ إِنْ قُلْتُمْ وَ قُلْنَا مِتُّمْ وَ مِتْنَا ثُمَّ بَعَثَكُمُ اللَّهُ وَ بَعَثَنَا فَكُنَّا حَيْثُ يَشَاءُ اللَّهُ وَ كُنْتُمْ (۳).

**[ترجمه]قرب الاسناد: فضیل بن عثمان نقل کرده، از حضرت صادق علیه السّلام شنیدم که می‌فرمودند: از خدا پروا کنید و او را تعظیم کنید و رسولش صلی الله علیه و آله را گرامی بدارید و هیچ‌کس را بر پیامبرش مقدم ندارید، که خود خداوند متعال او را مقدم داشته است. و اهل بیت پیامبرتان را به طور معتدل دوست بدارید و غلو نکنید و تفرقه بوجود نیاورید و آن‌چه را ما نمی گوییم، نگویید؛ زیرا اگر بگویید و بگوییم و بمیرید و بمیریم و سپس خداوند شما را برانگیزد و ما را برانگیزد، ما آن‌طور که خدا بخواهد خواهیم بود و شما نیز همان‌طور که بخواهد، خواهید بود. - . همان : ۶۱ -

**[ترجمه]

بيان

أی حیث یشاء الله فی مکان غیر مکاننا أو محرومین عن لقائنا هذا إذا کان المراد بقوله قلتم و قلنا قلتم غیر قولنا کما هو الظاهر و إن کان المعنی قلتم مثل قولنا کان المعنی کنتم معنا أو حیث کنا أو هو عطف علی کنا.

lt;meta info="\\"شما نیز ...\\" یعنی شما نیز همان طور که خدا بخواهد، در مکانی غیر از مکان ما هستید، یا از ملاقات ما محروم هستید. این دو معنا در صورتی است که منظور از \\"بگوئید و بگوییم\\" چیزی غیر از آن‌چه که ما می‌گوییم باشد. و اگر منظور، همان چیزی که ما می‌گوییم باشد، معنای جمله آخر نیز این است که: شما نیز با ما هستید یا در مکان ما هستید .

**[ترجمه]

«۱۳»

ل، الخصال ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ رَفَعَهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: رَجُلَانِ لَا تَنَالُهُمَا شَفَاعَتِي صَاحِبُ سُلْطَانٍ عَسُوفٍ غَشُومٍ وَ غَالٍ فِي الدِّينِ مَارِقٌ (۴).

قب، المناقب لابن شهرآشوب مغفل بن یسار عن النبی صلی الله علیه و آله مثله (۵).

**[ترجمه]خصال: محمد بن عبدالجبار در حدیثی که سند آن مرفوع است روایت کرده که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: دو دسته‌اند که شفاعت من به آن‌ها نمی‌رسد؛ سلطان ظالم و ستم‌کار و کسی که در دین غلو می‌کند و از آن خارج شده است. - . خصال ۱ : ۳۳ -

در مناقب إبن شهر آشوب نیز مانند همین، به روایت مغفل بن یسار از رسول الله صلی الله علیه و آله نقل شده است. - . مناقب آل ابی‌طالب ۱ : ۲۲۶ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ل، الخصال مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ بَشَّارٍ عَنِ الْمُظَفَّرِ بْنِ أَحْمَدَ وَ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ مَعاً عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ الْبَغْدَادِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ

ص: ۲۶۹

۱- قرب الاسناد : ۳۱.

٢- فى المصدر: و لا تغلوا فى و فيه: و متم.

٣- قرب الإسناد: ۶۱.

۴- الخصال ١: ٣٣.

۵- مناقب آل أبى طالب ١: ٢٢۶ فيه: (معقل بن يسار) و هو الصحيح.

سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّادِقُ علیهما السلام أَدْنَى مَا يَخْرُجُ بِهِ الرَّجُلُ مِنَ الْإِيمَانِ أَنْ يَجْلِسَ إِلَى غَالٍ فَيَسْتَمِعَ إِلَى حَدِيثِهِ وَ يُصَدِّقَهُ عَلَى قَوْلِهِ إِنَّ أَبِي حَدَّثَنِي عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ صِنْفَانِ مِنْ أُمَّتِي لَا نَصِيبَ لَهُمَا فِي الْإِسْلَامِ الْغُلَاةُ وَ الْقَدَرِيَّةُ (۱).

**[ترجمه]خصال: علی بن سالم از پدر خود روایت کرده که

ص: ۲۶۹

حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: کوچک‌ترین چیزی که شخص را از ایمان خارج می کند این است که پیش یک غالی بنشیند و به سخن او گوش دهد و گفتارش را تصدیق نماید. پدرم از پدر خود و ایشان از جدشان برایم نقل کردند که رسول الله صلوات اللّه علیهم فرمودند: دو گروه از امت من از اسلام نصیبی ندارند؛ غالیان و قدریه. - . خصال ۱ : ۳۷ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ل، الخصال الْأَرْبَعُمِائَةِ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام إِيَّاكُمْ وَ الْغُلُوَّ فِينَا قُولُوا إِنَّا عَبِيدٌ مَرْبُوبُونَ وَ قُولُوا فِي فَضْلِنَا (۲) مَا شِئْتُمْ (۳).

**[ترجمه]خصال: امیرالمؤمنین علیه السّلام فرمودند: از غلوّ در باره ما بپرهیزید! بگویید ما بندگان تحت ربوبیت خدا هستیم، بعد از این هر چه می‌خواهید - . یعنی هر چه که مناسب بندگان و مربوبین باشد. - در فضل ما بگویید. - . خصال ۲ : ۱۵۷ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ل، الخصال أَبِي وَ ابْنُ الْوَلِيدِ مَعاً عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ وَ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ مَعاً عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي يَزِيدَ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّياطِينُ تَنَزَّلُ عَلى كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ قَالَ هُمْ سَبْعَةٌ الْمُغِيرَةُ وَ بَيَانٌ (۴) وَ صَائِدٌ وَ حَمْزَةُ بْنُ عُمَارَةَ الْبَرْبَرِيُّ وَ الْحَارِثُ الشَّامِيُّ وَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَارِثِ وَ أَبُو الْخَطَّابِ (۵).

**[ترجمه]خصال: شخصی از حضرت صادق علیه السّلام نقل کرده که ایشان در مورد آیه: «هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّياطِينُ * تَنَزَّلُ عَلى كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ» - . شعرا / ۲۲۱ و ۲۲۲ - {آیا شما را خبر دهم که شیاطین بر چه کسی فرود می آیند * بر هر دروغزن گناه‌کاری فرود می آیند} فرمودند: آن‌ها هفت نفر بودند: مغیره و بیان - . در یکی از نسخه‌ها: بنان -

و صائد و حمزه بن عماره بربری و حارث شامی و عبد اللّه بن حارث و ابوالخطاب. - . خصال ۲ : ۳۶. کشی هم در رجال : ۱۸۷ این حدیث را با سندی متفاوت نقل کرده است. در آن به صورت بنان، با نون، است -

**[ترجمه]

بیان

المغیره و هو ابن سعید من الغلاه المشهورین و قد وردت أخبار کثیره فی لعنه و سیأتی بعضها و بیان فی بعض النسخ بالباء الموحده ثم المثناه و فی بعضها ثم النون و هو الذی ذکره الکشی بالنون

وَ رَوَی بِإِسْنَادِهِ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ لَعَنَ اللَّهُ بُنَانَ الْبَیَانِ (۶) وَ إِنَّ بُنَاناً لَعَنَهُ اللَّهُ کَانَ یَکْذِبُ عَلَی أَبِی

ص: ۲۷۰

۱- الخصال ۱: ۳۷.

۲- أی قولوا فی فضلنا ما شئتم ممّا یناسب العبید و المربوبون.

۳- الخصال ۲: ۱۵۷.

۴- فی نسخه: بنان.

۵- الخصال ۲: ۳۶ و الآیه فی الشعراء: ۲۲۱ و ۲۲۲ و روی الکشّیّ فی رجاله: ۱۸۷ الحدیث باسناده عن ابی علی خلف بن حامد عن الحسن بن طلحه عن ابن فضال عن یونس بن یعقوب عن برید العجلی عن ابی عبدالله علیه السلام وفیه : (بنان) بالنون.

۶- رواه المامقانی فی رجاله و فیه: بنان التبان. و صرّح النوبختی فی فرق الشیعه: ۲۸ ،بانه کان تبانا یتبن التبن بالکوفه ثم ادعی ان محمد بن علی بن الحسین اوصی الیه واخذه خالد بن عبدالله القسری هو وخمسه عشر رجلا من اصحابه فشدهم باطنان القصب وصب علیهم النف فی مسجد الکوفه والهب فیهم النار. وقال فی ص ۳۴ : ادعی بیان بعد وفاه ابی هاشم النبوه وکتب إلی ابی جعفر محمد بن علی بن الحسین علیه السلام یدعوه إلی نفسه والاقرار بنبوته ویقول له : اسلم تسلم وترتق فی سلم وتنج وتغنم فانک لا تدری این یجعل الله النبوه والرساله وما علی الرسول الا البلاغ وقد اعذر من انذر فأمر ابوجعفر علیه السلام رسول بیان فاکل قرطاسه الذی جاء به وکان اسمه عمر بن ابی عفیف الازدی.

أَشْهَدُ كَانَ أَبِی عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیهما السلام عَبْداً صَالِحاً (۱).

أقول: قال مؤلف کتاب میزان الاعتدال من علماء المخالفین بیان الزندیق (۲) قال ابن نمیر قتله خالد بن عبد الله القسری و أحرقه بالنار.

قلت هذا بیان بن سمعان النهدی من بنی تمیم ظهر بالعراق بعد المائه و قال بإلهیه علی علیه السلام و أن جزءا إلهیا متحد بناسوته ثم من بعده فی ابنه محمد بن الحنفیه ثم فی أبی هاشم ولد محمد بن الحنفیه ثم من بعده فی بیان هذا و کتب بیان کتابا إلی أبی جعفر الباقر علیهما السلام یدعوه إلی نفسه و أنه نبی انتهی کلامه (۳).

و الصائد هو النهدی الذی لعنه الصادق علیه السلام مرارا و حمزه من الکذابین الملعونین و سیأتی لعنه و کذا الحارث و ابنه و أبو الخطاب محمد بن أبی زینب ملعونون علی لسان الأئمه علیهم السلام و سیأتی بعض أحوالهم.

**[ترجمه]مغیره، همان ابن‌سعید از غالیان مشهور است که روایات زیادی در لعن او وارد شده که بعضی از آن‌ها را می‌آوریم. و \\"بیان\\"، در بعضی از نسخه ها \\"بتان\\" و در بعضی دیگر \\"بنان\\" نوشته شده است. او همان است که کشی در رجال خود آن را \\"بنان\\" ذکر کرده و با اسناد خود از زراره روایت کرده که شنیدم حضرت باقر علیه السّلام می‌فرمودند: خداوند بنان بیان - . این حدیث را مامقانی در کتاب رجال خود نقل کرده و در آن به صورت بنان تبان است. نوبختی در فرق الشیعه : ۲۸ که او تبان است، او در کوفه علوفه می‌فروخت، سپس مدعی شد محمد بن علی بن الحسین او را وصی خود قرار داده است. خالد بن عبدالله قسری او و پانزده نفر از یارانش را گرفت و آن‌ها را با چوب‌های نی بست و در مسجد کوفه بر رویشان نفت ریخت و آتش رویشان ریخت. در صفحه ۳۴ می‌نویسد: بیان بعد از وفات أبی‌هاشم مدعی نبوت شد و به امام باقر علیه السلام نامه‌ای نوشت و او را به خود و اقرار به نبوتش دعوت کرد و برای ایشان نوشت: تسلیم شو تا سالم بمانی و و در سلم اوج بگیری و نجات یابی و بهره‌مند شوی. تو نمی‌دانی که خداوند نبوت و رسالت را کجا قرار داده است و رسول جز ابلاغ روشنگر وظیفه‌ای ندارد و کسی که انذار کند، دیگر معذور است. امام باقر علیه السلام علیه السلام به پیک بیان، که عمر بن أبی عفیف أزدی نام داشت، دستور دادند که کاغذ نامه را بخورد. - را لعنت کند! و بنان - که خدا او را لعنت کند - بر پدرم دروغ می‌بست،

ص: ۲۷۰

من گواهی می‌دهم که پدرم، علی بن الحسین علیهما السلام، بنده‌ای صالح بود. - . رجال کشی : ۱۹۴ -

می گویم: نویسنده کتاب میزان الاعتدال که از دانشمندان اهل سنت است گفته: نامش بیان زندیق - . در یکی از نسخه‌های مصدر و در لسان المیزان این‌طور است: بیان بن زریق -

است. إبن نمیر گفته است: خالد بن عبد اللّٰه قسری او را کشت و با آتش سوزاند .

من می گویم: بیان بن سمعان نهدی از بنی تمیم بود که پس از سال صدم هجرت در عراق ظهور کرد و قائل به خدائی علی

علیه السلام شد و مدعی شد که جزئی از خدا، با پیکر ایشان اتحاد یافته است، سپس همین جزء در فرزندشان محمّد بن حنفیه، و سپس در ابوهاشم پسر محمّد بن حنفیه، و پس از او در همین بیان حلول کرده است. بیان نامه ای به حضرت باقر علیه السّلام نوشت و ایشان را به خود دعوت کرد و مدعی شد که پیامبر است. - . میزان الاعتدال ۱ : ۳۵۷ ، لسان المیزان ۲ : ۶۹ -

و صائد همان نهدی است که حضرت صادق علیه السّلام بارها او را لعنت کرده است. و حمزه از دروغ‌گویان ملعونی است که به زودی لعن او خواهد آمد. همچنین‌اند حارث و پسر او ابولخطاب محمّد بن ابی زینب، که به زبان ائمه علیهم السّلام لعنت شده اند و بعضی از احوال آن‌ها خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۱۷»

ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام تَمِیمٌ الْقُرَشِیُّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیٍّ الْأَنْصَارِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْجَهْمِ قَالَ: قَالَ الْمَأْمُونُ لِلرِّضَا علیه السلام بَلَغَنِی أَنَّ قَوْماً یَغْلُونَ فِیکُمْ وَ یَتَجَاوَزُونَ

ص: ۲۷۱

۱- رجال الکشّیّ: ۱۹۴ فیه: ان ابی علیّ بن الحسین علیه السّلام کان عبدا صالحا.

۲- فی نسخه من المصدر و فی لسان المیزان: بیان بن زریق.

۳- میزان الاعتدال ۱: ۳۵۷ و لسان المیزان ۲: ۶۹ و یوجد ترجمته و ترجمه سائر الغلات و مقالاتهم فی فرق الشیعه و الملل و النحل و المقالات و الفرق.

فِيكَمُ الْحَدَّ فَقَالَ الرِّضَا علیه السلام حَدَّثَنِی أَبِی مُوسَی بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ أَبِیهِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا تَرْفَعُونِی فَوْقَ حَقِّی فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی اتَّخَذَنِی عَبْداً قَبْلَ أَنْ یَتَّخِذَنِی نَبِیّاً قَالَ اللَّهُ تَبارَکَ وَ تَعَالَی ما کانَ لِبَشَرٍ أَنْ یُؤْتِیَهُ اللَّهُ الْکِتابَ وَ الْحُکْمَ وَ النُّبُوَّهَ ثُمَّ یَقُولَ لِلنَّاسِ کُونُوا عِباداً لِی مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ لکِنْ کُونُوا رَبَّانِیِّینَ بِما کُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْکِتابَ وَ بِما کُنْتُمْ تَدْرُسُونَ وَ لا یَأْمُرَکُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلائِکَهَ وَ النَّبِیِّینَ أَرْباباً أَ یَأْمُرُکُمْ بِالْکُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ (۱) وَ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام یَهْلِکُ فِیَّ اثْنَانِ وَ لَا ذَنْبَ لِی مُحِبٌّ مُفْرِطٌ وَ مُبْغِضٌ مُفْرِطٌ وَ إِنَّا لَنَبْرَأُ (۲) إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِمَّنْ یَغْلُو فِینَا فَیَرْفَعُنَا فَوْقَ حَدِّنَا کَبَرَاءَهِ عِیسَی ابْنِ مَرْیَمَ علیه السلام مِنَ النَّصَارَی قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ إِذْ قالَ اللَّهُ یا عِیسَی ابْنَ مَرْیَمَ أَ أَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِی وَ أُمِّی إِلهَیْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ قالَ سُبْحانَکَ ما یَکُونُ لِی أَنْ أَقُولَ ما لَیْسَ لِی بِحَقٍّ إِنْ کُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ ما فِی نَفْسِی وَ لا أَعْلَمُ ما فِی نَفْسِکَ إِنَّکَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوبِ ما قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا ما أَمَرْتَنِی بِهِ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّی وَ رَبَّکُمْ وَ کُنْتُ عَلَیْهِمْ شَهِیداً ما دُمْتُ فِیهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّیْتَنِی کُنْتَ أَنْتَ الرَّقِیبَ عَلَیْهِمْ وَ أَنْتَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ شَهِیدٌ (۳) وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ لَنْ یَسْتَنْکِفَ الْمَسِیحُ أَنْ یَکُونَ عَبْداً لِلَّهِ وَ لَا الْمَلائِکَهُ الْمُقَرَّبُونَ- (۴) وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ مَا الْمَسِیحُ ابْنُ مَرْیَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَ أُمُّهُ صِدِّیقَهٌ کانا یَأْکُلانِ الطَّعامَ وَ مَعْنَاهُ أَنَّهُمَا کَانَا یَتَغَوَّطَانِ فَمَنِ ادَّعَی لِلْأَنْبِیَاءِ رُبُوبِیَّهً أَوِ ادَّعَی لِلْأَئِمَّهِ رُبُوبِیَّهً أَوْ نُبُوَّهً أَوْ لِغَیْرِ الْأَئِمَّهِ إِمَامَهً فَنَحْنُ بُرَآءُ مِنْهُ فِی الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ (۵).

ص: ۲۷۲

۱- آل عمران: ۷۹ و ۸۰.

۲- فی المصدر: و انا ابرأ.

۳- المائده: ۱۱۶ و ۱۱۷.

۴- النساء: ۱۷۲.

۵- عیون الأخبار: ۳۲۴ و ۳۲۵. و الآیه فی المائده: ۷۵.

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: حسن بن جهم نقل کرده، مأمون به حضرت رضا علیه السّلام گفت: شنیده ام گروهی در باره شما غلو می‌کنند و از حد تجاوز می‌کنند.

ص: ۲۷۱

حضرت رضا علیه السّلام فرمودند: پدرم حضرت موسی بن جعفر از پدرش جعفر بن محمّد، و ایشان از پدر خود محمّد بن علی، و ایشان از پدرش علی بن حسین، و ایشان از پدر خود حسین بن علی، و ایشان از پدرشان علی بن ابی‌طالب علیهم السّلام، نقل کرده‌اند که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: مرا از مقامی که دارم بالاتر نبرید، خداوند تبارک و تعالی قبل از این‌که مرا پیامبر قرار دهد مرا بنده خود قرار داد.

خداوند تبارک و تعالی فرمود: «و ما کانَ لِبَشَرٍ أَنْ یُؤْتِیَهُ اللَّهُ الْکِتابَ وَ الْحُکْمَ وَ النُّبُوَّةَ ثُمَّ یَقُولَ لِلنَّاسِ کُونُوا عِباداً لِی مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ لکِنْ کُونُوا رَبَّانِیِّینَ بِما کُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْکِتابَ وَ بِما کُنْتُمْ تَدْرُسُونَ * وَ لا یَأْمُرَکُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلائِکَةَ وَ النَّبِیِّینَ أَرْباباً أَ یَأْمُرُکُمْ بِالْکُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ» - . آل عمران / ۷۹ و ۸۰ - {هیچ بشری را نسزد که خدا به او کتاب و حکم و پیامبری بدهد سپس او به مردم بگوید به جای خدا بندگان من باشید بلکه [باید بگوید] به سبب آن‌که کتاب [آسمانی] تعلیم می دادید و از آن رو که درس می خواندید علمای دین باشید * و [نیز] شما را فرمان نخواهد داد که فرشتگان و پیامبران را به خدایی بگیرید. آیا پس از آن‌که سر به فرمان [خدا] نهاده اید [باز] شما را به کفر وامی دارد} و علی علیه السّلام نیز می‌فرماید: دو دسته در مورد من هلاک می‌شوند با این که مرا گناهی نیست؛ دوستدار افراط‌گر و دشمن تفریط‌گر.

و ما به خداوند عزّ و جلّ بیزاری می‌جوییم از کسانی که در باره ما غلو می کنند و ما را بالاتر از مقامی که داریم می برند، همان‌طور که عیسی بن مریم علیه السلام از نصاری بیزاری جست. خداوند عزّ و جلّ فرمود: «وَ إِذْ قالَ اللَّهُ یا عِیسَی ابْنَ مَرْیَمَ أَ أَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِی وَ أُمِّی إِلهَیْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ قالَ سُبْحانَکَ ما یَکُونُ لِی أَنْ أَقُولَ ما لَیْسَ لِی بِحَقٍّ إِنْ کُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ ما فِی نَفْسِی وَ لا أَعْلَمُ ما فِی نَفْسِکَ إِنَّکَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوبِ * ما قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا ما أَمَرْتَنِی بِهِ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّی وَ رَبَّکُمْ وَ کُنْتُ عَلَیْهِمْ شَهِیداً ما دُمْتُ فِیهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّیْتَنِی کُنْتَ أَنْتَ الرَّقِیبَ عَلَیْهِمْ وَ أَنْتَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ شَهِیدٌ» - . مائده / ۱۱۶ و ۱۱۷ - { و [یاد کن] هنگامی را که خدا فرمود ای عیسی پسر مریم آیا تو به مردم گفتی من و مادرم را همچون دو خدا به جای خداوند بپرستید گفت منزهی تو مرا نزیبد که [در باره خویشتن] چیزی را که حق من نیست بگویم اگر آن را گفته بودم قطعا آن را می دانستی آن‌چه در نفس من است تو می دانی و آن‌چه در ذات توست من نمی دانم چرا که تو خود دانای رازهای نهانی * جز آن‌چه مرا بدان فرمان دادی [چیزی] به آنان نگفتم [گفته ام] که خدا پروردگار من و پروردگار خود را عبادت کنید و تا وقتی در میانشان بودم بر آنان گواه بودم پس چون روح مرا گرفتی تو خود بر آنان نگهبان بودی و تو بر هر چیز گواهی}

و فرمود: «لَنْ یَسْتَنْکِفَ الْمَسِیحُ أَنْ یَکُونَ عَبْداً لِلَّهِ وَ لَا الْمَلائِکَةُ الْمُقَرَّبُونَ» - . نساء / ۱۷۲ - {مسیح از اینکه بنده خدا باشد هرگز ابا نمی ورزد و فرشتگان مقرب [نیز ابا ندارند]} و فرمود: «مَا الْمَسِیحُ ابْنُ مَرْیَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَ أُمُّهُ صِدِّیقَةٌ کانا یَأْکُلانِ الطَّعامَ» - . مائده / ۷۵ - {مسیح پسر مریم جز پیامبری نبود که پیش از او [نیز] پیامبرانی آمده بودند و مادرش زنی بسیار راست‌گو بود هر دو غذا می خوردند} معنایش این است که آن‌ها تغوط می‌کردند، پس هر کس برای انبیاء مدّعی ربوبیت و یا برای ائمه مدّعی ربوبیت یا نبوّت شود و یا برای غیر ائمه مدعی امامت گردد، ما در دنیا و آخرت از

آن‌ها بیزاریم. - . عیون الأخبار : ۳۲۴ و ۳۲۵ -

ص: ۲۷۲

**[ترجمه]

«۱۸»

ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَعْبَدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ خَالِدٍ الصَّیْرَفِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام مَنْ قَالَ بِالتَّنَاسُخِ فَهُوَ کَافِرٌ ثُمَّ قَالَ لَعَنَ اللَّهُ الْغُلَاةَ أَلَا کَانُوا مَجُوساً (۱) أَلَا کَانُوا نَصَارَی أَلَا کَانُوا قَدَرِیَّةً أَلَا کَانُوا مُرْجِئَةً أَلَا کَانُوا حَرُورِیَّةً ثُمَّ قَالَ علیه السلام لَا تُقَاعِدُوهُمْ وَ لَا تُصَادِقُوهُمْ وَ ابْرَءُوا مِنْهُمْ (۲) بَرِئَ اللَّهُ مِنْهُمْ.

**[ترجمه]عیون أخبار الرضا: حسین بن خالد صیرفی از حضرت رضا علیه السّلام روایت کرده که ایشان فرمودند: هر که معتقد به تناسخ باشد کافر است. سپس فرمودند: خداوند غالیان را لعنت کند! چرا مجوسی نشدند؟ - . در مصدر: چرا یهودی نشدند؟ چرا مجوسی نشدند؟ -

چرا نصاری نشدند؟ چرا قدریه نشدند؟ چرا مرجئه نشدند؟ چرا حروریه نشدند؟ بعد فرمودند: با آن‌ها نشست و برخاست و رفاقت نکنید و از آن‌ها بیزاری بجویید، خدا از آن‌ها بیزار باشد! - . عیون الأخبار : ۳۲۵ -

**[ترجمه]

بیان

قوله ألا کانوا مجوسا أی هم شر من هؤلاء.

lt;meta info="\\"چرا مجوسی نشدند؟...\\" یعنی آن‌ها از این‌ها هم بدترند.

**[ترجمه]

«۱۹»

ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ بَشَّارٍ عَنِ الْمُظَفَّرِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَهْلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَامِدٍ عَنْ أَبِی هَاشِمٍ الْجَعْفَرِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام عَنِ الْغُلَاةِ وَ الْمُفَوِّضَةِ فَقَالَ الْغُلَاةُ کُفَّارٌ وَ الْمُفَوِّضَةُ مُشْرِکُونَ مَنْ جَالَسَهُمْ أَوْ خَالَطَهُمْ أَوْ وَاکَلَهُمْ (۳) أَوْ شَارَبَهُمْ أَوْ وَاصَلَهُمْ أَوْ زَوَّجَهُمْ أَوْ تَزَوَّجَ إِلَیْهِمْ (۴) أَوْ أَمِنَهُمْ أَوِ ائْتَمَنَهُمْ عَلَی أَمَانَةٍ أَوْ صَدَّقَ حَدِیثَهُمْ أَوْ أَعَانَهُمْ بِشَطْرِ کَلِمَةٍ خَرَجَ مِنْ وَلَایَةِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ وَلَایَةِ الرَّسُولِ صلی الله علیه و آله وَ وَلَایَتِنَا أَهْلَ الْبَیْتِ (۵).

**[ترجمه]عيون أخبار الرضا: ابو هاشم جعفرى نقل كرده، از حضرت رضا عليه السّلام درباره غاليان و مفوّضه پرسيدم؛ فرمودند: غاليان كافر و مفوّضه مشرك هستند، هر كه با آن‌ها مجالست نمايد، يا معاشرت داشته باشد، يا آن‌ها را در خوردن و آشاميدن همراهى كند، يا با آن‌ها رابطه داشته باشد، و يا به آن‌ها دختر بدهد و يا از آن‌ها دختر بگيرد، يا امانت بگيرد و يا چيزى امانت بدهد، يا سخن آن‌ها را تصديق كند، يا كلمه‌اى بگويد كه موجب كمك به آن‌ها شود، از ولايت خداوند عزّ و جلّ و ولايت رسول الله صلى الله عليه و آله و ولايت ما اهل بيت خارج مى‌شود. -. همان : ۳۲۶ -

**[ترجمه]

«۲۰»

ج، الإحتجاج م، تفسير الإمام عليه السلام فِي قَوْلِهِ تَعَالَى (۶) غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَ لَا الضَّالِّينَ (۷) قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عِبَادَهُ أَنْ يَسْأَلُوهُ طَرِيقَ الْمُنْعَمِ عَلَيْهِمْ وَ هُمُ النَّبِيُّونَ وَ الصِّدِّيقُونَ وَ الشُّهَدَاءُ وَ الصَّالِحُونَ وَ أَنْ يَسْتَعِيذُوا مِنْ (۸) طَرِيقِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ

ص: ۲۷۳

۱- فى المصدر: الا كانوا يهودا الا كانوا مجوسا.

۲- عيون الأخبار: ۳۲۵.

۳- فى المصدر: او آكلهم.

۴- فى المصدر: او تزوج منهم او ائتمنهم.

۵- عيون الأخبار: ۳۲۶.

۶- لم يوجد فى الاحتجاج الحديث من هنا الى قوله: و قال أمير المؤمنين عليه السّلام: لاتتجاوزوا.

۷- الفاتحه: ۷.

۸- فى المصدر: و ان يستعيذوا به و هكذا فيما يأتى.

وَ هُمُ الْيَهُودُ الَّذِينَ قَالَ اللَّهُ فِيهِمْ هَلْ أَنَبِّئُكَمْ (۱) بِشَرٍّ مِنْ ذلِکَ مَثُوبَهً عِنْدَ اللَّهِ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَ غَضِبَ عَلَيْهِ وَ أَنْ يَسْتَعِيذُوا مِنْ طَرِيقِ الضَّالِّينَ وَ هُمُ الَّذِينَ قَالَ اللَّهُ فِيهِمْ قُلْ يا أَهْلَ الْكِتابِ لا تَغْلُوا فِی دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَ لا تَتَّبِعُوا أَهْواءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَ أَضَلُّوا كَثِيراً وَ ضَلُّوا عَنْ سَواءِ السَّبِيلِ (۲) وَ هُمُ النَّصَارَى ثُمَّ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام كُلُّ مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ فَهُوَ مَغْضُوبٌ عَلَيْهِ وَ ضَالٌّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَ قَالَ الرِّضَا علیه السلام كَذَلِكَ وَ زَادَ فِيهِ فَقَالَ وَ مَنْ تَجَاوَزَ بِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام الْعُبُودِيَّهَ فَهُوَ مِنَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَ مِنَ الضَّالِّينَ وَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام لَا تَتَجَاوَزُوا بِنَا الْعُبُودِيَّهَ ثُمَّ قُولُوا مَا شِئْتُمْ وَ لَنْ تَبْلُغُوا (۳) وَ إِيَّاكُمْ وَ الْغُلُوَّ كَغُلُوِّ النَّصَارَى فَإِنِّی بَرِیءٌ مِنَ الْغَالِينَ فَقَامَ إِلَيْهِ (۴) رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ صِفْ لَنَا رَبَّكَ فَإِنَّ مَنْ قِبَلَنَا قَدِ اخْتَلَفُوا عَلَيْنَا (۵) فَقَالَ الرِّضَا علیه السلام إِنَّهُ مَنْ يَصِفُ (۶) رَبَّهُ بِالْقِيَاسِ فَإِنَّهُ لَا يَزَالُ الدَّهْرَ فِی الِالْتِبَاسِ مَائِلًا عَنِ الْمِنْهَاجِ طَاعِناً (۷) فِی الِاعْوِجَاجِ ضَالًّا عَنِ السَّبِيلِ قَائِلًا غَيْرَ الْجَمِيلِ ثُمَّ قَالَ أُعَرِّفُهُ بِمَا عَرَّفَ بِهِ نَفْسَهُ أُعَرِّفُهُ مِنْ غَيْرِ رُؤْيَهٍ وَ أَصِفُهُ بِمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ

۱- فی المصدر و المصحف الشريف: قل هل انبئكم و الآيه فی المائده: ۶۰.

۲- المائده: ۷۷.

۳- فی التفسير: و لن تضلوا (تغلوا خ) و فی الاحتجاج: ثم قولوا فينا.

۴- أی الی الرضا علیه السّلام.

۵- فی الاحتجاج: قد اختلفوا علينا فوصفه الرضا علیه السّلام أحسن وصف و مجده و نزهه عما لا يليق به تعالی فقال الرجل: بابی انت و اسقط كل الخطبه.

۶- فی التفسير: من وصف.

۷- فی نسخه: ظاعنا.

أَصِفُهُ مِنْ غَيْرِ صُورَةٍ لَا يُدْرَكُ بِالْحَوَاسِّ وَ لَا يُقَاسُ بِالنَّاسِ مَعْرُوفٌ بِالْآيَاتِ بَعِيدٌ بِغَيْرِ تَشْبِيهٍ وَ مُتَدَانٍ فِي بُعْدِهِ بِلَا نَظِيرٍ (۱) لَا يُتَوَهَّمُ دَيْمُومَتُهُ وَ لَا يُمَثَّلُ بِخَلِيقَتِهِ وَ لَا يَجُوزُ فِي قَضِيَّتِهِ الْخَلْقُ إِلَى مَا عَلِمَ مِنْهُمْ مُنْقَادُونَ وَ عَلَى مَا سَطَرَ (۲) فِي الْمَكْنُونِ مِنْ كِتَابِهِ مَاضُونَ لَا يَعْمَلُونَ بِخِلَافِ مَا عَلِمَ مِنْهُمْ وَ لَا غَيْرَهُ يُرِيدُونَ فَهُوَ قَرِيبٌ غَيْرُ مُلْتَزِقٍ وَ بَعِيدٌ غَيْرُ مُتَقَصٍّ يُحَقَّقُ وَ لَا يُمَثَّلُ وَ يُوَحَّدُ وَ لَا يُبَعَّضُ يُعْرَفُ بِالْآيَاتِ وَ يُثْبَتُ بِالْعَلَامَاتِ وَ لَا إِلَهَ غَيْرُهُ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ فَقَالَ الرَّجُلُ بِأَبِي أَنْتَ وَ أُمِّي يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَإِنَّ مَعِي مَنْ يَنْتَحِلُ مُوَالاتَكُمْ وَ يَزْعُمُ أَنَّ هَذِهِ كُلَّهَا صِفَاتُ عَلِيٍّ عليه السلام وَ أَنَّهُ هُوَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ قَالَ فَلَمَّا سَمِعَهَا الرِّضَا عليه السلام ارْتَعَدَتْ فَرَائِصُهُ وَ تَصَبَّبَ عَرَقاً وَ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَقُولُ الظَّالِمُونَ وَ الْكَافِرُونَ (۳) عُلُوّاً كَبِيراً أَ وَ لَيْسَ كَانَ عَلِيٌّ عليه السلام آكِلًا فِي الْآكِلِينَ وَ شَارِباً فِي الشَّارِبِينَ وَ نَاكِحاً فِي النَّاكِحِينَ وَ مُحْدِثاً فِي الْمُحْدِثِينَ وَ كَانَ مَعَ ذَلِكَ مُصَلِّياً خَاضِعاً (۴) بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ ذَلِيلًا وَ إِلَيْهِ أَوَّاهاً (۵) مُنِيباً أَ فَمَنْ كَانَ هَذِهِ صِفَتَهُ يَكُونُ إِلَهاً فَإِنْ كَانَ هَذَا إِلَهاً فَلَيْسَ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا وَ هُوَ إِلَهٌ لِمُشَارَكَتِهِ لَهُ فِي هَذِهِ الصِّفَاتِ الدَّالَّاتِ عَلَى حَدَثِ كُلِّ مَوْصُوفٍ بِهَا (۶)

۱- فی التفسیر: لا بنظیر.

۲- فی التفسیر: و علی ما سطره.

۳- لم یکرر سبحان اللّه فی التفسیر، و فی الاحتجاج: سُبْحانَ اللَّهِ عَمَّا یُشْرِکُونَ* سبحانه عما یقول الکافرون.

۴- فی نسخه: (خاشعا) و فی التفسیر: خاشعا خاضعا.

۵- الاواه: کثیر الدعاء و التأوه.

۶- فی التفسیر: علی حدوث کل موصوف بها، ثمّ قال: حدّثنی ابی عن جدی عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله انه قال: ما عرف اللّه من شبهه بخلقه و لا عدله من نسب إلیه ذنوب عباده فقال.

فَقَالَ الرَّجُلُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنَّهُمْ يَزْعُمُونَ أَنَّ عَلِيّاً لَمَّا أَظْهَرَ مِنْ نَفْسِهِ الْمُعْجِزَاتِ الَّتِی لَا يَقْدِرُ عَلَيْهَا غَيْرُ اللَّهِ دَلَّ (۱) عَلَی أَنَّهُ إِلَهٌ وَ لَمَّا ظَهَرَ لَهُمْ بِصِفَاتِ الْمُحْدِثِينَ الْعَاجِزِينَ لَبَّسَ ذَلِکَ عَلَيْهِمْ وَ امْتَحَنَهُمْ (۲) لِيَعْرِفُوهُ وَ لِيَکُونَ إِيمَانُهُمْ بِهِ اخْتِيَاراً مِنْ أَنْفُسِهِمْ فَقَالَ الرِّضَا علیه السلام أَوَّلُ مَا هَاهُنَا أَنَّهُمْ لَا يَنْفَصِلُونَ مِمَّنْ قُلِبَ هَذَا عَلَيْهِمْ فَقَالَ لَمَّا ظَهَرَ مِنْهُ الْفَقْرُ وَ الْفَاقَهُ دَلَّ عَلَی أَنَّ مَنْ هَذِهِ صِفَاتُهُ وَ شَارَکَهُ فِيهَا الضُّعَفَاءُ الْمُحْتَاجُونَ لَا تَکُونُ الْمُعْجِزَاتُ فِعْلَهُ فَعَلِمَ بِهَذَا أَنَّ الَّذِی ظَهَرَ مِنْهُ مِنَ الْمُعْجِزَاتِ إِنَّمَا کَانَتْ فِعْلَ الْقَادِرِ الَّذِی لَا يُشْبِهُ الْمَخْلُوقِينَ لَا فِعْلَ الْمُحْدَثِ الْمُحْتَاجِ الْمُشَارِکِ لِلضُّعَفَاءِ فِی صِفَاتِ الضَّعْفِ ثُمَّ قَالَ الرِّضَا علیه السلام (۳) إِنَّ هَؤُلَاءِ الضُّلَّالَ الْکَفَرَهَ مَا أُتُوا إِلَّا مِنْ قِبَلِ جَهْلِهِمْ بِمِقْدَارِ أَنْفُسِهِمْ حَتَّی اشْتَدَّ إِعْجَابُهُمْ بِهَا وَ کَثُرَ تَعْظِيمُهُمْ لِمَا يَکُونُ مِنْهَا فَاسْتَبَدُّوا بِآرَائِهِمُ الْفَاسِدَهِ وَ اقْتَصَرُوا عَلَی عُقُولِهِمُ الْمَسْلُوکِ بِهَا غَيْرَ سَبِيلِ الْوَاجِبِ حَتَّی اسْتَصْغَرُوا قَدْرَ اللَّهِ وَ احْتَقَرُوا أَمْرَهُ وَ تَهَاوَنُوا بِعَظِيمِ شَأْنِهِ إِذْ لَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ الْقَادِرُ بِنَفْسِهِ الْغَنِيُّ بِذَاتِهِ (۴) الَّتِی لَيْسَتْ قُدْرَتُهُ مُسْتَعَارَهً وَ لَا غِنَاهُ مُسْتَفَاداً وَ الَّذِی مَنْ شَاءَ أَفْقَرَهُ وَ مَنْ شَاءَ أَغْنَاهُ وَ مَنْ شَاءَ أَعْجَزَهُ بَعْدَ الْقُدْرَهِ وَ أَفْقَرَهُ بَعْدَ الْغِنَی فَنَظَرُوا إِلَی عَبْدٍ قَدِ اخْتَصَّهُ اللَّهُ بِقُدْرَتِهِ (۵) لِيُبَيِّنَ بِهَا فَضْلَهُ عِنْدَهُ وَ آثَرَهُ بِکَرَامَتِهِ لِيُوجِبَ بِهَا حُجَّتَهُ عَلَی خَلْقِهِ وَ لِيَجْعَلَ مَا آتَاهُ مِنْ ذَلِکَ ثَوَاباً عَلَی طَاعَتِهِ وَ بَاعِثاً عَلَی

۱- فی التفسیر: دل ذلک.

۲- فی التفسیر: فامتحنهم.

۳- فی الاحتجاج تقدیم و تأخیر فابتدأ بهذا الحدیث إلی آخره ثمّ قال: و روینا بالاسناد المقدم ذکره عن العسکریّ علیه السّلام ان ابا الحسن الرضا علیه السّلام قال: ان من تجاوز.فساق ما تقدم

۴- فی المصدر: الذی.

۵- فی المصدر، بقدره.

اتِّبَاعِ أَمْرِهِ وَ مُؤْمِناً عِبَادَهُ الْمُكَلَّفِينَ مِنْ غَلَطِ مَنْ نَصَبَهُ عَلَيْهِمْ حُجَّةً وَ لَهُمْ قُدْوَةً وَ كَانُوا كَطُلَّابِ مَلِكٍ مِنْ مُلُوكِ الدُّنْيَا يَنْتَجِعُونَ فَضْلَهُ وَ يَأْمُلُونَ نَائِلَهُ وَ يَرْجُونَ التَّفَيُّؤَ بِظِلِّهِ وَ الِانْتِعَاشَ (١) بِمَعْرُوفِهِ وَ الِانْقِلَابَ إِلَى أَهْلِهِمْ بِجَزِيلِ عَطَائِهِ الَّذِي يُعِينُهُمْ عَلَى كَلَبِ الدُّنْيَا (٢) وَ يُنْقِذُهُمْ مِنَ التَّعَرُّضِ لِدَنِيِّ الْمَكَاسِبِ وَ خَسِيسِ الْمَطَالِبِ فَبَيْنَا هُمْ يَسْأَلُونَ عَنْ طَرِيقِ الْمَلِكِ لِيَتَرَصَّدُوهُ وَ قَدْ وَجَّهُوا الرَّغْبَةَ نَحْوَهُ وَ تَعَلَّقَتْ قُلُوبُهُمْ بِرُؤْيَتِهِ إِذْ قِيلَ (٣) سَيَطْلُعُ عَلَيْكُمْ فِي جُيُوشِهِ وَ مَوَاكِبِهِ وَ خَيْلِهِ وَ رَجِلِهِ فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَأَعْطُوهُ مِنَ التَّعْظِيمِ حَقَّهُ وَ مِنَ الْإِقْرَارِ بِالْمَمْلَكَةِ وَاجِبَهُ وَ إِيَّاكُمْ أَنْ تُسَمُّوا بِاسْمِهِ غَيْرَهُ وَ تُعَظِّمُوا سِوَاهُ كَتَعْظِيمِهِ فَتَكُونُوا قَدْ بَخَسْتُمُ الْمَلِكَ حَقَّهُ وَ أَزْرَيْتُمْ عَلَيْهِ وَ اسْتَحْقَقْتُمْ بِذَلِكَ مِنْهُ عَظِيمَ عُقُوبَتِهِ فَقَالُوا نَحْنُ كَذَلِكَ فَاعِلُونَ جُهْدَنَا وَ طَاقَتَنَا فَمَا لَبِثُوا أَنْ طَلَعَ عَلَيْهِمْ بَعْضُ عَبِيدِ الْمَلِكِ فِي خَيْلٍ قَدْ ضَمَّهَا إِلَيْهِ سَيِّدُهُ وَ رَجِلٍ قَدْ جَعَلَهُمْ فِي جُمْلَتِهِ وَ أَمْوَالٍ قَدْ حَبَاهُ بِهَا فَنَظَرَ هَؤُلَاءِ وَ هُمْ لِلْمَلِكِ طَالِبُونَ وَ اسْتَكْبَرُوا (۴) مَا رَأَوْهُ بِهَذَا الْعَبْدِ مِنْ نِعَمِ سَيِّدِهِ وَ رَفَعُوهُ عَنْ أَنْ يَكُونَ مَنْ هُوَ الْمُنْعَمُ عَلَيْهِ (۵) بِمَا وَجَدُوا مَعَهُ عَبْداً فَأَقْبَلُوا يُحَيُّونَهُ تَحِيَّةَ الْمَلِكِ وَ يُسَمُّونَهُ بِاسْمِهِ وَ يَجْحَدُونَ أَنْ يَكُونَ فَوْقَهُ مَلِكٌ أَوْ لَهُ مَالِكٌ فَأَقْبَلَ عَلَيْهِمُ (۶) الْعَبْدُ الْمُنْعَمُ عَلَيْهِ وَ سَائِرُ جُنُودِهِ بِالزَّجْرِ وَ النَّهْيِ عَنْ ذَلِكَ وَ الْبَرَاءَةِ مِمَّا يُسَمُّونَهُ بِهِ وَ يُخْبِرُونَهُمْ بِأَنَّ الْمَلِكَ هُوَ الَّذِي أَنْعَمَ عَلَيْهِ بِهَذَا وَ اخْتَصَّهُ بِهِ وَ أَنَّ قَوْلَكُمْ

١- ينتجعون: يطلبون. و الانتعاش: النشاط بعد فتور.

٢- أي شرها و أذاها و نوائبها. و في المصدر: طلب الدنيا.

٣- في الاحتجاج: اذ قيل لهم.

۴- في المصدر: و استكثروا.

۵- في الاحتجاج: و رفعوه عن أن يكون هو المنعم عليه و في التفسير: و رفعوه من أن يكون هذا المنعم عليه.

۶- في الاحتجاج: فاقبل اليهم.

مَا تَقُولُونَ يُوجِبُ عَلَيْكَمْ سَخَطَ الْمَلِكِ وَ عَذَابَهُ وَ يُفِيتُكَمْ (۱) كُلَّ مَا أَمَّلْتُمُوهُ مِنْ جِهَتِهِ وَ أَقْبَلَ هَؤُلَاءِ الْقَوْمُ يُكَذِّبُونَهُمْ وَ يَرُدُّونَ عَلَيْهِمْ قَوْلَهُمْ فَمَا زَالَ كَذَلِكَ حَتَّى غَضِبَ عَلَيْهِمُ الْمَلِكُ لِمَا وَجَدَ هَؤُلَاءِ قَدْ سَاوَوْا (۲) بِهِ عَبْدَهُ وَ أَزْرَوْا عَلَيْهِ فِي مَمْلَكَتِهِ وَ بَخَسُوهُ حَقَّ تَعْظِيمِهِ فَحَشَرَهُمْ أَجْمَعِينَ إِلَى حَبْسِهِ وَ وَكَّلَ بِهِمْ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ فَكَذَلِكَ هَؤُلَاءِ وَجَدُوا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَبْداً أَكْرَمَهُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ فَضْلَهُ وَ يُقِيمَ حُجَّتَهُ فَصَغُرَ عِنْدَهُمْ خَالِقُهُمْ أَنْ يَكُونَ جَعَلَ عَلِيّاً لَهُ عَبْداً وَ أَكْبَرُوا عَلِيّاً عَنْ أَنْ يَكُونَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ رَبّاً فَسَمَّوْهُ بِغَيْرِ اسْمِهِ فَنَهَاهُمْ هُوَ وَ أَتْبَاعُهُ مِنْ أَهْلِ مِلَّتِهِ وَ شِيعَتِهِ وَ قَالُوا لَهُمْ يَا هَؤُلَاءِ إِنَّ عَلِيّاً وَ وُلْدَهُ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ مَخْلُوقُونَ مُدَبَّرُونَ لَا يَقْدِرُونَ إِلَّا عَلَى مَا أَقْدَرَهُمْ عَلَيْهِ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ وَ لَا يَمْلِكُونَ (۳) إِلَّا مَا مَلَّكَهُمْ لَا يَمْلِكُونَ مَوْتاً وَ لَا حَيَاةً وَ لَا نُشُوراً وَ لَا قَبْضاً وَ لَا بَسْطاً وَ لَا حَرَكَةً وَ لَا سُكُوناً إِلَّا مَا أَقْدَرَهُمْ عَلَيْهِ وَ طَوَّقَهُمْ وَ إِنَّ رَبَّهُمْ وَ خَالِقَهُمْ يَجِلُّ عَنْ صِفَاتِ الْمُحْدَثِينَ وَ يَتَعَالَى عَنْ نُعُوتِ الْمَحْدُودِينَ فَإِنَّ مَنِ اتَّخَذَهُمْ أَوْ وَاحِداً مِنْهُمْ أَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللَّهِ فَهُوَ مِنَ الْكَافِرِينَ وَ قَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ فَأَبَى الْقَوْمُ إِلَّا جِمَاحاً وَ امْتَدُّوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ فَبَطَلَتْ أَمَانِيُّهُمْ وَ خَابَتْ مَطَالِبُهُمْ وَ بَقُوا فِي الْعَذَابِ الْأَلِيمِ (۴).

**[ترجمه]احتجاج: تفسیر امام حسن عسکری؛ آیه:« غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَ لَا الضَّالِّينَ» - . حمد / ۷ - {نه [راه] مغضوبان و نه [راه] گمراهان}، امیرالمؤمنین علیه السّلام فرمودند: خداوند عزّ و جلّ به بندگانش امر کرده که، راه کسانی را که به آنها نعمت عنایت کرده را از او درخواست نمایند، و آنها پیامبران و صدیقین و شهدا و صالحین هستند. و از راه کسانی که مورد خشم خدا قرار گرفته‌اند به خدا پناه برند،

ص: ۲۷۳

و آنها همان یهود هستند که خداوند درباره‌اشان فرمود: «هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَ غَضِبَ عَلَيْهِ» - . مائده / ۶۰ - {آیا شما را به بدتر از [صاحبان] این کیفر در پیشگاه خدا خبر دهم همانان که خدا لعنتشان کرده و بر آنان خشم گرفته} و از راه گمراهان نیز به خدا پناه برند، و آنها کسانی‌اند که خداوند در باره‌اشان فرمود: «قُلْ يا أَهْلَ الْكِتابِ لا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَ لا تَتَّبِعُوا أَهْواءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَ أَضَلُّوا كَثِيراً وَ ضَلُّوا عَنْ سَواءِ السَّبِيلِ» - . مائده / ۷۷ - {بگو ای اهل کتاب در دین خود به ناحق گزافه گویی نکنید و از پی هوس‌های گروهی که پیش از این گمراه گشتند و بسیاری [از مردم] را گمراه کردند و [خود] از راه راست منحرف شدند نروید}، که همان نصاری هستند.

سپس امیرالمؤمنین علیه السّلام فرمودند: هر کس به خدا کافر شود، خدا بر او خشم می‌گیرد و از راه خدا گمراه است.

و حضرت رضا علیه السّلام نیز همین را فرمودند و اضافه نمودند که: هر کس امیرالمؤمنین علیه السّلام را از حد بندگی خارج کند، از مغضوب علیهم و ضالّین است.

و امیرالمؤمنین علیه السّلام فرمودند: ما را از مرحله بندگی خارج نکنید، بعد از این، هر چه می‌خواهید بگویید و باز نمی‌توانید به تمام فضائل ما برسید. از غلو بپرهیزید مانند غلو نصاری، که من از غالیان بیزارم .

مردی از جای برخاست و گفت: ای فرزند رسول خدا! پروردگارت را برای ما توصیف فرما، عده‌ای نزد ما هستند که در این مورد با ما اختلاف دارند.

حضـرت رضا علیه السّلام فرمودند: هر کس پروردگارش را با مقایسه توصیف کند، تا ابد پیوسته در اشتباه، منحرف از واقعیت ، طاعن در کـج‌راه، گم شـده از راه و به سـخن به غلط گو است. سـپس فرمودند: من خدا را آن‌طور که خودش خود را معرفی کرده، بی آن‌که او را دیده باشم، می‌شناسم و او را همان‌طور که خودش خود را توصیف نموده،

ص: ۲۷۴

بی آن‌که صورتی برایش در نظر بگیرم، توصـیف می کنم؛ بـا حواس درک نمی‌شود، بـا بشـر مقایسه نمی گردد، با نشانه‌هایش شنـاخته می شود، دور است ولی نه بـا تشبیه، بـا وجود دوری‌اش نزدیـک است، امـا نه به ماننـد نزدیکی سایر موجودات به هم. دوام و پایداریش به وهم نمی گنجد و نمی‌توان مثالی در چگونگی ذاتش آورد و در حکم و قضاوتش ستم نمی کند.

آفریـدگان به چیزی که او از آن‌هـا می‌دانـد، فرمان می‌برنـد و به سویی که او در تقـدیر پنهانش برایشان نوشـته، رهسپارند. بر خلاف آن‌چه او از آن‌ها می‌دانـد عملی انجام نمی‌دهند و خواستی جز آن ندارند. او نزدیک است نه طوری‌که بچسبد، و دور است بی‌آن‌که مقتص باشـد. حقیقت دارد بی‌آن‌که به تمثیـل درآیـد، و به یگـانگی او اعـتراف می شود بی آن‌که تجزیه پـذیر باشد. با نشانه‌ها شناخته می شود و با علامات اثبات میگردد و جز او خدائی نیست، کبیر و متعال است.

آن مرد عرض کرد: پدر و مادرم فدایتان شوند ای فرزند رسول خدا! افرادی را سـراغ دارم که ادعای محبت شـما را دارند و بر این باورند که که این‌ها همه صفات علی علیه السّلام است، و ایشان پروردگار جهانیان است.

همین که حضرت رضا علیه السّلام این سخن را شنیدند، بدنشان به لرزه افتاد و عرق از جبینشان جاری گردید. و فرمودند: منزه است خدا! خدا منزه است از آن چه سـتمگران و کافران می گویند. - . در تفسـیر، سـبحان الله اوّلی را ندارد و در احتجاج این طور است: سـبحان الله عما یشـرکون سـبحانه عما یقول الکافرون - مگر علی علیه السّـلام، مانند سایرین، غذا نمی خورد و آب نمی آشامید و ازدواج نداشت و مخلوقی از مخلوقات نبود؟ و با همه این‌ها خاضـعانه و خاشعانه در مقابل خدا نماز می‌خواند و در برابرش سوز و گـداز و گریه می کرد، آیا کسـی که چنین است، ممکن است خـدا باشـد؟ اگر چنین کسـی خدا باشد، تمام شماها نیز خدا خواهید بود؛ زیرا شـما نیز با او در این صفات، که شاهد مخلوق بودن صاحب آن است، مشارکت دارید. - . در تفسـیر در این قسمت این جملات را هم دارد: پدرم از جدم نقل کرد که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: کسی که خدا را تشبیه کند، او را نشناخته است و کسی که گناهان بندگان را به او نسبت دهد، انصاف را در مورد او روا نداشته است. -

ص: ۲۷۵

آن مرد گفت: ای فرزند رسول خدا! آن‌ها مدعی هسـتند چون علی معجزاتی داشـته‌اند که جز خدا کسـی نمی تواند آن کارها را بکند، نشان می دهد که او خدا است. ولی چون با صـفات مخلوقات عاجز خود را برای آن‌ها آشکار نموده، کار را بر ایشان مشتبه نموده و آن‌ها را امتحان کرده، تا او را بشناسند و با اختیار خود به او ایمان آورند.

حضـرت رضا علیه السّلام فرمودند: اولین چیزی که در این‌جا هست این است که این‌ها نمی توانند به کسی که عکس همین را اسـتدلال برای آن‌ها کنـد و بگویـد: از آن‌جا که از او فقر و تنگـدستی دیـده می‌شود، نشان می‌دهد که کسـی که دارای چنین

صفاتی است و در این جهت با ضعفاء و نیازمندان شریک است، آن معجزات نمی‌توانند کار خودش باشند، بنابراین، معجزاتی که از او سر می‌زند، کار قادر توانایی است که به مخلوقات شباهت ندارد، نه این‌که کار مخلوقی باشد که خود محتاج است و در صفات ضعف با نیازمندان شریک است.

سپس فرمودند: این گمراهان کافر، کارشان به هلاکت نکشیده مگر به جهت جهلی که به ارزش خویش دارند؛ تا جایی که شگفتی‌اشان شدید شده و آن کارها را خیلی بزرگ نمودند و بعد، بر نظرات فاسد خویش اصرار کردند و بر عقل‌هایشان، که راهی را که نباید می‌رفتند می‌پیمودند، بسنده کردند. تا آن‌جا که قدر خدا را کوچک شمرده و شأن او را تحقیر و نسبت به مقام بزرگش سهل انگاری کردند. زیرا آن‌ها نمی‌دانند که خداوند، قادر، متکی به خویش و غنی بذاته است که قدرتش را از دیگری عاریه نگرفته و بی نیازی‌اش به کمک کسی دیگری نبوده است. و او کسی است که هر که را بخواهد، فقیر می نماید و هر کس را که بخواهد، غنی می‌کند و هر که را بخواهد، در همان حال توانمندیش، عاجز می‌نماید و با همان داراییش، فقیر می‌گرداند.

این‌ها نگاه کرده‌اند به بنده ای که، خداوند او را به داشتن قدرتی خدایی مخصوص کرده تا فضل او در نزد خود را آشکار نماید، و مشمول کرامت خویش نموده تا حجتش را بر مردم واجب کند، که این الطاف، ثواب اطاعت او باشد و موجب پیروی امرش گردد.

ص: ۲۷۶

و بندگان مکلف خود را از اشتباه درباره کسی که از جانب خدا حجت بر آن‌ها و پیشوای آن‌هاست ایمن بدارد. این‌ها شبیه آن دسته ای هستند که پادشاهی از پادشاهان دنیا را می‌خواهند تا از او طلب فضل کنند و به بخشش او امیدوار باشند و دل به سایه عطایش ببندند و از نیکی‌اش مسرور شوند و با مال فراوان پیش خانواده خود برگردند تا از سختی و دشواری زندگی برهند و از کارهای پست و دون مایه نجات یابند.

در همان میان که به دنبال مسیر پادشاه‌اند تا خود را به او برسانند و در چهره‌اشان اشتیاق و در دل‌هایشان تعلق دیدن اوست، به آن‌ها گفته می شود: به زودی پادشاه با سپاه و تشریفات و سواره نظام و پیاده نظام خود وارد می شود، وقتی چشمتان به او افتاد، آن‌طور که شایسته است تعظیم نمایید و اقرار و اعتراف لازم را در مورد سلطنت او بکنید! مبادا دیگری را به جای او بگیرید و به کس دیگری به اندازه او احترام بنمایید که در این صورت حق او را کامل ادا نکرده اید و او را تحقیر کرده اید و با این کار مستحق کیفر بزرگ او می‌شوید.

آن‌ها می‌گویند: ما با تمام توان و نیرو همین کار را خواهیم کرد. اندکی بعد، یکی از از خدمت‌گزاران پادشاه، در میان گروهی از سپاه که پادشاه در اختیارش گذاشته، وارد می شود، و مردی هم در همان میان، به همراه اموالی که پادشاه به او بخشیده، می آید، این‌ها که منتظر پادشاه هستند، نگاه می‌کنند و آن چیزهایی که پادشاه در اختیار این مرد گذاشته، به نظرشان بزرگ جلوه می‌کند و با دیدن فوج خدم و حشمی که همراه اوست، او را بالاتر از این می بینند که از جیره‌خواران پادشاه باشد. جلو می‌روند و او را به عنوان پادشاه سلام می‌گویند و او را پادشاه صدا می‌کنند، و این که پادشاهی از او بالاتر باشد یا

این که خود او مالکی داشته باشد را انکار می کنند.

آن مرد و سایر سپاهیان، سخت آن‌ها را از این کار باز می‌دارند و از این که آن‌ها شخص دیگری را پادشاه خوانده‌اند، بیزاری می‌جویند و به آن‌ها می گویند: پادشاه این نعمت‌ها را به او داده است و این امتیازات را به او بخشیده است. این سخن شما،

ص: ۲۷۷

موجب خشم پادشاه بر شما و کیفر او می‌شود و با این وضع هر چه را که امیدوارید شاه به شما بدهد، از دست خواهید داد. ولی این مردمان آن‌ها را تکذیب می کنند سخنشان را نمی پذیرند.

آن‌ها همین‌طور به کار خود ادامه می‌دهند، تا آن که وقتی پادشاه می بیند که خدمت گزارش را با او برابر کرده اند و به او در محدوده فرمان‌رواییش توهین نموده‌اند و احترام لازم را به جا نیاورده اند، بر آن‌ها خشم می گیرد و تمام آن‌ها را زندانی می‌کند و بر سر آن‌ها افرادی می گمارد که به کیفری سخت عذابشان کنند.

این گروه نیز، امیرالمؤمنین علیه السّلام را بنده ای می یابند که خدا برای آشکار نمودن فضل ایشان، ایشان را گرامی داشته و حجتش را اقامه کرده است، سپس خدا را کوچک‌تر از آن می‌شمرند که علی را، بنده ی خود گیرد و علی را بزرگتر از آن می‌دانند که خداوند عزّ وجلّ، پروردگار او باشد و او را به چیزی که نیست می‌خوانند. و علی علیه السّلام و پیروان و شیعیان ایشان، آن‌ها را از چنین عقیده ای باز می‌دارند و به آن‌ها می گویند: ای شماها! علی و فرزندانش بنده هایی گرامی خدا و از مخلوقات او و تحت تدبیر اویند و جز آن مقدار که خداوند، پروردگار جهانیان، به ایشان قدرت داده، قدرتی ندارند و مالك چیزی، بیش از آن‌چه خدا به ملکشان درآورده، نیستند. از مرگ و زندگی و حشر و قبض و بسط و حرکت و سکونی، جز به مقداری که خداوند به آن‌ها داده و به گردنشان نهاده، در اختیار ندارند. پروردگار و آفریننده ی آن‌ها از داشتن صفات مخلوقات منزه است و از داشتن صفات موجودات محدود، بلندمرتبه‌تر است. هر کس آن‌ها را یا یکی از ایشان را خدا بداند، از کافرین است و از راه درست گمراه شده است.

ولی آن‌ها دست از سرکشی و چموشی بر نمی‌دارند و در طغیان خود غوطه ور می‌مانند. آرزوهاشان باطل می‌شود و نا امید می گردند و در عذابی دردناك باقی خواهند ماند. - . احتجاج طبرسی : ۲۴۲ ، تفسیر العسکری : ۱۸ - ۲۱ -

**[ترجمه]

تبیین

قوله علیه السلام و لن تبلغوا أی بعد ما أثبتم لنا العبودیه کل ما قلتم فی وصفنا کنتم مقصرین فی حقنا و لن تبلغوا ما نستحقه من التوصیف.

قوله علیه السلام طاعنا بالطاء المهمله أی ذاهبا کثیرا یقال طعن فی الوادی أی ذهب و فی السن أی عمر طویلا و فی بعض النسخ

بالمعجمه من الظعن بمعنى السير.

قوله علیه السلام غير متقص التقصى بلوغ الغايه فى البعد أى ليس بعده بعدا

ص: ۲۷۸

۱- فی نسخه من الكتاب و فی المصدر: و يفوتكم.

۲- فی نسخه من الكتاب و فی الاحتجاج: قد سووا به.

۳- فی المصدر: و لا يملكون.

۴- احتجاج الطبرسیّ: ۲۴۲، تفسير العسكریّ: ۱۸- ۲۱.

مکانیا یوصف بذلک أو لیس بعدا ینافی القرب قوله ما أتوا علی بناء المجهول أی ما أهلکوا و البخس النقص و الإزراء التحقیر.

و قوله علیه السلام یفیتکم علی بناء الإفعال من الفوت و فی بعض النسخ یفوتکم و هو أظهر و جمح الفرس کمنع جماحا بالکسر اعتز فارسه و غلبه.

<meta info="\\"به تمام فضائل ما نخواهید توانست رسید\\" یعنی بعد از این که بنده بودن ما را پذیرفتید، هر چه در حق ما بگویید، باز در حق ما کوتاهی کرده‌اید و به آن توصیفی که ما مستحق آن هستیم نخواهید رسید.

\\"طاعن در کج راه\\" یعنی مقدار زیادی در راه کج رفته است. طعن فی الوادی، یعنی در وادی رفت، و طعن فی السن، یعنی عمری زیاد کرد. در بعضی از نسخه ها \\"ظاعن\\" آمده است که به معنای سیر است.

\\"بی آن که مقتص باشد.\\" تقصی آخرین حد دوری است. و منظور این است که دوری خداوند، دوری مکانی نیست

ص: ۲۷۸

که قابل توصیف باشد. یا طوری نیست که با نزدیک‌بودنش منافات داشته باشد.

**[ترجمه]

«۲۱»

جا، المجالس للمفید ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ حَمْزَةَ الْعَلَوِیِّ عَنْ مُحَمَّدٍ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ مَرْوَکِ بْنِ عُبَیْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَیْدٍ الطَّبَرِیِّ قَالَ: کُنْتُ قَائِماً عَلَی رَأْسِ الرِّضَا عَلِیِّ بْنِ مُوسَی علیهما السلام بِخُرَاسَانَ وَ عِنْدَهُ جَمَاعَةٌ مِنْ بَنِی هَاشِمٍ مِنْهُمْ إِسْحَاقُ بْنُ الْعَبَّاسِ بْنِ مُوسَی فَقَالَ لَهُ یَا إِسْحَاقُ بَلَغَنِی أَنَّکُمْ تَقُولُونَ إِنَّ النَّاسَ عَبِیدٌ لَنَا لَا وَ قَرَابَتِی مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا قُلْتُهُ قَطُّ وَ لَا سَمِعْتُهُ مِنْ أَحَدٍ مِنْ آبَائِی وَ لَا بَلَغَنِی عَنْ أَحَدٍ مِنْهُمْ قَالَهُ لَکِنَّا نَقُولُ النَّاسُ عَبِیدٌ لَنَا فِی الطَّاعَةِ مَوَالٍ لَنَا فِی الدِّینِ فَلْیُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ (۱).

**[ترجمه]أمالی مفید، أمالی طوسی: محمّد بن زید طبری نقل کرده، در خراسان، بالای سر علی بن موسی الرضا علیهما السّلام ایستاده بودم و گروهی از بنی هاشم، از جمله اسحاق بن عباس بن موسی، در خدمت آن جناب بودند. حضرت به او فرمودند: ای اسحاق! شنیده ام شما می گویید: مردم بنده ما هستند، قسم به خویشاوندی خود با رسول الله صلی الله علیه و آله که من هرگز، چنین چیزی نگفته ام و از هیچ یک از پدران خود، چنین چیزی نشنیده ام و از هیچ کدام از ایشان به من نرسیده که چنین چیزی گفته باشند. ولی می گوییم: مردم، در اطاعت خدا، بنده ما هستند و در دین، دوست مایند. این مطلب را حاضرین به غایبین برسانند. - . أمالی مفید : ۱۴۸ ، أمالی إبن الشیخ : ۱۴ -

**[ترجمه]

«۲۲»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ بُرْدَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بَشِیرٍ الْخَزَّازِ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِیزِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَا إِسْمَاعِیلُ ضَعْ لِی فِی الْمُتَوَضَّإِ مَاءً قَالَ فَقُمْتُ فَوَضَعْتُ لَهُ قَالَ فَدَخَلَ قَالَ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی أَنَا أَقُولُ فِیهِ كَذَا وَ كَذَا وَ یَدْخُلُ الْمُتَوَضَّأَ یَتَوَضَّأُ قَالَ فَلَمْ یَلْبَثْ أَنْ خَرَجَ فَقَالَ یَا إِسْمَاعِیلُ لَا تَرْفَعِ الْبِنَاءَ فَوْقَ طَاقَتِهِ فَیَنْهَدِمَ اجْعَلُونَا مَخْلُوقِینَ وَ قُولُوا فِینَا مَا شِئْتُمْ فَلَنْ تَبْلُغُوا فَقَالَ إِسْمَاعِیلُ وَ كُنْتُ أَقُولُ إِنَّهُ وَ أَقُولُ وَ أَقُولُ (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: اسماعیل بن عبد العزیز از حضرت صادق علیه السلام روایت کرده که فرمودند: ای اسماعیل! در وضوخانه، برایم آب تهیه کن! برخاستم، آب وضو را آماده کردم، ایشان وارد شدند و من با خود گفتم: من درباره ایشان اعتقادی چنین و چنان دارم ولی ایشان برای وضوگرفتن به وضوخانه می‌آیند! امام علیه السّلام سریع از آن‌جا خارج شدند و فرمودند: اسماعیل ساختمان را بلندتر از مقداری که توان دارد بالا نبر، که منهدم می شود. ما را مخلوق قرار دهید آن‌گاه هر چه مایلید در فضل ما بگویید و هرگز نخواهید رسید. اسماعیل می گوید: من قبلاً در مورد ایشان چنین و چنان می‌گفتم. - . بصائر الدرجات : ۶۴ و ۶۵ -

**[ترجمه]

بیان

كذا و كذا أی إنه رب و رازق و خالق و مثل هذا كما أنه المراد بقوله كنت أقول إنه و أقول.

lt;meta info="\\"من درباره ایشان اعتقادی چنین و چنان دارم\\" یعنی معتقدم که او پروردگار و روزی ده و آفریدگار و مانند این‌هاست. منظور از \\"من قبلاً در مورد ایشان چنین و چنان می‌گفتم\\" نیز همین است.

**[ترجمه]

«۲۳»

كش، رجال الكشی حَمْدَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَى عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَیْدٍ عَنْ یَحْیَى الْحَلَبِیِّ عَنْ

ص: ۲۷۹

۱- أمالی المفید: ۱۴۸، امالی ابن الشیخ: ۱۴.

۲- بصائر الدرجات: ۶۴ و ۶۵.

أَبِيهِ عِمْرَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ لَعَنَ اللَّهُ أَبَا الْخَطَّابِ وَ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ قُتِلَ مَعَهُ وَ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ بَقِيَ مِنْهُمْ وَ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ دَخَلَ قَلْبَهُ رَحْمَةٌ لَهُمْ (١).

**[ترجمه]رجال کشی: یحیی حلبی

ص: ٢٧٩

از پدر خود، عمران، نقل کرده که از حضرت صادق علیه السّلام شنیدم که می‌فرمودند: خداوند ابوالخطاب را لعنت کند و خداوند لعنت کند هر که در کنار او کشته شده و خداوند لعنت کند هر که را که از این گروه باقی‌مانده و خداوند لعنت کند هر کسی که در دلش نسبت به آن‌ها ترحمی داشته باشد. -. رجال کشی : ١٩٠ و ١٩١ -

**[ترجمه]

«٢۴»

کش، رجال الکشی حَمْدَوَيْهِ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: كُنْتُ جَالِساً عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ مُيَسِّرٌ عِنْدَهُ وَ نَحْنُ فِي سَنَةِ ثَمَانٍ وَ ثَلَاثِينَ وَ مِائَةٍ فَقَالَ لَهُ مُيَسِّرٌ بَيَّاعُ الزُّطِّيِّ جُعِلْتُ فِدَاكَ عَجِبْتُ لِقَوْمٍ كَانُوا يَأْتُونَ مَعَنَا إِلَى هَذَا الْمَوْضِعِ فَانْقَطَعَتْ آثَارُهُمْ وَ فَنِيَتْ آجَالُهُمْ قَالَ وَ مَنْ هُمْ قُلْتُ أَبُو الْخَطَّابِ وَ أَصْحَابُهُ وَ كَانَ مُتَّكِئاً فَجَلَسَ فَرَفَعَ إِصْبَعَهُ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ قَالَ عَلَى أَبِي الْخَطَّابِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَ الْمَلَائِكَةِ وَ النَّاسِ أَجْمَعِينَ فَأَشْهَدُ بِاللَّهِ أَنَّهُ كَافِرٌ فَاسِقٌ مُشْرِكٌ وَ أَنَّهُ يُحْشَرُ مَعَ فِرْعَوْنَ فِي أَشَدِّ الْعَذَابِ غُدُوّاً وَ عَشِيّاً ثُمَّ قَالَ أَمَا وَ اللَّهِ إِنِّي لَأَنْفَسُ عَلَى أَجْسَادٍ أُصْلِيَتْ (٢) مَعَهُ النَّارَ (٣).

**[ترجمه]رجال کشی: حنان بن سدیر نقل کرده: در محضر امام صادق علیه السّلام نشسته بودم و میسر نیز نزد ایشان بود و ما در سال ١٣٨ بعد از هجرت بودیم، میسر بیاع الزطی به ایشان عرض کرد: فدایتان شوم! من تعجب می کنم از گروهی تا این‌جا با ما آمده اند، اما دیگر اثری از آن‌ها باقی نمانده و از بین رفته‌اند.

امام علیه السّلام فرمودند: چه کسانی را می گویی؟ عرض کرد: ابوالخطاب و اصحابش را. امام علیه السّلام که تکیه زده بودند، نشستند و انگشت خودشان را به طرف آسمان بلند کرده و فرمودند: لعنت خدا و ملائکه و تمام مردم بر ابوالخطاب باد! من پیش خدا گواهی می‌دهم که او کافر، فاسق و مشرك است و گواهی می‌دهم که او شب و روز به همراه فرعون در سخت‌ترین عذاب‌ها گرفتار است. سپس فرمودند: به خدا قسم که من افسوس می‌خورم بر پیکرهایی که با او در آتش خواهند افتاد. -. همان : ١٩١ -

**[ترجمه]

بیان

الزطی بضم الزای و إهمال الطاء المشدده نوع من الثياب قال فی المغرب الزط جيل من الهند إليهم ينسب الثياب الزطيه و فی

الصحاح الزط جیل من الناس الواحد زطی و قال فی القاموس الزط بالضم جیل من الهند معرب جت و القیاس یقتضی فتح معربه أیضا الواحد زطی (۴).

و أما قول العلامه فی الإیضاح بیاع الزطی بکسر الطاء المهمله المخففه و تشدید الیاء و سمعت من السید السعید جمال الدین أحمد بن طاوس رحمه الله بضم الزای و فتح الطاء المهمله المخففه و مقصورا فلا مساغ له فی الصحه إلا إذا قیل بتخفیف الطاء المکسوره و تشدید الیاء للنسبه إلی زوطی من بلاد العراق و منه ما

۱- رجال الکشّیّ: ۱۹۰- ۱۹۱.

۲- فی المصدر و فی نسخه من الکتاب: اصیبت.

۳- رجال الکشّیّ: ۱۹۱.

۴- و نقل عن القاضی عیاض و صاحب التوشیح: هم جنس من السودان طوال و یأتی فی الحدیث ۹۰ أنی خرجت آنفا فی حاجه فتعرض لی بعض سودان المدینه فهتف بی: لبیک جعفر بن محمّد.

ربما يقال الزطی خشب يشبه الغرب (۱) منسوب إلی زوطه قريه بأرض واسط كذا ذكره السيد الداماد رحمه الله.

و قال قوله لأنفس بفتح الفاء علی صيغه المتكلم من النفاسه تقول نفست به بالكسر من باب فرح أی بخلت و ضننت و نفست عليه الشی ء نفاسه إذا لم تره له أهلا قاله فی القاموس و النهايه و غيرهما.

و علی أجساد أی علی أشخاص أو علی نفوس تجسدت و تجسمت لفرط تعلقها بالجسد و توغلها فی المحسوسات و الجسمانيات و أصليت معه النار علی ما لم يسم فاعله من أصليته فی النار إذا ألقيته فيها و نصب النار علی نزع الخافض و فی نسخه أصيبت مكان أصليت انتهی.

**[ترجمه]الزُطّی به ضمّ زای و با حركت كشيده بر طای مشدده، نوعی لباس است. مؤلف كتاب المغرب می‌نويسد: الزط، نام قومی است در هند، كه لباس زطی منسوب به آن‌هاست. در صحاح آمده است: الزط، قومی از مردمند. مفردش، زطی است. در قاموس نوشته است: الزط با ضمّه، نام قومی است در هند، و اين لفظ صورت عربی‌شده جت است و بر اساس قواعد، لفظ عربی‌اش، بايد مفتوح می‌بود. مفردش، زطی است.

اما سخن علامه در ايضاح: بياع الزطی، به كسر طاء بدون تشديد و تشديد ياء است. از سيد بزرگوار، جمال الدين احمد بن طاووس – كه خداوند رحمتش كند – آن را به ضم زای و فتح طاء با حركت كشيده و بدون تشديد و مقصور، شنيدم. هيچ راهی برای صحيح بودن تلفظ ايشان نيست، مگر اين‌كه كسی بگويد: طاء آن، بدون تشديد و مكسور است و ياء آن مشدد است، و معنای آن منسوب به زوطی كه از بلاد عراق است می‌باشد.

ص: ۲۸۰

و گاهی در موردش گفته می‌شود: الزطی، كه چوبی است شبيه غرب - . نام درختی ضخيم در حجاز - كه منسوب به زوطه است، زوطه روستايی است در سرزمين واسط. سيد داماد – كه خداوند رحمتش كند – اين‌طور گفته است.

و قال قوله لأنفس بفتح الفاء علی صيغه المتكلم من النفاسه تقول نفست به بالكسر من باب فرح أی بخلت و ضننت و نفست عليه الشی ء نفاسه إذا لم تره له أهلا قاله فی القاموس و النهايه و غيرهما.

و علی أجساد أی علی أشخاص أو علی نفوس تجسدت و تجسمت لفرط تعلقها بالجسد و توغلها فی المحسوسات و الجسمانيات و أصليت معه النار علی ما لم يسم فاعله من أصليته فی النار إذا ألقيته فيها و نصب النار علی نزع الخافض و فی نسخه أصيبت مكان أصليت انتهی.

**[ترجمه]

«۲۵»

كش، رجال الكشی وَجَدْتُ بِخَطِّ جَبْرَئِيلَ بْنِ أَحْمَدَ حَدَّثَنِی مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ زُرَارَهَ

قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَخْبِرْنِی عَنْ حَمْزَهَ (۲) أَ یَزْعُمُ أَنَّ أَبِی آتِیهِ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ کَذَبَ وَ اللَّهِ مَا یَأْتِیهِ إِلَّا الْمُتَکَوِّنُ إِنَّ إِبْلِیسَ سَلَّطَ شَیْطَاناً یُقَالُ لَهُ الْمُتَکَوِّنُ یَأْتِی النَّاسَ فِی أَیِّ صُورَهٍ شَاءَ إِنْ شَاءَ فِی صُورَهٍ کَبِیرَهٍ وَ إِنْ شَاءَ فِی صُورَهٍ صَغِیرَهٍ وَ لَا وَ اللَّهِ مَا یَسْتَطِیعُ أَنْ یَجِی ءَ فِی صُورَهِ أَبِی علیه السلام (۳).

**[ترجمه]رجال کشی: زراره نقل کرده، حضرت صادق علیه السّلام به من فرمودند: از حمزه چه خبر؟ آیا هنوز مدعی است که پدرم پیش او می آید؟ عرض کردم: آری. فرمودند: دروغ می گوید به خدا. جز متکوّن چیز دیگری را پیش او نمی‌آید. ابلیس، شیطانی دارد که نامش متکون است؛ به هر شکل و قیافه‌ای که بخواهد پیش مردم می‌رود، اگر بخواهد با صورتی بزرگ و اگر بخواهد با صورتی کوچک. نه، به خدا سوگند نمی تواند با صورت پدرم علیه السلام ظاهر شود. - . رجال کشی : ۱۹۳ و ۱۹۴ -

**[ترجمه]

«۲۶»

کش، رجال الکشی سَعْدٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ عَامِرٍ بِإِسْنَادٍ لَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ: تَرَاءَی وَ اللَّهِ إِبْلِیسُ لِأَبِی الْخَطَّابِ عَلَی سُورِ الْمَدِینَهِ أَوِ الْمَسْجِدِ فَکَأَنِّی أَنْظُرُ إِلَیْهِ وَ هُوَ یَقُولُ إِیهاً تَظْفَرِ الْآنَ إِیهاً تَظْفَرِ الْآنَ (۴).

**[ترجمه]رجال کشی: علی بن عامر با اسناد خود از حضرت صادق علیه السّلام روایت کرده که ایشان فرمودند: به خدا قسم، شیطان، در کنار دیوار یا مسجد مدینه بر ابوالخطاب ظاهر شد، گویی که من نیز او را می‌بینم که می گفت: إیهاً (ساکت باش)! الان است که پیروز شوی، إیهاً! الان است که پیروز شوی. - . همان : ۱۹۵ -

**[ترجمه]

بیان

قال فی النهایه إیه کلمه یراد بها الاستزاده و هی مبنیه علی الکسر فإذا وصلت نونت فقلت إیه حدثنا فإذا قلت إیها بالنصب فإنما تأمره بالسکوت

ص: ۲۸۱

۱- الغرب: شجره حجازیه ضخمه شاکه.

۲- لعله حمزه بن عماره الغالی.

۳- رجال الکشّیّ: ۱۹۳ و ۱۹۴.

۴- رجال الکشّیّ: ۱۹۵.

و قد ترد المنصوبه بمعنى التصديق و الرضا بالشی ء. (۱)

أقول: الظاهر أن إبليس إنما قال له ذلک عند ما أتى العسكر لقتله فحرضه على القتال ليكون أدعى لقتله فالمعنى اسكت و لا تتكلم بكلمه توبه و استكانه فإنک تظفر عليهم الآن و يحتمل الرضا و التصديق أيضا و قرأ السيد الداماد تطفر بالطاء المهمله و قال إيها بكسر الهمزه و إسكان المثناه من تحت و بالتنوين على النصب كلمه أمر بالسكوت و الكف عن الشی ء و الانتهاء عنه و تطفر بإهمال الطاء و كسر الفاء و قيل بضمها أيضا من طفر يطفر أی وثب وثبه سواء كان من فوق أو إلى فوق كما يطفر الإنسان حائطا أو من حائط قال فی المغرب و قيل الوثبه من فوق و الطفره إلى فوق.

**[ترجمه]در نهايه می‌نويسد: إيه، مبنی بر كسر كلمه‌ايست كه برای درخواست بيشتر چيزی استعمال می‌شود و وقتی به كلمه بعد از خود ملحق شود، تنوين می گيرد، مثل: إيهٍ حديثا، يعنی بيشتر بگو. اما اگر بگوييم: إيهاً به معنای امر به سكوت است.

ص: ۲۸۱

و منصوب آن گاهی به معنای تصديق يا راضی شدن به چيزی است. -. نهايه ۱ : ۶۶ -

می گويم: ظاهراً كه شيطان اين حرف را هنگامی به ابوالخطاب گفته است كه سپاهی برای كشتن او آمده بود، و ابوالخطاب را با اين سخن، تشويق به جنگ می كرد، تا بيشتر اسباب كشتن او فراهم شود. بنابراين، معنايش اين است كه: ساكت باش! مبادا سخن از توبه و پشيمانی به زبان آوری كه الان است كه بر آن‌ها پيروز شوی. و محتمل است كه معنا، رضايت و تصديق باشد. سيد داماد، به جای \\"تظفر\\"، \\"تطفر\\" خوانده است و گفته است: \\"إيهاً\\" به كسر همزه و سكون ياء و تنوين نصب، كلمه‌ايست كه امر به سكوت و دست‌برداشتن از كاری می‌كند. و\\"تطفر\\" به كسر فاء است و گفته شده به ضم آن است، كه به معنای، وثِب وثبهً، يعنی پريدن است؛ چه از جای مرتفعی به جای مرتفع ديگری، مانند پريدن از روی ديواری بر ديوار ديگری، و چه از ديواری به پايين. در كتاب المغرب نوشته است: بعضی گفته‌اند: وثبه، پريدن از بالا به پايين و طفره پريدن از پايين به بالاست .

**[ترجمه]

«۲۷»

كش، رجال الكشی سَعْدٌ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ وَ ابْنِ يَزِيدَ وَ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ جَمِيعاً عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ حَفْصِ بْنِ عَمْرٍو النَّخَعِیِّ قَالَ: كُنْتُ جَالِساً عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّ أَبَا مَنْصُورٍ حَدَّثَنِی أَنَّهُ رُفِعَ إِلَى رَبِّهِ وَ تَمَسَّحَ عَلَى رَأْسِهِ وَ قَالَ لَهُ بِالْفَارِسِيَّهِ يَا پسر فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ جَدِّی أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ إِنَّ إِبْلِيسَ اتَّخَذَ عَرْشاً فِيمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ وَ اتَّخَذَ زَبَانِيَهً بِعَدَدِ الْمَلَائِكَهِ فَإِذَا دَعَا رَجُلًا فَأَجَابَهُ وَطِئَ عَقِبَهُ وَ تَخَطَّتْ إِلَيْهِ الْأَقْدَامُ تَرَاءَى لَهُ إِبْلِيسُ وَ رُفِعَ إِلَيْهِ وَ إِنَّ أَبَا مَنْصُورٍ كَانَ رَسُولَ إِبْلِيسَ لَعَنَ اللَّهُ أَبَا مَنْصُورٍ لَعَنَ اللَّهُ أَبَا مَنْصُورٍ ثَلَاثاً (۲).

**[ترجمه]رجال کشی: حفص بن عمرو نخعی نقل کرده، در محضر امام صادق علیه السّلام نشسته بودم، شخصی به ایشان عرض کرد: فدایتان شوم! ابومنصور به من گفته که او را تا پیش خدا بالا برده اند و خدا دست بر سرش کشیده و به زبان فارسی به او گفته است: ای پسر! حضرت صادق علیه السّلام به او فرمودند: پدرم از جدم برایم نقل کرده که رسول الله صلی اللّه علیه و آله فرمودند: إبلیس، تختی میان آسمان و زمین دارد و به تعداد ملائکه مأمور بر آن گماشته است؛ هر گاه شخصی را دعوت به خود کند و او نیز بپذیرد، به نزد إبلیس می رود و پاهایش را برتخت او می گذارد، إبلیس خودش را نشان می‌دهد و برایش بلند می شود. ابومنصور یکی از سفیران إبلیس است. خدا ابومنصور را لعنت کند! این سخن را سه مرتبه تکرار فرمودند. - . رجال کشی : ۱۹۵ و ۱۹۶ -

**[ترجمه]

«۲۸»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْبَزَنْطِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَى عَنْ زُرَارَهَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام فَسَأَلَنِي مَا عِنْدَكَ مِنْ أَحَادِيثِ الشِّيعَهِ قُلْتُ إِنَّ عِنْدِي مِنْهَا شَيْئاً كَثِيراً قَدْ هَمَمْتُ أَنْ أُوقِدَ لَهَا نَاراً ثُمَّ أُحْرِقَهَا قَالَ وَ لِمَ هَاتِ مَا أَنْكَرْتَ مِنْهَا فَخَطَرَ عَلَى بَالِيَ الْأُمُورُ فَقَالَ لِي مَا كَانَ عِلْمُ الْمَلَائِكَهِ حَيْثُ قَالَتْ أَ تَجْعَلُ فِيها مَنْ يُفْسِدُ فِيها

ص: ۲۸۲

۱- النهایه ۱: ۶۶.

۲- رجال الکشّیّ: ۱۹۵ و ۱۹۶.

وَ يَسْفِکَ الدِّماءَ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: زراره نقل کرده به محضر امام باقر علیه السلام رفتم، ایشان از من پرسیدند: از احادیث شیعه چه در نزد خود داری؟ عرض کردم: من احادیث زیادی از شیعه دارم که تصمیم داشته ام آتشی بیافروزم و همه را آتش بزنم. حضرت پرسیدند: چرا؟ آن‌ها را که قبول نداری بگو. به ذهنم چند مطلب خطور کرد. به من فرمودند: ملائکه چه چیزی می... دانستند که به خداوند گفتند: «أَتَجْعَلُ فِیهَا مَن یُفْسِدُ فِیهَا

ص: ۲۸۲

وَیَسْفِکُ الدِّمَاء» - . بقره / ۳۰ - {آیا در آن کسی را می گماری که در آن فساد انگیزد و خونها بریزد؟}. - . بصائر الدرجات : ۶۵ -

**[ترجمه]

بیان

لعل زراره کان ینکر أحادیث من فضائلهم لا یحتملها عقله فنبهه علیه السلام بذکر قصه الملائکه و إنکارهم فضل آدم علیهم و عدم بلوغهم إلی معرفه فضله علی أن نفی هذه الأمور من قله المعرفه و لا ینبغی أن یکذب المرء بما لم یحط به علمه بل لا بد أن یکون فی مقام التسلیم فمع قصور الملائکه مع علو شأنهم عن معرفه آدم لا یبعد عجزک عن معرفه الأئمه علیهم السلام.

**[ترجمه]شاید زراره منکر آن دسته از احادیث فضائل ائمه که با عقلش درک نمی‌کرده بوده است و امام علیه السلام این... گونه او را متوجه قصه ملائکه، که منکر فضل آدم علیه السلام بودند و نمی توانستند فضل آدم را درک کنند می‌نمایند. و این‌که انکار این مقامات از کمی معرفت است و شایسته نیست انسان چیزی را که نمی داند تکذیب کند، بلکه باید در مقام تسلیم باشد. وقتی ملائکه با آن مقام والا از شناخت آدم قاصر بودند، بعید نیست که تو نیز عاجز از درک مقام ائمه علیهم السلام باشی.

**[ترجمه]

«۲۹»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ عَامِرِ بْنِ مَعْقِلٍ عَنِ الثُّمَالِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: یَا أَبَا حَمْزَهَ لَا تَضَعُوا عَلِیّاً دُونَ مَا وَضَعَهُ اللَّهُ وَ لَا تَرْفَعُوهُ فَوْقَ مَا رَفَعَهُ اللَّهُ کَفَی لِعَلِیٍّ أَنْ یُقَاتِلَ أَهْلَ الْکَرَّهِ وَ أَنْ یُزَوِّجَ أَهْلَ الْجَنَّهِ (۲).

لی، الأمالی للصدوق ابن الولید عن الصفار عن أحمد بن محمد مثله (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ثمالی روایت کرده، حضرت باقر علیه السّلام فرمودند: ای اباحمزه! مبادا علی را پائین تر از جایی

که خدا او را در آن‌جا قرار داده، قرار دهید و نه بالاتر از جایی که خدا او را بالا برده است. در مقام علی علیه السّلام همین بس که، با غالیان و از حد گذشتگان پیکار می کند و اهل بهشت را به ازدواج هم در می‌آورد. -. همان : ۱۲۳ -

أمالی صدوق نیز، مانند همین را با طریقی دیگر روایت کرده است. -. أمالی صدوق : ۱۳۰ -

**[ترجمه]

«۳۰»

یر، بصائر الدرجات الْخَشَّابُ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ جَبَلَةَ عَنْ كَامِلٍ التَّمَّارِ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام ذَاتَ يَوْمٍ فَقَالَ لِي يَا كَامِلُ اجْعَلْ لَنَا رَبّاً نَئُوبُ إِلَيْهِ وَ قُولُوا فِينَا مَا شِئْتُمْ قَالَ قُلْتُ نَجْعَلُ لَكُمْ رَبّاً تَئُوبُونَ إِلَيْهِ وَ نَقُولُ فِيكُمْ مَا شِئْنَا قَالَ فَاسْتَوَى جَالِساً ثُمَّ قَالَ وَ عَسَى أَنْ نَقُولَ مَا خَرَجَ إِلَيْكُمْ مِنْ عِلْمِنَا إِلَّا أَلِفاً غَيْرَ مَعْطُوفَةٍ (۴).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: کامل تمار نقل کرده، روزی در محضر امام صادق علیه السّلام بودم، به من فرمودند: ای کامل! برای ما پروردگاری که به سوی او باز گردیم در نظر بگیر، بعد از این هر چه می‌خواهید در مورد ما بگویید.

عرض کردم: برای شما پروردگاری که به سوی او باز گردید در نظر بگیریم و هر چه می‌خواهیم در مورد شما بگوییم!!؟ امام علیه السّلام رسمی‌تر نشستند و سپس فرمودند: ممکن است ما بگوییم: از علم ما، تنها به اندازه ی یک ألف غیر معطوفه به شما رسیده است. -. بصائر الدرجات : ۱۴۹ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام غیر معطوفه أی نصف حرف کنایه عن نهایه القله فإن الألف بالخط الکوفی نصفه مستقیم و نصفه معطوف هکذا ا و قیل أی ألف لیس بعده شی ء و قیل ألف لیس قبله صفر أی باب واحد و الأول هو الصواب و المسموع من أولی الألباب.

ص: ۲۸۳

۱- بصائر الدرجات: ۶۵ و الآیه فی البقره: ۳۰.

۲- بصائر الدرجات: ۱۲۳.

۳- أمالی الصدوق: ۱۳۰.

۴- بصائر الدرجات: ۱۴۹.

<meta info="\\"غیر معطوفه\\"" یعنی نصف حرف که کنـایه از نهـایت کم‌بودن است، ألف در خـط کوفی، این گونه نوشـته می‌شود: « ـا » که نصف آن عمودی و نیم دیگرش افقی یا معطوف است. بعضی گفته‌اند: ألف غیر معطوفه، ألفی است که بعـد از آن چیزی نباشـد، و بعضـی گفته‌انـد: ألفی است که قبلش صـفری نباشد، یعنی «۱»، یک عـددی، نباشد. ولی همان معنای اول درست است .

ص: ۲۸۳

**[ترجمه]

«۳۱»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ حَدِیدٍ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ یُونُسَ عَنْ إِسْـحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام فِی قَوْلِ اللَّهِ وَ لا تُبَذِّرْ تَبْذِیراً قَالَ لَا تُبَذِّرُوا وَلَایَهَ عَلِیٍّ علیه السلام (۱).

**[ترجمه]محاسن: اسـحاق بن عمار روایت کرده، حضـرت صادق علیه السّـلام درباره آیه: «وَ لا تُبَذِّرْ تَبْذِیراً» - . اسراء / ۲۶ - {و ولخرجی و اسراف مکن} فرمودند: یعنی درباره ولایت علی علیه السّلام زیاده روی نکنید. - . محاسن برقی : ۲۵۷ -

**[ترجمه]

بیان

یحتمـل أن تکـون کنـایه عـن ترک الغلـو و الإسـراف فی القـول فیـه علیـه السـلام و أن یکـون أمرا بـالتقیه و ترک الإفشـاء عند المخالفین و الأول أظهر.

<meta info="\\"زیاده روی نکنید\\"" ممکن است کنایه از ترک کردن غلو و اسراف در گفتار در مورد ایشان باشد، و ممکن است دستور به تقیه و ترک افشاگری در نزد مخالفین باشد. احتمال اول ظهور بیشتری دارد.

**[ترجمه]

«۳۲»

قب، المنـاقب لاـبن شـهرآشوب قَالَ اللَّهُ تَعَالَی لا تَغْلُوا فِی دِینِکُمْ وَ لا تَقُولُوا عَلَی اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ (۲) وَ قَالَ (۳) أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام اللَّهُمَّ إِنِّی بَرِی ءٌ مِنَ الْغُلَاهِ کَبَرَاءَهِ عِیسَی ابْنِ مَرْیَمَ مِنَ النَّصَارَی اللَّهُمَّ اخْذُلْهُمْ أَبَداً وَ لَا تَنْصُرْ مِنْهُمْ أَحَداً.

**[ترجمه]منـاقب إبن شـهر آشوب: خداونـد متعـال فرمود: «لاـ تَغْلُوا فِی دِینِکُمْ وَ لا تَقُولُوا عَلَی اللَّهِ إِلَّا الْحَقَ» - . نساء / ۱۷۱ - {ای اهل کتاب در دین خود غلو مکنید و در باره خدا جز [سخن] درست مگویید}. و امیرالمؤمنین علیه السّلام فرمودند - . در

مصدر این‌طور آمده است: اصبغ بن نباته نقل کرده، امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند. - :

خدایا من همان‌طور که عیسی بن مریم از نصاری بیزار بود، از غالیان بیزارم. خدایا پیوسته آن‌ها را خوار گردان و هیچ کدامشان را یاری مکن.

**[ترجمه]

«۳۳»

الصَّادِقُ علیه السلام الْغُلَاهُ شَرُّ خَلْقِ اللَّهِ یُصَغِّرُونَ عَظَمَهَ اللَّهِ وَ یَدَّعُونَ الرُّبُوبِیَّهَ لِعِبَادِ اللَّهِ وَ اللَّهِ إِنَّ الْغُلَاهَ لَشَرٌّ مِنَ الْیَهُودِ وَ النَّصَارَی وَ الْمَجُوسِ وَ الَّذِینَ أَشْرَکُوا.

**[ترجمه]حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: غالیان بدترین خلق خدایند، عظمت خدا را کوچک می کنند و برای بندگان خدا ادعای ربوبیت می‌کنند، به خدا قسم غالیان از یهود و نصاری و مجوس و مشرکین بدترند.

**[ترجمه]

«۳۴»

رَوَی أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ فِی الْمُبْتَدَإِ (۴) وَ أَبُو السَّعَادَاتِ فِی فَضَائِلِ الْعَشَرَهِ أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله قَالَ: یَا عَلِیُّ مَثَلُکَ فِی هَذِهِ الْأُمَّهِ کَمَثَلِ عِیسَی ابْنِ مَرْیَمَ أَحَبَّهُ قَوْمٌ فَأَفْرَطُوا فِیهِ وَ أَبْغَضَهُ قَوْمٌ فَأَفْرَطُوا فِیهِ قَالَ فَنَزَلَ الْوَحْیُ وَ لَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْیَمَ مَثَلًا إِذا قَوْمُکَ مِنْهُ یَصِدُّونَ (۵)

**[ترجمه]احمد بن حنبل در مبتدا - . در مصدر: احمد بن حنبل در مسند - و ابوالسعادات در فضائل العشره نقل کرده اند: رسول الله صلی اللَّه علیه و آله فرمودند: یا علی! مثل تو در این امت مانند مثل عیسی بن مریم است؛ که گروهی او را دوست داشتند و در او افراط کردند و گروهی با او دشمن بودند و در او افراط کردند. سپس این آیه نازل شد: «وَ لَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْیَمَ مَثَلًا إِذا قَوْمُکَ مِنْهُ یَصِدُّونَ» - . زخرف / ۵۷ - {و هنگامی که [در مورد] پسر مریم مثالی آورده شد به ناگاه قوم تو از آن [سخن] هلهله درانداختند [و اعراض کردند]} .

**[ترجمه]

«۳۵»

أَبُو سَعْدٍ الْوَاعِظُ فِی شَرَفِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله، لَوْ لَا أَنِّی أَخَافُ أَنْ یُقَالَ فِیکَ مَا قَالَتِ النَّصَارَی فِی الْمَسِیحِ لَقُلْتُ الْیَوْمَ فِیکَ مَقَالَهً لَا تَمُرُّ بِمَلَإٍ مِنَ الْمُسْلِمِینَ إِلَّا أَخَذُوا تُرَابَ نَعْلَیْکَ وَ فَضْلَ وَضُوئِکَ یَسْتَشْفُونَ بِهِ وَ لَکِنْ حَسْبُکَ أَنْ تَکُونَ مِنِّی وَ أَنَا مِنْکَ تَرِثُنِی وَ أَرِثُکَ الْخَبَرَ

۱- محاسن البرقی: ۲۵۷. و الآیه فی الاسراء: ۲۶.

۲- النساء: ۱۷۱.

۳- فی المصدر: الأصبغ بن نباته قال أمیر المؤمنین علیه السّلام.

۴- فی المصدر: فی المسند.

۵- الزخرف: ۵۷.

- رَوَاهُ أَبُو بَصِيرٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام.

**[ترجمه]ابوسعید واعظ در شرف النبی صلی الله علیه و آله می نویسد: پیامبر فرمودند: اگر نمی ترسیدم از این که در باره تو، آن‌چه نصرانیان در مورد مسیح گفتند، گفته شود، همین امروز سخنی در مورد تو می‌گفتم تا از هر گروه مسلمانان که عبور کردی، خاک کفش تو را و اضافه آب وضویت را برای شفا بگیرند. ولی همین مقدار که تو از منی و من از توام، از من ارث می بری و من از تو ارث می‌برم، در فضیلت تو کافی است... تا آخر روایت.

ص: ۲۸۴

این روایت را، ابابصیر از حضرت صادق علیه السلام نقل کرده است.

**[ترجمه]

«۳۶»

أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام يَهْلِكُ فِيَّ اثْنَانِ مُحِبٌّ غَالٍ وَ مُبْغِضٌ قَالٍ.

**[ترجمه]امیرالمؤمنین علیه السّلام فرمودند: دو گروه در مورد من هلاک می‌شوند: محبی که غلو می کند، و دشمنی که سخن (به دشمنی من) می گوید.

**[ترجمه]

«۳۷»

وَ عَنْهُ علیه السلام يَهْلِكُ فِيَّ رَجُلَانِ مُحِبٌّ مُفْرِطٌ يُقَرِّظُنِي بِمَا لَيْسَ لِي وَ مُبْغِضٌ يَحْمِلُهُ شَنَآنِي عَلَى أَنْ يَبْهَتَنِي (۱).

**[ترجمه]و باز از ایشان نقل شده که فرمودند: دو دسته در مورد من هلاک می‌شوند: محب زیاده‌رو که درباره من تقریظی می‌کند که در من نیست، و دشمنی که کینه من وادارش می‌کند بر من بهتان زند. - . مناقب آل ابیطالب ۱ : ۲۲۶ و ۲۲۷ -

**[ترجمه]

بیان

قال فی النهایه التقریظ مدح الحی و وصفه (۲) ثم روی هذا الخبر عنه علیه السلام.

**[ترجمه]در نهایه آمده است: تقریظ، ستایش و توصیف کسی است که زنده باشد. - . نهایه ۳ : ۲۷۴ -

سپس این روایت را از امیرالمؤمنین علیه السّلام نقل کرده است.

**[ترجمه]

«۳۸»

قب، المناقب لابن شهرآشوب رُوِیَ أَنَّ سَبْعِینَ رَجُلًا مِنَ الزُّطِّ أَتَوْهُ یَعْنِی أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام بَعْدَ قِتَالِ أَهْلِ الْبَصْرَهِ یَدْعُونَهُ إِلَهاً بِلِسَانِهِمْ وَ سَجَدُوا لَهُ فَقَالَ لَهُمْ وَیْلَکُمْ لَا تَفْعَلُوا إِنَّمَا أَنَا مَخْلُوقٌ مِثْلُکُمْ فَأَبَوْا عَلَیْهِ فَقَالَ لَئِنْ لَمْ تَرْجِعُوا عَمَّا قُلْتُمْ فِیَّ وَ تَتُوبُوا إِلَی اللَّهِ لَأَقْتُلَنَّکُمْ قَالَ فَأَبَوْا فَخَدَّ علیه السلام لَهُمْ أَخَادِیدَ وَ أَوْقَدَ نَاراً فَکَانَ قَنْبَرٌ یَحْمِلُ الرَّجُلَ بَعْدَ الرَّجُلِ عَلَی مَنْکِبِهِ فَیَقْذِفُهُ فِی النَّارِ ثُمَّ قَالَ

إِنِّی إِذَا أَبْصَرْتُ أَمْراً مُنْکَراً** أَوْقَدْتُ نَاراً وَ دَعَوْتُ قَنْبَراً

ثُمَّ احْتَفَرْتُ حُفَراً فَحُفَراً **وَ قَنْبَرٌ یَحْطِمُ حَطْماً مُنْکَراً (۳)

ثُمَّ أَحْیَا (۴) ذَلِکَ رَجُلٌ اسْمُهُ مُحَمَّدُ بْنُ نُصَیْرٍ النُّمَیْرِیُّ الْبَصْرِیُّ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَی لَمْ یُظْهِرْهُ إِلَّا فِی هَذَا الْعَصْرِ وَ أَنَّهُ عَلِیٌّ وَحْدَهُ فَالشِّرْذِمَهُ النُّصَیْرِیَّهُ یَنْتَمُونَ إِلَیْهِ وَ هُمْ قَوْمٌ إِبَاحِیَّهٌ تَرَکُوا الْعِبَادَاتِ وَ الشَّرْعِیَّاتِ وَ اسْتَحَلَّتِ (۵) الْمَنْهِیَّاتِ وَ الْمُحَرَّمَاتِ وَ مِنْ

ص: ۲۸۵

۱- مناقب آل أبی طالب ۱: ۲۲۶ و ۲۲۷.

۲- النهایه ۳: ۲۷۴.

۳- فی الدیوان ص ۶۳ هکذا: لما رأیت الامر امرا منکرا**اوقدت ناری ودعوت قنبرا ثم احتفرت حفر وحفرا**وقنبر یحطم حطما منکرا

۴- هذا وما بعده من ابن شهر اشوب.

۵- فی المصدر: و استحلوا.

مَقَالِهِمْ أَنَّ الْيَهُودَ عَلَى الْحَقِّ وَ لَسْنَا مِنْهُمْ وَ أَنَّ النَّصَارَى عَلَى الْحَقِّ وَ لَسْنَا مِنْهُمْ (۱).

**[ترجمه]مناقب إبن شهر آشوب: روایت شده که تعداد هفتاد نفر از اهل زط، پس از جنگ بصره، نزد امیرالمؤمنین علیه السّلام رفتند و او را به خدایی خواندند و برایش سجده می نمودند. حضرت به آنها فرمودند: وای بر شما! این کار را نکنید، من نیز مانند شما مخلوق هستم، آنها نپذیرفتند. حضرت فرمودند: اگر از سخن خود برنگردید و به پیش گاه خدا توبه نکنید، شما را می کشم. آنها باز هم امتناع کردند. امیرالمؤمنین علیه السّلام برای آنها گودال هایی کندند و آتشی برافروختند؛ قنبر، آنها را یکی‌یکی، بر دوش می گرفت و در آتش می افکند. در این وقت علی علیه السّلام (به زبان شعر) فرمودند:

من وقتی کار زشتی را مشاهده می کنم، آتش می افروزم و قنبر را صدا می زنم بعد چند گودال می کنم و قنبر هیزم ها را می شکند و در آن گودال ها می ریزد.

ابن شهر آشوب می‌نویسد: این عقیده را، بعدها، مردی به نام محمّد بن نصیر نمیری بصری تجدید نمود. او مدعی بود که خداوند متعال او را در این عصر ظاهر نموده است، و آن خدا، فقط علی است. گروه کمی که مشهور به نصیریه هستند، منتسب به اویند. آنها گروهی بی مبالات‌اند که عبادات و دستورات شرع را ترک کرده اند و کارهای زشت و حرام را حلال می دانند.

ص: ۲۸۵

یکی از اعتقادات آنها این است که یهودیان بر حق‌اند، ولی ما از آنها نیستیم، نصرانیان هم بر حق هستند، ولی ما از آنها نیستیم. - . مناقب آل ابی‌طالب ۱ : ۲۲۷ و ۲۲۸ -

**[ترجمه]

«۳۹»

کش، رجال الکشی مُحَمَّدُ بْنُ قُولَوَیْهِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ یُونُسَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَبَإٍ كَانَ یَدَّعِی النُّبُوَّةَ وَ یَزْعُمُ أَنَّ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام هُوَ اللَّهُ تَعَالَی عَنْ ذَلِكَ فَبَلَغَ ذَلِكَ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فَدَعَاهُ وَ سَأَلَهُ فَأَقَرَّ بِذَلِكَ وَ قَالَ نَعَمْ أَنْتَ هُوَ وَ قَدْ كَانَ أُلْقِیَ فِی رُوعِی أَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ وَ أَنِّی نَبِیٌّ فَقَالَ لَهُ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام وَیْلَكَ قَدْ سَخِرَ مِنْكَ الشَّیْطَانُ فَارْجِعْ عَنْ هَذَا ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ وَ تُبْ فَأَبَی فَحَبَسَهُ وَ اسْتَتَابَهُ ثَلَاثَةَ أَیَّامٍ فَلَمْ یَتُبْ فَأَحْرَقَهُ بِالنَّارِ وَ قَالَ إِنَّ الشَّیْطَانَ اسْتَهْوَاهُ فَكَانَ یَأْتِیهِ وَ یُلْقِی فِی رُوعِهِ ذَلِكَ (۲).

قب، المناقب لابن شهرآشوب عن ابن سنان مثله (۳).

**[ترجمه]رجال کشی: عبد اللّه بن سنان از پدر خود و او از حضرت باقر علیه السّلام نقل کرده، عبداللّه بن سبا مدعی نبوت بود و می گفت: امیرالمؤمنین علیه السّلام - تعالی الله عن ذلک - خدا است. این سخن به امیرالمؤمنین علیه السّلام رسید، او را

خواست و از خودش سؤال کرد. او به آن سخنانش اعتراف نمود و گفت: بله، تو خدایی و به دلم چنین افتاده که تو خدایی و من پیامبر هستم.

امیرالمؤمنین علیه السّلام به او فرمودند: وای بر تو! شیطان تو را مسخره کرده (یا تسخیرت کرده) است. مادرت به عزایت بنشیند! از این عقیده برگرد و توبه کن! عبداللّٰه بن سبا امتناع ورزید، حضرت او را زندانی کردند و سه روز پشت سرهم او را به توبه واداشتند، اما او توبه نکرد. آن‌گاه او را در آتش انداختند و فرمودند: شیطان او را فریب می‌داد و پیش او می‌رفت و در دلش آن‌طور القا می نمود. -. رجال کشی : ۷۰ -

مناقب إبن شهر آشوب نیز، مانند همین را از إبن سنان روایت کرده است. -. مناقب آل ابی‌طالب ۱ : ۲۲۷ -

**[ترجمه]

«۴۰»

کش، رجال الکشی مُحَمَّدُ بْنُ قُولَوَیْهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ فَضَالَهَ بْنِ أَیُّوبَ الْأَزْدِیِّ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ لَعَنَ اللَّهُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَبَإٍ إِنَّهُ ادَّعَی الرُّبُوبِیَّهَ فِی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ وَ کَانَ وَ اللَّهِ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام عَبْداً لِلَّهِ طَائِعاً الْوَیْلُ لِمَنْ کَذَبَ عَلَیْنَا وَ إِنَّ قَوْماً یَقُولُونَ فِینَا مَا لَا نَقُولُهُ فِی أَنْفُسِنَا نَبْرَأُ إِلَی اللَّهِ مِنْهُمْ نَبْرَأُ إِلَی اللَّهِ مِنْهُمْ (۴).

**[ترجمه]رجال کشی: ابان بن عثمان نقل کرده، از حضرت صادق علیه السّلام شنیدم که می‌فرمودند: خداوند عبداللّٰه بن سبا را لعنت کند! او مدعی ربوبیت در مورد امیرالمؤمنین علیه السّلام بود. به خدا قسم که، امیرالمؤمنین علیه السّلام، به میل خود، بنده خدا بود. وای بر کسی که بر ما دروغ بندد! گروهی درباره ما چیزهایی می‌گویند که ما خود نیز، در باره خویش آن را نمی‌گوییم. از چنین کسانی به خدا بیزاری می‌جوییم، از چنین کسانی به خدا بیزاری می‌جوییم. -. رجال کشی : ۷۰ و ۷۱ -

**[ترجمه]

«۴۱»

کش، رجال الکشی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ ابْنِ عِیسَی عَنْ أَبِیهِ وَ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنِ الثُّمَالِیِّ قَالَ قَالَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیهما السلام لَعَنَ اللَّهُ مَنْ کَذَبَ عَلَیْنَا إِنِّی ذَکَرْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَبَإٍ فَقَامَتْ کُلُّ شَعْرَهٍ فِی جَسَدِی لَقَدِ ادَّعَی أَمْراً عَظِیماً مَا لَهُ لَعَنَهُ اللَّهُ کَانَ عَلِیٌّ علیه السلام وَ اللَّهِ عَبْداً لِلَّهِ صَالِحاً أَخُو (۵) رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا نَالَ الْکَرَامَهَ مِنَ

١- مناقب آل أبى طالب ١: ٢٢٧ و ٢٢٨.

٢- رجال الكشّىّ: ٧٠.

٣- مناقب آل أبى طالب ١: ٢٢٧ و فيه اختصار راجعه.

۴- رجال الكشّىّ: ٧٠ و ٧١.

۵- خبر مبتدإ محذوف اى هو عليه السّلام.

اللَّهِ إِلَّا بِطَاعَتِهِ لِلَّهِ وَ لِرَسُولِهِ وَ مَا نَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله الْكَرَامَةَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا بِطَاعَتِهِ لِلَّهِ (۱).

**[ترجمه]رجال کشی: ثمالی از علی بن حسین علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: خدا لعنت کند کسی را که بر ما دروغ بندد! وقتی عبداللَّه بن سبا به خاطرم می افتد، تمام موهای بدنم راست می شود. ادعای بس بزرگی کرد که حقش را نداشت، خدا لعنتش کند!

به خدا قسم، علی علیه السّلام، بنده صالح خدا و برادر رسول الله صلی اللَّه علیه و آله بود و فقط به جهت اطاعت خدا و رسولش مشمول کرامات خدا شد.

و رسول الله صلی اللَّه علیه و آله نیز، تنها به جهت اطاعت از خدا مشمول کرامات خدا شد. - . رجال کشی : ۷۱ -

**[ترجمه]

«۴۲»

کش، رجال الکشی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الطَّيَالِسِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّا أَهْلُ بَيْتٍ صِدِّيقُونَ لَا نَخْلُو مِنْ كَذَّابٍ يَكْذِبُ عَلَيْنَا وَ يُسْقِطُ صِدْقَنَا بِكَذِبِهِ عَلَيْنَا عِنْدَ النَّاسِ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَصْدَقَ النَّاسِ لَهْجَةً وَ أَصْدَقَ الْبَرِيَّةِ كُلِّهَا وَ كَانَ مُسَيْلِمَةُ يَكْذِبُ عَلَيْهِ وَ كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام أَصْدَقَ مَنْ بَرَأَ اللَّهُ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ وَ كَانَ الَّذِي يَكْذِبُ عَلَيْهِ وَ يَعْمَلُ فِي تَكْذِيبِ صِدْقِهِ وَ يَفْتَرِي عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَبَإٍ.

و ذکر (۲) بعض أهل العلم أن عبد الله بن سبإ کان یهودیا فأسلم و والی علیا علیه السلام و کان یقول و هو علی یهودیته فی یوشع بن نون وصی موسی بالغلو فقال فی إسلامه بعد وفاه رسول الله صلی الله علیه و آله فی علی علیه السلام مثل ذلک.

و کان أول (۳) من أشهر بالقول بفرض إمامه علی علیه السلام و أظهر البراءه من أعدائه و کاشف مخالفیه و أکفرهم (۴) فمن هاهنا قال من خالف الشیعه أصل التشیع و الرفض مأخوذ من الیهودیه (۵).

**[ترجمه]رجال کشی: عبداللَّه روایت کرده، حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: ما خاندانی صدّیق هستیم، همیشه دروغ گویانی هستند که بر ما دروغ می‌بندند و با دروغشان راست‌گویی ما را پیش مردم از بی‌اثر می‌کنند.

رسول الله صلی اللَّه علیه و آله، راست‌گوترین مردم بود و از تمام مخلوقات صادق تر بود، و مسیلمه بر او دروغ می بست. امیرالمؤمنین علیه السّلام پس از رسول الله راست‌گوترین آفریده خدا بود، و آن‌که بر او دروغ می بست و با دروغ خود در صدق ایشان خدشه وارد می‌کرد و افترا بر خدا می زد، عبداللَّه بن سبا بود.

بعضی از اهل علم گفته اند: عبد اللَّه بن سبا قبلاً یهودی بود، اسلام آورد و علی علیه السلام را دوست می‌داشت، او در زمان

یهودی بودن خود نیز، در باره یوشع بن نون وصی موسی، غلو می گفت. و همان چیزها را، پس از درگذشت رسول الله صلی اللّه علیه و آله، درباره علی علیه السلام نیز می گفت .

عبداللّه بن سبا اولین کسی بود - . شیعیان، قبل از او تقیه می کردند و این چیزها به صورت علنی را مطرح نمی کردند، او بود که ترک تقیه کرد و این چیزها را علنی کرد. - که آشکارا می گفت: امامت علی علیه السلام واجب است و از دشمنان ایشان اظهار بیزاری می کرد و مخالفین ایشان را تکفیر می‌نمود - . قائل شدن به کفر مخالفین علی علیه السلام، از مختصات عبدالله بن سبا لعنه الله علیه است. - .

به همین جهت مخالفین شیعه گفته‌اند: اصل تشیع و رفض از یهودیت گرفته شده است. - . رجال کشی: ۷۱ -

**[ترجمه]

«۴۳»

کش، رجال الکشی الْحُسَیْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ بُنْدَارَ عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ وَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَیْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی وَ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ جَمِیعاً عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ سَهْلٍ عَنْ مِسْمَعٍ أَبِی سَیَّارٍ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ عَلِیّاً علیه السلام لَمَّا فَرَغَ مِنْ قِتَالِ (۶) أَهْلِ الْبَصْرَهِ أَتَاهُ سَبْعُونَ رَجُلًا مِنَ الزُّطِّ فَسَلَّمُوا عَلَیْهِ وَ کَلَّمُوهُ بِلِسَانِهِمْ فَرَدَّ عَلَیْهِمْ بِلِسَانِهِمْ وَ قَالَ

۱- رجال الکشّیّ: ۷۱.

۲- فی المصدر: (الکشّیّ ذکر) ای قال الکشّیّ: ذکر.

۳- کان قبل ذلک یتقون و لا یقولون علانیه تلک الأمور، فظهر و ترک التقیه و اعلن القول بذلک.

۴- القول بکفر المخالفین من مختصاته لعنه اللّه علیه.

۵- رجال الکشّیّ: ۷۱.

۶- فی نسخه: من قتل.

لَهُمْ إِنِّی لَسْتُ كَمَا قُلْتُمْ أَنَا عَبْدُ اللَّهِ مَخْلُوقٌ قَالَ فَأَبَوْا عَلَيْهِ وَ قَالُوا لَهُ أَنْتَ أَنْتَ هُوَ فَقَالَ لَهُمْ لَئِنْ لَمْ تَرْجِعُوا عَمَّا قُلْتُمْ فِيَّ وَ تَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى لَأَقْتُلَنَّكُمْ قَالَ فَأَبَوْا أَنْ يَرْجِعُوا أَوْ يَتُوبُوا فَأَمَرَ أَنْ يُحْفَرَ لَهُمْ آبَارٌ فَحُفِرَتْ ثُمَّ خَرَقَ بَعْضَهَا إِلَى بَعْضٍ ثُمَّ قَذَفَهُمْ (١) فِيهَا ثُمَّ طَمَّ رُءُوسَهَا ثُمَّ أَلْهَبَ النَّارَ فِی بِئْرٍ مِنْهَا لَيْسَ فِيهَا أَحَدٌ فَدَخَلَ الدُّخَانُ عَلَيْهِمْ فَمَاتُوا (٢).

**[ترجمه]رجال کشی: مسمع ابی‌سیار از شخصی روایت کرده که حضرت باقر علیه السّلام فرمودند: وقتی علی علیه السّلام از پیکار اهالی بصره فارغ شد، هفتاد نفر از قوم زط پیش ایشان آمدند و به ایشان سلام کردند و با زبان خودشان با ایشان صحبت کردند و ایشان نیز به زبان آن‌ها جوابشان را داد.

ص: ۲۸۷

به آن‌ها فرمودند: من، آن‌طور که شما می‌گویید نیستم، من بنده خدا و آفریده اویم. آن‌ها نپذیرفتند و گفتند: تو همان خدایی.

ایشان به آن‌ها فرمودند: اگر از حرف خود برنگردید و به سوی خدا توبه نکنید، شما را خواهم کشت. آن‌ها باز هم امتناع ورزیدند و توبه نکردند. حضرت دستور دادند چاه‌هایی برای آن‌ها بکنند. وقتی چاه‌ها آماده شدند، آن‌ها را به هم متصل نمودند و آن گروه را در میان چاه‌ها انداختند. سپس دهانه چاه‌ها را بستند و در یکی از آن ها که کسی در آن نبود، آتش افروختند. دود همه چاه ها را فرا گرفت و همگی کشته شدند. - . همان : ۷۲ -

**[ترجمه]

بیان

الزط جنس من السودان و الهنود.

**[ترجمه]زط، تیره‌ای از سیاهان و هندیان‌اند.

**[ترجمه]

«۴۴»

کش، رجال الكشی مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ إِشْكِيبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أُورَمَةَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ ضُرَيْسٍ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو خَالِدٍ الْكَابُلِیُّ أَمَا إِنِّی سَأُحَدِّثُكَ بِحَدِيثٍ إِنْ رَأَيْتُمُوهُ وَ أَنَا حَیٌّ قَبَّلْتَ صَلَعَتِی (٣) وَ إِنْ مِتُّ قَبْلَ أَنْ تَرَاهُ تَرَحَّمْتَ عَلَيَّ وَ دَعَوْتَ لِی سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا يَقُولُ إِنَّ الْيَهُودَ أَحَبُّوا عُزَيْراً حَتَّى قَالُوا فِيهِ مَا قَالُوا فَلَا عُزَيْرٌ مِنْهُمْ وَ لَا هُمْ مِنْ عُزَيْرٍ وَ إِنَّ النَّصَارَى أَحَبُّوا عِيسَى حَتَّى قَالُوا فِيهِ مَا قَالُوا فَلَا عِيسَى مِنْهُمْ وَ لَا هُمْ مِنْ عِيسَى وَ إِنَّا عَلَى سُنَّةٍ مِنْ ذَلِكَ إِنَّ قَوْماً مِنْ شِيعَتِنَا سَيُحِبُّونَّا حَتَّى يَقُولُوا فِينَا مَا قَالَتِ الْيَهُودُ فِی عُزَيْرٍ وَ مَا قَالَتِ النَّصَارَى فِی عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ فَلَا هُمْ مِنَّا وَ لَا نَحْنُ مِنْهُمْ (۴).

**[ترجمه]رجال کشی: ضریس نقل کرده که ابوخالد کابلی به من گفت: من جریانی را برایت نقل می‌کنم که اگر وقتی آن را ببینید من زنده باشم، پیشانی مرا خواهی بوسید و اگر قبل از این که آن را ببینی من بمیرم، برایم طلب رحمت کنی و دعایم کنی. از علی بن الحسین، صلوات الله علیهما شنیدم که می‌فرمودند: یهودیان، عُزیر را دوست می‌داشتند، تا جایی که درباره او آن حرف را زدند. عزیر با آن‌ها نسبتی نداشت و آن‌ها نیز به عزیر ربطی ندارند. نصرانیان نیز عیسی را دوست می‌داشتند، تا جایی که آن حرف را در مورد زدند، عیسی با آن‌ها نسبتی نداشت و آن‌ها نیز به عیسی ربطی ندارند.

ما نیز مشمول همان سنت شده‌ایم؛ گروهی از شیعیان ما در آینده ما را به قدری دوست خواهند داشت که درباره ما همان چیزهایی که یهودیان در باره عزیر و نصرانیان در باره عیسی بن مریم گفتند، خواهند گفت. آن‌ها به ما ربطی ندارند و ما نیز به آن‌ها نسبتی نداریم. - . همان : ۷۹ -

بیان: \\"پیشانی مرا خواهی بوسید\\" یعنی به خاطر احترام سخن درست من، پیشانی مرا می بوسی. در بعضی از نسخه‌ها به جای لفظ صلعتی (: پیشانی من) \\"صدقنی\\" آمده است که یعنی مرا تصدیق خواهی کرد.

ص: ۲۸۸

**[ترجمه]

بیان

قوله قبلت صلعتی أی قبلت رأسی و ناصیتی الصلعاء تکریما لی لما عرفت من صدقی و الصلع انحسار شعر مقدم الرأس و فی بعض النسخ فقلت صدقنی أی قال لی صدقا و لعله تصحیف.

ص: ۲۸۸

۱- فی نسخه: ثم مرقهم.
۲- رجال الکشّیّ: ۷۲.
۳- نسخه: فقلت: صدقنی و هو الموجود فی المصدر المطبوع.
۴- رجال الکشّیّ: ۷۹.

**[ترجمه]کشف الغمه: مالک جهنی نقل کرده: ما موقعی که شیعیان را از مدینه تبعید کردند و به چند دسته متفرق شدند، آن‌جا بودیم، به یک گوشه شهر رفتیم و در فراغتی که داشتیم، شروع به صحبت از فضائل ائمه و عقیده شیعیان درباره آن‌ها کردیم. تا این که ربوبیت آن‌ها به خاطرمان رسید، ما نفهمیدیم چه شد که ناگهان حضرت صادق علیه السّلام در حالی که سوار بر الاغی بودند جلو ما ایستادند، ما اصلاً نفهمیدیم ایشان از کجا آمدند.

فرمودند: ای مالک و ای خالد! چه مدتی است که صحبت از خدایی ما می کنید؟ عرض کردیم: این مسأله همین حالا، به ذهن ما رسید. فرمودند: بدانید ما را خداوندی است که پیوسته در شب و روز نگه‌دار ماست و ما او را می پرستیم. ای مالک و ای خالد! در باره ما هر چه می‌خواهید بگویید، ولی ما را مخلوق خدا بدانید. این سخن را، در همان حال که سوار بر الاغ بودند، چند مرتبه برای ما تکرار کردند. - . کشف الغمه : ۲۳۷ -

**[ترجمه]

«۴۵»

کشف، کشف الغمه مِنْ کِتَابِ الدَّلَائِلِ لِلْحِمْیَرِیِّ عَنْ مَالِکٍ الْجُهَنِیِّ قَالَ: کُنَّا بِالْمَدِینَهِ حِینَ أُجْلِیَتِ الشِّیعَهُ (۱) وَ صَارُوا فِرَقاً فَتَنَحَّیْنَا عَنِ الْمَدِینَهِ نَاحِیَهً ثُمَّ خَلَوْنَا فَجَعَلْنَا نَذْکُرُ فَضَائِلَهُمْ وَ مَا قَالَتِ الشِّیعَهُ إِلَی أَنْ خَطَرَ بِبَالِنَا الرُّبُوبِیَّهُ فَمَا شَعَرْنَا بِشَیْ ءٍ إِذَا نَحْنُ بِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَاقِفٌ عَلَی حِمَارٍ فَلَمْ نَدْرِ مِنْ أَیْنَ جَاءَ فَقَالَ یَا مَالِکُ وَ یَا خَالِدُ مَتَی أَحْدَثْتُمَا الْکَلَامَ فِی الرُّبُوبِیَّهِ فَقُلْنَا مَا خَطَرَ بِبَالِنَا إِلَّا السَّاعَهَ فَقَالَ اعْلَمَا أَنَّ لَنَا رَبّاً یَکْلَؤُنَا بِاللَّیْلِ وَ النَّهَارِ نَعْبُدُهُ یَا مَالِکُ وَ یَا خَالِدُ قُولُوا فِینَا مَا شِئْتُمْ وَ اجْعَلُونَا مَخْلُوقِینَ فَکَرَّرَهَا عَلَیْنَا مِرَاراً وَ هُوَ وَاقِفٌ عَلَی حِمَارِهِ (۲).

**[ترجمه]رجال کشی: عبدالرحمن بن کثیر نقل کرده، روزی حضرت صادق علیه السّلام به اصحاب خود فرمودند: خداوند مغیره بن سعید و آن زن یهودی را که با او رفت آمد داشت و از او سحر و شعبده و مخاریق می آموخت لعنت کند! مغیره بر پدرم علیه السلام، دروغ بست و خداوند ایمان را از او سلب کرد. گروهی نیز بر من دروغ بسته اند، آن‌ها را چه می‌شود؟ خداوند به آن‌ها حرارت آهن را بچشاند.

به خدا قسم ما جز بنده ای که خداوند ما را آفریده و برگزیده است، نیستیم، سود و زیانی در اختیار ما نیست. اگر مورد رحمت قرار گیریم به جهت رحمت اوست، و اگر عذاب شویم به جهت گناهان ماست. به خدا قسم ما را بر خداوند حجتی نیست و از طرف او، برائتی در نزد ما نیست. ما نیز می‌میریم و دفن می‌شویم و زنده می‌شویم و برانگیخته خواهیم شد و در پیشگاه او خواهیم ایستاد و مورد سؤال قرار می گیریم. وای بر آن‌ها! خدا لعنتشان

کند! خدا را و رسولش صلی الله علیه و آله را در قبرش و امیر المؤمنین و فاطمه و حسن و حسین و علی بن الحسین و محمّد بن علی صلوات اللَّه علیهم را آزردند. و اینک من در میان شمایم؛ گوشت و پوست رسول الله صلی اللَّه علیه و آله، بر رختخواب خود می‌خوابم، در حالی که ترس و لرز وحشت دارم، آن‌ها آسوده هستند و من نا آرام، آن‌ها با راحتی در رختخواب خود می‌خوابند و من با ترس و لرز بیدارم،

و در کوه‌ها و بیابان‌ها نگرانم. من از سخنی که ابوالخطاب – لعنت خدا بر او باد – درباره اجدع براد، غلام بنی اسد، گفته است به پیش‌گاه خدا بیزارم. به خدا سوگند حتی اگر از طرف ما آزمایش می‌شدند و آن‌ها را به این چیزها امر می‌کردیم، باید، رد می‌کردند و قبول نمی‌کردند. چگونه به این سخنان معتقد شده اند با این که می‌بینند من در ترس و بیم هستم؟ من انتقام خود را از آن‌ها در پیش‌گاه خدا خواهم گرفت و از آن‌ها به خدا بیزاری می جویم. شما را گواه می‌گیرم؛ من که زاده رسول الله صلی اللّه علیه و آله هستم، برائتی در مورد خود از طرف خدا ندارم. اگر اطاعتش کنم، مرا مشمول رحمت خود می‌کند و اگر نافرمانی‌اش کنم با عذابی شدید یا شدیدترین عذاب، کیفرم می‌کند. -. رجال کشی : ۱۴۷ -

**[ترجمه]

«۴۶»

کش، رجال الکشی مُحَمَّدُ بْنُ قُولَوَیْهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَی الْخَشَّابِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ حَسَّانَ عَنْ عَمِّهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ کَثِیرٍ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَوْماً لِأَصْحَابِهِ لَعَنَ اللَّهُ الْمُغِیرَهَ بْنَ سَعِیدٍ وَ لَعَنَ اللَّهُ یَهُودِیَّهً کَانَ یَخْتَلِفُ إِلَیْهَا یَتَعَلَّمُ مِنْهَا السِّحْرَ وَ الشُّعْبَذَهَ وَ الْمَخَارِیقَ إِنَّ الْمُغِیرَهَ کَذَبَ عَلَی أَبِی علیه السلام فَسَلَبَهُ اللَّهُ الْإِیمَانَ وَ إِنَّ قَوْماً کَذَبُوا عَلَیَّ مَا لَهُمْ أَذَاقَهُمُ اللَّهُ حَرَّ الْحَدِیدِ فَوَ اللَّهِ مَا نَحْنُ إِلَّا عَبِیدُ الَّذِی خَلَقَنَا وَ اصْطَفَانَا مَا نَقْدِرُ عَلَی ضَرٍّ وَ لَا نَفْعٍ وَ إِنْ رَحِمَنَا فَبِرَحْمَتِهِ وَ إِنْ عَذَّبَنَا فَبِذُنُوبِنَا وَ اللَّهِ مَا لَنَا عَلَی اللَّهِ مِنْ حُجَّهٍ وَ لَا مَعَنَا مِنَ اللَّهِ بَرَاءَهٌ وَ إِنَّا لَمَیِّتُونَ وَ مَقْبُورُونَ وَ مُنْشَرُونَ (۳) وَ مَبْعُوثُونَ وَ مَوْقُوفُونَ وَ مَسْئُولُونَ وَیْلَهُمْ مَا لَهُمْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ لَقَدْ آذَوُا اللَّهَ وَ آذَوْا رَسُولَهُ صلی الله علیه و آله فِی قَبْرِهِ وَ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ وَ فَاطِمَهَ وَ الْحَسَنَ وَ الْحُسَیْنَ وَ عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ وَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ وَ هَا أَنَا ذَا بَیْنَ أَظْهُرِکُمْ لَحْمُ رَسُولِ اللَّهِ وَ جِلْدُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَبِیتُ عَلَی فِرَاشِی خَائِفاً وَجِلًا مَرْعُوباً یَأْمَنُونَ وَ أَفْزَعُ یَنَامُونَ (۴) عَلَی فُرُشِهِمْ وَ أَنَا خَائِفٌ سَاهِرٌ وَجِلٌ أَتَقَلْقَلُ

۱- فی المصدر: اجلبت الشیعه.

۲- کشف الغمّه: ۲۳۷.

۳- فی نسخه: و منشورون.

۴- أی الظلمه او الناس.

بَيْنَ الْجِبَالِ وَ الْبَرَارِي أَبْرَأَ إِلَى اللَّهِ مِمَّا قَالَ فِيَّ الْأَجْدَعُ الْبَرَّادُ عَبْدُ بَنِي أَسَدٍ أَبُو الْخَطَّابِ لَعَنَهُ اللَّهُ وَ اللَّهِ لَوِ ابْتُلُوا بِنَا وَ أَمَرْنَاهُمْ بِذَلِكَ لَكَانَ الْوَاجِبَ أَنْ لَا يَقْبَلُوهُ فَكَيْفَ وَ هُمْ يَرَوْنِّي خَائِفاً وَجِلًا أَسْتَعْدِي اللَّهَ عَلَيْهِمْ وَ أَتَبَرَّأُ إِلَى اللَّهِ مِنْهُمْ أُشْهِدُكُمْ أَنِّي امْرُؤٌ وَلَدَنِي رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ مَا مَعِي بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَطَعْتُهُ رَحِمَنِي وَ إِنْ عَصَيْتُهُ عَذَّبَنِي عَذَاباً شَدِيداً أَوْ أَشَدَّ عَذَابِهِ (۱).

lt;meta info="\\"شعبده\\" تردستی و چیزی مانند سحر که اشیاء را غیر از آنی که در اصل آن‌طور هستند، در چشم نشان می‌دهد.

\\"مخاريق\\" جمع مخراق و در اصل به معنای لباسی است که به دور کودکان پیچیده می‌شود و کودکان هم‌دیگر را با آن می‌زنند. و تخریق یعنی، زیاد دروغ گفتن و تخرق به معنای، دروغ ساختن است.

\\"برائت\\" دست خط و سند و مدرکی است که موجب نجات و رستگاری شود.

\\"اجدع\\" کسی است که بینی یا گوش یا دست و دهانش، قطع شده باشد. در بعضی از نسخه‌ها، \\"أخدع\\" آمده که به معنای احمق است، یا از خدعه به معنای نیرنگ مشتق شده است.

\\"براد\\" شاید به معنای کسی باشد که سوهان‌کاری می‌کند و یا از سوهان استفاده می‌کند. فیروز آبادی می‌نویسد: \\"برد الحدید\\" یعنی آن را صیقل داد. و \\"مبرد\\" بر وزن منبر، به معنای سوهان است. در بعضی از نسخه‌ها، به جای \\"براد\\" ، \\"سراد\\"، و در بعضی دیگر \\"زراد\\" آمده که به هر دو به معنای زره‌ساز است.

\\"به خدا سوگند حتی اگر از طرف ما آزمایش می‌شدند...\\" یعنی اگر هم، بر فرض محال، ما آن‌ها را به چنین چیزهایی امر می‌کردیم و آن‌ها در معرض آزمایش قرار می‌گرفتند، و بین مخالفت کردن با ما و قبول ما و وقوع در بدعت مردد می‌شدند، باید این چیزها را از ما قبول نمی‌کردند. چه رسد به این‌که ما آن‌ها را از آن چیزها نهی می‌کنیم. و آن‌ها ما را می بینند که از خداوند متعال ترسان و بیمناکیم، و می‌بینند که به جهت دروغ‌هایی که بر ما می‌بندند، آن‌ها را در پیش‌گاه خدا دشمن می‌داریم.

\\"عذابی شدید یا شدیدترین عذاب \\"تردید از راویست.

**[ترجمه]

بیان

الشعبذه و الشعوذه خفه فی الید و أخذ کالسحر یری الشیء بغیر ما علیه أصله فی رأی العین و المخاریق جمع مخراق و هو فی الأصل ثوب یلف و یضرب به الصبیان بعضهم بعضا و التخریق کثره الکذب و التخرق خلق الکذب.

قوله علیه السلام براءه أی خط و سند و صک للنجاه و الفوز و الأجدع بالجیم مقطوع الأنف أو الأذن أو الید أو الشفه و فی بعض النسخ بالخاء المعجمه بمعنی الأحمق أو هو من الخدعه.

و البراد لعله بمعنى عامل السوهان أو مستعمله قال الفيروزآبادی برد الحدید سحله و المبرد کمنبر السوهان و فی بعض النسخ السراد أی عامل الدرع و فی بعضها الزراد بالزای المعجمه بمعناه.

قوله ابتلوا بنا علی بناء المفعول أی لو کنا أمرناهم بذلک علی فرض المحال فکانوا هم مبتلین بذلک مرددین بین مخالفتنا و بین قبوله منا و الوقوع فی البدعه لکان الواجب علیهم أن لا یقبلوه منا فکیف و إنا ننهاهم عن ذلک و هم یروننا مرعوبین وجلین من الله تعالی مستعدین الله علیهم فیما یکذبون علینا من الاستعداء بمعنی طلب العدوی و الانتقام و الإعانه قوله أو أشد عذابه التردید من الراوی.

**[ترجمه]رجال کشی:

ص: ۲۹۰

إبن أبی‌عمیر از قول یکی از اصحاب نقل کرده، به امام صادق علیه السّلام عرض کردم: ابوهارون مکفوف مدعی است که شما به او فرموده اید: اگر به دنبال ذات قدیم هستی، هیچ‌کس نمی تواند او را درک کند، و اگر به دنبال کسی هستی که خلق می‌کند و روزی می‌دهد، او همان محمّد بن علی است. فرمودند: بر من دروغ بسته است، لعنت خدا بر او باد! خالقی جز خدای یکتا، که شریکی ندارد، نیست. خداوند مرگ را به ما نیز می‌چشاند و تنها کسی که هرگز نخواهد مُرد، آفریننده خلایق است که تمام جهانیان را به وجود آورده است. - . همان : ۱۴۵ -

**[ترجمه]

«۴۷»

کش، رجال الکشی الْحُسَیْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ بُنْدَارَ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی (۲) وَ الْیَقْطِینِیِ

ص: ۲۹۰

۱- رجال الکشّیّ: ۱۴۷.

۲- فی المصدر: أحمد بن محمّد بن عیسی عن یعقوب بن یزید.

عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ قَالَ حَدَّثَنَا بَعْضُ أَصْحَابِنَا قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام زَعَمَ أَبُو هَارُونَ (۱) الْمَکْفُوفُ أَنَّکَ قُلْتَ لَهُ إِنْ کُنْتَ تُرِیدُ الْقَدِیمَ فَذَاکَ لَا یُدْرِکُهُ أَحَدٌ وَ إِنْ کُنْتَ تُرِیدُ الَّذِی خَلَقَ وَ رَزَقَ فَذَاکَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ فَقَالَ کَذَبَ عَلَیَّ عَلَیْهِ لَعْنَهُ اللَّهِ مَا مِنْ خَالِقٍ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِیکَ لَهُ حَقٌّ عَلَی اللَّهِ أَنْ یُذِیقَنَا الْمَوْتَ وَ الَّذِی لَا یَهْلِکُ هُوَ اللَّهُ خَالِقُ الْخَلْقِ بَارِئُ الْبَرِیَّهِ (۲).

**[ترجمه]رجـال کشـی: ابوالعباس بقباق نقل کرده، بین إبن أبی‌یعفور و معلی بن خنیس گفتگو بود، إبن أبی‌یعفور می گفت: اوصیاء، دانشمندانی نیک مرد و پرهیزگارند، و علی بن خنیس می گفت: اوصیاء، پیامبرند. هر دو به محضر حضرت صادق علیه السّلام رسیدند. همین که نشستند، حضرت صادق علیه السّلام خود سخن را آغاز کرده و فرمودند: ای بنده خدا! من از کسی که بگوید ما پیامبریم، بیزارم. - . همان : ۱۶۰ -

**[ترجمه]

«۴۸»

کش، رجال الکشی مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ وَ عُثْمَانُ مَعاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِیَادٍ (۳) عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنِ الْحَجَّالِ عَنْ أَبِی مَالِکٍ الْحَضْرَمِیِّ عَنْ أَبِی الْعَبَّاسِ الْبَقْبَاقِ قَالَ: تَذَاکَرَ ابْنُ أَبِی یَعْفُورٍ وَ مُعَلَّی بْنُ خُنَیْسٍ فَقَالَ ابْنُ أَبِی یَعْفُورٍ الْأَوْصِیَاءُ عُلَمَاءُ أَبْرَارٌ أَتْقِیَاءُ وَ قَالَ ابْنُ خُنَیْسٍ الْأَوْصِیَاءُ أَنْبِیَاءُ قَالَ فَدَخَلَا عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ فَلَمَّا اسْتَقَرَّ (۴) مَجْلِسُهُمَا قَالَ فَبَدَأَهُمَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ یَا عَبْدَ اللَّهِ أَبْرَأُ مِمَّا (۵) قَالَ إِنَّا أَنْبِیَاءُ (۶).

**[ترجمه]رجال کشـی: معاویه بن حکیم از پدرش و او نیز از جدش نقل کرده، حرف‌هایی از ابوالخطاب به گوش من رسیده بود، به محضـر امام صادق علیه السّلام رسیدم، پیش ایشان بودم که ابوالخطاب نیز آمد، یا وقتی من وارد شدم او نیز در خدمت امام بود، وقتی همه رفتند و فقط من و او در مجلس باقی ماندیم،

ص: ۲۹۱

به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: ابوالخطاب از شما چنین و چنان نقل می کند، فرمودند: دروغ گفته است. من شروع کردم یکی‌یکی آن‌چه او روایت کرده بود را نقل کردم، تا این که تمام چیزهایی را که شنیده بودیم و قبول نکرده بودیم را از ایشان سؤال کردم. ایشان همین‌طور می‌فرمودند: دروغ گفته است.

ابوالخطـاب از جـای در رفت و بـا دست خود بر محاسن امام علیه السّلام زد، من دستش را کنار زدم و گفتم: دستت از روی صورت امـام بردار! ابوالخطـاب گفت: ای أبالقـاسم! نمی‌خواهی برخیزی؟ حضـرت صادق علیه السّلام فرمودنـد: او کار دارد، ابوالخطاب سه مرتبه حرف خود را تکرار کرد و امام علیه السّلام در هر سه مرتبه می‌فرمودند: او کار دارد.

حضـرت صـادق علیه السّلام فرمودنـد: می‌خواست به تو بگویـد: این حرف ها را به من می گویـد، ولی از تو پنهان می‌دارد. به اصحاب من، چنین و چنان بگو و به آن‌ها چنان و چنین برسان. عرض کردم: تمام این سخنان در خاطرم نمی‌ماند، هر چه حفظ بودم را می گویم، و چیزهایی که کاملاً در خاطرم نمانـده بود را این‌طور می گویم: تا آن جا که یادم می آیـد ایشان فرمودنـد...

ایشان فرمودند: بله، کسی که قصد اصلاح دارد، دروغ گو نیست.

ابوعمرو کشی می‌نویسد: این حدیث غلط است و خیالبافی است إن شاء الله. معاویه چیزی نقل کرده که عقل آن را نمی پذیرد؛ کسی مانند ابوالخطاب، در دلش خیال دست زدن به کوچک‌ترین غلام - . در مصدر: دست زدن به محاسن کوچک... ترین غلام... -

حضرت صادق علیه السّلام نیز خطور نمی کند، چه رسد به خود ایشان؟ - . رجال کشی: ۱۹۰ -

**[ترجمه]

«۴۹»

کش، رجال الکشی مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ حُکَیْمٍ وَ حَدَّثَنِی مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الْبَرَاثِیُّ وَ عُثْمَانُ بْنُ حَامِدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَزْدَادَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ حُکَیْمٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: بَلَغَنِی عَنْ أَبِی الْخَطَّابِ أَشْیَاءُ فَدَخَلْتُ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَدَخَلَ أَبُو الْخَطَّابِ وَ أَنَا عِنْدَهُ أَوْ دَخَلْتُ وَ هُوَ عِنْدَهُ فَلَمَّا أَنْ بَقِیتُ (۷) أَنَا وَ هُوَ فِی الْمَجْلِسِ قُلْتُ

ص: ۲۹۱

۱- عد الشیخ الطوسیّ فی أصحاب الصادق علیه السّلام موسی بن عمیر أبو هارون المکفوف مولی آل جعده بن هبیره. و لعله هذا.

۲- رجال الکشّیّ: ۱۴۵.

۳- فی المصدر: محمّد بن یزداد.

۴- فی نسخه: فلما استقرا.

۵- فی نسخه: ممن قال.

۶- رجال الکشّیّ: ۱۶۰.

۷- فی نسخه: ان لقیت.

لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ أَبَا الْخَطَّابِ رَوَی عَنْکَ کَذَا وَ کَذَا قَالَ کَذَبَ قَالَ فَأَقْبَلْتُ أَرْوِی مَا رَوَی شَیْئاً شَیْئاً (۱) مِمَّا سَمِعْنَاهُ وَ أَنْکَرْنَاهُ إِلَّا سَأَلْتُ عَنْهُ فَجَعَلَ یَقُولُ کَذَبَ وَ زَحَفَ أَبُو الْخَطَّابِ حَتَّی ضَرَبَ بِیَدِهِ إِلَی لِحْیَهِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَضَرَبْتُ یَدَهُ وَ قُلْتُ خَلِّ یَدَکَ عَنْ لِحْیَتِهِ فَقَالَ أَبُو الْخَطَّابِ یَا أَبَا الْقَاسِمِ لَا تَقُومُ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لَهُ حَاجَهٌ حَتَّی قَالَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ کُلَّ ذَلِکَ یَقُولُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لَهُ حَاجَهٌ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّمَا أَرَادَ أَنْ یَقُولَ لَکَ یُخْبِرُنِی وَ یَکْتُمُکَ فَأَبْلِغْ أَصْحَابِی کَذَا وَ کَذَا (۲) وَ أَبْلِغْهُمْ کَذَا وَ کَذَا قَالَ قُلْتُ وَ إِنِّی لَا أَحْفَظُ هَذَا فَأَقُولُ مَا حَفِظْتُ وَ مَا لَمْ أَحْفَظْ قُلْتُ أَحْسِنُ مَا یَحْضُرُنِی قَالَ نَعَمْ الْمُصْلِحُ لَیْسَ بِکَذَّابٍ.

قَالَ أَبُو عَمْرٍو الْکَشِّیُّ هَذَا غَلَطٌ وَ وَهَمٌ فِی الْحَدِیثِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَقَدْ أَتَی مُعَاوِیَهُ بِشَیْ ءٍ مُنْکَرٍ لَا تَقْبَلُهُ الْعُقُولُ إِنَّ مِثْلَ أَبِی الْخَطَّابِ لَا یُحَدِّثُ نَفْسَهُ بِضَرْبِ یَدِهِ إِلَی أَقَلِّ عَبْدٍ (۳) لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَکَیْفَ هُوَ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ (۴).

lt;meta info="\\"ای أبالقـاسم! نمی‌خواهی برخیزی؟\\"" أبالقـاسم، کنیه معـاویه بن عمار راوی این روایت است که جدّ معاویه بن حکیم می‌باشد. و غرض آن ملعون این بوده که، معاویه برخیزد و او با حضرت تنها بماند تا بعد به او بگوید: بین من و امام علیه السلام، اسراری وجود دارد که، امام آن را پیش شما فاش نمی کند. و به همین جهت امام علیه السلام فرمودند: او کار دارد؛ یعنی معاویه، با من کاری دارد که، فعلًا می‌ماند .

امّا این که امام علیه السّلام به او اجازه می‌دهد چیزی را که نشنیده بگوید: یا منظورشان، نقل به معنی بوده است. و یا حضرت به او اجازه دادند از طرف خود، چیزهایی که فکر می کند سبب پرهیز شیعیان از پیروی اهل بدعت می‌شود، بگوید.

ص: ۲۹۲

و اما استبعادی که کشی کرده است، می‌توان گفت: شاید این کار صورت توهین‌آمیز نداشته و به جهت نوعی بزرگ‌داشت و احترام بوده باشد، که بین مردم معمول است. هر چند بعید به نظر می رسد.

**[ترجمه]

بیان

قوله إلا سألت الاستثناء من مقدار أی ما بقی شی ء إلا سألت عنه و یحتمل أن یکون ما فی قوله ما روی للنفی فالاستثناء منه قوله یـا أبـا القـاسم لا تقوم أبو القاسم کنیه لمعاویه بن عمار الـذی هو جـد معاویه بن حکیم و کان غرض الملعون أن یقوم معاویه و یخلو هو به علیه السـلام ثم یقول بینی و بینه علیه السلام أسرار لا یظهرها عندکم فلذا قال علیه السلام له حاجه أی لمعاویه حاجه عندی لا یقوم الآن.

و أما تجویزه علیه السـلام لمعاویه أن یقول ما لم یسـمع فإما علی النقل بالمعنی أو جوز له أن یقول أشـیاء من قبل نفسه یعلم أنه یصیر سببا لردعهم عن اتباع أهل البدع

۱- فی المصدر: شیئا فشیئا.

۲- المصدر خال عن قوله: و ابلغهم کذا و کذا.

۳- فی المصدر: الی لحیه أقل عبد.

۴- رجال الکشّیّ: ۱۹۰.

و أما استبعاد الكشی فلعله لم يكن على وجه الإهانه بل على وجه الإكرام كما هو الشائع عندهم لكنه بعيد.

**[ترجمه]رجال کشی: ابن مغيره نقل کرده، من و يحيی بن عبداللّه بن حسين در محضر امام موسی بن جعفر عليه السّلام بوديم؛ يحيی عرض کرد: فدايتان شوم! آن‌ها معتقدند که شما غيب می‌دانيد. فرمودند: سبحان اللّه! دست خود را روی سرم بگذار، به خدا قسم تمام موهای بدن و سرم راست شده‌اند. سپس فرمودند: نه، به خدا قسم، علم ما جز از راه روايت از رسول الله صلی اللّه عليه و آله نيست. –. همان : ۱۹۲ –

**[ترجمه]

«۵۰»

كش، رجال الكشی حَمْدَوَيْهِ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَرَ عَنِ ابْنِ الْمُغِيرَهِ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِی الْحَسَنِ عليه السلام أَنَا وَ يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحُسَيْنِ (۱) فَقَالَ يَحْيَى جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّهُمْ يَزْعُمُونَ أَنَّكَ تَعْلَمُ الْغَيْبَ فَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ ضَعْ يَدَكَ عَلَى رَأْسِی فَوَ اللَّهِ مَا بَقِيَتْ فِی جَسَدِی شَعْرَهٌ وَ لَا فِی رَأْسِی إِلَّا قَامَتْ قَالَ ثُمَّ قَالَ لَا وَ اللَّهِ مَا هِیَ إِلَّا رِوَايَهٌ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله (۲).

**[ترجمه]رجال کشی: مصادف نقل کرده، وقتی گروهی که در کوفه تلبيه نمودند، لبيک گفتند، من به محضر حضرت صادق عليه السّلام رسيدم و جريان را به ايشان خبر دادم، امام به سجده افتادند و سينه خود را بر زمين چسبانيدند و گريه کردند و انگشت خود را بر زمين می‌سابيدند و می‌فرمودند: بلکه من، بنده سراپاخدمت و ذليل خداوند هستم. و اين را چندين بار تکرار نمودند. بعد، در حالی که اشک‌هايشان بر محاسنشان جاری بود سر برداشتند.

پشيمان شدم که اين جريان را به ايشان اطلاع دادم، عرض کردم: فدايتان شوم! از کار آن‌ها بر شما چه خرده‌ای می‌رود؟ فرمودند: ای مصادف! اگر عيسی، در مورد آن‌چه نصرانيان در مورد او گفتند ساکت می ماند، خدا می‌بايست گوش او را کر و چشمش را کور می‌کرد. من هم اگر نسبت به آن‌چه ابوالخطاب می گويد، سکوت کنم، خدا می‌بايست گوشم را کر و چشمم را کور کند. –. همان : ۱۹۲ و ۱۹۳ –

**[ترجمه]

«۵۱»

كش، رجال الكشی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ بَشِيرٍ عَنْ مُصَادِفٍ قَالَ: لَمَّا لَبَّى الْقَوْمُ الَّذِينَ لَبَّوْا بِالْكُوفَهِ دَخَلْتُ عَلَى أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فَأَخْبَرْتُهُ بِذَلِكَ فَخَرَّ سَاجِداً وَ أَلْزَقَ (۳) جُؤْجُؤَهُ بِالْأَرْضِ وَ بَكَى وَ أَقْبَلَ يَلُوذُ بِإِصْبَعِهِ وَ يَقُولُ بَلْ عَبْدٌ لِلَّهِ (۴) قِنٌّ دَاخِرٌ مِرَاراً كَثِيرَهً ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَ دُمُوعُهُ تَسِيلُ عَلَى لِحْيَتِهِ فَنَدِمْتُ عَلَى إِخْبَارِی إِيَّاهُ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ مَا عَلَيْكَ أَنْتَ مِنْ ذَا فَقَالَ يَا مُصَادِفُ إِنَّ عِيسَى لَوْ سَكَتَ عَمَّا قَالَتِ النَّصَارَى فِيهِ لَكَانَ حَقّاً عَلَى اللَّهِ أَنْ يُصِمَّ سَمْعَهُ وَ يُعْمِیَ بَصَرَهُ وَ لَوْ سَكَتُّ عَمَّا قَالَ أَبُو الْخَطَّابِ لَكَانَ حَقّاً عَلَى اللَّهِ أَنْ يُصِمَّ سَمْعِی وَ يُعْمِیَ بَصَرِی (۵).

lt;meta info="\\"لبیک گفتند\\" یعنی همان طور که خدا را لبیک می‌گویند، گفتند: لبیک جعفر بن محمد، لبیک!

سید داماد- که خدا رحمتش کند - گفته است: این عبارت (یعنی عبارت \\"لبّی القوم الذین لبّوا\\") اشتباه و تحریف نسخه است و اصلش این بوده:

ص: ۲۹۳

\\"أتوا القوم الذین أتوا\\" که یعنی: مصیبت زده شدند و بلا دامنشان را گرفت. شاید ایشان به مطلبی که ما ذکر کردیم توجه نداشته و روایتی را که اندکی بعد از کافی نقل می‌کنیم را ندیده‌اند.

**[ترجمه]

بیان

قوله لما لبی أی قالوا لبیک جعفر بن محمد لبیک کما یلبون لله کما سیأتی فی الأخبار.

و قال السید الداماد رحمه الله هذا تصحیف و تحریف بل هو أتی القوم الذین

ص: ۲۹۳

۱- فی المصدر: ابن الحسن.

۲- رجال الکشّیّ: ۱۹۲.

۳- فی نسخه من الکتاب و المصدر: و دق.

۴- فی المصدر و نسخه من الکتاب: عبد اللّه.

۵- رجال الکشّیّ: ۱۹۲ و ۱۹۳.

أتوا على بناء المجهول أى أصابتهم الداهيه و دخلت عليهم البليه و لعله رحمه الله لم يتفطن بما ذكرنا و غفل عن الخبر الذى سننقله عن الكافى.

**[ترجمه]رجال کشی: ابابصیر نقل کرده، به حضرت صادق علیه الصلاه و السّلام عرض کردم: حرف‌هایی می‌زنند. فرمودند: چه می گویند؟ عرض کردم: می گویند شما تعداد دانه های باران و ستارگان و برگ درختان و وزن هر آن‌چه در دریاست و تعداد دانه‌های خاک را می‌دانید. ایشان دستشان را به سوی آسمان بلند کرده و گفتند: سبحان اللَّه، سبحان اللَّه، نه، به خدا قسم این‌ها را جز خدا کسی نمی‌داند. - . همان : ۱۹۳ -

**[ترجمه]

«۵۲»

کش، رجال الكشى بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِنَّهُمْ يَقُولُونَ قَالَ وَ مَا يَقُولُونَ قُلْتُ يَقُولُونَ يَعْلَمُ (۱) قَطْرَ الْمَطَرِ وَ عَدَدَ النُّجُومِ وَ وَرَقَ الشَّجَرِ وَ وَزْنَ مَا فِي الْبَحْرِ وَ عَدَدَ التُّرَابِ فَرَفَعَ يَدَهُ إِلَى السَّمَاءِ وَ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ لَا وَ اللَّهِ مَا يَعْلَمُ هَذَا إِلَّا اللَّهُ (۲).

**[ترجمه]رجال کشی: علی بن حسان با سندی مرفوع از یکی از اصحاب نقل کرده، در محضر امام صادق علیه السّلام، صحبت از جعفر بن واقد و چند نفر از یاران ابوالخطاب شد. یکی از حاضرین گفت: او با من رفت آمد داشت و گفت - . یعنی جعفر بن واقد یا ابوالخطاب گفت: ... -

این آیه: «وَ هُوَ الَّذِي فِي السَّماءِ إِلهٌ وَ فِي الْأَرْضِ إِلهٌ» - . زخرف / ۸۴ - {و اوست که در آسمان خداست و در زمین خداست} در باره أئمه نازل شده است و می گفت منظور این آیه امام است.

حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: نه به خدا قسم، هرگز من و او در زیر یک سقف جمع نشده ایم. آن‌ها بدتر از یهود و نصاری و مجوس و مشرکین هستند. به خدا قسم عظمت خدا هرگز با کوچک‌کردن آن‌ها، کوچک نمی‌شود. در دل عزیر آن‌چه یهود می گفتند خطور کرد و خداوند نامش را از جمله پیامبران محو کرد. به خدا قسم اگر عیسی، چیزی را که نصرانیان می گفتند را تأیید می کرد، خداوند او را تا روز قیامت ناشنوا می کرد. به خدا قسم،

ص: ۲۹۴

من نیز اگر آن‌چه اهل کوفه درباره ام می گویند را بپذیرم، زمین مرا فرو خواهد برد. من جز بنده ای در اختیار نیستم که قدرت سود رساندن و زیان رساندن بر چیزی را ندارم.

**[ترجمه]

«۵۳»

كش، رجال الكشى مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا رَفَعَهُ إِلَى أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: ذُكِرَ (۳) جَعْفَرُ بْنُ وَاقِدٍ وَ نَفَرٌ مِنْ أَصْحَابِ أَبِی الْخَطَّابِ فَقِيلَ إِنَّهُ صَارَ إِلَیَّ يَتَرَدَّدُ وَ قَالَ فِيهِمْ (۴) وَ هُوَ الَّذِی فِی السَّمَاءِ إِلهٌ وَ فِی الْأَرْضِ إِلهٌ (۵) قَالَ هُوَ الْإِمَامُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لَا وَ اللَّهِ لَا يَأْوِينِی وَ إِيَّاهُ سَقْفُ بَيْتٍ أَبَداً هُمْ شَرٌّ مِنَ الْيَهُودِ وَ النَّصَارَى وَ الْمَجُوسِ وَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا وَ اللَّهِ مَا صَغَّرَ عَظَمَةَ اللَّهِ تَصْغِيرَهُمْ شَیْ ءٌ قَطُّ وَ إِنَّ عُزَيْراً جَالَ فِی صَدْرِهِ مَا قَالَتِ الْيَهُودُ فَمُحِیَ اسْمُهُ مِنَ النُّبُوَّةِ وَ اللَّهِ لَوْ أَنَّ عِيسَى أَقَرَّ بِمَا قَالَتِ النَّصَارَى- (۶) لَأَوْرَثَهُ اللَّهُ صَمَماً إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ اللَّهِ لَوْ أَقْرَرْتُ بِمَا يَقُولُ فِیَ

۱- فی المصدر: تعلم.

۲- رجال الكشّیّ: ۱۹۳.

۳- فی المصدر: ذكر عنده.

۴- أی قال جعفر بن واقد او أبو الخطاب: فی الأئمّه علیهم السلام نزل قوله تعالى: فِی الْأَرْضِ إِلَهٌ.

۵- الزخرف: ۸۴.

۶- فی المصدر: بما قالت فيه.

أَهْلُ الْكَوفَهِ لَأَخَذَتْنِي الْأَرْضُ وَ مَا أَنَا إِلَّا عَبْدٌ مَمْلُوكٌ لَا أَقْدِرُ عَلَى ضَرٍّ شَيْ ءٍ (۱) وَ لَا نَفْعٍ (۲).

lt;meta info="\\"یکی از حاضرین گفت: او با من رفت آمد داشت\\" یعنی می‌رفت و می‌آمد تا مرا گمراه کند.

\\"گفت: منظور این آیه امام است\\" یعنی أبوالخطاب گفت، منظور امام است. ابوالخطاب جمله «وَ فِي الْأَرْضِ إِلهٌ» را به «وَ هُوَ الَّذِي فِي السَّماءِ إِلهٌ» عطف می‌کرده است، که یعنی، او کسی است که فقط در آسمان خداست و در زمین خدای دیگری وجود دارد که همان امام باشد. و ممکن است گوینده جمله \\"منظور این آیه امام است\\" ابن واقد باشد.

در بعضی از نسخه‌ها به جای \\"یتردّد\\"، به معنای رفت و آمد می‌کرد، \\"یتروّد\\" آمده است که یعنی، می‌خواست مرا گمراه کند. که از مراوده مشتق شده است، مانند آیه: «وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَن نَّفْسِهِ» - . یوسف / ۲۳ - {آن [بانو] که وی در خانه اش بود خواست از او کام گیرد}. و در نسخه‌ای دیگر \\"إليّ مرود\\" آمده که بعضی از فضلا گفته‌اند: به معنای \\"إليّ قوم من المرده\\"، گروهی از کافران پیش من می‌آمدند، است. و در یکی دیگر از نسخه‌ها، \\"إليّ نمرود\\" است، که کنایه از یکی از کافرین موافق با اوست. صحیح‌تر همان است که ما در متن آوردیم و بعد از آن احتمال اول ما در توضیحات بر سایر احتمالات ترجیح دارد، این دو با نسخه‌های معتبر موافق هستند. این روایت دلالت بر عدم نبوت عزیر می‌کند. خداوند خود می‌داند.

**[ترجمه]

بیان

قوله یتردد أی قال رجل من الحاضرین کان أبو الخطاب یتردد و یختلف إلی لإضلالی و کان یقول فیهم أی نزلت فیهم هذه الآیه فکان یعطف قوله تعالی وَ فِي الْأَرْضِ إِلهٌ علی قوله وَ هُوَ الَّذِي لیکون جمله أخری أی و فی الأرض إله آخر.

قوله قال أی قال أبو الخطاب هو الإمام أی الإله الذی فی الأرض الإمام و یحتمل إرجاع الضمائر إلی ابن واقد و فی بعض النسخ یترود بالراء المهمله ثم الواو ثم الدال أی یطلب إضلالی من المراوده بمعنی الطلب کقوله تعالی وَ راوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِها عَنْ نَفْسِهِ (۳) و فی بعضها إلی مرود و قال بعض الفضلاء أی إلی قوم من المرده و فی بعضها إلی نمرود (۴) فیکون کنایه عن بعض الکفره الموافقین له فی الرأی و الأصح ما صححنا أولا و ثانیا موافقا للنسخ المعتبره و الخبر یدل علی عدم نبوه عزیر و الله یعلم.

**[ترجمه]رجال کشی: هشام بن حکم روایت کرده، حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: خداوند بنان و سری و بزیع را لعنت کند! شیطان در بهترین صورت آدمی، از بالای سر تا ناف برایشان مجسم شد. عرض کردم: بنان این آیه: «وَ هُوَ الَّذِي فِي السَّماءِ إِلهٌ وَ فِي الْأَرْضِ إِلهٌ» - . زخرف / ۸۴ - {و اوست که در آسمان خداست و در زمین خداست} را تأویل می‌کند به این‌که: خدایی که در زمین است غیر از خدای آسمان و خدای آسمان غیر از خدای زمین است. خدای آسمان بزرگتر از خدای زمین است،

اهل زمین برتری خدای آسمان را می‌دانند و او را تعظیم می کنند.

حضرت فرمودند: به خدا قسم جز خدای یکتای بی‌شریک که هم خدای آسمان‌ها و هم خدای زمین هاست وجود ندارد. بنان دروغ گفته است، لعنت خدا بر او باد! به خداوند جلّ جلاله توهین نموده و او را کوچک انگاشته است. - . رجال کشی : ۱۹۶ -

**[ترجمه]

«۵۴»

کش، رجال الکشی سَعْدٌ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ بُنَاناً وَ السَّرِیَّ وَ بَزِیعاً لَعَنَهُمُ اللَّهُ تَرَاءَی لَهُمُ الشَّیْطَانُ فِی أَحْسَنِ مَا یَکُونُ صُورَهُ آدَمِیٍّ مِنْ قَرْنِهِ إِلَی سُرَّتِهِ قَالَ فَقُلْتُ إِنَّ بُنَاناً یَتَأَوَّلُ هَذِهِ الْآیَهَ وَ هُوَ الَّذِی فِی السَّماءِ إِلهٌ وَ فِی الْأَرْضِ إِلهٌ (۵) أَنَّ الَّذِی فِی الْأَرْضِ غَیْرُ إِلَهِ السَّمَاءِ وَ إِلَهَ السَّمَاءِ غَیْرُ إِلَهِ الْأَرْضِ وَ أَنَّ إِلَهَ السَّمَاءِ أَعْظَمُ مِنْ إِلَهِ الْأَرْضِ

۱- فی نسخه: (و لا نفع شی ء) أقول: یوجد ذلک فی المصدر.

۲- رجال الکشّیّ: ۱۹۴.

۳- یوسف: ۲۲.

۴- فی بعض نسخ المصدر: الی نمیرود.

۵- الزخرف: ۸۴.

وَ أَنَّ أَهْلَ الْأَرْضِ يَعْرِفُونَ فَضْلَ إِلَهِ السَّمَاءِ وَ يُعَظِّمُونَهُ فَقَالَ وَ اللَّهِ مَا هُوَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ إِلَهٌ فِي السَّمَاوَاتِ وَ إِلَهٌ فِي الْأَرَضِينَ كَذَبَ بُنَانٌ عَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ صَغَّرَ اللَّهَ جَلَّ جَلَالُهُ وَ صَغَّرَ عَظَمَتَهُ (۱).

**[ترجمه]رجال کشی: مفضل بن یزید نقل کرده، پیش حضرت صادق علیه السّلام سخن از پیروان ابوالخطاب و غالیان شد، ایشان به من فرمودند: ای مفضل! با آن‌ها همنشینی نکنید و با آن‌ها غذا نخورید و آب نیاشامید و مصافحه نکنید و از یک‌دیگر ارث نبرید.

**[ترجمه]

«۵۵»

کش، رجال الکشی حَمْدَوَيْهِ وَ إِبْرَاهِيمُ عَنِ الْعُبَيْدِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ ذَكَرَ أَصْحَابَ أَبِي الْخَطَّابِ وَ الْغُلَاةَ فَقَالَ لِي يَا مُفَضَّلُ لَا تُقَاعِدُوهُمْ وَ لَا تُؤَاكِلُوهُمْ وَ لَا تُشَارِبُوهُمْ وَ لَا تُصَافِحُوهُمْ وَ لَا تُوَارِثُوهُمْ.

**[ترجمه]هشام بن سالم نقل کرده، حضرت صادق علیه السلام وقتی که پیش ایشان سخن از غالیان به میان آمد، فرمودند: در میان آن‌ها کسانی هستند که دروغ می‌گویند طوری که شیطان نیز محتاج دروغ آن‌ها می شود. - . همان : ۱۹۱ و ۱۹۲ -

**[ترجمه]

«۵۶»

وَ قَالا (۲) حَدَّثَنَا الْعَنْبَرِيُّ (۳) عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ ذَكَرَ الْغُلَاةَ وَ قَالَ إِنَّ فِيهِمْ مَنْ يَكْذِبُ حَتَّى إِنَّ الشَّيْطَانَ لَيَحْتَاجُ إِلَى كَذِبِهِ (۴).

lt;meta info="\\"از یک‌دیگر ارث نبرید\\" یعنی به آن‌ها ارث ندهید، چون آن‌ها مشرک هستند و مشرک از مسلمان ارث نمی برد. یا ممکن است منظور این باشد که با آن‌ها ازدواج نکنید تا موجب ارث بردن نشود. یکی از فضلا این جمله را که به صورت [لا توارثوهم] است تغییر داده و این گونه خوانده‌اند: \\"لا تؤاثروهم\\" که از اثر بمعنی خبر است، یعنی با آن‌ها هم صحبت نشوید و روایات را با آن‌ها در میان نگذارید.

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام و لا توارثوهم أی لا تعطوهم المیراث فإنهم مشرکون لا یرثون من المسلم أو لا تواصلوهم بالمصاهره الموجبه للتوارث و صحف بعض الأفاضل و قرأ لا تؤاثروهم من الأثر بمعنی الخبر أی لا تحادثوهم و لا تفاوضوهم بالآثار و الأخبار.

**[ترجمه]رجال کشی: محمد بن خالد از یکی از اصحاب روایت کرده که حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: هر کس بگوید که ما پیامبر هستیم، لعنت خدا بر او باد، و هر کس در این مورد شک داشته باشد لعنت خدا بر او باد. - . همان : ۱۹۴ -

**[ترجمه]

«۵۷»

کش، رجال الکشی مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ بِأَنَّنَا أَنْبِیَاءُ فَعَلَیْهِ لَعْنَهُ اللَّهِ وَ مَنْ شَکَّ فِی ذَلِکَ فَعَلَیْهِ لَعْنَهُ اللَّهِ (۵).

**[ترجمه]رجال کشی: زراره نقل کرده، از حضرت باقر علیه السلام شنیدم که می فرمودند: خداوند بنان تبان - . در مصدر: بنان بیان -

را لعنت کند!

ص: ۲۹۶

بنان که - لعنت خدا بر او باد - بر پدرم دروغ می بست. من گواهی می‌دهم، پدرم علی بن الحسین بنده‌ای صالح بود. - . رجال کشی : ۱۹۴ -

**[ترجمه]

«۵۸»

کش، رجال الکشی الْحُسَیْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ بُنْدَارَ وَ مُحَمَّدُ بْنُ قُولَوَیْهِ مَعاً عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ یَعْقُوبَ بْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنِ ابْنِ بُکَیْرٍ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ لَعَنَ اللَّهُ بُنَانَ التَّبَّانِ (۶)

ص: ۲۹۶

۱- رجال الکشّیّ: ۱۹۶.

۲- أی حمدویه و إبراهیم.

۳- فی المصدر: العبیدی.

۴- رجال الکشّیّ: ۱۹۱ و ۱۹۲.

۵- رجال الکشّیّ: ۱۹۴.

۶- فی المصدر: بنان البیان.

وَ إِنَّ بُنَاناً لَعَنَهُ اللَّهُ كَانَ يَكْذِبُ عَلَى أَبِی علیه السلام أَشْهَدُ أَنَّ أَبِی عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ كَانَ عَبْداً صَالِحاً (١).

**[ترجمه]رجال کشی: ابن مسکان از یکی از اصحاب نقل کرده، از حضرت صادق علیه السّلام شنیدم که می‌فرمودند: خدا مغیره بن سعید را لعنت کند! او بر پدرم دروغ می بست و خداوند او را مبتلا به حرارت آهن کرد، خدا لعنت کند کسی را که درباره ما چیزی بگوید که ما خود درباره خویش نمی گوییم، و خدا لعنت کند کسی که ما را، از بندگی خدایی که ما را خلق کرده و بازگشت ما به سوی اوست و اختیار ما در دست اوست، خارج کند. - . همان : ١٩۴ و ١٩۵ -

**[ترجمه]

«۵٩»

كش، رجال الكشی سَعْدٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ وَ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَی عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَى عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَمَّنْ حَدَّثَهُ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ لَعَنَ اللَّهُ الْمُغِیرَةَ بْنَ سَعِیدٍ إِنَّهُ كَانَ یَكْذِبُ عَلَى أَبِی فَأَذَاقَهُ اللَّهُ حَرَّ الْحَدِیدِ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ قَالَ فِینَا مَا لَا نَقُولُهُ فِی أَنْفُسِنَا وَ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ أَزَالَنَا عَنِ الْعُبُودِیَّةِ لِلَّهِ الَّذِی خَلَقَنَا وَ إِلَیْهِ مَآبُنَا وَ مَعَادُنَا وَ بِیَدِهِ نَوَاصِینَا (٢).

**[ترجمه]رجال کشی: ابابصیر روایت کرده، حضرت صادق علیه السّلام به من فرمودند: ای ابامحمّد! من از کسانی که ما را پروردگار می‌دانند بیزارم. عرض کردم: خدا از آن‌ها بیزار باشد! فرمودند: از کسانی که ما را پیامبر می‌دانند بیزارم. گفتم: خدا از آن‌ها بیزار باشد. - . همان : ١٩٢ -

**[ترجمه]

«۶٠»

كش، رجال الكشی حَمْدَوَیْهِ عَنْ یَعْقُوبَ بْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَا أَبَا مُحَمَّدٍ ابْرَأْ مِمَّنْ یَزْعُمُ أَنَّا أَرْبَابٌ قُلْتُ بَرِئَ اللَّهُ مِنْهُ فَقَالَ ابْرَأْ مِمَّنْ یَزْعُمُ أَنَّا أَنْبِیَاءُ قُلْتُ بَرِئَ اللَّهُ مِنْهُ (٣).

**[ترجمه]رجال کشی: محمد - . منظور محمد بن أبی حمزه است. - در روایتی که سند آن را به حضرت صادق علیه السلام می‌رساند، نقل کرده که ایشان فرمودند: مردی خدمت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم آمد و گفت: سلام بر تو ای پروردگار من، پیامبر فرمودند: خدا تو را لعنت کند! تو را چه می شود؟ پروردگار من و پروردگار تو، اللّه است. به خدا قسم تو را به این که در وقت جنگ ترسو و در وقت سلم پست بوده باشی، نمی‌شناختم. - . رجال کشی : ١٩٣ -

**[ترجمه]

«۶١»

كش، رجال الكشی حَمْدَوَیْهِ وَ إِبْرَاهِیمُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْزَةَ (۴) قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ

مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى وَ لَقَدْ لَقِيتُ مُحَمَّداً (۵) رَفَعَهُ إِلَى أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَبِّی فَقَالَ مَا لَكَ لَعَنَكَ اللَّهُ رَبِّی وَ رَبُّكَ اللَّهُ أَمَا وَ اللَّهِ لَكُنْتَ مَا عَلِمْتُكَ لَجَبَاناً فِی الْحَرْبِ لَئِيماً فِی السِّلْمِ (۶).

<meta info="\\"سلم\\"" به کسر سین، یعنی دوران مسالمت و صلح، معنای جمله این است که: در دوران صلح، با عهدشکنی، دون مایه نبوده‌ای. یا \\"سلم\\" به فتح سین و الف بعد از لام باشد که یعنی: بر سلام کردن بخل نمی‌کردی. شاید غرض حضرت، حسرت خوردن

ص: ۲۹۷

و تعجب از خروج او از دین، به رغم این که متصف به اخلاق نیک بوده، می‌باشد، و احتمال دارد \\"ما علمتک\\" جمله معترضه بین اسم و خبرش باشد و \\"ما\\" در آن نافیه نباشد، که معنایش این می‌شود: از وقتی که تو را می‌شناسم و از احوال تو باخبرم، تو این دو اخلاق پست را داشته‌ای، و اعتقادت هم مانند اخلاقت است.

**[ترجمه]

بیان

فی السلم بالکسر أی المسالمه و المصالحه أی ما کنت لئیما فیها بأن تنقض العهد أو بفتح السین و الألف بعد اللام أی کنت لا تبخل بالسلام و لعل غرضه تحسر

ص: ۲۹۷

۱- رجال الكشّیّ: ۱۹۴.

۲- رجال الكشّیّ: ۱۹۴ و ۱۹۵.

۳- رجال الكشّیّ: ۱۹۲.

۴- فی المصدر: محمّد بن أبی حمزه.

۵- أی محمّد بن أبی حمزه.

۶- رجال الكشّیّ: ۱۹۳.

أو تعجب من خروجه عن الـدين مع اتصـافه بمحاسن الأخلاق و يحتمل أن يكون ما علمتك معترضه بين اسم كان و خبره و لم تكن ما نافيه و المعنى كنت ما دمت عرفتك و علمت أحوالك على هذين الخلقين الدنيين فمذهبك موافق لأخلاقك.

**[ترجمه]رجال كشـی: حنان بن سـدير از پدرش نقل كرده، به حضـرت صادق عليه السّـلام عرض كردم: گروهی می گويند شما ائمه، خـدا هستيـد و برای ما از قرآن نيز شاهـد می آورنـد: «يا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّباتِ وَ اعْمَلُوا صالِحاً إِنِّی بِما تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ» - . مؤمنون / ۵۱ - {ای پيامبران از چيزهای پاكيزه بخوريـد و كار شايسته كنيد كه من به آن‌چه انجام می دهيد دانايم} ايشان فرمودنـد: ای سدير! گوش و چشم و موی و پوست و گوشت و خون من از اين افراد بيزار است، خدا و پيامبرش از آن‌ها بيزارنـد، اين‌هـا بر دين من و دين پـدران من نيسـتند، خداونـد من و آن‌ها را در روز قيامت جمع نخواهـد كرد، مگر اين كه بر آن‌ها خشمگين باشد.

عرض كردم: پس شـما چه هستيـد فـدايتان شوم؟ فرمودند: خزانه‌داران علم خدا و مترجمان وحی او، ما گروهی معصوم هستيم كه خـدا دسـتور اطاعت ما و نهی از مخالفت با ما را داده است، ما حجت بالغه خدا بر هر كه پايين آسـمان و روی زمين اسـت می‌باشيم.

حسـين بن أشـكيب گفته است: از أبی‌طالب شـنيدم كه سدير، \\"إن شاء الله\\" نيز در آخر روايت نقل كرده است. - . رجال كشی : ۱۹۷ و ۱۹۸ -

**[ترجمه]

«۶۲»

كش، رجال الكشـی مُحَمَّدُ بْنُ مَسْـعُودٍ عَنِ الْحُسَـيْنِ بْنِ إِشْـكِيبَ عَنِ ابْنِ أُورَمَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِی طَالِبٍ الْقُمِّيِّ عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِيرٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِنَّ قَوْماً يَزْعُمُونَ أَنَّكُمْ آلِهَةٌ يَتْلُونَ عَلَيْنَا بِذَلِكَ قُرْآناً يا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبـاتِ وَ اعْمَلُوا صالِحـاً إِنِّی بِما تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ (۱) قَالَ يَا سَدِيرُ سَـمْعِی وَ بَصَـرِی وَ شَـعْرِی وَ بَشَرِی وَ لَحْمِی وَ دَمِی مِنْ هَؤُلَـاءِ بِرَاءٌ بَرِئَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَ رَسُولُهُ مَـا هَؤُلَاءِ عَلَى دِينِی وَ دِينِ آبَائِی وَ اللَّهِ لَا يَجْمَعُنِی وَ إِيَّاهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَهِ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِمْ سَاخِطٌ قَالَ قُلْتُ فَمَا أَنْتُمْ جُعِلْتُ فِدَاكَ قَالَ خُزَّانُ عِلْمِ اللَّهِ وَ تَرَاجِمَهُ وَحْيِ اللَّهِ وَ نَحْنُ قَوْمٌ مَعْصُومُونَ أَمَرَ اللَّهُ بِطَاعَتِنَا وَ نَهَى عَنْ مَعْصِيَتِنَا نَحْنُ الْحُجَّهُ الْبَالِغَهُ عَلَى مَنْ دُونَ السَّمَاءِ وَ فَوْقَ الْأَرْضِ.

قال الحسين بن إشكيب سمعت من أبی طالب عن سدير إن شاء الله. (۲)

**[ترجمه]شايـد، (درآيه) رسل را به ائمه و عمل صالـح را به آفريـدن آن‌چه به مصـلحت نظام عالم است، تأويل كرده انـد. يا رسـل را به پيروان ائمه عليهم السـلام تأويـل نمودهانـد. گويا چيزی از روايت سـقط شـده باشـد. كه مؤيـدش، روايتی است كه كلينی از سدير نقل كرده: به حضـرت صادق عليه السّلام عرض كردم: گروهی معتقدند شما خدا هستيد و از قرآن برای ادعای خود شاهـد می آورنـد: «وَ هُوَ الَّذِی فِی السَّماءِ إِلهٌ وَ فِی الْأَرْضِ إِلهٌ» - . زخرف / ۸۴ - {و اوست كه در آسـمان خداست و در زمين خـداست} ای سـدير! گـوش و چشم و پوست و گوشت و خون و موی من از اين افراد بيزار است، خداونـد هم، از آن‌ها

بیزار است، این‌ها بر دین من

ص: ۲۹۸

و دین پـدران من نیسـتند، خداوند من و آن‌ها را در روز قیامت جمع نخواهد کرد مگر این که بر آن‌ها خشـمگین باشد. عرض کردم: بعضـی دیگر هستند که می گویند شما پیامبرید از قرآن برایش دلیل می آورند که: «یا أَیُّهَا الرُّسُلُ کُلُوا مِنَ الطَّیِّباتِ» - . مؤمنون / ۵۱ - {ای پیامبران از چیزهای پاکیزه بخورید}. - . اصول کافی ۱ : ۲۶۹ و ۲۷۰ -

استدلال آن‌ها، با این آیه، بر این که ائمه پیامبرند، با استفاده از جمع بودن لفظ \\"رسل\\" است و خطاب هم متوجه است به حاضـرین یـا کسـانی کـه بعـداً، بـه تبعیت از حاضـرین، خواهنـد آمـد. جـوابش هم این است که: این آیه خطـابی است به همه پیامبران، نه به این صورت که یک مرتبه، به همه خطاب شـده باشد، بلکه هر کدام در زمان خودشان مورد خطاب قرار گرفته‌انـد. بعضـی گفته اند: خطاب به عیسـی است که درآیه قبلی نام او ذکر شده است و به صـیغه جمع آوردن لفظ رسل، به جهت تعظیم است.

**[ترجمه]

بیان

لعله أولوا الرسـل بالأئمه و العمل الصالـح بخلق ما هو المصـلحه فی نظام العالم أو الرسل باتباع الأئمه علیهم السـلام و الأظهر أنه سقط من الخبر شی ء.

وَ یُؤَیِّدُهُ مَـا رَوَاهُ الْکُلَیْنِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَـدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِی طَـالِبٍ عَنْ سَـدِیرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام إِنَّ قَوْمـاً یَزْعُمُونَ أَنَّکُمْ آلِهَهٌ یَتْلُونَ عَلَیْنَـا بِـذَلِکَ قُرْآنـاً وَ هُوَ الَّذِی فِی السَّماءِ إِلهٌ وَ فِی الْأَرْضِ إِلهٌ (۳) فَقَالَ یَا سَدِیرُ سَمْعِی وَ بَصَرِی وَ بَشَرِی وَ لَحْمِی وَ دَمِی وَ شَعْرِی (۴) بِرَاءٌ وَ بَرِئَ اللَّهُ مِنْهُمْ مَا هَؤُلَاءِ عَلَی دِینِی وَ لَا

ص: ۲۹۸

۱- المؤمنون: ۵۱.

۲- رجال الکشّیّ: ۱۹۷- ۱۹۸.

۳- الزخرف: ۸۴.

۴- فی المصدر: من هؤلاء براء.

عَلَی دِینِ آبَائِی وَ اللَّهِ لَا یَجْمَعُنِیَ اللَّهُ وَ إِیَّاهُمْ یَوْمَ الْقِیَامَهِ إِلَّا وَ هُوَ سَاخِطٌ عَلَیْهِمْ قَالَ قُلْتُ وَ عِنْدَنَا قَوْمٌ یَزْعُمُونَ أَنَّکَمْ رُسُلٌ یَقْرَءُونَ عَلَیْنَا بِذَلِکَ قُرْآناً یا أَیُّهَا الرُّسُلُ کُلُوا مِنَ الطَّیِّباتِ (۱) وَ سَاقَ الْحَدِیثَ إِلَی آخِرِ مَا مَرَّ.

و وجه الاستدلال علی کونهم رسلا بالآیه لجمعیه الرسل زعما منهم أن الخطاب إنما یتوجه إلی الحاضرین أو إلی من سیوجد أیضا بتبعیه الحاضرین و الجواب أنها نداء و خطاب لجمیع الأنبیاء لا ـ علی أنهم خوطبوا بذلک دفعه بل علی أن کلا ـ منهم خوطب فی زمانه و قیل النداء لعیسی الذی مر ذکره فی الآیه السابقه و الجمع للتعظیم.

**[ترجمه]رجال کشی: عبد اللَّه بن شریک از پدرش نقل کرده، روزی علی علیه السّلام، نزد همسرشان امّ عمرو از قبیله عنزه بودند که قنبر پیش ایشان رفته و عرض کرد: بر درب خانه ده نفر ایستاده اند که معتقدند شما پروردگار آن‌ها هستید. فرمودند: آن‌ها را داخل بیاور! داخل شدند و حضرت به آن‌ها فرمودند: چه می گویید؟ گفتند: تو پروردگار مایی و تویی که ما را آفریده ای و به ما روزی داده ای .

حضرت فرمودند: وای بر شما! نگویید! من هم مانند شما مخلوق هستم، آن‌ها قبول نکردند و ادامه دادند. حضرت فرمودند: وای بر شما! پروردگار من و پروردگار شما، اللَّه است، وای بر شما! توبه کنید و از حرفتان برگردید! گفتند: ما از حرف خود برنمی گردیم، تو پروردگار مایی، به ما روزی داده‌ای و ما را آفریده ای.

حضرت فرمودند: قنبر چند نفر کارگر برایم بیاور! قنبر رفت و ده نفر کارگر با بیل و کلنگ آورد. حضرت امر کردند که زمین را برای آن‌ها حفر کنند. وقتی گودالی حفر کردند، حضرت دستور دادند، هیزم آوردند و در آن انداختند

ص: ۲۹۹

و آتش افروختند. بعد، به آن‌ها فرمودند: توبه کنید! گفتند: ما از حرف خود برنمی گردیم. ابتدا چند نفرشان و بعد بقیه را در آتش انداختند و این شعر را خواندند:

من وقتی چیز منکری را ببینم، آتشم را می افروزم و قنبر را صدا می کنم - . رجال کشی : ۱۹۸ و ۱۹۹ -

**[ترجمه]

«۶۳»

کش، رجال الکشی مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الْبُرَاثِیُّ وَ عُثْمَانُ بْنُ حَامِدٍ مَعاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَزْدَادَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ مُوسَی بْنِ یَسَارٍ (۲) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَرِیکٍ عَنْ أَبِیهِ قَالَ: بَیْنَا عَلِیٌّ علیه السلام عِنْدَ امْرَأَهٍ لَهُ مِنْ عَنْزَهَ وَ هِیَ أُمُّ عَمْرٍو إِذْ أَتَاهُ قَنْبَرٌ فَقَالَ إِنَّ عَشَرَهَ نَفَرٍ بِالْبَابِ یَزْعُمُونَ أَنَّکَ رَبُّهُمْ فَقَالَ أَدْخِلْهِمْ قَالَ فَدَخَلُوا عَلَیْهِ فَقَالَ لَهُمْ مَا تَقُولُونَ فَقَالُوا (۳) إِنَّکَ رَبُّنَا وَ أَنْتَ الَّذِی خَلَقْتَنَا وَ أَنْتَ الَّذِی رَزَقْتَنَا فَقَالَ وَیْلَکُمْ لَا تَفْعَلُوا إِنَّمَا أَنَا مَخْلُوقٌ مِثْلُکُمْ فَأَبَوْا أَنْ یَفْعَلُوا (۴) فَقَالَ لَهُمْ وَیْلَکُمْ رَبِّی وَ رَبُّکُمُ اللَّهُ وَیْلَکُمْ تُوبُوا وَ ارْجِعُوا فَقَالُوا لَا نَرْجِعُ عَنْ مَقَالَتِنَا أَنْتَ رَبُّنَا تَرْزُقُنَا وَ أَنْتَ خَلَقْتَنَا فَقَالَ یَا قَنْبَرُ ایتِنِی بِالْفَعَلَهِ فَخَرَجَ قَنْبَرٌ فَأَتَاهُ بِعَشَرَهِ رِجَالٍ مَعَ الزُّبُلِ وَ

الْمُرُورِ فَأَمَرَ أَنْ يَحْفِرُوا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَمَّا حَفَرُوا خَدّاً أَمَرَ بِالْحَطَبِ وَ النَّارِ فَطُرِحَ فيهِ

ص: ۲۹۹

۱- أصول الكافى ۱: ۲۶۹ و ۲۷۰ و الآيه الأخيره فى المؤمنون: ۵۱.

۲- فى المصدر: موسى بن بشار.

۳- فى المصدر: فقالوا: نقول.

۴- فى نسخه: أن يقلعوا.

حَتَّی صَارَ نَاراً تَتَوَقَّدُ قَالَ لَهُمْ تُوبُوا قَالُوا لَا نَرْجِعُ فَقَذَفَ عَلِیٌّ بَعْضَهُمْ ثُمَّ قَذَفَ بَقِیَّتَهُمْ فِی النَّارِ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام

إِذَا أَبْصَرْتُ (۱) شَیْئاً مُنْکَراً ***أَوْقَدْتُ نَارِی وَ دَعَوْتُ قَنْبَراً (۲)

**[ترجمه]قال الفیروزآبادی الزبیل کأمیر و سکین و قندیل و قد یفتح القفه أو الجراب أو الوعاء و الجمع ککتب و قال المر بالفتح المسحاه و قال الخد الحفره المستطیله فی الأرض.

**[ترجمه]

بيان

قال الفیروزآبادی الزبیل کأمیر و سکین و قندیل و قد یفتح القفه أو الجراب أو الوعاء و الجمع ککتب و قال المر بالفتح المسحاه و قال الخد الحفره المستطیله فی الأرض.

**[ترجمه]رجال کشی: ابن ابی‌یعفور نقل کرده: در محضر امام صادق علیه السّلام بودم که مردی خوش سیما اجازه ورود خواست، حضرت فرمودند: از مردمان پست بپرهیز! بر زمین قرار نگرفتم و خارج شدم و در مورد آن مرد جویا شدم. معلوم شد او مردی غالی است. - . همان : ۱۹۸ -

**[ترجمه]

«۶۴»

کش، رجال الکشی مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقُمِّیِّ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ مُوسَی بْنِ سَلَّامٍ عَنْ حَبِیبٍ الْخَثْعَمِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی یَعْفُورٍ قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَاسْتَأْذَنَ عَلَیْهِ رَجُلٌ حَسَنُ الْهَیْئَهِ فَقَالَ اتَّقِ السَّفِلَهَ فَمَا تَقَارَّتْ بِیَ الْأَرْضُ حَتَّی خَرَجْتُ فَسَأَلْتُ عَنْهُ فَوَجَدْتُهُ غَالِیاً (۳).

lt;meta info="\\"بر زمین قرار نگرفتم\\" عبارت عربی آن \\"فما تقارت بی الأرض\\" است که از باب تفاعل و ماده \\"قرار\\" است. مثلاً می گویند: قرّ فی المکان و استقرّ و تقارّ، که همه به معنای \\"ثابت و آرام ماند\\"، می‌باشند. در بعض از نسخه‌ها، \\"تقارب بی الأرض\\" آمده است که شاید معنایش این است که، او به جایی که می‌خواست نزدیک نشد. ولی ظاهراً این خطای در نسخه‌برداری باشد.

سید داماد قدّس الله روحه، می گوید: \\"تفأرت\\" با فاء یا قاف و تشدید همزه، از باب تفعیل است و در اصل مهموز نبوده و أجوف بوده است و \\"خرجت\\" با تشدید، از باب تخریج و به معنای پنهان کردن چیزی و استخراج و کشف کردن آن از جایی است که احتمال در آن‌جا بودنش وجود دارد که معنایش در روایت این می‌شود: در زمین قدم نزدم و راهی نپیمودم مگر این که وضع آن مرد برایم مشخص شود و از حالش باخبر شوم. و از گروه‌هایی در موردش سؤال کردم و فهمیدم فاسد و غالی است. معلوم شد که خداوند، به مولایم حضرت صادق علیه السلام، الهام کرده است.

و در بعضـی نسخه‌های دیگر، \\"فما تقاررت حتی خرجت\\" آمده است که با قاف و از باب تفاعل است وخرجت نیز بدون تشدیـد و از خروج است. تـا این جـا کلاـم سـید دامـاد تمام می شود. خداونـد مقامش را بالا ببرد! پوشـیده نیست که در کلام ایشان تصحیف و تکلف وجود دارد، و گذشته از این، تبدیل واو به همزه در این قبیل فعل‌ها طبیعی به نظر نمی‌رسد.

**[ترجمه]

بیان

(۴) قوله فما تقارت بی الأرض کـذا فی بعض النسخ تفاعل من القرار یقال قر فی المکان و اسـتقر و تقار أی ثبت و سـکن و فی بعضها فما تقارب فی الأرض و لعل المعنی أنه لم یقرب إلی مکانه الذی أراد و الظاهر أنه تصحیف.

و قال السـید الـداماد قدس الله روحه تفأرت بالفاء أو بالقاف و تشدید الهمزه قبل الراء من باب التفعل و أصـله لیس من المهموز بل من الأجوف و خرجت بالتشدیـد من التخریج بمعنی اسـتبطان الأمر و اسـتخراجه من مظانه و اسـتکشافه یعنی ما انتشـرت و ما مشـیت و مـا ذهبت و ما ضـربت فی الأرض حتی استکشـفت أمر الرجل و اسـتعلمت حاله و اختبرته و فتشت عن دخلته و سألت الأقوام و استخبرتهم عنه فوجدته فاسدا غالیا فظهر أن مولانا الصادق علیه السلام کان قد ألهمه الله ذلک.

۱- فی المصدر: انی إذا ابصرت.

۲- رجال الکشّیّ: ۱۹۸ و ۱۹۹.

۳- رجال الکشّیّ: ۱۹۸.

۴- فی نسخه: إیضاح.

يقال فار بالفاء فوارا بالضم و فوارنا بالتحريك أى انتشر و هاج و الفائر المنتشر و الهائج و قار بالقاف أى مشى على أطراف قدميه لئلا يسمع صوتهما و قار أيضا إذا نفر و ذهب و قار القصيد إذ خيله و حدث به نفسه و اقتور الشى ء إذا قطعه مستديرا قال ذلک كله القاموس و غيره.

و فى بعض النسخ فما تقاررت حتى خرجت بالقاف على التفاعل و تخفيف خرجت من الخروج انتهى كلامه رفع مقامه و لا يخفى ما فيه من التصحيف و التكلف مع أن قلب الواو بالهمزه فى تلک الأفعال غير معهود.

**[ترجمه]رجال کشی: صفوان بن یحیی از ابن مسکان نقل کرده، حجر بن زائده و عامر بن جذاعه ازدی به حضور امام صادق علیه السّلام رسیدند و عرض کردند: فدایتان شویم! مفضل بن عمر می گوید شما روزی عباد را تقسیم می کنید؟

فرمودند: به خدا قسم رزق ما را جز خداوند، کس دیگری، نمی‌رساند. گاهی اتفاق افتاده که برای خانواده خود احتیاج به غذا پیدا کنم و دلگیر شوم به شدت در فکر فرو روم تا بالاخره برای آن‌ها خوراک تهیه نمایم و آن وقت حس راحتی بکنم. خدا او را لعنت کند و از او بیزار باشد! آن دو عرض کردند: آیا ما هم او را لعنت کنیم و از او بیزار باشیم؟ فرمودند: آری. ما نیز او را لعنت کردیم و از او بیزاری جستیم - . در یکی از نسخه‌ها این‌طور است: آیا شما او را لعنت می کنید و از او بیزاری می... جویید؟ فرمودند: آری، شما هم او را لعن کنید و از او بیزاری جویید. - .

خدا و پیامبرش از او بیزار باشند. - . رجال کشی : ۲۰۷ و ۲۰۸ -

**[ترجمه]

«۶۵»

كش، رجال الكشى الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ بُنْدَارَ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ وَ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَی عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَی عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ قَالَ: دَخَلَ حُجْرُ بْنُ زَائِدَةَ وَ عَامِرُ بْنُ جُذَاعَةَ الْأَزْدِيُّ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فَقَالا لَهُ جُعِلْنَا فِدَاكَ إِنَّ الْمُفَضَّلَ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ إِنَّكُمْ تُقَدِّرُونَ أَرْزَاقَ الْعِبَادِ فَقَالَ وَ اللَّهِ مَا يُقَدِّرُ أَرْزَاقَنَا إِلَّا اللَّهُ وَ لَقَدِ احْتَجْتُ إِلَی طَعَامٍ لِعِيَالِی فَضَاقَ صَدْرِی وَ أَبْلَغَتْ إِلَيَّ الْفِكْرَةُ فِی ذَلِكَ حَتَّی أَحْرَزْتُ قُوتَهُمْ فَعِنْدَهَا طَابَتْ نَفْسِی لَعَنَهُ اللَّهُ وَ بَرِئَ مِنْهُ قَالا أَ فَنَلْعَنُهُ وَ نَتَبَرَّأُ مِنْهُ قَالَ نَعَمْ فَلَعَنَّاهُ وَ بَرِئْنَا مِنْهُ بَرِئَ (۱) اللَّهُ وَ رَسُولُهُ مِنْهُ (۲).

**[ترجمه]رجال کشی: علی بن حکم از مفضل بن عمر نقل کرده که او بشارت می‌داد که: هر دوی شما از پیامبرانید.

**[ترجمه]

«۶۶»

كش، رجال الكشى حَمْدَوَيْهِ وَ إِبْرَاهِيمُ ابْنَا نُصَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَی عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ أَنَّهُ كَانَ بَشَّرَ أَنَّكُمَا لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ (۳).

**[ترجمه]در بعضی از نسخه ها \\"بشّر\\" آمده که از بشارت است، و در بعضی دیگر \\"یسرّ\\" آمدهاز إسرار است

ص: ۳۰۱

که یعنی، مخفیانه می گفت، و در بعضی دیگر \\"یشیر\\" آمده که از إشاره است. ظاهراً در روایت به جای \\"انکما\\"، \\"انه\\" بوده، که یعنی مفضل مدعی نبوّت خویش از طرف حضرت صادق علیه السّلام بوده است. - . مطلبی که کشی بعد از این حدیث ذکر کرده است، دلالت بر همین احتمال می‌کند. او گفته است: طیاره غالیه در یکی از کتاب‌هایشان از مفضل نقل کرده‌اند که: به همراه اباإسماعیل، یعنی ابوالخطاب، هفتاد پیامبر که همگی آن‌ها مشاهده کردند، کشته شدند و پیامبر ما هم در راه او کشته شد و مفضل گفته است: ما دوازده نفر بودیم که به محضر امام صادق علیه السلام رسیدیم، ایشان بر یکایک ما سلام دادند و هر کدام از ما را با خطاب پیامبر خواندند و به بعضی از ما فرمودند: سلام بر نو ای نوح اه. -

و بنابر نسخه دیگر، شاید خطابش به حضرت موسی کاظم علیه السلام باشد، چرا که علی بن حکم از اصحاب ایشان است، یعنی مفضل ادعا کرده ایشان و پدرشان امام صادق علیه السلام، از پیامبرانند.

**[ترجمه]

بیان

فی بعض النسخ بشر من البشاره و فی بعضها یسر من الإسرار

ص: ۳۰۱

۱- فی نسخه: افتلعنه و تتبرأ منه؟ قال: نعم فالعناه و ابرءا منه اقول یوجد ذلک فی المصدر.
۲- رجال الکشّیّ: ۲۰۷ و ۲۰۸.
۳- رجال الکشّیّ: ۲۰۸.

أی كان يقول ذلک سرا و فی بعضها كان يشير (۱) من الإشاره و الظاهر أنه كان أنه مكان أنكما أی كان يدعی نبوه نفسه من قبل الصادق عليه السلام (۲) و علی النسخه لعل الخطاب إلی الكاظم عليه السلام فإن علی بن الحكم من أصحابه أی يدعی أنك و أباك من المرسلين.

**[ترجمه]رجال كشی: يحيی بن عبدالحميد حمانی در كتاب خود، كه در باره اثبات امامت حضرت اميرالمؤمنين عليه السّلام است، می‌نويسد: به شريک گفتم: بعضی‌ها فكر می كنند جعفر بن محمّد ضعيف‌الحديث است. گفت: من قضيه را برايت می... گويم؛ جعفر بن محمّد مردی صالح و مسلمان و پرهيزكار بود كه گروهی از نادان‌ها اطرافش را گرفته بودند، می‌رفتند و می آمدند و می گفتند: جعفر بن محمّد، برای ما چنين حديثی گفت. احاديثی كه تمام آن‌ها، نادرست و دروغ و ساختگی بود را نقل می‌كردند تا از اين راه به نان و نوايی برسند و از مردم پول بگيرند و با آن پول هر كار زشتی را بكنند، مردم عوام اين حرف ها را از آن‌ها می شنيدند، بعضی هلاک می شدند و بعضی نمی پذيرفتند.

اينان، از قبيل مفضل بن عمر و بنان و عمر نبطی و غير آن‌ها، به مردم گفتند كه حضرت صادق عليه السّلام به آن ها گفته است: معرفت امام، كفايت از روزه و نماز می‌كند، و برايشان را از پدر و جد خود حديث آورده كه قبل از قيامت \\"ع ه\\" محقق می‌شود، و اين كه علی عليه السّلام در ميان ابرها است و با بادها پرواز می‌كند و بعد از مرگ سخن می گفته و بدنش روی محل غسل، حركت می‌كرده است، و اين كه خدای آسمان و خدای زمين، همان امام است. و اين‌گونه بود كه اين نادانان گمراه برای خدا شريک قرار دادند.

ص: ۳۰۲

به خدا قسم، ايشان هيچ‌كدام از اين حرف ها را نفرموده‌اند. ايشان پرهيزكارتر و خداترس‌تر از اين ها هستند. مردم اين حرف ها را شنيدند و ايشان را در حديث تضعيف كردند. اگر او را ببينی می‌فهمی كه ايشانيگانه روزگارشان هستند.

**[ترجمه]

«۶۷»

كش، رجال الكشی قَالَ أَبُو عَمْرٍو الْكَشِّيُّ قَالَ يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْحِمَّانِيُّ فِی كِتَابِهِ الْمُؤَلَّفِ فِی إِثْبَاتِ إِمَامَهِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قُلْتُ لِشَرِيكٍ (۳) إِنَّ أَقْوَاماً يَزْعُمُونَ أَنَّ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ ضَعِيفُ الْحَدِيثِ فَقَالَ أُخْبِرُكَ الْقِصَّهَ كَانَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ رَجُلًا صَالِحاً مُسْلِماً وَرِعاً فَاكْتَنَفَهُ قَوْمٌ جُهَّالٌ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِ وَ يَخْرُجُونَ مِنْ عِنْدِهِ وَ يَقُولُونَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ يُحَدِّثُونَ بِأَحَادِيثَ كُلُّهَا مُنْكَرَاتٌ كَذِبٌ مَوْضُوعَهٌ عَلَى جَعْفَرٍ لِيَسْتَأْكِلُونَ النَّاسَ بِذَلِكَ وَ يَأْخُذُونَ مِنْهُمُ الدَّرَاهِمَ كَانُوا يَأْتُونَ مِنْ ذَلِكَ بِكُلِّ مُنْكَرٍ فَسَمِعَتِ الْعَوَامُّ بِذَلِكَ مِنْهُمْ فَمِنْهُمْ مَنْ هَلَكَ وَ مِنْهُمْ مَنْ أَنْكَرَ وَ هَؤُلَاءِ مِثْلُ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ وَ بُنَانٍ وَ عُمَرَ النَّبَطِيِّ وَ غَيْرِهِمْ ذَكَرُوا أَنَّ جَعْفَراً حَدَّثَهُمْ أَنَّ مَعْرِفَهَ الْإِمَامِ تَكْفِي مِنَ الصَّوْمِ وَ الصَّلَاهِ وَ حَدَّثَهُمْ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ وَ أَنَّهُ حَدَّثَهُمْ ع ه قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَهِ (۴) وَ أَنَّ عَلِيّاً عليه السلام فِي السَّحَابِ يَطِيرُ مَعَ الرِّيحِ وَ أَنَّهُ كَانَ يَتَكَلَّمُ بَعْدَ الْمَوْتِ وَ أَنَّهُ كَانَ يَتَحَرَّكُ عَلَى الْمُغْتَسَلِ وَ أَنَّ إِلَهَ السَّمَاءِ وَ إِلَهَ الْأَرْضِ الْإِمَامُ فَجَعَلُوا لِلَّهِ شَرِيكاً جُهَّالٌ ضُلَّالٌ

۱- یوجد ذلک فی المصدر المطبوع.

۲- یدل علی ذلک ما ذکر الکشّیّ بعد الحدیث قال: و ذکرت الطیاره الغالیه فی بعض کتبها عن المفضل انه قال: لقد قتل مع ابی إسماعیل یعنی ابا الخطاب سبعون نبیا کلهم رای و هلک نبیّنا فیه و ان المفضل قال: دخلنا علی أبی عبد اللّه علیه السّلام و نحن اثنی عشر رجلا- قال: فجعل أبو عبد اللّه علیه السّلام یسلم علی رجل منا و یسمی کل رجل منا باسم نبی و قال لبعضنا: السلام علیک یا نوح اه.

۳- لعله شریک بن عبد اللّه النخعیّ الکوفیّ القاضی المتوفّی سنه ۱۷۷ (او) ۱۷۸.

۴- فی المصدر: و انه حدثهم یوم القیامه.

وَ اللَّهِ مَا قَالَ جَعْفَرٌ شَيْئاً مِنْ هَذَا قَطُّ كَانَ جَعْفَرٌ أَتْقَى لِلَّهِ وَ أَوْرَعَ مِنْ ذَلِكَ فَسَمِعَ النَّاسُ ذَلِكَ فَضَعَّفُوهُ وَ لَوْ رَأَيْتَ جَعْفَراً لَعَلِمْتَ أَنَّهُ وَاحِدُ النَّاسِ (۱).

lt;meta info="\\ع ه\\" رمزی برای رجعت است، یعنی ایشان از جدشان در مورد رجعت، در هنگام ظهور قائم علیه السلام، قبل از روز قیامت، حدیث نقل کرده‌اند. و در بعضی از نسخه‌ها، \\"از قبل از روز قیامت\\" آمده است که یعنی در مورد حوادثی که تا روز قیامت اتفاق خواهد افتاد، حدیث نقل کرده‌اند.

\\"یگانه روزگارشان هستند\\" یعنی در جلالت شأن دومی ندارند و در میان مردم نظیر ندارند.

**[ترجمه]

توضیح

قوله علیه السلام ع ه رمز عن الرجعه أی أنه حدثهم عن أبیه عن جده بالرجعه عند ظهور القائم علیه السلام قبل یوم القیامه و فی بعض النسخ عن قبل أی حدثهم بما یکون إلی یوم القیامه قوله أنه واحد الناس أی وحید دهره لا ثانی له فی الجلاله و لا نظیر له فی الناس قال فی الصحاح فلان واحد دهره لا نظیر له و قال استأحد الرجل انفرد.

**[ترجمه]رجال کشی: خالد جوان نقل کرده: من و مفضل بن عمر و گروهی از یاران در مدینه بودیم و درباره ربوبیت صحبت می‌کردیم. گفتیم در خانه حضرت صادق علیه السّلام برویم و در این مورد از ایشان سؤال کنیم. به در خانه ایشان رفتیم، ایشان از منزل خارج شدند و در همان حال خروج می‌فرمودند: «بَلْ عِبادٌ مُكْرَمُونَ * لا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَ هُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ» - . انبیا / ۲۶ و ۲۷ - { بلکه بندگانی ارجمندند * که در سخن بر او پیشی نمی گیرند و خود به دستور او کار می کنند}. - . رجال کشی : ۲۰۹ -

**[ترجمه]

«۶۸»

کش، رجال الکشی مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ خَالِدٍ الْجَوَّانِ (۲) قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَ الْمُفَضَّلُ بْنُ عُمَرَ وَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِنَا بِالْمَدِينَهِ وَ قَدْ تَكَلَّمْنَا فِی الرُّبُوبِيَّهِ قَالَ فَقُلْنَا مُرُّوا إِلَى بَابِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام حَتَّى نَسْأَلَهُ قَالَ فَقُمْنَا بِالْبَابِ قَالَ فَخَرَجَ إِلَيْنَا وَ هُوَ يَقُولُ بَلْ عِبادٌ مُكْرَمُونَ لا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَ هُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ (۳).

lt;meta info="\\ربوبیت\\" منظور ربوبیت ائمه علیهم السلام است.

**[ترجمه]

بیان

قوله فی الربوبیه أی ربوبیه الأئمه علیهم السلام.

**[ترجمه]رجال کشی: صالح بن سهل می گوید: من معتقد به ربوبیت حضرت صادق علیه السّلام بودم. به محضرشان رسیدم، همین که مرا دیدند، فرمودند: ای صالح! به خدا قسم ما بنده ای مخلوق هستیم و پروردگاری داریم که او را می... پرستیم. اگر او را نپرستیم، ما را عذاب می کند. - . همان : ۲۱۸ -

ص: ۳۰۳

**[ترجمه]

«۶۹»

کش، رجال الکشی رَوَی مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الصَّیْرَفِیِّ عَنْ صَالِحِ بْنِ سَهْلٍ (۴) قَالَ: کُنْتُ أَقُولُ فِی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام بِالرُّبُوبِیَّهِ فَدَخَلْتُ فَلَمَّا نَظَرَ إِلَیَّ قَالَ یَا صَالِحُ إِنَّا وَ اللَّهِ عَبِیدٌ مَخْلُوقُونَ لَنَا رَبٌّ نَعْبُدُهُ وَ إِنْ لَمْ نَعْبُدْهُ عَذَّبَنَا (۵).

ص: ۳۰۳

۱- رجال الکشّیّ: ۲۰۸ و ۲۰۹.

۲- فی نسخه: الخوان و هو مصحف، و قد اختلف فی لقب خالد فأصححه:الجوان ، وقیل ایضا : الجواز والحوار والخواز.

۳- رجال الکشّیّ: ۲۰۹. ذیل الحدیث آیه راجع سوره الأنبیاء: ۲۶ و ۲۷.

۴- فی المصدر: انا و اللّه عبد مخلوق.

۵- رجال الکشّیّ: ۲۱۸.

**[ترجمه]رجال کشی: مدائنی - . منظور مرازم بن حکیم مدائنی است. -

روایت کرده، حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: ای مرازم! بشار کیست؟ عرض کردم: همان بیاع شعیر - . در یکی از نسخه‌ها: بیاع شعیری -

است. فرمودند: خدا بشار را لعنت کند! بعد به من فرمودند: ای مرازم! به آن‌ها بگو: وای بر شما! به پیش‌گاه خدا توبه کنید، که کافر و مشرک هستید. - . رجال کشی : ۲۵۲ -

**[ترجمه]

«۷۰»

کش، رجال الکشی حَمْدَوَیْهِ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ یَقْطِینٍ عَنِ الْمَدَائِنِیِّ (۱) عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَالَ یَا مُرَازِمُ مَنْ بَشَّارٌ قُلْتُ بَیَّاعُ الشَّعِیرِ (۲) قَالَ لَعَنَ اللَّهُ بَشَّاراً قَالَ ثُمَّ قَالَ لِی یَا مُرَازِمُ قُلْ لَهُمْ وَیْلَکُمْ تُوبُوا إِلَی اللَّهِ فَإِنَّکُمْ کَافِرُونَ مُشْرِکُونَ (۳).

**[ترجمه]رجال کشی: صفوان از مرازم روایت کرده: حضرت صادق علیه السّلام به من فرمودند: مبشّر بشیر را می‌شناسی؟ در نام دقیقش تردید داشتند، فرمودند: همان شعیری؟ عرض کردم: بشار؟ فرمودند: آری، بشار. عرض کردم: بله، همسایه من است. - . در یکی از نسخه‌ها و مصدر این‌طور آمده است: بله، او دایی من است. - فرمودند: یهود هر چه گفتند، ولی خدا را یکتا می‌دانستند. نصرانیان نیز هر چه گفتند، ولی خدا را یکتا می‌دانستند. ولی بشار حرف بزرگی می‌زند، وقتی به کوفه رسیدیبه او بگو - . در یکی از نسخه‌ها: وقتی به کوفه رسیدی، پیش او برو و به او بگو. - : جعفر علیه السّلام به تو می‌گوید: ای کافر! ای فاسق! ای مشرک! من از تو بیزارم.

مرازم گفت: وقتی وارد کوفه شدم، بارم را پیاده کردم و پیش او رفتم، کنیزش را صدا کردم و گفتم: به اباسماعیل بگو مرازم آمده است. از خانه بیرون آمد، به او گفتم: حضرت صادق علیه السّلام به تو می‌گوید: ای کافر! ای فاسق! ای مشرک! من از تو بیزارم. به من گفت: آقای من، مرا یاد کرده است؟ گفتم: آری، از تو یاد کرده است، ولی با این سخنان که برایت ذکر کردم. گفت: خدا به تو جزای خیر بدهد و با تو به نیکی رفتار کند! شروع کرد به دعا کردن برای من.

ص: ۳۰۴

عقیده بشار، همان عقیده علیاویه - . در یکی از نسخه‌ها، علیائیه و در دیگری علبائیه آمده است. شاید همین آخری درست‌تر باشد. شهرستانی در ملل و نحل ۱ : ۲۹۳ می‌نویسد: علبائیه، اصحاب علباء بن ذراع الدوسی و عده‌ای گفته‌اند او اسدی است. او علی را برتر از پیامبر صلی الله علیه و آله می‌دانست و معتقد بود که علی محمد را مبعوث کرده است و او را خدا می‌نامید و از محمد بد می‌گفت. معتقد بود که او مبعوث شده بود تا مردم را به علی دعوت کند، ولی به خودش دعوت کرد. - است؛ آن‌ها می‌گویند: علی علیه السّلام، همان پروردگار است که در صورت علوی هاشمی ظاهر شد و به عنوان بنده و رسول، در صورت

محمّدی آشکار شد. - . در یکی از نسخه‌ها: و ولیّ از طرف خود و رسولش را در صورت محمدی آشکار کرد، و در مصدر: و با او عبد و رسولش را به صورت محمدی آشکار می کنند. - و در نظریه چهار شخص؛ علی و فاطمه و حسن و حسین، با ابوالخطاب موافق هستند. و معتقدند که معنای این سه شخص، فاطمه و حسن و حسین، برای فریب‌دادن است و در حقیقت شخص علی است؛ زیرا او در امامت و بزرگی - . در مصدر: در امامت و کثرت - ،

اولین شخص است. و منکر شخص محمّد صلی الله علیه و آله هستند و می گویند: محمد بنده ی علی است و علی پروردگار است. مقام محمّد را، مانند مقامی که مخمّسه به سلمان می‌دهند، می‌دانند و سلمان را رسول محمّد صلی اللّٰه علیه و آله و سلم قرار می‌دهند و در مورد اباحات و تعطیل و تناسخ با اصحاب ابوالخطاب موافقند. مخمّسه بودند که علیائیه را، علیائیه نامیده اند.

می گویند از آن‌جا که بشار شعیری منکر ربوبیت محمّد بود و ربوبیت را برای علی می‌دانست و محمّد را بنده علی می‌شمرد و منکر رسالت سلمان بود، به پرنده ای که علیا - . در یکی از نسخه‌ها: علیاء -

نام دارد و در دریا زندگی می کند، مسخ شد و به همین جهت آن‌ها را علیائیه نامیده‌اند. - . رجال کشی : ۲۵۲ و ۲۵۳ -

ص: ۳۰۵

**[ترجمه]

«۷۱»

کش، رجال الکشی حَمْدَوَیْهِ وَ إِبْرَاهِیمُ ابْنَا نُصَیْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ صَفْوَانَ عَنْ مُرَازِمٍ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام تَعْرِفُ مُبَشِّرَ بَشِیرٍ یَتَوَهَّمُ الِاسْمَ (۴) قَالَ الشَّعِیرِیُّ فَقُلْتُ بَشَّارٌ فَقَالَ بَشَّارٌ قُلْتُ نَعَمْ جَارٌ لِی (۵) قَالَ إِنَّ الْیَهُودَ قَالُوا مَا قَالُوا وَ وَحَّدُوا اللَّهَ وَ إِنَّ النَّصَارَی قَالُوا مَا قَالُوا وَ وَحَّدُوا اللَّهَ وَ إِنَّ بَشَّاراً قَالَ قَوْلًا عَظِیماً فَإِذَا قَدِمْتَ الْکُوفَهَ قُلْ لَهُ (۶) یَقُولُ لَکَ جَعْفَرٌ یَا کَافِرُ یَا فَاسِقُ یَا مُشْرِکُ أَنَا بَرِیءٌ مِنْکَ قَالَ مُرَازِمٌ فَلَمَّا قَدِمْتُ الْکُوفَهَ فَوَضَعْتُ مَتَاعِی وَ جِئْتُ إِلَیْهِ فَدَعَوْتُ الْجَارِیَهَ فَقُلْتُ قُولِی لِأَبِی إِسْمَاعِیلَ هَذَا مُرَازِمٌ فَخَرَجَ إِلَیَّ فَقُلْتُ لَهُ یَقُولُ لَکَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ یَا کَافِرُ یَا فَاسِقُ یَا مُشْرِکُ أَنَا بَرِیءٌ مِنْکَ فَقَالَ لِی وَ قَدْ ذَکَرَنِی سَیِّدِی قَالَ قُلْتُ نَعَمْ ذَکَرَکَ بِهَذَا الَّذِی قُلْتُ لَکَ فَقَالَ جَزَاکَ اللَّهُ خَیْراً وَ فَعَلَ بِکَ وَ أَقْبَلَ یَدْعُو لِی (۷)

ص: ۳۰۴

۱- أی مرازم بن حکیم الأزدیّ المدائنی.

۲- فی نسخه: الشعیری.

۳- رجال الکشّیّ: ۲۵۲.

۴- فی نسخه: لتوهم الاسم.

۵- فی نسخه من الکتاب و المصدر: خالی.

۶- فی نسخه: فأته و قل له.

۷- لعله من هنا إلى آخره من كلام الكشّیّ.

وَ مَقَالَهُ بَشَّارٍ هِیَ مَقَالَهُ الْعَلْیَاوِیَّهِ (۱) یَقُولُونَ إِنَّ عَلِیّاً هُوَ رَبٌّ (۲) وَ ظَهَرَ بِالْعَلَوِیَّهِ وَ الْهَاشِمِیَّهِ وَ أَظْهَرَ أَنَّهُ عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ (۳) بِالْمُحَمَّدِیَّهِ وَ وَافَقَ أَصْحَابُ أَبِی الْخَطَّابِ فِی أَرْبَعَهِ أَشْخَاصٍ- عَلِیٍّ وَ فَاطِمَهَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ وَ أَنَّ مَعْنَی الْأَشْخَاصِ الثَّلَاثَهِ فَاطِمَهَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ تَلْبِیسٌ وَ فِی الْحَقِیقَهِ شَخْصُ عَلِیٍّ لِأَنَّهُ أَوَّلُ هَذِهِ الْأَشْخَاصِ فِی الْإِمَامَهِ وَ الْکِبَرِ (۴) وَ أَنْکَرُوا شَخْصَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ زَعَمُوا أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدٌ ع وَ ع ب (۵) وَ أَقَامُوا مُحَمَّداً مُقَامَ مَا أَقَامَتِ الْمُخَمِّسَهُ سَلْمَانَ وَ جَعَلُوهُ رَسُولًا لِمُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله فَوَافَقَهُمْ (۶) فِی الْإِبَاحَاتِ وَ التَّعْطِیلِ وَ التَّنَاسُخِ وَ الْعَلْیَائِیَّهُ سَمَّتْهَا الْمُخَمِّسَهُ الْعَلْیَائِیَّهَ وَ زَعَمُوا أَنَّ بَشَّارَ الشَّعِیرِیَّ لَمَّا أَنْکَرَ رُبُوبِیَّهَ مُحَمَّدٍ وَ جَعَلَهَا فِی عَلِیٍّ وَ جَعَلَ مُحَمَّداً ع ع (۷) وَ أَنْکَرَ رِسَالَهَ سَلْمَانَ مُسِخَ فِی صُورَهِ طَیْرٍ یُقَالُ لَهُ عَلْیَا (۸) یَکُونُ فِی الْبَحْرِ فَلِذَلِکَ سَمَّوْهُمُ الْعَلْیَائِیَّهَ (۹).

ص: ۳۰۵

۱- فی نسخه: (العلیائیه) و فی أخری: (العلبائیه) فی جمیع المواضع. و لعل الأخیر اصح قال الشهرستانی فی الملل و النحل ۱: ۲۹۳: العلبائیه أصحاب العلباء بن ذراع الدوسی و قال قوم: هو الأسدی و کان یفضل علیا علی النبیّ صلّی اللّه علیه و آله و زعم انه الذی بعث محمّدا و سماه الها و کان یقول بذم محمد، زعم انه بعث لیدعو الی علی فدعا الی نفسه.

۲- فی نسخه: هرب.

۳- فی نسخه: و اظهر ولیه من عنده و رسوله و فی المصدر: و اظهروا به عبده و رسوله.

۴- فی المصدر: و الکثره.

۵- فی المصدر: و زعموا ان محمّدا عبد و علی ربّ.

۶- فی نسخه: فوافقوهم.

۷- فی المصدر: و جعل محمّدا عبد علی.

۸- فی نسخه: علیاء.

۹- رجال الکشّیّ: ۲۵۲ و ۲۵۳.

lt;meta info="\\" در نام دقیقش تردید داشتند\\" یعنی به بشّار، گاهی مبشّر و گاهی بشیر گفته می‌شده است؛ چون در اسمش تردید وجود داشته است. و شاید امام علیه السلام، عمداً آن‌طور فرموده‌اند تا نهایت بی‌ربطی نام آن ملعون را با چیزهایی که ادعا می‌کرده، متذکر شوند.

\\"ولی خدا را یکتا می‌دانستند\\" یعنی به نظر خودشان خدا را یگانه می‌دانستند، این هم در توحید مانند آن‌هاست. یا آن‌ها با این‌که می‌گفتند عزیر و عیسی پسر خدا هستند، موحد بودند و آفرینش و رزق را فقط به خداوند متعال نسبت می‌دادند، ولی این‌ها به غیر خداوند متعال نسبت می‌دهند، پس این‌ها از هرگونه توحیدی به دور هستند.

\\"علی علیه السّلام، همان پروردگار است...\\" باید گفت که نسخه‌ها در این‌جا اختلاف زیادی با هم دارند؛ در بعضی از نسخه‌ها مانند همان است که در متن گفتیم و معنایش این است که، آن‌ها - که خدا لعنتشان کند – ادعای ربوبیت علی علیه السلام می‌کردند و می‌گفتند: او گاهی به صورت علی و گاهی به صورت محمد ظاهر می‌شد و خود را به صورت بنده خدا نمایان می‌کرد، با این که او خود خدا بود. و رسول خود را به صورت محمد نمایان می‌کرد با این که او، خودش بود.

در بعضی نسخه‌های دیگر آمده است: \\"گریخت و به صورت علوی هاشمی ظهور کرد، رسول خود را به صورت محمدی نمایان کرد.\\" که یعنی علی با این که پروردگار بود از آسمان گریخت و در صورت علی ظاهر شد و و رسولش را با صورت محمدی نمایان کرد، و خود را ولی او نامید و خود را در ولایت نمایان نمود.

\\"منکر محمّد صلی الله علیه و آله هستند\\" یعنی پیروان ابوالخطاب در خدا بودن این چهار تن، با علیاویه موافقند ولی خدا بودن محمد را انکار کردند و معتقد شدند که محمد، بنده علی و علی، پروردگار است. و محمّد را، مقامی چون مقامی که مخمّسه به سلمان می‌دهند، دادند؛ آن‌ها محمد را پروردگار و سلمان را رسول او می‌دانند و می‌گویند که ربوبیت از محمد به فاطمه و علی منتقل شد و سپس به حسن و بعد به حسین رسید.

\\"محمّد را بنده علی می‌دانست\\" احتمال دارد مذهب علیاویه و مذهب پیروان أبوالخطاب، عکس هم باشند .

**[ترجمه]

بیان

قوله لتوهم الاسم أی سمی بشارا مبشرا مره و بشیرا أخری للتوهم و الشک فی اسمه و لعله علیه السلام تعمد ذلک لإظهار غایه المباینه و عدم الارتباط و الموافقه التی کان یدعیها الملعون قوله و وحدوا الله أی بزعمهم مع أنهم مشرکون فهذا أیضا مثلهم فی دعوی التوحید أو أنهم مع قولهم بکون عزیر و عیسی ابن الله موحدون لا ینسبون الخلق و الرزق إلا إلی الله تعالی و هؤلاء ینسبونها إلی غیره تعالی فهم بریئون من التوحید من کل وجه.

قوله إن علیا علیه السلام هو رب أقول النسخ هنا مختلفه غایه الاختلاف ففی بعضها أن علیا هو رب و ظهر بالعلویه و الهاشمیه و أظهر أنه عبده و رسوله بالمحمدیه فالمعنی أنهم لعنهم الله ادعوا ربوبیه علی علیه السلام و قالوا إنه ظهر مره بصوره علی و مره

بصوره محمد و أظهر أنه عبد الله مع أنه عين الله و أظهر رسوله بالمحمديه مع أنه عينه.

و فی بعض النسخ و هرب و ظهر بالعلویه الهاشمیه و أظهر ولیه من عنده و رسوله بالمحمدیه أی هرب علی مع ربوبیته من السماء و ظهر بصوره علی و أظهر رسوله بالمحمدیه و سمی ولیه باسم نفسه و أظهر نفسه فی الولایه قوله و أنکروا شخص محمد صلی الله علیه و آله أی أصحاب أبی الخطاب وافقوا هؤلاء فی ألوهیه أربعه و أنکروا ألوهیه محمد و زعموا أن محمدا عبد ع و ع ب فالعین رمز علی و ب رمز الرب أی زعموا أن محمدا عبد علی و علی هو الرب تعالی عن ذلک.

و أقاموا محمدا مقام ما أقامت المخمسه سلمان فإنهم قالوا بربوبیه محمد و جعلوا سلمان رسوله و قالوا بانتقال الربوبیه من محمد إلی فاطمه و علی ثم الحسن ثم الحسین.

قوله و جعل محمدا ع ع أی عبد علی و یحتمل التعاکس فی مذهبی العلیاویه و أصحاب أبی الخطاب.

**[ترجمه]رجال کشی: اسحاق بن عمار از حضرت صادق علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: بشار

ص: ۳۰۶

شعیری، شیطان شیطان‌زاده، از دریا بیرون آمد و اصحاب مرا گمراه کرد. - . همان : ۲۵۳ -

**[ترجمه]

«۷۲»

کش، رجال الکشی الْحُسَیْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ بُنْدَارَ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ وَ الْخَشَّابِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ بَشَّارَ

ص: ۳۰۶

الشَّعِيرِيِّ شَيْطَانٌ ابْنُ شَيْطَانٍ خَرَجَ مِنَ الْبَحْرِ فَأَغْوَى أَصْحَابِی (۱).

**[ترجمه]رجال کشی: اسحاق بن عمار نقل کرده، حضرت صادق علیه السّلام به بشار شعیری فرمودند: از پیش من برو! خدا لعنتت کند! به خدا قسم، من و تو هرگز زیر یک سقف جمع نخواهیم شد. وقتی او بیرون رفت، فرمودند: وای بر او! چرا همان حرف یهودیان را نزد؟ و یا آن چه نصاری می گفتند؟ یا آن‌چه مجوس گفتند؟ و یا اعتقاد صائبی ها - . صابئین گروهی بودند که ستارگان را می‌پرستند و محور مذهبشان، در مقابل مذهب حنفاء، بر تعصب بر روحانیین است. شرح اعتقاد آن‌ها در ملل و نحل ۲ : ۵۵ و ۱۰۸ آمده است. -

را؟ به خدا قسم، هیچ کدام خدا را به اندازه این فاجر کوچک نکرده اند. او شیطان و شیطان‌زاده‌ایست که از دریا بیرون آمده تا اصحاب و پیروان مرا گمراه کند، از او بپرهیزید! و حاضرین به غائبین برسانند که من، بنده ی خدا، پسر بنده ی خدا، بنده ای خالص و پسر کنیزی هستم - . در نسخه چاپ شده مصدر، جمله \\"بنده‌ای خالص و پسر کنیزی هستم\\" افتاده است -

که در میان اصلاب و ارحام جای داشته ام، روزی می‌میرم و برانگیخته خواهم شد. سپس در پیش گاه پروردگار می‌ایستم و مورد بازخواست قرار خواهم گرفت. به خدا قسم، از من، درباره آن‌چه این دروغ گو در باره من گفته و بر من ادعا نموده خواهند پرسید.

وای بر او! خدا در دلش رعب و وحشت بیاندازد! او در رختخواب آسوده و مرا بیمناک نموده و بی‌خواب کرده است، یا این… که شما می‌دانید که من چنین چیزی نمی گویم - . یا این‌که شما می‌دانید من چنین چیزی نگفته‌ام تا من در قبرم آرام داشته باشم. - ؟

این‌ها را می گویم تا در قبر قرار داشته باشم. - . رجال کشی : ۲۵۳ و ۲۵۴ -

**[ترجمه]

«۷۳»

کش، رجال الکشی سَعْدٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی بْنِ عُبَیْدٍ عَنْ یُونُسَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لِبَشَّارٍ الشَّعِیرِیِّ أَنِ اخْرُجْ عَنِّی لَعَنَکَ اللَّهُ وَ اللَّهِ لَا یُظِلُّنِی وَ إِیَّاکَ سَقْفُ بَیْتٍ أَبَداً فَلَمَّا خَرَجَ قَالَ وَیْلَهُ أَلَا قَالَ بِمَا قَالَتِ الْیَهُودُ أَلَا قَالَ بِمَا قَالَتِ النَّصَارَی أَلَا قَالَ بِمَا قَالَتِ الْمَجُوسُ أَوْ بِمَا قَالَتِ الصَّابِئَةُ (۲) وَ اللَّهِ مَا صَغَّرَ اللَّهَ تَصْغِیرَ هَذَا الْفَاجِرِ أَحَدٌ إِنَّهُ شَیْطَانٌ ابْنُ شَیْطَانٍ خَرَجَ مِنَ الْبَحْرِ لِیُغْوِیَ أَصْحَابِی وَ شِیعَتِی فَاحْذَرُوهُ وَ لْیُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ أَنِّی عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَبْدٌ قِنٌّ ابْنُ (۳) أَمَةٍ ضَمَّتْنِی الْأَصْلَابُ وَ الْأَرْحَامُ وَ إِنِّی لَمَیِّتٌ وَ إِنِّی لَمَبْعُوثٌ ثُمَّ مَوْقُوفٌ ثُمَّ مَسْئُولٌ وَ اللَّهِ لَأُسْأَلَنَّ عَمَّا قَالَ فِیَّ هَذَا الْکَذَّابُ وَ ادَّعَاهُ عَلَیَّ یَا وَیْلَهُ مَا لَهُ أَرْعَبَهُ اللَّهُ فَلَقَدْ أَمِنَ عَلَی فِرَاشِهِ وَ أَفْزَعَنِی وَ أَقْلَقَنِی عَنْ رُقَادِی أَ وَ تَدْرُونَ (۴) أَنِّی لِمَ أَقُولُ ذَلِکَ أَقُولُ ذَلِکَ لِأَسْتَقِرَّ فِی قَبْرِی (۵).

**[ترجمه]القن العبد الخالص و الویل الحزن و النکال و الهلاک و الهاء للضمیر لا للسکت و الإرعاب إفعال من الرعب أی

أوقعه الله فی الرعب و الخوف قوله أ و تدرون بواو الزینه المفتوحه بعد همزه الاستفهام و فی نسخه أ تدرون بإسقاط الواو و فی نسخه أخری و تدرون بإسقاط الهمزه

\\"تا در قبر قرار داشته باشم\\" یعنی در قبر عذاب نشوم.

**[ترجمه]

بیان

القن العبد الخالص و الویل الحزن و النکال و الهلاک و الهاء للضمیر لا للسکت و الإرعاب إفعال من الرعب أی أوقعه الله فی الرعب و الخوف قوله أ و تدرون بواو الزینه المفتوحه بعد همزه الاستفهام و فی نسخه أ تدرون بإسقاط الواو و فی نسخه أخری و تدرون بإسقاط الهمزه لأستقر فی قبری أی لا أعذب فیه.

**[ترجمه]رجال کشی: حسین بن بشار از داود رقی نقل کرده که داود به من گفت: می‌بینی غالیان طیاره چه می گویند و درباره شرطه‌الخمیس

ص: ۳۰۷

از امیرالمؤمنین علیه السّلام چه چیزهایی نقل می کنند و از اصحاب ایشان چه چیزهایی در مورد حضرت حکایت می کنند؟ به خدا قسم این یکی، چیزهای بزرگتری - . در یکی از نسخه‌های مصدر: چیزهای بیشتری - ، به من نشان داده است، ولی دستور داده که به هیچ کس نگویم. به ایشان گفتم: من دیگر پیر شده ام و استخوان‌هایم ضعیف شده است، دوست دارم عمرم را با کشته شدن در راه شما خاتمه دهم. فرمودند: چاره ای از این نیست؛ اگر در دنیا نشود در آینده خواهد شد. - . رجال کشی : ۲۵۷ -

**[ترجمه]

«۷۴»

کش، رجال الکشی طَاهِرُ بْنُ عِیسَی عَنِ الشُّجَاعِیِّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ بَشَّارٍ عَنْ دَاوُدَ الرَّقِّیِّ قَالَ: قَالَ لِی دَاوُدُ تَرَی مَا تَقُولُ الْغُلَاهُ الطَّیَّارَهُ وَ مَا یَذْکُرُونَ عَنْ شُرْطَهِ

ص: ۳۰۷

۱- رجال الکشّیّ: ۲۵۳.

۲- الصابئه: قوم کانوا یعبدون النجوم و مدار مذهبهم علی التعصب للروحانیین.قبال مذهب الحنفاء.یوجد مقالتهم مشروحه فی الملل والنحل ۲ : ۵۵ و ۱۰۸.

۳- سقط عن المصدر المطبوع: عبد قن ابن امه.

۴- فی نسخه: و تدرون انی لم أقل ذلک لکی استقر فی قبری.

۵- رجال الکشّیّ: ۲۵۳ و ۲۵۴.

الْخَمِيسِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام وَ مَا يَحْكِي عَنْ أَصْحَابِهِ عَنْهُ فَذَلِكَ وَ اللَّهِ أَرَانِي أَكْبَرَ مِنْهُ (۱) وَ لَكِنْ أَمَرَنِي أَنْ لَا أَذْكُرَهُ لِأَحَدٍ قَالَ وَ قُلْتُ لَهُ إِنِّي قَدْ كَبِرْتُ وَ دَقَّ عَظْمِي أُحِبُّ أَنْ يُخْتَمَ عُمُرِي بِقَتْلٍ فِيكُمْ فَقَالَ وَ مَا مِنْ هَذَا بُدٌّ إِنْ لَمْ يَكُنْ فِي الْعَاجِلَهِ يَكُونُ فِي الْآجِلَهِ (۲).

lt;meta info="\\"این یکی، چیزهای بزرگتری، به من نشان داده است\\" منظور از این یکی، امام صادق علیه السلام است؛ یعنی ایشان معجزاتی بزرگتر و چیزهایی عجیب‌تر از آن چه اینان روایت می‌کنند به من نشان داده است.

\\"در آینده خواهد شد.\\" یعنی در دوران رجعت.

**[ترجمه]

بیان

قوله فذلک و الله أرانی أی الصادق علیه السلام أرانی من الغرائب و المعجزات أکبر مما یروی هؤلاء قوله علیه السلام فی الآجله أی فی الرجعه.

**[ترجمه]رجال کشی: گفته اند وقتی حضرت موسی بن جعفر علیه السّلام از دنیا رفتند و واقفیون بر ایشان توقف کردند، محمّد بن بشیر، که مردی شعبده باز و ساحر بود و در این فن شهرت داشت، آمد و مدعی شد که من واقفی هستم و می گفت که، موسی بن جعفر علیه السّلام در بین مردم است و همه ایشان را می‌دیدند؛ اهل نور با نورشان و اهل تاریکی با تاریکی‌اشان ایشان را می‌دیدند ، ایشان را مانند خود در خلقتی انسانی و با پوست و گوشت می‌دیدند. سپس همگان از دیدن ایشان ناتوان شدند، با این که ایشان، مانند دیگران، در بین آن‌ها است، ولی الان از دیدن ایشان در حجاب رفته‌اند و نمی‌توانند آن‌طور که قبلًا او را درک می کردند، درکش کنند.

این محمّد بن بشیر از اهالی کوفه و از موالیان بنی‌اسد بود و اصحابی داشت که می گفتند: موسی بن جعفر علیه السّلام نمرده و زندانی هم نشد. او غایب گردید و پنهان شد و او همان مهدی قائم است و در زمان غیبت خود، محمّد بن بشیر را جانشین خود بر امت قرار داده و او را وصی خویش کرده و انگشتر خویش را به او داده است و تمام نیازمندیهای مردم، چه در امور دینی و چه دنیوی، را به او تعلیم کرده و تمام اختیارات را به او سپرده است و او را در جای خود نشانده است. بنابراین محمّد بن بشیر، امام بعد از اوست. - . همان : ۲۹۷ -

**[ترجمه]

«۷۵»

کش، رجال الکشی قَالُوا إِنَّ مُحَمَّدَ بْنَ بَشِيرٍ لَمَّا مَضَى أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام وَ وَقَفَ عَلَيْهِ الْوَاقِفَهُ جَاءَ مُحَمَّدُ بْنُ بَشِيرٍ وَ كَانَ صَاحِبَ شَعْبَذَهٍ وَ مَخَارِيقَ مَعْرُوفاً بِذَلِكَ فَادَّعَى أَنَّهُ يَقُولُ بِالْوَقْفِ عَلَى مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ وَ أَنَّ مُوسَى علیه السلام كَانَ ظَاهِراً بَيْنَ

الْخَلْقِ يَرَوْنَهُ جَمِيعاً يَتَرَاءَى لِأَهْلِ النُّورِ بِالنُّورِ وَ لِأَهْلِ الْكَدُورَهِ بِالْكَدُورَهِ فِی مِثْلِ خَلْقِهِمْ بِالْإِنْسَانِیَّهِ وَ الْبَشَرِیَّهِ اللَّحْمَانِیَّهِ ثُمَّ حُجِبَ الْخَلْقُ جَمِیعاً عَنْ إِدْرَاكِهِ وَ هُوَ قَائِمٌ بَیْنَهُمْ مَوْجُودٌ كَمَا كَانَ غَیْرَ أَنَّهُمْ مَحْجُوبُونَ عَنْهُ وَ عَنْ إِدْرَاكِهِ كَالَّذِی كَانُوا یُدْرِكُونَهُ وَ كَانَ مُحَمَّدُ بْنُ بَشِیرٍ هَذَا مِنْ أَهْلِ الْكُوفَهِ مِنْ مَوَالِی بَنِی أَسَدٍ وَ لَهُ أَصْحَابٌ قَالُوا إِنَّ مُوسَی بْنَ جَعْفَرٍ علیهما السلام لَمْ یَمُتْ وَ لَمْ یُحْبَسْ وَ إِنَّهُ غَابَ وَ اسْتَتَرَ وَ هُوَ الْقَائِمُ الْمَهْدِیُّ وَ إِنَّهُ فِی وَقْتِ غَیْبَتِهِ اسْتَخْلَفَ عَلَی الْأُمَّهِ مُحَمَّدَ بْنَ بَشِیرٍ وَ جَعَلَهُ وَصِیَّهُ وَ أَعْطَاهُ خَاتَمَهُ وَ عَلَّمَهُ جَمِیعَ مَا تَحْتَاجُ إِلَیْهِ رَعِیَّتُهُ مِنْ أَمْرِ دِینِهِمْ وَ دُنْیَاهُمْ وَ فَوَّضَ إِلَیْهِ جَمِیعَ أَمْرِهِ وَ أَقَامَهُ مُقَامَ نَفْسِهِ فَمُحَمَّدُ بْنُ بَشِیرٍ الْإِمَامُ بَعْدَهُ (۳).

**[ترجمه]رجال کشي: عثمان بن عیسی کلابی نقل کرده،

ص: ۳۰۸

از محمّد بن بشیر شنیدم که می گفت: ظاهر انسان همان آدم است، ولی باطن او ازلی است. و باز شنیده که محمّد بن بشیر دو خدایی بود. و وقتی هشام بن سالم با او مناظره کرده، به این عقیده‌اش اقرار نموده و انکار نکرده است. وقتی محمّد بن بشیر مرد، به پسرش سمیع بن محمّد وصیت کرد که او امام است و هر کس که سمیع بعد از خود به او وصیت کند، تا زمان ظهور موسی بن جعفر، در مسائلی که در رابطه با حقوق امام در اموال مردم بر ایشان واجب گشته و سایر چیزهایی که موجب تقرب به خداوند متعال می‌شود، امام واجب‌الاطاعه خواهد بود. پس بر مردم واجب است اموال خود را تا قیام قائم، به اوصیاء محمّد بن بشیر بدهند.

و معتقد بودند که علی بن موسی الرضا و هر کس از فرزندان ایشان و یا فرزندان موسی بن جعفر که مدعی امامت شود، بر باطل است و دروغ‌گوست و ولادتش پاک نیست. بنابراین آن‌ها را از نسبشان نفی نمودند و به جهت ادعای امامت، آن‌ها را تکفیر کردند و کسانی که به امامت آن‌ها قائل بودند را کافر و خون‌ها و اموالشان را بی‌حرمت دانستند.

آن‌ها بر این باور بودند که، تنها واجبات خداوند بر آن‌ها، نماز خواندن و خمس دادن و روزه گرفتن در ماه رمضان است و وجوب زکات و حج و سایر واجبات را منکر شدند و گفتند: تمام محارم و همه زنان و پسر بچه ها حلال هستند و در این مورد به این آیه دلیل آوردند: «أَوْ یُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَاناً وَ إِنَاثاً» - . شوری / ۵۰ - {یا آن‌ها را پسر[ان] و دختر[انی] توام با یکدیگر می گرداند}. و معتقد به تناسخ شدند .

در نظر آن‌ها، امامان یکی‌یکی، فقط از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شوند - . در یکی از نسخه‌ها: از بدنی به بدن دیگر منقلب جابجا می‌شوند، و در الفرق و المقالات: از بدنی به بدن دیگر منتقل می‌شوند. -

و بین آن‌ها در هر چه مالک هستند، از قبیل مال و خراج و چیزهای دیگر، برابری واجب است. هر کس وصیت کند که مالش را در راه خدا خرج کنند، آن مال متعلق به سمیع بن محمّد و اوصیای بعد از اوست. آن‌ها از نظر تفویض، عقیده غالیان واقفی را دارند که ایشان نیز معتقد به حلال بودن هستند و بر این باورند که همه کسانی که به محمّد منسوبند، به منزله خانه و ظرف هستند - . در مصدر به جای عبارت \\"بیوت و ظروف\\"، عبارت \\"ثبوت و طروق\\" آمده است. - و محمّد پروردگار

ص: ۳۰۹

کسی است که به او منتسب است. - . در مصدر: محمد پروردگاریست که در هر که به او منتسب است حلول کرده است. -

او نمی‌زاید و زاییده نشده، و در این حجاب‌ها پنهان است. همچنین، این فرقه به همراه مخمسه و علیاویه - . در یکی از نسخه‌ها: علبائیه. قبلاً گذشت که شاید صحیحش علبائیه باشد -

و طرفداران ابوالخطاب معتقدند که، هر کس مدعی شود که از آل محمّد است، در مورد نسبش باطل گفته، بر خدا افترا زده و دروغ‌گوست.

و آن ها کسانی‌اند که خداوند متعال در باره آن‌ها فرموده که آن‌ها یهود و نصاری هستند، در این آیه: «وَ قالَتِ الْيَهُودُ وَ النَّصارى نَحْنُ أَبْناءُ اللَّهِ وَ أَحِبَّاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ» - . مائده / ۱۸ - {و یهودان و ترسایان گفتند ما پسران خدا و دوستان او هستیم بگو پس چرا شما را به [کیفر] گناهانتان عذاب می کند دنه] بلکه شما [هم] بشرید از جمله کسانی که آفریده است}. محمّد در مذهب ابوالخطاب و علی در مذهب علیاویه، از جمله کسانی که آفریده است، هستند. این دو دسته به دروغ این نسبت و نژاد را ادعا کرده اند؛ چون محمّد و علی نزد آن‌ها پروردگارانی هستند که نه می‌زایند و نه زائیده شده اند - . در مصدر: نه می‌زایند و نه زاییده شدند و نه استیلاد می کنند. - . خداوند بسیار بزرگتر و بلندمرتبه‌تر از آنی است که آن‌ها وصف می کنند و می گویند .

سبب کشته شدن محمّد بن بشیر - که خدا لعنتش کند - این بود؛ او دارای علم شعبده‌بازی و کارهای غیر عادی بود و برای واقفی ها تظاهر می‌کرد که در علی بن موسی الرضا علیه السّلام توقف کرده است. و درباره حضرت موسی بن جعفر معتقد به ربوبیت بود و در مورد خود نیز ادعای پیامبری داشت. او یک وسیله مجسمه مانندی داشت که خود آن را طراحی کرده بود و آن را به صورت انسانی شبیه موسی بن جعفر علیه السّلام، درآورده بود. طرحی را بر روی پارچه ای ابریشمی کشیده بود و موادی روی آن ریخته بود و حقه‌هایی در آن به‌کار برده بود که، شبیه قیافه یک انسان می‌نمود و آن را زیر یک پوشش قرار می‌داد. وقتی می‌خواست شعبده کند، در درون آن می دمید و مجسمه بر می‌خاست.

به پیروان خود می گفت: ابالحسن موسی بن جعفر، پیش من است؛ اگر دوست دارید او را ببینید و بشناسید و بدانید که من پیامبرم، بیایید تا او را به شما نشان دهم. آن‌ها را داخل خانه می کرد و در حالی که مجسمه پارچه ای را در خودش پنهان کرده بود،

ص: ۳۱۰

به آن ها می گفت: آیا در خانه کسی می‌بینید؟ یا می گفت: آیا غیر از من و خودتان در خانه کسی می‌بینید؟ می گفتند: نه کسی در خانه نیست. بعد می گفت: حالا بروید بیرون! آن‌ها از خانه خارج می‌شدند و خودش پشت پرده می‌رفت و پرده را بین خود و آن‌ها می انداخت، بعد آن مجسمه پارچه ای را جلو می آورد و پرده را بالا می‌زد و آن‌ها شخصی را که شبیه حضرت موسی بن جعفر بود مشاهده می کردند، بی آن‌که بتوانند انکاری کنند. و خودش نزدیک مجسمه می‌ایستاد و با

شعبده چنان وانمود می‌کرد، که گویی مشغول صحبت و نجوا با آن مجسمه است و چنان نزدیک می شد، مثل این که آن دو با هم رازهایی می گویند. بعد با چشمک زدن به آن‌ها دستور می داد دور شوند، آن‌ها فاصله می گرفتند. در این موقع پرده را می انداخت و آن‌ها دیگر چیزی نمی‌دیدند.

او دارای وسایل عجیبی از انواع شعبده بود که کسی مانند آن را ندیده بود و با آن وسایل همه را فریب می‌داد و هلاک می کرد. مدتی با همین وضع سپری کرد تا بالأخره جریانش به یکی از خلفا، که گمان می‌کنم هارون یا یکی از خلفای بعد از او بود، رسید که او مرد زندیق است. دستور داد او را بگیرند و تصمیم گرفت گردنش را بزنند؛ او به خلیفه گفت: ای امیرالمؤمنین! مرا نکش! برایت چیزی می‌سازم که مورد رغبت پادشاهان باشد، و خلیفه او را آزاد کرد.

اولین چیزی که برای خلیفه ساخت، آبیاری دلوی بود؛ دلوها را در یک خط قرار داد و آویزان نمود و بین لوح‌هایی جیوه‌ای قرار داد، دلوها پر از آب می شد و بر اثر آن لوح ها خم می‌شد، جیوه از آن لوح‌ها بر می گشت و دلوها نیز بر اثر برگشت جیوه بر می گشتند و به صورت خودکار آب از آن‌ها می‌ریخت و باغ را آبیاری می کرد. خلیفه در شگفت شد. چیزهای دیگری هم ساخت که شبیه بهشت خدا باشد. خلیفه او را احترام نمود و مقامی در دربار به او داد.

یک روز، یکی از لوح‌های جیوه شکست و جیوه آن بیرون ریخت و چرخ از کار افتاد. خلیفه در کار او مشکوک شد. در ضمن متوجه شد که او تمام دستورات شرع را تعطیل کرده و همه چیز را حلال می داند. حضرت صادق و موسی بن جعفر علیهما السّلام نیز، او را نفرین کرده بودند و از خدا تقاضا کرده بودند که او را مبتلا به حرارت آهن کند. خداوند نیز او را، بعد از این که شکنجه های مختلف به او دادند، گرفتار حرارت آهن نمود.

ص: ۳۱۱

ابوعمرو گفته است: محمّد بن عیسی عبیدی ، این حکایت را نقل کرده و مقداری از آن را نیز، از یونس بن عبدالرحمن روایت کرده است. هاشم بن ابی‌هاشم، بعضی از آن شعبده‌بازیهای او را آموخته بود؛ به همین جهت پس از او، مردم را به مذهب او دعوت می‌کرد. - . رجال کشی : ۲۹۷ - ۲۹۹ -

**[ترجمه]

«۷۶»

کش، رجال الکشی مُحَمَّدُ بْنُ قُولَوَیْهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْقُمِّیِّ (۴) عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی بْنِ

ص: ۳۰۸

۱- فی نسخه من المصدر: اکثر منه.

۲- رجال الکشّیّ: ۲۵۷.

٣- رجال الكشّىّ: ٢٩٧.

۴- رواه سعد بن عبد اللّه فى كتاب المقالات و الفرق: ٩١ و ٩٢، الى قوله: و هم أيضا قالوا بالحلال. و فيه: الظاهر من الإنسان ارضى و الباطن ازلى و رواه النوبختى ايضا فى فرق الشيعه: ٨٣.

عُبَيْدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى الْكِلَابِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ مُحَمَّدَ بْنَ بَشِيرٍ يَقُولُ الظَّاهِرُ مِنَ الْإِنْسَانِ آدَمُ وَ الْبَاطِنُ أَزَلِيٌّ وَ قَالَ إِنَّهُ كَانَ يَقُولُ بِالاثْنَيْنِ وَ إِنَّ هِشَامَ بْنَ سَالِمٍ نَاظَرَهُ عَلَيْهِ فَأَقَرَّ بِهِ وَ لَمْ يُنْكِرْهُ وَ إِنَّ مُحَمَّدَ بْنَ بَشِيرٍ لَمَّا مَاتَ أَوْصَى إِلَى ابْنِهِ سَمِيعِ بْنِ مُحَمَّدٍ فَهُوَ الْإِمَامُ وَ مَنْ أَوْصَى إِلَيْهِ سَمِيعٌ فَهُوَ إِمَامٌ مُفْتَرَضٌ طَاعَتُهُ عَلَى الْأُمَّةِ إِلَى وَقْتِ خُرُوجِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ وَ ظُهُورِهِ فِيمَا يَلْزَمُ النَّاسَ مِنْ حُقُوقِهِ فِي أَمْوَالِهِمْ وَ غَيْرِ ذَلِكَ مِمَّا يَتَقَرَّبُونَ بِهِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فَالْفَرْضُ عَلَيْهِمْ أَدَاؤُهُ إِلَى أَوْصِيَاءِ مُحَمَّدِ بْنِ بَشِيرٍ إِلَى قِيَامِ الْقَائِمِ وَ زَعَمُوا أَنَّ عَلِيَّ بْنَ مُوسَى وَ كُلَّ مَنِ ادَّعَى الْإِمَامَةَ مِنْ وُلْدِهِ وَ وُلْدِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ مُبْطِلُونَ كَاذِبُونَ غَيْرُ طَيِّبِي الْوِلَادَةِ فَنَفَوْهُمْ عَنْ أَنْسَابِهِمْ وَ كَفَّرُوهُمْ لِدَعْوَاهُمُ الْإِمَامَةَ وَ كَفَّرُوا الْقَائِلِينَ بِإِمَامَتِهِمْ وَ اسْتَحَلُّوا دِمَاءَهُمْ وَ أَمْوَالَهُمْ وَ زَعَمُوا أَنَّ الْفَرْضَ عَلَيْهِمْ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى إِقَامَةُ الصَّلَاةِ (١) وَ الْخُمُسُ وَ صَوْمُ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ أَنْكَرُوا الزَّكَاةَ وَ الْحَجَّ وَ سَائِرَ الْفَرَائِضِ وَ قَالُوا بِإِبَاحَاتِ الْمَحَارِمِ وَ الْفُرُوجِ وَ الْغِلْمَانِ وَ اعْتَلُّوا فِي ذَلِكَ بِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْراناً وَ إِناثاً (٢) وَ قَالُوا بِالتَّنَاسُخِ وَ الْأَئِمَّةُ عِنْدَهُمْ وَاحِداً وَاحِداً إِنَّمَا هُمْ مُنْتَقِلُونَ مِنْ قَرْنٍ إِلَى قَرْنٍ (٣) وَ الْمُوَاسَاةُ بَيْنَهُمْ وَاجِبَةٌ فِي كُلِّ مَا مَلَكُوهُ مِنْ مَالٍ أَوْ خَرَاجٍ أَوْ غَيْرِ ذَلِكَ (۴) وَ كُلُّ مَا أَوْصَى بِهِ رَجُلٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ لِسَمِيعِ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ أَوْصِيَائِهِ مِنْ بَعْدِهِ وَ مَذَاهِبُهُمْ فِي التَّفْوِيضِ مَذَاهِبُ الْغُلَاةِ مِنَ الْوَاقِفَةِ وَ هُمْ أَيْضاً قَالُوا بِالْحَلَالِ وَ زَعَمُوا أَنَّ كُلَّ مَنِ انْتَسَبَ إِلَى مُحَمَّدٍ فَهُمْ بُيُوتٌ وَ ظُرُوفٌ (۵) وَ أَنَّ مُحَمَّداً هُوَ رَبُ

١- هكذا في المصدر و في نسخه من الكتاب، و في أخرى: الصلوات.

٢- الشورى: ۵٠.

٣- في نسخه: منقلبون من بدن الى بدن و في الفرق و المقالات: منتقلون من بدن الى بدن.

۴- في المقالات: في كل ماكوله مال و فرج و غيره.

۵- في المصدر: فهم ثبوت و طروق.

مَـنِ انْتَسَبَ إِلَيْهِ (۱) وَ أَنَّهُ لَمْ يَلِـدْ وَ لَمْ يُولَـدْ وَ أَنَّهُ مُحْتَجِبٌ فِی هَـذِهِ الْحُجُبِ وَ زَعَمَتْ هَـذِهِ الْفِرْقَهُ وَ الْمُخَمِّسَهُ وَ الْعَلْيَـاوِيَّهُ (۲) وَ أَصْـحَابُ أَبِی الْخَطَّابِ أَنَّ كُـلَّ مَنِ انْتَسَبَ إِلَی أَنَّهُ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ فَهُوَ مُبْطِلٌ فِی نَسَـبِهِ (۳) مُفْتَرٍ عَلَی اللَّهِ كَـاذِبٌ وَ أَنَّهُمُ الَّذِينَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی فِيهِمْ إِنَّهُمْ يَهُودُ وَ نَصَارَی فِی قَوْلِهِ وَ قالَتِ الْيَهُودُ وَ النَّصاری نَحْنُ أَبْناءُ اللَّهِ وَ أَحِبَّاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَـذِّبُكُمْ بِـذُنُوبِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بَشَـرٌ مِمَّنْ خَلَقَ (۴) مُحَمَّدٌ فِی مَـذْهَبِ الْخَطَّابِيَّهِ وَ عَلِیٌّ فِی مَـذْهَبِ الْعَلْيَاوِيَّهِ فَهُمْ مِمَّنْ خَلَقَ هـذين (هَـذَانِ) كاذبين (۵) (كَاذِبُونَ) فِيمَا ادَّعَوْا مِنَ النَّسَبِ إِذْ كَانَ مُحَمَّدٌ عِنْـدَهُمْ وَ عَلِیٌّ هُوَ رَبٌّ لَا يَلِـدُ وَ لَا يُولَدُ اللَّهُ جَلَّ وَ تَعَالَی (۶) عَمَّا يَصِفُونَ وَ عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوّاً كَبِيراً وَ كَـانَ سَـبَبَ قَتْـلِ مُحَمَّدِ بْنِ بَشِـيرٍ لَعَنَهُ اللَّهُ أَنَّهُ كَـانَ مَعَهُ شُـعْبَذَهٌ وَ مَخَارِيقُ وَ كَانَ يُظْهِرُ لِلْوَاقِفَهِ أَنَّهُ مِمَّنْ وَقَفَ عَلَی عَلِیِّ بْنِ مُوسَـی وَ كَانَ يَقُولُ فِی مُوسَی بِالرُّبُوبِيَّهِ وَ يَدَّعِی فِی نَفْسِهِ (۷) أَنَّهُ نَبِیٌّ وَ كَانَتْ عِنْدَهُ صُورَهٌ قَدْ عَمِلَهَا وَ أَقَامَهَا شَـخْصاً كَأَنَّهُ صُورَهُ أَبِی الْحَسَنِ مُوسَـی عليه السـلام مِنْ ثِيَابِ حَرِيرٍ قَدْ طَلَاهَا بِالْأَدْوِيَهِ وَ عَالَجَهَا بِحِيَلٍ عَمِلَهَا فِيهَا حَتَّی صَارَتْ شَبِيهاً بِصُورَهِ إِنْسَانٍ (۸) وَ كَانَ يَطْوِيهَا فَإِذَا أَرَادَ الشُّعْبَـذَهَ نَفَـخَ فِيهَا فَأَقَامَهَا فَكَانَ يَقُولُ لِأَصْـحَابِهِ إِنَّ أَبَا الْحَسَنِ عِنْـدِی فَإِنْ أَحْبَبْتُمْ أَنْ تَرَوْهُ وَ تَعْلَمُوهُ وَ أَنِّی نَبِیٌّ (۹) فَهَلُمُّوا أَعْرِضْهُ عَلَيْكُمْ فَكَانَ يُدْخِلُهُمُ الْبَيْتَ وَ الصُّورَهُ مَطْوِيَّهٌ مَعَهُ فَيَقُولُ لَهُمْ

۱- فی المصدر: و ان محمّدا هو ربّ حل فی كل من انتسب إليه.

۲- فی نسخه: (العليائيه) و قد عرفت قبلا ان الصحيح لعل (العلبائيه).

۳- فی المصدر: فی نسبته.

۴- المائده: ۱۸.

۵- فی المصدر: هذان كاذبان فيما ادعوا اذ كان.

۶- فی المصدر: و لا يولد و لا يستولد تعالی اللّه.

۷- فی المصدر: لنفسه.

۸- فی المصدر: شبه صوره إنسان.

۹- فی المصدر: و تعلمون انی نبی.

هَلْ تَرَوْنَ فِی الْبَیْتِ مُقِیماً أَوْ تَرَوْنَ فِیهِ غَیْرَکُمْ وَ غَیْرِی فَیَقُولُونَ لَا وَ لَیْسَ فِی الْبَیْتِ أَحَدٌ فَیَقُولُ فَاخْرُجُوا فَیَخْرُجُونَ مِنَ الْبَیْتِ فَیَصِیرُ هُوَ وَرَاءَ السِّتْرِ وَ یُسْبِلُ السِّتْرَ بَیْنَهُ وَ بَیْنَهُمْ ثُمَّ یُقَدِّمُ تِلْکَ الصُّورَهَ ثُمَّ یَرْفَعُ السِّتْرَ بَیْنَهُ وَ بَیْنَهُمْ فَیَنْظُرُونَ إِلَی صُورَهٍ قَائِمَهٍ وَ شَخْصٍ کَأَنَّهُ شَخْصُ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام لَا یُنْکِرُونَ مِنْهُ شَیْئاً وَ یَقِفُ هُوَ مِنْهُ بِالْقُرْبِ فَیُرِیهِمْ مِنْ طَرِیقِ الشُّعْبَذَهِ أَنَّهُ یُکَلِّمُهُ وَ یُنَاجِیهِ وَ یَدْنُو مِنْهُ کَأَنَّهُ یُسَارُّهُ (۱) ثُمَّ یَغْمِزُهُمْ أَنْ یَتَنَحَّوْا فَیَتَنَحَّوْنَ وَ یُسْبِلُ السِّتْرَ بَیْنَهُ وَ بَیْنَهُمْ فَلَا یَرَوْنَ شَیْئاً وَ کَانَتْ مَعَهُ أَشْیَاءُ عَجِیبَهٌ مِنْ صُنُوفِ الشُّعْبَذَهِ مَا لَمْ یَرَوْا مِثْلَهَا فَهَلَکُوا بِهَا فَکَانَتْ هَذِهِ حَالَهُ مُدَّهً حَتَّی رُفِعَ خَبَرُهُ إِلَی بَعْضِ الْخُلَفَاءِ أَحْسَبُهُ هَارُونَ أَوْ غَیْرَهُ مِمَّنْ کَانَ بَعْدَهُ مِنَ الْخُلَفَاءِ وَ أَنَّهُ زِنْدِیقٌ (۲) فَأَخَذَهُ وَ أَرَادَ ضَرْبَ عُنُقِهِ فَقَالَ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ اسْتَبْقِنِی فَإِنِّی أَتَّخِذُ لَکَ شَیْئاً (۳) تَرْغَبُ الْمُلُوکُ فِیهَا فَأَطْلَقَهُ فَکَانَ أَوَّلُ مَا اتَّخَذَ لَهُ الدَّوَالِیَ فَإِنَّهُ عَمَدَ إِلَی الدَّوَالِی فَسَوَّاهَا وَ عَلَّقَهَا وَ جَعَلَهَا الزِّیبَقَ بَیْنَ تِلْکَ الْأَلْوَاحِ فَکَانَتِ الدَّوَالِی تَمْتَلِی مِنَ الْمَاءِ فَتَمِیلُ الْأَلْوَاحَ وَ یَنْقَلِبُ الزِّیبَقُ مِنْ تِلْکَ الْأَلْوَاحِ فَتَتْبَعُ (۴) الدَّوَالِی لِهَذَا فَکَانَتْ تَعْمَلُ مِنْ غَیْرِ مُسْتَعْمِلٍ لَهَا وَ یُصِیبُ (۵) الْمَاءَ فِی الْبُسْتَانِ فَأَعْجَبَهُ ذَلِکَ مَعَ أَشْیَاءَ عَمِلَهَا یُضَاهِی اللَّهَ بِهَا فِی خَلْقِهِ الْجَنَّهَ فَقَوَّاهُ (۶) وَ جَعَلَ لَهُ مَرْتَبَهً ثُمَّ إِنَّهُ یَوْماً مِنَ الْأَیَّامِ انْکَسَرَ بَعْضُ تِلْکَ الْأَلْوَاحِ فَخَرَجَ مِنْهَا الزِّیبَقُ فَتَعَطَّلَتْ فَاسْتَرَابَ أَمْرَهُ وَ ظَهَرَ عَلَیْهِ التَّعْطِیلُ وَ الْإِبَاحَاتُ وَ قَدْ کَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ وَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام یَدْعُوَانِ اللَّهَ عَلَیْهِ وَ یَسْأَلَانِهِ أَنْ یُذِیقَهُ حَرَّ الْحَدِیدِ فَأَذَاقَهُ اللَّهُ حَرَّ الْحَدِیدِ بَعْدَ أَنْ عُذِّبَ

۱- فی نسخه: یسأله.

۲- فی المصدر: انه زندیق.

۳- فی المصدر: اشیاء.

۴- فی نسخه: فتتسع و فی المصدر: فیتسع الدوالی لذلک.

۵- فی نسخه: و یصب و فی المصدر: و تصب.

۶- فی نسخه من المصدر: فقربه.

بِأَنْوَاعِ الْعَذَابِ قَالَ أَبُو عَمْرٍو حَدَّثَ بِهَذِهِ الْحِكَايَهِ مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى الْعُبَيْدِيُّ رِوَايَهً لَهُ وَ بَعْضَهَا عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَ كَانَ هَاشِمُ بْنُ أَبِى هَاشِمٍ قَدْ تَعَلَّمَ مِنْهُ بَعْضَ تِلْكَ الْمَخَارِيقِ فَصَارَ دَاعِيَهُ (۱) إِلَيْهِ مِنْ بَعْدِهِ (۲).

lt;meta info="\\"به منزله خانه و ظرف هستند\\" یعنی بین همه کسان که به ایشان انتساب دارند، مانند ائمّه و دامادها و فرزندان، و ایشان نسبتی وجود ندارد؛ بلکه محمد پروردگار آن‌هاست و در آن‌ها حلول کرده است، بنابراین آن‌ها به منزله خانه و ظرفی برای او هستند .

\\"چون محمّد و علی نزد آن‌ها پروردگارانی هستند\\" یعنی محمّد نزد خطابیه و علی نزد علیاویه.

اگر کسی بگوید: بنابر اصول مذهب عدلیه، ظهور معجزه به دست یک دروغ‌گو قبیح است؛ چون با همین معجزه است که نبوت و امامت اثبات می شود، چگونه از دست این ملعون این کارهای شگفت سر زده است؟ آیا این، راضی شدن خداوند به چیز قبیح برای بندگان نیست؟ با دو دلیل جواب می‌دهیم: اول این که: این کارها معجزه نیست که خرق عادت کند، این کارها شعبده است که بسیار اتفاق می افتد افراد نادان و مردمان فرومایه این کارها را می کنند. هر کس فریب این کارها را بخورد، به جهت کوتاهی در تأمل و کمی دقت است و یا هدف‌های باطلی که باعث گرویدن به چنین دعوت‌هایی می شود. دوم این که: ظهور معجزه بر دستان دروغ‌گو در صورتی قبیح است که امر ممکنی را ادعا کند که عقل آن را محال نداند. اما این شخص، مدعی خدا بودن انسان است که خود موجودی مخلوق و مرکب و محتاج است و این از چیزهایی است که تمام عقل ها آن را محال می دانند. بنابراین در این کار به هیچ وجه رضایت خداوند به چیز قبیح برای بندگان نیست.

**[ترجمه]

توضیح

قوله فهم بیوت و ظروف أی کل من انتسب إلیه من الأئمه من صهره و أولاده فلیس بینهم و بینه نسب بل هو رب لهم لکن حل فیهم فهم بمنزله البیت و الظروف له قوله إذ کان محمد عندهم أی عند الخطابیه و علی أی عند العلیاویه و إسبال الستر إرخاؤه و إرساله.

فإن قیل أ لیس ظهور المعجزه علی ید الکاذب علی أصول أهل العدل قبیحا و به یثبتون النبوه و الإمامه فکیف جری علی ید هذا الملعون هذه الأمور الغریبه أ و لیس هذا إغراء علی القبیح قلت نجیب عنه بوجهین الأول أن هذه لم تکن معجزه خارقه للعاده بل کانت شعبذه یکثر ظهورها من جهال الخلق و أدانیهم و من افتتن بهذا فإنما هو لتقصیر فی التأمل و التصفح أو لأغراض باطله دعته إلی ذلک.

و الثانی أن ظهور المعجزه إنما یقبح علی ید الکاذب إذ ادعی أمرا ممکنا لا یحکم العقل باستحالته و هذا کان یدعی ألوهیه بشر محدث مؤلف محتاج و هذا مما یحکم جمیع العقول باستحالته فلیس فی هذا إغراء علی القبیح بوجه.

**[ترجمه]رجال کشی: علی بن حدید مدائنی از کسی که او از حضرت موسی بن جعفر سؤال کرده بود، نقل کرده، به ایشان

عرض کردم: من شـنیده ام که محمّد بن بشیر می گوید: که شما آن موسی بن جعفری که امام است و حجت ما در آن‌چه که بین ما و خداوند متعال است، نیستید. ایشان سه مرتبه فرمودند: خدا او را لعنت کند!

ص: ۳۱۲

خداوند او را دچار حرارت آهن نماید! خداوند او را به بدترین صورت بکشد!

عرض کردم: فـدایتان شـوم، اگر مـن این حرف را از او بشـنوم، آیـا برای من ریختن خـونش، ماننـد ریختن خـون کسـی که به رسول الله صـلی الله علیه و آله یا امام ناسـزا گویـد، جایز است؟ فرمودنـد: آری به خـدا قسم، حلال است، به خدا قسم خونش، برای تو و هر کس که این سـخن را از او بشـنود، حلال است. عرض کردم: مگر این سـخن او، ناسزای به شما نیست؟ فرمودند: این ناسزا به خدا و رسول خدا و پدران من و من است؛ کدام ناسزایی است که کمتر از این باشد و کدام سخنی است که بالاتر از این حرف باشد؟

گفتم: اگر نسبت بـه این که ممکن است ضـرر او به بی گنـاهی برسـد، بی‌تفـاوت بـاشم و این کـار را نکنم و او را نکشم، چه گناهی به گردن من است؟ فرمودند: گناهش، چندین برابر به گردن تو است، بی آن‌که از گناهش چیزی کم شود. مگر نمی... دانی که برجسـته ترین شهید در روز قیامت، از جهت درجه، کسی است که خدا و رسولش صلی الله علیه و آله را پنهانی یاری کند و از خدا و رسولش صلی الله علیه و آله دفاع کند. - . همان : ۲۹۹ و ۳۰۰ -

**[ترجمه]

«۷۷»

کش، رجـال الکشـی مُحَمَّدُ بْنُ قُولَوَیْهِ عَنْ سَـعْدِ بْنِ عَبْـدِ اللَّهِ الْقُمِّیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْـدِ اللَّهِ الْمِسْـمَعِیِّ (۳) عَنْ عَلِیِّ بْنِ حَـدِیدٍ الْمَـدَائِنِیِّ قَالَ: سَـمِعْتُ مَنْ یَسْأَلُ أَبَا الْحَسَنِ الْأَوَّلَ علیه السـلام فَقَالَ إِنِّی سَـمِعْتُ (۴) مُحَمَّدَ بْنَ بَشِـیرٍ یَقُولُ إِنَّکَ لَسْتَ مُوسَـی بْنَ جَعْفَرٍ الَّذِی أَنْتَ إِمَامُنَا وَ حُجَّتُنَا فِیمَا بَیْنَنَا وَ بَیْنَ اللَّهِ تَعَالَی قَالَ فَقَالَ لَعَنَهُ اللَّهُ ثَلَاثاً أَذَاقَهُ

ص: ۳۱۲

۱- الصحیح کما فی المصدر: داعیه إلیه.

۲- رجال الکشّیّ: ۲۹۷- ۲۹۹.

۳- فی نسخه: السبیعی و الصحیح ما فی المتن.

۴- فی المصدر: اما سمعت.

اللَّهُ حَرَّ الْحَدِيدِ قَتَلَهُ اللَّهُ أَخْبَثَ مَا يَكُونُ مِنْ قِتْلَةٍ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِذَا أَنَا سَمِعْتُ ذَلِكَ مِنْهُ أَ وَ لَيْسَ حَلَالٌ لِي دَمُهُ مُبَاحٌ كَمَا أُبِيحَ دَمُ السَّابِّ (۱) لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ لِلْإِمَامِ فَقَالَ نَعَمْ حِلٌّ وَ اللَّهِ حِلٌّ وَ اللَّهِ دَمُهُ وَ إِبَاحَةٌ لَكَ (۲) وَ لِمَنْ سَمِعَ ذَلِكَ مِنْهُ قُلْتُ أَ وَ لَيْسَ ذَلِكَ بِسَابٍّ (۳) لَكَ فَقَالَ هَذَا سَابٌّ اللَّهِ وَ سَابٌّ لِرَسُولِ اللَّهِ وَ سَابٌّ (۴) لِآبَائِي وَ سَابِّي (۵) وَ أَيُّ سَبٍّ لَيْسَ يَقْصُرُ عَنْ هَذَا وَ لَا يَفُوقُهُ هَذَا الْقَوْلُ فَقُلْتُ أَ رَأَيْتَ إِذَا أَنَا لَمْ أَخَفْ أَنِّي أُغْمَزُ (۶) بِذَلِكَ بَرِيئاً ثُمَّ لَمْ أَفْعَلْ وَ لَمْ أَقْتُلْهُ مَا عَلَيَّ مِنَ الْوِزْرِ فَقَالَ يَكُونُ عَلَيْكَ وِزْرُهُ أَضْعَافاً مُضَاعَفَةً مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ (۷) مِنْ وِزْرِهِ شَيْ ءٌ أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ أَفْضَلَ الشُّهَدَاءِ دَرَجَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ نَصَرَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ صلى الله عليه و آله بِظَهْرِ الْغَيْبِ وَ رَدَّ عَنِ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ صلى الله عليه و آله (۸).

<meta info="\\"کدام ناسزایی است که کمتر از این باشد\\" یعنی کدام ناسزایی است که در رکاکت و زشتی کمتر از این باشد.

\\"ضرر او به بی‌گناهی برسد\\" در بعضی از نسخه‌ها به جای \\"أنّی أغمز\\"، \\"أنّی أغمر\\" آمده که معنایش این است که بلایش به بی‌گناهی برسد. و در بعضی دیگر \\"أنّی أعمّ\\" است که نزدیک به همین معنای اخیر است.

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام لیس یقصر عن هذا المراد بالقصور القصور فی الرکاکه و القبح قوله أنی أغمز أی أصیر سببا لتهمه بری ء أو ضرره قال فی القاموس غمز بالرجل سعی به شرا و فیه مغمز أی مطعن أو مطمع و المغموز المتهم و فی بعض النسخ بالراء المهمله أی یصیر فعلی سببا لأن یشمل البلاء بریئا من قولهم غمره بالماء أی غطاه و فی بعضها أعم من العموم بمعنی الشمول و هو قریب من الثانی.

۱- فی نسخه: السباب.

۲- فی المصدر: نعم بلی و اللّه حل دمه و أباحه لک.

۳- فی نسخه: بسباب.

۴- فی نسخه: سباب و کذا فی جمیع المواضع.

۵- فی المصدر: و ساب لی.

۶- فی نسخه: انی أعمّ و فی المصدر: أ رأیت إذا اتانی لم اخف ان اغمز.

۷- فی المصدر: ینتقص.

۸- رجال الکشّیّ: ۲۹۹ و ۳۰۰.

**[ترجمه]رجال کشی: بطائنی نقل کرده، از حضرت موسی بن جعفر علیه السلام شنیدم که فرمودند: خدا محمّد بن بشیر را لعنت کند و به او حرارت آهن بچشاند! او بر من تهمت زده است، خداوند از او بیزار باشد! من نیز به پیش خداوند از او بیزاری می‌جویم. خدایا به پیش تو، از ادعایی که ابن بشیر درباره من نموده، بیزاری می جویم! خدایا مرا از او راحت کن!

سپس فرمودند: ای علی! هر کس که جرأت کند عمداً بر ما دروغ ببندد، خداوند به او حرارت آهن را می‌چشاند. بنان بر علی بن الحسین علیه السّلام دروغ بست، و خداوند به او حرارت آهن را چشاند. و مغیره بن سعید بر حضرت باقر علیه السلام دروغ بست، و خداوند به او حرارت آهن را چشاند. و ابوالخطاب بر پدرم دروغ بست، و خداوند به او حرارت آهن را چشاند. و محمّد بن بشیر - که خدا لعنتش کند - بر من دروغ می بندد. به پیش گاه خدا از او بیزاری می‌جویم.

خدایا من از آن‌چه که محمّد بن بشیر درباره من می گوید به پیش تو بیزاری می‌جویم! خدایا مرا از او راحت کن! خداوندا از تو می‌خواهم که مرا از این پلید نجس، محمد بن بشیر، خلاص کنی! شیطان، در رحم مادر، با پدرش شریک شد. علی بن ابی‌حمزه نقل کرده است: کسی را ندیدم که بدتر از محمّد بن بشیر کشته شود. خدا او را لعنت کند! - همان : ۳۰۰ -

**[ترجمه]

«۷۸»

کش، رجال الکشی بِالْإِسْنَادِ الْمُتَقَدِّمِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ الطَّيَالِسِيِّ عَنِ الْبَطَائِنِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام يَقُولُ لَعَنَ اللَّهُ مُحَمَّدَ بْنَ بَشِيرٍ وَ أَذَاقَهُ اللَّهُ حَرَّ الْحَدِيدِ إِنَّهُ يَكْذِبُ عَلَيَّ بَرِئَ اللَّهُ مِنْهُ وَ بَرِئْتُ إِلَى اللَّهِ مِنْهُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا يَدَّعِي فِيَّ ابْنُ بَشِيرٍ اللَّهُمَّ أَرِحْنِي مِنْهُ ثُمَّ قَالَ يَا عَلِيُّ مَا أَحَدٌ اجْتَرَأَ أَنْ يَتَعَمَّدَ عَلَيْنَا الْكَذِبَ إِلَّا أَذَاقَهُ اللَّهُ حَرَّ الْحَدِيدِ إِنَّ بُنَاناً كَذَبَ عَلَى عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ علیهما السلام فَأَذَاقَهُ اللَّهُ حَرَّ الْحَدِيدِ وَ إِنَّ الْمُغِيرَةَ بْنَ سَعِيدٍ كَذَبَ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام فَأَذَاقَهُ اللَّهُ حَرَّ الْحَدِيدِ وَ إِنَّ أَبَا الْخَطَّابِ كَذَبَ عَلَى أَبِي فَأَذَاقَهُ اللَّهُ حَرَّ الْحَدِيدِ وَ إِنَّ مُحَمَّدَ بْنَ بَشِيرٍ لَعَنَهُ اللَّهُ يَكْذِبُ عَلَيَّ بَرِئْتُ إِلَى اللَّهِ مِنْهُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا يَدَّعِيهِ فِيَّ مُحَمَّدُ بْنُ بَشِيرٍ اللَّهُمَّ أَرِحْنِي مِنْهُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تُخَلِّصَنِي مِنْ هَذَا الرِّجْسِ النِّجْسِ مُحَمَّدِ بْنِ بَشِيرٍ (۱) فَقَدْ شَارَكَ الشَّيْطَانُ أَبَاهُ فِي رَحِمِ أُمِّهِ قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي حَمْزَةَ فَمَا رَأَيْتُ أَحَداً قُتِلَ بِأَسْوَإِ قِتْلَةٍ مِنْ مُحَمَّدِ بْنِ بَشِيرٍ لَعَنَهُ اللَّهُ (۲).

**[ترجمه]رجال کشی: محمّد بن نصیر از احمد بن محمّد بن عیسی نقل کرده که او برای ایشان نوشت - . در یکی از نسخه‌ها: به ایشان نوشتم. شاید کاتب همان‌طور که خواهد آمد، ابراهیم بن شیبه باشد. - :

گروهی هستند که بحث می کنند و احادیثی می‌خوانند که حرف‌هایی در آن‌هاست که دل ها را مشمئز می کند و آن احادیث را به شما و پدرانتان نسبت می‌دهند. از طرفی، از آن‌جا که از پدرانتان نقل می‌نمایند، ما نمی‌توانیم آن‌ها را رد کنیم و از طرف دیگر، به جهت مطالبی که در آن احادیث است، نمی‌توانیم آن‌ها را قبول کنیم. زمین را منسوب به گروهی که می گویند از غلامان شمایند می کنند. او مردی است به نام علی بن حسکه و شخص دیگری که نامش قاسم یقطینی است.

از جمله سخنانشان این است که درباره آیه: «إِنَّ الصَّلاةَ تَنْهى عَنِ الْفَحْشاءِ وَ الْمُنْكَرِ» - . عنکبوت / ۴۵ - {نماز از کار زشت و ناپسند باز می دارد}، می گویند: حقیقت نماز، یک مرد است نه این که رکوع و سجود باشد. و همین‌طور حقیقت زکات هم

همان مرد است،

ص: ۳۱۴

نه مقداری درهم و یا خارج کردن مال. و بعضـی از واجبات و مستحبات و معاصی را هم تأویل کرده‌اند و به همین صورت که ذکر شـد در آورده‌انـد. اگر صـلاح می‌بینید، توضـیحی بفرمایید و بر ما منت گذارید که در آن سـلامت و نجات دوست‌داران شما، از چنین سخنانی که باعث هلاک می شوند باشد. - . در مصدر در ادامه این‌چنین آمده است: کسانی که چنین ادعاهایی دارند، ادعا می‌کنند که از اولیاء هستند و مردم را دعوت به اطاعت خود می‌کنند. شما در مورد قبول حرف‌های ایشان چه می... فرمایید؟ ایشان مرقوم فرمودند: ... -

ایشان مرقوم فرمودند: این‌ها از دین ما نیست؛ از این ها دور باش! - . رجال کشی : ۳۲۱ -

**[ترجمه]

«۷۹»

کش، رجال الکشـی مُحَمَّدُ بْنُ مَسْـعُودٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ نُصَیْرٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی کَتَبَ إِلَیْهِ (۳) فِی قَوْمٍ یَتَکَلَّمُونَ وَ یَقْرَءُونَ أَحَادِیثَ وَ یَنْسُبُونَهَا إِلَیْکَ وَ إِلَی آبَائِکَ فِیهَا مَا تَشْمَئِزُّ مِنْهَا الْقُلُوبُ وَ لَا یَجُوزُ لَنَا رَدُّهَا إِذْ کَانُوا یَرْوُونَهَا عَنْ آبَائِکَ وَ لَا قَبُولُهَا لِمَا فِیهَا وَ یَنْسُبُونَ الْأَرْضَ إِلَی قَوْمٍ یَذْکُرُونَ أَنَّهُمْ مِنْ مَوَالِیکَ وَ هُوَ رَجُلٌ یُقَالُ لَهُ عَلِیُّ بْنُ حَسَکَهَ وَ آخَرُ یُقَالُ لَهُ الْقَاسِمُ الْیَقْطِینِیُّ وَ مِنْ أَقَاوِیلِهِمْ أَنَّهُمْ یَقُولُونَ إِنَّ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّ الصَّلاهَ تَنْهی عَنِ الْفَحْشاءِ وَ الْمُنْکَرِ (۴) مَعْنَاهَا رَجُلٌ لَا رُکُوعٌ وَ لَا سُجُودٌ وَ کَذَلِکَ الزَّکَاهُ مَعْنَاهَا ذَلِکَ

ص: ۳۱۴

۱- فی نسخه: بأسوإ من قتل محمّد بن بشیر.

۲- رجال الکشّیّ: ۳۰۰.

۳- فی نسخه: قال: کتبت إلیه و الکاتب علی ما فی المتن لعله إبراهیم بن شیبه الآتی.

۴- العنکبوت: ۴۵.

الرَّجُلِ لَا عَدَدُ دِرْهَمٍ وَ لَا إِخْرَاجُ مَالٍ وَ أَشْيَاءُ مِنَ الْفَرَائِضِ وَ السُّنَنِ وَ الْمَعَاصِي تَأَوَّلُوهَا وَ صَيَّرُوهَا عَلَى الْحَدِّ الَّذِي ذَكَرْتُ فَإِنْ رَأَيْتَ أَنْ تُبَيِّنَ لَنَا وَ تَمُنَّ عَلَيْنَا بِمَا فِيهِ السَّلَامَةُ لِمَوَالِيكَ وَ نَجَاتُهُمْ مِنْ هَذِهِ الْأَقَاوِيلِ الَّتِي تُخْرِجُهُمْ إِلَى الْهَلَاكِ فَكَتَبَ (۱) علیه السلام لَيْسَ هَذَا دِينَنَا فَاعْتَزِلْهُ (۲).

**[ترجمه]نامه برای امام حسن عسکری علیه السّلام نوشته شده است.

\\"زمین را منسوب به ...\\" یعنی خلقت و تدبیر یا حجیت زمین را نسبت می‌دهند. بعید نیست این کلمه در اثر خطای نسخه برداری به این صورت در آمده باشد.

**[ترجمه]

بيان

المكتوب إليه أبو محمد العسكري عليه السلام قوله و ينسبون الأرض أي خلقها أو تدبيرها أو حجيتها و لا يبعد أن يكون تصحيف الأخبار أو الأمر.

**[ترجمه]رجال کشی: ابراهیم بن شیبه نقل کرده: به ایشان نوشتم: فدایتان شوم! گروهی در پیش ما هستند که در مورد شناخت فضایل شما با سخنانی که دل‌ها را مشمئز می‌کند و موجب دل‌گرفتگی می‌شود، جرّ و بحث می‌کنند و در مورد سخنانشان، احادیثی روایت می‌کنند که ما به جهت حرف‌های بزرگی که در آن‌ها وجود دارد، نمی‌توانیم آن‌ها را قبول کنیم. و نیز نمی‌توانیم ردشان کنیم و انکارشان نماییم؛ چون آن‌ها را به پدران شما نسبت می‌دهند. و ما در سخن آن‌ها درمانده‌ایم؛ چرا که می‌گویند و تأویل می‌کنند که در آیه «إِنَّ الصَّلاهَ تَنْهی عَنِ الْفَحْشاءِ وَ الْمُنْكَرِ» - . عنکبوت / ۴۵ - {نماز از کار زشت و ناپسند باز می دارد} و آیه «وَأَقِيمُواْ الصَّلاَهَ وَآتُواْ الزَّكَاهَ» - . بقره / ۴۳ - {و نماز را بر پا دارید و زکات را بدهید} معنای نماز، مردی است، نه رکوع و نه سجود. و همچنین زکات هم، همان مرد است نه چند درهم و نه خارج کردن مال. و بعضی دیگر از واجبات و مستحبات و گناهان مانند این را نیز تأویل می‌کنند و به صورتی که عرض کردم در می‌آورند.

اگر صلاح بدانید و بر دوستانتان منت گذارید، توضیحی که، موجب سلامت دین ایشان و نجاتشان از عذاب و هلاک گردد، بفرمایید. این‌هایی که این حرف‌ها را می‌گویند، مدعی‌اند که از اولیا هستند

و و مردم را به اطاعت خویش دعوت می‌کنند. علی بن حسکه و قاسم یقطینی از آن جمله‌اند. در مورد قبول سخنان آن‌ها چه می‌فرمایید؟

ایشان مرقوم فرمودند: این‌ها از دین ما نیست؛ از این‌ها دور باش!

نصر بن صباح گفته است: علی بن حسکه جواز - . در مصدر: علی بن حسکه حوار - ، استاد قاسم شعرانی یقطینی بوده که از

بزرگان غالیان ملعون است. -. رجال کشی : ۳۲۱ و ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۸۰»

کش، رجال الکشی وَجَدْتُ بِخَطِّ جَبْرَئِیلَ بْنِ أَحْمَدَ الْفَارِیَابِیِّ حَدَّثَنِی مُوسَی بْنُ جَعْفَرِ بْنِ وَهْبٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ شَیْبَهَ قَالَ: کَتَبْتُ إِلَیْهِ جُعِلْتُ فِدَاکَ أَنَّ عِنْدَنَا قَوْماً یَخْتَلِفُونَ فِی مَعْرِفَهِ فَضْلِکُمْ بِأَقَاوِیلَ مُخْتَلِفَهٍ تَشْمَئِزُّ مِنْهَا الْقُلُوبُ وَ تَضِیقُ لَهَا الصُّدُورُ وَ یَرْوُونَ فِی ذَلِکَ الْأَحَادِیثَ لَا یَجُوزُ لَنَا الْإِقْرَارُ بِهَا لِمَا فِیهَا مِنَ الْقَوْلِ الْعَظِیمِ وَ لَا یَجُوزُ رَدُّهَا وَ لَا الْجُحُودُ لَهَا إِذْ نُسِبَتْ إِلَی آبَائِکَ فَنَحْنُ وُقُوفٌ عَلَیْهَا مِنْ ذَلِکَ لِأَنَّهُمْ یَقُولُونَ وَ یَتَأَوَّلُونَ مَعْنَی قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّ الصَّلاهَ تَنْهی عَنِ الْفَحْشاءِ وَ الْمُنْکَرِ (۳) وَ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَقِیمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّکاهَ (۴) أَنَّ الصَّلَاهَ مَعْنَاهَا رَجُلٌ لَا رُکُوعٌ وَ لَا سُجُودٌ وَ کَذَلِکَ الزَّکَاهُ مَعْنَاهَا ذَلِکَ الرَّجُلُ لَا عَدَدُ دَرَاهِمَ وَ لَا إِخْرَاجُ مَالٍ وَ أَشْیَاءُ تُشْبِهُهَا مِنَ الْفَرَائِضِ وَ السُّنَنِ وَ الْمَعَاصِی تَأَوَّلُوهَا وَ صَیَّرُوهَا عَلَی هَذَا الْحَدِّ الَّذِی ذَکَرْتُ فَإِنْ رَأَیْتَ أَنْ تَمُنَّ عَلَی مَوَالِیکَ بِمَا فِیهِ سَلَامَتُهُمْ وَ نَجَاتُهُمْ مِنَ الْأَقَاوِیلِ الَّتِی تُصَیِّرُهُمْ إِلَی الْعَطَبِ وَ الْهَلَاکِ وَ الَّذِینَ ادَّعَوْا هَذِهِ الْأَشْیَاءَ ادَّعَوْا أَنَّهُمْ أَوْلِیَاءُ وَ دَعَوْا

ص: ۳۱۵

۱- فی المصدر: و صیروها علی هذا الحدّ الذی ذکرت لک فان رأیت ان تبین لنا و ان تمن علی موالیک بما فیه سلامتهم و نجاتهم من الاقاویل التی تصیرهم الی المعطب و الهلاک و الذین ادعوا هذه الأشیاء ادعوا انهم اولیاء و ادعوا الی طاعتهم منهم علیّ بن حسکه و القاسم الیقطینی فما تقول فی القبول منهم فکتب.

۲- رجال الکشّیّ: ۳۲۱.

۳- العنکبوت: ۴۵.

۴- البقره: ۴۳.

إِلَى طَاعَتِهِمْ مِنْهُمْ عَلِيُّ بْنُ حَسَكَةَ وَ الْقَاسِمُ الْيَقْطِينِيُّ فَمَا تَقُولُ فِي الْقَبُولِ مِنْهُمْ جَمِيعاً فَكَتَبَ إِلَيْهِ لَيْسَ هَذَا دِينَنَا فَاعْتَزِلْهُ قَالَ نَصْرُ بْنُ الصَّبَّاحِ عَلِيُّ بْنُ حَسَكَةَ الْجَوَّازُ (۱) كَانَ أُسْتَادَ الْقَاسِمِ الشَّعْرَانِيِّ الْيَقْطِينِيِّ مِنَ الْغُلَاةِ الْكِبَارِ مَلْعُونٌ (۲).

**[ترجمه]رجال کشی: محمّد بن عیسی نقل کرده، امام هادی علیه السّلام بدون درخواست قبلی نامه ای برایم نوشتند که: خدا قاسم یقطینی و علی بن حسکه قمی را لعنت کند! شیطان برای قاسم مجسم می شد و به او این حرف های مزخرف و فریبنده را وحی می کرد. – . همان : ۳۲۱ و ۳۲۲ –

**[ترجمه]

«۸۱»

کش، رجال الکشی سَعْدٌ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ الْآدَمِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى قَالَ: كَتَبَ إِلَيَّ أَبُو الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيُّ علیه السلام ابْتِدَاءً مِنْهُ لَعَنَ اللَّهُ الْقَاسِمَ الْيَقْطِينِيَّ وَ لَعَنَ اللَّهُ عَلِيَّ بْنَ حَسَكَةَ الْقُمِّيَّ إِنَّ شَيْطَاناً تَرَاءَى لِلْقَاسِمِ فَيُوحِي إِلَيْهِ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُوراً (۳).

**[ترجمه]رجال کشی: سهل بن زیاد آدمی نقل کرده، یکی از اصحاب به امام هادی علیه السّلام نوشت: فدایتان شوم! علی بن حسکه مدعی است که از اولیای شما است و شما خداوند اول و قدیم هستید و او باب و پیامبر شماست و شما خود به او دستور داده اید که مردم را به این چیزها دعوت کند.

و می گوید که نماز و زکات و حج و روزه، تمامشان همان معرفت شما و معرفت کسانی است که مانند إبن حسکه، دارای مقام بابیت – . در یکی از نسخه‌ها: نیابت – و نبوّت باشند. و اگر کسی دارای چنین معرفتی باشد، مؤمن کامل است و عبادت کردن – . در یکی از نسخه‌ها به جای استعباد (عبادت کردن)، استعداد آمده است. – با نماز و زکات و حج و روزه، از او ساقط می‌شود. او معنای تمام دستورات دینی را همین‌طور که عرض کردم تأویل می‌نماید، و گروهی از مردم هم به او گرویده‌اند اگر صلاح می دانید، با نوشتن جواب این نامه بر ما منت گذارید تا موجب نجات آن‌ها از هلاکت شود.

امام علیه السّلام نوشت: علی بن حسکه – که لعنت خدا بر او باد – دروغ می گوید. همین برایت کافی باشد که، من او را از دوست‌داران خود نمی‌دانم. خدا او را لعنت کند! او را چه می‌شود؟ به خدا قسم، خداوند محمّد و پیامبران پیش از او را جز بر حنیفیت و نماز و زکات و حج و روزه و ولایت مبعوث نکرد. و هرگز محمد صلی الله علیه و آله به چیزی جز خداوند یکتای بی شریک دعوت نکرده است.

ص: ۳۱۶

همچنین ما اوصیاء از فرزندان او، همه بنده ی خدا هستیم و برایش شریکی نمی‌دانیم، اگر او را اطاعت کنیم، به ما رحم می... کند و اگر معصیتش کنیم، ما را عذاب می کند. ما در برابر خدا حجتی نداریم، بلکه خداوند بر ما همه مخلوقات حجت دارد. من از چیزهایی که او می گوید به پیش گاه خدا بیزاری می‌جویم، و این سخنان را در پیش گاه خدا نفی می کنم. از آن‌ها فاصله بگیرید! خدا آن‌ها را لعنت کند و به تنگنا وادارد! اگر یکی از آن‌ها را در خلوت یافتی، سرش را با سنگ بشکن. – . رجال

کشی : ۳۲۲ و ۳۲۳ -

**[ترجمه]

«۸۲»

کش، رجال الکشی الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ بُنْدَارَ الْقُمِّيُّ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ الْآدَمِيِّ قَالَ: كَتَبَ بَعْضُ أَصْحَابِنَا إِلَى أَبِي الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيِّ عليه السلام جُعِلْتُ فِدَاكَ يَا سَيِّدِي إِنَّ عَلِيَّ بْنَ حَسَكَةَ يَدَّعِي أَنَّهُ مِنْ أَوْلِيَائِكَ وَ أَنَّكَ أَنْتَ الْأَوَّلُ الْقَدِيمُ وَ أَنَّهُ بَابُكَ وَ نَبِيُّكَ أَمَرْتَهُ أَنْ يَدْعُوَ إِلَى ذَلِكَ وَ يَزْعُمُ أَنَّ الصَّلَاةَ وَ الزَّكَاةَ وَ الْحَجَّ وَ الصَّوْمَ كُلُّ ذَلِكَ مَعْرِفَتُكَ وَ مَعْرِفَةُ مَنْ كَانَ فِي مِثْلِ حَالِ ابْنِ حَسَكَةَ فِيمَا يَدَّعِي مِنَ الْبَابِيَّةِ (۴) وَ النُّبُوَّةِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ كَامِلٌ سَقَطَ عَنْهُ الِاسْتِعْبَادُ (۵) بِالصَّوْمِ وَ الصَّلَاةِ وَ الْحَجِّ وَ ذَكَرَ جَمِيعَ شَرَائِعِ الدِّينِ أَنَّ مَعْنَى ذَلِكَ كُلِّهِ مَا ثَبَتَ (۶) لَكَ وَ مَا إِلَيْهِ نَاسٌ كَثِيرٌ فَإِنْ رَأَيْتَ أَنْ تَمُنَّ عَلَى مَوَالِيكَ بِجَوَابٍ فِي ذَلِكَ تُنْجِيهِمْ مِنَ الْهَلَكَةِ قَالَ فَكَتَبَ عليه السلام كَذَبَ ابْنُ حَسَكَةَ عَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَ بِحَسْبِكَ (۷) أَنِّي لَا أَعْرِفُهُ فِي مَوَالِيَّ مَا لَهُ لَعَنَهُ اللَّهُ فَوَ اللَّهِ مَا بَعَثَ اللَّهُ مُحَمَّداً وَ الْأَنْبِيَاءَ مِنْ قَبْلِهِ إِلَّا بِالْحَنِيفِيَّةِ وَ الصَّلَاةِ وَ الزَّكَاةِ وَ الْحَجِّ وَ الصِّيَامِ وَ الْوَلَايَةِ وَ مَا دَعَا مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله إِلَّا إِلَى اللَّهِ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ

۱- فی المصدر: الحوار.

۲- رجال الکشّیّ: ۳۲۱ و ۳۲۲.

۳- رجال الکشّیّ: ۳۲۱ و ۳۲۲.

۴- فی نسخه: من النیابه.

۵- فی نسخه: الاستعداد.

۶- لعله علی صیغه المتکلم و فی نسخه: ما یثبت لک.

۷- فی المصدر: یحسبک.

وَ كَذَلِكَ نَحْنُ الْأَوْصِيَاءَ مِنْ وُلْدِهِ عَبِيدُ اللَّهِ لَا نُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً إِنْ أَطَعْنَاهُ رَحِمَنَا وَ إِنْ عَصَيْنَاهُ عَذَّبَنَا مَا لَنَا عَلَى اللَّهِ مِنْ حُجَّةٍ بَلِ الْحُجَّةُ لِلَّهِ عَلَيْنَا وَ عَلَى جَمِيعِ خَلْقِهِ أَبْرَأُ إِلَى اللَّهِ مِمَّنْ يَقُولُ ذَلِكَ وَ أَنْتَفِي إِلَى اللَّهِ مِنْ هَذَا الْقَوْلِ فَاهْجُرُوهُمْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَ أَلْجِئُوهُمْ إِلَى أَضْيَقِ الطَّرِيقِ وَ إِنْ وَجَدْتَ مِنْ أَحَدٍ مِنْهُمْ خَلْوَةً فَاشْدَخْ رَأْسَهُ بِالصَّخْرِهِ (۱).

lt;meta info="\\"به تنگنا وادارد\\"" كنايه از تمام كردن حجت بر آن‌ها، يا در برابر همگان رسوا كردن و دروغ آن‌ها را بر ملا كردن است، و يا كنايه از اين است كه خدا با كشتن آن‌ها مجال را از آن‌ها بگيرد.

**[ترجمه]

بيان

الإلجاء إلى أضيق الطريق كنايه عن إتمام الحجه عليهم أو تشهيرهم و تكذيبهم أو انتهاز الفرصه بهم لقتلهم و الشدخ كسر الشي ء الأجوف.

**[ترجمه]رجال كشى: نصر بن صباح نقل كرده است: موسى سواق، پيروانى از علياويه داشت كه، درباره محمّد صلى اللَّه عليه و آله نسبت هايى مى‌دادند و على بن حسكه جواز - . در مصدر: حوارى -

قمى، استاد قاسم شعرانى يقطينى است و ابن بابا و محمّد بن موسى شريعى، هر دو از شاگردان على بن حسكه بودند كه همگى ملعون بودند. خدا لعنتشان كند! فضل بن شاذان در يكى از كتاب‌هاى خود نوشته است: على بن حسكه و فارس بن حاتم قزوينى از دروغ‌گويان مشهور هستند. - . رجال كشى : ۳۲۳ و ۳۲۴ -

مى‌گويم: سپس، كشى رواياتى را در لعن فارس نقل كرده و گفته: امام هادى عليه السّلام به جنيد امر كردند كه او را بكشد و جنيد نيز او را كشت و به كشتن چند نفر ديگر از غاليان، مانند ابوسمهرى و إبن أبى الزرقاء، تشويق نمود. - . همان : ۳۲۴ - ۳۲۸ -

**[ترجمه]

«۸۳»

كش، رجال الكشى قَالَ نَصْرُ بْنُ الصَّبَّاحِ مُوسَى السَّوَّاقُ لَهُ أَصْحَابٌ عَلْيَاوِيَّةٌ يَقَعُونَ فِي السَّيِّدِ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ عَلِيُّ بْنُ الْحَسَكَهِ الْجَوَّازُ (۲) الْقُمِّيُّ كَانَ أُسْتَادَ الْقَاسِمِ الشَّعْرَانِيِّ الْيَقْطِينِيِّ وَ ابْنُ بَابَا وَ مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى الشَّرِيعِيُّ كَانَا مِنْ تَلَامِذَهِ عَلِيِّ بْنِ حَسَكَهَ مَلْعُونَانِ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَ ذَكَرَ الْفَضْلُ بْنُ شَاذَانَ فِي بَعْضِ كُتُبِهِ أَنَّ مِنَ الْكَذَّابِينَ الْمَشْهُورِينَ عَلِيَّ بْنَ حَسَكَهَ وَ فَارِسَ بْنَ حَاتِمٍ الْقَزْوِينِيَّ (۳).

أقول: ثم روى الكشى روايات فى لعن فارس و أن أبا الحسن العسكرى عليه السلام أمر جنيدا بقتله فقتله و حرض على قتل جماعه أخرى من الغلاه كأبى السمهرى و ابن أبى الزرقاء (۴).

**[ترجمه]رجال کشـی: ابامحمّد فضل بن شاذان، در یکی از کتاب‌های خود می‌نویسد: از دروغ‌گویان مشهور، ابن بابای قمی است.

سعـد گفته است: عبیـدی برایم نقـل کرده، حضـرت هـادی علیه السـلام، بی‌آن‌که من درخـواست کرده بـاشم، نـامه ای بـا این مضمون برایم نوشتند: من به پیش‌گاه خداوند، از فهری - . منظور، محمد بن نصیر فهری نمیری است. -

و حسن بن محمّد بن بابای قمی بیزاری می جویم و از هر دو بیزارم. من، تو و تمام دوستان خود را از آن دو بر حذر می‌دارم

ص: ۳۱۷

و هر دو را لعنت می‌کنم، لعنت خـدا بر آن دو باد! با نام ما، نان مردم را می‌خورنـد و فتنه انگیز و موذی هسـتند، خدا آزارشان دهد و در فتنه بر زمینشان بکوبد!

ابن بابا مدعی است که من او را به پیامبری برانگیخته‌ام و او باب است، وای بر او! خدا لعنتش کند! شیطان او را تسخیر کرده و فریبش داده است. و هر کس ادعای او را بپذیرد، خدا لعنتش کند! ای محمّد! اگر توانستی که سر او را با سـنگی بشکنی، این کار را بکن! او مرا آزار داده، خدا در دنیا و آخرت آزارش دهد!

ابوعمرو گفته است: گروهی معتقـد به نبوّت محمّد بن نصـیر فهری نمیری شدند، زیرا او ادعا کرد که پیامبر رسول است - . در یکی از نسـخه‌ها: که پیامبر رسول الله است، ولی مصدر موافق متن است. ظاهراً کشی این را از سعد بن عبدالله اخذ کرده است، زیرا در المقالات و الفرق : ۹۹ و ۱۰۰ همین مطلب آمـده است، در آن نیز، که پیامبر رسوال است، آمـده است. - و امام هادی علیه السـلام او را به رسالت برانگیخته است. قائـل به تناسـخ و و غلو در مورد ابوالحسن علیه السّلام و ربوبیت ایشان بود، تمام محـارم را حلال می‌دانست و ازدواج بـا مردان را، که از عقب بـا هم همبستر شونـد، حلال می‌شـمرد. - . در مقالات در این قسـمت این جملات را هم دارد: و مـدعی بود که این از باب تواضع و تسـلیم و فروتنی مفعول به است و از فاعل است. - می... گفت: این کـار هم از فاعـل و هم از مفعول، یکی از شـهوات و طیبـات است. خداونـد هیـچ‌یـک از طیبات و شـهوات را حرام نکرده است.

محمّد بن موسـی بن حسن بن فرات نیز او را تقویت می‌کرد و کمکی برای او بود. او نقل کرده، یکی از افراد، محمّد بن نصـیر را آشـکارا دیـده که پسـری بالای پشت اوست، آن فرد او را سـرزنش کرده و محمّـد بن نصـیر در جواب به او گفته است: این نـوعی لـذت است و نـوعی تواضـع برای خـداست، و یـک نوع ترک تکـبر است. مردم در مورد او، پس از مرگش، چنـد فرقه شدند. - . رجال کشی : ۳۲۳ -

**[ترجمه]

كش، رجال الكشى ذَكَرَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْفَضْلُ بْنُ شَاذَانَ فِی بَعْضِ کُتُبِهِ أَنَّ مِنَ الْکَذَّابِینَ الْمَشْهُورِینَ ابْنَ بَابَا الْقُمِّیَّ (۵).

قَالَ سَعْدٌ حَدَّثَنِی الْعُبَیْدِیُّ قَالَ: کَتَبَ إِلَیَّ الْعَسْکَرِیُّ علیه السلام ابْتِدَاءً مِنْهُ أَبْرَأُ إِلَی اللَّهِ مِنَ الْفِهْرِیِّ (۶) وَ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ بَابَا الْقُمِّیِّ فَابْرَأْ مِنْهُمَا فَإِنِّی مُحَذِّرُکَ

ص: ۳۱۷

۱- رجال الکشّیّ: ۳۲۲ و ۳۲۳ فیه: فاخدش رأسه بالحجر.

۲- فی المصدر: الحواری.

۳- رجال الکشّیّ: ۳۲۳ و ۳۲۴.

۴- راجع رجال الکشّیّ: ۳۲۴- ۳۲۸ و فیه: ابن الزرقاء.

۵- رجال الکشّیّ: ۳۲۳.

۶- أی محمّد بن نصیر الفهری النمیری.

وَ جَمِيعَ مَوَالِيَّ وَ إِنِّي أَلْعَنُهُمَا عَلَيْهِمَا لَعْنَةُ اللَّهِ مُسْتَأْكِلَيْنِ يَأْكُلَانِ بِنَا النَّاسَ فَتَّانَيْنِ مُؤْذِيَيْنِ آذَاهُمَا اللَّهُ وَ أَرْكَسَهُمَا فِي الْفِتْنَةِ رَكْساً يَزْعُمُ ابْنُ بَابَا أَنِّي بَعَثْتُهُ نَبِيّاً وَ أَنَّهُ بَابٌ وَيْلَهُ (۱) لَعَنَهُ اللَّهُ سَخِرَ مِنْهُ الشَّيْطَانُ فَأَغْوَاهُ فَلَعَنَ اللَّهُ مَنْ قَبِلَ مِنْهُ ذَلِكَ يَا مُحَمَّدُ إِنْ قَدَرْتَ أَنْ تَشْدَخَ (۲) رَأْسَهُ بِحَجَرٍ فَافْعَلْ فَإِنَّهُ قَدْ آذَانِي آذَاهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ وَ قَالَ أَبُو عَمْرٍو فَقَالَتْ فِرْقَةٌ بِنُبُوَّهِ مُحَمَّدِ بْنِ نُصَيْرٍ الْفِهْرِيِّ النُّمَيْرِيِّ وَ ذَلِكَ أَنَّهُ ادَّعَى أَنَّهُ نَبِيٌّ رَسُولٌ (۳) وَ أَنَّ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيَّ أَرْسَلَهُ وَ كَانَ يَقُولُ بِالتَّنَاسُخِ وَ الْغُلُوِّ فِي أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام وَ يَقُولُ فِيهِ بِالرُّبُوبِيَّهِ وَ يَقُولُ بِإِبَاحَهِ الْمَحَارِمِ وَ يُحَلِّلُ نِكَاحَ الرِّجَالِ بَعْضِهِمْ بَعْضاً فِي أَدْبَارِهِمْ (۴) وَ يَقُولُ إِنَّهُ مِنَ الْفَاعِلِ وَ الْمَفْعُولِ بِهِ أَحَدُ الشَّهَوَاتِ وَ الطَّيِّبَاتِ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يُحَرِّمْ شَيْئاً مِنْ ذَلِكَ وَ كَانَ مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فُرَاتٍ يُقَوِّي أَسْبَابَهُ وَ يَعْضُدُهُ وَ ذَكَرَ أَنَّهُ (۵) رَأَى بَعْضُ النَّاسِ مُحَمَّدَ بْنَ نُصَيْرٍ عِيَاناً وَ غُلَامٌ لَهُ عَلَى ظَهْرِهِ وَ أَنَّهُ عَاتَبَهُ عَلَى ذَلِكَ فَقَالَ إِنَّ هَذَا مِنَ اللَّذَّاتِ وَ هُوَ مِنَ التَّوَاضُعِ لِلَّهِ وَ تَرْكِ التَّجَبُّرِ وَ افْتَرَقَ النَّاسُ فِيهِ بَعْدَهُ فِرَقاً (۶).

**[ترجمه]رجال کشی: علی بن مهزیار نقل کرده،

ص: ۳۱۸

از حضرت امام جواد علیه السّلام، در مجلسی که سخن از ابوالخطاب به میان آمده بود، شنیدم که فرمودند: خدا ابوالخطاب را لعنت کند! و یاران او را لعنت کند! و کسانی در لعنت او شک دارند را لعنت کند! و کسانی که در او متوقفند و شک دارند را لعنت کند!

سپس فرمودند: این ابوالغمرو و جعفر بن واقد و هاشم بن ابی‌هاشم، با نام ما از مردم سوء استفاده می‌کنند این‌ها مردم را به همان چیزهایی که ابوالخطاب به آن‌ها دعوت می‌کرد، دعوت می‌کنند. خدا او را لعنت کند و این‌ها را هم به همراه او لعنت کند و هر کس که این چیزها را از این‌ها می‌پذیرد را هم، لعنت کند! ای علی! مبادا بر کسی که این خدا لعنت کرده‌ها را، لعنت می‌کند، سخت بگیری، خدا هم آن‌ها را لعنت کرده است. سپس فرمودند: رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: هر کس اکراه داشته باشد که - . در مصدر به جای یأجم که به معنای اکراه است، واژه تأثم و در تنقیح المقال، تأخم آمده است. -

کسی که خدا او را لعنت کرده را، لعنت کند، لعنت خدا بر چنین کسی باد. - . رجال کشی : ۳۲۸ -

**[ترجمه]

«۸۵»

کش، رجال الکشی مُحَمَّدُ بْنُ قُولَوَيْهِ وَ الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ بُنْدَارَ الْقُمِّيُّ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ قَالَ

ص: ۳۱۸

۱- فی المصدر: علیه لعنه اللّه.

۲- فی المصدر: ان تخدش رأسه بالحجر.

۳- فی نسخه: رسول اللّه و المصدر موافق للمتن و الظاهر ان الکشّیّ اخذ ذلک عن سعد بن عبد اللّه حیث یوجد ذلک فی المقالات و الفرق: ۹۹ و ۱۰۰ و فیه ایضا: نبی رسول.

۴- زاد فی المقالات: و یزعم ان ذلک من التواضع و الاخبات و التذلل للمفعول به و انه من الفاعل.

۵- فی المقالات: اخبرنی بذلک عن محمّد بن نصیر أبو زکریا یحیی بن عبد الرحمن بن خاقان انه رآه عیانا و غلام له علی ظهره قال: فلقیته فعاتبته بذلک.

۶- رجال الکشّیّ: ۳۲۳.

سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام (۱) یَقُولُ وَ قَدْ ذُکِرَ عِنْدَهُ أَبُو الْخَطَّابِ لَعَنَ اللَّهُ أَبَا الْخَطَّابِ وَ لَعَنَ أَصْحَابَهُ وَ لَعَنَ الشَّاکِّینَ فِی لَعْنِهِ وَ لَعَنَ مَنْ وَقَفَ فِی ذَلِکَ وَ شَکَّ فِیهِ ثُمَّ قَالَ هَذَا أَبُو الْعَمْرِو وَ جَعْفَرُ بْنُ وَاقِدٍ وَ هَاشِمُ بْنُ أَبِی هَاشِمٍ اسْتَأْکَلُوا بِنَا النَّاسَ فَصَارُوا دُعَاةً یَدْعُونَ النَّاسَ إِلَی مَا دَعَا إِلَیْهِ أَبُو الْخَطَّابِ لَعَنَهُ اللَّهُ وَ لَعَنَهُمْ مَعَهُ وَ لَعَنَ مَنْ قَبِلَ ذَلِکَ مِنْهُمْ یَا عَلِیُّ لَا تَتَحَرَّجَنَّ (۲) مِنْ لَعْنِهِمْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ لَعَنَهُمْ ثُمَّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ یَأْجِمْ (۳) أَنْ یَلْعَنَ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ فَعَلَیْهِ لَعْنَهُ اللَّهِ (۴).

**[ترجمه]أجمه کضربه کرهه.

**[ترجمه]

بیان

أجمه کضربه کرهه.

**[ترجمه]رجال کشی: یونس روایت کرده، حضرت رضا علیه السّلام فرمودند: ای یونس! می بینی این محمّد بن فرات چه دروغ هایی بر من می بندد؟ عرض کردم: خدا او را از رحمتش دور کند و مرگش دهد و بدبختش نماید! فرمودند: خدا این کارها را با او کرده است، خدا حرارت آهن را به او بچشاند! همان‌طور که به کسانی که قبل از او بر ما دروغ می‌بستند نیز چشاند، ای یونس! این حرف را گفتم تا اصحاب مرا از او بر حذر بداری و مردم را وادار به لعن و بیزاری از او کنی، که خداوند از او بیزار است.

**[ترجمه]

«۸۶»

کش، رجال الکشی الْحُسَیْنُ بْنُ الْحَسَنِ الْقُمِّیُّ عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْعُبَیْدِیِّ عَنْ یُونُسَ قَالَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام یَا یُونُسُ أَ مَا تَرَی إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ فُرَاتٍ وَ مَا یَکْذِبُ عَلَیَّ فَقُلْتُ أَبْعَدَهُ اللَّهُ وَ أَسْحَقَهُ وَ أَشْقَاهُ فَقَالَ قَدْ فَعَلَ اللَّهُ ذَلِکَ بِهِ أَذَاقَهُ اللَّهُ حَرَّ الْحَدِیدِ کَمَا أَذَاقَ مَنْ کَانَ قَبْلَهُ مِمَّنْ کَذَبَ عَلَیْنَا یَا یُونُسُ إِنَّمَا قُلْتُ ذَلِکَ لِتُحَذِّرَ عَنْهُ أَصْحَابِی وَ تَأْمُرَهُمْ بِلَعْنِهِ وَ الْبَرَاءَهِ مِنْهُ فَإِنَّ اللَّهَ بَرِیءٌ مِنْهُ.

**[ترجمه]جعفر بن عیسی و علی بن اسماعیل میثمی از حضرت رضا علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: محمّد بن فرات مرا آزار داده، خداوند او را بیازارد و حرارت آهن را به او بچشاند! مرا همان‌طور آزرده که، ابوالخطاب حضرت جعفر بن محمّد علیهما السلام را آزرد، هیچ یک از خطابیها، مانند محمّد بن فرات بر ما دروغ نبسته است. به خدا قسم هر کس بر ما دروغ ببندد، خدا حرارت آهن را به او می چشاند.

محمّد بن عیسی گفته است: آن‌دو، یعنی جعفر بن عیسی و علی بن اسماعیل میثمی، و غیر آن‌دو به من خبر دادند که، محمّد بن فرات مدت کمی زنده بود

و ابراهیم بن شکله او را به بدترین وجه کشت. محمّد بن فرات مدعی بود که او باب است و همچنین پیامبر است. قاسم یقطینی و علی بن حسکه قمی نیز همین ادعا را داشتند. خداوند آن دو را لعنت کند! - . همان : ۳۴۳ -

**[ترجمه]

«۸۷»

قَالَ سَعْدٌ وَ حَدَّثَنِی ابْنُ الْعُبَیْدِیِّ (۵) عَنْ أَخِیهِ جَعْفَرِ بْنِ عِیسَی وَ عَلِیِّ بْنِ إِسْمَاعِیلَ الْمِیثَمِیِّ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: آذَانِی مُحَمَّدُ بْنُ الْفُرَاتِ آذَاهُ اللَّهُ وَ أَذَاقَهُ حَرَّ الْحَدِیدِ آذَانِی لَعَنَهُ اللَّهُ أَذًی مَا آذَی أَبُو الْخَطَّابِ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ علیهما السلام بِمِثْلِهِ وَ مَا کَذَبَ عَلَیْنَا خَطَّابِیٌّ مِثْلَ مَا کَذَبَ مُحَمَّدُ بْنُ الْفُرَاتِ وَ اللَّهِ مَا أَحَدٌ (۶) یَکْذِبُ إِلَیْنَا إِلَّا وَ یُذِیقُهُ اللَّهُ حَرَّ الْحَدِیدِ.

قال محمد بن عیسی فأخبرانی و غیرهما أنه ما لبث محمد بن فرات إلا قلیلا حتی

ص: ۳۱۹

۱- فی المصدر: ابا جعفر الثانی علیه السّلام.

۲- فی نسخه: لا تضیقن.

۳- فی المصدر: من تأثم و فی تنقیح المقال: من تأخم.

۴- رجال الکشّیّ: ۳۲۸.

۵- فی المصدر: ابن العبیدی.

۶- فی المصدر: و اللّه ما من احد.

قتله إبراهیم بن شکله (۱) أخبث قتله و کان محمـد بن فرات یـدعی أنه باب و أنه نبی و کان القاسم الیقطینی و علی بن حسـکه القمی کذلک یدعیان لعنهما الله (۲).

**[ترجمه]رجال کشـی: نصـر بن صباح گفته است: حسن بن علی بن ابی عثمان معروف به سجاده، روزی به من گفت: به نظر تو، بین محمّـد بن ابی‌زینب - . او همـان محمـد بن مقلاص ابی‌زینب الاسـدی الکوفی الاجـدع معروف به ابوالخطاب است که سردسته خطابیه بود. سعد بن عبدالله در المقالات و الفرق و نوبختی در فرق الشیعه، اعتقادات و انشعابات خطابیه را ذکر کرده اند. - و محمّد بن عبداللَّه بن عبد المطلب صلی اللَّه علیه و آله، کدام یک بهترند؟

به او گفتم: خودت بگو! گفت: محمّد بن ابی‌زینب؛ مگر نه این است که خداوند در چند جای قرآن محمّد بن عبداللَّه را مورد سرزنش قرار داده و محمّـد بن ابی‌زینب را سـرزنش نکرده است؟ خداونـد به محمّـد بن عبداللَّه فرمود: «وَ لَوْ لا أَنْ ثَبَّتْناکَ لَقَدْ کِدْتَ تَرْکَنُ إِلَیْهِمْ شَـیْئاً قَلِیلًا» - . اسراء / ۷۴ - {و اگر تو را اسـتوار نمی داشتیم قطعـا نزدیـک بود کمی به سوی آنـان متمایل شوی}، «لَئِنْ أَشْـرَکْتَ لَیَحْبَطَنَّ عَمَلُـکَ» - . زمر / ۶۵ - {اگر شـرک ورزی حتما کردارت تباه خواهـد شد} و نیز آیات دیگر، ولی محمّد بن ابی‌زینب را به هیچ یک از این چیزها سرزنش نکرده است.

ابوعمرو می گویـد: لعنت خـدا و لعنت تمام لعنت کننـدگان و لعنت همه ملائکه و همه مردم بر سـجاده باد! او از پیروان علیائیه بود که نسبت های ناروا به رسول الله صلی اللَّه علیه و آله می‌دادند و آن‌ها را از اسلام بهره ای نیست. - . رجال کشی : ۳۵۲ و ۳۵۳ -

**[ترجمه]

«۸۸»

کش، رجـال الکشـی قَـالَ نَصْـرُ بْنُ الصَّبَّاحِ قَالَ لِیَ السَّجَّادَهُ الْحَسَنُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ أَبِی عُثْمَانَ یَوْماً مَا تَقُولُ فِی مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی زَیْنَبَ (۳) وَ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْـدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ صـلی الله علیه و آله أَیُّهُمَا أَفْضَلُ قَالَ قُلْتُ لَهُ قُلْ أَنْتَ فَقَالَ بَلْ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِی زَیْنَبَ أَ لَا تَرَی أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ عَاتَبَ فِی الْقُرْآنِ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْـدِ اللَّهِ فِی مَوَاضِعَ وَ لَمْ یُعَاتِبْ مُحَمَّدَ بْنَ أَبِی زَیْنَبَ فَقَالَ لِمُحَمَّدِ بْنِ عَبْـدِ اللَّهِ وَ لَوْ لا أَنْ ثَبَّتْناکَ لَقَـدْ کِدْتَ تَرْکَنُ إِلَیْهِمْ شَـیْئاً قَلِیلًا لَئِنْ أَشْـرَکْتَ لَیَحْبَطَنَّ عَمَلُکَ (۴) الْآیَهَ وَ فِی غَیْرِهِمَا وَ لَمْ یُعَاتِبْ مُحَمَّدَ بْنَ أَبِی زَیْنَبَ بِشَـیْ ءٍ مِنْ أَشْـبَاهِ ذَلِکَ قَالَ أَبُو عَمْرٍو عَلَی السَّجَّادَهِ لَعْنَهُ اللَّهِ وَ لَعْنَهُ اللَّاعِنِینَ وَ لَعْنَهُ الْمَلَائِکَهِ وَ النَّاسِ أَجْمَعِینَ فَلَقَدْ کَانَ مِنَ الْعَلْیَائِیَّهِ (۵) الَّذِینَ یَقَعُونَ (۶) فِی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ لَیْسَ لَهُمْ فِی الْإِسْلَامِ نَصِیبٌ (۷).

**[ترجمه]اختصاص: در دعا وارد شـده که «اللهم لا تجعلنا من الذین تقدموا فمرقوا و لا من الذین تاخروا فمحقوا، و اجعلنا من النمرقه الاوسط»، خـدایا ما را از کسانی که پیش‌روی کردنـد و از دین خارج شدند قرار مده! و نه از کسانی که عقب افتادند و هلاک شدند! ما را از گروه میانه رو قرار ده!

**[ترجمه]

«۸۹»

ختص، الإختصاص فِی الدُّعَاءِ اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْنَا مِنَ الَّذِینَ تَقَدَّمُوا فَمَرَقُوا وَ لَا مِنَ الَّذِینَ تَأَخَّرُوا فَمُحِقُوا وَ اجْعَلْنَا مِنَ النُّمْرُقَهِ الْأَوْسَطِ.

**[ترجمه]کافی: مالک بن عطیه

ص: ۳۲۰

از یکی از اصحاب حضرت صادق علیه السّلام نقل کرده، روزی ایشان با عصبانیت از خانه خارج شدند و فرمودند: من چند لحظه پیش برای کاری از خانه خارج شدم؛ یکی از سیاه های مدینه جلو من آمد و این جمله را به من پراند: لبیک یا جعفر بن محمّد، لبیک. از همان راه که آمده بودم، و در حالی که از گفته او ترسان و لرزان بودم، به منزل برگشتم. همان دم در مسجد خانه‌ام به سجده افتادم و در مقابل پروردگار صورت به خاک مالیدم و کمال خواری را در مقابلش اظهار نمودم و از این نسبتی که به من داد بیزاری جستم.

اگر عیسی بن مریم از آن‌چه خداوند در موردش گفته بود تجاوز می‌کرد، چنان کر می‌شد که دیگر هیچ وقت چیزی نمی شنید و چنان کور می‌شد که دیگر هیچ وقت چیزی نمی‌دید و چنان لال می‌گشت که دیگر هرگز نمی‌توانست سخنی بگوید. خدا ابوالخطاب را لعنت کند و او را با آهن بکشد. - . روضه کافی : ۲۲۵ و ۲۲۶ -

**[ترجمه]

«۹۰»

کا، الکافی الْعِدَّهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مَالِکِ بْنِ عَطِیَّهَ عَنْ بَعْضِ

ص: ۳۲۰

۱- فی تنقیح المقال: هو إبراهیم بن المهدی بن المنصور أمه شکله.

۲- رجال الکشّیّ: ۳۴۳.

۳- هو محمّد بن مقلاص ابی زینب الأسدی الکوفیّ الاجدع أبو الخطاب المعروف رأس الفرقه الخطابیه و قد ذکر سعد بن عبد اللّه فی کتاب المقالات و الفرق و النوبختی فی فرق الشیعه مقالاتهم و فرقهم.

۴- الإسراء: ۷۳ و الزمر: ۶۵.

۵- فی نسخه: (العلیائیه) و فی أخری: العلیاویه.

۶- فی المصدر: یقفون.

۷- رجال الکشّیّ: ۳۵۲ و ۳۵۳.

أَصْحَابِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: خَرَجَ إِلَیْنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ هُوَ مُغْضَبٌ فَقَالَ إِنِّی خَرَجْتُ آنِفاً فِی حَاجَةٍ فَتَعَرَّضَ لِی بَعْضُ سُودَانِ الْمَدِینَةِ فَهَتَفَ بِی لَبَّیْکَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ لَبَّیْکَ فَرَجَعْتُ عَوْدِی عَلَی (۱) بَدْئِی إِلَی مَنْزِلِی خَائِفاً ذَعِراً مِمَّا قَالَ حَتَّی سَجَدْتُ فِی مَسْجِدِی لِرَبِّی وَ عَفَّرْتُ لَهُ وَجْهِی وَ ذَلَّلْتُ لَهُ نَفْسِی وَ بَرِئْتُ إِلَیْهِ مِمَّا هَتَفَ بِی وَ لَوْ أَنَّ عِیسَی ابْنَ مَرْیَمَ عَدَا مَا (۲) قَالَ اللَّهُ فِیهِ إِذاً لَصَمَّ صَمَماً لَا یَسْمَعُ بَعْدَهُ أَبَداً وَ عَمِیَ عَمًی لَا یُبْصِرُ بَعْدَهُ أَبَداً وَ خَرِسَ خَرَساً لَا یَتَکَلَّمُ بَعْدَهُ أَبَداً ثُمَّ قَالَ لَعَنَ اللَّهُ أَبَا الْخَطَّابِ وَ قَتَلَهُ بِالْحَدِیدِ (۳).

**[ترجمه]رجال کشی: عنبسه بن مصعب نقل کرده، حضرت صادق علیه السّلام به من فرمودند: از ابوالخطاب چه شنیدی؟ عرض کردم: شنیدم که می گفت: شما دست بر سینه ی او گذاشته اید و به او فرموده اید: به خاطر بسپار و فراموش نکن! و می گفت: شما علم غیب دارید و به او فرموده اید: تو صندوقچه علم مایی و محل اسرار ما و امین بر مرده و زنده ما هستی.

حضرت فرمودند: نه به خدا قسم، بدن من جز دستش، به هیچ جای بدن او نرسیده است. اما این که گفته که من علم غیب دارم؛ به آن خدایی که جز او معبودی نیست، من غیب نمی‌دانم، خدا در مورد امواتم مرا پاداش ندهد و برکتی در زندگانم به من ندهد، اگر من چنین چیزی به او گفته باشم.

راوی می گوید: دخترکی سیاه پوست، در جلو امام راه می‌رفت، حضرت فرمودند: من نسبت به مادر این دختر یا خود این دختر،

ص: ۳۲۱

به اندازه یک خط قلم - . در مصدر: به جای \\"کخطّه القلم\\"، \\"لحظ القلم\\" آمده است. - ، اقدام کرده بودم که این دختر آمد، اگر من علم غیب می‌داشتم، او نمی آمد. بوستانی را با عبداللّه بن حسن تقسیم کرده‌ایم؛ قسمت هموار و نهر آب به او رسید و به من قسمت کوهستانی‌اش رسید. - . در مصدر این گونه است: و به من قسمت شنزار و رمل آن رسید، اگر غیب می‌دانستم، قسمت هموار و نهر آب به من می‌رسید و رمل و شنزارش به او می‌رسید. - اما این که من گفته ام: او گنجینه علم ما و محل اسرار ما و امین بر زنده و مرده ماست، خدا مرا پاداشی در گذشتگانم و خیر و برکتی در زندگانم ندهد، اگر من هرگز ذره ای از این حرف ها را به او زده باشم. - . رجال کشی : ۱۸۸ و ۱۸۹ -

**[ترجمه]

«۹۱»

کش، رجال الکشی أَحْمَدُ بْنُ عَلِیٍّ السَّلُولِیُّ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ صَفْوَانَ عَنْ عَنْبَسَةَ بْنِ مُصْعَبٍ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَیَّ شَیْ ءٍ سَمِعْتَ مِنْ أَبِی الْخَطَّابِ قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ إِنَّکَ وَضَعْتَ یَدَکَ عَلَی صَدْرِهِ وَ قُلْتَ لَهُ عِهْ (۴) وَ لَا تَنْسَ وَ إِنَّکَ تَعْلَمُ الْغَیْبَ (۵) وَ إِنَّکَ قُلْتَ لَهُ عَیْبَةُ (۶) عِلْمِنَا وَ مَوْضِعُ سِرِّنَا أَمِینٌ عَلَی أَحْیَائِنَا وَ أَمْوَاتِنَا قَالَ لَا وَ اللَّهِ مَا مَسَّ شَیْ ءٌ مِنْ جَسَدِی جَسَدَهُ إِلَّا یَدَهُ وَ أَمَّا قَوْلُهُ إِنِّی قُلْتُ أَعْلَمُ الْغَیْبَ فَوَ اللَّهِ الَّذِی لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ مَا أَعْلَمُ (۷) فَلَا آجَرَنِیَ اللَّهُ فِی أَمْوَاتِی وَ لَا بَارَکَ لِی فِی أَحْیَائِی إِنْ کُنْتُ قُلْتُ لَهُ قَالَ وَ قُدَّامَهُ جُوَیْرِیَةٌ سَوْدَاءُ تَدْرُجُ (۸) قَالَ لَقَدْ کَانَ مِنِّی إِلَی أُمِّ هَذِهِ أَوْ

۱- رجع عوده على بدئه اى رجع فى الطريق الذى جاء منه.

۲- أى جاوز عما قال اللّه فيه.

۳- روضه الكافى: ۲۲۵ و ۲۲۶.

۴- عه: كلمه زجر للحبس قال الفيروزآبادى: عهعه بالابل: زجرها بعه عه لتحتبس.

۵- فى نسخه: الغيوب.

۶- العيبه: ما تجعل فيه الثياب كالصندوق.

۷- فى المصدر: ما أعلم الغيب.

۸- درج الصبى: مشى درج الرجل: رقى فى الدرج. درج القوم: انقرضوا و ماتوا.

إِلَى هَذِهِ كَخَطِّهِ (۱) الْقَلَمِ فَأَتَتْنِی هَـذِهِ فَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ مَا كَانَتْ تَأْتِينِی وَ لَقَـدْ قَاسَـمْتُ مَعَ عَبْـدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ حَائِطاً بَيْنِی وَ بَيْنَهُ فَأَصَابَهُ السَّهْلُ وَ الشِّرْبُ (۲) وَ أَصَابَنِی الْجَبَلُ (۳) وَ أَمَّا قَوْلُهُ إِنِّی قُلْتُ هُوَ عَيْبَهُ عِلْمِنَا وَ مَوْضِعُ سِـرِّنَا أَمِينٌ عَلَی أَحْيَائِنَا وَ أَمْوَاتِنَا فَلَا آجَرَنِیَ اللَّهُ فِی أَمْوَاتِی وَ لَا بَارَکَ لِی فِی أَحْيَائِی (۴) إِنْ كُنْتُ قُلْتُ لَهُ شَيْئاً مِنْ هَذَا قَطُّ (۵).

lt;meta info="\\"خـدا در مورد امواتم مرا پـاداش ندهـد...\\" لاـ آجرنی الله، از ثلاثی مجرد بودن و بر وزن نصـر، یا از باب إفعال است، چنان‌چه در نهایه و اساس به این مطلب تصریح شده است. یعنی خداوند ثواب‌هایی که در مصیبت رفتگانم به ارباب مصیبت آن‌ها وعده داده است، به من ندهد که این خود از بزرگترین زیان‌ها و حرمان هاست. \\"و برکتی در زندگانم به من ندهـد\\" یعنی از پیروان و فرزنـدان و خـانواده‌ام که زنـده هسـتند، برکتی به من ندهـد. در بعضـی از نسـخه ها به جای \\"زندگانم\\"، \\"زندگیم\\" است که همان اولی ترجیح دارد.

\\"به انـدازه یـک خـط قلم\\" یعنی من در مـادر این دخـتر به انـدازه یـک خـط قلم، اقـدام کرده بودم که این دختر آمـد. یا فرمودند: به این دختر، به اندازه یک خط قلم، اقدام کرده بودم که مادرش آمد. راوی، اول جمله را با تردید گفته و آخر جمله را به ظهور کلام واگذار کرده و به صورت دو شق بیان نکرده است.

و احتمال دارد معنا این باشـد: بین من و مادر این دختر، فاصـله به اندازه یک خط که با قلم کشـیده شود بود، و هنگامی که در این حد به او نزدیک شده بودم، او آمد و بین من و مادرش قرار گرفت.

ص: ۳۲۲

و این‌که به انـدازه یک خط قلم، کنایه از نزدیکی کردن در بستر باشـد، بعید است. و ممکن است مراد این باشد که، بین من و او به اندازه یک خطی که با قلم کشیده شود، فاصـله بود و من به دنبال او بودم تا او را تأدیب کنم، یا کاری دیگر با او داشـتم که خودش آمد.

در بعضـی از نسـخه هـا، به جـای \\"کخطّه القلم\\"، \\"لحظ القلم\\" آمـده است، که یعنی به او گفته بودم که قلمم را که گم کرده بودم را بیابد، که آن را برایم آورد. در بعضـی دیگر، \\"بخطّ القلم\\" و در بعضـی دیگر \\"بخبط القلم\\" آمده اسـت و ایـن تردیـدها بـه جهـت نـوع نوشـتن نسـخه برداران اسـت. و محتمـل است که به جـای \\"فـأتتنی\\"، در هر دو جـا، \\"فاتتنی\\" باشـد، به این معنا: من قصـد داشـتم او را بزنم یا تهدیـدش کنم که او را پیـدا نکردم و قصـد من فوت شد. و باز ممکن است که این گونه تأویل شود که: او را پیدا نکردم تا این که خودش آمد.

و این معنا، با آن چه در کافی روایت شـده، تأییـد می‌شود؛ که امام علیه السـلام فرمودند: تعجب است از گروهی که فکر می... کننـد ما غیب می‌دانیم! جز خدا، هیچ کس غیب نمی‌داند، من قصد تأدیب و زدن کنیزم را داشـتم، چون او از من گریخته بود، و نمی‌دانستم که او در اتاق‌های خانه است. - . اصول کافی ۱ : ۲۵۷ -

**[ترجمه]

بیان

قوله لاـ آجرنی الله علی بنـاء المجرد من باب نصر أو بناء الإفعال کما صـرح بهما فی النهایه و الأساس أی لا أعطانی فی مصـیبه أمواتی المثوبـات التی وعـدها أربابهـا فإنه من أعظم الخسـران و الحرمان و لا بارک لی فی أحیائی أی لم یعطنی برکه فیمن هو حی من أتباعی و أولادی و عشیرتی و فی بعض النسخ فی حیاتی و الأول أظهر.

قوله علیه السـلام کخطه القلم أی کان منی إلی أم هـذه الجاریه مسـحه قلیله بقـدر خط القلم بإراده المقاربه فأتتنی هـذه الجاریه فحال إتیانها بینی و بین ما أرید لو کنت أعلم الغیب لفعلت ذلک فی مکان ما کانت تأتینی.

و الراوی شـک فی أنه علیه السـلام قـال کـان منی إلی أم هـذه الجاریه کخطه القلم فأتتنی هـذه أو قال إلی هـذه الجاریه کخطه القلم فأتتنی أمها فلذا ردد فی أول الکلام و أحال فی آخر الکلام أحد الشقین علی الظهور و اکتفی بذکر أحدهما.

و یحتمل أن یکون المعنی کان بینی و بین أم هـذه الجاریه المسافه بقـدر ما یخط بالقلم فلما قربت منها بهذا الحد أتتنی و حالت بینی و بینها و التقریب کما مر

ص: ۳۲۲

۱- فی المصدر: لحظه القلم.

۲- الشرب بالکسر: مورد الشرب.

۳- زاد فی المصدر: و اصابنی الحبل فلو کنت اعلم الغیب لاصابنی السهل و الشرب و اصابه لحبل قلت: الحبل: الرمل المستطیل، و لعله مصحف.

۴- فی نسخه من الکتاب و المصدر: حیاتی.

۵- رجال الکشّیّ: ۱۸۸ و ۱۸۹.

و كون خطه القلم كنايه عن المقاربه بعيد و يمكن أن يكون المراد كانت بينى و بينها مسافه قليله بقدر ما يخط بالقلم و كنت أطلبها للتأديب أو غيره فلم أعرف مكانها حتى أتتنى بنفسها.

و فى بعض النسخ لحظ القلم باللام و الحاء المهمله و الظاء المعجمه أى كان منى إليها أمر بأن تلحظ القلم الذى فات منى فأتتنى به و فى بعضها بخط القلم و فى بعضها بخبط القلم أى الترديد فى الكلام بسبب خط النساخ فيحتمل أن يكون فاتتنى فى الموضعين أى كان منى إليها شى ء من الضرب و التهديد للتأديب ففاتتنى و لم أطلع على مكانها و على هذه النسخه أيضا يمكن تأويله بهذا المعنى أى فاتتنى ثم أتتنى بنفسها.

و يؤيده ما رواه فى الكافى أنه عليه السلام قال يا عجبا لأقوام يزعمون أنا نعلم الغيب ما يعلم الغيب إلا الله لقد هممت بضرب جاريتى فلانه فهربت منى فما علمت فى أى بيوت الدار هى (۱).

و لا يخفى أن قوله هذه ثانيا يزيد تكلف بعض التوجيهات.

**[ترجمه]رجال کشی: طیاره غالی در بعضی از نوشته های خود از مفضل نقل کرده که: به همراه اباإسماعيل، يعنى ابوالخطاب، هفتاد پیامبر کشته شدند که همه آن‌ها دیدند و در حالی که پیامبر بودند در آن کشته شدند. - . در مصدر این‌طور است: و پیامبر ما هم در آن کشته شد. -

و مفضل گفته است: حضرت صادق علیه السّلام پیش ما آمد و ما دوازده نفر بودیم، ایشان شروع کردند به یکایک ما سلام دادن و هر یک از ما را به نام پیامبری نامیدند؛ به یکی فرمودند: السّلام علیک یا نوح، به دیگری السّلام علیک یا ابراهیم و آخرین سلامی که فرمودند: السّلام علیک یا یونس بود. سپس فرمودند: هیچ تخایری بین پیامبران نیست. - . رجال کشی : ۲۰۸ -

ص: ۳۲۳

**[ترجمه]

«۹۲»

كش، رجال الكشي ذَكَرَتِ الطَّيَّارَةُ الْغَالِيَةُ فِي بَعْضِ كُتُبِهَا عَنِ الْمُفَضَّلِ أَنَّهُ قَالَ: لَقَدْ قُتِلَ مَعَ أَبِي إِسْمَاعِيلَ يَعْنِي أَبَا الْخَطَّابِ سَبْعُونَ نَبِيّاً كُلُّهُمْ رَأَى وَ هَلَكَ (۲) نَبِيّاً فِيهِ (۳) وَ إِنَّ الْمُفَضَّلَ قَالَ دَخَلْنَا عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام وَ نَحْنُ اثْنَا عَشَرَ رَجُلًا قَالَ فَجَعَلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يُسَلِّمُ عَلَى رَجُلٍ رَجُلٍ مِنَّا وَ يُسَمِّي كُلَّ رَجُلٍ مِنَّا بِاسْمِ نَبِيٍّ وَ قَالَ لِبَعْضِنَا السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نُوحُ وَ قَالَ لِبَعْضِنَا السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا إِبْرَاهِيمُ- وَ كَانَ آخِرُ مَنْ سَلَّمَ عَلَيْهِ قَالَ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا يُونُسُ ثُمَّ قَالَ لَا تَخَايُرَ بَيْنَ الْأَنْبِيَاءِ (۴).

ص: ۳۲۳

۱- أصول الكافي ۱: ۲۵۷.

۲- فی نسخه: هلل و یشافهه.

۳- فی المصدر: نبیّنا فیه.

۴- رجال الکشّیّ: ۲۰۸.

تبيين: قولهم كلهم رأى النسخ هنا مختلفه ففى بعضـها قـد رأى و هلك نبيا فيه أى كلهم رأى الله و هلك مع النبوه فى سبيل الله أو فى إعانه أبى الخطاب و فى بعضها و هلك و يشافهه و هو أظهر و فى بعضها و هلل و يشافهه أى قال لا إله إلا الله و هو يشافه الله تَعالى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيراً و على التقادير يحتمل إرجاع الضمائر إلى الصادق عليه السلام بناء على قولهم بألوهيته.

و صـحح السيد الداماد هكذا و هلل بنباوته ثم قال قال علامه الزمخشرى فى الفائق النباوه و النبوه الارتفاع و الشرف و كلهم كلا إفراديـا بـالرفع على الابتـداء أى كـل واحـد منهم رأى و هلـل على صـيغه المعلوم أى رأى معبوده بـالمنظر الأعلى من الكبرياء و الربوبيه و نفسه فى الـدرجه الرفيعه من النباوه و النبوه و جرى على لسانه كلمه التهليل تدهشا و تحيرا و اسـتعظاما و تعجبا أو على صيغه المجهول أى إذا رأى قيل لا إله إلا الله تعجبا من نباوته و استعظاما إذ كل من يرى شيئا عظيما يتعجب منه و يقول لا إله إلا الله.

قَالَ ابْنُ الْأَثِيرِ فِي النِّهَايَهِ وَ فِي جَامِعِ الْأُصُولِ، فِي حَدِيثِ عِمْرَانَ بْنِ الْحُصَيْنِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله النَّظَرُ إِلَى وَجْهِ عَلِيٍّ عِبَادَهٌ.

قيل معناه أن عليا عليه السـلام كان إذا برز قال الناس لا إله إلا الله ما أشـرف هـذا الفتى لا إله إلا الله ما أكرم هذا الفتى أى أتقى (١) لا إله إلا الله ما أشجع هذا الفتى فكان رؤيته تحملهم على كلمه التوحيد.

قوله لا تخاير أى لا تفاضل و لعلهم لعنهم الله إنما وضعوا هذه التتمه لئلا يتفضل بعضهم على بعض.

lt;meta info="\\"همه آن‌ها ديدنـد...\\" يعنى همه آن‌ها خـدا را ديدند و در حال پيامبرى، در راه خدا يا در راه كمك به ابوالخطاب كشـته شدنـد. در بعضـى از نسـخه‌ها به جاى \\"و هلك نبياً فيه\\"، \\"و هلك و يشافهه\\" آمده كه معنايش اين است: كشـته شدنـد و در برابر خـدا ايسـتادند. اين معنا درست‌تر است. و در بعضـى ديگر، \\"هلّل و يشافهه\\" آمـده كه معنايش اين است: در حالى كه در برابر خدا ايستاده بودند، لا اله الّا الله گفتند. خداوند بسيار بلندمرتبه‌تر از آن است كه آن‌ها مى‌گوينـد. و در همه اين احتمالاـت ممكن است همه ضـميرها به حضـرت صـادق عليه السـلام برگردد؛ چون آن‌هـا معتقـد به الوهيت ايشان بودند.

سيـد دامـاد اين‌گونه تصـحيح كرده است: نبـاوت و نبوت به معناى رفعت مقام و شـرافت است؛ و همه آن‌ها، يعنى هر كـدام از آن‌هـا، و معنـا اين است: هر كـدام از آن‌هـا معبود خويش را، در جايگـاه كبرياء و ربوبيت مشاهـده كردنـد و خويش را در در درجه بالايى از نباوت و نبوت ديدند و بر زبانشان از شگفتى و تحير و تعجب، لا إله إلا الله جارى كردند يا جارى شد، زيرا هر كس كه چيزى با عظمت كه موجب شگفتى است را ببيند، لا إله إلا الله مى‌گويد.

إبن أثير در نهايه و جامع الاصول مى‌نويسد: در حديث عمران بن حصين آمده كه رسول الله صلى الله عليه و آله فرمودند: نگاه كردن به صورت على، عبادت است. بعضـى گفته‌انـد معنايش اين است كه وقتى على عليه السـلام به ميان مردم مى‌رفت، مردم مى‌گفتنـد: لا إله إلا الله، اين جوان چقـدر با شـرافت است! لا إله إلا الله، اين جوان چقـدر با كرامت، يعنى چقدر با تقواست! لا إله إلا الله، اين جوان چقدر با شجاعت است! بنابراين، نگاهشان باعث جارى شدن كلمه توحيد بر زبانشان مى‌شد. - . نهايه ۴ :

\\"هیـچ تخایری بین پیامبران نیست\\" یعنی هیـچ‌یک بر دیگری برتری ندارند؛ شاید آن ملعونین این را ساخته بودند تا یکی از آن‌ها بر دیگری برتری نداشته باشد.

**[ترجمه]

«۹۳»

کش، رجال الکشی طَاهِرُ بْنُ عِیسَـی عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الشُّجَاعِیِّ عَنِ الْحَمَّادِیِّ رَفَعَهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ التَّنَاسُخِ قَالَ فَمَنْ نَسَخَ الْأَوَّلَ (۲).

ص: ۳۲۴

۱- فی النهایه ۴: ۱۶۴: ما اتقی.

۲- رجال الکشّیّ: ۱۸۸.

**[ترجمه]رجال کشی: حمادی در روایتی که سند آن را به حضرت صادق علیه السّلام رسانده، نقل کرده است: از ایشان در مورد تناسخ سؤال شد. ایشان فرمودند: پس چه کسی اولی را نسخ کرده است؟ - . رجال کشی : ۱۸۸ -

ص: ۳۲۴

**[ترجمه]

بیان

قال السید الداماد قدس الله روحه إشاره إلی برهان إبطال التناسخ علی القوانین الحکمیه و الأصول البرهانیه تقریره أن القول بالتناسخ إنما یستتب لو قیل بأزلیه النفس المدبره للأجساد المختلفه المتعاقبه علی التناقل و التناسخ و بلا تناهی تلک الأجساد المتناسخه بالعدد من جهه الأزل کما هو المشهور من مذهب الذاهبین إلیه و البراهین الناهضه علی استحاله اللانهایه العددیه بالفعل مع تحقق الترتب و الاجتماع فی الوجود قائمه هناک بالقسط بحسب متن الواقع المعبر عنه بوعاء الزمان أعنی الدهر و إن لم یتصحح الترتب التعاقبی بحسب ظرف السیلان و التدریج و الفوت و اللحوق أعنی الزمان.

و قد استبان ذلک فی الأفق المبین و الصراط المستقیم و تقویم الإیمان و قبسات حق الیقین و غیرها من کتبنا و صحفنا فإذن لا محیص لسلسله الأجساد المترتبه من مبدإ معین هو الجسد الأول فی جهه الأزل یستحق باستعداده المزاجی أن یتعلق به نفس مجرده تعلق التدبیر و التصرف فیکون ذلک مناط حدوث فیضانها عن جود المفیض الفیاض الحق جل سلطانه.

و إذا انکشف ذلک فقد انصرح أن کل جسد هیولانی بخصوصیه مزاجه الجسمانی و استحقاقه الاستعدادی یکون مستحقا لجوهر مجرد بخصوصه یدبره و یتعلق به و یتصرف فیه و یتسلط علیه فلیتثبت انتهی و قد مر بعض القول فیه فی کتاب التوحید.

**[ترجمه]سید داماد قدّس الله روحه می گوید: این اشاره‌ایست به برهان ابطال تناسخ بر اساس قوانین حکمت و اصول برهانی. برهان به این قرار است: دلیل تناسخ هنگامی کامل خواهد بود که بگوییم: بنابر آن‌چه که قائلین به این نظریه هم قبول دارند، روح یگانه‌ای که یکی پس از دیگری و همین‌طور تا بی نهایت، از بدنی به بدن دیگر منتقل می‌شود و نسخ می‌شود، دارای ازلیت است. و براهین ثابت می‌کنند که بی نهایت عددی محال است حتی با فرض ترتب و هم‌زمانی وجودی. ما می گوییم همان براهین در این‌جا هم، در متن واقع زمانی، که از آن به دهر و روزگار تعبیر می‌شود، جاری‌اند. حتی اگر در این‌جا، ترتب و یکی پس از دیگری بودن را به حسب جریان تدریجی فوت و لحوق، یعنی زمان، نپذیریم.

از سویی دیگر، این مطلب، در افق مبین و صراط مستقیم و تقویم ایمان و قبسات حق‌الیقین و سایر کتاب‌ها و نوشته‌جات ما، بیان شده است. بنابراین، این زنجیره بدن‌های یکی پس از دیگری، ناچار باید یک بدن اول مشخصی در ازل خود داشته باشند که آن بدن با قابلیت‌های مزاجی خود، استحقاق پذیرش روحی مجرد، که او را تدبیر کند و در آن تصرف نماید را دارا باشد و آن قابلیت‌ها منشأ جود و کرم خداوند فیاض، با نهادن روح در آن شود.

وقتی این مطلب معلوم شد، می گوییم واضح است که هر بدنی با خصوصیات جسمانی و قابلیت‌های مزاجی خود، مستحق

روحی غیر از روح بدن دیگر است، تا آن را تدبیر و تصرفی به خصوص خود کند، بنابراین آن روح باید در همان بدن بماند. تمام.

مقداری از این مطالب در کتاب توحید گذشت.

**[ترجمه]

«۹۴»

کش، رجال الکشی مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عُقْبَهَ عَنْ أَبِیهِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَسَلَّمْتُ وَ جَلَسْتُ فَقَالَ لِی وَ کَانَ فِی مَجْلِسِکَ هَذَا أَبُو الْخَطَّابِ وَ مَعَهُ سَبْعُونَ رَجُلًا کُلُّهُ إِلَیْهِمْ یَتَأَلَّمُ مِنْهُمْ شَیْئاً فَرَحِمْتُهُمْ (۱) فَقُلْتُ لَهُمْ أَ لَا أُخْبِرُکُمْ بِفَضَائِلِ الْمُسْلِمِ فَلَا أَحْسَبُ أَصْغَرَهُمْ إِلَّا قَالَ بَلَی جُعِلْتُ فِدَاکَ قُلْتُ مِنْ فَضَائِلِ الْمُسْلِمِ أَنْ یُقَالَ لَهُ فُلَانٌ قَارِئٌ لِکِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ فُلَانٌ

ص: ۳۲۵

۱- فی نسخه: منهم شی ء رحمتهم.

ذُو حَظٍّ مِنْ وَرَعٍ وَ فُلَانٌ يَجْتَهِدُ فِي عِبَادَتِهِ لِرَبِّهِ فَهَذِهِ فَضَائِلُ الْمُسْلِمِ مَا لَكَمْ وَ لِلرِّئَاسَاتِ إِنَّمَا الْمُسْلِمُونَ رَأْسٌ وَاحِدٌ إِيَّاكُمْ وَ الرِّجَالَ فَإِنَّ الرِّجَالَ لِلرِّجَالِ مَهْلَكَةٌ فَإِنِّي سَمِعْتُ أَبِي عليه السلام يَقُولُ إِنَّ شَيْطَاناً يُقَالُ لَهُ الْمُذْهِبُ يَأْتِي فِي كُلِّ صُورَةٍ إِلَّا أَنَّهُ لَا يَأْتِي فِي صُورَةِ نَبِيٍّ وَ لَا وَصِيِّ نَبِيٍّ وَ لَا أَحْسَبُهُ إِلَّا وَ قَدْ تَرَاءَى لِصَاحِبِكُمْ فَاحْذَرُوهُ فَبَلَغَنِي (۱) أَنَّهُمْ قُتِلُوا مَعَهُ (۲) فَأَبْعَدَهُمُ اللَّهُ وَ أَسْحَقَهُمْ إِنَّهُ لَا يَهْلِكُ عَلَى اللَّهِ إِلَّا

۱- فی المصدر: فقد بلغنی و فیه: و اسخطهم.

۲- ذکر سعد بن عبد اللّه فی کتاب المقالات و الفرق، ۸۱ و النوبختی فی فرق الشیعه ۶۹ و ۷۰ کیفیه قتلهم لعنهم اللّه و هی هکذا: و کانت الخطابیه الرؤساء منهم قتلوا مع أبی الخطاب و کانوا قد لزموا المسجد بالکوفه و اظهروا التعبد و لزم کل رجل منهم أسطوانه و کانوا یدعون الناس الی امرهم سرا فبلغ خبرهم عیسی بن موسی و کان عاملا لابی جعفر المنصور علی الکوفه و بلغه انهم قد اظهروا الاباحات و دعوا الناس الی نبوه ابی الخطاب و انهم مجتمعون فی مسجد الکوفه قد لزموا الاساطین یرون الناس انهم لزموا للعباده فبعث الیهم رجلا من أصحابه فی خیل و رجاله لیأخذهم و یأتیه بهم فامتنعوا علیه و حاربوه و کانوا سبعین رجلا فقتلهم جمیعا و لم یفلت منهم أحد الا رجل واحد اصابته جراحات فسقط بین القتلی فعد فیهم فلما جن اللیل خرج من بینهم فتخلص و هو أبو سلمه سالم بن مکرم الجمال الملقب بابی خدیجه. و ذکر بعد ذلک انه قد تاب و رجع و کان ممن یروی الحدیث و کانت بینهم حرب شدیده بالقصب و الحجاره و السکاکین کانت مع بعضهم و جعلوا القصب مکان الرماح و قد کان أبو الخطاب قال لهم: قاتلوهم فان قصبکم یعمل فیهم عمل الرماح و سائر السلاح و رماحهم و سیوفهم و سلاحهم لا یضرکم و لا یعمل فیکم و لا یحتک فی ابدانکم فجعل یقدمهم عشره عشره للمحاربه فلما قتل منهم نحو ثلاثین رجلا صاحوا إلیه: یا سیدنا ما تری ما یحل بنا من هولاء القوم؟ و لا تری قصبنا لا یعمل فیهم و لا یؤثر و قد یکسر کله؟ و قد عمل فینا و قتل من بری ء منا فقال لهم یا قوم قد بلیتم و امتحنتم و اذن فی قتلکم و شهادتکم فقاتلوا علی دینکم و احسابکم و لا تعطوا بایدیکم فتذلوا، مع انکم لا تتخلصون من القتل فموتوا کراما اعزاء و اصبروا فقد وعد اللّه الصابرین اجرا عظیما و أنتم الصابرون. فقاتلوا حتی قتلوا عن آخرهم واسر ابوالخطاب فاتی به عیسی بن موسی فامر بقتله فضربت عنقه فی دارالرزق علی شاطئ الفرات وامر بصلبه وصلب اصحابه فصلبوا ثم امر بعد مده باحراقهم فاحرقوا وبعث برؤوسهم إلی المنصور فامر بها فصلبت علی مدینه بغداد ثلاثه ایام ثم احرقت.

هَالِکٌ (۱).

**[ترجمه]رجال کشی: علی بن عقبه از پدر خود نقل کرده، به محضر امام صادق علیه السّلام رسیدم، سلام کردم و نشستم. ایشان فرمودند: در همین‌جا که نشسته ای، ابوالخطاب به همراه هفتاد نفر نشسته بودند که همه آن‌ها به جهت ابوالخطاب مصیبت می‌بینند. دلم برای آن‌ها سوخت و به آن‌ها گفتم: آیا می‌خواهید فضائل مسلمان را برایتان توضیح دهم؟ همه آن‌ها گفتند: بله فدایتان شویم! گفتم: یکی از فضائل مسلمان این است که در موردش بگویند: فلانی قاری کتاب خداوند عزّ و جل است

ص: ۳۲۵

و فلانی پرهیزکار است و فلانی در عبادت پروردگارش کوشاست. این‌ها فضائل مسلمان است. شما را چه به ریاست طلبی‌ها؟ همه مسلمانان، یک سر هستند، از فرقه‌سازی بپرهیزید که فرقه‌ها خود موجب هلاکت یکدیگرند. من از پدرم علیه السّلام شنیدم که می فرمودند: شیطانی به نام مذهب وجود دارد که می تواند به هر صورتی جز به صورت پیامبر و یا وصی پیامبر درآید. من می‌دانم آن شیطان برای رهبر شما مجسم شده است، از او بپرهیزید!

به من خبر رسیده است که آن هفتاد نفر با ابوالخطاب کشته شدند - . سعد بن عبدالله در المقالان و الفرق : ۸۱ و نوبختی در فرق الشیعه : ۶۹ و ۷۰ کیفیت کشته شدن آن ملعونین را چنین نوشته‌اند: سران خطابیه به همراه خود ابوالخطاب کشته شدند؛ آن‌ها در مسجد کوفه جای داشتند و در آن جا اظهار عبادت می‌کردند، هر کدام ستونی از مسجد را گرفته بودند و پنهانی مردم را به عقاید ابوالخطاب دعوت می کردند. عیسی بن موسی که فرماندار منصور دوانیقی در کوفه بود، از عقاید آن‌ها که همه چیز را حلال می‌دانند و مردم را دعوت به نبوت ابی الخطاب می کنند، مطلع شد و به او خبر رسید که آن‌ها در مسجد کوفه اجتماع کرده اند و به ستون‌های مسجد چسبیده‌اند و چنین وانمود می کنند که مشغول عبادت هستند. فرماندهی را با گروهی سوار و پیاده فرستاد تا آن‌ها را گرفته و بیاورند. آن‌ها از آمدن امتناع ورزیدند و به جنگ پرداختند. هفتاد نفر بودند، همه را کشتند، جز یک نفر که چندین جراحت برداشته بود و بین کشته شدگان قرار داشت و همه فکر کردند که مرده است، کسی زنده نبود. تاریکی شب که فرا رسید، از میان کشته شدگان خارج شد.آن مرد ابوسلمه سالم بن مکرم جمال بود که ابو... خدیجه لقب داشت. او بعدها گفت که توبه کرده و برگشته است و از کسانی بود که حدیث نقل می کرد. جنگ سختی بین آن‌ها و سپاه درگرفت؛ اسلحه آن‌ها مقداری نی بود که سر نیزه نداشت و مقداری سنگ و کارد. ابوالخطاب به آن‌ها گفته بود: جنگ کنید! همین چوب های شما مانند نیزه بر جان آن‌ها اثر می‌کند، اسلحه آن‌ها و نیزه ها و شمشیرهایشان به شما زیانی نمی‌رساند و در شما اثر نمی کند و به بدن‌های شما نفوذ نخواهد کرد. ابوالخطاب یاران خود را ده نفر ده نفر برای جنگ پیش می فرستاد، قریب سی نفر که کشته شدند، فریاد برآوردند: ای آقای ما! آیا نمی بینید که این سربازان چه بر سر ما می‌آورند؟ نمی بینید که چوب های ما به بدن آن‌ها اثری

ندارد و همه چوب ها می شکنند؟ اما سلاح آن‌ها در ما مؤثر است و گروهی از ما را کشته است. ابوالخطاب به آن‌ها گفت: خدا شما را گرفتار آزمایش نموده و امتحان خود را داده‌اید، اینک اجازه شهادت به شما داده شد. اینک در راه دین خود پیکار کنید! مبادا تسلیم شوید که ذلیل خواهید شد، اگر تسلیم شوید، هرگز از جنگ ایشان نجات نخواهید یافت، پس با

شخصیت و عظمت کشته شوید. خداوند به صابران پاداش بزرگی را وعده داده است، صابران شما هستید. جنگ کردند تا همه کشته شدند و ابوالخطاب اسیر شد. او را پیش عیسی بن موسی آوردند، دستور داد گردن او را بزنند، او را در محلی بنام دارالرزق، کنار فرات، گردن زدند. دستور داد پیکر او و یارانش را به دار آویزند. پس از مدتی امر کرد پیکر آن‌ها را آتش بزنند، بدنشان را آتش زدند و سرهایشان را برای منصور فرستاد. سرها را سه روز در شهر بغداد به دار آویختند و بعد آتش زدند. - ،

خداوند آن‌ها را از رحمت خود دور کند و عذابشان کند! کسی بر خداوند هلاک نمی‌شود،

ص: ۳۲۶

مگر آن ها که هالك‌اند. - . رجال کشی : ۱۸۹ -

**[ترجمه]

بيان

قوله عليه السلام كلهم إليه يتألم كذا في أكثر النسخ على صيغه التفعل من الألم و في بعض النسخ ينالهم و الظاهر أن فيه سقطا و تحريفا و قال السيد الداماد رحمه الله أي كلهم مسلمون إليه ينالهم منهم شي ء بالنون من النيل أي يصيبهم من تلقاء أنفسهم مصيبه و في نسخه يثالم بالمثلثه على المفاعله من الثلمه و منهم للتعديه أو بمعنى فيهم أو من زائده للدعاء و المعنى يثالمهم شي ء و يوقع فيهم ثلمه قوله فلا أحسب أصغرهم أي لم أظن أحدا أنه أصغرهم إلا أجاب بهذا الجواب و في بعض النسخ فلا أحسب إلا أصغرهم.

قال: قوله عليه السلام إنما المسلمون رأس واحد أي جميعهم في حكم رأس واحد فلا ينبغي لهم إلا رئيس واحد و يمكن أن يقدر المضاف أي ذو رأس واحد و في بعض النسخ إنما للمسلمين رأس واحد أي إنما لهم جميعا رئيس واحد و مطاع واحد.

قوله عليه السلام لا يهلك أي لا يرد على الله هالكا إلا من هو هالك بحسب شقاوته و سوء طينته و في الصحيفه فالهالك منا من هلك عليه و قد بسطنا القول فيه في الفرائد الطريفه (۲).

ص: ۳۲۷

۱- رجال الكشّيّ: ۱۸۹.

۲- ذكر الكشّيّ في رجاله روايات كثيره في ذمّ الغلاه و كفرهم ذكر بعضها المصنّف و ترك باقيها.

lt;meta info="\\"همه آن‌ها به جهت ابوالخطاب مصیبت می‌بینند\\" در بیشتر نسخه‌ها همین‌طور ذکر شده است. در یکی از نسخه‌ها، به جای \\"یتألّم\\"، \\"ینالهم\\" آمده است که ظاهراً در آن افتادگی وجود دارد. سید داماد گفته است: یعنی به جهت کار خودشان مصیبت می‌بینند. و در نسخه ای دیگر، یثالم آمده است که از ثلمه است و معنایش این می شود: ابوالخطاب در آن‌ها مصیبت می اندازد.

\\"همه مسلمانان، یک سر هستند\\" یعنی همه آن‌ها به مثابه یک سر هستند و بیشتر از یک رئیس هم نباید داشته باشند. ممکن است مضاف حذف شده باشد و معنا در اصل این‌طور بوده باشد: همه آن‌ها دارای یک سر هستند. در بعضی نسخه‌ها، آمده است: همه مسلمانان یک سر دارند که یعنی یک رئیس دارند و باید از یک نفر اطاعت کنند.

\\"کسی بر خداوند هلاک نمی‌شود، مگر آن‌ها که هالک‌اند\\" یعنی کسی با حال هلاکت به محضر خداوند وارد نمی‌شود مگر آن‌هایی که به خاطر شقاوت و بد ذاتیشان هلاک شده‌اند .

ص: ۳۲۷

**[ترجمه]

فصل فی بیان التفویض و معانیه

الأخبار

«۱»

ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ یَاسِرٍ الْخَادِمِ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا علیه السلام مَا تَقُولُ فِی التَّفْوِیضِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی فَوَّضَ إِلَی نَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله أَمْرَ دِینِهِ فَقَالَ ما آتاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا (۱) فَأَمَّا الْخَلْقَ وَ الرِّزْقَ فَلَا ثُمَّ قَالَ علیه السلام إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَالِقُ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ هُوَ یَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ الَّذِی (۲) خَلَقَکُمْ ثُمَّ رَزَقَکُمْ ثُمَّ یُمِیتُکُمْ ثُمَّ یُحْیِیکُمْ هَلْ مِنْ شُرَکائِکُمْ مَنْ یَفْعَلُ مِنْ ذلِکُمْ مِنْ شَیْ ءٍ سُبْحانَهُ وَ تَعالی عَمَّا یُشْرِکُونَ (۳).

**[ترجمه]عیون أخبار الرضا: یاسر خادم نقل کرده، به حضرت رضا علیه السّلام عرض کردم: نظر شما در مورد تفویض چیست؟ ایشان فرمودند: خداوند متعال، کار دین خود را به پیامبرش واگذار نمود و فرمود: «ما آتاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» - . حشر / ۷ - {و آن‌چه را فرستاده [او] به شما داد، آن را بگیرید و از آن‌چه شما را بازداشت، بازایستید} اما آفرینش و روزی در اختیار پیامبر نیست.

سپس فرمودند: خداوند عزّ و جلّ آفریننده همه چیز است و می فرماید: «الَّذِی خَلَقَکُمْ ثُمَّ رَزَقَکُمْ ثُمَّ یُمِیتُکُمْ ثُمَّ یُحْیِیکُمْ هَلْ مِنْ شُرَکائِکُمْ مَنْ یَفْعَلُ مِنْ ذلِکُمْ مِنْ شَیْ ءٍ سُبْحانَهُ وَ تَعالی عَمَّا یُشْرِکُونَ» - . روم / ۴۰ - {همان کسی است که شما را آفرید، سپس به شما روزی بخشید آن‌گاه شما را می میراند و پس از آن زنده می گرداند، آیا در میان شریکان شما کسی هست که کاری از این [قبیل] کند؟ منزه است او و برتر است از آن‌چه [با وی] شریک می گردانند}. - . عیون أخبار الرضا : ۳۲۶ -

**[ترجمه]

«۲»

ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ بَشَّارٍ عَنِ الْمُظَفَّرِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَهْلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَامِدٍ عَنْ أَبِی هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام عَنِ الْغُلَاةِ وَ الْمُفَوِّضَهِ فَقَالَ الْغُلَاهُ كُفَّارٌ وَ الْمُفَوِّضَهُ مُشْرِكُونَ مَنْ جَالَسَهُمْ أَوْ خَالَطَهُمْ أَوْ وَاكَلَهُمْ أَوْ شَارَبَهُمْ أَوْ وَاصَلَهُمْ أَوْ زَوَّجَهُمْ أَوْ تَزَوَّجَ إِلَيْهِمْ (۴) أَوْ أَمِنَهُمْ أَوِ ائْتَمَنَهُمْ عَلَى أَمَانَهٍ أَوْ صَدَّقَ حَدِيثَهُمْ وَ أَوْ أَعَانَهُمْ بِشَطْرِ كَلِمَهٍ خَرَجَ مِنْ وَلَايَهِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ وَلَايَهِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ وَلَايَتِنَا أَهْلَ الْبَيْتِ (۵).

**[ترجمه]عیون أخبار الرضا: ابوهاشم جعفرى نقل كرده، از حضرت رضا عليه السّلام در مورد غاليان و مفوضه سؤال كردم، ايشان فرمودند: غاليان كافرند و مفوضه مشركند، هر كس با آن‌ها بنشيند و يا رفت آمد كند، يا به همراه آن‌ها چيزى بخورد و بياشامد، يا با آن‌ها بپيوندد و يا به آن‌ها دختر بدهد و يا از آن‌ها دختر بگيرد، يا امانتى به آن‌ها بسپرد و يا امانتى از آن ها بگيرد، و يا تصديق گفتارشان را بنمايد و يا حتى با يک كلمه آن‌ها را كمک كند، از ولايت خداوند عزّ و جل و ولايت رسول الله صلی الله علیه و آله و ولايت ما اهل بيت خارج شده است. - . همان -

**[ترجمه]

«۳»

ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام تَمِيمٌ الْقُرَشِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ يَزِيدَ بْنِ عُمَيْرِ بْنِ مُعَاوِيَهَ الشَّامِيِّ (۶) قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا علیهما السلام بِمَرْوَ فَقُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ رُوِيَ لَنَا عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ لَا جَبْرَ وَ لَا تَفْوِيضَ (بَلْ)

۱- الحشر: ۷.

۲- فی المصدر: اللّه الذی.

۳- عیون أخبار الرضا: ۳۲۶ و الآیه فی الروم: ۴۰.

۴- فی المصدر: او تزوج منهم.

۵- عیون الأخبار: ۳۲۶.

۶- فی المصدر: زید بن عمیر بن معاویه الشامیّ و فی نسخه: یزید بن عمیر عن معاویه الشامیّ.

أَمْرٌ بَیْنَ أَمْرَیْنِ (۱) فَمَا مَعْنَاهُ فَقَالَ مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَفْعَلُ أَفْعَالَنَا ثُمَّ یُعَذِّبُنَا عَلَیْهَا فَقَدْ قَالَ بِالْجَبْرِ وَ مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَوَّضَ أَمْرَ الْخَلْقِ وَ الرِّزْقِ إِلَی حُجَجِهِ علیهم السلام فَقَدْ قَالَ بِالتَّفْوِیضِ وَ الْقَائِلُ بِالْجَبْرِ کَافِرٌ وَ الْقَائِلُ بِالتَّفْوِیضِ مُشْرِکٌ الْخَبَرَ .(۲)

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: یزید بن عمیر بن معاویه شامی نقل کرده، در مرو به محضر امام علی بن موسی الرضا علیه السّلام رسیدم و به ایشان عرض کردم: ای فرزند رسول خدا! برای ما از حضرت صادق علیه السّلام روایت کرده اند که ایشان فرموده‌اند: نه جبر است و نه تفویض،

ص: ۳۲۸

بلکه چیزی بین آن دو است. معنای این جمله چیست؟

فرمودند: هر کس گمان کند که خداوند عزّ و جلّ کارهای ما را انجام می‌دهد، و بعد هم ما را به خاطر همان کارها عذاب می‌کند، معتقد به جبر شده است، و هر کس معتقد شود که خداوند عزّ و جلّ کار آفرینش و روزی را به ائمه علیهم السلام واگذاشته است، معتقد به تفویض شده است. کسی که معتقد به جبر است کافر و کسی که معتقد به تفویض است مشرک است. تا آخر روایت... - . همان : ۷۰ -

**[ترجمه]

«۴»

ج، الإحتجاج أَبُو الْحَسَنِ عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ الدَّلَّالُ الْقُمِّیُّ قَالَ: اخْتَلَفَ جَمَاعَةٌ مِنَ الشِّیعَهِ فِی أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَوَّضَ إِلَی الْأَئِمَّهِ علیهم السلام أَنْ یَخْلُقُوا وَ یَرْزُقُوا فَقَالَ قَوْمٌ هَذَا مُحَالٌ لَا یَجُوزُ عَلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لِأَنَّ الْأَجْسَامَ لَا یَقْدِرُ عَلَی خَلْقِهَا غَیْرُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ قَالَ آخَرُونَ بَلِ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَقْدَرَ الْأَئِمَّهَ عَلَی ذَلِکَ وَ فَوَّضَ إِلَیْهِمْ فَخَلَقُوا وَ رَزَقُوا وَ تَنَازَعُوا فِی ذَلِکَ تَنَازُعاً شَدِیداً فَقَالَ قَائِلٌ مَا بَالُکُمْ لَا تَرْجِعُونَ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ فَتَسْأَلُونَهُ عَنْ ذَلِکَ لِیُوضِحَ لَکُمُ الْحَقَّ فِیهِ فَإِنَّهُ الطَّرِیقُ إِلَی صَاحِبِ الْأَمْرِ فَرَضِیَتِ الْجَمَاعَهُ بِأَبِی جَعْفَرٍ وَ سَلَّمَتْ وَ أَجَابَتْ إِلَی قَوْلِهِ فَکَتَبُوا الْمَسْأَلَهَ وَ أَنْفَذُوهَا إِلَیْهِ فَخَرَجَ إِلَیْهِمْ مِنْ جِهَتِهِ تَوْقِیعٌ نُسْخَتُهُ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَی هُوَ الَّذِی خَلَقَ الْأَجْسَامَ وَ قَسَمَ الْأَرْزَاقَ لِأَنَّهُ لَیْسَ بِجِسْمٍ وَ لَا حَالٍّ فِی جِسْمٍ لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْ ءٌ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْبَصِیرُ فَأَمَّا الْأَئِمَّهُ علیهم السلام فَإِنَّهُمْ یَسْأَلُونَ اللَّهَ تَعَالَی فَیَخْلُقُ وَ یسأله (یَسْأَلُونَهُ) فَیَرْزُقُ إِیجَاباً لِمَسْأَلَتِهِمْ وَ إِعْظَاماً لِحَقِّهِمْ (۳).

**[ترجمه]احتجاج: ابوالحسن علی بن احمد دلال قمی نقل کرده است: گروهی از شیعیان در این مسأله اختلاف داشتند که، آیا خداوند عزّ و جلّ، خلق کردن و روزی دادن را به ائمه علیهم السّلام واگذار کرده یا نه؟ گروهی می گفتند: این محال است و چیز محال از خدا سر نمی‌زند؛ زیرا اجسام را جز خدا کس دیگری نمی‌تواند بیافریند. و گروه دیگری می گفتند: خداوند این قدرت را به ائمه داده و به ایشان واگذار کرده است. آن‌ها می‌آفرینند و روزی می‌دهند. و نزاع شدیدی در این مورد بین آن‌ها در گرفت.

یکی گفت: چرا به ابی جعفر محمّد بن عثمان، رجوع نمی‌کنید تا از او بپرسید و حق را برایتان توضیح دهد؟ او واسطه بین ما و حضرت صاحب‌الزمان است. همه راضی شدند و در مورد سخن و جواب او اظهار تسلیم کردند و مسأله را نوشتند و برایش فرستاند. از او توقیعی با این مضمون رسید: خداوند است که اجسام را خلق کرده و ارزاق را تقسیم نموده است؛ زیرا او جسم نیست و در جسم هم حلول نکرده است. هیچ همتایی ندارد و شنوا و بیناست. اما ائمه علیهم السّلام؛ آن‌ها از خدای تعالی می... خواهند و خداوند می آفریند و از خدای تعالی می‌خواهند و خداوند رزق می‌دهد؛ زیرا دعای آن‌ها مستجاب و حق آن‌ها در نزد خدا بس بزرگ است. - . احتجاج : ۲۶۴ -

**[ترجمه]

«۵»

یر، بصائر الدرجات الْحَسَنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ (۴) عَنْ عُبَيْسِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ بَشِيرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلَهُ رَجُلٌ عَنِ الْإِمَامِ (۵) فَوَّضَ اللَّهُ إِلَيْهِ كَمَا فَوَّضَ إِلَى سُلَيْمَانَ فَقَالَ نَعَمْ وَ ذَلِكَ أَنَّهُ سَأَلَهُ رَجُلٌ (۶) عَنْ

ص: ۳۲۹

۱- فی المصدر: بل امر بين الامرين.

۲- عيون أخبار الرضا: ۷۰.

۳- الاحتجاج: ۲۶۴.

۴- عبد اللّه بن سليمان مجهول.

۵- فی المصدر: قال: سألته عن الامام.

۶- فی المصدر و الكافی: و ذلك ان رجلا سأله.

مَسْأَلَهٍ فَأَجَابَ فِيهَا (۱) وَ سَأَلَهُ رَجُلٌ آخَرُ عَنْ تِلْكَ الْمَسْأَلَهِ فَأَجَابَهُ بِغَيْرِ جَوَابِ الْأَوَّلِ ثُمَّ سَأَلَهُ آخَرُ عَنْهَا فَأَجَابَهُ (۲) بِغَيْرِ جَوَابِ الْأَوَّلَيْنِ (۳) ثُمَّ قَالَ هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ (۴) أَوْ أَعْطِ بِغَيْرِ حِسَابٍ هَكَذَا فِي (۵) قِرَاءَهِ عَلِيٍّ عليه السلام قَالَ قُلْتُ أَصْلَحَكَ اللَّهُ فَحِينَ أَجَابَهُمْ بِهَذَا الْجَوَابِ يَعْرِفُهُمُ الْإِمَامُ (۶) قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ أَ مَا تَسْمَعُ قَوْلَ اللَّهِ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ إِنَّ فِي ذلِكَ لَآياتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ وَ هُمُ الْأَئِمَّهُ وَ إِنَّها لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ (۷) لَا يَخْرُجُ مِنْهَا أَبَداً ثُمَّ قَالَ نَعَمْ إِنَّ الْإِمَامَ إِذَا نَظَرَ إِلَى رَجُلٍ عَرَفَهُ وَ عَرَفَ لَوْنَهُ وَ إِنْ سَمِعَ كَلَامَهُ مِنْ خَلْفِ حَائِطٍ عَرَفَهُ وَ عَرَفَ مَا هُوَ لِأَنَّ اللَّهَ (۸) يَقُولُ وَ مِنْ آياتِهِ خَلْقُ السَّماواتِ

۱- فی المصدر: (فاجابه منها) و فی الکافی: فاجابه فیها.

۲- فی البصائر: ثم سأله آخر من تلک المسأله فاجابه و فی الکافی: ثم سأله آخر فاجابه.

۳- المعلوم من مذهب ائمتنا صلوات اللّه علیهم أجمعین ان کل موضوع لا یکون له الا حکم واحد من اللّه تعالی، نعم ربما یعرف الامام ان السائل لیس من مقلدیه و متابعیه فیجیبه بما یوافق مذهبه و لا یجیبه بما هو حکم اللّه فی نظره، و فی اخبارنا من هذا الضرب کثیره یعدها أصحابنا من التقیه و فی صحه عدها من التقیه نظر و ربما یکون لهم مانع من بیان حکم اللّه الواقعی فیفتون و یجیبون عن مسئله بما یفتی به بعض معاصریه من الفقهاء العامّه فهذا الحدیث اما من الضرب الأول و اما أن موضوع المسائل کان متعدّدا باطلاق او شرط، و ببالی انی رأیت فی حدیث ان الامام بین موضوع کل مسأله و عله اختلاف حکمه.

۴- فی البصائر المطبوع: فامسک و الآیه فی سوره ص: ۳۹ و هی هکذا: هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ اَو اَمْسِکْ بِغَیْرِ حِسَابٍ.

۵- فی المصدر و الکافی: و هکذا هی.

۶- لعله ایعاز الی ما ذکرنا من الوجه الأوّل فی توجیه الحدیث.

۷- الحجر: ۷۵ و ۷۶.

۸- فی المصدرین: ان اللّه یقول.

وَ الْأَرْضِ وَ اخْتِلافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَ أَلْوانِكُمْ إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِلْعالِمِینَ (۱) فَهُمُ الْعُلَمَاءُ وَ لَیسَ یَسْمَعُ شَیْئاً مِنَ الْأَلْسُنِ (۲) إِلَّا عَرَفَهُ نَاجٍ أَوْ هَالِکٌ فَلِذَلِکَ یُجِیبُهُمْ بِالَّذِی یُجِیبُهُمْ بِهِ (۳).

کا، الکافی أحمد بن إدریس و محمد بن یحیی عن الحسن بن علی الکوفی عن عبیس عن عبد الله بن سلیمان عنه علیه السلام مثله (۴)

**[ترجمه]بصائر الدرجات: عبداللّه بن سلیمان نقل کرده، مردی از حضرت صادق علیه السلام سؤال نمود آیا خداوند به امام، به اندازه ای که امور را به سلیمان واگذار کرده بود، واگذار کرده است؟ ایشان فرمودند: آری.

دلیلش آن بود که، شخصی از امام علیه السّلام مسأله ای پرسید و ایشان جوابش را دادند،

ص: ۳۲۹

بعد شخص دیگری همان مسأله را سؤال نمود و ایشان جوابی غیر از جواب اول دادند، سپس شخص دیگری همان مسأله را پرسید و ایشان پاسخی غیر از آن دو جواب قبلی به او دادند. - . چیزی که در مذهب ائمه ما صلوات الله علیهم اجمعین مشخص است این است که: هر موضوعی، فقط یک حکم از طرف خداوند متعال دارد. بله، گاهی امام می‌داند که سائل از مقلدین و پیروان ایشان نیست و جوابی به او می‌دهد که موافق مذهب خودش باشد و جوابی که به نظر خودش حکم خدا در آن موضوع است را نمی گوید. این گونه جواب دادن‌ها در روایات ما فراوان است و اصحاب ما آن‌ها را از باب تقیه می‌دانند. البته در این که همه این روایات را بر تقیه حمل کنیم جای تأمل است. گاهی نیز مانعی در بیان حکم واقعی خدا بوده و ائمه علیهم السلام مطابق با نظر یکی از فقهای معاصر جواب می‌دادند. حالا این روایت، یا از نوع اول است و یا موضوع مسائلی که سائلین از آن سؤال کرده‌اند، بسته به اطلاق و شرط یکی نبوده است. در خاطرم هست که در حدیثی دیدم، امام موضوع هر مسأله و علت اختلاف حکم را توضیح داده‌اند. -

سپس فرمودند: «هذا عَطاؤُنا فَامْنُنْ أَوْ أعطِ بِغَیْرِ حِسابٍ». - . این آیه در سوره ص / ۳۹ و به این صورت است: «هَٰذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِکْ بِغَیْرِ حِسَابٍ» { [گفتیم] این بخشش ماست [آن را] بی شمار ببخش یا نگاه دار}. در بصائر الدرجاتی که چاپ شده هم «أَمْسِکْ» آمده است. -

در قرائت حضرت علی علیه السّلام چنین است .

عرض کردم: خداوند خیرتان بدهد! آیا امام علیه السلام، آن‌ها را می شناختند که این گونه به هر کدام جواب دادند؟ ایشان فرمودند: سبحان اللّه، آیا این سخن خداوند متعال را در کتابش نشنیده ای که: «إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِینَ» - . حجر / ۷۵ - {به یقین در این [کیفر] برای هوشیاران عبرت‌هاست}؟ منظور ائمه هستند «وَ إِنَّها لَبِسَبِیلٍ مُقِیمٍ» - . همان / ۷۶ - {و [آثار] آن [شهر هنوز] بر سر راهی [دایر] برجاست} که هرگز از آن خارج نمی‌شود.

سپس فرمودند: آری، امام هر گاه شخصی را ببیند، او را می شناسد و رنگش را می‌داند و اگر صدایش را از پشت دیواری

بشنود، او را می‌شناسد و می‌داند که چگونه است؛ زیرا خداوند می فرماید: «وَ مِنْ آیاتِهِ خَلْقُ السَّماواتِ

ص: ۳۳۰

وَ الْأَرْضِ وَ اخْتِلافُ أَلْسِنَتِکُمْ وَ أَلْوانِکُمْ إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِلْعالِمِینَ» - . روم / ۲۲ - {و از نشانه های [قدرت] او آفرینش آسمان‌ها و زمین و اختلاف زبان‌های شما و رنگ‌های شماست، قطعا در این [امر نیز] برای دانشوران نشانه هایی است}. دانشوران آن‌ها هستند و هیچ صدایی از زبان‌ها نمی شنوند، مگر این که می‌دانند صاحب صدا اهل نجات است یا اهل هلاک. و به همین جهت هر کدام را طوری جواب می‌دهند. - . بصائر الدرجات : ۱۱۴ -

کافی نیز، مانند همین را با طریقی دیگر، از عبدالله بن سلیمان نقل کرده است. - . اصول کافی ۱ : ۴۳۸ -

**[ترجمه]

بیان

قوله و ذلک أنه کلام الراوی و تقدیره ذلک السؤال لأنه سأله و کونه کلامه علیه السلام و إرجاع الضمیر إلی سلیمان بعید جدا أو أعط هذه القراءه غیر مذکوره فی الشواذ و کأنه علیها (۵) المن بمعنی القطع أو النقص و عرف لونه أی عرف أن لونه أی لون و یدل علی أی شی ء من الصفات و الأخلاق.

أو المراد باللون النوع و علی تأویله المراد بقوله إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِلْعالِمِینَ أن فی الألسن و الألوان المختلفه لآیات و علامات للعلماء الذین هم العالمون حقیقه و هم الأئمه علیهم السلام یستدلون بها علی إیمان الخلق و نفاقهم و سائر صفاتهم و هذا من غرائب علومهم و شئونهم صلوات الله علیهم.

lt;meta info="\\"دلیلش آن بود که...\\" از زبان راوی است و یعنی، این سؤال دلیلش آن بود که... و این‌که این قسمت از زبان امام علیه السلام باشد، خیلی بعید است .

\\"در قرائت حضرت علی علیه السّلام چنین است\\" این قرائت، جزء قرائات شاذّ ذکر نشده است، بنابراین قرائت، گویا معنای \\"المنّ\\" در «فَامْنُنْ»، قطع یا نقص می‌باشد.

\\"رنگش را می‌داند\\" یعنی می‌داند که از کدام رنگ است، که دلالت بر تمامی صفات و اخلاق دارد.

یا این‌که منظور از رنگ، نوع است. بنابر تأویل امام علیه السلام مراد از «إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِلْعالِمِینَ» - . روم / ۲۲ - {قطعا در این [امر نیز] برای دانشوران نشانه هایی است} این است که در زبان‌ها و رنگ‌های مختلف، نشانه‌ها و علامت‌هایی برای علمای حقیقی، که همان ائمه علیهم السلام باشند، وجود دارد که با آن نشانه‌ها ایمان و اخلاق و نفاق و سایر صفات افراد را در می‌یابند و این از علوم و شؤون عجیب ایشان صلوات الله علیهم است.

**[ترجمه]

«۶»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِیدِ عَنْ أَبِی أُسَامَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ مُحَمَّداً عَبْداً فَأَدَّبَهُ حَتَّی إِذَا بَلَغَ أَرْبَعِینَ سَنَهً أَوْحَی إِلَیْهِ وَ فَوَّضَ إِلَیْهِ الْأَشْیَاءَ فَقَالَ ما آتاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا (۶)

ص: ۳۳۱

۱- الروم: ۲۲.

۲- فی البصائر: و لیس یسمع شیئا من الألسن تنطق و فی الکافی: فلیس یسمع شیئا من الامر ینطق به.

۳- بصائر الدرجات ۱۱۴.

۴- أصول الکافی ۱: ۴۳۸.

۵- أی علی تلک القراءه.

۶- بصائر الدرجات: ۱۱۱.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابوأسامه از حضرت باقر علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: خداوند محمّد را عبد آفرید و او را تربیت کرد تا چهل ساله شد، آن‌گاه به او وحی کرد و اشیاء را به او واگذار نمود و فرمود: «ما آتاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» - . حشر / ۷ - {آن‌چه را فرستاده [او] به شما داد، آن را بگیرید و از آن‌چه شما را باز داشت، بازایستید}. - . بصائر الدرجات : ۱۱۱ -

ص: ۳۳۱

**[ترجمه]

«۷»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَجَّالِ عَنْ ثَعْلَبَةَ عَنْ زُرَارَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ وَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولَانِ إِنَّ اللَّهَ فَوَّضَ إِلَى نَبِيِّهِ أَمْرَ خَلْقِهِ لِيَنْظُرَ كَيْفَ طَاعَتُهُمْ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ ما آتاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا (۱)

**[ترجمه]بصائر الدرجات: زراره نقل کرده، از حضرت باقر و حضرت صادق علیهما السّلام شنیدم که می‌فرمودند: خداوند امور مردم را به پیامبرش واگذاشت تا ببیند اطاعتشان چگونه است. سپس این آیه را قرائت نمودند: «ما آتاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» - . حشر / ۷ - {آن‌چه را فرستاده [او] به شما داد، آن را بگیرید و از آن‌چه شما را باز داشت، بازایستید}. - . بصائر الدرجات : ۱۱۱ -

**[ترجمه]

بیان

قوله كيف طاعتهم أی للرسول صلی الله علیه و آله أو لله تعالى أو الأعم منهما.

**[ترجمه]قوله كيف طاعتهم أی للرسول صلی الله علیه و آله أو لله تعالى أو الأعم منهما.

**[ترجمه]

«۸»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْبَزَنْطِيِّ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: وَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله دِيَةَ الْعَيْنِ وَ دِيَةَ النَّفْسِ وَ دِيَةَ الْأَنْفِ وَ حَرَّمَ النَّبِيذَ وَ كُلَّ مُسْكِرٍ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ فَوَضَعَ هَذَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنْ غَيْرِ أَنْ يَكُونَ جَاءَ فِيهِ شَيْ ءٌ قَالَ نَعَمْ لِيَعْلَمَ مَنْ يطع (يُطِيعُ) الرَّسُولَ (۲) وَ يَعْصِيهِ (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: زراره روایت کرده حضرت باقر علیه السّلام فرمودند: رسول الله صلی الله علیه و آله، دیه چشم و

دیه جان و دیه بینی را وضع کردند و شراب و هر نوع مسکری را حرام نمودند. مردی عرض کرد: یعنی این‌ها را رسول الله صلی الله علیه و آله بی آن‌که وحیی در موردش رسیده باشد و از پیش خود وضع کرده‌اند؟ فرمودند: آری، تا معلوم شود چه کسی مطیع پیامبر، و چه کسی مخالف اوست. -. همان : ۱۱۲ -

**[ترجمه]

«۹»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ يَزِيدَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْمِيثَمِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ أَدَّبَ رَسُولَهُ حَتَّى قَوَّمَهُ عَلَى مَا أَرَادَ ثُمَّ فَوَّضَ إِلَيْهِ فَقَالَ ما آتاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا فَمَا فَوَّضَ اللَّهُ إِلَى رَسُولِهِ فَقَدْ فَوَّضَهُ إِلَيْنَا (۴).

یر، بصائر الدرجات محمد بن عبد الجبار عن ابن أبان عن أحمد بن الحسن مثله (۵).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد بن حسن میثمی از پدر خود و او از حضرت صادق علیه السّلام نقل کرده، شنیدم که ایشان می فرمودند: خداوند پیامبرش را تربیت نمود تا به اندازه‌ای که می‌خواست قوی شود، سپس امور را به او واگذار نمود و فرمود: «ما آتاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» -. حشر / ۷ - {آن‌چه را فرستاده [او] به شما داد، آن را بگیرید و از آن‌چه شما را باز داشت، بازایستید}. و هر چه خداوند به پیامبرش واگذار کرده بود، به ما نیز واگذار کرده است. -. بصائر الدرجات : ۱۱۳ -

بصائر الدرجات، مانند همین را با طریقی دیگر نقل کرده است. -. همان : ۱۱۳ -

**[ترجمه]

«۱۰»

یر، بصائر الدرجات عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ صَامِتٍ عَنْ أُدَيْمِ بْنِ الْحُرِّ قَالَ أُدَيْمٌ سَأَلَهُ مُوسَى بْنُ أَشْيَمَ يَعْنِي أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَخَبَّرَهُ بِهَا فَلَمْ يَبْرَحْ حَتَّى دَخَلَ رَجُلٌ فَسَأَلَهُ عَنْ تِلْكَ الْآيَةِ بِعَيْنِهَا فَأَخْبَرَهُ بِخِلَافِ مَا أَخْبَرَهُ قَالَ ابْنُ أَشْيَمَ فَدَخَلَنِي مِنْ ذَلِكَ مَا شَاءَ اللَّهُ حَتَّى كُنْتُ كَادَ قَلْبِي يُشْرَحُ بِالسَّكَاكِينِ وَ قُلْتُ تَرَكْتُ أَبَا قَتَادَةَ بِالشَّامِ لَا يُخْطِئُ فِي الْحَرْفِ الْوَاحِدِ الْوَاوِ وَ شِبْهِهَا وَ جِئْتُ إِلَى مَنْ يُخْطِئُ هَذَا الْخَطَاءَ كُلَّهُ فَبَيْنَا أَنَا كَذَلِكَ إِذْ دَخَلَ عَلَيْهِ آخَرُ فَسَأَلَهُ عَنْ تِلْكَ بِعَيْنِهَا (۶) فَأَخْبَرَهُ بِخِلَافِ مَا

۱- بصائر الدرجات: ۱۱۱.

۲- فی نسخه: ممن یعصیه.

۳- بصائر الدرجات: ۱۱۲ فیه: و من یعصیه.

۴- بصائر الدرجات: ۱۱۳.

۵- بصائر الدرجات: ۱۱۳.

۶- فی المصدر: اذ دخل علیه رجل آخر فسأله عن تلک الآیه بعینها.

أَخْبَرَنِی وَ الَّذِی سَأَلَهُ بَعْدِی فَتَجَلَّی عَنِّی وَ عَلِمْتُ أَنَّ ذَلِکَ تَعَمُّدٌ مِنْهُ فَحَدَّثْتُ نَفْسِی (۱) بِشَیْ ءٍ فَالْتَفَتَ إِلَیَّ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ یَا ابْنَ أَشْیَمَ لَا تَفْعَلْ کَذَا وَ کَذَا فَحَدَّثَنِی عَنِ الْأَمْرِ الَّذِی حَدَّثْتُ بِهِ نَفْسِی ثُمَّ قَالَ یَا ابْنَ أَشْیَمَ إِنَّ اللَّهَ فَوَّضَ إِلَی سُلَیْمَانَ بْنِ دَاوُدَ علیه السلام فَقَالَ هذا عَطاؤُنا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِکْ بِغَیْرِ حِسابٍ (۲) وَ فَوَّضَ إِلَی نَبِیِّهِ فَقَالَ ما آتاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا (۳) فَمَا فَوَّضَ إِلَی نَبِیِّهِ فَقَدْ فَوَّضَ إِلَیْنَا یَا ابْنَ أَشْیَمَ فَمَنْ یُرِدِ اللَّهُ أَنْ یَهْدِیَهُ یَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلامِ (۴) وَ مَنْ یُرِدْ أَنْ یُضِلَّهُ یَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَیِّقاً حَرَجاً أَ تَدْرِی مَا الْحَرَجُ قُلْتُ لَا فَقَالَ بِیَدِهِ وَ ضَمَّ أَصَابِعَهُ الشَّیْ ءُ (۵) الْمُصْمَتُ الَّذِی لَا یَخْرُجُ مِنْهُ شَیْ ءٌ وَ لَا یَدْخُلُ فِیهِ شَیْ ءٌ (۶).

ختص، الإختصاص الیقطینی عن النضر مثله (۷)

- یر، بصائر الدرجات ابن هاشم عن یحیی بن أبی عمران عن یونس عن بکار بن أبی بکر عن موسی بن أشیم مثله (۸)

- ختص، الإختصاص یر، بصائر الدرجات أحمد بن محمد عن أبیه عن ابن المغیره عن عبد الله بن سنان عن موسی بن أشیم مثله (۹).

ص: ۳۳۳

۱- فی نسخه: فی نفسی و فی المصدر: بشی ء فی نفسی.

۲- ص: ۳۹.

۳- الحشر: ۷.

۴- فی المصدر: للایمان و هو من تصحیف الطابع و الآیه فی الانعام: ۱۲۵ و فیه: فمن یرد اللّه.

۵- فی نسخه: کالشی ء.

۶- بصائر الدرجات: ۱۱۳ و ۱۱۴.

۷- الاختصاص: ۳۳۰ و ۳۳۱ راجعه ففیه اختلاف لفظی.

۸- بصائر الدرجات: ۱۱۳ فیه: موسی بن اشیم قال: کنت عند أبی عبد اللّه علیه السّلام فسأله رجل و فیه اختصار راجعه.

۹- بصائر الدرجات: ۱۱۳، الاختصاص: ۳۲۹ و ۳۳۰ راجعهما ففیهما اختصار.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ادیم بن حر گفته است: موسی بن اشیم از حضرت صادق علیه السّلام در مورد آیه‌ای از قرآن سؤالی نمود و امام علیه السّلام جوابش را دادند. چیزی نگذشت که شخص دیگری وارد شد و از همان آیه از ایشان سؤال نمود و ایشان به او جوابی بر خلاف جواب اولی داد. إبن أشیم می گوید: من از آن قضیه آن‌چنان متأسف شدم که گویی قلبم را با چاقو پاره پاره می کنند، به خود گفتم: ابوقتاده را، که در یک حرف مثل واو یا نظیر آن اشتباه نمی‌کند رها کردی و آمده‌ای پیش کسی که چنین اشتباهات بزرگی می کند.

در همان گیرودار شخص دیگری آمد و باز از همان آیه، سؤال کرد و ایشان جوابی، غیر از آن‌چه به من و سائل بعد از من گفته بودند، به او دادند.

ص: ۳۳۲

فهمیدم که ایشان تعمد دارند. در ذهن خود خیالی کردم، امام صادق علیه السّلام متوجه من شدند و فرمودند: ای إبن اشیم! مبادا در ذهن خود، چنین و چنان خیال کنی! و هر آن‌چه بر دلم خطور کرده بود را بیان نمودند.

سپس فرمودند: ای إبن اشیم! خداوند به سلیمان بن داود چیزهایی را واگذار نمود و به او فرمود: «هذا عَطاؤُنا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسابٍ» - . ص / ۳۹ - { [گفتیم] این بخشش ماست [آن را] بی شمار ببخش یا نگاه دار}. و به پیامبر نیز واگذار کرد و فرمود: «ما آتاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» - . حشر / ۷ - {آن‌چه را فرستاده [او] به شما داد، آن را بگیرید و از آن‌چه شما را بازداشت، بازایستید} و هر چه به پیامبرش واگذار کرده، به ما نیز واگذار کرده است.

ای إبن اشیم! هر کسی که خدا بخواهد او را هدایت کند، سینه‌اش برای اسلام - . در مصدر به جای اسلام ایمان آمده است که اشتباه چاپی است. -

فراخ می‌سازد و هر کسی که بخواهد گمراه کند، سینه اش را تنگ و حرج می‌سازد. - . اشاره به آیه ۱۲۵ سور انعام است: «فَمَن يُرِدِ اللَّهُ أَن يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلإِسْلَامِ وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا» {پس کسی را که خدا بخواهد هدایت نماید دلش را به پذیرش اسلام می گشاید و هر که را بخواهد گمراه کند دلش را سخت تنگ می گرداند}. - آیا می‌دانی حرج چیست؟ عرض کردم: نه، مشت خودشان را با فشار بستند و فرمودند: این که مشت را محکم بگیرد؛ نه چیزی وارد آن شود و نه چیزی از آن خارج گردد. - . بصائر الدرجات : ۱۱۳ و ۱۱۴ -

اختصاص نیز، مانند همین را از طریق یقطینی از نضر، نقل کرده است. - . اختصاص : ۳۳۰ و ۳۳۱ -

بصائر الدرجات، مانند این را از طریق بکار بن أبی‌بکر نیز از موسی بن أشیم نقل کرده است. - . بصائر الدرجات : ۱۱۳ -

اختصاص و بصائر الدرجات، از عبدالله بن سنان نیز، مانند این روایت را از موسی بن أشیم آورده‌اند. - . اختصاص : ۳۲۹ و ۳۳۰ ، بصائر الدرجات : ۱۱۳ -

ص: ۳۳۳

**[ترجمه]

«۱۱»

یر، بصائر الـدرجات فِی نَوَادِرِ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لَا وَ اللَّهِ مَا فَوَّضَ اللَّهُ إِلَی أَحَدٍ مِنْ خَلْقِهِ إِلَّا إِلَی الرَّسُولِ (۱) وَ إِلَی الْأَئِمَّهِ علیهم السلام فَقَالَ إِنَّا أَنْزَلْنا إِلَیْکَ (۲) الْکِتابَ بِالْحَقِّ لِتَحْکُمَ بَیْنَ النَّاسِ بِما أَراکَ اللَّهُ وَ هِیَ جَارِیَهٌ فِی الْأَوْصِیَاءِ (۳).

ختص، الإختصاص ابن أبی الخطاب عن محمد بن سنان عن عبد الله بن سنان عنه علیه السلام مثله (۴)

**[ترجمه]بصائر الـدرجات: در نوادر محمّـد بن سـنان آمـده است که: حضـرت صادق علیه السّـلام فرمودنـد: نه به خدا قسم، هرگز خداونـد امور را به کسـی جز رسولش - . در یکی از نسـخه‌ها و بصائر الـدرجات، رسول الله آمـده است. - و ائمه علیهم السّـلام واگـذار ننموده است و فرموده است: «إِنَّا أَنْزَلْنـا إِلَیْـکَ الْکِتابَ بِالْحَقِّ لِتَحْکُمَ بَیْنَ النَّاسِ بِما أَراکَ اللَّهُ» - . نساء / ۱۰۵ - {ما این کتاب را به حق بر تو نازل کردیم تا میان مردم به [موجب] آن‌چه خـدا به تو آموخته داوری کنی}. این درباره اوصـیاء نیز جاری است. - . بصائر الدرجات : ۱۱۴ -

اختصاص نیز، مانند همین را از عبدالله بن سنان نقل کرده است. - . اختصاص : ۳۳۱ -

**[ترجمه]

بیان

ذهب أکثر المفسـرین إلی أن المراد بقوله تعـالی بِمـا أَراکَ اللَّهُ بمـا عرفک الله و أوحی به إلیک و منهم من زعم أنه یـدل علی جواز الاجتهاد علیه علیه السـلام و لا یخفی ضـعفه و ظاهر الخبر أنه علیه السـلام فسر الإراءه بالإلهام و ما یلقی الله فی قلوبهم من الأحکام لتدل علی التفویض ببعض معانیه کما سیأتی.

**[ترجمه]بیشـتر مفسـرین می گوینـد که «بِمـا أَراکَ اللَّهُ» یعنی به سـبب آن‌چه که خداونـد به تـو آموخته و آن را به تو وحی کرده است. بعضـی معتقدند که این آیه بر این دلالت می‌کند که، پیامبر علیه السلام می تواند اجتهاد نماید. و ضعف این سخن پوشـیده نیست. ظـاهر این روایت این است که امـام علیه السـلام لفـظ إرائه موجود در آیه را به الهـام و آن احکامی که در دل آنان القا می شود تفسیر کرده‌اند، تا دلالت بر یکی از معانی تفویض کرده باشد. چنان‌چه به زودی خواهد آمد .

**[ترجمه]

«۱۲»

ختص، الإختصاص یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنِ ابْنِ عَمِیرَهَ عَنِ الثُّمَالِیِّ قَالَ سَمِعْتُ

أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام يَقُولُ مَنْ أَحْلَلْنَا لَهُ شَيْئاً أَصَابَهُ مِنْ أَعْمَالِ الظَّالِمِينَ فَهُوَ لَهُ حَلَالٌ لِأَنَّ الْأَئِمَّةَ مِنَّا مُفَوَّضٌ إِلَيْهِمْ فَمَا أَحَلُّوا فَهُوَ حَلَالٌ وَ مَا حَرَّمُوا فَهُوَ حَرَامٌ (۵).

ختص، الإختصاص الطيالسی عن ابن عميره مثله (۶).

**[ترجمه]اختصاص، بصائر الدرجات: إبن عميره ثمالی نقل کرده: از حضرت باقر علیه السّلام شنیدم که می فرمودند: اگر ما، چیزی که محصول کار ظالمان است، را بر کسی حلال کنیم، آن چیز برای او حلال خواهد بود؛ زیرا امر به ائمه واگذار شده است. آن‌چه را حلال نمایند حلال و آن چه را حرام نمایند حرام است. - . اختصاص : ۳۳۰ ، بصائر الدرجات : ۱۱۳ -

اختصاص نیز مانند این روایت را با طریقی دیگر از إبن عمیره نقل کرده است. - . اختصاص : ۳۳۰ -

**[ترجمه]

«۱۳»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُوسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ عَنْ أَبِی إِسْحَاقَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ أَدَّبَ نَبِيَّهُ عَلَى مَحَبَّتِهِ فَقَالَ إِنَّکَ لَعَلى خُلُقٍ عَظِيمٍ ثُمَّ فَوَّضَ إِلَيْهِ فَقَالَ ما آتاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَ قَالَ مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطاعَ اللَّهَ (۷)

ص: ۳۳۴

۱- فی نسخه: رسول اللّه و هو الموجود فی البصائر.

۲- فی المصدر: الکتاب بالحق و هو الصحیح.

۳- بصائر الدرجات: ۱۱۴.

۴- الاختصاص: ۳۳۱ فیه: عبد اللّه بن مسکان.

۵- بصائر الدرجات: ۱۱۳، الاختصاص: ۳۳۰.

۶- بصائر الدرجات: ۱۱۳، الاختصاص: ۳۳۰.

۷- تقدم الایعاز الی مواضع الآیات.

قَالَ ثُمَّ قَالَ وَ إِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ فَوَّضَ إِلَى عَلِيٍّ وَ ائْتَمَنَهُ فَسَلَّمْتُمْ وَ جَحَدَ النَّاسُ وَ اللَّهِ لَحَسْبُكُمْ أَنْ تَقُولُوا إِذَا قُلْنَا وَ تَصْمُتُوا إِذَا صَمَتْنَا وَ نَحْنُ فِيمَا بَيْنَكُمْ وَ بَيْنَ اللَّهِ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لِأَحَدٍ مِنْ خَيْرٍ فِي خِلَافِ أَمْرِنَا (۱).

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ وَ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ مِثْلَهُ إِلَى قَوْلِهِ وَ ائْتَمَنَهُ (۲).

ختص، الإختصاص ابْنُ عِيسَى عَنِ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنِ ابْنِ حُمَيْدٍ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ النَّحْوِيِّ مِثْلَهُ وَ زَادَ فِي آخِرِهِ فَإِنَّ أَمْرَنَا أَمْرُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابی‌اسحاق نقل کرده، از حضرت صادق علیه السّلام شنیدم که می فرمودند: خداوند پیامبرش را به محبت خویش تربیت نمود و فرمود: «إِنَّكَ لَعَلى خُلُقٍ عَظِيمٍ» - . قلم / ۴ - {و راستی که تو را خویی والاست} سپس امر را به او واگذار کرد و فرمود:« ما آتاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» - . حشر / ۷ - {آن‌چه را فرستاده [او] به شما داد، آن را بگیرید و از آن‌چه شما را بازداشت، بازایستید} و فرمود: «مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطاعَ اللَّهَ» - . نساء / ۸۰ - {هر کس از پیامبر فرمان برد در حقیقت خدا را فرمان برده}

سپس فرمودند: پیامبر خدا به علی علیه السّلام تفویض کرد و به او امانت داد؛ شما قبول کردید و مردم منکر شدند. به خدا قسم همین برای شما کافی است که در جایی که ما سخن می‌گوییم، شما هم بگویید و در جایی که ما سکوت کنیم، شما نیز سکوت کنید. ما واسطه بین شما و خدا هستیم، خداوند برای هیچ کسی در مخالفت با ما خیری قرار نداده است. - . بصائر الدرجات : ۱۱۳ -

بصائر الدرجات نیز این روایت را با طریقی دیگر از ابی‌اسحاق، تا \\"و به او امانت داد\\" نقل کرده است. - . همان -

اختصاص نیز همین روایت را از ابی‌اسحاق نحوی نقل کرده است و در آخر آن این جمله را هم دارد که \\"امر ما امر خداوند عزّ و جلّ است\\". - . اختصاص : ۳۳۰ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام علی محبته أی علی ما أحب و أراد من التأدیب أو حال عن الفاعل أی حال كونه تعالی ثابتا علی محبته أو عن المفعول أی حال كونه صلی الله علیه و آله ثابتا علی محبته تعالی و یحتمل أن یكون علی تعلیلیه أی لحبه تعالی له أو لحبه له تعالی أو علمه بما یوجب حبه لله تعالی أو حبه تعالی له و الأول أظهر الوجوه.

lt;meta info="\\"به محبت خویش تربیت نمود\\" یعنی همان‌طور که دوست داشت و می‌خواست، تربیت نمود. و

ممکن است معنای تعلیلی داشته باشد؛ یعنی چون او را دوست می‌داشت، تربیتش نمود، یا چون می‌دانست پیامبر او را و او نیز پیامبر را دوست خواهد داشت، او را تربیت نمود. معنای اول، ظهور بیشتری دارد.

**[ترجمه]

«۱۴»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَجَّالِ عَنْ ثَعْلَبَهَ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ زَكَرِيَّا الزُّجَاجِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام يَذْكُرُ أَنَّ عَلِيّاً علیه السلام كَانَ فِيمَا وُلِّيَ بِمَنْزِلَهِ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسابٍ (۴)

کنز، کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره محمد بن العباس عن أحمد بن إدریس عن ابن عیسی عن الحسین بن سعید عن الحجال مثله (۵).

ص: ۳۳۵

۱- بصائر الدرجات: ۱۱۳.

۲- بصائر الدرجات: ۱۱۳ فیه: عن ابی إسحاق النحوی قال: سمعت أبا جعفر علیه السلام.

۳- الاختصاص: ۳۳۰ فیه: عن ابی إسحاق النحوی قال: سمعت أبا جعفر علیه السّلام و فیه نقص من قوله: و اللّه الی قوله: صمتنا.

۴- بصائر الدرجات: ۱۱۳ و الآیه فی ص: ۱۳۹.

۵- کنز الفوائد: ۲۶۴ و فیه: قال له سبحانه.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: زکریای زجاجی نقل کرده، از حضرت باقر علیه السّلام شنیدم که می‌فرمودند: علی بن ابی‌طالب در اختیاراتی که به او داده شده بود به منزله سلیمان بن داود بود. خداوند متعال فرمود: «فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِکْ بِغَیْرِ حِسابٍ» - . ص / ۳۹ - {[گفتیم] این بخشش ماست [آن را] بی شمار ببخش یا نگاه دار}. - . بصائر الدرجات : ۱۱۳ -

کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره نیز، مانند همین روایت را از طریق حجال نقل کرده است. - . کنز الفوائد : ۲۳۶ -

ص: ۳۳۵

**[ترجمه]

«۱۵»

ختص، الإختصاص یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ الطَّیَالِسِیُّ عَنْ سَیْفِ بْنِ عَمِیرَهَ عَنْ أَبِی بَکْرٍ الْحَضْرَمِیِّ عَنْ رُفَیْدٍ مَوْلَی ابْنِ هُبَیْرَهَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِذَا رَأَیْتَ الْقَائِمَ أَعْطَی رَجُلًا مِائَهَ أَلْفٍ وَ أَعْطَی آخَرَ دِرْهَماً فَلَا یَکْبُرْ (۱) فِی صَدْرِکَ فَإِنَّ الْأَمْرَ مُفَوَّضٌ إِلَیْهِ (۲).

**[ترجمه]اختصاص، بصائرالدرجات: رفید مولی ابن‌هبیره روایت کرده، حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: وقتی دیدی قائم، به کسی صد هزار درهم و به دیگری یک درهم داد، بر تو سخت نیاید؛ - . در اختصاص این‌طور است: به کسی صد هزار درهم و به تو یک درهم داد، بر تو سخت نیاید. -

زیرا امر به او واگذار شده است. - . بصائر الدرجات : ۱۱۳ ، اختصاص : ۳۳۱ و ۳۳۲ -

**[ترجمه]

«۱۶»

غط، الغیبه للشیخ الطوسی جَعْفَرٌ الْفَزَارِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِی نُعَیْمٍ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْأَنْصَارِیِّ قَالَ: وَجَّهَ قَوْمٌ مِنَ الْمُفَوِّضَهِ وَ الْمُقَصِّرَهِ کَامِلَ بْنَ إِبْرَاهِیمَ الْمَدَنِیَّ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ کَامِلٌ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی أَسْأَلُهُ لَا یَدْخُلُ الْجَنَّهَ إِلَّا مَنْ عَرَفَ مَعْرِفَتِی وَ قَالَ بِمَقَالَتِی قَالَ فَلَمَّا دَخَلْتُ عَلَی سَیِّدِی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام نَظَرْتُ إِلَی ثِیَابِ بَیَاضٍ (۳) نَاعِمَهٍ عَلَیْهِ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی وَلِیُّ اللَّهِ وَ حُجَّتُهُ یَلْبَسُ النَّاعِمَ (۴) مِنَ الثِّیَابِ وَ یَأْمُرُنَا نَحْنُ بِمُوَاسَاهِ الْإِخْوَانِ وَ یَنْهَانَا عَنْ لُبْسِ مِثْلِهِ فَقَالَ مُتَبَسِّماً یَا کَامِلُ وَ حَسَرَ ذِرَاعَیْهِ (۵) فَإِذَا مِسْحٌ أَسْوَدُ خَشِنٌ عَلَی جِلْدِهِ فَقَالَ هَذَا لِلَّهِ وَ هَذَا لَکُمْ فَسَلَّمْتُ وَ جَلَسْتُ إِلَی بَابٍ عَلَیْهِ سِتْرٌ مُرْخًی فَجَاءَتِ الرِّیحُ فَکَشَفَتْ طَرَفَهُ فَإِذَا أَنَا بِفَتًی کَأَنَّهُ فِلْقَهُ قَمَرٍ مِنْ أَبْنَاءِ أَرْبَعِ سِنِینَ أَوْ مِثْلِهَا فَقَالَ لِی یَا کَامِلَ بْنَ إِبْرَاهِیمَ فَاقْشَعْرَرْتُ مِنْ ذَلِکَ وَ أُلْهِمْتُ أَنْ قُلْتُ لَبَّیْکَ یَا سَیِّدِی فَقَالَ جِئْتَ إِلَی وَلِیِّ اللَّهِ وَ حُجَّتِهِ وَ بَابِهِ تَسْأَلُهُ هَلْ یَدْخُلُ الْجَنَّهَ إِلَّا مَنْ عَرَفَ مَعْرِفَتَکَ وَ قَالَ بِمَقَالَتِکَ فَقُلْتُ إِی وَ اللَّهِ قَالَ إِذَنْ وَ اللَّهِ یَقِلَّ دَاخِلُهَا وَ اللَّهِ إِنَّهُ لَیَدْخُلُهَا قَوْمٌ یُقَالُ لَهُمُ الْحَقِّیَّهُ قُلْتُ یَا سَیِّدِی وَ مَنْ هُمْ قَالَ قَوْمٌ مِنْ حُبِّهِمْ لِعَلِیٍّ علیه السلام یَحْلِفُونَ بِحَقِّهِ وَ

۱- فی الاختصاص: قد أعطی رجلا مائه الف درهم و اعطاک درهما فلا یکبرن.

۲- بصائر الدرجات: ۱۱۳، الاختصاص: ۳۳۱ و ۳۳۲.

۳- فی نسخه: بیض.

۴- نعم کشرف: لان ملبسه.

۵- فی المصدر: عن ذراعیه اقول: ای کشفه. و المسح بالکسر: کساء من شعر.

لَا یَدْرُونَ مَا حَقَّهُ وَ فَضْلَهُ ثُمَّ سَکَتَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ عَنِّی سَاعَهً ثُمَّ قَالَ وَ جِئْتَ تَسْأَلُهُ عَنْ مَقَالَهِ الْمُفَوِّضَهِ کَذَبُوا بَلْ قُلُوبُنَا أَوْعِیَهٌ لِمَشِیَّهِ اللَّهِ فَإِذَا شَاءَ شِئْنَا وَ اللَّهُ یَقُولُ وَ ما تَشاؤُنَ إِلَّا أَنْ یَشاءَ اللَّهُ (۱) ثُمَّ رَجَعَ السِّتْرُ إِلَی حَالَتِهِ فَلَمْ أَسْتَطِعْ کَشْفَهُ فَنَظَرَ إِلَیَّ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام مُتَبَسِّماً فَقَالَ یَا کَامِلُ مَا جُلُوسُکَ قَدْ أَنْبَأَکَ بِحَاجَتِکَ الْحُجَّهُ مِنْ بَعْدِی فَقُمْتُ وَ خَرَجْتُ وَ لَمْ أُعَایِنْهُ بَعْدَ ذَلِکَ قَالَ أَبُو نُعَیْمٍ فَلَقِیتُ کَامِلًا فَسَأَلْتُهُ عَنْ هَذَا الْحَدِیثِ فَحَدَّثَنِی بِهِ (۲).

غط، الغیبه للشیخ الطوسی أحمد بن علی الرازی عن محمد بن علی عن علی بن عبد الله (۳) عن الحسن بن وجنا عن أبی نعیم مثله (۴).

**[ترجمه]غیبت طوسی: محمّد بن احمد انصاری نقل کرده، گروهی از مفوضه و مقصره، کامل ابن ابراهیم مدنی را به محضر امام حسن عسکری علیه السلام روانه کردند؛ کامل می گوید: من با خود گفتم: از ایشان می‌پرسم که: مگر نه این است که فقط کسانی که، معرفتشان چون من و عقیده اشان مانند عقیده من باشد، داخل بهشت می شوند؟

وقتی به محضر امام حسن عسکری علیه السّلام رسیدم، دیدم که لباس سفید و لطیف بر تن دارند. در دلم گفتم: ولیّ خدا و حجت اللَّه، خودش لباسی چنین نرم می پوشد و به ما دستور می‌دهد با برادرانتان مواسات کنید و ما را از پوشیدن چنین لباسی نهی می کند!

امام علیه السّلام، در حالی که آستینشان را بالا زده بود و دیدم که لباسی پشمین، خشن و سیاه در زیر پوشیده‌اند، با لبخند به من فرمودند: ای کامل! این لباس خشن برای خداست و این لباس نرم برای شما. من سلام کردم و جلو دربی که پرده‌ای بر آن آویخته بود نشستم، ناگهان بادی وزید و پرده بالا رفت؛ پسرکی را دیدم که چون پاره‌ای ماه بود و در حدود چهار سال سن داشت، به من فرمودند: ای کامل بن ابراهیم! از این خطاب تنم به لرزه افتاد و به زبانم الهام شد که بگویم: لبیک ای آقای من. فرمودند: آمده ای پیش ولیّ و حجّت و باب خدا تا از او سؤال کنی که آیا جز آن کس که معرفتش چون تو است و عقیده تو را دارد، وارد بهشت می شود؟ عرض کردم: آری به خدا قسم. فرمودند: در این صورت بهشتیان کم خواهند بود. به خدا قسم گروهی که مشهور به حقیه هستند نیز، وارد بهشت می‌شوند.

عرض کردم: آن ها چه کسانی‌اند؟ فرمود: گروهی هستند که با این که حقیقت فضایل علی علیه السلام را نمی‌دانند به جهت محبتی که به او دارند، به حق او سوگند می‌خورند.

ص: ۳۳۶

سپس ایشان صلوات الله علیه اندکی سکوت کردند و بعد فرمودند: تو آمده ای که در مورد عقیده مفوضه سؤال کنی؛ آن‌ها دروغ می گویند، بلکه دل‌های ما ظرف‌های مشیت خداست، وقتی او بخواهد، ما نیز خواهیم خواست، خداوند می‌فرماید: «وَ ما تَشاؤُنَ إِلَّا أَنْ یَشاءَ اللَّهُ» - . انسان / ۳۰ - {و تا خدا نخواهد [شما] نخواهید خواست}. در این موقع پرده به حالت قبلی‌اش برگشت و دیگر نتوانستم آن طرف پرده را ببینم.

امام حسن عسکری علیه السّلام نگاهی به من کردند و با تبسم فرمودند: ای کامل! دیگر برای چه نشسته ای؟ امام و حجت پس

از من حاجت و تقاضای تو را جواب داد. من برخاستم و خارج شدم و دیگر آن آقازاده را ندیدم. ابونعیم گفته است: من کامل را دیدم و در مورد این حدیث از او سؤال کردم، به همین صورت حدیث را برایم نقل کرد. - . غیبت طوسی : ۱۵۹ و ۱۶۰ -

غیبت طوسی این روایت را به طریق دیگری نیز، از ابونعیم نقل کرده است. - . همان -

**[ترجمه]

«۱۷»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِیِّ قَالَ: قَرَأْتُ عِنْدَ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَوْلَ اللَّهِ لَیْسَ لَکَ مِنَ الْأَمْرِ شَیْ ءٌ (۵) قَالَ بَلَی وَ اللَّهِ إِنَّ لَهُ مِنَ الْأَمْرِ شَیْئاً وَ شَیْئاً وَ شَیْئاً وَ لَیْسَ حَیْثُ ذَهَبْتَ وَ لَکِنِّی أُخْبِرُکَ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی لَمَّا أَمَرَ نَبِیَّهُ صلی الله علیه و آله أَنْ یُظْهِرَ وَلَایَةَ عَلِیٍّ علیه السلام فَکَّرَ فِی عَدَاوَةِ قَوْمِهِ لَهُ وَ مَعْرِفَتِهِ بِهِمْ وَ ذَلِکَ لِلَّذِی فَضَّلَهُ اللَّهُ بِهِ عَلَیْهِمْ فِی جَمِیعِ خِصَالِهِ کَانَ أَوَّلَ مَنْ آمَنَ بِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ بِمَنْ أَرْسَلَهُ وَ کَانَ أَنْصَرَ النَّاسِ لِلَّهِ وَ لِرَسُولِهِ وَ أَقْتَلَهُمْ لِعَدُوِّهِمَا وَ أَشَدَّهُمْ بُغْضاً لِمَنْ خَالَفَهُمَا وَ فَضَّلَ عِلْمَهُ الَّذِی لَمْ یُسَاوِهِ أَحَدٌ وَ مَنَاقِبُهُ الَّتِی لَا تُحْصَی شَرَفاً فَلَمَّا فَکَّرَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله فِی عَدَاوَةِ قَوْمِهِ لَهُ فِی هَذِهِ الْخِصَالِ وَ حَسَدِهِمْ لَهُ عَلَیْهَا ضَاقَ عَنْ ذَلِکَ فَأَخْبَرَ اللَّهُ أَنَّهُ لَیْسَ لَهُ مِنْ هَذَا الْأَمْرِ شَیْ ءٌ إِنَّمَا الْأَمْرُ فِیهِ إِلَی اللَّهِ أَنْ یُصَیِّرَ عَلِیّاً وَصِیَّهُ وَ وَلِیَّ الْأَمْرِ بَعْدَهُ فَهَذَا عَنَی اللَّهُ وَ کَیْفَ لَا یَکُونُ لَهُ مِنَ الْأَمْرِ شَیْ ءٌ وَ قَدْ فَوَّضَ اللَّهُ إِلَیْهِ أَنْ جَعَلَ مَا أَحَلَّ فَهُوَ حَلَالٌ وَ مَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ قَوْلُهُ ما

ص: ۳۳۷

۱- الدهر: ۳۰.

۲- غیبه الطوسیّ: ۱۵۹ و ۱۶۰.

۳- فی المصدر: عن علیّ بن عبد اللّه بن عائذ الرازیّ.

۴- غیبه الطوسیّ: ۱۵۹ و ۱۶۰.

۵- آل عمران: ۱۲۸.

آتاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: جابر جعفی نقل کرده، آیه: «لَیْسَ لَکَ مِنَ الْأَمْرِ شَیْ ءٌ» - . آل عمران / ۱۲۸ - {هیچ‌یک از این کارها در اختیار تو نیست} را در محضر امام باقر علیه السّلام قرائت کردم، ایشان فرمودند: بلی، به خدا قسم از امر، مقداری و مقداری و مقداری در اختیار اوست و آن‌طور که تو فکر می‌کنی نیست. ولی برایت بگویم که وقتی خداوند متعال، به پیامبرش صلی الله علیه و آله دستور داد که ولایت علی علیه السّلام را آشکار کند، پیامبر به جهت دشمنی خویشاوندان خود با او و شناختی که از آن‌ها داشت در اندیشه فرو رفت. و این به جهت آن بود که خداوند علی را به سبب ولایت، در تمام صفات بر آن‌ها برتری بخشیده بود؛ او اولین کسی بود که به رسول الله صلی الله علیه و آله و سایر فرستادگان خدا ایمان آورد، بیشتر از همه مردم خدا و پیامبرش را نصرت می‌نمود و از همه بیشتر با دشمنان خدا و پیامبر پیکار داشت و از همه بیشتر با مخالفان خدا و پیامبر کینه داشت و در زیادی علم هیچ کس با او مساوی نبود و سایر مناقبی که از جهت شرافت، در شمارش نمی‌آید.

وقتی پیامبر صلی الله علیه و آله در فکر فرو رفت که آن‌ها به جهت این صفات با او دشمنی می‌کنند و بر او رشک می برند دل‌تنگ شد. خداوند به او اطلاع داد که این امر در اختیار او نیست و در دست خداست که علی وصی و ولیّ امر بعد از او شود. منظور از آیه هم همین است. چگونه ممکن است او اختیاری نداشته باشد با این که خداوند به او تفویض نموده که هر چه را که حلال کند حلال و هر چه را که حرام کند حرام باشد؛ با این آیه:

«ما آتاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» - . حشر / ۷ - {آن‌چه را فرستاده [او] به شما داد، آن را بگیرید و از آن‌چه شما را بازداشت، بازایستید}. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۹۷ -

**[ترجمه]

«۱۸»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَوْلُهُ لِنَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله لَیْسَ لَکَ مِنَ الْأَمْرِ شَیْ ءٌ فَسِّرْهُ لِی قَالَ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام لِشَیْ ءٍ قَالَهُ اللَّهُ وَ لِشَیْ ءٍ أَرَادَهُ اللَّهُ یَا جَابِرُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَانَ حَرِیصاً عَلَی أَنْ یَکُونَ عَلِیٌّ علیه السلام مِنْ بَعْدِهِ عَلَی النَّاسِ وَ کَانَ عِنْدَ اللَّهِ خِلَافُ مَا أَرَادَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ قُلْتُ فَمَا مَعْنَی ذَلِکَ قَالَ نَعَمْ عَنَی بِذَلِکَ قَوْلَ اللَّهِ لِرَسُولِهِ صلی الله علیه و آله لَیْسَ لَکَ مِنَ الْأَمْرِ شَیْ ءٌ یَا مُحَمَّدُ فِی عَلِیٍّ الْأَمْرُ (إِلَیَ) فِی عَلِیٍّ وَ فِی غَیْرِهِ (۲) أَ لَمْ أَتْلُ عَلَیْکَ یَا مُحَمَّدُ فِیمَا أَنْزَلْتُ مِنْ کِتَابِی إِلَیْکَ الم أَ حَسِبَ النَّاسُ أَنْ یُتْرَکُوا أَنْ یَقُولُوا آمَنَّا وَ هُمْ لا یُفْتَنُونَ إِلَی قَوْلِهِ وَ لَیَعْلَمَنَّ (۳) قَالَ فَوَّضَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الْأَمْرَ إِلَیْهِ (۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: جابر نقل کرده: به حضرت باقر علیه السّلام عرض کردم: این سخن خداوند به پیامبرش صلی الله علیه و آله که «لَیْسَ لَکَ مِنَ الْأَمْرِ شَیْ ءٌ» - . آل عمران / ۱۲۸ - {هیچ‌یک از این کارها در اختیار تو نیست} را برای من تفسیر بفرمایید. امام باقر علیه السلام فرمودند: این مربوط به چیزی است که خدا آن را گفت و چیزی که خدا آن را اراده کرد؛ ای

جابر! رسول الله صلی الله علیه و آله خیلی علاقه داشت که علی علیه السلام، بعد از ایشان پیشوای بر مردم باشد، ولی نزد خداوند چیزی خلاف آن چه رسول الله صلی الله علیه و آله اراده کرده بود، وجود داشت.

عرض کردم: پس معنی این چیست؟ فرمود: بله، منظور از این سخن خداوند به رسولش صلی الله علیه و آله این است که: ای محمّد! در مورد علی که آیا امر به او برسد یا به دیگری برسد، تو اختیاری نداری، مگر این آیه قرآن را بر تو نازل نکرده ام که: «الم * أَ حَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَ هُمْ لا يُفْتَنُونَ * [تا می رسد به آن جا که] وَ لَيَعْلَمَنَ» - . عنکبوت / ۱ - ۳ - { الف لام میم * آیا مردم پنداشتند که تا گفتند ایمان آوردیم رها می شوند و مورد آزمایش قرار نمی گیرند * و به یقین کسانی را که پیش از اینان بودند آزمودیم تا خدا معلوم دارد}. فرمودند: رسول الله صلی الله علیه و آله کار را به خدا سپرد. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۹۷ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام لشی ء قاله الله أی إنما قال لیس لک من الأمر شی ء فی أمر قاله الله و أراده لیس للنبی صلی الله علیه و آله أن یغیره ثم بین أن الآیه نزلت فی إمامه علی علیه السلام حیث أرادها الله تعالی إراده حتم و لما خاف النبی صلی الله علیه و آله مخالفه الأمه أخر تبلیغ ذلک أنزل الله علیه هذه الآیه و یدل علیه الخبر السابق و إن کان بعیدا عن سیاق هذا الخبر فإن ظاهره أنه صلی الله علیه و آله أراد أن لا یغلب علی علی علیه السلام بعده أحد و یتمکن من الخلافه و کان فی علم الله تعالی و مصلحته أن یفتن الأمه به و یدعهم إلی اختیارهم لیتمیز المؤمن من المنافق فأنزل الله تعالی علیه لیس لک من أمر علی علیه السلام شی ء فإنی أعلم بالمصلحه و لا تنافی بینهما.

و یمکن حمل کل خبر علی ظاهره و حاصلهما أن المراد نفی اختیار النبی صلی الله علیه و آله فیما حتم الله و أوحی إلیه فلا ینافی تفویض الأمر إلیه فی بعض الأشیاء.

۱- تفسیر العیّاشیّ ۱: ۱۹۷.
۲- فی المصدر: الامر الی فی علی و فی غیره أ لم اتل (انزل خ).
۳- العنکبوت: ۱- ۳.
۴- تفسیر العیّاشیّ ۱: ۱۹۷.

lt;meta info="\\"مربوط به چیزی است که خدا آن را گفت\\" یعنی خداوند فرمود: تو در چیزی که خدا گفته است و آن را اراده کرده است، اختیاردار نیستی و پیامبر صلی الله علیه و آله، حق تغییر آن را نـدارد. سپس توضیح دادند که این آیه در مورد امامت علی علیه السلام نازل شده است که اراده حتمی خداوند بر آن تعلق گرفته است. و وقتی که پیامبر صلی الله علیه و آله، از خوف مخالفت امت، ابلاغ این موضوع را به تأخیر انداخت، خداونـد این آیه را بر او نازل کرد. و روایت قبلی هم، با این که از سیاق این روایت به دور است، می‌توانـد دلالت بر همین مطلب داشته باشد؛ چرا که ظاهر روایت قبلی این است که پیامبر صلی الله علیه و آله، می‌خواست که بعد از او، هیچ کس بر علی علیه السلام غالب نشود و ایشان بتوانند خلافت را عهده‌دار شوند. ولی در علم و مصلحت خداوند این‌گونه رقم خورده بود که امت با این قضیه آزمایش شوند، و واگذاشته شونـد تـا خود انتخاب کننـد و به این وسیله مؤمن از منافق بازشناخته شود. بنابراین خداونـد متعال این آیه را نازل فرمود تا به پیامبرش بگویـد در مورد علی علیه السلام، کار در اختیار تو نیست و من خود مصلحت را بهتر می‌دانم. و بین این دو روایت تنافی نخواهد بود.

و نیز ممکن است هر کدام را بر ظاهر خودش حمل کنیم که حاصل هر دو این می شود که منظور، نفی اختیار پیامبر صلی الله علیه و آله در مورد اراده حتمی خدا و چیزی که به او وحی کرده می باشد. بنابراین منافات نـدارد که بعضی امور دیگر به ایشان تفویض شود

ص: ۳۳۸

**[ترجمه]

«۱۹»

شی، تفسیر العیاشی عَنِ الْجَرْمِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ قَرَأَ لَیْسَ لَکَ مِنَ الْأَمْرِ شَیْ ءٌ أَنْ تَتُوبَ عَلَیْهِمْ أَوْ تُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: جرمی از حضرت باقر علیه السّلام نقل کرده، ایشان این آیه را این چنین خواندنـد: «لَیْسَ لَکَ مِنَ الْأَمْرِ شَیْ ءٌ أَنْ تَتُوبَ عَلَیْهِمْ أَوْ تُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظالِمُونَ» - . این آیه در سوره آل عمران / ۱۲۸ و به این صورت است: «لَیْسَ لَکَ مِنَ الْأَمْرِ شَیْءٌ أَوْ یَتُوبَ عَلَیْهِمْ أَوْ یُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ» { هیچ یک از این کارها در اختیار تو نیست یا [خدا] بر آنان می بخشاید یا عذابشان می کند زیرا آنان ستمکارند} - . - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۹۷ و ۱۹۸ -

**[ترجمه]

بیان

ظاهره أن الآیه هکذا نزلت و یحتمل أن یکون الغرض بیان المقصود منها و علی الوجهین المعنی أنه تعالی أوحی إلیه أن لیس لک فی قبول توبتهم و عذابهم اختیار فإنهما منوطان بمشیه الله تعالی و مصلحته فلا ینافی اختیاره فی سائر الأمور.

**[ترجمه]ظاهر روایت این است که آیه، این گونه نازل شده است. و احتمال دارد که غرض امام علیه السلام بیان منظور آیه باشد. بنا بر هر دو احتمال معنایش این است که خداوند متعال به پیامبرش وحی کرد: تو در پذیرفتن توبه آن ها یا در عذاب کردنشان اختیاری نداری؛ زیر این دو منوط به خواست و مصلحت خداوند است. بنابراین با اختیار داشتن پیامبر در سایر امور منافاتی پیدا نمی کند.

**[ترجمه]

«۲۰»

کشف، کشف الغمه مِنْ مَنَاقِبِ الْخُوَارِزْمِيِّ عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّ اللَّهَ لَمَّا خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ دَعَاهُنَّ فَأَجَبْنَهُ فَعَرَضَ عَلَيْهِنَّ نُبُوَّتِي وَ وَلَايَةَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ فَقَبِلَتَاهُمَا ثُمَّ خَلَقَ الْخَلْقَ وَ فَوَّضَ إِلَيْنَا أَمْرَ الدِّينِ فَالسَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ بِنَا وَ الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ بِنَا نَحْنُ الْمُحِلُّونَ لِحَلَالِهِ وَ الْمُحَرِّمُونَ لِحَرَامِهِ (۲).

**[ترجمه]کشف الغمه: مناقب خوارزمی از جابر نقل کرده، رسول الله صلی اللّه علیه و آله فرمودند: وقتی خداوند آسمان‌ها و زمین را آفرید، آن‌ها را خواند و آن‌ها هم جواب دادند. سپس نبوت من و ولایت علی را بر آن‌ها عرضه داشت و آن‌ها نیز پذیرفتند. سپس مخلوقات را آفرید و امر دین را به ما واگذار کرد؛ پس خوش‌اقبال کسی است که به وسیله ما خوش‌بخت شود و شقی کسی است که به وسیله ما شقاوت یافته است. ماییم که حلال خدا را حلال و حرام او را حرام می کنیم. - . کشف الغمه : ۸۵ -

**[ترجمه]

«۲۱»

مِنْ كِتَابِ رِيَاضِ الْجِنَانِ، لِفَضْلِ اللَّهِ بْنِ مَحْمُودٍ الْفَارِسِيِّ بِالْإِسْنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام فَذَكَرْتُ اخْتِلَافَ الشِّيعَةِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَزَلْ فَرْداً مُتَفَرِّداً فِي الْوَحْدَانِيَّةِ ثُمَّ خَلَقَ مُحَمَّداً وَ عَلِيّاً وَ فَاطِمَةَ علیهم السلام فَمَكَثُوا أَلْفَ دَهْرٍ ثُمَّ خَلَقَ الْأَشْيَاءَ وَ أَشْهَدَهُمْ خَلْقَهَا وَ أَجْرَى عَلَيْهَا طَاعَتَهُمْ وَ جَعَلَ فِيهِمْ مَا شَاءَ وَ فَوَّضَ أَمْرَ الْأَشْيَاءِ إِلَيْهِمْ فِي الْحُكْمِ وَ التَّصَرُّفِ وَ الْإِرْشَادِ وَ الْأَمْرِ وَ النَّهْيِ فِي الْخَلْقِ لِأَنَّهُمُ الْوُلَاةُ فَلَهُمُ الْأَمْرُ وَ الْوَلَايَةُ وَ الْهِدَايَةُ فَهُمْ أَبْوَابُهُ وَ نُوَّابُهُ وَ حُجَّابُهُ يُحَلِّلُونَ مَا شَاءَ وَ يُحَرِّمُونَ مَا شَاءَ وَ لَا يَفْعَلُونَ إِلَّا مَا شَاءَ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ لا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَ هُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ فَهَذِهِ الدِّيَانَةُ الَّتِي مَنْ تَقَدَّمَهَا غَرِقَ فِي بَحْرِ الْإِفْرَاطِ وَ مَنْ نَقَصَهُمْ عَنْ هَذِهِ الْمَرَاتِبِ الَّتِي رَتَّبَهُمُ اللَّهُ فِيهَا زَهَقَ فِي بَرِّ التَّفْرِيطِ وَ لَمْ يُوَفِّ آلَ مُحَمَّدٍ حَقَّهُمْ فِيمَا يَجِبُ عَلَى الْمُؤْمِنِ مِنْ مَعْرِفَتِهِمْ ثُمَّ قَالَ خُذْهَا يَا مُحَمَّدُ فَإِنَّهَا مِنْ مَخْزُونِ الْعِلْمِ وَ مَكْنُونِهِ (۳).

**[ترجمه]ریاض الجنان: فضل بن محمود فارسی با اسناد خود از محمّد بن سنان نقل کرده، در محضر امام باقر علیه السّلام بودم که سخن از اختلاف شیعه شد، ایشان فرمودند: خداوند پیوسته در یکتایی خود یکی و بی همتا بود، سپس محمّد و علی و فاطمه علیهم السّلام را آفرید، آن‌ها به اندازه هزار دهر درنگ کردند. آن گاه موجودات را آفرید و ایشان را گواه بر آفرینش

موجودات قرار داد و اطاعت از آن‌ها را بر موجودات لازم کرد و آن‌چه خواست در ایشان قرار داد و امر موجودات را، از نظر حکم و تصرف و ارشاد و امر و نهی در خلق، به ایشان واگذار کرد؛ چون آن‌ها فرمانروا بودند و ولایت و امر و هدایت در اختیار آن‌ها بود. ایشان ابواب و نواب و نگهبانان آستانه خدا هستند، هر چه را بخواهند حلال می‌کنند و هر چه را که بخواهند حرام، و جز آن‌چه خدا خواسته انجام نمی‌دهند. بندگانی گرامی که هرگز چیزی را جلوتر از خدا نمی‌گویند و همواره به فرمانش عمل می‌کنند.

این آن دیانتی است که هر کس از آن جلو بزند، در دریای زیاده روی غرق می‌شود و هر کس آن‌ها را از این مرتبه‌هایی که خدا به ایشان عنایت کرده پایین تر بداند، در بیابان تفریط هلاک می‌شود. و حق واجب آل محمّد بر مؤمنان، که همانا معرفت آن‌ها باشد، هرگز ادا نشده است. سپس حضرت فرمودند: ای محمد! این مطلب را درياب که از علم مخزون و مکتوم است.

**[ترجمه]

«۲۲»

ختص، (۴) الإختصاص الطَّيَالِسِيُّ وَ ابْنُ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ عَمَّارِ بْنِ

۱- تفسير العيّاشىّ ۱: ۱۹۷ و ۱۹۸.

۲- كشف الغمّه: ۸۵.

۳- رياض الجنان: مخطوط ليست عندى نسخته.

۴- فی نسخه: (ختص ير) و لم نجد الحديث فی البصائر.

مَرْوَانَ عَنِ الْمُنَخَّلِ بْنِ جَمِيلٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: تَلَوْتُ عَلَى أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام هَذِهِ الْآيَةَ مِنْ قَوْلِ اللَّهِ لَيْسَ لَکَ مِنَ الْأَمْرِ شَیْ ءٌ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَرَصَ أَنْ يَكُونَ عَلِيٌّ وَلِيَّ الْأَمْرِ مِنْ بَعْدِهِ فَذَلِکَ الَّذِی عَنَی اللَّهُ لَيْسَ لَکَ مِنَ الْأَمْرِ شَیْ ءٌ وَ كَيْفَ لَا يَكُونُ لَهُ مِنَ الْأَمْرِ شَیْ ءٌ وَ قَدْ فَوَّضَ اللَّهُ إِلَيْهِ فَقَالَ مَا أَحَلَّ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله فَهُوَ حَلَالٌ وَ مَا حَرَّمَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله فَهُوَ حَرَامٌ (۱).

**[ترجمه]اختصاص - . در یکی از نسخه‌ها: اختصاص، بصائر الدرجات است، ولی ما این روایت را در بصائر الدرجات نیافتیم. - :

ص: ۳۳۹

جابر بن یزید نقل کرده، این آیه از قرآن را «لَيْسَ لَکَ مِنَ الْأَمْرِ شَیْ ءٌ» - . آل عمران / ۱۲۸ - {هیچ‌یک از این کارها در اختیار تو نیست} برای حضرت باقر علیه السلام تلاوت کردم. ایشان فرمودند: رسول الله صلی الله علیه و آله به شدت دوست داشتند که علی، بعد از او ولی امر باشد و این منظور خداوند از آیه: «لَيْسَ لَکَ مِنَ الْأَمْرِ شَیْ ءٌ» است. چگونه می‌شود که هیچ‌کاری در اختیار ایشان نباشد، در حالی که خداوند امور را به ایشان واگذارده و فرموده است: هر چه پیامبر صلی الله علیه و آله حلال نماید، حلال است و هر چه پیامبر صلی الله علیه و آله حرام نماید, حرام. - . اختصاص : ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۲۳»

ير، بصائر الدرجات ابْنُ يَزِيدَ عَنْ زِيَادٍ الْقَنْدِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ كَيْفَ كَانَ يَصْنَعُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام بِشَارِبِ الْخَمْرِ قَالَ كَانَ يَحُدُّهُ قُلْتُ فَإِنْ عَادَ قَالَ كَانَ يَحُدُّهُ قُلْتُ فَإِنْ عَادَ قَالَ يَحُدُّهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَإِنْ عَادَ كَانَ يَقْتُلُهُ قُلْتُ كَيْفَ كَانَ يَصْنَعُ بِشَارِبِ الْمُسْكِرِ قَالَ مِثْلَ ذَلِکَ قُلْتُ فَمَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ كَمَنْ شَرِبَ الْمُسْكِرَ قَالَ سَوَاءٌ فَاسْتَعْظَمْتُ ذَلِکَ فَقَالَ لَا تَسْتَعْظِمْ ذَلِکَ إِنَّ اللَّهَ لَمَّا أَدَّبَ نَبِيَّهُ صلی الله علیه و آله ائْتَدَبَ فَفَوَّضَ إِلَيْهِ وَ إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ مَكَّةَ وَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَرَّمَ الْمَدِينَةَ فَأَجَازَ اللَّهُ لَهُ ذَلِکَ وَ إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ الْخَمْرَ وَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَرَّمَ الْمُسْكِرَ فَأَجَازَ اللَّهُ ذَلِکَ كُلَّهُ لَهُ وَ إِنَّ اللَّهَ فَرَضَ فَرَائِضَ مِنَ الصُّلْبِ وَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَطْعَمَ الْجَدَّ فَأَجَازَ اللَّهُ ذَلِکَ لَهُ ثُمَّ قَالَ حَرْفٌ وَ مَا حَرْفٌ مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطاعَ اللَّهَ (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: عبداللّه بن سنان نقل کرده، به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: امیرالمؤمنین علیه السّلام با شراب‌خوار چه می کردند؟ فرمودند: حدّ بر او جاری می کردند. عرض کردم: اگر باز هم شراب می‌خورد چه؟ فرمودند: باز حدّ بر او جاری می نمودند. عرض کردم: اگر باز هم شراب می‌خورد؟ فرمودند: تا سه بار حدّ بر او جاری می کردند، اگر باز شراب‌خواری می کرد او را به قتل می‌رساندند. عرض کردم: با شارب مسکر چه می کردند؟ فرمودند: با او مانند شراب خوار عمل می‌کردند. عرض کردم: یعنی کسی که شراب بخورد، مانند کسی است که شرب مسکر نماید؟ فرمودند: هر دو یکسانند.

پذیرش این مطلب برای من سخت آمد. فرمودند: برایت سخت نیاید! وقتی خداوند پیامبرش صلی الله علیه و آله را تربیت نمود

و او نیز مؤدب به آداب خداوند شد، امور را به ایشان واگذار کرد. خداوند مکه را حرم قرار داد و رسول الله صلی الله علیه و آله نیز، مدینه را هم حرم قرار داد و خداوند هم این حکم ایشان را نافذ نمود. خدا شراب را حرام نمود و رسول الله صلی الله علیه و آله نیز، مسکر را حرام کرد و خداوند همه این حکم‌های ایشان را نافذ کرد. خداوند ارث را برای فرزندان قرار داد و رسول الله صلی الله علیه و آله، جد را هم از ارث بهره مند کرد و خدا همه این احکام او را نافذ دانست و سپس سخنی فرمود و چه سخنی: «مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطاعَ اللَّهَ» - . نساء / ۸۰ - {هر کس از پیامبر فرمان برد در حقیقت خدا را فرمان برده}. - . بصائر الدرجات : ۱۱۲ -

**[ترجمه]

«۲۴»

کا، الکافی الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْمُعَلَّى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي جَعْفَرٍ الثَّانِي علیه السلام فَأَجْرَيْتُ اخْتِلَافَ الشِّيعَهِ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَمْ يَزَلْ مُتَفَرِّداً بِوَحْدَانِيَّتِهِ ثُمَّ خَلَقَ مُحَمَّداً وَ عَلِيّاً وَ فَاطِمَهَ فَمَكَثُوا أَلْفَ دَهْرٍ ثُمَّ خَلَقَ جَمِيعَ الْأَشْيَاءِ فَأَشْهَدَهُمْ خَلْقَهَا وَ أَجْرَى طَاعَتَهُمْ عَلَيْهَا وَ فَوَّضَ أُمُورَهَا إِلَيْهِمْ فَهُمْ يُحِلُّونَ مَا يَشَاءُونَ وَ يُحَرِّمُونَ مَا يَشَاءُونَ وَ لَنْ يَشَاءُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى ثُمَّ قَالَ يَا مُحَمَّدُ هَذِهِ الدِّيَانَهُ الَّتِي مَنْ تَقَدَّمَهَا مَرَقَ وَ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا مُحِقَ وَ مَنْ

ص: ۳۴۰

۱- الاختصاص: ۳۲۲.

۲- بصائر الدرجات: ۱۱۲ و الآیه فی النساء: ۸۰.

لَزِمَهَا لَحِقَ خُذْهَا إِلَيْكَ يَا مُحَمَّدُ (۱).

**[ترجمه]کافی: محمد بن سنان نقل کرده، در محضر امام جواد علیه السلام بودم که سخن از اختلاف شیعه شد. ایشان فرمودند: ای محمد! خداوند متعال پیوسته در یکتایی خود یکی بود تا این‌که، محمد و علی و فاطمه را آفرید و آن‌ها به اندازه هزار دهر درنگ کردند. سپس همه موجودات را آفرید و ایشان را بر آفرینش موجودات گواه گرفت و و اطاعت از ایشان را بر موجودات جاری کرد و امور موجودات را به ایشان واگذار نمود؛ آن‌ها هر چه خواستند حلال کردند و هر چه خواستند حرام نمودند و چیزی جز آن‌چه خداوند متعال می‌خواست، نخواستند. سپس حضرت فرمودند: ای محمد! این همان دیانتی است که هر کس از آن پیش افتد، مارق گردد و هر کس از آن عقب بماند دینش را باطل کرده،

ص: ۳۴۰

و هر که با آن باشد، می‌رسد. این را دریاب ای محمد! - . اصول کافی ۱ : ۴۴۰ و ۴۴۱ -

**[ترجمه]

تبيين

اختلاف الشيعه أى فى معرفه الأئمه عليهم السلام و أحوالهم و صفاتهم أو فى اعتقادهم بعدد الأئمه فإن الواقفيه و الفطحيه و الناووسيه و بعض الزيديه أيضا من الشيعه و المحق منهم الإماميه و الأول أنسب بالجواب.

متفردا بوحدانيته أى بكونه واحدا لا شى ء معه فهو مبالغه فى التفرد أو الباء للملابسه أو السببيه أى كان متفردا بالقدم بسبب أنه الواحد من جميع الجهات و لا يكون كذلك إلا الواجب بالذات فلا بد من قدمه و حدوث ما سواه و الدهر الزمان الطويل و يطلق على ألف سنه.

فأشهدهم خلقها أى خلقها بحضرتهم و بعلمهم و هم كانوا مطلعين على أطوار الخلق و أسراره فلذا صاروا مستحقين للإمامه لعلمهم الكامل بالشرائع و الأحكام و علل الخلق و أسرار الغيوب و أئمه الإماميه كلهم موصوفون بتلك الصفات دون سائر الفرق فبه يبطل مذهبهم فيستقيم الجواب على الوجه الثانى أيضا.

و لا ينافى هذا قوله تعالى ما أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ بل يؤيده فإن الضمير فى ما أَشْهَدْتُهُمْ راجع إلى الشيطان و ذريته أو إلى المشركين بدليل قوله تعالى سابقا أَ فَتَتَّخِذُونَهُ وَ ذُرِّيَّتَهُ أَوْلِياءَ مِنْ دُونِي و قوله بعد ذلك وَ ما كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُداً (۲) فلا ينافى إشهاد الهادين للخلق.

قال الطبرسى رحمه الله: قيل معنى الآيه أنكم اتبعتم الشياطين كما يتبع من يكون عنده علم لا ينال إلا من جهته و أنا ما اطلعتهم على خلق السماوات و الأرض و لا على خلق أنفسهم و لم أعطهم العلم بأنه كيف يخلق الأشياء فمن أين يتبعونهم انتهى. (۳) و أجرى طاعتهم عليها أى أوجب و ألزم على جميع الأشياء طاعتهم حتى

۱- أصول الكافى ۱: ۴۴۰ و ۴۴۱.

۲- الكهف: ۵۱ و ۵۲.

۳- مجمع البيان ۶: ۴۷۶ و فيه: تتبعونهم.

الجمادات من السماويات و الأرضيات كشق القمر و إقبال الشجر و تسبيح الحصى و أمثالها مما لا يحصى و فوض أمورها إليهم من التحليل و التحريم و العطاء و المنع و إن كان ظاهرها تفويض تدبيرها إليهم فهم يحلون ما يشاءون ظاهره تفويض الأحكام كما سيأتى تحقيقه.

و قيل ما شاءوا هو ما علموا أن الله أحله كقوله تعالى يَفْعَلُ اللَّهُ ما يَشاءُ مع أنه لا يفعل إلا الأصلح كما قال و لن يشاءوا إلى آخره و الديانه الاعتقاد المتعلق بأصول الدين من تقدمها أى تجاوزها بالغلو مرق أى خرج من الإسلام و من تخلف عنها أى قصر و لم يعتقدها محق على المعلوم أى أبطل دينه أو على المجهول أى بطل و من لزمها و اعتقد بها لحق أى بالأئمه أو أدرك الحق خذها إليك أى احفظ هذه الديانه لنفسك.

lt;meta info="\\"سخن از اختلاف شیعه شد\\" منظور اختلاف شیعه در معرفت ائمه علیهم السلام و احوال و صفات ایشان است. یا منظور، اختلافشان در تعداد امامان است؛ زیرا واقفیه و ناووسیه و بعضی از فرقه‌های زیدیه، از شیعیان محسوب می‌شوند که در میان همه فقط شیعه دوازده امامی بر حق است. احتمال اول در مقایسه با جواب امام علیه اسلام، مناسب‌تر به نظر می‌رسد.

\\"در یکتایی خود یکی بود\\" یعنی یکی بود و هیچ چیزی غیر از او وجود نداشت. بر طبق این معنا، این جمله مبالغه در یگانگی است. یا این‌که باء موجود در \\"متفرداً بوحدانیّته\\" به معنای ملابست یا سببیت بدانیم که در این صورت معنای جمله این می‌شود: از جهت قدیم بودن، او یکتاست؛ زیرا او از جمیع جهات یگانه است و جز واجب‌الوجود بالذات، هیچ‌کس این‌گونه نیست، پس باید او قدم داشته باشد و سایر موجودات حادث باشند.

\\"دهر\\" زمان طولانی را گویند، گاهی به هر هزار سال یک دهر می‌گویند.

\\"ایشان را بر آفرینش موجودات گواه گرفت\\" یعنی موجودات را در حضور ایشان آفرید و ایشان بر انواع و اسرار خلقت مطلع بودند، و به همین جهت مستحق امامت گشتند؛ زیرا آن‌ها به دستورات شریعت و احکام و علت‌های آفرینش و اسرار غیوب، علم کامل داشتند. و باقی امامان دوازده‌گانه نیز، همین اوصاف را دارند. و امامان سایر فرقه‌های شیعه این‌طور نیستند، به همین جهت مذهب آن‌ها باطل است. بنابر معنای دومی که در مورد \\"اختلاف شیعه\\" بیان شد، باز هم این جواب مناسب خواهد بود.

این سخن امام علیه السلام با آیه: «مَا أَشْهَدتُّهُمْ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ» - . کهف / ۵۱ - {[من]

آنان را در آفرینش آسمانها و زمین به شهادت نطلبیدم}، منافاتی که ندارد، بلکه تأییدش هم می‌کند؛ زیرا ضمیر در «أَشْهَدتُّهُمْ» به شیطان و ذریه او و یا به مشرکین برمی‌گردد؛ چون قبل از این آیه، خداوند می‌فرماید: «أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاء مِن دُونِي» - . همان / ۵۰ - {آیا [با این حال] او و نسلش را به جای من دوستان خود می گیرید} و بعدش می‌فرماید: « وَمَا كُنتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا» - . همان / ۵۱ - {و من آن نیستم که گمراه‌گران را همکار خود بگیرم} بنابراین با گواه گرفتن امامان هدایت‌گر منافاتی ندارد.

طبرسی رحمه الله می‌نویسد: بعضی گفته‌اند معنای این آیه این است که شما مانند کسی که علمش تنها از ناحیه خودش است، شیاطین را پیروی کردید، در حالی که من [خداوند] شیاطین را بر آفرینش آسمان‌ها و زمین و آفرینش خودشان مطلع نکردم و به آن‌ها علم چگونگی خلق اشیاء را ندادم؛ پس چه‌طور از آن‌ها پیروی می کنید؟ تمام. - . مجمع البیان ۶ : ۴۷۶ -

\\"اطاعت از ایشان را بر موجودات جاری کرد\\" یعنی اطاعت ایشان را بر همه موجودات، حتی

ص: ۳۴۱

جمادات آسمانی و زمینی هم واجب و لازم نمود؛ مانند شکافتن ماه، جلو آمدن درخت، تسبیح گفتن سنگ ریزه‌ها و امثال فراوان آن.

\\"امور موجودات را به ایشان واگذار نمود\\" یعنی حلال کردن‌ها و حرام کردن‌ها و عطا کردن و منع کردن، که ظاهرش واگذاری تدبیر موجودات به ایشان را هم در بر می گیرد. \\"و آن‌ها هر چه خواستند حلال کردند\\" ظاهرش این است که احکام هم به ایشان واگذار شده است که به زودی در مورد آن بحث خواهیم کرد.

بعضی گفته‌اند \\"و آن‌ها هر چه خواستند\\" منظور چیزهایی است که می‌دانستند خدا آن‌ها را حلال می کند. این تعبیر شبیه این سخن خداوند: «يَفْعَلُ اللّهُ مَا يَشَاءُ» - . ابراهیم / ۲۷ - {خدا هر چه بخواهد انجام می دهد} است، با این که خداوند کار اصلح را انجام می‌دهد .

\\"دیانت\\" اعتقادی است که متعلق به اصول دین باشد. \\"هر کس از آن پیش افتد\\" یعنی با غلو از آن عبور کند. \\"مارق گشته است\\" یعنی از اسلام خارج شده است. \\"هر کس از آن عقب بیفتد\\" یعنی کوتاهی کند و به آن عقیده‌ای نداشته باشد. \\"هر که با آن باشد، می‌رسد\\" یعنی به ائمه می‌رسد و حق را درک می کند. \\"دریاب\\" یعنی این دیانت را برای خود حفظ کن!

**[ترجمه]

«۲۵»

عد، العقائد اعْتِقَادُنَا فِي الْغُلَاةِ وَ الْمُفَوِّضَةِ أَنَّهُمْ كُفَّارٌ بِاللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ وَ أَنَّهُمْ شَرٌّ مِنَ الْيَهُودِ وَ النَّصَارَى وَ الْمَجُوسِ وَ الْقَدَرِيَّةِ وَ الْحَرُورِيَّةِ وَ مِنْ جَمِيعِ أَهْلِ الْبِدَعِ وَ الْأَهْوَاءِ الْمُضِلَّةِ وَ أَنَّهُ مَا صَغَّرَ اللَّهَ جَلَّ جَلَالُهُ تَصْغِيرَهُمْ شَيْ ءٌ وَ قَالَ (۱) جَلَّ جَلَالُهُ ما كانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتابَ وَ الْحُكْمَ وَ النُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِباداً لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ لكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِما كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتابَ وَ بِما كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ وَ لا يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلائِكَةَ وَ النَّبِيِّينَ أَرْباباً أَ يَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ (۲) وَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَ لا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ (۳) وَ اعْتِقَادُنَا فِي النَّبِيِّ وَ الْأَئِمَّةِ عليهم السلام أَنَّ بَعْضَهُمْ قُتِلُوا بِالسَّيْفِ وَ بَعْضَهُمْ بِالسَّمِّ وَ أَنَّ ذَلِكَ جَرَى عَلَيْهِمْ عَلَى الْحَقِيقَةِ وَ أَنَّهُ مَا شُبِّهَ أَمْرُهُمْ (۴) لَا كَمَا يَزْعُمُهُ مَنْ يَتَجَاوَزُ الْحَدَّ

۱- فی المصدر: کما قال.

۲- آل عمران: ۷۹.

۳- النساء: ۱۷۰.

۴- فی المصدر: و انه ما شبه علی الناس امرهم.

فِيهِمْ مِنَ النَّاسِ بَلْ شَاهَدُوا قَتْلَهُمْ عَلَى الْحَقِيقَهِ وَ الصِّحَّهِ لَا عَلَى الْخَيَالِ وَ الْحَيْلُولَهِ (۱) وَ لَا عَلَى الشَّکِ وَ الشُّبْهَهِ فَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُمْ شُبِّهُوا أَوْ أَحَدٌ مِنْهُمْ فَلَيْسَ مِنْ دِينِنَا فِي شَيْ ءٍ وَ نَحْنُ مِنْهُ بِرَاءٌ وَ قَدْ أَخْبَرَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله وَ الْأَئِمَّهُ علیهم السلام أَنَّهُمْ يُقْتَلُونَ (۲) فَمَنْ قَالَ إِنَّهُمْ لَمْ يُقْتَلُوا فَقَدْ كَذَّبَهُمْ وَ مَنْ كَذَّبَهُمْ فَقَدْ كَذَّبَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ كَفَرَ بِهِ وَ خَرَجَ بِهِ عَنِ الْإِسْلَامِ وَ مَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلامِ دِيناً فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَ هُوَ فِي الْآخِرَهِ مِنَ الْخاسِرِينَ.

وَ كَانَ الرِّضَا علیه السلام يَقُولُ فِي دُعَائِهِ اللَّهُمَّ إِنِّي بَرِي ءٌ (۳) مِنَ الْحَوْلِ وَ الْقُوَّهِ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِکَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِکَ وَ أَبْرَأُ إِلَيْکَ مِنَ الَّذِينَ ادَّعَوْا لَنَا مَا لَيْسَ لَنَا بِحَقٍّ اللَّهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْکَ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا فِينَا مَا لَمْ نَقُلْهُ فِي أَنْفُسِنَا اللَّهُمَّ لَکَ الْخَلْقُ وَ مِنْکَ الرِّزْقُ وَ إِيَّاکَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاکَ نَسْتَعِينُ اللَّهُمَّ أَنْتَ خَالِقُنَا وَ خَالِقُ آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ وَ آبَائِنَا الْآخِرِينَ اللَّهُمَّ لَا تَلِيقُ الرُّبُوبِيَّهُ إِلَّا بِکَ وَ لَا تَصْلُحُ الْإِلَهِيَّهُ إِلَّا لَکَ فَالْعَنِ النَّصَارَى الَّذِينَ صَغَّرُوا عَظَمَتَکَ وَ الْعَنِ الْمُضَاهِئِينَ لِقَوْلِهِمْ مِنْ بَرِيَّتِکَ اللَّهُمَّ إِنَّا عَبِيدُکَ وَ أَبْنَاءُ عَبِيدِکَ لَا نَمْلِکُ لِأَنْفُسِنَا نَفْعاً وَ لَا ضَرّاً وَ لَا مَوْتاً وَ لَا حَيَاهً وَ لَا نُشُوراً اللَّهُمَّ مَنْ زَعَمَ أَنَّا أَرْبَابٌ فَنَحْنُ مِنْهُ بِرَاءٌ وَ مَنْ زَعَمَ أَنَّ إِلَيْنَا الْخَلْقَ وَ عَلَيْنَا الرِّزْقَ (۴) فَنَحْنُ بِرَاءٌ مِنْهُ كَبَرَاءَهِ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ علیه السلام مِنَ النَّصَارَى اللَّهُمَّ إِنَّا لَمْ نَدْعُهُمْ إِلَى مَا يَزْعُمُونَ فَلَا تُؤَاخِذْنَا بِمَا يَقُولُونَ وَ اغْفِرْ لَنَا مَا يَدَّعُونَ وَ لَا تَدَعْ عَلَى الْأَرْضِ مِنْهُمْ دَيَّاراً (۵) إِنَّکَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبادَکَ وَ لا يَلِدُوا إِلَّا فاجِراً كَفَّاراً.

وَ رُوِيَ عَنْ زُرَارَهَ أَنَّهُ قَالَ: قُلْتُ لِلصَّادِقِ علیه السلام إِنَّ رَجُلًا مِنْ وُلْدِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَبَإٍ يَقُولُ بِالتَّفْوِيضِ فَقَالَ وَ مَا التَّفْوِيضُ قُلْتُ (۶) إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَى خَلَقَ مُحَمَّداً

۱- في المصدر: لا على الحسبان و الحيلوله.

۲- في المصدر: انهم مقتولون.

۳- في المصدر: اللّهمّ إنّي ابرأ إليك.

۴- في نسخه: و الينا الرزق.

۵- في المصدر: ما يزعمون ربّ لا تذر على الأرض من الكافرين ديارا.

۶- في المصدر: فقلت: يقول.

وَ عَلِیّاً صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمَا فَفَوَّضَ إِلَیْهِمَا فَخَلَقَا وَ رَزَقَا وَ أَمَاتَا وَ أَحْیَیَا (۱) فَقَالَ علیه السلام کَذَبَ عَدُوُّ اللَّهِ إِذَا انْصَرَفْتَ إِلَیْهِ فَاتْلُ عَلَیْهِ (۲) هَذِهِ الْآیَهَ الَّتِی فِی سُورَهِ الرَّعْدِ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَکاءَ خَلَقُوا کَخَلْقِهِ فَتَشابَهَ الْخَلْقُ عَلَیْهِمْ قُلِ اللَّهُ خالِقُ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ هُوَ الْواحِدُ الْقَهَّارُ (۳) فَانْصَرَفْتُ إِلَی الرَّجُلِ فَأَخْبَرْتُهُ فَکَأَنِّی أَلْقَمْتُهُ حَجَراً (۴) أَوْ قَالَ فَکَأَنَّمَا خَرِسَ وَ قَدْ فَوَّضَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَی نَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله أَمْرَ دِینِهِ فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ ما آتاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا (۵) وَ قَدْ فَوَّضَ ذَلِکَ إِلَی الْأَئِمَّهِ علیهم السلام وَ عَلَامَهُ الْمُفَوِّضَهِ وَ الْغُلَاهِ وَ أَصْنَافِهِمْ نِسْبَتُهُمْ مَشَایِخَ قُمْ وَ عُلَمَاءَهُمْ إِلَی الْقَوْلِ بِالتَّقْصِیرِ وَ عَلَامَهُ الْحَلَّاجِیَّهِ مِنَ الْغُلَاهِ دَعْوَی التَّجَلِّی بِالْعِبَادَهِ مَعَ تَرْکِهِمُ الصَّلَاهَ (۶) وَ جَمِیعَ الْفَرَائِضِ وَ دَعْوَی الْمَعْرِفَهِ بِأَسْمَاءِ اللَّهِ الْعُظْمَی وَ دَعْوَی انْطِبَاعِ الْحَقِّ لَهُمْ وَ أَنَّ الْوَلِیَّ إِذَا خَلَصَ وَ عَرَفَ مَذْهَبَهُمْ فَهُوَ عِنْدَهُمْ أَفْضَلُ مِنَ الْأَنْبِیَاءِ علیهم السلام وَ مِنْ عَلَامَتِهِمْ دَعْوَی عِلْمِ الْکِیمِیَاءِ وَ لَمْ یَعْلَمُوا مِنْهُ إِلَّا الدَّغَلَ وَ تَنْفِیقَ الشَّبَهِ وَ الرَّصَاصِ عَلَی الْمُسْلِمِینَ (۷).

**[ترجمه]عقاید: اعتقاد ما در باره غالیان و مفوضه این است که: آن‌ها کافر به خدا هستند و از یهود و نصاری و مجوس و قدریها و حروریه و تمام بدعت گذاران و هواپرستان گمراه کننده بدترند و هیچ کس به اندازه آن‌ها خدا را کوچک نشمرده است. خداوند جلّ جلاله فرمود: «ما کانَ لِبَشَرٍ أَنْ یُؤْتِیَهُ اللَّهُ الْکِتابَ وَ الْحُکْمَ وَ النُّبُوَّهَ ثُمَّ یَقُولَ لِلنَّاسِ کُونُوا عِباداً لِی مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ لکِنْ کُونُوا رَبَّانِیِّینَ بِما کُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْکِتابَ وَ بِما کُنْتُمْ تَدْرُسُونَ * وَ لا یَأْمُرَکُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلائِکَهَ وَ النَّبِیِّینَ أَرْباباً أَ یَأْمُرُکُمْ بِالْکُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ» - . آل عمران / ۷۹ و ۸۰ - {هیچ بشری را نسزد که خدا به او کتاب و حکم و پیامبری بدهد، سپس او به مردم بگوید به جای خدا بندگان من باشید بلکه [باید بگوید] به سبب آنکه کتاب [آسمانی] تعلیم می دادید و از آن رو که درس می خواندید علمای دین باشید * و [نیز] شما را فرمان نخواهد داد که فرشتگان و پیامبران را به خدایی بگیرید. آیا پس از آن‌که سر به فرمان [خدا] نهاده اید [باز] شما را به کفر وامی دارد} و فرمود: «لا تَغْلُوا فِی دِینِکُمْ وَ لا تَقُولُوا عَلَی اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ» - . نساء / ۱۷۱ - {ای اهل کتاب در دین خود غلو مکنید و در باره خدا جز [سخن] درست مگویید}.

و اعتقاد ما در باره پیامبر و ائمه علیهم السّلام این است که: بعضی از ایشان با شمشیر و بعضی دیگر با زهر کشته شده‌اند و این جریان‌ها واقعاً برای آن‌ها روی داده است، نه این که، چنان‌چه برخی که ایشان را از حد می گذرانند می‌گویند، این‌گونه به نظر آمده باشد.

ص: ۳۴۲

بلکه همگان شاهد کشته شدن آن‌ها به صورت حقیقی و واقعی، و نه به صورت خیال و حیلوله و با شک و شبهه، بودند. و هر کس معتقد باشد که کشته شدن آن‌ها، چه همگی و چه یکی از ایشان، به نظر مردم آمده است و آن‌ها واقعاً کشته نشده‌اند، از دین ما نیست و ما از آن‌ها بیزاریم. علاوه بر این، پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه علیهم السّلام خودشان خبر داده اند که آن‌ها کشته خواهند شد. بنابراین هر کس بگوید: آن‌ها کشته نشده اند، آن‌ها را تکذیب نموده و هر که آن‌ها را تکذیب کند، خدای عزّ و جلّ را تکذیب کرده و به او کافر شده و از اسلام خارج گشته است و هر که جز اسلام دین دیگری را بپذیرد، از او قبول نخواهد شد و در آخرت از زیان‌کاران است.

حضرت رضا علیه السّلام در دعای خود می‌فرمودند:

بارخـدایا! من بیزارم از این که نیرو و قوتی از پیش خود داشـته باشم؛ نیرو و قدرتی نیست مگر به سـبب تو. بارخدایا! من به تو پنـاه می‌برم و به پیش‌گـاه تـو از کسـانی که دربـاره مـا چیزی که مـا حقیقتاً آن را نـداریم مـدعی می‌شونـد، بیزاری می‌جویم. بارخـدایا! من به پیش‌گـاه تو بیزاری می‌جویم از کسـانی که دربـاره مـا چیزی بگوینـد که مـا خود نیز آن را درباره خود نمی‌گوییم.

بارخـدایا! آفرینش در اختیـار تـو و روزی از جـانب تـوست، تنهـا تـو را می پرسـتیم و تنهـا از تو یـاری می‌طلـبیم. بارخـدایا! تو آفریننـده ما و آفریننـده پـدران اولین و پدران آخرین ما هستی، بارخدایا! ربوبیت جز تو را نمی‌سـزد و الوهیت را کسـی جز تو صلاحیت نـدارد. من لعنت می‌کنم بر نصـرانیان که عظمت تو را کوچـک کردنـد، و لعنت می‌کنم همه کسانی را که، شبیه به سخن آن‌ها بگویند.

بارخـدایا! ما بندگان تو و فرزندان بندگانت هستیم؛ برای خود اختیار سود و زیان و مرگ و زندگی و نشـری نداریم. بارخدایا! هر کس معتقـد شود که ما برورد‌گاران هستیم، ما از او بیزاریم و هر که معتقـد باشد که آفرینش به دست ما و روزی بر گردن ماست، از آن‌ها بیزاریم همان‌طور که عیسـی بن مریم از نصاری بیزار بود. بارخدایا! ما آن‌ها را به چنین اعتقادی وانداشـته ایم، مـا را به خـاطر چیزی که آن‌ها می‌گوینـد مواخـذه نکن! و از آن‌چه که آن‌ها ادعا می‌کننـد، ما را ببخش! و نگـذار یک نفر از آن‌ها بر روی زمین بماند! اگر آن‌ها را رها کنی، بندگانت را گمراه می‌کنند و جز فاجر و کافر نخواهند زایید.

از زراره روایـت شـده که، به حضـرت صـادق علیه السّـلام عرض کردم: یکی از اولاـد عبـداللّه بن سـبا قائـل به تفـویض است. فرمودند: تفویض چیست؟ عرض کردم: این که خداوند تبارک و تعالی، محمّد و علی صلوات الله علیهما را آفرید

ص: ۳۴۳

و به آن‌ها واگـذاشت تا بیافریننـد و روزی دهنـد و بمیرانند و زنده گردانند. امام علیه السـلام فرمودند: دشـمن خدا دروغ می‌گویـد، هر وقت پیش او رفتی، این آیه سوره رعـد را برایش بخوان: «أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُـرَکاءَ خَلَقُوا کَخَلْقِهِ فَتَشـابَهَ الْخَلْقُ عَلَیْهِمْ قُلِ اللَّهُ خالِقُ کُلِّ شَـیْ ءٍ وَ هُوَ الْواحِدُ الْقَهَّارُ» – . رعد / ۱۷ – {یا برای خدا شـریکانی پنداشته اند که مانند آفرینش او آفریده اند و در نتیجه [این دو] آفرینش بر آنان مشتبه شده است، بگو خدا آفریننده هر چیزی است و اوست یگانه قهار} من پیش او رفتم و این آیه را خواندم – . در مصدر: آن‌چه امام صادق علیه السلام فرموده بود را به او گفتم، تو گویی دهانش را با سنگ بست. –
،

تو گویی دهانش را با سنگ بستم. یا گفت: تو گویی لال شد.

خداونـد عزّ و جلّ امر دینش را به پیامبرش صـلی الله علیه و آله واگذار نمود و فرمود: «ما آتاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» – . حشر / ۷ – { آن‌چه را فرسـتاده [او] به شما داد، آن را بگیرید و از آن‌چه شما را بازداشت بازایستید} ایشان نیز این مقام را به ائمه علیهم السّلام واگذار کرده است.

علامت مفوضه و غالیـان و فرقه‌هـای آن‌هـا این است که، مشایـخ و دانشـمندان قم را به تقصـیر متهم می کننـد. علامت غالیان

حلاجی این است که, با این‌که نماز و تمام واجبات را ترک کرده اند، مدعی تجلی از طریق عبادت هستند و ادعای معرفت به اسماء عظمای خدا را دارند و می‌گویند خدا در آن ها حلول می کند و مدعی‌اند که وقتی ولیّ، به مرتبه خلوص برسد و عارف به مذهب آن‌ها شود، از انبیاء علیهم السلام هم بالاتر است. از دیگر علامت‌های آن‌ها، ادعای داشتن علم کیمیا است، با این که جز دغل‌بازی و ظاهرسازی و اشتباه‌اندازی، کار دیگری برای مسلمانان ندارند. - . اعتقادات صدوق : ۱۰۹ - ۱۱۱ -

**[ترجمه]

أقول

قال الشیخ المفید قدس الله روحه فی شرح هذا الکلام الغلو فی اللغه هو تجاوز الحد و الخروج عن القصد قال الله تعالی یا أَهْلَ الْکِتابِ لا تَغْلُوا فِی دِینِکُمْ وَ لا تَقُولُوا عَلَی اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ (۸) الآیه فنهی عن تجاوز الحد فی المسیح و حذّر من الخروج عن القصد فی القول و جعل ما ادعته النصاری (۹) غلوا لتعدیه

ص: ۳۴۴

۱- و فی المصدر: ثم فوض الامر الیهما فخلقا و رزقا و أحییا و أماتا.

۲- فی المصدر: إذا رجعت إلیه فاقرأ.

۳- الرعد: ۱۶.

۴- فی المصدر: فاخبرته بما قال الصادق علیه السّلام فکانما القمته حجرا.

۵- الحشر: ۷.

۶- فی المصدر: مع تدینهم بترک الصلاه.

۷- اعتقادات الصدوق، ۱۰۹- ۱۱۱.

۸- النساء: ۱۷۰.

۹- فی المصدر: ما ادعته النصاری فیه.

الحد على ما بيناه و الغلاه من المتظاهرين بالإسلام هم الذين نسبوا أمير المؤمنين و الأئمه من ذريته عليه السلام إلى الإلهيه (۱) و النبوه و وصفوهم من الفضل فى الدين و الدنيا إلى ما تجاوزوا فيه الحد و خرجوا عن القصد و هم ضلال كفار حكم فيهم أمير المؤمنين صلوات الله عليه بالقتل و التحريق بالنار و قضت الأئمه عليهم السلام عليهم بالإكفار و الخروج عن الإسلام.

و المفوضه صنف من الغلاه و قولهم الذى فارقوا به من سواهم من الغلاه اعترافهم بحدوث الأئمه و خلقهم و نفى القدم عنهم و إضافه الخلق و الرزق مع ذلك إليهم و دعواهم أن الله تعالى تفرد بخلقهم خاصه و أنه فوض إليهم خلق العالم بما فيه و جميع الأفعال.

و الحلاجيه ضرب من أصحاب التصوف و هم أصحاب الإباحه و القول بالحلول و كان الحلاج يتخصص بإظهار التشيع و إن كان ظاهر أمره التصوف و هم قوم ملحده و زنادقه يموهون بمظاهره كل فرقه بدينهم و يدعون للحلاج الأباطيل و يجرون فى ذلك مجرى المجوس فى دعواهم لزردشت المعجزات و مجرى النصارى فى دعواهم لرهبانهم الآيات و البينات و المجوس و النصارى أقرب إلى العمل بالعبادات منهم و هم أبعد من الشرائع و العمل بها من النصارى و المجوس.

و أما نصه رحمه الله بالغلو على من نسب مشايخ القميين و علمائهم إلى التقصير فليس نسبه هؤلاء القوم إلى التقصير علامه على غلو الناس إذ فى جمله المشار إليهم بالشيخوخيه و العلم من كان مقصرا و إنما يجب الحكم بالغلو على من نسب المحققين إلى التقصير سواء كانوا من أهل قم أو غيرها من البلاد و سائر الناس.

و قد سمعنا حكايه ظاهره عن أبى جعفر محمد بن الحسن بن الوليد رحمه الله لم نجد لها دافعا فى التقصير و هى ما حكى عنه أنه قال أول درجه فى الغلو نفى السهو (۲)

۱- فى المصدر: الى الالوهيه.

۲- المعروف منه جواز الاسهاء من اللّه تعالى لمصلحه لا السهو الذى يكون من الشيطان و سيشير إليه المصنّف.

عن النبی صلی الله علیه و آله و الإمام علیه السلام فإن صحت هذه الحکایه عنه فهو مقصر مع أنه من علماء القمیین و مشیختهم.

و قد وجدنا جماعه وردت إلینا من قم یقصرون تقصیرا ظاهرا فی الدین ینزلون الأئمه علیهم السلام عن مراتبهم و یزعمون أنهم کانوا لا یعرفون کثیرا من الأحکام الدینیه حتی ینکت فی قلوبهم و رأینا من یقول إنهم کانوا یلجئون فی حکم الشریعه إلی الرأی و الظنون و یدعون مع ذلک أنهم من العلماء و هذا هو التقصیر الذی لا شبهه فیه.

و یکفی فی علامه الغلو نفی القائل به عن الأئمه علیهم السلام سمات الحدوث و حکمه لهم بالإلهیه و القدم إذ قالوا بما یقتضی ذلک من خلق أعیان الأجسام و اختراع الجواهر و ما لیس بمقدور العباد من الأعراض و لا نحتاج مع ذلک إلی الحکم علیهم و تحقیق أمرهم بما جعله أبو جعفر رحمه الله تتمه فی (۱) الغلو علی کل حال. (۲)

**[ترجمه]شیخ مفید در شرح این کلام گفته است: غلو در لغت به معنای تجاوز از حدّ و خروج از میانه‌روی است. خداوند متعال می‌فرماید: «یا أَهْلَ الْکِتابِ لا تَغْلُوا فِی دِینِکُمْ وَ لا تَقُولُوا عَلَی اللَّهِ إِلَّا الْحَقَ» - . نساء / ۱۷۱ - {ای اهل کتاب در دین خود غلو مکنید و در باره خدا جز [سخن] درست مگویید} که از گذراندن حد در مورد مسیح نهی نموده و از خروج از میانه‌روی در کلام بر حذر داشته است و ادعای نصرانیان را غلو قرار داده؛

ص: ۳۴۴

چون همان‌طور که بیان کردیم این مصداق از حدگذراندن است. غالیان از متظاهرین به اسلام‌اند و کسانی هستند که امیرالمؤمنین و ائمه از نژاد او را، به خدایی و پیامبری نسبت می‌دهند و آن‌ها را با فضایلی وصف می‌کنند که از حد تجاوز می‌کند و از میانه‌روی خارج است. آن‌ها گمراه و کافرند. امیرالمؤمنین علیه السّلام درباره آن‌ها حکم به کشتن و در آتش سوزاندن نمود و ائمه علیهم السّلام نیز آن‌ها را تکفیر نموده‌اند و خارج از اسلام دانسته اند.

مفوضه، گروهی از غالیان هستند که فرقشان با غالیان دیگر این است که این‌ها ائمه را حادث و مخلوق می‌دانند و قدیم بودن ایشان را نفی می‌کنند، ولی با این حال، آفرینش و روزی دادن را به آن‌ها منسوب می‌کنند و مدعی‌اند که، خدا فقط آن‌ها را آفریده است، و بعد آفرینش عالم و آن‌چه در آن است و تمام کارها را به ایشان واگذار کرده است.

و حلاجیه، گروهی از صوفیان هستند که همه چیز را حلال می‌دانند و قائل به حلول می‌باشند. در میان آن‌ها، فقط حلّاج مدعی تشیع بوده است، گر چه ظاهر کارش همان تصوف است. این‌ها مردمانی ملحد و زندیق اند که دین خود را از تمام ادیان بهتر می‌دانند و برای حلاج چیزهای باطلی را ادعا می‌کنند و در این مسأله، شبیه مجوسیان هستند که مدعی معجزه برای زردشت‌اند و مانند نصرانیان که برای رهبان و کشیشان خود ادعای آیات و بینات می نمایند. و مجوسیان و نصرانیان بیشتر از آن‌ها به عبادت و اعمال عبادی معتقدند و این‌ها از دستورات دینی و عمل به آن فاصله بیشتری از مجوس و نصاری دارند.

اما تصریح به این‌که هر کس مشایخ و علمای قم را به کوتاهی نسبت دهد غالی است، باید گفت این نسبت موجب غالی بودن نمی‌شود؛ چون در میان کسانی که جزء مشایخ و علمای قم شمرده شده اند، افرادی که مقصّر باشند نیز وجود دارند. باید گفت حکم غلو برای کسانی است که دانشمندان بر حق را مقصّر می‌دانند، چه اهل قم باشند یا اهل جای دیگر دنیا یا از سایر

مردم باشند.

ما از ابوجعفر محمّد بن حسن بن ولید، حکایتی شنیده ایم که نمی‌توانیم تقصیر را از آن دفع کنیم. طوری که نقل کرده اند، او گفته است: اول درجه غلو این است که، سهو کردن - . آن‌چه که معروف است جواز اسهاء از ناحیه خدا به سبب مصلحتی که در آن است می‌باشد، نه سهوی که از جانب شیطان باشد. چنان‌چه مصنف به زودی به آن اشاره خواهد کرد. -

ص: ۳۴۵

را از پیامبر صلی الله علیه و آله و امام علیه السلام را منتفی بدانیم. اگر این جریان صحیح باشد، او مقصّر است، با این که او از علماء و مشایخ قم است.

گروهی از قم پیش خود ما آمده‌اند که اعتقادشان در باره ائمه، حتماً موجب تقصیر است و ائمه علیهم السلام را از مرتبه‌ای که دارند پایین می آورند و مدعی هستند که ایشان بسیاری از احکام دینی را نمی‌دانسته اند، مگر این‌که به دل آن‌ها القا می‌شد. بعضی را دیده‌ایم که می گویند: ائمه در بیان احکام شرعی، ناچار به رأی شخصی و ظنون پناه می‌برده‌اند و با این وضع، خود را از علماء هم می‌دانند. این یک تقصیر واقعی است و شکی در آن وجود ندارد.

در نشانه غلو همین کافی است که شخص غالی، مرتبه مخلوق بودن را از ائمه علیهم السّلام نفی می کند و در مورد ایشان حکم به خدایی و قدم می‌کند. چون معتقد به چیزهایی است که این قدم و خدایی را موجب می شود؛ مانند آفرینش اجسام و به وجود آوردن جهان و چیزهای دیگری که برای بندگان مقدور نیست. به هر حال، ما لازم نیست تنها با آن نشانه که ابو جعفر رحمه اللَّه علیه برای شناسائی غالیان ذکر کرده است، از وضع آن‌ها تحقیق نماییم و حکم به غالی بودنشان کنیم. - . تصحیح الإعتقاد : ۶۳ - ۶۶ -

**[ترجمه]

تذییل

اعلم أن الغلو فی النبی و الأئمه علیهم السلام إنما یکون بالقول بألوهیتهم أو بکونهم شرکاء الله تعالی فی المعبودیه أو فی الخلق و الرزق أو أن الله تعالی حل فیهم أو اتحد بهم أو أنهم یعلمون الغیب بغیر وحی أو إلهام من الله تعالی أو بالقول فی الأئمه علیهم السلام إنهم کانوا أنبیاء أو القول بتناسخ أرواح بعضهم إلی بعض أو القول بأن معرفتهم تغنی عن جمیع الطاعات و لا تکلیف معها بترک المعاصی.

و القول بکل منها إلحاد و کفر و خروج عن الدین کما دلت علیه الأدله العقلیه و الآیات و الأخبار السالفه و غیرها و قد عرفت أن الأئمه علیهم السلام تبرءوا منهم و حکموا بکفرهم و أمروا بقتلهم و إن قرع سمعک شی ء من الأخبار الموهمه لشی ء من ذلک فهی إما مؤوله أو هی من مفتریات الغلاه.

ص: ۳۴۶

۱- فی المصدر: سمه من الغلو.

۲- تصحیح الاعتقاد: ۶۳- ۶۶.

و لكن أفرط بعض المتكلمين و المحدثين فى الغلو لقصورهم عن معرفه الأئمه عليهم السلام و عجزهم عن إدراك غرائب أحوالهم و عجائب شئونهم فقدحوا فى كثير من الرواه الثقات لنقلهم بعض غرائب المعجزات حتى قال بعضهم من الغلو نفى السهو عنهم أو القول بأنهم يعلمون ما كان و ما يكون و غير ذلك

مَعَ أَنَّهُ قَدْ وَرَدَ فِي أَخْبَارٍ كَثِيرَهٍ لَا تَقُولُوا فِينَا رَبّاً وَ قُولُوا مَا شِئْتُمْ وَ لَنْ تَبْلُغُوا.

وَ وَرَدَ أَنَّ أَمْرَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يَحْتَمِلُهُ إِلَّا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ.

وَ وَرَدَ لَوْ عَلِمَ أَبُو ذَرٍّ مَا فِي قَلْبِ سَلْمَانَ لَقَتَلَهُ.

و غير ذلك مما مر و سيأتى.

فلا بد للمؤمن المتدين أن لا يبادر برد ما ورد عنهم من فضائلهم و معجزاتهم و معالى أمورهم إلا إذا ثبت خلافه بضروره الدين أو بقواطع البراهين أو بالآيات المحكمه أو بالأخبار المتواتره كما مر فى باب التسليم و غيره.

و أما التفويض فيطلق على معان بعضها منفى عنهم عليهم السلام و بعضها مثبت لهم فالأول التفويض فى الخلق و الرزق و التربيه و الإماته و الإحياء فإن قوما قالوا إن الله تعالى خلقهم و فوض إليهم أمر الخلق فهم يخلقون و يرزقون و يميتون و يحيون و هذا الكلام يحتمل وجهين.

أحدهما أن يقال إنهم يفعلون جميع ذلك بقدرتهم و إرادتهم و هم الفاعلون حقيقه و هذا كفر صريح دلت على استحالته الأدله العقليه و النقليه و لا يستريب عاقل فى كفر من قال به.

و ثانيهما أن الله تعالى يفعل ذلك مقارنا لإرادتهم كشق القمر و إحياء الموتى و قلب العصا حيه و غير ذلك من المعجزات فإن جميع ذلك إنما تحصل بقدرته تعالى مقارنا لإرادتهم لظهور صدقهم فلا يأبى العقل عن أن يكون الله تعالى خلقهم و أكملهم و ألهمهم ما يصلح فى نظام العالم ثم خلق كل شى ء مقارنا لإرادتهم و مشيتهم.

و هذا و إن كان العقل لا يعارضه كفاحا لكن الأخبار السالفه تمنع من القول به فيما عدا المعجزات ظاهرا بل صراحا مع أن القول به قول بما لا يعلم إذ لم يرد ذلك فى الأخبار المعتبره فيما نعلم

و ما ورد من الأخبار الداله على ذلک کخطبه البیان و أمثالها فلم یوجد إلا فی کتب الغلاه و أشباههم مع أنه یحتمل أن یکون المراد کونهم عله غائیه لإیجاد جمیع المکونات و أنه تعالی جعلهم مطاعین فی الأرضین و السماوات و یطیعهم بإذن الله تعالی کل شی ء حتی الجمادات و أنهم إذا شاءوا أمرا لا یرد الله مشیتهم و لکنهم لا یشاءون إلا أن یشاء الله.

و أما ما ورد من الأخبار فی نزول الملائکه و الروح لکل أمر إلیهم و أنه لا ینزل ملک من السماء لأمر إلا بدأ بهم فلیس ذلک لمدخلیتهم فی ذلک و لا الاستشاره بهم بل لَهُ الْخَلْقُ وَ الْأَمْرُ تعالی شأنه و لیس ذلک إلا لتشریفهم و إکرامهم و إظهار رفعه مقامهم.

الثانی التفویض فی أمر الدین و هذا أیضا یحتمل وجهین:

أحدهما أن یکون الله تعالی فوض إلی النبی و الأئمه علیهم السلام عموما أن یحلوا ما شاءوا و یحرموا ما شاءوا من غیر وحی و إلهام أو یغیروا ما أوحی إلیهم بآرائهم و هذا باطل لا یقول به عاقل فإن النبی صلی الله علیه و آله کان ینتظر الوحی أیاما کثیره لجواب سائل و لا یجیبه من عنده و قد قال تعالی وَ ما یَنْطِقُ عَنِ الْهَوی إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْیٌ یُوحی (۱)

و ثانیهما أنه تعالی لما أکمل نبیه صلی الله علیه و آله بحیث لم یکن یختار من الأمور شیئا إلا ما یوافق الحق و الصواب و لا یحل بباله ما یخالف مشیته تعالی فی کل باب فوض إلیه تعیین بعض الأمور کالزیاده فی الصلاه و تعیین النوافل فی الصلاه و الصوم و طعمه الجد و غیر ذلک مما مضی و سیأتی إظهارا لشرفه و کرامته عنده و لم یکن أصل التعیین إلا بالوحی و لم یکن الاختیار إلا بإلهام ثم کان یؤکد ما اختاره صلی الله علیه و آله بالوحی و لا فساد فی ذلک عقلا و قد دلت النصوص المستفیضه علیه مما تقدم فی هذا الباب و فی أبواب فضائل نبینا صلی الله علیه و آله من المجلد السادس.

و لعل الصدوق رحمه الله أیضا إنما نفی المعنی الأول حیث قال فی الفقیه و قد

۱- النجم: ۴.

فوض الله عز و جل إلى نبيه صلى الله عليه و آله أمر دينه و لم يفوض إليه تعدى حدوده و أيضا هو رحمه الله قد روى كثيرا من أخبار التفويض فى كتبه و لم يتعرض لتأويلها.

الثالث تفويض أمور الخلق إليهم من سياستهم و تأديبهم و تكميلهم و تعليمهم و أمر الخلق بإطاعتهم فيما أحبوا و كرهوا و فيما علموا جهه المصلحه فيه و ما يعلموا و هذا حق لقوله تعالى ما آتاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا (۱) و غير ذلك من الآيات و الأخبار

وَ عَلَيْهِ يُحْمَلُ قَوْلُهُمْ عليهم السلام نَحْنُ الْمُحَلِّلُونَ حَلَالَهُ وَ الْمُحَرِّمُونَ حَرَامَهُ أَیْ بَيَانُهُمَا عَلَيْنَا وَ يَجِبُ عَلَى النَّاسِ الرُّجُوعُ فِيهِمَا إِلَيْنَا وَ بِهَذَا الْوَجْهِ وَرَدَ خَبَرُ أَبِی إِسْحَاقَ وَ الْمِيثَمِیِّ.

الرابع تفويض بيان العلوم و الأحكام بما رأوا (۲) المصلحه فيها بسبب اختلاف عقولهم أو بسبب التقيه فيفتون بعض الناس بالواقع من الأحكام و بعضهم بالتقيه و يبينون تفسير الآيات و تأويلها و بيان المعارف بحسب ما يحتمل عقل كل سائل و لهم أن يبينوا و لهم أن يسكتوا

كَمَا وَرَدَ فِی أَخْبَارٍ كَثِيرَهٍ عَلَيْكُمُ الْمَسْأَلَهُ وَ لَيْسَ عَلَيْنَا الْجَوَابُ.

كل ذلك بحسب ما يريهم الله من مصالح الوقت كما ورد فى خبر ابن أشيم و غيره و هو أحد معانى خبر محمد بن سنان فى تأويل قوله تعالى لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِما أَراكَ اللَّهُ (۳) و لعل تخصيصه بالنبى صلى الله عليه و آله و الأئمه عليهم السلام لعدم تيسر هذه التوسعه لسائر الأنبياء و الأوصياء عليهم السلام بل كانوا مكلفين بعدم التقيه فى بعض الموارد و إن أصابهم الضرر و التفويض بهذا المعنى أيضا ثابت حق بالأخبار المستفيضه.

الخامس الاختيار فى أن يحكموا بظاهر الشريعه أو بعلمهم و بما يلهمهم الله من الواقع و مخ الحق فى كل واقعه و هذا أظهر محامل خبر ابن سنان و عليه أيضا دلت الأخبار.

۱- تقدم الايعاز الى محلها فى اول الباب.

۲- فى نسخه: بما أرادوا و رأوا.

۳- تقدم الايعاز الى محلها فى اول الباب.

السادس التفويض فی العطاء فإن الله تعالی خلق لهم الأرض و ما فيها و جعل لهم الأنفال و الخمس و الصفايا و غيرها فلهم أن يعطوا ما شاءوا و يمنعوا ما شاءوا كما مر فی خبر الثمالی و سيأتی فی مواضعه و إذا أحطت خبرا بما ذكرنا من معانی التفويض سهل عليك فهم الأخبار الوارده فيه و عرفت ضعف قول من نفی التفويض مطلقا و لما يحط بمعانيه.

**[ترجمه]باید توجه داشت که غلو در مورد پیامبر و ائمه علیهم السّلام به این است که، قائل به خدایی آن‌ها یا شریک بودنشان با خدا در معبود بودن شویم، یا مدعی شراکت آن‌ها در آفرینش و رزق با خدا گردیم، و یا مدعی شویم که خدا در آن‌ها حلول نموده یا با ایشان متحد شده است، و یا بگوییم آن‌ها، بدون وحی و الهام از جانب خدا، علم غیب دارند، یا این که ائمه، پیامبرند، یا قائل به تناسخ روح بعضی از از آن‌ها در بعضی دیگر شویم و یا این که بگوییم معرفت ائمه ما را از تمام واجبات بی نیاز می کند و با داشتن معرفت آن‌ها، دیگر مکلف به ترک گناهان نیستیم.

اعتقاد به هر یک از این مطالب کفر و الحاد و خروج از دین است؛ چنان‌چه دلایل عقلی و آیات قرآنی و روایاتی که از نظر گذشت شاهد بر این است. و متوجه شدید که ائمه علیهم السّلام از چنین اشخاصی بیزاری جسته‌اند و حکم به کفر و امر به قتل آن‌ها نموده‌اند. اگر خبری را که اشاره به چنین مطالبی داشته باشد شنیدید، یا باید آن را تأویل نمود و یا باید گفت که خود غالیان آن خبر را ساخته اند.

ص: ۳۴۶

ولی بعضی از متکلمین و محدثین، به جهت قصوری که در معرفت ائمه علیهم السّلام داشته اند و عجزی که از درک احوال غریب و شؤون عجیب ایشان داشته‌اند، در تفسیر غلو افراط کرده اند، و به همین جهت اعتبار بسیاری از راویان موثق را، به دلیل این که بعضی از معجزات شگفت‌انگیز ائمه را نقل نموده اند، مخدوش دانسته‌اند، تا جایی که بعضی گفته‌اند: از مصادیق غلو این است که سهو را از ائمه منتفی بدانند، یا بگویند ائمه هر چه در گذشته روی داده و در آینده اتفاق می‌افتد و چیزهای دیگری از این قبیل را می‌دانند. با این‌که اخبار زیادی وارد شده که \\"درباره ما معتقد به ربوبیت نشوید، بعد از آن هر چه می‌خواهید بگویید که باز هم به نهایت فضل ما نخواهید رسید.\\" و خبر دیگری که فرموده اند: \\"امر ما مشکل و بس دشوار است، تاب آن را ندارد مگر ملکی مقرب یا پیامبری مرسل و یا بنده ای که خداوند دلش را برای ایمان آزموده باشد.\\" و در خبر دیگری است: \\"اگر ابوذر بداند در قلب سلمان چه چیز است، هر آینه او را خواهد کشت.\\" و و غیر از این قبلاً ذکر شده و ذکر خواهد شد.

مؤمن متدین، نباید روایاتی که در فضل و منقبت و معجزات آن‌ها رسیده را، فوراً رد کند، مگر چیزهایی که بر خلاف ضروریات دین یا برهان‌های قاطع

یا آیات محکمات یا اخبار متواتر باشد. چنان‌چه در باب تسلیم توضیح آن گذشت.

اما تفویض دارای چند معنی است که بعضی از آن‌ها از ائمه علیهم السلام منتفی است و بعضی از آن‌ها برای ایشان ثابت است. نوع اول: تفویض در آفرینش و رزق و تربیت و میراندن و زنده کردن است؛ گروهی می گویند: که خداوند متعال، ائمه را خلق

کرده و امر آفرینش را در اختیار آن‌ها قرار داده است؛ آن‌ها می آفرینند و روزی می‌دهند و می‌میرانند و زنده می کنند. چنین کلامی دو وجه دارد:

یکی این که گفته شود: آن‌ها، همه این کارها را با قدرت و اراده خود انجام می‌دهند و فاعل حقیقی خود ایشان هستند، که این کفر صریح است و دلایل عقلی و نقلی چنین چیزی را محال می‌دانند و برای هیچ عاقلی در کفر کسی که چنین می گوید شکی نیست.

دومی این که: این کارها را خداوند، در همان زمان که آن‌ها اراده می کنند، انجام می‌دهد؛ مانند شکافتن ماه و زنده کردن مردگان و اژدها نمودن عصا و سایر معجزات. تمام این‌ها با قدرت خدا، ولی در همان زمانی که آن‌ها اراده می کنند، حاصل می شود تا معلوم شود ایشان در ادعای خود راست‌گو هستند. عقل از پذیرفتن این مطلب سر باز نمی‌زند که بگوییم خداوند آن‌ها را آفریده و کامل نموده و آن‌چه به صلاح نظام عالم است را به آن‌ها الهام کرده و سپس هر چیزی را مقارن با اراده و خواست آن‌ها آفریده است.

گر چه عقل امتناعی از پذیرش چنین معنایی برای تفویض نسبت به ائمه ندارد، ولی اخبار گذشته این کلام را، مگر در مورد معجزات، ظاهراً و بلکه صریحاً منع می کنند. علاوه بر این که معتقد شدن به چنین چیزی، از روی علم نیست؛ زیرا تا آن‌جا که ما می‌دانیم در روایات معتبر چیزی در این‌باره نرسیده است.

ص: ۳۴۷

و روایاتی از قبیل خطبه بیان و امثال آن، که دال بر این مطلب است، فقط در کتب غالیان و افراد شبیه به آن‌ها یافت می شود. مضاف بر این که محتمل است مقصود این باشد که، ائمه علیهم السّلام علت غایی آفرینش همه موجودات باشند و خداوند آن‌ها را در تمام آسمان و زمین پیروی شده قرار داده و همه موجودات، حتی جمادات، به اذن خدا مطیع آن‌هایند و اگر آن‌ها چیزی را بخواهند، خداوند خواسته آن‌ها را رد نمی کند، ولی ایشان نیز، جز آن‌چه خدا می‌خواهد را نخواهند خواست.

اما اخباری که با این مضامین وارد شده که، ملائکه و روح برای هر کاری پیش آن‌ها نازل می‌شوند و این‌که هر فرشته ای که از آسمان برای کاری نازل شود، اول خدمت آن‌ها می‌رسد، این مطالب نه از آن جهت است که ایشان در خلق و آفرینش دخالتی دارند و یا این که ملائکه برای مشورت پیش ایشان می آیند؛ بلکه آفرینش و اداره جهان در اختیار خداوند متعال است و این فقط برای بزرگ‌داشت و اکرام و نشان دادن مقام والای آن‌ها است.

معنای دوم، تفویض در امر دین است که این نیز دو احتمال دارد:

یکی این که، خداوند متعال به پیامبر و ائمه علیهم السلام اختیار عام داده باشد تا بدون این که وحی و الهامی در کار باشد، هر چه را بخواهند حلال کنند و هر چه را بخواهند حرام نمایند، یا این‌که آن‌چه به آن‌ها وحی شده را، با رأی و نظر خودشان تغییر دهند، که این معنا نیز باطل است و هیچ عاقلی چنین چیزی نمی گوید؛ زیرا پیامبر صلی الله علیه و آله، برای جواب سؤال یک شخص گاهی تا چند روز، منتظر وحی می ماندند و از نزد خود به او جواب نمی‌دادند، خداوند متعال می‌فرماید: «وَ ما

يَنْطِقُ عَنِ الْهَوى * إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحى» - . نجم / ۳ و ۴ - {و از سر هوس سخن نمی گوید * این سخن جز وحیی که وحی می شود نیست}

و دومی این که، چون خداوند متعال پیامبرش صلی الله علیه و آله را کامل نموده، طوری که چیزی را اختیار نمی‌کند مگر موافق حق و درست باشد. و در هر باب که تعیین بعضی از چیزها را، از قبیل اضافه نمودن رکعات نماز و تعیین نمازها و روزه... های مستحبّ و ارث بردن جد و سایر چیزهایی که گذشت و خواهد آمد را، به جهت آشکار نمودن شرافت او و کرامتی که نزد او دارد، به او واگذار کرده است، بر خاطرشان چیزی که مخالف خواست خدا باشد خطور نمی‌کند. و اصل تعیین فقط با وحی بوده و اختیار ایشان تنها از طریق الهام بوده است و بعد آن‌چه که ایشان صلی الله علیه و آله اختیار می‌کردند، با وحی تأکید می‌شده است. و این معنی برای تفویض از نظر عقلی اشکالی ندارد و اخبار فراوانی که در همین باب و بخش‌های فضیلت‌های پیامبر ما صلی الله علیه و آله، از جلد ششم، ذکر کردیم بر این معنا دلالت دارد.

و شاید صدوق، رحمه اللَّه علیه، نیز معنی اول را نفی کرده است؛ زیرا در کتاب فقیه می‌نویسد:

ص: ۳۴۸

خداوند امر دین خود را به پیامبرش صلی الله علیه و آله واگذارده و تجاوز از حدودش را به او واگذار نکرده است. او خود نیز مقدار زیادی از روایات تفویض را، بدون این‌که آن ها را تأویل کند، در کتب خود نقل کرده است.

معنای سوم، تفویض امور خلق از قبیل سیاست و تأدیب و تکمیل و تعلیم آن ها و امر کردن آن‌ها به اطاعت از ایشان در همه مسائلی که دوست دارند و دوست ندارند و در آن‌چه جهت مصلحتش را می‌دانند. و این معنی صحیح است به دلیل این آیه: «ما آتاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» - . حشر / ۷ - {آن‌چه را فرستاده [او] به شما داد، آن را بگیرید و از آن‌چه شما را بازداشت، بازایستید} و آیات و اخبار دیگر. بر همین معنا حمل می شود این فرمایش آن‌ها که: ما حلال کنندگان حلال او، و حرام کنندگان حرام اوییم، یعنی بیان حلال و حرام به عهده ماست و مردم باید در مورد حلال و حرام به ما مراجعه نمایند و روایت ابواسحاق و میثمی نیز بر همین وجه وارد شده است.

معنای چهارم، تفویض بیان علوم و احکام به آن صورتی که خود مصلحت می‌دانند؛ خواه به جهت تفاوت سطح درک مردم و خواه به جهت تقیه. به این صورت که، برای بعضی از مردم احکام واقعی را بیان می‌کنند و بعضی دیگر را از روی تقیه جواب می‌دهند، و تفسیر آیات و تأویل آن‌ها و معارف را به نسبت سطح درک سئوال کننده بیان می‌کنند. آن‌ها حق دارند بیان کنند و نیز حق دارند که سکوت کنند. چنان‌چه در اخبار زیادی وارد شده است که فرموده اند: شما باید سؤال کنید، ولی جواب بر ما لازم نیست. و تمام این‌ها وابسته به مصلحت‌های زمانی است که خداوند به آن ها نشان می‌دهد، چنان چه در روایت ابن اشیم و دیگر روایات وارد شده است.

و این می‌تواند یکی از معانی روایت محمّد بن سنان باشد که در تأویل آیه:« لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِما أَراكَ اللَّهُ» - . نساء / ۱۰۵ - {تا میان مردم به [موجب] آن‌چه خدا به تو آموخته داوری کنی} وارد شده بود. و شاید تخصیص این مقام به پیامبر صلی الله

علیه و آله و ائمه علیهم السلام به این جهت است که برای سایر انبیاء و اوصیاء چنین اختیار وسیعی فراهم نبوده است بلکه آن‌ها در بعضی از موارد، حتی اگر زیانی به آن‌ها می‌رسید، مکلف به عدم تقیه بودند این معنای تفویض نیز، بر اساس روایات فراوان ثابت و درست است.

معنای پنجم، آن‌ها در این‌که، به ظاهر شریعت یا به علم خود و یا به الهامی که از طرف خدا در مورد واقع امر و مغز حقیقت یک چیز به ایشان می شود حکم کنند مختارند. که این آشکارترین توجیه برای خبر ابن سنان است و روایات نیز بر همین معنا دلالت دارد .

ص: ۳۴۹

معنای ششم، تفویض در عطا و بخشش؛ خداوند متعال زمین و آن‌چه در زمین است را برای آن‌ها آفریده و غنائم و خمس و صفایا و غیر آن را برای ایشان قرار داده است. که می‌توانند هر چه خواستند ببخشند و هرچه که نخواستند ندهند، چنان‌چه در روایت ثمالی گذشت و در جای خود نیز خواهد آمد. اگر در مورد معانی تفویض که توضیح دادیم، احاطه پیدا کنید، فهمیدن روایاتی که در این باره رسیده برای شما ساده می شود و خواهید دانست سخن کسانی که به طور کلی تفویض را نفی کرده اند ضعیف است و آن‌ها به همه معانی تفویض احاطه نداشته اند .

**[ترجمه]

باب ۱۱ نفی السهو عنهم علیهم السلام

الأخبار

«۱»

ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام تَمِیمٌ الْقُرَشِیُّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیٍّ الْأَنْصَارِیِّ عَنِ الْهَرَوِیِّ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا علیه السلام یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنَّ فِی الْکُوفَهِ (۱) قَوْماً یَزْعُمُونَ أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله لَمْ یَقَعْ عَلَیْهِ السَّهْوُ فِی صَلَاتِهِ فَقَالَ کَذَبُوا لَعَنَهُمُ اللَّهُ إِنَّ الَّذِی لَا یَسْهُو هُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ (۲).

**[ترجمه]عیون أخبار الرضا: هروی نقل کرده، به حضرت رضا علیه السّلام عرض کردم: ای فرزند رسول خدا! در کوفه - . در مصدر: در دل کوفه - گروهی هستند که معتقدند پیامبر صلی الله علیه و آله سهوی در نمازشان واقع نمی‌شود. ایشان فرمودند: دروغ گفته اند، خدا لعنتشان کند! تنها کسی که سهو نمی‌کند، خداییست که جز او معبودی نیست. - . عیون الأخبار - ۳۲۶ :

**[ترجمه]

«۲»

سر، السـرائر ابْنُ مَحْبُوبٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ رِبْعِيٍّ عَنِ الْفُضَـيْلِ قَـالَ: ذَكَرْتُ لِأَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام السَّهْوَ فَقَالَ وَ یَنْفَلِتُ مِنْ ذَلِکَ أَحَدٌ رُبَّمَا أَقْعَدْتُ الْخَادِمَ خَلْفِی یَحْفَظُ عَلَیَّ صَلَاتِی (۳).

**[ترجمه]سـرائر: فضـیل نقل کرده، به حضـرت صادق علیه السّـلام مسأله سـهو را عرض کردم، ایشان فرمودنـد: مگر می‌شود کسی از سهو ایمن باشد؟ من گاهی خادم را پشت سرم می‌نشانم تا تعداد رکعات نمازم را به خاطر بسپارد. - . سرائر : ۴۸۲ -

**[ترجمه]

«۳»

یب، تهـذیب الأحکـام مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَحْمَـدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ بُکَیْرٍ عَنْ زُرَارَهَ قَـالَ: سَـأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام هَلْ سَجَدَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله سَجْدَتَیِ السَّهْوِ قَطُّ فَقَالَ لَا وَ لَا یَسْجُدُهُمَا فَقِیهٌ (۴).

**[ترجمه]تهذیب: زراره نقل کرده، از حضـرت باقر علیه السّلام پرسیدم: آیا رسول الله صلی الله علیه و آله، هیچگاه دو سجده سهو انجام داده است؟ فرمودند: نه، و فقیه هم به سجده سهو مبتلا نمی‌شود. - . تهذیب ۱ : ۲۳۶ -

**[ترجمه]

بیان

قد مضی القول فی المجلد السادس فی عصمتهم علیهم السلام عن السهو و النسیان و جمله القول فیه أن أصحابنا الإمامیه أجمعوا علی عصمه الأنبیاء و الأئمه صلوات الله

ص: ۳۵۰

۱- فی المصدر: فی سواد الکوفه.

۲- عیون الأخبار. ۳۲۶ و فیه: هو الذی لا إله إلّا هو.

۳- السرائر: ۴۸۲.

۴- التهذیب ۱: ۲۳۶.

عليهم من الـذنوب الصـغيره و الكبيره عمـدا و خطأ و نسـيانا قبل النبوه و الإمامه و بعـدهما بل من وقت ولادتهم إلى أن يلقوا الله تعـالى و لم يخـالف فى ذلك إلا الصـدوق محمـد بن بابويه و شـيخه ابن الوليـد قـدس الله روحهما فإنهما جوزا الإسـهاء من الله تعالى لا السـهو الـذى يكون من الشـيطان فى غير ما يتعلق بالتبليغ و بيان الأحكام و قالوا إن خروجهما لا يخل بالإجماع لكونهما معروفى النسب.

و أمـا السـهو فى غير مـا يتعلق بالواجبـات و المحرمات كالمباحات و المكروهات فظاهر أكثر أصـحابنا أيضا تحقق الإجماع على عدم صدوره عنهم و اسـتدلوا أيضا بكونه سببا لنفور الخلق منهم و عدم الاعتداد بأفعالهم و أقوالهم و هو ينافى اللطف و بالآيات و الأخبار الـداله على أنهم عليهم السـلام لا يقولون و لا يفعلون شـيئا إلا بوحى من الله تعالى و يـدل أيضا عليه عموم ما دل على وجوب التأسى بهم فى جميع أقوالهم و أفعالهم و لزوم متابعتهم.

و يدل عليه الأخبار الداله على أنهم مؤيدون بروح القدس و أنه لا يلهو و لا يسهو و لا يلعب و

قد مر فى صفات الإمام عن الرضا عليه السلام فهو معصوم مؤيد موفق مسدد قد أمن من الخطإ و الزلل و العثار.

وَ سَيَأْتِي فِي تَفْسِيرِ النُّعْمَانِيِّ فِي كِتَابِ الْقُرْآنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ جَابِرٍ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ: فِي بَيَانِ صِفَاتِ الْإِمَامِ فَمِنْهَا أَنْ يُعْلَمَ الْإِمَامُ الْمُتَوَلِّي عَلَيْهِ أَنَّهُ مَعْصُومٌ مِنَ الذُّنُوبِ كُلِّهَا صَغِيرِهَا وَ كَبِيرِهَا لَا يَزِلُّ فِي الْفُتْيَا وَ لَا يُخْطِئُ فِي الْجَوَابِ وَ لَا يَسْهُو وَ لَا يَنْسَى وَ لَا يَلْهُو بِشَيْ ءٍ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا وَ سَاقَ الْحَدِيثَ إِلَى أَنْ قَالَ عليه السلام عَدَلُوا عَنْ أَخْذِ الْأَحْكَامِ عَنْ أَهْلِهَا مِمَّنْ فَرَضَ اللَّهُ طَاعَتَهُمْ مِمَّنْ لَا يَزِلُّ وَ لَا يُخْطِئُ وَ لَا يَنْسَى.

و غيرهـا من الأخبار الـداله بفحاويها على تنزههم عنه و بالجمله المسأله فى غايه الإشكال لـدلاله كثير من الأخبار و الآيات على صـدور السـهو عنهم عليهم السـلام و إطبـاق الأصـحاب إلاـ من شـذ منهم على عـدم الجواز مع شـهاده بعض الآيات و الأخبار و الدلائل الكلاميه عليه و قد بسطنا القول فى ذلك فى المجلد السادس فإذا أردت الاطلاع عليه فارجع إليه.

**[ترجمه]در جلد ششم گذشت که ائمه علیهم السّلام از سهو و نسیان معصومند و خلاصه آنچه در آن‌جا گفتیم به این شرح است: علمای امامیه اتفاق دارند که انبیاء و ائمه صلوات الله علیهم

ص: ۳۵۰

از گناهان صغیره و کبیره، چه عمداً یا از روی خطا یا به جهت فراموشی، قبل از نبوت و امامت و بعد از آن، بلکه از هنگام ولادت تا زمانی که به لقاء خدا می‌رسند، عصمت دارند. در این مورد هیچ مخالفی نیست مگر صدوق و استادش ابن ولید قدس الله روحهما، که آن دو، سهوی که از جانب خدا ناشی شود و نه سهوی که از جانب شیطان باشد را در غیر مسائل مربوط به تبلیغ و بیان احکام ممکن دانسته‌اند. دانشمندان می گویند: خروج این دو نفر، خللی به اجماع وارد نمی کند، چون هر دوی آن‌ها نسبی شناخته‌شده دارند.

اما سهو در غیر واجبات و محرمات مانند مباحات و مکروهات؛ ظاهر کلام بیشتر علما این است که، متفقاً در این موارد نیز سهو بر ایشان عارض نمی‌شود و این گونه استدلال کرده اند که، چنین سهوی موجب دلسرد شدن مردم و اهمیت ندادن آن‌ها نسبت به افعال و اقوال آن‌ها می شود و این با لطف منافات دارد و با آیات و روایاتی که دلالت می کند آن‌ها بدون وحی از جانب خدای متعال هیچ سخن و یا کاری نمی کنند، مخالف است. همچنین با روایاتی که دلالت دارد بر این‌که پیروی از آن‌ها در تمام اقوال و رفتار واجب و متابعت از ایشان لازم است، سازگار نیست.

شاهد دیگری بر این مطلب، روایاتی است که دلالت دارد بر این‌که آن‌ها مؤید به روح‌القدس هستند که از او (روح‌القدس) لهو و سهو و بازی سر نمی‌زند. در صفات امام از حضرت رضا علیه السّلام روایتی ذکر شد که ایشان فرمودند: امام معصوم و موفق و مورد تقویت پروردگار است که از خطا و تزلزل و لغزش ایمن است.

در کتاب القرآن از تفسیر نعمانی نقل خواهیم کرد که او با اسناد خود از اسماعیل ابن جابر و او از حضرت صادق علیه السّلام و ایشان از امیرالمؤمنین صلوات اللّه علیه روایت کردند که ایشان در بیان صفات امام فرمودند: از جمله صفات امام این است که باید نشان دهد که از همه گناهان چه صغیره و چه کبیره معصوم است و در فتوی لغزش ندارد و در جواب خطا نمی کند و سهو و نسیان و بازی در امور دنیا از او سر نمی‌زند.

حدیث ادامه دارد تا آن‌جا که حضرت فرموده‌اند: مردم از این که احکام را از اهلش، یعنی کسانی که خداوند اطاعت ایشان را واجب نموده و لغزش و خطا و نسیان در ایشان راه ندارد، بگیرند منحرف شدند .

و روایات دیگری که از مفهوم آن ها معلوم می شود ایشان از سهو به دور هستند. خلاصه این که، این مسأله بسیار مشکل است؛ زیرا از طرفی، روایات و آیات زیادی دلالت بر صدور سهو از ائمه علیهم السلام دارد، و از سوی دیگر علماء و اصحاب، جز تعداد کمی از آن ها، متفقند که جایز نیست سهو و نسیان و خطا از آن ها صادر شود. علاوه بر این که بعضی از آیات و روایات و نیز براهین کلامی، شاهد بر جواز سهو و نسیان و خطا است. ما این مطلب را در جلد ششم کاملا شرح داده ایم، اگر می‌خواهید اطلاع پیدا کنید، مراجعه نمایید ص: ۳۵۱

**[ترجمه]

باب ۱۲ أنه جری لهم من الفضل و الطاعه مثل ما جری لرسول الله صلی الله علیه و آله و أنهم فی الفضل سواء

الأخبار

«۱»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ حَمْزَهَ عَنْ نَصْرِ بْنِ الْحَسَنِ الْوَرَامِینِیِّ عَنْ سَهْلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْوَلِیدِ الصَّیْرَفِیِّ عَنْ سَعِیدٍ الْأَعْرَجِ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَ سُلَیْمَانُ بْنُ خَالِدٍ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام فَابْتَدَأَنِی فَقَالَ یَا سُلَیْمَانُ مَا جَاءَ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام یُؤْخَذُ بِهِ وَ مَا نَهَی عَنْهُ یُنْتَهَی عَنْهُ جَرَی لَهُ مِنَ الْفَضْلِ مَا جَرَی لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ لِرَسُولِهِ الْفَضْلُ عَلَی جَمِیعِ مَنْ خَلَقَ اللَّهُ الْعَائِبُ عَلَی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ فِی شَیْ ءٍ کَالْعَائِبِ عَلَی اللَّهِ وَ عَلَی رَسُولِهِ صلی الله علیه و آله وَ الرَّادُّ عَلَیْهِ فِی صَغِیرٍ أَوْ کَبِیرٍ عَلَی حَدِّ الشِّرْکِ بِاللَّهِ کَانَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام بَابَ اللَّهِ الَّذِی لَا یُؤْتَی إِلَّا مِنْهُ وَ سَبِیلَهُ الَّذِی مَنْ تَمَسَّکَ بِغَیْرِهِ هَلَکَ کَذَلِکَ جَرَی حُکْمُ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام بَعْدَهُ وَاحِدٍ بَعْدَ وَاحِدٍ جَعَلَهُمْ (۱) أَرْکَانَ الْأَرْضِ وَ هُمُ الْحُجَّهُ الْبَالِغَهُ عَلَی مَنْ فَوْقَ الْأَرْضِ وَ مَنْ تَحْتَ الثَّرَی أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام کَانَ یَقُولُ أَنَا قَسِیمُ اللَّهِ بَیْنَ الْجَنَّهِ وَ النَّارِ وَ أَنَا الْفَارُوقُ الْأَکْبَرُ (۲) وَ أَنَا صَاحِبُ الْعَصَا وَ الْمِیسَمِ وَ لَقَدْ أَقَرَّ لِی جَمِیعُ الْمَلَائِکَهِ وَ الرُّوحُ بِمِثْلِ مَا أَقَرُّوا لِمُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ لَقَدْ حُمِلْتُ مِثْلَ حَمُولَهِ مُحَمَّدٍ وَ هُوَ (۳) حَمُولَهُ الرَّبِّ وَ أَنَّ مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله یُدْعَی فَیُکْسَی فَیُسْتَنْطَقُ فَیَنْطِقُ وَ أُدْعَی فَأُکْسَی وَ أُسْتَنْطَقُ فَأَنْطِقُ وَ لَقَدْ أُعْطِیتُ خِصَالًا لَمْ یُعْطَهَا أَحَدٌ قَبْلِی عُلِّمْتُ الْبَلَایَا وَ الْقَضَایَا وَ فَصْلَ الْخِطَابِ (۴).

ص: ۳۵۲

۱- فی المصدر: جعلهم اللّه.

۲- فی نسخه من المصدر: و انا الصادق الأکبر.

۳- فی المصدر: و هی.

۴- أمالی ابن الشیخ: ۱۲۸ و ۱۲۹.

**[ترجمه]أمالی طوسی: سعید اعرج نقل کرده، من و سلیمان بن خالد به محضر حضرت صادق علیه السّلام رسیدیم، ایشان شروع به سخن نموده و فرمودند: ای سلیمان! آن‌چه از امیرالمؤمنین علی بن ابی‌طالب علیه السلام رسیده را باید انجام داد و آن چه نهی کرده را باید خودداری نمود، فضیلت و مقام ایشان همان فضیلت و مقام رسول الله صلی الله علیه و آله است و رسول خدا بر تمام مخلوقات خدا برتری دارد. کسی که در چیزی عیب امیرالمؤمنین نماید، مانند کسی است که عیب بر خدا و رسول الله صلی الله علیه و آله بگیرد و کسی که علی علیه السلام را در چیز کوچک یا بزرگی رد کند، در حد شرک به خداست.

امیرالمؤمنین علیه السّلام باب اللّهی است که فقط از آن در باید به سوی خدا رفت و راه خداست که هر که جز این راه را پیش بگیرد، هلاك می‌شود. همچنین است حکم سائر امامان پس از او، یکی بعد از دیگری، علیهم السّلام. خداوند آن‌ها را پایه‌... های زمین قرار داد و آن‌ها حجت بالغه او بر مردمان روی زمین و زیر آسمان هستند.

آیا می‌دانی که امیرالمؤمنین علیه السّلام فرمودند: من از جانب خدا تقسیم کننده بین بهشت و جهنم هستم و من فاروق اکبرم - . در یکی از نسخه‌های مصدر: من صادق اکبرم - و من صاحب عصا و میسم هستم. تمام فرشتگان و روح، هر آن‌چه را که برای محمّد صلی اللَّه علیه و آله و سلم اقرار نموده اند، برای من هم اقرار کردند. و بر دوش من نیز حموله‌ای که بر دوش محمّد صلی اللَّه علیه و آله و سلم گذاشته بودند را گذاشته‌اند، که همان محموله پروردگار می‌باشد. محمد صلی الله علیه و آله را خواهند خواست و بر او لباس می‌پوشانند و از او می‌خواهند سخن بگوید و او نیز شروع به سخن می‌نماید. مرا نیز می‌... خواهند و بر من لباس می‌پوشانند و از من می‌خواهند که سخن بگویم و شروع به سخن می‌کنم. به من امتیازاتی بخشیده اند که به هیچ کس قبل از من نداده اند؛ علم بلایا و قضایا را می‌دانم و دارای علم فصل‌الخطاب هستم. - . امالی إبن الشیخ : ۱۲۸ و ۱۲۹ -

ص: ۳۵۲

**[ترجمه]

بیان

قوله الفاروق الأكبر أی الفارق بین الحق و الباطل و قیل لأنه أول من أظهر الإسلام بمكه ففرق بین الإیمان و الكفر و أما صاحب العصا و المیسم فسیأتی أنه علیه السلام الدابه الذی ذكره الله فی القرآن یظهر قبل قیام الساعه معه عصا موسی و خاتم سلیمان یسم بها وجوه المؤمنین و الكافرین لیتمیزوا.

قوله علیه السلام و قد حملت أی حملنی الله من العلم و الإیمان و الكمالات أو تكلیف هدایه الخلق و تبلیغ الرسالات و تحمل المشاق مثل ما حمل محمدا صلی الله علیه و آله و فی بعض النسخ و لقد حملت علی مثل حمولته فیمكن أن یقرأ حملت علی صیغه المجهول المتكلم و علی التخفیف و الحموله بفتح الحاء فإنها بمعنی ما یحمل علیه الناس من الدواب أی حملنی الله تعالی علی مثل ما حمله علیه من الأمور التی توجب الوصول إلی أقصی منازل الكرامه من الخلافه و الإمامه.

فشبه علیه السلام ما حمله الله علیه من رئاسه الخلق و هدایتهم و ولایتهم بدابه یركب علیها لأنه یبلغ بحاملها إلی أقصی غایات

السبق فی میدان (۱) الکرامه و یمکن أن یقرأ حملت علی بناء المؤنث المجهول الغائب و علی بتشدید الیاء و الحموله بضم الحاء و هی بمعنی الأحمال فیرجع إلی ما مر فی النسخه الأولی.

قوله علیه السلام و یستنطق أی للشفاعه و الشهاده قوله و فصل الخطاب أی الخطاب الفاصل بین الحق و الباطل و یطلق غالبا علی حکمهم فی الوقائع المخصوصه و بیانهم فی کل أمر حسب ما یقتضیه المقام و أحوال السائلین المختلفین فی الأفهام.

lt;meta info="\\"فاروق اکبر\\" یعنی فارق بین حق و باطل. و گفته‌انـد: چون ایشان اولین نفری بودنـد که اسـلام را در مکه آشکار نمودند، به این وسیله بین ایمان و کفر فرق نهادند.

\\"صاحب عصا و میسم\\" در آینده خواهد آمد که ایشان آن موجودی‌اند که در قرآن ذکر شده که قبل از برپاشدن قیامت، به همراه عصای موسی و انگشتر سلیمان ظاهر می‌شونـد و صورت مؤمنان و کافران را نشانه‌گـذاری می‌کنند تا از هم‌دیگر باز شناخته شوند.

\\"بر دوش من نیز گذاشته‌اند\\" یعنی خداوند همان علم و ایمان و کمالات و وظیفه هدایت کردن خلق و رساندن رسالت‌ها و تحمل سختی‌هایی که بر دوش محمد صلی الله علیه و آله قرار داده بود را بر دوش من نیز قرار داده است.

\\"حموله\\" به فتح حاء، در لغت به معنای باری است که آن را از روی جانوران بر دوش انسان قرار می‌دهند، و معنای جمله این است که، خداوند تمام اموری که موجب رسیدن به بالاترین مراتب کرامت می‌شود، یعنی خلافت و امامت را، که بر دوش پیـامبر گذاشـته بود بر دوش من هم گذاشـته است. حضـرت، بـار ریـاست خلق و هـدایت و ولاـیت آن‌ها را به چهارپایی تشبیه کرده که بر آن بار می‌گذارند، زیرا آن بار، حامل آن را تا دورترین مقاصد میادین مسابقات کرامات می رساند.

\\"از او می‌خواهند سخن بگوید\\" یعنی برای شفاعت کردن و شهادت دادن.

\\"فصـل‌الخطاب\\" یعنی سـخنی که بین حق و باطل فاصـله می‌انـدازد. این اصـطلاح معمولاً در مورد حکم و بیان ایشان در وقایع مخصوص، به حسب مقتضیات مسأله و بنابر حالات مختلف سؤال‌کنندگان از جهت سطح درک، به کار برده می شود.

**[ترجمه]

«۲»

ب، قرب الإسـناد ابْنُ عِیسَـی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنِ الرِّضَا أَنَّهُ علیه السـلام کَتَبَ إِلَیْهِ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السـلام لَا یَسْتَکْمِلُ عَبْدٌ الْإِیمَانَ حَتَّی یَعْرِفَ أَنَّهُ یَجْرِی لِآخِرِهِمْ مَا یَجْرِی لِأَوَّلِهِمْ فِی الْحُجَّهِ وَ الطَّاعَهِ وَ الْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ سَوَاءً وَ لِمُحَمَّدٍ صـلی الله علیه و آله وَ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فَضْلُهُمَا الْخَبَرَ (۲).

**[ترجمه]قرب الاسـناد: بزنطی نقل کرده، حضـرت رضا علیه السّـلام نامه ای با این مضـمون برایش نوشته است: حضرت باقر علیه السّـلام فرمودنـد: ایمان بنده کامل نمی‌شود مگر این‌که بداند برای آخرین امام نیز، هر آن‌چه که برای اولین امام از جهت

حجت بودن و وجوب اطاعت و از جهت حلال و حرام جریان داشته، به طور مساوی جریان دارد. اما محمّد صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین علیه السلام دارای فضیلت مخصوص به خود هستند تا آخر روایت... - . قرب الإسناد : ۱۵۲ و ۱۵۳ -

**[ترجمه]

«۳»

یر، بصائر الدرجات عَلِيُّ بْنُ حَسَّانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الرِّیَاحِیِّ عَنْ أَبِی الصَّامِتِ الْحُلْوَانِیِ

ص: ۳۵۳

۱- فی نسخه: فی مضمار الکرامه.

۲- قرب الإسناد: ۱۵۲ و ۱۵۳ فیه: و لأمیر المؤمنین.

عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: فَضْلُ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام مَا جَاءَ بِهِ أَخَذَ بِهِ وَ مَا نَهَی عَنْهُ انْتَهَی عَنْهُ وَ جَرَی لَهُ مِنَ الطَّاعَهِ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِثْلُ الَّذِی جَرَی لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الْفَضْلُ لِمُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله الْمُتَقَدِّمُ بَیْنَ یَدَیْهِ کَالْمُتَقَدِّمِ بَیْنَ یَدَیِ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ الْمُتَفَضِّلُ عَلَیْهِ کَالْمُتَفَضِّلِ عَلَی اللَّهِ وَ عَلَی رَسُولِهِ وَ الرَّادُّ عَلَیْهِ فِی صَغِیرَهٍ أَوْ کَبِیرَهٍ عَلَی حَدِّ الشِّرْکِ بِاللَّهِ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بَابُ اللَّهِ الَّذِی لَا یُؤْتَی إِلَّا مِنْهُ وَ سَبِیلُهُ الَّذِی مَنْ سَلَکَهُ وَصَلَ إِلَی اللَّهِ وَ کَذَلِکَ کَانَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام مِنْ بَعْدِهِ وَ جَرَی فِی الْأَئِمَّهِ وَاحِداً بَعْدَ وَاحِدٍ جَعَلَهُمُ اللَّهُ أَرْکَانَ الْأَرْضِ أَنْ تَمِیدَ بِأَهْلِهَا وَ عُمُدَ الْإِسْلَامِ وَ رَابِطَهُ عَلَی سَبِیلِ هُدَاهُ وَ لَا یَهْتَدِی هَادٍ إِلَّا بِهُدَاهُمْ وَ لَا یَضِلُّ خَارِجٌ مِنْ هُدًی (۱) إِلَّا بِتَقْصِیرٍ عَنْ حَقِّهِمْ وَ أُمَنَاءَ اللَّهِ عَلَی مَا أَهْبَطَ (۲) مِنْ عِلْمٍ أَوْ عُذْرٍ أَوْ نُذْرٍ وَ الْحُجَّهَ الْبَالِغَهَ عَلَی مَنْ فِی الْأَرْضِ یَجْرِی لِآخِرِهِمْ مِنَ اللَّهِ مِثْلُ الَّذِی جَرَی لِأَوَّلِهِمْ وَ لَا یَصِلُ أَحَدٌ إِلَی شَیْ ءٍ مِنْ ذَلِکَ إِلَّا بِعَوْنِ اللَّهِ وَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام أَنَا قَسِیمُ الْجَنَّهِ وَ النَّارِ لَا یَدْخُلُهَا دَاخِلٌ إِلَّا عَلَی أَحَدِ قِسْمَیَّ (۳) وَ أَنَا الْفَارُوقُ الْأَکْبَرُ وَ أَنَا الْإِمَامُ لِمَنْ بَعْدِی وَ الْمُؤَدِّی عَمَّنْ کَانَ قَبْلِی وَ لَا یَتَقَدَّمُنِی أَحَدٌ إِلَّا أَحْمَدُ صلی الله علیه و آله وَ إِنِّی وَ إِیَّاهُ لَعَلَی سَبِیلٍ وَاحِدٍ إِلَّا أَنَّهُ هُوَ الْمَدْعُوُّ بِاسْمِهِ وَ لَقَدْ أُعْطِیتُ السِّتَّ (۴) عِلْمَ الْمَنَایَا وَ الْبَلَایَا وَ الْوَصَایَا وَ الْأَنْسَابَ وَ فَصْلَ الْخِطَابِ

۱- فی نسخه: من الهدی.

۲- فی المصدر: لانهم امناء اللّه علی ما هبط.

۳- فی المصدر: قسمین.

۴- نقل فی هامش النسخه المخطوطه عن المصنّف هذا: یمکن أن یکون المنایا و البلایا واحدا، و الأنساب ثالثه، و فصل الخطاب الرابعه و صاحب الکرات و دوله الدول الخامسه و صاحب العصا و الدابّه السادسه و یحتمل وجوه أخر لکن لا بد من ضم بعضها الی بعض لئلا یکون زائدا: و اللّه یعلم و القائل.

وَ إِنِّی لَصَاحِبُ الْکَرَّاتِ وَ دَوْلَهِ الدُّوَلِ وَ إِنِّی لَصَاحِبُ الْعَصَا وَ الْمِیسَمِ وَ الدَّابَّهُ الَّتِی تُکَلِّمُ النَّاسَ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابوصامت حلوانی

ص: ۳۵۳

از حضرت باقر علیه السّلام روایت کرده که فرمودند: امیرالمؤمنین فضیلت داده شده‌اند به این‌که هر چه بگویند، باید انجام شود و آن‌چه نهی کنند، باید کنار گذاشته شود. و همان‌طور که رسول الله صلی الله علیه و آله اطاعت می‌شد، باید بعد از رسول الله صلی الله علیه و آله اطاعت شوند و آن‌که برتر است، محمد صلی الله علیه و آله و سلم است. کسی که در مقابل ایشان است مثل کسی است که در مقابل خدا و رسولش است و کسی که بر ایشان اظهار فضل کند، مانند کسی است که بر خدا و رسولش اظهار فضل کرده است. هر کسی او را در چیزی، خواه کوچک یا بزرگ، رد کند در حد شرک به خدا است. رسول الله صلی الله علیه و آله، باب خداست، که جز از آن باب نتوان رفت و راه به سوی خداست، که هر که از آن راه برود به خدا می‌رسد، امیرالمؤمنین علیه السّلام نیز بعد از ایشان چنین‌اند و همه ائمه یکی پس از دیگری همین‌طورند.

خداوند آن‌ها را پایه‌های زمین قرار داده تا زمین اهلش را ثابت نگاه دارد و ستون های اسلام و رابط آن به راه هدایت هستند. و هیچ‌کس، مگر با هدایت آن‌ها، هدایت نمی‌شود و هیچ گم‌کرده راهی گمراه نمی‌شود مگر این‌که درباره حق آن‌ها کوتاهی کرده باشد. و آن‌ها بر آن‌چه از علم و عذر و نذر فرود آمده است امین خدا هستند و حجت بالغه بر مردم زمین‌اند. آن‌چه از جانب خدا برای اولین آن‌ها وجود دارد، برای آخرینشان نیز جاری است و کسی بدون کمک خداوند به هیچ‌یک از این مقامات نمی‌رسد.

امیرالمؤمنین علیه السّلام فرمود: من قسمت کننده بهشت و جهنم هستم؛ داخل آن نمی‌شود مگر بر یکی از دو قسمت من. من فاروق اکبرم. برای کسانی که بعد از من می‌باشند، امام هستم و از جانب کسی که قبل از من بوده است، مأمورم. هیچ‌کس را بر من فضیلت و برتری نیست مگر محمّد صلی اللّه علیه و آله. من و او در یک راه هستیم، جز این‌که او با اسم خود خوانده شده است. به من شش چیز عطا کرده اند - . در حاشیه نسخه خطی از مصنف نقل شده که: ممکن است منایا و بلایا یکی باشند، انساب سومی باشد، فصل‌الخطاب چهارمی، صاحب کرّات و دوله الدول پنجمی و صاحب العصا و الدابّه ششمی باشد. احتمالات دیگری هم وجود دارد، ولی به هر حال باید بعضی را به بعض دیگر ضمیمه کنیم تا زائد نباشد. خدا و قائل کلام بهتر می‌دانند. - : علم منایا و بلایا و وصایا و علم انساب و فصل‌الخطاب

ص: ۳۵۴

و من صاحب کرّات و دولت دولت‌هایم، من صاحب عصا و میسم هستم، من آن جنبنده ای هستم که با مردم سخن می گوید.

**[ترجمه]

بیان

روی فی الکافی عن أحمد بن مهران عن محمد بن علی و محمد بن یحیی عن أحمد بن محمد جمیعا عن محمد بن سنان عن المفضل عن أبی عبد الله علیه السلام مثله بأدنی تغییر (۲)

- و روی أیضا عن محمد بن یحیی و أحمد بن محمد جمیعا عن محمد بن الحسن عن علی بن حسان مثله. (۳)

قوله علیه السلام فضل علی بناء المجهول أی فضله الله علی الخلق أو علی بناء المصدر فقوله ما جاء خبره أی هذا فضله قوله و رابطه أی یشدون الإسلام علی سبیل هداه لئلا یخرجه المبتدعون عن سبیله الحق و لا یضیعوه و الرابط أیضا یکون بمعنی الزاهد و الراهب و الحکیم و الشدید و الملازم و لکل منها وجه مناسبه.

قوله علیه السلام لعلی سبیل واحد أی أنا شریکه فی جمیع الکمالات و لا فرق بینی و بینه إلا أنه مسمی باسم غیر اسمی و یحتمل أن یکون المراد بالاسم وصف النبوه أو المعنی أنه دعاه الله فی القرآن باسمه و لم یدعنی و الأول أظهر. (۴)

قوله علیه السلام و الوصایا أی وصایا الأنبیاء و الأوصیاء و الأنساب أی نسب کل أحد و صحته و فساده قوله علیه السلام و إنی لصاحب الکرات أی الحملات فی الحروب کما

قال صلی الله علیه و آله فیه کرار غیر فرار.

و الرجعات

کَمَا رُوِیَ أَنَّ لَهُ علیه السلام رَجْعَهً قَبْلَ قِیَامِ الْقَائِمِ علیه السلام وَ مَعَهُ وَ بَعْدَهُ.

و قیل إنه عرض علیه الخلق کرات فی المیثاق و الذر فی الرحم و عند الولاده و عند الموت و فی القبر و عند البعث و عند الحساب و عند الصراط و غیرها و الأوسط أظهر.

و أما دوله الدول فیحتمل أن یکون المراد بها علمه علیه السلام بدوله کل ذی دوله

ص: ۳۵۵

۱- بصائر الدرجات: ۵۴.

۲- أصول الکافی ۱: ۱۹۶- ۱۹۸ راجعه.

۳- أصول الکافی ۱: ۱۹۶- ۱۹۸ راجعه.

۴- بل الثانی اظهر، و المعنی انی فی جمیع الکمالات غیر النبوّه مثله.

أو أنه صاحب الغلبه فی الحروب و غیرها فإن الدوله بمعنی الغلبه أو المعنی أن دوله کل ذی دوله من الأنبیاء و الأوصیاء کان بسبب ولایته و الاستضاءه من نوره أو کان غلبتهم علی الأعادی و نجاتهم من المهالک بالتوسل به و قد نطقت الأخبار بکل منها کما ستقف علیها و ستأتی أمثال تلک الأخبار فی أبواب تاریخ أمیر المؤمنین علیه السلام مع شرحها لا سیما فی باب ما بین علیه السلام من مناقبه.

**[ترجمه]در کافی همین روایت با اندکی تغییر به واسطه مفضل از امام صادق علیه السلام نقل شده است. - . اصول کافی ۱ : ۱۹۶ - ۱۹۸ -

کافی همچنین این روایت را از طریق علی بن حسان نیز نقل کرده است. - . همان ۱ : ۱۹۶ - ۱۹۸ -

\\"امیرالمؤمنین فضیلت داده شده‌اند\\" این معنا بنابر آن است که \\"فضل\\" فعل مجهول باشد. ممکن است \\"فضل\\" مصدر باشد که جمله بعدی خبرش است، به این صورت که: فضیلت امیرالمؤمنین این است که، هر چه بگوید...

\\"رابط آن به راه هدایت هستند\\" یعنی اسلام را بر راه هدایتش نگاه می‌دارند تا بدعت‌گذاران آن را از راه حق خارج نکنند و آن را تباه نسازند. \\"رابط\\" همچنین به معنای زاهد و راهب و حکیم و شدید و ملازم نیز می‌توانند باشد که هر کدام از این‌ها می‌توانند در این‌جا مناسبت داشته باشند.

\\"من و او در یک راه هستیم\\" یعنی من در همه کمالات با ایشان شریکم و بین من و ایشان فرقی نیست جز این که اسم ایشان با اسم من فرق می‌کند. و احتمال دارد منظور از اسم صفت نبوت باشد، یا معنایش این باشد که، خداوند ایشان را در قرآن با اسم خوانده است و مرا با اسم نخوانده است. ولی معنای اول ظهور بیشتری دارد. - . بلکه معنای دوم ظهور بیشتری دارد و مقصود این است که من در همه کمالات غیر از نبوت مانند ایشان هستم. -

\\"وصایا\\" یعنی وصایای انبیاء و اوصیاء و \\"انساب\\" یعنی نسب هر شخص و درستی و نادرستی آن. \\"صاحب کرّات\\" یعنی کسی که در جنگ‌ها حمله می‌کرد، چنان‌چه پیامبر صلی الله علیه و آله درباره ایشان فرمودند:\\" کرّار غیر فرّار\\" حمله‌کننده‌ای که فرار نمی‌کند. و یا \\"کرّات\\" به معنای رجعات است، همان‌طور که روایت شده است ایشان قبل از قیام قائم علیه السلام و در زمان قیام ایشان و بعد از قیام ایشان، رجعت خواهند داشت. و گفته شده: خلقت به \\"کرّات\\" یعنی چندین مرتبه بر ایشان عرضه شده است؛ در میثاق و ذر و در رحم و هنگام ولادت و هنگام مرگ و زمان برانگیخته شدن و هنگام حساب و پیش صراط و غیر آن. معنای دوم ظهور بیشتری دارد.

\\"دولت دولت‌ها\\" محتمل است مراد از آن علم ایشان به دولت هر دولت‌مدار باشد،

ص: ۳۵۵

یا مراد این باشد که ایشان در جنگ‌ها و دیگر چیزها، غالب هستند، چرا که دولت به معنای غلبه است. یا معنایش این باشد که، دولت همه انبیاء و اوصیایی که به حکومت رسیدند، به سبب ولایت ایشان و روشن شدن از نور ایشان است یا پیروز شدن

آن‌ها بر دشمنانشان و نجات یافتنشان از مهلکه‌ها به جهت توسل به ایشان بوده است. و در مورد هر کدام از این احتمالات روایاتی وارد شده است که خواهیم آورد. و این دسته روایات را در بخش‌های تاریخ امیرالمؤمنین علیه السلام، مخصوصاً در بخش مناقب ایشان، به همراه شرحشان خواهیم آورد.

**[ترجمه]

«۴»

ك، إكمال الدين مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ الْكُوفِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ عَنِ الثُّمَالِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ الْحُسَيْنِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَ أَخِي عَلَى جَدِّي رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَأَجْلَسَنِي عَلَى فَخِذِهِ وَ أَجْلَسَ أَخِيَ الْحَسَنَ عَلَى فَخِذِهِ الْآخَرِ ثُمَّ قَبَّلَنَا وَ قَالَ بِأَبِي أَنْتُمَا مِنْ إِمَامَيْنِ سِبْطَيْنِ اخْتَارَكُمَا اللَّهُ مِنِّي وَ مِنْ أَبِيكُمَا وَ مِنْ أُمِّكُمَا وَ اخْتَارَ مِنْ صُلْبِكَ يَا حُسَيْنُ تِسْعَةَ أَئِمَّةٍ تَاسِعُهُمْ قَائِمُهُمْ وَ كُلُّهُمْ (۱) فِي الْفَضْلِ وَ الْمَنْزِلَةِ سَوَاءٌ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى (۲).

**[ترجمه]إكمال الدين: ثمالی از حضرت باقر علیه السلام و ایشان از پدرشان و ایشان از جدشان، امام حسین صلوات الله علیهم روایت می‌کنند که فرمودند: من و برادرم به محضر جدم زسول الله صلی الله علیه و آله رسیدیم؛ مرا روی یک زانو و برادرم را بر زانوی دیگرشان نشاندند، بعد هر دوی ما را بوسیدند و فرمودند: پدرم فدای شما دو امام و نوه باد! خداوند شما دو را از نژاد من و پدر و مادرتان انتخاب کرده است، و از نژاد تو ای حسین نه امام انتخاب نموده که نهمی آن‌ها قائم ایشان است. همه آن‌ها در فضل و مقام در نزد خداوند متعال مساویند. - . اکمال الدین : ۱۵۷ -

**[ترجمه]

«۵»

ير، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُوسَى عَنِ الْخَشَّابِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الَّذِينَ آمَنُوا وَ اتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمانٍ أَلْحَقْنا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَ ما أَلَتْناهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ (۳) قَالَ الَّذِينَ آمَنُوا النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله وَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ وَ الذُّرِّيَّةُ الْأَئِمَّةُ الْأَوْصِيَاءُ أَلْحَقْنَا بِهِمْ وَ لَمْ تَنْقُصْ ذُرِّيَّتُهُمْ مِنَ الْحُجَّةِ (۴) الَّتِي جَاءَ بِهَا مُحَمَّدٌ صلى الله عليه و آله فِي عَلِيٍّ وَ حُجَّتُهُمْ وَاحِدَةٌ وَ طَاعَتُهُمْ وَاحِدَةٌ (۵).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: عبدالرحمن بن کثیر روایت کرده، حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: «الَّذِينَ آمَنُوا وَ اتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمانٍ أَلْحَقْنا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَ ما أَلَتْناهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ» - . طور / ۲۱ - {کسانی که گرویده و فرزندانشان آن‌ها را در ایمان پیروی کرده اند، فرزندانشان را به آنان ملحق خواهیم کرد و چیزی از کار[ها]شان را نمی کاهیم} و فرمودند: منظور از «الَّذِينَ آمَنُوا» پیامبر صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین است و «ذریه»، ائمه اوصیاءاند. «أَلْحَقْنا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ» و ذریه ایشان، نسبت به آن‌چه محمّد صلی اللّه علیه و آله و سلم در مورد علی علیه السلام آوردند، چیزی کم ندارند و حجت بودن همه آن... ها یکسان و اطاعت ایشان هم یکسان است. - . بصائر الدرجات : ۱۴۱ -

**[ترجمه]

بيان

ألته يـألته نقصه ثم المشـهور بين المفسـرين أن المؤمنين الـذين اتبعتهم ذريتهم فى الإيمـان بأن آمنوا لكن قصـرت أعمالهم عن الوصول إلى درجه آبائهم ألحقوا بها تكرمه لآبائهم و قيل المراد بهم الأولاد الصغار الذين جرى عليهم حكم

ص: ۳۵۶

۱- فى المصدر: و كلكم.

۲- اكمال الدين: ۱۵۷.

۳- الطور: ۲۱.

۴- فى نسخه: (الحجه) و هو الظاهر.

۵- بصائر الدرجات: ۱۴۱.

الإيمان بسبب إيمان آبائهم يلحق الله يوم القيامه الأولاد بآبائهم فی الجنه

وَ هُوَ الْمَرْوِیُّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ مَا أَلَتْنا مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَیْ ءٍ أَیْ لَمْ یَنْقُصِ الْآبَاءَ مِنَ الثَّوَابِ بِسَبَبِ لُحُوقِ الْأَبْنَاءِ.

و علی التأویل الذی فی الخبر المعنی أن المؤمنین الکاملین فی الإیمان أی النبی و أمیر المؤمنین صلوات الله علیهما الذین اتبعتهم ذریتهم فی کمال الإیمان ألحقنا بهم ذریاتهم فی وجوب الطاعه و ما نقصنا الذریه من الحجه التی أقمناها علی وجوب اتباع الآباء شیئا فالمراد بالعمل إقامه الحجه علی وجوب الطاعه و هو من عمل الله أو عمل النبی الذی هو من الآباء.

و الحاصل أن الإضافه إما إلی الفاعل أو إلی المفعول و الضمیر فی أَلَتْناهُمْ راجع إِلَی الْأَوْلَادِ وَ فِی عَمَلِهِمْ إِلَی الْآبَاءِ.

**[ترجمه]ألته یألته، یعنی کم کرد. مشهور بین مفسرین این است که مؤمنینی که فرزندان آن‌ها به جهت ایمان آوردنشان پیرو آن‌ها شدند، ولی به جهت قصور عمل به درجه پدران خود نرسیدند، به سبب اکرام پدرانشان، به آن‌ها ملحق می‌شوند. بعضی گفته اند: منظور از ذریه، کودکان هستند که آن‌ها نیز، به سبب ایمان پدرانشان، حکم مؤمنان را دارند

ص: ۳۵۶

و خداوند در قیامت، فرزندان را به پدرانشان در بهشت ملحق می‌کند. از حضرت صادق علیه السلام نیز، همین معنا روایت شده است. و معنی «وَ ما أَلَتْناهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَیْ ءٍ» یعنی به جهت ملحق شدن فرزندان به آن‌ها، از ثواب پدرانشان چیزی کاسته نمی شود.

و بنابر تأویلی که در روایت حاضر آمده، معنا این است که: مؤمنینی کامل در ایمان، یعنی پیامبر و امیرالمؤمنین صلوات الله علیهما، که ذریه آن‌ها در ایمان کامل از آن‌ها پیروی کردند، ما ذریه آن‌ها را در لزوم اطاعت به آن‌ها ملحق می‌کنیم و در زمینه حجتی که برای لزوم اطاعت از پدران اقامه کردیم، چیزی از ذریه کم نمی‌کنیم. پس مراد از «عمل»، اقامه حجت بر لزوم اطاعت است که عمل خدا یا عمل پیامبر است که از پدران است.

و حاصل این که اضافه در «عَمَلِهِمْ» یا اضافه به فا عل است و یا اضافه به مفعول، و ضمیر «ألتناهم» به فرزندان و ضمیر «عَمَلِهِم» به پدران بر می گردد.

**[ترجمه]

«۶»

یر، بصائر الدرجات عَلِیُّ بْنُ إِسْمَاعِیلَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنِ الْحَارِثِ النَّضْرِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ نَحْنُ فِی الْأَمْرِ وَ النَّهْیِ وَ الْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ نَجْرِی مَجْرًی وَاحِدٍ فَأَمَّا رَسُولُ اللَّهِ وَ عَلِیٌّ فَلَهُمَا فَضْلُهُمَا (۱).

ختص، الإختصاص عن الحارث مثله (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حارث نضری نقل کرده که، از حضرت صادق علیه السّلام شنیدم که می‌فرمودند: رسول الله صلی الله علیه و آله و ما، در امر و نهی و حلال و حرام به مشابه یک‌دیگر هستیم، اما رسول الله و علی دارای فضیلت مخصوص به خود هستند. - . همان -

اختصاص نیز مانند همین را از حارث نقل کرده است. - . اختصاص : ۲۶۷ -

**[ترجمه]

«۷»

یر، بصائر الدرجات عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ دَاوُدَ النُّمَیْرِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام قَالَ: نَحْنُ فِی الْعِلْمِ وَ الشَّجَاعَهِ سَوَاءٌ وَ فِی الْعَطَایَا عَلَی قَدْرِ مَا نُؤْمَرُ (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: علی بن جعفر از حضرت ابوالحسن علیه السّلام نقل کرده که ایشان فرمود: ما در علم و شجاعت مساوی هستیم و در عطا کردن‌ها به مقداری که به ما دستور داده اند. - . بصائر الدرجات : ۱۴۱ -

**[ترجمه]

بیان

قوله و فی العطایا أی عطاء العلم أو المال أو الأعم و الأول أظهر أی إنما نعطی علی حسب ما یأمرنا الله به بحسب المصالح.

**[ترجمه]عطا کردن‌ها یعنی عطای علم یا مال یا اعم از آن. معنای اول ظهور بیشتری دارد، یعنی ما به حسب مصالحی که خدا به ما امر می‌کند علم خود را عطا می‌کنیم.

**[ترجمه]

«۸»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَا بَا مُحَمَّدٍ کُلُّنَا نَجْرِی فِی الطَّاعَهِ وَ الْأَمْرِ مَجْرَی وَاحِدٍ وَ بَعْضُنَا أَعْلَمُ مِنْ بَعْضٍ (۴).

ص: ۳۵۷

۱- بصائر الدرجات: ۱۴۱.

٢- الاختصاص: ٢٦٧.

٣- بصائر الدرجات: ١٤١.

٤- بصائر الدرجات: ١٤١.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابابصیر روایت کرده، حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: ای ابامحمّد! همه ما در اطاعت و امر در یک مجرای هستیم و بعضی از ما نسبت به بعض دیگر علم بیشتری دارند. -. همان -

ص: ۳۵۷

**[ترجمه]

«۹»

یر، بصائر الـدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنِ النَّضْرِ عَنْ یَحْیَی الْحَلَبِیِّ عَنْ أَیُّوبَ بْنِ الْحُرِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام أَوْ عَمَّنْ رَوَاهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قُلْنَا الْأَئِمَّهُ بَعْضُهُمْ أَعْلَمُ مِنْ بَعْضٍ قَالَ نَعَمْ وَ عِلْمُهُمْ بِالْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ وَ تَفْسِیرِ الْقُرْآنِ وَاحِدٌ (۱).

یر، بصائر الدرجات أحمد بن محمد عن الأهوازی عن ابن أبی عمیر عن الحسین بن زیاد عن أبی عبد الله علیه السلام مثله (۲)

- ختص، الإختصاص عن محمد بن عیسی عن الحسن بن زیاد مثله (۳)

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ایوب بن حر از حضرت صادق علیه السّلام یا از کسی که او از حضرت صادق علیه السّلام نقل کرده، نقل می‌کند: به ایشان عرض کردیم: آیا بعضی از امامان اعلم از بعضی دیگرند؟ فرمودند: آری، ولی علم آن‌ها به حلال و حرام و تفسیر قرآن به یک اندازه است. -. همان -

بصائر الدرجات این روایت را از حسین بن زیاد نیز نقل کرده است. -. همان -

اختصاص نیز، مانند همین روایت را از حسن بن زیاد نقل کرده است. -. اختصاص : ۲۶۶ و ۲۶۸ -

**[ترجمه]

بیان

لعل المراد أنه قد یکون الأخیر أعلم من الأول (۴) فی وقت إمامته بسبب ما یتجدد له من العلم و إن أفیض إلی روح الأول أیضا لئلا یکون آخرهم أعلم من أولهم کما ستقف علیه و یحتمل أن یکون ذلک للتقیه من غلاه الشیعه.

**[ترجمه]شایـد مراد این است که امام دوم، در زمان امامتش به سـبب تجدید علمی که برای او می شود، اعلم از امام پیش از خود است؛ اگر چه این علم جدیـد، چنان‌چه بعـدا توضـیح داده خواهـد شد، به روح امام قبلی نیز افاضه می‌شود تا آخرین امام اعلم از اولین امام نباشد. ممکن است این خبر را حمل بر تقیه از غالیان شیعه کنیم .

**[ترجمه]

جا، المجالس للمفيد أَبُو غَالِبٍ الزُّرَارِيُّ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ زَكَرِيَّا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ وَ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى بْنِ أَعْيَنَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ أَوَّلُنَا دَلِيلٌ عَلَى آخِرِنَا وَ آخِرُنَا مُصَدِّقٌ لِأَوَّلِنَا وَ السُّنَّةُ فِينَا سَوَاءٌ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى إِذَا حَكَمَ بِحُكْمٍ أَجْرَاهُ (۵).

ختص، الإختصاص ابن عيسى عن أبيه عن محمد بن الحسين عن أبى داود المسترق عن ثعلبه عن بعض أصحابه عن أبى عبد الله أو أبى جعفر عليه السلام مثله (۶)

- ختص، الإختصاص أحمد بن محمد بن يحيى عن الحميرى عن محمد بن الوليد و محمد بن عبد الحميد عن يونس بن يعقوب عن عبد الأعلى مثله (۷)

**[ترجمه]مجالس مفيد: عبدالاعلى بن اعين نقل كرده، از حضرت صادق عليه السّلام شنيدم كه مى‌فرمودند: اولين ما دليل براى آخرين ماست و آخرين ما تصديق كننده اولين ما، سنت در همه ما يكى است. خداوند متعال هر گاه حكمى كند، آن را اجرا مى‌نمايد.

اختصاص مانند اين روايت را، از ثعلبه و او نيز از يكى از اصحاب كه از امام صادق يا امام باقر عليهما السلام نقل كرده‌اند، آورده است. - . همان: ۲۶۷ -

اختصاص از عبدالأعلى نيز مانند همين را روايت كرده است. - . همان -

**[ترجمه]

بيان

أى لما حكم الله بأن لا يكون زمان من الأزمنه خاليا من الحجه لا بد

ص: ۳۵۸

۱- بصائر الدرجات: ۱۴۱.

۲- بصائر الدرجات: ۱۴۱.

۳- الاختصاص: ۲۶۶ و ۲۶۸.

۴- الظاهر ان البعض الذى يكون اعلم من غيره هو رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و أمير المؤمنين عليه السلام و يدلّ عليه الخبر الآتى تحت رقم: ۱۶ و ما بعده.

۵- فى الاختصاص و فى نسخه من الكتاب: إذا حكم حكما.

۶- الاختصاص: ۲۶۷.

٧- الاختصاص: ٢٦٧.

أن يخلق فی کل زمان من یکون مثل من تقدمه فی العلم و الکمال و وجوب الطاعه.

**[ترجمه]یعنی چون خداوند حکم کرده که هیچ زمانی خالی از حجت نباشد، ناچار

باید در هر زمان کسی را بیافرینند که از نظر علم و کمال و وجوب اطاعت، مانند پیشوایان قبل باشد.

**[ترجمه]

«۱۱»

ختص، الإختصاص ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ کَانَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام بَابَ اللَّهِ الَّذِی لَا یُؤْتَی إِلَّا مِنْهُ وَ سَبِیلَهُ الَّذِی مَنْ سَلَکَ بِغَیْرِهِ هَلَکَ وَ کَذَلِکَ جَرَی لِلْأَئِمَّهِ الْهُدَاهِ وَاحِداً بَعْدَ وَاحِدٍ جَعَلَهُمُ اللَّهُ أَرْکَانَ الْأَرْضِ أَنْ تَمِیدَ بِأَهْلِهَا وَ حُجَّتَهُ الْبَالِغَهَ عَلَی مَنْ فَوْقَ الْأَرْضِ وَ مَنْ تَحْتَ الثَّرَی (۱).

**[ترجمه]اختصاص: مفضل نقل کرده، از حضرت صادق علیه السّلام شنیدم که می‌فرمودند: امیرالمؤمنین باب اللّه بود؛ که فقط از آن درب می‌شد به سوی خدا رفت و راهی به سوی خدا بود که هر که از غیر آن راه رفت، هلاک گردید. و همچنین است در مورد ائمه هدی، یکی پس از دیگری. خداوند آن‌ها را ارکان زمین قرار داده تا اهلش را تکان ندهد و آن‌ها حجت بالغه او هستند بر هر آن کس که روی زمین است و زیر آسمان. - . همان : ۲۱ -

**[ترجمه]

بیان

المید الحرکه یقال ماد یمید میدا أی تحرک و زاغ أی جعلهم أرکان الأرض کراهه أن تمید الأرض مع أهلها فتخسف بهم و تغرقهم کما قال تعالی وَ أَلْقی فِی الْأَرْضِ رَواسِیَ أَنْ تَمِیدَ بِکُمْ (۲) و لا یبعد أن یکون إشاره إلی تأویل الآیه أیضا فقد قیل فیها ذلک فإنه قد یستعار الجبال للعلماء و الحلماء لرزانتهم و ثباتهم و رفعه شأنهم و التجاء الناس إلیهم.

lt;meta info="\\"المید\\"" به معنای حرکت است و می‌گویند: ماد یمید میداً، یعنی حرکت کرد. یعنی خداوند آن‌ها را پایه‌های زمین قرار داده تا زمین با اهلش حرکت نکند و اهلش را در خود فرو نبرد و غرق نکند. چنان‌چه خداوند متعال فرمود: «وَأَلْقَی فِی الأَرْضِ رَوَاسِیَ أَن تَمِیدَ بِکُمْ» - . نحل / ۱۵ - {و

در زمین کوه‌هایی استوار افکند تا شما را نجنباند}. و بعید نیست که این جمله روایت اشاره به تأویل این آیه هم باشد؛ چه این که همین مطلب نیز در تأویل این آیه گفته شده است. گاهی کوه‌ها، به جهت ایستادگی و ثباتشان و نیز بلندی و پناه بردن مردم به آن‌ها، استعاره برای علما و صاحبان حلم قرار می گیرند.

**[ترجمه]

«۱۲»

ختص، الإختصاص ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنِ الْبَزَنْطِيِّ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام كُلُّنَا نَجْرِی فِی الطَّاعَهِ وَ الْأَمْرِ مَجْرَی وَاحِدٍ وَ بَعْضُنَا أَعْظَمُ مِنْ بَعْضٍ (۳).

**[ترجمه]اختصاص: بزنطی روایت کرده، حضرت رضا علیه السلام فرمودند: ما همه از جهت اطاعت و امر در یک مجرا هستیم و بعضی از ما اعلم از بعضی دیگرند. - . اختصاص : ۲۲ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ختص، الإختصاص مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنْ يُونُسَ عَنْ بَعْضِ رِجَالِهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَيْسَ شَیْ ءٌ يَخْرُجُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِلَّا بَدَأَ بِرَسُولِ اللَّهِ ثُمَّ بِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ثُمَّ بِمَنْ بَعْدَهُ لِيَكُونَ عِلْمُ آخِرِهِمْ مِنْ عِنْدِ أَوَّلِهِمْ وَ لَا يَكُونَ آخِرُهُمْ أَعْلَمَ مِنْ أَوَّلِهِمْ (۴).

**[ترجمه]اختصاص: یونس از شخصی دیگر روایت کرده که حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: هر چه از جانب خدا خارج شود ابتدا به رسول الله می رسد، سپس به امیرالمؤمنین و سپس به امامان بعدی تا علم آخرین آن‌ها از جانب اولینشان باشد و آخری اعلم از اولی نباشد. - . همان : ۲۶۷ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ختص، الإختصاص عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ (۵) عَنِ ابْنِ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ السِّنْدِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِی الصَّبَّاحِ مَوْلَى آلِ سَامٍ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام

ص: ۳۵۹

۱- الاختصاص: ۲۱.

۲- النحل: ۱۵.

۳- الاختصاص: ۲۲.

۴- الاختصاص: ۲۶۷.

۵- فی المصدر: علی بن الحسين.

أَنَا وَ أَبُو الْمَغْرَاءِ إِذْ دَخَلَ عَلَيْنَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ السَّوَادِ فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْکَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ قَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْکَ السَّلَامُ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ ثُمَّ اجْتَذَبَهُ وَ أَجْلَسَهُ إِلَى جَنْبِهِ فَقُلْتُ لِأَبِي الْمَغْرَاءِ أَوْ قَالَ لِي أَبُو الْمَغْرَاءِ إِنَّ هَذَا الِاسْمَ مَا كُنْتُ أَرَى أَحَداً يُسَلِّمُ بِهِ إِلَّا عَلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَقَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَا أَبَا الصَّبَّاحِ (۱) إِنَّهُ لَا يَجِدُ عَبْدٌ حَقِيقَةَ الْإِيمَانِ حَتَّى يَعْلَمَ أَنَّ لِآخِرِنَا مَا لِأَوَّلِنَا (۲).

**[ترجمه]اختصاص: اباصباح مولی آل سام نقل کرده، من و ابوالمغرا در محضر حضرت صادق علیه السّلام بودیم

ص: ۳۵۹

که مردی دهاتی وارد شد و عرض کرد: السّلام علیک یا امیرالمؤمنین و رحمه اللّه و برکاته. حضرت صادق علیه السلام فرمودند: علیک السّلام و رحمه اللّه و برکاته. سپس او را به طرف خویش کشیدند و کنار خویش نشاندند.

من به ابوالمغرا گفتم، یا او به من گفت: فکر نمی‌کنم کسی این‌گونه بر غیر از امیرالمؤمنین علی صلوات الله علیه سلام دهد. حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: ای اباالصباح! هیچ بنده ای حقیقت ایمان را نخواهد چشید مگر این‌که بداند هر چه برای اولین ما است، برای آخرین ما نیز هست. - . همان : ۲۶۷ و ۲۶۸ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ختص، الإختصاص عَنْ مَالِكِ بْنِ عَطِيَّةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام الْأَئِمَّةُ يَتَفَاضَلُونَ قَالَ أَمَّا فِي الْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ فَعِلْمُهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ وَ هُمْ يَتَفَاضَلُونَ فِيمَا سِوَى ذَلِكَ (۳).

**[ترجمه]اختصاص: مالک بن عطیه نقل کرده، به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: آیا ائمه بر یک‌دیگر برتری دارند؟ فرمودند: اما در حلال و حرام، علم همه یکی است، ولی در غیر از این، بعضی بر بعضی دیگر برتری دارند. - . همان : ۲۶۸ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ختص، الإختصاص عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عُمَرَ الْحَلَبِيِّ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام لَا يَسْتَكْمِلُ عَبْدٌ الْإِيمَانَ حَتَّى يَعْرِفَ أَنَّهُ يَجْرِي لِآخِرِنَا مَا يَجْرِي لِأَوَّلِنَا وَ هُمْ فِي الطَّاعَةِ وَ الْحُجَّةِ وَ الْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ سَوَاءٌ وَ لِمُحَمَّدٍ وَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فَضْلُهُمَا (۴).

**[ترجمه]اختصاص: احمد بن عمر حلبی از حضرت باقر علیه السلام روایت کرده که ایشان فرمودند: ایمان بنده کامل نمی‌شود مگر این که بدانند که هر چه برای اول ما جاریست، برای آخرین ما نیز جاری است. ائمه در اطاعت و حجت و حلال و

حرام برابرند و محمّد و امیرالمؤمنین علیهما السّلام فضیلتی مخصوص به خود دارند. - . همان -

**[ترجمه]

«۱۷»

أَقُولُ رَوَی أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ شَاذَانَ فِی کِتَابِ الْمَنَاقِبِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ حَبَّهَ الْعُرَنِیِّ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَا سَیِّدُ الْأَوَّلِینَ وَ الْآخِرِینَ وَ أَنْتَ یَا عَلِیُّ سَیِّدُ الْخَلَائِقِ بَعْدِی أَوَّلُنَا کَآخِرِنَا وَ آخِرُنَا کَأَوَّلِنَا (۵).

**[ترجمه]می گویم: ابوالحسن محمّد بن احمد بن علی بن حسن بن شاذان در کتاب مناقب با اسناد خود از حبه عرنی و او از امیر المؤمنین علیه السلام روایت کرده که، رسول الله صلی اللّه علیه و آله فرمودند: من سید اولین و آخرینم و تو ای علی، بهترین خلایق بعد از منی. اولین ما مانند آخرین ماست و آخرین ما مانند اولین ما. - . ایضاح دفائن النواصب : ۲ -

**[ترجمه]

«۱۸»

وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام أَفْضَلُ خَلْقِ اللَّهِ غَیْرِی وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ سَیِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّهِ وَ أَبُوهُمَا خَیْرٌ مِنْهُمَا وَ إِنَ

۱- فی نسخه: یا با صباح.

۲- بصائر الدرجات: ۲۶۷ و ۲۶۸.

۳- بصائر الدرجات: ۲۶۸.

۴- الاختصاص: ۲۶۸.

۵- إیضاح دفائن النواصب: ۲.

فَاطِمَهَ سَيِّدَهُ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ وَ إِنَّ عَلِيّاً خَتَنِی (۱) وَ لَوْ وَجَدْتُ لِفَاطِمَهَ خَيْراً مِنْ عَلِيٍّ لَمْ أُزَوِّجْهَا مِنْهُ (۲).

**[ترجمه]ابن عباس نقل کرده، رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودنـد: علی بن ابی‌طالب، غیر از من، بهترین خلق خداست و حسن و حسین دو سرور جوانان اهل بهشتند و پدرشان بهتر از آن‌ها است

ص: ۳۶۰

و فـاطمه بهترین زنان جهان است، و علی داماد من است و اگر بهتر از علی برای فاطمه می یافتم، فاطمه را به ازدواج او در نمی آوردم. - . همان -

**[ترجمه]

«۱۹»

وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ سُلَيْمَانَ فِی كِتَابِ الْمُحْتَضَرِ، مِنْ كِتَابِ الْمَزَارِ لِمُحَمَّدِ بْنِ عَلِيلٍ الْحَائِرِيِّ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْيَمَانِيِّ عَنْ مَنِيعِ بْنِ الْحَجَّاجِ عَنْ يُونُسَ بْنِ وَهْبٍ الْقَصْرِيِّ قَالَ: دَخَلْتُ الْمَدِينَهَ فَأَتَيْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ أَتَيْتُكَ وَ لَمْ أَزُرْ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام قَالَ بِئْسَ مَا صَنَعْتَ لَوْ لَا أَنَّكَ مِنْ شِيعَتِنَا مَا نَظَرْتُ إِلَيْكَ أَ لَا تَزُورُ مَنْ يَزُورُهُ اللَّهُ (۳) مَعَ الْمَلَائِكَهِ وَ يَزُورُهُ الْمُؤْمِنُونَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ مَا عَلِمْتُ ذَلِكَ قَالَ فَاعْلَمْ أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَفْضَلُ عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْأَئِمَّهِ كُلِّهِمْ وَ لَهُ ثَوَابُ أَعْمَالِهِمْ وَ عَلَى قَدْرِ أَعْمَالِهِمْ فُضِّلُوا (۴).

**[ترجمه]حسن بن سلیمان در کتـاب محتضر، از از کتـاب مزار محمـد بن علیـل حائری به اسـناد خودش از یونس بن وهب قصـری نقل کرده، وارد مدینه شدم و به محضـر امام صادق علیه السّـلام رسیدم؛ عرض کردم: فدایتان شوم! خدمت شما آمدم، ولی امیرالمؤمنین علیه السّـلام را زیارت نکردم. فرمودنـد: کاری بدی کردی، اگر نه این بود که تو از شـیعیان مایی، به تو نگاه نمی‌کردم، چرا کسـی را که خـدا به همراه ملائکه او را زیارت می‌کننـد - . شایـد مراد از زیارت خـدا، توجه و عنایت خداوند متعال به مرقد ایشان و محفوف کردن آن با رحمت‌هایش باشد. - و مؤمنین به زیارتش می‌روند را زیارت نکردی؟

گفتم: فدایتان شوم، این را نمی‌دانستم، فرمودند: بدان که امیرالمؤمنین در نزد خدا، از همه ائمه افضل است و ثواب اعمال همه امامان به او می‌رسد و هر کدام به مقدار اعمالشان برتری دارند. - . المحتضر : ۸۹ -

**[ترجمه]

«۲۰»

وَ رَوَى الْكَرَاجُكِيُّ فِی كَنْزِ الْفَوَائِدِ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الصَّيْرَفِيِّ الْبَغْدَادِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ الْجِعَابِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبَانٍ عَنْ أَبِی مَرْيَمَ عَنْ عَطَاءٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله اللَّهُ رَبِّی لَا إِمَارَهَ لِی مَعَهُ وَ أَنَا رَسُولُ رَبِّی لَا إِمَارَهَ مَعِی وَ عَلِيٌّ وَلِيُّ مَنْ كُنْتُ وَلِيَّهُ وَ لَا إِمَارَهَ مَعَهُ (۵).

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره: عطا از ابن عباس نقل کرده که رسول الله صلی اللّٰه علیه و آله فرمودند: خداوند پروردگار من است، با وجود او من مقام رهبری ندارم و من رسول پروردگارم که به همراه من رهبری نیست و علی ولی همه کسانی است که من ولی اویم و رهبری به همراه او نیست. - . کنز الفوائد : ۱۵۴ -

**[ترجمه]

«۲۱»

قَالَ وَ حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ شَاذَانَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ زِيَادِ بْنِ الْمُنْذِرِ عَنِ ابْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا أَظَلَّتِ الْخَضْرَاءُ وَ مَا أَقَلَّتِ الْغَبْرَاءُ بَعْدِی أَفْضَلَ مِنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ وَ إِنَّهُ إِمَامُ أُمَّتِی وَ أَمِیرُهَا وَ إِنَّهُ وَصِیِّی وَ خَلِیفَتِی عَلَیْهَا مَنِ

۱- الختن: زوج الابنه.

۲- إیضاح دفائن النواصب: ۲.

۳- لعل المراد من زیاره اللّه توجهه تعالی ببقعته و عنایته بها و حفها برحماته.

۴- المحتضر: ۸۹.

۵- کنز الفوائد: ۱۵۴.

اقْتَدَى بِهِ بَعْدِی اهْتَدَى وَ مَنِ اهْتَدَى بِغَیْرِهِ ضَلَّ وَ غَوَى إِنِّی أَنَا النَّبِیُّ الْمُصْطَفَى مَا أَنْطِقُ بِفَضْلِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ عَنِ الْهَوَى إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْیٌ یُوحى نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْمُجْتَبَى عَنِ الَّذِی لَهُ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ وَ ما بَیْنَهُما وَ ما تَحْتَ الثَّرى (۱) وَ قَالَ رَحِمَهُ اللَّهُ فِیمَا عَدَّ مِنْ عَقَائِدِ الشِّیعَهِ الْإِمَامِیَّهِ وَ یَجِبُ أَنْ یُعْتَقَدَ أَنَّ أَفْضَلَ الْأَئِمَّهِ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام وَ أَنَّهُ لَا یَجُوزُ أَنْ یُسَمَّى بِأَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ أَحَدٌ سِوَاهُ وَ أَنَّ بَقِیَّهَ الْأَئِمَّهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ یُقَالُ لَهُمُ- الْأَئِمَّهُ وَ الْخُلَفَاءُ وَ الْأَوْصِیَاءُ وَ الْحُجَجُ وَ أَنَّهُمْ کَانُوا فِی الْحَقِیقَهِ أُمَرَاءَ الْمُؤْمِنِینَ فَإِنَّهُمْ لَمْ یَمْنَعُوا مِنْ هَذَا الِاسْمِ لِأَجْلِ مَعْنَاهُ لِأَنَّهُ حَاصِلٌ (۲) عَلَى الِاسْتِحْقَاقِ وَ إِنَّمَا مَنَعُوا مِنْ لَفْظِهِ سِمَهً لِأَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام (۳) وَ أَنَّ أَفْضَلَ الْأَئِمَّهِ بَعْدَ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام وَلَدُهُ الْحَسَنُ ثُمَّ الْحُسَیْنُ وَ أَفْضَلُ الْبَاقِینَ بَعْدَ الْحُسَیْنِ إِمَامُ الزَّمَانِ الْمَهْدِیُّ صلی الله علیه و آله ثُمَّ بَقِیَّهُ الْأَئِمَّهِ مِنْ بَعْدِهِ عَلَى مَا جَاءَ بِهِ الْأَثَرُ وَ ثَبَتَ فِی النَّظَرِ وَ أَنَّهُ لَا یَتِمُّ الْإِیمَانُ إِلَّا بِمُوَالاهِ أَوْلِیَاءِ اللَّهِ وَ مُعَادَاهِ أَعْدَائِهِ وَ أَنَّ أَعْدَاءَ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام کُفَّارٌ مُخَلَّدُونَ فِی النَّارِ وَ إِنْ أَظْهَرُوا الْإِسْلَامَ فَمَنْ عَرَفَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ الْأَئِمَّهَ علیهم السلام (۴) تَوَلَّاهُمْ وَ تَبَرَّأَ مِنْ أَعْدَائِهِمْ فَهُوَ مُؤْمِنٌ وَ مَنْ أَنْکَرَهُمْ أَوْ شَکَّ فِیهِمْ أَوْ أَنْکَرَ أَحَدَهُمْ أَوْ شَکَّ فِیهِ أَوْ تَوَلَّى أَعْدَاءَهُمْ أَوْ أَحَدَ أَعْدَائِهِمْ فَهُوَ ضَالٌّ هَالِکٌ بَلْ کَافِرٌ لَا یَنْفَعُهُ عَمَلٌ وَ لَا اجْتِهَادٌ وَ لَا تُقْبَلُ لَهُ طَاعَهٌ وَ لَا تَصِحُّ لَهُ حَسَنَاتٌ وَ أَنْ یُعْتَقَدَ أَنَّ الْمُؤْمِنِینَ الَّذِینَ مَضَوْا مِنَ الدُّنْیَا وَ هُمْ غَیْرُ عَاصِینَ یُؤْمَرُ بِهِمْ یَوْمَ الْقِیَامَهِ إِلَى الْجَنَّهِ بِغَیْرِ حِسَابٍ وَ أَنَّ جَمِیعَ الْکُفَّارِ وَ الْمُشْرِکِینَ وَ مَنْ لَمْ تَصِحَّ لَهُ الْأُصُولُ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ یُؤْمَرُ بِهِمْ یَوْمَ الْقِیَامَهِ إِلَى الْجَحِیمِ بِغَیْرِ حِسَابٍ وَ إِنَّمَا یُحَاسَبُ مَنْ خَلَطَ عَمَلًا صالِحاً وَ آخَرَ سَیِّئاً وَ هُمُ الْعَارِفُونَ الْعُصَاهُ (۵).

ص: ۳۶۲

۱- کنز الفوائد: ۲۰۸.

۲- فی المصدر: حاصل لهم.

۳- فی المصدر: حشمه لأمیر المؤمنین علیه السّلام.

۴- فی المصدر: و الأئمّه الاثنی عشر علیهم السلام.

۵- کنز الکراجکیّ: ۱۱۲- ۱۱۴ فیه زیادات کانه اختصره المصنّف.

أقول: قد تكلمنا فی كل ذلک فی محالها.

**[ترجمه]كنز جامع الفوائد و تأويل الآيات الظاهره: ابن عباس روايت كرده، رسول الله صلى اللَّه عليه و آله فرمودند: آسمان سايه نيافكنده و زمين در بر نگرفته كسى را كه پس از من از على بن ابى‌طالب افضل باشد؛ او امام امت من و امير آن‌هاست، و او وصى من و جانشين من بر امت است،

هر كه پس از من به او اقتدا كند، هدايت يافته و هر كه از ديگرى هدايت گيرد، گمراه و فريب خورده است. من پيامبر برگزيده ام و از روى هوا، سخن از فضل على نمى‌گويم، اين وحى خدا است كه روح‌الامين از جانب خدايى كه مالك هر چه در آسمان ها و زمين و بين آن دو و زير آسمان است، آورده است. - . همان: ۲۰۸ -

صدوق رحمه اللَّه عليه، در چيزهايى كه از عقايد شيعه امامى شمرده، گفته است: واجب است اعتقاد به اين كه با فضيلت‌ترين ائمه، اميرالمؤمنين على بن ابى‌طالب عليه السلام است و جايز نيست هيچ كس را جز او به نام اميرالمؤمنين ناميد و به بقيه امامان صلوات الله عليهم، ائمه و خلفا و اوصياء و حجج گفته می‌شوند. آن‌ها نيز در حقيقت، اميران مؤمنين هستند و به خاطر معناى اين كلمه نيست كه از خواندنشان به اين اسم جلوگيرى كرده اند؛ چون تمام ائمه استحقاق اين معنى را دارند، فقط به اين جهت از ناميدنشان به اين لفظ منع كرده اند تا اين نام علامتى براى اميرالمؤمنين عليه السّلام باشد. - . تا اين نام حشمتى براى اميرالمؤمنين عليهم السلام باشد. -

پس از اميرالمؤمنين عليه السلام، افضل ائمه فرزندش حسن است و سپس حسين پس از حسين از ميان ساير ائمه بعد از حسين، افضل آن‌ها امام زمان، مهدى صلى الله عليه و آله است و سپس بقيه ائمه بعد از او هستند چنان‌چه روايات حاكى از اين است و دليل نظرى نيز شاهد بر همين است. و ايمان تكميل نمی‌شود مگر با دوستى اولياء خدا و دشمنى با دشمنان خدا.

دشمنان ائمه عليهم السلام، گر چه اظهار اسلام نمايند، كافرند و جاودانه در آتش. هر كسى خدا و رسولش و ائمه عليهم السلام - . در مصدر: ائمه دوازده‌گانه عليهم السلام - را بشناسد، آن‌ها را دوست بدارد و از دشمنانشان بيزار شود، مؤمن است و هر كه آن‌ها را انكار نمايد يا در آن‌ها شک كند، يا يكى از ايشان را منكر شود و يا شک در او بكند، يا دشمنان آن‌ها يا يكى از دشمنان ايشان را دوست بدارد، گمراه است و هلاک شده است، بلكه كافر است، عمل و كوشش او پذيرفته نمى شود و اطاعت او مقبول نيست و حسنات و كارهاى نيكش ناصحيح است. و بايد معتقد بود كه مؤمنينى كه بدون گناه از دنيا رفته اند، روز قيامت بدون حساب رهسپار بهشت می‌شوند و تمام كفار و مشركين و مؤمنينى كه اصول دين آن‌ها صحيح نيست، روز قيامت بدون حساب رهسپار جهنم می‌شوند. و فقط كسانى محاسبه می‌شوند كه عمل صالح را با عمل بد مخلوط كرده باشد و آن‌ها كسانى هستند كه می‌دانند و گناه می‌كنند. - . كنز الفوائد: ۱۱۲ – ۱۱۴. گويا مصنف حديث را با اختصار نقل كرده است. -

می گویم: ما همه این مسائل را در جای خود گفتیم.

**[ترجمه]

«۲۲»

وَ رَوَی الشَّیْخُ حَسَنُ بْنُ سُلَیْمَانَ فِی کِتَابِ الْمُحْتَضَرِ، مِنْ کِتَابِ السَّیِّدِ حَسَنِ بْنِ کَبْشٍ بِإِسْنَادِهِ إِلَی الْمُفِیدِ رَفَعَهُ إِلَی أَبِی بَصِیرٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّ اللَّهَ تَعَالَی اخْتَارَ مِنَ الْأَیَّامِ یَوْمَ الْجُمُعَهِ وَ مِنَ الشُّهُورِ شَهْرَ رَمَضَانَ وَ مِنَ اللَّیَالِی لَیْلَهَ الْقَدْرِ وَ اخْتَارَ مِنَ النَّاسِ الْأَنْبِیَاءَ وَ الرُّسُلَ وَ اخْتَارَنِی مِنَ الرُّسُلِ وَ اخْتَارَ مِنِّی عَلِیّاً وَ اخْتَارَ مِنْ عَلِیٍّ الْحَسَنَ وَ الْحُسَیْنَ وَ اخْتَارَ مِنَ الْحُسَیْنِ الْأَوْصِیَاءَ یَمْنَعُونَ عَنِ التَّنْزِیلِ تَحْرِیفَ الْغَالِینَ وَ انْتِحَالَ الْمُبْطِلِینَ وَ تَأَوُّلَ الْجَاهِلِینَ (۱) تَاسِعُهُمْ بَاطِنُهُمْ ظَاهِرُهُمْ قَائِمُهُمْ وَ هُوَ أَفْضَلُهُمْ (۲).

**[ترجمه]حسن بن سلیمان در کتاب محتضر از کتاب حسن بن کبش از مفید، از ابابصیر، از حضرت صادق علیه السّلام وایشان از پدرانشان نقل می کنند که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: خداوند از بین روزها، جمعه را انتخاب کرد و از بین ماه ها، ماه رمضان را و از بین شب ها، شب قدر را و از بین مردم، انبیاء و رسل را و از بین رسل، مرا انتخاب نمود و از من، علی را برگزید و از علی، حسن و حسین و از حسین، اوصیاء را که از قرآن دفاع می کنند تا غالیان تحریف نکنند - . در مصدر: تا گمراهان تحریف نکنند - و مبطلین به نفع خود معنا ننمایند و جاهلان تأویل نکنند، نهمی آن‌ها باطن و ظاهر ایشان است و قائم آن‌هاست و او از همه آن‌ها برتر است. - . المحتضر : ۱۵۹ و ۱۶۰ -

**[ترجمه]

«۲۳»

وَ مِنْهُ عَنْ زَیْدٍ الشَّحَّامِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَیُّمَا أَفْضَلُ الْحَسَنُ أَمِ الْحُسَیْنُ فَقَالَ إِنَّ فَضْلَ أَوَّلِنَا یَلْحَقُ بِفَضْلِ آخِرِنَا وَ فَضْلَ آخِرِنَا یَلْحَقُ بِفَضْلِ أَوَّلِنَا وَ کُلٌّ لَهُ فَضْلٌ قَالَ قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ وَسِّعْ عَلَیَّ فِی الْجَوَابِ فَإِنِّی وَ اللَّهِ مَا سَأَلْتُکَ إِلَّا مُرْتَاداً (۳) فَقَالَ نَحْنُ مِنْ شَجَرَهٍ طَیِّبَهٍ بَرَأَنَا اللَّهُ مِنْ طِینَهٍ وَاحِدَهٍ فَضْلُنَا مِنَ اللَّهِ وَ عِلْمُنَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَ نَحْنُ أُمَنَاؤُهُ عَلَی خَلْقِهِ وَ الدُّعَاهُ إِلَی دِینِهِ وَ الْحُجَّابُ فِیمَا بَیْنَهُ وَ بَیْنَ خَلْقِهِ أَزِیدُکَ یَا زَیْدُ قُلْتُ نَعَمْ فَقَالَ خَلْقُنَا وَاحِدٌ وَ عِلْمُنَا وَاحِدٌ وَ فَضْلُنَا وَاحِدٌ وَ کُلُّنَا وَاحِدٌ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَی فَقَالَ أَخْبِرْنِی (۴) بِعِدَّتِکُمْ فَقَالَ نَحْنُ اثْنَا عَشَرَ هَکَذَا حَوْلَ عَرْشِ رَبِّنَا عَزَّ وَ جَلَّ فِی مُبْتَدَإِ خَلْقِنَا أَوَّلُنَا مُحَمَّدٌ وَ أَوْسَطُنَا مُحَمَّدٌ وَ آخِرُنَا مُحَمَّدٌ (۵).

۱- فی المصدر: تحریف الضالین و انتحال المبطلین و تأویل الجاهلین.

۲- المحتضر: ۱۵۹ و ۱۶۰.

۳- مرتادا: طالبا ای طالبا لمعرفتکم و الاطلاع لفضائلکم.

۴- فی المصدر: قلت فاخبرنی بعدتکم فقال: اثنا عشر.

۵- المحتضر: ۱۵۹ و ۱۶۰.

**[ترجمه]باز از همان کتاب، از زید شحام نقل کرده، به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: کدام‌یک افضلند؛ حسن یا حسین؟ فرمودند: فضیلت اولین ما به فضیلت آخرین ما ملحق می شود و فضیلت آخرین ما به فضیلت اولین ما ملحق می شود و هر کدام را فضلی مخصوص به خود است. عرض کردم: فدایتان شوم! جواب من را بیشتر توضیح بفرمایید، به خدا قسم من چون جویای فضل و منقبت شما هستم سؤال می‌کنم. فرمودند: ما از شجره طیبه هستیم، خدا ما را از یک طینت به وجود آورد، فضل ما از خدا و علم ما از پیش اوست، ما امین خدا بر خلقش و دعوت‌کنندگان به دین او و واسطه‌های بین خدا و مردم هستیم.

ای زید! باز هم بگویم؟ عرض کردم: آری. فرمودند: خلقت ما یکی و علم ما یکی و فضل ما یکی است و همه در نزد خداوند متعال یکسانیم. عرض کردم: بفرمائید چند نفر هستید؟ فرمودند: ما دوازده نفریم، در ابتدای خلقتمان نیز در اطراف عرش پروردگارمان عزّ و جلّ همین‌طور بودیم، اولین ما محمّد، وسطی ما نیز محمّد و آخرین ما نیز محمّد است. - . همان : ۱۵۹ و ۱۶۰ -

ص: ۳۶۳

**[ترجمه]

باب ۱۳ غرائب أفعالهم و أحوالهم و وجوب التسلیم لهم فی جمیع ذلک

الآیات

الکهف: «قالَ إِنَّکَ لَنْ تَسْتَطِیعَ مَعِیَ صَبْراً وَ کَیْفَ تَصْبِرُ عَلی ما لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْراً قالَ سَتَجِدُنِی إِنْ شاءَ اللَّهُ صابِراً وَ لا أَعْصِی لَکَ أَمْراً قالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِی فَلا تَسْئَلْنِی عَنْ شَیْ ءٍ حَتَّی أُحْدِثَ لَکَ مِنْهُ ذِکْراً»(۶۷-۷۰) إلی آخر القصه.

**[ترجمه]«قالَ إِنَّکَ لَنْ تَسْتَطِیعَ مَعِیَ صَبْراً *وَ کَیْفَ تَصْبِرُ عَلی ما لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْراً * قالَ سَتَجِدُنِی إِنْ شاءَ اللَّهُ صابِراً وَ لا أَعْصِی لَکَ أَمْراً * قالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِی فَلا تَسْئَلْنِی عَنْ شَیْ ءٍ حَتَّی أُحْدِثَ لَکَ مِنْهُ ذِکْراً» - . کهف / ۶۷ - ۷۰ -

{گفت تو هرگز نمی توانی همپای من صبر کنی * و چگونه می توانی بر چیزی که به شناخت آن احاطه نداری صبر کنی * گفت ان شاء الله مرا شکیبا خواهی یافت و در هیچ کاری تو را نافرمانی نخواهم کرد * گفت اگر مرا پیروی می کنی پس از چیزی سؤال مکن تا [خود] از آن با تو سخن آغاز کنم}

**[ترجمه]

تفسیر

أقول: فی هذه القصه تنبیه لمن عقل و تفکر للتسلیم فی کل ما روی من أقوال أهل البیت علیهم السلام و أفعالهم مما لا یوافق عقول عامه الخلق و تأباه أفهامهم و عدم المبادره إلی ردها و إنکارها و قد مر فی باب التسلیم و فضل المسلمین ما فیه کفایه

لمن له قلب أو ألقى السمع و هو شهيد.

**[ترجمه]در این داستان توجه و تنبیهی برای هر عاقل و متفکری است تا در برابر چیزهایی که از اقوال و افعال اهل بیت علیهم السلام روایت شده ولی موافق عقل مردم عامی نیست و نمی توانند آن را با فکر خود بپذیرند، تسلیم شود و فوراً آن را رد نکند و انکار ننماید. در بخش تسلیم و فضیلت تسلیم‌شده گان، به مقداری که برای هر صاحب‌دل و حق‌نیوشی که خودش به گواهی ایستاده کافی باشد، گفته شد.

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

خص، منتخب البصائر سَعْدٌ عَنِ ابْنِ عِيسَى بِإِسْنَادِهِ إِلَى الْمُفَضَّلِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا جَاءَكُمْ مِنَّا مِمَّا يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ فِي الْمَخْلُوقِينَ وَ لَمْ تَعْلَمُوهُ وَ لَمْ تَفْهَمُوهُ فَلَا تَجْحَدُوهُ وَ رُدُّوهُ إِلَيْنَا وَ مَا جَاءَكُمْ عَنَّا مِمَّا لَا يَجُوزُ أَنْ تَكُونَ فِي الْمَخْلُوقِينَ فَاجْحَدُوهُ وَ لَا تَرُدُّوهُ إِلَيْنَا (۱).

**[ترجمه]مختصر بصائر الدرجات: مفضل روایت کرده، حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: اگر از ما چیزی به شما رسید که ممکن است از مخلوقات سر بزند ولی شما به آن علم ندارید و آن را نمی فهمید، انکارش نکنید آن را به خودمان بازگردانید. و اما اگر چیزی از ما به شما رسید که برای مخلوقات امکان ندارد، انکارش کنید و به ما بازنگردانید. - . مختصر بصائر الدرجات : ۹۱ و ۹۲ -

**[ترجمه]

«۲»

خص، منتخب البصائر سَعْدٌ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ (۲) وَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَسْتَكْمِلَ الْإِيمَانَ فَلْيَقُلِ الْقَوْلُ مِنِّي فِي جَمِيعِ الْأَشْيَاءِ قَوْلُ آلِ مُحَمَّدٍ علیهم السلام فِيمَا أَسَرُّوا وَ فِيمَا أَعْلَنُوا وَ فِيمَا بَلَغَنِي وَ فِيمَا لَمْ يَبْلُغْنِي (۳).

**[ترجمه]مختصر بصائر الدرجات: یحیی بن زکریا نقل کرده، از حضرت صادق علیه السّلام شنیدم که می‌فرمودند: هر که خشنود می شود که ایمانش کامل شود، بگوید: سخن من در تمام چیزها، سخن آل محمّد علیهم السّلام است؛ چه در مورد چیزهایی که پنهان کرده اند و چه چیزهایی که آشکار نموده اند و چه به من رسیده باشد و چه به من نرسیده باشد. - . همان : ۹۳ -

**[ترجمه]

«۳»

خص، منتخب البصائر سَعْدٌ عَنِ ابْنِ عِیسَی وَ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ وَ غَیْرِهِمَا عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ

ص: ۳۶۴

۱- مختصر بصائر الدرجات: ۹۱ و ۹۲.

۲- فی المصدر: ایوب بن نوح عن جمیل بن دراج.

۳- مختصر بصائر الدرجات: ۹۳.

هِشَام بْنِ سَالِمٍ عَنِ ابْنِ طَرِيفٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام مَا تَقُولُ فِیمَنْ أَخَذَ عَنْکُمْ عِلْماً فَنَسِیَهُ قَالَ لَا حُجَّهَ عَلَیْهِ إِنَّمَا الْحُجَّهُ عَلَی مَنْ سَمِعَ مِنَّا حَدِیثاً فَأَنْکَرَهُ أَوْ بَلَغَهُ فَلَمْ یُؤْمِنْ بِهِ وَ کَفَرَ فَأَمَّا النِّسْیَانُ فَهُوَ مَوْضُوعٌ عَنْکُمْ (۱).

**[ترجمه]مختصر بصائر الدرجات: ابن طریف نقل کرده،

ص: ۳۶۴

به حضرت باقر علیه السّلام عرض کردم: در مورد کسی که از شما چیزی فراگیرد و بعد فراموش کند، چه می‌فرمایید؟ فرمودند: ایرادی بر او نیست، ایراد بر کسی است که از ما چیزی بشنود و انکارش کند، یا چیزی از ما به او برسد و به آن ایمان نیاورد و کافر گردد. اما فراموشی، (تبعاتش) از شما برداشته شده است. - . همان : ۹۳ و ۹۴ -

**[ترجمه]

«۴»

خص، منتخب البصائر سَعْدٌ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ وَ الْخَشَّابِ وَ الْیَقْطِینِیِّ جَمِیعاً عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنِ ابْنِ عَمِیرَهَ عَنِ الْحَضْرَمِیِّ عَنِ الْحَجَّاجِ الْخَیْبَرِیِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّا نَکُونُ فِی الْمَوْضِعِ فَیُرْوَی عَنْکُمُ الْحَدِیثُ الْعَظِیمُ فَیَقُولُ بَعْضُنَا لِبَعْضٍ الْقَوْلُ قَوْلُهُمْ فَیَشُقُّ ذَلِکَ عَلَی بَعْضِنَا فَقَالَ کَأَنَّکَ تُرِیدُ أَنْ تَکُونَ إِمَاماً یُقْتَدَی بِکَ أَوْ بِهِ مَنْ رَدَّ إِلَیْنَا فَقَدْ سَلِمَ (۲).

**[ترجمه]مختصر بصائر الدرجات: حجاج خیبری نقل کرده، به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: ما در جایی هستیم، حدیثی عجیب و بزرگی از شما نقل می شود، بعضی به بعضی دیگر می گویند: این سخن، سخن آن‌هاست. ولی بر بعضی گران می آید. فرمودند: تو خود گویا مایلی امام باشی و به تو اقتدا کنند، یا از آن بعض دیگر اقتدا کنند، هر کس به ما برگرداند، در امان است. - . همان -

**[ترجمه]

«۵»

خص، منتخب البصائر سَعْدٌ عَنْ أَحْمَدَ وَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَیْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی وَ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّ الَّذِینَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَیْهِمُ الْمَلائِکَهُ أَلَّا تَخافُوا وَ لا تَحْزَنُوا (۳) قَالَ هُمُ الْأَئِمَّهُ وَ یَجْرِی فِیمَنِ اسْتَقَامَ مِنْ شِیعَتِنَا وَ سَلَّمَ لِأَمْرِنَا وَ کَتَمَ حَدِیثَنَا عِنْدَ عَدُوِّنَا (۴) تَسْتَقْبِلُهُ الْمَلَائِکَهُ بِالْبُشْرَی مِنَ اللَّهِ بِالْجَنَّهِ وَ قَدْ وَ اللَّهِ مَضَی أَقْوَامٌ کَانُوا عَلَی مِثْلِ مَا أَنْتُمْ عَلَیْهِ مِنَ الدِّینِ اسْتَقَامُوا وَ سَلَّمُوا لِأَمْرِنَا وَ کَتَمُوا حَدِیثَنَا وَ لَمْ یُذِیعُوهُ عِنْدَ عَدُوِّنَا وَ لَمْ یَشُکُّوا فِیهِ کَمَا شَکَکْتُمْ فَاسْتَقْبَلَتْهُمُ الْمَلَائِکَهُ بِالْبُشْرَی مِنَ اللَّهِ بِالْجَنَّهِ (۵).

**[ترجمه]مختصر بصائر الدرجات: ابابصیر نقل کرده، حضرت صادق علیه السلام در مورد آیه: «إِنَّ الَّذِینَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَیْهِمُ الْمَلائِکَهُ أَلَّا تَخافُوا وَ لا تَحْزَنُوا» - . فصلت / ۳۰ - {در حقیقت کسانی که گفتند پروردگار ما خداست،

سپس ایستادگی کردند، فرشتگان بر آنان فرود می آیند [و می گویند] هان بیم مدارید و غمین مباشید} فرمودند: آن‌ها ائمه علیهم السّلام هستند. این سخن در مورد آن دسته از شیعیان ما که استوارند و تسلیم فرمان مایند و حدیث ما را از دشمنان ما مکتوم می‌دارند نیز جاری است، ملائکه از جانب خدا با مژده بهشت به استقبال آن ها می آیند. به خدا قسم گروهی بودند که درگذشتند که مثل شما در دین استقامت ورزیدند و تسلیم امر ما بودند و حدیث ما را کتمان کردند و آن را افشا ننمودند و در آن شک نکردند با این‌که شما شک کردید، ملائکه با مژده بهشت از سوی خدا به استقبال آن‌ها رفتند. - . مختصر بصائر الدرجات : ۹۶ -

**[ترجمه]

«۶»

خص، منتخب البصائر بِالْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ (۶) عَنِ الْحَذَّاءِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام يَقُولُ إِنَّ أَحَبَّ أَصْحَابِي إِلَيَّ أَفْقَهُهُمْ وَ أَوْرَعُهُمْ (۷) وَ أَكْتَمُهُمْ لِحَدِيثِنَا وَ إِنَّ أَسْوَأَهُمْ عِنْدِي حَالًا وَ أَمْقَتَهُمْ إِلَيَّ الَّذِي إِذَا سَمِعَ الْحَدِيثَ يُنْسَبُ إِلَيْنَا

۱- مختصر بصائر الدرجات: ۹۳ و ۹۴.

۲- مختصر بصائر الدرجات: ۹۳ و ۹۴.

۳- فصّلت: ۳۰.

۴- فی المصدر: عن عدونا.

۵- مختصر بصائر الدرجات: ۹۶.

۶- فی المصدر: جميل بن صالح.

۷- فی المصدر: و أودعهم.

وَ يُرْوَى عَنَّا فَلَمْ يَحْتَمِلْهُ قَلْبُهُ وَ اشْمَأَزَّ مِنْهُ جَحَدَهُ وَ أَكْفَرَ مَنْ دَانَ بِهِ وَ لَا يَدْرِی لَعَلَّ الْحَدِيثَ مِنْ عِنْدِنَا خَرَجَ وَ إِلَيْنَا أُسْنِدَ فَيَكُونُ بِذَلِکَ خَارِجاً مِنْ دِينِنَا (۱).

**[ترجمه]مختصر بصائر الدرجات: حذاء نقل كرده، از حضرت باقر علیه السّلام شنیدم كه می‌فرمودند: محبوبترین اصحاب نزد من كسی است كه فقیه تر و باورع تر - . در مصدر: و امانت‌دارتر - و در مورد احادیث ما كتوم‌تر باشد، و بدترین و مبغوض ترین آنها نزد من كسی است كه هر گاه حدیثی بشنود كه به ما نسبت داده شده

ص: ۳۶۵

و قلبش تحمل آن را نداشته باشد و ناراحت شود، آن را انكار كند و كسی كه آن را پذیرفته را كافر بداند، در حالی كه او نمی‌داند؛ شاید حدیث از ما باشد و مستند به ماست. با همین كارش از دین ما خارج می شود. - . مختصر بصائر الدرجات : ۹۸ -

**[ترجمه]

«۷»

خص، منتخب البصائر يج، الخرائج و الجرائح عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ عَنْ أَبِيهِ عَنِ السَّيِّدِ أَبِی الْبَرَكَاتِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ الْجَوْزِيِّ (۲) عَنِ الصَّدُوقِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَمَّارِ بْنِ مَرْوَانَ عَنِ الْمُنَخَّلِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّ حَدِيثَ آلِ مُحَمَّدٍ عَظِيمٌ صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يُؤْمِنُ بِهِ إِلَّا مَلَکٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ عَبْدٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ فَمَا وَرَدَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَدِيثِ آلِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله فَلَانَتْ لَهُ قُلُوبُكُمْ وَ عَرَفْتُمُوهُ فَاقْبَلُوهُ وَ مَا اشْمَأَزَّتْ لَهُ قُلُوبُكُمْ وَ أَنْكَرْتُمُوهُ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَ إِلَى الرَّسُولِ وَ إِلَى الْعَالِمِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ إِنَّمَا الْهَالِکُ أَنْ يُحَدِّثَ أَحَدُكُمْ بِالْحَدِيثِ أَوْ بِشَيْ ءٍ لَا يَحْتَمِلُهُ فَيَقُولَ وَ اللَّهِ مَا كَانَ هَذَا وَ اللَّهِ مَا كَانَ هَذَا وَ الْإِنْكَارُ لِفَضَائِلِهِمْ هُوَ الْكُفْرُ (۳).

**[ترجمه]مختصر بصائر الدرجات، خرائج: جابر روایت كرده، حضرت باقر علیه السّلام فرمودند: رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: حدیث آل محمّد صلی اللّه علیه و آله بزرگ، مشكل و بس دشوار است، كه جز فرشته مقرب یا نبی مرسل یا بنده ای كه خدا دل او را برای ایمان آزموده باشد، به آن ایمان نمی آورد. پس هر چه از احادیث آل محمّد صلی اللّه علیه و آله بر شما وارد شد و دلتان آن را پذیرفت و آن را فهمیدید قبول كنید، اما آن چه دلتان را خوش نیامد و آن را انكار می‌كردید، به خدا و رسول و عالم آل محمّد صلی اللّه علیه و آله و علیهم برگردانید. همانا هلاک‌شده كسی است كه اگر كسی برایش حدیثی نقل كند و او تاب تحمل آن را نداشته باشد، بگوید: به خدا این طور نیست، به خدا این طور نیست. انكار فضائل آنها كفر است. - . مختصر بصائر الدرجات: ۱۰۶ و ۱۰۷ ، الخرائج و الجرائح : ۲۴۷ -

**[ترجمه]

ختص، الإختصاص یر، بصائر الدرجات ابْنُ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ سَعِیدٍ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَا أَسْوَدَ بْنَ سَعِیدٍ إِنَّ بَیْنَنَا وَ بَیْنَ کُلِّ أَرْضٍ تُرّاً مِثْلَ تُرِّ الْبِنَاءِ فَإِذَا أُمِرْنَا فِی الْأَرْضِ بِأَمْرٍ جَذَبْنَا ذَلِکَ التُّرَّ فَأَقْبَلَتِ الْأَرْضُ (۴) بِقَلِیبِهَا وَ أَسْوَاقِهَا وَ دُورِهَا حَتَّی تُنْفَذَ (۵) فِیهَا مَا نُؤْمَرُ بِهِ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ تَعَالَی (۶).

یج، الخرائج و الجرائح عن الأسود مثله

ص: ۳۶۶

۱- مختصر بصائر الدرجات: ۹۸.

۲- فی مختصر البصائر: الحویزی و فی الخرائج: الخوزی. و الأخیر هو الصحیح.

۳- مختصر بصائر الدرجات: ۱۰۶ و ۱۰۷. الخرائج و الجرائح: ۲۴۷.

۴- فی الاختصاص: فاقبلت الأرض الینا.

۵- فی الاختصاص: حتی ننفذ.

۶- بصائر الدرجات: ۱۲۰ و ۱۲۱، الاختصاص: ۳۲۳ و ۳۲۴ فیه: مثل هذه.

**[ترجمه]اختصاص، بصائرالدرجات: اسود بن سعید نقل کرده، حضرت باقر علیه السّلام به من فرمودند: ای اسود بن سعید! بین من و بین هر زمینی یک رشته ای مانند رشته نخ بناها وجود دارد؛ زمانی که دستوری در مورد زمینی داشته باشم آن رشته نخ را می‌کشم، آن زمین با چاه ها و بازارها و خانه هایش جلو می آید تا آن چه ما به دستور خداوند به آن زمین امر می کنیم، اجرا شود. - . اختصاص : ۳۲۳ و ۳۲۴ ، بصائر الدرجات : ۱۲۰ و ۱۲۱ -

خرائج نیز، مانند همین را از اسود نقل کرده است.

ص: ۳۶۶

**[ترجمه]

بیان

فی القاموس التر بالضم الخیط یقدر به البناء و قال القلیب البئر أو العادیه القدیمه منها و یؤنث و الجمع أقلبه و قلب و قلب.

**[ترجمه]فی القاموس التر بالضم الخیط یقدر به البناء و قال القلیب البئر أو العادیه القدیمه منها و یؤنث و الجمع أقلبه و قلب و قلب.

**[ترجمه]

«۹»

ختص، الإختصاص یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ الْقُمِّيِّ عَنْ إِدْرِيسَ (۱) عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَّ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ لَمَنِ الدُّنْيَا عِنْدَهُ بِمِثْلِ هَذِهِ وَ عَقَدَ بِيَدِهِ عَشَرَةً (۲).

**[ترجمه]اختصاص، بصائر الدرجات: ادریس نقل کرده، از حضرت صادق علیه السّلام شنیدم که می‌فرمودند: از ما اهل بیت کسانی هستند که دنیا در نزد آن‌ها مانند این است؛ و با دست خود دایره‌ای را ترسیم کردند. - . اختصاص : ۳۲۶ ، بصائر الدرجات : ۱۲۱ -

**[ترجمه]

بیان

عقد العشره بحساب العقود هو أن تضع رأس ظفر السبابه علی مفصل أنمله الإبهام لیصیر الإصبعان معا کحلقه مدوره أی الدنیا عند الإمام علیه السلام کهذا الحلقه فی أن له أن یتصرف فیها بإذن الله تعالی کیف شاء أو فی علمه بما فیها و أحاطته بها.

**[ترجمه]با دست خود دایره ای را تشکیل داد؛ به این صورت که سر انگشت سبابه را بر مفصل یکی از بندهای انگشت

شست قرار دادنـد، تـا این دو انگشت به کمـک همماننـد حلقه‌ای گرد درآینـد. یعنی دنیا در نزد امام ماننـد این حلقه است در این‌که می‌تواند به اذن خداوند متعال در آن هر تصـرفی را که می‌خواهد بنماید. و یا منظور این است که، دنیا در نزد امام مانند این حلقه است از این جهت که به هر چه در آن است علم دارد و به آن احاطه کامل دارد.

**[ترجمه]

«۱۰»

ختص، الإختصاص یر، بصائر الـدرجات عَلِیُّ بْنُ إِسْـمَاعِیلَ عَنْ مُوسَـی بْنِ طَلْحَهَ عَنْ حَمْزَهَ بْنِ عَبْـدِ الْمُطَّلِبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْجُعْفِیِّ (۳) قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی الرِّضَـا علیه السـلام وَ مَعِی صَـحِیفَهٌ أَوْ قِرْطَاسٌ فِیهِ عَنْ جَعْفَرٍ علیه السـلام أَنَّ الـدُّنْیَا مُثِّلَتْ (۴) لِصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ فِی مِثْلِ فِلْقَهِ الْجَوْزَهِ فَقَالَ یَا حَمْزَهُ ذَا وَ اللَّهِ حَقٌّ فَانْقُلُوهُ إِلَی أَدِیمٍ (۵).

**[ترجمه]اختصاص، بصائر الدرجات: عبد اللَّه جعفی نقل کرده، به محضـر حضـرت رضا علیه السّـلام رسیدم و به دست خود کتاب‌چه یا ورقی کاغذ داشتم که در آن نوشته بود: از حضرت صادق علیه السّلام روایت شده که: دنیا نزد امام به مانند قطعه... ای از گردوست. ایشان فرمودنـد: ای حمزه! به خدا قسم این حقیقت دارد، این حدیث را روی پوست دباغی شده بنویسـید. - . اختصاص : ۲۱۷ ، بصائر الدرجات : ۱۲۱ -

**[ترجمه]

بیان

الفلقه بالکسر القطعه و الأدیم الجلد المدبوغ.

**[ترجمه]الفلقه بالکسر القطعه و الأدیم الجلد المدبوغ.

**[ترجمه]

«۱۱»

ختص، الإختصاص یر، بصائر الـدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَـیْنِ عَنْ مُوسَـی بْنِ سَـعْدَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ سَـمَاعَهَ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ الدُّنْیَا تَمَثَّلَ لِلْإِمَامِ فِی مِثْلِ فِلْقَهِ

۱- فی الاختصاص: أحمد بن محمّد بن عیسی عن محمّد بن سنان عن عبد الملک بن عبد اللّه القمّیّ قال: حدّثنی اخی إدریس بن عبد اللّه.

۲- بصائر الدرجات: ۱۲۱، الاختصاص: ۳۲۶.

۳- فی نسخه: حمزه بن عبد اللّه الجعفری و فی نسخه من الاختصاص: حمزه بن عبد اللّه الجعفی.

۴- فی نسخه: تمثل و یوجد ذلک فی الاختصاص.

۵- بصائر الدرجات: ۱۲۱، الاختصاص: ۲۱۷.

الْجَوْزِ فَمَا يَعْرِضُ (۱) لِشَیْ ءٍ مِنْهَا وَ إِنَّهُ لَيَتَنَاوَلُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا كَمَا يَتَنَاوَلُ أَحَدُكُمْ مِنْ فَوْقِ مَائِدَتِهِ مَا يَشَاءُ فَلَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِنْهَا شَیْ ءٌ (۲).

**[ترجمه]اختصاص، بصائر الدرجات: سماعه بن مهران روايت كرده، حضرت صادق عليه السلام فرمودند: دنيا براى امام مانند قطعه‌اى گردوست؛

ص: ۳۶۷

چيزى از دنيا از امام پوشيده نمى‌ماند و او طورى از اطراف بر دنيا تسلط دارد، كه يكى از شما بر سر سفره‌اش نشسته و هر چه بخواهد بر مى‌دارد. پس هيچ چيز از اختيار او خارج نيست. - . همان -

**[ترجمه]

«۱۲»

ختص، الإختصاص ير، بصائر الدرجات عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَمَّنْ رَوَاهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْجَعْفَرِيِّ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ عليه السلام قَالَ: كَتَبْتُ فِی ظَهْرِ قِرْطَاسٍ أَنَّ الدُّنْيَا مُمَثَّلَةٌ لِلْإِمَامِ كَفِلْقَهِ الْجَوْزَهِ فَدَفَعْتُهُ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ عليه السلام وَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّ أَصْحَابَنَا رَوَوْا حَدِيثاً مَا أَنْكَرْتُهُ غَيْرَ أَنِّی أَحْبَبْتُ أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْكَ قَالَ فَنَظَرَ فِيهِ ثُمَّ طَوَاهُ حَتَّی ظَنَنْتُ أَنَّهُ قَدْ شَقَّ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ هُوَ حَقٌّ فَحَوِّلْهُ فِی أَدِيمٍ (۳).

**[ترجمه]اختصاص، بصائر الدرجات: حمزه بن عبدالله جعفرى نقل كرده، بر روى كاغذى نوشتم: دنيا براى امام چون قطعه‌اى گردوست. و آن را به حضرت ابوالحسن عليه السلام دادم و گفتم: فدايتان شوم! اصحاب ما حديثى نقل مى‌كنند كه من منكرش نيستم، ولى دوست دارم آن را از خود شما بشنوم. ايشان نگاهى بر كاغذ انداختند و سپس آن را پيچيدند، طورى كه من گمان كردم اين درخواست من بر ايشان سخت آمد. سپس فرمودند: حقيقت دارد، آن را روى پوست دباغى شده بنويسيد. - . همان -

**[ترجمه]

«۱۳»

ختص، الإختصاص ير، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنْ مُوسَی بْنِ سَعْدَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبَانٍ الْكَلْبِیِّ عَنْ أَبَانِ بْنِ تَغْلِبَ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام حَيْثُ دَخَلَ عَلَيْهِ رَجُلٌ مِنْ عُلَمَاءِ أَهْلِ الْيَمَنِ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَا يَمَانِیُّ أَ فِيكُمْ عُلَمَاءُ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَأَیَّ شَیْ ءٍ يَبْلُغُ مِنْ عِلْمِ عُلَمَائِكُمْ قَالَ إِنَّهُ لَيَسِيرُ فِی لَيْلٍ وَاحِدٍ مَسِيرَهَ شَهْرَيْنِ يَزْجُرُ الطَّيْرَ وَ يَقْفُو الْآثَارَ فَقَالَ لَهُ فَعَالِمُ الْمَدِينَهِ أَعْلَمُ مِنْ عَالِمِكُمْ قَالَ فَأَیَّ شَیْ ءٍ يَبْلُغُ مِنْ عِلْمِ عَالِمِكُمْ بِالْمَدِينَهِ قَالَ إِنَّهُ يَسِيرُ فِی صَبَاحٍ وَاحِدٍ مَسِيرَهَ سَنَهٍ كَالشَّمْسِ إِذَا أُمِرَتْ إِنَّهَا (۴) الْيَوْمَ غَيْرُ مَأْمُورَهٍ وَ لَكِنْ إِذَا أُمِرَتْ تَقْطَعُ اثْنَیْ عَشَرَ شَمْساً وَ اثْنَیْ عَشَرَ قَمَراً وَ اثْنَیْ

عَشَرَ مَشْرِقاً وَ اثْنَیْ عَشَرَ مَغْرِباً وَ اثْنَیْ عَشَرَ بَرّاً وَ اثْنَیْ عَشَرَ بَحْراً وَ اثْنَیْ عَشَرَ عَالَماً قَالَ فَمَا بَقِیَ فِی یَدَیِ الْیَمَانِیِّ فَمَا دَرَی مَا یَقُولُ وَ کَفَّ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام (۵).

**[ترجمه]اختصـاص، بصـائر الـدرجات: ابان بن تغلب نقل کرده، در محضـر امام صادق علیه السّـلام بودم که مردی از علمای یمن وارد شـد؛ امـام علیه السّـلام به او فرمودنـد: ای مرد یمانی! آیا در میان شـما دانشـمندانی هم وجود دارنـد؟ آن مرد عرض کرد: آری. امام فرمودنـد: علم دانشـمندان شـما تا کجا می‌رسـد؟ عرض کرد: او در یک شب، به قدر دو ماه راه طی می کند و فال پرنـده می گیرد و نتایجش را می گویـد. امام فرمودند: پس عالم مدینه، از دانشـمند شـما داناتر است. مرد پرسـید: علم عالم شما در مـدینه تا کجا می‌رسـد؟ فرمودنـد: اگر امر کنی، او در یک صـبح‌دم به انـدازه یک سال مسـیر خورشـید راه می‌رود. او امروز امری ندارد، ولی اگر امر کنی، او به اندازه مسـیر دوازده خورشـید و دوازده ماه ودوازده مشرق و دوازده مغرب و دوازده بیابان و دوازده دریا و دوازده عالَم را می‌پیماید. دیگر چیزی در دستان یمانی نماند و نمی‌دانست چه بگوید. و امام علیه السلام دیگر ادامه ندادند. - . اختصاص : ۳۱۸ و ۳۱۹ ، بصائر الدرجات : ۱۱۸ و ۱۱۹ -

**[ترجمه]

بیان

فی القاموس زجر الطائر تفأل به و تطیر فنهره و الزجر العیافه

۱- فی البصائر: فما تعرض و فی الاختصاص: فلا یعزب عنه منها شی ء.

۲- الاختصاص: ۲۱۷، بصائر الدرجات: ۲۱۷.

۳- بصائر الدرجات: ۱۲۱ الاختصاص: ۲۱۷ فیه: (ابی الحسن الرضا) و فیه: (ابی الحسن الرضا) وفیه : احب.

۴- فی نسخه: (فانها) یوجد هو فی الاختصاص.

۵- بصائر الدرجات: ۱۱۸ و ۱۱۹، الاختصاص: ۳۱۸ و ۳۱۹.

و التکهن و فی النهایه الزجر للطیر هو التیمن و التشؤم و التفؤل لطیرانها کالسانح و البارح و هو نوع من الکهانه و العیافه.

**[ترجمه]فی القاموس زجر الطائر تفأل به و تطیر فنهره و الزجر العیافه

ص: ۳۶۸

و التکهن و فی النهایه الزجر للطیر هو التیمن و التشؤم و التفؤل لطیرانها کالسانح و البارح و هو نوع من الکهانه و العیافه.

**[ترجمه]

«۱۴»

ختص، الإختصاص یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ عَنْ أَبَانِ بْنِ تَغْلِبَ قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَدَخَلَ عَلَیْهِ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْیَمَنِ فَقَالَ لَهُ یَا أَخَا أَهْلِ الْیَمَنِ عِنْدَکُمْ عُلَمَاءُ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَمَا بَلَغَ مِنْ عِلْمِ عَالِمِکُمْ قَالَ یَسِیرُ فِی لَیْلَهٍ مَسِیرَهَ شَهْرَیْنِ (۱) یَزْجُرُ الطَّیْرَ وَ یَقْفُو الْأَثَرَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَالِمُ الْمَدِینَهِ أَعْلَمُ مِنْ عَالِمِکُمْ قَالَ فَمَا (۲) بَلَغَ مِنْ عِلْمِ عَالِمِ الْمَدِینَهِ قَالَ یَسِیرُ فِی سَاعَهٍ مِنَ النَّهَارِ مَسِیرَهَ الشَّمْسِ سَنَهً حَتَّی یَقْطَعَ اثْنَیْ عَشَرَ أَلْفَ (۳) عالما (عَالَم) مِثْلَ عَالَمِکُمْ هَذَا مَا یَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ وَ لَا إِبْلِیسَ قَالَ فَیَعْرِفُونَکُمْ قَالَ نَعَمْ مَا افْتَرَضَ عَلَیْهِمْ إِلَّا وَلَایَتَنَا وَ الْبَرَاءَهَ مِنْ عَدُوِّنَا (۴).

**[ترجمه]اختصاص، بصائر الدرجات: ابان بن تغلب نقل کرده، در محضر امام صادق علیه السلام بودم که مردی از اهالی یمن وارد شد؛ حضرت به او فرمودند: ای برادر یمنی! آیا پیش شما دانشمندی هم وجود دارد؟ عرض کرد: آری. حضرت فرمودند: علم عالم شما تا کجا می‌رسد؟ عرض کرد: در یک شب مسیر دو ماه را می‌رود و با پرنده فال می‌گیرد و نتیجه‌اش را می‌گوید. امام علیه السلام فرمودند: عالم مدینه از عالم شما، عالم‌تر است. عرض کرد: علم عالم مدینه تا کجا می‌رسد؟ حضرت فرمودند: در یک ساعت از روز، مسیر یک سال خورشید را می‌پیماید تا این که دوازده هزار دنیای - . در اختصاص، دوازده دنیا آمده است. می‌گویم: شاید به قرینه حدیث قبلی همین صحیح باشد. - به اندازه دنیای شما را می‌پیماید. نمی‌دانند که خدا آدم را آفرید و نیز ابلیس را. عرض کرد: به شما یاد داده‌اند؟ فرمودند: آری، چیزی جز ولایت ما و بیزاری از دشمنان ما بر آن‌ها واجب نشده است. - . اختصاص : ۳۱۹، بصائر الدرجات : ۱۱۹ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ختص، الإختصاص یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ سَیْفِ بْنِ عَمِیرَهَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ رَجُلًا مِنَّا صَلَّی الْعَتَمَهَ بِالْمَدِینَهِ وَ أَتَی قَوْمَ مُوسَی فِی شَیْ ءٍ تَشَاجَرَ بَیْنَهُمْ وَ عَادَ مِنْ لَیْلَتِهِ وَ صَلَّی الْغَدَاهَ بِالْمَدِینَهِ (۵).

**[ترجمه]اختصاص، بصائر الدرجات: داود بن فرقد روایت کرده، حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: مردی از ما نماز شب را در مدینه خواند و پیش قوم موسی رفت تا اختلافی که بین آنها بود را رفع کند. همان شب برگشت و نماز صبح را در مدینه خواند. - . اختصاص : ۳۱۵ ، بصائر الدرجات : ۱۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ختص، الإختصاص یر، بصائر الدرجات عَلِيُّ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو الزَّيَّاتِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَيْلِ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: كُنْتُ يَوْماً عِنْدَ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام جَالِساً فَالْتَفَتَ إِلَيَّ فَقَالَ لِي يَا جَابِرُ أَ لَكَ حِمَارٌ فَيَقْطَعَ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ فِي لَيْلَةٍ فَقُلْتُ لَهُ لَا جُعِلْتُ فِدَاكَ فَقَالَ إِنِّي لَأَعْرِفُ رَجُلًا بِالْمَدِينَةِ لَهُ حِمَارٌ يَرْكَبُهُ فَيَأْتِي الْمَشْرِقَ وَ الْمَغْرِبَ فِي لَيْلَةٍ (۶).

ص: ۳۶۹

۱- فی الاختصاص: أ عندكم و فیه: فما يبلغ و فیه: شهر.

۲- فی الاختصاص: فما يبلغ.

۳- فی الاختصاص: (اثنی عشر عالما) أقول: لعله اصح بقرينه حديثه المتقدم.

۴- بصائر الدرجات: ۱۱۹، الاختصاص: ۳۱۹ فیه: ما افترض اللّه.

۵- بصائر الدرجات: ۱۱۷، الاختصاص: ۳۱۵ فیه: فی امر فتشاجروا فیه فيما بينهم.

۶- بصائر الدرجات: ۱۱۷، الاختصاص: ۳۱۹ فیه: أ ما لك حمار تركبه.

**[ترجمه]اختصاص، بصائر الدرجات: جابر نقل کرده، در محضر امام باقر علیه السّلام نشسته بودم رو به من نمودند و فرمودند: ای جابر! آیا الاغی داری که بین مشرق و مغرب را در یک شب طی کند؟ عرض کردم: نه فدایتان شوم! فرمودند: من مردی در مدینه می‌شناسم که الاغی دارد که سوار آن می شود و در یک شب از مشرق و مغرب می گذرد. - . اختصاص : ۳۱۹ ، بصائر الدرجات : ۱۱۷ -

ص: ۳۶۹

**[ترجمه]

«۱۷»

ختص، الإختصاص یر، بصائر الدرجات سَلَمَهُ بْنُ الْخَطَّابِ عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ سَمَاعَهَ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ الْأَوْصِیَاءَ لَتُطْوَی لَهُمُ الْأَرْضُ وَ یَعْلَمُونَ مَا عِنْدَ أَصْحَابِهِمْ (۱).

**[ترجمه]اختصاص، بصائر الدرجات: ابابصیر روایت کرده، حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: زمین برای اوصیاء در هم پیچیده می شود، و ایشان از آن‌چه در نزد اصحابشان است باخبرند. - . اختصاص : ۳۱۶ و ۳۱۷ ، بصائر الدرجات : ۱۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ختص، الإختصاص یر، بصائر الدرجات الْحَجَّالُ عَنِ اللُّؤْلُؤِیِّ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ سَمِعْتُهُ (۲) یَقُولُ إِنِّی لَأَعْرِفُ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْمَدِینَهِ أَخَذَ قَبْلَ أَنْطَاقِ (۳) الْأَرْضِ إِلَی الْفِئَهِ الَّذِینَ قَالَ اللَّهُ فِی کِتَابِهِ وَ مِنْ قَوْمِ مُوسی أُمَّهٌ یَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَ بِهِ یَعْدِلُونَ (۴) لِمُشَاجَرَهٍ کَانَتْ بَیْنَهُمْ فَأَصْلَحَ بَیْنَهُمْ وَ رَجَعَ (۵).

**[ترجمه]اختصاص، بصائر الدرجات: محمد بن مسلم نقل کرده، شنیدم که می‌فرمودند: من مردی از اهل مدینه را می‌شناسم که قبل از أنطاق زمین - . در مصدر: قبل از انطباق زمین - به گروهی می‌رسد که خداوند در کتابش فرموده است: «وَمِن قَوْمِ مُوسَی أُمَّهٌ یَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ یَعْدِلُونَ» - . اعراف / ۱۵۹ - {و از میان قوم موسی جماعتی هستند که به حق راهنمایی می کنند و به حق داوری می نمایند}، مشاجره‌ای بین آن‌ها در گرفته که بین آن‌ها را صلح می‌دهد و باز می گردد.

**[ترجمه]

توضیح

قوله علیه السلام قبل أنطاق الأرض کأنه جمع النطاق و المراد بها الجبال التی أحیطت بالأرض کالمنطقه و قد عبر فی بعض الأخبار عن جبل قاف بالنطاقه الخضراء و فی بعض النسخ قبل انطباق الأرض أی من جهه انطباق الأرض بعضها علی بعض کنایه

عن طيها و الأول أظهر.

lt;meta info="\\"قبل از أنطاق زمين\\" گويا أنطاق جمع نطاق است و مراد از آن كوه‌هايى است كه مانند كمربند زمين را احاطه كرده‌اند. در بعضى از اخبار از كوه قاف، تعبير به نطاقه خضراء شده است. و در بعضى از نسخه‌ها \\"قبل از انطباق زمين\\" آمده است كه يعنى از جهت انطباق بعضى از قسمت‌هاى زمين بر بعضى ديگر و كنايه از طى كردن زمين است. اولى ظهور بيشترى دارد.

**[ترجمه]

«۱۹»

ختص، الإختصاص ير، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ عَنْ أَبِى عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ رَجُلًا مِنَّا أَتَى قَوْمَ مُوسَى فِى شَىْ ءٍ كَانَ بَيْنَهُمْ فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَمَرَّ بِرَجُلٍ مَعْقُولٍ عَلَيْهِ ثِيَابٌ مُسُوحٌ مَعَهُ عَشَرَةٌ مُوَكَّلِينَ بِهِ يَسْتَقْبِلُونَ بِهِ فِى الشِّتَاءِ الشِّمَالَ وَ يَصُبُّونَ عَلَيْهِ الْمَاءَ الْبَارِدَ وَ يُسْتَقْبَلُ بِهِ فِى الْحَرِّ عَيْنَ الشَّمْسِ يُدَارُ بِهِ مَعَهَا حَيْثُمَا دَارَتْ وَ يُوقَدُ حَوْلَهُ النِّيرَانُ كُلَّمَا مَاتَ مِنَ الْعَشَرَهِ وَاحِدٌ أَضَافَ أَهْلُ الْقَرْيَهِ إِلَيْهِ (۶) آخَرَ فَالنَّاسُ يَمُوتُونَ وَ الْعَشَرَهُ لَا يَنْقُصُونَ فَقَالَ (۷) مَا أَمْرُكَ قَالَ إِنْ كُنْتَ عَالِماً فَمَا أَعْرَفَكَ بِى

ص: ۳۷۰

۱- بصائر الدرجات: ۱۱۷، الاختصاص: ۳۱۶ و ۳۱۷.

۲- فى الاختصاص: سمعت أبا عبد اللّه عليه السّلام.

۳- فى المصدر: قبل انطباق الأرض.

۴- الأعراف: ۱۵۹.

۵- بصائر الدرجات: ۱۱۷ و ۱۱۸، الاختصاص: ۳۱۶.

۶- فى الاختصاص: اليهم.

۷- فى الاختصاص: فقال له.

قَالَ عَلَاءٌ قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ وَ يَرْوُونَ أَنَّهُ ابْنُ آدَمَ وَ يَرْوُونَ أَنَّهُ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام (۱) کَانَ صَاحِبَ هَذَا الْأَمْرِ (۲).

**[ترجمه]اختصاص، بصائر الـدرجات: یونس بن یعقوب روایت کرده، حضـرت صادق علیه السـلام فرمودنـد: مردی از ما نزد قوم موسـی رفت و در چیزی که در آن اختلاف داشـتند، بینشـان صـلح داد. از کنار مردی گـذشت که او را بسته بودنـد و بر رویش پلاسـی پشـمین بود و ده نگهبان به همراهش بودنـد؛ در زمسـتان او را به سـمت شـمال می‌بردند و بر او آب سـرد می-ریختنـد، و در گرما او را در برابر خورشـید می بردنـد و به هر طرف که خورشـید حرکت می‌کرد، او را حرکت می‌دادند و در اطرافش آتش می‌افروختند. و هر وقت یکی از این نگهبانان می‌مرد، اهالی روسـتا شـخص دیگری را جانشـین می‌کردند. مردم روسـتا می‌مردند، ولی این ده نفر کم نمی‌شدند. به او گفت: چه کاری کردی؟ گفت: اگر عالم باشی، تو خود بهتر از من می-دانی.

ص: ۳۷۰

علا گفته است که محمد بن مسلم گفت: می‌گویند آن مرد معذب پسر آدم (قابیل) و آن دیگری اباجعفر علیه السـلام - . در سایر نسخه‌ها هم همین‌طور است. شاید اشتباهی رخ داده و کلمه علیه السلام به دست نسخه‌نویسان اضافه شده باشد و منظور از ابـاجعفر خلیفه عباسـی باشـد. حاصل این‌که محمـد بن مسـلم مرد معـذب را به قابیل و مردی که او را دیـده را به امام باقر علیه السلام تفسیر کرده است. این احتمال با حدیث سدیر که در بصائر آمده و مصنف در این‌جا نیاورده تأیید می‌شود؛ زیرا در آخر آن حدیث آمده است: او همان پسر آدم قاتل بوده و محمد بن مسلم گفته است: آن مرد محمد بن علی بوده است. - می‌باشد.
- . اختصاص : ۳۱۷ ، بصائر الدرجات : ۱۱۸ -

**[ترجمه]

«۲۰»

یر، بصائر الدرجات عَلِیُّ بْنُ خَالِدٍ عَنْ یَعْقُوبَ بْنِ یَزِیدَ عَنِ الْعَبَّاسِ الْوَرَّاقِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنْ لَیْثٍ الْمُرَادِیِّ عَنْ سَدِیرٍ یُحَدِّثُ فَأَتَیْتُهُ فَقُلْتُ إِنَّ لَیْثَ الْمُرَادِیِّ حَدَّثَنِی عَنْکَ بِحَدِیثٍ فَقَالَ وَ مَا هُوَ قُلْتُ أَخْبَرَنِی عَنْکَ أَنَّکَ کُنْتَ مَعَ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی سَقِیفَهِ بَابِهِ إِذْ مَرَّ أَعْرَابِیٌّ مِنْ أَهْلِ الْیَمَنِ فَسَأَلَهُ أَبُو جَعْفَرٍ مَنْ عَالِمُ أَهْلِ الْیَمَنِ فَأَقْبَلَ یُحَدِّثُ عَنِ الْکَهَنَهِ وَ السَّحَرَهِ وَ أَشْبَاهِهِمْ فَلَمَّا قَامَ الْأَعْرَابِیُّ قَالَ لَهُ أَبُو جَعْفَرٍ وَ لَکِنْ أُخْبِرُکَ عَنْ عَالِمِ أَهْلِ الْمَدِینَهِ أَنَّهُ یَذْهَبُ إِلَی مَطْلَعِ الشَّمْسِ وَ یَجِی ءُ فِی لَیْلَهٍ وَ أَنَّهُ ذَهَبَ إِلَیْهَا لَیْلَهً فَأَتَاهَا فَإِذَا رَجُلٌ مَعْقُولٌ بِرَجُلٍ وَ إِذَا عَشَرَهٌ مُوَکَّلُونَ بِهِ أَمَّا فِی الْبَرْدِ فَیَرُشُّونَ عَلَیْهِ الْمَاءَ الْبَارِدَ وَ یُرَوِّحُونَهُ وَ أَمَّا فِی الصَّیْفِ فَیَصُبُّونَ عَلَی رَأْسِهِ الزَّیْتَ وَ یَسْتَقْبِلُونَ بِهِ عَیْنَ الشَّمْسِ فَقَالَ لِلْعَشَرَهِ مَا أَنْتُمْ وَ مَا هَذَا فَقَالُوا لَا نَدْرِی إِلَّا أَنَّا مُوَکَّلُونَ بِهِ فَإِذَا مَاتَ مِنَّا وَاحِدٌ خَلَفَهُ آخَرُ فَقَالَ لِلرَّجُلِ مَا أَنْتَ فَقَالَ إِنْ کُنْتَ عَالِماً فَقَدْ عَرَفْتَنِی وَ إِنْ لَمْ تَکُنْ عَالِماً فَلَسْتُ أُخْبِرُکَ فَلَمَّا انْصَرَفَ مِنْ فُرَاتِکُمْ فَقُلْتُ فُرَاتُنَا فُرَاتُ الْکُوفَهِ قَالَ نَعَمْ فُرَاتُکُمْ فُرَاتُ الْکُوفَهِ وَ لَوْ لَا أَنِّی کَرِهْتُ أَنْ أُشَهِّرَکَ دَقَقْتُ عَلَیْکَ بَابَکَ فَسَکَتَ (۳).

**[ترجمه]بصائر الـدرجات: ابن مسـکان نقل کرده، پیش سـدیر رفتم و گفتم: لیث مرادی از شـما حدیثی نقل می‌کرد. گفت:

چه حدیثی؟ گفتم: برایم نقل کرده که تو با حضرت باقر علیه السلام در جلو خانه ایشان بوده ای که مردی از اهالی یمن از آن جا رد می‌شود، حضرت باقر علیه السلام در مورد عالم یمن از او پرسیده و او شروع کرده به صحبت کردن از کاهنان و ساحران و اشباه آن‌ها کرده است. همین که مرد عرب از جای برخاسته، حضرت باقر علیه السلام به او فرموده: از عالم مدینه برایت بگویم؛ او می‌تواند در یک شب تا جایگاه طلوع خورشید برود و برگردد. شبی به آن‌جا رفت و ناگاه مردی دید که پاهایش را بسته اند و ده نفر نگهبان به همراه اوست، در سرما بر او آب سرد می‌پاشند و بادش می‌زنند و در تابستان بر روی سرش روغن می‌ریزند و او را در برابر خورشید قرار می‌دهند. به آن ده نفر گفت: شما که هستید و این شخص کیست؟ گفتند: ما فقط می‌دانیم که ما را نگهبان او کرده‌اند، اگر یکی از ما بمیرد، کس دیگری جایگزین او می شود. به آن مرد گفت: تو کیستی؟ جواب داد: اگر خودت عالم باشی، مرا می‌شناسی و اگر عالم نباشی، چیزی به تو نمی گویم. همین که از رود فرات شما رد شد، گفتم: همین فرات کوفه را می‌فرمایید؟ فرمودند: آری، اگر نبود این که نمی‌خواهم مشهور شوی، در مقابل خانه ات می‌ایستادم و درب خانه ات را می‌زدم. دیگر چیزی نگفت. - . بصائر الدرجات : ۱۱۸ -

**[ترجمه]

«۲۱»

یر، بصائر الدرجات عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ دَاوُدَ النَّهْدِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ

ص: ۳۷۱

۱- هکذا فی النسخه و لعلّ فیه وهم و قوله: علیه السّلام من زیاده النسّاخ و المراد بأبی جعفر هو الخلیفه العباسیّ، و الضمیر یرجع الی الرجل المعذب، و یمکن ان یرجع الی الرجل الذی اتی قوم موسی و الحاصل ان محمّد بن مسلم فسر الرجل المعذب بقابیل و الرجل الرائی بابی جعفر علیه السّلام. و یؤید الاحتمال الأخیر حدیث سدیر فی البصائر و لم یروه المصنّف حیث قال فی آخره، و یقال: إنّه ابن آدم القاتل و قال محمّد بن مسلم: و کان الرجل محمّد بن علی.

۲- بصائر الدرجات: ۱۱۸، الاختصاص: ۳۱۷.

۳- بصائر الدرجات: ۱۱۸.

عَنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام أَنَّهُ سَمِعَهُ یَقُولُ لَوْ أُوذِنَ لَنَا لَأَخْبَرْنَا بِفَضْلِنَا قَالَ قُلْتُ لَهُ الْعِلْمُ مِنْهُ قَالَ فَقَالَ لِی الْعِلْمُ أَیْسَرُ مِنْ ذَلِکَ (۱)

**[ترجمه]بصائر الدرجات: علی بن جعفر نقل کرده،

ص: ۳۷۱

از امام موسی بن جعفر شنیده که می‌فرمودند: اگر به ما اجازه می‌دادند، از فضیلت خودمان خبر می‌دادیم. علی بن جعفر عرض کرده: آیا علم هم جزء آن است؟ فرمودند: علم ساده تر از آن است. - . همان : ۱۵۰ -

**[ترجمه]

«۲۲»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَةَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنِّی لَأَعْرِفُ مَنْ لَوْ قَامَ عَلَی شَاطِئِ الْبَحْرِ لَنَدَبَ (۲) بِدَوَابِّ الْبَحْرِ وَ بِأُمَّهَاتِهَا وَ عَمَّاتِهَا وَ خَالاتِهَا (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابابصیر روایت کرده، حضرت باقر علیه السلام فرمودند: من مردی را می‌شناسم که اگر کنار دریا بایستد، جنبندگان دریا را به همراه مادرها و عمه ها و خاله هایشان صدا می‌زند. - . همان : ۱۵۱ و ۱۵۲ -

**[ترجمه]

«۲۳»

یر، بصائر الدرجات بَعْضُ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ السَّیَّارِیِّ عَنْ غَیْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِنَا قَالَ خَرَجَ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الثَّالِثِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ جَعَلَ قُلُوبَ الْأَئِمَّهِ مَوْرِداً لِإِرَادَتِهِ فَإِذَا شَاءَ اللَّهُ شَیْئاً شَاءُوهُ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ وَ ما تَشاؤُنَ إِلَّا أَنْ یَشاءَ اللَّهُ (۴)

**[ترجمه]بصائر الدرجات: از امام هادی علیه السّلام نقل شده که فرمودند: خداوند دل‌های ائمه را محل اراده خود قرار داده است؛ اگر خدا چیزی را بخواهد آن‌ها خواهند خواست. و این است معنی آیه: «ما تَشاؤُنَ إِلَّا أَنْ یَشاءَ اللَّهُ» - . انسان / ۳۰ ، تکویر / ۲۹ - {و تا خدا نخواهد [شما] نخواهید خواست}. - . بصائر الدرجات : ۱۵۱ و ۱۵۲ -

**[ترجمه]

«۲۴»

مل، کامل الزیارات مُحَمَّدٌ الْحِمْیَرِیُّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ عَبْدِ

اللَّهِ الْأَصَمِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَكْرٍ الْأَرَّجَانِيِّ قَالَ: صَحِبْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی طَرِیقِ مَکَّهَ مِنَ الْمَدِینَهِ فَنَزَلْنَا مَنْزِلًا یُقَالُ لَهُ عُسْفَانُ ثُمَّ مَرَرْنَا بِجَبَلٍ أَسْوَدَ عَنْ یَسَارِ الطَّرِیقِ وَحْشٍ (۵) فَقُلْتُ لَهُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا أَوْحَشَ هَذَا الْجَبَلَ مَا رَأَیْتُ فِی الطَّرِیقِ مِثْلَ هَذَا (۶) فَقَالَ لِی یَا ابْنَ بَکْرٍ أَ تَدْرِی أَیُّ جَبَلٍ هَذَا قُلْتُ لَا قَالَ هَذَا جَبَلٌ یُقَالُ لَهُ الْکَمَدُ وَ هُوَ عَلَی وَادٍ مِنْ أَوْدِیَهِ جَهَنَّمَ وَ فِیهِ قَتَلَهُ أَبِیَ الْحُسَیْنِ علیه السلام اسْتَوْدَعَهُمْ (۷) فِیهِ تَجْرِی مِنْ تَحْتِهِمْ مِیَاهُ جَهَنَّمَ مِنَ الْغِسْلِینِ وَ الصَّدِیدِ وَ الْحَمِیمِ وَ مَا یَخْرُجُ مِنْ جُبِّ الْحَوَی (۸) وَ مَا یَخْرُجُ مِنَ الْفَلَقِ وَ مَا یَخْرُجُ مِنْ أَثَامٍ (۹)

ص: ۳۷۲

۱- بصائر الدرجات: ۱۵۰.

۲- فی نسخه: لنادی.

۳- بصائر الدرجات: ۱۵۱ و ۱۵۲.

۴- بصائر الدرجات: ۱۵۱ و ۱۵۲.

۵- فی الکامل: موحش.

۶- فی الاختصاص: جبلا اوحش منه.

۷- فی نسخه: استودعوه یوجد ذلک فی الاختصاص.

۸- فی الکامل: الجوی و فی الاختصاص: الآن و ما یخرج من جهنم.

۹- الاختصاص خال عن و ما یخرج من اثام و الکامل عن و ما یخرج .

وَ مَا يَخْرُجُ مِنْ طِينَهِ الْخَبَالِ وَ مَا يَخْرُجُ مِنْ جهَنَّمَ وَ مَا يَخْرُجُ مِنْ لَظَى وَ مِنَ الْحُطَمَهِ وَ مَا يَخْرُجُ مِنْ سَقَرَ وَ مَا يَخْرُجُ مِنَ الْحَمِيمِ وَ مَا يَخْرُجُ مِنَ الْهَاوِيَهِ وَ مَا يَخْرُجُ مِنَ السَّعِيرِ وَ فِي نُسْخَهٍ أُخْرَى وَ مَا يَخْرُجُ مِنْ جَهَنَّمَ وَ مَا يَخْرُجُ مِنْ لَظَى وَ مَا مَرَرْتُ بِهَذَا الْجَبَلِ فِي سَفَرِي (۱) فَوَقَفْتُ بِهِ إِلَّا رَأَيْتُهُمَا يَسْتَغِيثَانِ إِلَيَّ (۲) وَ إِنِّي لَأَنْظُرُ إِلَى قَتَلَهِ أَبِي فَأَقُولُ لَهُمَا هَؤُلَاءِ (۳) إِنَّمَا فَعَلُوا مَا أَسَّسْتُمَا لَمْ تَرْحَمُونَا إِذْ وُلِّيتُمْ وَ قَتَلْتُمُونَا وَ حَرَمْتُمُونَا وَثَبْتُمْ عَلَى حَقِّنَا وَ اسْتَبْدَدْتُمْ بِالْأَمْرِ دُونَنَا فَلَا رَحِمَ اللَّهُ مَنْ يَرْحَمُكُمَا ذُوقَا وَبَالَ مَا قَدَّمْتُمَا وَ مَا اللَّهُ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ وَ أَشَدُّهُمَا تَضَرُّعاً وَ اسْتِكَانَهً الثَّانِي فَرُبَّمَا وَقَفْتُ عَلَيْهِمَا لِيَتَسَلَّى عَنِّي بَعْضُ مَا فِي قَلْبِي (۴) وَ رُبَّمَا طَوَيْتُ الْجَبَلَ الَّذِي هُمَا فِيهِ وَ هُوَ جَبَلُ الْكَمَدِ قَالَ قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَإِذَا طَوَيْتَ الْجَبَلَ فَمَا تَسْمَعُ قَالَ أَسْمَعُ أَصْوَاتَهُمَا يُنَادِيَانِ عَرِّجْ عَلَيْنَا نُكَلِّمْكَ فَإِنَّا نَتُوبُ وَ أَسْمَعُ مِنَ الْجَبَلِ صَارِخاً يَصْرُخُ بِي أَجِبْهُمَا وَ قُلْ لَهُمَا (۵) اخْسَؤُا فِيها وَ لا تُكَلِّمُونِ قَالَ قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ مَنْ مَعَهُمْ قَالَ كُلُّ فِرْعَوْنٍ عَتَا عَلَى اللَّهِ وَ حَكَى اللَّهُ عَنْهُ فِعَالَهُ وَ كُلُّ مَنْ عَلَّمَ الْعِبَادَ الْكُفْرَ قُلْتُ مَنْ هُمْ قَالَ نَحْوُ بُولَسَ الَّذِي عَلَّمَ الْيَهُودَ أَنَّ (۶) يَدَ اللَّهِ مَغْلُولَهٌ وَ نَحْوُ نَسْطُورَ الَّذِي عَلَّمَ النَّصَارَى أَنَّ الْمَسِيحَ ابْنُ اللَّهِ وَ قَالَ لَهُمْ هُمْ ثَلَاثَهٌ وَ نَحْوُ فِرْعَوْنِ مُوسَى الَّذِي قَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلى وَ نَحْوُ نُمْرُودَ الَّذِي قَالَ قَهَرْتُ أَهْلَ الْأَرْضِ وَ قَتَلْتُ مَنْ فِي السَّمَاءِ وَ قَاتِلِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ قَاتِلِ فَاطِمَهَ وَ مُحَسِّنٍ وَ قَاتِلِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ عليهم السلام فَأَمَّا مُعَاوِيَهُ وَ عُمَرُ (۷) فَمَا يَطْمَعَانِ فِي الْخَلَاصِ وَ مَعَهُمْ كُلُّ مَنْ

۱- في الاختصاص: قط في مسيرى.

۲- في الاختصاص: يستغيثان بى و يتضرعان الى.

۳- في الكامل: (انما هؤلاء) و في الاختصاص: ان هؤلاء انما فعلوا بنا ما فعلوا لما.

۴- في نسخه: ما يعرض في قلبى و هو الموجود في الاختصاص.

۵- في نسخه: لا تكلمهم و قل لهم يوجد هذا في الاختصاص.

۶- في الاختصاص: ان عزير ابن اللّه.

۷- في نسخه: و عمرو بن العاص و هو الموجود في الاختصاص، و في الكامل:وعمرو.

نَصَبَ لَنَا الْعَدَاوَهَ وَ أَعَانَ عَلَيْنَا بِلِسَانِهِ وَ يَدِهِ وَ مَالِهِ قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَأَنْتَ (۱) تَسْمَعُ ذَا كُلَّهُ وَ لَا تَفْزَعُ قَالَ يَا ابْنَ بَكْرٍ إِنَّ قُلُوبَنَا غَيْرُ قُلُوبِ النَّاسِ إِنَّا مُصَفَّوْنَ (۲) مُصْطَفَوْنَ نَرَى مَا لَا يَرَى النَّاسُ وَ نَسْمَعُ مَا لَا يَسْمَعُونَ (۳) وَ إِنَّ الْمَلَائِكَهَ تَنْزِلُ عَلَيْنَا فِي رِحَالِنَا وَ تَقَلَّبُ (۴) عَلَى فُرُشِنَا وَ تَشْهَدُ (۵) وَ تَحْضُرُ مَوْتَانَا وَ تَأْتِينَا بِأَخْبَارِ مَا يَحْدُثُ قَبْلَ أَنْ يَكُونَ وَ تُصَلِّي مَعَنَا وَ تَدْعُو لَنَا وَ تُلْقِي عَلَيْنَا أَجْنِحَتَهُمْ وَ تَتَقَلَّبُ عَلَى أَجْنِحَتِهَا صِبْيَانُنَا وَ تَمْنَعُ الدَّوَابَّ أَنْ تَصِلَ إِلَيْنَا وَ تَأْتِينَا مِمَّا فِي الْأَرْضِ (۶) مِنْ كُلِّ نَبَاتٍ فِي زَمَانِهِ وَ تَسْقِينَا مِنْ مَاءِ كُلِّ أَرْضٍ نَجِدُ ذَلِكَ فِي آنِيَتِنَا وَ مَا مِنْ يَوْمٍ وَ لَا سَاعَهٍ وَ لَا وَقْتِ صَلَاهٍ إِلَّا وَ هِيَ تُنَبِّهُنَا لَهَا وَ مَا مِنْ لَيْلَهٍ تَأْتِي عَلَيْنَا إِلَّا وَ أَخْبَارُ كُلِّ أَرْضٍ عِنْدَنَا وَ مَا يَحْدُثُ فِيهَا وَ أَخْبَارُ الْجِنِّ وَ أَخْبَارُ أَهْلِ الْهَوَاءِ مِنَ الْمَلَائِكَهِ وَ مَا مَلِكٌ (۷) يَمُوتُ فِي الْأَرْضِ وَ يَقُومُ غَيْرُهُ إِلَّا أُتِينَا بِخَبَرِهِ (۸) وَ كَيْفَ سِيرَتُهُ فِي الَّذِينَ قَبْلَهُ وَ مَا مِنْ أَرْضٍ مِنْ سِتَّهِ أَرَضِينَ إِلَى السَّابِعَهِ إِلَّا وَ نَحْنُ نُؤْتَى بِخَبَرِهِمْ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَمَا مُنْتَهَى (۹) هَذَا الْجَبَلِ قَالَ إِلَى الْأَرْضِ السَّادِسَهِ (۱۰) وَ فِيهَا جَهَنَّمُ عَلَى وَادٍ مِنْ أَوْدِيَتِهِ عَلَيْهِ (۱۱) حَفَظَهٌ أَكْثَرُ مِنْ نُجُومِ السَّمَاءِ وَ قَطْرِ الْمَطَرِ

۱- من هنا الى قوله: فقلت له قد سقط عن الاختصاص.

۲- في الكامل: انا مطيعون.

۳- في المصدر: ما يسمعون الناس.

۴- في المصدر: و تتقلب.

۵- في الكامل: و تشهد طعامنا.

۶- في الكامل: مما في الأرضين.

۷- في الكامل: و ما من ملك.

۸- في الكامل: الا اتانا خبره.

۹- في نسخه: اين منتهى و في الكامل: فاين و في الاختصاص: الى اين.

۱۰- في نسخه من الكامل: السابعه.

۱۱- في الاختصاص: و هو على واد من اوديتها عليها ملائكه.

وَ عَدَدِ مَا فِي الْبِحَارِ وَ عَدَدِ الثَّرَى قَدْ وُكِّلَ (۱) كُلَّ مَلَكٍ مِنْهُمْ بِشَيْ ءٍ وَ هُوَ مُقِيمٌ عَلَيْهِ لَا يُفَارِقُهُ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِلَيْكُمْ جَمِيعاً يُلْقُونَ الْأَخْبَارَ قَالَ لَا إِنَّمَا يُلْقَى ذَاكَ إِلَى صَاحِبِ الْأَمْرِ وَ إِنَّا لَنَحْمِلُ مَا لَا يَقْدِرُ الْعِبَادُ عَلَى الْحُكُومَهِ فِيهِ فَنَحْكُمُ فِيهِ فَمَنْ لَمْ يَقْبَلْ حُكُومَتَنَا جَبَرَتْهُ الْمَلَائِكَهُ عَلَى قَوْلِنَا وَ أَمَرَتِ الَّذِينَ يَحْفَظُونَ نَاحِيَتَهُ أَنْ يُقْسِرُوهُ فَإِنْ كَانَ (۲) مِنَ الْجِنِّ مِنْ أَهْلِ الْخِلَافِ وَ الْكُفْرِ أَوْثَقَتْهُ وَ عَذَّبَتْهُ حَتَّى تَصِيرَ إِلَى مَا حَكَمْنَا بِهِ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَهَلْ يَرَى الْإِمَامُ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ قَالَ يَا ابْنَ بَكْرٍ فَكَيْفَ يَكُونُ حُجَّهً عَلَى مَا بَيْنَ قُطْرَيْهَا وَ هُوَ لَا يَرَاهُمْ وَ لَا يَحْكُمُ فِيهِمْ وَ كَيْفَ تَكُونُ حُجَّهً عَلَى قَوْمٍ غُيَّبٍ لَا يَقْدِرُ عَلَيْهِمْ وَ لَا يَقْدِرُونَ عَلَيْهِ وَ كَيْفَ يَكُونُ مُؤَدِّياً عَنِ اللَّهِ وَ شَاهِداً عَلَى الْخَلْقِ وَ هُوَ لَا يَرَاهُمْ وَ كَيْفَ يَكُونُ حَجَّهً عَلَيْهِمْ وَ هُوَ مَحْجُوبٌ عَنْهُمْ وَ قَدْ حِيلَ بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَهُ أَنْ يَقُومَ بِأَمْرِ رَبِّهِ فِيهِمْ وَ اللَّهُ يَقُولُ وَ ما أَرْسَلْناكَ إِلَّا كَافَّهً لِلنَّاسِ (۳) يَعْنِى بِهِ مَنْ عَلَى الْأَرْضِ وَ الْحُجَّهُ مِنْ بَعْدِ النَّبِيِّ يَقُومُ مَقَامَهُ (۴) وَ هُوَ الدَّلِيلُ عَلَى مَا تَشَاجَرَتْ فِيهِ الْأُمَّهُ وَ الْآخِذُ بِحُقُوقِ النَّاسِ وَ الْقِيَامُ بِأَمْرِ اللَّهِ وَ الْمُنْصِفُ لِبَعْضِهِمْ مِنْ بَعْضٍ فَإِذَا لَمْ يَكُنْ مَعَهُمْ مَنْ يَنْفُذُ قَوْلُهُ وَ هُوَ يَقُولُ سَنُرِيهِمْ آياتِنا فِي الْآفاقِ وَ فِي أَنْفُسِهِمْ (۵) فَأَيُّ آيَهٍ فِي الْآفَاقِ غَيْرُنَا أَرَاهَا اللَّهُ أَهْلَ الْآفَاقِ وَ قَالَ ما نُرِيهِمْ مِنْ آيَهٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِها (۶) فَأَيُّ آيَهٍ أَكْبَرُ مِنَّا وَ اللَّهِ إِنَّ بَنِي هَاشِمٍ وَ قُرَيْشاً لَتَعْرِفُ مَا أَعْطَانَا اللَّهُ وَ لَكِنَّ الْحَسَدَ أَهْلَكَهُمْ كَمَا أَهْلَكَ إِبْلِيسَ وَ إِنَّهُمْ لَيَأْتُونَّا (۷) إِذَا

۱- في الاختصاص: و قد وكل اللّه.

۲- في الكامل: ان يقروه على قولنا و ان كان.

۳- سبا: ۲۸.

۴- في الكامل: يقوم مقام النبيّ صلّى اللّه عليه و آله من بعده.

۵- فصّلت: ۵۳.

۶- الزخرف: ۴۸.

۷- في الكامل: ليأتوننا.

اضْطُرُّوا وَ خَافُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ فَيَسْأَلُونَّا فَنُوَضِّحُ لَهُمْ فَيَقُولُونَ نَشْهَدُ أَنَّكَمْ أَهْلُ الْعِلْمِ ثُمَّ يَخْرُجُونَ فَيَقُولُونَ مَا رَأَيْنَا أَضَلَّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَؤُلَاءِ وَ يَقْبَلُ مَقَالاتِهِمْ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ أَخْبِرْنِي عَنِ الْحُسَيْنِ لَوْ نُبِشَ كَانُوا يَجِدُونَ فِي قَبْرِهِ شَيْئاً قَالَ يَا ابْنَ بَكْرٍ مَا أَعْظَمَ مَسَائِلَكَ الْحُسَيْنُ مَعَ أَبِيهِ وَ أُمِّهِ وَ أَخِيهِ الْحَسَنِ فِي مَنْزِلِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَحْيَوْنَ كَمَا يَحْيَا وَ يُرْزَقُونَ كَمَا يُرْزَقُ فَلَوْ نُبِشَ فِي أَيَّامِهِ لَوُجِدَ فَأَمَّا الْيَوْمَ فَهُوَ حَيٌّ عِنْدَ رَبِّهِ يَنْظُرُ إِلَى مُعَسْكَرِهِ وَ يَنْظُرُ (1) إِلَى الْعَرْشِ مَتَى يُؤْمَرُ أَنْ يَحْمِلَهُ وَ إِنَّهُ لَعَلَى يَمِينِ الْعَرْشِ مُتَعَلِّقٌ يَقُولُ يَا رَبِّ أَنْجِزْ لِي مَا وَعَدْتَنِي وَ إِنَّهُ لَيَنْظُرُ إِلَى زُوَّارِهِ وَ هُوَ أَعْرَفُ بِهِمْ وَ بِأَسْمَائِهِمْ وَ أَسْمَاءِ آبَائِهِمْ وَ بِدَرَجَاتِهِمْ وَ بِمَنْزِلَتِهِمْ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ أَحَدِكُمْ بِوَلَدِهِ وَ مَا فِي رَحْلِهِ وَ إِنَّهُ لَيَرَى مَنْ يَبْكِيهِ فَيَسْتَغْفِرُ لَهُ رَحْمَةً لَهُ وَ يَسْأَلُ آبَاءَهُ (2) الِاسْتِغْفَارَ لَهُ وَ يَقُولُ لَوْ تَعْلَمُ أَيُّهَا الْبَاكِي مَا أُعِدَّ لَكَ لَفَرِحْتَ أَكْثَرَ مِمَّا جَزِعْتَ وَ يَسْتَغْفِرُ لَهُ رَحْمَةً لَهُ كُلُّ مَنْ سَمِعَ بُكَاءَهُ مِنَ الْمَلَائِكَهِ فِي السَّمَاءِ وَ فِي الْحَائِرِ (3) وَ يَنْقَلِبُ وَ مَا عَلَيْهِ مِنْ ذَنْبٍ (4).

ختص، الإختصاص ابْنُ عِيسَى وَ ابْنُ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ الْمُغِيرَهِ عَنِ الْأَصَمِّ عَنِ الْأَرَّجَانِيِّ مِثْلَهُ إِلَى قَوْلِهِ وَ هُوَ مُقِيمٌ عَلَيْهِ لَا يُفَارِقُهُ (5)

**[ترجمه]کامل الزیاره: عبداللَّه بن بکر ارجانی نقل کرده که: در راه مدینه به مکه همراه امام صادق علیه السّلام بودم؛ در منزلی که عسفان نام داشت فرود آمدیم، سپس از کنار کوه وحشتناک و سیاهی که در طرف چپ راه بود عبور کردیم، عرض کردم: ای فرزند رسول خدا! چه کوه وحشتناکی است! من تا به حال چنین چیزیدر راه ندیده بودم. - . در اختصاص: کوهی وحشتناک‌تر از این ندیده بودم. -

فرمودند: ای إبن بکر! آیا می‌دانی این کوه کدام کوه است؟ عرض کردم: خیر، فرمودند: این کوهی است که نامش کمد است. این کوه در دره‌ای از دره‌های جهنم قرار دارد و در آن قاتلان پدرم حسین علیه السّلام جای دارند، آن‌ها در این کوه جای داده شده‌اند، از زیرشان آب‌های جهنم جاریست؛ غسلین و صدید و حمیم و هر چه از چاه حوی - . در کامل الزیاره: جوی -

بیرون می‌آید و هر چه از فلق بیرون می‌آید و هر چه از اثام بیرون می‌آید و هر چه از گل فاسد بیرون می‌آید

ص: ۳۷۲

و هر چه از جهنم بیرون می‌آید و هر چه از لظی و از حطمه خارج می شود و هر چه از سقر و از حمیم و هاویه و سعیر خارج می شود.

در نسخه دیگری است: آن‌چه از جهنم بیرون می‌آید و از لظی خارج می شود.

در هر سفری که گذرم به این کوه می‌افتد و می‌ایستم، می‌بینم که آن دو استغاثه می‌کنند و از من کمک می‌خواهند - . در اختصاص: و برایم گریه و زاری می‌کنند - ، و من به قاتلان پدرم نگاه می‌کنم و به آن دو می‌گویم این‌ها کاری را کردند که شما بنیان گذاری کردید. وقتی امور را به دست گرفتید، به ما رحم نکردید و ما را کشتید و از ما دریغ کردید. بر حق ما یورش بردید و همه کارها را فقط با نظر خودتان پیش بردید. خدا رحم نکند به کسی که به شما رحم می‌کند! وبال کارتان که از پیش کرده‌اید را بچشید! خدا بر بندگان ستم نمی‌کند. و دومی بیشتر ناله و زاری دارد. گاهی من می‌ایستم و آن دو را

تماشا می‌کنم، تا کمی ناراحتی خود را تسلی بخشم. گاهی مقداری از کوهی که آن دو در آن هستند را بالا می‌روم؛ همان کوه کمد. عرض کردم: فدایتان شوم! وقتی از کوه بالا می‌روید چه می‌شنوید؟ فرمودند: صدای آن دو را می‌شنوم که فریاد می‌زنند: تا پیش ما بالا بیا تا با تو صحبت کنیم، ما توبه کرده ایم. و فریادی از کوه می‌شنوم که می گوید: به آن دو جواب بده و بگو: ساکت باشید و حرف نزنید. عرض کردم: فدایتان شوم! چه کسانی همراه آن دو هستند؟ فرمودند: هر فرعونی که بر خدا طغیان نموده و خداوند داستانش را نقل کرده است، و هر کسی که به بندگان کفر آموخته است. عرض کردم: آن‌ها چه کسانی‌اند؟ فرمودند: مانند پولس که به یهود آموخت: دست خدا بسته است، - . در اختصاص: مانند پولس که به یهود آموخت: عزیر پسر خداست. -

و چون نسطور که به نصرانیان آموخت: مسیح پسر خداست و به آن‌ها گفت: سه خدا وجود دارد، و چون فرعون زمان موسی که گفت: من پروردگار بزرگ شمایم، و مانند نمرود که گفت: بر اهل زمین غالب شدم و هر کس در آسمان بود را کشتم، و قاتل امیر المؤمنین و قاتل فاطمه و محسن و قاتل حسن و حسین علیهم السلام. اما معاویه و عمر - . در یکی از نسخه‌ها و در اختصاص، با جای عمر، عمرو بن العاص است. در کامل الزیاره، عمرو آمده است. - امیدی به خلاص شدن ندارند.

ص: ۳۷۳

و هر کس که با ما دشمنی پیشه کرده و با زبان و دست و مال خود به دشمنان ما یاری داده نیز همراه آن‌هاست. عرض کردم: فدایتان شوم! شما همه این‌ها را می‌شنوی و نمی‌ترسی؟ فرمودند: ای پسر بکر! دل‌های ما مثل دل‌های مردم نیست؛ ما پاک - . در کامل الزیاره: ما مطیع و برگزیده هستیم. -

و برگزیده هستیم، چیزهایی را می بینیم که مردم نمی بینند، و چیزهایی را می‌شنویم که آن‌ها نمی شنوند - . در مصدر: چیزهایی را می‌شنویم که مردم می‌شنوند - ،

ملائکه بر بساط ما نازل می‌شوند و بر روی فرش‌های ما می‌نشینند و حاضر می‌شوند - . در کامل الزیاره: بر غذای ما حاضر می‌شوند. - ، به محضر مردگان ما می‌رسند، اخبار و پیش‌آمدهایی که هنوز اتفاق نیفتاده را برای ما می آورند، با ما نماز می... خوانند، برای ما دعا می‌کنند، بال‌های خود را بر ما قرار می‌دهند و فرزندانمان بر روی بال‌های آن‌ها حرکت می‌کنند، از این‌که جنبندگان به ما برسند جلوگیری می‌کنند، هر نوع گیاه در زمین - . در کامل الزیاره: در زمین‌ها را - را در فصل خودش برای ما می آورند، از آب هر زمینی ما را سیراب می کنند و ما آن آب‌ها را در ظرف‌هایمان می‌یابیم. هر روز و هر ساعت و در هر وقت نماز ما را آگاه می‌کنند و هر شبی که می آید، اخبار تمام زمین و آن‌چه در حال روی دادن در آن است، پیش ماست، و نیز اخبار جنیان و اخبار ملائکه اهل هوا. هر پادشاهی که در زمین می‌میرد و دیگری جانشین او می شود، خبرش را و چگونگی رفتار او با گذشتگانش را برای ما می آورند، و خبرهر یک از شش زمین تا زمین هفتم برای ما آورده می شود.

عرض کردم: فدایتان شوم! انتهای این کوه کجا است؟ فرمودند: تا زمین ششم - . در یکی ار نسخه‌های کامل الزیاره: تا زمین هفتم -

و در آن‌جا جهنم قرار دارد. بر یکی از دره‌های آن نگهبانانی است که تعدادشان بیشتر از ستاره های آسمان و قطره های باران

ص: ۳۷۴

و آن‌چه در دریاها و آن‌چه در آسمان‌هاست می‌باشد، و هر ملکی مأمور به کاری است - . در اختصاص: و هر ملکی به کاری گماشته شده است - و بر آن کار ایستاده و کنار نمی‌رود.

عرض کردم: فدایتان شوم! آیا به همه شماها خبرها را می‌رسانند؟ فرمودند: نه، فقط به آن که امام است، ما بر چیزهایی قدرت داریم که مردم قدرت حکومت در آن را ندارند و ما در آن حکم می‌رانیم و هر کس حکومت ما را نپذیرد، ملائکه او را بر سخن ما مجبور می کنند و دستور می‌دهم به کسانی که نگهبان ناحیه او هستند، او را به اقرار وادارند. اگر از جنیان مخالف و کافر باشد، او را به بند می کشند و آن قدر عذاب می کنند تا حکم ما را بپذیرد.

عرض کردم: فدایتان شوم! آیا امام هر چه که بین مشرق و مغرب است را می بیند؟ فرمودند: اگر آن‌ها را نبیند و در میانشان حکم نکند، چگونه می‌تواند حجت بر هر چه بین مشرق و مغرب است باشد؟ و چگونه می‌تواند بر مردمی که از دیده او پنهانند و نه او بر آن‌ها و نه آن‌ها بر او قدرت دارند، حجت باشد؟ چگونه سفیر از جانب خدا و شاهد و گواه بر خلق باشد، با این‌که آن‌ها را نمی بیند؟ و چگونه حجت بر آن‌هاست، با این که از نظر آن‌ها پنهان است و بین آن‌ها و او در این که فرمان پروردگار را در میان آن‌ها بر پادارد، فاصله است؟ در حالی که خداوند می‌فرماید: «وَ ما أَرْسَلْناکَ إِلَّا کَافَّةً لِلنَّاسِ» - . سبا / ۲۸ - {و ما تو را جز برای تمام مردم نفرستادیم}، منظور تمام مردم زمین هستند. و حجت پس از ایشان - . در کامل الزیاره: پس از پیامبر صلی الله علیه و آله - جانشین او خواهد بود و هم او راهنما در اختلافات امت است و مؤدّی حقوق مردم است و امر خدا را به پا می‌دارد و داد یکی را از دیگری می‌ستاند. اگر به همراه آن‌ها نباشد، چه کسی امر خدا را میان آن‌ها اجرا کند؟ در حالی که خداوند می‌فرماید: «سَنُرِیهِمْ آیاتِنا فِی الْآفاقِ وَ فِی أَنْفُسِهِمْ» - . فصلت / ۵۳ - {به زودی نشانه های خود را در افق‌ها[ی گوناگون] و در دل‌هایشان بدیشان خواهیم نمود}، کدام نشانه ای در آفاق جز ما هست که خدا به اهل زمین نشان دهد؟ و فرمود: «ما نُرِیهِمْ مِنْ آیَهٍ إِلَّا هِیَ أَکْبَرُ مِنْ أُخْتِها» - . زخرف / ۴۸ - {و [ما] نشانه ای به ایشان نمی نمودیم مگر این‌که آن از نظیر [و مشابه] آن بزرگتر بود}، کدام آیه بزرگتر از ما است؟

به خدا قسم بنی هاشم و قریش می‌دانند خدا چه چیزهایی به ما عطا کرده است، ولی حسد، همان‌طور که شیطان را هلاک کرد، موجب هلاک آن‌ها شد.

ص: ۳۷۵

آن‌ها وقتی مجبور شوند و بر خود بترسند، پیش ما می آیند و از ما می پرسند و ما نیز برایشان توضیح می‌دهیم و خودشان می... گویند: ما گواهی می‌دهیم شما اهل علم هستید و بعد بیرون می‌روند و می گویند: ما گمراه تر از کسانی که پیرو ایشان هستند و سخن آن‌ها را می‌پذیرند، ندیدیم.

عرض کردم: فدایتان شوم! به من بگویید اگر مرقد حسین را بشکافند، آیا در قبر چیزی می یابند؟ فرمودند: ای پسر بکر! چه

سؤال‌های بزرگی می کنی؟ حسین با پدر و مادر و برادرش حسن، در منزل رسول الله صلی الله علیه و آله و مانند ایشان زنده‌اند و مثل ایشان روزی داده می‌شوند. اگر مرقد ایشان در آن ایام نبش می‌شد، پیدا می‌شد، ولی امروز او نزد پروردگارش زنده است و محل سپاهش را نگاه می کند و به عرش می‌نگرد که چه وقت دستور حمل آن را به او می‌دهند، او در طرف راست عرش قرار دارد و می گوید: خدایا به وعده‌ای که به من دادی، وفا نما! او به زوّار خود نگاه می کند و او به نام و نام پدر و درجات و منزلتی که زوارش نزد خدا دارند بهتر وارد است، تا شما به نام فرزند و آن‌چه در خانه تان وجود دارد. او کسی که بر او گریه می کند را می بیند و از روی مهربانیش برای او استغفار می کند و از پدران خود - . در یکی از نسخه‌ها و کامل الزیاره: از پدر خود -

نیز می‌خواهد که برای او استغفار کنند. و می‌فرماید: ای گریه کننده! اگر بدانی خداوند چه برای تو فراهم کرده، شادمانیت از گریه ات بیشتر می شود. و هر کدام از ملائکه آسمان و ملائکه حرم حسین که صدای گریه او را بشنوند، از روی ترحم، برایش استغفار می‌کنند و برمی‌گردد در حال که گناهی ندارد. - . کامل الزیاره : ۳۲۶ و ۳۲۹ -

اختصاص نیز مانند همین را با طریقی دیگر تا \\"و بر آن کار ایستاده و کنار نمی‌رود.\\" نقل کرده است.

**[ترجمه]

«۲۵»

یج، الخرائج و الجرائح رَوَی أَبُو الْقَاسِمِ بْنُ قُولَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِدْرِیسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَسَّانَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: کُنْتُ بِالْعَسْکَرِ (۶) فَبَلَغَنِی أَنَّ هُنَاکَ رَجُلًا مَحْبُوساً أَتَی (۷) مِنْ نَاحِیَهِ الشَّامِ مَکْبُولًا وَ قَالُوا إِنَّهُ تَنَبَّأَ فَأَتَیْتُ الْبَابَ وَ نَادَیْتُ (۸) الْبَوَّابِینَ

ص: ۳۷۶

۱- فی الکامل: یرزق و ینظر.

۲- فی نسخه: اباه و هو الموجود فی الکامل.

۳- فی نسخه: و فی الحیر.

۴- کامل الزیاره: ۳۲۶ و ۳۲۹.

۵- الاختصاص: ۳۴۳ و ۳۴۵ فیه: ابن عیسی عن أبیه.

۶- أی سرمن رأی.

۷- فی الکامل: اتی به.

۸- فی نسخه: و داریت.

حَتَّی وَصَلْتُ إِلَیْهِ فَإِذَا (۱) رَجُلٌ لَهُ فَهْمٌ وَ عَقْلٌ فَقُلْتُ لَهُ مَا قِصَّتُکَ قَالَ إِنِّی کُنْتُ بِالشَّامِ أَعْبُدُ اللَّهَ فِی الْمَوْضِعِ الَّذِی یُقَالُ إِنَّهُ نُصِبَ فِیهِ رَأْسُ الْحُسَیْنِ علیه السلام فَبَیْنَمَا أَنَا ذَاتَ لَیْلَهٍ فِی مَوْضِعِی مُقْبِلٌ عَلَی الْمِحْرَابِ أَذْکُرُ اللَّهَ إِذَا نَظَرْتُ شَخْصاً بَیْنَ یَدَیَّ فَنَظَرْتُ إِلَیْهِ (۲) فَقَالَ لِی قُمْ فَقُمْتُ مَعَهُ فَمَشَی بِی قَلِیلًا فَإِذَا أَنَا فِی مَسْجِدِ الْکُوفَهِ قَالَ أَ تَعْرِفُ هَذَا الْمَسْجِدَ قُلْتُ نَعَمْ هَذَا مَسْجِدُ الْکُوفَهِ فَصَلَّی وَ صَلَّیْتُ مَعَهُ ثُمَّ خَرَجَ وَ خَرَجْتُ مَعَهُ فَمَشَی بِی قَلِیلًا وَ إِذَا نَحْنُ بِمَسْجِدِ الرَّسُولِ صلی الله علیه و آله فَسَلَّمَ عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ سَلَّمْتُ وَ صَلَّی وَ صَلَّیْتُ مَعَهُ ثُمَّ خَرَجَ وَ خَرَجْتُ مَعَهُ فَمَشَی بِی قَلِیلًا وَ إِذَا نَحْنُ بِمَکَّهَ وَ طَافَ بِالْبَیْتِ فَطُفْتُ مَعَهُ فَخَرَجَ (۳) وَ مَشَی بِی قَلِیلًا فَإِذَا أَنَا بِمَوْضِعِیَ الَّذِی کُنْتُ أَعْبُدُ اللَّهَ فِیهِ بِالشَّامِ وَ غَابَ الشَّخْصُ (۴) عَنْ عَیْنِی فَتَعَجَّبْتُ مِمَّا رَأَیْتُ فَلَمَّا کَانَ فِی (۵) الْعَامِ الْمُقْبِلِ رَأَیْتُ ذَلِکَ الشَّخْصَ فَاسْتَبْشَرْتُ بِهِ وَ دَعَانِی فَأَجَبْتُهُ وَ فَعَلَ کَمَا فَعَلَ فِی الْعَامِ الْأَوَّلِ فَلَمَّا أَرَادَ مُفَارَقَتِی بِالشَّامِ قُلْتُ سَأَلْتُکَ بِالَّذِی أَقْدَرَکَ عَلَی مَا رَأَیْتُ مَنْ أَنْتَ قَالَ أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ فَحَدَّثْتُ مَنْ کَانَ یَصِیرُ إِلَیَّ بِخَبَرِهِ فَرَقِیَ (۶) ذَلِکَ إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِکِ الزَّیَّاتِ فَبَعَثَ إِلَیَّ فَأَخَذَنِی وَ کَبَلَنِی فِی الْحَدِیدِ وَ حَمَلَنِی إِلَی الْعِرَاقِ وَ حُبِسْتُ (۷) کَمَا تَرَی وَ ادَّعَی عَلَیَّ الْمُحَالَ فَقُلْتُ أَرْفَعُ عَنْکَ الْقِصَّهَ إِلَیْهِ (۸) قَالَ ارْفَعْ فَکَتَبْتُ عَنْهُ قِصَّهً شَرَحْتُ (۹)

۱- فی الخرائج: فاذا هو رجل.

۲- فی الخرائج: بین یدی علیه المهابه فاطلت نظری إلیه.

۳- فی الخرائج: ثم خرج و خرجت معه.

۴- فی الخرائج: و غاب الرجل.

۵- فی الخرائج: فلما کان العام المقبل.

۶- أی رفع.

۷- فی الخرائج: و حبسنی.

۸- فی الخرائج: ارفع عنک القصه الی محمّد بن عبد الملک الزیات.

۹- فی الخرائج: و شرحت و قصه مصحف قصته.

أَمْرُهُ فِيهَا وَ رَفَعْتُهَا إِلَى الزَّيَّاتِ (۱) فَوَقَّعَ فِي ظَهْرِهَا قُلْ لِلَّذِي أَخْرَجَكَ مِنَ الشَّامِ فِي لَيْلَةٍ إِلَى الْكُوفَةِ إِلَى الْمَدِينَةِ إِلَى مَكَّةَ أَنْ يُخْرِجَكَ مِنْ حَبْسِي (۲) قَالَ عَلِيُّ بْنُ خَالِدٍ فَغَمَّنِي ذَلِكَ مِنْ أَمْرِهِ وَ رَقَقْتُ لَهُ وَ انْصَرَفْتُ مَحْزُوناً فَلَمَّا أَصْبَحْتُ (۳) بَاكَرْتُ الْحَبْسَ لِأُعْلِمَهُ بِالْحَالِ وَ آمُرَهُ بِالصَّبْرِ وَ الْعَزَاءِ فَوَجَدْتُ الْجُنْدَ وَ الْحُرَّاسَ (۴) وَ صَاحِبَ السِّجْنِ وَ خَلْقاً كَثِيراً مِنَ النَّاسِ يُهْرَعُونَ فَسَأَلْتُ عَنْهُمْ وَ عَنِ الْحَالِ (۵) فَقِيلَ إِنَّ الْمَحْمُولَ مِنَ الشَّامِ الْمُتَنَبِّئَ فُقِدَ الْبَارِحَةَ مِنَ الْحَبْسِ فَلَا يُدْرَى خَسَفَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوِ اخْتَطَفَتْهُ الطَّيْرُ وَ كَانَ هَذَا الْمُرْسَلُ (۶) أَعْنِي عَلِيَّ بْنَ خَالِدٍ زَيْدِيّاً فَقَالَ بِالْإِمَامَةِ وَ حَسُنَ اعْتِقَادُهُ (۷).

ختص، الإختصاص محمد بن حسان مثله (۸).

**[ترجمه]خرائج: علی بن خالـد نقـل کرده، من در عسـکر - . یعنی سـامراء - بودم که شـنیدم مردی از اهـالی شـام در آن‌جا زندانی است و او را با زنجیر بسته اند و می گفتند: ادعای نبوّت کرده است. به مقابل درب زندان آمدم و دربان‌ها را صدا زدم - . در یکی از نسخه‌ها: با دربان‌ها مدارا کردم -

و خود را به آن مرد رسانـدم، دیـدم مردی فهمیـده و عاقل است، پرسـیدم: جریان تو چیست؟ گفت: ای بنـده خدا! من در شام بودم؛ در محلی که معروف است که سر حسین علیه السّلام آن‌جا است. یک شب که در محراب آن‌جا مشغول ذکر خدا بودم، ناگهـان شخصـی را در برابر خود دیـدم که به من گفت: برخیز! برخاسـتم و مرا چنـد قـدم برد، ناگهـان دیـدم در مسـجد کوفه هسـتم، گفت: این مسـجد را می‌شناسـی. گفتم: آری، این مسـجد کوفه است. او نماز خوانـد، من هم به همراه او نماز خواندم. بعد خارج شد، من هم خارج شدم، باز چند قدمی مرا برد، ناگهان دیدم در مسجد رسول صـلی الله علیه و آله هستم. بر رسول صلی الله علیه و آله سـلام داد و من هم سـلام دادم، نماز خوانـد و من هم نماز خوانـدم، او خارج شد من هم بیرون آمدم. چند قدمی مرا برد، که ناگاه دیدم در مکه هستم. او شروع به طواف کرد و من هم طواف کردم. خارج شد و چند قدمی مرا با خود برد، ای بنـده خـدا! ناگهـان دیـدم در همان محلی هسـتم که در شام عبادت می کردم. آن شـخص از نظرم غایب شـد از آن‌چه دیدم در شـگفت شدم. سال بعد همان شـخص را دیدم، خوشحال شدم مرا صدا زد و جواب دادم و همان کارهای سال قبل را انجام داد، وقـتی در شـام خـواست از من جـدا شود، او را قسم دادم به کسـی که چنین قـدرتی در اختیـارش نهـاده، که بگویـد کیست؟ فرمودنـد: من محمّـد بن علی بن موسـی بن جعفر هسـتم. این جریان را برای کسانی که می‌دیـدم نقل می کردم، تا این خـبر به گـوش محمّـد بن عبـدالملک زیـات رسـید. از پی من فرسـتاد مرا در زنجیر کرد و به عراق فرسـتاد و چنـان که می‌بینی زندانی شدم، او ادعای چیز محال را علیه من نموده است.

گفتم: می‌خـواهی جریـانت را به او برسـانم؟ - . در خرائـج: می‌خواهی جریـانت را به محمـد بن عبـدالملک زیـات برسـانم؟ - گفت: برسان. از طرف او ماجرا را نوشتم

و آن را به زیات رساندم. او در جواب، در پشت نامه، نوشت: به آن کس که تو را یک شبه به کوفه و مدینه و مکه برده است

بگو که از زندان من خارجت کند. علی بن خالد گفت: از این جریان غمگین شدم و دلم به حالش سوخت و با اندوه برگشتم. صبح زود به طرف زندان رفتم تا جواب را برایش نقل کنم و بگویم صبر کند و دلگیر نباشد، دیدم سربازان و سپاهیان و زندانبان ها و گروه زیادی از مردم حیرت زده‌اند. پرسیدم: چه خبر است؟ گفتند: آن مرد شامی که ادعای پیامبری کرده بود، دیشب گم شده و معلوم نیست به زمین فرو رفته یا پرندگان او را به آسمان برده‌اند.

این شخص که نامه را فرستاد، یعنی علی بن خالد، مذهب زیدیه داشت که بعد قائل به امامت شد - . در خرائج: قائل به امامت شد و به خاطر چیزی که دیده بود، اعتقادش تصحیح شد. -

و اعتقادش تصحیح شد. - . الخرائج والجرائح : ۲۰۸ -

اختصاص نیز مانند همین را از طریق محمد بن حسان نقل کرده است. - . اختصاص : ۳۲۰ و ۳۲۱ -

**[ترجمه]

«۲۶»

یج، الخرائج و الجرائح أَخْبَرَنَا جَمَاعَةٌ مِنْهُمْ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ النَّيْشَابُورِيُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الصَّمَدِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ الصَّمَدِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْمَعْمَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنِ ابْنِ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: أَتَى (۹) الْحُسَيْنَ عليه السلام أُنَاسٌ فَقَالُوا لَهُ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ حَدِّثْنَا بِفَضْلِكُمُ الَّذِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ (۱۰) فَقَالَ إِنَّكُمْ لَا تَحْتَمِلُونَهُ وَ لَا تُطِيقُونَهُ قَالُوا

ص: ۳۷۸

۱- فی الخرائج: و دفعتها إلیه.

۲- فی الخرائج: عن حبسی هذا.

۳- فی الخرائج: فلما کان من الغد.

۴- فی الخرائج: و أصحاب الحرس.

۵- فی الخرائج: ما الحال.

۶- فی الخرائج: هذا الرجل.

۷- الخرائج و الجرائح: ۲۰۸ فیه: بالامامه لما رأی ذلک و حسن اعتقاده.

۸- الاختصاص: ۳۲۰ و ۳۲۱ و فیه اختلافات کثیره.

۹- فی المصدر: جاء الی الحسین علیه السّلام.

۱۰- فی المصدر: جعله اللّه.

بَلَى نَحْتَمِلُ (۱) قَالَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ فَلْيَتَنَحَّ اثْنَانِ وَ أُحَدِّثَ وَاحِداً فَإِنِ احْتَمَلَهُ حَدَّثْتُكَمْ فَتَنَحَّى اثْنَانِ وَ حَدَّثَ وَاحِداً فَقَامَ طَائِرَ الْعَقْلِ وَ مَرَّ عَلَى وَجْهِهِ (۲) وَ كَلَّمَهُ صَاحِبَاهُ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِمَا شَيْئاً وَ انْصَرَفُوا (۳).

**[ترجمه]خرائج: عبد الرحمن بن كثير روايت كرده، حضرت صادق عليه السّلام فرمودند: عده‌ای به محضر امام حسين عليه السّلام رسيده و عرض كردند: برای ما از فضلی كه خداوند برای شما قرار داده بگوييد. ايشان فرمودند: شما نمی‌توانيد تحمل كنيد، طاقتش را نداريد.

ص: ۳۷۸

عرض كردند: می توانيم تحمل كنيم. فرمودند: اگر درست می گوييد، دو نفرتان كنار برويد تا با يكی از شما صحبت كنم، اگر او تحملش را داشت، برای شما نيز خواهم گفت. دو نفرشان كنار رفتند و ايشان با يک نفر صحبت كرد. آن مرد، هوش از سر پريده، برخاست در حالی كه چهره‌اش بهت زده بود، آن دو نفر كه همراهش بودند با او صحبت كردند و او نتوانست چيزی به آن دو بگويد. همگی بازگشتند. - . الخرائج والجرائح : ۲۴۷ -

**[ترجمه]

«۲۷»

يج، الخرائج و الجرائح بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ: أَتَى رَجُلٌ الْحُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ عليهما السلام فَقَالَ حَدِّثْنِي بِفَضْلِكُمُ الَّذِي جَعَلَ اللَّهُ (۴) لَكُمْ فَقَالَ إِنَّكَ لَنْ تُطِيقَ حَمْلَهُ قَالَ بَلَى حَدِّثْنِي يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنِّي أَحْتَمِلُهُ فَحَدَّثَهُ بِحَدِيثٍ فَمَا فَرَغَ الْحُسَيْنُ عليه السلام مِنْ حَدِيثِهِ حَتَّى ابْيَضَّ رَأْسُ الرَّجُلِ وَ لِحْيَتُهُ وَ أُنْسِيَ الْحَدِيثَ فَقَالَ الْحُسَيْنُ عليه السلام أَدْرَكَتْهُ رَحْمَةُ اللَّهِ حَيْثُ أُنْسِيَ الْحَدِيثَ (۵).

**[ترجمه]خرائج: با همين سند نقل شده, مردی به محضر امام حسين عليه السلام آمد و عرض كرد: برای من از فضلی كه خدا برای شما قرار داده بگوييد. ايشان فرمودند: تو طاقتش را نداری. آن مرد عرض كرد: ای فرزند رسول خدا! شما بفرماييد، من تحملش را دارم. ايشان شروع به سخن كردند و وقتی كلامشان تمام شد، موهای سر و ريش‌های آن مرد سفيد شدند و حديث را فراموش كرد. امام حسين عليه السّلام فرمودند: خدا او را مشمول رحمت خودش قرار داد، كه حديث را فراموش كرد. - . همان : ۲۴۷ و ۲۴۸ -

**[ترجمه]

«۲۸»

قب، المناقب لابن شهرآشوب أَصَابَ النَّاسَ زَلْزَلَةٌ عَلَى عَهْدِ أَبِي بَكْرٍ فَفَزِعَ إِلَى عَلِيٍّ عليه السلام أَصْحَابُهُ فَقَعَدَ عَلِيٌّ عليه السلام عَلَى تَلْعِهِ وَ قَالَ كَأَنَّكُمْ قَدْ هَالَكُمْ وَ حَرَّكَ شَفَتَيْهِ وَ ضَرَبَ الْأَرْضَ بِيَدِهِ ثُمَّ قَالَ مَا لَكِ اسْكُنِي فَسَكَنَتْ ثُمَّ قَالَ أَنَا الرَّجُلُ الَّذِي قَالَ اللَّهُ تَعَالَى إِذا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ (۶) الْآيَاتِ فَأَنَا الْإِنْسَانُ الَّذِي أَقُولُ لَهَا مَا لَكِ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبارَها إِيَّايَ تُحَدِّثُ (۷).

**[ترجمه]مناقب إبن شهر آشوب: در زمان ابوبکر زلزله ای اتفاق افتاد؛ اصحاب علی علیه السّلام به ایشان پناه بردند. علی علیه السّلام روی تپه ای نشستند و فرمودند: گویا هول شده‌اید، و لبان خویش را حرکت داده دست خود را به زمین زدند و فرمودند: تو را چه شده است؟ آرام باش! زمین آرام شد. سپس فرمودند: من همان مردی هستم که خداوند متعال می فرماید: «إِذا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزالَها» - . زلزال / ۱ - { آن‌گاه که زمین به لرزش [شدید] خود لرزانیده شود} و ادامه آیات. من انسانی هستم که به زمین می‌گویم: ترا چه شده است؟ «يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبارَها» - . همان / ۴ - {آن روز است که [زمین] خبرهای خود را باز گوید}، خبرهایش را به من می‌گوید. - . مناقب آل ابی‌طالب ۲ : ۱۵۰ و ۱۵۱ -

**[ترجمه]

«۲۹»

وَ فِي خَبَرٍ آخَرَ أَنَّهُ قَالَ: لَوْ كَانَتِ الزَّلْزَلَةُ الَّتِي ذَكَرَهَا اللَّهُ فِي كِتَابِهِ لَأَجَابَتْنِي وَ لَكِنَّهَا لَيْسَتْ بِتِلْكَ (۸).

**[ترجمه]و در روایت دیگری است که فرمودند: اگر این همان زلزله ای باشد که خداوند آن را در قرآن ذکر کرده است، حتماً جواب مرا خواهد داد. ولی آن نیست. - . همان -

**[ترجمه]

«۳۰»

وَ فِي رِوَايَةِ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ وَ عَبَايَةَ بْنِ رِبْعِيٍّ أَنَّ عَلِيّاً علیه السلام

ص: ۳۷۹

۱- فی المصدر: بلی نحتمله.

۲- فی نسخه: و مر علی وجهه و ذهب و هو الموجود فی المصدر.

۳- الخرائج و الجرائح: ۲۴۷ فیه: فلم یرد علیهما جوابا.

۴- فی المصدر: جعله اللّه و فیه لا تطیق.

۵- الخرائج و الجرائح: ۲۴۷ و ۲۴۸ فیه: فحدثه الحسین و فیه: نسی.

۶- الزلزله: ۱.

۷- مناقب آل أبی طالب ۲: ۱۵۰ و ۱۵۱.

۸- مناقب آل أبی طالب ۲: ۱۵۰ و ۱۵۱.

ضَرَبَ الْأَرْضَ بِرِجْلِهِ فَتَحَرَّكَتْ فَقَالَ اسْكَنِی فَلَمْ یَأْنِ لَکِ ثُمَّ قَرَأَ یَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبارَها (۱).

**[ترجمه]در روایت سعید بن مسیب و عبایه بن ربعی آمده است که: حضرت علی علیه السلام،

ص: ۳۷۹

با پا به زمین زدند و زمین حرکت کرد، سپس فرمودند: آرام باش! هنوز زمان تو نرسیده است و بعد این آیه را خواندند: «یَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبارَها» - . زلزال / ۴ - {آن روز است که [زمین] خبرهای خود را باز گوید}. - . مناقب آل ابی‌طالب ۲ : ۱۵۱ -

**[ترجمه]

بیان

التلعه بالفتح المرتفع من الأرض فلم یأن لک أی لیس هذا وقت زلزلتک العظمی التی أخبر الله عنک فإنها فی القیامه.

**[ترجمه]التلعه بالفتح المرتفع من الأرض فلم یأن لک أی لیس هذا وقت زلزلتک العظمی التی أخبر الله عنک فإنها فی القیامه.

**[ترجمه]

«۳۱»

قب، المناقب لابن شهرآشوب شَکَا أَبُو هُرَیْرَهَ إِلَی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام شَوْقَ أَوْلَادِهِ فَأَمَرَهُ علیه السلام بِغَضِّ الطَّرْفِ فَلَمَّا فَتَحَهَا کَانَ فِی الْمَدِینَهِ فِی دَارِهِ فَجَلَسَ فِیهَا هُنَیْئَهً فَنَظَرَ إِلَی عَلِیٍّ علیه السلام فِی سَطْحِهِ وَ هُوَ یَقُولُ هَلُمَّ نَنْصَرِفْ وَ غَضَّ طَرْفَهُ فَوَجَدَ نَفْسَهُ فِی الْکُوفَهِ فَاسْتَعْجَبَ أَبُو هُرَیْرَهَ فَقَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام إِنَّ آصَفَ أَوْرَدَ تَخْتاً (۲) مِنْ مَسَافَهِ شَهْرَیْنِ بِمِقْدَارِ طَرْفِهِ عَیْنٍ إِلَی سُلَیْمَانَ وَ أَنَا وَصِیُّ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۳).

**[ترجمه]مناقب إبن شهر آشوب: ابوهریره پیش حضرت علی علیه السّلام، شکوه دل‌تنگی فرزندانش را نمود؛ حضرت به او فرمودند: چشمانت را ببند! همین که باز کرد خود را میان خانه خویش در مدینه دید. اندکی آن‌جا نشست و به علی علیه السّلام در بام خانه نگاه کرد که می‌فرمودند: بیا برگردیم! چشم خود را بست و ناگهان خود را در کوفه یافت. ابوهریره در شگفت شد، امیرالمؤمنین علیه السّلام فرمودند: آصف، تخت ملکه سبا را که دو ماه برای آوردنش زمان نیاز بود، در یک چشم به هم زدنی پیش سلیمان آورد، من که وصی رسول الله صلی اللّه علیه و آله هستم. - . همان -

**[ترجمه]

بیان

التخت بهذا المعنی عجمی و الذی فی اللغه وعاء یصان فیه الثیاب.

**[ترجمه]التخت بهذا المعنی عجمی و الذی فی اللغه وعاء یصان فیه الثیاب.

**[ترجمه]

«۳۲»

ختص، الإختصاص عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَامِرِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ الرَّبِیعِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بَشِیرٍ عَنْ یُونُسَ بْنِ یَعْقُوبَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ رَجُلًا مِنَّا أَتَی قَوْمَ مُوسَی فِی شَیْ ءٍ کَانَ بَیْنَهُمْ فَأَصْلَحَ بَیْنَهُمْ وَ رَجَعَ (۴).

**[ترجمه]اختصاص: یونس بن یعقوب روایت کرده، حضرت صادق علیه السلام فرمودند: مردی از ما به نزد قوم موسی رفت و بین آن‌ها صلح داد و بازگشت. -. اختصاص : ۳۱۶ -

**[ترجمه]

«۳۳»

ختص، الإختصاص ابْنُ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَمَّارِ بْنِ مَرْوَانَ عَنِ الْمُنَخَّلِ بْنِ جَمِیلٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قَالَ یَا جَابِرُ أَ لَکَ حِمَارٌ یَسِیرُ بِکَ فَیَبْلُغُ بِکَ مِنَ الْمَشْرِقِ إِلَی الْمَغْرِبِ فِی یَوْمٍ وَاحِدٍ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ یَا أَبَا جَعْفَرٍ وَ أَنَّی لِی هَذَا فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ذَاکَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام أَ لَمْ تَسْمَعْ قَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی عَلِیٍّ علیه السلام وَ اللَّهِ لَتَبْلُغَنَّ الْأَسْبَابَ وَ اللَّهِ لَتَرْکَبَنَّ السَّحَابَ (۵).

**[ترجمه]اختصاص: جابر بن یزید نقل کرده، حضرت باقر علیه السّلام به من فرمودند: ای جابر! آیا تو الاغی داری که بتواند تو را در عرض یک روز، از مشرق به مغرب ببرد؟ عرض کردم: ای اباجعفر ،فدایتان شوم! من از کجا چنین چیزی داشته باشم؟ ایشان فرمودند: امیرالمؤمنین علیه السّلام. آیا سخن رسول الله صلی اللّه علیه و آله را در باره علی علیه السّلام نشنیده‌ای که: به خدا قسم، به اسباب دست می‌یازی و به خدا قسم، سوار بر ابرها خواهی شد. -. همان : ۳۱۷ -

**[ترجمه]

«۳۴»

ختص، الإختصاص ابْنُ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ مُوسَی بْنِ سَعْدَانَ عَنْ حَفْصٍ الْأَبْیَضِ التَّمَّارِ

۱- مناقب آل أبی طالب ۲: ۱۵۱.

۲- أی عرشا.

۳- مناقب آل أبی طالب ۲: ۱۵۱.

۴- الاختصاص: ۳۱۶.

۵- الاختصاص: ۳۱۷.

قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَیَّامَ قَتْلِ مُعَلَّى بْنِ خُنَیْسٍ وَ صَلْبِهِ رَحِمَهُ اللَّهُ فَقَالَ لِی یَا حَفْصُ إِنِّی أَمَرْتُ الْمُعَلَّى بْنَ خُنَیْسٍ بِأَمْرٍ فَخَالَفَنِی فَابْتُلِیَ بِالْحَدِیدِ إِنِّی نَظَرْتُ إِلَیْهِ یَوْماً وَ هُوَ کَئِیبٌ حَزِینٌ فَقُلْتُ مَا لَکَ یَا مُعَلَّى کَأَنَّکَ ذَکَرْتَ أَهْلَکَ وَ مَالَکَ وَ عِیَالَکَ فَقَالَ أَجَلْ فَقُلْتُ ادْنُ مِنِّی فَدَنَا مِنِّی فَمَسَحْتُ وَجْهَهُ فَقُلْتُ أَیْنَ تَرَاکَ فَقَالَ أَرَانِی فِی بَیْتِی هَذِهِ زَوْجَتِی وَ هَؤُلَاءِ وُلْدِی فَتَرَکْتُهُ حَتَّى تَمَلَّأَ مِنْهُمْ وَ اسْتَتَرْتُ مِنْهُ حَتَّى نَالَ مَا یَنَالُ الرَّجُلُ مِنْ أَهْلِهِ ثُمَّ قُلْتُ لَهُ ادْنُ مِنِّی فَدَنَا مِنِّی فَمَسَحْتُ وَجْهَهُ فَقُلْتُ أَیْنَ تَرَاکَ فَقَالَ أَرَانِی مَعَکَ فِی الْمَدِینَهِ وَ هَذَا بَیْتُکَ فَقُلْتُ لَهُ یَا مُعَلَّى إِنَّ لَنَا حَدِیثاً مَنْ حَفِظَهُ عَلَیْنَا حَفِظَ اللَّهُ عَلَیْهِ دِینَهُ وَ دُنْیَاهُ یَا مُعَلَّى لَا تَکُونُوا أُسَرَاءَ فِی أَیْدِی النَّاسِ بِحَدِیثِنَا إِنْ شَاءُوا مَنُّوا عَلَیْکُمْ وَ إِنْ شَاءُوا قَتَلُوکُمْ یَا مُعَلَّى إِنَّ مَنْ کَتَمَ الصَّعْبَ مِنْ حَدِیثِنَا جَعَلَهُ اللَّهُ نُوراً بَیْنَ عَیْنَیْهِ وَ رَزَقَهُ اللَّهُ الْعِزَّهَ فِی النَّاسِ وَ مَنْ أَذَاعَ الصَّعْبَ مِنْ حَدِیثِنَا لَمْ یَمُتْ حَتَّى یَعَضَّهُ (۱) السِّلَاحُ أَوْ یَمُوتَ بِخَبَلٍ (۲) یَا مُعَلَّى وَ أَنْتَ مَقْتُولٌ فَاسْتَعِدَّ (۳).

**[ترجمه]اختصاص: حفص ابیض تمار نقل کرده،

ص: ۳۸۰

در آن ایام که معلی بن خنیس رحمه الله، را کشته بودند و به دار آویخته بودند، به محضر امام صادق علیه السّلام رسیدم. ایشان به من فرمودند: ای حفص! من به معلی بن خنیس دستوری دادم، مخالفت کرد و از این رو گرفتار آهن شد. یک روز او را غمگین و ناراحت دیدم؛ گفتم: ای معلی چه شده است؟ گویا به یاد خانواده و زندگی و عیالت افتاده ای؟ گفت: آری. گفتم: نزدیک من بیا! نزدیک من شد، دستی به صورتش کشیدم، گفتم: خودت را در کجا می‌بینی؟ گفت: در خانه خودم، این همسر من است و این‌ها فرزندان منند. او را ترک کردم تا سیر آن‌ها را ببیند و من خود را پنهان نمودم تا با همسر خود نیز آمیزش نمود. بعد به او گفتم: نزدیک من بیا! نزدیک من شد، دستی به صورتش کشیدم، گفتم: خودت را در کجا می‌بینی؟ گفت: با شما در مدینه هستم و این خانه شماست. به او گفتم: ما حدیثی داریم که هر کس آن را برای ما حفظ کند، خدا دین و دنیایش را بر او حفظ می‌کند. ای معلی! مبادا خود را به جهت حدیث ما در دست مردم اسیر کنید و کارتان به جایی برسد که اگر خواستند بر شما منت گذارند و اگر خواستند شما را بکشند. ای معلی! هر کس حدیث مشکل ما را پنهان دارد، خداوند نوری در بین دو چشمانش قرار می‌دهد و به او در میان مردم عزت می‌دهد، و هر کس حدیث مشکل ما را افشا کند، نخواهد مرد مگر این‌که گرفتار اسلحه می شود، یا مبتلا خبل می‌میرد. - . خبل به معنای از کار افتادن و فلج اعضای بدن و قطع دست و پا و فساد عقل است. در مصدر به جای، \\"مبتلا به خبل می‌میرد\\"، \\"زندانی می‌شود\\" آمده است. - ای معلی! تو را خواهند کشت، آماده باش! - . اختصاص : ۳۲۱ . صفار هم مانند این روایت را با اسناد خودش در بصائر الدرجات : ۱۱۹ نقل کرده است. -

**[ترجمه]

«۳۵»

ختص، الإختصاص یر، بصائر الدرجات الْحُسَیْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ سَلَمَهَ اللُّؤْلُؤِیُّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ بَقَّاحٍ عَنِ ابْنِ جَبَلَهَ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الْحَوْضِ فَقَالَ هُوَ حَوْضٌ مَا بَیْنَ بُصْرَى إِلَى صَنْعَاءَ أَ تُحِبُّ أَنْ تَرَاهُ فَقُلْتُ لَهُ نَعَمْ قَالَ

فَأَخَذَ بِيَدِی وَ أَخْرَجَنِی إِلَی ظَهْرِ الْمَدِینَهِ ثُمَّ ضَرَبَ بِرِجْلِهِ فَنَظَرْتُ إِلَی نَهَرٍ یَجْرِی مِنْ جَانِبِهِ هَذَا مَاءٌ أَبْیَضُ مِنَ الثَّلْجِ وَ مِنْ جَانِبِهِ هَذَا لَبَنٌ أَبْیَضُ (۴) مِنَ الثَّلْجِ وَ فِی وَسَطِهِ خَمْرٌ أَحْسَنُ

۱- عضه: امسکه باسنانه و یقال بالفارسیه: گزید.

۲- الخبل: فساد الأعضاء و الفالج و قطع الأیدی و الارجل و فساد العقل و فی المصدر: (او یموت کبلا) و کبله: قیده. حبسه.

۳- الاختصاص: ۳۲۱. و رواه الصفار فی البصائر و ۱۱۹ بإسناده عن ابن أبی الخطاب عن موسی بن سعدان عن عبد اللّه بن القاسم عن حفص الابیض التمار.

۴- فی البصائر: فنظرت الی نهر یجری لا یدرک حافتیه الا الموضع الذی انا فیه قائم فانه شبیه بالجزیره فکنت انا و هو وقوفا فنظرت الی نهر یجری جانبه ماء ابیض.

مِنَ الْيَاقُوتِ فَمَا رَأَيْتُ شَيْئاً أَحْسَنَ مِنْ تِلْكَ الْخَمْرِ بَيْنَ اللَّبَنِ وَ الْمَاءِ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ مِنْ أَيْنَ يَخْرُجُ هَذَا وَ مِنْ أَيْنَ مَجْرَاهُ فَقَالَ هَذِهِ الْعُيُونُ الَّتِي ذَكَرَهَا اللَّهُ فِي (۱) كِتَابِهِ أَنَّهَا فِي الْجَنَّةِ عَيْنٌ مِنْ مَاءٍ وَ عَيْنٌ مِنْ لَبَنٍ وَ عَيْنٌ مِنْ خَمْرٍ يَجْرِي فِي هَذَا النَّهَرِ وَ رَأَيْتُ حَافَاتِهِ (۲) عَلَيْهَا شَجَرٌ فِيهِنَّ جَوَارٍ مُعَلَّقَاتٍ بِرُءُوسِهِنَّ مَا رَأَيْتُ شَيْئاً أَحْسَنَ (۳) مِنْهُنَّ وَ بِأَيْدِيهِنَّ آنِيَةٌ مَا رَأَيْتُ أَحْسَنَ مِنْهَا لَيْسَتْ مِنْ آنِيَةِ الدُّنْيَا فَدَنَا مِنْ إِحْدَاهُنَّ فَأَوْمَأَ إِلَيْهَا لِتَسْقِيَهُ فَنَظَرْتُ إِلَيْهَا وَ قَدْ مَالَتْ لِتَغْرِفَ مِنَ النَّهَرِ فَمَالَتِ الشَّجَرَةُ مَعَهَا فَاغْتَرَفَتْ ثُمَّ نَاوَلَتْهُ فَشَرِبَ ثُمَّ نَاوَلَهَا وَ أَوْمَأَ إِلَيْهَا فَمَالَتْ لِتَغْرِفَ فَمَالَتِ الشَّجَرَةُ مَعَهَا فَاغْتَرَفَتْ ثُمَّ نَاوَلَتْهُ فَنَاوَلَنِي فَشَرِبْتُ فَمَا رَأَيْتُ شَرَاباً كَانَ أَلْيَنَ مِنْهُ وَ لَا أَلَذَّ وَ كَانَتْ رَائِحَتُهُ رَائِحَةَ الْمِسْكِ وَ نَظَرْتُ فِي الْكَأْسِ فَإِذَا فِيهِ ثَلَاثَةُ أَلْوَانٍ مِنَ الشَّرَابِ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ مَا رَأَيْتُ كَالْيَوْمِ قَطُّ وَ مَا كُنْتُ أَرَى أَنَّ الْأَمْرَ هَكَذَا فَقَالَ هَذَا مِنْ أَقَلِّ مَا أَعَدَّهُ اللَّهُ لِشِيعَتِنَا إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا تُوُفِّيَ صَارَتْ رُوحُهُ إِلَى هَذَا النَّهَرِ وَ رَعَتْ فِي رِيَاضِهِ وَ شَرِبَتْ مِنْ شَرَابِهِ وَ إِنَّ عَدُوَّنَا إِذَا تُوُفِّيَ صَارَتْ رُوحُهُ إِلَى وَادِي بَرَهُوتَ فَأُخْلِدَتْ فِي عَذَابِهِ وَ أُطْعِمَتْ مِنْ زَقُّومِهِ وَ سُقِيَتْ مِنْ حَمِيمِهِ فَاسْتَعِيذُوا بِاللَّهِ مِنْ ذَلِكَ الْوَادِي (۴).

**[ترجمه]اختصاص، بصائر الدرجات: ابن سنان نقل کرده، از حضرت صادق علیه السّلام در مورد حوض پرسیدم؛ فرمودند: حوضی است که در راه بصری به صنعاء قرار دارد، دوست داری آن را ببینی؟ به ایشان عرض کردم: آری. دست مرا گرفتند و به پشت مدینه بردند، سپس با پای‌شان به زمین زدند، نهری دیدم که از این طرفش آبی سفیدتر از یخ - . در بصائر الدرجات این گونه است: نهری دیدم که کناره آن غیر از مکانی که من در آن ایستاده بودم غیر قابل دسترس بود، شبیه جزیره‌ای بود که من و ایشان در آن ایستاده بودیم در یک طرفش آبی سفیدتر از یخ... -

و از طرف دیگرش شیری سفیدتر از برف جاریست و در وسط آن شرابی زیباتر از یاقوت.

ص: ۳۸۱

چیزی زیباتر از این شراب بین شیر و آب ندیده بودم، عرض کردم: فدایتان شوم! این نهر از کجا خارج می شود و به کجا می... رود؟

فرمودند: این‌ها چشمه هایی هستند که خداوند در قرآن از آن‌ها یاد کرده است، این چشمه‌ها در بهشت هستند؛ چشمه ای از آب و چشمه ای از شیر و چشمه ای از شراب که در این نهر جاری می شوند، اطراف آن نهر درختانی دیدم که در آن‌ها حوریانی از سر آویزان بودند، زیباتر از آن‌ها ندیده بودم، و در دستانشان ظرف‌هایی بود که شبیه ظرف های دنیا نبود، امام علیه السّلام نزدیک یکی از آن‌ها رفت و اشاره‌ای به او کرد تا سیرابش کند، من او را دیدم که خم شد تا ظرفش را در نهر کند، درخت هم با او خم شد. مقداری از نهر برداشت و به ایشان داد، آشامیدند. بعد امام ظرف را به او سپردند و اشاره‌ای کردند. خم شد تا ظرفش را در نهر کند، درخت نیز با او خم شد. ظرف را به دست امام داد و ایشان به من دادند، آشامیدم، چیزی از آن گواراتر و لذیذتر نیاشامیده بودم. بوی مشک می‌داد، داخل ظرف را نگاه کردم، دیدم در آن سه رنگ آشامیدنی است، عرض کردم: فدایتان شوم! هرگز چیزی مانند امروز ندیده ام، خیال نمی‌کردم که جریان این چنین باشد، فرمودند: این کمترین چیزی است که خدا برای شیعیان ما آماده کرده است. وقتی مؤمن از دنیا برود، روحش کنار این نهر می آید و در باغ‌هایش گردش می‌کند و از این نهر می آشامد. و وقتی دشمن ما می‌میرد، روحش به وادی برهوت می‌رود و مخلد در عذاب آن‌جا می‌شود و از زقومش می‌خورد و از حمیمش می آشامد. از این وادی به خدا پناه برید! - . اختصاص : ۳۲۱ و ۳۲۲ ،

بصائر الدرجات : ۱۱۹ و ۱۲۰ -

**[ترجمه]

«۳۶»

ع، علل الشرائع عَلِيُّ بْنُ حَاتِمٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ قُدَامَةَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ نَاصِحٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَرْمَنِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ الْوَهَّابِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَدِيدٍ الْمَدَائِنِيِّ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنِ الْمُفَضَّلِ قَالَ: سَأَلْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ عليهما السلام عَنِ الطِّفْلِ يَضْحَكُ مِنْ غَيْرِ عَجَبٍ وَ يَبْكِي مِنْ غَيْرِ أَلَمٍ فَقَالَ يَا مُفَضَّلُ مَا مِنْ طِفْلٍ إِلَّا وَ هُوَ يَرَى الْإِمَامَ وَ يُنَاجِيهِ فَبُكَاؤُهُ لِغَيْبَةِ الْإِمَامِ عَنْهُ وَ ضَحِكُهُ إِذَا أَقْبَلَ إِلَيْهِ حَتَّى إِذَا أُطْلِقَ لِسَانُهُ أُغْلِقَ ذَلِكَ الْبَابُ عَنْهُ وَ ضُرِبَ عَلَى قَلْبِهِ بِالنِّسْيَانِ (۵).

ص: ۳۸۲

۱- فی البصائر: انهار فی الجنه.

۲- فی البصائر: حافتيه عليهما شجر فيهن حور.

۳- فی البصائر: ما رأيت آنيه أحسن منها.

۴- الاختصاص: ۳۲۱ و ۳۲۲، بصائر الدرجات: ۱۱۹ و ۱۲۰.

۵- علل الشرائع: ۱۹۵.

**[ترجمه]علل الشرائع: مفضل نقل کرده، از حضرت صادق علیه السّلام پرسیدم: چرا کودک بی آن که تعجب کند، می خندد و بی آن که دردی بکشد، گریه می کند؟ فرمودند: ای مفضل! هر کودکی امام را می بیند و با او حرف می زند؛ گریه اش برای این است که امام پیش او نیست و خنده اش وقتی است که امام می آید. تا زمانی که زبان به سخن گفتن باز کند این درب بر او بسته می شود و بر قلبش فراموشی زده می شود.

ص: ۳۸۲

**[ترجمه]

«۳۷»

كِتَابُ الْمُحْتَضَرِ لِلْحَسَنِ بْنِ سُلَيْمَانَ، مِمَّا رَوَاهُ مِنْ كِتَابِ نَوَادِرِ الْحِكْمَهِ يَرْفَعُهُ إِلَى عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَيْلَهَ أُسْرِيَ بِي إِلَى السَّمَاءِ وَ صِرْتُ كَقَابِ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيَّ يَا مُحَمَّدُ مَنْ أَحَبُّ خَلْقِي إِلَيْكَ قُلْتُ يَا رَبِّ أَنْتَ أَعْلَمُ فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ أَنَا أَعْلَمُ وَ لَكِنْ أُرِيدُ أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ فِيكَ فَقُلْتُ ابْنُ عَمِّي عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيَّ أَنِ الْتَفِتْ فَالْتَفَتُّ فَإِذَا بِعَلِيٍّ وَاقِفٌ مَعِي وَ قَدْ خُرِقَتْ حُجُبُ السَّمَاوَاتِ وَ عَلِيٌّ وَاقِفٌ رَافِعٌ رَأْسَهُ يَسْمَعُ مَا يَقُولُ فَخَرَرْتُ لِلَّهِ تَعَالَى سَاجِداً (۱).

**[ترجمه]محتضر از کتاب نوادر الحکمه نقل کرده، عمار یاسر روایت کرده که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: شبی که مرا به آسمان بردند، وقتی به جایی رسیدم که فاصله یک زه کمان یا کمتر داشت، خداوند عزّ و جلّ به من وحی کرد: ای محمّد! محبوب ترین خلق من، پیش تو کیست ؟ گفتم: پروردگارا! تو خود بهتر میدانی. خداوند عزّ و جلّ فرمود: من داناترم، ولی می خواهم از زبان تو بشنوم. گفتم: پسر عمویم علی بن ابی طالب. خداوند عزّ و جلّ به من وحی کرد: نگاه کن! نگاه کردم، ناگاه علی را دیدم که با من ایستاده است، با این که من پرده های آسمان ها را دریده بودم، علی ایستاده بود و سرش را بلند کرده بود و به آن چه خداوند می گفت گوش می داد، در پیش گاه خداوند متعال به سجده افتادم. - . محتضر : ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۳۸»

مِنْ كِتَابِ اللبات (اللُّبَابِ) (۲) لِابْنِ الشَّرِيفِهِ الْوَاسِطِيِّ، يَرْفَعُهُ إِلَى مِيثَمٍ التَّمَّارِ قَالَ: بَيْنَمَا أَنَا فِي السُّوقِ إِذْ أَتَى أَصْبَغُ بْنُ نُبَاتَهَ قَالَ وَيْحَكَ يَا مِيثَمُ لَقَدْ سَمِعْتُ مِنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام حَدِيثاً صَعْباً شَدِيداً قُلْتُ وَ مَا هُوَ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَّ حَدِيثَ أَهْلِ الْبَيْتِ صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يَحْتَمِلُهُ إِلَّا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ فَقُمْتُ مِنْ فَوْرَتِي (۳) فَأَتَيْتُ عَلِيّاً علیه السلام فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ حَدِيثٌ أَخْبَرَنِي بِهِ أَصْبَغُ عَنْكَ قَدْ ضِقْتُ بِهِ ذَرْعاً فَقَالَ علیه السلام مَا هُوَ فَأَخْبَرْتُهُ بِهِ فَتَبَسَّمَ ثُمَّ قَالَ اجْلِسْ يَا مِيثَمُ أَ وَ كُلُّ عِلْمٍ يَحْتَمِلُهُ عَالِمٌ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ لِلْمَلَائِكَهِ إِنِّي جاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَهً قالُوا أَ تَجْعَلُ فِيها مَنْ يُفْسِدُ فِيها وَ يَسْفِكُ الدِّماءَ وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَ نُقَدِّسُ لَكَ قالَ إِنِّي أَعْلَمُ ما لا تَعْلَمُونَ (۴) فَهَلْ رَأَيْتَ الْمَلَائِكَهَ احْتَمَلُوا الْعِلْمَ قَالَ

قُلْتُ وَ إِنَّ هَـٰذَا أَعْظَمُ مِنْ ذَلِكَ قَالَ وَ الْأُخْرَى أَنَّ مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ التَّوْرَاةَ فَظَنَّ أَنْ لَا أَحَدَ أَعْلَمُ مِنْهُ فَأَخْبَرَهُ أَنَّ فِي خَلْقِهِ أَعْلَمَ مِنْهُ وَ ذَلِكَ إِذْ خَافَ عَلَى نَبِيِّهِ الْعُجْبَ قَالَ فَدَعَا رَبَّهُ أَنْ يُرْشِدَهُ إِلَى الْعَالِمِ قَالَ فَجَمَعَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الْخَضِرِ عليه السلام فَخَرَقَ السَّفِينَةَ فَلَمْ يَحْتَمِلْ ذَلِكَ مُوسَى وَ قَتَلَ الْغُلَامَ فَلَمْ يَحْتَمِلْهُ وَ أَقَامَ الْجِدَارَ فَلَمْ يَحْتَمِلْهُ

١- المحتضر: ١٠٧.

٢- فی نسخه: اللبیات.

٣- أی حالا دون ان استقر أو ألبث.

۴- البقره: ٣٠.

وَ أَمَّا النَّبِيُّونَ (۱) فَإِنَّ نَبِيَّنَا صلی الله علیه و آله أَخَذَ يَوْمَ غَدِيرِ خُمٍّ بِيَدِي فَقَالَ اللَّهُمَّ مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ فَهَلْ رَأَيْتَ احْتَمَلُوا ذَلِكَ إِلَّا مَنْ عَصَمَ اللَّهُ مِنْهُمْ فَأَبْشِرُوا ثُمَّ أَبْشِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ خَصَّكُمْ بِمَا لَمْ يَخُصَّ بِهِ الْمَلَائِكَةَ وَ النَّبِيِّينَ وَ الْمُرْسَلِينَ فِيمَا احْتَمَلْتُمْ ذَلِكَ فِي أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ عِلْمِهِ فَحَدِّثُوا عَنْ فَضْلِنَا وَ لَا حَرَجَ وَ عَنْ عَظِيمِ أَمْرِنَا وَ لَا إِثْمَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أُمِرْنَا مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ أَنْ نُخَاطِبَ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ (۲).

**[ترجمه]کتاب لبات - . در یکی از نسخه‌ها: لبیات - ابن شریفه واسطی از میثم تمار نقل کرده که او گفته است: من در بازار بودم که اصبغ بن نباته آمد؛ گفت: وای بر تو ای میثم! از امیرالمؤمنین علیه السلام سخن مشکل و سختی شنیدم. پرسیدم چه سخنی؟ گفت: شنیدم که می‌فرمود: حدیث اهل بیت مشکل و بسیار دشوار است؛ تاب تحملش را ندارد مگر ملك مقرب یا نبی مرسل یا بنده ی مؤمنی که خدا دلش را برای ایمان آزموده باشد. من بی‌درنگ برخاستم و خود را به علی علیه السّلام رساندم و گفتم: یا امیرالمؤمنین! اصبغ حدیثی از شما برایم نقل کرد که دلم تنگ شد. فرمودند: چه حدیثی؟ برایشان گفتم. ایشان لبخندی زده و سپس فرمودند: بنشین ای میثم! مگر هر علمی را هر عالمی می‌تواند تحمل کند؟ خداوند متعال به ملائکه فرمود: «إِنِّی جَاعِلٌ فِی الأَرْضِ خَلِیفَةً قَالُواْ أَتَجْعَلُ فِیهَا مَن یُفْسِدُ فِیهَا وَیَسْفِکُ الدِّمَاء وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِکَ وَنُقَدِّسُ لَکَ قَالَ إِنِّی أَعْلَمُ مَا لاَ تَعْلَمُونَ» - . بقره / ۳۰ - {من

در زمین جانشینی خواهم گماشت. [فرشتگان] گفتند آیا در آن کسی را می گماری که در آن فساد انگیزد و خون‌ها بریزد؟ و حال آن‌که ما با ستایش تو [تو را] تنزیه می کنیم و به تقدیست می پردازیم. فرمود من چیزی می دانم که شما نمی دانید} آیا فکر می‌کنی ملائکه تحمل علم را داشتند؟ گفتم: این مهم تر از آن است. فرمودند: دیگر این‌که، خداوند بر موسی بن عمران تورات را نازل کرد. او پنداشت که کسی داناتر از خودش نیست، خداوند به او اطلاع داد که در میان خلق داناتر از او هم هست. و این کار برای آن بود که خدا بیم آن داشت که موسی مبتلا به عجب شود. از خدا خواست که او را به آن عالم راهنمایی کند، خداوند بین او و خضر ملاقاتی بوجود آورد، خضر کشتی را سوراخ کرد، موسی این کار را تاب نیاورد، و بچه را کشت و تحمل ننمود و دیوار را تعمیر کرد و تحمل نکرد.

ص: ۳۸۳

و اما پیامبران: پیامبر ما صلی اللَّه علیه و آله روز غدیر خم دست مرا گرفت و فرمود: خداوندا! هر که من مولای اویم، علی مولای اوست. آیا به نظر تو جز آن دسته که خداوند حفظشان کرد، کسی آن را تحمل کرد؟ مژده باد شما را! و باز مژده باد! خداوند به شما امتیازی بخشیده که به ملائکه و پیامبران و مرسلین نبخشیده است. در چیزی که در مورد دستور رسول الله صلی اللَّه علیه و آله و علمش تحملش نمودید. از فضل ما سخن بگویید که اشکالی ندارد و امر عظیم ما را بازگو کنید که گناهی نیست. رسول الله صلی اللَّه علیه و آله فرمودند: ما پیامبران مأموریم که با مردم به مقدار فهم و عقلشان سخن بگوییم. - . محتضر : ۱۱۱ -

**[ترجمه]

بیان

لعل المراد بآخر الخبر أن كل ما رويتم فی فضلنا فهو دون درجتنا لأنا نكلم الناس علی قدر عقولهم أو المعنی أنا كلفنا بذلک و لم تكلفوا بذلک فقولوا فی فضلنا ما شئتم و هو بعید.

**[ترجمه]شاید منظور قسمت آخر روایت این است كه هر چه در فضل ما بگویید كم‌تر از درجه ماست؛ زیرا ما با مردم به اندازه عقلشان صحبت می‌كنیم. یا معنی این باشد كه، ما مأموریم با مردم چنان صحبت كنیم، اما شما كه چنین دستوری ندارید، پس در فضل ما هر چه می‌خواهید، بگویید. ولی این معنی بعید است.

**[ترجمه]

«۳۹»

وَ رُوِیَ أَیْضاً مِنْ كِتَابِ الْخَصَائِصِ لِابْنِ الْبِطْرِیقِ، رَفَعَهُ إِلَی الْحَارِثِ قَالَ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام نَحْنُ أَهْلُ الْبَیْتِ لَا نُقَاسُ بِالنَّاسِ فَقَامَ رَجُلٌ فَأَتَی عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْعَبَّاسِ فَأَخْبَرَهُ بِذَلِكَ فَقَالَ صَدَقَ عَلِیٌّ أَ وَ لَیْسَ كَانَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله لَا یُقَاسُ بِالنَّاسِ ثُمَّ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآیَهُ فِی عَلِیٍّ علیه السلام إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِكَ هُمْ خَیْرُ الْبَرِیَّهِ (۳)

**[ترجمه]در كتاب خصائص إبن بطریق از حارث نقل شده كه علی علیه السّلام فرمودند: ما اهل بیت را نمی‌توان با مردم قیاس كرد؛ مردی برخاست و پیش عبداللَّه بن عباس رفت و این جریان را به او گفت. او جواب داد: علی راست می‌گوید، مگر نه این بود كه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم با مردم قیاس نمی‌شد؟ سپس ابن عباس گفت: این آیه در باره علی علیه السّلام نازل شد: «إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِكَ هُمْ خَیْرُ الْبَرِیَّهِ» - . بینه / ۷ - {در حقیقت كسانی كه گرویده و كارهای شایسته كرده اند، آنانند كه بهترین آفریدگانند}.

**[ترجمه]

«۴۰»

وَ مِنْ كِتَابِ مَنْهَجِ التَّحْقِیقِ إِلَی سَوَاءِ الطَّرِیقِ، عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ أَسْوَدَ بْنِ سَعِیدٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَ مُبْتَدِئاً مِنْ غَیْرِ أَنْ أَسْأَلَهُ نَحْنُ حُجَّهُ اللَّهِ وَ نَحْنُ بَابُ اللَّهِ وَ نَحْنُ لِسَانُ اللَّهِ وَ نَحْنُ وَجْهُ اللَّهِ وَ نَحْنُ عَیْنُ اللَّهِ فِی خَلْقِهِ وَ نَحْنُ وُلَاهُ أَمْرِ اللَّهِ فِی عِبَادِهِ ثُمَّ قَالَ یَا أَسْوَدَ بْنَ سَعِیدٍ إِنَّ بَیْنَنَا وَ بَیْنَ كُلِّ أَرْضٍ تُرّاً مِثْلَ تُرِّ الْبَنَّاءِ فَإِذَا أُمِرْنَا فِی أَمْرِنَا جَذَبْنَا ذَلِكَ التُّرَّ فَأَقْبَلَتْ إِلَیْنَا الْأَرْضُ بِقُلُبِهَا وَ أَسْوَاقِهَا وَ دُورِهَا حَتَّی نُنْفِذَ (۴) فِیهَا مَا نُؤْمَرُ فِیهَا مِنْ أَمْرِ اللَّهِ تَعَالَی (۵).

۱- فی نسخه: و اما غیر النبیین.

۲- المحتضر: ۱۱۱.

۳- البینه: ۷.

۴- فی نسخه: حتی تنفذ.

۵- المحتضر: ۱۲۷ و ۱۲۸.

**[ترجمه]در کتاب منهج التحقیق، از بزنطی، از محمد بن حمران، از اسود بن سعید نقل شده که در محضر امام باقر علیه السلام بودم، ایشان بدون این که من سؤال کنم، فرمودند: ما حجت خداییم، ما باب خداییم، ما زبان خداییم، ما وجه خداییم، ما چشم خداییم، و ما ولی امر خدا در بین بندگانش هستیم. سپس فرمودند: ای اسود بن سعید! بین ما و هر زمینی نخی مانند نخ بنّا وجود دارد که وقتی مأمور به کاری می‌شویم آن نخ را می‌کشیم و آن زمین با قلب و بازارها و خانه‌هایش پیش ما می... آید، تا ما آن امر خدا را در آن جاری کنیم. - . محتضر : ۱۲۷ و ۱۲۸ -

ص: ۳۸۴

**[ترجمه]

«۴۱»

وَ مِنْهُ یَرْفَعُهُ إِلَی ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَوْ أُذِنَ لَنَا أَنْ نُعْلِمَ النَّاسَ حَالَنَا عِنْدَ اللَّهِ وَ مَنْزِلَتَنَا مِنْهُ لَمَا احْتَمَلْتُمْ فَقَالَ لَهُ فِی الْعِلْمِ فَقَالَ الْعِلْمُ أَیْسَرُ مِنْ ذَلِکَ إِنَّ الْإِمَامَ وَکْرٌ (۱) لِإِرَادَهِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لَا یَشَاءُ إِلَّا مَنْ یَشَاءُ اللَّهُ (۲).

**[ترجمه]مفضل روایت کرده، حضرت صادق علیه السّلام فرمودند: اگر به ما اجازه دهند که مردم را از حال خود نزد خدا و مقام خویش در نزد او آگاه کنیم، تاب تحمل آن را ندارید. پرسید: منظورتان علم و دانشتان است؟ فرمودند: نه، علم کمتر از این است، امام آشیانه اراده خدای عزّ و جلّ است، امام جز کسی که خدا او را می‌خواهد، نخواهد خواست. - . همان : ۱۲۸ -

**[ترجمه]

«۴۲»

وَ مِنْ نَوَادِرِ الْحِکْمَهِ، یَرْفَعُهُ إِلَی إِسْحَاقَ الْقُمِّیِّ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لِحُمْرَانَ بْنِ أَعْیَنَ یَا حُمْرَانُ إِنِ الدُّنْیَا عِنْدَ الْإِمَامِ وَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِینَ إِلَّا هَکَذَا وَ أَشَارَ بِیَدِهِ إِلَی رَاحَتِهِ یَعْرِفُ ظَاهِرَهَا وَ بَاطِنَهَا وَ دَاخِلَهَا وَ خَارِجَهَا وَ رَطْبَهَا وَ یَابِسَهَا.

**[ترجمه]اسحاق قمی روایت کرده، حضرت صادق علیه السّلام به حمران بن اعین فرمودند: ای حمران! دنیا و آسمان‌ها و زمین ها در نزد امام مانند این است، و به کف دست خود اشاره کردند، که ظاهر و باطن و داخل و خارج و تر و خشک دنیا را می‌داند.

**[ترجمه]

بیان

إن الدنیا إن نافیه أو حرف النفی ساقط أو مقدر أو إلا زائده.

**[ترجمه]إن الدنيا إن نافيه أو حرف النفی ساقط أو مقدر أو إلا زائده.

**[ترجمه]

«۴۳»

الْمُحْتَضَرُ، مِنْ نَوَادِرِ الْحِكْمَهِ يَرْفَعُهُ إِلَى أَبِی بَصِيرٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَدَخَلَ عَلَيْهِ الْمُفَضَّلُ بْنُ عُمَرَ فَقَالَ مَسْأَلَهٌ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ سَلْ يَا مُفَضَّلُ قَالَ مَا مُنْتَهَی عِلْمِ الْعَالِمِ قَالَ قَدْ سَأَلْتَ جَسِيماً وَ لَقَدْ سَأَلْتَ عَظِيماً مَا السَّمَاءُ الدُّنْيَا فِی السَّمَاءِ الثَّانِيَهِ إِلَّا كَحَلْقَهِ دِرْعٍ مُلْقَاهٍ فِی أَرْضٍ فَلَاهٍ وَ كَذَلِكَ كُلُّ سَمَاءٍ عِنْدَ سَمَاءٍ أُخْرَی وَ كَذَا السَّمَاءُ السَّابِعَهُ عِنْدَ الظُّلْمَهِ وَ لَا الظُّلْمَهُ عِنْدَ النُّورِ وَ لَا ذَلِكَ كُلُّهُ فِی الْهَوَاءِ وَ لَا الْأَرَضِينَ بَعْضِهَا فِی بَعْضٍ وَ لَا مِثْلُ ذَلِكَ كُلِّهِ فِی عِلْمِ الْعَالِمِ يَعْنِی الْإِمَامَ مِثْلَ مُدٍّ مِنْ خَرْدَلٍ دَقَقْتَهُ دَقّاً ثُمَّ ضَرَبْتَهُ بِالْمَاءِ حَتَّی إِذَا اخْتَلَطَ وَ رَغَا (۳) أَخَذْتَ مِنْهُ لَعْقَهً (۴) بِإِصْبَعِكَ وَ لَا عِلْمُ الْعَالِمِ فِی عِلْمِ اللَّهِ تَعَالَی إِلَّا مِثْلَ مُدٍّ مِنْ خَرْدَلٍ دَقَقْتَهُ دَقّاً ثُمَّ ضَرَبْتَهُ بِالْمَاءِ حَتَّی إِذْ اخْتَلَطَ وَ رَغَا انْتَهَزْتَ مِنْهُ بِرَأْسِ إِبْرَهٍ نَهْزَهً ثُمَّ قَالَ علیه السلام يَكْفِيكَ مِنْ هَذِهِ الْبَيَانِ بِأَقَلِّهِ وَ أَنْتَ بِأَخْبَارِ الْأُمُورِ تُصِيبُ (۵).

**[ترجمه]محتضر از کتاب نوادر الحکمه، از ابابصیر نقل کرده، در محضر امام صادق علیه السّلام بودم که مفضل بن عمر وارد شد، عرض کرد: ای فرزند رسول خدا! مسأله ای دارم. فرمودند: بپرس ای مفضل! عرض کرد: نهایت علم عالم چقدر است؟ فرمودند: سؤال بزرگی کردی، سؤال عظیمی کردی، آسمان دنیا در مقابل آسمان دوم همانند یک حلقه از حلقه‌های زره است که در یک بیابان افتاده باشد. همین نسبت هست برای هر آسمانی نسبت به آسمان بعدیش، باز همین نسبت هست برای آسمان هفتم نسبت به ظلمت و ظلمت نسبت به نور و تمام این‌ها نسبت به هواء و زمین‌ها که بعضی در مقابل بعضی دیگر نسبتی دارند، اگر همین مقدار هم به آن‌ها اضافه شود، تمام این‌ها در مقابل علم عالم، یعنی امام، به مقداری نیست که، ده سیر خردل را نرم بکوبی و بعد در آب بریزی تا مخلوط شود و کف کند و بعد با انگشت از آن مقداری برداری. و علم امام در مقابل علم خدای تعالی به این مقدار هم نیست که، ده سیر خردل را نرم بکوبی و با آب مخلوط کنی تا کف کند بعد سر سوزنی سریع به آن بزنی و برداری. سپس فرمودند: از این توضیحی که دادم، کمترین مقدار ممکن را باید در نظر بگیری. وقتی این مطلب را بفهمی، حال و شأن ائمه علیهم السّلام را در مورد اخباری که از آنها به تو می‌رسد خواهی دانست.

**[ترجمه]

«۴۴»

وَ مِنْ كِتَابِ السَّيِّدِ حَسَنِ بْنِ كَبْشٍ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ

۱- الوكر: عش الطائر.

۲- المحتضر: ۱۲۸.

۳- رغا اللبن: صار له رغوه: و الرغوه: الزبد.

۴- الملعقه: ما تأخذه فی الملعقه أو باصبعک. و الملعقه. آله يلعق او يتناول بها الطعام و غيره.

۵- انتهزت كـانه من الانتهـاز و الاخـذ بسـرعه، و انت باخبـار الأمور تصـيب ای إذا عرفت ذلک تصـيب بما تخبر من أحوالهم و شئونهم عليهم السلام. منه رحمه اللّه عليه.

علیه السلام یَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ عِنْدَنَا سِرّاً مِنْ سِرِّ اللَّهِ وَ عِلْماً مِنْ عِلْمِ اللَّهِ لَا يَحْتَمِلُهُ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ وَ لَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ وَ لَا مُؤْمِنٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ وَ اللَّهِ مَا كَلَّفَ اللَّهُ أَحَداً ذَلِكَ الْحِمْلَ غَيْرَنَا وَ لَا اسْتَعْبَدَ بِذَلِكَ أَحَداً غَيْرَنَا وَ إِنَّ عِنْدَنَا سِرّاً مِنْ سِرِّ اللَّهِ وَ عِلْماً مِنْ عِلْمِ اللَّهِ أَمَرَنَا اللَّهُ بِتَبْلِيغِهِ فَبَلَّغْنَا عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَا أَمَرَنَا بِتَبْلِيغِهِ مَا نَجِدُ لَهُ مَوْضِعاً وَ لَا أَهْلًا وَ لَا حَمَّالَةً يَحْمِلُونَهُ حَتَّى خَلَقَ اللَّهُ لِذَلِكَ أَقْوَاماً خُلِقُوا مِنْ طِينَةٍ خُلِقَ مِنْهَا مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله وَ ذُرِّيَّتُهُ وَ مِنْ نُورٍ خَلَقَ اللَّهُ مِنْهُ مُحَمَّداً وَ ذُرِّيَّتَهُ وَ صَنَعَهُمْ بِفَضْلِ صُنْعِ رَحْمَتِهِ الَّتِي صَنَعَ مِنْهَا مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله فَبَلَّغْنَاهُمْ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَا أَمَرَنَا بِتَبْلِيغِهِ فَقَبِلُوهُ وَ احْتَمَلُوا ذَلِكَ وَ بَلَغَهُمْ ذَلِكَ عَنَّا فَقَبِلُوهُ وَ احْتَمَلُوهُ وَ بَلَغَهُمْ ذِكْرُنَا فَمَالَتْ قُلُوبُهُمْ إِلَى مَعْرِفَتِنَا وَ حَدِيثِنَا فَلَوْ لَا أَنَّهُمْ خُلِقُوا مِنْ هَذَا لَمَا كَانُوا كَذَلِكَ وَ لَا وَ اللَّهِ مَا احْتَمَلُوهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ قَوْماً لِجَهَنَّمَ وَ النَّارِ فَأَمَرَنَا أَنْ نُبَلِّغَهُمْ كَمَا بَلَّغْنَاهُمْ فَاشْمَأَزُّوا مِنْ ذَلِكَ وَ نَفَرَتْ قُلُوبُهُمْ وَ رَدُّوهُ عَلَيْنَا وَ لَمْ يَحْتَمِلُوهُ وَ كَذَّبُوا بِهِ وَ قَالُوا ساحِرٌ كَذَّابٌ فَ طَبَعَ اللَّهُ عَلى قُلُوبِهِمْ وَ أَنْسَاهُمْ ذَلِكَ ثُمَّ أَطْلَقَ اللَّهُ (۱) لِسَانَهُمْ بِبَعْضِ الْحَقِّ فَهُمْ يَنْطِقُونَ بِهِ وَ قُلُوبُهُمْ مُنْكِرَةٌ لِيَكُونَ ذَلِكَ دَفْعاً عَنْ أَوْلِيَائِهِ وَ أَهْلِ طَاعَتِهِ وَ لَوْ لَا ذَلِكَ مَا عُبِدَ اللَّهُ فِي أَرْضِهِ فَأَمَرَنَا بِالْكَفِّ عَنْهُمْ وَ الْكِتْمَانِ مِنْهُمْ فَاكْتُمُوا مِمَّنْ أَمَرَ اللَّهُ بِالْكَفِّ عَنْهُمْ وَ اسْتُرُوا عَمَّنْ أَمَرَ اللَّهُ بِالسَّتْرِ وَ الْكِتْمَانِ مِنْهُمْ قَالَ ثُمَّ رَفَعَ يَدَهُ وَ بَكَى وَ قَالَ اللَّهُمَّ إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ فَاجْعَلْ مَحْيَاهُمْ مَحْيَانَا وَ مَمَاتَهُمْ مَمَاتَنَا وَ لَا تُسَلِّطْ عَلَيْهِمْ عَدُوّاً لَكَ فَتَفْجَعَنَا بِهِمْ فَإِنَّكَ إِنْ فَجَعْتَنَا بِهِمْ لَمْ تُعْبَدْ أَبَداً فِي أَرْضِكَ (۲).

**[ترجمه]حسن بن کبش در کتابش به اسناد خود از ابابصیر نقل کرده، حضرت صادق علیه السّلام فرمودند:

ص: ۳۸۵

ای ابامحمّد! سرّی از اسرار خدا و علمی از علم خدا در پیش ماست که ملک مقرب و نبی مرسل و مؤمنی که خداوند قلبش را برای ایمان آزموده نیز، تاب آن را ندارند. به خدا قسم، خدا کسی جز ما را مکلف به حمل آن ننموده و کسی جز ما را متعبد به آن نکرده است. و پیش ما سرّی از اسرار خدا و علمی از علم خداست که خداوند دستور تبلیغ آن را به ما داده است و ما از جانب خدا، آن‌چه را که دستور رساندنش را داده بود، رساندیم، ولی محل و موضع و اهل و حاملی نیافتیم که آن را بردارد، تا این‌که خداوند گروه‌هایی برای آن آفرید که از سرشتی که محمّد صلی الله علیه و آله و ذریه اش را از آن آفریده و از نوری که محمّد و خاندانش را از آن آفریده، آفریده شدند و آن‌ها را به رحمتی که محمّد صلی الله علیه و آله را به آن آراست، آراسته نمود. آن‌چه که خداوند عزّ و جلّ دستور تبلیغش را داده بود، به آن‌ها رساندیم و پذیرفتند و تاب آوردند، و به آن سرّ را از جانب ما به آن‌ها رساند آن را پذیرفتند و تاب آوردند و ذکر ما را به ایشان رساند و دل‌های آن‌ها متمایل به معرفت و حدیث ما شد. اگر سرشت آن‌ها چنین نبود این طور نبودند نه به خدا قسم، تاب نمی آوردند. سپس فرمودند: خداوند گروهی را برای جهنم و آتش آفرید و به ما دستور داد، همان طور که به گروه قبلی رساندیم، به آن‌ها نیز برسانیم، ولی این‌ها از آن مشمئز و بیزار شدند و به خودمان برگرداندند و تاب نیاوردند و تکذیب کردند؛ گفتند: ساحر و دروغ‌گو است. خدا هم بر دل‌های آن‌ها مهر زد و آن‌ها را به فراموشی واداشت. بعد زبانشان را به مقداری از حق بازگذاشت، آن‌ها به زبان می آورند، ولی در دل منکرند. تا بدین وسیله از اولیای خدا و اهل طاعتش محافظت شود. اگر چنین نبود، خدا در زمین پرستش نمی شد. ما دستور داریم از آن‌ها منع کنیم و این مطلب را پوشیده بداریم. شما نیز از کسانی که خدا دستور کتمان از آنها را داده کتمان کنید و از کسانی که خدا دستور به پوشاندن از آن‌ها داده پوشیده بدارید و کتمان کنید.

سپس دست خود را بلند نمودند و گریه کردند و فرمودند: خدایا دوستان ما گروهی اندکند، زندگی آنها را زندگی ما و مرگشان را مرگ ما قرار ده و دشمن خود را بر آن‌ها چیره مکن که گرفتار اندوه و مصیبت آن‌ها شویم؛ که اگر ما را به مصیبت و اندوه آنها مبتلا کنی، در زمین پرستش نخواهی شد. - . محتضر : ۱۵۴ و ۱۵۵ -

در اینجا جزء سوم از جلد هفتم کتاب «بحار الأنوار فی جمل احوال الأئمه الکرام علیهم الصلاه و السلام،» که بر حسب جزء... بندی ما جزء بیست و پنجم می‌شود، تمام می‌شود. ما تلاش خود را در تصحیح آن و تطبیق آن با نسخه مصححه فاضل دانشمند و محترم، عبدالرحیم ربانی انجام دادیم. والله ولی التوفیق.

شعبان المعظم ۱۳۸۸ ، محمد باقر بهبودی

ناشر دیجیتالی : مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

**[ترجمه]

کلمه المحقّق

بسمه تعالی إلی هنا انتهی الجزء الثالث من المجلّد السابع من کتاب بحار الأنوار فی جمل أحوال الأئمه الکرام علیهم الصلاه و السلام، و هو الجزء الخامس و العشرون حسب تجزئتنا، فقد بذلنا الجهد فی تصحیحه و تطبیقه علی النسخه المصحّحه بعنایه الفاضل الخبیر الشیخ عبد الرحیم الربانیّ المحترم، و اللّه ولیّ التوفیق.

شعبان المعظّم ۱۳۸۸- محمد باقر البهبودی

ص: ۳۸۶

۱- فی نسخه: ثم انطق اللّه.

۲- المحتضر: ۱۵۴ و ۱۵۵.

**[ترجمه]ص: ۳۸۶

**[ترجمه]

مراجع التصحيح و التخريج

بسم اللّه الرحمن الرحيم و الحمد للّه ربّ العالمين، و الصلاه و السلام على سيّدنا محمّد خير المرسلين، و على آله الطيّبين الطاهرين المعصومين و اللعنه على أعدائهم أجمعين إلى يوم الدين.

فقد وفّقنا اللّه تعالى- و له الشكر و المنّه- لتصحيح هذا المجلّد- و هو المجلد الخامس و العشرون حسب تجزئتنا- و تنميقه و تحقيق نصوصه و أسانيده و مراجعه مصادره و مآخذه، مزداناً بتعاليق مختصره لا غنى عنها، و كان مرجعنا فى المقابله و التصحيح مضافاً إلى أصول الكتاب و مصادره نسختين من الكتاب: أحدهما النسخه المطبوعه المشهوره بطبعه أمين الضرب، و ثانيها نسخه مخطوطه تفضّل بها الفاضل المعظّم السيّد جلال الدين الأمورىّ الشهير بالمحدّث.

و كان مرجعنا فى تخريج أحاديثه و تعاليقه كتباً أوعزنا إليها فى المجلّدات السابقه، و الحمد للّه أوّلا و آخرا.

شعبان المعظّم: ۱۳۸۸

عبد الرحيم الربانىّ الشيرازىّ عفى عنه و عن والديه

ص: ۳۸۷

**[ترجمه]ص: ۳۸۷

**[ترجمه]

فهرست ما فی هذا الجزء من الأبواب

باب عقاب من ادعى الإمامه بغير حق أو رفع رايه جور أو أطاع إماما جائرا ۱۱۵- ۱۱۰

ص: ۳۸۸

«۱۳»

باب غرائب أفعالهم و أحوالهم و وجوب التسليم لهم فى جميع ذلك ۳۸۶- ۳۶۴

ص: ۳۸۹

**[ترجمه]ص: ۳۸۸

ص: ۳۸۹

ص: ۳۹۰

**[ترجمه]

تعریف مرکز

بسم الله الرحمن الرحیم

هَلْ يَسْتَوِى الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

الزمر: ۹

المقدمة:

تأسّس مرکز القائمیة للدراسات الکمبیوتریة فی أصفهان بإشراف آیة الله الحاج السید حسن فقیه الإمامی عام ۱۴۲۶ الهجری فی المجالات الدینیة والثقافیة والعلمیة معتمداً علی النشاطات الخالصة والدؤوبة لجمع من الإخصائیین والمثقفین فی الجامعات والحوزات العلمیة.

إجراءات المؤسسة:

نظراً لقلة المراکز القائمة بتوفیر المصادر فی العلوم الإسلامیة وتبعثرها فی أنحاء البلاد وصعوبة الحصول علی مصادرها أحیاناً، تهدف مؤسسة القائمیة للدراسات الکمبیوتریة فی أصفهان إلی التوفیر الأسهل والأسرع للمعلومات ووصولها إلی الباحثین فی العلوم الإسلامیة وتقدم المؤسسة مجاناً مجموعة الکترونیة من الکتب والمقالات العلمیة والدراسات المفیدة وهی منظمة فی برامج إلکترونیة وجاهزة فی مختلف اللغات عرضاً للباحثین والمثقفین والراغبین فیها.

وتحاول المؤسسة تقدیم الخدمة معتمدة علی النظرة العلمیة البحتة البعیدة من التعصبات الشخصیة والاجتماعیة والسیاسیة والقومیة وعلی أساس خطة تنوی تنظیم الأعمال والمنشورات الصادرة من جمیع مراکز الشیعة.

الأهداف:

نشر الثقافة الإسلامیة وتعالیم القرآن وآل بیت النبیّ علیهم السلام

تحفیز الناس خصوصا الشباب علی دراسة أدقّ فی المسائل الدینیة

تنزیل البرامج المفیدة فی الهواتف والحاسوبات واللابتوب

الخدمة للباحثین والمحققین فی الحوزت العلمیة والجامعات

توسیع عام لفکرة المطالعة

تهمید الأرضیة لتحریض المنشورات والکتّاب علی تقدیم آثارهم لتنظیمها فی ملفات الکترونیة

السیاسات:

مراعاة القوانین والعمل حسب المعاییر القانونیة

إنشاء العلاقات المترابطة مع المراکز المرتبطة

الاجتنباب عن الروتینیة وتکرار المحاولات السابقة

العرض العلمی البحت للمصادر والمعلومات

الالتزام بذكر المصادر والمآخذ فی نشر المعلومات

من الواضح أن يتحمل المؤلف مسؤولية العمل.

نشاطات المؤسسة:

طبع الكتب والملزمات والدوريات

إقامة المسابقات فی مطالعة الكتب

إقامة المعارض الالكترونية: المعارض الثلاثية الأبعاد، أفلام بانوراما فی الأمكنة الدينية والسياحية

إنتاج الأفلام الكرتونية والألعاب الكمبيوترية

افتتاح موقع القائمية الانترنتی بعنوان : www.ghaemiyeh.com

إنتاج الأفلام الثقافية وأقراص المحاضرات و...

الإطلاق والدعم العلمی لنظام استلام الأسئلة والاستفسارات الدينية والأخلاقية والاعتقادية والردّ عليها

تصميم الأجهزة الخاصة بالمحاسبة، الجوال، بلوتوث Bluetooth، ويب كيوسك kiosk، الرسالة القصيرة ((sms

إقامة الدورات التعليمية الالكترونية لعموم الناس

إقامة الدورات الالكترونية لتدريب المعلمين

إنتاج آلاف برامج فی البحث والدراسة وتطبيقها فی أنواع من اللابتوب والحاسوب والهاتف ويمكن تحميلها على ٨ أنظمة؛

١.JAVA

٢.ANDROID

٣.EPUB

٤.CHM

٥.PDF

٦.HTML

٧.CHM

٨.GHB

إعداد ۴ الأسواق الإلكترونية للكتاب على موقع القائمية ويمكن تحميلها على الأنظمة التالية

١.ANDROID

٢.IOS

٣.WINDOWS PHONE

٤.WINDOWS

وتقدّم مجاناً فی الموقع بثلاث اللغات منها العربية والانجليزية والفارسية

الكلمة الأخيرة

نتقـدم بكلمـة الشـكر والتقـدير إلى مكاتب مراجع التقليـد منظمات والمراكز، المنشورات، المؤسـسات، الكتّاب وكل من قدّم لنا المساعدة فی تحقيق أهدافنا وعرض المعلومات علينا.

عنوان المكتب المركزی

أصفهان، شارع عبد الرزاق، سوق حاج محمد جعفر آباده ای، زقاق الشهيد محمد حسن التوكلی، الرقم ١٢٩، الطبقة الأولی.

عنوان الموقع : : www.ghbook.ir

البريد الالكترونی : Info@ghbook.ir

هاتف المكتب المركزی ٠٣١٣٤٤٩٠١٢٥

هاتف المكتب فی طهران ٨٨٣١٨٧٢٢ ـ ٠٢١

قسم البيع ٠٩١٣٢٠٠٠١٠٩شؤون المستخدمين ٠٩١٣٢٠٠٠١٠٩.

مركز القائمية اصبهان
للبحوث والتحريات الكمبيوترية
للحصول على المكتبات الخاصه الاخرى
ارجعوا الى عنوان المـركز من فضلـكم
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
و للايصاءِ من فضلكم
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹